

90
РОКІВ

БІЛІСЬКОМУ
РАЙОНУ

90 РОКІВ БІЛЯЇВСЬКОМУ РАЙОНУ

Одеса
«Астропринт»
2013

УДК 94(477.74-22)“1923/2013”
ББК 63.3(4Ук-4Од-2)6/7
Д255

Автори-упорядники:

О. Ф. Семенов, А. М. Бузіяч, В. Ф. Резник, О. В. Степаненко, Л. М. Чорна

Дизайн і комп'ютерна верстка *Н. Ф. Карай*

Д255 **90 років** Біляївському району / авт.-упоряд. : О. Ф. Семенов, А. М. Бузіяч, В. Ф. Резник, О. В. Степаненко, Л. М. Чорна. — Одеса : Астропринт, 2013. — 444 с. : іл.
ISBN 978-966-190-748-4

Книга присвячується 90-річчю Біляївського району, розповідає про його місце розташування, історію, традиції, сьогодення, зміни в адміністративно-територіальному поділі, а також про окремих мешканців Біляївщини, що в різні відтинки часу особисто впливали на соціально-економічний розвиток району і прославили цей благодатний край своїми трудовими здобутками та бойовими подвигами.

Видання розраховане на широке коло читачів.

УДК 94(477.74-22)“1923/2013”
ББК 63.3(4Ук-4Од-2)6/7

БІЛЯЇВСЬКИЙ КРАЙ

Мій рідний край на півдні України,
Де райдуги купаються в росі,
Де пісня птахом в небо лине,
Де меж нема дівочої краси.
Мій рідний край у золотім колосі,
На неосяжнім просторі степів,
Де всім гостям, як здавна повелося
На рушнику підносять хліб і сіль.

Приспів:

Мій рідний край, оспіваний вітрами.
Степи козацькі і надій розмай,
Де слово батькове і колискова мами —
То є Біляївський наш рідний край.

Розсипані, як зірочки по небі,
Твої славетні доньки та сини.
Та звідусіль ми линемо до тебе,
Мов ангелочки у дитячі сни.
І віра у майбутнє не згасає,
Хоча надія полум'ям горить,
Любов наша серця нам зігріває,
І хай усіх Господь благословить.

Приспів:

Мій рідний край, оспіваний вітрами.
Степи козацькі і надій розмай,
Де слово батькове і колискова мами —
То є Біляївський наш рідний край.

ПЕРЕДМОВА

*Читай не для того, аби заперечувати та спростовувати,
Не для того, аби приймати на віру,
А для того, щоби мислити і розмірковувати.*

Ф. Бекон

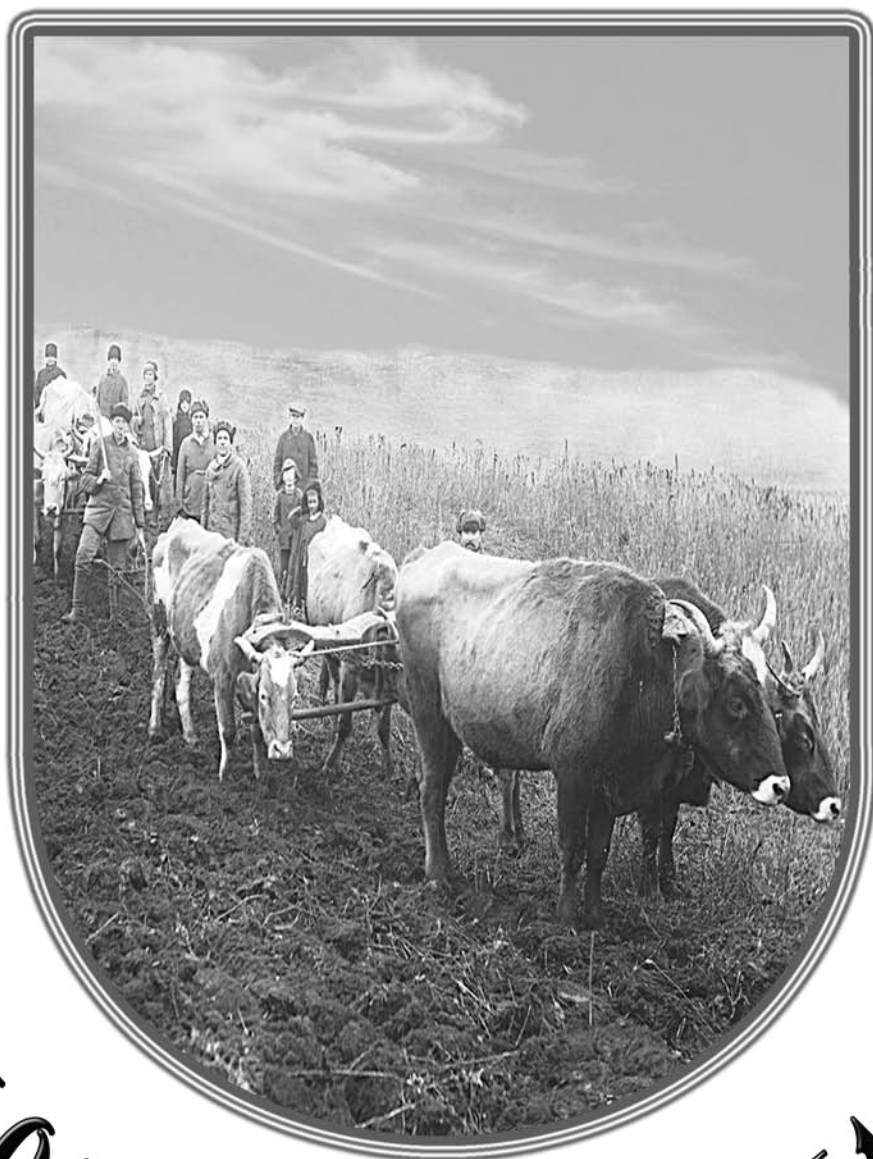
90 років тому створено Біляївський район. Готуючись належним чином відзначити цей ювілей, організатори зіткнулися з браком інформації про працюючих мешканців Біляївщини, про їх долі та справи, особливо в період створення і становлення району. Безумовно, вийшло немало публікацій, пов'язаних з історією краю, але досить часто різні джерела дають загальну характеристику подій і зовсім мало надається інформації про конкретних людей. Академік Богдан Сушинський, відкриваючи сторінки історії України в образах її вождів та полководців, зауважив: «Як часто доводиться шкодувати, що предки наші були набагато охочишими до шаблі та плуга, ніж до пера...» Наскільки це зауваження справедливе, ми як раз і зрозуміли, коли, звертаючись до архівів, намагалися відкрити ту чи іншу сторінку навіть недалекого минулого нашого краю. Ми вирішили не наслідувати цей сумний досвід. Так народилася ідея об'єднати зусилля і написати книгу, яку ви, шановний читачу, тримаєте зараз в руках.

Переважну кількість складають сторінки про радянський період, оскільки з дев'яноста років існування району сімдесят припадає саме на ці часи. Не звинувачуйте нас у тому, що розповідь, в основному, буде позитивною. Так сталося зовсім не тому, що ми «закрили» очі на вади і забажали впевнити вас, що й не було ніяких недоліків. Зовсім не так. Наше завдання не у критиці Радянської влади в окремо взятому районі і не в тому, аби її прославляти. Ми бажали показати ентузіазм тих біляївців, які володіли справжнім скарбом — умінням трудитися, і без перебільшень підкреслити результати самовідданого труда. Скоріше за все, ви відзначите більше білих плям в розповіді про перші десятиліття після створення району. Причина в тому, що майже не залишилось свідків тієї пори, а майже всю документацію сільських рад перед Великою Вітчизняною війною було знищено. Та й відразу після війни біляївці більше тягли плуга, ніж впорядковували записи.

В історії краю не може бути ані початку, ані кінця. Вічність на майстерному верстаті тче різнобарвний килим, час від часу змінюючи все навкруги. Людина в цій безодні за космічним вимірюванням живе лише мить і є тільки маленькою крапелькою Всесвіту. Тим не менше кожна людина причетна до спорудження мосту між далеким минулим та майбутнім людства. Тож, безумовно, помисли, бажання та дії наших предків не пропали даром і зберегли ту благодатну землю Біляївщини, якою сьогодні пишаємося і ми. Представляючи покоління людей, що живе на зламі тисячоліть, автори відчувають свою громадянську відповідальність і мають на меті зберегти світлі імена надзвичайних людей, про яких розповіли земляки старшого покоління, або автори були особисто знайомі з героями нарисів. Ми не претендуємо на повноту розповіді і не надаємо подіям оцінку. Ми просто констатуємо факти, відзначаємо тільки невелику частку людей, які створювали наш світ не словом, а ділом, які працювали і працюють у різні періоди життя краю, що випоїв і вигодував їх сім'ї, як рідна мати.

При підготовці книги автори використовували велику кількість наукової та біографічної літератури, статті з періодики, документи, розповіді очевидців, матеріали з Державного архіву Одеської області, фотографії з особистих колекцій та архіву газети «Південна зоря». Сподіваємось, що видання «Біляївський район», присвячене 90-літньому ювілею і підготовлене групою ентузіастів, буде доброзичливо сприйняте мешканцями Біляївського району та всіма читачами.

Колектив авторів

ПОГЛЯД У МРЊУДЕ

ІНОЗЕМНІ КОЛОНІСТИ ТА ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ

*Нічого не здійснюється само собою,
Без зусиль і волі, без жертв і труга.*

О. Герцен

Землі сучасної Біляївщини були заселені десятки тисячоліть тому, саме про це свідчать результати археологічних розкопок, які не раз здійснювались на берегах Дністра та невеличкої річки Барабой. Рештки перебування давніх людей, їх побуту знайдені майже біля кожного населеного пункту Біляївського району: на землях Біляївки, Василівки, Доброжанова, Нерубайського, Усатового, Морозівки, Іллінки, Августівки, Ясьок, Троїцького, Алтестова, Холодної Балки та інших. Виявлено предмети періоду мезоліту, палеоліту, пам'ятки різних культур: гребиніківської, буго-дністровської, усатівської та черняхівської.

На початку I тисячоліття до н. е. тут з'явилися киммерійці, яких витіснили скіфи, що в свою чергу поступились сарматам-завойовникам, саме вони 600 років пануватимуть в степах Північного Причорномор'я. Пізніше тут свій слід залишило перебування аланів та гунів, однак вже в другій половині I тисячоліття зростає роль слов'янських племен, які оселились тут надовго. До культурного занепаду краю призвело монголо-татарське нашествя у середині XIII століття, що стало найтрагічнішою сторінкою в історії дністровських земель і людей, що тут проживали.

Як бачимо, історія давніх часів нашого краю свідчить про те, що протягом багатьох століть у Південно-Західному Причорномор'ї численні племена змінювали одне одного, вибиваючи, витискаючи своїх попередників вогнем та мечем у буквальному сенсі цих слів. І завжди, внаслідок такої боротьби за місце під сонцем або набігів,

родючі землі перетворювались на спустошений степ, дике поле. Тож, саме такою явилась наша земля перед своїми новими господарями, гнаними жорстокою долею з півночі та сходу, з півдня та заходу на нові місця поселення, аби заснувати міста і села, яких тут поки що немає в реальності, але вони існують у свідомості та мріях колоністів. Не будемо вникати в історію інших країн і з'ясовувати, що гнало народи на місця, настільки в той час спустошені. Надію краще влаштувати своє життя надав їм Маніфест Катерини II.

На початку XIX століття, прагнучи якнайшвидше заселити Новоросію і, разом з тим, не бажаючи відкрити широкий доступ до південних земель селянам з інших регіонів країни, аби не порушувати кріпосних «порядків», царський уряд став на шлях широкого залучення іноземних колоністів. Таким чином, починається заселення пустих земель півдня Росії. При виборі місця для поселення німці-колоністи надавали великого значення наявності джерела водопостачання, і тому переселенці найперше вибирали місця для заселення по Барабойській балці вздовж, тоді ще повноводної, річки Барабой.

В Біляївському районі перше німецьке поселення виникло в 1806 році під назвою Фройденталь, що в перекладі означає Долина Радості (нині село Мирне). Село швидко розвивалось, було заможним, охайним, навколо нього розкинувся великий парк з рідкісними рослинами. В офіційних документах в тому ж році вперше згадується і село Карлсталь (нині Широка Балка).

Не тільки в благоустрій своїх поселень вкладали душу колоністи, з великим умінням вони включилися у виробництво сільськогосподарської продукції, освоєння цілих та залежних земель. А це й не дивно, бо своїм Маніфестом імператриця Катерина Друга надавала пільги, що мотивувало працювати активно і добросовісно. Зокрема пільги для переселенців були такими:

- звільнення від військової повинності;
- звільнення від податків;
- сприяння в отриманні земельної ділянки, безкоштовне користування землею;
- вигідний кредит на побудову будинку та покупку інвентаря;
- свобода віросповідання та право вивчати свою рідну мову;
- безкоштовний проїзд до місця поселення;
- державна допомога до першого врожаю та інші пільги.

Німецьке поселення Фройденталь (Мирне)

Село Мангейм (нині Кам'янка) виникло у 1808 році. Його заснували 60 сімей з різних регіонів Австрії та Польщі. Для Мангейму було виділено 3785 десятин землі. У 1820 році утворюється Мангеймська волость, а її центр, село Мангейм, дуже швидко зростало, збільшуючи кількість дворів і населення. Якщо у 1834 році нараховувалося 299 жителів, то у 1899 році тут жило 1776 чоловік.

Поки незайманого степу було вдосталь, діяли пільги, а у 1817 році через надмірну кількість німецьких переселенців пільги були скасовані, а процес переселення взято під контроль російського уряду. Відтепер допускалися переселення не всіх підряд, а тільки землеробів, скотарів, виноградарів, садівників і майстрових. При цьому кожен переселенець повинен був мати майно, грошові кошти. Та незважаючи на обмеження, кількість бажаючих оселитися на родючих землях не зменшувалася. В другій половині XIX століття з'явилися села Вигода, Паліївка, Секретарівка, хутір Кагарлик.

За відгуками свідків тих подій, переселенці за короткий проміжок часу перетворили колись дикий степ на квітучу садибу, а села були прекрасно сплановані і упорядковані. Ми і сьогодні спостерігаємо широкі та прямі вулиці сіл, які колись належали німцям-колоністам, котрі до того ж в певний період часу були одними із найзаможніших мешканців нашого краю і складали серйозну конкуренцію всім іншим землевласникам на хлібному ринку.

Аби з'ясувати, кому складали конкуренцію німецькі колоністи, повернемося в XVI століття, коли у 1517 році в низов'ї Дністра вперше з'являється козацьке військо. Договір Переяславської ради (1654 рік) надає можливість кордонам Росії простягнутись до Дністра, а село Маяки, заснування якого відносять ще до 1421 року, стає постом спостереження на кордоні. Пост-кордон обслуговував тракт Дальницької поштової станції в напрямку Одеса — Дальник — Одеса. Це була поштова дорога другого класу, що діяла від Одеси в напрямку Бессарабії та її земель. В цей же період в Маяках діяв плотовий міст довжиною 120 сажнів та три сажня завширшки. Під час повені по Дністру ходило також два пороми. В 1813 році цей пост виконував роль митної застави, яку було скасовано лише у листопаді 1871 року, коли на Біляївщині вже існувало багато сіл, в яких мешкали козаки.

У XVIII столітті разом із переселенням іноземців все більш активною стала внутрішня міграція. Відколи південно-західні степи Північного Причорномор'я почали використовуватися як прикордонні пости, прикладом яких був пост у селі Маяки, прискорюється заселення цих територій козацтвом. Виникають села Яськи, Троїцьке, Градениці. У першу чергу на придністровських землях відновлюється

промислове рибальство, яке існувало ще з часів античності. При цьому порядок лову для козаків в 1770-х роках сітками - дрібницями, ятерами і кітцями (очеретяна загородь) був вільний. Щодо іншої частини населення, то вона за риболовлю сплачувала податок до військової скарбниці. З часом більшість дністровських рибалок отримала це ремесло у спадок, продовжуючи справу дідів, прадідів, але вже кожен на своєму власному каюку. Ловили рибу частіше вночі, а вдень займалися її реалізацією, розвозячи підводою улов по селу, голосно закликаючи до купівлі. Однак жили рибаки здебільшого бідно через віддаленість ринку збуту і малий попит на рибу на місцях. Про це повідомляється у праці «Рыболовные артели в низовьях Днепра и Днестра» Павлом Захаровичем Рябковим, який був вихідцем з Херсонської губернії.

З величезними зусиллями розорювалася і цілина придністровських земель. Вкрита густою тирсою, терниною, буйними травами в ріст людини, вона не завжди піддавалася пахарям. Щоб перетворити цю дикорослу царину на квітучі лани, треба було прикласти багато праці. Та труднощі не лякали поселенців. А тому з часом, де раніше гоїдав сині голівки татарнику буйний вітер, з'явилися ниви золотистої пшениці, ячменю, молочно-білої гречки, блакитного льону та конопель. Вони й досі радують око будь-кого, хто пізнав красу нашого краю.

КРАТКАЯ СТАТИСТИКА ОДЕССЫ

ЗА 1836 ГОДЪ.

Под 1797-мъ и 1803-мъ годами представлены были довольно подробныя, судя по времени, свѣдѣния и цифры о состояніи Одессы. Для сравненія—помѣщаемъ здѣсь небольшой статистическій обзоръ Одессы въ наше время, т. е. въ минувшемъ 1836 году. Подовно прежде представленнымъ даннымъ и настоящій обзоръ раздѣлится слѣдующимъ образомъ:

I. Пространство и раздѣленіе Одессы (или Одесскаго Градоначальства).

Одесскому Градоначальству принадлежитъ 42,628 десятинъ 1,727 сажень земли. На ней находятся:

1. Городъ Одесса.
2. Предмѣстья: Пересыпь и Молдованка съ Новою слободою.
3. Селенія на городской землѣ (или IV-я часть Одессы):
 1. Дальникъ.
 2. Татарка.
 3. Усатовы хутора.
 4. Малый Купальникъ надъ лиманомъ сего имени.
 5. Большой фонтанъ (или Монастырь).
 6. Крывые хутора.
 7. Перубайскіе хутора.
 8. Фомины хутора.
 9. Холодные хутора (на оврагѣ Холодномъ).
 10. Гниляково.
 11. Сухолиманскіе хутора (на Сухомъ лиманѣ).
 12. Бурлацкіе хутора (на оврагѣ сего имени).

В таких землянках жили перші переселенці

Однак це буде згодом. А тоді для поселенців було проблематичним вирішення питання житла, перевезення сім'ї на нове місце. Нарівні з цим треба було займатися і будівництвом господарчих будівель для коней та худоби. До того ж вибрати місце для церкви. Все це паралельно з несенням військової служби, в постійній готовності до військових дій. Тому більшість козацьких сімей проживала в землянках, поступово будуючи хати-мазанки з простого очерету та глини. Тим не менш, досить скоро переселенці обзаводились худобою, збільшувалися площі землі, що оброблялась, підвищувалася врожайність.

Знищивши у 1775 році Запорізьку Січ, Російська імперія зрозуміла, що залишилася оголеною на межі українських земель з турецькими, тому гостро постало питання охорони південних рубежів. З огляду на таку ситуацію, Г. О. Потьомкін дозволив запорожцю А. Головатому запрошувати на службу в «козацькі звання» добровольців по охороні кордонів Новоросійської провінції.

Щоби їх затримати тут надовго, Катерина Друга окремим декретом від 1785 року оголосила, що південні степи не знатимуть кріпацтва і мо-

Печерні будівлі (Холодна Балка II пол. XIX століття)

жуть заселятися вільними селянами і відставними солдатами. Отож, починаючи з 1788 року, переліченим категоріям населення й козакам А. Головатого відводяться землі між Дністром і Бугом. Більшість козацтва осіла в найближчих хуторах: Дальнику, Усатовому, Нерубайському, де аж до середини XIX століття кожен сьомий житель ще залишався військовослужбовцем. Сам же Антон Головатий, виступивши одним з засновників Чорноморського козацького війська, мав декілька хуторів і рибальські промисли на Дністрі та Кучурганах. Свого часу був заступником та суддею у Сидора Ігнатовича Білого, який на біляївському узбережжі Дністра володів Зеленим хутором (ця назва збереглася до нашого часу як однієї з вулиць районного центру). Тому з іменами цих історичних осіб і пов'язують назви районного центру — Голоківка (перша) та згодом населений пункт отримав назву Біляївка.

Новий етап в історії заселення Біляївського краю відкрило звільнення дністровських земель від турецько-татарського нашествия, яке було закріплене Ясським миром між Росією і Туреччиною в 1791 році. В лютому 1792 року

Сільський колодезь для худоби (Холодна Балка 90-ті роки XIX століття)

осавул Ніякий відправив донесення в кош про заселення родинами Чорноморського козацького війська десятка вже існуючих поселень, серед яких у переліку знаходимо біляївські села: Троїцьке, Голоківка (Біляївка), Яськи, а також декілька хуторів при риболовецьких заводах по річках та лиманах. В тому ж році мешканці цих сіл, а також Градениць переведені на становище державних селян. Пізніше державними селянами були заселені ще декілька пунктів, серед яких село Курган.

На відміну від господарювання німців, українські державні села Усатове, Дальник, Дачне (Гнилякове) застосовували громадський спосіб землекористування. Козацькі сім'ї жили повнокровним життям. Селянські общини цих сіл постійно зростали, але ж кількість землі не збільшувалась. Оскільки десятки молодих сімей не мали земельного наділу, починається переділ, який здійснювався декілька разів: 1837, 1858, 1876 роках. Наприклад, на хуторі Холодна Балка спочатку на кожного припадало 20 десятин землі, згодом — тільки по п'ять. Така ж ситуація складалася і в новоутворених селах 50-х років XIX століття: Василівці, Августівці, а також Іллінці та Маринівці (останні засновані переселенцями з Херсонщини). У Нерубайській же слободі, на відміну від Холодної Балки та перелічених сіл, діяла система «подвірного користування». За кожним двором була закріплена постійна земельна ділянка, що давало їй господарювачу відчуття стабільності і можливість бути власником землі.

Як іноземні колоністи, так і представники внутрішньої міграції за короткий час зробили чимало для розбудови Причорномор'я. Першу половину дев'ятнадцятого століття автори усіх видань про історію краю називали періодом бурхливого розвитку. Хліб та інші сільськогосподарські продукти на базари Одеси привозились у такій кількості, що вони йшли не тільки на потреби мешканців міста і усіх навколишніх населених пунктів, їх також скуповували для подальшого перепродажу купцям, які займались вивозом продукції на зовнішні ринки чи в інші регіони держави. Селяни нинішнього Біляївського району, окрім зерна, овочів, худоби, молока, привозили на базари Одеси інші найрізноманітніші продукти сільського господарства.

Нарівні із сільським господарством починає зароджуватись промисловість. Спочатку це були вітряні млини, потім парові. Згодом в районі започаткувалось пекарське виробництво, з'являються олійниці, цегельний, рибний, лісопильний заводи. До 1830 року кількість лісопильних заводів нараховувала більше десятка, а найпотужніший з них був у Маяках. Маяки продовжували мати статус міста і там, як і раніше, діяли річкова пристань, поромна переправа, митна застава та карантинний пост для торгівлі насамперед з Туреччиною.

В Одеському порту вже працюють пароплави, які курсують Чорним та Азовським морями. У 1838 році виникає ідея про створення пароплавного сполучення по Дністру та берегами Дністровського лиману. Новоросійський і Бессарабський генерал-губернатор Воронцов вважав, що відкриття такого сполучення посприє поживленню промисловості краю. Після того, як перший пароплав «Граф Воронцов» було спущено на воду, генерал-губернатор почав клопотатися перед царським урядом про будівництво ще одного пароплава для сполучення Дністром. Клопотання було підписано урядом 27 лютого 1842 року, а вже у червні того ж року було укладено контракт на побудову пароплава англійською компанією «Вільям Ферберн і К». З Англії прибули частини корабля, а збирали його в Одеському порту з березня 1843 року. В серпні 1846 року пароплав спустили на води Дністра. До міста Маяки він прибув під командуванням капітана Г. М. Міхновського. Окрім капітана, команда «Дністра» складалась з машиніста, боцмана, п'яти матросів і чотирьох кочегарів. Свій перший пробний рейс «Дністер» зробив в листопаді з чотирма порожніми баржами. Тож, з 1846 року пароплав «Дністер» ходив від Маяк до Бендер і окрім перевозки пасажирів застосовувався переважно для буксирування човнів, навантажених товарами. На баржах розміщувались екіпажі з кіньми та підводи з вантажами та волами. Відомо, що річка Дністер надзвичайно звивиста, а це зовсім не додає зручностей для плавання і подовжує відстань.

Пароплав «Дністер»

Економісти тієї пори підраховали, що пароплав ніколи не був рентабельним, навпаки, приносив казні збитки. Однак, враховуючи відсутність інших транспортних розв'язок, «Дністер» приніс велику користь на лінії Маяки — Бендери в середині дев'ятнадцятого століття. Треба визнати, що перші пароплави Російської імперії були недовговічними, в тому числі і «Дністер», вже у 1857 році його було розібрано на частини.

Великий вплив на господарчу діяльність району мало відкриття залізничної колії, адже станції Вигода і Гниляково стали потужними транспортними вузлами регіону. Найбільше робочих місць надало мешканцям передмістя Одеси спорудження водопровідної станції «Дністер». Набиралися наймані землекопи, робітниками стали мешканці з ближніх сіл. Біляївський водопровід вважався найпотужнішим в Російській імперії. Окрім вже названих видів промисловості та землеробства, мешканці нинішнього Біляївського району займалися видобутком каменя та випалюванням вапна, на що був великий попит в місті. Це давало велику добавку селянам та постійну роботу протягом всього року. Найбільше шахт було в районі сіл Нерубайське, Усатове, Холодна

Балка та інших. Немало робочих місць мешканцям надавала Одеса. У другій половині XIX століття в ландшафті Одеси переважали фабрики, Одеський міський голова Коссачовський у 1883 році в доповіді царю писав, що на фабриках працюють, в основному, мешканці передмістя та ближніх сіл Дальник та Усатове.

На зламі XIX та XX століть населення Одеси та регіону дуже швидко збільшувалося, за 25 років його кількість зросла майже вдвічі, за цим ростом не встигав економічний розвиток. Все менш справедливим ставав розподіл землі: питома вага земельних маєтків належала поміщикам та заможному селянству, а половина селян були малоземельними або й зовсім безземельними. Невирішеність аграрного питання, занепад селянських господарств, який посилювався загальною економічною кризою, погіршили і без того важкі умови життя бідноти. Це не могло не зумовити зростання соціальної напруги в суспільстві і призвело до масових протестів. Процеси, що відбувались наприкінці XIX століття, були зародком тих багатьох закономірностей, котрі проявилися в бурхливих історичних подіях початку двадцятого століття.

КОЗАЦЬКІ ВОЖДІ

*Наш завзятий Головатий
Не вмере, не загине:
От де, люде, наша слава,
Слава України.*

Т. Шевченко

Пам'ятник А. Головатому в Одесі

Більше двохсот років тому помер полковник Головатий, а квіти, які дарують йому одесити, твердять про те, що українці завжди пам'ятатимуть одного із засновників Чорноморського козацтва. Хіба ж міг він уявити і цей величезний монумент на його честь, і квіти, які завжди лежать біля його ніг? Та й сам ініціатор спорудження пам'ятника, академік Богдан Сушинський не дуже сподівався, що його ідея увічнення пам'яті Головатого в скульптурі здійсниться. Але, незважаючи на всі проблеми, пам'ятник видатному українцю стоїть у самому центрі Одеси і являє собою символ усього Чорноморського козацтва. А саме Антону Головатому, судді Війська Запорізького, кошовому отаману Чорноморського козацького війська, полковнику російської армії, судилося не тільки пережити трагедію зруйнування Запорізької Січі, а також стати свідком та учасником створення ще двох славетних козацьких військ: Чорноморського та Кубанського. Все це сталося згодом, а поки що запорожці були опорою Російської імперії на межі із Туреччиною.

Прикордонні землі Північного Причорномор'я у другій половині XVIII століття розривали між собою Росія і Туреччина. Дві великих ріки по черзі ставали кордонами бойових дій: Південний Буг та Дністер. Запорізьке військо взяло участь у вирішальних битвах у складі 1-ї та 2-ї російських армій. В обов'язки запорожців входило виконання стратегічних завдань, в тому числі і з боку Дністра. По закінченню війни 1768 – 1774 років і підписання мирної угоди межа пролягла по Південному Бугу. Відважно бились козацькі воїни і деяких з них імператриця нагородила золотою медаллю зі своїм зображенням. А серед небагатьох нагороджених був військовий осавул Сидір Білий, який разом з медаллю отримав звання російського дворянина і це зробило його відомим не тільки серед запорожців, а й у Петербурзі.

Настає відносна тиша на кордоні і виявляється, що козаки не потрібні Російській імперії, не дивлячись на їх героїзм у боротьбі з турками. Над Запорізькою Січчю нависає загроза. Кошовий Січі Петро Калнишевський відправляє до Петербурга суддю Антона Головатого та військового осавула Сидора Білого, які ведуть переговори з імператрицею щодо збереження Запорізької Січі, козацьких прав, вольностей та територій. Катерина II обіцяла, але, як ми знаємо, ці переговори ні до чого не призвели, навпаки, прискорили указ про роззброєння українського козацтва. Імператриця навіть видала спеціальний маніфест, в якому вимагала не тільки винищити Січ, а й ніколи у подальшому не згадувати саме слово «запорожці».

Коли козаки зрозуміли, що Січ не втримається, частина з них потайки перемістилась в пониззя Дніпра, аби потім відправитись на Дунай, тоді ще територію Туреччини. Йдучи до Дунаю, козацтво цілими сотнями осідало на плодючих землях Північного Причорномор'я. Кілька сотень козаків залишилась на Хаджибейському лимані, кілька — в басейні Дністра, кілька оселилось тут раніше, бо дуже близько були знайомі з цими місцями, оскільки видобували сіль у лимані для Запорізької Січі. Отже, запорожці з'явилися на території нинішнього Біляївського району задовго до початку вирішальної війни між Росією та Туреччиною за землі між Південним Бугом і Дністром, яка розпочалась у 1787 році.

У сімдесяті роки не могло бути й мови про відродження Запорізького козацтва та все ж таки воно почалося. В одній з своїх книг «Українське Чорноморське Подунай-Гуляйпільське козацтво» Богдан Сушинський пише що: «... одним з перших, хто офіційно звернувся до ідеї відродження козацтва, виявився Потьомкін... Він відчував духовну причетність до козацтва, адже свого часу записався козаком у Куцівський курінь, саме той, отаманом якого був Антон Головатий. До речі, можна не сумніватись, що ця обставина,

як і особисте знайомство з Потьомкіним, згодом не раз допомагали Антону Головатому залагоджувати козацькі справи. Саме тому завжди у складі будь-якої делегації його відряджали до Петербурга...».

Втім, зовсім не сентименти керували Потьомкіним, а необхідність захищати кордони Росії від турків та татар, які повстали вже у рік приєднання до Росії, у 1783. Тож, щойно в Криму почалось це повстання, князь почав розсилати по козацьких поселеннях листи, звертаючись до козаків з закликом формувати добровольчі загоны для боротьби з татарами. На військову службу залучались колишні запорізькі козаки, з яких почали формувати «військо вірних козаків» (згодом Чорноморське козацьке військо). Перший такий загін, який налічував 500 піхотинців та 500 вершників, вдалось сформувати Сидору Білому. Він і його загін вірили, що це може стати відродженням козацтва. І натхненником цієї ідеї знову ж таки виступав Сидір Білий, чий авторитет вдало вписувався в контекст усіх тодішніх взаємин між козацтвом та російським командуванням. Отаманом призначено Сидора Білого, а військовим суддею став Антон Головатий, яких і вважають засновниками Чорноморського козацтва та хуторів, на яких зараз стоїть Біляївка. В лютому 1788 року Сидір Білий разом з військовою старшиною отримав булаву кошового отамана. Військові клейноди йому вручив Олександр Суворов, який був вражений відвагою козаків.

Про долю Сидора Білого та Антона Головатого ми знаємо не дуже багато, але навіть обмаль інформації, яку донесла до нас історія, дає змогу говорити про них, як про справді талановитих, видатних українських козацьких полководців. Як би там не було, а колишні січовики потяглися до Сидора Білого та Антона Головатого. Досить швидко було сформовано нове військо. Вперше Антон Головатий по-справжньому відзначився у 1788 році в морському бою поблизу Очакова,

Сучасні біляївські козаки

в якому турецька ескадра зіткнулась з російською та українською. От як описує цей епізод війни в есе «Антін Головатий» письменник Богдан Сушинський: *«За наказом Головатого, який командував українською флотилією, козаки-моряки поводились як справжні камікадзе. В хуртовину вони вийшли на своїх весельних човнах, узяли на буксир російські судна, що позгортали вітрила од шторму, і потягли їх на зближення з кораблями адмірала Гасана-паші. Нічого подібного історія морських битв, очевидно, не знала. Козаки не лише буксировали своїми чайками російські судна, а й першими атакували турецькі кораблі. Три з них пішли на дно. Інші під натиском... відступили... Існує припущення, що саме цю битву оспівано в одній з народних пісень, героєм якої став Антон Головатий: «Ой став наш Головатий на хлопців гукати: «Піднімайте, добрі хлопці, паруси всі в гору...».*

Після цього командування над усіма пішими полками та флотилією Чорноморського козацького війська було повністю передано Головатому, а вже за кілька днів після описаного вище морського бою у сухопутній битві смертельно поранило кошового отамана Сидора Білого. Протягом доби лікарі боролись за його життя, але все марно. Короткий, але славний бойовий шлях першого кошового отамана Чорноморського козацтва добіг до кінця. Не довелося керувати військом А. Головатому. Павло І видав указ про його призначення отаманом, коли той вже був на смертному одрі. Але ховали Антона Головатого вже як кошового отамана.

А тепер декілька дат. Війна між Росією і Туреччиною, яка перемістила свої кордони з річки Південний Буг на Дністер, закінчилась у 1791 році і, безумовно, козаки сподівались назавжди оселитись на цій землі. Осавул Ніякий у своєму повідомленні, яке датується 1792 роком, згадує про створення поселення Головкивка. Саме на місці нинішньої Біляївки А. А. Головатий

розбив хутір, який отримав назву Головкивка. Тут, за однією з версій, мріяв після війни оселитися також і Сидір Білий, тому не дивно, що за традицією козацької топоніміки давати назви поселенням на честь славетних отаманів, Біляївку і названо на його честь. Тут могли оселитись його нащадки. Чорноморське козацьке військо проіснувало до 1792 року, і не встигли козаки розташуватися біля Дністра на постійне місце проживання, як Катерина II знайшла для них інші краї, а саме Кубанську землю. Мета цього переселення була сформульована в Указі імператриці: *«Війську чорноморському належить «бгеніє і стража пограничная от набегов народов закубанских».* Тож, не допомогли ані сльози, ані прохання, Катерина II була невблаганною, а козаки з родинами мусили назавжди залишити всі свої поселення на Дністрі. Але, безумовно, пішли не всі, в декількох селах Біляївського району і в самій Біляївці, залишились нащадки козацтва.

Хіба не вільний козацький дух допомагав їм бути непримиренними бійцями під час Громадянської, Великої Вітчизняної воєн, хіба не повага до попередників допомагала сучасникам відродити Чорноморське козацтво, організація якого існує і в Біляївці. Ще одним доказом присутності козацьких традицій у Біляївському районі стало освячення декількох церков на честь Покрова Святої Богородиці, яка завжди вважалась покровителькою козацтва. Вдячні нащадки козацького роду не забувають про легендарних засновників міста Біляївка, лицарів приморського степу Сидора Білого і Антона Головатого. Це повністю відповідає Національній програмі відродження та розвитку українського козацтва, реалізація якої розпочалася на Одещині з 2002 року. Тож, у 2008 році, за ініціативи Біляївської міської ради у Біляївці було відкрито пам'ятник засновникам міста — легендарним козакам Чорноморського козацького війська. На фото внизу фрагменти свята під час відкриття.

ТРИВОЖНЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ

*І кожен знак — на битву підійма,
Гука: Повстаньте, гнані і голодні!
І гнів: — Як у вулканові безодні...*

П. Воронько

Центром поширення ідеології та практики радикалізму на півдні України стає Одеса, а, як відомо, на одеських підприємствах того періоду та в порту працювало в більшості населення приміських сіл Біляївського району. Тому з 1901 року в Нерубайському вже розповсюджувалися революційні листівки і газета «Іскра». З 1902 року на дністровських берегах Біляївки, Маяк, Ясьок, Градениць, в інших селах району проходили нелегальні маївки, в яких брали участь місцеві, революційно настроєні, робітники та одеські агітатори. Не дивно, що з початком революції 1905 року у більшості сіл району відбулися селянські сходи, учасники яких вимагали збільшення земельних наділів та правильного розподілу землі, змін у податковій системі і введення безкоштовного навчання. У зв'язку з цими подіями і, саме в архівних документах 1905 року, вперше згадується село Протопопівка.

На населення Придністров'я чекало ще одне лихоліття — Перша світова війна. І хоча територія району не була епіцентром подій, все ж жителі Біляївщини відчували на собі подих війни. По-перше, це введення додаткових податків і повинностей. По-друге, взяття російським урядом на облік всієї домашньої худоби і продовольчих запасів. По-третє, і, мабуть, найстрашніше — мобілізація чоловіків, яка призвела до залишку певної частини врожаю на полях через нестачу робочих рук. Такий стан подій призвів до продовольчої кризи в державі. Однак найбільшого резонансу набули події 1917 року, коли всіх облетіла звістка про повалення монархії дому Романових. Ця звістка, передаючись із вуст в уста, блискавично поширюючись містами і селами, викликала серед біляївців піднесення. Тому вони з великою надією на краще життя зустріли новину про перемогу Великої Жовтневої революції. Всюди відбувалися стихійні мітинги, маніфестації, демонстрації, виступи активістів. В біляївські села повертаються з фронту солдати-односельці, які знаходилися під впливом різних політичних партій та ідей. І вже у січні 1918 року в Біляївському районі створюється Рада селянських депутатів, яка встановлює радянську владу. Її першим кроком став облік всіх земель для справедливого розподілу між мешканцями біляївських сіл. Проте здійснити задумане Рада не встигла, бо Румунія, скориставшись нестабільною політичною

*Д. Ульянов (у другому ряду третій зліва)
серед співробітників Земської грязелікарні в 1902 році*

ситуацією в Україні, вторглася на територію Бессарабії. І щоб закріпити свою перемогу на півдні України, в травні цього ж року румунська влада створює власний орган влади — Рада румунського фронту, Чорноморського флоту й Одеської області (Румчерод).

Більшість жителів біляївського краю навіть не встигали в перипетії між органами влади, хоча з великим інтересом обговорювали питання війни і миру, демократії і свободи. В Біляївці в той період діяли всі представницькі органи влади: волосне управління, Земельний комітет і селянська Рада та інші. Така ситуація аж ніяк не задовольняла інтереси більшовиків, особливо присутність румунських військ. Тому наприкінці січня 1918 року для боротьби з румунською армією формується Маяцький загін — військова одиниця, створена разом з Дністровською флотилією на чолі з комісаром А. А. Гончаровим. Правий фланг цього загону очолював Григорій Васильович Тарасенко — колишній мінер царського флоту з села Яськи. Діяв загін у складі Окремої

революційної армії Одеського округу, складався з селян та мешканців сіл Маяки, Яськи, Біляївка та чотирьох червоноармійських одеських загонів. 19 лютого він стає частиною кавалерійської бригади під керівництвом героя Громадянської війни 1918–1920 років Григорія Котовського, на честь якого нині названо школу №1 міста Біляївка, вулиці в багатьох населених пунктах.

Загін готувався взяти участь у боях проти військ королівської Румунії, які окупували Бессарабію, але в той час на територію Придністров'я вдерлися австро-німецькі окупанти. Під натиском переважаючих сил ворога загін змушений був відступити. Селяни Маяків і Ясьок розійшлися по домівках, а одеські робітники повернулися до міста. Штаб загону передав на схов селянам понад дві тисячі гвинтівок і багато боєприпасів. Незважаючи на те, що загін довелося розформувати, настрій у селян був бадьорий. Всюди чулося: *«Радянська влада ще повернеться!»*.

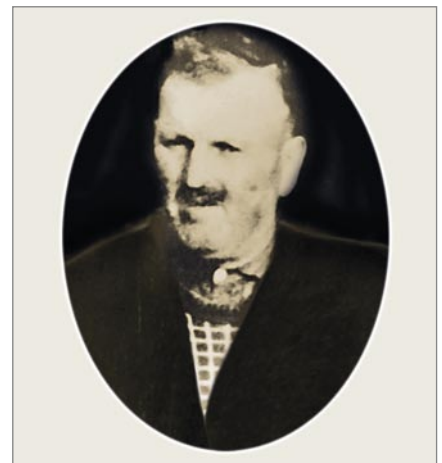
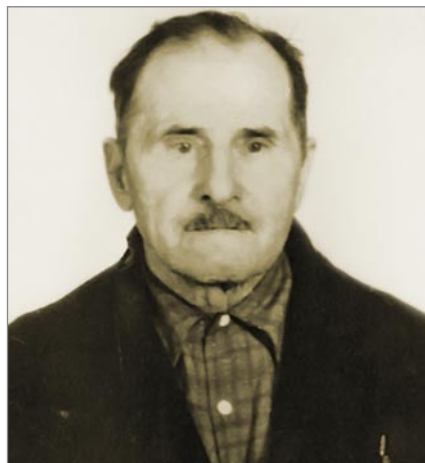
14 березня 1918 року до Одеси вступають австро-німецькі війська, заявивши про свій намір захистити Україну від більшовицької агресії. Окупанти грабували населення, душили контрибуціями. У грабежах і насильствах допомагав їм загін «державної варти» у складі вісімдесяти кіннотників і шістдесяти піхотинців. Робітники розгортали страйковий рух, саботували виробництво, виводили з ладу устаткування. Революція в Німеччині примусила німецькі війська в листопаді 1918 року залишити Одесу. На зміну їм висадилося біля тридцяти тисяч англо-французьких інтервентів.

20 квітня Одеський комітет більшовиків відрядив до Маяків для організації партизанських загонів А. А. Гончарова. 20 червня в хаті селянина А. П. Бакуменка зібралося 20 маячан. Вони ознайомилися з маніфестом уряду Радянської України від 20 квітня 1918 року, обрали підпільний ревком та обговорили питання про розгортання

боротьби з окупантами. Головою ревкому обрали С. Сичова, заступником А. Макурова, секретарем І. Лиховидова. Кількість підпільників у селі з сімдесяти чоловік на початку жовтня зросла до трьохсот чоловік у листопаді 1918 року. 18 листопада на загальній сходці жителів Маяк до загону записалися усі чоловіки, здатні носити зброю, після чого він мав чотири роти піхоти, 80 кіннотників, кулеметну команду. Оперативний штаб очолив маячанин І. Ф. Грицюта. У грудні в загоні було близько тисячі бійців, які за рішенням обласного комітету партії захопили села Дальник, Гнилякове, Нерубайське і станцію Дачна.

З Катеринодара прибула десятитисячна армія Денікіна. Наприкінці листопада та в грудні 1919 року на Одещині проти денікінців розгорнувся широкий повстанський рух. Базою для підпільників Приморського району стали катакомби в районі сіл: Нерубайське, Усатове, Куяльник. Партизанський загін з Нерубайського у складі кавалерійської бригади Г. І. Котовського та частин 41-ї та 45-ї дивізій Червоної Армії брав участь у визволенні Одеси від денікінців.

30 січня придністровські партизани за завданням штабу обласного ревкому зайняли Тирасполь. Кілька днів вони мужньо відбивали атаки об'єднаного загону білогвардійців, французьких солдатів і польських легіонерів. Але під натиском значно переважаючих сил ворога партизани змушені були залишити Маяки. 28 лютого 1919 року в придністровських селах спалахнуло повстання проти англо-французьких інтервентів, які вчинили криваву розправу над мирними жителями. Тільки в Маяках від рук окупантів загинуло 37 чоловік, розстріляно вісім робітників водопровідної станції «Дністер», спалено десятки хат та жорстоко покарано багатьох селян. Місцеві жителі змушували французьких карателів постійно оборонятися аж до початку березня, і у квітні 1919 року інтервентів було вигнано

На фото зліва направо: командир ескадрону Першої кінної армії С. Бубьоного І. В. Бондаренко (Х. Балка), учасники визволення Біляївки в 1920 р. в складі бригади Г. Котовського О. Ф. Руденко і В. В. Авраменко

з Одеси, а в селах Придністров'я відновлено радянську владу. Завершився ще один етап боротьби селян за свою землю.

Мирний перепоchinoк надав жителям сіл можливість приступили до вирішення важливих господарських справ, насамперед весняної сівби та інших польових робіт. Це було конче необхідно, оскільки бурхливі події відкинули життєвий рівень. Починаючи з 1917 року, сотні господарств не мали посівів, робочої худоби і коней, а сотні були і безкорівними. Але до червня над придністровськими селами знову нависла загроза вторгнення білогвардійців. І знову в боротьбі бере участь Маяцький загін, який брав участь у визволенні Одеси від англо-французьких інтервентів разом з частинами Червоної Армії (командир А. Гончаров, комісар В. Володимиров). Полк, який налічував близько трьох тисяч бійців, у червні 1919 року увійшов до складу 45-ї дивізії як 404-й стрілецький полк. 19 червня 1919 року революційний комітет зібрав з цього приводу мітинг, на якому учасники одноставно заявили про свою підтримку Радянської влади. І вже в серпні розпочалася мобілізація до Першого Придністровського Радянського полку під командуванням А. Гончарова, основу якого знову ж таки становили Маяцький загін і загін повстанців Тарасенка з Ясьок. Саме цей полк стане ядром майбутньої кавалерійської бригади Котовського, яка пройдеться по землях Біляївщини, розгромлюючи денікінців від села Мирне в напрямку Біляївки, Ясьок, Троїцького, Градениць. Місцеве населення не тільки вступало у військові загони, піднімаючись на боротьбу з внутрішнім ворогом та іноземними інтервентами, існує також багато прикладів допомоги, яку надавали Червоній Армії місцеві жителі. Про один з таких прикладів у невеличкому повідомленні «Помни о красноармейце» у 1920 році писала газета «Большевик»: «Співробітники

18-ї держзаготконтори, що знаходиться в селі Фройденталь Дальницької волості Одеського уїзду, гаряче вігукнулись на допомогу червоноармійцям. Вони постановили — віграхувати на користь Червоної Армії трьохденний заробіток».

А в цей час по всій Україні Громадянська війна набуває широкого розмаху: на Донбасі перейшла в наступ білогвардійська армія Денікіна, зі сторони Кам'янця-Подільського ведуться бої між частинами Директорії та Червоної Армії. На Одещині повстають німці-колоністи, й свої військові дії розпочинає Румунське королівство, потопивши між Маяками й Біляївкою баржу «Могильов», яка йшла з Одеси, наповнена вугіллям для водопровідної станції. Та 24 січня 1920 року Червона армія напрочуд швидко наблизилась до Одеси і змусила війська Білої армії відступити. Біляївські землі стали центром військових дій і кровопролиття. Адже, відступаючи, білогвардійці нічим не нехтували. Вони грабували села, відбирали хліб, а при найменшій підозрі вбивали місцевих жителів прямо на місці. Щоб помститися за смерть земляків, у військових діях проти відступаючих ворожих загонів активну участь брав і загін маяцьких та яськівських повстанців в складі кавалерійської бригади Г. Котовського.

Тож, бої червоногвардійців із солдатами Білої армії успішно продовжувались. Червона армія на всіх напрямках займала все нові і нові позиції. 8 лютого 1920 року Кавалерійська бригада Котовського перейшла в наступ зі станції Застава у напрямку Маяк. З боєм захватили Великий Дальник, розбили супротивника біля села Мирне, про що того ж дня Г. І. Котовський повідомляв начальника 41-ї стрілецької дивізії: «Доблесна, довірена мені Кавалерійська бригада і батарея виконали завдання у своєму русі на Маяки, наздогнали ворога в Миколаївці, вона ж Фройденталь... Кавбригада пішла у наступ і після годинного бою і відчайдушного

Пам'ятник героям Громадянської війни в Придністров'ї (м. Біляївка)

Пам'ятник героям Громадянської війни в селі Усатове

опору супротивника розбила його наголову. Залишки ворога у паніці відступили у напрямку Маяки — Овідіополь. За останніми даними, отриманими від селян, ворог у великій кількості рухається берегом ріки Дністер від Тирасполя та Маяк, де він вирішив утримати переправу. Необхідно терміново відправити піхотну бригаду 45-ї Стрілецької дивізії нам на допомогу... Завтра наступ на Маяки... Комбриг Котовський».

9 лютого Перша стрілецька бригада одним полком зайняла Паліївку і вийшла до станції Вигода, а другий полк прибув до села Мирне (Фройденталь) на допомогу Котовському. В той же день до штабу летіло донесення: «Доповідаю, що довірена мені Кавбригада сьогодні ранком наступала в район Маяк. В цей час супротивник рухався колонами на Маяки і далі на Біляївку. Після двохгодинного спротиву противника розбито і повністю знищено. Маса вбитих. Частина встигла втекти по кризі до Бессарабії. Захоплено 39 кулеметів різних систем, увесь великий обоз і 8000000 рублів. Два ескадрони при кулеметах продовжують переслідувати противника, котрий у паніці відходить на Біляївку і далі. Піхотні частини та бригада 41-ї дивізії прибули сьогодні в колонію Фройденталь. Коні і люди стомлені. Прошу дати відпочинок. Комбриг Котовський».

Протягом наступного тижня залишки ворога були розгромлені в селах Придністров'я. Бойові дії закінчувались. Для когось їх результат здавався крахом всіх сподівань і самого життя. Для решти народилася надія, пов'язана з новим, кращим життям. Біляївський район 10 лютого 1920 року вступає в еру радянської епохи.

Підсумовуючи бурхливі події Громадянської війни, ми можемо зробити висновок, що ця війна пройшлась по наших краях як збройна боротьба між противниками і прихильниками більшовицької влади. Перемогли останні. І це не дивно, адже після Лютневої революції 1917 року в Біляївці, Маяках, інших населених пунктах Одеського повіту агітаційну роботу проводили моряки крейсера «Алмаз» на чолі з П. Кондратенком. Їх безмежний ентузіазм, впевненість, що людина тільки тоді чогось досягає, коли вірить у свої сили, передавалися людям, котрим майже нічого було втрачати.

Отже, нові господарі держави вийшли із двоюбою зі щитом та перемогою. Біля їх ніг лежала розорена земля. Всі розуміли, що до Декрету про встановлення Радянської влади пройдено важкий шлях, але ще важче тепер впорядкувати відносини між людьми, відбудувати народне господарство в нових умовах. І розпочалася важка робота...

Командний склад бригади Г. І. Котовського

МІР ДВОМА ВІЙНАМИ

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ

В будь-якій країні мистецтво організувати людей так тісно пов'язане із формою правління, що більш-менш значні зміни у суспільному вихованні навряд чи можливі без змін в самому державному управлінні.

К. Гельвецій

Адміністративно-територіальний поділ Біляївського району, як і цілої України, в його нинішньому стані сформувався не відразу. У своєму розвитку він пройшов декілька етапів, які завжди визначались конкретними умовами життя країни.

Перші сільради в Україні створювалися ще в липні 1919 року, але вже в серпні, у зв'язку із подіями Громадянської війни та іноземної інтервенції, вони були ліквідовані. Лише в березні 1920 року вибори до сільських рад було знову відновлено. Наприклад, у селі Дальник за ініціативи І. Т. Безверхого вже в кінці 1917 року обирається волосна рада, але у березні 1918 року село окупували австро-німецькі війська. Тож, вибори до сільської ради тут відбулися лише через два роки, 28 березня 1920 року. Таке становище було і з Іллінською, Вигодянською, Секретарівською та іншими сільрадами. Взагалі, остаточно сільради на Одещині утвердилися на початку 1921 року.

Як проміжні осередки, відразу після перемоги Жовтневої революції і до того, як ради різних рівнів розгорнули свій апарат влади, в Україні було створено революційні комітети (ревкоми). Ці тимчасові органи в період Громадянської війни та австро-німецької інтервенції справедливо називали «комітетами оборони». Вони були створені майже в кожному селі. Наприклад, в селі Троїцьке ревком діяв протягом 1918 – 1921 років і знаходився в будівлі школи. В Яськах ревком було створено теж у 1918 році, особливо він активізував свою роботу у серпні цього ж року, хоча і був

на нелегальному становищі. В селі Усатове в січні 1918 року починає діяти партійна організація, до якої входило 25 осіб, а її керівниками були члени підпільного ревкому. Ревком випускав листівки, організував партизанські загони. Так тривало до 1920 року, а в лютому загін приміських ревкомівців і партизанів разом з бригадою Котовського визволяв Одесу і свої села. На території самої Біляївки ефективно діяв ревком, яким керував Ісідор Іванович Короленко. Прикладів активної діяльності ревкомів в кожному селі сучасного Біляївського району можна наводити десятками, але треба зауважити, що всі вони мали однакові завдання:

- передача влади в руки рад;
- озброєння бойових загонів з метою захисту завоювань революції;
- ліквідація контрреволюційних військ, які знаходились в населених пунктах, та інші.

Основні завдання по організації радянської влади на місцях були виконані ревкомами до 1920 – 1921 років, зокрема і конфіскація землі у поміщиків. Всю повноту влади було передано радам різних рівнів. Тепер стояло завдання створити таку систему управління, при якій ради могли би ефективно діяти на своїй території. Постановою ВУЦВК від 1 лютого 1922 року «Про упорядкування та прискорення роботи по адміністративно-територіальному поділу УРСР» був закладений фундамент правових засад адміністративно-територіальної реформи.

Члени виконкому і депутати Яськівської молдавської с. р.

Постанова про створення Біляївського району, 1923 рік

В квітні 1923 року ВУЦВК ухвалює наступну постанову: «Про новий адміністративно-територіальний поділ України», якою затвердив розподіл республіки на округи та райони. Замість волостей було створено 706 районів, а замість 102 уїздів створено 53 округи. Таким чином, в Україні кількість адміністративно-територіальних одиниць було скорочено більше ніж на сорок відсотків.

Але головним було навіть не скорочення кількості територіальних одиниць. Одеська губернська комісія, яка реалізовувала виконання постанови на рівні губернії, повинна була внести корінні зміни у побудову низового адмінпарату, посилити статус, права та обов'язки районних виконкомів та сільських рад.

На початку 1923 року в Одеській губернії створено 6 округів, серед яких — Одеський, до нього приєднано усі населені пункти, що раніше входили до Тираспольського уїзду (в тому числі і декілька сіл нинішнього Біляївського району). Після цього потрібно було створити більш-менш однорідні райони, яких в Одеському окрузі нараховувалось 17, серед них: Біляївський, Мангеймський (Фрідріха Енгельса) та Одеський, які, власне, і стали фундаментом сучасного Біляївського району. Нижче ми наводимо адміністративний опис цих районів станом на 1 липня 1923 року, який опублікував Одеський губвиконком. Біляївський район подаємо без купюр, а з Мангеймського та Одеського беремо ті села, які нині входять до Біляївського району.

Біляївський район

Утворився з Біляївської, Граденицької, Троїцької, Миколаївської (Фройдентальської), Яськівської волостей та міста Маяки з його міською землею.

Територія 789,1 кв. кілометри, населення 22870 осіб. Число господарств — 7350. Число сільських рад — 7.

Назва сільської ради	Населені пункти, які входили до складу
1. Біляївка	Біляївка
2. Карлсталь	Карлсталь, Доброжани, Вакаржани, Дубинівка, Важний
3. Троїцьке	Троїцьке
4. Яськи	Яськи
5. Градениці	Градениці
6. Фройденталь	Фройденталь
7. Червоні Маяки	Маяки

Мангеймський (Фрідріха Енгельса) район

Утворився з Куртовської, Мангеймської, Зельцької (Успенської) волостей. Територія нараховує 856,4 кв. кілометри, населення 24078 осіб. Число господарств — 5289, число сільрад — 11.

Назва сільської ради	Населені пункти, які входили до складу
1. Мангейм	Мангейм, Кагарлик, Руднева, Гедерим, Божий Дар
2. Вигода	Вигода (німецька), Вигода (російська), Михайлівка, Секретарівка, Миколаївка, хутір Ориненко, Дмитрисево, Бурди, Мархоцького
3. Отрадовка	Отрадовка (рос.-укр), хутори Фоминка, Христинівка, Болгарка, Мутафоло

Одеський район

Утворився із земель Одеси без міської селетейної площі з частиною Дальницької, Сичавської та Усатівської волостей. Територія 709,5 кв. кілометри, населення складає 23617 осіб. Число господарств — 5672, число сільських рад — 14.

Назва сільської ради	Населені пункти, які входили до складу
1. Усатове	Усатове, Великий Куяльник, Малий Куяльник
2. Нерубайське	Нерубайське, Велика Фомина Балка, Мала Фомина Балка
3. Гнилякове	Гнилякове, Холодна Балка, Алтестове, хутір Кабаченко
4. Протопопівка	Протопопівка, хутори Міжлиманські, Повари, Прицепівка
5. Дальник	Дальник, хутори Севастеєво, Регіра, Тимірязево (радгосп), Венера, Палаузова

До переліку треба додати, що установ зв'язку на той період у Біляївському та Мангеймському районах було тільки чотири, зокрема в Маяках і Граденицях. В цьому ж році Біляївський район на честь заслуг партизан Придністров'я по встановленню Радянської влади перейменовано в Червоноповстанський і до 1932 року значиться під цією назвою. Біляївка, як і раніше, залишається центром району.

Що ж стосується Одеського району, то у зв'язку з включенням до нього декількох десятків сіл, що об'єднувались декількома сільрадами, на початку 1925 року Одеська міська рада вимушена була створити секцію приміських сіл. Секція складалась з 23 членів міськради, обраних в селах Усатове, Нерубайське, Гнилякове, Протопопівка, Дальник та інших, і переймалася всіма сторонами життя: сільгоспкооперацією, реалізацією селянської позики, станом сільського будівництва та роботою шкіл. Для цього працювали три підсекції: адміністративно-контрольна, землегосподарська, культосвітня.

Безумовно, Постанова ВУЦВК 1923 року «Про новий адміністративно-територіальний поділ України» зіграла свою роль і була стартом в упорядкуванні територій, але це було тільки початком. В подальшому протягом десятиліть території районних та сільських рад зазнавали змін: то укрупнювались, то зменшувались. Населені пункти змінювали свій статус, у зв'язку з виробничою необхідністю люди переселялися на старі хутори, або засновували нові поселення.

Наприклад, в центральній частині району осередками сільських рад спочатку, як правило, були села, побудовані німецькими колоністами. Вони, без сумніву, були на той час більш впорядкованими, з більшою кількістю населення і розвинутою інфраструктурою. Так, вже у 1920 році на базі села Карлсталь (нині Широка Балка) утворюється Карлстальська сільська рада, до якої входять також хутори Важний і Доброжанове.

*В. Д'яченко з гружиною,
одні з перших переселенців до с. Петрівське*

А Мангейм (нині село Кам'янка) взагалі був центром великого району, до якого входило одинадцять сільських рад.

Згодом картина змінюється. Набирають силу і стають центром подій нові села. Так, у 1924 році виник населений пункт Березань, куди з села Яськи переселилось 40 багатодітних родин, які в багатонаселених Яськах не мали достатньо землі для господарювання. Хутір назвали Березань, адже переселення незаможників припало саме на березень. На новому місці землі було вдосталь, але в перші роки життя не було солодким. Довелось розкорчовувати бур'яни, возити воду з сіл Дальник та Вигода. Родини Марченків, Левенців, Федоренків, а потім також інші сім'ї, разом з облаштуванням тимчасового житла, вручну копали криниці, дамби і вже потім будували постійне житло. Наче у казці, за два роки в полі виросло молоде село, яке вже у 1926 році стало центром сільської ради, а з 1936 року окрім хуторів Важний, Доброжанове, Дослідне, Курган до ради приєдналось село Петрівське. В такому вигляді Березанська сільська рада існує і сьогодні.

Ми навели лише один приклад стрімкої зміни в економічному та соціальному житті мешканців Біляївщини. В подальших розповідях ще матимуть місце факти, які свідчитимуть про активність демографічних процесів, про зникнення хуторів з карти району, які згодом приєднувались до центральних сіл, вірніше, з'єднувались з ними в результаті розбудови, а головне — внаслідок об'єднання сільськогосподарських підприємств. Пізніше колгоспи і радгоспи взяли на себе турботу не тільки про створення робочих місць, а й про соціальну сферу сіл району і стали ефективними партнерами сільських та районної ради.

В 1925 році ВУЦВК затвердив декілька положень про ту чи іншу адміністративно-територіальну одиницю, в тому числі і положення про сільську та районну ради. В цей період центральні органи з метою зміцнення району як основної ланки соціалістичної перебудови села підпорядкували райвиконкоми безпосередньо Всеукраїнському центральному виконкому та його Президії. Таким чином, саме район стає центром всіх подій: свої рішення узгоджує тільки з Всеукраїнським ЦВК і звітує саме перед ним.

На час, коли було затверджено Положення про районну раду, виконком Червоноповстанського району за два роки своєї діяльності вже набув деякий досвід і мав досить широкі повноваження. До його компетенції входило виконання постанов вищих органів Радянської влади, роз'яснення їх населенню та залучення до відповідальності тих, хто ухилявся від їх виконання. До функцій райвиконкому входила боротьба зі злочинністю, запровадження трудової повинності, облік населення, функції РАГСУ, сприяння розвитку сільського господарства, передусім створення

його колективних форм, догляд за мостами та дорогами, сплатою податків, виконанням населенням військової служби, організацією лікнепів та націоналізації. Всі ці функції мали здійснюватись за допомогою сільських рад, в яких на той час працювали, як правило, патріотично настроєні, але малоосвічені активісти, і вони потребували методичної допомоги.

В архівах збереглися протоколи засідань райвиконкому того періоду та районних з'їздів. Аналізуючи протокол № 6 Шостого районного з'їзду рад Червоноповстанського району, який відбувся 21 – 25 березня 1926 року в селі Троїцьке, ми можемо тільки з порядку денного судити про широкий спектр відповідальності виконкому:

«Порядок денний:

1. *Звітна доповідь Окружвиконкому.*
2. *Звітна доповідь райвиконкому із співдоповідями міліції, нарсуду, ревізійної комісії.*
3. *Про стан сільського господарства в районі і подальші його перспективи із співдоповіддю районної земельної комісії.*
4. *Про народну освіту із співдоповіддю про стан охорони здоров'я.*
5. *Затвердження районного бюджету.*
6. *Вибори районного виконавчого комітету.*
7. *Вибори делегатів на окружний з'їзд.*
8. *Різні поточні справи».*

Починаючи свою доповідь, голова Червоноповстанського району Д. Н. Качковський навів статистичні дані, які характеризували соціальний склад населення району: *«...В районі 8 сільських рад з населенням 36352 особи: 14375 українців, 11410 молдован, 7345 великоросів, 2580 німців, 496 євреїв, 60 болгар, 8 вірменів, 5 турків, поляків та інших — 73 особи...»*

Тут, перервавши доповідь, констатуємо, що за три роки населення району збільшилось на 30 відсотків у порівнянні з 1923 роком. Так само збільшилась і кількість посівних площ. Якщо у 1923 році ці площі склали 21729 десятин, то в 1925 році вже налічувалось 38551. Змінилась картина і в розрізі культур: збільшилась кількість полів озимої пшениці, кукурудзи, ячменю, олійні культури засіяні на 219 десятинах, тоді як у 1923 році їх в районі не вирощували зовсім.

Доповідач підкреслив, що разом з тим для весняної кампанії катастрофічно не вистачало реманенту та насінневого фонду. Цю проблему частково подолали завдяки тому, що державою через Біляївське сільськогосподарське кредитне товариство району було надано кредити для придбання насіння, тяглової сили, закупки фуражу. Окрім того, по лінії земельних органів відпущено 4000 карбованців, 1000 пудів кукурудзи, 1000 пудів проса та 986 пудів ярової пшениці. Усе це дозволило виконати посівну кампанію 1925 року на 105,3% і засіяти ще 30962 десятини.

Із співдоповіддю «Про стан сільського господарства» виступив на з'їзді С. Г. Безеда. Він детально зупинився на ході проведення землевпорядкування. Повністю проведено цю роботу в селах: Біляївка, Градениці, Ново-Градениці, Червона Гірка. Продовжується впорядкування та затвердження проектів по селах: Ново-Біляївка, Яськи, Троїцьке, Маяки, Фройденталь та інших.

Більш детально про стан сільського господарства в Червоноповстанському районі ми розповімо, коли розглядатимемо роботу перших колективних господарств району, а тут наводимо список обраних членами РВК: Данііл Никифорович Качковський (голова), члени виконкому: Семен Григорович Безеда, Семен Савелійович Саганов, Олександр Купріянович Леонов, Іван Іванович Журжа, Василь Августович Кешпель, Іван Прокопович Дахно, Іван Якович Тарабрін, Олександр Павлович Горицький, Дем'ян Семенович Тьосса, Кирил Леонтійович Бігунов, Леонтій Якимович Попов, Іван Петрович Ткаченко, Едуард Карлович Бруш, Марія Микитівна Пашкова, Іван Миколайович Парпурін, Бегин (ім'я невідоме).

Саме цьому складу РВК в наступному періоді потрібно було взяти на себе відповідальність за виконання постанови Шостого з'їзду Червоноповстанського району і докласти великих зусиль щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і розвитку соціальної сфери району. А у постанові сказано:

«Враховуючи наявність в районі ярового клина, з'їзд вважає, що відпущена Наркомземом насіннева позика... є недостатньою. Виходячи з цього, з'їзд доручає РВК відновити клопотання перед вищими організаціями про надання у 1926 році додаткової насінневої позики в кількості 16000 пудів ячменю і 4000 пудів пшениці для колгоспів району, що надасть можливість на 100 відсотків засіяти яровий клин.

• Районний з'їзд вважає доцільним передачу плавнів та водних улоговин в трудове використання селянам, але на основі збереження державних інтересів щодо укріплення берегів Дністра і Турунчука.

• З'їзд звертає увагу на повільний розвиток тваринництва і доручає РВК ставити питання про якнайскоріше виділення кредитів, аби уникнути продажу худоби через нестачу кормів.

• Особливу увагу приділяти організації машинних товариств, товариств по спільному обробітку землі і укріпленню роботи артілей шляхом надання їм довгострокових кредитів.

• Розширити мережу бджільництва.

• Розширити площі земель під чорними парами.

• Доручити РВК клопотати перед Окружним виконавчим комітетом та Окраземвідділом про розширення в районі ветеринарної мережі та про відкриття в Троїцькому ветеринарно-фельдшерського пункту для обслуговування ближніх сіл...»

Це неповний перелік справ, які з'їздом було доручено райвиконкому здійснити протягом наступного року. Окрім переліченого, було безліч невіршених проблем в галузях освіти, охорони здоров'я, культури, будівництва доріг місцевого значення тощо. При цьому в наявності керівництва РВК на березень 1926 року було семеро коней та три брички, котрі окрім РВК обслуговували також міліцію та всілякі ударні компанії. А тих коней теж потрібно було годувати. Тим більше, що РВК переймався наявністю корму для тяглової сили сільських рад та різних організацій районного рівня.

На сьогоднішній день коні майже на сто процентів перейшли у категорію розваг. На радість глядачам ці прекрасні тварини виступають у цирку, змагаються на іподромах, разом з наїзниками досягають великих результатів у спорті. Втім, у 20-х роках ХХ століття для Біляївського району коні були основною тяговою силою, поділяючи з людиною великий труд розбудови народного господарства. Підтвердження знаходимо у листі голови Червоноповстанського району до пункту Союзхліб станції Карпово, в якому він звертається з проханням поставити на першу половину січня 1931 року фураж для годування коней району, що належать різним установам:

«...Одинадцять сільрад по 2 коня, разом — 22; райвиконком — 2, міліція — 9, Троїцька лікарня — 2, «Дністер» — 2, Біляївська, Троїцька та Василівська ветлікарні — 6, Біляївська, Граденицька та Яськівська амбулаторії — 11. Разом — 54. Отже, з розрахунку 2 кілограми вівса на добу для кожного коня належить виділити на 15 днів січня — 1620 кілограмів вівса». Лист Волохова, який на той час був головою виконкому, завершується проханням зазначену кількість вівса відпустити представникові району з пункту станції «Вигода».

Як ви бачите, п'ятьма роками пізніше 6-го районного з'їзду ситуація з транспортом для РВК і сільських рад не змінювалась, а водіями були не шофери, а візники, які керували дво- або чотириколісними бричками. На літо 1931 року в Червоноповстанському районі нараховувалось 31 населений пункт, 29 колгоспів, які були створені в селах Березань, Маяки, Вигода, Василівка, Яськи, Троїцьке, Градениці та районному центрі Біляївка. Протягом усього року всі документи підписувались трьома співробітниками райвиконкому, список яких віднайдено в секторі кадрів. З роками документ пошкодився, тому деякі рядки стали не зовсім розбірливими. Отже, головою РВК був товариш Зайшлий, заступником голови — Артемій Наумович Островський, секретарем — Наум Львович Гутцайт. Всі троє були членами ВКП(б) і мали вищу освіту. Двоє останніх працювали з 1930 року, а товариш Зайшлий з середини 1931 року. До нього головував товариш Волохов.

Відкривались нові школи і лікарні, до кожної з яких прикріплювались мешканці сіл району. Іноді центральні органи влади робили таке прикріплення невдалим, на що райвиконкоми реагували досить швидко і, як правило, побажання органів місцевої влади враховувались. Наводимо один з листів РВК до міста Харкова на адресу наркома здоров'я: *«На Ваш лист від 2.01.1931 р. №227-23, яким Ви повідомляєте, що в справі надання мегдопомоги нас прикріплено до міжрайонних установ м. Першотравню, повідомляємо, що в територіальному відношенні для Червоноповстанського району таке закріплення надзвичайно незручне. Район цілком тяжить до м. Одеса, а тому просимо також і в справах надання мегдопомоги прикріпити нас до мегдустанов Одеси. Голова РВК Волохов».*

Коней, худоби, харчів, одягу та інших необхідних речей було обмаль, у вільному продажу не було майже нічого, не вистачало спецодягу, який доводилось замовляти заздалегідь і в обмеженій кількості. Наприклад: *«До Укрснабу. Цим Червоноповстанський райвиконком просить відпустити для пожежної дружини Біляївської сільради спецодяг на 12 осіб, а саме: блузи, брюки, пояса, каски, сокири та чоботи, а також вихідні костюми та фуражки за готівку...»*

Цілеспрямована діяльність молодого пролетарської держави передбачала плановий розвиток народного господарства, ставилися завдання з таким розрахунком, аби промислової та сільськогосподарської продукції вироблялось стільки, скільки потрібно було населенню. В цьому зв'язку важливе значення набувала звітність, за яку відповідали районні ради. В архівах 1931 року збереглися примірники такої звітності: *«20.08.31*

*До Наркомпостачання
м. Харків*

*При цьому насилається річний план
хлібозаготівель 1931 року в розрізі секторів
та культур, складено, виходячи із завдання
«Наркомпоста» (в цнт.)*

сектор	жито	пшениця	фуражі	просо	всього
колгосп. сектор	2632	18127	24740	907	46415
індивідуальний	2514	7216	17147	718	27595
тверді завдання	979	1692	2392	174	5237
всього по р-ну	6125	27035	44288	1799	79247

*Заврайпостачвідділом Островський
Референт Вейсман»*

Звітність перед наркоматом постачання здійснювалась в розрізі всіх секторів форми власності та в розрізі культур і кількості голів худоби, аби можна було спланувати постачання сільгосппродукції населенню країни, врахувати можливості та перспективи приросту продукції на найближчі роки. Зверніть увагу, що у 1931 році в Біляївському районі продукція рослинництва, вирощена в колгоспному секторі, перевищує кількість такої продукції індивідуального сектору. Що ж стосується кількості великої рогатої худоби, то на подвір'ях селян її більше, ніж в колгоспах. Наводимо, як приклад, одну з таблиць тогочасного звітування про стан худоби в районі:

«До наркомпостачання

16.XI.31

м. Харків

При цьому надсилаємо відомості про стан худоби по Біляївському району за даними обліку Наркомфіну Велика рогата худоба

	КОЛГОСПИ	несупільна худоба колгоспників	індивідуальні
телят до 1 р.	358	223	126
молод. з 1 до 2 р.	244	59	53
бугаї старше 2 р.	12	5	3
нетелі з 2 до 3 р.	11	17	43
корів тільних	29	—	—
корів ялових та нетелів	332	1730	1391
разом	986	2034	1616

*Зав. райснабом Островський
Референт Вейсман»*

За такою самою формою райвиконком звітував про наявність та кількість іншої худоби.

Ми вже відзначали, що до кінця 1926 року в Україні в основному було завершено роботу по розподілу населених пунктів на міста, селища, села, а районній ланці було надано багато повноважень. Однак ВУЦВК вважав, що попередня перебудова не дала очікуваних результатів. Хоча району і було надано багато повноважень, все ж таки більшість питань на районному рівні не вирішувалась. Відтак центральні органи були завалені безліччю звітів та клопотань місцевого господарчого характеру з величезної території республіки. Треба було негайно розподілити обов'язки між центральними

органами та губерніями більш раціонально, тому на позачерговій сесії ухвалюється постанова про трьохступеневий адміністративно-територіальний розподіл, а саме: район — область — центр. Цією постановою були створені перші п'ять областей України, серед яких значилась Одеська. В результаті нової реформи в лютому 1932 року створено Одеську область, а Червоноповстанський район скасовується і приєднується до Одеської міської ради:

«Протокол наради Одеської міської ради по ліквідації Біляївського району, разом з зав. відділами Біляївського РВК від 6 березня 1932 року.

Присутні від Біляївського РВК:

голова РВК — Носов, секретар — Цибуля, Островський (від райплану), Громов (нач. міліції), Подсядло (зав. райфінвідділом), Бурлаченко (Ощадкаси), Гроховський (зав. Спецбюро), Гутцай (нарсуддя).

Заслухано інформацію тов. Поліщука (голова комісії), який зазначив, що за постановою Уряду Біляївський район ліквідується, територія його приєднується для обслуговування до Одеської міської ради. Для цього прибула комісія представників всіх відділів Одеської міської ради, яка за допомогою зав. відділів Біляївського РВК має зараз же приступити до прийому всіх справ з тим, аби не пізніше 7 березня цього року о 12 годині дня закінчити всю роботу по прийому Біляївського району».

Повноваження району відновлюються в 1935 році, а разом з тим повертається його попередня і нинішня назва — Біляївський район. Змінює свою назву і друкований орган районної ради: газета «Прапор комуни» з 1935 року називається «За більшовицький колгосп». До початку Великої Вітчизняної війни не відбувалось глобальних змін в адміністративно-територіальному поділі, вони сталися відразу після війни в 1945 — 1946 роках.

На винопункті прийому і переробки винограду в колгоспі «Сиваш» (Мирне, 1935 р.)

ГОЛОДНІ РОКИ

*Маємо жити, звичайно, не хлібом єдиним,
Та довелось мені бачить в чагу і золі,
Як за одну зачерствілу на камінь хлібину
Згодні віддати все золото на землі.*

Б. Олійник

Багатотисячолітня історія України свідчить, що майже в кожному столітті траплялись голодні роки. Причиною ставали: посуха, нашість, епідемії, кризи, нездатність влади визначити стратегічну лінію у кризовий період. Наприклад, у 1885 році від сильної посухи в наші краї прийшли голод і катастрофічна нестача зерна, в 1889 – 1890 роках був неврожай, а в 1891 році стався спустошливий голод. У наступному 1892 році ситуація не покращилась, влітку майже не випало дощу і селяни знову не отримали рятівного врожаю. Україна тричі пережила голод і у першій половині ХХ століття. Стражденними учасниками цих трагічних подій були також мешканці Біляївського району. Радянська влада міцно встановилась в районі тільки у 1920 році. Цьому передували Перша світова війна, революція, Громадянська війна, інтервенція, як писав у своїх спогадах С. С. Пржебелецький: *«Были здесь и григорьевцы, и петлюровцы, и французы, и денкинци... никто из села не уходил с пустыми руками: у жителей забирали хлеб, скот, лучшую одежду, лошадей с подводами...»*

Коли нарешті у 1920 році в результаті розділу кожен мешканець району отримав свій наділ, переважна кількість населення перейшла на хліборобство. 1920 рік на додаток до повоєнної розрухи був вкрай неврожайним та посушливим. Літо вщент випало поле, додалась ще й епідемія холери. У 1921 році настав голод. У селі Великий Дальник ревком діяв відразу після встановлення Радянської влади активно і злагоджено, однак

голод ускладнив роботу сільради та артілей. Тим більше, що село опинилось в списках найбільш заражених холерою населених пунктів Одеського повіту. На сотню населення народжувалось одне дитя, вмирало дванадцять селян. В усій окрузі загрозливого характеру набув бандитизм. За словами старожилів, дехто із мешканців сіл тримав з бандитами зв'язок, але більшість, звісно, ополчилась проти них. Наприклад, в тому ж Великому Дальнику селяни створили загін із ста двадцяти чоловік, а мешканець села Холодна Балка під час сутички поранив ватажка банди Сокола, якого досить скоро заарештували і розстріляли, після чого його банда розпалась. Так само жорстко радянська влада розправлялась і з іншими бандитськими угрупованнями. Вони спочатку грабували на дорогах, а потім і мешканців навколишніх сіл.

Важке економічне становище населення змушувало людей шукати щастя в інших краях, обмінювати особисті речі на шматочок хліба для дітей. Герой Радянського Союзу Олександр Перекрестов розповідав, що його батько Яків Тарасович, повернувся з Першої світової повним Георгіївським кавалером, а під час голоду 1921 – 1922 років змушений був витягти зі скрині Георгіївські хрести і обміняти їх на борошно. Це був не єдиний приклад. Багато хто віз у північні райони все, що мав, аби обміняти на хліб. Багатьох, хто намагався втекти від голоду та епідемій, наздогнала смерть далеко від дому.

Негаразди 1921 року вплинули і на наступний: не вистачало посівного матеріалу, населення продовжувало голодувати. Щоправда, певну допомогу насінням, тягловою силою надали губернський земельний відділ і політвиконком. Хоча 1922 рік видався врожайним, збирати врожай було майже нікому, багато сімей залишилися без своїх годувальників. Чергова хвиля переселення до Біляївського району з інших регіонів країни поповнила населення сіл, і життя поступово налагоджувалось.

Парадокс: саме голод пришвидшив колективізацію. Селяни почали об'єднуватись, адже усвідомили, що подолати злидні можливо тільки разом. Та й придбати сільгоспреманент та машини громадою було реальніше. Спочатку це були невеличкі артілі, до яких входило декілька родин, потім вони поповнювались іншими сім'ями.

Вшанування пам'яті постраждалих від голоду 1932 – 1933 рр. в селах Троїцьке, Градениці, Августівка

Колективізація на території Біляївського району в основному була завершена в роки першої п'ятирічки. Але колгоспи ще були організаційно і економічно слабкими. Не було досвіду ведення колективного господарства, бракувало техніки. Посилювали напругу останні роки примусової колективізації. Якщо на початку двадцятих років люди створювали колективні господарства добровільно, рятуючись від негараздів і то були, в основному, найбідніші одноосібні господарства, то на кінець двадцятих років почалось масове розкуркулення, яке викликало невдоволення заможників і масові сутички селян з владою. Наприклад, у лютому 1930 року у зв'язку з примусовою колективізацією у селі Градениці повстали жінки. Вони розігнали всю місцеву владу та позабирали з колгоспу своє майно. Це одразу поширилось на сусідні села Яськи та Біляївку. Прибулі з Одеси загони ДПУ жорстоко придушили це повстання, назвавши його «бабським бунтом». Остання хвиля розкуркулення відбулась в кінці 1931 року, коли десятки заможних родин в товарних вагонах із району вивозились до Вологди.

Але, недивлячись на усі намагання влади «оздоровити» умови колективізації, життя усе ж таки не ставало кращим. Неврожай 1932 року та помилки в хлібозаготівлі створили продовольчі ускладнення. У 1932 році спалахнув голод. Єфросинія Осипівна Мазуренко, яка народилась в селі Нова Еметівка у 1912 році і пішла з життя у 2009 році, тричі пережила голод. Вона згадувала ті страшні часи і розповідала учням Маринівської школи зі сльозами на очах, що у 1932 році: «...була дуже сильна засуха. Така, що навіть криниці повисихали, не було, де води напиться. І в ці посушливі роки був неврожай. Держава допомагала, як могла. Дають якусь присуду на село, але хто був сильніший, той забирав собі, а бідніші сиділи голодні. Худоба здихала від голоду прямо на дорозі. Чоловіки ходили на заробітки,

деякі не повернулись у сім'ї, бо повмирали по дорозі. Влітку їли ягоди, фрукти, листя з дерев, лободу, щавель, отруби, ловили суслів... Рибувловили в лимані. Насилу вижили і то не всі. Тільки праця потім могла повернути до життя...»

Від невибагливої розповіді Є. О. Мазуренко, яка повідала, як виживали мешканці Міжлимання, намагаючись врятувати рідних і близьких, позиція ще двох свідків тих подій відрізняється більш критичною оцінкою дій тодішньої влади. Михайло Паненко у своїй книзі «Мое село — радість і гордість» зауважує, що народження нових колективних господарств у селі Яськи зустріли вороже, а голод 1932–1933 був спричинений у першу чергу недолугими діями влади. Автор книги «Очерки истории села Холодная Балка» С. С. Пржебелецький пише: «...к весне 1930 года почти все село вступило в колхоз. Началась новая жизнь... Урожай, который крестьяне собрали сами, помог сделать запас. Но не всем удалось его сохранить, так как по дворам ходили комиссии из числа сельских активистов, искали и забирали все, что находили: раз колхоз, то все колхозное! Люди остались без хлеба до нового колхозного урожая... Те жители, которые сумели сохранить доколхозный хлеб, не могли его смолотъ даже на самодельных мельничках — их отбирали те же активисты вместе с зерном. Моему отцу удалось спрятать около десяти пудов зерна в железных бидонах, зарыв их в землю на огороде. Мать варила в печи зерна, молола на мясорубке и пекла украинские коржи, которые мы ели чуть ли не из рукава, чтобы кто не увидел и не донес. Автору этих строк в то время шел тринадцатый год, и он хорошо помнит, как по селу ходили вереницы опухших от голода людей, просивших милостыни «Христа ради» у таких же полуголодных соотечественников.

Пережить селянам то страшное время помогло и то обстоятельство, что колхоз (в Х. Балке) к этому времени стал промколхозом,

Вшанування пам'яті постраждалих від голоду 1932–1933 рр. в селі Кам'янка

Вшанування пам'яті постраждалих від голоду 1932–1933 рр. в селах Дачне, Кагарлик

то есть объединил земледелие с добычей камня и выжигом извести, что давало возможность прикупать хлеб. На разработках ракушечника в шахтах ЮЗа выдавали хлебные карточки, в совхозе также. Близость города давала возможность сгать в торгсин все ценное — от обручальных колец до женских сережек и получить за них продовольствие».

У 2008 році в світ вийшла книга «Голодомор на Біляївщині 1932–1933», в якій ви знайдете десятки спогадів очевидців трагічних подій, дослідження і документи, що більш детально висвітлюють цю тему. Видання стало однією з частин проведеної у 2008 році районним архівом роботи по увіковіченню пам'яті безвинно загиблих у 1932–1933 роках. Усі заходи були організовані спільно з державними органами і місцевими радами. Окрім масових заходів, що пройшли в школах, бібліотеках, будинках культури, було встановлено пам'ятні знаки та меморіальні дошки майже в усіх населених пунктах району. В акції «Запали свічку» з покладанням квітів до пам'яток взяло участь все населення району, що теж відображено у вищеназваній книзі. Окрім того, кожен може ознайомитись з документами 1932–1933 років, які зберігаються в районному архіві та районному музеї.

На жаль, свідків тих трагічних подій майже не залишилось, на відміну від ще одного голодного року — 1946, який знову підкосив всю Україну і про який ми маємо змогу почути розповіді від живих учасників тієї трагедії. Важко піднімались села у повоєнний період. Господарства району були вщент зруйновані і розкрадені фашистами, не вистачало робочих рук. І як часто буває: біда не ходить одна, а на цю аж ніяк ніхто не очікував. Замовкли гармати, люди раділи миру, посіяли все на полях і посадили на городах. Настало тепле сонячне літо 1946 року, чекали дощику, а його все не було. Так і не дочекались. Посохло все, озимину навіть не косили, ярові теж загинули. Дощ пішов

лише в кінці літа. І буйна трава, яка після цього покрила поле, врятувала худобу від голодної смерті холодною зимою.

Взимку 1946–1947 року людей знову спасали річки та лиман. Дамбу, що відокремлювала його від моря, під час Великої Вітчизняної війни підривали двічі, внаслідок цього рівень води у водоймі поповнився і з моря в лиман прийшли креветки і риба, які стали основною їжею для мешканців Міжлимання. Щоб врятувати дітей, дорослі знову, як і в інші голодні роки, кинулись в різні місця шукати хліба, картоплі, іншої їжі. Сотні мешканців Біляївщини збирали свої кращі пожитки, зокрема, одяг, їздили в інші області, аби виміняти на харчі.

Останнім часом ми віднаходимо в архівах імена тих, людей, що стали жертвою голоду і вносимо їх прізвища до списків постраждалих. І це правильно. Але зовсім мало уваги поки що приділяється тим, хто голодному простягнув руку допомоги. Таким, як мати Семена Пржебелецького, яка ділилась з сусідами останньою крихтою. А. Г. Флігель (Міжлимання), що, не боячись, «вибивав» у районі дозвіл залишити деяку частину зерна для своїх односельців. В. Е. Кркеліч, який, ризикуючи посадою, а, можливо, і свободою, приймав на роботу в Холодній Балці і допомагав втікачам від голоду з інших регіонів країни, так званим «заможникам». П. І. Полубок (Біляївка), який у 1932 році роздав людям зерно, яке залишилось після виконання плану державної заготівлі. Він за це поплатився свободою, адже був на 10 років позбавлений волі. На жаль, вже ні в кого розпитати і додати до цього списку сотні імен мешканців Біляївщини з добрим серцем і милосердним ставленням до людей.

Основу врожаю 1947 року вдалось закласти за допомогою держави, але загроза голодної смерті зникла тільки після жнив. Після війни та голодного року населення Біляївського району зменшилось, і почалась нова хвиля переселення, яка такою масовою була востаннє. Біляївщина поповнилась новими жителями, які активно включились в повоєнну відбудову.

Пішли в історію дні, коли:

Посушливим літом
Я падаю в ліжко ничком,
Заплакав би тужно
Над кожним посухлим гектаром.

Цими словами Платон Воронько відобразив почуття усіх, хто голодував. Голоду в житті країни більше не було, але в пам'яті тих, хто пережив трагедію, назавжди оселились біль і почуття страху перед можливістю повторення. Близькі Варвари Іванівни Шостаченко, що із села Дачне, розповідали, що бабуся, поївши, завжди збирає обережно всі крихточки хліба зі столу і, поклавши до рота, повторює: «Не дай, Боже, вам пережити те, що пережили ми».

Пам'ятник загиблим в роки репресій (Біляївка)

ПЕРЕЛОМ

*Люди разом в змозі здійснити те,
що неможливо зробити поодиноці,
поєднання умів та рук,
зосередження на будь-чому спільних зусиль
може стати майже всемогутнім.*

Д. Уебстер

Починаючи з серпня 1914 року, тобто від початку Першої світової війни, на території України протягом декількох років безперервно відбувались військові дії: Перша світова війна, революція, Громадянська війна та інтервенція вщент зруйнували господарство. На 1920 рік країна лежала в руїнах, без надійної системи влади, і треба було розпочинати все з початку. Між двома війнами вмістилось безліч об'єктивних і суб'єктивних чинників, які гальмували відбудову: голод, репресії, перегини, нестача кваліфікованих кадрів, повна відсутність прикладу подібної державної системи, яку збирались побудувати нові господарі, а також багато інших труднощів і помилок. Водночас спільний труд, надії на краще майбутнє запалили в людях таку цілеспрямованість, якої вони ніколи не могли би досягнути поодиноці.

Перехід до мирного життя після закінчення Громадянської війни в 1920 році поставив нові завдання, серед них найважливішими були: відбудова зруйнованого господарства, повернення людей до мирного життя та забезпечення їх хлібом. Адже за роки Першої світової та Громадянської воєн в Одеській губернії скоротились посівні площі більше ніж на третину, до того ж знизилась урожайність зернових культур, поголів'я худоби зменшилось майже наполовину. Не вистачало тягової сили й інвентаря, а також насінневого матеріалу. Не освітлювались будинки через відсутність гасу, пошта не працювала, не відвідували школу діти. Та й серед дорослого населення нараховувались тисячі безграмотних людей. Господарська розруха посилилась стихійним лихом, що спіткало біляївців в 1920—1921 роках, коли від жорстокої посухи розпочався голод, а з ним і різні епідемії. Це був перший голод масового характеру, коли навіть природа була проти людини. Зима знищила більшу частину посівів, а пересівати після війни було нічим. Тоді боротьба з голодом набула таких масштабів, що вилучались навіть церковні й монастирські цінності для закупівлі хліба за кордоном.

Саме в таких умовах виникали перші колективні господарства у Біляївському та Одеському районах. У 1920 році були створені ТСОЗ «Нива» у Вигоді, трудова артіль в Дачному, у Великому Дальнику протягом 1920—1922 років створено три колективних господарства: «Світла зоря»,

«Прогрес праці» та «Жовтень». В Граденицях за той же період почало працювати чотири артілі: «Борець», «Надія Плугаря», «Венера», «Селянин», у 1922 році у Маяках створились три колективних сільгоспколективи, а в Іллінці запрацювала комуна «Чапаєве». У 1921 році в Біляївці зорганізувалось найбідніше селянство в артілі «Червоний промінь» та «Ранок».

Спочатку ці колгоспи були своєрідною формою сільськогосподарського підприємства, економічну базу якого становила земля, передана державою у безстрокове і безоплатне користування. Керівника такого підприємства обирали на зборах самі колгоспники. Однак згодом кандидатура керівника обов'язково затверджувалась районною партійною владою. Правління цього господарства діяло згідно чинного законодавства та за «Статутом», ухваленим на колгоспних зборах. У власності окремого колгоспника була хата і підсобне господарство з худобою, обсяг яких визначався цим же статутом. Прибутки розподілялись за кількістю трудоднів і якістю праці. В Біляївці були також створені комісія з розподілення землі і волосний комітет незаможних селян, який діяв вже з 12 липня 1920 року і об'єднав навколо себе 5188 мешканців села. Саме комітет потім провів значну роботу «по забезпеченню селян насіннєвим матеріалом». Події, які розгортались в селах, були дуже схожими, тому більш докладно ми розповімо лише про створення однієї артілі — «Світла зоря», що у Великому Дальнику. 14 вересня 1920 року

Свинарник с-г. артілі «Сиваш», с. Мирне, 1939 рік

за ініціативи І. Т. Безверхого мешканці Дальника зібралися на збори, під час яких Іван Безверхий розповів про переваги спільного обробітку землі і запропонував поміркувати над створенням у селі артіль. Вже у вересні навколо ініціатора почало об'єднуватись незаможне селянство. Організаційні заходи по створенню колективного господарства розпочались у грудні, коли селяни мають більше вільного часу. Облаштували канцелярію, зареєстрували артіль у земельному відділі, адже без реєстрації вона була недійсною і не могла розраховувати на позику та інші пільги. Військові частини, розташовані в селі, віддали новоутвореному господарству 100 коней, які були не пригідні для військової служби. Працювали спільні паровий млин, ковальський цех, сепаратор, маслоробня та інші цехи та майстерні. Велику увагу правління приділяло просвітницькій роботі не тільки серед вже об'єднаних дальничан, а також серед інших селян. На весну 1921 року артіль налічувала 117 родин, в яких загалом було 520 осіб, з них працездатних — 321. Молоде господарство ставало на твердий фундамент, навіть поки що без допомоги субсидій.

За подібним сценарієм розвивались також інші колективні господарства району. Якби не посуха 1921 року, яка на рік зупинила рух незаможників уперед, результати були би відразу набагато вагомішими. Але ті колективи, які не розпались, вже у 1923 році показали переваги колективного господарювання. Абсолютна більшість колективних господарств уже в 1923 році мала врожаї вищі, ніж селяни-одноосібники. Так, в артілі «Ранок» (Біляївка) у 1923 році врожай пшениці становив 10 пудів з десятини, а в селян тільки 6–8, урожайність кукурудзи: в артілі була 30 пудів, у селян — 20. Позитивний досвід перших колективів по спільному обробітку землі був переконливішим за будь-яку агітацію. До артілей стали навідуватись мешканці сусідніх сіл, роздивлялись та розпитували, а в подальшому

створювали подібні господарства. Тож, можна сказати, що у суцільній колективізації, яка відбулась дещо пізніше, велику роль відіграли перші колгоспи, хоча деякі з них досить швидко припинили своє існування. Наприклад, у 1921 році найбільшій селяни хутора Важний об'єднались у колективне господарство, але після 1924 року артіль розпалась.

В той період села нинішнього Біляївського району підпорядковувались декільком різним районам: Спартаківському, Зельцькому, Фрідріх-Енгельському (Мангеймському), Одеському і власне Біляївському. Далі ми подаватимемо документи тієї пори і зберігатимемо назву районів такою, якою вона подана у документі. Водночас дані про населені пункти, що нині не входять до Біляївського району, вилучатимуться тільки з причини, що книга має обмежений розмір.

Третій Всеукраїнський з'їзд Рад по земельному питанню запропонував наркомові земельних справ негайно організувати курси по детальному роз'ясненню закону про комуни, надавати консультації по їх організації, агрономічну допомогу, а також позики. Тож, у січні 1923 року на адресу волосного економвідділу Червоноповстанського району надійшов циркуляр Одеського повітового виконкому, в якому підкреслювалось, що, окрім посухи, неврожаю та голоду сільське господарство страждає також від відсутності у широких мас населення сільськогосподарських знань. Далі йшов наказ про необхідність створення курсів, на яких мали викладати члени партійних організацій, вчителі і культосвітні працівники. Курси мали проводитись спільно з агрономом дільниці. Це тепер у кожному господарстві працює декілька агрономів, відповідаючи за певну галузь, а тоді спеціалістів катастрофічно не вистачало. Тому в кожній губернії, зокрема, в Одеській, були створені агрорайони, до яких прикріплювались

Слухачі школи ФЗУ
станція «Дністер», 1928 рік

Зустріч представників жіночих комітетів
Спартаківського району. Фото 1934 року

спеціалісти, що виїздили на місця по необхідності і консультували десятки господарств. До зони агрономічної допомоги Червоноповстанського району входив також Овідіопольський район. Районний агроном проживав в Біляївці, а агроном Фрідріх-Енгельського району — у Фестерово.

Окрім агрономічної, важливою допомогою сільгоспартіям було надання позики, яка була вкрай необхідною, адже на початок 1923 року господарства та одноосібники мали можливість самотужки засіяти тільки третину землі сільськогосподарського призначення. Головними причинами були відсутність насінневого матеріалу та реманенту. В наявності було 6084 плугів, 9 сіх, 5757 борон, 252 сівалки. У 1318 господарствах району з 7337, тобто в п'ятій частині (за описом 1923 року) взагалі не було ніякого реманенту. Звісно, селяни великі сподівання покладали на позики та прокатні пункти реманенту. У березні 1923 року представник волосного економвідділу доповідав про те, як розподілено отриману районом насінневу позику по селах:

Біляївка	3947 пудів
Маяки	1865 пудів
Яськи	4925 пудів
Фройденталь	745 пудів
Петросталь	515 пудів
Доброжани	185 пудів
Вакаржани	220 пудів
Троїцьке	1605 пудів
Градениці	2000 пудів

«Всього населенню роздано 16007 пудів 20 фунтів і недоотримано ще 1107 пудів 20 фунтів прогнасінневої позики...»

Далі доповідач повідомив, що в селах Біляївка і Градениці облаштовано агропункти, організовано двотижневі курси для учасників посівної компанії, підготовлено під посів 34853 десятини. Була також врахована нестача реманенту, яка компенсувалась прокатними пунктами в обох вищеназваних селах. Селянам видавались сівалки, культиватори, борони, плуги та інша нескладна техніка. А іншої й не було. На 7 лютого 1923 року тракторів не було як в Біляївці, так і в населених пунктах Троїцьке та Фройденталь, лише мешканці Червоних Маяків могли похвалитися одним трактором. Земвідділи звітували перед Наркомземом УРСР не тільки про розподіл землі, а й використання. На них покладався обов'язок вживати всі можливі заходи, аби всі землі були вчасно оброблені, засіяні, обжнивовані.

В цьому зв'язку цікавими для нас є звіти про перевірки господарств у різні роки, саме з них черпаємо інформацію про перебіг подій в перших колективних господарствах району, а також про наявність у них неживого та живого інвентаря. У вересні 1924 року перевірку було здійснено

у сільгоспартілі «Ранок». Серед інших показників представник земвідділу Кудінов ревізував кількість та якість реманенту та те, в якій мірі артіль користується кредитами. У доповідній записці він писав: *«...Артиль має наступний інвентар:*

- *Молотильний гарнітур, в Сільгоспбанкі у 1923 році в кредит терміном на 3 роки під 12 %. Вартість його 1300 карбованців. Виплатили вже 30 % вартості.*

- *Через Комнезем отримали безоплатно: два плуги, самов'язку, самоскидку жатку.*

- *В рахунок паю до спільного користування внесли члени артілі: три плуги (усі три не придатні), дві жатки, 12 коней, за кожного з яких розраховуються трудові дні. На одного коня у середньому приходиться 150 % заробітку члена артілі...*

- *Кредитом артиль користується в сільгосптоваристві з 1924 року і отримує 200 карбованців терміном на один рік під 12 %... В окремуправлінні у 1923 році отримали насінневої позики зерном 240 пудів ячменю, а у 1922 році — у волвиконкомі отримали 160 пудів під 6 %. З усіма позиками у 1924 році розраховувалися».*

От і уявіть собі, як воно було хазяйнувати біляївцям з таким реманентом і отримувати такі врожаї, які би дозволили розрахуватися із субсидіями та прокормити сім'ї. Землі артілі «Ранок» не вистачало і тому 28 родин задумали переселитися на новий хутір. Вони звернулись за черговою позикою у 1924 році, потрібною не тільки для придбання техніки, а й на будівництво помешкань на хуторі. Цей рік був важким і непродуктивним, адже через переселення посівна кампанія не відбулась. Кудінов, завершуючи доповідну записку за результатами перевірки артілі «Ранок», писав: *«В Біляївці один хутір, який охоплює 28 родин, відгліївся в 1924 році. Будівництво на хуторі ще не відбувається, деякі хуторяни мають намір продати будинки в Біляївці і таким шляхом мати можливість будувати*

Берег Хаджибейського лиману, село Холодна Балка, 1923 рік

житло на хуторі, інші мають на гумці перенести свої будинки. В 1924 році не сіяли, зате енергійно готуються до сівби 1925 року». Так з'явився хутір Ново-Біляївка разом з хутором Березань, заснованим вихідцями з Ясьок, такими ж бідними і багатодітними.

Архівні дані свідчать про те, що міграція на території Біляївського району ніколи не припинялась. Прямували сюди і мешканці інших регіонів України. Одеський окружком схвально ставився до таких міграційних процесів і досить часто виносив рішення про допомогу переселенцям. В окружкомі розуміли, що, допомагаючи сільськогосподарським підприємствам губернії, окружком тим самим забезпечує життя самого губерньського міста. Цікавими в цьому зв'язку можна вважати рішення Восьмого окружного з'їзду рад робітничих, селянських, червоноармійських та червонофлотських депутатів, який відбувся в травні 1926 року. З'їзд звернув увагу працівників рад на місцях на необхідність максимальної уваги до потреб переселенців, а при здійсненні агрономічної допомоги в першу чергу надавати її переселенцям з інших областей, оскільки вони не знайомі з умовами ведення господарства в новому для себе місці.

Треба зазначити, що переселенці добре розуміли це і були вдячні, про що свідчить виступ їх представника на Восьмому з'їзді. Надаємо уривок з протоколу: *«Председатель: К нам прибыла делегация от переселенцев... приветствовать Восьмой съезд. Слово для приветствия имеет товарищ Кучер: «...ми прийшли привітати ваш з'їзд від імені сільськогосподарських товариств переселенців та побажати йому успіхів... Завдяки сприянню Радянської влади ми маємо можливість розселитись на тих земельних фондах, що знаходились в руках буржуазно-поміщицької влади...»* Восьмий окружний з'їзд Рад цікавий для нас також іншими його рішеннями

у царині сільського господарства. Доповідач товариш Меньшов серед іншого підкреслив: *«Примикання сільськогосподарських районів нашого округу до великого міста... урізноманітнює ринок збуту, а все більш зростаюча кількість населення змушує повертати методи роботи у бік інтенсифікації, перехід до складніших форм господарювання та вирощування більш цінних та різноманітних культур...»* Меньшов запропонував виділити кошти, а з'їзд одностайно погодився, що без спеціальної допомоги сільгоспідприємствам не впоратись зі складними завданнями. Вирішили: *«аби не розпорошувати кошти, провести заходи по зміцненню сільськогосподарських підприємств в декількох районах, в тому числі в Червоноповстанському».*

В районі було виділено села: Біляївка, Яськи, Троїцьке, Градениці. З'їзд постановив виділити близько шестисот тисяч карбованців за рахунок кредитних асигнувань частково безповоротного характеру, частково з погашенням у термін від чотирьох до десяти років. А допомога була конче потрібна. В 1925 році в Червоноповстанському районі загинули засіви ранніх культур від посухи та шкідників на 15606 десятинах. До весняної кампанії 1926 року район приступив, маючи в наявності 4988 робочих коней, 3019 борон, трохи більше трьох тисяч плугів і лише чотири трактори та 79 сіялок. Це при тому, що мали засіяти більше двадцяти шести тисяч десятин яровою пшеницею, ячменем, вівсом, кукурудзою, соняшником, баштанними культурами, просом, суданкою. Держава відпустила району 29 вагонів насінневої позики, але цього було недостатньо, зокрема обмаль було ярової пшениці. Районна влада відправляла клопотання за клопотанням на адресу керівництва округу замінити насіння хоча би іншими культурами, якщо ярової пшениці немає в наявності. Ситуація в тваринництві була не кращою. Кількість случних пунктів

Славнозвісна «Кукушка», яка курсувала між Біляівкою та Вигодою

Майстер Лобаньов з бригадою на будівництві вузькоколійки

у порівнянні з 1925 роком скоротилась більше ніж вдвоє, оскільки через нестачу коштів частина жеребців була продана, частина змінена у волів. Тобто відтворення стада годі було чекати. Такі самі проблеми були з іншою худобою.

Звичайно, якщо порівнювати з 1920 роком, то покращення в роботі господарств накреслювалися, але до прогресу було ще далеко. В такій ситуації важливою стала шефська допомога селу робітниками Одеси. С. Галицький писав в журналі «Комуніст» за 29 січня 1925 року: *«Наші заводські шефські комісії від урочистих зустрічей на селі перейшли до практичної роботи... Селяни відчували в шефах опору і стали звертатись до них з різними важливими питаннями виробництва... Так, табачники виграли вже 20 справ (юридична допомога) і допомогли електрифікувати Біляївку, а залізничники відкрили в Біляївці театр... Зараз постійно проводиться збір коштів на придбання тракторів, які будуть відправлені на село...»*. А двома роками пізніше до газети «Червоний степ» з проханням опублікувати відкритий лист звернулись колгоспники сільгоспартілі «Червоний Розселенець», в якому вони писали: *«З міста Одеса, з Січневих майстерень прислали до нас робітничу бригаду ремонтувати с/г реманент: жатки, молотарки тощо. Ми, колгоспники, висловлюємо щире подяку Січневим майстерням за їхню робітничу увагу до селян. Робітники, що були у нас, цілком виконали свою роботу в ремонті машин. Окрім того, що вони теслярювали, виконували ковальські роботи, самі допомагали обмолочувати наш хліб тощо. Ще раз дякуємо січневцям»*.

Робітничі бригади в багатьох селах Біляївщини брали активну участь не тільки у виробництві, а й в культурно-освітній і виховній роботі на селі. Як правило, всі великі підприємства були шефами ряду сіл, а то і цілих районів. Наприклад, колектив заводу імені Жовтневої революції, який мав тривалі зв'язки з Одеським і Біляївським районами, з 1929 року брав участь у проведенні перевиборів у сільрадах (Протопопівка), у посівних кампаніях, хлібозаготівлях та інших важливих політичних і виробничих кампаніях, які відбувались в Одеському та Червоноповстанському районах.

На прикладі села Василівка спостерігаємо, як селянам надавалась допомога шефами, районною владою та створювались умови по підвищенню кваліфікації усіх, хто об'єднувався в комуні, адже за мету ставилось довести, що спільний обробіток землі набагато ефективніший, ніж робота самотужки на власних окремих наділах. На території Василівки в 1926 – 1927 роках утворено «Кредитне товариство», яке, окрім фінансової підтримки, також допомагало підвищенню агротехнічних знань колгоспників. Курси діяли впродовж двох років і стали важливим етапом на шляху до інтенсифікації виробництва.

Великою підмогою для всіх мешканців Червоноповстанського району стала споруджена у 1924 році залізниця Вигода — Біляївка довжиною 25 кілометрів, основною метою побудови якої був підвіз палива на станцію «Дністер», потім вузькоколійка стала активною транспортною гілкою для перевезень усіх вантажів району, а також пасажирів.

В основному до 1926 року сільське господарство району було відбудовано, але темпи його розвитку все ще відставали від росту у промисловості. На початок 1928 року був відновлений і довоєнний рівень технічної оснащеності, втім, незважаючи на швидке зростання вітчизняного сільськогосподарського машинобудування і розширення імпорту машин, потреби в нових машинах і знаряддях повністю ще не задовольнялись, в тому числі в Червоноповстанському та Одеському районах.

Прокатні пункти існували, але вони мали підприємницький характер і враховували насамперед потреби бідноти. Наступним етапом розвитку пунктів стали тракторні колони, які були передвісниками МТС. Початок планомірного будівництва МТС було покладено на підставі постанови Ради Праці і Оборони СРСР від 5 червня 1929 року. Більшість МТС організовані навесні 1929 року, серед них — Вигодянська, яка спочатку обслуговувала весь Червоноповстанський район, а після створення у 1932 році Червоноповстанської МТС, тільки частину району. Ми вже відзначали, що важливим прикладом для селян на користь колективних господарств були перші комуні і артілі, другим поштовхом можна вважати створення МТС, які допомагали району підвищити товарність та продуктивність сільського господарства за рахунок переводу дрібних селянських господарств на укрупнені з використанням не тяглової живої сили, а машин. Відтепер для посівної кампанії та жнив колективні господарства могли замовляти

Паливний склад
на залізничній станції Вигода

техніку в МТС, окрім того, тут було введено посаду агронома, який мав консультувати і оглядати поля колгоспів, де працювала техніка МТС. Колгоспам надавалась велика допомога в організаційному та економічному їх зміцненні не тільки з боку районної та окружної влади, а й на державному рівні, про що свідчать десятки документів тієї пори. На два роки (починаючи з 1930 року) колгоспи були звільнені від податків, мали змогу отримувати додатковий кредит та завдяки спеціальним нарядам пальне для меліоративних та інших сільськогосподарських робіт. Цистерни з пальним з Києва для району відвантажували на станцію Вигода, а звідти вже йшов розподіл по господарствах. Звісно, розподілом займався райвиконком, не тільки ретельно підраховуючи потреби господарств, а й звітуючи перед центральними господарчими органами. Наводимо один з прикладів відповідного документа.

«Доручення

20.VIII.31.

Цим Червоноповстанський райвиконком доручає т. Молдаванову одержання від київської контори «Союзнафти» нарядів на нафту для району.

Прохання першу цистерну відвантажити з Києва безпосередньо до ст. Вигода у зв'язку з надзвичайною потребою нафти та повною відсутністю такої.

Голова РВК Зайшлий
Секретар Вейсман»

Нафти катастрофічно не вистачало і райвиконком постійно звертається до центральних органів з проханням зважити на необхідність постачання палива, а найбільше нафти виробництво потребувало влітку, саме в сезон вирощування овочів, фруктів та винограду, оскільки поливні культури поки що в основному зрошуються дрібними установками, подача води в яких відбувається за допомогою нафтових двигунів. Голова райвиконкому Зайшлий, підкреслюючи всю серйозність і небезпеку становища,

На колгоспному току (Холодна Балка, 1933 р.)

що утворились у зв'язку з цією ситуацією на червень 1931 року, звертається до різних інстанцій з вимогою негайно поставити нафту, аби не створити загрозу врожайності поливних культур (без купюр і зміни орфографії):

«30/VI 1931 До енергоуправління РНГ
До нарком постачання До НКЗС
До Київської контори Союзнафти

Червоноповстанський район є районом значного розвинення інтенсивних та городніх культур. Вже в цьому році зрошувальна площа району охоплює 1489 гектарів. Збудування Червоно-Маяцької Меліостанції повинно довести зрошувальну площу в 1932 році до 5153 гектарів. Вся с/господарча економіка району, в якій велике місце посідають поливні культури, спрямована в бік вирощування та розвинення останніх.

Значна частина зрошувальної площі цього року в кількості 350 гектарів, зрошується грібними меліоустановами, що належать колгоспам, і які з майбутнього року будуть замінені Червоно-Маяцькою Меліостанцією, що її зараз будується. Подача води в цих колгоспних меліоустаткуваннях проводиться нафтовими двигунами.

Отже відсутність нафти та неодержання нами до цього часу нарядів утворює катастрофічний стан, загрожує залишенням незасіяності цієї площі, на частині якої вже висаджено розсаду, зменшує на декілька сотень тисяч пудів городню продукцію. Все це примушує Райвиконком зі всією рішучістю вимагати призначення певної кількості нафти, потрібної на зрошувальний сезон, та негайної видачі нарядів на таку. Потрібність нафти визначено з такого розрахунку: 11 двигунів по 12 HP з пересічною тривалістю роботи кожного на протязі сезону 150–160 днів по 18 годин на добу потребує витрачання нафти до 75 тонн та циліндрової олії до 7,5 тонн.

Отже, ще раз підкреслюючи всю серйозність і небезпеку становища, що утворилось на сьогоднішній день внаслідок відсутності нафти, просимо негайно рознарядити таку обов'язково з Одеських склепів, бо Одеса є найближче місце, де зараз є нафта.

Голова РВК Зайшлий
Секретар Вейсман

Розрахунок

нафти, потрібної для колгоспних меліоустаткувань Червоноповстанського району на поливний сезон, 1931 рік.

1. Колгосп «Вірна праця», поливна площа 50 га, тривалість поливки 150 днів по 18 годин, 2 двигуни по 12 HP потреба нафти — 16000 кгр.

2. Колгосп «Червоний хлібороб», поливна площа 35, тривалість поливки 150 днів по 18 годин, 1 двигун по 12 HP потреба нафти — 8000 кгр.

3. Колгосп «Червоний промінь», поливна площа 35 га, тривалість поливки 150 днів по 18 годин, 1 двигун по 12 HP потреба нафти — 8000 кгр.

4. Колгоспи «Ленпуть» і «Нове життя», поливна площа 20 га, тривалість поливки 10 днів по 18 годин, 1 двигун по 12 НР потреба нафти — 5500 кгр.

5. «Розсадні культури», поливна площа 16 га, тривалість поливки 80 днів по 18 годин, 3 двигуна по 12 НР потреба нафти — 13000 кгр.

7. Яськівське «Селешне товариство», поливна площа 80 га, тривалість поливки 150 днів по 18 годин, 2 двигуни по 12 НР потреба нафти — 6000 кгр.

Всього потрібно знайти для 11 двигунів на період поливки з травня по жовтень 74,5 тони нафти та 7,5 тони циліндрової олії.

Меліотехнік Константинов»

Під час колективізації допускались помилки, що, на додаток до нестачі досвіду, техніки та насінневого матеріалу, затримувало хід перебудови на селі, обурювало селян, відвертало їх від колективізації. І хоча, починаючи з 1919 року, в район надходили циркулярні листи ЦК КП(б)У про найсуворіше дотримання добровільного принципу при організації комун, грубі порушення мали місце в багатьох господарствах району, що призводило іноді до розпаду колективних господарств. Один з таких прикладів знаходимо в акті обстеження сільськогосподарської артілі імені Шевченка Гниляківської сільради Одеського району в травні 1927 року. Ця артіль була створена у 1922 році і на першому етапі була прикладом для селян-одноосібників, але поступово її члени розгубили бажання працювати разом. В 1922 році в ній об'єднались середняцькі господарства, вони працювали за уставом артілі. З кожним роком кількість усупільнених земель зменшувалась: якщо у 1922 році загальна площа артілі складала 80 десятин, то у 1925 році вона налічувала тільки 12 десятин, а у 1926 році взагалі селяни перейшли від Статуту артілі до Статуту товариства по спільному обробітку землі. Окрім інших причин розпаду, можна назвати і порушення положень уставу, а також принципу добровільності. В березні 1930 року ЦК ВКП(б) ухвалив постанову, в якій знову вказувалось на помилки, а оновлений Устав сільськогосподарської артілі, затверджений також у березні, допоміг в організації праці на селі та створенні колективних господарств. Водночас згідно Уставу нарівні з усупільненням основних засобів виробництва на подвір'ях колгоспників залишились присадибна земля (город і сад), худоба, птиця. Присадибна ділянка та сільгосппродукти, які на ній вирощувались, обкладались податком. Райвиконкоми не тільки здійснювали контроль за сплатою податків, а й контролювали нарахування трудовнів згідно з директивами Наркомзему. Звернімося до листа Одеського міського земельного відділу до всіх колгоспів і МТС Одеського приміського району про дотримання порядку при нарахуванні трудовнів адміністративно-управлінському

персоналу колгоспів, в якому наголошується на порушеннях бухгалтерів та рахівників: «В невеликому колгоспі «Червона зоря» (Виголянська сільрада) голова одержує щомісячно 54 трудовні, комірник 40, вартувий 30, куховарка 27 трудовнів. Це в той час, коли колгосп виконав посівну кампанію в 28 днів замість двадцяти по плану (71 % виконання плану). В колгоспі «Вільна праця» (Біляївська сільрада) теж одержують щомісячну ставку не в залежності від виконання робітничого плану... внаслідок цього на адміністративні витрати витрачається велика кількість трудовнів, чим зменшується прибуток і добробут колгоспника-виробничника... Пропонуємо всім правлінням, бухгалтерам колгоспів разом з ревкомісіями перевірити та зменшити нарахування трудовнів всім членам правління та робітникам адміністративно-управлінського апарату відповідно до директиви Наркомзему про нарахування цим категоріям виключно в залежності від виконання цієї директиви. У випадку порушення її надалі, винних будемо притягати до суду...» Підписав заступник завміськземвідділу Нестеренко.

Разом з виробництвом сільгоспкультур намагались раціонально використовувати природні ресурси. Так, окрім видобутку каменя на Біляївщині досить активно у будівництві використовувався очерет, якого у басейні Дністра завжди було чимало. Заготівля була плановою відповідно до домовленостей як з районними, так і з центральними підприємствами.

Попит на очерет був великим, а заготівля тривала тільки з дозволу райвиконкому у спеціально відведених місцях. На право заготівлі очерету в тому чи іншому місці видавалась довідка, приклад однієї такої наводимо нижче:

«Справка

Дана сия Мособлжилсоюзу в том, что по заявлению Представителя тов. Гозенштейна Черв. Пов. Раисполком представляет для заготовки камыша площадь плавни из Госфондовых массивов

Гарман в селі Дачне (1933 рік)

в розміре в 500 га по селам Троицкое и Ясски на условиях уплаты заготовителем в бюджет Райисполкома 5 коп. с каждого заготовленного пуда камыша. Мособлжилсоюзу представляется право использование всего заготовленного камыша для нужд своего строительства. Окончательные условия и отвод определенных участков должны быть оформлены соответствующим договором.

*Председатель РИКа Зайшлий
Секретарь Вейсман»*

Майже все робилось вручну. До очеретяних заростей заходили цілими бригадами, зрізали очерет і переносили комишини до стежки. Коли накопичувалась достатня кількість, збирали у снопи і вивозили підводами до місця призначення. І знову допомагали коні, найбільші помічники людини того часу. У двадцяті роки попит на очерет перевищував пропозицію, тому райвиконком змушений був відмовляти багатьом бажаючим. Ось один з прикладів такої відмови:

«До Бугматсекції міськради

м. Одеса

№ 1.19 від 19.03.1931 р.

На Ваш лист від 7.03.1931 р. повідомляємо, що у Червоноповстанському районі заготівля очерету йде по лінії Райплогкоопспілки для Мосторгу за договором з останнім, а також для потреб меліорації по лінії Очеретзаводів... Жодна з цих організацій не забезпечена потрібною кількістю очерету, стан заготівлі надзвичайно напружений.

РВК з метою запобігання дезорганізації заготівельного ринку, ніяких інших заготівельників... не допускає й жодна з існуючих заготівельних організацій взяти на себе постачання для вас потрібної кількості очерету не може...

*Голова РВК Зайшлий
Секретар РВК Вейсман»*

Очерет в ті роки був спасінням не тільки в будівництві, а досить активно використовувався в опалюванні помешкань. Одесити, об'єднуючись створювали товариства і намагались гуртом дбати

про опалювальний сезон. Наприклад, Одеське пайове товариство «Одеспаливо» влітку шукало шляхи заготівлі палива і зверталось до Червоноповстанського райвиконкому з проханням підтвердити можливість або неможливість постачання очерету для осель одеситів:

«Цим просимо Вас негайно повідомити нас, яку кількість комишу Ви зможете поставити нам для розподілу населенню м. Одеса, як паливо на опалення сезону 1931–1932 р.

*Директор Сергеев
Секретар Вальцев»*

На початок тридцятих років колективізацію було майже завершено, подолано немало проблем, але чим більше господарства ставали на ноги, тим більше виникало нових завдань вже не установчого періоду, а періоду розвитку. Керівництво району розуміло, аби покращити становище з вирощуванням інтенсивних культур, необхідно охопити зрошенням якнайбільшу площу. Це на перший план висувало проблему з будівельними матеріалами. І знову з райвиконкому полетіли листи до різних інстанцій з проханнями, вимогами, роз'ясненнями стану речей. У зв'язку з цим наводимо ще один лист 1931 року, який, до речі, відкриває також і важливу сторінку історії зрошувального землеробства Біляївщини:

«До Укрмеліотресту. До НКЗС

13./IV.31 р.

Надзвичайно величезне значення в усьому сільськогосподарському житті Червоноповстанського району має меліобудівництво, що зараз проводиться і повинно охопити вже навесні 1932 року зрошенням 5750 га.

Вступ до експлуатації цієї площі утворює базу інтенсивних культур (города, сади, виноградники), знищує залежність с/господарства від кліматичних умов, сприяє розв'язанню овочевої проблеми та поліпшення постачання промислових центрів, і взагалі, корінним чином змінює господарче життя району.

Заготівля очерету в плавнях (1923–1928 рр.)

Доставка очерету до котельної

З загальної вартості будівництва 2 227 000 крб., вкладене з боку населення, становить біля 500 000 крб. До 1/IV – 32 р. 2500 га зрошуваної площі передається для експлуатації іншим організаціям, які відповідним чином фінансують будівництво. Для здійснення всіх робіт потрібно будматеріалів (залізо, лісоматеріали, цемент) в кількості 370 вагонів на суму біля одного мільйону карбованців.

Між тим, незавіз потрібної кількості будматеріалів матиме надзвичайно важкі наслідки: зрив будівництва, омертвіння вже вкладених значних коштів, неогердання в 1932 р. декількох мільйонів пугів городньої продукції, вдорожання всього будівництва й навіть можливу його консервацію, а крім того, невиконання договорів з організаціями про передачу в 1932 р. в експлуатацію 2500 га зрошувальної площі і оплату відповідної неустойки з боку РВК.

Все це примушує нас категорично ставити питання про завіз всієї передбаченої за планом кількості будматеріалів у цьому кварталі та гача твердих запевнень про дальніше своєчасне їх постачання. Наполегливо просимо конкретно вказати термін, коли ми одержимо матеріал за перший квартал, а також гати вичерпне пояснення в якому стані взагалі знаходиться зараз справа з постачанням будівництва меліостанції матеріалами. Для того, щоб напевно вирішувати справу про можливість завершення спорудження станції навесні 1932 року, або негайного припинення будівництва.

Голова РВК Зайшлий
Секретар РВК Вейсман»

Справедливо буде відзначити, що зрошення частково вже працювало в Червоноповстанському районі. Наприклад, в селі Градениці було створено меліоративне товариство імені Котовського, якому держава у 1928 році надала допомогу у розмірі 3000 карбованців і необхідні сільськогосподарські машини. Однак керівництво району планувало упровадити меліорацію в цілому районі.

Тривала перша п'ятирічка. Першим колективним господарствам виповнювалось 10 – 12 років. На двох обстеженнях колгоспу «Червоний промінь» (1924 і 1932 років) ми спробуємо зробити порівняльну характеристику, аби приклад одного господарства показав не просто зміни, а зовсім інший рівень. Спочатку пропонуємо таблицю:

	1921 рік	1922 рік	1929 рік	Початок 1930 року	Кінець 1930 року	1932 рік
Кількість родин в артлі	26	13	32	360	180	280

Як бачите, розвиток артлі переживає падіння та підйоми і це відображається в кількості родин. На початку 1922 року через неправильний підхід до ведення господарства правлінням, чвари кількісний склад артлі зменшився наполовину. Але вже на кінець цього року у зв'язку з недородом селяни почали повертатися до колективного господарства, і до початку 1930 року кількість родин збільшилась до 360. Після весняних виходів розчарованих залишається 180 родин, а на початок 1932 року в колгоспі стабільно об'єднались 290 сімей, які за соціальним станом розподілились таким чином:

соціальні групи	кількість господарств	в % до загальної кількості господарств
робітники	–	–
батраки	42	14,38
бідняки	205	70,20
середняки	23	7,88
службовці	22	7,54
всього	292	100 %

Отже, основний кістяк даного господарства батрацько-бідняцький. У звіті кінця 1932 року під час обстеження колгоспу «Червоний промінь» ревізори зауважили, що на відміну від 1921 року на день перевірки вони не помітили колишньої напруги між різними соціальними групами і все ж таки є факти ворожнечі у повсякденній праці. На зауваження бригадира-середняка з боку бідноти можна було почути несправедливу заяву: «Ты раньше был эксплуататором, ты и сейчас, здесь в колхозе, хочешь нас эксплуатировать». Або середняк міг заявити: «Я внес в колхоз больше, чем беднота, поэтому при распределении доходов мне нужно дать больше, чем бедняцким хозяйствам». Діалоги такого гатунку можна було почути на кожному кроці. Взагалі всі все розуміли, але не просто було змиритися з новими стосунками у повсякденному житті, особливо у ставленні до власності, яка стала загальною: «Что ты садишься на мою лошадь?» або «Не трогай мою упряжь» та таке інше.

Були на це і суб'єктивні причини. Деякі колгоспники не цінили худобу та реманент так, як колишні їх власники. Отримавши реманент, вони не дуже переймалися його зберіганням, що призводило до поломки. Коли ж правління «Червоного проміння» почало використовувати штрафні санкції, справа змінилась. Наприклад, Є. Рогаченко через халатність зламав фургон і заплатив 50 % за вартість реманенту, Семена Рогаченка оштрафували на 5 карбованців за поранення коня, Я. Карпенка піддали штрафу за те, що під час чергування залишив без догляду

свинарник. Таких прикладів можна наводити багато. Але тут їх ставало все менше, адже тверда позиція правління зіграла свою позитивну роль: за худобою та реманентом в цьому господарстві доглядали значно краще, ніж у сусідніх колгоспах, в яких не було такої твердої лінії щодо зберігання загальної власності.

Розбрат вносився і тими, хто не увійшов до колгоспу, а влаштувався на роботу на заводах Одеси. Мали місце такі факти: *«Неплий Иван, Яровенко, Ливанец — все трое раскулаченные, сейчас работают в Одессе на заводах, иногда приезжают в село и говорят колхозникам: «Что из вашего колхоза? Вот я работаю на заводе, получаю хорошее жалование, а вы из вашего колхоза не получаете и пятой части того, что получаю я»* Звичайно, це неабияк впливало на свідомість тих колгоспників, які ще піддавали сумніву свій вступ до колгоспу. А у багатьох під впливом подібної «агітації» виникало бажання переходу на тверду грошову оплату, що на той момент було ще неможливо.

Було багато суперечок і стосовно норм виробітку. У 1930 році при виконанні майже всіх робіт проводилась поденщина, а у 1931 році усі роботи, окрім таких, як кузня та теслярня, переведено на відрядність. Причому правління колгоспу «Червоний промінь», взявши за основу рекомендовані районним керівництвом норми, розробило свої, індивідуальні до кожного виду робіт: на городі, на виноградниках, в полі і т. д. При створенні бригад уся робоча сила колгоспу розбита по окремих галузях, а в залежності від обсягу галузі тут відповідно створюється і кількість бригад. В «Червоному промені» на початок 1932 року нараховувалось 15 бригад, з яких було 6 городніх, 4 рільницьких та по одній бригаді у виноградарстві, тваринництві, кузні, теслярня і бригада по обслуговуванню господарства.

У звіті обстеження, який ми розглядаємо, на п'ятнадцяти сторінках відображено всі сторони життя колгоспу «Червоний промінь» з констатацією позитивних і негативних фактів. Ми ж до сказаного додамо, що комісія, яка перевіряла колгосп, піддала критиці райколгоспсоюз, МТС, які дуже мало уваги приділяли колгоспу, через що деякі недоліки не було усунено вчасно. Більше того, незадовільне технічне обслуговування тракторів з боку МТС іноді навіть зривало плани. Наприклад, шість тракторів МТС та один трактор колгоспу через низькі норми виробітку виконали план зяблевої оранки лише на 75%.

Закінчити опис акту обстеження колгоспу «Червоний промінь» маємо констатацією того факту, що правління колгоспу постійно піклувалось про підвищення кваліфікації керівників середньої ланки. Підготовка бригадирів шляхом різноманітних курсів характеризується наступними даними:

назва галузі	1930–1931 рр.
рільництво	2
городництво	8
виноградарство	6
садівництво	2
тваринництво	4
трактористів	6
бавовництво	1
табельники	1
шовківництво	1
боротьба зі шкідниками	1
всього	32

Якби ми з вами розглянули акти ревізій інших господарств, ми виявили би схожі результати. Безумовно, були господарства більш або менш успішні, на що особливу увагу звертала районна влада. Згідно звіту Одеського району за 1935 рік та перший квартал 1936 року маємо такі дані (з протоколу засідання Одеської міської ради без змін): *«Боротьба за ліквідацію відставання сільського господарства району була в центрі уваги МТС та колгоспів... В боротьбі за високий урожай в 1936 році в колгоспах району вперше застосовано удобрення. Поруч з гарними показниками колгоспів у весняній сівбі колгосп «Червоний незаможник» посіяв ранні зернові за 4 дні, імені Леніна за 4 дні, «Рот Фронт» за 4 дні, є колгоспи, які недостатньо підготувались до весняної сівби і тягнулись в хвості (колгосп «Більшовик», «III Інтернаціонал»).*

В боротьбі за високий урожай деякі колгоспи, завдяки стахановським методам роботи, в цьому році під час весняної сівби вийшли з відсталих в середні та передові, серед них: «Червоний партизан» (Дальник-1). Окремі бригади взяли на себе зобов'язання дати в середньому не менше 20 центнерів зернових культур з гектара. Бригади Генцера (колгосп імені Леніна), Іскри (колгосп Жовтневої революції), Горіна (колгосп «Червоний незаможник») та інші.

Організація і оплата праці в тваринницьких бригадах проводяться за методом підряду. Є вже багато колгоспників-тваринників, що показують кращі зразки роботи і заробили за рік по 500 і більше трудоводнів: завідуючий МТФ колгоспу «Червоний незаможник» (Градениці) товариш Турчанінов дав 1914 літрів молока на корову. Проте є і такі колгоспи, де тваринництво і досі в незадовільному стані.

Для ліквідації безкорівності та забезпечення колгоспників грібними тваринами, передано колгоспникам за 1935 рік 631 телиця, 1437 поросят та 16 ягнят. Крім цього в минулому році виведено інкубаторами для колгоспників 6000 курчат, цього року закладено в інкубаторі 5000 яєць. До кінця року запроектовано вивести для колгоспників

17000 курчат. В 1936 році колгоспи району зобов'язались виконати такі завдання:

1. Одержати на кожну корову молока не менше 2000 літрів, а по 11 передових колгоспах не менше трьох тисяч літрів;

2. Одержати від дорослої свиноматки 15 гол. поросят;

3. Одержати від 100 корів 100 гол. телят;

4. Одержати від 100 овець 100 гол. ягнят;

5. Від кожної жеребної кобили виростити лоша».

На кінець тридцятих років за даними Одеського облвиконкому на території нинішнього Біляївського району за територіальним розподілом існували: Одеський, Біляївський райони, а також деякі села Спартаківського та Зельцьського районів, працювало три МТС: Червоноповстанська, Вигодянська, Одеська. На той час ці машинно-тракторні станції відігравали важливу роль для господарств, адже в усіх колгоспах та радгоспах було обмаль сільськогосподарської техніки, а МТС намагались забезпечувати успішний хід посівної та збиральної компаній в районі, а також надавали консультативну та агрономічну допомогу, якої потребували господарства. На території Одеського району розташовувались два радгоспи та десять підсобних господарств робітничого постачання заводів: імені Жовтневої революції, імені Січневого повстання, імені А. Марті, «Червоний профінтерн», Джутової фабрики, Одеського відділу залізниць, Одеського управління зв'язку, Одеського експортлісу, два господарства Одеського торговельного порту. Нижче наводимо список усіх колгоспів з їх приналежністю до відповідних районів та сільських рад із зазначенням кількості дворів кожного господарства і всією засівною площею. З переліку виключені ті колгоспи, які нині не підпорядковані Біляївському району.

Одеська міськрада

назва колгоспу	назва сільради	кількість дворів	вся посівна площа
2. імені Сталіна	Гниляківська	114	718
3. Нова зоря	Гниляківська	94	713
4. Червоний сівач	Гниляківська	37	246
5. Червоний партизан	Дальницька	180	1189
6. Більшовик	Дальницька	153	1279
7. Червоний Розселенець	Дальницька	41	311
8. імені Шевченка	Дальницька	161	641
9. імені Молотова	Дальницька	247	1495
13. III Вирішальний	Нерубайська	92	739
14. імені Ворошилова	Нерубайська	108	746
15. імені Ворошилова (2)	Нерубайська	91	695
19. імені Фрунзе	Усатівська	79	612

Одеська МТС обслуговувала наступні колгоспи

назва колгоспу	назва сільради	кількість дворів	вся посівна площа
21. імені Петровського	Августівська	57	448
22. імені Ворошилова	Августівська	41	370
23. День Урожаю	Августівська	142	1342
30. Нове життя	Іллінська	130	1004
31. імені Фрунзе	Іллінська	51	486
42. Червоний штурм	Протопопівська	75	996
43. імені Чапаєва	Августівська	36	370

Зельцький район

назва колгоспу	назва сільради	кількість дворів	вся посівна площа
6. імені В. Піка	Мангеймська	127	1706
7. імені Петровського	Мангеймська	143	1661
8. Новий шлях	Мангеймська	60	536
9. Колос	Секретарська	95	1538
10. ім. Паризької комуни	Страсбурзька	280	1720

Спартаківський район

назва колгоспу	назва сільради	кількість дворів	вся посівна площа
11. Сиваш	Фрейдентальська	310	1998
12. імені Блюхера	Фрейдентальська	57	366

Біляївський район обслуговували дві машинно-тракторні станції: Червоноповстанська і Вигодянська. Питома вага належала Червоноповстанській МТС, директором якої у 1936 році був Богуславський, старшим механіком — Житніков, старшим агрономом — Кинш. Хоча ця МТС почала діяти трьома роками пізніше, ніж Вигодянська, посівна площа, яку вона обслуговувала наявною в МТС технікою, згодом збільшувалась. На повір'ї МТС було 49 тракторів, 27 комбайнів, 51 молотарка, 29 тракторних плугів, 52 культиватори, 50 сівалок, 5 вантажних машин, 2 легковика та 2 нафтодвигуна. Безумовно, у колгоспах Біляївського району у наявності була і своя техніка. Але звісно, без техніки машинно-тракторних станцій жодному колгоспу не сила була впоратись з посівною та жнивими.

Біляївський район з Червоноповстанською МТС.

назва колгоспу	назва сільради	кількість дворів	вся посівна площа
1. імені Комсомольської правди	Біляївська	238	1249
2. Червоний промінь	Біляївська	287	2116
3. імені Другої п'ятирічки	Біляївська	413	2126
4. Вірна праця	Біляївська	278	1461
5. Червоний незнайомець	Граденицька	304	1430
6. імені Сталіна	Граденицька	492	2258
7. імені 15-річчя Жовтневої революції	Граденицька	132	793
8. Розсадник культури	Граденицька	419	1642
9. Ленінський шлях	Троїцька	335	1722
10. Червоний Жовтень	Троїцька	246	1151
11. Нове життя	Троїцька	321	1897
12. імені Політвідділу	Троїцька	187	615
13. Червоний маяк	Червоно-Маяцька	581	2639
14. імені 14-річчя Жовтневої революції	Яськівська	376	2485
15. Шлях до соціалізму	Яськівська	266	1766
16. імені Фрунзе	Яськівська	307	1698

Біляївський район з Вигодянською МТС.

назва колгоспу	назва сільради	кількість дворів	вся посівна площа
17. імені Петровського	Березанська	109	1093
18. Удленбриг	Березанська	143	1323
19. імені Будьонного	Березанська	29	342
20. імені Сталіна	Березанська	52	509
27. імені 12-річчя Червоної армії	Вигодянська	159	1199
28. Червона зірка	Вигодянська	55	528
29. імені Войкова	Вигодянська	80	792

Ми надали перелік господарств, які все успішніше працювали у Біляївському районі напередодні Великої Вітчизняної війни. Тисячі індивідуальних господарств об'єдналися у колективи для спільної праці. Люди отримали можливість бути особистістю, народом, що міг домогтися будь-якої мети. І цей народ за двадцять років побудував могутню індустріальну державу, яка змінила співвідношення політичних сил у Старому світі. Складова цієї країни — Біляївський район.

ГЕРОЇ СВОГО ЧАСУ

... А навіщо? Хай діти оцінюють чесно.
 Ми жили. І гарма, що не всі ми орли,
 Як покличуть на звіт,
 ми спокійно воскреснем.
 Хай історія судить. Жили, як змогли...

Б. Олійник

Навколо деяких імен протягом десятків років як у Біляївському районі, так і по всій Україні, не стихають суперечки. Одні цих людей вважають героями, інші в кращому випадку, — не вартими уваги. Неоднозначним було і ставлення влади, під керівництвом якої діяли ці герої. Якщо проводити історичні паралелі, то явно прослідковується несправедливість до основних учасників боротьби. Як Катерина II у XVIII столітті поставилась до запорізьких козаків після того, як вони стали не потрібні царському уряду після чергового витка війни з Туреччиною, так само і Радянська влада тридцятих років XX століття репресувала більшість червоних командирів революції та Грамадянської війни, які були реабілітовані тільки у п'ятдесятих роках. Але визнаймо, всі вони були героями і бились за правду в силу своїх переконань. Автори книги закликають читача знайомитися з біографіями усіх представлених

тут мешканців Біляївщини в контексті епохи, в часи якої вони діяли, а не з точки зору нашої доби. Тепер, звісно, десятки разів ми можемо зверхньо підкреслювати їх помилки та поразки. А подивімося на все їх очима, мабуть, тоді більше зрозуміємо поведінку, намагання, вчинки козацьких вождів, червоних командирів, громадських та політичних діячів. Окрім того, як би ми не ставились до того чи іншого періоду життя Біляївського району, до того чи іншого учасника подій, жоден не може бути вилученим з історії, на якому б боці він не стояв у переломні для нашої держави часи. Пам'ятаєте, як казав Микола Бажан:

Не крутяться назад
 історії колеса,
 хоч лізь під них, —
 не крутяться назад.

Головне, аби ми хотіли все це зрозуміти.

ПОЛУМ'ЯНІ ПОБРАТИМИ

*Герой—це людина, яка у вирішальну мить
чинить так, як потрібно діяти в інтересах суспільства.*
Ю. Фучик

Г. В. Тарасенко

І. Г. Кириченко

Придністровський край та передмістя, де тепер розташований Біляївський район, в період революції та Громадянської війни, помноженої на інтервенцію, були єдиним бойовим плацдармом, на території якого всі керівники революційних підрозділів знали одне одного, дихали одним бажанням, мріяли про однакове майбутнє для рідного краю. Це вже потім в долі кожного червоного командира з'являлись деталі, а тоді всі вони: Андріан Гончаров, Іван Безверхий, Григорій Тарасенко, Іван Короленко, Іван Кириченко та багато інших, що згодом увійшли до Кавалерійської бригади Котовського, — узгоджували кожен день свого життя з необхідністю захищати здобутки революції і були впевнені, що усі їх дії є виключно правильними. І під час війни, і після її закінчення вони обіймали ту посаду, де були найпотрібніші в той чи інший період, не замислюючись над власною зручністю або вигодою. Наприклад, в Біляївці ініціатором створення і командиром партизанського загону став Іван Короленко. Згодом всі вони разом влились в Придністровський загін А. Гончарова. Саме в будинку Короленка в листопаді 1918 року було проведено об'єднане засідання представників революційного комітету Придністровських сіл, на якому було розподілено обов'язки та узгоджено план дій для подальшої боротьби. Уродженець Ясьок Григорій Васильович Тарасенко, що пройшов арешти і тюрми, роботу в підпіллі і десятки боїв на теренах Одеського уїзду, після завершення Громадянської війни продовжив свій вже трудовий шлях не в рідному селі Яськи, а обійняв посаду голови волвиконкому у Дальнику. На жаль, воїна, якого не взяли кулі

війни, звалила хвороба. Всім відомо, що село Великий Дальник в 1921 році було населеним пунктом, найбільш ураженим епідеміями. Григорій Васильович того року помер від висипного тифу. Похований в Яськах. Відомий і той факт, що ненависть його ворогів була настільки великою, що вони на могилі полум'яного борця за народне щастя вбили осиновий кіл. Такою була помста тих, хто так і не зміг справитися з Григорієм Тарасенком за життя.

На відміну від Г. В. Тарасенка його земляк Іван Кириченко після закінчення Громадянської війни обрав шлях не хлібороба, а солдата. Однак початок життєвого шляху у земляків дуже схожий. Обидва народились в селі Яськи в бідняцьких багатодітних родинах і закінчили тільки по 3 класи сільської школи. Обидва служили в царській армії, тільки Григорій на сім років старший за Івана. Коли Кириченко повернувся до Ясьок, Придністровський загін, яким командував Тарасенко, вже активно діяв і, звісно, Іван відразу вступив до його лав. Разом пройшли не одне випробування, беручи участь в боротьбі з білополяками, петлюрівцями, інтервентами різних мастей та бандами. Потім шляхи розійшлися. Іван Кириченко згодом став командиром полку кавдивізії Г. Котовського, а в 1931 році став слухачем військової академії імені Фрунзе. За бойові заслуги уродженець Ясьок був нагороджений двома орденами Червоного Прапора, а у 1935 році був удостоєний ордена Леніна. Так були оцінені його енергія, відданість та подвиги. Але вже через два роки Іван потрапляє під жорна несправедливості. В його особистій справі, що зберігається в музеї Котовського в місті Кишиневі, читаємо: *«Партийная комиссия при политическом управлении Киевского военного округа, 11 ноября 1937 года. Слушали: Кириченко Ивана Григорьевича, арестованного как врага народа. 22 сентября 1937 года в 23 кавдивизии исключен из рядов ВКПб»*. За цим сталися арешт і далека дорога до таборів... Тільки після XXIII з'їзду КПРС червоний командир, герой Громадянської війни Іван Кириченко був реабілітований. Посмертно.

Якщо його соратник Г. Тарасенко пішов з життя через хворобу, а А. Гончаров був реабілітований за життя, то І. Кириченко помер, не дочекавшись правди. Всі, полум'яні побратими, заслуговують на повагу за те, що, як могли, відстоювали волю на берегах Дністра, тим і увійшли в історію.

СОЛДАТ РЕВОЛЮЦІЇ

*Як солодко віддять життя
За свій народ, за щастя краю!*

П. Тичина

Коли в Одесі і приміських селах з'явилися перші революційні прокламації, він вже встиг набідуватись. Більшість населення Дальника ледь зводила кінці з кінцями. Серед найбіднішого населення була і його родина, всі рідні й сусіди. У революцію вступив не зопалу, а в свої тридцять років усвідомлював, що його бідність базується на політичній нерівності, і вірив, що здатен бути одним із солдатів революції. Ще в 1905 році Іван Безверхий разом з нерубайськими шахтарями, вантажниками підтримував одеський робітничий клас у вуличних сутичках з царськими військами. Але перша революція була придушена. І. Безверхий разом з товаришами змушені були затаїтися в підпіллі. Вірив, що ненадовго, адже збиралися продовжувати боротьбу до переможного кінця. Іван і сам був в цьому впевнений, і мав хист переконувати інших, а його сміливість, чесність і невідступність були відомі не лише в Дальнику, а й в інших приміських селах та робітничих окраїнах Одеси. Всі ці якості та й життєвий досвід вже не юного дальничанина якось відразу поставили його на керівні позиції.

Після поразки революції 1905 року і небезпеки, яка нависла над революціонерами, Іван з конспіративною метою створив у своєму сільському будинку бакалійну лавку, яка стала місцем зустрічі однодумців. У дворі, в криниці було зроблено тайник, в якому переховували листівки, прокламації та інші нелегальні пропагандистські матеріали. І хоча маскувати свою діяльність було досить важко, оскільки шпигунів було достатньо, в селі постійно з'являлись листівки, що закликали селян до боротьби, внаслідок якої

землю отримують ті, хто її обробляє. Потреба в конспірації відпала, коли в країні переміг Жовтень. Вийшовши з підпілля, Іван Безверхий вже у 1917 році разом з однодумцями створює революційний комітет, який і очолив. Згодом було створено також комітет бідноти, керівником якого було обрано товариша Івана — Андрія Романенка. На жаль, селянам ще не скоро довелося стати до плуга. Так само, як протягом декількох років йшли до революції, ризикуючи свободою та й самим життям, треба було захищати надбання не тільки від внутрішніх супротивників, а й від іноземних інтервентів. Так тривало до 1920 року, і Іван Безверхий був натхненником і активним учасником Громадянської війни. На самому її початку ревком і комбід з тридцяти незаможників організували загін самооборони і назвали його Червоною гвардією. У її складі, серед інших, були найближчі товариші Безвершого: І. Петренко, П. Клименко, І. Співак, М. Безверхий, С. Якименко. Ще в умовах боротьби Дальницька Червона гвардія організувала Приміську раду селянських депутатів, керівником якої, звісно, став Іван Безверхий, а членами: Боженко, Павленко, Красовський, Білоусов та інші. Рада розподілила серед селян поміщицькі та казенні землі, сільськогосподарський реманент і худобу. Шахти були конфісковані і передані робітникам.

Разом з цими перетвореннями тривала війна: з гайдамаками, петлюрівцями, іноземними окупантами. Досить часто супротивника розбивали спільними силами червоноармійців Дальника і партизан сіл Усатове, Нерубайське та інших. В той же час Іван Безверхий відправив з Дальника значні сили для поповнення загону Г. І. Котовського. Водночас інша частина дальничан, на чолі з Безверхим, взяла участь в операції проти петлюрівців на Вигоді. Про цю операцію потім розповідав її учасник Н. І. Петренко: «Ми йшли бити петлюрівців на станцію Вигода. Безверхий переодягнувся у петлюрівську форму і пробрався до ворожого стану. Через день майже весь той полк перейшов на нашу сторону, тому що там були такі ж селяни, але обмануті петлюрівськими отаманами...» Що ж, цей приклад ще раз говорить про Івана Трифоновича Безвершого як про людину, яка володіла талантом переконувати.

Йому завжди вірили свої, але ненавиділи вороги, особливо місцеві. Тільки-но загін «білих» входив до села, вони одразу ж вказували на будинок

І. Т. Безверхий з дружиною і сином (1903 рік)

солдата революції. Іван, якщо не був в поході, змушений був переховуватись в дальницьких очеретах, стоячи по коліна в воді та болоті. А в цей час «білі» знущались з членів його сім'ї, зокрема, небезпека загрожувала і дорослому синові Григорію, який чотири роки провів в окопах Першої світової війни, був повним Георгіївським кавалером. Іван попереджав сина, аби той не з'являвся в його будинку, оселі батька-більшовика, але денікінці тричі заставляли Григорія, двічі йому вдавалось втекти, але в третій раз денікінська куля наздогнала хлопця. Чотири роки Бог зберігав його в окопах, а загинути довелося на власному подвір'ї. Це стало відчутним ударом для батька, але після удару сильний піднімається і йде далі. Безверхому довелося пережити і це випробування долі і йти далі.

Ще у 1919 році, у перерві між боями, троє дальничан створили самостійну парторганізацію, до якої, окрім Безвершого, увійшли Мотречко і Мінаї. Парторганізація була ініціатором багатьох дій загону червоноармійців. От і тепер, після розгрому денікінців, у жовтні 1920 року, за ініціативи парторганізації і особисто Івана Безвершого відбулися перші збори мешканців села, під час яких ініціатори розповіли про переваги колективного обробітку землі і спільного господарювання. Іван завжди міг знайти потрібні слова, щоби переконати оточуючих у перспективності його пропозицій. Так сталося і цього разу. На зборах селяни вирішили

створити сільгоспартіль «Світла зоря». Що таке зоря? Це закономірна зміна кольору при сході сонця, початок, зародження чогось новітнього і світлого. Про нове і світле життя мріяв і Іван, а люди, які разом з ним створили нове господарство, вірили йому. У грудні повітовий земельний відділ зареєстрував артіль, і 177 сімей із 520 душ почали разом господарювати, маючи тепер уже у спільній власності паровий і кінний млини, декілька майстерень, 103 коня, 107 корів, 10 свиней, 68 плугів, 4 сіножатки, 6 жниварок, 6 сівалок, 3 молотарки. Переживши голод 1921 року, помиляючись і виправляючи помилки, мешканці Дальника продовжували відбудовувати нове життя. Плинув час. У 1930 році Івану Безверхому виповнилось 62 роки, але він залишався в трудовому строю і, як кажуть люди, не було в селі, та й у районі, більш авторитетної людини. Втім пережиті негаразди залишили свої глибокі сліди на здоров'ї солдата революції. Протягом двох років він був прикутий до ліжка, а у 1938 році його не стало. Численна колона жителів села проводжала в останню путь організатора колгоспного ладу в селі Івана Безвершого. Сьогодні кожен дальничанин пам'ятає ім'я земляка, вчинки якого асоціюються з таким поняттями, як вірність, відвага, послідовність. На честь Безвершого названо одну з Великодальницьких вулиць, що є запорукою того, що і в подальшому ця вулиця нагадуватиме дальничанам про земляка, який своє життя присвятив людям.

БЕРЕГОМ ДНІСТРА В... ІСТОРІЮ

*З ранку до вечора грається хлопчик у нас на причалі,
Навіть тоді, коли хмара похмура звиса.
Кличуть його уві сні й наяву неперейдені далі,
Моря привільного пінна і грізна краса...*

В. Гетьман

Відколи себе пам'ятав, його огортали світлі пісні верб над Дністром, величаві хвилі ріки, на які змалечку дивився з кручі за селом. Йому здавалось, що він цілком розуміє мову дерев, води, він бажав із Наддністрянщини виплисти в далекий світ і десь у морських просторах бути відважним капітаном.

Там, внизу, на тому боці Дністра — очерет, море очерета і він вже уявляє, як пливе морем, міцно тримаючи капітанський штурвал. Але це все було тільки у мріях. Вголос кому казати?

Мовчазні рибалки повертались з Дністра, вже коли у плавнях згасали останні промінці світла, такими ж втомленими були жінці, їм було не до романтики. Як виявилось згодом, йому теж довелося омріяний штурвал замінити на реальну зброю в руках.

Він прожив нелегке життя. Народився в селі Маяки в родині робітника. Його прадід, дід і батько були нащадками перших переселенців Придністров'я. Батько перевозив вантажі з Одеси до різних населених пунктів краю. Одного разу не повернувся і вважався пропавшим без вісті. Мати самотужки виховувала трьох дітей, тому, як тільки у 1898 році закінчив Маякське церковне дворічне училище, почав шукати роботу, аби допомогти матері. Йому пощастило, адже сусід Лиховидов, який служив боцманом

на пароплаві «Азов», взяв його до себе у помічники. Тож, за «казенні харчі» та 5 карбованців, які відсилав матері в Маяки, з 12 років почав плавати юнгою. Потім були пароплави «Волга», «Св. Николай» та інші. Досить скоро збагнув, що щастя ніхто не подарує, за нього треба боротися. У світле майбутнє, яке відкривалося після Жовтневої революції, повірив ураз і назавжди усіма силами своєї запальної душі. Думки про море не покинув, але, вирішивши, що ця мрія поки що почекає, активно включився у боротьбу за владу Рад на Півдні України.

Треба відзначити, що революційна діяльність Андріана розпочалась значно раніше. В березні 1905 року, коли йому ледве минуло 17 років, він брав участь у страйку працівників Одеського порту. Пізніше отримував і розповсюджував пропагандистську літературу, не завжди йому вдавалось уникнути арешту. Був делегатом декількох партійних, профспілкових конференцій та з'їздів. Можна сказати, що коли відбулася революція, Андріан Гончаров вже мав великий досвід боротьби та авторитет серед представників партійних організацій Одеси. Це, звісно, вплинуло на його подальшу долю і активну діяльність під час Громадянської війни і окупації. Своєрідним «університетом» для нього були арешти і спілкування із товаришами в камері. Одного разу під час чергової облави він потрапив до рук жандармів майже випадково. У подальшому всіх заарештованих під час облави звільнили, тільки його під вартою десяткох конвоїрів доставили до Одеської тюрми і посадили до камери № 34. Пізніше у своїх спогадах Андріан Артамонович писав: «В камере было несколько арестованных большевиков... Товарищи перевязали ссадины на руках, помогли умыться, уступили место у окна, и я свалился как мертвый... Почти полтора месяца пробыли мы вместе с Николаем Голубенко в одной камере... можно сказать, что это во многом подготовило меня... к роли командира полка...»

В 1918 році А. Гончаров брав участь у січневому повстанні в Одесі, працював за завданням

підпільного Одеського обкому партії в селах Придністров'я, організовуючи партизанські загони, командував Дністровською військовою флотилією, будучи водночас ще й комісаром Маякського загону. Маякський загін складався із земляків Андріана Артамоновича, з таких же, як він, простих селян придністровських сіл: Маяки, Яськи, Біляївка, а також з чотирьох батальйонів одеських робітників. Як тільки комісар Гончаров прибув до Маяк, почалися досить важкі для загону воєнні будні. Але протягом лютого 1918 року загін утримував лівий берег Дністра і значну частину буджацького степу до Татарбунар. Саме в цей період А. Гончаров знайомиться з Г. І. Котовським і зустрічає із захватом історичний декрет «Про створення Робітничо-Селянської Червоної Армії». Він був гордий тим, що на зорі створення Збройних сил молоді країни Рад зцементовані на той час одеські і придністровські загони були одними із загартованіших і найкрупніших в молодій державі. А головне — «бунтарі», предків яких колись сюди вислала Катерина II, могли досить швидко зорганізуватися. Все це його земляки, мешканці сіл Маяки, Біляївка, Яськи, Троїцьке, Градениці. На рахунку Маякського загону було багато перемог, але були й поразки. За період окупації та Громадянської війни загін то з боями залишав Придністров'я, то знову відбивав у ворога рідні села.

Згодом Маякський загін набуває статусу Першого Придністровського Радянського полку. А. А. Гончаров за згодою усіх товаришів стає його командиром. До лав полку з дністровських плавнів привів Біляївський загін Іван Короленко, з Дальника прийшов загін Івана Безвершого, з Ясьок прибули соратники Григорія Тарасенка. Г. І. Котовський говорив Гончарову: «Тобі можна позаздрити. Ти тільки кинеш заклик і до тебе йдуть сотні, тисячі...» Досить скоро Перший Придністровський увійшов до складу бригади Котовського. Це теж було предметом гордості Гончарова, оскільки він високо цинив військову тактику Котовського і вважав, що комбриг міг би взяти на себе командування і більшим плацдармом. Перший Придністровський, до речі, боровся не тільки на берегах Дністра. Дорогами Громадянської війни він пройшов територією України. Брав активну участь у ліквідації військових частин Юденича і Денікіна, був на польському фронті і тільки потім повернувся у рідні місця. За зразкове виконання бойових завдань 404-й полк був нагороджений Червоним прапором. Андріан переймався не тільки результатами боїв. Він свято вірив у перемогу і добре пам'ятав слова голови комітету партії Сафронова, який, почувши, що Гончаров збирається екстерном здавати екзамен за курс реального училища, сказав: «Це добре, адже Соціалістичній революції потрібні грамотні люди з робочих

та селян». У невеликі перерви між боями командир організував в полку не тільки політроботу, але й розгорнув боротьбу за ліквідацію неграмотності. Поступово Андріан Артамонович привчив малограмотних командирів до систематичного читання газет, брошур. Завели свій полковий оркестр, яким керував капельмейстер Лапін.

У квітні Андріана викликали до Одеси. Він з'явився в губком до Яна Гамарника і почув від нього наступне: «Ти мені якось розповідав, що знайомий з корабельною артилерією. Ми формуємо Одеський укріплений район. Підеш начальником групи морських батарей». Так знову круто змінилась його доля і відтепер надовго була пов'язана з морем, узбережжям, портами. Не довелось йому більше повернутися до рідного полку та 45-ї дивізії, але він уважно слідував за її пересуванням. А дивізія, загартована в боях, продовжувала отримувати перемогу за перемогою. Пізніше у книзі «Шел отряд по берегу» Андріан Артамонович напише: *«Серце наповнювалось гордістю за дивізію, де основний кістяк складала придністровці...»*

Після закінчення Громадянської війни А. А. Гончаров був направлений на відбудову Чорноморських портів. Отримав диплом капітана далекого плавання, закінчив академічні транспортні курси, після чого довгий час керував пароплаванням на Далекому Сході, був капітаном, потім повернувся до України і прийняв управління Маріупольського порту. Отже, мрія хлопця з Маяк здійснилася: він пройшов шлях від юнги до капітана, хоча цей шлях і було перервано на тривожні роки Громадянської війни. В Маріуполі його застав 1937 рік. Хіба міг він передбачити у далекому 1918 році, коли сидів у холодній 34-й камері Одеської тюрми, куди його запроторили вороги Радянської влади, що через 19 років його, червоного командира, знову заарештують, але вже свої, як він вважав, однодумці. Повіривши наклепницькому доносу, його репресували і відправили далеко на схід. Було прикро і боляче усвідомлювати зраду, але Андріана і це не зламало. Він писав: *«...я вірив, що правда візьме гору...»* Для нього, людини, яка знала, що таке честь і відданість, було абсолютно очевидним, що зрештою всі зрозуміють, наскільки неправдивими були звинувачення, пред'явлені йому і його товаришам по боротьбі. І такий день настав, хоча і не так скоро, як бажалося. Андріану Артамоновичу було близько шістдесят років, коли реабілітований після XX з'їзду КПРС він повернувся додому. І не впізнав Маяки. Оскільки після Громадянської війни працював в різних куточках Радянського Союзу, а потім майже два десятиліття відсидів в таборах, то на берегах Дністра не був досить довго. Коли поїхав з рідного села, тут щойно почалась колективізація, в домішках багатьох сусідів жили злидні та бідність.

А тепер всі до одного працюють і отримують зарплатню відповідно вкладеним зусиллям. Тисячі гектарів землі належать колгоспові і люди працюють на спільній землі злагоджено і організовано. Десятки тракторів та комбайнів обробляють поля, які зрошуються Маяко-Біляївською зрошувальною системою. А десятки вантажних автомашин вивозять продукцію з поля. Хіба не про це він мріяв, хіба не цього хотів, коли боровся на цих прекрасних берегах, будучи комісаром Маякського загону і згодом командиром Придністровського полку? Хіба не за таке життя загинули його соратники по боротьбі? Та хіба варті його образ ті наклепи, що возвели на нього та його товаришів підступні страхопуди? Саме такі думки змусили Андріана Артамоновича вийняти пожеланий від часу рукопис і продовжити роботу над книгою, почату ще до таборів. Добре, що колись вів записи і з зошити постали, як живі, його товариші, адже бажав згадати всіх, нікого не забути. Так поступово і закінчив роботу над своєю книгою «Шел отряд по берегу». Коли читаєш книгу, дивиєшся кількості прізвищ, фактів, подій, які розкривають у повній мірі настрої тих часів, неймовірну відданість своїм ідеалам і Батьківщині. Андріан Гончаров, бажавши розповісти про Придністровський полк, героїзм і патріотизм своїх товаришів, насправді написав яскраву документальну історію Придністров'я періоду окупації і Громадянської війни 1918–1920 років. Ви пам'ятаєте, наскільки небезпечним буває перелом? Це порушення цілості може обійтись без ускладнень тільки завдяки правильному лікуванню. Ускладнення завжди були в переломі та перебудові держави, як це сталося на початку ХХ століття. Країна поділилась на білих і червоних, на вчора і завтра, кардинально не сумісних між собою. Відомо, що цей перелом було вилікувано хоча і не без ускладнень, які залишили по собі тисячі шрамів, помилок та перегинів. А яка революція і громадянська війна обходились без боротьби переможців і переможених? В усі часи кожна зі сторін визнавала виключно свою правоту. У своїй книзі «Шел отряд по берегу», а ще більше усім своїм життям Андріан Гончаров доводив свою правду, в яку він свято вірив.

І кожним словом автор книги підкреслював здатність своїх земляків на подвиг, стверджував, що і молоде покоління придністровців, для якого Андріан Гончаров і бажав зберегти на сторінках книги факти історії, здатне на героїчні вчинки. Коли розпочались страшні дні наступної окупації, тепер вже гітлерівської 1941–1944 років, наступне покоління написало свою героїчну історію, відаючи всі свої сили, здоров'я, життя у боротьбі з фашистами. І прикладів тому, як тоді злагоджено і самовіддано діяли партизани придністровських сіл ви віднайдете не на одну книгу.

ЗЕМСЬКИЙ ДОКТОР

*Професія лікаря — це подвиг,
вона вимагає самовідданості,
чистоти душі та чистоти помислів*

А. Чехов

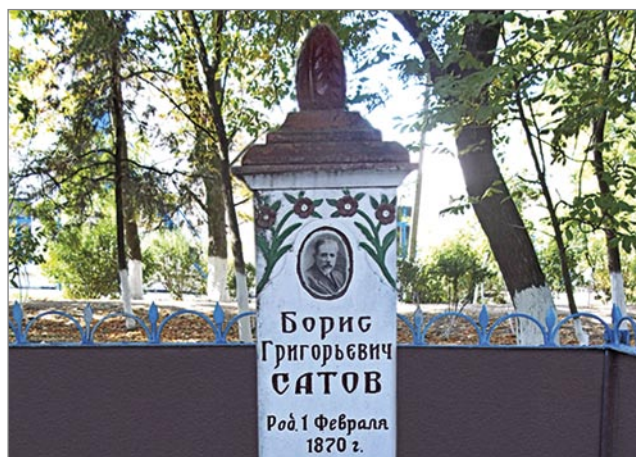
Його трудова біографія розпочалась з війни. На початку 1904 року молодого лікаря, який закінчив Московський університет, направили на Далекий Схід. Там саме тривала російсько-японська війна. І він став свідком героїчної оборони Порт-Артура, яка тривала близько одинадцяти місяців.

Кров, стогін і стійкість стали для Бориса Сатова синонімами, коли він рятував від смерті поранених захисників фортеці. Чотири штурми витримали вони і тільки після загибелі генерала Кондратенка у грудні 1904 року твердиню було здано супротивнику. Тож, з перших кроків своєї медичної практики Борис Григорович зрозумів, що таке героїзм і що таке жахлива смерть сотень людей, яким він не в змозі допомогти. І ще він усвідомив: його допомога найбільше потрібна там, де ще не ступала нога лікаря. Тому не дивно, що після падіння Порт-Артура він подолав величезну відстань від Жовтого до Чорного моря, перетнув неосяжну Російську імперію з Далекого Сходу до Південного Заходу, адже йому стало відомо, що в портовому місті Одеса не вистачає лікарів. Коли прибув до Одеси, йому запропонували посаду головного лікаря Троїцької лікарні, яка обслуговувала мальовничі села Яськи, Троїцьке, Градениці, що розтягнулися вздовж Дністра. Борису Григоровичу розповіли, що рішення створити на цій ділянці лікарню

ухвалено на засіданні земських зборів у 1900 році, а будували нове приміщення лікарні більшою мірою за кошти, асигновані товариствами цих сіл. Отже, люди не тільки бажали мати у селі лікарню, а й асигнували в її обладнання власні кошти. З цими людьми Борис Григорович і пов'язав усе своє подальше подвижницьке життя, 38 років прожив в Троїцькому, а перший свій крок на придністровській землі зробив у вересні 1906 року.

Відстань між населеними пунктами, які він обслуговував, а це були усі села, розташовані неподалік від Троїцького, дорівнювала від восьми до чотирнадцяти верст, і всюди він бував, аби знати, в яких умовах живуть його пацієнти. Амбулаторний прийом тривав щодня з 8-ї до 14-ї години, але, звісно, хворі, які приїздили з далеких сіл, приймалися лікарем у будь-який час. Наприклад, у 1906 році була зафіксована 12981 особа, оглянута Б. Г. Сатовим. До доктора завжди зверталось набагато більше хворих, ніж це було передбачено нормою. У 1906 році, до того ж, вирувала епідемія віспи, тому головним лікарем та його помічниками велика увага приділялась щепленню. Ще більшої біди принесла епідемія холери, яка спалахнула в 1913 році в усьому регіоні, але Троїцьке та ближні до нього села були одними з найбільш уражених місцевостей. Це спонукало Б. Г. Сатова домагатися перед медичною управою спорудження окремих приміщень для заражених такими хворобами осіб. І доктору Сатову це вдалося. Було затверджено проект та кошторис для побудови інфекційного відділення.

Зміна соціально-економічної формації в країні не вплинула на діяльність і коло обов'язків Бориса

Сатова, він продовжував працювати для людей, а перед владою так само, як і раніше, відстоював питання охорони здоров'я. Так, на 6-му районному з'їзді рад Червоноповстанського району в березні 1926 року саме він виступив з доповіддю про стан районної медицини і відстоював інтереси всіх медичних закладів району. Саме з подачі доктора Сатова були відкриті аптека в Біляївці та інфекційне приміщення в селі Яськи. Борис Григорович також постійно ставив питання про спорудження у Біляївці водогону, що мало стати великою допомогою у боротьбі з епідемічними захворюваннями. Сатов не просто лікував і керував лікарнею, він намагався вплинути на покращення життя мешканців придністовських сіл.

Всі ставились до Бориса Сатова з повагою, прислухались до його порад. Знали його як людину великої, щедрої душі, патріота своєї справи. У 1936 році на Всеукраїнському з'їзді лікарів підкреслювався високий рівень Троїцької лікарні, за своєю роботою вона порівнювалась з великою районною лікарнею. Майже сорок років був її очільником Борис Григорович Сатов, до останнього дня свого життя. У грудні 1944 року його не стало. Бачив три війни та їх наслідки, допоміг тисячам людей вгамувати біль і одужувати. Поховано Бориса Сатова на території лікарні. Невеличкий пам'ятник на могилі лікаря нагадує про життя, корисне іншим людям, слугує прикладом професійності і самовідданості.

НАЙВИЩА НАГОРОДА

*Я їх думами жив, і вони мої думи любили,
Я в них сили набравсь, і від мене взяли вони сили,
Я приходив до них, як до свого, до рідного дому,
І вони в мою хату топтали горіжку відому...*

А. Малишко

Він і був селянам, наче батько: розумів, співчував, піклувався. І найвищою нагородою за труди треба вважати навіть не звання Героя Соціалістичної Праці, якого він був удостоєний заслужено, а скромний пам'ятник на його могилі, встановлений потомками тих, людей, з якими працював у Між-

лиманні. Уявіть собі: пам'ятник встановлено через 60 років після того, як він тут з'явився вперше.

Абрам Гершкович Флігель народився і завжди жив у місті. Зростав у буремні часи, коли не було спокою ні його родині, ні будь-кому в Одесі. Під час Громадянської війни воював в Першій кінній армії Будьонного, серед бійців якої було багато вихідців із села. У хвилини перепочинку розповідали вони Абраму про своє важке хліборобське життя, ділилися сподіваннями на майбутнє, образно вимальовували, як би вони хотіли жити після війни і поратись на своїй земельці. А як вони самовіддано воювали, готові були віддати життя за ті наділи, які їм обіцяв Декрет радянської влади про землю. Разом з повагою до цих бідняків в серці Абрама Флігеля народжувалось бажання допомогти, але тоді, у 1919 році, молодий червоногвардієць не знав, у який спосіб він міг би це зробити. Така нагода з'явилась через десять років, коли

на листопадовому пленумі ЦК ВКП(б) 1929 року вирішили направити на село 25 тисяч передових робітників великих промислових центрів задля господарсько-організаційної роботи. Серед двадцятип'ятитисячників опинився і А. Г. Флігель, член партії з 1920 року. Саме від таких, як Абрам Флігель, багато залежало у подальшій розбудові сільськогосподарського виробництва.

Весняне сонце 1930 року і свіжий вітерець з моря супроводжували загін одеських робітників, який під звуки оркестру йшов вулицями Одеси, прямуючи у нове для себе життя. На чолі загону крокував і А. Г. Флігель, направлений на село для допомоги у створенні колгоспу в Одеському (нині Біляївському) районі. Ось коли знадобились йому душевні розмови в армії Будьонного з вихідцями із села, з якими він товаришував. Добре зрозумів

він психологію селянина і ті розмови поставив у своїй роботі на перший план. Тепер, потрапивши до Міжлимання, після урочистої зустрічі, яку йому тут влаштували, пішов Абрам Гершкович сільськими дворами. Особисто знайомився з кожним селянином, пояснював, для чого він тут і яку задачу перед ним поставлено, а головне, просив поради і допомоги. Виключно спокійно ставився він не тільки до тих, хто його зрозумів відразу, а й до тих, для кого спочатку його ідеї та наміри були неприйнятними. В товариство спільного обробітку землі спочатку вступило вісімнадцять індивідуальних господарств. Знесли все своє «багатство» до купи і вийшло у спільному користуванні 20 коней та 10 підвод. Абрам Гершкович знав, що селяни не підведуть, якщо будуть впевнені в тому, що у колективному господарстві буде краще, ніж боротися зі злиднями поодиночі. Водночас він розумів, що самотужки йому не впоратись і треба шукати серед міжлиманців помічників, тих, хто міг би переконувати. Не помилився, зробивши ставку на молодь. Перші комсомольці, серед яких були А. Кобилян та Г. Чос, разом з ним роз'яснювали важливість та ефективність праці в колгоспі. А коли держава ще й допомогла з насіннєвим матеріалом, а на поле вийшов трактор, селяни стали більш впевнено об'єднувати зусилля, майно. Поступово А. Г. Флігель провів суцільну колективізацію, організовано і добровільно. Мабуть, як би усі перші голови колгоспів діяли так, як А. Г. Флігель, менше було би перегинів під час колективізації. Колгосп із центром в Іллінці називався «ІІІ Інтернаціонал». Старожили розповідали, що тільки дві родини були розкуркулені, у більшості люди розуміли, що разом вижити легше. Колгосп став передовим у районі, не дивлячись на купу проблем, адже ті часи були важкими для селян, особливо 1933 рік, рік голоду. І тут А. Г. Флігель проявив мужність і високі людські якості у відстоюванні інтересів селян. Якщо вже їхав у район, то домагався від керівництва залишити в колгоспі частину врожаю, аби надати селянам необхідну допомогу. Так і пережили негаразди, залишивши біду позаду.

Колгосп ставав на ноги, його стали помічати і ставити в приклад, а селяни усіх ближніх сіл стали приєднуватись до успішного господарства. Найбільшу увагу голова приділяв організації праці, створював постійні виробничі бригади, за якими закріплювались ділянки землі, тяглова сила, реманент. Всередині бригад існували

ланки, велику вагу мали норми відробітку. Все це підвищувало трудову дисципліну і зацікавленість у результаті. У 1936 році кожен колгоспник виробив по 225 трудовнів, у 1939 році одержано найвищий врожай по району. По сто пудів зерна з гектара зібрано в 1940 році. Голові колгоспу за великі успіхи в розвитку сільського господарства присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Це робітнику з Одеси, який всього 10 років тому прибув з великого промислового міста на сільськогосподарські угіддя. Люди ставились до Абрама Гершковича з повагою, адже розуміли, що Героєм він став не тільки завдяки показникам, а й тому що, прибувши до чужого села, досить швидко перейнявся його проблемами, приріс серцем до людей, які працювали поряд. Абрам Гершкович радів, що колективне господарство, яке він очолює, нарешті відійшло від критичної межі. Йому здавалось, що навіть Хаджибейський лиман має більш світлий колір і радо приймає у свої хвилі пасажирський катер, що доставляє міжлиманців з Нової Еметівки до Одеси. Коли він спостерігав, як трапом піднімаються пасажирів, усвідомлював, що це і його стараннями з'явилась у людей така можливість і дякував долі, що живе і працює поряд з цими добрими, простими, але перейнятими єдністю людьми.

Після війни Абрам Гершкович Флігель продовжував керувати господарством. Війна відкинула рівень життя на двадцять років в минуле, адже розвинутий колгосп знов втратив усі свої здобутки. Не вперше було переживати обтяжливі турботи як йому, голові комуни, так і тим, хто залишився живий і трудився поруч. Протягом багатьох років у Міжлиманні змінювалась структура господарств: вони об'єднувались, укрупнювались, змінювали центральні садиби колгоспів, аж доки всі комуни Міжлимання об'єднувались в один великий колгосп імені Чапаєва. Комуна, якою керував А. Г. Флігель, стала відділенням цього господарства, але усе Міжлимання добре знало Абрама Гершковича Флігеля, який змінював посади, але завжди незмінними залишались його методи керівництва і відношення до людей. В 1967 році А. Г. Флігель був нагороджений орденом Леніна. Жителі Міжлимання про це і нині пам'ятають, недаремно у дев'яності роки на місцевому цвинтарі села Нова Еметівка встановлено скромний пам'ятник ветерану партії і праці, голові колгоспу Абраму Флігелю, двадцятип'ятитисячнику з доброю душею.

СВЯЩЕННА ВІЙНА

ПОЯС СЛАВИ

*Усіх вела на всенародній бій
Єдина воля, вища і крилата,
І маршальський таївся жезл ясний
В похідній сумці простого солдата.*

М. Рильський

Фашисти повною ходою просувались Європою, з кожним днем подовжуючи радіус захоплених територій європейських країн. Першого вересня 1939 року, коли Німеччина удерлася до Польщі, розпочалась Друга світова війна і за два неповних роки перед агресором капітулювала більшість країн Європи, але для повного триумфу Гітлеру потрібен був Радянський Союз. Біда наближалась до порогу нашого дому. Настав тривожний червень 1941 року.

Велика Вітчизняна війна розпочалась 22 червня 1941 року, у липні ворог захопив Кишинів і вже на початку серпня розгорнулись бої на Одеському напрямку. Гітлерівське командування надавало великого значення швидкому захопленню Одеси, оскільки, оволодівши цим крупним промисловим центром, морським портом та військово-морською базою, фашисти мали змогу закріпитися на Чорному морі, прокласти шлях до захоплення інших регіонів. Аби досягти мети, гітлерівці створили шестикратну перевагу в чисельності військ і п'ятикратну в артилерії. Вони розраховували з ходу захопити Одесу. Але радянські війська, мешканці Одеси та прилеглих районів стійко обороняли місто.

5 серпня 1941 року було отримано наказ Ставки Верховного Головнокомандувача: «*Одессу не сдавать и оборонять до последней возможности, привлекая к делу Черноморский флот...*» Цей день увійшов в історію Великої Вітчизняної війни як перший день героїчної 73-денної оборони

Одеси. Саме у Біляївському, Одеському та інших прилеглих до обласного центру районах точилися найзапекліші бої за Одесу. Щоденно тисячі селян, головним чином підлітки та жінки, працювали на оборонних рубежах. Нерідко це відбувалось під вогнем артилерії ворога. Пересилуючи страх, підтримуючи один одного, мешканці біляївських сіл споруджували три основних та декілька проміжних рубежів, які величезною підковою оточили Одесу із суші.

«Підкова» розподілялась на східний, західний та південний сектори. У східному секторі неприятели зустрічали 54-й полк 25-ї Чапаєвської дивізії, 1-й полк морської піхоти, 26-й полк НКВС, а також 136-й стрілецький полк. Всі ці частини стали кісткою Східного сектору оборони міста, керував яким комбриг С. Ф. Монахов. До цього сектору серед інших належали і села Біляївського району, розташовані між Куяльницьким та Хаджибейським лиманами: Іллінка, Черевичне, Августівка, Причепівка (пізніше приєднана до села Протопопівка).

У Західному секторі оборону тримали полки 95-ї Молдавської стрілецької дивізії, Перший зведений кулеметний батальйон 82-го Тираспольського укріпрайону, загони чорноморських моряків, народні ополченці. Цими частинами керував командир 95-ї дивізії генерал-майор Василь Фролович Воробйов. Воєнні дії відбувались на близькій відстані від Одеси, на території сіл: Вигода, Паліївка, Дачне, Холодна Балка, Усатове, Курган, Петрівське.

З півдня та південно-західної сторони Одесу захищали 31-й і 287-й полки Чапаєвської дивізії, Перша кавалерійська дивізія, Другий зведений кулеметний батальйон 82-го Тираспольського укріпрайону та інші військові підрозділи і народні ополченці. Командував усією групою військ Південного сектору, генерал-майор І. Ю. Петров, а серед інших населених пунктів, де точилися бої, були села Біляївського району: Біляївка, Маяки, Мирне, Червоний Розселенець, Великий Дальник, Широка Балка. Кагарлик і Кам'янка знаходились на стику південного та західного секторів лінії оборони Одеси.

Незважаючи на більш ніж п'ятиразову перевагу сил агресора на першому етапі оборони Одеси (5 — 19 серпня 1941 року), її захисники у важких боях відбили всі спроби ворога захопити місто.

*Братська могила біля села Августівка,
21-й кілометр автодороги Одеса — Балта*

Бійці і командири проявили чудеса мужності та героїзму. Наприклад, 5 серпня 1941 року частини Приморської армії опинились в центрі наступаючих військ противника. 9 серпня ворог здійснив натиск на позиції піхотинців біля станції Вигода. На одного нашого бійця приходилось не менше п'яти ворогів. Сили, безумовно, були нерівними, але відсіч контратакуючих була настільки сильною, що у ході штикової атаки, в яку товаришів повів особисто Яків Бреус, ворога було розбито. лейтенант Яків Георгійович Бреус за героїзм, який проявив в боях під Вигодою, був удостоєний звання почесного громадянина міста Одеса.

У запеклому бою за село Кагарлик відзначився своїми рішучими діями молодший лейтенант В. П. Симонок. На іншій ділянці фронту, біля села Великий Дальник, артилеристи 36-ї батареї під керівництвом лейтенанта Д. П. Бойка протягом дев'ятнадцяти годин прямою наводкою відбивали атаки ворога. За героїзм Симонку присвоєно звання Героя Радянського Союзу, а Бойко став одним із перших захисників Одеси, якого було нагороджено орденом Леніна.

Жорстокі бої продовжувались біля залізничної станції Вигода, згодом біля Дачної. Між станціями Карпово і Вигода 18 серпня ворожій піхоті прорватись не вдалось, а фашистські танки попали під вогонь артилерії 57-го полку майора Філіпповича та 97-го протитанкового дивізіону капітана Барковського. Фашисти під Вигодою втратили в той день більше двадцяти танків. У своїх мемуарах Маршал Радянського Союзу М. І. Крилов написав, що день 18 серпня став символом міцності одеської оборони. В той же вечір Військова рада Приморської армії привітала 95-ту дивізію з новими успіхами оборони, а 19 серпня, за наказом командування, частини Західного сектору були відведені на рубіж: Паліївка — Вигода — Петрівське. Тут склалася ще більш напружена ситуація, протягом декількох

днів розгорнулись важкі бої, ворог намагався усе ж таки прорватися до села Вигода.

В ті ж дні, 18 — 19 серпня тривали запеклі бої на ділянці Кагарлик — Біляївка. Захопивши 17 серпня Кагарлик, гітлерівці прорвали фронт і розгорнули наступ в напрямку села Карлсталь (Широка Балка). Захисники міста в ці дні втратили тут лише пораненими більше двох тисяч чоловік і змушені були відступити... Увірвавшись у Біляївку, ворог відразу відключив водопровідну станцію «Дністер», чим позбавив Одесу основного джерела прісної води у самий розпал спекотного літа 1941 року.

На початку двадцятих чисел серпня загарбники захопили Маяки і Карлсталь, наносили безперервні удари по Дальнику. Біля Червоного Розселенця і Фройденталя (Мирне) бої носили жорстокий характер і села буквально після кожного наступу та контратаки переходили з рук в руки.

Важкими для оборонців Одеси стали також 22 — 23 серпня. У журналі бойових дій Приморської армії за 22 серпня відзначалось: «На всьому фронті 95-ї стрілецької дивізії ідуть запеклі бої, наші частини несуть великі втрати...» Бої уздовж залізниці в районі Вигоди не слабшали. У важке становище потрапив біля станції 241-й полк, його підтримував вогнем спостережний пункт першого дивізіону 397-го арtpолку і опинився в оточенні. В нерівному бою загинули командир взводу лейтенант Щербатюк, начальник розвідки лейтенант Парамонов, усі розвідники і зв'язківці. Залишившись один, капітан Кириченко відстрілювався до останнього патрону. Коли ж в результаті контратаки супротивника було відкинуто, бійці побачили понівечене штиками тіло свого безстрашного командира, а навколо героя лежали десятки трупів румунських вояків. Так загинув один з кращих артилеристів 95-ї стрілецької дивізії. Вдячні мешканці Біляївського району спорудили в селі Вигода пам'ятник: на братській могилі перераховані двадцять шість рядових

Дві стели Поясу Слави
на західній околиці села Великий Дальник

Композиція Поясу Слави
на східній околиці Великого Дальника

і командирів. Окремим рядком вказані імена Володимира Степановича Кириченка і його вірного друга Семена Ігнатовича Парамонова.

95-та стрілецька дивізія з 23 по 26 серпня знешкодила декілька тисяч фашистів і утримувала свій рубіж, не відступаючи ні на крок. В цей період під Вигодою відзначився Перший загін чорноморських моряків. На чолі з майором Потаповим вже через кілька днів після прибуття загін прорвав оборону противника і 25 серпня здійснив зухвалий рейд по ворожих тилах, знищуючи усе на своєму шляху: ворожі батареї, штаби... Загін завдав неприятелю великої шкоди і посіяв паніку. Багатьох сміливців було представлено до нагород.

А ворог між тим рвався до станції Дачна. З 27 серпня йшли бої за хутори Важний, Жовтень. Хутори декілька разів переходили з рук в руки, але наступ неприятеля вдалось утримати. В бою під станцією Дачна і Вакаржанами (Курган) загін Григорія Карева пропустив через себе танки і відразу пішов у рукопашний бій з піхотою противника. Григорій Андрійович був поранений, пізніше він написав такі рядки:

*«Враги називали нас
— черная туча!
Друзья називали нас
— гвардия флота!
А мы назывались скромнее
И лучше,
Точнее и проще
— морская пехота!»*

У двадцятих числах серпня противник атакував позиції наших військ також між Куяльницьким і Хаджибейським лиманами. Тут гітлерівцям протистояли Третій батальйон 54-го полку Чапаєвців та Перший батальйон 136-го запасного полку. 23–24 серпня фашисти захопили Іллінку, хутір Черевичний і просувались до Августівки. Тяжкі бої на перешейку тривали 25–26 серпня, а 27-го ворог оволодів Августівкою, лише

біля Причепівки вдалось його зупинити. На двадцять першому кілометрі автотраси Одеса—Балта, перед Августівкою, праворуч від дороги знаходиться братська могила воїнів 136-го запасного стрілецького полку. Тут поховані 106 бійців, які захищали східний рубіж і пали смертю хоробрих. До надгробника ведуть широкі сходи, а на чавунній плиті виліті слова: *«Вам, бессмертным ровесникам грядущего, стоявшим здесь насмерть».*

25 серпня противник знову перейшов у наступ по всьому фронту. Йому вдалось потіснити частину 25-ї Чапаєвської дивізії і вийти на лінію Карлсталь—Вигода, значно наблизившись до Одеси. На цьому рубежі фашисти були зупинені, але до Одеси залишалось від восьми до двадцяти п'яти кілометрів.

Уперта боротьба продовжувалась за хутір Вакаржани. 29 серпня група літаків здійснила черговий виліт на штурм бойових порядків противника на південь від Вакаржан, де вела оборону 25-та Чапаєвська дивізія. Після виконання завдання комісар С. А. Куниця помітив у повітрі чотири «мессершмітта». Він вступив у бій і, взявши удар на себе, надав можливість товаришам закінчити штурм. Комісар збив один літак, але і сам загинув у нерівному бою. Це був його 107-й бойовий виліт. Звання Героя Радянського Союзу старший політрук Семен Андрійович Куниця був удостоєний посмертно. А декількома днями раніше свій останній подвиг в районі Фройденталя здійснив Віталій Топольський, на рахунок якого було 123 виліта. Топольський вступив у бій з п'ятьма «мессершміттами» і у нерівному бою загинув смертю хоробрих. Його могила знаходиться на Алеї Слави в Одесі, а на подвір'ї Мирненської середньої школи, вдячні мирненці спорудили герою пам'ятник.

Не тільки приклади Куниці і Топольського говорять про те, що неоцінену роль у справі прикриття військ оборони та мирного населення

Пам'ятники льотчикам, Героям Радянського Союзу М.І.Шилову (Вигода), В.Т.Топольському (Мирне)

Пам'ятник льотчикам 69-го винищувального авіаполку (м. Одеса)

відігравали авіатори 69-го винищувального авіаполку, які діяли у тісному взаємозв'язку із зенітною артилерією. Маючи на озброєнні всього 36 винищувачів «І-16», вони вели бойові дії у співвідношенні сил приблизно один до трьох на користь ворога. Протягом 73 днів оборони Одеси, вони здійснили три з половиною тисячі бойових вилетів, провели 576 повітряних боїв, збили 94 літаки і 4 десантні планери, 30 літаків ворога знищили на аеродромах. За подвиги та проявлений героїзм двадцяти авіаторам полку було присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу, полк було нагороджено орденом Бойового Червоного Прапора та удостоєно почесного найменування «Одеський».

Під час оборони льотчикам доводилось по 7–10 разів на день вступати у повітряний бій із противником. Літаки базувались на шкільному аеродромі, а коли він опинився під обстрілом ворога, між п'ятою та шостою станціями Великофонтанської дороги було створено злітну смугу. Тепер на місці колишнього аеродрому височить пам'ятник на честь льотчиків 69-го авіаполку.

З перших хвилин Великої Вітчизняної війни авіатори переслідували ворога на дальніх та ближніх рубежах оборони. Льотчик О. Т. Череватенко, який удостоєний звання Героя Радянського Союзу за оборону, розповідає в своїй книзі про те, як Перша ескадрилья вела один з десятків боїв за Біляївку: *«Туди ми навідувались досить часто: за водонасосну станцію, яка поставляла Одесі воду, точились тяжкі бої... Тепер це селище... знаходилось в руках супротивника, розвідка повідомляла про крупні пересування військ в районі Біляївки. І ескадрильї треба було нанести потужний удар. Завдання було виконано...»* Окрім опису, в книзі про бойові дії легендарний льотчик з боєм зауважує, що у Біляївці та її околицях — справжнє пекло, все зрешечене кулями і розтрощено вщент.

Одеса, танк Т-34 «На испуг»,
вперше випробуваний в боях під Великим Дальником

Третього вересня фашисти захопили Вакаржани і намагались прорватись до Дальника, але були зупинені. 12–13 вересня ворожі війська здійснили черговий наступ на Дальник і, хоча їм вдалося потіснити 161-й стрілецький полк, своєї мети вони не досягли. Продовжувала активно діяти винищувальна авіація, яка штурмувала противника, особливо тут відзначилась ескадрилья капітана Асташкіна, яка підтримувала частини 25-ї та 95-ї дивізій. Сам Асташкін здійснив 117 бойових вилетів і знешкодив 10 ворожих літаків. Так, біля хутора Червоний Розселенець літаки, які вів Михайло Асташкін, штурмували неприятеля 14 вересня. Над Червоним Розселенцем зав'язався бій, який тривав 25 хвилин. Наші льотчики збили три ворожі літаки, інші залишили поле бою. Саме в цей день здійснив свій останній подвиг Михайло Єгорович. В районі хутора Вакаржани льотчики, яких вів Асташкін, виявили скупчення супротивника і успішно штурмували його. Аж раптом з'явилися ворожі літаки. Аби дати можливість товаришам закінчити штурм, Асташкін вступив у бій із шістьма «мессершміттами». Бився хоробро і загинув смертю героя. Михайло Єгорович похований на Алеї Слави в Одесі.

Через дев'ять днів після загибелі М. Асташкіна, 22 вересня дев'ять літаків 69-го авіаполку штурмували позиції неприятеля біля Вигоди. Їх прикривала ланка винищувачів під керівництвом Михайла Шилова. Шолов вступив у бій з п'ятьма «мессершміттами», збив один з них, але пряме попадання в мотор літака вирішило долю лейтенанта. І тоді Михайло направив свій літак у скупчення ворожих танків і підірвався разом з ними. Це був його 164-й виліт.

В перші дні жовтня останній раз піднявся в небо старший лейтенант Олексій Маланов. Товариші називали його асом, адже він наносив удари з крутого піке дуже точно і ефективно, а піхотинці надсилали у полк вдячні телеграми за точність

Бойова реактивна
установка, легендарна «Катюша»

попадання. Четвертого жовтня літак Олексія Маланова не вийшов з третього піке в районі Дальника, підбитий ворожою артилерією.

Частини Південного сектора оборони бились під Червоним Розселенцем, Фройденталем (Мирне), Дальником, вони вели успішні бої на останніх рубежах оборони міста, здійснювали контратаки. Під Дальником відбулась подія, яку надовго запам'ятали обидві сторони протистояння: тут було вперше застосовано реактивні міномети «Катюша». Командир гвардійського дивізіону «Катюш» старший лейтенант Т. Н. Небоженко у своїх спогадах про ті події писав: «...полонені назвали залп дивізіону «диявольським вогнем!» Під Дальником відбулось і експериментальне випробування одеських танків «На испуг». Дивізіон Небоженка змусив тікати наступаючого ворога, завдавши йому великих втрат.

Командувач Приморською армією генерал-майор І. Ю. Петров 12 жовтня підписав секретний наказ: «1. Отвод войск армии с занимаемого рубежа для посадки на суда начать в 19.00 15 октября 1941 года... В ночь на 16 октября внезапно, под прикрытием арьергардов, отвести с фронта одновременно все силы, посадить их на суда и не медля выйти в море...» А в цей час з метою маскування запланованої евакуації бої на останньому рубежі оборони продовжувались. При наступі в районі Дальника ворог поніс великі втрати. Лише другого жовтня було повністю знищено чотири ворожих батареї, захоплено в полон 200 чоловік, зброю, кулемети. Всі атаки противника були відбиті. Коли було отримано наказ залишити бойові позиції, бійці і командири батальйону зробили пам'ятний запис і, помістивши його в пляшку, закопали на останньому рубежі. Це сталося 15 жовтня 1941 року. А восени 1946 року пляшку під час польових робіт знайшли колгоспники і прочитали слова: «В этом месте героически сражался русский народ против фашистских

захватчиков... Борьба продолжается... Победа будет за нами. Смолин — командир батальона, Бросалин — комиссар».

На головному рубежі поблизу Дальника споруджені пам'ятники воїнам 25-ї Чапаєвської дивізії. На західній околиці села здійснюються дві стели, на плиті яких напис: «Воинам 287-го и 31-го стрелковых полков 25-й Чапаевской дивизии, 69-го артполка и 210-го артиллерийского танкового батальона, героически защищавших Одессу в августе — октябре 1941 года». На пам'ятнику, розташованому на східній стороні села, такий напис: «Героям, победившим смерть, — Родина». На іншій стелі читаємо слова: «Здесь в августе — октябре 1941 г. в жестоких боях с фашистскими захватчиками героически защищали Одессу воины 25-й Чапаевской дивизии, 7-го кавалерийского и 265-го артиллерийского полков».

З метою маскування евакуації бої продовжувались і в районі станції Дачна. Фашисти, не здогадуючись про плани командування, активізували свої дії, 11 жовтня противник атакував біля села Гнилякове (Дачне) і захопив Холодну Балку. Але вступила у бій артилерія під керівництвом полковника Піскунова і перекрила дорогу неприятелю. Героїчно стримували ворога бійці 90-го полку, разом із підкріпленням, яке встигло вчасно, вони відкинули противника із захоплених ним позицій і закріпились на рубежі від села Гниляково до хутора Кабаченка. Наступ фашистів провалився. На пам'ятнику біля станції Дачна тепер написано: «Здесь мы стояли насмерть, чтобы утвердить жизнь». А біля села Дачне споруджено ще один монумент: воїнам 241-го стрілецького полку 95-ї стрілецької дивізії, 57-го та 391-го артилерійського полків моторизованого батальйону і добровільного загону моряків. А на постаменті — слова:

«Я есть народ, якого правди сила
Ніким звоювана ще не була».

Монумент Поясу Слави,
що знаходиться поблизу станції Дачна

Закладний камінь Поясу Слави
біля села Дачне (автодорога Одеса — Київ)

В прифронтовій смузі, звісно, опинилось і село Усатове. Саме тут, в катакомбах розташовувався командний пункт командира 95-ї стрілецької дивізії В. Ф. Воробйова. Саме в Усатовому 10 жовтня 1941 року командував Приморської армії генерал І. Ю. Петров, начальник штабу армії полковник М. І. Крилов разом з іншими командирами Одеського оборонного району та командуванням 95-ї стрілецької дивізії складала план евакуації військ з Одеси.

Підсумовуючи події 73-денної оборони Одеси, газета «Правда» 18 жовтня писала: *«Вся советская страна, весь мир с восхищением следил за мужественной борьбой защитников Одессы. Они ушли из города, не запятив чести, ушли, сохранив свою боеспособность, готовые к новым боям с фашистскими органами...»* А ветеран Великої Вітчизняної війни, генерал-майор Р. П. Агріков у своїй книзі «Пояс Слави» пише: *«Да, потери и жертвы были большие. Но следует помнить, что не было бы 1941 года, не было бы и 1945. Погибшие в 1941 — это герои, прикрывшие собой страну... По какой бы дорожке путник ни прибывал в Одессу, он обязательно увидит строгие выразительные монументы Пояса Славы, 60-километровым полукольцом охватывающего город...»* Це напівкільце і є той найголовніший та найбільш укріплений рубіж оборони у 8–14 кілометрах від міської межі, що ми називаємо Поясом Слави, більшість монументів якого розташовані

у Біляївському районі. Вони стоять, як вартові, оберігаючи вже не Одесу, а пам'ять про героїв Великої Вітчизняної війни.

Спорудження Поясу Слави розпочалось в рік 25-річчя героїчної оборони Одеси. Закладання пам'ятного каменю відбулось у 1966 році поблизу села Дачне на автошляху Одеса — Київ. На камені написано наступне:

*«Зелений Пояс славы заложен
В ознаменование 25-летия
героической обороны Одессы 1941 года.
Август, 1966 год.»*

Минають роки. Радянський Союз перетворився в декілька самостійних держав, над Україною лунають інші пісні і утверджуються нові цінності. А вони, ті, що не повернулись з кровавих полів бою, залишаються такими ж молодими і відчайдушними, якими вступили у вогонь війни, вогонь, що не розділений державними кордонами. Живі вони доти, доки ми їх пам'ятаємо. Давайте ж возвеличувати тих, хто пролив гарячу кров за нашу рідну землю, здобув мир ціною свого життя і залишився назавжди молодим, як закликає поет-фронтовик Михайло Львов:

*Поклонимся великим тем годам,
Тем славным командирам и бойцам,
И маршалам страны, и рядовым,
Поклонимся и мертвым, и живым —
Всем тем, которых забывает нельзя,
Поклонимся, поклонимся, грузья!..*

ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ

*Я все те бачив на кривавім тлі
І на загравнім бачив уночі,
Як по Землі, нескореній Землі
Йшли партизани — помсти сіячі.*

П. Воронько

Восени 1941 року за один день на рубежах оборони Одеси розривалось до п'ятнадцяти тисяч ворожих снарядів і мін. Коли ж наші війська залишили рубежі оборони, настала тиша, яка здавалась агресорові небезпечною. Наприклад, радянські війська залишили село Великий Дальник 15 жовтня, а вороги не наважувались відразу зайняти територію села. Тільки надвечір 16 жовтня Одеса і передмістя побачили авангардні частини противника.

Правду кажучи, окупантам було чого побоюватись, адже ще під час оборони Одеси вони стикнулись з організованим опором на вже окупованих ними територіях. У Біляївському районі з перших днів проголошення війни із загонів самооборони підприємств і колгоспів формувались взводи винищувального батальйону.

Найчисельніші загони були на станції «Дністер», МТС, райвідділі міліції. Вони були створені і в більшості сіл Біляївського району. Вже в липні 1941 року всі вони об'єднались в один батальйон, а по суті це був озброєний і добре виучений партизанський загін, який перед приходом фашистів налічував близько 250 чоловік. Переважна більшість народних ополченців згодом відійшла з відступаючими частинами Приморської армії, влившись до лав легендарної 25-ї Чапаєвської дивізії, інших з'єднань, що мужньо обороняли підступи до Одеси. Коли ворог наблизився до Біляївки, загін тримав оборону на лінії: Дністровський лиман — Кагарлик — Фройденталь (Мирне). Народне ополчення разом з нашими військами 12 днів стримувало натиск ворога.

Одинадцятого серпня було зупинено роботу станції «Дністер» і багатотисячне населення Одеси та війська залишились без питної води і зазнавали спраги. Одеса стала єдиним у світі містом, де воду відпускали по картках. Всім відомий факт героїзму загону із вісімнадцяти чоловік під головуванням Коновальчука, який під носом у фашистів був перекинутий через фронт і подавав в Одесу живодайну воду. Тільки за декілька годин до вступу румунських військ співробітники станції повернулись до Одеси.

Румуни окупували Біляївку 19 серпня 1941 року, а 22 серпня на станцію Вигода прибув Йон Антонеску з наміром очолити війська, які протягом доби мали остаточно зламати опір і оволодіти Одесою. На 23 серпня, день народження Антонеску, було призначено військовий парад румунських військ на Соборній площі. Ми з вами знаємо, чим закінчились ці наміри, а в ті дні румунське командування, маючи на меті забезпечення надійної охорони керівника армії, вживає ряд заходів по наведенню порядку в окупованих селах. Саме в цей період в Біляївці невідомими було вбито румунського офіцера, внаслідок чого почались арешти усіх, на кого впала підозра. 23 серпня у числі перших були заарештовані І. Є. Грузін, Д. М. Шевченко, С. П. Колцун, Л. К. Бринза та інші. Протягом двох діб було заарештовано більше п'ятдесяти членів винищувального батальйону та кілька десятків підозрюваних жителів Біляївки з числа комуністів, комсомольців, керівників, яких жорстоко допитували.

Першими розстріляли керівників винищувального батальйону: командира загону Дмитра Семеновича Геращенка, комісара Данила Миновича Шевченка, командирів взводів Андрія Степановича Зезика і Івана Степановича Фоменка. Ось як згадує ту сумну подію син страченого, житель Біляївки Костянтин Андрійович Зезик: *«Зранку до нас у двір несподівано зайшов сусід, місцевий поліцай, він здалека гукнув матері:*

«Ганю, іди, там на Вигоні (так називали нинішню центральну площу Біляївки) твій чоловік убитий...» Я примчав раніше мами, близько бачив скривавленого тата, прошиті кулеметною чергою спину, голову...»

Такі трагічні факти були не рідкістю в усіх селах Біляївського і Одеського районів, які ставали окупованими з поступовим наближенням ворога до Одеси. В піщаному кар'єрі Біляївки знову пролунали кулеметні черги в ніч на 3 вересня, коли одночасно обірвалось життя півсотні місцевих жителів. Так жорстоко румуни розправились з народними месниками, які входили до винищувального батальйону. Це був один з наймасовіших розстрілів місцевого населення. А за кілька днів до цього чотирьох місцевих жителів стратили серед білого дня на центральній площі Біляївки. Скривавлені тіла патріотів пролежали три дні: фашисти хотіли, щоб населення бачило, як розправляється нова влада з тими, хто не підкорюється. У перші дні окупації була ще одна прилюдна страта і теж у центрі села: на швидкуруч зведеної шибениці окупанти повісили трьох комсомольців. Вони були не місцевими жителями, тому прізвища їх через деякий час свідки тих подій вже пригадати не можуть. Пізніше мали місце й інші розстріли місцевих жителів. Найбільше нові господарі боялись ополченців, якими фактично були члени винищувального батальйону.

Такі дії загарбників ще більше підсилювали рух опору. На місце страчених ставали нові месники і протягом всього періоду окупації чинили опір фашистам. Винищувальний батальйон влився до складу 25-ї Чапаєвської дивізії, а у Біляївському районі було створено підпільну організацію з необхідним спорядженням і конспіративною мережею. Згодом було створено бойові загоны в усіх селах Придністров'я, які активно і узгоджено діяли на окупованій румунськими військами території. Підпільники під керівництвом С. Стесьмака, І. Касьяненка, А. Могільди

Експозиція в районному музеї, присвячена підпільникам Біляївщини

Будинок комендатури румунської армії в Біляївці

готувались до збройної боротьби, збирали і передавали розвідувальну інформацію, брали участь в диверсіях, інформували населення про дії радянських військ. Це були захисники рідного краю від підлітків 12–14 років до дідів та бабусь.

Села Одеського району (нині Біляївського), що розташовані на останньому рубежі оборони Одеси, були захоплені в один день з Одесою. 16 жовтня 1941 року Одеський порт покинув останній корабель, що завершило евакуацію радянських військ. Мешканці передмістя відразу відчували на собі дії румунської адміністрації. Наприклад, у селі Великий Дальник в перші дні окупації фашисти розстріляли п'ятьох мирних жителів, забрали понад тисячу голів худоби, спалили більше тридцяти будинків. Так само і в інших селах румунські фашисти намагались підкреслити терором, що саме вони тут господарі. До новоутвореного «губернаторства», яке назвали Трансністрією (Задністров'я), було включено загарбані південно-західні українські землі, в тому числі і Одеську область. Кордон Трансністрії проходив вздовж Дністра, це була зона інтересів водночас і Румунії, і Німеччини.

В селах Трансністрії створювались «трудові громади», якими керували фашистські чиновники. Кожна така громада повинна була здавати окупаційній владі сільськогосподарську продукцію у великих обсягах: молоко, м'ясо, сир, яйця, мед, а за невиконання плану «винні» карались тюремним ув'язненням. На так званих «державних фермах», земля та майно яких вважались румунською власністю, зобов'язані були працювати всі селяни в радіусі тридцяти кілометрів. За найменшу провину (наприклад, невихід на роботу) селян жорстоко били, ув'язнювали, розстрілювали. В одному з наказів «нової влади» читаємо: *«б) в сільськогосподарській роботі нет восьмичасового дня. Она должна производиться от восхода до заката солнца. Кто не будет выходить на работу, будет вывезен*

в другое место со своей семьей и бюджет работать принудительно под присмотром жандарма...» В кожному селі базувався жандармський пост з 3–5 чоловік. Колгоспи, радгоспи і МТС були розграбовані фашистською адміністрацією. До Румунії вивозились трактори, комбайни, інша сільськогосподарська техніка та худоба.

І не тільки до Румунії, а й до Німеччини. Згідно конвенції про статус німецького населення Трансністрії, яку було підписано 13 грудня 1941 року губернатором Алексяну та оберфюрером СС Хофмайєром, «Фольксдойче миттельштелле» отримала право направляти до Трансністрії представників дванадцяти німецьких фірм з метою «закупки та відправки» до Німеччини «місцевих товарів». «Фольксдойче миттельштелле» — це спеціальна служба військ СС по сприянню особам німецького походження, яка взяла під опіку місцеве німецьке населення й вважала його своєю надійною опорою на території між Дністром та Південним Бугом. Ця служба створювала компактні німецькі зони, для чого виселялись представники інших національностей не тільки з німецьких, а й з усіх навколишніх сіл. Для охорони таких населених пунктів було створено воєнізовані формування з місцевих німців на чолі з офіцерами СС. Така «турбота» згодом вилілась у трагедію німецьких родин, коли у 1944 році вони зрозуміли, що намір фашистів залишитися на цій благодатній землі назавжди виявився пустою мрією. Але це буде згодом, а з перших днів окупації особи німецького походження отримали усі пільги. Представники румунської влади не мали права втручатись у справи німецьких поселень.

Водночас мешканці Біляївського району ставали свідками того, як румунська адміністрація Трансністрії втілювала в життя ідею Гітлера про те, що... *«у майбутньому в Європі повинно бути дві раси: германська та латинська»*. 10 січня 1942 року вийшов наказ, згідно з яким протягом двох днів

П. Шойко (ліворуч), член підпільного бюро,
О. Тьосса (праворуч), член Біляївської бойової групи

М. Малай (ліворуч), керівник підпільної комсомольської
організації, М. Холяvко (праворуч), підпільник

мали з'явилися «...всі без винятку євреї... м. Одеси та її передмість». Цей же день став початком евакуації євреїв спочатку до етапних пунктів, а потім до таборів гетто із подальшим знищенням. Один з таких етапних пунктів знаходився в селі Великий Дальник. Пішки, під холодним дощем та снігом гнали сюди, як худобу, не тільки євреїв, а й представників інших національностей, серед яких були немовлята, діти 2–3 років, вагітні, а також молоді червоноармійці, взяті в полон у перші дні війни. Очевидці розповідають, що до ночі колонна дісталася етапного пункту, і голодних, змерзлих людей загнали в бараки, скоріше за все, у приміщення, збудовані колись для худоби. У тісноті не тільки лягти, сісти було неможливо. Всю ніч лунали плач, стогін, хтось навіть народжував. Ранком колонна відправилася далі, залишивши новонароджених у холодному сараї. Дітей спасали місцеві жителі. Дорогою частина полонених гинула, інші продовжували рух та, оминувши Одесу, через Іллінку, Северинівку, інші села йшли на Доманівку, де знаходився табір гетто. Живими залишалися одиниці, вони і розповіли, як по дорозі ставились до них мешканці передмістя та інших сіл: *«то кусок хлеба вынесут, то детей оторвут от колонны и спрячут, а некоторых малышей потом выдавали за своих детей и давали им свою фамилию, воспитывая в своей семье»*. У своїх діях гітлерівці не вбачали нічого злочинного і до слов'ян ставились не краще, ніж до євреїв та циган.

В листопаді 1941 року під час святкування приєднання Румунії до держав осі Берлін — Рим — Токіо віце-прем'єр Румунії Міхай Антонеску казав: *«По відношенню до слов'ян необхідно зайняти непохитну позицію, а тому будь-який розділ... або окупація слов'янської території є законними актами»*. Гітлер підтримував його. З метою пограбування окупованих українських територій між Дністром та Південним Бугом 3 грудня 1941 року було створено «Одеську

службу захвату та збирання трофеїв». З Одеси було відправлено біля чотирьох тисяч вагонів із «трофейним» майном, але головна ставка у справі пограбування Трансністрії робилася на вивіз продовольства. Антонеску самовпевнено надав вказівку губернатору Трансністрії Г. Алексяну *«Дійте там так, неначе влада Румунії встановилася на цій території на два мільйони років»*.

З намірами фашистів затриматись на Одещині впродовж мільйонів років не могло погодитись населення краю. Непереможені війська відступили, аби згодом повернутися, а боротьба проти фашистських загарбників не припинялась. Її продовжили партизани, які були сформовані на базі партійного та радянського активу і винищувальних загонів та диверсійно-розвідувальні групи, створені як армійськими підрозділами, так і органами держбезпеки з центру. В Одесі було організовано підпільний обком КП(б)У в складі двох секторів: О. П. Петровського та С. С. Сухарева. Окрім цього існувало ще декілька формувань, які діяли то паралельно, то спільно.

25 серпня 1941 року в Хаджибейському парку, на квартирі члена КПРС Поліщука відбулося засідання з питання організації партизанського загону. Присутні: полковник держбезпеки товариш Григорій, партизани-підпільники В. Іванов, В. Поліщук, М. Молога, І. Ловякін, Стоянов, М. Голубенко та інші. Командиром партизанського загону було затверджено М. Д. Голубенка. В ніч на 26 серпня в катакомбі, по вулиці Леніна, через дворову криницю (двір Наталії Дмитрівни Мологи) було доставлено зброю, боєприпаси, продовольчі товари, існував з'язок із загonom Молодцова-Бадаєва і Куяльницьким загonom В. Іванова.

В катакомбах села Усатове організував свою основну базу підпільний райком Одеського приміського району на чолі з Семеном Федоровичем Лазарєвим. Другим секретарем було затверджено Миколу Андрійовича Крилевського, а потім секретарем був Леонід Пилипович Горбель. Підпільники завчасно завезли в катакомби боєприпаси, продукти, пальне, одяг і взуття, були встановлені радіоприймач і друкарська машинка. За два дні до евакуації військ з Одеси, 14 жовтня 1941 року, сім підпільників на чолі з Лазарєвим спустилися в катакомби, а шестеро залишилися в Одесі і селах для розвідки і зв'язку. В одному із звернень загону Лазарєва до працівників залізниці говорилось: *«Знищуйте потяги, вагони, пускайте ешелони під укіс... Підпалюйте цистерни з бензином, усіма способами знищуйте транспорт ненависних окупантів»*. Трудівники Одеської залізниці і самі завдавали ворогові втрат. Ще під час оборони начальник станції Вигода Карпинський зумів

Пам'ятник жертвам
фашистського геноциду, село Великий Дальник

разом з працівниками станції захопити щойно висаджений ворожий десант. А за період окупації в Одеській області було організовано 27 катастроф. В цих ворожих ешелонах перевозилась не тільки зброя, а й народне добро, за рахунок якого фашисти збагачувались, розпродаючи його згодом в Румунії.

У Нерубайських катакомбах та в Одесі окремо від названих структур розташовувались члени двох розвідувально-диверсійних загонів під командуванням капітана держбезпеки В. О. Молодцова (псевдонім — Павло Бадаєв), який прибув у липні з Москви. Таким чином, до моменту окупації в Одесі та ближніх селах було створено десятки загонів, які діяли злагоджено, організовували роз'яснювальну роботу серед населення, розвінчували фашистську пропаганду про буцімто розгром Червоної Армії, закликали земляків до активної боротьби з окупантами. З кінця 1941 року і протягом наступних двох років головною формою руху Опору на окупованих Румунією територіях стала диверсійна та агітаційно-пропагандистська діяльність підпілля у межах конкретного населеного пункту та саботаж окупаційної адміністрації. Диверсійно-розвідувальні загоны, керовані Молодцовим-Бадаєвим, не послаблюючи розвідку в тилу ворога, приступили до диверсійної роботи. Невелика група підпільників на чолі з досвідченим партизаном Д. Г. Митниковим підірвала в декількох місцях залізничне полотно на ділянці Дачна — Друга Застава. На деякий час рух по магістралі був перерваний. В середині листопада 1941 року підрильники, очолювані парторгом К. М. Зелінським, недалеко від станції Дачна пустили під укіс військовий ешелон з артилерійським зняряддям і боеприпасами. Було знищено більше десятка вагонів, загинуло декілька фашистів. Прізвисьце Зелінського не так часто згадується в літературі, як деякі інші, а між тим, на гранітній плиті Алеї Слави, що в Одесі, серед героїв Великої Вітчизняної війни висічено і його ім'я. Костянтин Миколайович Зелінський був секретарем парторганізації партизанського загону Молодцова-Бадаєва і, як правило, усі небезпечні завдання брав на себе. Партизани говорили: «Де небезпека — там і парторг». До війни він мешкав у Фоминій (Великій) Балці і вдало керував там колгоспом. Користувався повагою односельців і довірою керівництва Одеського району. В загоні Бадаєва опинився на своєму місці, знав місцевість, людей, міг постояти за рідну землю. Особливо Костянтин Миколайович відзначився під час операції у ніч на 17 листопада. Разом з І. І. Івановим вони провели бойову операцію в районі станції Дачна, де підірвали спеціальний потяг з фашистськими чиновниками, що прямували до Одеси правити Трансністрією та для «наведення нового ладу». Підрильники

висадили поїзд у повітря, а в результаті операції загинуло більше 250 окупантів. Ця операція входить до десятка найважливіших епізодів партизанської боротьби.

Фашисти залякували населення масовими розстрілами, але опір та помста окупантам зростали. Успішні дії партизан змушували сигуранцу та гестапо знаходити різні заходи у відповідь. Вони змогли підкупити зрадника, який вказав на місце знаходження Молодцова-Бадаєва, 9 лютого 1942 року командира разом з товаришами заарештували. Залишивши на явочній квартирі засідку, фашисти протягом тижня заарештували ще шістнадцятеро партизан. Але катакомби лишались для окупантів пороховою ямою. Після арешту Молодцова-Бадаєва в лютому 1942 року румунська контррозвідка посилила блокаду підземелля. Для об'єднання дій, захисту в катакомбах відбулася зустріч двох загонів: райкомівців і бадаївців. Вони почали діяти спільно. У квітні — травні 1942 року разом провели декілька операцій і знищили більше п'ятдесяти фашистів. Справжнім воїном в цей період знову проявив себе К. М. Зелінський. Карателі наступали, не рахуючись із втратами, бо намагались за будь-яку ціну проникнути до штольні і знешкодити партизан. Бій у підземеллі в умовах непроглядної п'їтьми був дуже тяжким. Добре обізнана з лабіринтами катакомб, група Зелінського обійшла тих, хто проник до штольні. Під прикриттям товаришів Зелінський просунувся вперед і метнув одну за одною гранати навздогін гітлерівцям. Карателі відступили.

Упевнившись у безплідності намагань перемогти партизан, фашисти заблокували катакомби, влаштувавши біля виходів близько чотирьохсот постійних постів. Підземна твердиня партизан опинилась заблокованою, до того ж Бадаєв знаходився в катівнях сигуранци. У кінці травня 1942 року продовольчі запаси закінчились, а поповнити їх під час блокади було неможливо.

Н. Молога (ліворуч), хазяйка конспіративної квартири, К. Зелінський (праворуч), парторг партизанського загону

Партизани вирішили тимчасово вийти із катакомб і розділитись: хтось мав відправитись у Савранські ліси, хтось залишитись в місті. К. М. Зелінського було залишено для роботи в Одесі, але щойно він почав налагоджувати зв'язки, його схопили. Опинившись в катівні, він непохитно переносив тортури та знущання. До останньої хвилини життя К. М. Зелінський залишався патріотом Батьківщини. Молодцова-Бадаєва і ще одинадцятьох заарештованих в лютому, стратили в липні 1942 року, четверо були засуджені і отримали різні терміни каторжних робіт. У вироді, який було опубліковано в «Одеській газеті» від 3 липня, говорилось, що військово-польовий суд, розглянувши справу членів групи, звинуватив їх в «ведених погрьвної терористической работы, шпионаже и укрьтии склада оружия и амуниции...» На літо 1942 року сигуранца схопила значну частину підпільників. Проте повністю ліквідувати підпілля їм не вдалося, а до Бухаресту досить часто надходили повідомлення з Одеси: *«партизани знову перейшли до активних дій...»*

Не припиняли активних дій і партизани сіл Біляївського району, розташованих на березі Дністра. В Троїцькому протягом 1941 – 1943 років діяли молодогвардійці під проводом молодих вчителів К. М. Ковельського і П. І. Соборова. В кінці жовтня 1941 року усі організації придністровських сіл узгоджували свої дії і об'єднались в єдину розгалужену систему з декількома первинними організаціями в кожному селі. В Придністров'ї її очолив Матвій Малай. Він був пов'язаний з підпільниками Одеси, а також узгоджував спільні дії з підпільниками Біляївки та Ясьок. З кожним днем організація поповнювалась. Троїцькі молодогвардійці збирались на горищі школи: слухали радіо і розповсюджували зведення серед земляків, збирали зброю, будучи впевненими, що наші війська повернуться і їм знадобиться допомога партизан. Швидко зростання кількості

членів підпілля мало і свої негативні сторони, у квітні 1943 року комсомольсько-молодіжна підпільна організація була зраджена. Оскільки всі підпільники придністровських сіл були між собою пов'язані, то зрадництво розповсюдилось на всі села одночасно. Головною причиною стало те, що не всі дотримувались правил конспірації і як наслідок через зрадника у квітні за кілька днів заарештували майже всіх учасників підпілля сіл Біляївка, Яськи, Троїцьке, Маяки.

В Яськах були заарештовані завідувач клубом Петро Шойко, вчителі Іван Кириченко і Антоніна Молокоєдова, комсомолец Микола Холявко та навіть секретар примарії Василь Богорош, який готував для підпільників різні документи і мав зброю, про що стало відомо румунам.

В Маяках підпільну партизанську групу створив учасник Громадянської війни, комуніст М. Я. Богачов, ім'ям якого нині названо одну з вулиць села. Фашисти довго не чекали, без слідства і суду між Біляївкою та Маяками розстріляли майже всіх керівників підпілля, решта була засуджена і розстріляна пізніше, в листопаді 1943 року, а декілька осіб, в більшості жінки і дівчата, засуджені до 25 років каторги.

23 квітня 1943 року були розстріляні: Матвій Малай, керівник підпільної комсомольсько-молодіжної організації Біляївського району, що діяла в 1941 – 1943 роках, Костянтин Кобельський, комсорг комсомольсько-молодіжної організації, Андрій Могільда, керівник бойової групи Біляївського підпілля, Георгій Полозов, керівник Біляївської підпільної групи станції «Дністер», Павло Довженко, керівник розвідгрупи міста Біляївка, члени підпільної групи Біляївки: Олексій Радул, Григорій Підмазко, Іван Касьяненко, Леонід Лерантович, керівник розвідгрупи Петро Тарасенко та член бойової групи Іван Макаров села Троїцьке, члени розвідницької групи села Яськи Микола Холявко та Василь Богорош. В ніч з 9 на 10 листопада 1943 року в Одесі було розстріляно

На цьому місці між Маяками і Біляївкою розстріляли членів підпільної організації

Місце масового розстрілу людей в Холодній Балці (ліворуч), Т. Сидоренко (праворуч), розстріляна в 1944 році

ще 21 підпільник. Серед них були член Біляївської бойової групи Олександр Тьосса, член Троїцької бойової групи Микола Указний, керівник Яськівської підпільної групи Іван Кириченко, член підпільного бюро районної підпільної організації Павло Шойко. Наймолодшому підпільнику Олександрю Полянському на день розстрілу було тільки 16 років.

А в цей час після арештів та розстрілів 1942 року відновлювалась робота підпільних груп в передмісті. Тим більше, що гіркота поразок радянських військ змінилась декількома вирішальними битвами, які стали переломними: під Москвою, Сталінградом, на Кавказі. Вони вселили надію. Навесні 1943 року Приміський підпільний райком повернувся на свою підземну базу в Усатівські катакомби. Він організував два партизанські загони: Усатівський і Куяльницький на чолі з М. А. Крилевським і Л. П. Горбелем. Були нагороджені медалями за участь у партизанській боротьбі мешканці села Усатове: Ілля Іванович Герасимчук, Іван Якович Крижанівський, Євдокія Микитівна Самборська, Анатолій Петрович Самборський, Петро Васильович Тачук, Митрофан Ілліч Телющенко.

В книзі «Одеська область у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 років» читаємо про злочини фашистських загарбників: *«9 квітня 1944 року німецько-фашистські бандити вчинили тотальний терор над стариками, жінками і дітьми сіл Усатове і Куяльник. Розстрілювали майже всіх, хто знаходився в селах, і залишались тільки ті, які сховались в катакомбах. У селі Усатове розстріляно стариків, жінок і дітей більше 570 чоловік. Із них у віці від одного місяця до одного року — 28 дітей. По вулицях села лежали тіла замордованих людей»*. Біля церкви фашисти штиком закололи 70-річного священнослужителя Івана Гавриловича Прокоп'єва, розстріляли його дружину, псаломщика, а також усіх, хто в цю мить знаходився у церкві під час служіння.

Подібні факти залишились в історії багатьох сіл Біляївщини. Фашистські каральні загони, відчуваючи неминучий кінець, не тільки прискорили вивіз матеріальних цінностей, але й безжально розправились з населенням. За два дні до звільнення у відповідь на дії партизан, що діяли під проводом Степана Кащенко, каральний загін прибув до Холодної Балки і влаштував масовий розстріл людей. В окрузі одночасно знищено 306 осіб, серед яких в основному були мешканці сіл Холодна Балка і Гнилякове.

Люди декількох поколінь потрапили під приціл фашистів в той день: матері, що виплакали очі над повідомленнями про загибель синів, юні солдатки, які не дочекались чоловіків з поля бою, і навіть зовсім малі діти, які і не зрозуміли, що на них чекає. Біль і жах! Недаремно неподалік від Холодної Балки встановлено пам'ятку, яка нагадує про невинно убієнних і недаремно її зробили в свій час у вигляді дзвону, який має нагадувати усім наступним поколінням: люди, будьте пильними, бережіть мир на Землі!

В Одесі тюрма під час років окупації була підпорядкована румунам, а напередодні визволення міста її передали німцям. У дворі тюрми було розстріляно 500 жінок та 1300 чоловіків. Прямо в камері були розстріляні підпільники Ніна Молокоєдова та Митрофан Полянський.

В той же час тривала евакуація населення німецьких сіл, яка розпочалась у другій декаді березня 1944 року. Перші колони біженців перетнули річку Дністер в ніч з 17 на 18 березня. Старожилка села Секретарівка М. Й. Громчик залишила спогади: *«огнієї ночі 1944 року було дуже галасливо: ревіли корови, гавкали собаки, а вранці батько нас розбудив і сказав, що всі німецькі сім'ї залишили село»*. За офіційними даними близько 135 тисяч німецьких поселенців було депортовано. Гітлерівці не тільки примусили колоністів покинути країну, яка в свій час їх прихистила, а й призвали депортованих

«Люди-камни»,
меморіальний комплекс в Нерубайському

Пам'ятник партизанам, загиблим
в боротьбі з фашистськими загарбниками (Усатове)

чоловіків на службу у лавах німецької армії. На фронті вони воювали проти Радянської Армії і багато хто з них загинув. Після війни частина німецьких поселенців залишилась в західних зонах окупованої Німеччини, інші були депортовані на територію СРСР і направлені на спецпоселення у північні області Сибіру та Казахстану. Таким чином, велика частина сіл Біляївського району була не тільки обкрадена у матеріальному сенсі, а й залишилась майже без населення. Наприклад, у селі Михайлівка на кінець війни проживало всього дві родини. Тож, відразу після визволення України до Біляївського та Одеського районів почалась нова хвиля переселення з інших областей України та північних районів Одеської області.

Отже, не дивлячись на криваві розправи, люди не змирились. Чекаючи повернення воїнів-визволителів, широкі верстви населення брали участь у зриві економічних, політичних та військових планів фашистських загарбників. Відважна і самовіддана діяльність партизанів і підпільників отримала всенародне визнання, а у жовтні 2001 року Президент України Леонід Кучма підписав Указ, в якому говориться: *«...З метою всенародного вшанування подвигу партизанів і підпільників у період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років, увічнення їхньої пам'яті, постановляю:*

Установити День партизанської Слави, який відзначати щорічно 22 вересня».

Відтоді в населених пунктах Біляївського району відзначається не тільки День Перемоги, а й День партизанської слави, адже ця сторінка Великої Вітчизняної гідна окремої уваги. На Алеї

Слави в Одесі поряд з іменами героїв Радянської Армії, що відзначились у Великій Вітчизняній війні, на гранітних плитах висічено ім'я славного керівника одеських партизан В. Д. Авдєєва (Чорноморського), відважного чекіста Героя Радянського Союзу В. А. Молодцова (Бадаєва), селянина, секретаря партійної організації партизанського загону К. М. Зелінського. Пам'ять про них безсмертна.

Не тільки в Одесі на Алеї Слави схиляють голови і підносять героям квіти наші сучасники. День партизанської слави відзначають і в кожному населеному пункті Біляївського району, зокрема в селі Нерубайське, що було центром партизанського та підпільного руху Одещини під час війни. Багатьох учасників тих подій вже серед нас немає, а пам'ять жива. До обелісків приходять діти та онуки героїв, усі, хто обізнаний з героїчним минулим земляків, що стояли на смерть за рідну землю.

Коли Ви з Одеси рухатиметесь дорогою до Усатового, Ви обов'язково побачите величний меморіальний комплекс, який розташований у Нерубайському і є достойною складовою Поясу Слави навколо Одеси. Вклоніться обеліску, який символізує відвагу партизан і підпільників, волю яких не змогли скорити загарбники. Недаремно ж пам'ятник партизанам, що є частиною Музею партизанської слави, автори назвали «Люди-камни». Пам'ятаймо, що ці «кам'яні» люди відчували біль і спрагу, будували плани на майбутнє, любили, мали величезне бажання жити, бачити над собою мирне блакитне небо... Це право вони відстояли для нас.

ПЕРЕМОГА

Вийдуть на майдани

І у поле люди

Зустрічати сонце

Мирної пори!

В. Сосюра

Зима 1943–44 року була примхливою: то сипала снігом, то танула у відлигах. Дороги стали непрохідними. Автомобілі, навіть танки грузнули в багнюці. Промоклі під дощем люди йшли уперед і тягли на собі не тільки зброю, а й боеприпаси до неї. Запал воїнів передавався населенню звільнених населених пунктів. Чоловіки та підлітки у мішках несли снаряди і міни, на волах та конях тягнули гармати. В березні 1944 року війська Третього Українського фронту під командуванням генерала Р. Я. Малиновського вийшли на Південний Буг, наблизившись до Миколаєва. Фашисти, відступаючи, замінували

всі важливі об'єкти міста, тому, аби запобігти лиха, вирішено було здійснити висадку десанту, який би зірвав задум гітлерівців. 55 морських піхотинців під командуванням Ольшанського, серед яких був біляївець Володимир Кіпенко, переправились на човнах в район елеватора і зайняли кругову оборону. Рішучі дії десанту зірвали задум гітлерівців, а для уродження Біляївки Володимира Кіпенка це була остання битва не на життя, а на смерть у буквальному сенсі. За цей подвиг Володимир посмертно удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Він загинув 26 березня, а через два дні Миколаїв було звільнено, і почалась

Одеська операція. Головним у задумі генерала армії Р. Я. Малиновського було намагання розбити противника поза містом, аби зберегти Одесу — місто його дитинства і отрочтва. Замисел командування, як відомо, вдалося реалізувати, адже основний удар, як і під час оборони, прийняло на себе передмістя. Четвертого квітня війська кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта Плієва звільнили Роздільну і продовжували наступ на Біляївку та Яськи з південного заходу в обхід Одеси. Після здобуття станції Кучурган, 5 квітня група Плієва отримала нове бойове розпорядження від штабу фронту: до кінця дня оволодіти районом сіл Кагарлик, Мангейм, Ельзас, передовими загонами захопити Маяки та станцію Вигода. А напередодні генерал-лейтенант Плієв отримав від Р. Я. Малиновського записку:

«Исса Александрович! Прошу Вас, не приказываю, а прошу, очень прошу, захватить в исправном состоянии водонасосную станцию в Беляевке, не дать возможности врагу её уничтожить.

16.00.04 1944 г. Малиновский».

Дійсно, коли на початку квітня радянські війська наблизились до Біляївки, окупанти позакладали на станції «Дністер» близько п'яти тонн вибухівки. Справою честі для гвардійців-кубанців було звільнити Біляївку, не дозволивши гітлерівцям перетворити станцію «Дністер» на руїни. Штурмовий загін кінно-механізованої групи генерал-лейтенанта Плієва наближався до станції, коли його зустріли робітники станції Г. В. Костецька та Д. Д. Рогачко і стали провідниками. Це полегшило завдання мінерам загону, які розмінували та врятували станцію.

Одночасно П'ята гвардійська мотострілкова бригада здійснила марш польовими шляхами і о п'ятнадцятій годині 6 квітня зосередилась у Мангеймі (Кам'янці). Тут відбулось її з'єднання з частинами Четвертого гвардійського механізованого корпусу під командуванням генерала В. І. Жданова. Пізно вночі на 7 квітня розгорілись бої за Біляївку, які закінчились

повною перемогою радянських військ. На світанку 7 квітня кубанці Десятої кавалерійської дивізії полковника М. Г. Гадаліна вибили ворога з Маяк. Таким чином, останні переправи на західний берег Дністра опинились під контролем радянського командування. В той же день, обтікаючи Біляївку і Маяки, передові частини Восьмої гвардійської армії захопили Дачне і Холодну Балку. Після цих перемог розгорнувся наступ вздовж дороги Біляївка — Одеса через Мирне, Великий Дальник і села Овідіопольського району.

З боку катакомб по фашистах вдарили партизани і підпільники, які взяли активну участь у визволенні Одеси. Усатівські партизанські загони Крилевського і Сербулова-Голубенка постійно обстрілювали гітлерівські війська. Вони діяли під керівництвом Одеського приміського райкому партії і вивели в перші дні квітня з низки діючих три сотні гітлерівців, взяли трофеями 84 гвинтівки, 8 автоматів, 4 півавтомата, 94 гармати. Окрім того, рятуючи від фашистів населення, завели в катакомби біля семи тисяч мирних жителів. Всі загони діяли спільно і за перший тиждень квітня провели одинадцять боїв з фашистами. Другого квітня партизани П. М. Вовченко і А. П. Самборський закидали гранатами ворожу автомашину з продовольчими товарами, винищили охорону, а продукти відправили у катакомби, адже треба було годувати тепер уже тисячі мешканців підземного сховища. В одному з боїв четвертого квітня було відбито 60 осіб, яких фашисти вели на розстріл. Наступного дня, п'ятого квітня, партизани обстріляли німецьку колону і знищили не менше тридцяти ворожих солдат.

Шоста армія, якою керував генерал-лейтенанта І. Т. Шльомін, наступала, рухаючись між Куяльницьким та Хаджибейським лиманами. Тут ворог окопався міцно, спорудивши добре укріплений район. Однак ці укріплення не стали перепорою для радянських воїнів. Невеликими загонами вони проходили крізь споруди та, прорвавши оборону фашистів, разом з партизанами

Святкування Дня Перемоги в Нерубайському

Вшанування пам'яті загиблих воїнів (Кагарлик, 1978 р.)

розв'язали вуличні бої. Ворог підірвав дамбу Куяльницького лиману і затоплював Пересип, але солдати і партизани під проводом Л. П. Горбеля налагодили мости і дороги для пересування артилерії та танків. Особливо важливою акцією було попередження партизанами підризу ворогом дамби Хаджибейського лиману. Їм вдалося знешкодити біля п'ятдесяти підризувачів-мінерів ворога, що значно полегшило просування радянських військ до міста. Завдяки партизанам і підпільникам в значній мірі було зірвано і спроби ворога зруйнувати Одеський порт, Оперний театр, Будинок вчених, державну бібліотеку та інші значні об'єкти. В результаті активних дій всіх учасників наступу Одесу було звільнено від фашистських військ, а ранком 10 квітня 1944 року на приміщенні Одеського театру опери та балету замайорів червоний прапор.

Під час оборони 1941 року ворог від Біляївки до Одеси просувався 59 днів, у квітні 1944 року цю відстань радянські воїни подолали за три доби. Подвиг Одеси в 1941 році, її звільнення весною 1944 року та відродження з руїн отримали гідну оцінку. В Указі Президії Верховної Ради СРСР від 8 травня 1965 року говорилось: *«За видаючіся заслуги перед Родиной, мужество и героизм, проявленные трудящимися города Одессы в борьбе с немецко-фашистскими захватчиками, и в ознаменованіе 20-летия Победы советского народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. вручить городу-герою Одессе орден Ленина и медаль Золотая Звезда»*. Без перебільшення можна стверджувати, що перемога була здобута також на підступах до міста, в селах, які рятівною підковою оточували Одесу з суші і брали на себе велику частину вогню, страждань і втрат. Нові покоління усіх населених пунктів Біляївського району по праву можуть говорити, що вони теж народились, ростуть і мужніють під Золотою Зіркою міста-героя і є нащадками тих, кому Одеса зобов'язана своїм спасінням.

Після звільнення Одещина почала відновлюватися і заліковувати рани війни, але боротьба з фашизмом продовжувалась. В результаті рішучих перемог Радянської Армії у 1944 році повністю була звільнена від окупації вся територія СРСР, відновлено державний кордон від Баренцового до Чорного моря. Хтозна, чи відновились би деякі держави Європи, якби наші війська зупинились на кордоні своєї Батьківщини. Ні, не зупинились, продовжували переможну ходу, несли мир десяткам країн Європи. В цій небезпечній, але почесній місії брали участь сотні уродженців Біляївського району: в основному молоді хлопці, котрим у 1941 році було ще замало років, аби стати учасниками бойових дій. До весни 1944 року вони подорослішали, на власні очі бачили оборону Одеси, рили окопи оборонних укріплень. Потім пережили довгі місяці окупації,

а тепер були мобілізовані та після недовгого навчання боролись із фашизмом на території країн Європи та на Далекому Сході.

Саме після визволення Біляївки був призваний Сергій Кравченко, який звання Героя Радянського Союзу заслужив при форсуванні Вісли. На берегах Дністра, Вісли і Одера проявив свій героїзм мешканець Біляївки повний кавалер ордена Слави Григорій Ляхівський. На Віслі розпочався бойовий шлях зв'язківця, уродженця Великого Дальника, Олександра Перекрестова, який дійшов до Берліна, ставши повним кавалером ордена Слави далеко від рідного дому. На території Чехословаччини у бойових діях брала участь юна Лідія Надгорна, мешканка села Маяки. Їм випало щастя з перемогою повернутись до рідної домівки, а сотні і сотні загинули на чужині. Хіба не обіцяв повернутись в Маяки Дмитро Шляхов, який загинув, визволяючи від фашистів Польщу? Хіба думав його земляк Прокіп Владіміров, що проведе останню хвилину свого життя не на березі рідного Дністра, а на березі далекої Вісли? Мешканець села Василівка Олександр Гричний теж був призваний в ряди армії в травні 1944 року, з боями пройшов дорогами Польщі, Румунії, Угорщини, Австрії, Чехословаччини і загинув смертю хоробрих в альпійських горах. Хіба ми можемо навести увесь перелік тих героїв з Біляївського району, які назавжди залишились в далекому краю? Останній рух кожного з них був направлений на Перемогу, а останні обійми сталися з гвинтівкою, мінометом, штурвалом танку...

Серед бойових нагород СРСР існує вісім медалей, установлених за здобуття європейських міст. Сотні мешканців Біляївського району відзначені цими медалями. Наприклад, мешканець Василівки Г. П. Беспоясний, окрім інших численних нагород, має медалі: «За здобуття Варшави» і «За здобуття Берліна», Й. І. Гранковський нагороджений медаллю «За здобуття Відня». Під час урочистих заходів придивіться уважніше і на лацкані майже кожного ветерана ви побачите подібні нагороди. В одному з виступів Шарль де Голь підкреслив: *«Французи знають, що саме Радянський Союз зіграв головну роль в їхньому визволенні»*. А ми з вами знаємо, що часточка цієї ролі належала мешканцям Біляївського району, як і внесок у Велику Перемогу над фашизмом!

Трагічний день 22 червня 1941 року з першим фашистським нальотом на нашу землю за мить змінив життя наших родин і приніс із собою смерть, біль втрат і розпач! Тисячі й тисячі відомих і невідомих героїв загинули у нерівній боротьбі з ворогом, своєю смертю наблизивши Перемогу. Щасливий день 9 травня 1945 року назавжди запам'ятався звісткою про Велику Перемогу і приніс мир, надію, спокій за дітей та онуків. Почалось відновлення народного господарства.

ВКЛОНЯЄМОСЬ ВЕЛИКИМ ТИМ РОКАМ

*Знову травень, знову свято,
Сивий голубе, солдате,
Свято слави, свято честі, свято Перемоги!*

О. Кононенко

Знову травень. І знову над нами променіє мирне блакитне небо, зеленіє свіжа трава, тішать око оберемки бузку і букети тюльпанів. І знову 9 Травня — найвеличніше свято Великої Перемоги, наповнене орденами і медалями героїв, сотнями посмішок і привітань, словами вдячності ветеранам, споминами про тих, хто не повернувся з поля бою, і горами квітів біля пам'ятників та обелісків. Один з ветеранів війни під час мітингу, присвяченого Дню Перемоги, із хвилюванням сказав: *«Нам радостно, що стільки людей виходить вспомнить очередной раз героев и порадоваться Дню Великой Победы... Это ли не доказательство, что наша борьба за мир была не напрасной и действительно никто не забыт, ничто не забыто...»*

Доказом збереження історичної правди про Велику Вітчизняну війну 1941 – 1945 років стала і програма «Пам'ять», ухвалена Біляївською районною радою на 2008 – 2010 роки, дія якої була подовжена до 2011 року. Програма передбачала експертизу наявних пам'ятних місць, їх реконструкцію та впорядкування. Сьогодні ми можемо свідчити про те, що кошти, виділені для цього, дозволили виконати великий обсяг робіт: проведено реконструкцію пам'ятників на території Біляївської міської, Августівської, Нерубайської, Холоднобалківської, Яськівської, Дачненської, Мирненської, Кам'янської, Вигодянської, Секретарівської, Великодальницької, Троїцької, Маринівської, Кагарлицької сільських рад.

Разом з реконструкцією вже наявних пам'яток в районі тривало спорудження нових

меморіальних комплексів. За цей період відкрито нові пам'ятники в селах Хлібодарське, Котовка, Мирне, Широка Балка, Дачне, Важне. Окрім того, встановлено особисті пам'ятники Героям Радянського Союзу П. Д. Вернидубу в селі Усатове та В. М. Топольському в Мирному. Відкрито також декілька пам'ятників на честь воїнів-інтернаціоналістів, які загинули в Афганістані. Тож, у Біляївському районі нараховується майже сотня пам'яток, присвячених тим, хто з честю виконав свій обов'язок перед Вітчизною. Щороку в День Великої Перемоги поспішають до цих обелісків люди, аби віддати пошану героям. Уявляєте собі, скільки сердець в усьому світі б'ються 9 Травня в унісон, скільки людей в цей день згадують схожі події, промовляють слова, подібні тим, якими закінчив свої мемуари «Вёрсты мужества» Герой Радянського Союзу, учасник визволення Одещини, в тому числі Біляївського району, М. І. Зав'ялов: *«Помнят Тебя, солдат, все, кому Ты принес освобождение, помнят и те, с кем Ты скрестил оружие, и, разбив врага наголову, защитил достоинство и честь своей Родины, своего народа. Тебе возведены памятники в городах и на перекрестках дорог. Вечен подвиг солдат и офицеров, отличившихся в боях за Родину — живых и тех, кто не дожил до Победы, стал обелиском на перекрестках войны...»*

В рамках програми «Пам'ять» в районі пройшла естафета під однойменною назвою і так само сприяла не тільки збереженню пам'яті про учасників Великої Вітчизняної війни, а й військово-патріотичному вихованню молоді. В цей період

День Перемоги, село Широка Балка

Вшанування пам'яті героїв війни в селі Майори

кожна місцева рада проводила урочисті заходи, долучаючи до них усі освітні заклади, установи культури, громадські організації, підприємства. В загальноосвітніх школах відбулися уроки мужності, зустрічі з ветеранами, конкурси малюнків та патріотичної пісні. В клубах та будинках культури пройшли пам'ятні вечори, концерти, присвячені 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні. В бібліотеках району були оформлені книжкові виставки, запропоновано читачам тематичні огляди літератури. Естафета «Пам'ять», яку протягом восьми місяців її учасники передавали від села до села, стала однією із наймасовіших подій у житті району і надала новий імпульс роботі музеїв Бойової Слави. Символи ж естафети: копія Прапора Перемоги, гільза та альбом, в якому відображена історія рідного краю та зібрані спогади ветеранів, пам'ятні фото, нині зберігаються в районному історико-краєзнавчому музеї.

Протягом усього періоду реалізації програми «Пам'ять» в районі активно працював і продовжує свою роботу військово-історичний центр «Пам'ять і Слава», який займається пошуком неврахованих поховань загиблих радянських воїнів на території Біляївського району, встановленням їх імен.

Треба зазначити, що така робота проводилась і раніше, у школах, музеях та бібліотеках зібрано чимало цікавої інформації про героїв, їх рідних та близьких. Характерними в цьому сенсі є листи з різних куточків колишнього СРСР, які надходили до Біляївського району з проханням відшукати безвісти пропалих. Наводимо із невеликими скороченнями один з таких листів, опублікований в газеті «Південна зоря» в березні 1980 року і підписаний слідопитами села Люшневате, що на Кіровоградщині: «...Довго рідні героя не мали про нього ніяких відомостей, хоча невпинно розшукували його. І ось із архіву Міністерства оборони СРСР надійшло повідомлення дружині Г. А. Антосюк, в якому зазначалось, що її чоловік, червоноармієць Сава Кирилович Антосюк 1908 року

народження, в бою за соціалістичну Батьківщину загинув 18 серпня 1941 року. Похований у селі Фройденталь в братській могилі. Уточнити місце поховання немає можливості, оскільки документи не збереглися». Далі слідопити просили мешканців Біляївського району підключитися до пошуку. Таку роботу було проведено, в результаті ім'я червоноармієця Сава Антосюка було викреслено зі списку пропалих безвісти, а офіційні джерела включили його до переліку загиблих у селі Мирне під час оборони Одеси, куди прибули рідні та друзі воїна вклонитись могилі дорогої їм людини.

Пошукові роботи продовжувались на терені усіх сільських рад Біляївського району і в період реалізації програми «Пам'ять». Наприклад, в ході пошукової роботи Секретарівською сільською радою виявлено 17 прізвищ воїнів, які загинули при визволенні села Секретарівка і поховані в братській могилі. Так само велику роботу по впорядкуванню могил і увічненню раніше невідомих імен проведено на території Великодальницької, Мирненської, Троїцької сільських рад. Спочатку невідомих героїв шукали їх діти, тепер імена тих, хто похований в братських могилах, встановлюють онуки. Під час перепоховань останків радянських воїнів в селах названих та інших сільських рад було відслужено панихиду, на церемонію зібрались мешканці населених пунктів різного віку і вклонились пам'яті та новим могилам воїнів.

Робота по встановленню імен загиблих, перепоховання активізувалась у 2012 році після виходу розпорядження Президента України «Про додаткові заходи з пошуку, дослідження і впорядкування місць поховань жертв війни, політичних репресій та інших трагедій Українського народу». На основі вказаного розпорядження, постанови Кабінету Міністрів України та відповідної програми Одеської обласної ради Біляївською районною радою було ухвалено програму «Патріот» на 2012 – 2015 роки, яка стала продовженням програми «Пам'ять»

Естафета пам'яті крокує селами району (2010 р.)

Святкування Дня Перемоги в селі Вигода

та підготовкою до відзначення 70-ліття Перемоги нашого народу у Великій Вітчизняній війні. Усі заходи програми в першу чергу направлені на розвиток патріотичного виховання дітей та молоді, адже майже сімдесят років пройшло з часів визволення району від фашистів, і юному поколінню Біляївщини нічого не нагадує про запеклі бої, які тут точилися. Вже давно юнаки та дівчата бачать заасфальтовані вулиці, засіяні поля, сади та виноградники. Однак вони мають розуміти, що йдуть не просто по асфальту або по траві, а насправді перетинають братську могилу, якою під час Великої Вітчизняної стала територія Біляївського району, рухаються по місцях, де спочатку панувала смерть, а згодом народжувалась перемога. Народжувалась не сама, а завдяки патріотичному почуттю та громадському обов'язку їх дідів та прадідів. Тож, в розділі Програми «Очікувані результати» зазначено, що збереження правди історії про події Великої Вітчизняної війни — це не тільки вивчення сторінок історії Біляївського району. Встановлення імен загиблих та їх героїчних вчинків, перепоховання воїнів, звеличення подвигу має слугувати нащадкам прикладом, мотивацією до служби у Збройних Силах України та утверджувати національні і духовні цінності українського народу. Коли ж ми проаналізуємо завдання, які районною радою поставлені у Програмі, то зрозуміємо, що вони більш широкі, ніж просто усвідомлення героїчного минулого. Більшість положень направлені на утвердження здорового способу життя і духовної чистоти.

Завдання, передбачені програмою, найефективніше втілюватимуться в життя, якщо факти славетної історії молодь пізнаватиме від живих свідків минулої війни, з документальної і художньої літератури і, безумовно, при допомозі експозицій музеїв, фото- та кінохроніки. В Біляївському районі значна робота з патріотичного виховання молоді проводиться у сільських та шкільних музеях бойової і трудової слави. Прикладом

ефективної діяльності слугує районний музей, рада якого регулярно проводила і проводить як і раніше, зустрічі з ветеранами війни, дітьми війни. На базі музею під девізом «Діти, онуки, правнуки переможців — за збереження правди історії» працює клуб «Пошук», кінолекторій, в архіві якого зберігається і активно використовується декілька документальних фільмів про героїчні періоди життя країни. В музеї також зібрана бібліотека про Велику Вітчизняну війну. Популярними серед молоді завжди були зустрічі з учасниками визволення рідного краю від окупантів, з тими, хто знаходився у підпіллі або штурмував Берлін. Протягом 2010—2011 років в музеї продовжувалась реконструкція зали бойової слави, наповнення її новими експонатами.

Все ж таки найбільше людей відвідують меморіальні комплекси. Особливо багатолюдно біля пам'ятників у святкові та пам'ятні дні. Тут проходять урочисті церемонії покладання квітів за участю керівників району, мешканців населеного пункту, громадських організацій, молоді, учнів шкіл. І, звичайно, постійними відвідувачами пам'ятних місць є ветерани Великої Вітчизняної війни. При орденах та медалях вони приходять вклонитися тим, кому не пощастило дожити до Великої Перемоги. У свою чергу, місцева влада вшановує учасників бойових дій, надає їм матеріальну допомогу. Кожен із ветеранів — один з тих, хто врятував людство від коричневої чуми двадцятого століття і кожен з них звертається до нас із проханням берегти мир, не допустити відродження фашизму, пам'ятати про подвиг старшого покоління, про тих, хто віддав життя за перемогу, як образно висловив у реквіємі Р. Рождественський: *«Но о тех, кто уже не придет никогда, — Заклинаю — помните!»* У двадцятому столітті не було події, яку за емоційним піднесенням можна вважати вищою, ніж Велика Перемога у Другій світовій війні, адже піднесення одночасно відчували мільйони людей у десятках країн світу.

Масові поховання солдат Червоної Армії

Перепоховання радянських воїнів (с. Мирне, 2011 р.)

УВІНЧАНІ СЛАВОЮ

*Гордися сином, мамо посивіла,
Селянко з українського села,
Гордися, — ти народові родила
Такого сина — мужнього орла.*

І. Гончаренко

Перемога у Великій Вітчизняній війні — великий подвиг радянського народу. Близько 12000 воїнів стали Героями Радянського Союзу, більше семи мільйонів нагороджено бойовими орденами і медалями. Ми назвемо мешканців Біляївського району, які є у числі нагороджених і проявили чудеса героїзму, мужності і стійкості в боях за Перемогу. У наших списках вміщено тільки частину учасників бойових дій, удостоєних орденів. Аби перелічити також усі медалі, не вистачило би і декількох томів. Однак всі імена ви знайдете на пам'ятниках та меморіальних дошках, яких в районі нараховується більше сотні і розташовані вони в усіх населених пунктах Біляївського краю.

Герой Радянського Союзу це найвищий ступінь відзнаки за часів існування Радянського Союзу. Звання встановлено Постановою Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР від 16 квітня 1934 року. В липні 1936 року було затверджено Положення про звання

Героя Радянського Союзу, а 14 травня 1973 року Указом Президії Верховної Ради положення було затверджено в новій редакції:

«1. Звання Героя Радянського Союзу є вищим ступенем відзнаки і присвоюється за особисті чи колективні заслуги перед державою, пов'язані із здійсненням героїчного подвигу...

3. Герою Радянського Союзу вручаються: вища нагорода СРСР — орден Леніна; знак особливої відзнаки — медаль «Золота Зірка»; грамота Президії Верховної Ради СРСР»

Мешканці Біляївського району, які удостоєні звання Героя Радянського Союзу

Вернидуб П. Д.	Усатове
Дорош Ю. П.	Біляївка
Згама П. М.	Біляївка
Кіпенко В. І.	Біляївка
Кравченко С. Т.	Біляївка
Сташек М. І.	Маринівка
Сташков М. І.	Маринівка
Ткаченко І. І.	Яськи
Чулков І. Д.	Маринівка

Орден Леніна встановлено Постановою Президії ЦВК СРСР від 6 квітня 1930 року. Статут ордена затверджено в травні 1930 року. Згодом до Статуту ордена вносилися зміни: Постановою СРСР від 27 вересня 1934 року, Указом Президії Верховної Ради від 19 червня 1943 року і Указом Президії Верховної Ради СРСР від 16 грудня 1947 року.

Є особи, що нагороджувались орденом Леніна не один раз. Наприклад, генерал армії І. О. Плієв, який звільняв Біляївку у квітні 1944 року, удостоєний ордена Леніна п'ятикратно.

Жителі району, нагороджені орденом Леніна

Гранковський Й. І.	Василівка
Дорош Ю. П.	Біляївка
Картофілов Ф. А.	Біляївка
Нечаєнко О. З.	Августівка
Сташек М. І.	Маринівка
Сташков М. І.	Маринівка
Ткаченко І. І.	Яськи

Орден Червоного Прапора — перший з установлених Радянською владою орденів. 16 вересня 1918 року був установлений орден РРФСР «Червоний Прапор», а після утворення Радянського Союзу Постановою Президії ЦВК СРСР від 1 серпня 1924 року — орден СРСР, до якого було прирівняно і раніше утверджений орден з цією ж назвою.

Згідно ст. 1 Статуту орденом Червоного Прапора нагороджувалися військовослужбовці і інші громадяни, які проявили особливу хоробрість, самовідданість і мужність при безпосередній бойовій діяльності, а також цілі військові частини і з'єднання за особливі відзнаки в боях проти ворогів Радянського Союзу.

«Орден Червоного Прапора» — єдина нагорода, якою Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад робочих, селянських, червоноармійських і козачих депутатів нагороджав солдата Революції за хоробрість, беззавітну відданість революції і робітничо-селянській владі.

**Громадяни Біляївського району, нагороджені
орденом Червоного Прапора**

Білуха І. І.	Біляївка
Богданов М. Л.	Кам'янка
Бурдіян Г. О.	
Бухтій М. В.	Вигода
Житкова Н.	Дачне
Клименко І. А.	
Крилов І. С.	Яськи
Науменко Н.Г.	Біляївка
Некрасов В. Ф.	Троїцьке
Нечаєнко О. З.	Августівка
Пустомельник І. П.	Усатове
Слабенчук Я. С.	Мирне
Сташек М. І.	Маринівка
Татарчук В. Г.	Біляївка
Фролов Н. П.	Троїцьке
Чабан І. М.	Вигода
Чорний І. В.	Біляївка
Швець В. М.	Вигода

Орден Вітчизняної війни встановлено Указом Президії Верховної Ради СРСР від 20 травня 1942 року. Цей указ затверджував як Статут, так і опис ордену, які з часом дещо змінювалися. Цей орден має два ступені. Вищим є І ступінь.

I ступінь

II ступінь

Орден Вітчизняної війни нагороджували за особливі заслуги перед Батьківщиною під час бойових дій у роки Другої світової війни, це перша нагорода, що з'явилася в роки Великої Вітчизняної війни. Також це перший радянський орден, що мав розділення на ступені. Протягом 35 років орден Вітчизняної війни залишався єдиним радянським орденем, що передавався сім'ї як пам'ять після смерті нагородженого (решту орденів необхідно було повертати державі).

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 15 жовтня 1947 року представлення до нагороди орденем Вітчизняної війни було скасоване.

**Жителі Біляївщини, які отримали
орден Вітчизняної війни**

Авдєєв І. Є.	Троїцьке
Андрійченко О. В.	Великий Дальник
Андріященко В. І.	Нерубайське
Аносов С. І.	Біляївка
Антипов В. С.	Хлібодарське
Антошин П. Г.	Біляївка

Архипенко М. П.	Біляївка
Бабак І. М.	Усатове
Бабей М. О.	Троїцьке
Байдан О. В.	Червона Гірка
Баранов М. В.	Маяки
Бевзю В. А.	Котовка
Бельцев В. І.	Усатове
Биканов О. П.	Троїцьке
Биканов П. С.	Троїцьке
Биковський Д. А.	Маринівка
Блажко Д. І.	Маяки
Блажко П. Ю.	Біляївка
Богомолів І. Ф.	Вигода
Бойко М. С.	Нерубайське
Бойко Я. К.	Троїцьке
Болотін Т. Н.	Градениці
Боровик О. К.	Маринівка
Бреус О. В.	Великий Дальник
Бурдіян М. С.	Троїцьке
Бурлаченко І. Й.	Троїцьке
Вакунов В. П.	Майори
Вакунова К. Д.	Майори
Васильєв М. І.	Градениці
Васильєв М. С.	НАТІ
Ваюш М. Т.	Градениці
Великий І. В.	Нерубайське
Вербовецький В. М.	Маринівка
Ветриченко І. П.	Нерубайське
Вишневський П. І.	Біляївка
Вишневський Ю. О.	Іллінка
Вишняков І. Я.	Троїцьке
Вишталюк Т. Є.	Вигода
Вінніков В. О.	Маяки
Войтов А. С.	Троїцьке
Войтов В. Я.	Дачне
Волкова М. І.	Великий Дальник
Волосянц Т. А.	Августівка
Ворник П. Г.	Градениці
Воробйов М. П.	Нерубайське
Гаврилов П. Г.	Хлібодарське
Гілевич В. Є.	Біляївка
Гілевич Г. М.	Біляївка
Глухов А. І.	Хлібодарське
Годулян В. В.	Холодна Балка
Голітовський Г. М.	Секретарівка
Гончаренко Д. М.	Біляївка
Гопцій Б. П.	Нерубайське
Гранковський Й. І.	Василівка
Гребенюк І. З.	Кам'янка
Гросман П. О.	Біляївка
Гудз І. П.	Нерубайське
Гузватий М. Р.	Маяки
Гулієнко І. С.	Дачне
Гурковський Л. М.	Нерубайське
Гуртовий В. І.	Вигода
Гусаченко В. С.	Біляївка
Гусаченко З. Д.	Біляївка
Дабіжа Ф. О.	Біляївка
Деменов В. Т.	Біляївка

Дианов В. І.	Нерубайське	Кулик В. В.	Біляївка
Дибко С. С.	Градениці	Куприцевич С. Д.	Дачне
Діденко Д. Т.	Троїцьке	Курган К. Ф.	Холодна Балка
Дідур А. С.	Великий Дальник	Курс В. П.	Нерубайське
Добенда П. Ф.	Усатове	Кучер О. О.	Березань
Довженко Г. С.	Біляївка	Кучеренко І. М.	Нерубайське
Довженко М. М.	Біляївка	Кучеренко І. Ф.	Маяки
Довженко О. Ф.	Біляївка	Кушнір І. Й.	Біляївка
Довженко С. І.	Біляївка	Лаговський І. О.	Маяки
Друзь О. Г.	Нерубайське	Лазаренко В. Й.	Березань
Дудко В. Г.	Біляївка	Лашін С. Я.	Іллінка
Єфімцев І. А.	Троїцьке	Ластовецький А. І.	Троїцьке
Жакетова В. К.	Біляївка	Лебедев О. М.	Нерубайське
Желіховський В. М.	Градениці	Лебедев П. І.	Нерубайське
Жидков О. П.	Біляївка	Левинський П. В.	Секретарівка
Жук Н. М.	Яськи	Левін І. Я.	Біляївка
Журенко В. В.	Біляївка	Летинський О. І.	Маяки
Заболотнін В. І.	Усатове	Листопад В. Д.	Василівка
Загороднюк В. І.	Вигода	Литвиненко Я. І.	Біляївка
Задорожний П. І.	Біляївка	Лойченко Д. К.	Нерубайське
Зелінська М. Т.	Нерубайське	Лозовський В. В.	Великий Дальник
Зотов В. М.	Нерубайське	Лунга М. І.	Великий Дальник
Зубко П. П.	Біляївка	Ляшенко О. М.	Нерубайське
Іванюк І. П.	Нерубайське	Ляшок В. О.	Кагарлик
Івоненко І. Ю.	Біляївка	Макаренко Д. С.	Великий Дальник
Ілющенко М. Т.	Дачне	Максименко О. А.	Петрівське
Ільчак І. В.	Маяки	Максимчук В. П.	Великий Дальник
Іоненко О. М.	Біляївка	Малай М. Т.	Троїцьке
Кальньов Т. І.	Градениці	Малицький В. І.	Нерубайське
Канаєв В. С.	Котовка	Малишев В. І.	Дачне
Канівець О. С.	Градениці	Масний П. Г.	Нерубайське
Кара Г. П.	Біляївка	Мартиненко М. П.	Яськи
Карауш А. М.	Градениці	Мартинов І. С.	Холодна Балка
Касьянов Ф. І.	Дачне	Меєрович С. Х.	Кам'янка
Кашульський Є. М.	Біляївка	Мельник М. А.	Мирне
Кириченко І. К.	Яськи	Мензатул С. І.	Біляївка
Кисилев Є. Г.	Секретарівка	Милосердний І. В.	Маяки
Кияновський Ф. Д.	Котовка	Мирза І. А.	Кагарлик
Кіртока Ф. С.	Градениці	Миронік Ф. Д.	Біляївка
Кіщенко А. А.	Біляївка	Мінін О. М.	Великий Дальник
Клименко В. Д.	Яськи	Могильна А.	Троїцьке
Клименко С. С.	Біляївка	Мокін Г. В.	Маринівка
Коваленко С. А.	Біляївка	Молдованов І. О.	Троїцьке
Козинець М. Ф.	Градениці	Музика В. П.	Усатове
Козубченко О. П.	Дачне	Надгорна Л. Н.	Маяки
Колегов О. В.	Хлібодарське	Назаренко О. І.	Біляївка
Комарова С. І.	Троїцьке	Негруца О. Є.	Яськи
Кондратюк Д. І.	Вигода	Некрутленко Н. О.	Хлібодарське
Кондратьєв В. А.	Троїцьке	Неплій Т. Ю.	Біляївка
Константинов П. К.	Троїцьке	Нестеренко І. І.	Біляївка
Константинов Ф. В.	Секретарівка	Нестеров М. І.	Біляївка
Котлова (Дегтяренко) Є. А.	Біляївка	Нечай В. В.	Маринівка
Кравцова М. Г.	Нерубайське	Нечаєнко О. З.	Августівка
Кравченко І. Т.	Біляївка	Нирян Л. І.	Яськи
Кравченко Н. І.	Маяки	Нідора Т. В.	Градениці
Крижановський О. П.	Нерубайське	Ніколаєв І. І.	Троїцьке
Крюков І. П.	Маяки	Норенко І. І.	Біляївка
Кубик С. М.	Нерубайське	Обертінський Г. О.	Нерубайське
Кудлай М. М.	Маяки	Оврашко В. Я.	Великий Дальник

Овчаренко А. Т.	Нерубайське	Романенко М. Ф.	Великий Дальник
Огренич В. С.	Василівка	Романов І. К.	Василівка
Одажиник М. М.	Нерубайське	Романюк В. М.	Біляївка
Олейник В. О.	Хлібодарське	Ромасева М. О.	Біляївка
Олейник І. І.	Вигода	Росяк М. Т.	Троїцьке
Олексієнко М. К.	Біляївка	Руденко Л. Т.	Біляївка
Олефір М. Ф.	Яськи	Руденко О. О.	Біляївка
Олянський К. О.	Маяки	Рябий В. Ф.	Усатове
Оніщук В. К.	Біляївка	Рябченко В. Є.	Нерубайське
Онофрійчук Н. Г.	Іллінка	Салгановський Д. Ф.	Біляївка
Осипенко М. І.	Нерубайське	Сафонцев Б. С.	Троїцьке
Павловський В. Ф.	Нерубайське	Середа О. Л.	Холодна Балка
Паламарчук О. С.	Нерубайське	Симакова Г. А.	Біляївка
Панаїда Д. П.	Біляївка	Сиротюк М. А.	Секретарівка
Пашков О. І.	Усатове	Скумбрій Г. П.	Біляївка
Пенюшкін П. І.	Маяки	Слюсаренко Б. В.	Маяки
Перехрестов М. Ф.	Великий Дальник	Смоляков В. П.	Троїцьке
Петренко В. І.	Березань	Смоляр Т. Ф.	Іллінка
Петренко М. Д.	Біляївка	Сніцер Л. Г.	Біляївка
Петровський П. Ф.	Вигода	Солнцева В. С.	Біляївка
Підмазко А. Н.	Біляївка	Сосновський Г. М.	Дачне
Підмазко І. Т.	Біляївка	Сотніков П. М.	Маяки
Підмазко О. І.	Біляївка	Сотченко Т. К.	Біляївка
Підмазко О. Н.	Біляївка	Старостов А. Г.	Хлібодарське
Підмазко С. М.	Біляївка	Стасюк А. І.	Василівка
Підмазко Ф. В.	Біляївка	Степаненко А. Г.	Біляївка
Підмазко Ф. П.	Біляївка	Степаненко М. К.	Біляївка
Підмазко Ф. Ф.	Біляївка	Степаненко Ю. М.	НАТІ
Платик С. М.	Іллінка	Стиркул С. А.	Біляївка
Поваренко Р. Ю.	Холодна Балка	Стогній Г. С.	Кагарлик
Подлубний В. В.	Маяки	Сушан З. Т.	Маяки
Подоба О. Д.	Біляївка	Тараненко В. І.	Холодна Балка
Подупейко І. О.	Котівка	Таранов А. Д.	Біляївка
Подчинок Ф. А.	Маяки	Таранов І. Р.	Великий Дальник
Поліщук В. Т.	Березань	Татарчук В. Г.	Біляївка
Пономаренко В. А.	Нерубайське	Телечук В. С.	Секретарівка
Пономаренко К. К.	Великий Дальник	Ткаченко І. І.	Яськи
Пономаренко Н. І.	Нерубайське	Туренко М. Л.	Усатове
Попов В. В.	Біляївка	Турчак Г. А.	Нерубайське
Потелешенко М. Я.	Біляївка	Тьоса О. В.	Біляївка
Пржебелецький С. С.	Холодна Балка	Ульяновський О. В.	Біляївка
Прилипка П. І.	Дачне	Умрихін І. Д.	Троїцьке
Продан І. В.	Нерубайське	Умрихін І. Й.	Троїцьке
Пугач М. Є.	Нерубайське	Фесенко В. Г.	Усатове
Пугаченко К. І.	Біляївка	Фесенко І. Ф.	Усатове
Пустовар С. М.	Усатове	Фоменко С. П.	Біляївка
Пустомельник І. С.	Секретарівка	Фурман П. П.	Біляївка
Райлян Д. Г.	Нерубайське	Холодило М. П.	Біляївка
Реуца В. В.	Троїцьке	Цибулько К. С.	Троїцьке
Рибкіна Т. М.	Біляївка	Циганок М. С.	Біляївка
Рогачко С. І.	Біляївка	Цолінка П. В.	Вигода
Рогачко І. К.	Біляївка	Чабанюк Л. О.	Дачне
Рогозинський М. А.	Біляївка	Черба М. Д.	Холодна Балка
Родін К. П.	Секретарівка	Черненко О. П.	Градениці
Ройченко В. Г.	Біляївка	Чернобай О. П.	Дачне
Ройченко О. Ю.	Біляївка	Чорний Г. А.	Холодна Балка
Ройченко П. А.	Біляївка	Чорний І. В.	Біляївка
Розхитченко Ф. А.	Нерубайське	Чугунок С. К.	Дачне
Романенко В. Г.	Мирне	Чумаченко С. М.	Біляївка

Шамотій В. С.	Біляївка
Шарапанівський М. А.	Августівка
Шведенко М. В.	Троїцьке
Швець М. А.	Холодна Балка
Швець О. К.	Градениці
Шелепенко Ф. Ф.	Маяки
Шкода Р. О.	Дачне
Шликов В. П.	Вигода
Шляхов І. Д.	Маяки
Штукмастер В. Т.	Біляївка
Шукаєв А. Т.	Маяки
Шурлаков А. А.	Біляївка
Щавелєв А. П.	Біляївка
Юрченко В. О.	Усатове
Яремчук В. Й.	Маяки
Яшук Б. І.	Біляївка

Орден Червоної Зірки установлено Постановою Президії ЦВК СРСР від 6 квітня 1930 року. Статут ордена затверджено Постановою Президії ЦВК СРСР від 5 травня 1930 року,

до нього декілька разів вносили зміни:

«1. Орденом Червоної Зірки нагороджуються військовослужбовці рядового і керуючого складу Червоної Армії, військові частини і кораблі, а також їх з'єднання, колективи, організації, підприємства і громадські організації, які досягли видатних результатів в справі оборони СРСР як у воєнний, так і в мирний час».

Громадяни району, які нагороджені орденом Червоної Зірки

Абрамов Г. З.	Градениці
Авакян О. Е.	Біляївка
Апонов П. О.	Біляївка
Артеменко О. К.	Нерубайське
Байковський О. Ф.	Біляївка
Балабан І. Г.	Нерубайське
Безбородов М. І.	Василівка
Безпалько М. А.	Вигода
Биканов П. С.	Троїцьке
Білуха І. І.	Біляївка
Блажко Д. І.	Маяки
Богданов М. Л.	Кам'янка
Бражко М. М.	Біляївка
Вакунов В. П.	Майори
Винник В. В.	Біляївка
Вишталюк Т. Є.	Вигода
Волосянц Т. А.	Августівка
Волошин В. А.	Вигода
Ворник П. Г.	Градениці
Глушков А. М.	Троїцьке
Голіщенко А. В.	Нерубайське
Граненко М. Я.	Градениці
Граненко М. Г.	Градениці
Граненко М. Я.	Градениці

Григоренко К. Ю.	Біляївка
Гудз І. П.	Нерубайське
Гуртовий В. І.	Вигода
Гусаченко З. Д.	Біляївка
Давидов І. М.	Нерубайське
Деревльов І. С.	Троїцьке
Димитров С. М.	Нерубайське
Довженко С.	Біляївка
Думбров П. Я.	Градениці
Єльніков О. І.	Біляївка
Єфімчук М. А.	Вигода
Желіховський В. М.	Градениці
Жмуренко М. П.	Маринівка
Звягін О. І.	Градениці
Іванов І. Я	інсп. карного розшуку
Іванов С. Г.	Біляївка
Іпатьєв А. С.	Градениці
Калашлінський М. Г.	Градениці
Карауш А. А.	Градениці
Касьянов Ф. І.	Дачне
Кириленко П. В.	Градениці
Кириченко Г. Г.	Біляївка
Кириченко І. К.	Яськи
Кисилев Є. Г.	Секретарівка
Клименко В. Д.	Яськи
Кожевников В. М.	Августівка
Корнієнко С. В.	Нерубайське
Кошляк Ф. М.	Мирне
Кравчук С. І.	Біляївка
Крамчанинов В. І.	Вигода
Кузнецов В. І.	Біляївка
Купченко Є. В.	Біляївка
Курс В. П.	Нерубайське
Кушніренко О. І.	Біляївка
Левенець І. Я.	Біляївка
Левін І. Я.	Біляївка
Лопушнян М. Р.	Градениці
Мазур С. П.	Василівка
Макагоненко М. О.	Мирне
Малицький Д. І.	Градениці
Марчук В. П.	Біляївка
Милосердний І. В.	Маяки
Мостовенко М. І.	Біляївка
Негруца О. Є.	Яськи
Некрасов В. Ф.	Троїцьке
Несін В. М.	Біляївка
Нечаєнко О. З.	Августівка
Нирян А. І.	Яськи
Носов І. В.	Маяки
Оборін К. В.	Набережне
Павлов Ф. І.	Градениці
Павловський В. Ф.	Нерубайське
Петренко В. І.	Березань
Підмазко А. Н.	Біляївка
Підмазко І. М.	Біляївка
Підмазко М. В.	Біляївка
Підмазко О. І.	Біляївка
Повалєєв І. М.	Вигода
Подоба О. Д.	Біляївка

Подуфалов О. Н.	Вигода
Поліщук В. Т.	Березань
Полянська М. Т.	Маяки
Попов В. В.	Біляївка
Поштуило Д. З.	Біляївка
Пржебелецький С. С.	Холодна Балка
Просенюк І. В.	Градениці
Пустовар С. М.	Усатове
Радгонова-Волкова К. І.	Біляївка
Радіонова К. Л.	Біляївка
Рожкован Х. Д.	Градениці
Романенко М. Ф.	Великий Дальник
Ройченко П. А.	Біляївка
Руденко Л. Т.	Біляївка
Савельєв І. П.	Мирне
Свередюк В. А.	Велика Балка
Сердюк П. В.	Нерубайське
Сташек М. І.	Маринівка
Степаненко Д. А.	Біляївка
Татарчук В. Г.	Біляївка
Телечук В. С.	Секретарівка
Терлецький Р. Є.	Біляївка
Тоня Ф. А.	Троїцьке
Улибіна К. М.	Маяки
Умрихін І. Д.	Троїцьке
Умрихін І. Й.	Троїцьке
Федулов Л. А.	Мирне
Фетисов В. Д.	Біляївка
Цибулько П. З.	Біляївка
Циганок М. С.	Біляївка
Цолінка П. В.	Вигода
Чабан І. А.	Біляївка
Черненко О. П.	Градениці
Чорна Д. І.	Біляївка
Чорний І. В.	Біляївка
Щавелєв А. П.	Біляївка
Шерстюк В. А.	Нерубайське
Шестопалов Є. Є.	Маяки
Шитов А. М.	Хлібодарське
Шурлаков А. А.	Біляївка
Ейчис С. С.	Усатове
Янишевський В. П.	Градениці

I ступінь

II ступінь

III ступінь

Орден Слави установлено Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 листопада 1943 року. Цим самим указом затверджені Статут і опис ордену Слави. Згодом до статуту вносились зміни згідно з Указами Президії Верховної Ради Радянського Союзу від 26 лютого і 16 грудня 1947 року, від 8 серпня 1957 року.

В статуті ордену Слави записано наступне:
«1. Орденом Слави нагороджуються особи рядового і сержантського складу Червоної армії, а в авіації і особи, які мають звання молодшого лейтенанта, які здійснили в боях за Радянську Батьківщину славні подвиги хоробрості, мужності і безстрашся.

2. Орден Слави складається з трьох ступенів. Вищим ступенем є I ступінь. Нагородження проводиться послідовно: III ступінь, II ступінь, та I ступінь».

Повні Кавалери ордену Слави

Богайчук М. С.	ст. Усатове
Ляхівський Г. Г.	Біляївка
Перекрестов О. Я.	Великий Дальник

Мешканці Біляївського району, нагороджені орденом Слави

Біб П. Г.	Біляївка
Вакунов В. П.	Майори
Васильєв О. В.	Мирне
Геращенко І. К.	Біляївка
Голбащук М. В.	Градениці
Голіщенко А. В.	Нерубайське
Гриценко Ф. Ф.	Нерубайське
Гузенко О. О.	Біляївка
Гур'єв Ф. Ф.	Маяки
Гусаченко В. С.	Біляївка
Даніч В. І.	Градениці
Іванов П.	Біляївка
Іванов С. Т.	Градениці
Іконописець О. К.	Біляївка
Калугін М. Ю.	Троїцьке
Камбаров М. Л.	Біляївка
Канівець Г. С.	Градениці
Карлюковський К. А.	Нерубайське
Касьянов Ф. І.	Дачне
Кияновський Ф. Д.	Котівка
Кіркока Ф. С.	Градениці
Клокар Т. М.	Градениці
Кондратенко В. А.	Градениці
Кушнір І. Й.	Біляївка
Ластовецький А. Г.	Троїцьке
Лопасов Г. О.	Біляївка
Ляхівський О. Г.	Біляївка
Малицький Д. І.	Градениці
Мартиненко Д. А.	
Мензатул С. І.	Біляївка
Музика В. П.	Усатове
Нестеров М. І.	Біляївка
Норенко В. М.	Біляївка
Палагін О. В.	Біляївка
Пахомов Л. П.	Червона Гірка
Петровський П. Ф.	Вигода
Подоба О. Д.	Біляївка

Поляков П. М.	Нерубайське
Романенко М. Ф.	Великий Дальник
Скрипник П. П.	Біляївка
Сотніков П. М.	Маяки
Степаненко Д. А.	Біляївка
Терент'єв С. М.	Градениці
Тоня А. О.	Градениці
Ульяновський О. В.	Біляївка
Фурман П. П.	Біляївка
Чернеженко В. І.	Маяки
Черненко О. П.	Градениці
Яровенко К. М.	Біляївка

17 жовтня 1938 року Указом Президії Верховної Ради СРСР встановлена медаль «За відвагу!» та її Положення, в яке Указами Президії Верховної Ради СРСР від 19 червня 1943 року і від 16 грудня 1947 року були внесені деякі зміни.

Медаллю «За відвагу» нагороджували солдат, матросів, сержантів, старшин, а також офіцерський склад Червоної армії, Військово-морського Флоту і прикордонних військ «За особисту мужність і відвагу в боях з ворогами Радянського Союзу на театрі військових дій, при захисті недоторканності державних кордонів та при боротьбі з диверсантами і іншими ворогами Радянської держави».

Нагороджені медаллю «За відвагу!»

Алексеєнко М. К.	Біляївка
Андріященко В. І.	Нерубайське
Антипов В. С.	Хлібодарське
Антошин П. Г.	Біляївка
Артеменко О. К.	Нерубайське
Базаренко А. С.	Холодна Балка
Байдан О. В.	Червона Гірка
Байковський О. Ф.	Біляївка
Биканов О. П.	Троїцьке
Білик С. О.	Біляївка
Бойко Я. К.	Троїцьке
Бражко М. М.	Біляївка
Бреус О. В.	Великий Дальник
Бубелич О. Ю.	Біляївка
Великий І. В.	Нерубайське
Вітриченко П. Ф.	Великий Дальник
Волков В. П.	Біляївка
Воржов І. Ф.	Біляївка
Гарматюк М. М.	Яськи
Гілевич В. Є.	Біляївка
Глухов А. І.	Хлібодарське
Граненко М. Я.	Градениці
Гранковський Й. І.	Василівка
Григоренко К. Ю.	Біляївка
Гриценко Ф. Ф.	Нерубайське
Гусаченко З. Д.	Біляївка

Демченко І. Т.	Великий Дальник
Дерев'ялов І. С.	Троїцьке
Дерев'яно В. Г.	Мирне
Дерус О. О.	Троїцьке
Дима К. М.	Біляївка
Діденко Д. Т.	Троїцьке
Дідіченко Л. І.	Великий Дальник
Добенда П. Ф.	Усатове
Довженко Г. С.	Біляївка
Довженко К. В.	Біляївка
Довженко М. М.	Біляївка
Дьяченко С. І.	Троїцьке
Журенко В. В.	Біляївка
Завгороднюк В. І.	Вигода
Заносій І. А.	Біляївка
Зотов В. М.	Нерубайське
Зубков П. П.	Біляївка
Ільчак І. В.	Маяки
Калашлінський М. Г.	Градениці
Калутін М. Ю.	Троїцьке
Кара Г. П.	Біляївка
Карапетян А. В.	Біляївка
Карлюковський К. А.	Нерубайське
Касьянов Ф. І.	Дачне
Кисилев Є. Г.	Секретарівка
Кищенко А. А.	Біляївка
Кияновський Ф. Д.	Котовка
Клименко В. Д.	Яськи
Кобельський К. М.	Троїцьке
Коваленко С. А.	Біляївка
Козинець М. Ф.	Градениці
Колегов О. В.	Хлібодарське
Колісниченко А. А.	Березань
Колісниченко І. Г.	Біляївка
Колосовський О. О.	Мирне
Крижановський В. В.	Градениці
Кузьмін П. М.	Троїцьке
Кулаков С. С.	Повстанське
Куцаков І. Ф.	Холодна Балка
Кушнір І. Й.	Біляївка
Кушніренко О. І.	Біляївка
Лазаренко В. Й.	Березань
Ластовецький А. Г.	Троїцьке
Лебедев О. М.	Нерубайське
Лебедев П. І.	Нерубайське
Левинський Ф. В.	Секретарівка
Летинський О. І.	Маяки
Лозовський В. В.	Великий Дальник
Лозовський М. П.	Великий Дальник
Лопасов Г. О.	Біляївка
Ляшок В. О.	Кагарлик
Макагоненко М. О.	Мирне
Макаренко Д. С.	Великий Дальник
Малишев В. І.	Дачне
Марванюк В. І.	Хлібодарське
Мартинюк В. І.	Усатове
Мерклингер Г. Б.	Біляївка
Милосердний І. В.	Маяки
Михайлов І. О.	Біляївка

Михайлов М. Д. Біляївка
 Мойса С. І. Біляївка
 Морарь В. Л. Котовка
 Мостовенко М. І. Біляївка
 Мусурін А. Д. Троїцьке
 Назаренко О. І. Біляївка
 Неплій І. Д. Біляївка
 Неплій С. Ф. Василівка
 Нестеров М. І. Біляївка
 Оборін К. В. Набережне
 Олейник В. О. Хлібодарське
 Олексієнко М. К. Біляївка
 Оприц А. О. Дачне
 Паненко М. І. Яськи
 Пахомов Л. П. Червона Гірка
 Перекитний М. Г. Градениці
 Перехрестов М. Ф. Великий Дальник
 Пешехонов П. І. Троїцьке
 Підмазко І. З. Біляївка
 Підмазко І. М. Біляївка
 Підмазко М. В. Біляївка
 Підмазко С. М. Біляївка
 Підмазко Ф. Ф. Біляївка
 Подоба О. Д. Біляївка
 Поліщук В. Т. Березань
 Поляков П. М. Нерубайське
 Полянський О. С. Троїцьке
 Пономаренко К. К. Великий Дальник
 Поплавський Д. Б. Яськи
 Пржебелецький С. С. Холодна Балка
 Приймак П. М. Біляївка
 Пустомельник І. П. Усатове
 Радул Н. І. Біляївка
 Райлян Д. Г. Нерубайське
 Реуца В. В. Троїцьке
 Ройченко П. А. Біляївка
 Ромасева М. О. Біляївка
 Руденко Л. Т. Біляївка
 Рябченко В. Є. Нерубайське
 Салтановський Д. Ф. Біляївка
 Самойленко М. Д. Августівка
 Святий В. К. Холодна Балка
 Селезньов С. Г. Троїцьке
 Сердюк П. В. Нерубайське
 Скумбрій Г. П. Біляївка
 Слободанюк В. П. Августівка
 Сніцер Л. Г. Біляївка
 Соборов П. І. Троїцьке
 Солоденко В. І. Августівка
 Сотніков П. М. Маяки
 Стариков В. М. Великий Дальник
 Статнов Я. Д. Біляївка
 Стиркул С. А. Біляївка
 Стоцький І. П. Мирне
 Суржан І. А. Дачне
 Тоноян Т. Д. Великий Дальник
 Тьоса О. В. Біляївка
 Улибіна К. М. Маяки
 Умрихін І. Й. Троїцьке

Усков В. І. Біляївка
 Фесенко В. Г. Усатове
 Фоменко С. П. Біляївка
 Цибулько П. З. Біляївка
 Циганок М. С. Біляївка
 Цолінка П. В. Вигода
 Чернявський Я. К. Березань
 Чорна Д. І. Біляївка
 Шестопалов Є. Є. Маяки
 Шведенко М. В. Троїцьке
 Шляхов І. Д. Маяки
 Шпичка І. Г. Маяки
 Шурлаков А. А. Біляївка
 Юрченко В. О. Усатове
 Ящук Б. І. Біляївка

В цій книжці налічується декілька сотень сторінок і все ж цього виявилось замало, щоби вмістити увесь перелік нагород мешканців Біляївського району, розповісти про усі героїчні вчинки, назвати всі достойні імена. Автори просять вибачення у тих, хто не знайшов себе в переліку нагороджених. Можливо, в іншому виданні.

Знайомство з подвигом

День визволення України від німецько-фашистських загарбників, Біляївка

НАЩАДОК КАМЕНЯРІВ

*Був чоловік... І — нема,
Як же це, вічний світе?
Вернеться осінь... зима,
А чоловіка — нема...*

Б. Олійник

Геологічні дані свідчать про те, що під час свого просування на північ Понтічеське море покрило більшу частину сучасної Одеської області, зокрема ті місця, де розташоване село Усатове. Коли ж море відступило, міриади молюсків під тяжкістю вище розміщених відкладень

перетворились на камінь-черепашник. Навряд чи ця наукова інформація була відома запорожцям, які після розорення Запорізької Січі з'явилися в цих місцях з метою оселитись назавжди. Та й не так вже вона була їм цікава, козаків більше приваблювала можливість працювати в кам'яних шахтах, що, на відміну від землеробства, давало роботу, а отже й прибуток протягом всього року.

Серед перших поселенців був Іларіон Вернидуб, який різав ракушняк в небезпечних шахтах. Так само збирався працювати його правнук Петро, який народився в Усатовому у 1924 році і закінчив 7 класів Усатівської школи. Хлопець любив своє село, поважав працю чоловіків своєї родини і, вирішив в сім'ї каменярів, знав, що і для нього свого часу теж знайдеться місце поряд з дідом та батьком. Слухняний та скромний, Петро з першого класу вчився тільки на відмінно і школу закінчив з відзнакою. Хіба ж могли дирекція Усатівської школи та комсомольська організація знайти кращу кандидатуру для рекомендації до Одеського артилерійського училища? Юнак і тут проявив старанність, вступив до училища і був одним з кращих серед курсантів. Щодня йшов він Одесою від Хаджибейського лиману на Середній Фонтан, набував професію офіцера, а двигуном були зовсім не юнацькі амбіції, а сумнінність і звичка все робити на совість.

Артилерійське училище не судилось закінчити в Одесі, війна спричинила його евакуацію в глиб країни і доводилось скорочувати термін навчання. Петру Вернидубу не виповнилось і дев'ятнадцяти, коли на початку 1943 року, він стає командиром вогневого артилерійського взводу протитанкових гармат. З весни 1943 року служив у мотострілкових військах 144-ї стрілецької дивізії. До останнього

дня свого життя молодий лейтенант, як завжди, був у передніх лавах, маючи головною рисою тепер уже не старанність, а беззастережне почуття вірності обов'язку та присязі. Двічі Петра було поранено, але невдовзі знову був в строю, а коли після поранення запропонували піти на курси для подальшого навчання, відмовився, вважав, що не час, адже для наступу потрібні воїни. За подвиги в боях сорок третього та сорок четвертого років був нагороджений трьома бойовими орденами.

Фронт поступово наближався до кордонів Німеччини. Визволяючи Прибалтику, дивізія, в якій служив лейтенант Вернидуб, підійшла до Вільнюса. Вулички вузькі. Маневрувати гарматами важко і сталося так, що одного липневого ранку 1944 року взвод Вернидуба оточили фашисти. Якщо не можна використати гармати, підемо в рукопашну, вирішив молодий командир, і фашисти відступили. Доводилось кожному вулицю, кожен будинок брати з боєм, адже гітлерівці намагались відчайдушно контратакувати. Однак артилеристи розбивали ворога і закріплювалися все в новому і новому кварталі. В боях за визволення столиці Литви взвод Вернидуба знищив 23 вогневі точки, 8 автомашин, 8 танків і самоходок, 4 протитанкові гармати і понад два взводи ворожих солдат і офіцерів. На третій день боїв за Вільнюс рештки ворожого гарнізону були оточені радянськими військами, а німці ще намагались прорватися до Каунаса. Взводу Вернидуба було наказано перерізати

Пам'ятник Вернидубу на подвір'ї Усатівської школи

шлях відступу. Героїчно билися солдати в цьому останньому бою за Вільнюс, роззброїли і захопили в полон понад триста фашистів. Саме за героїзм у вільнюських боях нащадок запорожців, хлопець з села Усатове, що на Одещині, був представлений до високого звання Героя Радянського Союзу.

Через три місяці Герой Радянського Союзу Петро Вернидуб брав участь в боях поблизу міста Нестеров. На відміну від Вільнюса, де важко було маневрувати гарматами на вузьких вуличках, тут місцевість була відкрита, і гітлерівці зустрічали радянських воїнів вогнем з усіх видів зброї... Втрати були значними. В одному з боїв, 26 жовтня смертю хоробрих загинув і Петро Вернидуб, якому було на той час тільки 20 років. Учні Вільнюської школи № 27, збираючи матеріали про героїв,

які звільнили Вільнюс, розшукали після війни могилу Вернидуба, прах героя було перепоховано в Нестерівському районі (нині село Іукнішкен) Калінінградської області.

Славний та недовгий шлях героя завжди буде прикладом відданості своєму народові і предметом гордості для земляків. Згідно з Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1965 року Усатівській середній школі присвоєно ім'я Героя Радянського Союзу Петра Даниловича Вернидуба. В музеї бойової слави учні школи зібрали чимало матеріалів про лейтенанта Вернидуба, який назавжди залишився молодим. У дворі школи споруджено пам'ятник на честь героя, його ім'ям названо одну з головних вулиць, що проходить через усе село Усатове.

БУДЬ БЕЗСТРАШНИМ, ЯК ДОРОШ

Воїн! Ти йдеш на Берлін.

*Будь таким же безстрашним і відважним, як Дорош!
Нехай бойова слава обезсмертить і твоє ім'я.*

Фронтowa листівка

Останні місяці війни фронтowi листівки «*Будь безстрашним, як Дорош*» стали своєрідним закликком до кінця стояти за рідну Батьківщину та на прикладі Юрія стати безсмертним в пам'яті людей. Син героя Ігор Юрійович говорить: «*Батько рідко розповідав нам про свої воєнні роки, та його фронтowi*

товариші в один голос стверджували, що батько був гарячим та навіть трохи божевільним. Незважаючи на свої молоді літа, в бою він завжди піднімав в атаку солдат та намагався зробити все від нього залежне, щоб тільки виконати поставлену задачу...»

Народився Юрій Порфирійович 2 травня 1924 року в Миколаївській області в селянській родині. Закінчивши семирічну школу, став працювати трактористом в МТС. Як і багато юнаків його віку, Юрій опинився в окупації. Важкі то були роки, але вони навчили ненавидіти ворога, цінувати мир і свободу. Можливо, саме в цих відчуттях і криються причини подальших його героїчних вчинків. Можливо, тому після визволення його рідного села і попросився Юрій Дорош добровольцем на фронт.

Коли січневого ранку, незважаючи на лютий холод, П'ята ударна армія пішла на штурм

ворожих позицій, сержант першим зі своїм відділенням ускочив до траншеї ворога і в рукопашному бою разом з товаришами знищив 37 гітлерівців, а 11 захопив у полон. 14 січня 1945 року під час штурму однієї зі станцій, розташованих в чотирнадцяти кілометрах на захід від польського міста Магнушев, сержант Дорош, будучи командиром відділення Першого стрілецького батальйону (1052-й стрілецький полк 301-ї стрілецької дивізії 9-го стрілецького корпусу, П'ятої ударної армії Першого Білоруського фронту), знищив дві ворожі кулеметні установки. Потім, переслідуючи противника на чолі відділення, він переправився через річку до населеного пункту Маринки, ризикуючи життям, підповз до ворожого кулемета і влучними пострілами з автомата знищив всіх ворожих солдат. Цими діями відважний командир відділення посприяв успішному форсуванню ріки підрозділами полку.

Неможливо було потім пригадати, скільки сталося подібних випадків на фронтowому шляху Юрія Дороша, який розпочався від Південного Бугу і мав своє переможне завершення у Берліні. Хоча воювати довелося тільки останні місяці війни, він встиг неодноразово виявити свій героїзм. А що таке героїзм? Тлумачний словник відповідає, що це — здійснення визначних для суспільства вчинків, які потребують від людини особистої мужності, стійкості, готовності до самопожертви. Усі ці якості були притаманні молодому воїну. Через це 27 лютого 1945 року наказом Президії

Верховної Ради СРСР сержантові Юрію Порфірійовичу Дорошу присвоєно звання Героя Радянського Союзу з формулюванням: за мужність і героїзм, проявлені в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками. Вручення герою ордена Леніна і медалі «Золота Зірка» стало достойним підсумком нехай недовгого, але великого шляху до Великої Перемоги одного із радянських солдат.

Після війни Дорош ще два роки командував взводом у самохідному полку, потім повернувся до мирної праці. Демобілізувався у 1947 році, працював диспетчером на Акмечетській МТС, де колись починав свій трудовий шлях. Здавалось, війна залишилась позаду, при його, Юрія, участі прийшов кінець вибухам, смертям та болям. Але у пам'яті кінця не буває. Працював, навчався, а картини колишніх боїв не відпускали ветерана, особливо в дні, коли школярі запрошували його на уроки патріотизму і знов і знов розпитували про події Великої Вітчизняної війни. Юрій Порфірійович чим старшим ставав, і самдивувався, наскільки відважними були його товариші при виконанні бойового завдання. Багато хто з них загинув і не дано їм знати, що він розповідає дітям про їх вчинки, що молоде покоління захоплюється героїзмом воїнів, а щороку мільйони людей в День

Перемоги приходять на могили, до пам'ятників і схиляють голови перед пам'яттю про тих, хто не думав про славу, а був виконавцем високих стратегічних планів.

Після трьох років роботи на Акмечетській МТС Юрія Дороша направили на навчання в Одеській республіканській школі кіномеханіків, після чого за направленням працював начальником відділу кінофікації в Миколаївському районі Одеської області. Пізніше обіймав посаду начальника Андрієво-Іванового філіалу відділення зв'язку. З 1977 року син героя Ігор Юрійович Дорош після навчання в медінституті став працювати лікарем в Біляївці. Батько не раз відвідував родину сина і уподобав це прекрасне містечко на березі Дністра, тому, коли вийшов на заслужений відпочинок, довго не вагався. Ветеран війни і праці із задоволенням переїхав до Біляївки.

В Біляївці Юрій Порфірійович встиг побудувати власний дім, в якому нині живуть його нащадки. Пішов з життя у квітні 1992 року і похований в Біляївці. Знаєте, які слова викарбувані на пам'ятнику, що стоїть на його могилі? А ті, які були написані на фронтівій листівці і закликали солдат до кінця стояти за рідну Батьківщину: «*Будь безстрашним як Дорош!*» І слава Дороша обезсмертила його ім'я.

ДІЙШОВ ДО БЕРЛІНА

*Вже гасне сонце в небі млистім,
А бій все гужчає, кипить.
Отут на смерть стоять танкісти,
І зріє Перемоги мить!*

В. Конгратенко

«Наша сім'я шанобливо ставиться до всіх ветеранів, — говорить дочка Петра Згами Лідія Петрівна Кривонос, — адже кожен з них заслуговує називатися героєм... Батька вже давно немає, а ми проговжуємо його любити, шанувати та дуже ним пишаємося. Проходячи повз Алею Слави, часто

підходимо до місця, де викарбовано його ім'я, торкаємось напису і з гордістю кажемо, що це наш батько, дігусь, прагідусь — герой, який разом з іншими солдатами завоював велику Перемогу». Не тільки діти, онуки та правнуки пишаються героєм, вся Біляївка віддає пошесті своєму землякові Петру Миколайовичу Згамі.

Народився Петро 15 липня 1923 року в Біляївці і був другим з чотирьох дітей в родині. Батька репресували як ворога народу, і нелегко було матері самотужки ставити дітей на ноги. Як тільки хлопець закінчив 9 класів Біляївської школи № 2, намагався їй допомогти: деякий час працював в колгоспі помічником комбайнера, потім, аби поліпшити матеріальне становище родини, Петро відправився на заробітки за Урал. З шістнадцяти років працює на лісоповалі, там у 1941 році його застала війна. На той час вік у Петра ще не призовний, але, додавши собі рік, він іде добровольцем на фронт. Направили його до військової танкової школи, а потім до танкових військ. З цими військами пройшов Петро від Сталінграду до Курської дуги.

Фашисти мріяли про реванш. Вони хотіли помститися за поразку під Сталінградом і сподівалися на перемогу на Курській дузі. 12 липня в районі Прохорівки відбулась найбільша

зустрічна танкова битва Другої світової війни, в якій брали участь сотні танків і самохідних артилерійських гармат. В одному з танків був хлопець з Біляївки Петро Згама. У Курській битві було розгромлено десятки дивізій ворога, фашисти втратили близько п'ятисот тисяч чоловік, тисячі танків, гармат і літаків. Перемогою під Курськом і виходом до Дніпра завершився корінний перелом у ході війни. Закінчилось і життя багатьох радянських воїнів, що віддали його за перемогу, битва за яку тривала довгих 50 днів. З тих, хто залишився в живих, тисячі були контужені чи тяжко поранені.

Під Прохорівкою під час запеклого бою Петро Згама теж отримав важке поранення. Далі був шпиталь і однозначний вирок лікарів: «*Ходити, солдат, ти вже не будеш. Вігвоював*». Однак непоборне бажання захищати рідну землю від фашистських загарбників було настільки сильним, що вночі, коли всі вже спали, Петро Миколайович самотужки скочувався з ліжка і вчився повзати, щоб згодом навчитися ходити. Незважаючи на категоричну заборону лікарів це робити, він продовжував боротися зі своїм недугом. Звістка про неслухняного пацієнта дійшла до головного лікаря. Одного разу, зайшовши до палати, він запитав Петра: «*Чому ви це робите?*» Солдат відповів, що хоче стати на ноги, щоб знову піти на фронт, адже впевнений, що повинен бути там, поруч з фронтовими товаришами. Після цього головний лікар власноруч взявся за лікування Петра Миколайовича, і через деякий час той став на ноги. Звісно, після такої хвороби солдата не відправили на фронт, а комісували і направили до Томська на військовий завод. Проте така участь не влаштувала Петра, і через місяць він втік на фронт. Згодом за підозрою у дезертирстві його арештували, та під час слідства стало зрозуміло, що, тікаючи із заводу, Петро Миколайович переслідував зовсім іншу мету: пліч-о-пліч з іншими солдатами дати відсіч ворогу. Так потрапив він на Донбас, до Артемівської стрілецької дивізії і став помічником командира взводу розвідки. З цим полком дійшов до Берліна. За його участі взводом було взято 19 язиків.

Походи через «нічийну землю», коли щохвили доводилось ризикувати життям, загартували волю. Несподівані нічні сутички з ворогом розвинули кмітливість, винахідливість. В щоденних небезпеках, у нелегкій війсьській праці юнацькі мрії про подвиг в ім'я особистої слави вивітрились. Петро Згама був уже воїн, свідомий великої місії народу — визволення Європи від фашистів. Життя розвідників недовговічне — це відомо. А от Згамі пощастило: до останніх днів війни його супроводжувала удача. Можливо, і так, але не треба забувати що удача, звісно, шансу і береже сміливців, але і тих, хто в змозі зорієнтуватися в будь яких умовах. Якось

на Дністрі, взявши цінного язика, та не маючи змоги вийти не поміченими, розвідником, серед яких був і Петро Миколайович, довелося три дні просидіти у комишах по плечі у воді. За проявлену відвагу та витримку розвідники були представлені до нагородження орденами Червоної зірки. Пізніше, вже у квітні 1945 року на підступах до Берліна Петру Миколайовичу та ще декільком розвідникам вдалося взяти фашистського начальника штабу дивізії з планами укріплення Берліна. Інформація, яку отримали розвідники, змогла врятувати життя сотень солдат. За такий героїчний вчинок Петро Миколайович, маючи вже орден Червоної зірки, був представлений до звання Героя Радянського Союзу. Пройшовши дорогами війни і діставшись з перемогою до Берліна, він повернувся додому, ставши справжнім героєм.

Після війни, повернувшись до рідної Біляївки, Петро Миколайович одружився. Четвертого грудня 1946 року в його сім'ї сталася подвійна радість — народилася донька Ліда та прийшов наказ Президії Верховної Ради СРСР про присвоєння йому звання Героя Радянського Союзу. Символічним є те, що відважний герой-розвідник, що пройшов пекло війни, бачив тисячі смертей, жорстоко і безжально бився з фашистами, які прийшли на його рідну землю, після війни працював бригадиром садівничої бригади. Біляївку завжди вважав райським куточком, а найсильніше хотів прикрасити її ще більше. Стати танкістом вимушений був, аби захищати країну, а працювати на землі і виховувати дерева було його покликанням. Садівником був до самої пенсії. Протягом усього післявоєнного часу боровся з хворобами, набутими під час воєнних дій, однак ті три дні, що просидів в комишах по плечі у воді, далися взнаки і зробили вразливими не тільки суглоби, а й легені. Через важку хворобу легенів 24 серпня 1983 року Петро Миколайович пішов з життя. Проте пам'ять про нього вічно житиме в серцях біляївців та всіх тих, хто знає про його героїчний фронтовий шлях.

СЕРЦЕ ВІДДАВ ПЕРЕМОЗІ

*Как твердо и крепко
Шли на штурм моряки,
Шли, взрывчаткой себя опоясав,
И как вместо свинца —
В бой бросали сердца,
Если не было боеприпасов.*

М. Матусовский

Якби в неї спитали, що таке щастя, навряд чи могла би висловити словами, що воно таке. А тільки, коли чула від синів: «Мамо!», відразу огортала тепла хвиля такого сильного відчуття, яке не могла зрівняти ні з чим. Вони підросли, а разом з цим росла материнська тривога: як складеться їх доля,

що чекає синів попереду? Чоловік, Іван Данилович Кіпенко, радів, що сини виявилися здібними і, коли почали працювати, пишався їх успіхами. Іван, старший, отримав посаду бухгалтера, а Григорій і Володимир, молодші, тягнулися до техніки та влаштувалися в МТС, як їх батько. Звичайна біляївська сім'я, яка бачила добробут у мирній праці...

Жоден із синів не повернувся з війни: Іван загинув під Севастополем, за кілька днів до Перемоги під час штурму Берліна поліг Григорій, а Володя загинув смертю хоробрих при визволенні міста Миколаїв. Мати, не витримавши горя, померла, згасла без дітей, яких ростила не для війни, а для щастя. Іван Данилович втратив їх усіх і це важко усвідомлювати, але залишилися спогади... Володя?

Народився у 1921 році. Непосидючий, трохи бешкетний хлопчик, якого від гри могла відволікти тільки можливість щось майструвати. Був дуже добрим слюсарем, згадував батько, ще з дитинства захоплювався різними механізмами. До всього хотів сам докопатися, все зрозуміти...

Бойовий шлях Володимира Кіпенка розпочався ще з Біляївки, у перші дні війни був у винищувальному батальйоні, який згодом приєднався до армії. Не раз проходив Володя у тил ворога і приносив цінні відомості. Був учасником оборони Одеси, Севастополя, Північного Кавказу. Через поранення був звільнений з армії, але після лікування знову призваний. У 1943 році воював під Новоросійськом, брав участь у штурмі Маріуполя. Коли формувався десант Ольшанського, Володя одним з перших попросився до його складу.

Мріяв скоріше потрапити до рідних місць, адже залишив Біляївку ще першого місяця війни і нічого не знав про долю батьків та братів. Розумів, що чим скоріше вийдуть до Одеси, тим раніше зустрінеться з рідними. Не збулося.

Це сталося весною 1944 року, коли війська Третього Українського фронту, стрімко розгортаючи наступ, прорвали фронт Шостої гітлерівської армії і вийшли до Миколаєва. Фашисти створили навколо міста потужну лінію оборони. Аби полегшити нашим військам визволення міста, командування вирішило здійснити висадку десанту до порту Миколаєва. 12 саперів та 55 морських піхотинців, серед яких був і Володимир Кіпенко, на човнах переправились в район елеватора і зайняли кругову оборону. Ранком, коли фашисти помітили десант Ольшанського, почалася битва не на життя, а на смерть. Морські піхотинці, не дивлячись на те, що фашисти переважали чисельністю, відбили 18 жорстоких атак, знищили до семисот ворожих солдатів і офіцерів. Наче казкові богатирі, вони боролись один проти десяти. З автоматами, кулеметами і гранатами проти танків, мінометів, вогнететів. І перемогли. Рішучі дії десанту Ольшанського зірвали задум гітлерівців, які намагались знищити морський порт, елеватор та інші важливі об'єкти Миколаєва.

А для Володимира Кіпенка цей ранок став останнім. Не бачити йому більше ніколи дністровських плавнів та вулиць рідної Біляївки, не звернутися йому більше ніколи до мами й тата, не потиснути руки братам. І могила його не вдома, а в Миколаєві. До визволення Одеси і Біляївки від фашистів залишалось менше трьох тижнів... Загинув 26 березня, а 20 квітня 1944 року Володимир Кіпенку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Отже, Вітчизна високо оцінила подвиг десанту Ольшанського. Усім десантникам, що загинули у тому бою, і тим, хто залишився в живих, присвоєно звання Героя Радянського Союзу. В нагородному листі було зазначено: «Як вірні сини Вітчизни, всі вони ненавиділи ворога, в боротьбі проти загарбників показали приклад мужності, відваги і героїства... Незважаючи на важке поранення, товариш Кіпенко до кінця

не склав зброї і поліг смертю героя...» Пізніше на честь десанту Ольшанського названо корабель.

Коли хвилі Чорного моря розрізає великий десантний корабель військово-морських сил України «Костянтин Ольшанський», в його потужному диханні чути пульс героїв, які віддали своє життя у великій битві за щастя народів. І в цьому спільному диханні чітко прослуховується також і пульс Володимира Кіпенка. Минає час, а пам'ять про героїв жива: в розповідях, обелісках, назвах вулиць і теплоходів, в тому числі є ім'я Героя Радянського Союзу Володимира Кіпенка, а в районному краєзнавчому музеї виставлено матеріали про життя, подвиг і загибель уродженця Біляївки. Учні Біляївської загальноосвітньої

школи №1 з 1974 року дуже ретельно збирали інформацію про учасників Великої Вітчизняної війни. Тепер відвідувачі в деталях можуть ознайомитись з біографіями героїв, зокрема В. І. Кіпенка. Водночас Біляївська міська рада на Меморіалі Слави відкрила дошку пам'яті Героїв Радянського Союзу. Двічі ця пам'ятка була реконструйована і перетворилась на Стелу, урочисте відкриття якої знову відбулось в День Перемоги, 9 травня 2001 року. Серед портретів стели ви побачите фото молодого Володимира Кіпенка, інших фотографій просто не може бути, адже загинув він у 23 роки. Для біляївців тезис «*Ніхто не забутий, ніщо не забуде*» — не просто слова. Пам'ятають, шанують, згадують!

ВУЛИЦЯ ІМЕНІ СЕРГІЯ КРАВЧЕНКА

*Мимо Біляївки, озера Білого,
Мимо гитинства свого пропливу,
Світу єдиного, розквіту милого,
Мимо усього, що щастям пізніш назову.*

В. Гетьман

В кожного є та мить, з якої він пам'ятає себе і все, що його оточує. Для Сергія це була довга-довга вулиця, яка тягнеться вздовж ріки і наповнена плескотом хвиль, співом багатьох птахів, вологою живою зеленню та рибою, яку батько, старший брат, а потім і він приносили додому з плавнів.

Біляївка... Вулиця, з якої для нього все почалось, навіть звалася Набережною. Окрім брата, в гомінливій родині було ще чотири сестри. Коли Сергій закінчував семирічку, тепер Біляївська школа № 1, брат Василь вже писав з Кронштадта захоплюючі листи про моряцьке життя. Сергій теж мріяв про море, далеке плавання. Не знав він, як згодом в далеких краях тужитиме за Біляївкою та дністровськими плавнями.

Коли у 1941 році пролунала страшна звістка про початок війни, то родина Кравченків не стала ховатись за спину. Одразу ж до зброї став батько, Трохим Артемович, потім на фронт пішов брат — Василь Трохимович, добровольцем у 17 років відправився за ними і сестра Ірина. Намагався разом з нею піти і він, але у військкоматі йому відмовили, сказали, що його шістнадцяти років недостатньо для воїна. Коли румунські фашисти прорвалися через Дністер і намагалися

захопити станцію «Дністер», все населення стало до боротьби, організувавши винищувальний батальйон, який допомагав бійцям Чапаєвської дивізії відбивати ворожі атаки. Сергій теж був серед бійців батальйону.

На фронт був призваний, коли у 1944 році радянські війська звільнили Біляївку. Сергій пішов визволяти міста і села України, Білорусії, Польщі... Служив у складі 415-ї роти, 117-го гвардійського стрілецького полку 39-ї гвардійської стрілецької дивізії Восьмої гвардійської армії Першого Білоруського фронту. Намагався розшукати брата Василя, який завжди був для Сергія прикладом. До того ж Сергій мріяв потрапити на флот і битися поряд з братом. Знайти Василя не вдалось. Як виявилось потім, Василь Кравченко пропав без вісти ще на початку війни, тому і не було від нього повідомлень. А поки що Сергій брав участь у битвах, які, можливо, були не такими тривалими, як у 1941 — 1942 роках, але від того не менш запеклими і небезпечними.

На кінець літа 1944 року вийшли на Віслу. Йшли останні запеклі місяці війни. Живі свідки тих подій розповідають, що, усвідомлюючи свою неминучу поразку, фашисти скаженіли. Радянські воїни сотнями, тисячами гинули. Прикладі героїзму надихали солдатів боротися до остаточної Перемоги. Такий приклад неодноразово показував молодий боєць Сергій Кравченко. 1 серпня 1944 року Сергій скоріше за всіх переплив Віслу і, як тільки ступив на берег, на першому ж будинку встановив Червоний

прапор комсомольської організації, який став дороговказом для усіх інших солдат. Все це було зроблено під кулеметним і мінометним вогнем.

Почався наступ. На десант німці кинули автоматників і три самохідні гармати, що змусило щойно переправлену через Віслу стрілецьку роту, не витримавши натиску оборони, знов повернути до берега. І тоді Кравченко відчайдушно кинувся з автоматом навперейми ворогам. Знищивши вогнем автомата групу гітлерівців, гранатами підбивши самохідку, він кількома хвилинами героїчних дій врятував становище, адже після цього рота перейшла в контратаку і закріпилася на плацдармі. Це був останній бій Сергія Кравченка, тому що поранений в обидві легені розривними кулями, він до кінця війни пролежав у госпіталі між життям і смертю.

Чому в пориві гніву він кинувся на гітлерівців, аби не зірвати атаку стрілецької роти? Хіба на це питання існує відповідь? Не було її і у Сергія Кравченка, який у шпиталі витримував пекельний біль у легенях, начинених уламками фашистського вогню. Упадаючи в безпам'ять, марив рідною Біляївкою, її вулицями і плавнями, голосом матері: «Ой, стережися, синочку!» Наче бачив за великим столом усю їх гомінливу, дружну родину. А опам'ятавшись, знову відчував біль і бачив палату шпиталю. Не жалкував ні про що. Знав — не могло

бути інакше. Коли лежав на шпитальному ліжку, надійшла звістка, що Президія Верховної ради СРСР Указом від 24 березня 1945 року присвоїла Сергію Трохимовичу Кравченку звання Героя Радянського Союзу.

Сергій до рідної Біляївки повернувся з важким пораненням у легені і не любив розповідати про свої героїчні вчинки, мовляв, лише виконував свій обов'язок. Його молодша сестра говорила: «Навіть словом не прохопиться про те, де був і як воював». Тільки з нагородного листа біляївці дізнались чим заслужив Золоту Зірку Героя їх земляк. Лікарі шпиталю врятували йому життя, та з легенів не пощастило видалити усі осколки, які дванадцять років тривожили солдата і не дали довго прожити в мирний час. Пішов з життя у свій тридцять перший день народження, а саме, 26 жовтня 1956 року.

Вулицю, що тягнеться вздовж плавнів, здавна біляївці звали Набережною. Тут у невеличкому будинку під очеретом у 1925 році народився хлопчик, якому судилося стати Героєм Радянського Союзу. Сьогодні, так само, як і тоді, плещеться дністровська вода, співають птахи і шелестять листям дерева. Тільки вулиця тепер зветься не Набережною, а вулицею імені Сергія Кравченка. І хлопчаки, що народжуються на цій вулиці, знають чому.

ЗУСТРІЧ З ГЕРОЄМ

*Внизу Дніпро. Над сивою Сагою
Од вибухів клубочаться димки...
То люття скаженіє вогневою,
З зеніток ворог б'є із-за ріки.*

І. Гончаренко

Минув тридцять п'ятий рік після визволення Одещини від фашистських загарбників. Учні Маринівської школи із хвилюванням збирались до Москви, де мали зустрітися зі своїм земляком, Героєм Радянського Союзу М. І. Сташеком. Хвилювання виправдані,

адже на них чекала зустріч зі справжнім героєм нашого часу, кавалером ордена Леніна, двох орденів Червоного Прапора, ордена Червоної Зірки, ордена Суворова III ступеня та багатьох медалей. У шкільному музеї зібрана чимала добірка матеріалів про бойовий шлях Миколи

Івановича, а все ж майбутня особиста зустріч з ним у Москві додавала гордості за земляка, за те, що завдяки героїзму колишнього мешканця хутора Маринівський, їх село увійшло до всіх енциклопедій героїчної слави.

Народився 29 квітня 1914 року на хуторі Маринівський (тепер з'єднаний з селом Маринівка) і виховувався в родині, де було дев'ятеро дітей. «Виховувався» — це сильно сказано, адже з раннього дитинства Микола батрачив у власників земель. Саме революція та встановлення Радянської влади (що б там не казали) змінила долю юного батрака. Хлопець пішов навчатись, вступивши до школи селянської молоді, став комсомольцем. Він уже був підлітком, коли у Міжлиманні відбувались кардинальні зміни у виробничих відносинах, на його очах створювались комітети незаможних селян, товариства спільного обробітку землі,

а на кінець 1931 року колективізацію в Маринівці було майже завершено. Родина Миколи Івановича стала учасником цих процесів і увійшла до складу організованого протягом 1928 – 1930 років колгоспу. Це, безумовно, не могло не радувати багатодітну родину Сташеків, для якої засвітила іскра надії змінити батрацьку долю. У 1932 році настав час служби в армії. Служив у прикордонних військах, де проявив мужність і дисциплінованість. Завдяки цим якостям молодий прикордонник отримує направлення на навчання до військового училища, яке з успіхом закінчує і стає офіцером Радянської Армії. Вже тоді земляки пишалися, коли курсант, а потім молодий офіцер приїздив у відпустку додому. Цей слухняний, роботящий хлопець у красивій військовій формі та в пілотці із зірочкою був наче якимось іншим: упевненим в собі, прямо дивився у вічі і був готовий поговорити із сусідами на будь-яку тему. На жаль, такі поїздки для офіцера Радянської Армії ставали все більш рідкими, адже Друга світова війна вимагала його постійного перебування в частині.

Все це було відомо учням Маринівської школи, коли весною 1979 року вони поспішали до Москви і наче підганяли поїзд, прислухаючись до стукоту колес. І ось вона, омріяна зустріч з Миколою Івановичем, який тепер кандидат військових наук, адже після війни у 33 роки закінчив Військову академію імені Фрунзе, у 1952 році отримав диплом Військової академії Генерального штабу і протягом багатьох років викладав військову справу в Академії імені Фрунзе. Окрім теоретичних знань, йому було про що розповісти молодим офіцерам зі своєї героїчної практики. Саме про це героїчне минуле найбільше розпитували його і юні земляки з Міжлимання. Відповідав стримано, не вбачаючи в своїх діях чогось виняткового... В бойових діях брав участь з 1942 року. Воював на Західному, Брянському, Центральному, Першому Українському фронтах. Вже був підполковником і командував стрілецьким полком, коли в жовтні 1943 року підійшли до Дніпра. Битва на Дніпрі, як відомо, була однією з яскравих сторінок війни. Блискавичне форсування такої великої водної перепони стало видатним подвигом радянських воїнів. Вода в річці кипіла від куль, снарядів і бомб. Підрозділи військ Радянської Армії форсували ріку на човнах і плотах, на поромках, налагоджували понтонні переправи. Ніякі зусилля гітлерівців не могли стримати наступ визволителів. 2438 воїнів, що брали участь у битві за Дніпро, удостоєні звання Героя Радянського Союзу, серед них за проявлені відвагу та героїзм значиться і підполковник Микола Іванович Сташек. У нагородному листі зазначалось, що за успішне форсування ріки Дніпро, за проявлену відвагу та героїство Указом Президії Верховної ради СРСР від 16 жовтня

1943 року командир 360-го стрілецького полку 74-ї стрілецької дивізії 15-го стрілецького корпусу 13-ї армії підполковнику Миколі Сташеку присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Він також був нагороджений орденом Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденами Червоної Зірки, Суворова III ступеня та багатьма медалями. Як бачимо, звання Героя Миколі Івановичу присуджено ще у середині битви за Дніпро, адже перш ніж звільнити Київ, радянські війська вигнали ворога більше ніж із тридцяти восьми тисяч населених пунктів, розташованих берегами Дніпра, в тому числі 160 міст. Київ став вільним 6 листопада, а увесь світ визнав, що гітлерівська Німеччина зломлена. Коли увійшли у місто, Миколі Івановичу та його товаришам відкрилась страшна картина. Будинки столиці України спалені, розтрощені, музеї, бібліотеки, театри пограбовані й зруйновані. В місті залишилось лише 172 тисячі жителів. І серце Героя наповнювалось гнівом і болем за зруйновану країну, за свою Маринівку, що у 1943 році була ще окупована ворогом. Все це своїм юним землякам Микола Іванович розповідав на Красній площі після параду. Читати про героя, звичайно дуже цікаво, але зовсім інакше починаєш ставитись до нього, коли зустрічаєшся особисто. Учні Маринівської школи, повертаючись додому, були в захваті від розповідей земляка, від того, що саме в їх Міжлиманні виріс і став сильним цей незвичайний чоловік, на перший погляд такий самий, як їх батьки та дідусі, народжені в селі Маринівка. Відтоді до експонатів шкільного музею про героїчне минуле краю та відважних земляків додалися фотографії учнів з М. І. Сташеком, зроблені на Красній площі в Москві, в музеї також зберігається автограф героя: *«Учитесь хорошо, вкладывайте в учебу ваши маленькие сердца и Вам будет сопутствовать счастье. Желаю вам, дорогие дети, тепла и счастья.»*

*Ваш земляк Герой Советского Союза,
генерал-лейтенант Н. Сташек».*

Стела Героїв Радянського Союзу в Біляївці

СЕКРЕТАР ПІДПІЛЬНОГО ОБКОМУ

*Де вся земля неначе рана
І сонце раною — вгорі,
Там молодого партизана
Кати убили на зорі.*

В. Сосюра

За масштабами, політичними і військовими результатами всенародна боротьба в тилу ворога стала важливим військово-політичним фактором в розгромі фашизму. За цією сухою констатацією факту стоять тисячі людей. Близько двохсот тисяч учасників підпільного руху нагороджено

орденами і медалями, двадцяти трьом відважним присвоєно звання Героя Радянського Союзу, серед них і Микола Іванович Сташков.

Народився у 1907 році в селі Маринівка в болгарській родині переселенців. Дитинство припало на тривожне десятиліття революції і Громадянської війни. А ранню юність зустрів уже в Харкові, тодішній столиці, куди у 1922 році його направили на навчання в школі Червоних старшин. Досить скоро повернувся до Одеси і продовжив навчання в Одеській піхотній школі імені Якіра. По закінченню був направлений до Дніпропетровська. Працював на різних посадах: на заводі «Спартак», піднімав село, потім організував роботу МТС, а у 1928 році Дніпропетровським окружкомом ВЛКСМУ його направили до міста Ніколаєвськ-на-Амурі. Членом КПРС став у 1931 році. Звичайно, за ним поїхала і його дружина Катерина, яка завжди в усьому підтримувала чоловіка.

Повернувшись до Дніпропетровська 20 червня 1941 року, буквально за добу до початку Великої Вітчизняної війни. Микола Іванович обійняв посаду інструктора відділу кадрів Дніпропетровського обкому партії, але не встиг зорієнтуватись на новій посаді, як почалась війна. Просився на фронт, але керівництво вирішило інакше, призначивши його Першим секретарем Дніпропетровського підпільного обкому. Погодився. Почав з евакуації в глибокі країни промислових підприємств, конструкторських бюро, важливих документів. Відправив в евакуацію дружину з двома дітьми. Наполягав, аби і батько, який на той час вже жив з родиною сина у Дніпропетровську, покинув береги Дніпра, які ставали для мирних жителів небезпечними. Але батько коротко відповів,

що нікуди він не поїде, адже: «Синку, у мене з тобою одна горога». Разом із сином залишився в місті і став активним учасником підпільної боротьби з окупантами.

Важко собі уявити, як довелось Сташкову та його бойовим товаришам жити і працювати, коли Дніпропетровськ окупували фашисти. Доводилось діяти в місті та робітничих селищах, де розташовувались військова комендатура, органи гестапо та поліції. Незважаючи на це, організація росла і до грудня 1941 року нараховувала вже близько ста п'ятдесяти осіб. У 1942 році Миколу Івановича за активну роботу було нагороджено орденом Леніна.

Гітлерівці не жаліли сил та коштів, аби виявити підпільну організацію. Час від часу прокочувалась чергова хвиля арештів, і хоча Сташков та його товариші постійно змінювали адреси, оселяючись то на іншій вулиці Дніпропетровська, то в Павлограді, знаходились таємні агенти, які вмילו укоренялись в родини зв'язківців під виглядом патріотів. В ніч на дев'яте липня у Дніпропетровську розпочались арешти. Було схоплено 52 підпільники. Не витримавши знущань, одна із зв'язківців почала називати адреси явочних квартир. В цей час Микола Іванович знаходився в Павлограді, однак і там, з допомогою зрадника, його знайшли та заарештували. При затриманні був поранений, величезні собаки рвали одяг та тіло. Коли прийшов до тями, зрозумів, що його доправляють до катівні гестапо. Ніколи він вже не вийде на волю, ніколи не побачить дружину, дочку і сина, не побуває в рідній Маринівці. Спочатку його, ледве живого, почали інтенсивно лікувати, аби потім схилити на свою сторону будь-якою ціною. Однак ні катування, ні солодкі обіцянки не зламали волю секретаря підпільного обкому. Настав грудень 1942 року, коли фашисти зрозуміли, що їх вигадка перетягнути «гроссекретаря» на свій бік, не здійсниться. Почалися катування все більш і більш «витончені». Микола Іванович вже не мав уявлення про час. День та ніч з'єднались в один пекучий біль. Його били до нестями, а коли опритомнював, починали все з початку. Одного разу кати із задоволенням повідомили, що стратили його батька. Втрачаючи свідомість, він відчув страшенний біль за батька і знову подумав, що даремно не наполіг на його евакуації.

Він ніколи не писав віршів, але в грудні 1942 року в катівні гестапо вперше йому вдалося скласти вірш, який можна вважати заповітом відважного підпільника тим, хто залишився в живих і продовжував боротьбу:

*«В тьлу врага громите без пощады
Депо, вокзали, рельсы, поезда.
Запрячьте хлеб, сжигайте склады,
Взрывайте танки... И тогда
Покончим с Гитлером кровавым
Ударом с тыла и ударом в лоб,
Мы с двух сторон врага раздавим,
Мы с двух сторон его загоним в гроб.
Вставайте все!»*

Фашисти стратили М. І. Сташкова 26 січня 1943 року. Похований у Дніпропетровську, де встановлено пам'ятник на його честь. Про життя і смерть героя пізніше написана книга «Подвиг остается жить». Її автор — Ілля Ветров, який боровся з ворогами у підпіллі, будучи партизанським розвідником і неодноразово зустрічався з Миколою Івановичем. Ще не був встановлений прапор Перемоги на будівлі

Рейхстагу, а вже 2 травня 1945 року було підписано Указ Президії Верховної Ради СРСР про посмертне присвоєння звання Героя Радянського Союзу секретарю Дніпропетровського підпільного обкому КП(б)У Миколі Івановичу Сташкову з таким формулюванням: за зразкове виконання бойових завдань у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками в тилу ворога і за особливі заслуги у розвитку партизанського руху в Україні.

Минуло 35 років. В 1980 році до села Маринівка завітали болгарські документалісти, які працювали над фільмом про Героя Радянського Союзу М. І. Сташкова. Кіношники відвідали Маринівську школу, де він навчався, завітали до хати, де народився герой і звідки в 15 років широким кроком вийшов у світ. За все своє життя, а прожив він всього 36 років, не осоромив честі родини, рідного села. І ще: до яких би книг, фільмів або списків героїв не заносили ім'я Миколи Івановича Сташкова, поряд завжди зазначають: місце народження — село Маринівка, що на Одещині.

КОМАНДИР ШТУРМОВОЇ РОТИ

*Я єсть народ, якого Правди сила
Ніким звоєвана ще не була.*

П. Тичина

На війні Ткаченко командував штурмовою ротою і постійно бився на передовій. Коли демобілізувався через інвалідність у 1946 році і повернувся до Ясьок, то зрозумів, що битва за життя продовжується, хоча і замовкли кулемети та гармати. Окупанти завдали великих збитків, в господарствах не було

жодного трактора, а сонце 1946 року так пекло, що спалило усе посіяне на полях і посаджене на городах. І знову Ілля Іванович Ткаченко працював на передовій і ставав до роботи там, де потрібні були його сила і досвід механізатора. З'явилась поступово техніка: трактори та автомобілі, повертались з війни його земляки, життя входило в своє русло, і скромний трудівник своєю поведінкою нічим не відрізнявся від інших у трудові будні. І тільки в свята, коли все село збиралось в центрі, а на його одязі виблискувала зірка Героя Радянського Союзу, зрозуміло було, який тернистий шлях пройшов цей скромний

чоловік, який був учасником Російсько-японської та Великої Вітчизняної воєн.

Народився в родині селянина, батько радів, що підростає пастух, адже в господарстві потрібен був ще один робітник, аби доглядати за худобою. *«Школа тобі хліба не дасть»*, — не раз говорив синові. Ілько самотужки та потайки почав вивчати грамоту, а у 1931 році, коли був створений колгосп «Червоний партизан», йому пощастило вступити на курси трактористів. Потім працював в колгоспі трактористом, а ввечері відвідував початкову школу. Найпершою нагородою за відмінну роботу були — штани! На той час слухна нагорода і така необхідна. Ілля Іванович пізніше, розповідаючи про цей епізод свого життя, говорив: *«Трохи не заплакав від щастя!»* У 1933 році його призвали до армії. Служив на Далекому Сході і там прийняв бойове хрещення, коли довелось вступити у рукопашний бій. Тут отримав і першу військову нагороду: нагородний значок за бої на озері Хасан. У 1938 році радянські війська розгромили і відкинули японські війська, що вторглися на територію СРСР. Пізніше Ілля Іванович, розповідаючи про участь у військових діях на озері Хасан, признавався: *«Цей значок — найдорожча*

нагорода для мене. З нею я всю війну пройшов». Можливо, тому, що тоді це була перемога над своїм страхом перед небезпекою, адже в тому рукопашному бою він з поля бою виніс на собі пораненого командира.

З далекого Приморського краю після демобілізації повернувся на Одещину. Армія змінила Іллю, укріпила бажання займатися тим, що йому найближче. Спочатку працював в Одесі на заводі імені Жовтневої революції і брав участь у виробництві сільськогосподарської техніки, якої так не вистачало на колгоспних полях. Тут вступив в члени ВКП(б), звідси його направили на навчання до Одеської партійної школи. І навчання, і всі наміри обірвала війна, дорогами якої пішов з першого ж дня.

Перші місяці був комсоргом батальйону, потім комісаром батареї, а коли під Сталінградом в бою загинув командир роти, став на його місце. Під Сталінградом був поранений і після госпіталю наздогнав свою частину на Курській дузі. В 1944 році, на Першому Білоруському фронті, Ткаченко командує штурмовою ротою. Пройшов Білий, Ковель, Варшаву. І хоча битви за ці міста були вкрай жорстокими, для людини, яка пройшла Сталінград, було з чим порівнювати. Знову поранення, госпіталь... Став до ладу, коли частина готувалась до штурму найбільшої фортеці фашистів на Балтиці — Кенігсберга. До штурмових груп підбирали найбільш досвідчених, сильних духом і тілом воїнів. Одну з таких очолив Ілля Ткаченко. Група мала оволодіти

фортом № 5, що прикривав найближчі підступи до Кенігсберга. Піднявши архівні документи, читаємо в них: «Старший лейтенант Ткаченко особистим прикладом підняв бійців і офіцерів і під вогнем повів їх в атаку. З допомогою штурмового містка форсував водний канал і закріпився з невеличкою групою воїнів, прикриваючи переправу всієї роти. Щоб відтягти увагу ворога від головних сил штурмової групи, він прийняв весь вогонь на себе. Це дало змогу головним силам блокувати центральну частину форту...»

Коли кореспонденти різних видань запитували в Іллі Івановича про героїчні події, він розповідав: «В перші хвилини після переправи через канал нас поливали вогнем кулемети. Потім кинули на нас два танки. Один підбив я, другий — рядовий Дейнега... Потім рота прорвалась на вулиці міста і пішла врукопашну... все перемішалось. Заскочив до одного підвалу з гранатою в руках... Ще й гості дивуюся: двадцять чотири гітлерівські офіцери з переляку, як один, підняли руки. Мабуть, був я тоді дуже страшний. Так і здав їх командирові полку майору Брюханову...» Тільки за цей бій, в якому проявилась велич його характеру, Іллі Івановичу Ткаченку сучасники мали би співати Гімн Слави.

А тепер звернімося знову до документу воєнної пори: «... Важко поранений він (Ткаченко) не пішов з поля бою і до кінця керував операцією...» Поранило Ткаченка вночі 9 квітня майже в центрі міста. За цю операцію і був удостоєний Ілля Іванович звання Героя Радянського Союзу.

ГЕРОЙ ПОВІТРЯНИХ БОЇВ

Земля диміла. Починалось літо.

Був день грози. Був сорок другий рік.

М. Бажан

Вузьку смугу землі між Куяльницьким та Хаджибейським лиманами в народі називають Міжлиманням, тут безмірно пишаються не тільки краєвидами, а й вважають, що енергія, яка розлита в повітрі між двома лиманами, дає наснаги і таланту уродженцям цього краю. Мабуть, міжлиманці

мають рацію, адже з дев'ятьох Героїв Радянського Союзу, яких зростив Біляївський район, троє народились в Міжлиманні. А якщо точніше в селі Маринівка. Саме в цьому селі 20 вересня 1918 року

народився Іван Денисович Чулков, якому в перший же рік Великої Вітчизняної війни було присвоєно звання Героя Радянського Союзу, а у перший же день війни він збив два ворожих літака.

Після закінчення Маринівської семирічної школи у 1933 році Іван вступає до Одеського професійного училища, аби здобути спеціальність техніка-судноремонтника. Згодом, працюючи на Одеському судноремонтному заводі, у вільний час починає захоплюватись аероспортом, відвідує аероклуб, ще не усвідомлюючи, що насамкінець захоплення перетвориться на професію. В Біляївському військоматі зберігається анкета призовника І. Д. Чулкова, яку згодом доповнили інформацією про подальшу долю солдата. Призваний в армію в 1937 році і як примірний комсомолец направляється на навчання

до авіаційного училища, яке успішно закінчує і восени 1939 року стає льотчиком-винищувачем. А ще в цій анкеті зафіксовано, що під час навчання і практики Іван мав дев'ять подяк у наказах за бойову підготовку.

На початок війни Іван Чулков вже командував ланкою винищувачів. Тільки найкращі вихованці училища добивались таких успіхів у такому віці. 23 роки йому виповниться тільки у вересні. Молодий, завзятий, амбіційний, повний планами на майбутнє... а до смерті залишалось менше року. Цього ще ніхто не знає. У перший день війни — перша зустріч з ворожими винищувачами. Знявшись у повітря сам, Іван пішов проти п'яти «мессершміттів» і збив один літак. Того ж дня Чулков вийшов на бій в групі, і коли фашистські бомбардувальники з'явилися на підступах до Білостока, Чулков відчайдушно врізався в їх ряд, підбив один «юнкерс», інші відступили, два ворожих літака збив маринівець в перший день війни. Тож, недаремно курсант мав подяки в училищі за бойову підготовку, адже ці два літаки не просто удача, а наслідок високої майстерності, відмінного знання своєї машини. Тоді ж комсомолец І. Чулков приніс в партбюро заяву про вступ до ВКП(б)У і, хвилюючись, додав: *«Прошу розглянути на найближчому засіданні бюро»*. За декілька днів по тому на аеродром приїхав начальник політвідділу і вручив молодому лейтенанту партійний квиток.

...Ворог рветься до столиці. Підмосковне небо тривожно гуде. Фашисти хотіли захопити Москву ще восени. Як писав Гітлер в сорок першому: *«У Москві війну завершимо»*. Наступ на московському напрямі фашистська армія почала наприкінці вересня 1941 року. Хвиля за хвилею йдуть на Москву «юнкерси», «хейнкелі». 20 вересня Івану виповнюється 23 роки, а він виконує завдання. Командир наказав: *«Попереджаю, старший лейтенанте, в бій не вступати, тільки розвідка!»* Але його помітили фашисти і змушений був прийняти бій. Цього разу обійшлося.

Перший наступ гітлерівців на Москву було відбито, але 15–16 листопада фашисти знов розпочали наступ. І знову спільними зусиллями ворога від столиці відкинули. Під час оборони Москви Іван Чулков перейшов на нічні польоти. У нічних сутичках з ворожими бомбардувальниками збив кілька машин. А всього за півроку знищив у повітрі одинадцять літаків ворога. Скільки бомбардувань попередив пілот своїми рішучими атаками, підрахувати неможливо. Безрезультатних вильотів в його бойовій біографії не було. Дев'ятнадцять разів вилітав на штурмування військ противника, знищив 28 автомашин, дві зенітні установки, сотні ворожих солдат і офіцерів. Важко повірити, що такий послужний список належить одному воїну.

Таких відважних воїнів, як Іван Чулков, було під Москвою сотні тисяч, вони розвіяли міф про непереможність фашистської армії і завдали їй непоправних втрат. За мужність і героїзм у битві під Москвою 36 тисяч бійців і командирів нагороджено орденами і медалями, а 110 з них удостоєно звання Героя Радянського Союзу. Серед цих ста десяти героїв є народжений у Міжлиманні Іван Денисович Чулков. В нагородному листі записано: *«...Чуговий льотчик, літає без аварій удень і вночі, безстрашно вступає в повітряні бої, незважаючи на перевагу ворога в силах»*. До звання Героя представлений у кінці сорок першого року, а на початку березня 1942 року загинув... 2 березня 1942 року, повертаючись з виконаного бойового завдання, Чулков зустрів групу ворожих літаків. Зав'язався бій, в якому Іван був смертельно поранений. Чулков зумів вдало приземлити літак, зберігши його, але життя самого героя згасло. Йому йшов двадцять четвертий рік...

На 5-й станції Великого Фонтану споруджено пам'ятник льотчикам 69-го винищувального авіаполку, дванадцятьом з них присвоєно звання Героя Радянського Союзу за героїчні дії в небі Одеси під час 73-денної оборони 1941 року. Серед льотчиків — уродженець Росії, що виріс в родині селянина, Михайло Асташкін. Ав небі над Москвою восени 1941 року бився з фашистами селянський хлопець з Одещини і саме за оборону Москви Іван Чулков був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Майже кожного дня обоє брали участь в повітряних боях, захищаючи свою Батьківщину: хлопець з Росії — захищав повітряні рубежі Одеси, а український хлопець з Маринівки Біляївського району бився під Москвою. У травні 1965 року містам Одеса та Москва присвоєно звання «Місто-герой», а в салютах на честь обох міст лунали імена і двох хоробрих селянських хлопців, імена яких викарбувані сьогодні на обелісках України і Росії. А літак, поставлений на в'їзді до Маринівки і спрямований до неба наче символізує волю цих хлопців до Перемоги.

Пам'ятник односельчанам в Маринівці

ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ВОГНЯНОГО ПЕКЛА

Гляню я у рідні і щасливі очі
Після бурь кривавих, огненних горіг...
«Ти прийшов?! Вернувся?!

Сину мій, синочок!»

Я заллюсь сльозами і впаду до ніг.

В. Сосюра

За останній рік війни Мокрина Ляхівська двічі тримала в руках похоронку на сина. Після першої здавалось, що час зупинився, тільки сльози безперервно котились по щоках. Після другої плакала не менше, а все ж таки в душі жевріла надія, що це знову помилка. І коли Григорій з'явився на порозі,

ридала вголос і не могла намиливатись синочком, змужнілим і зовсім дорослим і, як виявилось, справжнім героєм: на його гімнастюрці сяяли три ордена Слави. Три великих річки Європи стали свідками подвигів Григорія Ляхівського: на берегах Дністра, Вісли і Одера проявив він героїзм, гідний ордена Слави.

Народився Григорій Григорович Ляхівський у вересні 1925 року в Біляївці. З чотирнадцяти років працював, аби прогодувати сім'ю, адже батько помер ще у 1936 році. Залишилась Мокрина Іванівна без чоловіка з трьома хлопцями і, хоча вони були ще підлітками, взяли на себе відповідальність за родину, як тільки підросли. На фронт пішли теж одночасно, щойно звільнили Біляївку від фашистів весною 1944 року. Григорію не було ще повних дев'ятнадцяти років. Воював рядовим і командиром відділення розвідки Сотого полку 35-ї гвардійської стрілецької дивізії Восьмої гвардійської армії. Спостережливий і спритний, Григорій ще вдома, в Біляївці, заслужив похвали генерала Плієва під час звільнення станції «Дністер» від фашистів. Генерал палко подякував Григорієві, який визвався провести вершників на територію станції безпечним шляхом, назвавши його сміливим провідником. Тож, коли потрапив до розвідки, виявив усі свої здібності розвідника. За мужність і відвагу у розвідці був нагороджений багатьма бойовими орденами і медалями, став кавалером ордена Слави трьох ступенів. Один з цих орденів Григорій Григорович отримав за форсування Вісли, про що він сам писав у спогадах на сторінках газети «Чорноморська комуна» у листопаді 1973 року: «Ми форсували Віслу на амфібіях, але ріка в цих

місяцях виявилась підступною: то глибокий вир, то мілина. Десь на середині довелось скакати з машини у воду і плисти до берега. Бійців мого відділення це не захопило зненацька: я заздалегідь порадив кожному застисися дошкою, підручними, так би мовити, засобами.

Під прикриттям вогню нашої артилерії ми першими вскочили до траншеї ворога і кинулись до кулеметного гнізда, з якого двоє гітлерівців поливали свинцем місце висадки. Фашистський кулеметник помітив мене, та я швидше за нього натиснув на курок. Так було знешкоджено найнебезпечнішу вогневу точку гітлерівців... Тепер ми могли зайти в тил гітлерівцям. І, звичайно, скористалися з цієї нагоди. Однак виявилось, що фашисти передбачили й таку ситуацію, по нас ударив їхній кулемет. Я збагнув: у цій обстановці тільки навальність гій принесе перемогу. З вигуком «В атаку!» я звівся на ноги і кинувся до траншеї ворога. За мною — вся рота. У рукопашній сутичці перемогли ми.

За лісом, на рівнині, нас, піхотинців, підтримали танкісти. Під їх прикриттям ми і йшли вперед, аж поки з-під села Вулька Бжуза несподівано не вдарили ворожі протитанкові гармати. Та в наступну мить полетіли цурки і з фашистських гармат. Бій зав'язався блискавичний і лютий. А в цей час над баштою нашого палаючого танка показався шолом танкіста. Я зрозумів, що в екіпажі щось негаразд. Ще трохи, і танкіст задихнеться в розпеченому нутрі машини. Метнувся туди, скочив з розгону на гусеницю, та поранений офіцер застряв у башті. Де взялася сила, сам потім дивувався, але вирвав командира з вогняного пекла, звалився з ним на землю, поповз. На обох нас уже куріла одежа... Опритомнів на носилках у полковому госпіталі. До мене нахилився усміхаючись, якийсь полковник. Потім я дізнався, що то був командир танкового полку. Він палко подякував за врятованого офіцера». Подібних епізодів в житті молодого розвідника було чимало, він побував у самому горнілі війни, подолавши з боями шлях від Біляївки до Берліна: 28 квітня на вулицях цього, майже завойованого міста Григорія Ляхівського було важко поранено. Знов пройшов через кров, біль та одужання.

Свою трудову діяльність продовжив у 1948 році акумулятором електронасосної станції

водопровідної станції «Дністер», яка була місцем роботи і його батьків. Довгий час очолював тут профспілкову організацію. Вів активну громадську роботу. Збирав матеріали до музею трудової і бойової слави станції «Дністер». Багато встиг зробити, поновити експозицію, відшукати добрі імена тих, з ким трудився. В рік свого 70-річчя Григорій Григорович отримав дорогий подарунок: його запросили зустрічати 50-річний ювілей Перемоги на святковому параді у Москві. З Одеської області їх було двоє: генерал-майор, Герой Радянського Союзу О. І. Попов і він. Після повернення Г. Г. Ляхівський ділився своїми враженнями з читачами районної газети: *«І от 9 травня та парад на Красній площі. Делегація України дуже добре була підготовлена: всі у новенькій чудово зшитій парадній формі. Потім поїхали до Поклінної гори, дивились проходження військових частин, парад військових літаків, вертольотів. Це було грандіозне видовище»*. Ці події відбулися у 1995 році, а у 1998 році Г. Г. Ляхівського не стало. Він пішов з життя на сімдесят третьому році і заслужив повагу

земляків завдяки не тільки своїм бойовим подвигам, а й мирній праці. Пропрацювавши 46 років в одному цеху, Григорій Григорович залишив по собі добру згадку у колективі, відзначаючись професіоналізмом, чесністю і сумлінням. Часто бував у школах, особливо у підшефній Біляївській середній № 3, якій заповідав продовжувати вивчати історію Біляївки, збирати цікаве про минувшину рідного краю. Нащадкам він залишив у спадщину музей, експонати якого допомогли нам у роботі над книгою.

Характерно, що його старшого брата Олександра нагороджено двома орденами Слави і він теж брав активну участь в повосенній відбудові і подальшому розвитку Біляївського району, працюючи керуючим відділком радгоспу «Родина». Тож, хлопці з багатодітної робітничої родини усе своє ратне і мирне життя прожили на «відмінно». Командир полку Воєнков пишався Григорієм і писав в одному з номерів 1945 року газети «Красная армия»: *«Такий боєць заради перемоги піде у вогонь і воду!»* — і називав Ляхівського «орлом-героєм». Так воно і є.

ГЕРОЙ, СИН ГЕРОЯ

Олександр — мужній захисник.

Грецький антропонім

Перша світова війна не торкнулась території Придністров'я у буквальному сенсі, але все ж таки стала лихоліттям, як будь-яка війна. Розпочалися бойові дії у розпал гарячого літа і після мобілізації чоловіків велика частина врожаю залишилась на полях через нестачу робочих рук. Яків Перекрестов разом із земляками теж, захопивши невелику торбинку, прибув до Одеси на збірний пункт. Хоча і був ще зовсім молодим, а все ж встиг зріднитися з полем, яке весною засіяли, а тепер змушений був покинути новий хліб на корені. З Першої світової повернувся повним Георгіївським кавалером і не дуже полюбляв розповідати про страхіття війни, хоча синок Сашко, який народився у 1924 році, підростав і розпитував батька про нагороди, яких вже давно не було у скрині, бо георгіївські хрести довелось обміняти на борошно у голодний 1921 рік. Іноді, у рідкісні хвилини відпочинку, розповідав синові, за що отримав нагороди, про своїх військових товаришів, про їх героїчні вчинки, про те, як мріяв скоріше повернутися додому до Дальника.

У 1941 році Сашко проводжав батька, який знов ішов на війну. Хотілось йому пліч-о-пліч з татом воювати, але він був ще замолодий і залишився вдома. За два місяці Одеса і вся область були окуповані фашистами. Окупацію сім'я

пережила впроголодь, але страшнішою була тривога за батька Якова Тарасовича, від якого дуже рідко надходили листи. Тим більше, що під час оборони Одеси Сашко бачив смерть, а поле за селом було чорне від трупів, адже Дальник став однією з головних твердинь оборони у Південному

секторі. Картина смерті, що поставала перед Олександром, посилювала тривогу за батька.

Олександр Перекрестов пішов на фронт у 20 років, відразу після визволення Одеси і Дальника в квітні сорок четвертого року. Після нетривалого навчання він командував обслугою у мінометній роті. Його міномет завжди влучно бив по гітлерівцях, в чіткій методичності вогневих ударів вгадувався характер молодого дальнічанина. В перших числах серпня 1944 року під час штурму Вісли молодший сержант Перекрестов вже був командиром відділення зв'язку. Між бойовими підрозділами, які вели спільні військові дії, зв'язок був найнеобхідні-

шим фактором злагодженого наступу. Не можна було допускати обриву дроту, тому Олександр та його підлеглі тягнули дроти, як правило, під перехресним вогнем кулеметів і гармат. Десятки гинули під час таких боїв. Але на місце товариша підповзав інший зв'язківець і тягнув дроти до місця призначення... Щоби перелічити окремі приклади, за які Олександр Перекрестов мав би отримати нагороди, треба видавати окрему книгу. Він і сам не пам'ятав усі небезпечні епізоди, яких було безліч у відділенні зв'язківців, командиром якого був Олександр. А осколки, які лікарям не вдалось видалити, нагадували про себе досить часто раптовим пекучим болем. Окрім поранень, здоров'я було підірвано і умовами, в яких доводилось працювати зв'язківцям: під пекучим сонцем або проливним дощем, повзаючи по каміннях або по суцільній багнюці. Водночас треба бути спритним, аби встигнути налагодити зв'язок перед боєм, або з'єднати обірвані під час бою дроти. Наступ наших військ був таким активним, що годі було думати про перепочинок, однак, коли видавалась вільна хвилина, в уяві Олександра поставали вулиці рідного села з його балками, невеличкою річкою у заростях очерету, згадувались рідні та друзі, що були розкидані війною по різних дорогах чужих країн, для яких такими, як він, радянськими солдатами здобувалось мирне життя.

На плацдармі за річкою Пилиця, готуючись до оборонних боїв, Олександр добре налагодив зв'язок між передовою та мінометною батареєю. Передбачалось захопити невелике місто Головачув, перерізати залізницю і шосе, таким чином паралізувавши найважливіші комунікації ворога. Бої тривали протягом декількох днів. Наступ розвивався. Атаки ворога захлиналися і, зрештою, 244-й гвардійський стрілецький полк Восьмої гвардійської армії повністю оволодів містом. Тут Олександр був поранений в праву руку. Доліковувався, як уже не раз, на марші.

Під час вуличних боїв у Познані Олександр, прокладаючи зв'язок, скористався одного разу зброєю ворога. Фаустпатроном знищив розташоване в підвалі кулеметне гніздо, повз яке не зміг би протягнути телефонний кабель. Повернувшись у роту, із сумом дізнався про загибель командира полку від кулі снайпера.

Невдовзі снайпери почали вражати і зв'язківців. А обставини вимагали погодження дій, адже гітлерівці оточили сусідній полк і треба було допомогти оточенцям. А як швидко без зв'язку передати наказ? Знову відзначився Перекрестов: з пакетом за пазухою він зигзагами пересувався площею. Декілька разів снайпер влучив в нього, але двічі Олександра врятував карабін, подекуди прикривали тіла вбитих, а одна з куль влучила у чобіт. Коли дістався до цілі, голова запаморочилась, а прийшовши до тями, побачив, що лежить у підвалі разом з іншими пораненими. Прикладів, подібних наведеному вище, було немало, так само як і поранень.

Відділення Перекрестова проклало зв'язок потім під Кострином, на Зеєлівських висотах... Лише на вулицях Берліна вони влились в бойові порядки піхоти, адже всі перейшли на радіозв'язок. В Берліні, під час одного з боїв, Олександра поранило осколком. Коли його перев'язували, медик сказав: *«Дякуй значкові, інакше ми вже нічим не зарадили б»*. Так в Берліні закінчилась війна для відомого своїми подвигами повного кавалера ордена Слави Олександра Яковича Перекрестова...

Батько, Яків Тарасович, пройшов усю війну сапером і повернувся додому раніше за сина, теж маючи високі нагороди за героїзм у роки Великої Вітчизняної. Вже не вперше разом з іншими дальничанами відбудовував народне господарство, разом з родиною пережив ще один голод, який спалахнув у 1946 році, а зустрів демобілізованого сина Сашка, коли життя почало налагоджуватись. Повернувшись додому, Олександр спочатку працював у Дальнику завідувачем клубу, потім їздив із села на роботу в Одесу. Тяжко переживав смерть батька, який загинув, рятуючи маленького хлопчика, що знайшов снаряд у лісосмузі. Так знову нагадала про себе та жорстока війна. Олександр Перекрестов теж пішов з життя передчасно: далися взнаки часті поранення. У Великому Дальнику пам'ятають, згадують, розповідають тим, хто підростає. Підтвердження тому живе і у назві вулиці імені Перекрестова, якою він ходив, і у шкільному музеї бойової слави, де нинішньому поколінню юних мешканців Великого Дальника розповідають про хлопця, який за декілька років після того, як розлучився зі шкільним ранцем, став Героєм Радянського Союзу.

ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК

ТЕРИТОРІАЛЬНО-ВИРОБНИЧИЙ ПРИНЦИП

Перш ніж приступити до опису того, як змінювався адміністративно-територіальний поділ району після війни, маємо зауважити, що Біляївський район знову охопила хвиля переселення, спричинена наслідками Великої Вітчизняної війни. Війна підвела останню рису під трагічною долею колишніх німецьких колоній. Мешканці цих населених пунктів назавжди покинули землю, яку колись уподобали для постійного місця проживання. Тисячами рахувались загиблі на фронті, додав людських смертей і голодний 1946 рік. Таким чином, майже увесь центр Біляївського району був не тільки розгромлений під час боїв, але й лишився без трудових ресурсів. Така ж ситуація склалась в Одеському районі. Під Одесу до спустошених населених пунктів із центральних і західних областей України до самої середини п'ятдесятих років переселялись родини, які потребували роботи і житла. Найбільше сімей прибуло з Рівненської, Волинської, Житомирської, Хмельницької областей та різних районів Одеської області. Отже, в Одеському та Біляївському районах після війни змінилось мовне середовище, поступово мінялась кількість та цілісність населення, що у свою чергу, впливало на зміни у адміністративно-територіальному поділі.

Перші зміни відбулися у 1945 році, але вони торкнулись не поділу території, а перейменування населених пунктів. Виконком Біляївської районної ради депутатів трудящих і райком ВКП(б)У звернулись з клопотанням «Про перейменування населених пунктів та сільських рад Біляївського району». до Одеського виконкому обласної ради депутатів трудящих і обкому КП(б)У. З таким же листом до обласного керівництва звернувся і райвиконком Одеського району. В клопотанні відмовлено не було: 11 вересня 1945 року вийшов Указ ВР УРСР «Про збереження історичних найменувань та уточнення і впорядкування існуючих назв сільрад і населених пунктів Одеської області»:

«...3. Біляївський район

Хутір Аккаржа Березанської сільради іменувати хутір Курган.

Населені пункти Вигодянської сільради: село Вигода Руська і село Вигода Німецька вважати за один населений пункт, який іменувати село Вигода, хутір Страсбург іменувати хутір Зірка.

Починайте працювати, і робота сама покаже, що і як потрібно робити. Але починайте не без системи, не без правил...

В. Пекеліс

Градениці-Українську сільраду іменувати Граденицька перша, Градениці-Молдавську сільраду іменувати Граденицька друга.

Село Фрейгенталь Маяківської сільради іменувати село Мирне.

Населені пункти Тарасо-Шевченківської сільради: хутір Ексарово іменувати хутір Новий, село Мангейм іменувати село Кам'янка. Тарасо-Шевченківську сільраду, відповідно до назви її центру, іменувати Василівська.

Троїцько-Російську сільраду іменувати Троїцька Перша, Троїцько-Молдавську сільраду іменувати Троїцька Друга.

Яськи-Українську сільраду іменувати Яськівська Перша, Яськи-Молдавську сільраду іменувати Яськівська Друга.

20. Одеський район

Хутір Болгарка Августівської сільради іменувати хутір Нагрічний.

Населені пункти Дальницької першої «А» сільради Дальник Перший квартал і село Дальник Другий квартал вважати за один населений пункт, який іменувати село Великий Дальник. Дальницьку Першу «А» сільраду іменувати Великодальницька.

Населені пункти Дальницької Першої «Б» сільради село Дальник Третій квартал і село Дальник Четвертий квартал вважати за один населений пункт, який іменувати село Дальник, селище 10 років Червоного Жовтня іменувати селище Червоне. Дальницьку Першу «Б» сільраду іменувати Дальницька.

Хутір Кабаченка Гниляківської сільради іменувати хутір Дачний.

Голова Президії Верховної Ради УРСР М. Гречуха Секретар Президії О. Менжерін

Київ 1945 рік».

Указ, наведений вище, не змінюючи межі районів, все ж таки вніс багато змін в карту області та поштові адреси населених пунктів. Водночас були зроблені перші кроки по укрупненню населених пунктів, що спрощувало завдання Біляївської та Одеської райрад по керівництву господарським та культурним будівництвом в умовах повної відбудови. Напочаток 1946 року в Одеській області налічується 34 райони, серед яких — Біляївський і Одеський. Село Усатове відносилось до Одеської міської ради. Нижче ми наводимо склад обох районів в розрізі сільських рад і населених пунктів, їм підпорядкованих.

Біляївський район

Назва сільської ради	Населені пункти, які входили до складу
1. Березанська	Березань, Широка Балка, Важний, Доброжаново, Дубине, Калініна, Курган, Петрівське, Ново-Біляївка, Червоний Жовтень, Дослідна станція
2. Біляївська	Біляївка (центр району), селище Іллічівське, Червоноповстанська МТС
3. Василівська	Василівка, Кам'янка, Бурківський, Варварівка, Кагарлик, Ленінське, Маңдрівка, Миколаївка, Новий, Перше Травня, Шевченка, Секретарівка
4. Вигодянська	Вигода, Зірка, Красіна, Ленінське Перше
5. Виноградівська	Виноградар, Будячки, Вакулівка, Садки, Ново-Градениця, Новоселівка, Червона Зірка
6. Граденицька Перша	Градениці
7. Граденицька Друга	Градениці
8. Маяківська	Маяки, Мирне
9. Отрадівська	Отрадове, Єлисаветівка, Клин, Паліївка, Лиманівка, Петродолинівка, Хоменко, Христинівка
10. Троїцька Перша	Троїцьке
11. Троїцька Друга	Троїцьке
12. Уварівська	Єгорівка, Калинівка, Малий, Михайлівка, Оленівка
13. Ясківська Перша	Яськи
14. Ясківська Друга	Яськи

На території деяких сільських рад знаходиться лише один або два населених пункти, а деякі складаються з п'яти — шести сіл, а то і більше. Це залежало від щільності населення.

В Біляївському районі було багато хуторів. В селах Одеського району ситуація більш стабільна, тому кожній з сільських рад підпорядковано 2–3 населених пункти за рідким виключенням.

Одеський район
(наведено лише сільради, які в подальшому увійшли до складу Біляївського району)

Назва сільської ради	Населені пункти, які входили до складу
1. Августівська	Августівка, Морозівка, Черевичне, Надрічний, Чапасве
2. Великобалківська	Велика Балка
3. Великодальницька	Великий Дальник, Жовтнева революція
4. Гниляківська	Гнилякове, с-ще Дачне, хутір Дачний
5. Іллінська	Іллінка, Ковалівка
6. Маринівська	Маринівка, Нова Еметівка, Стара Еметівка, х. Маринівський
7. Нерубайська	Нерубайське, Фомина Балка
8. Протопопівська	Міжлиманне, Протопопівка
9. Холоднобалківська	Холодна Балка, Алтестове

Зміни, які відбулись у назві населених пунктів та адміністративно-територіальному поділі у 1945–1946 роках, здійснювались з дозволу центральних органів. Президія Верховної ради УРСР своєю постановою від 4 вересня 1956 року передала питання адміністративно-територіального поділу до компетенції обласних рад. Відтоді усі перебудови мали відбуватись з урахуванням місцевих умов. Нові правила потягли за собою зміни усіх положень про права та обов'язки рад усіх рівнів, що було закріплено постановою Президії ВР УРСР від 31 травня 1957 року. Постанова також визначала головний зміст діяльності місцевих рад, який полягав у керівництві господарським та культурним будівництвом. Це стало першим кроком у розвитку принципу тісного поєднання територіального принципу з виробничим. У наступні роки цей принцип став головним при будь-яких змінах меж

районів. Наприклад, В 1962 році було скасовано Одеський район, а сільські ради, раніше йому підпорядковані, увійшли до складу Біляївського району, що стало логічним продовженням поділу за виробничим принципом, адже в усіх селах передмістя населення займалось переважно сільським господарством. Тоді ж відбулось укрупнення районів, внаслідок чого Біляївка стала центром досить великої території, окрім Одеського було скасовано також Овідіопольський район. Таким чином, до складу Біляївського району увійшли сільські ради та підпорядковані їм села Міжлимання, сільради сіл Нерубайське, Великий Дальник і всього Овідіопольського району. Якщо на початок 1962 року в Біляївському районі налічувалось дев'ять сільських рад, то після скасування Овідіопольського та Одеського районів їх стало 23, в числі яких і дві селищних. Знаходимо цьому підтвердження в черговому збірнику адміністративно-територіального поділу України:

1. Біляївська селищна рада (села Біляївка в 1957 році було надано статус селища міського типу)

2. Великодолинська селищна рада
3. Августівська сільська рада
4. Барабойська сільська рада
5. Березанська сільська рада
6. Василівська сільська рада
7. Великодальницька сільська рада
8. Вигодянська сільська рада
9. Гниляківська сільська рада
10. Граденицька сільська рада
11. Дальницька сільська рада
12. Іллінська сільська рада
13. Йосипівська сільська рада
14. Маяківська сільська рада
15. Миколаївська сільська рада
16. Нерубайська сільська рада
17. Новоградівська сільська рада
18. Овідіопольська сільська рада
19. Олександрівська сільська рада
20. Роксоланівська сільська рада
21. Сухолиманська сільська рада
22. Троїцька сільська рада
23. Ясківська сільська рада

Практика довела, що поділ областей і районів за виробничим принципом себе виправдав. Усі села, що належали Одеському району, залишилися підпорядкованими Біляївській райраді. Разом з тим укрупнення районів виявилось неефективним, в першу чергу, через віддаленість районного центру. Саме тому були ухвалені інші рішення. Наприкінці 1966 року утворено Біляївський район в нових межах. До відновленого Овідіопольського району повернулись усі села, які підпорядковувались

йому до 1962 року. До складу Біляївського району ввійшли Біляївська селищна рада, 12 сільських рад депутатів трудящих, 59 населених пунктів з населенням 75 тисяч чоловік.

Назва ради	Населені пункти, які входили до складу
1. Біляївська селищна рада	Біляївка, с-ще Іллічівське, Майори, Повстанське
2. Августівська с/р	Августівка, Котовка, Набережне, Причепівка, Протопошівка, Черевичне
3. Березанська с/р	Березань, Важний, Доброжанове, Дослідне, Курган, Ново-Біляївка, Червоний Жовтень, Петрівське, Широка Балка
4. Василівська с/р	Василівка, Бурківське, Варварівка, Мандрово, Михайлівка, Нове, Секретарівка, Червона Гірка, Кам'янка
5. Великодальницька с/р	Великий Дальник, Червоний Розселенець, Жовтнева революція
6. Вигодянська с/р	Вигода, Красіна, Ленінське Перше, Паліївка, Червона Зірка
7. Гниляківська с/р	Гнилякове, Алгестове, Холодна Балка, с-ще Дачне
8. Граденицька с/р	Градениці
9. Іллінська с/р	Ілінка, Ковалівка, Кошари, Маринівка, Маринівський, Морозівка, Нова Еметівка, Стара Еметівка, Нова Ковалівка, Чоботарівка, Чапасве
10. Маяківська с/р	Маяки, Мирне, селище Дністровське
11. Нерубайська с/р	Нерубайське, Велика Балка, Усатове, селище Усатове
12. Троїцька с/р	Троїцьке, Кагарлик
13. Ясківська с/р	Яски

Після реформи 1966 року в районі налічується 149874 гектари землі, під сільгоспугіддями зайнято 102854 гектари. На території проживають представники різних національностей. Основна зайнятість населення полягає у виробництві овочів і молока. Ведучими культурами в колгоспах є зернові, в радгоспах виробляють овочі, виноград. Тваринництво спеціалізується на розведенні худоби молочної породи. Аналітики стверджували, що саме у шістдесяті роки було остаточно завершено відбудову народного господарства після Великої Вітчизняної війни. За 20 років після голодного 1946 року життя перейшло на інший рівень. Факти з життя Біляївського району підтверджують цю тезу. На повну силу запрацювали Маяко-Біляївська та Троїцько-Граденицька зрошувальні системи, споруджувались водоводи, тривав завершальний етап електрифікації сіл, в господарствах наявною була потужна технічна база. Наприклад, в радгоспі «Червоний маяк» працювало 65 тракторів, 12 комбайнів, 39 автомашин, тоді, як у 1949 році було 4 автомашини і найпростіший реманент. Саме у шістдесяті роки в господарствах наступив перелом, а прибутки стали збільшуватися. Так, у 1966 році вперше замість збитків отримала вагомі прибутки «Кагарлицька птахофабрика», рекордні врожаї овочів зібрали в радгоспі «Дружба народів». Наступив перелом в роботі радгоспу імені Леніна після того, як у 1961 році господарство очолив П. М. Поляков. За високі досягнення колектив радгоспу був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. З 1948 по 1962 рік під керівництвом Марії Василівни Шатохіної, яка доклала багато зусиль, аби відбудувати після війни матеріальну базу колгоспу «Ударна ленінська бригада», було споруджено їдальню, пекарню, молокопункт, лідник для зберігання продукції, артезіанські свердловини, складські та тваринницькі приміщення. Спільними зусиллями колгоспу та сільради завершили електрифікацію села, посадили сад та виноградники, збудували приміщення дитсадка. В 1958 році усі три колгоспи села Градениці об'єднались в одне господарство під назвою «Україна». Об'єднаний колгосп став могутнім, оснащеним сучасною технікою, а у 1959 році отримує статус радгоспа. Життя перейшло на інший рівень і це, звичайно, відбивалось на соціальній сфері: з 1964 по 1969 рік в районі перемістилось у нові приміщення більше десятка шкіл. Відбувалось і будівництво житла за рахунок колгоспів та радгоспів, а також індивідуально. З'являлись нові вулиці, ще недавно відокремлені один від одного хутори з'єднувались, перетворюючись у населені пункти, гідні статусу села. Це спричинило зміни в назвах та об'єднанні населених пунктів на кінець 1967 року, що було закріплено рішенням Одеського облвиконкому.

Назва населених пунктів, які об'єднані	Спільна назва після об'єднання	До якої ради відноситься
Протопопівка, Причепівка	Протопопівка	Августівська
Маринівка, Маринівський	Маринівка	Іллінська
Дачне, Гнилякове	Дачне	Дачненська
Вигода, Красіна	Вигода	Вигодянська
Березань, Ново-Біляївка	Березань	Березанська
Червоний Жовтень, Важний	Важне	Березанська
Василівка, Бурківське, Варварівка, Мандрівка, Нове	Василівка	Василівська

Як бачимо, сімнадцять населених пунктів в результаті об'єднання перетворились на сім. Тенденція до зменшення кількості населених пунктів продовжиться і у наступні роки, оскільки можливості господарств району збільшувались, щільність населення зростала, що перетворювало хутори у великі села або ж приєднувало їх до ближнього села в процесі розбудови. Однак до 1972 року скільки-небудь відчутних змін не відбулося. Кількість населених пунктів району з п'ятдесяти дев'яти зменшилась до сорока дев'яти за рахунок об'єднання хуторів у великі села, селище Іллічівське було приєднано до Біляївки, від Нерубайської сільської ради було відокремлено село Усатове, яке стало центром новоствореної Усатівської сільської ради.

Не змінився адміністративно-територіальний поділ Біляївського району і станом на 1 січня 1979 року. Однак на кінець року сталися зміни у статусі самої Біляївки. Відтепер районному центру надано категорію міста районного підпорядкування. Протягом наступних п'яти років зміни носили локальний характер і відбувались не в результаті реформи, а знову ж таки, через виробничо-територіальну необхідність, підпорядкованість сіл змінювалась і в межах району. Так, у 1979 році створено Кам'янську сільську раду, до якої увійшли села: Михайлівка, Секретарівка, Червона Гірка і сама Кам'янка, яка, до речі, серед сіл Біляївського району пережила найбільше змін свого статусу. Кам'янка (Мангейм) була і центром волості, і центром району, і навіть центром Василівської сільради з 1950 по 1975 рік. У 1981 році створено Мирненську сільську раду, якій підпорядкували, окрім села Мирне, село Широка Балка. У 1982 році відновлено

Холоднобалківську сільську раду, яка створена у 1938 році, у 1959 році була скасована, а село Холодна Балка увійшло до складу Гниляківської сільради. Тепер до відновленої сільради увійшло також село Алтестове. На місці будівництва атомної станції виросло селище Теплодар, в якому створено Теплодарську селищну раду, її підпорядкували за територіальним принципом — до Біляївської районної ради. У 1984 році, у зв'язку із зростаючою кількістю населення і обсягами виробництва у радгоспі «Червоноповстанський» та районному об'єднанні «Сільгосптехніка» на базі села Майори та селища Повстанське створено Майорівську сільську раду (рішення Одеського облвиконкому від 17 липня 1984 року). У 1987 році рішенням Одеського облвиконкому в Біляївському районі створено ще три сільських ради: Хлібодарська (підпорядковані селище Хлібодарське і селище Жовтнева революція), Секретарівська (окрім Секретарівки, увійшло

село Михайлівка), Кагарлицька. Село Кагарлик з 1945 по 1969 рік відносилось до Троїцької сільської ради, з 1969 по 1987 — до Василівської і нарешті стало центром новоутвореної сільської ради. До сказаного додамо, що з облікових даних було вилучено селище Дністровське у зв'язку з переселенням жителів, а Теплодарську селищну раду віднесли до Центрального району міста Одеса. Це логічно, адже селище не мало ніякого виробничого зв'язку із сільським Біляївським районом. (Пізніше Теплодар отримав категорію міста зі своєю самостійною міською радою, але це не наша історія). В грудні 1989 року на карту району було нанесено ще один штрих: села Маринівка, Нова Еметівка, Стара Еметівка, Берегове були відокремлені від Іллінської сільради і підпорядковані новоствореній Маринівській сільській раді. Таким чином, на початок дев'яностих років адміністративно-територіальний устрій Біляївського району став таким, яким ми його спостерігаємо сьогодні.

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА

*...І висушить земля людські гарячі сльози
І бронзовим вінком вінчатиме труди...*

А. Малишко

І знову відбудова? А хіба був вибір? Вибору не було. Всі довоєнні двадцятирічні зусилля подолати бідність виявились марними. Знову одиницями рахували коней, худобу, техніку. Та навіть якщо їх налічувалось би більше, то утримувати було ніде, усі приміщення лежали в руїнах. Фашисти двічі пересікли села Біляївщини: коли наступали і коли відступали. Але відомо, що найважча робота та, яку не наважуються розпочати. І вони розпочали: інваліди війни,

жінки різного віку, підлітки, — всі, хто на той час мешкав в населених пунктах, працювали до запаморочення. Пізніше більше трьохсот громадян Біляївського району було нагороджено медалями різного рівня за трудові заслуги під час війни. Ще тривала війна, а відбудова радгоспів, МТС та колгоспів почалася відразу після вигнання ворога з району. У стислий термін була відновлена вузькоколія Вигода — Біляївка, якою знову стали доставляти паливо та матеріали. У відбудові станції «Дністер» активну участь брали усі підприємства Одеси: матеріалами, механізмами, деякими видами робіт. Практично через чотири місяці після визволення станція запрацювала, хоча і не на повну потужність. Довоєнного рівня подача води досягла тільки у 1951 році, коли були завершені усі відновлювальні роботи.

Одночасно зі стратегічними об'єктами, відбудова тривала в господарствах району. При великому обсязі робіт механізмів майже не було, так само, як і робочої сили. Чоловіки в основному ще воювали з фашистами на фронтах війни, а за них працювали жінки і діти. Тільки у 1946 році почали демобілізуватись солдати і повертатись додому, але тепер боротьба за відродження сільськогосподарського виробництва надзвичайно ускладнилася великою посухою 1946 року. Біляївці вистояли і в цьому двобої. Вже

*Під час жнив.
Село Дачне, 1946 рік*

у 1948 році за ринковими цінами Біляївський район здав державі 100 тонн зерна, Одеський район засипав в засіки держави 345 тонн.

У 1948 році почалось будівництво Шкодогорської та Маяко-Біляївської зрошувальних систем, споруджувались дільниці малого зрошення з водозаборами із артезіанських свердловин, озер і ставків. Біляївський і Одеський райони завжди розглядалися як найбільші постачальники до міста овочевої продукції, тому введення в експлуатацію зрошувальних систем було на окремому контролі. На засіданні виконкому Одеської обласної ради депутатів трудящих 29 березня 1949 року було розглянуто питання про підготовку площ для зрошення в колгоспах Біляївського району. Доповідав голова Біляївського райвиконкому Давиденко. Він зазначив, що при плані 1820 гектарів в районі підготовлено для зрошення 1307 гектарів, а площа у 513 гектарів перебуває у фазі будівництва. В рішенні облвиконкому було записано: «Звернути увагу на необхідність термінового розгортання та прискорення темпів будівництва зрошувальних дільниць з метою остаточного завершення зрошувальної мережі не пізніше 20 квітня 1949 року». Роботи були пришвидшені. В тому ж році рішенням уряду було створено управління меліорації, яке базувалось в селі Маяки і було одним з перших в країні управлінь такого типу. Збільшувалось також і споживання електроенергії. Спочатку в господарствах району це було за рахунок зростання мережі малопотужних дизельних електростанцій. Лише до станції «Дністер» і Біляївки у 1949 році споруджено електролінію «Одеса – Біляївка» з напругою від державної електромережі. Це стало стартом нехай повільного, але невпинного просування електроенергії до усіх населених пунктів обох районів.

Разом з повоєнною відбудовою, спорудженням нових об'єктів тривала напружена робота по виробництву сільськогосподарської продукції, виконанню планів по закупівлі. Одеський облвиконком не тільки здійснював контроль за постачанням продукції, а й планував подальшу електрифікацію та телефонізацію населених пунктів. Так, у 1949 році у Біляївському районі було заплановано телефонувати чотири колгоспи, а у 1950 році ще п'ять. Бюджетом на це були передбачені кошти у повному обсязі.

Допомога держави та шефів трудівникам Біляївського та Одеського районів не була грою в одні ворота. Мешканці районів, у свою чергу, брали участь у будівництві стратегічних об'єктів загальнодержавного значення, особливо у зимовий період, і домагались успіхів. Наводимо, як приклад, одну із постанов виконкому Одеської обласної ради депутатів трудящих і обкому КП(б)У повоєнного періоду «Про підсумки соціалістичного змагання районів Одеської області, які брали

участь в будівництві дороги Київ — Одеса у зимовий період 1948 — 1949 років»: «Рассмотрев итоги социалистического соревнования районов Одесской области, участвовавших в строительстве дороги Киев — Одесса в зимний период 1948—1949 г.г. по закупке и вывозу материалов на трассу, исполком облсовета депутатов трудящихся и обком КП(б)У отмечают, что лучших показателей в работе по выполнению плана заготовки и вывозки материалов добился Беляевский район, председатель исполкома райсовета Давыденко, секретарь РК КП(б)У Федосеев, начальник райотдела т. Бакало. При плане заготовки и вывозки материалов 68000 м, Беляевский район, приступив к работе 21 декабря 1948 года, в результате правильной организации работ на 1 марта 1949 года заготовил 78020 м (115%) материала хорошего качества, вывез на трассу и складировал 69500 м (109%). Исполком областного Совета трудящихся и обком КП(б)У постановил: Признать Беляевский район победителем в социалистическом соревновании районов области, участвовавших в строительстве дороги Киев — Одесса. За достигнутые высокие показатели в работе... вручить Беляевскому району переходящее Красное знамя исполкома областного совета и обкома КП(б)У». Приклад будівництва траси «Одеса — Київ» зовсім не єдиний з низки взаємовигідного спільного вирішення насутих проблем. Так, в лютому 1950 року сесія Одеської міськради ухвалила постанову «Про створення нових зелених масивів». Разом з озелененням вулиць велика увага надавалась озелененню Куяльницької та Хаджибейської доріг. Роботу здійснювали трудові колективи підприємств Одеси, колгоспів і радгоспів. Це стало поштовхом і для збільшення в районі лісонасаджень, через відсутність яких тисячі гектарів страждали під час ураганів і суховіїв. В усіх без виключення господарствах висаджували на полях дерева,

Насадження дерев в центрі села Березань на початку п'ятдесятих років XX століття

поділяючи рілля на квадрати, які ми й тепер спостерігаємо на полях, які й тепер захищають сільгоспкультури від негоди.

На початок п'ятої п'ятирічки (1951 – 1955 рр.) зовсім недостатнім було постачання колгоспів, МТС і радгоспів району будівельними матеріалами. Це гальмувало будівництво виробничих приміщень, об'єктів зрошувальної системи. Тому результати роботи району на початок 1952 року, оцінювались незадовільно: *«Не виконується план по вирощуванню овочів, картоплі. Удій молока на одну фуражну корову складає 1010 кілограмів при плані 2250. Причина полягає у недостатній кількості зрошувальних земель і поганому використанні існуючих. При цілковитій можливості пуску в експлуатацію декількох зрошувальних масивів на усю потужність, у 1951 році фактично було введено в експлуатацію тільки 34,5 відсотки запланованої потужності».*

Назва об'єкта	Виробнича потужність	Введено в експлуатацію	Причини невиконання
Шкодова гора	1400 га	600 га	Не виконані поставки труб та обладнання
Троїцька станція	850 га	200 га	Відсутність коштів на ремонт і реконструкцію
К-п ім. Сталіна	270 га	72 га	Не придатне, застаріле обладнання
Всього	2520 га	872 га	

Після аналізу виконком обласної ради вважав за необхідне звернутися з клопотанням до Ради Міністрів УРСР, аби було здійснено необхідне фінансування, що дозволило би підвищити ефективність праці. У клопотанні було підкреслено, що в овочівництві велике значення має зрошення. Без поливу на Півдні України не можна одержати скільки-небудь задовільного урожаю овочів, тому пуск в експлуатацію нижче зазначених об'єктів зрошувальної системи є дуже важливим чинником для подальших перспектив в галузі овочівництва:

«1. Маяко-Беляевский массив.

Орошаемая площадь — 360 га. Технический проект готов. Стоимость строительства составляет 9,8 млн рублей. Строительство рассчитано на 2 года. Необходимые затраты 1 года 4 млрд руб.

2. Приднестровский оросительный массив.

Площадь — 16,0 га, охватывает 11 колхозов и 7 совхозов Овидиопольского района и 5 колхозов Беляевского района. Схема орошения составлена.

3. Расширение удобрительно-увлажнительного орошаемого массива за счет сточных вод г. Одесса на площади 6,0 га. Стоимость проекта 650,0 тыс.руб.

4. Мелиорация и сельскохозяйственное использование плавней реки Днестр в нижнем её течении на площади 40,0 тысяч гектаров».

Окрім того, у клопотанні перед урядом облвиконком зауважував, що партія ще в передвоєнний період поставила завдання створити навколо великих міст та промислових центрів картопляно-овочеві і тваринницькі бази, які б повністю забезпечували населення цих міст овочами та м'ясом. Шостою такою зоною вважалась приміська зона Одеси і, в найбільшій мірі, Одеський і Біляївський райони. Провівши порівняльний аналіз навантаження на одного сільгоспвиробника в розрізі районів області, облвиконком доводив, що забезпечення приміських районів потрібно бути вагомим, ніж віддалених. В аналітичній записці говорилось: *«Нагрузка пропашных культур на 1 трудоспособного в целом по области составляет 1,9 га, в Одесском пригородном 3,9 га. Поэтому облисполкомом ставится задача: хозяйства пригородной зоны должны быть более оснащены автотранспортом и механизмами для механизации погрузочно-разгрузочных работ. Это будет соответствовать решению облисполкома, в котором ставилась задача максимальной механизации междурядной обработки овощных, бахчевых культур и картофеля».* На засіданні голова райвиконкому Каземіров доповів про те, якою була врожайність городніх культур протягом декількох років. Він підкреслив, що протягом п'яти післявоєнних років урожайність у розрізі культур була нестабільною. Це стало підтвердженням недостатньої уваги до овочівництва. Стабілізація становища в господарствах мала торкнутися не тільки організації труда, а й зменшення кількості господарств. На території Біляївського і Одеського районів у 1952 році існувало більше шістдесяті сільськогосподарських підприємств.

район	Населення, тис.чол.	колгоспів	радгоспів	Землі, тис/га	Рілля, тис/га
Біляївський	33,6	27	3	76,7	63,8
Одеський	24,5	25	6	66,5	48,9

Серйозною перешкодою для подальшого розвитку колгоспного виробництва була наявність великої кількості дрібних сільськогосподарських артілей. Якщо в минулі роки рівень механізації польових робіт був порівняно невисокий і можна було миритися з вузькими рамками дрібних колгоспів, то на кінець четвертої п'ятирічки, при більшій оснащеності сільського господарства потужними тракторами і складними машинами, дрібні артілі стали серйозним гальмом для широкого використання техніки. Тож, у п'ятдесятих роках, як в Одеському, так і в Біляївському районах, розпочалось укрупнення численних артілей. В 1950 році колгосп імені Фрунзе (Усатове) об'єднується з колгоспом імені Шевченка (Крива Балка) і отримує ім'я Мічуріна. У 1958 році колгосп припиняє своє існування і стає відділенням радгоспу імені Кірова. У селі Великий Дальник два колгоспи, об'єднавшись в один, обрали назву «Шлях до соціалізму», а два інших стали носити ім'я Шевченка, у 1957 році всі чотири господарства укрупнюються в колгосп «Дружба», який згодом отримує статус радгоспу. У 1952 році колгосп імені Хрущова (Петрівське) приєднує до себе артіль села Доброжанове і отримує спільну назву «Прогрес», в 1967 році перейменовано в «50-річчя Великого Жовтня». У 1956 році всі три колгоспи села Яськи об'єднуються в колгосп «Дружба народів», до них приєднується і рибколгосп. Пізніше господарство перетворено в радгосп. У 1958 році три колгоспи Градениць утворюють спільний колгосп «Україна», який у 1959 році також отримує статус радгоспу. Можна продовжувати цей перелік і далі, але це будуть додаткові факти, що говоримуть про масове укрупнення господарств, яке, до речі, триватиме і в наступному десятилітті. Одночасно з укрупненням колгоспів відбуваються зміни і колгоспних виробничих підрозділів, з'являються відділення і комплексні бригади. Згадаймо хоча б радгосп імені Леніна таким, яким він був у 1959 році: центральна садиба знаходилась в селі Нерубайське, а ще чотири відділення базувались на території земель, підпорядкованих селам Велика Балка, Дачне, Холодна Балка.

Саме з цією першою хвилею укрупнення господарств співпала робота першим секретарем Біляївського райкому компартії України А. К. Сусло (1952 – 1958 рр.) В Біляївці його називали партійним комісаром. Дійсно, Андрій Сусло пройшов з боями усю Велику Вітчизняну війну комісаром полку. Війну закінчив у Відні, а секретарем райкому став у 1952 році, коли щойно були відбудовані приміщення виробничих дільниць, а матеріальна база господарств Біляївського району була ще досить слабкою. Андрій Калинович завжди був серед трудівників, де у важких умовах працювали люди. Він дуже любив Біляївку, як правило, раз на тиждень

пішки обходив усі об'єкти новобудов, цікавився, як працюють установи громадського харчування, інші об'єкти сфери обслуговування населення, а на другий день викликав усіх керівників установ і організацій та суворо запитував про допущені ними недоліки у роботі. Вимогливий до себе і підлеглих, на роботу в райкомі партії добирав працюючих комуністів, згодом висував їх на відповідальні керівні посади. Так було, наприклад, з Іваном Сергійовичем Архипенком, який працював завідувачим оргвідділом у райкомі, а згодом за рекомендацією першого секретаря райкому був призначений директором хлібозаводу. Ось саме тоді Біляївка прославилася найсмачнішими буханцями на всю область. І це завдяки передовій технології випічки хліба, яку запровадив Іван Архипенко.

На території району на той час було розташовано 30 рільничих колгоспів та 5 риболовецьких, у володінні цих господарств було 50 тисяч гектарів і проживало близько сорока тисяч чоловік, з них працездатного населення налічувалось 20 тисяч. Це, вважайте, цілий тобі полк і в цьому полку А. К. Сусло, як колишній бойовий комісар, вів велику політичну і організаторську роботу за виконання завдань шостої п'ятирічки. Своєрідними звітами про виконану роботу стали сільськогосподарські виставки, що проводились щорічно як на районному, так і на обласному рівні. На обласних виставках демонстрували свої досягнення найкращі господарства області, як правило, з Біляївського району їх було не менше шести. Другим секретарем райкому в той період працював П. І. Вербицький, якого у грудні 1958 року обрали першим секретарем. Цю посаду він обіймав до 1964 року. Пилип Іванович дуже дбав про те, щоб кожний гектар у господарствах району був врожайним, особливо на поливних землях, високопродуктивними ставали тваринницькі ферми. Тоді в господарствах стали збирати в середньому по 30 центнерів зерна з кожного гектара, овочів, зокрема помідорів, не менше

Районна сільськогосподарська виставка, 1956 рік

двохсот центнерів з гектара. В центрі Біляївки по вулиці Гагаріна розкинувся каштановий парк, який сміливо можна назвати іменем Вербицького, адже ідея закласти парк виникла саме у Пилипа Івановича. Особисто за кермом потужного трактора він проклав першу борозну плантажу і посадив перше деревце молодого каштана.

Взагалі десятиліття з 1950 по 1960 роки було наповнене інноваціями та зрушеннями по всій країні і, зокрема, у Біляївському районі. Особливо вагомими зміни були з 1956 року, коли головою Біляївського райвиконкому став Григорій Омелянович Макаренко. Розпочалось щомісячне авансування колгоспників і запроваджено додаткову оплату праці в колгоспах, для чого створювались перехідні фонди для авансування в перші місяці нового року. У наступні роки тенденція до оплати у грошовому виразі продовжиться. В 1956 році було утверджено літне табірне утримання худоби. Одне з рішень виконкому Одеської обласної ради затверджувало плани обводнення пасовищ колгоспів, будівництва бурових та шахтних колодязів на пасовищах. В 1956 році розпочато будівництво, а у 1957 році здано в експлуатацію 4210 гектарів зрошувальних земель у складі Маяко-Біляївської та Троїцько-Граденицької мережі. В цьому ж році управління меліорації, початком діяльності якого є 1949 рік, реорганізовано у Маяко-Біляївське управління експлуатації зрошувальних систем (у 1965 році перейменовано у Дністровське управління зрошуваних систем). Тепер овочівництво неможливо було уявити без парниково-тепличного господарства, яке забезпечувало населення свіжими овочами протягом цілого року. Це стало можливим завдяки тому, що збільшилось використання електроенергії в сільському господарстві. Наприклад, разом з вирощуванням овочів у відкритому ґрунті в радгоспі «Червоний маяк» дедалі ширше застосовували парники. Обігрівались вони

за допомогою електрики та спеціальних матів, як їх називають в Маяках — «кожухів». До речі, в'язанням тих «кожухів» займалась ланка під керівництвом Лідії Шаповалової, якій згодом було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Поступово в усіх господарствах району збільшувалась площа під овочевими та баштанними культурами, а починаючи з 1952 року, Одеса забезпечувалась овочами за рахунок приміської зони на 70 відсотків.

На початок 1957 року в районі в основному була розв'язана проблема механізації найбільш важливих робіт у землеробстві і тваринництві, а кількість сільськогосподарської техніки виросла в рази. Тож, цей рік став останнім для існування в країні машинно-тракторних станцій. Вигодянська, Червоноповстанська та Одеська МТС зіграли свою роль в найважчі для новостворених господарств часи, у 1957 – 1958 роках колгоспи та радгоспи мобілізували кошти і викупили всю техніку і, не дивлячись на витрати, не знизили рівень оплати праці. Машинно-тракторний парк району і далі поновлювався. Наприклад, в радгоспі «Україна» (Градениці) з 1959 по 1964 роки придбано і активно працювало 65 автомашин, 127 тракторів, 6 зернових комбайнів, 4 кукурудзозбиральних, 7 сінокосарок, інша техніка. Радгосп «Україна» не був виключенням, потрібною технікою володіли всі господарства району.

Підвищилась і кваліфікація механізаторів, які постійно опановували роботу на нових машинах, обмінювались досвідом на спеціальних семінарах. Один з таких семінарів відбувся на базі РТС Біляївського району в серпні 1959 року. З усієї області сюди прибули головні інженери господарств, які обговорювали досить вузьке питання: «Роздільне збирання соняшника». Читаємо у стенограмі семінару: «Після доповіді усі присутні виїхали на поле радгоспу «Родина», де механізатори тракторної бригади, якою керував тов. Сурженко, на практиці показали

Павільйон «Тваринництво»
на районній сільськогосподарській виставці (1957 рік)

Вогії районного об'єднання
«Сільгосптехніка» готові до виїзду в поле

роботу переобладнаної для косовиці соняшника на звал жатку «ЖР-4,9», а також роботу нового підбирача». Отже, в господарствах Біляївщини проводили для всіх механізаторів області, як тепер говорять, майстер-класи. Так працювали не тільки в радгоспі «Родина». Дружні, рівні сходи озимих з'являлись на полях радгоспу імені Жовтневої революції Одеського району, де сіяв кращий механізатор радгоспу Микола Ключник. Спільно зі своїми товаришами він щоденно засівав по 60 гектарів при нормі 44. Тож, сівбу озимих культур восени 1959 року на площі 752 гектари завершено достроково. Микола Ключник та його друзі Володимир Кропивницький і Альфред Гринюк переключились на оранку зябу.

Злагоджено працювали тваринники колгоспу імені 40-річчя Радянської України, на кінець вересня 1959 року виконавши річний план здачі м'яса державі. Всього здано 92 голови великої рогатої худоби, кожна вагою не нижче трьохсот кілограмів, 250 голів свиней і багато птиці. Радгосп «Червоний промінь» в тому ж році виростив найбільшу в районі кількість водоплавної

птиці. Вироблено і здано державі по 28 центнерів пташиного м'яса на 100 гектарів зернових культур. Олександр Васильович Самборський тим часом побував на Всесоюзній виставці народного господарства в Москві. Зрозуміло, що найбільше часу бригадир виноградарської бригади радгоспу імені Кірова Одеського району провів біля стендів виноградарства, адже він і сам вирощував високі врожаї, за що і був нагороджений путівкою на виставку, і, тим не менше, радий був познайомитися з передовим досвідом, особливо колгоспів Грузинської РСР.

Восени 1962 року вийшов Указ Президії Верховної ради УРСР «Про укрупнення сільських районів УРСР», результатом якого стало скасування Одеського району і підпорядкування всіх його господарств Біляївській районній раді. Кінець п'ятдесятих — початок шістдесятих років став переломним для Біляївського району, в територіальному, економічному та соціальному планах, а також міцним фундаментом для подальшого розвитку, оскільки господарства району досягли економічної стабільності.

РОКИ ЗРОСТАННЯ

Почуття радянських людей перевірялися інтервенцією, економічною блокадою, погрозами, 20 мільйонами життів, відданих в ім'я перемоги у Великій Вітчизняній. Якою іншою мірою можна виміряти відданість Вітчизні?

*С. Саговий,
Герой Соціалістичної Праці*

Суттєві соціально-економічні зрушення відбулись в Біляївському районі, починаючи з шістдесятих років. Якщо після Громадянської та Великої Вітчизняної воєни ми починали з розповіді про відновлення зруйнованого господарства, то на початок шістдесятих було закладено міцний фундамент в усіх галузях виробництва. Посилене оснащення колгоспів і радгоспів машинами дало можливість довести механізацію основних сільськогосподарських робіт до 85 — 94 відсотків, на більшості тваринницьких ферм трудомісткі процеси були механізовані. Тож, зростання обсягів і темпів виробництва продукції відбувалось в районі головним чином за рахунок інтенсивних факторів. Так, у 1967 році радгоспом «Дружба» (Великий Дальник) було здано 23280 центнерів молока за півріччя, що перевищувало план на 500 центнерів. У радгоспі «Дружба народів» (Яськи) овочі в закритому і відкритому ґрунті вирощувались на площі у сімсот гектарів, до Одеси регулярно постачалось 5 — 6 тонн помідорів, капусти, баклажанів та іншої городини. Приклади високої рентабельності

та прибутковості ми знайдемо у будь-якому господарстві району того періоду. Це, в свою чергу, давало можливість виділяти більше коштів на технічне оснащення усіх галузей, будівництво об'єктів виробництва і культурно-побутового призначення. Прикладом може слугувати перелік нових об'єктів тільки радгоспу «Дружба народів» (директор П. А. Філіппов): збудовано потужний консервний завод, гараж на 12 боксів, ремонтна майстерня, весняні теплиці на 1,2 гектари та під плівкою на семи гектарах. Було також збудовано електрообігрівачі для вирощування розсади, склад отрутохімікатів на 70 тонн, картоплексовище на 200 тонн, холодильник на 200 тонн, споруджено 8 корівників кожен на 200 голів і розпочато будівництво тваринницького комплексу на 1800 голів. В той період Першим секретарем райкому партії було обрано Василя Максимовича Чечукова, який багато уваги приділяв розвитку сільського господарства в районі і був нагороджений орденами Леніна та «Знак Пошани», а також численними грамотами обласного керівництва.

Не менших успіхів досягав і колгосп «Ударна ленінська бригада», яким на той час керував ветеран Великої Вітчизняної війни В. Т. Поліщук. За 12 років його головування було споруджено сучасний зерносклад, базу тракторної бригади, автогараж, тваринницькі комплекси, а також соціальні об'єкти: школу-десятирічку, спортзал, Будинок культури, дитсадок, новий адмінбудинок колгоспу. Газета «Знамя комунізму» в номері за 3 січня 1975 року писала: *«Майже кожен, хто останнім часом бував в Березані, висловлювався приблизно так: село відрізняється високим рівнем культури, працюють торгівельні комплекси, школа, водопровід, тротуар, неонове освітлення увечері, функціонує своя АТС»*. Такий благоустрій не був виключенням серед інших сіл Березанської сільської ради. Треба віддати належне правлінням та керівникам колгоспів «Ударна ленінська бригада» (Березань), «50-річчя Великого Жовтня» (Петрівське), другого відділення радгоспу «Мирний» (Широка Балка), розташованих на території цієї ради, адже саме за рахунок цих господарств влаштовувався благоустрій названих населених пунктів. Як в цих, так і в інших господарствах, багато що залежало від керівників, які розуміли: чим більше турбуватися про побут людей, їх відпочинок, тим більш вагомими будуть досягнення в роботі. Звичайно, велику роль відігравало і те, що в господарствах району з'являлось все більше спеціалістів по галузях, а із семи голів колгоспів п'ятеро здобули спеціальну вищу освіту, інші мали великий досвід роботи в сільському господарстві.

На початок 1967 року на території Біляївського району нараховувалось 6 колгоспів, 18 радгоспів, птахофабрика, відділення Дослідної станції, риболовецька артіль. Колгоспи: імені Чапаєва, імені Котовського, «Ударна ленінська бригада», «Прогрес», імені Кірова, «Червона гірка». Радгоспи: імені Жовтневої революції, імені Леніна, імені Кірова, «Дружба», «Мирний», «Червоний

маяк», «Червоний промінь» та «Родина», «Дружба народів», «Троїцький», «Україна», «Кам'янський», «Червоноповстанський», «Хаджибейський», «Вигодянський», «Зірка», «Біляївський», «Вигодянський розсадницький».

Все більшої ваги набував дух змагання на рівні країни, області, району, господарств. Підсумки підбивались щоквартально, і Біляївський район неодноразово ставав переможцем серед районів області. Звернімося до публікації в газеті «Чорноморська комуна» за 13 травня 1967 року під назвою «Відзнака кличе до нових звершень»: *«Цими днями робітники, спеціалісти і службовці радгоспу «Червоний промінь» Біляївського району зібрались на урочисте засідання, присвячене врученню перехідного Червоного прапору Міністерства сільського господарства УРСР і ЦК профспілок працівників сільського господарства і заготівель. Цієї нагороди вони удостоєні за високі показники... Директор радгоспу П. Поліщук»*. В тому ж 1967 році, на честь 50-річчя радянської влади Указом Президії ВР СРСР 46 активних учасників Жовтневої революції, Громадянської війни та встановлення Радянської влади були нагороджені державними орденами і медалями, а легендарний Герой Соціалістичної Праці комуніст Абрам Гершкович Флігель удостоєний ордена Леніна. Треба відзначити, що в ті роки на хід справ значно впливав райком Компартії України, Першим секретарем якого в грудні 1969 року було обрано Віктора Миколайовича Єсіпова. В районній парторганізації налічувалось 2196 комуністів в усіх галузях народного господарства, які у своїй структурі мали 10 парткомів, 51 цехову парторганізацію та 75 партгруп. В. М. Єсіпов очолював районну парторганізацію до 1983 року. Другим секретарем у 1973 році було обрано Анатолія Михайловича Каширіна, а секретарем райкому партії був Федір Олександрович Гапоненко.

Віктор Миколайович Єсіпов під час візиту на Кагарлицьку птахофабрику

Бригада винрадгоспу «Хаджибейський» під час збирання врожаю (Холодна Балка)

В серпні 1971 року головою виконкому Біляївської районної ради народних депутатів обирається Віталій Степанович Бендяк. На цій посаді він працював до 1985 року і за чотирнадцять років багато зробив для соціального і економічного розвитку району, зокрема його агропромислового комплексу.

В цей період розпочинається газифікація району, високими темпами розвивається Василівка, прокладаються дороги з твердим покриттям, споруджуються молочнотоварні ферми, птахофабрика в селі Петрівське, продовжується будівництво інкубатора та другої черги Кагарлицької птахофабрики. Під безпосереднім керівництвом В. С. Бендяка будується центральна районна лікарня, відбудовано після пожежі та введено в дію районний Будинок культури. Велику увагу він приділяє розвитку фізичної культури та спорту. Завдяки Віталію Степановичу в районному центрі побудовано ДЮСШ, якій згодом присвоєно його ім'я. Після того, як він пішов з життя, стало традицією щорічно на його честь проводити турнір з футболу. За свою багаторічну працю В. С. Бендяк нагороджувався орденами Леніна, Жовтневої Революції, «Знак Пошани», медалями. В той же період на різних посадах працювала в районному управлінні сільського господарства його дружина Лілія Іванівна Бендяк. Вона пройшла шлях від рядового економіста до заступника начальника управління, замінивши на цій посаді теж професійного економіста О. П. Полубок.

Продовжуючи тему участі трударів у соціалістичному змаганні, наводимо опублікований в «Чорноморській комуні» звіт «Про підсумки соціалістичного змагання колективів області за 3-й квартал 1973 року». Серед сільськогосподарських районів першість в області присуджено Біляївському району. Окрім того, декілька господарств та виробничих підрозділів району також посіли перші місця. Серед колгоспів найкращим в області визнано колгосп імені Кірова (Василівка), серед радгоспів перше місце поділили радгоспи імені Леніна (Нерубайське), «Мирний» (Мирне), «Хаджибейський» (Холодна Балка):

«Серед виробничих підрозділів переможцями стали:

- *відділення № 1 радгоспу імені Леніна (керуючий І. В. Муренко, секретар парторганізації Я. І. Горовий, голова профспілкової організації К. Є. Лозович);*

- *Усатівське відділення радгоспу імені Кірова (керуючий М. Д. Кірін);*

- *тракторні бригади: радгоспу імені Леніна (механік В. П. Буданов), колгоспу «Червона гірка» (бригадир Ю. П. Пахомов);*

- *овочівницькі бригади: № 1 четвертого відділу радгоспу «Дружба народів» (бригадир М. М. Сп'ян),*

закритого ґрунту радгоспу «Червоний промінь» (бригадир Е. С. Филипович), радгоспу «Україна» (бригадир П. Ф. Діоргієнко);

- *ланки по вирощуванню просапних культур (картоплі, кукурудзи на зерно та силос, соняшнику): радгоспу «Червоний промінь» (ланковий Л. В. Пігмазко), колгоспу «Червона гірка» (ланковий А. П. Байдан), радгоспу «Дружба народів» (М. А. Степаненко), радгоспу «Мирний» (ланковий М. М. Георгієвський), колгоспу «50-річчя Великого Жовтня» (М. В. Вишневський), колгоспу імені Кірова (В. П. Петренко), радгоспу «Зірка» (Л. А. Синьковський);*

- *молочнотоварні ферми: радгоспу імені Кірова (зав. фермою В. І. Волна) і радгоспу «Хаджибейський» (Д. Г. Степанов)».*

З переліку переможців ми бачимо також, наскільки широким був спектр галузей, в яких успішно працювали сільгоспвиробники Біляївського району. І хоча в районі здійснювалась поглиблена галузева спеціалізація і конкретизація виробництва продукції по окремих її видах, у більшості господарств досягли високих результатів і не в основному виді. Наприклад: радгосп «Хаджибейський», який спеціалізувався на виноградарстві, завдяки чому перейшов мільйонний рубіж по прибутках, виборів також першість серед молочнотоварних ферм.

В індивідуальному змаганні серед найкращих в області у третьому кварталі 1973 року названі мешканці Біляївського району: тракторист радгоспу імені Леніна М. М. Тишков, комбайнер колгоспу «Жовтень» М. Т. Шарапов, шофер АТП-15134 О. А. Лисенко, бригадир виноградарської бригади №2 радгоспу «Хаджибейський» В. В. Перепелиця, ланкова садівницької бригади радгоспу «Хаджибейський» Н. В. Филипенко, телятниця радгоспу імені Кірова О. М. Працюк, доярки радгоспу імені Кірова М. Г. Мачинська, К. П. Демчук, Г. В. Мельникова, І. К. Коломієць.

*Віталій Степанович Бендяк,
голова Біляївського райвиконкому з 1971 року*

Досить часто соціалістичні змагання набирали форми естафети. Одна із обласних естафет ударних комсомольських справ знайшла своє відображення в газеті «Комсомольська іскра». З початку року райони області, передаючи естафету один одному, звітували про свої трудові здобутки. У травні 1977 року у перекличку включились комсомольці Біляївського району. Спочатку вміщувалась анкета, яка надавала характеристику району. Візьмемо її повністю, адже і нам з вами вона немало розповість про Біляївщину 1977 року.

«Анкета.»

Чисельність районної комсомольської організації — 4581 чоловік;

Кількість комсомольсько-молодіжних колективів складає — 50;

Господарств в районі: колгоспів 7; радгоспів 18; підприємств 8;

В районі діють: 33 школи; 53 клуби; 44 бібліотеки;

Рубежі нового року: землероби зобов'язались продати державі 37900 тонн зерна, 5900 тонн соняшника, 145000 тонн овочів, 6920 тонн картоплі, 7200 тонн м'яса, 53900 тонн молока, 260 тисяч штук яєць, 20 центнерів вовни, 6620 тонн фруктів».

Далі вміщено розповідь комсомольської організації району (перший секретар Дмитро Кравчук) про тих комсомольців, які додають свій внесок у подолання названих рубежів, гідно передаючи ударну естафету комсомольцям інших районів. Пропонуємо лише декілька прикладів:

«Радгосп «Україна». Комсомольсько-молодіжна кормодобувна ланка Василя Перекитного першою в господарстві завершила сівбу кукурудзи на 115 гектарах. Відмінно попрацювали групкомсорг ланки Анатолій Туманський, його брат Віктор, Сергій Чередниченко, Віктор Маркевич. З початку весни хлопці засіяли 50 гектарів кормового буряка, 235 гектарів горохово-вівсяної

суміші, 60 гектарів багаторічних трав і високоякісно ведуть догляд за цими культурами.

Колгосп «50-річчя Великого Жовтня». Успішно ведуть трудову вахту молоді вогії господарства. Щоденно, з самого початку року, на перевезенні добрив, кормів та інших вантажів Микола Костянко, Павло Єфимов та їх колеги перевиконують змінні норми на 110–120 %.

Радгосп «Мирний». Щойно тут завершили сівбу кукурудзи. Високоякісно і швидкими темпами вів підготовку площ до сівби комсомолец Олексій Вдовін. А ланковий комсомольсько-молодіжної механізованої ланки Олександр Тяхтя щозміни перевиконував норми майже у півтори рази.

Радгосп «Червоний маяк». Відповідальна робота у комсомольця Миколи Димитрова. Він проводить зрошення і розбивку трас на полях, де вирощують просапні культури. Щодня хлопець звітує про 180 % виконання змінної норми.

Радгосп «Кам'янський». Неодноразово виходив переможцем естафети ударних комсомольських справ комсомольсько-молодіжний колектив доярки, який очолює Світлана Чемерега. Уже кілька років колектив працює, намагаючись надоїти від кожної корови 3 тисячі кілограмів молока. Перістий незмінно отримує групкомсорг». До невеликого переліку ударних справ додамо, що усі ці успіхи обов'язково позначались на заробітній платі. Натхненником багатьох комсомольських ініціатив в ту пору був перший секретар райкому комсомолу Дмитро Кравчук, який добре був обізнаний з районом та справами в комсомольських організаціях господарств, пізніше він був призначений завідуючим відділом райкому партії, а першим секретарем райкому комсомолу після нього обрали В. Красовського.

В сільських та шкільних музеях району вже в перші повоєнні роки з'явилися Книги Бойової Слави, на сторінках яких молоде покоління розміщувало інформацію про учасників Великої Вітчизняної війни. У шістдесяті та сімдесяті роки

Герой Соціалістичної Праці Лідія Шаповалова
зі своєю бригадою овочівників (Маяки)

Дмитро Кравчук,
Перший секретар Біляївського райкому комсомолу

експозиції музеїв поповнились також Книгами Трудової Слави, які містили інформацію про Героїв Труда, що були прикладом, на якому виховувалась молодь, навчаючись пов'язувати благополуччя тільки з результатами праці. На жаль, сучасна молодь не зовсім уявляє, хто такі Герої Труда і не завжди вбачає прямий зв'язок між працею та достатком. Мабуть, не зі своєї вини, а з вини старшого покоління.

В 1971 році на колгоспників поширено ті самі умови нарахування пенсій, що й на робітників. В усіх колгоспах остаточно запроваджено гарантовану оплату праці у грошовому виразі і додатково натуроплатою. Це надавало селянам змогу без обмежень купувати будь-які товари народного споживання, і вони в повній мірі користувались цією можливістю, тим більше, що споживкооперація гарантувала пільги під заготівку сільгосппродукції, кредити, розстрочки на всі види товарів. Особливо ефективними були періоди роботи, коли райспоживспілку очолювали Петро Михайлович Бухтіяров, а згодом — Валерій Іванович Курганський, які вживали суттєві заходи для стабілізації фінансового стану та підвищення ефективності господарювання кооперативних організацій і підприємств. Герой Соціалістичної Праці С. Н. Садовий писав: «...Подивіться на те, як змінилось життя на селі порівняно, ну, скажімо, з повоєнними роками. Зайдіть у будь-який дім. Тут вам і телевізор, і холодильник, і в холодильнику. У дворах стоять машини і мотоцикли. Хороша зарплата. Міцне підсобне господарство. Одним словом, живуть люди в достатку, благополучно».

Вправно працювала і державна система соціального забезпечення: безкоштовні медичне обслуговування та освіта від школи та професійних училищ до вищого навчального закладу. Відпочинок в санаторіях, піонерських таборах забезпечувався за рахунок профспілкових організацій. Здійснювалось гарантоване

обслуговування усіх недієздатних та похилого віку громадян на безоплатній основі. Особлива увага приділялась сім'ям з дітьми. Приміром, майже в кожному селі було створено «молочні кухні», в яких під наглядом медичних працівників щодня для немовлят готувались молочні суміші і постачались у родини безкоштовно. Та й для цього була повна можливість. Перший секретар райкому партії В. Єсіпов в інтерв'ю обласній газеті у лютому 1982 року підкреслював: «За останні два роки в колгоспах і радгоспах району угвічі зростає кількість худоби. Нині в районі налічується 31 корова на кожні 100 гектарів сільгоспугідь...» Відомо, що саме тієї зими біляївські тваринники виступили ініціаторами обласного змагання під девізом: «Кожен кілограм кормів — у діло!» Тож, не дивно, що по результатах зимівлі район вийшов переможцем Всесоюзного соціалістичного змагання і був нагороджений перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

Велику допомогу району надавали вчені та наукові співробітники Одеського Всесоюзного генетичного інституту та Одеської дослідної станції. Впровадження у виробництво нових сортів на полях та порід худоби на фермах здійснювалось колгоспниками і робітниками радгоспів під керівництвом досвідчених спеціалістів. В районі нараховувалось 97,4 тисячі гектарів землі. Потужна мережа зрошувальних систем, насосних станцій та дощувальних установок забезпечувала водою більше ніж 28 тисяч гектарів землі, тобто третину всього клину. Нижне-Дністровська та Троїцько-Граденицька зрошувальні системи обслуговувались Дністровським управлінням зрошувальних систем, яке до 1981 року очолював В. І. Булавін (23 роки), а з 1981 — Ю. В. Кашлаков. Водопостачання на поля забезпечували 30 насосних станцій. В роботі було близько двохсот п'ятдесяти дощувальних установок різних модифікацій, які зрошували землі під овочевими,

Бригада А. С. Чебана під час збирання томатів, радгосп «Троїцький»

Працівники райкому партії (зліва направо): В. В. Коломійцев, Л. М. Чорна, Т. М. Неплій, П. В. Пуздря

кормовими та зерновими культурами. Все це створювало умови для отримання сталих врожаїв усіх культур, зокрема кормів для тваринництва. На тридцяти шести тваринницьких комплексах і фермах працювало більше трьох тисяч відданих своїй справі тваринників та операторів. Вони порались біля сімдесяти тисяч великої рогатої худоби (в тому числі двадцяти п'яти тисяч корів), близько п'яти тисяч свиней і трьохсот голів птиці. Птиця в основному вирощувалась на Кагарлицькій птахофабриці, де вироблялось щорічно дві з половиною тисячі тонн качиного м'яса. Практично на кожній фермі були збудовані будинки тваринників з кімнатами відпочинку, медичними профілакторіями, душовими, їдальнями та магазинами. Окрім того, на ферми виїздили автокрамниці райспоживспілки, які виконували замовлення тваринників на різного виду промислові товари.

Особливо активізувалась робота Біляївської райспоживспілки, коли її керівником став досвідчений кооператор П. М. Бухтіяров, який неодноразово був обраний і депутатом районної ради. Маючи спеціальну освіту та великий досвід практичної роботи, Петро Михайлович вмів керувати не тільки поповненням пайового фонду, а й організацією торгівлі на всіх рівнях, диференційовано підходив до усіх верств населення. Члени районної ради ветеранів і нині із вдячністю згадують організовані П. М. Бухтіяровим магазин «Ветеран» у Біляївці та «куточки ветеранів» в більшості сільських магазинів, в яких товари ветеранам війни і праці відпускались за пільговими цінами. Його естафету вдало перейняв В. І. Курганський. Валерій Іванович пройшов шлях від завізника Ясківського споживчого товариства до голови правління Біляївської райспоживспілки, яку очолює дотепер. В цей непростий період він вжив ефективні заходи для стабілізації фінансового стану кооперативних організацій і підприємств району. В. І. Курганський декілька скликань поспіль обирається депутатом районної ради і є заступником голови постійної комісії райради з питань економіки, промислової політики, інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу. Серед тих, хто мав великий вплив у роки зростання, треба назвати і В. С. Волкова. До Біляївки він прибув, коли йому виповнилось 30 років. Відразу активно включився в роботу, спочатку працює інструктором оргвідділу райкому партії, згодом його очолює, в 1977 році його обирають секретарем райкому партії, цю посаду він обіймає до 1985 року. Віктор Степанович відчутно впливав на покращення роботи закладів культури та громадських організацій, неодноразово був обраним депутатом районної ради. Після 1987 року працює на різних посадах в державних та органах місцевої влади. Здібним

організатором проявив себе і Д. О. Коваленко, довівши, що в змозі очолити розгалужену систему профспілкових організацій. В 1978 році районна конференція обрала Дмитра Олексійовича головою Біляївського райкому профспілок робітників сільського господарства. Всі 13 років на цій посаді він успішно проводив масштабну роботу по соціальному захисту працівників сільського господарства. Найголовнішою турботою райкому профспілок було уважне ставлення до умов, в яких члени профспілки та їх діти працювали, жили та відпочивали. Поряд декілька років була головний бухгалтер, ветеран труда Серафима Савеліївна Чечукова. Вона була надійним помічником і прийшла на роботу у райком профспілки, вже маючи звання Героя Соціалістичної Праці і дорогу для неї медаль «За доблестний труд в Великой Отечественной войне в 1941 – 1945 гг.», яку отримала у 20 років. Серед активних будівничих треба назвати і М. М. Клименка, який на початку сімдесятих років обіймав посаду голови комітету партдержконтролю Біляївського району, а з 1965 по 1975 рік був начальником районного управління сільського господарства. Серед інших нагород Микола Максимович був удостоєний золотої та срібної медалей ВДНГ. Після 1975 року у сільгоспуправлінні обіймав посади головного інженера, землевпорядника. Де б ни трудилися на ниві сільського господарства, завжди були прикладом досконалості та обов'язковості Лілія Іванівна Шкуріна, Надія Олексіївна Костецька, Лариса Володимирівна Марчук, Віра Іванівна Делікатна. Зовсім нещодавно перший секретар Біляївського райкому Компартії України А. П. Панков (1983 – 1991), згадуючи вищеназваних керівників, зауважив: *«Можно назвать ёще сотни и сотни рядовых людей: овощеводов, животноводов, механизаторов. Я остаюсь глубоко благодарным тому, что мне довелось вместе с ними решать порой трудные, но почетные задачи. Нельзя сегодня не вспомнить и о той заботе, которую по отношению к людям проявляли руководители партийных и профсоюзных организаций. Лучшими парторганизациями были: совхоза имени Ленина, возглавлял которую ветеран войны и труда И. И. Дмитренко, колхоза «Октябрь» — В. И. Патлатюк, совхоза имени Кирова — Б. А. Любчик, совхоза «Дружба народов» — В. Я. Добровольский. Хотелось бы также отметить слаженную работу отделов райкома партии под руководством В. П. Степанюка, А. И. Погорелого, А. И. Козыревой и многих других...»* Останній секретар райкому партії А. П. Панков, агроном за спеціальністю, організатор за покликанням, кавалер ордена «Знак Пошани», двох орденів Трудового Червоного Прапора, делегат декількох партійних з'їздів,

після ліквідації райкому партії продовжував займатися справою свого життя: сільським господарством, обіймаючи різні посади в управлінні сільського господарства Біляївського району. Його соратниками і однодумцями завжди були другий секретар райкому партії В. І. Копельчук і голова Біляївського райвиконкому А. П. Потапов. Їх стараннями в той період будувалось багато індивідуального житла. Тільки в райцентрі було здано в експлуатацію 200 квартир. Продовжувалась газифікація населених пунктів, у новобудовах почали працювати хлібозавод, м'ясокомбінат, реконструйовано молокозавод. За період з 1983 по 1991 рік в районі було споруджено 6 шкіл, 5 дитсадків, покращувалась робота таборів праці та відпочинку для студентів та учнів загальноосвітніх шкіл. На землях Біляївського району на кінець вісімдесятих років працювало тридцять одне підприємство. Вони охоплювали усі галузі сільського господарства.

Структура посівних площ та виробничі завдання цим господарствам визначались відповідно до їх спеціалізації. В основному це були зернові культури, які складали 50 – 55 відсотків загальної площі, кормові культури займали третину, технічні вирощувались на 5 відсотках ріллі, а решту займали овочі та баштан. Практично в кожному господарстві овоче-молочного тресту були в наявності консервні цехи з переробки овочів, а в радгоспі «Україна» працював консервний завод, весняно-літні теплиці для виробництва ранніх овочів та розсади. В радгоспі імені Кірова функціонував тепличний комбінат, окрім того, в районі були споруджені шість потужних овочесховищ. Все це створювало цикл ведення галузі овочівництва з досить високим рівнем рентабельності протягом усього року. Підвищенню врожайності сприяло впровадження хімічного та біологічного захисту рослин від шкідників та хвороб, що також дозволяло звести збитки до мінімуму. У вісімдесяти роки на кожний гектар вносилося 6 – 8 тонн органічних, 3 – 4 центнери мінеральних добрив. На полях працювала високопродуктивна техніка у потрібній кількості (1450 тракторів, 230 комбайнів), внаслідок чого усі сільгоспроботи виконувались у стислі терміни.

Всі ці заходи дозволяли щорічно виробляти в районі в середньому: 105 тисяч тонн зерна, 6 – 8 тисяч тонн соняшника, 5 – 6 тисяч тонн картоплі, 180 – 200 тисяч тонн овочів, 6 – 8 тисяч тонн фруктів, 5 – 6 тисяч тонн винограду, 70 – 80 тисяч тонн молока, 10 – 12 тисяч тонн м'яса. Переконали цифри. Можливо, некоректно порівнювати результати 1990 року з 1930 роком. А все ж таки згадаймо, як у 1931 році голова райвиконкому Волохов письмово вмовляв керівництво Одеського артучилища, аби звідти до Біляївського району відправили списані, вже непридатні для них, сідла для одинадцяти коней, які були єдиним транспортом райвиконкому і міліції. Впродовж життя одного покоління кардинально змінився рівень життя, умови та засоби виробництва: замість бричок, волів і мертвого інвентаря на полях працювало півтори тисячі тракторів та дві з половиною сотні комбайнів різної модифікації, замість гасових ламп увесь Біляївський район до найменшого польового стану було електрифіковано. Склались пісні, в яких прославлялись герої труда, здобувались величні перемоги міжнародного рівня в науці, техніці, культурі, спорті, і на очах з'являлись непояснимі сльози під час виконання Гімну держави. Так, мали місце репресії, перегини і утиски, але радянська влада тридцятих років і сімдесятих кардинально відрізняються. Ми маємо з повагою ставитись до пересічного громадянина тієї невдоволеної пори, пам'ятати про його трагедії та героїчні подвиги, про його активну життєву позицію і безкорисливе ставлення до спільної справи.

назва господарства	центральна садиба
1. колгосп ім. Кірова	с. Василівка
2. колгосп ім. Котовського	с. Августівка
3. колгосп «Октябрь»	с. Н. Еметівка
4. к-п «50-річчя Вел. Жовтня»	с. Петрівське
5. к-п. «Ударна ленінська бригада»	с. Березань
6. колгосп ім. Чапаєва	с. Іллінка
7. колгосп «Червона Гірка»	с. Ч. Гірка
8. радгосп «Вигодянський»	с. Вигода
9. радгосп «Дружба»	с. В. Дальник
10. радгосп «Дружба народів»	с. Яськи
11. радгосп «Кам'янський»	с. Кам'янка
12. радгосп ім. Кірова	м. Одеса
13. радгосп «Червоноповстанський»	с. Майори
14. радгосп ім. Леніна	с. Нерубайське
15. радгосп «Родина»	м. Біляївка
16. радгосп «Троїцький»	с. Троїцьке
17. радгосп «Україна»	с. Градениці
18. радгосп «Червоний маяк»	с. Маяки
19. радгосп «Червоний промінь»	м. Біляївка
20. радгосп «Южний»	с. В. Дальник
21. радгосп «Чорноморський»	с. Дачне
22. радгосп «Декоративні культури»	с. Мирне
23. радгосп-завод «Хаджибейський»	с. Х. Балка
24. елітно-насіницьке ДГ «Дачна»	с. Дачне
25. Кагарлицька птахофабрика	с. Кагарлик
26. насінницький радгосп «Мирний»	с. Мирне
27. Одеська державна с/господарська дослідна станція	м. Одеса
28. плодоовочевий р-п «Біляївський»	с. Секретарівка
29. виноградарозсадницький радгосп «Біляївський»	с. Мирне
30. плодворозсадницький радгосп «Вигодянський»	с. Вигода
31. рибок-п «Червоний Придністровець»	с. Маяки

ВЕЛИЧНІ І ПРОСТІ

*Батьки і діти, діти і батьки,
Нерозділиме і одвічне коло,
І ні на день минуций, на віки
Ми засіваємо життєве поле.*

Б. Олійник

Звичайно, у розділі «Величні і прості» могли міститися нариси про інших людей або у більшій кількості, адже у Біляївському районі можна називати тисячі імен, які протягом усіх років існування району примножували його славу. Саме завдяки зусиллям тисяч трудівників Біляївщина неодноразово була удостоєна нагород обласного, Всеукраїнського та Всесоюзного рівня. Наприклад, Біляївському району було вручено Перехідний Червоний прапор Одеського обкому Компартії України, виконкому обласної ради депутатів трудящих, обласної ради профспілок та обкому ЛКСМ України як переможцю обласного соціалістичного змагання за збільшення виробництва та продажу зерна державі у 1976 році. А у 1981 році Центральний комітет КПРС, Рада Міністрів СРСР, ВЦСПС та ЦК ВЛКСМ визнали Біляївський район переможцем у Всесоюзному соціалістичному змаганні за успішне виконання плану економічного та соціального розвитку з врученням району Всесоюзного Перехідного Червоного прапора.

Ряд таких прикладів можна продовжити. На жаль, в одній книзі неможливо розповісти про тисячі майстрів, яких величають їх діла. Ми пропонуємо декілька нарисів про людей, беручи до уваги насамперед результати труда. Усі представлені герої дуже різні, але мають й одну спільну рису: їх праця завжди складалася з 99 процентів поту, професіоналізму та відданості і тільки з одного відсотку удачі. Прості і водночас величні, громадяни країни, якої вже немає на карті світу, своїми біографіями, здобутками і нагородами додають штрихи і до історії Біляївського району. Саме людські долі та вчинки в змозі більш виразно і точно, ніж цифри, передати подих того часу, коли оспівували людину праці.

Герой Соціалістичної Праці це почесне звання в СРСР, вищий ступінь відзнаки за працю. Звання встановлено Указом Президії Верховної Ради СРСР від 27 грудня 1938 року, а Указом від 14 травня 1973 року затверджене Положення про звання Героя Соціалістичної Праці в новій редакції. Положення визначало, що звання Герой Соціалістичної Праці є вищим ступенем відзнаки за заслуги в галузі господарського

і соціально-культурного будівництва і присвоюється особам, які проявили трудовий героїзм та зробили значний внесок в підвищення ефективності суспільного виробництва, сприяли розвитку народного господарства, науки, культури, росту могутності і слави країни.

Герої Соціалістичної Праці Біляївського району

Карауш Г. С.	Яськи
Лавренюк М. Ф.	Усатове
Поляков П. М.	Нерубайське
Садовий С. Н.	Біляївка
Флігель А. Г.	Міжлимання
Чечукова С. С.	Біляївка
Шаповалова Л. В.	Маяки

Орден Леніна встановлений Постановою Президії ЦВК СРСР від 6 квітня 1930 року. Орденом Леніна нагороджувались окремі громадяни, колективи, установи, підприємства та громадські організації СРСР за особливі заслуги в соціалістичному будівництві. В статуті зазначалось, що орден Леніна, окрім іншого, нагороджувались за успіхи у справі колгоспного, радоспного та кооперативного будівництва.

Громадяни, нагороджені орденом Леніна за трудові досягнення

Бабенко В. А.	Біляївка
Бабієнко К. П.	Нерубайське
Бакуменко М. І.	Маяки
Барановський В. Д.	Майори
Безенко В. В.	Яськи
Бендяк В. С.	Біляївка
Бондарчук М. В.	
Бортнікова М. М.	Біляївка
Борумбей П. В.	Градениці
Брагін М. Г.	Великий Дальник
Гвоздь М. Є.	Нерубайське
Гладун Л. І.	Великий Дальник
Головченко Ф. Я.	Сільгосптехніка
Горбунова С. П.	Секретарівка
Грабовський Л. С.	Великий Дальник

Гранковський Й. І.	Василівка
Даценко Н. М.	Усатове
Добровольська В. Ф.	Кагарлик
Довженко В. Т.	Біляївка
Душко М. М.	Біляївка
Єгоров І. І.	Кагарлик
Єсіпов В. М.	Біляївка
Єфімов В. С.	Березань
Єфімова З.	Березань
Жергель Г. М.	Нерубайське
Житкова Н.	Дачне
Карауш Г. С.	Яськи
Кириченко В. Г.	
Коновалова Н. П.	Дачне
Конопльов Б. Г.	Августівка
Корнійчук С. І.	Дачне
Котляр В. С.	Маяки
Курілов Я. О.	Хлібодарське
Лавренюк М. Ф.	Усатове
Макаров І. Я.	Біляївка
Манкевич В. С.	Біляївка
Мельникова Г. В.	Усатове
Мойса К. І.	Яськи
Монастирський Ф. К.	Августівка
Мотричко О. П.	Вигода
Муренко І. В.	Усатове
Нідор Т. В.	Градениці
Нікіфоров А. Г.	Градениці
Остапенко М. І.	Дачне
Пахомов І. С.	Червона Гірка
Поляков П. М.	Нерубайське
Романенко В. Г.	Мирне
Руденко Л. Г.	Василівка
Садовий С. Н.	Біляївка
Салдуковський О. М.	Холодна Балка
Смірнова В. М.	Троїцьке
Торговицький І. П.	
Урманджи Г. Д.	Нерубайське
Усачов Д. В.	Маяки
Філіппов П. А.	Яськи
Флігель А. Г.	Іллінка
Цимбалюк В. Т.	Червона Гірка
Чечуков В. М.	Біляївка
Шаповалова Л. В.	Маяки
Шурман І. Т.	Шахтоуправління
Якобенчук К. Є.	Холодна Балка

діяльність, за діяльність яка направлена на розвиток поглиблених дружніх зв'язків між народами. В статуті сказано, що цієї нагороди можуть бути удостоєні не тільки громадяни СРСР, а й підприємства, установи, організації, колективи трудящих, військові частини та інші.

Мешканці району, нагороджені орденом Жовтневої революції

Антощук К. П.	Іллінка
Бабієнко К. П.	Нерубайське
Бендяк В. С.	Біляївка
Бондар Л. І.	Великий Дальник
Бондарчук М. В.	Іллінка
Бурлака О. В.	Усатове
Дмитренко І. І.	Нерубайське
Дудка Б. І.	Біляївка
Єсіпов В. М.	Біляївка
Кищенко А. А.	Біляївка
Ковальчук В. П.	Іллінка
Лавренюк М. Ф.	Усатове
Лук'яненко Л. П.	Великий Дальник
Максименко О. А.	Петрівське
Мойса К. І.	Яськи
Мотричко М. І.	Вигода
Пантус Ф. І.	Дачне
Подупейко І. О.	Котовка
Поляков П. М.	Нерубайське
Романенко В. Г.	Мирне
Слюсаренко І. С.	Маяки
Торговицький І. П.	Березань
Фудорова Л. В.	Дачне
Шаповалова Л. В.	Маяки
Шумейко Н. З.	Березань

Орден Жовтневої революції в ознаменування 50-річчя Жовтневої революції. Це другий по значущості орден Радянського Союзу після ордена Леніна. Орденом нагороджувались громадяни за активну революційну діяльність, за видатні досягнення в області розвитку народного господарства, науки, культури, за видатні заслуги у зміцненні оборонної потужності держави, за особливо плідну державну і громадську

Постановою ЦВК і СНК СРСР від 7 вересня 1928 року встановлено орден Трудового Червоного Прапора, а також його Статут. До Статуту згодом неодноразово вносились зміни, змінювався також і зовнішній вигляд самого ордена, а також матеріали, з яких його виготовляли.

Орденом нагороджували за великі трудові досягнення перед Радянською державою і суспільством в сферах виробництва, науки, культури, літератури, мистецтва, народної освіти, охорони здоров'я і в інших сферах трудової діяльності в країні.

Орденом Трудового Червоного Прапора могли бути нагороджені як окремі постаті, так і підприємства, установи і колективи трудящих. Наприклад, у 1975 році за збільшення виробництва продукції рільництва та тваринництва і успішне завершення завдань IX п'ятирічки орденом Трудового Червоного Прапора було нагороджено колектив радгоспу імені Леніна.

**Жителі району, що отримали
орден Трудового Червоного Прапора**

Абросімов М. П.		Кириченко І. П.	Яськи
Акулова Л. М.	Холодна Балка	Ковальчук В. П.	Іллінка
Англоковська Н. І.	Майори	Ковальчук Л. Є.	Холодна Балка
Аніпчук М. С.	Августівка	Козаченко М. Ю.	Котовка
Багачинська В. М.	Секретарівка	Козінець Н. В.	Нерубайське
Байдан О. В.	Червона Гірка	Коломієць Р. Д.	Холодна Балка
Баркар П. Я.	Мирне	Корецький В. Я.	Великий Дальник
Бездетко Ж. Д.	Кам'янка	Корнійчук С. І.	Дачне
Безух В. І.	Секретарівка	Коровай Г. П.	Нерубайське
Белінська Г. М.	Майори	Костянко А. А.	Кам'янка
Бельчик В. Л.	Червона Гірка	Котлова (Дегтяренко) Є. А.	Біляївка
Беляков М. М.	Троїцьке	Котляр В. С.	Маяки
Бережна Н. М.	Великий Дальник	Котляров В. М.	Маяки
Берестенко М. П.	Біляївка	Кравченко Л. Ф.	Велика Балка
Богаченко Г. О.		Крестин А. Ф.	Усатове
Бондар Л. І.	Великий Дальник	Крижанівський О. Я.	Велика Балка
Бондарчук М. В.	Іллінка	Кузьменко І. П.	Холодна Балка
Брагар Ф. І.	Майори	Куліненко Г. М.	Майори
Буянський П. Я.	Маяки	Курбатов І. Д.	Троїцьке
Буренко В. І.	Широка Балка	Куш О. В.	Мирне
Буруян М. К.	Великий Дальник	Лавренюк М. Ф.	Усатове
Величко Т. І.	Кам'янка	Лазаревич Н. І.	Кагарлик
Верещак В. Д.	Червона Гірка	Лисенко О. А.	Біляївка
Вигоняйло Л. О.	Біляївка	Мазаєв В. М.	Кам'янка
Вінницька Г. Т.	Біляївка	Максименко О. А.	Петрівське, Дослідне
Волков П. Н.	Маринівка	Маринеско П. І.	Троїцьке
Гайдейчук Л. В.	Біляївка	Машевська Н. Д.	Біляївка
Гапоненко Ф. О.	Біляївка	Минакова Л. Ф.	Березань
Гладун А. І.	Секретарівка	Мирза О. В.	Іллінка
Головатюк М. А.	Мирне	Михайлик М. І.	Кам'янка
Гоменюк В. К.	Іллінка	Мілінський Л. І.	Іллінка
Гончарова Т. Ф.	Троїцьке	Міщенко В. В.	Вигода
Грабовський Л. С.	Великий Дальник	Мостова М. І.	Дачне
Грець Л. Д.	Кагарлик	Моторна К. К.	Червона Гірка
Григоренко С. Є.	Біляївка	Мотричко М. І.	Вигода
Грузіна Г. П.	Градениці	Натров С. Г.	Великий Дальник
Гузю Д. М.	Широка Балка	Негруца О. Ю.	Яськи
Гуцул Л. М.	Нерубайське	Некрасов В. Ф.	Троїцьке
Добровольська В. Ф.	Кагарлик	Паламарчук І. М.	Дачне
Добрянська Г. П.	Біляївка	Панков А. П.	Біляївка
Довженко В. Г.	Біляївка	Пахомов І. С.	Червона Гірка
Довженко В. Т.	Біляївка	Пахомов П. І.	Яськи
Долгий М. Г.	Мирне	Пашков М. І.	Усатове
Драненко В. М.	Іллінка	Пелих Б. Д.	Біляївка
Дубіненко О. І.	Іллінка	Перекрестова К. Д.	Великий Дальник
Дудка Б. І.	ДМУВГ	Поліщук Т. І.	Яськи
Дунік В. П.	Холодна Балка	Полюк В. Ф.	Широка Балка
Єгоров І. І.	Кагарлик	Поляков В. Д.	Градениці
Жакобіна Л. С.	Біляївка	Попов В. К.	Троїцьке
Жданов К. В.	Троїцьке	Пржебелецький С. С.	Холодна Балка
Звягін П. С.	Василівка	Рирмак В. М.	Нерубайське
Іванов Т. Ф.	Котовка	Рожко Д. В.	Градениці
Іванько Л. А.	Мирне	Романенко В. Г.	Мирне
Іскареску К. І.	Яськи	Руденко М. В.	Холодна Балка
Каширін А. М.	Біляївка	Руденко Ф. А.	Біляївка
Кириченко Г. П.	Яськи	Сабатіна М. М.	Дачне
		Скороход М. Г.	Яськи
		Слободян І. М.	Червона Гірка
		Соколовська Т. І.	Секретарівка

Стесьмак Н. А.	Мирне
Стеценко Н. Я.	Іллінка
Стовбун В. М.	Василіва
Суходольська С. П.	Кам'янка
Торговицький І. П.	Березань
Філіпов П. А.	Яськи
Харитоненко Л. С.	Секретарівка
Харченко І. К.	Яськи
Харченко К. Ю.	Яськи
Цибуля П. П.	
Цимбалюк В. Т.	Червона Гірка
Чеботарьов Д. П.	Іллінка
Шаповалова Л. В.	Маяки
Шеварднадзе К. В.	Березань
Шевченко І. С.	Яськи
Шевченко О. Т.	Іллінка
Шереметьєва Г. З.	Іллінка
Шовковенко Г. В.	Василівка
Шумейко Н. З.	Березань
Юзишин М. П.	Червона Гірка

Орден «Знак Пошани» — державна нагорода СРСР. Був встановлений Постановою ЦВК СРСР від 25 листопада 1935 року, а у 1988 році був перейменований в орден Пошани.

Цим орденем нагороджувалися громадяни за великі досягнення в виробництві, науково-дослідницькій, державній, соціально-культурній, спортивній та іншій громадській діяльності, а також за громадянську доблесть, які проявились в високих виробничих показниках, досягненні високої продуктивності праці, поліпшенні якості продукції, зниженні матеріальних і трудових витрат на її виготовлення, успіхи в підвищенні ефективності суспільного виробництва, за заслуги в розвитку економічних, науково-технічних, культурних та інших зв'язків між СРСР і іншими державами та інші заслуги перед державою.

Мешканці Біляївського краю, нагороджені орденем «Знак Пошани»

Абрамов О. І.	Градениці
Артемів Л. К.	Хлібодарське
Афанасенко А. І.	Біляївка
Бабич О. М.	Мирне
Байрак М. Д.	Широка Балка
Бакланов Г. А.	Усатове
Баланов А. П.	Великий Дальник
Баланюк П. І.	Березань
Баран В. І.	Градениці
Баркар П. Я.	Мирне
Бедна Л. І.	Мирне
Білич О. В.	Мирне
Близнюк О. І.	Маяки
Богомолів Г. О.	Червона Гірка

Бондар Л. І.	Великий Дальник
Бондурівська М. О.	Холодна Балка
Васюков А. М.	Вигода
Віденко М. Є.	Кагарлик
Власопуло В. А.	Великий Дальник
Войнаровський Д. Ю.	РОСХТ
Волков В. С.	Біляївка
Гайдейчук Л. В.	Біляївка
Галєв Д. І.	Хлібодарське
Гаращенко П. Ф.	Біляївка
Гладун Л. І.	Секретарівка
Горобченко В. Л.	Великий Дальник
Грабовська Н. І.	Великий Дальник
Гранковський Й. І.	Василівка
Грешнов М. М.	Усатове
Губчик А. О.	Дачне
Гудей А. І.	Холодна Балка
Гузьо Д. М.	Широка Балка
Гузьо Л. В.	Широка Балка
Делєєв А. Д.	Великий Дальник
Драненко М. М.	Августівка
Дубіненко О. І.	Іллінка
Дубовий А. П.	Маяки
Дурбало Д. А.	Біляївка
Дюдя В. Ф.	Котовка
Єднак І. А.	Градениці
Желєзняк М. В.	Августівка
Забродоцький М. К.	Кагарлик
Завалій В. В.	Петрівське
Земляний Б. С.	Березань
Зінкевич Н. Л.	Маяки
Іванов Т. Ф.	Котовка
Іванько Л. А.	Мирне
Іщенко А. К.	Василівка
Кавуненко В. С.	Нерубайське
Каражей І. А.	Яськи
Каширін А. М.	Біляївка
Кваснікова Г. В.	Яськи
Кейдалюк Г. Я.	Секретарівка
Кіров В. П.	Маяки
Кіщенко А. А.	Біляївка
Клименко А. С.	Біляївка
Клименко Є. С.	Яськи
Клименко М. М.	Біляївка
Кобилянський М. В.	Великий Дальник
Копельчук В. І.	Біляївка
Корніцов М. П.	Біляївка
Кравцова Н. І.	Іллінка
Кривенко М. М.	Холодна Балка
Кукало Г. М.	Вигода
Кулиця М. Г.	Маяки
Куфтяк Г. К.	Дачне
Лахман О. К.	Дачне
Лиханський І. С.	Великий Дальник
Лукашевич М. В.	Петрівське, Дослідне
Лук'янюк А. М.	Мирне
Мавров І. Г.	Секретарівка
Майборода М. Г.	Хлібодарське
Макаренко Г. І.	Великий Дальник

Максимюк П. М.	Секретарівка
Мартовицький П. В.	Хлібодарське
Маслова О. Г.	Біляївка
Маткевич А. Т.	Маяки
Мельник Е. П.	Кам'янка
Мельник І. М.	Холодна Балка
Мельник Т. О.	Іллінка
Мирза О. В.	Іллінка
Миронюк П. І.	Василівка
Михайлов І. О.	Біляївка
Мілінський Л. І.	Іллінка
Мірошниченко А. І.	Великий Дальник
Мотричко М. І.	Вигода
Недйбалюк І. М.	Великий Дальник
Некрасов В. Ф.	Троїцьке
Нечасенко О. З.	Августівка
Нікітіна Є. О.	Іллінка
Нікішин М. М.	Усатове
Норенко В. В.	Біляївка
Огурець К. І.	Біляївка
Олефірова А. М.	Дачне
Омелянович П. М.	Майори
Опланчук В. І.	Августівка
Орлов О. Д.	Градениці
Паламарчук Г. Ф.	Біляївка
Паламарчук Д. І.	Дачне
Панков А. П.	Біляївка
Панченко Ф. Л.	Паліївка
Пашенко Є. О.	Нерубайське
Перейман Л. І.	Кагарлик
Перекитний В. І.	Градениці
Петренко В. Н.	Великий Дальник
Петренко М. Г.	Великий Дальник
Пешехонов П. І.	Біляївка
Підгурський В. І.	Секретарівка
Підмазко Л. В.	Біляївка
Поляков В. Д.	Градениці
Поляков П. М.	Нерубайське
Попов В. К.	Троїцьке
Попов Г. П.	Біляївка
Приходьмо П. К.	Біляївка
Ранга М. В.	Кагарлик
Рибак Г. Ф.	Холодна Балка
Рошко П. Т.	Мирне
Савонік М. Ф.	Березань
Севастьянов Є. А.	Усатове
Семенов Ф. Є.	Червона Гірка
Сирота Н. А.	Великий Дальник
Склярів П. Ф.	Градениці
Скрипін Л. Я.	Біляївка
Слюсаренко І. С.	Маяки
Слюсаренко П. І.	Маяки
Снісаренко С. О.	Березань
Солованюк М. В.	Вигода
Сорокін О. Ф.	Великий Дальник
Сорочан Є. І.	Холодна Балка
Стахов І. К.	Августівна
Степанов Д. Г.	Холодна Балка
Стойко О. С.	Великий Дальник

Суходолець В. В.	Троїцьке
Таранов В. Я.	Великий Дальник
Тарасенко В. М.	Усатове
Толкеєв І. Д.	Широка Балка
Турок Н. П.	Паліївка
Федоров О. А.	Хлібодарське
Філіпович Є. С.	Біляївка
Холодило М. І.	Біляївка
Хорощак А. С.	Дачне
Цимбал П. Н.	Іллінка
Цимбалюк В. Т.	Червона Гірка
Цуркан О. Т.	Майори
Чебан О. С.	Троїцьке
Черниш Г. Т.	Дачне
Чечуков В. М.	Біляївка
Чорний В. С.	Іллінка
Шалар Н. М.	Великий Дальник
Шарапов М. Т.	Маринівка
Шванц В. В.	Холодна Балка
Швець А. А.	Градениці
Шевченко В. С.	Хлібодарське
Шевчук Г. С.	Холодна Балка
Шелар А. М.	Троїцьке
Юрківський В. Л.	Нерубайське

Орден Трудової Слави — державна нагорода СРСР, встановлена 18 січня 1974 року Указом Президії Верховної Ради. Єдиний з радянських орденів серед тих, якими нагороджували за трудові відзнаки, поділявся на ступені.

Орден нагороджувалися робітники — майстри виробництва, транспорту, будівництва, інших сфер матеріального виробництва, колгоспники, робітники сільського господарства, робітники невиробничої сфери за самовіддану і високопродуктивну працю, вчителі, вихователі за успіхи в навчанні і вихованні дітей і підлітків та багаторічну роботу в одному учбово-виховному закладі, а також за інші трудові відзнаки.

Мешканці Біляївського краю, нагороджені орденом Трудової Слави

Артемов Л. К.	Хлібодарське
Базулько О. Г.	Великий Дальник
Байдан Н. Г.	Біляївка
Бахуринський В. Й.	Дачне
Беліцький Г. М.	Вигода
Бельцева Н. С.	Василівка
Бернадський М. С.	Паліївка

Бобрис О. М. Василівка
 Богомолів І. З. Червона Гірка
 Богорош П. Ф. Дачне
 Бондаренко І. М. Усатове
 Боровик М. І. Маринівка
 Бубон М. В. Біляївка
 Буянський П. Я. Маяки
 Гніп М. Й. Біляївка
 Голіщенко О. І. Нерубайське
 Гончарук Г. В. Дачне
 Гордуз В. С. Майори
 Гудаль І. В. Яськи
 Гузьо Д. М. Широка Балка
 Дембицький Л. Т. Усатове
 Димінський В. Д. Усатове
 Добров О. С. Холодна Балка
 Довгань В. М. Біляївка
 Драненко С. М. Іллінка
 Дубова К. А. Троїцьке
 Железняк М. Г. Августівка
 Загородня М. Д. Маринівка
 Земляний Б. С. Березань
 Ілюк С. П. Маринівка
 Касьянов Ф. І. Дачне
 Кір'як М. В. Повстанське
 Коваль Г. М. Кагарлик
 Ковальчук З. І. Іллінка
 Ковіляєва Є. І. Василівка
 Ковтуненко М. Я. Секретарівка
 Колесник Г. Д. Широка Балка
 Коноплєв Б. Г. Августівка
 Кравчук Г. М. Троїцьке
 Кропивка Л. К. Іллінка
 Кузнецьк Л. Г. Великий Дальник
 Шевченко І. В. Нерубайське
 Ланович П. А. Біляївка
 Лівч М. М. Нерубайське
 Ліштаба П. В. Кагарлик
 Любченко А. В. Маринівка
 Мазур Г. М. Березань
 Майстренко В. А. Усатове
 Мельник Е. П. Кам'янка
 Мірошніченко А. І. Великий Дальник
 Мовчан М. П. Петрівське
 Молоканова Р. Г. Велика Балка
 Моторна Д. І. Василівка
 Мотречко Л. Т. Великий Дальник
 Носов В. А. Біляївка
 Огурець К. І. Біляївка
 Осадчий Б. М. Широка Балка
 Перекитна В. С. Секретарівка
 Підмазко Л. В. Біляївка
 Поліщук І. А. Секретарівка
 Подоба О. Д. Біляївка
 Попов Д. І. Троїцьке
 Ракицька В. Д. Вигода
 Рукицький М. І. Холодна Балка
 Танчак Й. Д. Хлібодарське
 Тішков М. М. Дачне

Ткач Г. І. Василівка
 Федоренко Г. П. Яськи
 Філіпова Г. О. Березань
 Хомюк М. Д. Секретарівка
 Цапенко П. М. Маринівка
 Цуркан О. Т. Майори
 Чечуков М. В. Кагарлик
 Шкафер О. Г. Василівка
 Шпилева М. Г. Усатове
 Шумлянський О. М. Котівка
 Ярмола Т. Т. Дачне

На верхньому знімку представники Біляївського району на обласній нараді 1967 року: в нижньому ряду в центрі перший секретар Біляївського райкому партії В. М. Чечуков, у верхньому ряду: перший зліва редактор газети «Південна зоря» І. М. Беспрозваний, третій — голова колгоспу «Ударна ленінська бригада» В. Т. Поліщук.

На нижньому знімку співробітники радгоспу імені Леніна під час районної конференції, зліва направо: ветеран війни В. І. Андріященко, директор радгоспу П. М. Поляков, перший голова колгоспу імені Мічуріна (реорганізований в радгосп імені Леніна) І. В. Муренко, бригадир овочівницької бригади К. П. Бабієнко, секретар парткому радгоспу І. І. Дмитренко.

СЛОВО ПРО МАЙСТРА

*Спливає день за жовтоцвітні балки,
Згасають в плавнях промінці.
З Дністра вернулись мовчазні рибалки,
Із степу — з жартами женці.*

В. Гетьман

Народився у 1913 році. Батька не пам'ятав. Тільки-но почав впізнавати рідних, посміхатись їм, тягнути до татка рученята, як почалась Перша світова війна, і від однолітнього хлопця, від молоді дружини селянин Семен Карауш був відірваний тією

війною. Як не чекали його, як не сподівались на повернення — не дочекались. Загинув на чужині, тож матері довелося піднімати сина самотужки. У 1928 році Григорій Карауш закінчив неповну середню школу і змушений був йти працювати, аби підтримати матір. У 1930 році в Яськах було створено декілька артілей. В одне з таких колективних господарств, яке назвали ім'ям Фрунзе, вступив і 17-літній Григорій. До праці селянському хлопцеві не звикати, старався. У 1935 році досяг призовного віку і був мобілізований до лав Радянської Армії. Служив на Далекому Сході, побачив світ, а мріяв якнайшвидше повернутися додому, до рідного Дністра. Коли демобілізувався і з'явився у правлінні свого колгоспу, його призначили на посаду рахівника, яку обіймав три роки. Саме в той період Григорій Семенович навчився аналізу, почав бачити все господарство в цілому, а не одну ланку виробництва, як це було раніше. Це допомагало йому пізніше, коли обіймав керівні посади. Тоді ж сталися зміни і в особистому житті Григорія — одружився.

Молода дружина в червні 1941 року зі сльозами і сумом проводжала його на фронт, як колись, мама відряджала батька. Невже трагедія має повторитись? Ні, до Григорія доля була прихильнішою, ніж до батька, відвоював і повернувся, двох доньок ростили разом з дружиною. А під час Великої Вітчизняної війни спочатку був в П'ятій повітряній армії Другого Українського фронту, а потім його перевели до авіаційних майстерень. За ратні подвиги Григорій Семенович був нагороджений орденем Червоної Зірки та медалями.

Додому повернувся в січні 1946 року і побачив зруйноване війною господарство. Разом з іншими

включився у відновлення виробничих комплексів колгоспу імені Фрунзе. Тоді йому запропонували стати заступником голови колгоспу і обрали секретарем партійної організації, адже на війні став членом ВКП(б). В тяжку для села годину став до керівництва Г. С. Карауш: в жодному колгоспі Ясьок не було тракторів, не вистачало навіть найпростішого реманенту, на вправні руки чекали усі господарські будівлі, що лежали в руїнах. В колгоспі імені Фрунзе, як і в інших господарствах села, все робилось вручну, але люди ладні були працювати втричі більше, аби тільки був мир і врожай. Втім, не впало ні краплинки дощу, а сонце так припікало, що випало вщент увесь врожай, настали голодні дні. Григорій Семенович разом з керівником господарства Федором Марковичем Мойсою не раз ламали голову над тим, як допомогти людям пережити ці часи. Працювали. У 1947 році вже було трохи техніки, весною пішли дощі, все зазеленіло, відновлювались зруйновані хати. Біда минулася.

Григорію Семеновичу в пригоді стали навички рахівника і здатність до аналізу, коли він як член правління колгоспу разом з товаришами ухвалював рішення щодо виробничих питань і покращення соціальної сфери. Радів, коли побудували дитячий садок, бував частенько в обох школах і опікувався умовами навчання у відновлених корпусах, не забував подякувати дояркам і механізаторам. Тому не дивно, що односельчани його поважали, а у 1955 році обрали головою сільської ради. Коли ж усі яськівські колгоспи вирішили об'єднатись в один — «Дружба народів», який згодом став радгоспом, Григорій Семенович залишався членом правління. Головою Яськівської сільради працював до 1960 року.

В цей період в господарстві розпочалося інтенсивне вирощування овочевих культур: розсада, помідори, перець, баклажани, огірки. Треба було освоювати теплиці, будувати нові. Григорій Семенович із задоволенням переходить безпосередньо на виробництво і стає бригадиром овочівницької бригади. Тут він на власні очі бачив результати свого труда, а люди казали, що він справжній майстер, адже виростив у плавнях рослини, вищі за метр, а «на них рясно висіли величезні баклажани». Напоєне благодаттю повітря, чиста дністровська вода, вправні руки яськівчан творили чудеса, даючи

високу врожайність овочів. Овочі також давали радгоспу найбільші прибутки. На семистах гектарах заплавлених земель працювали чудові майстри овочевої справи, роботу усіх було відзначено державними нагородами, а бригадиру Г. С. Караушу присвоєно звання Героя

Соціалістичної Праці із врученням ордена Леніна. Хоча цих нагород Григорій Семенович удостоєний за конкретні показники, отримані його бригадою на овочівницьких плантаціях, звання Героя він заслужив усім своїм простим, але величним і достойним наслідування життям.

РОВЕСНИК БІЛЯЇВСЬКОГО РАЙОНУ

*Грай і квітуй, і шуми килимами,
Колос хай сонце, міцніючи, п'є!
Пахнеш хлібами, пахнеш мегами,
Поле моє — щастя моє!*

В. Гетьман

У 2013 році йому виповнилось би 90, так само як і Біляївському району. Його вже не стало на землі, а побудовані ним в кожному селі Нерубайської сільської ради школи, будинки культури, ФАПи, гуртожитки, житлові будинки та меморіали і сьогодні належать мешканцям Біляївського району. В переліку нагород Петра Миколайовича Полякова налічується тридцять орденів і медалей за ратний і мирний труд. Народився в селі Воронівка Одеського району (тепер Комінтернівського) в родині Георгіївського кавалера Першої світової війни Миколи Полякова. Щойно закінчив школу, як розпочалась Велика Вітчизняна війна. Його рідне село і артіль, в якій юнак працював, були окуповані фашистами. Після визволення Одещини був мобілізований до лав Радянської Армії і брав участь в боях проти гітлерівської Німеччини та імперіалістичної Японії з весни 1944 по весну 1945 років. В цей короткий період був удостоєний ордена Слави третього ступеня та медалі «За відвагу». В армії служив до 1947 року, а після демобілізації все життя працював на землі, спочатку у рідному селі, а з 1961 року — в радгоспі імені Леніна. Незадовго до цього протягом двох років навчався

у Новочеркаській школі по підготовці керівних кадрів для сільського господарства. Майже одночасно з приїздом до Нерубайського вступив на заочне відділення Одеського інституту сільського господарства, який закінчив у 1966 році. Вчився не на страх, а на совість, оскільки розумів, що досягти високих результатів можливо, тільки володіючи науковими знаннями. Саме за ініціативи Петра Миколайовича було укладено договір між радгоспом та Одеським селекційно-генетичним інститутом по сортовипробуванню озимих пшениць, що згодом дозволило господарству додатково одержувати прибутки по 500 тисяч карбованців, а рентабельність виробництва зерна довести до чотирьохсот відсотків. Тільки у 1990 році врожайність озимих зернових складала 45,1 центнера з гектара, що на 13,7 центнера більше, ніж в середньому по району.

Безумовно, і на курсах по підготовці керівних кадрів, і в інституті сільського господарства він здобув певні знання з питань організації праці та технології виробництва. Однак це стало тільки частиною формування його як керівника багатогалузевого успішного господарства. Саме особисті якості та давно сформований характер були головним двигуном у справі, яка стала сенсом його життя. Мрії, роздуми, уявні плани не покидали Петра Миколайовича ні на мить. Навіть уночі раптом спадала на думку відповідь на питання, яке вже давно турбувало і могло в корені змінити підхід до того чи іншого виробничого процесу. Всі ці розмірковування та народжені з них плани виносив на розгляд керівників підрозділів та головних спеціалістів на щоденній вранішній нараді, чим долучав і їх не тільки до виконання поставлених завдань, а й до раціоналізації. Особливо уважно прислухався до працівників середньої ланки та безпосередніх виконавців, адже саме вони, як ніхто, могли простежити та розповісти про вплив того чи іншого нововведення на практичні результати.

Всі, хто працював поряд з Петром Миколайовичем, стверджували, що завжди відчували себе впевнено, мали бажання досягати високих результатів і у повній мірі могли реалізувати свої можливості. Письменник Віктор Пекеліс у своїй книжці «Твої можливості, человек!» зауважив: *«Надо жить так, чтобы жизнь в тебе нуждалась!»* Ці рядки було написано на початку вісімдесятих років минулого століття, коли П. М. Поляков вже сформувався як особистість і саме до таких, як він, відносяться ці високі слова. Він дійсно був потрібен людям, господарству, ордена Трудового Червоного Прапора радгоспу імені Леніна, який заслужив це звання за керівництва Петра Миколайовича і яке вже протягом десятиліття було одним з найуспішніших в Одеській області і могло бути прикладом для будь-якого підприємства країни.

Чотири рази з 1971 по 1977 рік радгосп імені Леніна був учасником ВДНГ СРСР, за що П. М. Поляков нагороджений двома срібними і однією золотою медалями. Високорентабельною була і галузь овочівництва. Петро Миколайович, турбуючись про якнайбільше зберігання продукції, зумів налагодити прямий зв'язок торгівлею овочами, коли продукцію на прилавок поставляли прямо з поля. Можливо, хтось із читачів скаже, що нарис про директора радгоспу більше нагадує звіт про успіхи господарства, а це і є його особисті будні, в тому числі і турбота про благополуччя робітників радгоспу, адже результати труда напряму були пов'язані з рівнем повсякденного життя та умовами праці доярок, механізаторів, рільників.

Понад 33 роки Петро Миколайович очолював радгосп імені Леніна. Він доклав багато зусиль, щоб бідне господарство в ту пору, коли він його очолив, стало багатогалузевим, прибутковим. Із року в рік зростали врожаї, збільшувалось виробництво продукції, розвивалась соціальна сфера. Радгосп став одним з передових в районі, неодноразово

отримував Дипломи Всесоюзної і Республіканської виставок народного господарства. В кінці сімдесятих радгосп імені Леніна нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, а П. М. Поляков удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці і Золотої Зірки. За трудові досягнення Петра Миколайовича нагороджено і двома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції та «Знак пошани», численними грамотами, відзнаками, медалями. До усіх цих нагород додавалась найдорожча — ставлення до нього людей, які вважали директора мудрою людиною і прислухались до його думки, а молодь залишалась працювати у радгоспі, наслідуючи приклад П. М. Полякова. Підставою для цього слугував не тільки особистий приклад, Петро Миколайович зробив все для того, аби між господарством та школою було налагоджено тісний зв'язок. Учні школи, яку, до речі, було побудовано за рахунок радгоспу, проходили виробничу практику за спеціальностями рільників та механізаторів, а влітку в таборі праці та відпочинку набирались сил, оздоровлювались і знайомились з усіма галузями виробництва, що, звісно, допомагало їм обрати життєвий шлях. Частим гостем, як у школі, так і в таборі, був Петро Миколайович. Ветерану війни та праці було про що розповісти юним: про ставлення фашистів до нашого народу під час окупації, про бойові дії молодого старшини Полякова під час визволення Європи від гітлерівців, про боротьбу на сході країни з імперіалістами Японії і про початок своєї трудової біографії під час повоєнної відбудови. Такі зустрічі з молоддю, як правило, закінчувались розповідями про впровадження інтенсивних технологій, нових сортів, інноваційних принципів в організації труда. Говорив дітям, як потрібні їх молоді руки в господарстві, запевняв: якщо любиш те, чим займаєшся, то навіть груба праця підіймається до творчості. І ще: десятками називав імена робітників радгоспу, які були найкращими в районі. Такі зустрічі не проходили даром навіть для тих, хто сьогодні працює в інших галузях народного господарства, адже магія порядної людини є найкращим методом у вихованні. І коли б ви спитали у будь-кого в Нерубайському, хто такий П. М. Поляков, то кожен сказав би, що ця чемна, порядна людина, прожила яскраве, наповнене турботами про людей життя. А ми додамо: Петро Миколайович не тільки «Заслужений працівник сільського господарства Української РСР», а у великій мірі є заслуженим вихователем найкращих якостей людського характеру. Можливо, саме від нього унаслідували вміння багато працювати і домагатись своєї мети дві його правнучки: Вікторія Петрик посіла друге місце на дитячому Євробаченні 2008 року, а її молодша сестра Анастасія зайняла перше місце на цьому ж конкурсі у 2012 році.

Правнучки

Петра Миколайовича Вікторія та Анастасія

НЕ ЗЕМЛЯ РОДИТЬ, А РУКИ

*Моє село на березі ріки,
Сюди ведуть дороги звігусюги,
Тут яскравіше світяться зірки,
Живуть прекрасні у Маяках люди...*

О. Корчинська

Городи села Маяки завжди були суцільною рясною грядкою, більшість овочів з якої доставлялися на базари Одеси. Але змалечку Ліда бачила, скільки ж доводилось батькам понахилятись, перш ніж зібрати ті овочі до кошика. Бачила вона і те, як земля віддячувала врожаєм працюючим

рукам і водичці, якою напували землю. І сама, ще й у школі не навчалась, а вже поралась на городі разом з дорослими і з подивом спостерігала, як тоненькі стеблини входять в силу і досить скоро народжують помідори, перець, капусту тощо. Коли ж у серпні родина святкувала її день народження, на стіл завжди подавалось усе розмаїття з овочевої грядки.

Визначним як для артіль «Червоний маяк», так і для двадцятирічної Лідії, став 1957 рік. Господарство повністю пододало розруху, спричинену війною, на загальних зборах колгоспників вирішили реорганізувати артілю у радгосп, а із завершенням в цьому ж році будівництва Маяко-Біляївської зрошувальної системи радгосп мав змогу перетворитися на спеціалізоване овочівницьке господарство. Саме в цій обстановці прогресу почала свою трудову діяльність Л. В. Шаповалова (Ткач) в бригаді овочівників. Виконувала різноманітну роботу: від вирощування розсади в парниках до виробництва овочів у відкритому ґрунті. Досвід, який набувала з дитинства, згодився і в бригаді. Втім, в Маяках важко здивувати умінням вирощувати овочі, тут усі є асами овочівництва, тож уся бригада працювала із знанням справи та злагоджено. Члени бригади могли із впевненістю стверджувати, що в успіхах радгоспу вмістилась лєвова частка їх праці. Порівняймо: якщо у 1957 році радгосп продав державі 4 тисячі центнерів овочів, то у 1960 на заготівельні пункти відправлено 31 тисяча центнерів овочів, тобто майже у восьмеро більше. Хто б не радів таким успіхам? Звичайно, Лідія та й усі дівчата з бригади пишалися своїми досягненнями. Їх старання помічали і відзначали нагородами.

За високі показники в роботі Лідію Василівну теж було нагороджено орденами Жовтневої революції та Трудового Червоного Прапора, а її ім'я, як видатної особистості, яка впливає на життя села, занесене було до книги «Історія міст і сіл Української РСР». Споживачі потребували все більшої кількості овочів протягом усього року. Тож, перед бригадою ставилось завдання все ширше застосовувати парники, які гарантували цілорічне вирощування городини. Якщо в 1961 році в радгоспі було кілька десятків парникових рам, то в 1967 році стало близько дев'ятнадцяти тисяч.

Лідія Василівна мала не тільки умілі руки та набула неабиякого досвіду в овочівництві, а й володіла відмінними організаторськими здібностями, тому послідовним став факт обрання її бригадиром овочівницької бригади радгоспу «Червоний маяк» у 1971 році. Це був перший рік виконання дев'ятого п'ятирічного плану і гарний старт для бригади. Старт дійсно виявився вдалим, адже услід йому прийшли успіхи та високі результати труда. Уже за підсумками першого року п'ятирічки, тобто у 1971 році, Лідії Василівні присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці та вручено орден Леніна. Не дивно, що ця достойна трудівниця неодноразово обиралась депутатом Біляївської районної та Одеської обласної ради, була делегатом XXVI з'їзду Компартії України.

Спокійно і впевнено несе Дністер свої води, перетворившись біля села Маяки у повноводну рівнинну ріку, яка взяла свій витік далеко в горах, спочатку як невеличкий дзвінкий струмочок. Життя Лідії Василівни Шаповалової теж нагадує повноводну дорогу труда, яка, починаючись в дитинстві, поступово перетворюється у визнання її здібностей талановито працювати на землі і впевненості у виборі життєвого шляху, адже єдиний запис у трудовій книжці Героя Соціалістичної Праці говорить не тільки про правильний вибір професії овочівника, а й про любов до рідного села, з якого ніколи не бажалось виїхати, бо, як зауважила землячка Л. В. Шаповалової Олександра Корчинська:

*Тут плавні загадкові, а хати —
Під очеретом, наче б то під брилем,
Прекраснішого місця не знайти...*

Безумовно, село Маяки славне ще й тому, що тут живуть такі закохані у рідну землю люди, як Лідія Василівна Шаповалова.

ТВОРЕЦЬ РАЙДУТИ НАД ПОЛЕМ

*Дай мені весла із приязні, з усмішки, гай із тепла.
Впливу я на високу орбіту, еднання орбіту,
Із Наддністрянщини впливу в світ, із Маяків села.
В. Гетьман*

Коли дощувальна машина, розправивши крила, рухається у твій бік по квадрату поля, ти бачиш, як за нею сонячні промені утворюють райдугу, а краплини води, падаючи, перш ніж напоїти землю, грають усіма відтінками цієї рукотворної веселки.

Впродовж десятиліть

сотні разів він спостерігав за цим казковим міражем і подумки дякував Богові за те, що заніс його сюди, на берег могутньої ріки, з якої він брав воду, аби напоїти біляївську землю. Вголос постійно дякував людям, які працювали поряд з ним. В. І. Булавін сформував навколо себе потужний колектив спеціалістів-гідротехніків, які вважали, що їм усе по плечу.

Війна перервала навчання в школі, тому після визволення довелось «перескочити» початкові класи, як і багатьом дітям війни, що були набагато старші за першокласників. Закінчив технікум меліорації, потім з відзнакою — Київський інститут меліорації і водного господарства. Викладав в технікумі у далекій Туркменії. В армії був комсоргом роти, вступив до лав КПРС. Після армії працював під Києвом. До роботи керівника Міжколгоспбуду претензій не було, але його усе ж таки звільнили. Раптову зміну в долі спричинила смерть батька, на могилі якого він встановив хрест. Членство в КПРС і православний хрест були

тоді речами несумісними. Друзі з профільного Міністерства зам'яли справу і відправили Володимира як подалі. Таким чином, село Маяки для Булавина замислювалось як місце заслання, а виявилось рідним домом і принесло його творчій натурі щастя працювати за покликанням.

Маяко-Біляївське управління експлуатації зрошувальних систем було щойно створене і малопотужне: обслуговувало тільки шість господарств. Але начальник управління М. І. Басін познайомив Булавина з перспективними планами на наступні двадцять років, і Володимир Іванович, якому запропонували посаду головного інженера, зрозумів, що тут має втілитися в життя грандіозний проект, завдяки якому з'явиться можливість зрошувати тисячі гектарів землі. І головне: все треба робити швидко, капітально, масштабно. А це цікаво. Вже на першому році роботи він став начальником управління, обіймав цю посаду 23 роки поспіль, і ці роки для Дністровського управління зрошувальних систем стали періодом інтенсивного розвитку. Його авторитет серед меліораторів мав міцну основу. Ділові якості цієї неординарної людини були високо оцінені керівництвом області, України. Портрет Булавина, як кращого меліоратора, багато років не сходив з Дошки пошани Міністерства водного господарства. Нагороди, відзнаки, довіра людей супроводжували його все життя, яке до останку було присвячене роботі, громадській діяльності, турботі про людей. У створеному ним міцному і професійному колективі спеціалістів завжди була атмосфера відповідальності і значимості праці меліоратора, від якої залежить майбутній врожай.

Велике значення Булавін приділяв кадровій політиці. Сам відбирав спеціалістів, адже його часто запрошували головою екзаменаційної комісії до Білгород-Дністровського меліоративного технікуму. Підтримував також тісний зв'язок з Інститутом водного господарства у місті Рівне. Булавін однаково цінував інженера-гідротехніка, диспетчера, водія автотранспорту, робітника, електрика, зв'язківця. Головним критерієм була надійність роботи зрошувальної системи, яку мав підтримувати кожен на своєму робочому місці. В Маяках для будівників гідропоруд співробітників за ініціативи Булавина побудовано цілий житловий масив сучасних будинків. Більшість молодих спеціалістів, приїхавши на роботу,

отримували квартири з холодильником, газовою плитою, централізованим водопостачанням та водовідведенням. Володимира Івановича і любили, і боялись, і беззастережно вірили йому, бо обіцяне ним було завжди зроблено. Навіть міцне слівце з його вуст лунало твердо і переконливо, без грубощів і приниження. В будь-яку мить міг зупинитися і допомогти, настроїти людину на оптимістичний лад. Сам Булавін часто повторював вислів, що став у колективі крилатим:

Не говори, що мир печален,
Не говори, що плохо жить,
Умей середь жизненных развалин
Бороться, строить и любить.

І дійсно, колектив його однодумців умів будувати, адже спорудив за 20 років потужну систему насичення вологою благодатної землі Біляївщини. Та й не тільки Біляївщини. Нижньо-Дністровська зрошувальна система діє на користь всього регіону. А в Маяках і досі все

збудоване під його керівництвом мешканці села називають булавінським: булавінське управління, булавінський дитсадок, булавінські будинки, вулиця Булавіна. Та й меліоративні споруди, які ви бачите в цілому регіоні, будувались, коли керівником ДУЗС був В. І. Булавін.

Погодьтеся: географічними назвами стають прізвища тільки видатних керівників. Славні діла Володимира Булавіна земляки увіковічили в назві вулиці, якою він ходив. Після його смерті Маяківською сільською радою у 2010 році ухвалено рішення про перейменування вулиці Меліоративної на вулицю імені Булавіна. Коли через багато десятиліть правнуки тих, ким він опікувався, питатимуть, чому так зветься їх вулиця, чутимуть у відповідь, що назва ця існує в знак пам'яті про В. Булавіна за його особистий внесок у розвиток села Маяки, а також у формування меліоративної галузі центрального регіону Одещини, в тому числі і Біляївського району.

ПОЕМА ВЕЛИЧНОГО ЖИТТЯ

*Скільки поля засіяно з рукава патріаршого,
Скільки золота в колосі — не питай, не лічи,
На хлібах його вирости космонавти і маршали,
Геніальні мислителі, ковалі й орачі.*

Б. Олійник

Рідне гніздо братів Гранковських є селище Саврань. Тут вони четверо вирости для великого польоту: Йосип, Сигізмунд, Антон, Іван. Об'єднує братів не тільки спільна родина, а й загальні риси характеру: новаторство, цілеспрямованість, здатність організувати людей. Троє з них були

головами колгоспів, усі перебували в лавах КПРС і служили в Радянській Армії. Коли фашисти захопили південь України, Йосип Гранковський добровільно прийшов у партизанський загін «Буревестник», базою якого став савранський ліс. В глухих лісних землянках жили партизани протягом трьох років, а у 1944 році з'єднались з регулярними військами Радянської Армії і уже в її лавах добивали фашистів. Йосипа було призвано у повітряно-десантні війська, а їх, як відомо, кидали у самісіньке пекло, на серйозні рубежі фронту, туди, де створювались напружені обставини, критичні для підрозділів Радянської Армії. Так з боями Йосип Іванович,

йшов Європою: Білорусія, Болгарія, Чехія, Югославія. Визволяв польські міста, відбивав жорстокі контратаки ворожих танків поблизу озера Балатон, де були випробувані термітні снаряди, відзначився в битві за прекрасний Відень. Там був поранений і потрапив у госпіталь. Труднощі запеклих боїв, небезпека і біль втрат товаришів тамувались тим, що наші війська стрімко просуvalись до столиці Німеччини і всі уже відчували, що перемога над гітлерівськими військами не за горами.

День Перемоги лейтенант Гранковський зустрів у складі регулярних військ на території Словаччини. Нещодавно кореспонденту газети «Південна зоря» Йосип Іванович розповідав: «І зараз пам'ятаю, якою бурхливою була радість Перемоги. Всі обіймались, сміялись і плакали. Нас, дійсно, місцеві жителі західних країн зустрічали як визволителів. Діти просили дати зірочку, жінки дарували квіти і поцілунки. Я свою пілотку подарував маленькому хлопчику. Думаю, що і він добре пам'ятає цей епізод...» Звичайно, пам'ятає і не тільки маленький хлопчик, який давно виріс. А все місто Чешбонь, почесним громадянином якого є Й. І. Гранковський. Неодноразово до себе на свята запрошували мешканці цього міста колишнього десантника. Знову побував там

восени 1980 року і знову відвідав той будиночок, в якому колись охороняв і зберігав Прапор дивізії.

Додому повернувся, маючи високі нагороди за проявлені мужність і відвагу у бойових діях: два ордени Великої Вітчизняної війни, орден «За мужність», медалі «За відвагу» та «За здобуття Відня» і заслужена ще в юному віці партизанська медаль. Відпочивати було ніколи. Жінки і підлітки, які тягнули лямку усю війну, не могли дочекатись демобілізованих воїнів для роботи на землі. Безумовно, відразу взявся до роботи, а вже у 1947 році ще зовсім юного хлопця обирають головою колгоспу імені Кірова Савранського району. Земляки не помилились, молодий голова зміг так організувати процес, що досить скоро в колгоспі домоглись хороших результатів. Працював відповідально, чесно, прислухаючись до думки людей: як учили батьки. Сьогодні 90-літній Йосип з теплою говорить: *«Ми пишалися своїми батьками. Тато після війни допоміг багатьом сім'ям, які не дочекались своїх синів, чоловіків з фронту. Він був, як кажуть, майстром на всі руки. До нього звертались за допомогою по господарству, і батько нікому не відмовив і ніколи не брав за послугу оплату. Працював багато. За себе і за того, хто загинув на війні. А мати була у нас дуже розумною жінкою. Лагідна, терпляча і мудра. Ми любили її...»*

В колгоспі імені Кірова на Савранщині працював 15 років, потім залишив налагоджене господарство і перейшов до відстаючої артілі «Росія», а у 1967 році від обласного керівництва почув таке: *«Йосип, ти врятував господарство «Росія», воно пішло в гору. Збирайся. Потрібно підняти ще один відстаючий колгосп. Теж імені Кірова, тільки в Біляївському районі»*. Так Йосип Іванович потрапив до Василівки і відтоді усе його подальше життя пов'язане з Біляївським районом. Нелегко було підняти господарство у Василівці, але через біографії усіх братів Гранковських проходила одна спільна для них магістральна лінія: бути там, де трудність у роботі, завжди і в усьому бути прикладом для людей і, водночас, вчитись у тих, хто працює поряд. Так і чинив. І за підсумками соціалістичного змагання за третій квартал 1973 року колгосп імені Кірова посів перше місце в області. Перемога ця була не поодинокую, тепер, оглядаючись назад, можна по достоїнству оцінити шлях, який пройшов колгосп імені Кірова під керівництвом Йосипа Гранковського. В обласних газетах майже щотижня вміщувалась інформація про досягнення трудівників колгоспу імені Кірова. Наведемо тільки одну невелику замітку з газети «Чорноморська комуна» під рубрикою «Увага, досвід!», з якої видно, що усі підрозділи намагались працювати якнайкраще: *«Молочний комплекс колгоспу імені Кірова Біляївського району відзначається високою продуктивністю гійного стада: зараз добові надої*

молока від корови становлять 11,5 кілограмів. Постійно в пошуку майстри машинного доїння Ю. О. Височук, Л. Г. Руденко, І. М. Салій, М. А. Чорна. Молоко з комплексу відправляють в заготівлю першосортним, тільки охолодженим. За жирністю молока пильно стежать зоотехнік Л. М. Шутяк і лаборант В. В. Малик...» В цій невеличкій замітці відображено злагоджену систему роботи всього тваринницького комплексу, яка стала можливою завдяки тому, що голова колгоспу був спроможний побудувати роботу усіх взаємопов'язаних ланок господарства. Коли восени 1980 року колгоспу знову було вручено Почесну грамоту ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦСПС та ЦК ВЛКСМ за успіхи, яких трудівники господарства досягли у тваринництві, приймаючи нагороду, Йосип Іванович сказав: *«Люди все можуть, тільки наго проявлять заботу о них...»*

Турботу про людей було підкріплено спеціально ухваленою програмою на 1971–1985 роки, яка передбачала зробити Василівку експериментально-показовим селом. В цей час у селі будуються багатопверхові будинки, дитсадок, Будинок культури, торгівельний комплекс тощо. Дехто питає, чому знову Василівка? Відповідь на це була досить простою: тому що на голову колгоспу імені Кірова можна покласти. Якщо вже взявся за справу, то обов'язково доведе її до кінця. Сила-силенна часу пішла у Йосипа Івановича на постачальницьку місію. Все треба було діставати: цемент, дерево, покрівлю, цвяхи. Нерідко це відривало його від повсякденних колгоспних справ, однак він покладався на своїх спеціалістів та керівників підрозділів. Гордощі були спільними, коли бачили як село перетворюється у населений пункт, в якому явно вимальовувались риси агро-містечка. Все як у місті: парове опалення, газ, електрика. Але в наявності і прикмети села: погріб, сарай, город.

Разом з покращенням побутових умов зростали цифри зведень. Якщо раніше колгосп здавав по 1600 тонн зерна, то у 1980 році здав державі 3400 тонн, овочів колись вивозилось до міста 50 тонн, тепер ця цифра сягала семисот тонн. І так по всіх показниках. Все це були будні і свята голови колгоспу Йосипа Івановича Гранковського, який до своїх військових нагород додав заслужені вже мирним трудом. Держава гідно оцінила його працю двома орденами Леніна та трьома орденами «Знак Пошани». А для його родини важливим є те, що посіяні батьками зерна порядності, працелюбності, шанобливого ставлення до людей, що працюють поряд, вдало проросли в його біографії, змогли втілитися у покращення життя багатьох людей і навіть мають видимі результати у вигляді житлових будинків, будівель соціальної сфери, пам'ятників, які нині прикрашають мальовничі вулиці Василівки.

НАМІРИ, ПІДКРІПЛЕНІ ДІЄЮ

Той, хто гбає про щастя інших, знаходить своє власне.

Платон

Не існує нецікавої роботи для людини, яка звикла доходити до суті справи. Йому подобалося в ролі директора організувати злагоджений процес навчання в технікумі механізації і електрифікації сільського господарства. На сучасному етапі найважливішими вважав спеціальності механізаторів і електриків, адже рівень механізації та електрифікації народного господарства зростав, а кваліфікованих кадрів не вистачало. Уявляв себе на посаді директора технікуму на багато років вперед, але не врахував, що працівники з такими здібностями, як у нього, потрібні і на більш високих посадах. Кардинальний поворот у житті Г. О. Макаренка відбувся за один день, коли секретар з приймальної вручила йому телефонограму з обкому партії. З тексту довідався, що його, Макаренка Григорія Омеляновича, на завтра викликає сам перший секретар Одеського обкому партії товариш Найдек. Хвилювався. Ще раз взяв до рук телефонограму, перечитав і промовив неголосно: *«І чого кличе секретар обкому? В технікумі навчальний процес йде нормально. Нагзвичайних пригод немає. Завтра все з'ясується»*.

Коли зайшов до кабінету першого, той підвівся, подав руку, і запросив Макаренка сісти за приставлений столик. Розмістившись навпроти, повідомив, що обласне керівництво вирішило запропонувати Григорію Омеляновичу посаду керівника Біляївського виконкому районної ради депутатів трудящих. На питання про долю технікуму відповів: *«Туди ми знайшли іншого спеціаліста. Знаєте, партія поставила завдання зміцнити районну ланку людьми, виключно з вищою спеціальною освітою, а Ви у нас дипломований інженер-механік. Якраз те, що треба саме тепер, коли на селі йде боротьба за впровадження механізації в усі трудові процеси у рільництві та тваринництві. Необхідно повністю все перекласти, як кажуть, на плечі машин. Заперечень не приймаю. В технікумі навели зразковий порядок, значить, зможете дати лаг в районі»*. Ось так Г. О. Макаренко став головою виконкому Біляївської районної ради. Над питанням, чи зможе він бути керівником районного рівня, замислювався недовго. Треба було працювати.

З чого ж почав? З роботи з людьми та щоденного відвідування виробничих ділянок. Якось прибув на поля радгоспу «Вигодянський», коли механізатори ланки, яку очолював Василь Рожко, сіяли кукурудзу квадратно-гніздовим

способом. Тракторист саме повів свого МТЗ-50 з причіпною сівалкою в другий кінець гін, а Григорій Омелянович схилився над борознами, які залишили після себе сошники сівалки, і почав розгрібати гнізда, в які кинуто насіння. А там в кожній лунці побачив по 5–6, а то й більше зернин, замість норми одна або дві. Хіба можна уникнути ручного обробітку міжрядь кукурудзи при такій сівбі? А тим часом тракторист розвернувся в кінці гін і хотів рушити далі. Макаренко гукнув: *«А ну, стій! Йди-но сюди, ось подивись, скільки сівалка викидає зерен в лунку. Хіба можна так сіяти?»* Василь Рожко мовчав. Врегулювавши сівалку, Макаренко сів за кермо трактора і продовжив сівбу. Механізатори залишились стояти в кінці поля дуже здивовані, що голова райвиконкому вміє керувати трактором, регулювати сівалки і сіяти. Такого не введеш в оману. Ось так, особистим прикладом, вчив голова райвиконкому, як слід дбати про високий врожай. Отож, вже наступного року Василь Рожко вдвох з напарником виростили на двохстах гектарах по 60 центнерів зерна кукурудзи з кожного гектара без затрат ручної праці. Його приклад згодом наслідували в усіх колгоспах і радгоспах району. А хіба тільки його приклад? В усіх господарствах добре знали про негативне ставлення голови Біляївського районного виконкому до недбалості, а також те, що Григорія Омеляновича неможливо ввести в оману балачками, адже він був справжнім професіоналом сільськогосподарського виробництва і дбайливим господарем. А найбільше прагнув механізувати та електрифікувати усі процеси на полях і фермах.

Вулиця Леніна в Біляївці, початок 60-х років

Відбувалася механізація і тваринницьких ферм, в чому голова виконкому теж міг надати слушну пораду і відзначав радгоспи в селах Мирне та Секретарівка. Саме тут у п'ятдесяті роки з'явилися перші доярки, які досягали тритисячних надоїв молока від корови, завдяки процесу повної механізації трудомістких процесів, який відбувався в усіх господарствах району. Взагалі Григорій Омелянович, як інженер-механік, відзначався високою обізнаністю і неабиякою ерудицією в організації вирощування високих врожаїв сільськогосподарських культур і продуктивності тваринницьких ферм. Голова райвиконкому велику увагу приділяв добору кадрів на керівні посади в сільських радах,

будівництву будинків культури за рахунок колгоспних коштів. Перший будинок культури з'явився в 1957 році у колгоспі «Червона гірка». Згодом вони були побудовані в селах Троїцьке, Яски, Березань, Курган, Петрівське. Інші села, де теж будувались клуби та будинки культури, впорядковувались, озеленювались. Як пам'ятник Макаренку, є вулиця Леніна в Біляївці, яка була заасфальтована та озеленена тополями. Григорій Омелянович був не тільки висококласним спеціалістом, а й доброю, душевною людиною. Мав у собі, як тоді говорили про хорошого керівника, три «Д»: «Доступність, Добропорядність, Доброзичливість» і цим заслуговував повагу людей.

МАРАФОН ТРУДА І ТВОРЧОСТІ

*...Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.*

Т. Шевченко

Медаллю Макаренка відзначали не просто вчителів, а людей, які навчання вважали тільки одною із складових виховання всебічно розвиненої особистості. Корінний мешканець села Холодна Балка у четвертому поколінні Семен Сергійович Пржебелецький як раз і належить до плеяди талановитих педагогів, здатних впливати на вчинки людей. Народився у 1920 році, коли у Холодній Балці щойно було встановлено Радянську владу, а після Громадянської війни та інтервенції усі школи району призупинили свою діяльність. Поступово їх робота відновлювалась, але цей процес не завжди встигав за підростанням хлопця. Саме тому Семен Сергійович середню школу закінчив у сусідньому селі Гнилякове (Дачне) і був серед першого довоєнного випуску першої в районі середньої школи. В тому ж 1937 році закінчив двомісячні курси по підготовці вчителів і розпочав свій трудовий шлях учителем початкових класів та викладачем російської мови і літератури.

У 1940 році сільського вчителя призвали до лав армії, тому, коли почалася Велика Вітчизняна війна, молодий солдат прийшов на фронт уже з військовими навичками. З перших днів страшної круговерті він став на захист рідної Батьківщини

у складі Тринадцятої армії Західного фронту. Згодом брав участь у бойових діях Брянського напрямку, воював на Третьому і Четвертому Українських фронтах, був двічі тяжко поранений і контужений. Від Західної України до Австрії пролягають етапи бойового шляху ветерана. За свій внесок у перемогу нагороджений орденами Вітчизняної війни другого ступеня, Червоної Зірки, медалями «За відвагу», «За здобуття Будапешта», «За здобуття Відня», «За перемогу над Німеччиною».

На фронті, у короткі хвилини затишшя, воїни згадували рідний дім, батьків, коханих. Семен найбільше згадував школу, де працював до війни, своїх учнів, і жагуче прагнення знову повернутися до мирної праці надавало мужності та хоробрості у подоланні ворога. День Перемоги зустрів в Австрії, у жовтні був демобілізований через інвалідність. Через місяць фронтовик викладав російську мову в Холоднобалківській семирічній школі. Згодом Семен Сергійович став завучем, потім директором спочатку восьмирічки, а з 1978 року — середньої школи. Його організаторські здібності стали відомі громадськості саме в роки його роботи директором школи. У школі активно впроваджувались елементи наукової організації праці, профорієнтації на сільськогосподарські професії. Холоднобалківська середня школа була піонером у створенні учнівських виробничих бригад, організації навчання за кабінетною системою та інших новацій. Разом з тим Семен Сергійович викладав російську літературу. Його учні з захопленням

згадують ті уроки. Як джерельна вода, як пісня, лилась з вуст вчителя розповідь про великих класиків, їх безсмертні твори. Багато хто завдяки вчителеві пізнав в оригіналі та полюбив цей «нерукотворний пам'ятник».

Як за ратний, так і за трудовий подвиг С. С. Пржебелецький нагороджений орденами і медалями, неодноразово відзначався грамотами Міністерства освіти України, обласного управління освіти, удостоєний медалі Макаренка, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За доблесну працю», Указом Президії Верховної Ради УРСР від 6 вересня 1966 року йому присвоєно почесне звання «Заслужений вчитель Української РСР».

Директором Холоднобалківської середньої школи Семен Сергійович був 34 роки (по вересень 1986 року), а після того ще протягом тринадцяти років викладав в тій же школі російську та зарубіжну літературу. Та й по тому зв'язків зі школою не втрачав, завідував музеєм Бойової

слави, ініціатором створення якого у свій час був саме він. Тож, розпочавши трудовий шлях вчителем початкових класів, С. С. Пржебелецький протягом всього життя зберіг вірність обраній професії, так само, як любов та повагу до рідного села. Впродовж десятиліть Семен Сергійович вивчав історію Холодної Балки і видав книгу нарисів про історію села від заснування до наших днів. Підготовча робота перед написанням книги залишилась нащадкам у вигляді документів та фотографій у шкільному музеї. Є люди, які завжди залишаються молодими, а їх вік сприймається, як досвід, вартий наслідування. Це ті, хто самовіддано служить справі, не пасує перед труднощами і, всупереч всім поворотам історії, керується здоровим глуздом. До таких належав Семен Пржебелецький. Нехай сьогодні його вже немає з нами, однак він живе у спогадах учнів, колег, в експонатах шкільного музею та книзі про рідне село. Його дослідження використані і в написанні книги, яку Ви тримаєте в руках.

СЕЛЯНСЬКИЙ СИН

*Найкращий серед людей той,
хто найбільше користі приносить людям.
А. Джамі*

Він народився в селі Баранівка Малиновського району, що на Житомирщині, чотирма роками раніше, ніж було створено Біляївський район. Згодом родина, шукаючи кращого життя, переїздить до Смоленської області. Там, у 1938 році Василь закінчує школу і вступає до Тимірязівської академії. Хіба не закономірно, що селянський син, батьки якого з діда-прадіда були хліборобами, обирає спеціальність із твердим наміром присвятити своє життя роботі на землі? Щасливі миті тривали недовго, бо студента другого курсу приголомшила звістка про початок війни. Молодий, сміливий хлопець

за кілька днів стає солдатом. Навчальні посібники, замінені на швидкий військовий інструктаж, а шкільна ручка поступається автомату. Тамбовський навчальний полк з наближенням німців перекидають до Казахстану, а в січні 1942 року рядовий Василь Романенко бере участь у завершальному етапі Московської битви, потім в інших виснажливих боях. Його кілька разів контузило так, що почав втрачати зір. Лікувався в госпіталі. Медики зробили висновок, що за станом здоров'я слід комісувати, однак для себе він вирішив інакше, за першої-ліпшої нагоди втік з медичного «полону» і повернувся до свого полку, не думаючи про можливе покарання. Пощастило. Командиром полку був військкерівник з інституту. Він відчув всю рішучість вчинку й дав дозвіл на подальшу службу.

Настало літо 1942 року. Погодна спека тримала у напрузі, а бойова аж ніяк їй не поступалась. Воював на Сіверському Донці, брав участь у Сталінградській битві. Тоді Василь Гнатович Романенко перебував у складі резервного полку головного командування. Після переломного етапу в ході Великої Вітчизняної відчайдушний солдат воює у складі Третього, а потім Другого Українського фронтів, беручи участь у визволенні України. Зокрема, метр за метром визволяє Одеську область, потім бере участь у боях за Молдавію.

Румунію, Болгарію, Югославію, Австрію. Війну Василь Гнатович закінчив під Прагою. Мужність і героїзм одного із своїх захисників Батьківщина високо оцінила, нагородивши медалями «За оборону Сталінграда», «За здобуття Відня», «За здобуття Будапешта», «За відвагу». Він удостоєний також ордена Вітчизняної війни другого ступеня, ордена «За бойові заслуги», ордена Червоної Зірки та незліченної кількості ювілейних нагород.

В жовтні 1945 року повернувся до мирного життя. Демобілізувавшись з лав Червоної армії, Василь заново вчиться жити під мирним небом. За два роки здобуває фахову освіту, закінчивши Київський сільськогосподарський інститут. Тепер в його долі розпочинається новий етап: відбудова країни. Білгород-Дністровський трест-колгосп стає його першим післявоєнним місцем роботи. Згодом працює головним агрономом радгоспу «Українець» в Бородинському районі. У 1953 призначений директором радгоспу «Бессарабський» Тарутинського району. З 1958 по 1960 рік Василь Гнатович підіймає цілинні землі в далекій Монголії.

Коли доля повертає Романенка на Одещину, він очолює радгосп «Петродолинський», який згодом перейменовано в «Мирний». Мирненці насторожено зустріли Василя Гнатовича. Важко було розгледіти характер директора радгоспу. З людьми він поводився делікатно, придивлявся до роботи кожного спеціаліста, бригадира, робітника. І вже на першій нараді сказав про те, що в Мирному хороші спеціалісти, хороші, працьовиті люди. Нова хвиля влилася в життя мирненців, а з нею повага до нового керівника. Директор завжди перебуває між людьми, радиться з ними, підказує, прислухається до думки спеціалістів. Турбується і про матеріальне заохочення та додаткову оплату за ударний труд, тому що людина має бути зацікавлена в результатах своєї праці. Радгосп,

який очолив комуніст Романенко, з року в рік залишається рентабельним господарством. Ось цифри 1969 року: урожайність зернових 31,9 центнера з гектара; надій молока на корову 2000 кілограмів. Двадцять три роки невпинної праці на Біляївській землі. За господарювання Романенка радгосп з економічно відсталого став передовим і був двічі нагороджений перехідним Прапором ЦК КПРС і Кабінету Міністрів та срібною медаллю Виставки сільського господарства. Особисто Василь Гнатович відзначений орденом Трудового Червоного Прапора та орденом Жовтневої революції.

Правління радгоспу весь цей час намагалось робити усе необхідне для зручності у роботі і затишку в селі. До того ж, живучи у селі Мирне, директор радгоспу не менш зацікавлено ставиться до благоустрою та розвитку соціальних об'єктів у Широкій Балці, оскільки вважав, що трудівники обох сіл роблять рівноцінний внесок в успіхи радгоспу. Підсумовуючи відтинок часу з 1967 по 1977 роки, маємо надати неповний перелік: задесятиріччя збудовано нові приміщення Широкобалківської восьмирічної і Мирненської середньої шкіл, обладнано учнівський табір праці та відпочинку, у Мирному відкрито новий будинок побуту, в якому розмістились перукарня, кравецька майстерня та майстерня по ремонту взуття, збудовано магазин промислових і продовольчих товарів у Широкій Балці, прокладено асфальтовану дорогу з Мирного до Широкої Балки. Також побудовано два будинки тваринників з медичним профілакторієм, душовою, кімнатою відпочинку, залом засідань. З'явилися нові виробничі приміщення: корівник на 500 голів, два кормоцехи по підготовці кормів до згодовування, консервний цех по переробці овочів, овочесховище для зберігання цибулі на 200 тонн, два критих токи, дві сушарки для сушіння насіння овочево-баштанних культур, три лінії для одержання насіння овочево-баштанних культур. Зведено 300 переселенських будинків, в яких проживають робітники радгоспу. Хіба цього переліку недостатньо, аби стверджувати, що кожна доба директора завжди була наповнена турботою про людину, яка працює і живе поряд? Хіба ставлення до своїх обов'язків ветерана війни і праці не стали прикладом для сьогоднішніх керівників господарств? Звичайно, вони наслідують приклад Василя Романенка.

Притаманні ветерану мудрість та життєву насагу він передав дітям, а в своїх онуках вбачає сенс життя. А на будь-якому святкуванні в Мирному Василь Гнатович Романенко бажаний гість, і як почесний громадянин села, що зробив немало для односельчан за десятки років роботи в селі, і як ветеран Великої Вітчизняної війни. Повагу односельчан Василь Гнатович вважає найціннішою похвалою.

*В. Г. Романенко, голова ветеранської організації
М. І. Федчук та О. С. Морванюк на святі Перемоги*

СВЯДОВІ РОЗВИТКУ

СТАНЦІЯ «ДНІСТЕР»

*Однако в сей Одессе влажной
Еще есть недостаток важный;
Чего б вы гумали? — воды.
Потребны тяжкие труды...*

О. Пушкін

Інформацію про нестачу води в Одесі Пушкін отримав після того, як вперше відвідав Одесу у 1823 році, період, коли в місті досить жваво розгорталось промислове виробництво, торгівля, будівництво, інші галузі господарства. Це сприяло забезпеченню зайнятості населення, що зростало у регіоні з кожним роком. Однак у своїх намаганнях стати на рейки індустріалізації Одеса долала нестачу сировини і палива. Окрім палива, більшості підприємств потрібно було і хороше водопостачання. Всі розуміли, що Одеса могла би набагато більше виробляти продукції, якби води було в достатку, а історик Скальковський про нестачу води висловлювався більш конкретно. Він писав: «...головною перепорою розвитку заводської та фабричної промисловості були нестача палива... та відсутність проточної води для гідрравлічного пристрою, оскільки морська вода знищує досить швидко усі котли, препарати і, тим більше, труби». Отже, правий був Олександр Сергійович, який стверджував, що потрібні тяжкі труди, аби змінити такий стан речей. Єдиним надійним джерелом водопостачання міста могла виступати лише ріка Дністер, відстань до якої становить близько сорока кілометрів. Спочатку планувалося, що водовід з Дністра на Одесу розпочнуть вести з села Маяки, там мали збудувати водопостачальну станцію. Проте Біляївку вибрали тому, що це «...удобно тем, что разность горизонтов этих точек по отношению к уровню

Одессы составляла соответственно: Маяки — 290 футов, Одесса — 144 фута. Все это давало возможность погавать вогу, не расходуя больших энергетических усилий по сравнению с другими уровнями и уклонами». Проект будівництва Одесько-Дністровського водопроводу був затверджений Одеською міською думою у грудні 1870 року. Тоді ж був укладений контракт з пітерським купцем В. Швабеном і підданим Великобританії Д. Моором, які взялися побудувати водопровід. На той час він представляв собою один з найбільш унікальних та складних в Європі і мав забезпечити питною водою не лише центр, а й передмістя. Там, де зараз знаходиться станція «Дністер», розташовувався хутір Виселок. Селян звідти переселили, надавши компенсацію за будівлі та землю в іншому місці. Під будівництво було виділено 13 десятин землі, а в Лондоні в березні 1872 року створена «Одеська водопровідна спілка», яка фінансувала спорудження водопроводу.

Сорок кілометрів подолали до 1873 року, із збудованої в Біляївці водопровідної станції «Дністер» живодайна волога трубопроводом потекла до Одеси. Арка станції «Дністер» стала одним з головних символів Біляївки і її зображено на гербі міста. Однак мало хто знає імена її зодчих. Це біляївські талановиті будівничі Андрій Кузьмич Дурбало та Федір Пилипович Підмазко. Багато хто вважає, буцімто вода зберігає інформацію. Якщо це так, то кожна крапелька фонтану, що працює

Засідання технічного бюро 12 квітня 1927 року

Будівля першої насосної станції 1873 року (фотографія 1987 року)

сьогодні на Соборній площі Одеси, має пам'ятати вересневий день 1873 року, коли відбулося відкриття першого фонтану з водою із Дністра. І саме 22 вересня вважається днем народження станції «Дністер». У подальшому кількість трубопроводів поступово зростала, а у 1875 році місцевий історик відзначив, що саме завдяки новому водозабезпеченню в Одесі з'явилися такі великі підприємства, як пивоварний та виноробний заводи, втім як і інші. Отже, ми без перебільшення можемо стверджувати: в тому, що у другій половині XIX століття Одеса стає одним з найкрупніших портових міст світу, значним економічним, науковим і культурним осередком, велику вагу має дністровська вода, яку до міста постачали біляївці.

На самій території станції одночасно із спорудженням та експлуатацією виробничих комплексів будуються житлові будинки для керівництва та робітників, працюють їдальня і пекарня, послугами яких користувались також мешканці ближніх хуторів. Було все необхідне для життя: школа, хіміко-бактеріологічна лабораторія, лікарня, невеличка церква. Територію було огорожено парканом, за яким розквітала прекрасна оранжерея, а також створено парк садово-паркової архітектури «Дністер». Він і нині розташований поруч зі станцією і входить до складу природно-заповідного фонду України, охороняється законодавством як національне надбання і має площу 10 гектарів. Історія створення парку тісно пов'язана з історією будівництва водоочисної станції «Дністер». З першого року значна увага приділялась санітарному стану. Була створена служба озеленення станції, до якої входили садівник і чотири робітничі. Вони почали посадку дерев, кущів і квітів. Спочатку були посаджені верби, тополі, дуби. У 1900 році станцію огородили і по обидві сторони огорожі посадили платани, хвойні дерева. З роками станція розширювалась, збільшувалась площа зелених насаджень, а також кількість робітників, які садили дерева і опікувались ними. У двадцятих роках XX століття вздовж огорожі із зовнішньої сторони був закладений лісопарк, що слугував санітарною зоною. Зараз довжина парку нараховує 740 метрів, ширина — 230. Тут зростає 38 видів дерев та кущів, переважно: сосна кримська, в'яз гладкий, софора японська, платан західний, верба, тополя Білле, ясен, акація біла, ялина звичайна, дуб. Рідше можна зустріти липу, яблуню, горіх, грушу. Головне завдання полягає в тому, аби зберегти і постійно відновлювати рослинне розмаїття. Парк також несе ряд інших важливих функцій: є місцем масового відпочинку населення, може використовуватись для проведення науково-дослідних робіт та пізнавальних екскурсій для школярів. Нині парк знаходиться у комунальній власності міста

Біляївка. У 2010 році тут урочисто було відкрито філіал інформаційно-туристичного візит-центру «Дністер». Цей проект реалізовувався в рамках євроінтеграції України у сфері розвитку зеленого та сільського туризму. Будівля візит-центру споруджувалася цілком за кошти Європейського Союзу, нині також передана до комунальної власності міста Біляївка. Але повернімося знову до історії.

На початок Першої світової війни продуктивність станції складала 53 тисячі кубічних метрів на добу, працювало два водоводи загальною довжиною 73,3 кілометри. Відомо, що лівий берег Дністра доволі сильно постраждав від подій Громадянської війни, оскільки тут велись активні бої, тому відразу після встановлення Радянської влади почалися відновлювальні роботи. Активно працює побудована на початку двадцятих років залізнична вузькоколія від станції Вигода, по якій на станцію імені Комінтерна (так тоді називалась станція «Дністер») здійснювався підвіз палива. Відомо, що вузькоколія працювала з 1924 року і призначалась не тільки для перевезення вантажів, здійснювались і пасажирські перевезення, згідно проданих квитків. Для службового користування керівництво станції видавало безоплатні картки. Довжина вузькоколії була 25 кілометрів з невеликим рухомим складом: чотири паровозики «Кукушки», снігоочисник, два пасажирських вагони, двадцять цистерн і п'ятнадцять відкритих платформ. Інтенсивність руху визначалась двома або чотирма парами поїздів на день. У 1929 році для «Кукушки» на території Одеського водоводу було побудовано депо, приміщення якого збереглося до сьогоднішнього дня. На шляху прямування поїзда здійснював декілька зупинок, серед яких були станції Карлсталь (нині Широка Балка) та Лобанівка. Ця назва носить ім'я одного з будівничих вузькоколії: у 1920 році з Одеси запросили колійного майстра

Квартири для службовців станції «Дністер»

А. Лобаньова, котрий керував будівництвом та експлуатацією колії. Його комора з інструментами знаходилась в районі зупинки, і, коли ранком поїзд рухався в сторону Вигоди, він зупинявся біля комори, аби робітники забрали інструменти. Звідти і пішло: «зупинка у Лобаньова». У 1924 році на зазначеному місці побудували справжню, хоча і невеличку, залізничну станцію, назва залишилась, трохи змінившись: Лобанівка. Приміщення станції збереглося до наших днів, а район, де її збудували, біляївці і досі називають Лобанівкою. Так прізвисьце простого путійця увійшло в історію.

Хоча і чахкали «Кукушки» в цілому задовільно, усе ж таки не могли повністю забезпечити станцію паливом. І головна причина була не в залізниці, а, насамперед, у нестачі палива в країні. Треба було шукати вихід. Його було знайдено: в якості паливної сировини почали використовувати комиш. Печі котельної працювали на комиші не довго, але, починаючи з 1924 року, саме очерет стає тією «рятувальною соломкою», що широко використовувалась у зазначений період. Заготівельні роботи проводились в основному взимку: у грудні — січні. Сільські ради доводили до селян умови заготівлі і приймання комишу. Нарубаний комиш підводами та саньми звозили на ваги, що розташовувались на в'їзді до території, у так званих, «чорних воріт». Частину везли просто до котельної. А основна маса складалась в штабеля, які досягали 390 — 560 пудів і розміщувались по всій території станції. Декілька цифр: 16 пудів очерету коштувало 6 — 8 копійок, за годину в котлах згорало приблизно 250 — 260 пудів, а це налічує більше одного мільйона пудів на рік. Цікавий «очеретовий» факт з біографії станції «Дністер» говорить про винахідливість біляївців, продиктовану часом. Він відійшов в історію, як тільки на більшу потужність запрацювали шахти Донбасу, відновлені після Громадянської

війни. Ринкова вартість донецького вугілля стала складати 20 — 21 копійку за пуд, і технічною радою станції було ухвалено рішення про відмову від очерету і перехід усіх котлів на тверде паливо.

Саме у розпал комишевого періоду, у півтора кілометрах від станції в 1924 році почалося будівництво селища Іллічівка. Перші чотири будинки збудовані за проектом інженера водоводу П. Ф. Рябушкіна. Прекрасне місце приваблювало не тільки робітників станції, тому селище дуже швидко зростало, упорядковувалось. За 10 років були побудовані 21 будинок, школа, літній кінотеатр. Поряд було розбито сад і виноградник загальною площею 120 гектарів. Розкішні дерева, випестувані дністровською водою, радують біляївців та гостей міста.

Індустріалізація країни дала новий імпульс промисловому розвитку Одеси. У грудні 1927 року при розгляді питання «Про перспективи міста Одеси» у Раді праці і оборони СРСР було наголошено на реконструкції старих одеських заводів: сільськогосподарського машинобудування, канатного, консервного, судноремонтних, залізничних майстерень тощо. Виробництво розвивалось по всіх напрямках і потребувало великої кількості сировини, палива, води... На підставі техніко-економічних підрахунків була з'ясована потреба Одеси у воді і затверджені заходи по реконструкції станції. Розпочались роботи, які тривали декілька років. У 1927 році силами вихованців школи ФЗУ монтується новий турбонасос з котлом М-27 вітчизняного виробництва, який у 1928 році введено в експлуатацію. Під керівництвом досвідченого механіка Н. Я. Фролова працювали А. Ф. Зайцев і Н. Г. Слободський. У 1928 році виникли труднощі із якістю води, що, у свою чергу, загрожувало бактеріологічним забрудненням. Саме з літа 1929 року вперше почали застосовувати метод короткочасного хлорування. З 1930 року з'являється хіміко-бактеріологічна лабораторія, яку очолює головний лікар стаціонарної лікарні Володимир Сергійович Манкевич, залишаючись лікарем стаціонару. У 1930 році здано в експлуатацію повільний фільтр № 12, при цьому працювало вже 12 фільтрів. Усі ці заходи дозволили збільшити подачу води до шістдесяти тисяч кубічних метрів на добу.

Однак, поки тривали названі перетворення, вказаних кубометрів вже було недостатньо. Таке враження, що потоки води з Дністра не встигали за розвитком Одеси і регіону, який постійно вимагав збільшення потужностей і удосконалення. У 1934 році в Одесі продовжувалися роботи з реконструкції каналізації, водопостачання і водночас триває глобальна реконструкція станції «Дністер». В 1937 році внаслідок здійснення наступного етапу реконструкції, споруджено залізобетонний водовід «Дністер — Одеса»,

Будинки, споруджені для співробітників станції «Дністер»

побудована нова насосна станція, здатна обслуговувати новий водовід, в результаті чого подача води у місто у порівнянні з дореволюційним періодом збільшилась більше ніж у двічі. Роботи продовжувались: введено в експлуатацію канал-відстійник, вздовж каналу споруджено дамбу, став до ладу поперечний канал для подачі освітленої води до водоприймального колодязя тощо. Всі вище перераховані зміни стали важливим етапом у тотальній реконструкції станції, але, безумовно, найважливішим елементом реконструкції стало будівництво водоводу № 3 довжиною 38,49 кілометра. В експлуатацію також введена експериментальна фільтрована установка. Таким чином, розширення і реконструкція водопроводу дозволили довести подачу води у передвоєнний період до ста двадцяти тисяч кубічних метрів на добу. Все це здійснили біляївці. А далі ми подамо перелік усіх, хто не тільки значився у штатному розкладі передвоєнного періоду, а з безмежним ентузіазмом створював національне багатство, використовуючи природні ресурси Біляївщини, водночас збагачуючи історію рідного краю.

Директором станції був Л. М. Іванов, начальником охорони — латиш Слякаш. В 1937 році на станції працювали: В. І. Чебан, А. С. Колкер, І. В. Каїн, М. Г. Колкін, Ф. І. Руденко, І. В. Югансон, Г. С. Флаке, А. М. Грінбойм, П. А. Ілющенко, М. Г. Слободський, І. І. Лисенко, М. Г. Легомінова, В. П. Олейник, Ф. М. Кравець, Н. В. Бондарев, Д. П. Палант, Н. З. Подмазко, С. Аносов, П. П. Степаненко, А. Ф. Зайцев, С. Г. Слободський, П. Я. Білий, С. Довженко, О. І. Кузьміна, А. П. Гнояной, Д. І. Звягін, І. Г. Іржевський, Д. Шевченко, А. В. Анікін, А. Г. Зобак, Н. С. Ковальчук, І. І. Герешко, М. І. Норенко, А. Ф. Радул, І. Н. Борщ, І. Ф. Копачинський, І. С. Шарандаов, В. І. Бахтюков, І. С. Рудяк, А. А. Рогозін, К. Р. Яловой, Н. С. Полтораченко, О. Д. Степова, І. А. Подакін, С. Бондаренко, М. Подмазко. В передвоєнний період до них приєдналися: С. Г. Слободський, О. Радул, Г. Полезов, В. К. Єрмоленко, Г. Д. Чайка, О. Ф. Крижний, В. П. Довженко, Д. К. Степаненко, П. Я. Білий, А. Ф. Зайцев, В. В. Попов.

Війна... Не встигли співробітники станції оговтатись від звістки про початок війни, як вже на другий день відчували на собі її удари. З початку липня нальоти німецької авіації стали систематичними, щодня вони підкріплювались артилерійськими обстрілами з боку села Паланка, розташованого поблизу Біляївки, на правому березі Дністра. Під час одного з таких обстрілів було поранено командира загону охорони С. Скошкіна, а міліціонер Сливка загинув. В цих тяжких умовах співробітники станції не припиняли подачу води. На виконання розпорядження Одеського облвиконкому Біляївським районним виконавчим комітетом було ухвалено рішення про

створення на станції «Дністер» винищувального загону із шістдесяти осіб. Першим його командиром призначено заступника директора станції Миколу Гавриловича Коновальчука, політруком — начальника цеху очищення Івана Романовича Легомінова. Загін, як і воєнізована охорона водопроводу, знаходився на казарменому становищі на території станції. Усі заходи проводились відповідно законам воєнного часу, а в завдання загону насамперед входило: цілодобова охорона усіх об'єктів станції, гасіння пожеж, відновлення мереж після артобстрілів та бомбардувань, а також пильність до усіх невідомих та підозрілих осіб. Враховуючи наближення фронту, було ухвалено рішення про припинення роботи станції, 11 серпня 1941 року її було зупинено, а керівний склад перебазувався до Одеси. Подача води припинилась, що спричинило дуже важке становище, адже у розпал спекотного літа 360 тисяч мешканців міста були позбавлені єдиного джерела постачання: дністровської води. На щастя, у ті дні сама станція ще не була зайнята ворогом, і тому ухвалюється єдине правильне на той час рішення: перекинути через фронт на окуповану територію загін, який забезпечуватиме подачу води. Всі співробітники станції були скликані і зібрані в загін із вісімнадцяти осіб. Під головуванням заступника начальника станції Миколи Коновальчука ці відважні люди 14 серпня були перекинуті на окуповану територію. Спритність, професіоналізм, відповідальність зробили свою справу: в короткий термін було розтоплено котли, введена в дію одна парова машина і три дні по сорок кубічних метрів вода подавалась до міста. Все це за декілька сотень метрів від супротивника. Події тих днів взяті за основу художнього фільму «Жажда». Автори фільму розповіли не тільки про героїчні події на березі Дністра, а й дали глядачеві відчуття напруги тих днів, самовідданість простих біляївців, які, рухаючись лезом бритви, рятували

Робітниця станції А. В. Костецька (ліворуч) та командир винищувального загону М. Г. Коновальчук

Одесу від спраги. Тільки за декілька годин до вступу румунських військ у Біляївку роботу станції було припинено, а група відважних біляївців повернулась до Одеси.

Увірвавшись у Біляївку 19 серпня, ворог відразу розпочав підготовку станції до запуску. З Румунії прибула адміністрація, бригада механіків та слюсарів, до роботи були також залучені співробітники станції. Чотири тижні знадобилось новій адміністрації для ознайомлення з роботою механізмів, а після того, як Одеса була окупована, водопровід було запущено. Воду подавали нерегулярно і не більше 12–15 тисяч кубічних метрів на добу. Так тривало з 1941 по 1944 рік. Адміністрація станції складалась в основному із громадян Румунії. Три роки начальником станції був румунський капітан Балілеску, після нього — Баркаров. Охорона теж здійснювалась румунськими підрозділами. Весною 1943 року румунські інтервенти керували бригадою monterів та слюсарів і вивезли до Румунії частину обладнання насосної та електричної станцій. З початку 1944 року вся адміністрація та охорона стали німецькими. Коли ж у березні 1944 року фронт почав наблизатись до Одеси, а загарбники відчували близьку поразку, вони почали готуватися до знищення обладнання водопроводу. Для цього на початку квітня прибув німецький загін, перед яким було поставлено завдання підірвати станцію. Це стало відомо від румунського офіцера, якого полонила козацька розвідка. Він повідомив, що недавно покинув водопровідну станцію і йому достеменно відомо, що усі без винятку агрегати і трубопроводи заміновано, а термін вибуху залежить від стану справ на фронті, але не пізніше сьомого квітня 1944 року.

Далі на вас чекає невеличка розповідь, теж гідна художнього фільму і пов'язана ще з однією героїнею, робітницею станції «Дністер», Г. В. Костецькою. Але все по порядку. Командуючий Четвертим гвардійським корпусом І. О. Плієв отримав розпорядження фронту захопити

Біляївку, водночас зберегти станцію «Дністер». Найкращі козаки були підібрані в окремий загін. Разом із загonom у напрямку Біляївки вирушила і рота танків. Попереду кавалеристів з боку села Яськи Біляївкою, вулицею імені Леніна, рухався розвідувальний загін, козаки якого були переодягнені у німецьку форму. Робітники станції почули шум бою у Біляївці і зрозуміли, що настав час попередити кавалеристів і завадити німцям підірвати станцію. Саме з цією метою робітниця Г. В. Костецька непомітно вислизнула з території і, зустрівши у районі Лобанівки свого колегу Д. Д. Рогачка, розповіла йому про загрозу. Коли ж під'їхали козаки, Ганна розповіла, як зручніше проникнути на територію станції, Д. Д. Рогачко повів загін до об'єкту. Дії обох мали велике значення, оскільки допомогли козакам швидко і безшумно зненацька захопити ворога. Мінери та ворожа охорона кинулись утікати до Дністра, але втікачів наздогнали. Козаки перемогли, зайняли кругову оборону, сапери почали розмінування. Так станцію «Дністер» було врятовано від повного знищення, а хоробра мешканка Біляївки Ганна Костецька нагороджена бойовою медаллю і назавжди увійшла в історію станції як одна з її спасителів.

Ворога було вибито з Біляївки, фронт віддалявся, але ще добрих чотири місяці станція практично не працювала, оскільки зазнала великих втрат: все було зруйновано, розграбовано, знищено пожежами. Потрібен був час на відновлення, а на станції поки що знаходилась невеличка група робітників під головуванням директора М. С. Слободського. В цей відбудовний період велику допомогу надавали усі промислові підприємства Одеси: матеріалами, механізмами, деякими видами робіт тощо. У стислий термін була відновлена вузькоколійка, якою стали доставляти паливо та матеріали, побудована електромережа Одеса—Біляївка на металевих опорах довжиною 45 кілометрів, а на самій території змонтовано електропідстанцію замість тієї, що вивезли

Святкова хода на честь 60-річчя Перемоги

Один з залів музею станції «Дністер»

окупанти. В 1949 році на станцію подано напругу з Одеси. Тільки у 1951 році повністю завершені відновлювальні роботи, а подача води досягла довоєнного рівня. В той період на станції працювали черговими електрощита Галина Петрівна Толкачова і Варвара Дмитрівна Яровенко, а також С. Г. Слободський, Н. А. Стрельбицький, С. Д. Зинкевич, акумуляторник повний кавалер ордена Слави Г. Г. Ляхівський, електрики В. І. Дахно, А. Ф. Зайцев, оператори хлораторного обладнання Н. В. Ветрова, О. П. Рогачко. Повернулися з війни і приєдналися до відбудови станції: В. М. Норенко, Д. А. Степаненко, П. П. Степаненко, І. І. Довженко, А. Д. Подоба, Н. В. Подмазко, А. Н. Подмазко, О. В. Ульяновський, А. А. Кищенко, І. К. Рогачко, А. Г. Степанченко. До послуг робітників станції функціонували дільнична лікарня, клуб, стаціонарна звукова кіноустановка.

Одеса зростає, відновила народне господарство, зруйноване війною, побудувала нові підприємства і, звичайно, подачі води 135 тисяч кубічних метрів на добу, які забезпечувала станція, вже не вистачає. І знову, як у 1927 році, планується розширення, а новий науково-дослідний інститут «Укргіпрокомунбуд» починає роботу над технічною документацією із збільшення продуктивності Одеського водопроводу до 250 тисяч кубічних метрів на добу. Проект передбачав також будівництво водоводу № 4, який ввели в експлуатацію у 1954 році, і насосної станції № 4 другого підйому. Не будемо далі перенапружувати вас технічними подробицями постійного збільшення потужностей, скажемо тільки, що з п'ятдесятих років кожного року постійно вводились в експлуатацію нові блоки станції «Дністер», а замість колись одного нині до Одеси від Дністра прокладено сім трубопроводів. Це дозволяє задовольняти потреби у прісній воді не тільки Одеси та Біляївки, а й Іллічівська, Білгорода-Дністровського, Южного, Овідіюполя, Припортового заводу, а також населених пунктів з лівого боку Дністровського лиману і вздовж траси

водоводів «Дністер — Одеса». Сьогодні кількість забраної води рахується десятками мільйонів кубічних метрів! Все це завдяки відданим своїй справі людям, великому і непростому колективу, який протягом ста сорока років, змінюючи покоління, з року в рік працював на станції. Загальна кількість абонентів, які п'ють біляївську воду, перевищує півтора мільйони чоловік. Варто відзначити, що протягом кількох років у ВОС «Дністер» не було жодного порушення з режиму подачі та якості води. За думкою фахівців, у тому числі іноземних незалежних експертів, вода, яку постачає підприємство, у даний час є однією з найякісніших в Україні. У 2011 році реконструйовано бактеріологічний відділ хіміко-бактеріологічної лабораторії з урахуванням усіх сучасних вимог, апробована також пілотна установка з ультрафіолетового обеззараження питної води.

Нині численні виробничі потужності обслуговує колектив у складі 625 осіб. Назвемо тільки декілька прізвищ. З сімдесятих років до теперішнього часу начальниками станції були Н. Р. Лігомінов, Н. Ф. Руденко, М. Е. Олейник, В. І. Придатко, у 1986 році, після закінчення Одеського будівельного інституту, прийшов працювати начальником теплоцеху В. К. Корепанов, в 1986 році він став начальником станції. У 2010 році за результатами міжнародного економічного рейтингу «Ліга кращих» Віктор Ксенофонович був нагороджений Золотою медаллю «Професійна слава України». Останніми роками посаду головного інженера посідали Е. П. Роздорожний, А. Н. Бурназакі, Ф. Ф. Кратофіл, з 1979 року — Г. А. Степанченко, який після інституту спочатку був начальником зміни. Його батько, А. Г. Степанченко, до виходу на пенсію обіймав посаду старшого диспетчера. Взагалі колектив станції багатий на трудові династії. В свій час славились своєю майстерністю токарь В. В. Попов, його син В. В. Попов, згодом тут працювали дружина Єфросинія, син Анатолій,

Перекладка водоводу № 4 (2003–2004)

Духовий оркестр станції (керівник І. І. Довженко, 2004)

дочка Ольга. Василь Єремійович Кашульський прийшов на підприємство до війни, пізніше до колективу приєдналися його сини Георгій, Віталій, невістка Марина, дочка Тетяна. Так само до війни розпочав свою роботу на станції Павло Степанович Степаненко, за ним потягнулись його сини, доньки, онуки, правнучка О. Ю. Коломієць. Тут працює також династія Андрія Андрійовича Величка: дружина, сини, невістки, онук Андрій. Начальником цеху насосної станції працював учасник Великої Вітчизняної війни С. І. Рогачко, начальником хімбакалаторії — О. С. Долготер, начальником зміни були Н. І. Норенко, А. Д. Подоба. Серед відданих виробництву і закоханих у свою справу треба також назвати начальника виробничо-технічного відділу Н. Р. Довженка, начальника електроремонтного цеху Л. А. Касьяненка, начальника дільниці головних водоводів Д. І. Звягіна, майстра ремонтно-механічного цеху С. Г. Слободського, слюсара А. Ф. Зайцева та багатьох інших. Зараз великим цехом, який готує питну воду для цілого регіону, керує А. Н. Бурназакі, а цех, що займається забором води з річки і подачею цієї води споживачу, очолює С. Н. Костік. Контроль за якістю початкової і підготовленої води цілодобово веде хімбакалаторія, начальник С. К. Меграбян. Більше тридцяти років працюють на інженерно-технічних посадах: Г. В. Кашульський, В. І. Коваль, Л. В. Подмазко, Л. А. Степаненко, В. І. Харченко, В. І. Норенко, В. Ф. Сирбул, Н. А. Родидял, Е. Н. Слепко, С. В. Борисова, А. М. Чабан, В. А. Блажко, А. Д. Істомін, М. А. Достаєвський; робітниками: В. В. Величко, І. Т. Величко, Е. С. Маковейчук, А. С. Маковейчук, А. С. Подмазко, А. Т. Павлов, Е. Е. Кучерюк, С. І. Хереш, В. М. Довгань, А. В. Філіпов, С. Н. Твердохліб, Н. А. Лупашко, Е. Ф. Лупашко, А. Е. Черемисина.

Разом з роботою по розширенню потужностей станції росло і селище Ілліча, в якому мешкають

не тільки працівники станції «Дністер», а й інші біляївці. Для них, втім, як і для всіх жителів Біляївського району, станція «Дністер» завжди була і є предметом гордості, зосередженням передової технічної думки і місцем роботи талановитих та відданих своїй справі трудівників. Не сила оцінити роботу по збору інформації про всіх цих людей та історії станції для місцевого музею. Велика заслуга в цій справі належить Г. Г. Ляхівському, який по крупицях збирав матеріал про усі покоління співробітників станції, а надто, про загиблих в роки Великої Вітчизняної війни. Два пам'ятники на честь усіх воїнів, що споруджені на території станції та в селищі Ілліча, як і експозиції музею, нагадують прізвища тих, хто працював тут і загинув у 1944 році, визволяючи Біляївку і стратегічно важливий для регіону об'єкт. Можливо, не всі імена викарбувані на монументах, можливо, не всіх ми згадали в нашій розповіді про станцію «Дністер». Сьогодні на легендарному об'єкті Біляївського району, як і раніше, працюють професіонали, які на жодну хвилину не зупиняють благодатний потік води. Про них Андрій Малишко сказав:

Молоденькі сади ми посадим на кручі,
Яворами прикрасим дорогу походу.
Де окопи, траншеї і піски сипучі —
Яблунова веселка поклониться в воду.

Молоденькі дерева, які в різні часи посаджені тут, перетворились у розкішні, ошатні символи Біляївщини, деяким з них, до речі, виповнилось 140 років. Стільки ж у 2013 році відзначить і станція «Дністер». У вересні 1873 року на Соборній площі в Одесі відбулось відкриття першого фонтану, до якого підвели життєдайну дністровську воду. За цей час руками біляївців перенесено зі свого берега до Одеси, в оселі мільйонів людей не тільки мільйони крапельок дністровської води, а й ту прекрасну веселку, яка мешкає тепер у парках та скверах міста не над одним, а над десятками фонтанів, які прикрашають Одесу.

Арка-в'їзд на станцію
«Дністер», яка стала символом Біляївки

В. К. Корепанов і техдиректор Інфоксводоканалу
Ф. Ф. Картофіл серед начальників цехів (2005)

РУКОТВОРНЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ «СОНЦЕ»

*«...Замість електролампочки у біляївських хатах
чаділи вечорами керосинові лампи чи свічки...»*

*П. Ройченко,
ветеран війни і праці,
перший керівник Біляївського РЕМ*

Зараз ми настільки звиклися з наявністю електроструму в нашому житті, що не усвідомлюємо всієї його значимості. Нам важко уявити, як жили колись наші діди і батьки без звичних для нас холодильника, телевізора, електропраски, комп'ютера та інших електричних приладів, а так було зовсім недавно. Перша електроустановка в Одесі з'явилась у 1867 році, вона, між іншим, була також першою в Росії. Через півтора десятки років у Південній Пальмірі було побудовано першу в Росії електростанцію перемінного току, що дозволило засяяти Оперному театру. Але на іншу територію міста електрострум просувався дуже повільно, не кажучи вже про передмістя, села і хутори.

Тільки у лютому 1920 року, коли остаточно було встановлено Радянську владу, покладено початок розробки плану електрифікації, для чого створили комісію, яка і приступила до вирішення проблеми. План ГОЕРЛО передбачав протягом 10–15 років побудувати крупні електростанції, які би забезпечували електроенергією всю країну. В Україні план ГОЕРЛО був схвалений П'ятим Всеукраїнським з'їздом Рад у березні 1921 року. Разом з іншими першочергова увага приділялась Південному регіону, а в основу плану першої п'ятирічки покладено електрифікацію. У тридцятих роках в Одеському та Біляївському районах починається спорудження ліній електропередачі та підстанцій. Безумовно, Укрелектробудтрест розпочав виконання плану з будівництва магістральних ліній, одною з яких була лінія Одеса — Наддністрянщина. Водночас від магістралей тягнули відгалуження до населених пунктів. Збереглося листування між керівництвом району та Українським електробудтрестом, який тоді знаходився у Харкові:

«18.01.1931 р.

До Червоноповстанського райвиконкому

Згідно з умовою з Одеським ОВК від 19.05.1930 р. Укрелектробудтрест повинен був здійснити електрифікацію сіл Біляївка та Маяки, використавши лінію передачі Одеса — Наддністрянщина, що зараз нами будується. Після реформування округи, Одеська міськрада, яка є правонаступником цього договору, взяла на себе зобов'язання лише в частині побудови ліній, які підходять до підстанцій, вилучивши із загальної суми договору вартість електрифікації

сіл. На засіданні в Одеському міськплані, на якому був присутнім ваш представник, вирішено справу електрифікації сіл Біляївка та Маяки передати на розгляд Червоноповстанському райвиконкому.

Зараз проект електрифікації сіл нами майже закінчено. Загальна вартість мереж та трансформаторних підстанцій першої черги складає 100 тисяч карбованців. Просимо вирішити, чи згодні ви прийняти на себе електрифікацію цих сіл та повідомте нас, тоді ми зможемо надіслати проект та представника для складання і підписів угод на будівництво.

Директор тресту»

Відповідь була такою:

«До Укрелектробудтресту

На Ваш лист від 18.01 за № 390/2 Червоноповстанський РВК повідомляє, що в принципі ми погоджуємось електрифікувати села Біляївку та Маяки. Просимо надіслати до нас Вашого представника зі всіма матеріалами щодо цієї роботи та її вартості, доручивши йому як розв'язання всіх питань, що можуть виникнути на місці, так і складання загальних умов.

Голова РВК Волохов»

Усі населені пункти тодішніх Біляївського та Одеського районів належали до сфери впливу Одеського району електромереж, і коли в 1939 році розпочалось будівництво Одеської ТЕЦ, це обіцяло прискорення електрифікації Біляївщини. Але з початком війни спорудження ліній електропередач та ТЕЦ було перервано

*Перша відкрита підстанція
ЛЕП Одеса — Біляївка (1948)*

і продовжилось тільки з 1947 року. Сумний вигляд мала тоді Біляївка: зруйновані хати, у негоду на вулицях непролазна багнюка, а вночі панувала темінь. Навіть водопровідна станція «Дністер» працювала на твердому і рідкому паливі, що ускладнювало експлуатацію станції та подальше її розширення. Невипадково тому, що наступним етапом розвитку електромереж Одеського регіону стало будівництво та введення в експлуатацію 32-кілометрової лінії Одеса — Біляївка. На початок 1949 року станція «Дністер» перейшла на електроенергію. Високовольтна, на металевих опорах лінія електропередач спрямувала свої кроки за край Одеси і, проминувши через населені пункти Біляївського району, дісталася до водопровідної станції, яка живила обласний центр питною водою.

Скориставшись такою обставиною, керівництво Біляївського району добивається дозволу на підключення районного центру до мережі станції «Дністер». Дозвіл отримано, але ж лінії електропередач треба було будувати самотужки, а для цього потрібна спеціальна бригада і кваліфікований, надійний керівник. Перший секретар райкому Компартії України А. І. Федосєєв викликав до себе ветерана війни Петра Ройченка, який в ту пору працював у Біляївській конторі зв'язку, і запропонував саме йому створити і очолити бригаду, яка би зайнялась справою електрифікації Біляївки та району. Після оформлення проектно-кошторисної документації було виділено позику в сумі 350 тисяч карбованців і Петро Ройченко поспішав до Києва для оформлення документації та відвантаження дев'яти трансформаторів і вагону дроту та ізоляторів. З Миколаєва та Одеси завезли лісоматеріали (опори) і рельсові приставки. З весни 1949 року почалися будівельні роботи на лініях електропередач у райцентрі: встановлення стовпів і щоглових підстанцій. Займалася цією архіскладною і важливою справою щойно організована бригада у складі всього восьми чоловік: К. В. Довженко,

Л. Т. Руденко, Д. Д. Кап-
ланян, В. В. Підмазко,
А. К. Згама, М. Ю. Тара-
сенко, Т. Т. Горлевої,
І. Г. Лисенко. Саме
ці біляївці були пер-
шими провідниками
електричного струму
до населених пунктів
району, а в подальшому
разом зі своїм керівни-
ком Петром Ройченком
стали справжніми
майстрами своєї справи.
Завершивши влітку
1949 року будівельну
частину робіт, вони

П. А. Ройченко

приступили до монтажу електромереж, який було закінчено восени того ж року. За цей час було споруджено 12,6 кілометри високовольтних ЛЕП та 5 кілометрів ліній електропередач по вулицях Леніна, Миру, Кіпенка, Комінтерна, змонтовано 17 ліхтарів зовнішнього освітлення. Впоралися якраз до жовтневих свят. 6 листопада 1949 року в районному Будинку культури зібралися трудівники райцентру на урочисті передсвяткові збори. У переповненій залі на столі президії, як завжди, горіли газові лампи. І раптом яскраво спалахнуло електричне сяйво. Разом загорілися також ліхтарі на вулиці. Радості присутніх не було меж—воістину грандіозному святковому подарунку. Цей день став початком масової електрифікації району.

В наступні роки електролампочки спалахнули у Яськах, Троїцькому, Граденицях, Маяках, Великому Дальнику потім в інших населених пунктах. Швидкому просуванню електропостачання сприяло підвищення потужності. За рахунок того, що восени 1950 року на Одеській ТЕЦ було включено в роботу теплогенератор № 1, в червні 1957 року через ПТС 110/35 кіловольт «Біляївка» Одеська енергосистема увійшла в рівнобіжну роботу з Молдавською енергосистемою. В ті часи керівництво держави взагалі основну увагу приділяло електрифікації сільських районів, що, безумовно, мало позначитись на укріпленні економіки сільськогосподарського виробництва. Якщо до 1959 року постачання електроенергією колгоспів від державної системи було обмеженим, а кожен колгосп мав самотужки електрифікувати господарство і село, в якому розташований, у 1959 році було складено загальний повний баланс необхідної електроенергії для кожного району області і за рахунок держави в усіх райцентрах створювались вузлові підстанції. Від цих підстанцій районні бригади продовжували розвиток електромереж всередині району. До 1960 року Біляївський район в основному був повністю підключений до єдиної державної електромережі. Все це зробив невеликий колектив електриків району, які починали з нуля і це, зважте, при слабкій матеріальній базі, відсутності механізмів, адже всі роботи проводились вручну.

В січні 1961 року РЕУ «Одесаенерго» закінчує спорудження першої черги ПТС «Усатове» з автотрансформатором 120 тисяч кВА та високовольтної лінії ПЛ-220 кВ Усатове-Центральна, після чого Одеська енергосистема була включена в рівнобіжну роботу із системою «Дніпроенерго» та увійшла в об'єднану енергосистему Півдня. Це, звісно, ще більше розширило можливості областей в енергопостачанні, і, зокрема, Біляївського району, хоча на той час ще не всі села були підключені до електричних мереж. Тільки через декілька

років по тому села підключили до потужних державних електромереж. А дизельні пересувні електростанції у шістдесяті роки продовжували грати значну роль у забезпеченні господарств району автономною електроенергією. Вони були встановлені на віддалених польових станах, тваринницьких фермах і полегшували трудомісткі процеси у сільському господарстві. Пізніше від пересувних електростанцій не відмовились, вони використовуються як резервний вид енергії.

З часом поліпшилася економіка району, що дозволило зміцнити матеріально-технічну базу підприємства районних енергетиків, розширити його можливості, збільшити кількість працівників до 140 осіб, підвищити їх кваліфікацію. В 1972 році відбулась реорганізація в системі «Одесаенерго», з дільниці Одеського РЕМ підприємство перетворюється в самостійний Біляївський район електромереж (РЕМ). Перед колективом постали більш складні завдання: будівництво мереж, підведення їх до виробничих ділянок, заміна перших ліній, які вже відслужили своє, на нові, потужніші. Однак головним досягненням були навіть не справи, а люди, які працювали у колективі: електромонтери В. А. Подик, Г. І. Журенко, М. П. Савчук, І. І. Підмазко, В. К. Дурбало, І. П. Журенко, В. І. Барський, І. С. Махновський (згодом був головним інженером), кранівник М. В. Неплій, майстри І. А. Подупейко, Г. А. Марфін, Л. В. Якубовський, водії В. Г. Бурдіян, С. І. Бондюгов, Л. А. Дигуляр та інші.

Професійні якості біляївських енергетиків перевірялися в нелегких умовах, наприклад, у листопаді 1975 року могутній циклон з ураганим вітром та небувала ожеледиця зруйнували все енергогосподарство району. На кілька тижнів було паралізовано електропостачання. У цей тяжкий час і проявилися найбільші здібності і сумлінність енергетиків Біляївського району, які трудилися на відновленні електропостачання до сьомого поту. Треба також відзначити, що на допомогу Одеській області, в тому числі і Біляївщині, прийшла вся

країна. З усіх куточків Радянського Союзу надходили необхідні матеріали, прибували аварійні бригади. В Біляївському районі протягом грудня 1975 року працювало понад сімсот спеціалістів, а до нового, 1976 року були відновлені всі лінії електропередач.

Завдяки колективу РЕМ і за його участі електричну енергію в Біляївському районі стали застосовувати в усіх галузях виробництва: у рослинництві, тваринництві та підсобних ділянках: млинах, олійницях, пилорамах тощо. Для електропостачання тваринницьких комплексів збудовано підстанції «Дачна», «Кірово» та інші. Під час обласної виробничо-практичної конференції на тему: «Шляхи поліпшення електропостачання сільськогосподарських споживачів Одеської області» вирішили, аби не розпорошувати кошти, капітальне будівництво концентрувати в районах почергово. Роботи у Біляївському районі було сплановано на 1979 рік.

Енергопостачання району дедалі поліпшувалось. У вісімдесятих роках довжина ЛЕП усіх напруг складала 1700 кілометрів. До ліній було підключено 800 підстанцій. Біляївський район вважався найбільш енергонасиченим в Одеській області, тому немалий відсоток того, що у 1982 році Одеська область в цій галузі визнана найкращою в СРСР, безумовно, належить біляївським енергетикам. У Всесоюзному соціалістичному змаганні на честь 60-річчя створення СРСР взяли участь всі об'єднання «Обленерго» Радянського Союзу. Перше місце присуджено «Одесаобленерго» із врученням Перехідного Червоного прапору Міністерства енергетики СРСР і першої грошової премії. Директор Центральних електромереж Роман Краснянський серед найкращих назвав і біляївських енергетиків, які завжди були «золотим фондом» історії «Одесаобленерго». Коли Ви вмикаєте світло у своїй оселі, згадайте тих вісьмох біляївців, які разом з Петром Ройченком поклали початок укорінення в історії району та Вашому житті рукотворного електричного «сонця».

Співробітники РЕМ закінчують будівництво підстанції

Бригада електриків Біляївського РЕМ (70-ті роки XX ст.)

ВОДНЕ ГОСПОДАРСТВО

*Старанно учень яблульки садив:
За рядом ряд, за рядом ряд.
Не шкодував дністровської води,
Щоб навкруги розквітнув сад.*

В. Гетьман

За даними Державного комітету водного господарства України, об'ємом забору води сільськогосподарська галузь поступається лише промисловості. Особливо це актуально для Одещини, яка належить до зони ризикованого землеробства, де південна жара висушує степові простори, а родючі землі потребують постійного поливу. В Біляївському районі протягом багатьох десятиліть зрошення опікується Дністровське міжрайонне управління водного господарства (ДМУВГ). За період існування підприємство не раз змінювало назву, але завжди незмінним залишалось завдання, яке полягало в тому, аби ослаблювати залежність сільського господарства Біляївського та й довколишніх районів від негативного впливу кліматичних умов. Базується центр управління в селі Маяки на березі Дністра, з якого, власне, і здійснюється водозабір для поливу. Напередодні Великої Вітчизняної війни з'явилися на той час потужні Троїцька та Маяко-Біляївська зрошувальні системи. У повоєнні часи, в період створення Одеського облводгоспу, поблизу села Усатове почали будувати Шкодогорську зрошувальну систему (1948 – 1950), одночасно відбувалось повоєнне відновлення та реконструкція Маяко-Біляївської. В 1956 році розпочалось спорудження, а у 1957 році здано в експлуатацію 4210 гектарів земель, які зрошували Маяко-Біляївська і Троїцько-Граденицька системи. В тому ж році створено Маяко-Біляївське управління експлуатації зрошувальних систем з центральною базою в селі Маяки, першим

начальником якого став Микола Іванович Басін. Спочатку управління обслуговувало шість господарств, які, в основному, здійснювали полив по борознах та частково дощуванням від трьох насосних станцій.

В. І. Булавина начальником управління призначено у 1958 році. Протягом усіх двадцяти трьох років його головування помітно змінювались обсяг та якість роботи, розширювалась зона впливу. У 1964 році Управління зрошувальних систем прийняло в експлуатацію Троїцько-Граденицьку систему, яка була змонтована будівельною організацією ПМК-17 тресту «Дунайводбуд», що базувалася на території села Маяки. В 1964 році силами ПМК-17 почалось будівництво першої черги Нижне-Дністровської зрошувальної системи. Будівельні роботи велись під керівництвом начальника будівельної дільниці Бориса Івановича Дудки, який згодом за високий професіоналізм був нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора та Жовтневої революції. За ініціативи В. І. Булавина при управлінні був також організований механізований загін, який займався ремонтом і реконструкцією об'єктів на міжгосподарській мережі. Тривало будівництво виробничих та соціальних об'єктів. В той період з'явилися механічні майстерні, гаражі, нова адміністративна будівля, дитячий садок «Оленка», багатоквартирні будинки для працівників управління, база відпочинку на березі Чорного моря для оздоровлення сімей меліораторів. В 1965 році підприємство було

В. І. Булавін серед робітників ДУЗС

П. О. Ротарь серед робітників ДМУВГ (Маяки)

перейменовано в Дністровське управління зрошувальних систем (ДУЗС), а на початку 1966 року йому передано функції дирекції по виконанню технічного нагляду за будівництвом Нижнє-Дністровської зрошувальної системи. У 1967 році до складу управління входять Маяко-Біляївська і Троїцько-Граденицька, а площа зрошення становить 6390 гектарів. Перша черга Нижнє-Дністровської зрошувальної системи введена в експлуатацію в 1971 році, площа зрошення сягнула майже шістнадцяти тисяч гектарів. Друга черга почала діяти в 1979 році.

Разом з ростом інтенсивності праці, збільшенням обсягів роботи в дружному колективі народжувалися молоді сім'ї меліораторів. Перше комсомольське весілля відзначила сім'я Катерини Григорівни та Василя Миколайовича Черняшкіних. З'явилися сімейні династії Мартинюків, Нарадків, Корінних, Кашлакових, Просянкінних, Волк, Денисенків, котрі донині працюють в ДМУВГ. Володимир Іванович був наставником, другим батьком для молоді, яка прийшла на роботу зі студентських лав. В пам'ять про справедливого керівника і доброго старшого товариша вулицю, що носила назву Меліоративна, назвали в Маяках іменем Володимира Булавина. З 1981 по 1986 рік начальником управління був Ю. В. Кашлаков. Цей період не мав грандіозного будівництва попередніх років, але раніше збудовані на великій території меліоративні системи потребували високого рівня експлуатації. Юрію Васильовичу все вдавалося, ще й по сьогодні спеціалісти управління звертаються до нього за професійними порадами, хоча він вже на заслуженому відпочинку.

Павло Якович Суровков, який був начальником ДУЗС з 1986 по 2000 рік, вважав, що основою будь-якої роботи завжди була і є упорядкованість. Організаційні здібності допомагали йому у виконанні робіт, спрямованих на покращення експлуатації та утримання в належному стані меліоративних фондів управління, тим більше, що він не був новачком. До того, як стати начальником, 16 років працював в управлінні і значиться в списках тих, хто усю свою трудову біографію пов'язав тільки з водним господарством. Окрім Павла Яковича це: Віра Андріївна Вибрянська, Людмила Василівна Остапенко, Валентина Іванівна Мартинюк, Олександр Андрійович Остапенко, Катерина Григорівна Черняшкіна, Іван Никифорович Власюк, Надія Іванівна Волк, Олексій Сидорович Волк, Василь Іванович Цапенко. В доповіді на урочистому зібранні, присвяченому 50-річчю Одеського облводгоспу, що відбулось у вересні 1999 року, називались імена ветеранів, які стали золотим фондом сім'ї меліораторів області. Серед кращих було відзначено роботу колективу ДУЗС, а, також його ветеранів: Івана Андрійовича Федоренка,

що 36 років пропрацював в Дністровському УЗС, названі також спеціалісти: Ф. Я. Тоня, І. Д. Ковальчук, А. К. Сидоренко, М. А. Мунтян, В. Ф. Кудлай. Окремо було сказано про В. І. Булавина, який вправно керував управлінням впродовж двадцяти трьох років.

Нове тисячоліття Дністровське управління зрошувальних систем зустріло з новим керівником. У 2000 році ним став Петро Олександрович Ротарь, який дисциплінованість, розуміння важливості робочих моментів поєднує з чуйністю і розумінням потреб своїх співробітників. З його приходом особлива увага приділялась покращенню побутових умов усіх категорій меліораторів. Уміння вислухати, вчасно ухвалити оптимальні рішення при виконанні виробничих завдань вважались його головними рисами як керівника і принесли йому велику повагу колег. Першим заступником і однодумцем начальника є головний інженер В. М. Черняшкін, який сьогодні професійно здійснює процеси по експлуатації державних меліоративних систем.

Державний комітет з водного господарства в липні 2005 року видав наказ, яким управління перейменовано в Державне міжрайонне управління водного господарства (ДМУВГ). Це в разі розширило права, але й обов'язки, а зона впливу поширена не тільки на функціонування зрошувальних систем, а й на стан та використання поверхневих та підземних вод всього регіону. До переліку поверхневих вод входить ріка загальнодержавного значення Дністер, її рукав Турунчук, а також річки місцевого значення загальною протяжністю 119,5 кілометри: Барабой, Аккаржанка, Великий Куяльник, Малий Куяльник. Окрім шістнадцяти озер природного походження, створено штучні водоймища загальною площею 606 гектарів, ставки та канали. В зоні впливу ДМУВГ також знаходяться лимани загальною площею 10842 гектари та підземні води, якими за допомогою 181-ї артсвердловини користуються промислові і сільськогосподарські підприємства.

Головна насосна станція ДМУВГ

Станом на 2011 рік площа меліоративних земель складає 32041 гектар, що знаходяться в Біляївському, Роздільнянському, Овідіопольському районах і обслуговуються трьома державними системами. Це, як і раніше, Нижньо-Дністровська, Маяко-Біляївська, Троїцько-Граденицька. Джерелом зрошення земель, як вже відзначалось, є ріка Дністер. Вода на полив подається мережею відкритих каналів ВМК-1 та ВМК-2, насосними станціями, яких налічується 33. Найпотужнішою з них є Головна насосна станція (ГНС), сумарна продуктивність якої складає 13,5 куб. м/сек. 30 років начальником ГНС працює О. В. Нарадько. Більше двадцяти років посади машиністів ГНС обіймають В. О. Єрмейко, О. О. Летінський, О. В. Карабейніков. Більше тридцяти років

працюють в ДМУВГ Л. В. Остапенко, Н. І. Волк, І. Р. Димітров, О. М. Нарадько, К. Г. Черняхкіна, Є. В. Карабейнікова, І. Ф. Магденко, З. Скрипнік та інші. Все своє трудове життя віддали меліорації і пішли на заслужений відпочинок Л. І. Єрмоєнко, В. І. Мартинюк, Н. І. Жирова, Т. А. Чернієнко, О. Г. Комаренко, М. Д. Сергієва, А. К. Сіденко, С. С. Дубін, Т. Ф. Сапожнікова, К. І. Тома, Ф. Я. Тоня, М. М. Ференц, І. П. Шайтан.

Ви можете собі уявити кількість крапель води, якою ці працьовиті люди напоїли біляївську землю? А скільки прекрасних рослин проклюнулося з цієї землі завдяки старанням меліораторів, що живуть і працюють у Біляївському районі на березі прекрасної річки Дністер? Це підрахувати неможливо, але ж їх добрі справи назавжди залишаться на землі.

ОХОРОНА ПРАВОПОРЯДКУ

*Всі люди рівні перед законом і мають право,
без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом...
Загальна декларація прав людини*

Районний відділ міліції

Формування міліції розпочалось відразу після перемоги Жовтневої революції, і у початковому періоді це були революційні комітети (ревкоми), революційно-військові комітети та революційні штаби. Головним їх завданням була збройна боротьба із контрреволюцією, а їх функції частково співпадали з функціями штабів Червоної гвардії. В усіх селах нинішнього Біляївського району створювались ревкоми, а також під керівництвом одеських робітників у Придністров'ї діяли народні батальйони. В лютому 1918 року в Україні почав працювати Надзвичайний комітет захисту республіки. Помітне місце в ті часи посідали

комісари, які призначались або обирались ревкомаами та революційними штабами. Вони були наділені широкими повноваженнями, але не мали права виходити з-під контролю місцевих рад. Одним з таких комісарів був А. А. Гончаров, уродженець села Маяки, який у своїх спогадах писав про те, як його у 1918 році викликали з Тирасполя, де він служив, до Одеси, і командувач Третьою революційною армією Лазарев повідомив: «Я призначив Вас начальником Дністровської флотилії і комісаром Маякського загону... Потрібно уміло контролювати дії загону, використовувати будь-які заходи для наведення твердого порядку». Вбити більшовика для противника революції тоді не вважалося великим гріхом, тож і дії комісарів мали бути відповідними. Загін складався із старих солдатів, маякських, ясківських, біляївських селян та чотирьох червоногвардійських батальйонів. Їх вплив поширювався не тільки на захист від контрреволюції, а й на діяльність земельних комітетів. Більшість воїнів загону після завершення Громадянської війни стали ініціаторами створення перших колективних господарств та місцевих рад. Десятки ревкомівців загинули вже після Громадянської війни, коли після встановлення радянської влади намагались розподілити землю між усіма, хто її обробляв. Це про таких Платон Воронько писав: «Вони вели бідноту на лани і падали від кулі за ярами...» Вони і були першими озброєними загонами міліції, яку створено 10 листопада 1917 року Народним комісаріатом внутрішніх справ з ухваленням

Колектив робітників та ветерани, третій праворуч начальник міліції з 2008 року О. В. Драган

постанови: «Про робочу міліцію». В постанові підкреслювалось, що міліція знаходиться виключно у веденні рад.

Удосконалювалась структура радянської влади, а разом з нею ускладнювались і завдання міліції, в залежності від поставлених перед нею завдань по охороні народної власності. Поступово органи міліції перетворювались у більш розгалужену систему: в 1918 році створено річкову міліцію, у 1919 запрацювала залізнична, у 1924 почала діяти відомча. Безумовно, в Біляївській райсільміліції в той час з'явилися представники всіх відділень. В архівах за 1926 рік зберігається протокол Шостого районного з'їзду рад Червоноповстанського району, під час якого було заслухано також і звіт про роботу райміліції, як підрозділу, підпорядкованого районній владі. З доповіддю виступив агент карного розшуку товариш Дексніс. Він повідомив, що за звітний період (рік) в районі було скоєно 275 карних злочинів, серед яких були контрреволюційні, бандитизм, посадові, порушення правил відділення церкви від держави, самогоноваріння, статеві злочини, крадіжки худоби і коней, інші. Діяльність тоді ще погано технічно оснащених і нечисленних органів міліції була дуже напруженою. Тож, без допомоги районної ради робота по охороні правопорядку не могла здійснюватись успішно. Тим більше, що влада, згідно своїх обов'язків, мала сприяти районній міліції, в тому числі і в питаннях забезпечення технічними засобами, зброєю та допомогою в господарчій діяльності. Наводимо один з документів січня 1931 року, який свідчить про заходи райвиконкому щодо забезпечення районної міліції необхідною запряжкою. Голова Червоноповстанського райвиконкому Волохов, турбуючись про зручність міліціонерів-вершників звертається до керівництва Одеської артшколи з проханням: *«Червоноповстанський райвиконком просить відпустити для наших потреб, а також для райміліції сігла, які вважають у вас бракованими, у кількості, не меншій п'ятнадцяти штук. Отримання сігел довіряється начальнику Райсільміліції тов. Яхнієнко»*. Отже, співробітники міліції у 30 – 40 роках їздили верхи або бричкою, як і самі співробітники виконкому, про що свідчать штатні розклади, в яких налічуються кучера. Згідно з нарядом на відпуск вівса в той період в Біляївській міліції налічувалось 9 коней.

Наступну сторінку з історії міліції Біляївського району з повним правом можна вважати героїчною. З початком війни вже 22 червня 1941 року Президія Верховної ради СРСР видала Указ «Про воєнний стан», а постанова Наркома СРСР від 24 липня передбачала організацію винищувальних батальйонів в кожному регіоні, оголошеному на військовому становищі. У Біляївському районі винищувальний батальйон почав формуватися ще в червні 1941 року, на його чолі став начальник

районного відділу міліції Йосип Броніславович Рахман. До складу батальйону входило дві роти з числа робітників міліції та добровольці. Десятками йшли білявці, аби записатися до винищувального батальйону: від тих, кому ще зарано було до армії, до тих, кому було за п'ятдесят. Вступила до батальйону також Іра Кравченко, яку потім бійці називали «Яструбком» за сміливість і винахідливість, і брат якої, Сергій Кравченко, став Героєм Радянського Союзу. Спочатку Ірину направили на навчання до санітарної дружини, а потім зарахували медсестрою. Винищувальний батальйон виступив з Біляївки до Одеси і згодом влився у 31-й стрілецький полк Чапаєвської дивізії, яка вела бої на підступах до Одеси. На допомогу Приморській армії та Чорноморському флоту прийшли винищувальні батальйони та підрозділи міліції загальною кількістю 30 тисяч чоловік, в тому числі біляївські міліціонери. Високу оцінку діяльності міліції в період оборони дав Маршал Радянського Союзу М. І. Крилов: *«Співробітники міліції пліч-о-пліч з воїнами брали участь у запеклих боях і успішно вирішували поставлені перед ними завдання на фронті і в тилу»*. Пізніше, у жовтні 1941 року, міліціонери Біляївського району входили до складу партизанського загону, що діяв під керівництвом А. Ф. Солдатенка.

Після визволення Одеської області від німецьких окупантів у квітні 1944 року в Біляївському районі було створено відділення міліції, яке очолив капітан міліції Михайло Бабанін. Штат працівників налічував всього 27 співробітників. В нелегкий для Біляївщини період з 1946 по 1947 рік міліціонерам довелося зіткнутися з жорстокими бандами, які орудували в регіоні, створивши угруповання під назвою «Чорна кішка». Невеликому колективу правоохоронців доводилось працювати цілодобово задля ліквідації бандитизму в районі.

У 1953 році начальником міліції став капітан Макаров, колишній працівник військової розвідки. При ньому служба карного розшуку та БРСВ налічувала 7 чоловік. Служба державтоінспекції складалася з одного інспектора І. Білого. Територію району обслуговували 4 дільничних оперуповноважених. Пожежна інспекція налічувала одного працівника, яким у той час був Матвієнко. У користуванні відділу нарешті з'явився один автомобіль. Охорону відділення міліції та добове чергування по району здійснювали почергово два працівника. У 1963 році Біляївське відділення тимчасово було об'єднано з Одеським приміським та Овідіопольським відділеннями з центром у Біляївці. Міліція вже мала відділення карного та слідчого розшуку, паспортне та відділення БРСВ. Штат збільшено майже вдвічі. Відділення обслуговувало 54 населених пункти із кількістю населення близько ста тисяч чоловік. За рік реєструвалось від 250 до 300 злочинів,

відсоток розкриття яких складав близько ста. В цей період за значні досягнення в розкритті та попередженні злочинів начальника районного відділу І. Я. Макарова нагороджено орденом Леніна, старший інспектор карного розшуку І. Л. Іванов отримав орден Червоної Зірки, начальника карного розшуку К. В. Каушана нагороджено медаллю «За бойові заслуги», дільничний інспектор К. В. Жданов удостоєний ордена Трудового Червоного Прапора.

У сімдесятих роках надійними помічниками міліції стали створені в районному центрі та інших населених пунктах добровільні народні дружини, позаштатні дільничні інспектори. Вагомим важелем у боротьбі з порушеннями державної дисципліни, виявленням відомчого підходу до справи, безгосподарністю та халатністю стали органи народного контролю. Вони обирались трудовими колективами, а на районному рівні створювались районними радами. Начальниками Біляївського РВ ГЦУМВС України в Одеській області після І. Я. Макарова з 1971 по 1974 рік був Анатолій Макарович Бондаренко, з 1974 по 1980 рік цю посаду обіймав Микола Михайлович Шпілевої, у 1980 році було призначено Ігоря Миколайовича Дубицького, якого у 1985 році змінив Степан Степанович Друженко, який обіймав посаду до 1991 року.

Першим начальником Біляївського райвідділу внутрішніх справ після здобуття Україною незалежності став Г. В. Єпур, який свою службу починав в Біляївці на посаді слідчого. На ті часи припадає робота в умовах зміни соціально-економічної формації, коли, як правило, триває не тільки перебудова суспільства, а й піднімають голови злочинці усіх мастей: від хуліганів до озброєних угруповань. Але поряд з Григорієм Володимировичем, уродженцем села Градениці, був кваліфікований колектив, який боротьбу із злочинністю поєднував з ефективною профілактичною роботою серед населення.

*І. Я. Макаров, начальник міліції з 1953 по 1971 рік,
О. В. Драган, начальник РВ ВСУ з 2008 року (праворуч)*

В 1993 році, після двох років роботи начальником Біляївського райвідділу, Г. В. Єпур обіймав керівні посади високого рівня в системі МВС України, з 2004 року генерал-лейтенант очолює роботу патріотичного центру ветеранів МВС України.

Після нього посаду начальника Біляївського райвідділу обіймали Сергій Анатолійович Згама, Сергій Борисович Гуренко, Олександр Степанович Ковпак. В 2003 році начальником призначено Івана Вікторовича Бігунова. Уродженець Ясьок свою роботу розпочав у 1991 році в Біляївському райвідділі на посаді помічника дільничного інспектора. Згодом став керівником Служби по боротьбі з економічною злочинністю і відтоді головним завданням служби, а потім і районного відділу внутрішніх справ вважав своєчасне припинення злочинів в галузі економіки. Завдяки прогнозуванню, злагодженій роботі колектива вдавалось вчасно попереджати або припиняти факти економічних правопорушень. В 2005 році І. В. Бігунова було переведено в інший район області, потім він обіймав посаду Першого заступника начальника УМВС України на Одеській залізниці. З 2005 по 2008 рік начальником Біляївського райвідділу працював Олександр Миколайович Касянчук, який став ініціатором спорудження пам'ятника загиблим міліціонерам, що встановлений біля районного відділу внутрішніх справ. Нині райвідділ очолює Олександр Вікторович Драган.

На сьогоднішній день Біляївський райвідділ є самостійним підрозділом, мобільним, комп'ютеризованим, забезпеченим оргтехнікою, надійним зв'язком та відповідає сучасним вимогам, що дозволяє оперативно реагувати на заяви та повідомлення громадян. Райвідділ, який налічує 184 співробітники, обслуговує 20 сільських, одну селищну і Біляївську міську ради. До структури райвідділу входять: карний розшук, державна служба боротьби з економічною злочинністю, кримінальна міліція у справах дітей, служба боротьби з незаконним обігом наркотиків, служба громадської безпеки, штаб та чергова частина, слідство та дізнання. Відділу підпорядковані також Великодальницьке, Вигодянське, та відділення міліції на автомобільному ринку.

Карний розшук

Оперативні працівники цього підрозділу без перебільшення є гвардією міліції, вони здійснюють необхідні слідчі дії. Недарма кажуть: хто не працював у карному розшуку, той не пізнав усіх аспектів міліцейської служби. У різні роки начальниками Біляївського карного розшуку були: Олександр Матвійович Каушан, Володимир Миколайович Дядіченко, Євген Миколайович Ніколаєв, Костянтин Костянтинівич Довженко, Володимир Іванович Іванов. Справу своїх попередників разом з колективом служби продовжують майор міліції Сергій Миколайович

Миргородський та його заступник майор міліції Сергій Валентинович Пашенко.

Державна служба по боротьбі з економічною злочинністю

Історія служби боротьби з економічною злочинністю розпочинається у березні 1937 року, коли у системі НКВС були створені відділи боротьби з розкраданням соціалістичної власності (ОБХСС) із функцією протидії злочинним процесам в організаціях та установах державної торгівлі, споживчої кооперації, заготівельних конторах, ощадкасах тощо. Останнім часом служба неодноразово реформувалась. 5 липня 1993 року створена Державна служба боротьби з економічною злочинністю. Якщо раніше коло інтересів цієї служби обмежувалось державною та колективною власністю, то сьогодні це й такі форми власності, як приватна та інтелектуальна. З'явилися злочини, пов'язані з втручанням в роботу комп'ютерних мереж. Співробітникам підрозділів ДСБЕЗ доводиться постійно працювати над підвищенням професіоналізму. Значний внесок у розвиток та гартування служби зробили досвідчені професіонали, колишні начальники служби: Микола Григорович Паранюк, Володимир Миколайович Бойчук, Михайло Петрович Бондарчук, Іван Вікторович Бігунов, Олександр Вікторович Драган, Віталій Вікторович Симоненко, нині службою керує майор міліції Олег Васильович Степанюк, а В. В. Симоненко є заступником начальника Біляївського відділу внутрішніх справ.

Служба кримінальної міліції у справах дітей

Витоки кримінальної міліції у справах неповнолітніх знаходяться у далеких тридцятих роках, коли виникла необхідність у службі, яка б займалася роботою з неповнолітніми. У травні 1935 року в складі карного розшуку були створені дитячі кімнати міліції. Свою роботу вони проводили спільно з громадськістю. У 1977 році дитячі кімнати увійшли до складу відділів профілактики

карного розшуку. При кожному опорному пункті, котрих в області було понад 150, були створені дитячі кімнати на громадських засадах, які очолювали педагоги шкіл. Організатором однієї з таких кімнат у селищі Іллічівка Біляївського району був учитель історії Леонід Олександрович Додинський. Саме це спонукало його продовжити профілактичну роботу вже на посаді інспектора у справах неповнолітніх Біляївського РВ. Так розпочався його службовий шлях співробітника міліції у Біляївці, нині Л. О. Додинський є заступником начальника Департаменту карного розшуку МВС України. У різні роки начальниками служби у справах дітей були: Юрій Вікторович Підмазко, Сергій Володимирович Артеменко, Андрій Іванович Шматко, у теперішній час Службу кримінальної міліції у справах дітей очолює майор міліції Олександр Миколайович Кирилюк.

Слідство

Слідчий апарат в системі органів внутрішніх справ створено 40 років тому, до того часу він існував лише в системі органів державної безпеки та прокуратури. Слідчий апарат традиційно і заслужено вважається інтелектуальною частиною правоохоронних органів, її «золотим фондом». Щоб знайти істину, слідчий повинен знати все: кримінальне право і процес, кримінальну і судову медицину, основи бухгалтерського обліку і психологію. Слідчий відділ в різні часи очолювали: Анатолій Степанович Михайлов, Костянтин Михайлович Роганов, Людмила Павлівна Котельнікова, Валерій Миколайович Цибулько, Микола Іванович Гусаченко, Анатолій Михайлович Любчак, Сергій Іванович Ковальов, нині відділом керує підполковник міліції Андрій Юрійович Радіонов. Кожний з цих керівників вніс свій вагомий внесок в розбудову та зміцнення слідчого апарату, виховав не один десяток слідчих працівників. Багато їх учнів і зараз успішно працюють у слідчих підрозділах області і самі стали керівниками.

Г. В. Єпур, начальник РВ ВСУ з 1991 по 1993 рік (ліворуч),
І. В. Бігунов, начальник РВ ВСУ з 2003 по 2005 рік (праворуч)

Пам'ятник загиблим
міліціонерам, Біляївка

Штаб

Протягом всієї історії органів внутрішніх справ існували підрозділи, що виконували штабну функцію, тобто забезпечували розробку і реалізацію управлінських рішень, удосконалення форм та методів роботи, координацію діяльності всіх служб. Сьогодні штабом райвідділу керує підполковник міліції Сергій Іванович Глінянік. Начальник штабу водночас є й заступником начальника райвідділу. Слід згадати добрим словом і колишніх керівників цієї служби: Миколу Тимофійовича Ломаку, Анатолія Борисовича Сірого, Володимира Петровича Лисенка, Валерія Олександровича Дороша. Їх професійне керівництво, безумовно, сприяло посиленню правоохоронного впливу на злочинне середовище, що дозволяло в значній мірі стабілізувати криміногенну ситуацію в районі і області.

Служба дільничних інспекторів міліції

Не так вже й важко здогадатися, котра з категорій працівників міліції є найчисельнішою і найвідповідальнішою, в обов'язки якої входить безпосереднє спілкування з народом, оберігання його спокою і власності, попередження правопорушень. Звичайно ж, це сказано про дільничних інспекторів міліції. Дійсно, питома вага в охороні громадського порядку належить дільничним інспекторам, адже вони, передусім, такі ж сільські мешканці, як і їх сусіди, з такими ж умовами життя і купою проблем. Значний внесок у розвиток служби дільничних інспекторів міліції зробили колишні її керівники: В'ячеслав Михайлович Воеводін, Анатолій Анатолійович Конюхов, Володимир Ілліч Тіосса, Сергій Володимирович Артеменко, Станіслав Борисович Сірий, Микола Миколайович Демченко, Анатолій Іванович Олійник. Звичайно, говорити, що у роботі райвідділу все гаразд і немає ніяких проблем, було б невірно. Проблеми є та колектив під керівництвом Олександра Вікторовича Драгана намагається вирішувати їх оперативно.

Колектив прокуратури, в центрі Біляївський міжрайонний прокурор з 1984 року Г. П. Коваль

Біляївська міжрайонна прокуратура

Біляївська міжрайонна прокуратура діяла протягом усього існування Біляївського району. Після визволення Біляївки від гітлерівців вона відразу відновила свою діяльність. Під час окупації із загарбниками співпрацювали деякі місцеві жителі, і першим завданням для органів прокуратури стало виявлення тих, хто зрадив підпільників і брав участь в розстрілі двадцяти восьми мешканців села. Ця робота була проведена у тісній співпраці з міліцією. У сімдесяті роки минулого століття прокуратуру очолював І. Коздоба, якого на цій посаді змінив Шаталов. Починаючи з вісімдесятих років керівниками прокуратури були: А. Чечуй, Ю. Кирилін, Ф. Плачков, В. Жигун. З серпня 2005 року Біляївським міжрайонним прокурором призначено старшого радника юстиції Г. П. Ковалю, який очолює установу дотепер. Григорій Павлович народився на Вінниччині, працював токарем, служив в органах внутрішніх справ. Закінчив юридичний факультет Одеського держуніверситету імені Мечникова. В органах прокуратури працює з 1984 року: помічником, старшим помічником прокурора району, слідчим і старшим слідчим, заступником прокурора Іллічівського та Малиновського районів Одеси, звідки переведений до Біляївського району.

Біляївський районний суд

Офіційну підставу для своєї діяльності радянський суд отримав з декретом про суд № 1, який ухвалено 24 листопада 1917 року. Досвід перших місяців роботи виявив недоліки, що вимагало зробити уточнення, які було втілено в Декреті про суд № 2, ухваленому в лютому 1918 року. Згідно цього декрету і будував із самого початку свою роботу Біляївський районний суд, перша згадка про який в документах Одеського державного архіву належить до 1926 року. В Одеській губернії були зазначені місця, де мали знаходитись дільниці народних суддів. Показник тридцятих

Голова райсуду І. Р. Кучеренко, заст. прокурора М. А. Малеев, суддя В. Ф. Журік, прокурор району О. В. Чечуй, 80-ті роки

років визначає місцезнаходження народних суддів в Біляївці та Мангеймі, які разом з народними засідателями працювали в означених населених пунктах, оскільки це були центри районів. Тож, в архіві збереглося листування з усіма районами, які діяли у тридцятих роках на території нинішнього Біляївського району. Наприклад, прокурор земельної дільничної прокуратури Крумін, контролюючи хід виборів народних засідателів, в січні 1931 року на адресу Червоноповстанського, Спартаківського, Зельцького райвиконкомів відправляє запит з проханням негайно повідомити, що зроблено по створенню виборчої комісії та підготовці до переобрання в цих районах народних засідателів (нарзасів). Додамо, що згідно декрету нарзаси обирались прямими виборами і мали в засіданні рівні із суддею права. Звичайно, керівництво всіх районів доповіло про хід передвиборчої кампанії. Наводимо відповідь Червоноповстанського райвиконкому: *«На Ваш лист від 02.10.1931 року повідомляємо, що перевибори нарзасів проводяться нами одночасно з перевиборами сільраг. Установлено на район 350 нарзасів і розподілено між окремими сільрадами у відсотковому співвідношенні до загальної кількості населення. Відповідні вказівки та інструкції надані всім сільрадам. Списки новообраних нарзасів будуть вам надіслані.*

*Голова РВК Волохов
зав. бюро Вейсман»*

Засуджені відбували покарання, як правило, не в тюрмах. Згідно судової реформи ще з 1922 року в'язниці, в основному, були перетворені у виправно-трудова колонії, в основу яких було покладено труд. До речі, у Біляївському районі було декілька трудових виправних закладів, які згодом перетворювались у хліборобські колонії.

Починаючи з повоєнних років, Біляївський районний суд знаходився в приміщенні по вулиці Кооперативній (Костіна), де тепер розташована юридична консультація. В 1946 році суд мав назву: «Народний суд першої дільниці Біляївського району» з колективом у 15 осіб. В 1946 – 1947 роках судьями працювали: Чурін, Пивень, Литишева, секретарями судового засідання: Ольшевська, Мойса. В 1948 році рішенням виконкому Біляївської районної ради народним суддею був затверджений Володимир Афанасійович Ковчик, випускник Одеської дворічної юридичної школи. Його заступниками тим же рішенням від 15 квітня 1948 року затверджено Єгора Антоновича Жданова і Афанасія Федотовича Пивеня. В архіві Біляївського суду збереглися оригінали рішень по цивільних та кримінальних справах, починаючи з 1950 року. Це надає можливість згадати поіменно суддів та секретарів судового засідання, які відтоді працювали в Біляївському районному суді. Отже, у 1950 році суддею працювала Носкова. Потім, змінюючи один

одного через 2 – 3 роки, судьями були Богатирь, Закутевський, Закржевський, Коновалова, Ковчик, Небоготова, Хмара, Берешан, Єфимова, Безугко, Башина, Баранова, Пігунова.

Якщо до 1971 року у суді працював один або двоє суддів, то у сімдесятих роках кількість судових справ збільшується разом із збільшенням населення, а відтак розширюється і штатний розклад Біляївського районного суду. З 1981 по 1986 роки працювали судді В. Ф. Журик, І. Р. Кучеренко, В. І. Мазур, А. Д. Бобуйок, Г. М. Олійник. Разом із судьями весь цей час секретарями судового засідання були: Дідик, Ткаченко, Новомирова, Литвинова, Чорний, Руденко, Капуєва, Капцевий, Підмазко, Рогачко, Круковська, Михайлова, Стиркул, Нокова, Паньковська.

У 1985 році закінчено будівництво нового двоповерхового приміщення суду по вулиці Кіпенка, 1, де суд розташований донині. З 1987 року по теперішній час суд очолює А. Д. Бобуйок. В 1982 році він закінчив Одеський державний університет імені Мечникова та здобув освіту юриста. В тому ж році був обраний народним суддею Біляївського райсуду, а з 1987 обіймає посаду голови. Таким чином, вже 30 років суддя Бобуйок незмінно працює в Біляївському суді. Згідно Указу Президента України від 20 січня 2006 року Анатолію Дмитровичу присвоєно звання «Заслужений юрист України». Під його керівництвом працюють: десять суддів, керівником апарату суду є С. П. Саворона, яка у суді вже понад 20 років. До апарату входять також: заступник керівника апарату суду, помічник суддів, головний спеціаліст з інформаційних технологій, консультант суду, секретарі суду, секретарі судових засідань, судові розпорядники, архіваріус, кур'єри-прибиральниці, робітник. Всі вони в міру своїх обов'язків та можливостей здійснюють правоохоронну функцію держави, захищаючи права та інтереси громадян.

*Народний суддя
Біляївського району А. Д. Бобуйок*

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

*Медицина істинно є
найблагодінішою з «усіх мистецтв».*

Гіппократ

Вже на сьомому році життя Одеси в місті було відкрито першу лікарню (1801 р.), за нею з'являлись все нові і нові приватні та міські лікарні, адже портове місто швидко зростало, внаслідок чого була заснована Одеська медична управа, яка почала діяти з 1820 року і управляла всіма медичними закладами. У 1833 році управа відкрила грязелікарню на Куяльницькому лимані, у 1843 році на Хаджибейському лимані з'явилося відділення міської лікарні. Спочатку управа опікувалась здоров'ям тільки городян, а у вересні 1865 року на засіданні Одеських повітових зборів вперше було розглянуто питання медичного обслуговування селян.

Доктор Г. Гольд, виступаючи з доповіддю, сказав: *«При полной достаточности и даже излишке врачей, фельдшеров, повивальных бабок, аптек и больниц в городах, в уезде поселянин труженик, вследствие совершенного недостатка людей сведущих, не имеет к кому обратиться в случаях заболевания и за действительной помощью. Можно быть совершенно убежденным, что при здравом смысле нашего крестьянина, к нему современем привьются более здравые понятия, как о сохранении своего здоровья, так и о рациональном лечении... Я руководствовался как насущною потребностью сельских жителей уезда, так и материальными средствами земства...»* Лікар Гольд запропонував кошторис, систему медичних округів та інструкції медичних працівників. Таким чином, у 1865 році село Василівка стало центром одного з медичних округів, а в Маяках у 1870 році було відкрито лікарню.

З березня 1871 року на сесії земських зборів вирішено утримувати у кожному медичному окрузі акушерку, у 1886 році за рахунок губернського земства було додатково введено посади санітарного лікаря і санітарного фельдшера. Необхідність у санітарних працівниках обумовлювалась постійними епідеміями: у 1812 році в регіоні вимерла одна дванадцята частина населення від епідемії чуми, яка повторилась у 1829 році. В 1869 році в колонії Мангейм виявили захворювання на черевний тиф, тут було зафіксовано 35 хворих, п'ятеро з яких померло. Не допомогли щеплення, які постійно проводили лікарі Красовський і Гольд. В той же період спалахнула епідемія віспи, яку було виявлено в селах Маяки, Біляївка, Градениці, Троїцьке та інших населених пунктах. Називали декілька причин, які заважали боротися з епідемією всеохоплююче. Наприклад, в Маяках мешкало населення старообрядців, у яких щеплення вважалося гріхом. Старообрядці хворіли віспою самі і розповсюджували її на інших осіб. За кількістю зроблених щеплень 1869 рік позитивно відрізнявся від попередніх років завдяки роз'яснювальній роботі, яку проводили місцеві лікарі.

Станом на 1873 рік в Одеському уїзді практикувало чотири земські лікарні, серед яких працювала і Маякська, котра на той час мала 12 стаціонарних ліжок. Одне ліжко бюджету обходилося у 180 карбованців на рік. В 1875 році лікарнею скористалися 259 пацієнтів. У звіті про умови та стан справ було зазначено: *«...Маякская*

*Доктор Сатов (в центрі)
зі співробітниками Троїцької лікарні*

*Коллективи ЦРЛ та санстанції
під час демонстрації трудящих (70-ті роки ХХ ст.)*

больница (врач Красовский) помещается в здании, принадлежащем земству. По наружному виду, расположению и устройству комнат здание это далеко не приспособлено к помещению больницы, так что чувствуется повсюду теснота и замечается отсутствие опрятности. При больнице нет приемной комнаты, помещения для ванн. Все теснится в тесном флигеле, в котором помещается еще кухня и аптека... Число больных почти всегда превышает полный комплект. Установленный комплект на 12 постелей часто доходит до шестнадцати».

На черговій сесії вирішили придбати у приватної особи будинок, але тільки у 1891 році закінчилось переобладнання житла під потреби лікарні. В цей період головним лікарем Маякської лікарні був Г. Г. Щавінський, який переведений сюди з Зельцької дільниці після відставки маяківських лікарів Красовського та Отто. Під керівництвом Щавінського працювали фельдшери П. А. Махновський та І. М. Шишко.

Якщо земські збори хоч якось опікувались охороною здоров'я селян, розділивши Одеський повіт на санітарні округи, то для мешканців передмістя передбачалось медичне обслуговування в самій Одесі. У другій половині XIX століття Одеса була містом з населенням більше двохсот тисяч чоловік, до її території з самого початку були приписані усі населені пункти від морських берегів до Хаджибейського та Куяльницького лиманів. Але якщо в самому місті функціонувало вже немало медичних закладів, в передмістях зовсім не було постійних медпрацівників. Так, газета «Новое время» критикувала міську владу за таке ставлення до мешканців передмістя: «...в 6–7 верстах от Одессы существуют каменоломни, имеющие рабочих более пяти тысяч человек. Нерубайское, Холодная Балка... — вот местности, где проводится добыча камня... сырость, затхлый воздух, плохое питание... а, между тем, на всем обширном пространстве

Нерубайских каменоломен нет ни больницы, ни небольшого хотя бы приемного покоя, и в случае заболевания или увечья приходится обращаться в город...» Таке ж становище було в селах Алтестове, Гнилякове та інших. На часі було питання організації постійної медичної допомоги в приміських селах. Ситуація почала змінюватись в останні 20 років XIX століття. На території Дальницького та Гниляківського поліцейських відділень було організовано тимчасові лікарні в приміщеннях поміщицьких дач. Для всіх приміських сіл, що були об'єднані в Дальницьку дільницю, ввели дві посади лікарів для бідних. Вони мешкали в Дальнику і Усатовому. В селі Гнилякове відкрили фельдшерські пункти. В Нерубайському була одна акушерка.

На початку двадцятого століття у передмістях Одеси з'явилися стаціонарні заклади різного рівня. 1901 рік можна вважати відліком від початку існування Гниляківсько Дачненського медичного закладу. Після революції 1917 року обидва медичних заклади Гнилякова були націоналізовані радянською владою і передані під офіційні лікарні. Так, приміщення дачі графа Трушкевича стало амбулаторією, яку очолила лікар Олександра Дем'янівна Касянова. По інший бік залізниці почало працювати стаціонарне відділення на 25 ліжок.

В селі Усатове будівництво лікарні розпочалось у 1901 році, після ухвалення рішення Міського громадського управління міста Одеса. Будівництво проходило досить швидко, і вже у листопаді 1902 року лікарня почала прийом пацієнтів. Міська дума у бюджеті того року передбачала більше трьох тисяч рублів на утримання десяти ліжок стаціонару та зарплатню медичного персоналу. Відкривав лікарню і потім був першим її головним лікарем В. М. Богуцький, який згодом став керівником Одеської медичної управи, а потім обраний головою міської думи Одеси. Лікарня слугувала усім ближнім селам.

Зав. хірургічним відділенням Біляївської ЦРА О. О. Горелін, під час операції (80-ті роки)

О. І. Шматова, зав. малярійною станцією, Троїцьке, фельдшер В. Г. Івахнюк, село Березань (праворуч)

Дальницьку лікарню побудували п'ятьма роками пізніше так само за кошти Одеської міської думи. Вона була введена в експлуатацію влітку 1907 року і обслуговувала сімнадцять населених пунктів. За вікову історію лікарня зробила вагомий внесок в охорону здоров'я мешканців Біляївського району, нині продовжує обслуговувати пацієнтів у радіусі сорока кілометрів. Таким чином, у першому десятилітті двадцятого сторіччя мешканцями передмістя опікувались медичні працівники, які базувались в селах Гнилякове, Усатове, Великий Дальник.

А тим часом у зв'язку з ростом населення Маяківська лікарня вже не в змозі була охопити величезну густозаселену територію. Стало очевидним, що без створення на берегах Дністра додаткового медичного закладу неможливо впоратись з епідеміями і хворобами. На засіданні земських зборів від 23 серпня 1900 року було ухвалено рішення:

1. Влаштувати з Троїцького, Градениць і Яськів окрему лікарську дільницю з 1 січня 1901 року і запросити лікаря;

2. Внести до кошторису 1901 року 2000 карбованців на зарплатню лікарю нової дільниці, медикаменти, інструменти та інше;

3. Визнати необхідність влаштування лікарні в Троїцькому;

4. Дозволити управі взяти у громади Троїцького, Яськів, Градениць асигновані ними кошти на будівництво лікарні.

Тож, за допомогою громади було побудовано лікарню в Троїцькому на 25 ліжок, яка у 1904 році почала функціонувати. Першим головним лікарем був народоволець Л. Г. Белкін, якого за революційну діяльність відправили на каторгу. З вересня 1906 року головним лікарем Троїцької лікарні призначено випускника Московського університету Бориса Григоровича Сатова, який назавжди залишився у Троїцькому і очолював лікарню до самої смерті, до грудня 1944 року.

На початку його практики у Троїцькому йому допомагали фельдшер Т. Ф. Іржевський та фельдшерка Є. Д. Кіпніс.

Після закінчення революційних дій 1917 року всі медичні заклади були націоналізовані радянською владою і передані під офіційні районні лікарні. На базі земської грязелікарні у 1924 році було відкрито санаторій імені Жовтневої революції, який згодом перепрофілювали в дитячий, з 1997 року він став відділенням санаторію «Хаджибей». Сам санаторій «Хаджибей» відразу після революції називався «Пролетарське здоров'я» і повністю відповідав своїй назві, адже відпочивали в ньому робітники і селяни. Починаючи з 1928 року, протягом майже сімдесяти років тут тривали реконструкції та перепрофілювання, які поступово з'єднали усі розрізнені лікувальні заклади в санаторій «Хаджибей», що функціонує і сьогодні.

На 1 січня 1926 року в Біляївському районі нараховувалось п'ять медичних закладів: районна лікарня в селі Троїцьке і чотири амбулаторії в Граденицях, Яськах, Біляївці і Маяках. Всі установи утримувались за рахунок місцевого бюджету, не вистачало коштів на опалення, постачання білизни, посуду, меблів та медикаментів. У спеціально обладнаних приміщеннях медпрацівники приймали пацієнтів тільки в Троїцькому та Яськах. Найвими були і проблеми з кадрами через низьку зарплатню та неможливість запропонувати пристойні побутові умови. За специфікою медичні заклади розподілялись таким чином: дитячі відділення працювали в селах Троїцьке і Маяки, стаціонарну хірургічну та офтальмологічну допомогу можна було отримати тільки в Троїцькій лікарні, акушерська допомога надавалась у Троїцькому, Яськах, Маяках, зубний лікар працював тільки в селі Маяки і фінансувався Українським Червоним Хрестом.

Малярійним хворим надавалась допомога в лабораторії станції «Дністер» та Троїцькою

Головний лікар ЦРЛ з 1981 по 1999 рік
Б. І. Галайко (зліва), лікар ЦРЛ В. О. Шкірман (праворуч)

Зліва направо: фельдшер-лаборант
Н. І. Кучерук та лікар-лаборант О. О. Озерна

малярійною станцією, будівництво приміщень якої розпочалось під керівництвом доктора Сатова у 1936 році, а було закінчено у 1950 році, коли Бориса Григоровича вже не було серед живих. Колектив малярійної станції очолювала О. І. Шматова. Завдяки проведеній роботі, починаючи з 1924 року, коли спалахнула перша хвиля малярії, до 1954 року, це небезпечно захворювання було повністю ліквідовано в Придністров'ї, а у 1963 році приміщення станції перепрофільоване на лікувально-профілактичне відділення. Зараз в ньому розташований Будинок творчості імені Шматової.

В Біляївці з 1805 року пацієнтів приймали дільничний лікар та фельдшер, у 1921 році тут відкривається лікарня на 20 ліжок з амбулаторією, зуболікувальним кабінетом, пологовим відділенням та аптекою. У 1938 році тут працювало чотири медпрацівники. На станції «Дністер» тоді діяла амбулаторія, котрою завідував В. С. Манкевич, колишній земський лікар. За заслуги в розвитку охорони здоров'я у 1958 році нагороджений орденом Леніна. Районна лікарня, як і колись, розташувалась у селі Троїцьке, адже вона була найбільш обладнана і пристосована для лікування хворих. Тільки у 1957 році з Троїцького центральної лікарні було переведено до районного центру. Вона мала 50 ліжок у декількох відділеннях: терапевтичному, хірургічному, пологовому, клінічному, а також п'ять лікувальних кабінетів. У 1964 році розпочато, а у 1967 році закінчено будівництво двоповерхового корпусу лікарні на 60 ліжок. На той час у штаті працювало 19 лікарів та 45 спеціалістів із середньою спеціальною освітою, а головним лікарем був І. Ф. Павлов.

Лариса Павлівна Жеребко (родом із села Градениці), яка є живою легендою медичного закладу, адже майже п'ятдесят років працює в Біляївській лікарні і почала тут свою діяльність, коли головним лікарем був І. Ф. Павлов,

розповідає: «Я була зачислена районним фтизиатром. Крім Беляєвки, в районі ще функціонували Дальницький і Овидіопольський тубкабінети (в то время Овидіополь входив в состав Беляевского района), були введені ставки фтизятрів в Троїцькій і Усатовській участкових больницах. Через рік в районі створюється туберкульозний диспансер п'ятої категорії без стаціонара і вводиться 12 ставок: два лікарі, вісім медсестер і дві санітарки. Все це окремо від основного зданія райбольниці розгортається в зданні старої поліклініки (возле церкви) і устарається своя реєстрація, лабораторія, процедурний кабінет, кабінет для приєма дрослих і совершенно окремый вход для дітей. Лікарем-педіатром внаслідок працювала Галина Іларіоновна Белінська, пізніше її змінив Леонід Александрович Бручкус. Спільно з епідеміологічним відділом райепідемстанції, котрою тоді вів Г. К. Порохов, ми згідно графіку виїждали во все населені пункти району, проводили огляди. Лікар виїздної ФГ ОГА, медсестри райполіклініки були закріплені за вулицями і добивались привлечення к огляду ФГ всего дрослого населення і дітей с дванадцати літ. Крім того, все ми учасували в організації санітарних дружин в організаціях і на підприємствах. За кожним лікарем закріплювалось учреждение, где он організовывал свою сандружину, обучал її правилам оказания першої медичної допомоги, а літом на території станції «Дністер» проходили сореєнования сандружин со всего району і присуджались призові места лучшим из них. Ми також проводили в школах заняття по громадянській обороні. Як правило, учения с развертыванием госпиталей проводились в помещенні Беляевской средней школы № 1». Л. І. Жеребко у своїх спогадах окремо згадала Г. К. Порохову, який усе своє життя присвятив медичній справі. Вперше

Завідувач анестезіології та інтенсивної терапії
Д. Красовський, лікар-анестезіолог Н. Хаматнурова

Відкриття амбулаторії у Мирному, виступ
головного лікаря Біляївської ЦРЛ В. С. Маковецького

переводом з Любашівського району Геннадій Костянтинович потрапив у Біляївку у 1962 році. Працював у райепідстанції, в хімбакалаторії станції «Дністер», потім обіймав різні посади в обласному центрі, а у 1984 році був призначений і результативно працював головним санітарним лікарем Біляївського району.

Поступово в селах району відкривались фельдшерсько-акушерські пункти. Так, у 1939 році такий з'явився в селі Холодна Балка, що згодом перетворився в амбулаторію. У 1950 році, разом зі створенням радгоспу «Біляївський», ФАП відкрито в селі Секретарівка, який до 1975 року очолювала родина фронтовиків Каліних: Павло Олександрович і Домініка Миколаївна. У 1952 році вперше згадується ФАП у Кам'янці, куди час від часу приїздили спеціалісти з Біляївки і влаштовували прийом для всіх бажаючих обстежитися. Взагалі в той період виїзні бригади районної лікарні були досить частими і допомагали в профілактиці здоров'я мешканцям населених пунктів району. В самій Біляївці функціонують фельдшерсько-акушерські пункти в районному об'єднанні «Сільгосптехніка», на станції «Дністер» і радгоспі «Червоноповстанський».

У 1967 році поліклініку розміщують у звільненій спеціально для цього двоповерховій будівлі, де влаштовують кабінети спеціалістів та швидко допомогу. Росла Біляївка, зростала кількість населення району і це вимагало подальшого розширення площ, штатного розкладу, бюджету. В результаті у 1977 році районна лікарня мала вже 200 ліжок у стаціонарі, в ній працювало 43 лікарів та 150 медичних працівників із середньою спеціальною освітою. У приміщенні колишньої дільничної лікарні, в якій на початку ХІХ століття працювали тільки один лікар і фельдшер, облаштували стоматологічну поліклініку. Керував в той період головний лікар Т. К. Биканов, котрого, як і завідуючого відділенням В. А. Постова, за заслуги в галузі

охорони здоров'я було відзначено державними нагородами. Заслуженим авторитетом користувались фельдшер А. І. Величко, акушерка Н. Д. Машевська, медсестра Т. І. Гончаренко, молодші медсестри Н. Г. Зайцева, Т. Н. Аносова та інші. Окремо треба відзначити завідуючого гінекологічним відділенням В. О. Шкірман, який десятки років віддав збереженню здоров'я людей, понад тридцять років з яких працював у Біляївському районі. Василь Олексійович пішов з життя у 1999 році, і його колеги у некролозі підкреслювали: *«Інтелегентна, талановита, добра людина — таким він був у житті, таким залишився у наших серцях. Вимогливий у роботі, мудрий наставник і турботливий вихователь...»*

Десятиліття з 1977 по 1987 рік можна назвати великим будівництвом, адже саме в цей період споруджується нове приміщення районної лікарні, корпуси якої поступово здаються в експлуатацію: поліклініка на 550 відвідувань на добу починає функціонувати у 1983 році, дитяче відділення відкрито у 1985, а в 1987 році в дію введено всі комплекси лікарні. Великі господарські турботи випали на долю двох керівників: розпочиналось будівництво, коли головним лікарем був Т. А. Биканов, а введення в експлуатацію відбулось, коли районною лікарнею керував Б. І. Галайко. У період завершення робіт та благоустрою території на суботники Біляївка вийшла всім миром. Не було жодного підприємства або установи, які би не зробили внесок у прибирання приміщень і території та озеленення. Тож, з 1987 року потужність Біляївської центральної районної лікарні збільшилась до 375 ліжок, прийом хворих у поліклініці та лікарні ведеться більш ніж по двадцяти спеціальностях. На ниві охорони здоров'я тут працювали досвідчені лікарі: заступник головного лікаря В. Ф. Крачковський, спеціалісти К. І. Крачковська, Н. Д. Бранський, Л. В. Білінова, акушерки Н. Д. Шредер, Н. Д. Дубина, Е. Л. Ігнатєва, медичні сестри К. І. Довженко,

Л. Козирєва та Л. Чорна
на суботнику будівництва ЦРЛ (1982)

Завідувач аптеки А. Кирилюк та
головний лікар Біляївської ЦРЛ В. С. Маковецький

М. С. Деревльова, К. Г. Козаченко, П. І. Кара, Н. А. Похорукова, Н. І. Рогачко, Л. А. Рогачко, О. І. Назаренко, С. А. Підмазко, М. Н. Решітник. Борис Іванович Галайко, який протягом вісімнадцяти років керував лікарнею і показав себе як відповідальний, здібний організатор, і сьогодні користується повагою серед співробітників лікарні та пацієнтів, працює дільничним наркологом. Лікарем від Бога називають в Біляївці хірурга вищої категорії Олександра Олександровича Гареліна, який врятував сотні життів. Працював в лікарнях Одеси хірургом та зав. відділенням, три роки обіймав посаду головного лікаря Великодальницької лікарні. З 1988 року завідував хірургічним відділенням ЦРЛ. Були учасниками новосілля в новому комплексі лікарні у 1987 році і працюють дотепер син Героя Радянського Союзу І. Ю. Дорош, який з 2005 року має вищу категорію лікаря-отоларинголога, лікар вищої кваліфікаційної категорії з неврології Т. М. Волова, лікарі Т. Є. Лук'янчук, В. І. Воловий, С. О. Іванов, С. Д. Лапчук, Т. О. Лапчук, котрі, обіймаючи різні посади, постійно підвищують свій професійний рівень, і яким впевнено можуть довіритись пацієнти.

Мережа лікувально-профілактичних закладів району за роки незалежності змінилась і станом на 1 липня 2012 року представлена Біляївською центральною районною лікарнею та її підрозді-

лами: дев'ятнадцятьма амбулаторіями загальної практики сімейної медицини та сімнадцятьма фельдшерсько-акушерськими пунктами. Медичну допомогу населенню району надають 198 лікарів, майже половина з яких мають вищу або першу кваліфікаційну категорію. В районній лікарні працюють 7 відділень: реанімаційне, акушерсько-гінекологічне, хірургічне, терапевтичне, неврологічне, дитяче, інфекційне.

Головним лікарем з 2000 року працює Віталій Семенович Маковецький, який виріс в цій лікарні як професіонал, знає людей, їх можливості і бажання, уміло керує мережею лікувальних закладів району. Заступником головного лікаря з амбулаторно-поліклінічної роботи є Михайло Володимирович Лебедев, заступником з медичного обслуговування працює Тетяна Олексіївна Ногачевська, роботу відділення з дитинства та роддопомоги очолює Євген Васильович Лазарев, заступником з лікувальної роботи є Ірина Юріївна Гаращенко, з охорони праці та техніки безпеки — Таїсія Володимирівна Маковецька.

Розповідь про роботу дев'ятнадцяти амбулаторій сімейної медицини та сімнадцяти ФАПів ви знайдете у розділі цієї книги, де вміщено нариси про населені пункти району, адже всі ці медичні заклади, хоча і є складовою районної мережі, усе ж таки більше і нерозривно пов'язані з історією сіл, в яких працюють і з якими росли рік від року.

ОСВІТА

*Якщо ви володієте знанням,
дайте і іншим запалити віг
нього свій світоч розуму.*

Т. Фуллер

Історія освіти Біляївщини починається на сімдесят років пізніше, ніж в Одесі. Перше двокласне земське училище відкрилось в селі Яськи в 1873 році, а в 1896 році тут працюють дві земські школи. В селі Великий Дальник було дві двокласних школи, будівництво їх закінчилось у 1889 році, одна з них отримала назву «Народне училище № 53». У 1897 році побудовано парафіяльну Біляївську школу (№ 2). У селі Холодна Балка було організовано «Одеське початкове народне училище № 63». В селлах Мирне, Градениці, Секретарівка, Дачне, Троїцьке в той період відкрито початкові школи.

Громадянська війна негативно позначилась на виробництві, зруйнувала, ще не розвинену, але все ж таки діючу структуру освіти. До весни 1920 року призупинили свою діяльність всі школи району. Становище погіршилось посушливим літом 1921 року, що спричинило

труднощі із продовольством. В протоколах уїзних інструкторів, які перевіряли школи, говорилось: «вечірні школи для дорослих не працюють через відсутність гасу. Становище вчителів катастрофічне, вони голодують і майже зовсім позбавлені оягу». В березні 1921 року в Біляївці відбулась конференція, в якій взяли участь 104 вчителів. Всі вони зібрались з усіх куточків Біляївського району і всі мали однакові умови проживання, навчання напівголодних дітей без посібників та підручників. Вчителі порушували проблеми, спричинені голодом і констатували, що відвідування учнями шкіл впало до п'ятдесяти відсотків. В цих важких умовах все ж таки місцева влада утримувала дитячі заклади для дошкільнят, оскільки у новостворених господарствах потрібні були робочі руки, і дитсадки були вкрай необхідні для вивільнення батьків. Тож, в районі на жовтень 1921 року налічувалось 12 дитсадків.

Назва волості	Інтернати	Кількість Антсдаків	Кількість Агтей
1. Біляївська	—	2	100
2. Дальницька	—	2	185
3. Усатівська	1	5	186
4. Троїцька	1	3	200
5. м. Маяки	1	—	80

Разом з турботою про дошкільні дитячі заклади виконкоми Одеського та Біляївського районів здійснювали заходи по відновленню та відкриттю нових шкіл. Першим заходом радянської влади стало відділення школи від церкви. Церковно-приходські і земські школи були реорганізовані в народні. Викладання в них велось різними мовами. Станом на 1 січня 1921 року шкіл з російською мовою викладання значилось:

Назва волості	Кількість шкіл	Кількість учнів
1. Дальницька	8	1200
2. Троїцька	6	660
3. Усатівська	15	1160
4. Біляївська	8	1740
5. Мангеймська	3	200
6. м. Маяки	4	443

З німецькою мовою викладання:

Назва волості	Кількість шкіл	Кількість учнів
1. Дальницька	4	565
2. Мангеймська	6	6378

У вересні 1921 року було створено шість дослідно-показових районних шкіл, в тому числі в Гниляково та Граденицях, які мали стати розсадником нових педагогічних ідей і прикладом для всіх працівників освіти. Вони були поставлені в кращі матеріальні умови і забезпечені необхідним учбовим приладдям. Тоді ж в Маяках працювали дві трудові семирічні школи, в червні було створено ще одну школу, директором призначено І. М. Парпуріна.

У селі Усатове дві школи були об'єднані в Одеську школу № 128, в якій налічувалось п'ять класів, перед війною стало сім, середньою школа стала в 1954 році. В Яськах працювали дві школи: чотирирічна та семирічна на Прихожанях. Перший випуск десятирічки тут відбувся у 1939 році. Тоді ж було відкрито школу в селі Маринівка. З 1915 по 1931 рік завідуючим школою в селі

Великий Дальник був Олександр Васильович Філонов. Він керував чотирма школами, яким було присвоєно статус єдиної трудової, початкової. В цей тяжкий період у житті Дальника майже одночасно з О. В. Філоновим працювала вчителькою початкових класів О. М. Перлик. Майже не маючи пристойного одягу, цінуючи кожний шматочок хліба, Олександра Михайлівна навчала напівголодних дітей, намагалась всіляко підтримати своїх учнів та їх зморених працею батьків, обіцяючи зміни на краще. Зміни сталися на її очах, адже вчителювала вона до 1961 року і мала більше сорока років педагогічного стажу. Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора і двома медалями «За доблесний труд». В 1956 році Олександрі Михайлівні присуджено звання «Заслужений вчитель Української РСР». У 65 років припинила вчителювати, у 1967 році пішла з життя, але і до сьогодні із уст в уста передається слава про самовідданість, професійність, доброту першої вчительки О. М. Перлик.

В 1923 році затверджується новий адміністративно-територіальний поділ України. Одеська губернія поділяється на округи і райони. Біляївка стає центром району, а при Біляївському виконавчому волосному комітеті створюється відділ народної освіти. Районний відділ завжди відповідав за матеріальне забезпечення шкіл, працював над покращенням учбового процесу. В цьому році в районному центрі відкрито дитячий будинок та дитячі ясла.

До 1926 року становище в районі змінилось. Населення оговталось від тривожного десятиліття: революції, Громадянської війни, голоду. Стабільнішими ставали виробничі відносини і врожаї. Вочевидь, мали покращитись і справи в народній освіті. При станції «Дністер» відкривається індустріальний технікум, триває перехід до обов'язкової початкової освіти. На початок 1926 року в районі налічувалось 19 шкіл, які фінансувались з місцевого бюджету. В Троїцькому та Граденицях працювало по три школи, в Біляївці, Яськах, Маяках функціонувало по дві, а в селах Фройденталь, Петерсталь, Карлсталь, Вакаржани, Доброжанове, на хуторі Важний та станції «Дністер» було по одній школі. В одинадцяти школах викладання велось українською мовою, по три школи мали викладання німецькою та російською, молдавською мовою викладали в двох школах, а також в Яськах при українській школі існувало дві групи з молдавською мовою навчання.

У вищеперелічених школах у 1926 році навчалось 2520 учнів, яких навчав 71 вчитель. В документах райвиконкому тієї пори відзначалось, що ставлення учительства до своїх обов'язків добросовісне, багато хто з вчителів бере участь у громадському житті, має авторитет серед жителів населених пунктів, але відчувається

нестача висококваліфікованих педагогів. Для підвищення їх кваліфікації створено курси з перепідготовки вчителів, головним завданням яких стала підготовка педагогічних кадрів з урахуванням потреб розвитку країни та висунутих суспільством вимог до єдиної трудової школи. Відчутною була і нестача підручників і коштів на ремонт та будівництво приміщень для шкіл. Райвиконком планував провести капремонт в декількох школах, а також у наступному році побудувати дві школи: на хуторах Важний і Вакаржани, де приміщення поки що орендувались у приватних осіб.

Перед виконкомом Червоноповстанського району та працівниками освіти постала важлива проблема: ліквідація неграмотності та малограмотності серед молоді та дорослого населення. У 1923 році в країні було створено товариство «Геть неграмотність!» і мережею лікбезу були охоплені всі села Біляївщини. На початок 1926 року в районі налічувалось 2340 безграмотних, і райвиконком ставив завдання обучити грамоті кожного з них. Тож, разом з дітьми без відриву від виробництва навчалися їх батьки. В районі налічувалось 26 шкіл для дорослих, всі вони фінансувались з місцевого бюджету і навчалось в них 998 осіб, відвідування коливалось в межах 70–80 відсотків. Саме у 1926 році наявними стали результати такого навчання, а також були сплановані подальші дії в цьому напрямку.

В цей період, як і від самого початку, відділом освіти керує педагог Бородавкін. Він починає втілювати в життя програму неперервності освіти, а також створює при відділі єдиний науково-методичний центр. В школах району поширюється рух юних спартаківців, пізніше стає популярним піонерський рух. В районі збільшується кількість шкіл. У 1928 році в Біляївці відкривається третя чотирикласна школа. У 1929 році було завершено будівництво семирічки, директором

якої став Афанасій Іванович Грицюта. Протягом 1933–1935 років в Біляївці побудована також середня школа, де навчались діти з придністровських сіл, а також учні старших класів з села Василівка, оскільки у Василівці на той час працювала тільки семирічна школа.

В 1935 році створено шкільні, зональні, районні об'єднання, в завдання яких входило надання диференційної методичної допомоги у підвищенні якості навчально-виховної роботи. У січні 1937 року вперше було проведено районну конференцію вчителів, яка теж мала вплинути на покращення учбового процесу. Саме відтоді педагоги щороку стали наприкінці літа збиратися, аби підбити підсумки і взяти старт на новий учбовий рік. З грудня 1938 року до початку війни завідувачим Біляївським відділом народної освіти був Дмитро Іванович Козяр. У роки Великої Вітчизняної війни відділ не функціонував, а після звільнення Одеської області від фашистських загарбників Д. І. Козяр продовжив працювати на посаді завідувача до 1948 року.

В 1949–1950 навчальному році початкові Граденицька школа № 2 та Яськівська українська реорганізовані в семирічні. Холоднобалківська семирічна школа для дітей, хворих на кісний туберкульоз, передана органам охорони здоров'я. В Біляївському районі в цей період працювало шість інтернатів для школярів, в яких проживало 129 дітей. Мережа шкіл для сільської молоді, в яких навчались без відриву від виробництва, була недостатньою: в Біляївському районі працювало дві семирічки, в Одеському районі функціонувала тільки одна початкова школа.

район	Початк.	Семиріч.	Серед.	всього
1. Біляївський	18	10	2	30
2. Одеський	20	17	—	37

Вчителі та учні Початкового народного училища № 63, Холодна Балка, 1912 рік

Починаючи з 1945 року, на Біляївщині активно створюються дошкільні заклади: «Журавлик» (1945 рік), «Веселка» (1946 рік) в Біляївці, «Сонечко» в Холодній Балці (1946 рік), «Вербичка» в селі Кам'янка (1947 рік), «Теремок» в селі Троїцьке (1950 рік), «Струмочок» села Дослідне (1950 рік). На базі корпусів початкової школи в Біляївці (1945 рік) створюється районний дитячий будинок для дітей-сиріт, завідувачим закладу призначається Юхим Семенович Чорний. У 1947 році дитячий будинок переводять до села Троїцьке. В цьому ж році в «Положенні про районний (міський) методичний кабінет» вказувалося, що основним завданням його має стати формування навичок активної самостійної праці вчителя в галузі теоретичних

та експериментальних досліджень. При цьому передбачалося поєднання колективних та індивідуальних форм роботи. Відповідно до цього положення в районі було створено методичний кабінет. І хоча накреслені завдання в той період не були реалізовані в повному обсязі через брак матеріальних ресурсів та кваліфікованих кадрів, у подальші роки методичний кабінет районного відділу освіти зіграв свою позитивну роль в узагальненні педагогічного досвіду. Цього досвіду та допомоги потребували молоді педагоги, такі, як Д. І. Біла, яка у 1948 році поступила в Одеське педагогічне училище і після його закінчення повернулася вже у якості вчителя у Біляївську середню школу № 1, яку сама нещодавно закінчила. Протягом тридцяти років працювала Дарія Іванівна вчителькою початкових класів в обох школах Біляївки, нагороджена значком «Відмінник народної освіти» і вже сама ділилася досвідом з молодими вчителями. У 1972 році їй присвоєно звання «Заслужений вчитель УРСР».

Повернімося у повоєнні часи. У 1949 році Д. І. Козяра змінив Хомич, який обіймав посаду заввідділом освіти до 1951 року. У 1963 році при відділі створено районну фільмотеку, яка додала до викладання предметів зручний ілюстративний матеріал і використовувалась на багатьох уроках. Завідував фільмотекою і багато робив для її удосконалення Василь Максимович Кваша.

У 1968 році настала нова хвиля позитиву в роботі методичної служби. Завідуючий відділом освіти того періоду Петро Гаврилович Конуп видав наказ про призначення Галини Іванівни Гаудіс завідуючою районним методичним кабінетом. Під її керівництвом працювали Параска Андріївна Кулішенко, Неоніла Іванівна Тимчук, Неля Іванівна Тарасенко (Пірта). Вони значну увагу приділяли активним формам роботи з вчителями шкіл району. Усі заходи були направлені не тільки на надання педагогам певної суми педагогічних знань, а насамперед на формування потреби

постійно підвищувати кваліфікацію. Робота методичного кабінету завжди визначалась загальними державними завданнями: у двадцять роки працювали над покращенням роботи обов'язкової початкової школи, у сімдесяті роки треба було підвищувати якість загальної середньої освіти, а дев'яності позначилися високим рівнем трудового, фізичного та патріотичного виховання підростаючого покоління.

У 1972 році Біляївський відділ освіти очолив ветеран праці Пантелій Іванович Пешехонов, який до цього був директором Троїцької школи і добре був знайомий з колегами по роботі, а також зі станом справ у мережі навчально-виховних закладів району. Відтоді велика увага приділялась трудовому і професійному вихованню учнівської молоді. З цією метою підписуються угоди з господарствами району, які передбачали взаємовигідні відносини: господарства надавали матеріальну допомогу учбовим закладам, а учні шкіл допомагали у збиранні врожаю овочів, винограду та інших культур. Набирає темпи будівництво таборів праці та відпочинку, в яких діти відпочивали влітку, водночас працюючи на сільгоспвиробництві в міру своїх сил. В школах району у вісімдесяті роки також активізувалась робота по патріотичному та інтернаціональному вихованню. Створювались музеї бойової та трудової слави, клуби інтернаціональної дружби, найвідомішим з яких був клуб Граденицької середньої школи під керівництвом Людмили Миколаївни Семенюк.

Колегами і соратниками Пантелія Івановича, який керував відділом до 1982 року, були Валентина Олексіївна Ясько, Ніна Іванівна Делікатна, Іван Володимирович Кобзаренко, який з 1955 по 1963 рік керував відділом освіти. В різні роки (1967 – 2000) інспекторами працювали: Людмила Іванівна Нечипоренко, Борис Антонович Петричук, Неля Олександрівна Мискіна, Віра Яківна Яковлева, Надія Павлівна

*П. І. Пешехонов, зав. відділом освіти,
Г. В. Мацкул, директор Нерубайської ЗОШ*

*Старі корпуси Троїцької
загальноосвітньої школи I–III ступеня*

Маковецька, Іван Петрович Мераджи, Любов Володимирівна Василич, Людмила Андріївна Буднікова, Людмила Павлівна Шматко, Анатолій Іванович Паненко, Лариса Іванівна Міхєєва, Людмила Сергіївна Кімінчіджі, Галина Михайлівна Подмазко, Людмила Олександрівна Пальчик, Неля Іванівна Васильєва, яка в період з 1982 по 1993 рік декілька разів виконувала обов'язки заввідділом. Найнадійнішими своїми помічниками П. І. Пешехонов вважав директорів шкіл і просив поради у таких, як директор Березанської школи заслужений вчитель УРСР Микола Дмитрович Бенеско, директор Холоднобалківської школи, заслужений вчитель УРСР Семен Сергійович Пржебелецький, а директора Нерубайської школи Миколу Федоровича Чумаченка заввідділом освіти називав великим Майстром педагогіки. Взагалі Нерубайську загальноосвітню школу завжди очолювали енергійні, закохані у свою справу педагоги. Такі, як заслужений працівник освіти України Георгій Васильович Мацкул. До призначення директором він працював тут вчителем фізичного виховання, біології, загалом віддав Нерубайській школі 45 років життя. У 1996 році очолювана ним школа отримала статус навчально-виховного комплексу, для чого усім педагогічним колективом і особисто директором докладено багато зусиль.

Завідуючою відділом народної освіти з 1982 по 1986 рік була О. О. Лаптева. Інтелігентна, усміхнена жінка досить впевнено впливала на підвищення якості всієї навчально-виховної роботи шкіл. Олена Олексіївна надавала великої ваги роботі районного методичного кабінету, який в ті часи очолювала Ярослава Данилівна Трофімова. Її колегами по методичному кабінету були: Людмила Іванівна Тарасенко, Лариса Миколаївна Коржак, Лідія Федотівна Тесля, Ганна Василівна Матіс, Ганна Іванівна Поривай, Людмила Іванівна Горлева (у 1998 році очолила методкабінет), Зоя Олександрівна Волкова, Людмила Анатоліївна Бербер-Доля, Ганна Михайлівна Подмазко, Валентина Василівна Банова, Наталія Михайлівна Крилова, Олена Сергіївна Величко, Тетяна Альбертівна Авраменко, Світлана Володимирівна Величко, Раїса Григорівна Петрова, Надія Єчина, Любов Олександрівна Левкіна, Світлана Володимирівна Синюк, Галина Володимирівна Михайленко, Антоніна Василівна Курдогло, Людмила Лук'янівна Лук'яненко. Методистами в різні роки були також: Валентина Олексіївна Ясько, Наталія Іллівна Лупашко, Наталія Степанівна Колотілова, Галина Михайлівна Стефаненко, Ірина Адамівна Ситник, Алла Іванівна Ганєва. У 1986 році Олена Олексіївна Лаптева повернулася на роботу в школу, а після неї завідуючими відділу освіти працювали: з 1986 по 1992 рік — Михайло Петрович Гонтаренко, з 1992 по 1993 рік — Михайло

Йосипович Верес, з 1993 по 1994 рік — Неля Іванівна Васильєва, з 1994 по 2000 рік — Петро Іларіонович Чумак. Усі вони, окрім навчального процесу, велику увагу приділяли фізичному вихованню підростаючого покоління. Зараз в багатьох джерелах відзначається, що система фізичного виховання в СРСР була найкращою і починалась від дитсадка. Біляївський район не був виключенням. Норми ГТО були обов'язковими для кожного школяра, а лозунг «Від значка ГТО до олімпійської медалі» виховав не одну сотню переможців у спортивних змаганнях.

Здавалось би, покращилось матеріальне забезпечення, накопичено спільний педагогічний досвід, а завдань у сфері освіти не меншало. Одним з таких стала апробація і впровадження в роботу шкіл інноваційних освітніх технологій. Було обрано декілька експериментальних майданчиків. Біляївська ЗОШ № 3 зосередилась на програмі «Екологічне виховання». Біляївська ЗОШ № 2 працювала над проблемою «Школа — родина». У Нерубайському НВК зосередились на «Рейтинговій системі оцінювання знань». Яськівська ЗОШ взяла за основу програму «Естетичне виховання молодших школярів». Троїцька та Березанська школи створювали комплекси: «школа — дитячий садок». Для втілення названих програм у життя вчителям потрібні були не тільки насага та бажання, а й уміння. При методичному кабінеті постійно працював клуб молодого вчителя. Поряд з традиційними формами методичної роботи поширювалися і нетрадиційні: конкурси «Вчитель року», «Класний керівник року», «Вихователь року», ярмарки педагогічних ідей та технологій, фестивалі методичної роботи, де проходили презентації цікавих методичних розробок. В той період відділом освіти керували: Ю. М. Шульга, І. К. Ліщенко, Ф. С. Жаріт.

У 2006 році Біляївському районному відділу надано статус Управління освіти. З жовтня того ж року управління очолила Світлана Петрівна

Шкільні автобуси чекають на учнів Маринівської ЗОШ

Зубрицька, змінивши Анатолія Івановича Паненка, який був заввідділом з квітня 2006 року. С. П. Зубрицька була керівником установи протягом трьох років. З 2009 року цю посаду обіймали педагоги: Галина Володимирівна Михайленко, Ольга Вікторівна Вихристюк, Олена Вікторівна Дурбало, Сергій Тимофійович Терентьєв. У липні 2012 року начальником управління освіти Біляївської РДА знову призначено С. П. Зубрицьку, яка обіймала цю посаду до 2013 року, обрана депутатом Одеської обласної ради. Головний бухгалтер Р. Г. Чорна має 56 років загального стажу, 50 років з яких віддано Управлінню освіти. Досвідчений спеціаліст, професія якого стала покликанням, Раїса Григорівна працювала з повною самовіддачею, ухвалювала виважені рішення щодо фінансово-господарської діяльності, від чого залежала злагоджена та ритмічна робота закладів освіти району, раціональне використання коштів.

Нині пріоритетом для Управління освіти є системне вивчення перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потреб місцевого ринку праці, що забезпечать запровадження профільного навчання на рівні кожної школи. Щорічно, як і раніше, проводиться конкурс «Учитель року». Десятий рік вчителів запрошує ярмарок педагогічних ідей та технологій. За ці роки більше двохсот робіт були представлені на обласний ярмарок, близько вісімдесяти з них отримали дипломи, грамоти, авторські свідоцтва. Педагоги намагаються виявляти талановиту молодь шляхом залучення її до участі в олімпіадах, науково-дослідницьких роботах, різноманітних тематичних конкурсах. Щороку близько семи тисяч дітей, а це більше ніж 50 відсотків, беруть участь у шкільних олімпіадах. Серед інтелектуальних змагань зростає популярність Малої академії наук України, яка сприяє залученню обдарованої молоді до науково-дослідницької, експериментальної роботи. Наприклад, у 2012 році

під час проведення третього етапу Малої академії наук юні біляївці представили 12 робіт, три з яких отримали призові місця.

Із тридцяти шести загальноосвітніх навчальних закладів району, в яких навчається 11798 учнів, 35 забезпечено комп'ютерною технікою, в наявності є 57 комп'ютерних комплексів. Вагома частка районного бюджету також використовується на підвезення учнів до шкіл, для чого придбані автобуси. Тільки в 2012 році в межах «Народного бюджету» школи району отримали сім нових автобусів, планується подальше поповнення. В усіх школах району організоване харчування, за бюджетні кошти харчується 4926 учнів початкових класів та пільговиків. Наприклад, у першому півріччі 2012 року на ці потреби використано 2686,9 тисячі гривень. Щороку з кінця травня в усіх ЗОШ району розпочинається робота таборів з денним перебуванням, на це оздоровлення тільки у 2012 році бюджет району витратив 1084,8 гривень.

На 1 липня 2012 року в районі нараховується 4175 дітей дошкільного віку, серед них 1303 дитини п'ятирічного віку. В дошкільних установах виховується 458 дітей, 45 дітей навчається в дошкільній групі районного будинку дитячої та юнацької творчості, 599 дітей готуються до школи в сорока одній дошкільній групі короткотермінового перебування при всіх школах району. Функціонують два позашкільні заклади: Будинок дитячої та юнацької творчості (БДЮТ) і Дитячо-юнацька спортивна школа (ДЮСШ). Станом на 1 вересня 2012 року в БДЮТ працює 63 гуртки, які відвідують 935 дітей: 432 дитини відвідує гуртки художньо-естетичного напрямку, віддають перевагу науково-технічній творчості 215 дітей, 89 вихованців присвячують вільний час екологічному напрямку, а 151 дитина займається туризмом та краєзнавством. Більше половини гуртків працюють у філіалах БДЮТ в школах району. Директором БДЮТ працює

Раїса Григорівна
Чорна (перша зліва) з колегами, 70-ті роки

Колектив ДЮСШ
під час святкування Дня міста

Марія Семенівна Гончаренко, яка здобутки та успіхи дітей сприймає як свої власні і вміло організовує процес позакласного навчання.

В спортивних секціях ДЮСШ тренується 1144 учня в 68 групах з дев'яти видів спорту. Для змістовного дозвілля на базі шкіл майже у всіх школах функціонують філіали ДЮСШ і спортивні секції. Спортивною школою підготовлено три кандидати у майстри спорту, більше двадцяти першорозрядників, близько восьмисот спортсменів масових розрядів. Сергій Несторенко є членом збірної команди України з боксу. Останнім часом в селах району відкрито декілька зручних стадіонів, а заняття спортом та фізкультура стають дедалі все більш масовими. Доказом тому можуть слугувати тільки деякі

спортивні події квітня 2012 року: 6 квітня пройшли змагання з легкоатлетичного чотириборства, в яких взяла участь 21 школа району, 8 квітня у продовження змагань з національного кубку шкільного футболу «ЄВРО-2012» відбулась зустріч між командами Граденицької та Теплодарської шкіл, 25 квітня у спартакіаді школярів «Старти надій» взяли участь 17 шкіл Біляївського району.

В рамках обласної програми щорічно проводиться багатожанровий фестиваль-конкурс «Таланти твої, Україно!», в якому біляївські школярі стають призерами. Потім вони вилітають із рідного гнізда, підрастають інші, для яких в освітянських закладах безупинно триває робота. Так само, як на хлібній ниві, щорічно збирається врожай... знань.

КУЛЬТУРА

Де праця, там і пісня.

Народне прислів'я

Про культурно-освітніх працівників говорять, що справою всього їхнього життя є відпочинок інших. Це сьогодні. А ще дев'яносто років тому, коли народжувався Біляївський район, культурно-освітні заклади та заклади культури були тісно пов'язані з рівнем грамотності населення і цілком залежали від нього. Однак людина з інтелектом не може жити без мети і добре, що, як тільки ціль здобувається, в уяві формується наступний горизонт. Так відбувалось з освітою та розвитком культурних традицій: у двадцяті роки в районі панувала суцільна безграмотність, у тридцяті мешканці району від мала до велика намагались вивчити азбуку, а не тільки слухати читання газет та журналів агітаторами в хатах-читальнях під час так званих «голосних читок». У 1946 році безграмотність і мрії про уміння читати залишились позаду, а в народних бібліотеках вже налічувалось по декілька сотень книг. Прийшов час, коли для селян такої кількості книг вже було недостатньо, і книжкові фонди неухильно зростали. Збільшувалась і кількість бібліотек, клубів, розвивалась художня самодіяльність.

Але під час польових робіт як весною, так і влітку, коли тривали жнива, селянам доводилось працювати в полі від темна до темна. Особливо механізаторам, які намагались зібрати врожай у стислі терміни. Окрім забезпечення рілних водю та харчуванням, прямо в полі у хвилини перепочинку перед трудівниками виступали агіткультбригади. Напередодні сівби або жнив райвиконком Червоноповстанського району надсилав до правлінь усіх господарств розпорядження щодо обов'язкового створення

при кожній сільській раді району агітаційно-культурної бригади, яка мала побувати з виступами та оглядом на всіх виробничих ділянках. Ось копія такого розпорядження, відправленого на адресу місцевим органам влади 26 березня 1931 року:

«До всіх с/рад району та правлінь колгоспів.

Під час проведення весняної сівби в нашому районі буде проводитись політично-культурна робота, для чого організовані АГИТ-повозки. Райвиконком пропонує всім сільрадам та колгоспам, культурно-освітнім осередкам всебічно допомагати у проведенні зазначеної роботи, зокрема, надавати тяглову силу.

Голова РВК Островський

Секретар РВК Грач

Голова Колгоспівки Наконечний»

Агіткультбригада Біляївського РВК перед виступом. Перший зліва заввіділом райкому партії О. В. Кучерук

Як бачимо, керівні органи на місцях мали не тільки організувати роботу агітбригади, але й доставити її до місця виступу. Це було не легко: тяглова сила під час сезонних робіт була на вагу золота. Все ж таки керівництво господарств знаходило таку можливість.

До агітбригади входило вісім-десять чоловік, іноді навіть менше. Вони, якщо виробничі ділянки були не дуже віддаленими одна від одної, йшли пішки, не переймаючись такими обставинами, ще й співали по дорозі. Досить часто діставались до польових станів підводами, які тягнули двоє коней, у шістдесяті роки їхали вантажними автомобілями, а у сімдесяті та пізніше самодіяльні артисти вже пересувались невеличким колгоспним автобусом. Традиція щодо роботи агіткультбригад, започаткована в районі у тридцяті роки, проіснувала аж доки існували колгоспи і радгоспи. До складу агітбригади входили працівники партійних органів, районної та сільської рад, бібліотек, будинків культури, вчителі. Спочатку трудівникам поля пропонувалась лекція про стан справ у світі та країні або огляд літератури, яка поступила у бібліотеку, а потім влаштовувався концерт... І нехай під ногами самодіяльних артистів були суцільні грудки, танцювали вони із запалом і сприймалися глядачами польових станів із вдячністю та теплотою.

Кожного року в Біляївці, втім як і інших районах області, проводився районний конкурс-фестиваль агіткультбригад, посідати призові місця в якому для культ-освітнян було дуже престижно.

«Нове життя нового прагне слова», — сказав Максим Рильський і тим висловив загальну думку про те, що в країні, де утвердились нові виробничі відносини, де у разі підвищився освітній рівень всього населення, треба упроваджувати нові традиції і обряди, в яких нарівні беруть участь всі мешканці села. Кожна з урочистих подій, що сьогодні проводиться в селах району, стала звичною, адже всі вони утверджувались поступово. Подробиці про цей процес щодо кожного села ви

читатиме в розповідях про кожен сільську раду, так само там ви віднайдете факти про становлення закладів культури, які за дев'яносто років життя Біляївського району кардинально змінили свій рівень. В цьому ж нарисі ми пропонуємо тільки загальну характеристику діючої мережі культосвітніх закладів культури.

Сьогодні в районі діє 86 об'єктів культури: сорок одна бібліотека, сорок один клубний заклад, дві дитячі школи естетичного виховання, музеї, на державному обліку перебувають 226 пам'яток археології, архітектури, історії, монументального мистецтва. Протягом декількох років відділом культури і туризму Біляївської РДА проводилась робота по вдосконаленню діяльності закладів культури, активізації роботи бібліотек та музеїв, збереження культурних надбань, розвитку традиційної української культури та активна інформаційно-просвітницька робота по відзначенню державних свят, висвітленню знаменних та пам'ятних дат з історії України, ювілеїв видатних історичних, громадських, культурних діячів. За кошти, передбачені у Програмі розвитку культури і туризму, надавалась фінансова підтримка представникам обдарованої молоді району, забезпечувалась участь в обласних, районних культурно-масових заходах, у міжнародних конкурсах і фестивалях, а також придбані дитяча література в бібліотеки, музична апаратура, інструменти, сценічні костюми. Поетапно відремонтовано районний Будинок культури, Августівський, Ясківський, Граденицький будинки культури та сільські клуби в селах Котовка, Протопопівка, Черевичне, Ковалівка, Троїцьке, Велика Балка, підключене газове опалення у Великодальницький, Дачненський, Майорівський, Нерубайський, Холоднобалківський будинки культури та Великодальницький-4, Дачненський сільські клуби. Частково відремонтовано також Вигодянський, Кагарлицький, Маяківський, Мирненський будинки культури.

Вечорниці. Біляївський РБК

Ансамбль «Полянка», Великодальницький БК

25 тисяч мешканців району користуються послугами сорока однієї бібліотеки, книжкові фонди яких налічують більше півмільйона примірників книг. Фонди Центральної бібліотечної системи району продовжують поповнюватись. Наприклад, завдяки функціонуванню Державних програм «Українська книга», «Українська мова», районна бібліотека отримала 20065 екземплярів книг. Важливим напрямком є впровадження інформаційних технологій. Так, районна бібліотека комп'ютеризована та має доступ до Інтернету, що дозволяє відвідувачам використовувати інформаційні ресурси ведучих всесвітніх та вітчизняних бібліотечних закладів. Основою діяльності бібліотек району є виконання бібліотечних програм різних напрямів. Вони беруть участь в усіх загальнокультурних заходах району, тісно співпрацюють зі школами, будинками культури та місцевою владою.

Останнім часом зміцнена матеріальна база бібліотек, відремонтовані приміщення та опалювальні системи в бібліотеках сіл Августівка, Протопопівка, Черевичне, Котовка, Березань, Петрівське, Курган, Василівка, Дальник-3, Дальник-4, Вигода, Градениці-1, Дачне-1, Дачне-2, Кагарлик, Маринівка, Маяки-1, Майори, Широка Балка, Секретарівка, Троїцьке, Хлібодарське, Яськи-1, Яськи-2, Усатове, Холодна Балка, Мирне та Центральних районній та дитячій бібліотеках.

Основним місцем організації культурного відпочинку і мистецького аматорства є заклади культури клубного типу. В районі діють один районний та 22 сільських будинки культури, 18 сільських клубів. На базі клубних установ працюють понад триста гуртків, клубів за інтересами та аматорських художніх колективів, дев'ять з яких мають звання «народний» та «зразковий». В 2008 році відразу чотири колективи художньої самодіяльності отримали звання «народного» та «зразкового», одним з них став вокальний ансамбль «Московчанка»

Августівського будинку культури (керівник О. А. Макаренко) та три колективи Великодальницького будинку культури третього кварталу: вокальний ансамбль «Улыбка» (керівник О. В. Олейнікова), хореографічний ансамбль «Фаетон» (керівник Г. В. Наумова), ансамбль народних інструментів «Полянка» (керівники Ю. В. Крутіков, Л. О. Крутікова). 11 лютого 2011 року відбулась визначна подія у культурному житті Біляївщини: вокальним ансамблем «Калинонька» Дачненського сільського клубу (керівник Т. В. Тихонова) присвоєно, а ансамблю «Україночка» Вигодянського сільського будинку культури (керівник І. О. Рожко) підтверджено почесне звання «народний». В лютому 2012 року духовому оркестру «Юність» із села Троїцьке (керівник М. І. Микитюк) та хоровавому колективу «Барви» Дачненського сільського клубу відповідно присвоєно і підтверджено почесне звання «народний», а колектив спортивно-естрадного танцю районного Будинку культури «Глорія» став «зразковим».

Неодноразово ставали переможцями різноманітних конкурсів та фестивалів аматорські колективи: жіночі вокальні ансамблі «Свято» (керівник В. В. Парондюк) Майорівського будинку культури, «Від серця до серця» (керівник С. О. Кваша) районного Будинку культури, дитячий інструментальний ансамбль «Ложкарі» (керівник А. А. Руденко) Великодальницького будинку культури III кварталу, танцювальний ансамбль «Ритми планети» (керівник О. І. Лісовська) Усатівського клубу, дитячий танцювальний ансамбль «Почемучки» Дачненського будинку культури, танцювальний колектив «Блек сі» (керівник І. Ю. Король) Вигодянського будинку культури. Приємно відзначити, що юна співачка Вікторія Петрик з Нерубайського гідно представила Україну на міжнародному дитячому конкурсі «Євробачення-2008», посівши друге місце, а її молодша сестра Анастасія у 2012 році виборола на цьому конкурсі перше місце.

Колектив Біляївської районної бібліотеки

Районний будинок культури (2013 рік)

Культпрацівники району в складних економічних умовах зберігають надбання традиційної культури, укорінюючи проведення обрядових фольклорних свят в рамках календарного кола: Різдва, Хрещення, свята Масляної, Трійці, Івана Купала тощо. Також підтримуються паростки сьогодення: фестивалів сімейної творчості, аматорського хореографічного та вокального мистецтва. Щорічно проводяться районний фестиваль народного мистецтва «Від колядок до щедрівок», районний фестиваль-конкурс хореографічного мистецтва на базі Дачненського будинку культури, районне свято дитячої творчості до Міжнародного жіночого дня, що традиційно проходить в районному Будинку культури, урочиста святкова програма до Дня незалежності України, районний фестиваль мистецтва «Біла лілея» до Дня міста Біляївка, районний фестиваль-звіт аматорського мистецтва, урочисті збори з нагоди Всеукраїнського Дня бібліотек та Всеукраїнського Дня працівників культури, районний фестиваль «Баян — душа моя» та фестиваль вокального мистецтва «Ні дня без пісні» у Великому Дальнику. Традиційним і улюбленими стали святкування Дня Перемоги.

Добра традиція з'явилась в усіх населених пунктах району — святкувати день села. Святкує, як правило, не тільки село, а й гості з навколишніх населених пунктів. Дату кожне село обирало всією громадою: десь взяли за основу дату народження села, десь відомий історичний факт. В Іллінці, наприклад, релігійне свято Святого Іллі стало відзначатись як день села, це сталося після реставрації церкви, освяченої на честь Святого. Безумовно, визначні події сільським радам допомагають влаштувати працівники культурно-освітніх закладів. Причому кожного року, окрім виступів самодіяльних артистів, мають змогу брати участь мешканці села, що мають різноманітні захоплення. Наприклад, в Біляївці під час відзначення Дня міста родзинкою фестивалю «Біла лілея» стала виставка-продаж місцевої

випічки вертут. В Майорах, на Вигоді, в інших селах до уваги жителів та гостей пропонують виставки прикладного мистецтва: справжні шедеври українських вишиванок, серветок та мережива. Є мешканці сіл, які гарно малюють, або знайшли своє покликання на поетичній ниві. Всіх майстрів віднаходять працівники будинків культури і бібліотек, усі вироби прикладного мистецтва з'являються на виставці і нікого не залишають байдужими. Апогеєм таких святкувань, безумовно, є святковий концерт, підготовлений працівниками будинків культури, шкіл і дитячих садків, як правило, збираючи велику кількість глядачів. Відомо, що нестачі у самодіяльних артистах в Біляївському районі немає: тут вам народні, зразкові і просто надзвичайні.

Професіоналізм працівників галузі у районі забезпечується кваліфікованою освітянською підготовкою, яку на початковій стадії забезпечують Нерубайська школа мистецтв та Біляївська школа естетичного виховання з п'ятьма її філіями в селах Маяки, Троїцьке, Секретарівка, Васиївка, Мирне. За останні чотири роки в Біляївській школі додатково відкрито художній, естрадний, струнно-смичковий класи та клас сольного співу. Діти, які навчаються у музичних школах, долучаються до світу прекрасного, опановують гру на музичних інструментах, хореографічне, театральне мистецтво, вчать висловлювати свої відчуття засобами образотворчого мистецтва. Початковою мистецькою освітою охоплено 350 учнів, на пільгових умовах навчаються 54 учня соціально незахищених категорій, інвалідів дитинства та дітей з малозабезпечених сімей. Кожен, хто має здібності і бажання, може приєднатися до навчання у школі мистецтв. Усі ці варіації приєднання до прекрасного дають можливість всебічно розвиватися кожному мешканцю Біляївщини, з роками ця можливість безупинно зростає, адже у людини з інтелектом після досягнення певної мети завжди в уяві формуються все нові і нові горизонти.

Проводи зими — «Масляна», березень 2013 року

Конкурс випічки вертут (Біляївка)

«ПІВДЕННА ЗОРЯ»

*Промінням ясним, хвилями буйними,
Прудкими іскрами, летючими зірками,
Палкими блискавицями, мечами
Хотіла б я вас виховатъ, слова!*

Л. Українка

Перший номер районної газети під назвою «Прапор комуни» вийшов 8 січня 1932 року. Відтоді вже вісімдесят другий рік газету по праву можна вважати справжнім літописом історії Біляївщини, вона завжди переймалась тими ж проблемами, якими жила країна. Навіть назва змінювалась відповідно вимогам часу. У 1935 році назву «Прапор комуни» змінено на «За більшовицький колгосп», у 1952 році районна газета виходила під назвою «Придністрянська правда», з 1962 року вже п'ятдесят третій рік районка має романтичне ім'я «Південна зоря». Не меншими романтиками були її кореспонденти, біографії яких є невід'ємною частиною розповіді про історію району, про яку вони розповідали зі сторінок газети з усіма переломами, відбудовами, проблемами та успіхами.

Після трирічного невдалого приєднання території Біляївщини до Одеської міської ради у 1935 році статус і назву Біляївського району було відновлено. Саме тоді газета отримала назву «За більшовицький колгосп», адже на цей період від невеличких артілей, ТСОЗів та комун район перейшов до укрупнених колгоспів, повністю завершивши колективізацію. Тривала реалізація програми «Геть неграмотність!», і більша частина мешканців району вже могла (дехто по складах) читати свою районку. Із хвилюванням селяни знаходили в газеті інформацію про події, які досить швидко змінювали рівень і самий сенс життя. Особливо цікаво було читати про давно знайомих простих людей, які зі сторінок газети повставали

в якомусь іншому світлі, а їх виробничий досвід, який описувала газета, хотілось наслідувати.

Під час окупації газета припинила своє існування, а відразу після звільнення від фашистів відновилась під новою назвою. «Придністрянська правда» писала про повоєнну відбудову, повідомляла про перші кінопересувки, перші лінії електропередачі, перші лампові радіоприймачі, перші АТС. Однак, безумовно, найбільше уваги завжди приділялось людям, героям війни та праці. Колектив налічував, окрім редактора, ще трьох співробітників: відповідального секретаря, коректора та кореспондента. Володимира Попова зарахували кореспондентом в 1957 році. Він згадує той лютий день та подальші події: *«Редактор газети В. Т. Чернявська з доброзичливою посмішкою показала мені квадрантний стіл в одній з кімнат, який відтепер став моїм робочим місцем... На другий день Віра Тимофіївна вручила мені фотоапарат «Зоркий» і надала місяць, аби я навчився робити знімки. Після цього я став ще й фотокореспондентом. Через місяць з'явилися стаття та знімок за підписом Володимира Попова. Це для мене було щастям. Новим горученням було — навчитись керувати мотоциклом. Знову давалось часу тільки місяць. Відтоді ми почали збирати матеріал з місць погій, виїжджаючи мотоциклом, адже до того у села добирались пішки, підводами чи попутками. Кореспонденту частенько доводилось ночувати в колгоспах, щоб звігти вчасно та оперативно передавати телефоном замітки про погій в селах».*

Працівники редакції, 1965 рік

Колектив газети в 1970 році

Володимир Іванович Попов п'ятдесят п'ять років свого життя віддав районній газеті: кореспондентом, завідувачим відділом сільського господарства, заступником редактора і понад двадцять п'ять років працював на посаді редактора. А сьогодні, ставши знову рядовим співробітником, дивує читача своїми аналітичними статтями, інформаційними репортажами і умінням написати про людину, відкриваючи найхарактерніші риси людського характеру. Коли почав працювати в колективі, редактором була Віра Тимофіївна Чернявська, до неї газету редагував Лука Данилович Рогачко, після неї посаду редактора обіймали Юхим Семенович Чорний, Володимир Григорович Ніколаєв, Іван Михайлович Безпрозваний. Всі вони, приймаючи естафету, намагались, аби газета була мудрим та цікавим співрозмовником, надійним радником та правдивим передавачем інформації. Починаючи з періоду повоєнної відбудови, протягом десятиліть основними темами були: механізація та електрифікація сільського господарства, нарощування обсягів виробництва, зростання добробуту сільських трудівників, які ставали героями публікацій. Коли В. І. Попову запропонували стати редактором «Південної зорі», сприйняв це як подарунок долі і хоча давно вже був не юним хлопцем, радів так само, як колись у 1957 році, коли вперше переступив поріг редакції. Тільки цього разу предметом хвилювання була не окрема стаття, підписана його прізвищем, а вже обожнювана ним газета, яку тепер він мав підписувати як редактор.

Галина Василівна Лисенко прийшла в газету у 1967 році, коли редактором був І. М. Безпрозваний. Народилась, виросла, закінчила школу в Біляївці, в редакцію влаштувалась на посаду друкарки і сприймала це як тимчасове заняття, адже мріяла стати вчителькою. Однак все життя присвятила районній газеті, працюючи на різних посадах, і вважає, що віднайшла свою формулу щастя. Спочатку в її обов'язки входило

друкування на машинці матеріалів для чергового номеру, отримання офіційної інформації по РАТАУ, інша секретарська робота. Та, знаходячись в оточенні досвідчених журналістів Володимира Попова, Володимира Журенка, Поліни Гнатенко-Вовченко, Віри Підмазко, Нелі Пирти, Наталі Бойко, Галина Василівна все частіше ловила себе на думці: «Чому б самій не спробувати?» Намір підтримував І. М. Безпрозваний і відрядив її до радгоспу імені Жовтневої революції (нині ЕБ «Дачна»). За першою публікацією вишикувався цілий ряд позитивних та критичних матеріалів. Так Г. В. Лисенко стала кореспондентом сільгоспвідділу під безпосереднім керівництвом В. В. Журенка, який на той час очолював цей відділ. Згадуючи ті роки, вона пише: «Я вважаю себе щасливою людиною, бо на життєвому шляху мені зустрічалися талановиті вчителі, справжні майстри своєї справи. Одним з таких був для мене Володимир Васильович. Він постійно перебував в гущі життя, багаторічною діяльністю здобув заслужений авторитет учитачів та колег. З його легкої погачі я поступила до Львівського поліграфічного інституту імені Франка, який закінчила в 1976 році...» Диплом саме цього інституту вплинув на подальше життя Г. В. Лисенко. І хоча вона закінчила факультет журналістики, так склалося, що в райкомі партії, обмірковуючи, кого призначити на вакантне місце директора друкарні, обрали саме її. Друкарня виготовляла бланки, різноманітну продукцію для установ, організацій, підприємств району та області. Головним замовником завжди залишалась редакція газети «Південна зоря», що виходила тричі на тиждень, і наклад якої тоді становив понад десять тисяч примірників. Згідно макету редакції, верстальник складав сторінки газети. Тоді доводилось вручну малювати колонки, прямокутниками позначати місця для ілюстрацій (кліше), ретельно вираховувати кількість рядків. Що й казати, сучасні можливості верстки просто фантастичні порівняно з процесами вісімдесятих

На святкуванні Дня Перемоги в 1979 році

В 1985 році редакція працювала в такому складі

років. Набір рядків здійснювали на лінотипі. При необхідності щось виправити у верстці, потрібно було ставати біля форми, шилом діставати рядок і вставляти новий. Як наслідок — руки по лікоть у друкарській фарбі. Газету друкували високим способом друку: чорно-білий відбиток на газетному папері, растрові ілюстрації. Фотознімки тоді були не дуже досконалими, з можливостями цифрового фото не порівняти! Щоб газета потрапила до читача якісною, потрібно було весь час працювати з кадрами друкарів, верстальників. Досвідченим спеціалістом була Віра Степанівна Нікора. Це вона «мудрувала» над сторінками газети: щоб заголовок вийшов яскравим, рубрика в потрібному місці газети стала, кліше було якісне. Спеціальної освіти не мала. Всього навчилась у досвідчених спеціалістів Віри Дмитрівни Бубелич, Поліни Гусаченко, Катерини Микитівни Сурженко, Миколи Акимовича Вареника та інших, хто працював поруч.

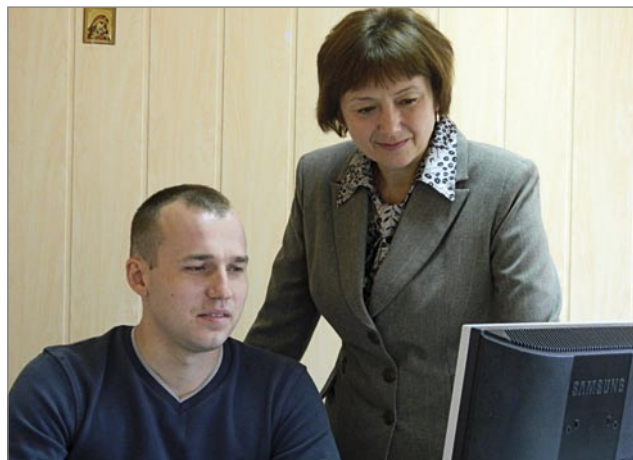
Працювали сумлінно. Допізна світилися величезні вікна друкарні, гули машини. Заробітки мали високі і премії отримували. На зборах вшановували передовиків виробництва, оголошували підсумки конкурсів. Районна газета «Південна зоря» неодноразово посідала перші місця по поліграфічному виконанню в обласних конкурсах серед районних друкарень. Це була висока оцінка для всього колективу. Нині Галина Василівна з вдячністю згадує молодих працівниць друкарні: Ольгу Ланову, Галину Верозуб, Галину Федорову, які з ентузіазмом вчилися разом з нею нових методів підготовки газети до друку... Лариса Ірочко, яка нині працює в редакції коректором, досить точно описала методи роботи тодішнього набору газети. Маленькою дівчинкою вона потрапила до Біляївської друкарні, де працювала її тітка і вручну набирала газету. Перед складачкою стояла металева каса з літерами: маленькими, великими, різними. Вправні руки швидко вихоплювали потрібну букву і складали рядки газетної полоси. Минув час, значні зміни

відбулися в поліграфічній галузі. Ніхто тепер не працює з ручними наборними верстатами, навіть лінотипні машини, колишня гордість поліграфістів, залишились в минулому. Перевагу віддано сучасним комп'ютерам. Молодь зі спеціальною і вищою освітою працює на новій сучасній техніці.

Не дивлячись на кардинальні зміни, випуск газети, як і колись, тісно пов'язаний з її друком, який відбувається у видавництві. Шлях до Одеської друкарні «Південна зоря» проходить нині в електронному вигляді. Тож, особлива роль у формуванні газетних сторінок, їх своєчасній відправці до друкарського цеху належить оператору комп'ютерної верстки. Другий рік на цій посаді працює Євген Бова, який постійно вдосконалює свої дизайнерські і творчі здібності. Можна сказати, що саме Євген разом з Ларисою Ірочко, яка здійснює літературну та друкарську правку, ставлять усі останні точки над «і» нового номеру перед тим, як його до друку підписує редактор. Процес формування сторінок газети завжди викликав найбільше захоплення і у відповідального секретаря Інни Горлевої, яка шістнадцятий рік працює в «Південці». Для Інни слова «професія» та «життя» давно стали синонімами, а відчуття вдячності наставникам, справжнім професіоналам журналістської справи, завжди живе в її серці. Серед інших це: Володимир Іванович Попов, Людмила Іванівна Горпинич, Поліна Василівна Гнатенко, Катерина Петрівна Дзей, Лідія Олександрівна Чепіль, В'ячеслав Володимирович Калашніков. У вісімдесяти роки, для яких вигадали негативний епітет «роки застою», ці та інші журналісти «Південки» повідомляли про дострокове виконання виробничих завдань, розповідали про будівників, які спорудили нові школи, дитсадки, лікарні, житлові будинки та приміщення виробничого призначення. Окрім позитивних, в кожному номері з'являлись критичні матеріали і, як правило, в кожному випуску повідомлялось про усунення недоліків

Колектив «Південки», 2013 рік

О. Корчинська та Є. Бова проектує макет газети

по слідах того чи іншого матеріалу редакції. Окрім вищеназваних, обов'язково треба згадати інших ветеранів, які впливали на якість газети та її зміст: Павло Федосійович Полубок, вірші та фейлетони якого завжди отримували схвальні відгуки, Олександра Сергіївна Коломицева, яка була, можна сказати, керівником штабу і до якої щодня сходились усі творчі здобутки співробітників. Багато нового і корисного пізнавали читачі з матеріалів, що виходили з-під пера Олександра Михайловича Халимоника, Марії Захарівни Лупундюк. Як сказав В. І. Попов: *«Творче життя в редакції вирувало, наче життєдайне джерело. Доброзичливість і теплота панували в колективі»*. Робота в редакції районної газети була хорошою школою, вона дала путівку в життя володарці «Золотого пера», члену Спілки журналістів України Вірі Семенченко, автору збірки поезій про Біляївку «Біле озеро» Анатолію Ройченку та багатьом іншим талановитим журналістам.

Коли в «Південній зорі» започаткували рубрику «Південці — 80», колишні працівники поділились із сучасними читачами спогадами про минулі часи. Серед інших публікацій був матеріал колишнього відповідального секретаря Людмили Горпинич. Вона сама заслуговувала на схвальні відгуки, але із захватом розповідала про методи роботи своєї колеги П. В. Гнатенко: *«Писала вона швидко, легко, грамотно і при цьому встигала допомагати молодшим, менш досвідченим журналістам»*. До цієї характеристики ми маємо додати, що Поліна Василівна була надійним помічником В. Ф. Резника при підготовці до друку книги «Беляевка. Исторический очерк», яка вийшла в світ у 2003 році.

В даний час в редакції поруч з досвідченими працюють молоді обдаровані журналісти, для яких журналістика також стала не роботою, а способом життя. Заступник редактора Кіма Деркач зауважила: *«Я щиро люблю свою роботу за зустрічі з надзвичайними людьми, які не тільки стають героями матеріалів, а допомагають по-новому дивитись на життя... Вдячна долі, яка зробила мені цей подарунок — роботу в кращій районній газеті «Південна зоря»*. Так вважає не тільки Кіма Деркач, усі співробітники редакції впевнені, що робота в газеті завжди була почесною, шанується вона людьми і сьогодні. Інна Кобзар додає: *«...це велика відповідальність. Продовжуючи справу досвідчених кореспондентів, прагнеш робити все професійно, дотримуючись одвічних журналістських канонів, разом із тим, зберігаючи власний почерк...»* Редактор Олександра Корчинська вважає, що її молодим колегам вдається мати і удосконалювати власний почерк і це, звичайно, позначається на газетних матеріалах. За індивідуальним стилем одна на одну не схожі всі разом публікації: *«...працюють на загальну мету: вносити у дім читачів інформацію,*

яка не пригнічує, а пробуджує бажання жити...» Саме на цю мету направлені журналістські матеріали молодих літописців районної газети. Кожен з них розуміє, що рядки їх публікацій читатимуть не тільки сьогодні та завтра. Діти та онуки вивчатимуть історію рідного краю зі сторінок «Південної зорі». Безумовно, вони праві, адже книга, присвячена 90-літтю Біляївського району, написана в тому числі на основі публікацій районної та обласних газет. Дійсно, найцінніші факти можна віднайти на сторінках газети, а також почерпнути зі спогадів ветеранів.

Журналістика не була мрією нинішнього редактора газети Олександри Корчинської, депутата районної ради, голови постійної комісії райради з питань регламенту, депутатської діяльності, місцевого самоврядування, етики та гласності. З дитинства хотіла бути вчителем, це бажання здійснилось: 29 років Олександра Григорівна викладала фізику у Маяківській школі, з 2001 по 2008 була її директором. Можливо, так продовжувалось би й надалі, якби не голова районної ради О. Ф. Семенов, який запропонував та наполіг, аби вона очолила редакцію. Поміркувала і погодилась, оцінюючи свій шлях у журналістику як можливість реалізувати дані Богом здібності, тим більше, що вже давно писала вірші, і писалось легко. У своєму зверненні до читачів Олександра Корчинська повідала: *«Коли тебе наповнюють думки і ти прагнеш поділитися ними з людьми — пиши. Тоді стаєш відвертим перш за все із самим собою»*. Ці слова передають її відчуття журналіста, а у якості керівника редакції О. Г. Корчинська дуже вдячна районній раді за підтримку, яка, окрім іншого, виражається в турботі про необхідну технічну оснащеність роботи журналістів. Звичайно, це дає змогу видавати сучасну, мобільну газету.

Насамкінець пропонуємо вам звернути увагу на знімки. Можливо, ви помітите різну моду на одяг, несхожі інтер'єр та технічні прилади, які потрапили у кадр. Але як для минулих років, так і для сьогоднішнього, однаково характерним є вираз обличчя співробітників редакції, що передає прихильність до тих, хто поряд, задоволеність від перебування в цьому колективі і радість від улюбленої роботи. У 2012 році газета «Південна зоря» відзначила 80-річчя з дня заснування і випустила святковий номер на честь ювілею. До читачів співробітники редакції звернулись такими словами: *«У кожній епохи свої пріоритети. Але є ті, що пройшли через віки, пережили зміни поколінь та історичних формацій. Однею з таких основ є любов до Батьківщини, до людей. Любити рідний край, пишатись своїм містом, знаходити радість у праці, щастя у сім'ї, уникати байдужості, яка стає прикметою сучасності, ми прагнемо разом з вами, дорогі наші читачі»*. І журналісти сприяють виконанню цього побажання.

СВЯДОВІ РАЙОНУ

МІСЦЕ РОЗТАШУВАННЯ

*...Океан повітря, не отруєного нічим, гармонія буття,
де почуваєш себе тільки часткою чогось великого...
найкращий край на землі, заповідність, чистота.*

О. Гончар

Біляївський район, що складається з двадцяти сільських, Біляївської міської і Хлібодарської селищної рад, є одним з найбільших в Одеській області, йому підпорядковано 50 населених пунктів, адміністративним центром є місто Біляївка. Географічно розташований в центральній частині Одещини, прилягає до обласного центру, тобто є приміським. Займає 149,2 тисячі гектарів, що становить 4,5 відсотка від загальної території області. Район межує на півночі та північному сході з Іванівським та Комінтернівським районами, на південному сході — з Овідіопольським, на заході проходить кордон з Республікою Молдова, на північному заході розташований Роздільнянський район. На території району знаходяться три залізничні станції: Вигода, Дачна, Усатове. Населення за останнім переписом налічує 104723 особи, що представляють сімдесят одну національність і народність: 82,3 % українців, 11,73 % росіян, 2,5 % молдован, 0,7 % болгар, 0,6 % білорусів, 0,33 % вірмен, 0,15 % гагаузів, 0,3 % ромів та інших.

Рівнинний рельєф, природні і штучні озера придатні для розведення риби та інтенсивного зрошення, яке вкрай необхідне, оскільки район характеризується посушливим степовим кліматом, де річна кількість опадів досягає інколи лише 380 мм. Період без морозу триває 195 – 200 діб, відтак, погодні умови відкривають широкі можливості для розвитку рослинництва, тваринництва й промислів. Слід відзначити також наявність в районі значних покладів будівельного каменю, піску, цегляної,

керамзитової та карбонатної сировини, а цілющі грязі Хаджибейського та Куяльницького солоних лиманів відомі далеко за межами нашого краю.

Коли вперше одеські лимани почали застосовуватися для лікувальних цілей, з вірогідністю невідомо, однак вже на початку XIX століття деякі лікарі лікували за допомогою лиманів. Спеціально улаштованих лікувальних установ тоді в Одесі не було, а хворі розміщувались в населених пунктах сучасного Біляївського району, розташованих по берегах. Початком більш-менш систематичного застосування одеських лиманів для лікування хворих потрібно вважати 1833 рік, коли з ініціативи прогресивного російського лікаря Ераста Степановича Андрієвського на березі Куяльницького лиману була відкрита «лікарня грязьових і піщаних лиманських ванн». Через 10 років після її відкриття, у 1843 році, Одеська міська лікарня відкрила літнє відділення для лікування на березі Хаджибейського лиману. Цим був покладений початок ще одному курортіві — «Хаджибею». Існують свідчення, що за 400 років перед тим, у XV сторіччі, обидва лимани сполучалися з Чорним морем, їх відокремлення відбувалося поступово. В наші часи рівень води в обох лиманах постійно змінюється. За цим протягом багатьох десятиліть ведуться спостереження на озерних постах, один з яких знаходиться в селі Усатове Біляївського району. Ці водойми мають велике значення для рекреаційної та господарської діяльності. Тут, у гарячому степу, де зволоженість порівняно мала і мінлива, волога Хаджибейського та Куяльницького лиманів діє, як

Квітучі вулиці Біляївки

Всі вулиці Міжлимання ведуть до лиману

оберіг, перетворюючи Міжлімання на райський куточок. На жаль, останнім часом рівень води в Куяльницькому лимані стрімко падає, і якщо не вжити термінових заходів по його збереженню, це може призвести до його повного висихання.

На іншому кордоні Біляївського району несе свої води Дністер. Ріка бере початок на схилах Карпатських гір і на перших кілометрах є невеличким струмком, потім набуває рис гірської річки, поблизу кордону між Молдовою та Україною швидкість течії уповільнюється, зростає глибина, а русло, яке стало повноводним, ділиться на два рукави, приблизно однакових. Правий, бурхливий, рукав називається Турунчук, лівий, більш спокійний, залишає за собою ім'я Дністер. Поблизу Біляївки рукави річки зливаються в один. Саме після цього здійснюється великий забір води зрошувальними системами Дністровського міжрайонного управління водного господарства, а також водопровідною станцією «Дністер» для водопостачання Одеси, Біляївки, Іллічівська, Білгорода-Дністровського, Овідіюполя, Южного, інших населених пунктів.

Дністровські плавні — заповідна перлина в намисті природних ландшафтів України. Тут неповторний колорит півдня створюють соковита рослинність заводей, густі ожини, багатокольорова гама квітів, барвистість лісових галявин. Та особливою є краса білих лілій на біляївських озерах, які ваблять до себе і пробуджують найніжніші почуття людської душі. Природа цих місць дійсно дивовижна, але найпрекрасніша і найзагадковіша вона в дельті Дністра — неповторному куточку славетного Північного Причорномор'я. Тут водно-болотні угіддя характеризуються чудовими ландшафтами, великою кількістю проток, озер та заплавної лісом, тому заболочена дельта ріки Дністер заселена великою кількістю птахів, частина яких по праву занесена до «Червоної книги України». Краєвиди берегів Дністра, плавневий масив межиріччя не тільки казково прекрасні, ці ресурси

мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення. З метою збереження, відтворення та раціонального використання типових та унікальних природних комплексів пониззя річки Дністер Указом Президента України від 13 листопада 2008 року на території Білгород-Дністровського, Овідіюпольського та Біляївського районів Одеської області створено Ніжньодністровський національний природний парк загальною площею 21311,1 гектара, з яких землі Біляївського району становлять 5372,5 гектара. Адміністративний будинок №2 природного парку знаходиться в селі Маяки по вулиці Радянської Армії, 58. Останнім часом більшість населених пунктів Біляївського району, особливо ті, що розташовані на берегах лиману та Дністра, активно розвивають зелений туризм, об'єкти якого приваблюють туристів.

Місце розташування у великій мірі впливає також на господарську діяльність. Оскільки землі Біляївщини упритул примикають до мегаполіса, район завжди був і є годувальником Одеси. Відомо, що на півдні України поширеним є вирощування овочів, а найбільші ділянки під ними зазвичай розташовані навколо великих міст, часто на меліоративних землях. Тож, не дивно, що питому вагу у постачанні Одеси овочами, фруктами, іншою продукцією сільського господарства має Біляївський район, і саме потребами обласного центру керуються біляївці щодо використання земельних угідь. І ще одне. Більше половини населених пунктів району є передмістям Одеси, це не може не позначитися на психології та звичках мешканців, тому поряд з заповідністю лиманів і річок, родючими землями ми маємо заповзятливих, винахідливих людей, готових братися за будь-яку справу, аби її завершити успішно. І не думайте, будь ласка, що це твердження перебільшене. Це чиста правда, в якій ви маєте змогу переконатися, ознайомившись в цьому розділі з історією сільських рад району та населених пунктів, їм підпорядкованих.

Придністровці — завзяті риболови

Плодородні землі Біляївщини

ВІВАТ, БІЛЯЇВКА!

Віват! Козацька слава,

Біляївка моя!

У праці величаво, Біляївка моя!

Гімн Біляївки,

слова та музика В. М. Іваницького

Кажуть, що немає на світі кращого місця під небесами, ніж те, де знаходиться твій рідний дім. Біле місто розташоване у прекрасному зеленому краю, омите водами Дністра, зігріте щедрим південним сонцем, викохане працею багатьох поколінь та благословенне самим Господом Богом. Девіз

біляївців: «*Біляївка — кришталеве джерело питної води, екологічно чистих овочів та фруктів. Місто, в якому комфортно жити мешканцям та відпочивати гостям*». Ці слова записані у Стратегічному плані розвитку міста та викарбувані у серці кожного біляївця.

Біляївка є містом районного значення Одеської області України із загальною площею у 1742,2 гектари, населенням у 13400 осіб, адміністративний центр Біляївського району, розташоване на березі річки Дністер у сорока дев'яти кілометрах від обласного центру Одеса. Герб міста затверджено рішенням сесії Біляївської міської ради від 31.08.2004 року. Герб має такий вигляд: у синьому заокругленому щиті знаходиться срібна брама з двома вежами, під якою розташована срібна квітка водяної лілеї з п'ятьма пелюстками, щит вписаний в срібний електричний картуш, що увінчаний срібною

міською короною з трьома зубцями. Прапор міста представляє собою квадратне синє полотнище, в центрі якого в колі з восьми стилізованих жовтих глечиків вміщена біла квітка водяної лілеї з п'ятьма пелюстками. Автором герба та прапора є член УГП Юрій Ігоревич В'язовський.

До 1792 року згадувань про Біляївку немає, проте є повідомлення осавула Ніякого про створення поселення Головкивка. За повідомленням, на місці нинішньої Біляївки кошовий суддя, полковник Чорноморського козацького війська Антон Головатий розбив хутір, що отримав назву на його честь — Головкивка. За офіційними джерелами можна з впевненістю стверджувати, що Біляївка (Головкивка) була заснована в період між вереснем 1789 року та груднем 1791 року. Що ж до назви Біляївка, то однозначної відповіді немає. Існує декілька версій, по одній з яких припускають, що ці землі у вісімдесятих роках XVIII ст. належали першому кошовому отаману Чорноморського війська Сидору Білому, однак це припущення спростовується тим, що на той час отаман загинув, можливо, просто землі були названі на честь Сидора Білого, адже в традиціях козацької топоніміки було звичним присвоювати значущим поселенням імена славетних отаманів. Існує ще декілька припущень, більшість з яких так чи інакше пов'язані з козацтвом. Як би там не було, а вдячні нащадки козацького роду не забувають про легендарних засновників міста, у 2008 році за ініціативи Біляївської міської ради у Біляївці було відкрито пам'ятник козакам Чорноморського війська (скульптори М. М. Худорлій та М. С. Худорлій). Як версію розглядають ймовірність того, що назва пішла від озера Біле, розташованого поряд з населеним пунктом. Не будемо перелічувати усіх припущень, скажемо тільки, що достовірною є інформація про те, що колись тут було декілька хуторів, на місці яких і виросла Біляївка.

Не менш цікаво вивчати і назви вулиць та частин міста. Вони надають можливість простежити історичні реалії, в яких довелось розвиватися Біляївці, яка нині нараховує 119 вулиць та провулків. Зелений хутір існує до цього часу, він був розбитий козаками біля озера, називався Козачим. Хутір, де зараз знаходиться автостанція, називався Переселенським. На місці нинішньої водопровідної станції «Дністер» був хутір Висі-

Під час відкриття пам'ятника засновникам Біляївки

лок (жителів виселили звідти перед тим, як мала бути збудована станція «Дністер»). Поблизу нинішнього заводу «Буддеталь» був безіменний хутір, пізніше названий Лобанівка, так він зветься дотепер. За однією версією, тут відбувався набір у солдати, а хлопцям «брили лоби», за іншою, тут проходила колія, а біля комірки, в якій жив Лобаньов, «кукушка» робила зупинку, аби забрати будматеріали, пізніше на тому ж місці побудували станцію. У районі вулиці Кіпенка була ділянка, яка до цього часу називається Погоріле. Можливо, назва пов'язана з тим, що там частенько вигорали плавні, або ж з тим, що там жив чоловік на прізвище Погорілий. Ще одна місцевість на в'їзді до Біляївки зі сторони Ясьок носила назву Колудер. Кажуть, що таким чином народ переіначив назву турецького поселення Калу-Дере, яке, за легендами, було розташоване на місці сучасної Біляївки. Залишки цього поселення знаходили ще в середині минулого століття в районі Зеленого хутора. А ще протягом довгого часу територія села умовно ділилась на кути, трохи згодом село поділили на десятки, підрахунок починався від сучасної вулиці Леніна, яка носила назву першого десятка. Отже, вулиці Біляївки взагалі не мали назв, і тільки у п'ятдесятих роках минулого століття рішенням райвиконкому вулицям були присвоєні назви.

Початок

У вересні 2012 року Біляївка відзначила 223 роки з дня офіційного згадування населеного пункту в старовинних документах. Хоча, звісно, ця місцевість була заселеною дуже давно. За свідченнями археологів, поселення тут були ще задовго до нашої ери. Проходили тисячоліття, племена змінювали одне одного, аж поки до Північного Причорномор'я прийшли ранньослов'янські племена антів, пізніше, тиверців та улівів. Більше трьох століть край перебував під турецько-татарським гнітом. У російських джерелах ці землі згодом носять назву Очаківської землі або Ханської України,

адже вони належали Османській імперії. У другій половині XVIII століття за володіння цими землями активну боротьбу розпочала Російська імперія, для якої важливою була гарантія безпечності південних кордонів держави. Активну участь у тривалій боротьбі між Росією та Туреччиною на боці Росії брали запорізькі козаки. Не дивлячись на цей союз, імператриця Катерина зруйнувала Запорізьку Січ, як тільки вона втратила значення військового форпосту проти турецької та татарської агресії. Деякі запорожці не змирилися і, не бажаючи йти на царську службу та тікати за Дунай, розійшлися по рідних домівках або ж відійшли до Ханської України. Цілком ймовірно, що певна група цих козаків осіла у Придністров'ї. Перші поселенці змушені були будувати на території необжитої місцевості абсолютно все: житло, конюшні, церкву-мазанку, паралельно несли військову службу та будь-якої миті були готовими стати на боротьбу з турками та татарами. Пізніше, у наступній битві Російської імперії з Туреччиною за Придністровські землі, було створено Чорноморське козацьке військо, яке дістало не одну перемогу для царського уряду, а козаки сподівались закріпитися на цих землях.

Однак вже у 1793 році козацькі родини змушені були покинути місцевість, яку почали обживати. Царський уряд ухвалює рішення про переселення козаків Чорноморського війська на Кубань, куди перемістився фронт боротьби з Османською імперією. Проте частина, а саме 310 козаків з родинами, залишилися у Біляївці. Тоді ж спустіла Біляївка активно заселяється біглими кріпаками, молдаванами з-за Дністра та іншими переселенцями. Після того, як козацьке військо пішло, оборона цієї частини Російської імперії значно послабилась. Тоді було ухвалено рішення Придністровські землі передати державі, а місцевих жителів віднести до державних селян, які, хоча і мали особисті свободи, але були прикріплені до певної території. У 1794 році сюди переселяють турбаївців з Полтавщини.

Учні Біляївської ЗОШ № 2 на святкуванні Дня міста

Станція Лобанівка

Жителі полтавського села Турбаї повстали проти намагань царського уряду виключити їх з козацького реєстру та зарахувати до числа покріпачених селян. Керівників повстання було засуджено до смертної кари або ж заслано до Сибіру. Іншим мешканцям села дозволили оселитися на землях Херсонської та Таврійської губерній. Згідно з відомістю до Біляївки в липні 1794 року прибуло 116 сімей, які налічували 255 чоловіків та 281 жінку. Вже у жовтні місцева влада доповідала, що поставила для них 88 хат. Окрім того, до Біляївки прибувають інші категорії населення з різних регіонів України, а з 1796 року тут дозволяють селитись полякам, болгарам та грекам. У 1799 році мешканців краю спіткало не одне лихо: засуха, неврожай, саранча, землетрус, який знищив частину будівель населеного пункту. Період з 1797 по 1802 рік увійшов в історію також епідемією чуми. 1805 рік відзначився тим, що почали будувати храм Успіння Пресвятої Богородиці. Проте, як свідчать архівні записи, церква тут діяла ще до спорудження кам'яного аналогу. Це була мазанка, накрита очеретом, яку спорудили козаки, що першими почали обживати ці землі. Новий храм, збудований, в основному, на пожертви гусарського полку, розквартированого тоді в Біляївці, відкрився для прихожан у 1806 році. З 1938 року храм був закритий, а в приміщенні містились авто-клас та столярні майстерні. І лише трохи більше десяти років тому Свято-Успенський храм знову почав діяти.

У 1829 році створюється Одеський повіт, до якого увійшли всі придністровські села, зокрема і Біляївка. За переписом 1820 року в селі нараховується 120 дворів з населенням у 1059 чоловік. В 1829 році знову спалахнула епідемія чуми, у 1830 людей косила епідемія холери, у 1834, 1839, 1843 роках сталися неврожай і голод, у 1838 ще й відбувся сильний землетрус. І все ж кількість населення в Біляївці збільшувалась і до 1879 року зросла до 2719 осіб. Біляївка часів 1896 року

В минулому церква, згодом Будинок культури працівників станції «Дністер», нині міський Будинок культури

представляла собою невеликий населений пункт, в якому проживало 5104 особи у 854 дворах, 90 відсотків хатин були із земляними підлогами та маленькими вікнами, вкриті комишем.

Свято-Миколаївський храм було освячено у 1900 році. Він вистояв, коли за часів Радянської влади руйнували церкви, залишився неушкодженим і під час Великої Вітчизняної війни. Сьогодні, як і 100 років тому, до нього йдуть сотні біляївців. Свято-Успенський та Свято-Миколаївський храми — джерело духовної сили міста.

Перші десятиліття двадцятого століття склалися для місцевих жителів несприятливо: посуха знищила частину врожаю, звичний уклад життя був зруйнований Першою світовою війною, на фронт мобілізували більше двохсот чоловіків Біляївки. Біляївців було обкладено додатковими податками та повинностями, на військові потреби у мирних жителів вилучалась провізія, худоба. Життя гіршало з кожним днем, не вистачало робочих рук, не було худоби, а податки все зростали та зростали. Рівень життя суттєво знизився. У кінці 1916 року виникає загальна криза, яка зрештою призвела до революційних подій. Однак з встановленням Радянської влади надії на мирне життя не справилися: Громадянська війна, голод, розруха, злидні характеризують той період в житті Біляївки. Оминути політичні процеси не вдається і досить скоро у селі створено селянську Раду та земельний комітет. В село після війни повертаються односельчани, які знаходяться під впливом різних політичних уподобань. Створюється «Селянська спілка», здійснюються спроби забрати земельні ділянки у крупних орендодавців. Арешт найбільшого землевласника А. Лупало триває лише один день, але він вбиває серйозний клин у стосунки між заможною та бідною частиною населення. З літа 1917 року в Біляївці дислокуються військові частини, які відступають з Румунії. Революційно налаштовані солдати та офіцери роз'яснюють біляївцям гасла про мир та землю. Під їх впливом у вересні селяни створюють волосне земство. На той час у Біляївці діє чотири органи місцевої влади: волосний уряд, комісар Центральної Ради з невеликим гайдамацьким підрозділом, земельний комітет та селянська рада. Після перемоги Жовтневої революції на розвиток подій в регіоні має вплив Другий з'їзд Румчерода, який відбувся 10 грудня 1917 року. З'їзд вибрав новий склад Румчерода та вирішив передати владу більшовикам. В січні 1918 року повідомлення про проголошення в Одесі Радянської влади швидко розповсюдилося Біляївкою. Біляївці витіснили із села гайдамаків і встановили Радянську владу, передавши її Радам селянських депутатів. Раду очолив А. А. Кобзар, до її складу увійшли Ф. А. Руденко, В. П. Волков, І. С. Кравченко та інші. Спочатку Рада взялася за облік усіх земель та їх перерозподіл. Крупний

землевласник Лупало, з якого почався розкол між селянами, був знову заарештований, а його землі передані селянам. Рада реформувала земельний комітет та взялася за продовольчі справи. Це були дуже насичені дні у Біляївці. Старше, більш виважене, покоління та заможна частина селян намагалися зберегти старі порядки, молодь та бідні усіляко підтримували революційні перетворення. Виникають також партійні осередки більшовиків, меншовиків та есерів.

В березні 1918 року почалась інтервенція: село окупували австрійські війська, вони починають з вивозу хліба та іншого продовольства. Разом з австрійсько-угорськими військами в село увійшли гайдамаки, намагаючись встановити органи влади Центральної Ради, однак вона проіснувала недовго, у кінці квітня її розігнали німецькі окупанти. На місцях, у тому числі в Біляївці, поновлюються дореволюційні порядки, у щойно вибраному органі місцевої влади переважають есери, а Ради селянських депутатів йдуть у підпілля. У квітні Румунія, скориставшись нестабільною ситуацією в державі, вторгається на територію України, захопивши землі між Дунаєм та Дністром, а Біляївка майже на двадцять років стає прикордонним населеним пунктом. Літом 1918 року створюються революційні комітети та партизанські загони, активними учасниками яких з місцевих жителів є І. І. Короленко, М. І. Вовченко та інші. Головою щойно створеного підпільного військово-революційного партизанського загону обирають І. І. Короленка, заступником С. С. Короленка, секретарем Д. Д. Рогачка. Коли у Німеччині відбувається буржуазно-демократична революція, Німеччина та Австрія виходять з війни, на цьому Перша світова війна закінчена. Багато біляївців, які виявили хоробрість, відвагу та мужність у цій війні, були нагороджені орденами та медалями. Скориставшись відходом австрійських військ, підпільники Біляївки та всього Придністров'я ведуть активну підготовку до повстання. 13 листопада 1918 року у будинку І. І. Короленка проведено об'єднане засідання членів ревкому придністровських сіл. У Біляївці керувати повстанням став С. Л. Будівський, а на водопровідній станції це доручено С. П. Печенкіну. Партизани продовжують боротьбу, повстають проти петлюрівців, французького гарнізону, об'єданого загону французьких, польських та білогвардійських військ. Взимку 1920 року в Біляївці відновлено Радянську владу і політичні перетворення знову продовжились. Зміни мали розповсюдитись не тільки на економічні відносини, в Біляївці також починається культурна революція, зокрема ліквідація неграмотності.

22 лютого 1920 року створюється волосний революційний комітет, який очолює Т. Й. Підмазко. Ревком готується до виборів у волосну Раду селянських депутатів, які були проведені

28 березня. Волосна рада обирається з більшовиків та есерів. Головою стає більшовик Сава Лукич Будівський. Головною проблемою для біляївців залишилося земельне питання. За часів Громадянської війни селянські господарства збідніли, більшість були зруйновані або доведені до краху. У селі створюється комісія з перерозподілу земель, до її складу, в основному, входять бідняки. Земля відбиралася у багатих та заможних селян та передавалася біднякам. Усе це призвело до ворожнечі між біляївцями та великого спротиву певної частини населення щодо радянської влади, як центральної, так і місцевої.

А тим часом тривають перетворення і в галузі культури. Уже в перші роки Громадянської війни в селі відкривається бібліотека, бібліотечний фонд утворюється за рахунок допомоги робітників міста Одеса. Спочатку у бібліотеці було кілька десятків книг, з часом фонд зріс до п'ятисот книжок. З'являються хати-читальні, регулярно підвозяться газети та журнали, доставка яких здійснюється попутним транспортом, оскільки пошта не працює, проводяться концерти, зустрічі з трудовою молоддю. На станції «Дністер» починає функціонувати клуб для молоді. Спочатку під нього переобладнали дерев'яний барак. Завідував клубом на громадських засадах І. Г. Угріковський. При клубі був духовий оркестр, який прославився на весь край. Керував ним Ф. А. Лапін. Працювали драматичний та інші гуртки. У 1924 році клуб перейшов до будівлі закритої церкви. Там він працює і донині. Досить довгий час клуб утримувався на балансі станції «Дністер», до комунальної власності міста Біляївка перейшов у 2010 році. Але повернімося у двадцять років, коли біляївці, як і уся країна, намагалися ліквідувати безграмотність. Особливо широкий розмах це набуло у 1923 році: у селі створюється райсільбуд, використовуються школи, спеціально створюється спілка «Геть безграмотність!», відкриваються школи лікбезу. До цієї роботи долучають усіх жителів, які знають грамоту. У зв'язку з тим, що приміщень не вистачає, центри ліквідації безграмотності утворюються прямо в будинках селян. Особливу роль у цій роботі відігравали представники сільської інтелігенції, серед них Ф. С. Підмазко, С. Ф. Чабан, Ю. С. Чорний.

Центр району

В кінці 1922 року Україну було розподілено на губернії та округи, а протягом 1923 року відбувався розподіл округів на райони. Остаточні дані станом на 1 липня 1923 року губернська комісія опублікувала у спеціальному випуску. Одним із сімнадцяти районів Одеського округу було названо Біляївський район із центром в Біляївці. Відтоді Біляївка стає центром економічних, політичних та культурних перетворень цілого регіону, тут створюються районні органи різного ґатунку, змінюється, хоча і повільно, зовнішній вигляд

населеного пункту, його благоустрій, проходять усі регіональні наради. Але все по порядку.

В червні 1924 року за півтора кілометри від станції «Дністер» закладено перший камінь селища Ілліча, і почалось будівництво житла для робітників станції, адже до цього вони мешкали в бараках у дуже несприятливих умовах. А оскільки у цьому році помер В. І. Ленін, то селище назвали Іллічівка, згодом перейменували в Іллічівський, проте прижилась назва «селище Ілліча». Проект розробив інженер водопроводу П. Ф. Рябушкін (або Рябушин) і вже у першому році будівництва з'явилися чотири будинки. У 1926 році селище Ілліча як адміністративна одиниця входить до складу Біляївської сільської ради, маючи в наявності 42 родини, які налічували 141 особу. Поряд з житловими будинками були зведені сараї для тварин. Між станцією та селищем був розбитий сад та виноградник. Незважаючи на те, що Біляївка знаходилась на березі річки, а в серці населеного пункту знаходилась станція «Дністер», село протягом п'ятдесят чотирьох років від вводу станції в експлуатацію було без централізованого водопроводу. Лише у 1927 році з'явився перший водовод по сучасній вулиці Леніна. Однак спочатку використовувати цю воду могли лише державні установи та робітники станції «Дністер». Більшість населення користувалось водою з криниць та водоймищ плавень або купувала воду в будці, що знаходилась в центрі Біляївки на місці нинішньої квіткової крамниці і звідки здійснювався продаж води.

Тяжкими і голодними стали для біляївців, втім як і для всієї країни, 1932 – 1933 роки. Про цей період розповіла Д. Є. Фоменко (Рогачко), яка народилася у 1916 році і за своє життя багато чого пережила та побачила. Дарія Єрофіївна розповіла, що їхня багатодітна сім'я була заможною, мала землю, на якій вирощувались виноград, городина, хліб. Зі старанням працювали, і земля відповідала хорошими врожайми, тому, коли настали голодні

роки, сім'я мала і свій хліб, і до хліба. Однак біда їх не минула: захворів на черевний тиф і помер батько. Тож, Дарія, закінчивши два класи початкової школи, змушена була заробляти гроші, стала нянькою. В роки колективізації сім'ю Рогачків розкуркулили і забрали все, навіть хату. Вони змушені були ходити по сусідах, просити притулку. Зрештою їм дали тимчасове житло. Дарії та іншим підліткам доводилося тяжко працювати, але найважче було пережити почуття голоду і страху перед смертю, які переслідували їх постійно, адже люди пухли і вмирали в них на очах, і діти завчасно ставали дорослими.

Тим не менше, життя тривало з усіма його принадами. До 1935 року молодь Біляївки збиралася у клубі, який працював в будівлі закритої церкви, однак він не задовольняв потреби селян, і у тридцятих роках всім миром поряд з сучасною ЗОШ №1 збудували сільський клуб. Подія ця була радісною, однак не довго тривала. Одного дня клуб рухнув, на щастя, ніхто не постраждав. Тоді було вирішено не відбудовувати це приміщення, а збудувати новий Будинок культури. Упродовж двох років проводилися роботи методом народного будівництва, а у вересні 1935 року Будинок культури, названий на честь Постишева, був урочисто відкритий. Будинок культури був на 400 місць з танцювальною залом, кіноустановкою, музичним гуртком. У бібліотеці при Будинку культури влаштовували читачькі вечори та конференції, під час яких обговорювали нові твори письменників, організовувалися диспути та вечори запитань-відповідей. Тут розташовувався районний історично-краєзнавчий музей. Через необережне поводження з вогнем місцевих безхатків дерев'яний дах Будинку культури загорівся, і у лічені години будівлю разом з унікальними експонатами музею знищив вогонь. Відновлювали установу, як і раніше, методом народного будівництва. В той період більшість споруд будувалось таким способом. У 1936 році до

Старий Будинок культури, відкритий у вересні 1935 року

Учасники семінару завідуючих та бригадирів МТФ Біляївського району, травень 1941 року

Біляївки приходить кінематограф: кіноустановка встановлюється в клубі станції «Дністер».

Герої і пам'ять

І десяти років не минуло після голодного 1933 року, як почалась Велика Вітчизняна війна. Вже з перших її днів та тижнів Біляївку, що була тоді прикордонним селом, обстрілювали з боку Паланки. Почалась мобілізація. Загалом, з 1941 по 1945 рік біляївська земля віддала фронту дві тисячі своїх дочок та синів, які своїм життям захистили рідну землю від фашистської навали. Першими на фронт пішли добровольці, які вже 23 липня почали звертатися до військкомату з проханням забрати їх на фронт. У місцевих колгоспах та на станції «Дністер» формується винищувальний батальйон. Особливо важливим завданням для бійців батальйону була оборона станції «Дністер». Однак противник тіснив оборонців краю, станція «Дністер» змушена була припинити свою роботу, а Одеса у розпал спекотного літа задихалася від спраги. І тоді було ухвалено рішення прорватися до Біляївки та подати в Одесу воду. З цією метою зібрали усіх працівників станції «Дністер», які залишилися. 14 серпня вісімнадцять працівників станції на чолі з заступником начальника станції М. Г. Коновальчуком в'їхали до Біляївки. Прибувши на станцію та зібравши робочих, вони розтопили котли, запустили одну машину та протягом доби подавали місту воду по 40 кубометрів на добу. Це відбувалось у кількох метрах від румунів. Коновальчук та робітники станції справилися з поставленою задачею, а залишили Біляївку за кілька годин до приходу окупантів на станцію.

За часів румунсько-німецької окупації примарем у Біляївці був І. А. Дима, інформація про якого різниться. Розповідають безліч історій, які підтверджують його прихильність до біляївців і суперечливі вчинки для служителя окупаційної влади. Так, нібито він врятував одну місцеву вчительку. Вона відмовилась працювати у школі,

а свою відмову пояснила станом здоров'я, але її запідозрили у занадто сильній прихильності до Радянської влади. Наступного дня до неї з обшуком прийшли румуни разом з примарем Іваном Димою. Він, ризикуючи власною головою, запитав у жінки російською, якою не володіли румуни, чи немає в хаті чогось, за що жінку могли б заарештувати. Розуміючи, що втрачати нічого, вчителька відповіла, що на одному з портретів на блузці є партійний значок. Дізнавшись, де захований портрет, примар зробив все можливе, щоб відволікти від цього місця румунів. Вони так і пішли, нічого не знайшовши. Таких прикладів згадували десятками. У чому ж справа? Завісу над цією тайною вдалося відкрити не одразу. Лише після закінчення війни стали ходити чутки, що Іван Андрійович Дима був «призначений» на посаду примара Радянською владою.

Для кожного біляївця особливим є Меморіал Слави, найсвятіше місце, де вшановується пам'ять визволителів міста, де увіковічені в граніті сторінки героїчного минулого Біляївки. Рідна земля втратила на полі бою більше тисячі біляївців, серед яких 598 воїнів нагороджено орденами і медалями. На їх честь і споруджено Меморіал. Чому саме це місце було обране для Меморіалу Слави? У далекому 1941 році тут знаходилася Базарна площа. Коли румуни увійшли до Біляївки, одразу попередили жителів, що будь-яке сприяння партизанам, будь-які недружелюбні акції проти нової влади будуть суворо каратися. Перший недружелюбний акт дорого коштував біляївцям. 27 або 28 серпня румунські загарбники зігнали всіх жителів на Базарну площу і на очах сельчан розстріляли чотирьох найактивніших учасників опору. Тіла патріотів протягом кількох днів знаходилися на місці страти. Лише згодом румуни дозволили родичам забрати та поховати покійників. У квітні 1944 року на тому місці, де зараз знаходиться районний відділ міліції, був розташований

Святкування Дня Перемоги
міською організацією ветеранів (2010 рік)

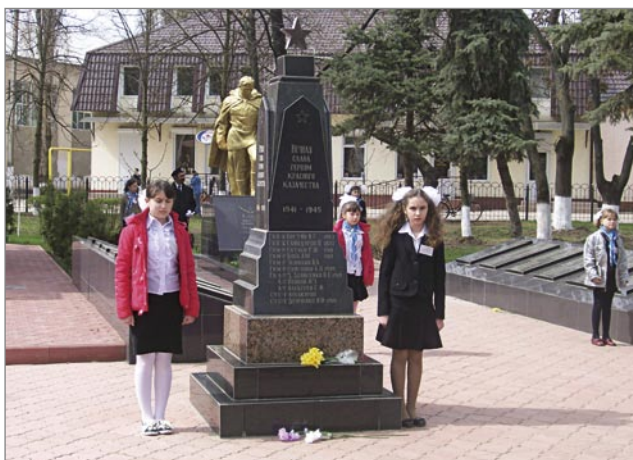
Пам'ятник Скорботної матері на місці, де в 1941 році
були страчені учасники винищувального батальйону

шпиталь № 200 корпусу Плієва. Пораненим не вистачало ліків, бинтів. Жителі міста зносили у шпиталь білизну, самогон (оскільки не було спирту), але все одно визволителі помирилися десятками, а хоронили їх на тодішній Базарній площі. Тоді, у 1944 році, там встановили просту тумбу з Червоною зіркою. У 1957 році сюди перепоховали бійців корпусу Плієва, які полягли на підходах до міста. У 1968 році сюди ж перепоховали останки воїнів, які покоїлися в братських могилах на вулиці Гагаріна. В рік 65-річчя з Дня Перемоги перепоховали і тих, хто знайшов останній спокій у різних куточках міста, віддавши життя за визволення Біляївки. Тож, не дивно, що це місце, яке стало братською могилою, вважається святим і саме тут встановлено Меморіал.

У 1969 році на Меморіалі Слави з'явилася дошка пам'яті Героїв Радянського Союзу. На ній фотокартки героїв були у простих дерев'яних рамках і доводилося щороку їх оновлювати. У 1983 році рішенням міської ради було встановлено Стелу Героїв Радянського Союзу. У 2010 році ця Стела повністю була реконструйована, урочисте відкриття її відбулося на День Перемоги. Серед дев'яти портретів Героїв Радянського Союзу, уродженців Біляївського району, розміщених на Стелі, майже половину представляють мешканці Біляївки: Ю. П. Дорош, П. М. Згама, В. І. Кіпенко, С. Т. Кравченко та повний кавалер ордена Слави Г. Г. Ляхівський. Поряд споруджено пам'ятник котовцям та героям Червоного козацтва, з останнім пов'язана цікава історія. Це був надгробний пам'ятник, який раніше своєму батькові на кладовищі села Доброжанове встановили діти. Пам'ятник зняли та перенесли у Біляївку. До комплексу додався пам'ятник воїнам-інтернаціоналістам, створений силами районної спілки воїнів-інтернаціоналістів (голова О. Е. Авакян), урочисте відкриття якого відбулось 15 лютого 2002 року. У 2003 році за ініціативи міської ради з'явився пам'ятник

жертвам Голодомору та політичних репресій. У 2007 році також за сприяння Біляївської міської ради відбулося відкриття Стели біляївцям, які повернулися з війни переможцями. Тож, біляївці приходять до Меморіалу Слави поклонитися героям усіх поколінь, землякам, що брали участь у бойових діях різних битв і гідно несли звання уродженців Біляївщини.

Окрім того, у Біляївці є декілька інших пам'ятників. Зокрема, це пам'ятник Скорботній матері. У місці його будівництва у 1941 році були страчені представники Біляївського винищувального батальйону, більше п'ятдесяти місцевих жителів. Біля районного відділу внутрішніх справ встановлено пам'ятник загиблим міліціонерам. Ініціатор будівництва цього пам'ятника тодішній керівник Біляївського РВ ГУМВС України в Одеській області О. М. Касянчук. 7 травня 2010 року о десятій ранку напередодні 65-ї річниці Великої Перемоги нашого народу в Великій Вітчизняній війні біля пам'ятника Т. Г. Шевченку відбувся урочистий захід, присвячений присвоєнню парку назви «Парк Перемоги» та встановленню там пам'ятного знаку. Завдяки наполегливій праці керівника групи «Пошук», в минулому завуча з виховної роботи Біляївської ЗОШ №1, зараз керівника районного краєзнавчого музею Євгенії Василівни Коваленко та вчительки тієї ж школи Надії Кіндратівни Ройбул, починаючи з 1974 року, було зібрано інформацію про воїнів, що загинули під час визволення міста. Вагомий внесок у зберігання пам'яті про героїчне минуле краю зробив вчитель Біляївської ЗОШ №1 Валентин Андрійович Носов, який і нині опікується музеєм бойової слави цього учбового закладу. Учасники групи «Пошук», до якої входять учні ЗОШ №1 і ЗОШ №2 і якою керує В. А. Носов, представляли Одеську область на Третньому міжнародному зльоті пошуковців в Автономній Республіці Крим і стали переможцями зльоту за підсумками 2011 – 2012 років.

*Караул біля пам'ятника героям
Чорноморського козацтва несуть учні шкіл Біляївки*

*В. А. Носов, керівник
групи «Пошук» зі своїми вихованцями*

Є у Біляївці вулиця Генерала Плієва, названа на честь двічі Героя Радянського Союзу Ісси Олександровича Плієва. Місцеві жителі знають, що війська Плієва звільняли Біляївку від окупантів, проте мало хто знає, що місцева жителька Онисія Згама врятувала легендарному генералу життя. Це сталося в квітні 1944 року, коли воїни Плієва рятували станцію «Дністер» від знищення. У спогадах начальник розвідки кінно-механізованої групи, полковник у відставці І. Ф. Юрков писав: «Разведчики незамеченными подошли к трехметровому забору, поверх которого была натянута колючая проволока... Козлов осмотрелся: «Попробуем осторожно свалить забор». Рослый казак быстро встал на торец бревна и отрезал несколько колец проволоки, которая висла в округ забора. Тем временем разведчики соорудили из досок лестницу, положили ее на наклонившийся забор. Капитан первым опустился за изгородь. За ним один за другим переправились остальные. Дозор подошел к водонасосной станции. Вдоль стены медленно ходил часовой... После глухого удара солдат свалился. Разведчики бросились к главному зданию водоканчки, пытаясь захватить ее, туда же ворвались танки, огнем и гусеницей уничтожая вражескую охрану. С помощью местных рабочих разведчики обрезали все подозрительные провода, идущие к агрегатам, подготовленным взрыву. Так была спасена система водоснабжения Одессы. Всю ночь Плиев сидел на телефонном аппарате, справлялся о результатах боя... Дважды ложился отдохнуть, но сна не было. Только сообщение о захвате Беляевской водоканчки действовало на командующего успокаивающе. Он прилег на кровать. Измученные и уставшие многодневными боями бойцы, в основном офицеры, получили разрешение на двухчасовой отдых. Все устроились как могли: сидя за столом, кто на полу, кто на скамейках, — и уснули непробудным сном. Не спать должен был один только дежурный, но и

он с трудом боролся со сном». Все це відбувалось в хаті Онисії Згами, де розташовувався штаб наших військ. Противник, постійно атакуючи, намагався повернутися до Біляївки. Жінка, побачивши, що в село повертається ворог, під кулями нападників підбігла до своєї хати з криками: «Хлопці, хлопці, вставайте! Фашист іде!».

Почувши ці несамовиті крики, бійці миттєво прокинулись. Пролунала команда Плієва: «В ружье!» Плієв залишився вдячним своїй спасительці. Після війни на адресу сільської ради прийшла телеграма: «У Біляївку іде двічі Герой Радянського Союзу Ісса Плієв до жительки Біляївки Онисії Згами». Дізнавшись про візит такого шанованого гостя, сільрада та військкомат за лічені дні відремонтували Онисії будинок, ворота та паркан.

Відновлення

Війська пішли далі, звільняючи від фашистів інші території, а в Біляївці відразу після визволення запрацювала телефонна станція на 100 номерів. У цей же час радіовузол отримує обладнання на дві з половиною тисячі радіоточок. Починає працювати поштове відділення. У 1944 році Біляївську пошту очолював Бородин, а головним інженером телефонного зв'язку був Степан Тьосса. Працювало чотири листоноші від колгоспу та чотири оператори. На підприємстві ветеранами праці є: Параска Кирилівна Приходько, Клавдія Іванівна Алексеєнко, Євгенія Афанасіївна Котлова, Надія Іллівна Мельник та Віра Федорівна Руденко, яка віддала улюбленій професії 50 років життя і має єдиний запис у трудовій книжці. В 1968 році Біляївське поштове відділення реорганізовується у Біляївський вузол зв'язку, а в 1995 році від нього відокремлюється цех електрозв'язку №1 під керівництвом Олександра Михайловича Неугоднікова. З 2003 року він знову змінює своє найменування і відтоді називається «цех обслуговування споживачів», який нині очолює Людмила Олександрівна Бондарчук.

Є. В. Коваленко, керівник районного краєзнавчого музею під час чергової зустрічі з ветеранами

Пам'ятник визволителям Біляївки — кінно-механізованої групи І. О. Плієва

Центральна ошадкаса у Біляївці відкрилась у 1946 році, першим управляючим був Григорій Іванович Горський, головним бухгалтером став Іван Федорович Пащенко. Згодом ошадкаса була реорганізована у філію Біляївського відділення №5422 державного Ошадбанку. Після війни у Біляївці з'являються також перші кілька десятків кілометрів електроліній. Спочатку вони прокладались за кошт жителів, які на підводах привозили з Одеси необхідні матеріали. Першим керівником підприємства був П. А. Ройченко, питанням проведення ЛЕП займався особисто голова райвиконкому С. М. Сидько. Надійними та активними помічниками керівників району були члени районної комсомольської організації, першим секретарем якої у 1955 році обрано Ніну Павлівну Гуріну. Вона згуртувала навколо себе дієздатний актив, який впливав на результати праці молодих біляївців, організовував дозвілля. Суботники по благоустрою Біляївки перетворювались на веселі зустрічі, заходи, які влаштовувались працівниками освіти, збирали сотні людей, а танцмайданчик під відкритим небом і досі пам'ятають біляївці середнього віку. Ніна Гуріна, яка була справжнім лідером молоді, в 1957 році була нагороджена путівкою на VI Всесвітній фестиваль молоді та студентів у Москві, в 1958 році її нагородили Грамотою Центрального Комітету ЛКСМУ.

У книзі наказів райсільгоспкомунхозу перший запис датується 1953 роком. Саме відтоді починається історія цього підприємства, яке у 1955 році реорганізовується в комбінат комунальних підприємств, а з 1991 року називається виробничим управлінням житлово-комунального господарства (ВУЖКГ). 15 жовтня 2010 року від ВУЖКГ було відокремлена структура КП «Біляївський водоканал». Сьогодні ці підприємства продовжують працювати та забезпечувати місто необхідними послугами. У 1956 році в Біляївці з'являється перше заасфальтоване полотно:

ділянка дороги вулицею Леніна, потім центральна алея парку. До середини вісімдесятих років у селі було вже 40 кілометрів вулиць та доріг з твердим покриттям та близько тридцяти тисяч квадратних метрів тротуару.

Сільськогосподарські підприємства

Весною 1920 року в Біляївці створено перше колективне господарство. Проте незабаром комуна «Вулкан» розпалась. Восени у будинку першого голови ревкому Т. Й. Підмазка зібрались його брати Н. Й. Підмазко, З. Й. Підмазко та односельчани: С. Л. Будівський, С. С. Короленко, Е. Грузин, Т. Сурженко та вирішили обробляти землю колективно. Так, з семи індивідуальних господарств утворилась комуна «Червоний промінь». Першим головою був обраний Т. Й. Підмазко. Тоді ж у селі утворюється товариство зі спільного обробітку землі «Джерело». У березні 1921 обидва господарства об'єдналися в одну сільськогосподарську артіль. Головою артілі став Т. Й. Підмазко. З 1925 року артіль очолив Петро Іванович Полубок. Якщо у 1921 році в артілі нараховувалось 26 родин, то за керівництва П. І. Полубка до 1932 року колгоспу об'єднував 260 родин. На початку тридцятих років полив у «Червоному промені» здійснювався на площі в 35 гектарів. Тоді ж господарства району отримали перші трактори, один «Фордзон» почав обробляти і лани «Червоного променя», першим трактористом колгоспу став біляївець Петро Радіонович Владов. Типовим фактом біографії П. І. Полубка є те, що попри його заслуги, адже у 1932 році артіль успішно виконала план заготівель сільгосппродукції, він жорстоко був покараний Радянською владою. Зерно, яке залишилось в господарстві після виконання плану заготівлі, Полубок таємно від районного керівництва роздав колгоспникам на трудодні. Ці дії були розцінені як злочинні, його було віддано під суд, який виніс суворий вирок: 10 років в'язниці. Після звільнення Петро Іванович повернувся

Семінар секретарів комсомольських організацій Біляївського району, 1957 рік

Голова одного з перших колгоспів Біляївки «Вірний шлях» Г. Л. Тьосса з дружиною

до Біляївки, працював у райспоживкооперації. Після П. І. Полубка господарство багато разів змінювало керівників, але його трудівники завжди були прикладом наполегливої праці. Саме завдяки цьому господарство у 1940 році стало мільйонером, а протягом дев'яноста років завжди залишалось одним з передових в Біляївському районі, новатором і прикладом для багатьох підприємств. Недаремно саме на базі цього підприємства проводяться семінари по обміну досвідом для керівників середньої ланки усіх господарств району. Останній передвоєнний семінар для завідуючих фермами та бригадирів МТФ району відбувся у Біляївці в травні 1941 року, на якому обговорювалися завдання третього п'ятирічного плану по нарощуванню темпів виробництва продукції тваринництва. Хоча учасники семінару готові були діяти активно, їм не судилось застосувати отримані в передовому господарстві знання, адже за місяць після цієї зустрічі розпочалась Велика Вітчизняна війна.

Після війни сотні працівників господарства працювали, аби повернути славу «Червоного променя» та достаток у родині. Досить скоро довоєнний рівень було відновлено, а трудівники досягали ще більших успіхів. В 1965 році орденом Леніна була нагороджена Майя Марківна Душко, яка виростила по 418 центнерів капусти на площі у 86 гектарів, У 1970 році цієї ж нагороди удостоєний Василь Авксентійович Бабенко, імена всіх орденоносців ви знайдете у розділі «Величні і прості» цієї книги. Тільки добрі відгуки ви почуєте про агронома овочівництва Тетяну Устинівну Норенко, яка довгий час працювала в радгоспі бригадиром овочівницької бригади, потім керуючою відділенням, після чого її було обрано секретарем партійної організації радгоспу «Червоний промінь». Коли в 1983 році в Біляївці відкрилась філія Лиманського сільського професійного училища №1, вона стає першим її директором. Треба також відзначити,

що господарство на відміну від багатьох інших, створених в перші роки Радянської влади, збереглося до наших днів і продовжує досягати високих результатів. Близько тридцяти останніх років підприємство, яке було реорганізоване в агрофірму «Промінь», успішно очолює повний кавалер ордена княгині Ольги Ольга Василівна Вовченко. Після закінчення медичного училища вона спочатку працює медсестрою, а потім завідуючою ФАПом в селі Червона Гірка, згодом завідує лікарняною амбулаторією Василівки. Так склалися обставини, що усе подальше життя Ольги пов'язалося із організацією сільськогосподарського виробництва. Спочатку працювала економістом, головним економістом в колгоспі імені Кірова, окрім теоретичних знань, набувала практичний досвід, який згодився, коли очолила тоді ще радгосп «Червоний промінь». Як би не змінювались обставини, господарство постійно збільшувало обсяги виробництва, стало економічно міцним, залишаючись і нині одним із передових в районі.

Після створення артілі «Червоний промінь» в Біляївці, починаючи з 1921 року, з'являлись десятки колективних господарств. Одні з них досить швидко припиняли своє існування, інші продовжували господарювати разом, деякі змінювали свої назви, піддаючись новим віянням життя: «Комсомольська правда», «Червоний хлібороб», «Вірний шлях» та таке інше. У 1928 році було створено артілі «Вірна праця», а на початок цього року в Біляївці вже працювали артілі: «Шлях до соціалізму», «Ранок», «Агрокультура», «Червоний незаможник», що згодом об'єднались в колгосп під назвою «Червоний маяк», який з 1932 року став носити назву «Друга п'ятирічка». В цьому році декілька передовиків колгоспу були удостоєні державних нагород, а чабан В. Салтановський та механізатор І. Дигуляр нагороджені малими срібними медалями Виставки народного господарства. Чотирма роками пізніше

*Керівник агрофірми «Промінь»
О. В. Вовченко, повний кавалер орденів княгині Ольги*

*Т. М. Неплій, В. В. Норенко (директор радгоспу
«Родина»), А. М. Бузіян, Н. М. Андрєєва (1 січня 1988 року)*

доярка із Біляївки Н. Браславська занесена до Книги пошани Десятого з'їзду ВЛКСМ. Саме на базі колгоспів «Друга п'ятирічка» та імені Лисенка у 1957 році утворюється колгосп «Батьківщина», який згодом реорганізується у радгосп. Після об'єднання покращується матеріальна база господарства, з'являються новобудови, серед яких споруджені у 1957 році десять тваринницьких приміщень, кормоцех, цех з переробки овочів, дев'ять житлових будинків на 24 квартири. Це було тільки початком згодом успішного господарства. З 1965 року директором радгоспу був Я. М. Щукін, секретарем парторганізації було обрано О. І. Бородуліна. З 1971 по 1975 рік радгосп очолював ветеран Великої Вітчизняної війни, відомий та авторитетний в районі різноплановий керівник П. В. Сердюк. Петро Васильович починав свою роботу у сільському господарстві в селі Нерубайське, потім поповнював свої знання в школі голів колгоспів, працював на відповідальних посадах в декількох господарствах району. Коли прийшов в радгосп «Батьківщина», мав великий досвід і вдало застосував його на практиці. Далеко за межами Біляївки є відомою також В. Т. Довженко, яка працювала в радгоспі протягом десятків років, починаючи від обліковця городньої бригади, згодом ставши керівником виробничого відділку. Вона була депутатом Верховної Ради УРСР трьох скликань, мала декілька орденів і медалей, а у 1975 році була нагороджена орденом Леніна. Землі радгоспу «Батьківщина» були також дільницею для учбових закладів, а учнівська бригада «Ритм» Біляївської ЗОШ №1 отримувала тут надійні знання і посідала призові місця серед учнівських бригад району, області, республіки. У 1985 році радгосп очолив Володимир Васильович Норенко, який до того працював секретарем парторганізації радгоспу «Червоний промінь». Умілий організатор, доступний та доброзичливий, він здобув авторитет і повагу працівників радгоспу, закріпив усі попередні

досягнення господарства, підтримував роботу учнівських бригад, що навчалися роботі на землі.

Охорона здоров'я

У 1921 році в селі відкривається невеличка лікарня на 20 ліжок з амбулаторією, зуболікарським кабінетом, пологовим відділенням та аптекою. Під медичний заклад пристосували будинок багатія, що втік після революційних подій. Хоча у лікарні працює невеликий колектив, що складається з лікаря-терапевта, фельдшера, та чотирьох санітарок, робота була налагоджена добре. Медичні працівники провели медичний огляд населення та серйозно боролись з епідеміями тифу, холери та іншими хворобами, здійснювали масову вакцинацію жителів. Крім того, читались лекції на медичні теми пересічним громадянам населеного пункту. В той час працювала також лікарня на станції «Дністер», якою керував В. С. Манкевич. Слава про його чуйність та професійність вийшла за межі Біляївки. Істинне служіння людям Володимира Сергійовича було високо оцінено державними нагородами, серед яких найвищою став орден Леніна. Після війни досить довго у Біляївці не було централізованого пункту надання медичної допомоги, за якою люди звертались до лікарняної дільниці села Маяки. Але і там працювали усього один лікар та два фельдшери. Більш заможні селяни відвідували лікарні міста Одеса. У 1957 році до Біляївки переводять з села Троїцьке районну лікарню на 50 ліжок з такими відділеннями: терапевтичним, клінічним, хірургічним, педіатричним, та п'ятьма лікарняними кабінетами. Усього в лікарні працювало 19 лікарів та 45 фахівців з середньою медичною освітою. Розпочала функціонувати санітарно-епідеміологічна станція. В 1987 році була здана в експлуатацію остання черга нового багатоповерхового приміщення центральної районної лікарні, коли головним лікарем працював Б. І. Галайко. Подобиці про роботу лікарні читайте у розділі «Охорона здоров'я».

Танцмайданчик під відкритим небом і досі пам'ятають біляївці

Колектив автоколони під час святкового параду (початок 70-х років)

Служби сервісу

У 50-ті роки розвиваються служби сервісу. В 1958 році у Біляївці з'являється автоколону. Одеська автобаза вирішила виділити авто-транспортну допомогу біляївським хліборобам. Першими машинами автоколони були ГАЗ-51 та ЗІС-150. Очолив підприємство Григорій Серафимович Філішов. Він розповів, що кілька років поспіль підприємство тіснилося на території Свято-Успенського храму. Скільки директор не звертався до різних інстанцій, всюди відповідь була одна: немає іншого місця для розташування автопарку. Якось трапилось лихо. Піднявся сильний вітер, між собою перетнулись проводи, які почали сипати іскрами. На той час при в'їзді до автопарку розміщувалась бензоколонка з сімдесятьма кубометрами бензину, вся територія була повністю заповнена автотранспортом. Впади хоча б одна іскра не на асфальт, а на бензоколонку, вибух був би такий, що почула б вся Біляївка. Від іскор запалали декілька хат та комиш, який був складений на подвір'ях, вітер піднімав вогняні шари комишу і кидав їх на наступну і наступну хату. У цьому пеклі вогню та диму, як оберегом накритий, стояв Свято-Успенський храм, переобладнаний під гаражі. Вже через декілька днів обласне та районне керівництво знайшли автопарку на краю Біляївки нове місце. Відтоді автопарк пережив чимало реорганізацій.

У 1978 році підприємство очолив Микола Васильович Шаглій, а автопарк став одним з головних донорів державного та районного бюджетів, у 2009 році майже мільйон гривень сплачено до казни у вигляді податків. Підприємство забезпечувало роботою більше ста жителів міста, а також гарантувало транспортне сполучення з навколишніми населеними пунктами району та обласним центром. Сьогодні, на жаль, весь колектив автопарку може залишитися без роботи, у 2010 році підприємство програло тендер

на внутрішньо-міські перевезення, що змусило майже на 50 відсотків скоротити обсяги робіт, кількість маршрутів, а також звільнити частину колективу та продати частину автотранспорту.

Паралельно з покращенням транспортного сполучення після війни вирішення потребував і стан доріг. Добра слава йшла про Біляївський районний дорожній відділ на чолі з Почесним дорожником України Федором Яковичем Бокало, який очолював цю організацію з 1946 року протягом сорока семи років. Його справу продовжив Іван Іванович Неплій. Зараз Біляївське РайДу після реорганізації в 2002 році під керівництвом Олександра Васильовича Сурмая славиться не тільки роботою, а й великою кількістю професіоналів, гідних ветеранів праці: дорожній майстер, учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні Захарій Дем'янович Гусаченко, машиністи автогрейдерів Михайло Григорович Геращенко, Микола Вікторович Підмазко та інші.

Добровільна пожежна охорона в Біляївці існувала ще у часи, коли та була невеличким селом, тоді добровольці з числа сільських жителів виконували її функції. Згодом на зміну прийшли кінні бригади. У 1957 році, коли Біляївка отримала статус селища міського типу, було ухвалено рішення про створення пункту пожежної охорони. До 1964 року тривало будівництво приміщення, а в Біляївці було запроваджено чергування представників пожежної охорони. Очолював підрозділ з 1964 по 1967 рік Семен Федорович Гранічний. Нині до Біляївського РВ ГУМНС України увійшли СДПЧ-27 і державна пожежна інспекція. На озброєнні вони мають п'ять автомобілів, з яких чотири пожежних та аварійно-рятувальний. Сьогодні ним керує Юрій Миколайович Бабіч. Кращими працівниками колективу є радіотелефоніст Ніна Іванівна Лепендіна, молодший сержант служби цивільного захисту Олександр Володимирович Григоренко,

У відбудованому Свято-Успенському храмі, як і раніше, проходять Богослужіння

Колектив Біляївського районного відділу ГУМНС України

командир відділення СДПЧ-27 Біляївського районного відділу та прапорщик служби, учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні, ветеран пожежної охорони Іван Софронович Суходольський. У 2004 році житель міста Біляївка Євген Бельченко став чемпіоном світу, у 2007 році виборов звання чемпіона та призера Європи з пожежно-прикладного спорту. Євген є корінним біляївцем, навчався у ЗОШ №2 та ЗОШ №1 (10 – 11 класи). «Хрещеним батьком» у спорті для Євгена став начальник пожежної частини В. О. Сліпущенко. Коли Євген ще ходив до шостого класу, для змагань з пожежно-прикладного спорту потрібні були спортивні та спритні хлопчики. Учителю фізкультури серед інших запропонував кандидатуру Євгена. Хлопець вже з перших змагань проявив себе та показав задатки справжнього майстра. З того часу не було навіть сумніву з вибором професії. Вступив до Харківської академії пожежної безпеки. З часом хлопця помітили і одразу зарахували до збірної команди. Євгена не можна вважати спортивною гордістю лише Біляївки, Заслужений майстер спорту у складі збірної команди України з ППС багато разів виборював для держави чемпіонські титули різного рівня.

У жовтні 1967 року створюється районний побутовий комбінат «Чайка», який на той час надає населенню 16 видів послуг. Директором установи став Афанасій Федотович Пивень, при якому працювало 24 швейника. Нині ТОВ «Чайка» є власністю трудового колективу і має в наявності фотоательє, перукарню, ремонт взуття та годинників, швейний цех з шістьма майстринями. Газове господарство у Біляївці з'являється в 1974 році. Перший колектив складався із сорока трьох чоловік. Вони доставляли біляївцям балони зі скрапленим газом. Машину, яка підвозила газ, доводилось караулити, адже, пропустивши її, можна було залишитися на довгий час без балону з газом. Тільки у 1992 році до Біляївки прийшло

природне блакитне паливо, про це більш детально розповімо у наступних розділах, адже діяльність господарства розповсюджується не тільки на Біляївку, а на увесь район.

Історія споживчої кооперації Біляївського району поринає у часи створення перших колективних господарств, коли в селі Градениці у 1922 році були створені сільськогосподарський та кооператив з пошиття одягу. На шляху свого розвитку районна споживча кооперація пройшла періоди піднесення, спаду, розквіту та різні випробування на життєдайність. Завдяки невтомній праці багатьох поколінь у споживчій кооперації створена значна матеріально-технічна база, що стала важливою складовою частиною соціальної інфраструктури сіл. В різні періоди районне споживче товариство очолювали Д. М. Бершадський, М. К. Губін, Д. В. Кислиця, І. С. Архипенко, П. А. Карнаковський, М. І. Баран, С. Л. Осміховський, Р. К. Кривошеїн, Є. К. Дурнев.

У сімдесяті роки райспоживспілку очолював П. М. Бухтіяров, який до того пройшов усі сходинки фахового зростання. В 1952 році закінчив Одеський кооперативний технікум і перші кроки на професійній ниві зробив на посаді товарознавця. Після служби в армії продовжував працювати за спеціальністю в Іванівському, Комінтернівському, Кодимському та Біляївському районах. В роки роботи на посаді директора республіканської оптової бази «Укоопторггалантерея» Петро Михайлович закінчив Львівський торгово-економічний інститут. В 1984 році повернувся до Біляївки і до виходу на заслужений відпочинок очолював правління Біляївської райспоживспілки. За вагомий внесок у розвиток споживчої кооперації області неодноразово відзначався грамотами обласної споживчої спілки, нагороджений знаком «Відмінник радянської споживчої кооперації», отримувал подяки від районної організації ветеранів, обирався депутатом районної ради.

Павільон районного побутового комбінату «Чайка» на районній сільгоспвиставці (1957 рік)

В. І. Курганський, П. М. Бухтіяров, Н. М. Волока серед співробітників Біляївської райспоживспілки

З 1997 року Біляївську райспоживспілку очолив В. І. Курганський. Після закінчення Одеського кооперативного технікуму в 1974 році Валерій Іванович був направлений на роботу в систему Біляївської райспоживспілки, де пройшов шлях від завторга Яськівського споживчого товариства до голови правління райспоживспілки. Йому довелося керувати спілкою в найважчі для неї часи, коли в багатьох районах області подібні підприємства припиняли свою роботу або ледь животили. Здібний організатор В. І. Курганський здійснив ефективні заходи для стабілізації фінансового стану та підвищення ефективності господарювання кооперативних організацій і підприємств. Майже 40 років віддав Валерій Іванович споживчій кооперації і завжди приділяв велику увагу захисту прав працівників галузі та пайовиків. За свою діяльність нагороджувався грамотами райдержадміністрації, облдержадміністрації, обласної споживспілки, отримав Подяку Кабінету Міністрів України.

Сьогодні райспоживспілка об'єднує 1120 пайовиків, до її складу входить 10 споживчих товариств. В системі споживчої кооперації функціонує 103 підприємства роздрібної мережі, 73 продовольчих та 30 непродовольчих магазинів, 16 підприємств ресторанного господарства. Нині оновлюється, приводиться до конкурентоспроможності діюча торговельна мережа та заклади ресторанного господарства, встановлюється нове обладнання, розвивається сфера послуг, здійснюється заготівля продукції сільського господарства, яка реалізується через споживчі товариства та ринок. В місті Біляївка введено в експлуатацію пекарню (завідуючий М. О. Гончаренко), працює ресторан «Дністер» на 200 посадочних місць, в селі Яськи відкрито кафе на 120 місць. Головою райкому профспілки працівників споживчої кооперації вже багато років є Надія Михайлівна Волока. Великий професійний колектив кооператорів

району спрямовує свої зусилля на подальший розвиток кооперативного сектору економіки, вносить вагомий вклад в організацію торгового обслуговування сільського населення, сприяє соціально-економічному розвитку району.

Освіта

Починаючи з часів реалізації гасла «Геть безграмотність!» в Біляївці завжди серйозно опікувались освітою не тільки дітей, а й дорослих. Нижче ми наведемо приклади роботи загальноосвітніх, вечірньої, музичної, спортивної шкіл, дошкільних закладів, а розпочнемо з розповіді про школи, які існували ще у ХІХ столітті, на місці яких нині працюють загальноосвітні школи №2 і №3.

Біляївська ЗОШ №3

Після вводу в експлуатацію станції «Дністер» для дітей співробітників відкривається школа. У збудованому для цього приміщенні на другому поверсі розміщувалась квартира для вчителя. У 1898 році до будівлі додали церкву, де кожної суботи для працівників станції правилась служба. Школа тоді була на повному забезпеченні станції «Дністер». У 1920 році станційна школа реорганізується у трудову з чотирирічним строком навчання. У 1924 році будується і нове шкільне приміщення, в 1937 році школа стає семирічною, саме відтоді веде облік свого існування Біляївська школа №3. Перший випуск семикласників припав на 1940 рік: Георгій Белов, Олена Белова, Лідія Єрмоленко, Ірина Єрмоленко, Володимир Журенко, Ганна Завальнюк, Віра Калашнікова, Надія Крилова, Олександр Норенко, Віра Петрова, Марія Норенко, Сергій Рогачко, Тетяна Степаненко. Спочатку школу очолювала Ганна Абдулла, а з 1940 року директором стала Раїса Захарівна Химчак. Учителювали тоді Ганна Андріївна Манкевич, Тетяна Василівна Собачкіна, Есфір Назаровна Левіна, Тамара Антонівна Покровська, Ніна Тимофіївна Богачова, Микола Всеволодович Бондарев, Дмитро

Останній дзвоник
в Біляївській загальноосвітній школі №3

Фото на пам'ять випускників
з вчителями ЗОШ №3 після останнього дзвоника

Михайлович Бойко, Павло Іларіонович Скумбрій. Налагоджений учбовий процес обірвала війна. Переважна більшість вчителів та випускників школи йдуть на фронт, беруть участь у бойових діях. Серед них: А. Д. Подоба, Євген Слободський (загинув), Олександр Критний (загинув), Сергій Рогачко, Олександр Норенко, Володимир Журенко, Віктор Попов, Павло Іржевський (загинув), Микола Довженко, Василь Зінкевич (загинув), Василь Нестеренко (загинув).

У післявоєнні роки школу довгий час очолювали досвідчені педагоги В. К. Чернобай та Н. С. Пугаченко. Пізніше директором школи працював П. В. Заїчек, заступником Л. В. Коваленко. Багато сил та енергії віддавали навчанню і вихованню дітей вчителі: В. Т. Лисенко, Л. В. Коваленко, З. В. Богаченко, М. І. Стеканов, М. А. Толкачева, М. П. Димброва, М. Л. Ткаченко, В. О. Любчак, А. Д. Таранов, В. К. Щуренко та інші. З 1975 по 1983 рік школу очолював М. Т. Мигаль, його заступниками були: Л. В. Коваленко, В. М. Ковбан, Т. Д. Попова, з 1983 по 1986 рік директором школи був А. І. Паненко, заступником А. В. Шаров, з 1986 по 1992 рік школу очолювала Н. О. Корепанова, заступник — В. М. Ковбан. У 1992 році директором школи стала Л. І. Міхеева, яка працювала на даній посаді до 2009 року. Під її керівництвом в 1994 році школа одержала статус середньої, а в 1996 році вийшов перший випуск 11-класників. На посаді заступника директора школи в цей час продовжує працювати В. М. Горюхіна-Ковбан. З 2009 року на посаді директора школи працює О. А. Тьосса, заступником — О. В. Персинська. За період існування школи з її стін вийшло 420 випускників, двадцять з них отримали золоті медалі, чотири нагороджені срібними. Учні підтверджують свої знання при вступі до вищих навчальних закладів. Так, в період з 1996 року 162 учні вступили на навчання до вищих учбових закладів. В школі проводиться профорієнтація

учнів на педагогічні професії. Як наслідок, із тридцяти трьох вчителів, які нині працюють у школі, п'ятнадцять є колишніми її випускниками. Традиція продовжується: і нині дванадцять учнів навчаються в педагогічних вузах Одеси.

Біляївська ЗОШ №2

Школа заснована в 1897 році як церковно-приходська поряд з церквою Святого Миколая, в ній в кількох кімнатах працювало два вчителі. Спочатку школа мала трикласний строк навчання, а потім стала чотирирічною. На фото 1913 року, зробленому на фоні старого корпусу ЗОШ №2 по вулиці Шевченка, ви бачите юних мешканців Біляївки, учнів церковноприходської школи, серед яких З. Г. Кобзар, родина якого була однією з перших серед поселенців Біляївки. Захарій Герасимович, як і багато його ровесників, загинув під час окупації, коли фашисти почали карати усіх, хто був бійцем винищувального батальйону. Через донос почалися арешти, а потім всіх зібрали і розстріляли на Пісках. Нині білявці знають це місце як пам'ятник Скорботній матері. Колишньому учневі теперішньої школи №2 в день загибелі було 43 роки. Таких відважних, як З. Г. Кобзар, за 115 років існування школа виховала сотні. А в часи Громадянської війни окупаційними військами заборонялося викладати українською мовою, тоді ж будівля школи була розгромлена, не було підручників, одягу та взуття дітям. Восени 1920 року школа із церковноприходської була реорганізована в народну, введено новий правопис, навчання проводилося українською мовою. Першими вчителями радянської доби було подружжя Глезових: Степан Кузьмич та Галина Іларіонівна, які жили в квартирі при школі. Обидва були віддані своїй справі, не дарма цю школу і досі називають «школою Глезових». Все своє життя Степан Кузьмич присвятив вихованню дітей; був завідуючим школою до 1941 року, після війни працював вчителем. Завідуючою у 1944 році

Приміщення загальноосвітньої школи №3, розташоване в селищі Ілліча

У верхньому ряду другий праворуч
З. Кобзар, розстріляний фашистами на Пісках

призначається Марія Петрівна Дімброва. Приміщення школи складалось всього з двох кімнат, де в дві зміни навчались учні 1 – 4 класів. В класах тоді налічувалось по 45 учнів, які сиділи на підлозі або за звичайними столами на лавах. Писали на клаптиках паперу, на полях газет, шпалерах. Вчителями були молоді дівчата, які самі щойно закінчили школу: Марія Василівна Тьосса, Марія Василівна Кушнір, Любов Дмитрівна Клименко, Паша Андріївна Ройченко, Софія Іванівна Чорна. Йшли роки, налагоджувалося життя, відбудовувались приміщення, збільшувалась кількість учнів, надходили підручники і зошити, з'являлися парти та дошки, провели реєстрацію учнів, поповнювався штат вчителів. Спочатку узимку приміщення не опалювалося, зате було налагоджено харчування учнів молодших класів та дітей, батьки яких загинули на фронті. Тяжкі воєнні та післявоєнні роки породили безпритульність. З метою надання допомоги безпритульним дітям, сиротам було вирішено переформувати один корпус навчальної школи в дитячий будинок, керівником якого призначається Юхим Семенович Чорний, який повернувся з фронту. З усього району в дитячий будинок було зараховано більше ста дітей різного віку. А найменших сиріт розмістили по домівках жителів Біляївки. Вихователі Софія Іванівна Чорна та Любов Дмитрівна Клименко добросовісно виконували свої обов'язки.

У 1947 році дитячий будинок переводять в село Троїцьке, а в Біляївці продовжує працювати початкова школа, завідуючою якою призначається Софія Іванівна Чорна. Мікрорайон розростається, з'являється багато молодих сімей, збільшується кількість учнів, виникає потреба у відкритті семирічної школи, що і сталося у 1953 році, а директором призначається Володимир Єфремович Котляренко. В школі налічується 250 учнів і працює 13 вчителів. В 1955 році відбувся перший випуск семикласни-

ків, класними керівниками були Любов Дмитрівна Клименко та М. І. Цибаньова. В 1958 році школу очолює ініціативний і цілеспрямований директор Василь Кирилович Дикий. У кінці шістдесятих років побудовано навчальний корпус, до якого через кожних 5 років добудовувалось по декілька кабінетів. Нові приміщення стали предметними кабінетами, зміцніла матеріальна база, побудували котельню. Школа утопала в квітах, які разом з учнями викохувала дружина Василя Кириловича, вчитель біології Майя Василівна Дика. На подвір'ї біля школи були посаджені молоді деревця, закладено молодий сад. Зараз дерева розрослися і шумлять під вікнами, ніби шепочуть про минуле.

В сімдесятих та вісімдесятих роках ХХ століття школу очолювали: Катерина Бенедиктівна Мусієнко, Михайло Юхимович Тарасенко, Федір Олександрович Гапоненко. Кожен з них додав неоціненний внесок в розвиток та становлення школи, так само, як ветерани педагогічної праці: Софія Іванівна Чорна, Марія Петрівна Подоба, Клавдія Никанорівна Коваленко, Марія Іванівна Холодило, Майя Василівна Дика, Любов Дмитрівна Клименко, Марія Василівна Кушнір, Анастасія Іванівна Підмазко, Марія Василівна Тьосса, Лідія Харитонівна Коваль, Ніна Олександрівна Степаненко, Любов Петрівна Кобзар, Євген Дмитрович Кобзар, Ніна Зосимівна Рогачко, Зінаїда Степанівна Шаповалова, Олександр Іванович Стиркул, Валентина Петрівна Панкова, Надія Василівна Михайлова. Багато любові, сил і натхнення вкладали вони в своїх вихованців, тому і продовжують їх місію випускники школи: Л. Д. Тяпкіна, Л. П. Бондаренко, Л. С. Бондарчук, О. П. Літостанська, Т. А. Волошина, Л. М. Семчіч, Л. О. Савко, Л. Д. Темченко, М. А. Давидов, Ю. А. Довженко, Ю. О. Бакал, М. А. Шамотій.

З 1986 року школу очолювала Алла Василівна Іванченко, її заступниками були Н. П. Маковецька, Л. П. Бондаренко, Л. В. Борисенко, А. Г. Гутовська, а колектив школи досяг високих успіхів.

*Перший випуск семикласників
ЗОШ №2 в 1955 році (7-б клас)*

*Директор школи з 1958 року В. К. Дикий,
керівник Дитячого будинку Ю. С. Чорний (праворуч)*

В 1999 році неповна середня школа реорганізована в середню, де навчається 543 учні. У 2001 році вийшов перший випуск 11-класників. За час існування школа випустила багато здібних, талановитих, працьовитих людей: бригадир радгоспу «Батьківщина», депутат трьох скликань Верховної Ради УРСР В. Т. Довженко; экс-голова районної державної адміністрації О. С. Чебан; директор радгоспу «Мирний» О. В. Вербицький; адмірал флоту О. М. Величко; Герой Радянського Союзу П. М. Згама. Багато інших випускників школи своєю працею та знаннями здобули авторитет і повагу. Школа завжди славилась спортивними успіхами. І в цьому заслуга вчителя фізкультури Євгена Дмитровича Кобзаря. Серед інших далеко за межами Біляївки відомі прізвища колишнього воротаря одеської команди «Чорноморець» Івана Григоровича Жекю та майстра спорту міжнародного класу, чемпіона світу з пожежно-прикладного спорту Євгена Вікторовича Бельченка. У школі результативно працюють гуртки: історичний, екологічний, спортивно-масовий та «Інтершкола». Нині під керівництвом А. Г. Гутовської в школі працює 41 вчитель, серед яких шестеро мають звання «Старший вчитель», а двоє є вчителями-методистами.

Біляївська ЗОШ №1

Завершено колективізацію і ліквідовано наслідки голоду 1933 року. Ось у такій атмосфері розпочинається будівництво середньої школи, для чого були мобілізовані всі засоби і можливості. Районні органи влади знаходили кошти, а колгоспи всього району допомагали транспортом і робочою силою. У будівництві брали участь і жителі села, це насправді було народне будівництво, яке завершилося у 1935 році. Тоді ж школа отримує статус середньої. Першим директором був призначений Дмитро Іванович Козяр, який разом з дружиною прибув до Біляївки у 1934 році і протягом всього життя пропрацював

на ниві народної освіти, викладав історію. Згодом Дмитра Івановича було призначено завідуючим відділу освіти Біляївського району. Учителями працювали: Л. Ф. Робачків, Г. А. Собачкіна, М. І. Терехов, В. І. Худолей, А. С. Могильда, Я. Ф. Величко, В. І. Прахова, Ю. С. Чорний та легенда ЗОШ №1, воістину народний вчитель В. І. Чернявська. Оскільки школа була першою середньою школою в районі, то в ній навчались діти всіх придністровських та інших сіл району. У 1939 році вийшов перший випуск 10-класників: 14 юнаків і дівчаток.

Мирне життя було перекреслено війною. Під час окупації школа продовжувала свою роботу до 1943 року. Тоді навчались лише хлопчики. Викладання велося румунською мовою, давались елементарні знання, закон Божий та румунська мова. Юнаків готували до роботи в румунському рабстві. Була жорстка дисципліна та муштра. За найменші провини румуни карали дітей нещадно. З самого початку війни румуни віддали частину приміщень школи під конюшні, декілька кабінетів було перетворено в катівні, де вели допити полонених червоноармійців, яких потім розстрілювали або на Погорілому, або у шкільному саду. В окупаційній школі навчались діти з усіх сіл району та Біляївки. Директором румунської школи був розвідник Матвій Миколайович Малай, який водночас був керівником комсомольсько-молодіжної підпільної організації, до складу якої входили 156 жителів Придністров'я. М. М. Малай викладав фізику та математику, для конспірації працював перекладачем у Біляївській примарії. Він досконало володів румунською та німецькою мовами. Знав усі плани окупантів і передавав їх членам підпілля. Завдяки йому вдалось зберегти десятки життів мешканців району. Після обвальних арештів та жорстоких катувань М. М. Малай в квітні 1943 року разом з іншими підпільниками був розстріляний на східній частині околиці села між Біляївкою та Маяками.

Педагогічний колектив ЗОШ №1 під час відпочинку в травні 1958 року

Перший директор ЗОШ №1 Д. І. Козяр, Т. М. Турбіна, директор школи з 2005 року

З перших днів війни Д. І. Козяр стає одним з організаторів Біляївського винищувального батальйону і його політкерівником, згодом він був учасником оборони Севастополя. У 1944 році разом з військами повертається до Біляївки і продовжує працювати завідуючим райвно. Зібрав учителів і довоєнних випускників школи, розгорнув роботу з підготовки учбового закладу до навчального процесу. Загальними зусиллями почали збір шкільного обладнання. Жителі села віддавали школі все, що мали: столи, лавки, табуретки, стільці. По селу були зібрані всі підручники, які чудом збереглися після чорних днів фашистської окупації. Зошитів не було, писали на газетах, на шпалерах, шматках паперу. Було знайдено і відкопано навчальні посібники, різне шкільне приладдя та хімічні реактиви, які від ворогів закопав вчитель математики Михайло Романович Грищенко. Через декілька років Дмитро Іванович Козяр знову очолює школу і буде працювати директором до 1964 року.

Росте село, народжуються діти. Постає питання про необхідність будівництва нового приміщення школи. Завдяки голові райвиконкому В. С. Бендюку, голові міськвиконкому В. Г. Дудку та директору ЗОШ №1 В. К. Дикому закінчується спорудження чотириповерхової будівлі, яка була доведена до ладу у 1972 році. У різний час після Дмитра Івановича Козяра директорами школи були: Іван Іванович Соколенко, Павло Григорович Козленко, Володимир Єфремович Котляренко, Василь Миколайович Підмазко, Юхим Семенович Чорний, Галина Микитівна Козленко, Василь Кирилович Дикий, Леонід Григорович Сніцер, Неля Іванівна Васильєва, Ганна Дмитрівна Яковішина, Михайло Йосипович Верес, Валентина Яківна Бручкус, нині школу очолює Тетяна Миколаївна Турбіна. Вони у різні часи впливали на характери та уподобання своїх вихованців, тому серед випускників школи багато гідних людей, що залишили добрий слід в історії рідного міста

та області, які сьогодні творять історію Біляївки, Одещини та України. У цьому короткому нарисі неможливо перерахувати поіменно вчителів, лікарів, службовців, землеробів, міліціонерів, юристів, бухгалтерів, робітників, підприємців, спеціалістів різних галузей та просто хороших людей, які можуть з гордістю сказати, що вони є вихованцями Біляївської загальноосвітньої школи №1. Історія школи продовжується...

Вечірня школа

На початку розповіді про розвиток освіти ми зауважили, що в Біляївці великого значення надавали освіті не тільки дітей, а й дорослих. Період після Великої Вітчизняної війни був не менш тяжким, ніж часи після Громадянської війни. Молодь, яка не вчилася під час війни, йде працювати, відбудовувати зруйноване місто, промислові та сільськогосподарські об'єкти. А як же з навчанням? У пригоді «перерослим» школярам стали вечірні школи. Після робочого дня сідали за парти не тільки юнаки і дівчата, а й сімейні пари. У вечірній школі Біляївки функціонували 5–10 класи. Очолювали школу в різні роки: В. І. Молчанов, В. К. Дикий, І. Г. Савченко, Д. І. Козяр, В. К. Чорнобай, В. Т. Марковська, Є. Д. Підмазко. Вчителями дорослих учнів у різні часи були та є вчителі: Є. Г. Малай, В. А. Стиркул, В. О. Любчак, Л. В. Бойко, А. П. Підмазко, Н. І. Рябополова, С. Г. Коба, М. Г. Титова, Т. С. Коваль, А. І. Паненко, І. М. Самородська, Д. І. Панта, В. М. Кваша, Л. Г. Сніцер, Л. П. Марковський. Перший випуск «вечірки» відбувся в 1951 році, випускниками в переважній більшості були учасники Великої Вітчизняної війни: повний кавалер ордена Слави Г. Г. Ляхівський, ветерани О. Д. Подоба, С. С. Славський, Г. М. Гілевич, В. І. Грицюта, П. П. Скрипник, С. І. Рогачко, І. В. Білий, Д. Ф. Салтановський, П. Г. Антошин, В. С. Бердніков, В. Г. Дудко та інші. Всі вони ввечері поспішали до вечірньої школи.

Учні Біляївської ЗОШ №1
під час святкування Дня міста

Педагогічний колектив ЗОШ №1
під час відпочинку влітку 2012 року

Особливо пошквалилась робота в школі з початку сімдесятих років, коли директором була Є. Д. Підмазко. Відкривались філії безпосередньо на підприємствах: на заводі «Буддеталь», в радгоспі «Червоний промінь», на водопровідній станції «Дністер». За період з 1949 по 2009 рік у «вечірці» отримали атестати 1320 випускників. Всі вони сумлінно працювали і працюють в різних сферах виробництва: в сільському господарстві, промисловості, державних установах, бізнесі. Сотні випускників у подальшому закінчили або навчаються зараз у вищих та середніх спеціальних учбових закладах. Майже в кожній організації Біляївки працюють випускники «вечірки». Домоглися значних успіхів у підприємстві випускники школи: В. Бубеліч, В. Посніченко, Г. Колбас та інші. У 1986 році вечірню школу було реорганізовано в консультативний пункт районної заочної школи. У 1997 році у зв'язку з ліквідацією заочної школи стали працювати вечірні класи при Біляївській ЗОШ №1.

Музична школа

Біляївська дитяча музична школа була відкрита у 1964 році. Нині учбовий процес забезпечують 24 викладачі, багато з яких працює тут майже тридцять років, серед них завуч Василь Володимирович Шамотій. Проте молоді спеціалісти в жодній мірі не поступаються своїм досвідченим колегам у потенціалі, старанності та бажанні працювати. Всіх їх об'єднує прагнення виховати справжніх митців. Звісно, неабияка заслуга у створенні такого сильного колективу належить директорів музичної школи Антоніні Карпівні Дмитрієвській, яка очолює музичний заклад 7 років із двадцяти п'яти, що віддала школі. Вона створює всі умови для плідної роботи та навчання, пишається усіма викладачами, особливо діяльністю члена Спілки композиторів України, автора збірок пісень для дітей та молоді «Голубок» та «Сучасні діти» Григорія Івановича Ігнатенка. Останнім часом школа розширила

спектр естетичного виховання, відкрито відділи: фортепіанний, народних інструментів, художній, сольного співу, духовий та струнно-смичковий. Більшість учнів є неодноразовими переможцями та дипломантами республіканських і міжнародних конкурсів. У майбутньому колектив школи мріє відкрити у більш просторому приміщенні хореографічне та театральне відділення з новими музичними інструментами.

Спортивна школа

Олімпійський девіз: «Швидше, вище, сильніше» цілком підходить для Біляївки, де живе багато шанувальників спорту. Тож, не дивно, що серед символів міста було також названо спортивний комплекс ДЮСШ, який урочисто відкритий 27 грудня 1982 року. Розповідаючи про цей об'єкт, не можна не назвати В. С. Бендяка, тодішнього голову райвиконкому. Сам Віталій Степанович називав це будівництво «мішком доган», оскільки за самовільне спорудження спортивного комплексу отримав не одну догану від керівництва. Отримавши суворий наказ про заборону будівництва через відсутність коштів, голова райвиконкому все ж таки ухвалив наступне рішення: будувати будемо самотужки. Люди настільки його любили і поважали, що всі підтримали цю ініціативу. У вихідні, після роботи жителі міста перекваліфіковувалися на будівельників. Кожна організація району та міста мала зробити свій внесок у спорудження спортивного комплексу: робочою силою, будівельними матеріалами, транспортом тощо. Першим директором ДЮСШ був призначений Валерій Павлович Богдан. Спортивна сторінка історії міста увінчана чисельними перемогами, нагородами та кубками. Найвищі результати завжди були з таких видів спорту, як футбол, ручний м'яч, вільна та класична боротьба. Колись на Біляївському стадіоні відбувалися не лише районні, обласні, а й республіканські матчі. До речі, саме у Біляївці вперше в області стартувала

Учасники конкурсу
«Біляївка має таланти» після виступу

Б. Ф. Буряченко, А. Карпов, А. П. Потапов,
О. В. Кучерук, А. П. Панков (на другому плані)

спартакіада серед працівників місцевих рад. Потрібно підкреслити, що в той період під час спортивних заходів на спортмайданчиках не було вільних місць. Вболівальники вистроювалися у чотири-п'ять рядів.

В той час тренерами з різних видів спорту працювали: майстер спорту з трьох видів боротьби: вільної, греко-римської та самбо, трикратний призер Європи з боротьби серед ветеранів В. М. Разумов, неодноразовий учасник та призер першості України з боротьби О. Л. Пендюра. Завдяки їх зусиллям майстрами та кандидатами в майстри спорту стали В. Куцюк, В. Кос, Ю. Васильєв. Тренери з футболу В. В. Кваша, О. В. Кислюк виховали спортсменів, які протягом двох десятиліть захищали честь міста на обласних та республіканських змаганнях. Серед них: О. Семенченко, О. Білий, Г. Макагон, О. Іванов. Команда з ручного м'яча (тренер О. С. Харитонов) посідала призові місця на всеукраїнських змаганнях. Команда ДЮСШ з важкої атлетики (тренер майстер спорту СРСР П. В. Карпиченко) стала чемпіоном України серед ДЮСШ Міністерства освіти. На жаль, не можна перелічити всіх спортсменів, які поповнювали скарбничку спортивних нагород Біляївки. Назвемо лише деяких з них: Т. М. Підмазко (Турбіна), О. К. Іконописець, П. Оліксієнко, А. Орець, З. Потелешенко, Є. Геращенко, Н. Мартиненко, В. І. Михайлова, М. О. Година, О. Т. Сурженко, Г. Ф. Трофимчук, А. Каширин, Є. Д. Кобзар, М. П. Руденко та багато інших. Приклад цих спортсменів має бути взірцем для молоді. І хочеться вірити, що спортивна слава Біляївки сяятиме з кожним роком все яскравіше.

Далеко за межами міста славився Біляївський шахово-шашковий клуб, керував яким Борис Федорович Буряченко. До зустрічі з В. Резником він жив і працював у селі Лівадове Миколаївського району Одещини, часто їздив на різні змагання, зустрічався з однодумцями. Одного разу доля

звела його з людиною, яка змінила не лише життєвий шлях героя публікації, а й на багато років визначила захоплення біляївців шахами та шашками. Йдеться про В. Ф. Резника, автора історичного нарису про Білявку. Володимир Федорович теж захоплювався грою у шахи та дуже переймався тим, що цей вид спорту на Біляївщині не носить масового характеру. Працюючи на керівній посаді, він міг запропонувати Буряченку не лише дружню підтримку, а й усіляку допомогу та сприяння. Таким чином Борис Федорович потрапив до Біляївки.

Спочатку шахово-шашковий клуб утримувався за рахунок профспілок сільськогосподарської галузі. Свої перші заняття клуб проводив у невеличкій кімнатці на розі вулиць Леніна та Комінтерна. Борис Федорович виявився не лише гарним шахістом, а й неперевершеним організатором. Його майже ніколи не можна було застати без діла. Він постійно поспішав до колгоспів району, аби організувати роботу клубу на місцях, до місцевих шкіл відшукувати таланти, на зустріч з керівниками, щоб забезпечити своїх вихованців можливістю подорожувати, брати участь у різних змаганнях, отримувати нагороди, шукав тренерів. І сьогодні серед мешканців міста є безліч людей, які можуть розповісти, як вони завдяки Борису Федоровичу почали займатися шахами та шашками. Гуртки працювали майже при кожній школі. Якщо Борис Федорович бачив у комусь талант, то він не випускав цю дитину з поля зору, телефонував батькам, домовлявся з вчителями, щоб відпускали учня на змагання. Завдяки шахам чимало учнів побували у різних куточках Одещини, у літній період відпочивали на березі моря в оздоровчих таборах.

Через деякий час шахово-шашковий клуб Біляївки вибухнув на весь спортивний світ області. Перші місця, нагороди та кубки посипались на місцевих шахістів. За усім цим стояла скромна постать Бориса Федоровича. Слава про

Футбольний клуб
«Біляївка» та вболівальники команди

Футбольна нагія Біляївки
з тренером Сергієм Семеновичем Ковальчуком

біляївських шахістів була такою гучною, що цим клубом зацікавився сам чемпіон світу Анатолій Карпов, який відпочивав на той час в Одесі перед важливим матчем. А клуб якраз мав переїжджати до щойно збудованої спортивної школи. І Борис Федорович набрався сміливості та запросив Карпова на відкриття. Чемпіона вітали хлібом-сіллю, влаштували прогулянку річкою, нагодували смачними біляївськими стравами. Видатному гросмейстеру так сподобалось в Біляївці, що потім він приїздив сюди ще декілька разів. У клубі майже ніколи не було порожньо. Вранці займалися діти, які ходили до школи у другу зміну, після обіду приходили школярі, що навчалися зранку, а допізна після роботи в клубі відпочивали дорослі. Борис Федорович був тим, хто об'єднав усіх, був серцем шахово-шашкового життя міста. Проте його серце дало слабину. Спочатку тяжко захворів, а у 1999 році його не стало. Ім'я Бориса Федоровича золотими літерами вписане в спортивну історію Біляївщини. Згадаймо цю людину добрим словом, і сподіватимемося, що знайдуться продовжувачі його справи.

Дитсадок «Веселка»

Відразу після визволення від фашистів в районному центрі було відкрито дитячий садок, нинішній ДНЗ я/с «Веселка». За часів керування Саші Олексіївни Кононової дитсадок стає центральним дитячим навчальним закладом №1. В 1966 році для малечі відчиняє двері двоповерховий корпус, де працювали віддані справі вихователі: методист Раїса Антонівна Клименко, Віра Костянтинівна Неплій та інші. В 1993 році при Людмилі Павлівні Якушевіч педагогічний колектив садка оновлюється і збільшується. Сьогодні дитсадок виховує понад 250 дошкільнят. Тут під керівництвом Надії Іванівни Дурбало працюють методист Тетяна Вікторівна Приходько, практичний психолог Тетяна Василівна Шамрай, музичний керівник Валентина Володимирівна Литвиненко та інші. Всі вони віддають свою

любов малечі, створюють затишок і готують дітей до школи, тобто допомагають здійснити перший крок до освіти. Найважливіше те, що дитсадок у повному складі бере участь в усіх святкових заходах, що проводяться у Біляївці, і таким чином діти пізнають історію свого краю, живуть разом з дорослими його сьогоднішнім.

Роки незалежності

У 1991 році Біляївка, як і вся Україна, вступила у непросту історичну епоху. Позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня було ухвалено акт проголошення незалежності України. Багато людей, втративши звичний спосіб життя, розгубилися: масово закривалися підприємства, руйнувалась житлово-комунальна галузь, народне господарство. За декілька років Біляївка втратила декілька потужних підприємств: молокозавод, завод «Буддеталь», консервний завод тощо. З п'яти дитячих садочків, які доти працювали у місті, залишилося два: ДНЗ я/с «Веселка» та ДНЗ я/с «Журавлик». Перші десять років після здобуття Незалежності можна вважати періодом серйозних втрат і водночас часами становлення молодій держави. З'явилися сприятливі умови для роботи суб'єктів підприємницької діяльності. Перші малі підприємства з'явилися у торгівлі, їх в 1996 році в Біляївці нараховувалось 104. Найбільшими підприємствами того часу були «Принцип», «Меридіан», «Вікторія», «Саша». Володимир Олексійович Бубелич стояв у витоків сучасного підприємництва Біляївки. Саме йому у Біляївському районі було видано дозвіл на торгівлю під №1. Свою діяльність В. О. Бубелич почав з ящика з-під томатів, на який викладав шоколад, печиво, інші дрібниці. Потім орендував стіл на ринку. Перша серйозна точка була на місці нинішнього нічного магазину «Саша». Там був і магазин, і бухгалтерія, і офіс, і робочий кабінет. Сьогодні ПП «Саша» є розгалуженою торговельною мережею, яка має магазини у багатьох населених пунктах Біляївського району.

Колектив ДНЗ ясел-садка «Веселка» під час святкового параду

Одне з перших малих підприємств «Саша» на святкуванні Дня міста

Нині господарчу діяльність у Біляївці здійснюють 483 юридичних підприємства та 1405 фізичних осіб, зокрема, подружжя Антошків, Колотилових, Рогачків, Нікітіних, Івасів, Колбас, Сухорукових, Шнуркових, Кукушкіних, Яковців, Шевченків, а також приватні підприємці Сенкевич, Долготьор, Мадей, Олексюк, Єременко, Ніцевич, Бондаренко, інші. Основними видами діяльності є торговельно-посередницька, виробництво сільгосппродукції та інші, останнім часом важливим сектором став зелений туризм. Починаючи з 1997 року, з уламків великих підприємств створюються невеличкі фермерські господарства. Перше сільське фермерське господарство (СФГ) Біляївки свою назву отримало на честь доньки керівника Володимира Миколайовича Ніцевича. На сьогодні СФГ «Олеся» обробляє близько 260 гектарів землі. Спочатку спеціалізувалося на вирощуванні плодоовочевої продукції: картоплі, капусти, буряків, моркви, цибулі, вироблялось три тисячі тонн овочів за рік. Однак згодом господарство почало займатись вирощуванням зернових культур: пшениці, ячменю, соняшника тощо. Це пов'язано з тим, що, на жаль, нині в Україні головні пріоритети надаються дешевим закордонним овочам. Собівартість овочів, які вирощують вітчизняні фермерські господарства, набагато вища від закордонної, і конкурувати з нею вкрай складно.

Рішенням сесії Біляївської міської ради створена Біляївська міська газета «Вісті Біляївки», перший номер якої побачив світ 22 грудня 2006 року і відтоді виходить щосуботи. За п'ять років існування газета підвищила тираж з двохсот до тисячі п'ятисот примірників. Поступово вона стає частиною життя біляївців, які приходять до редакції з різними життєвими проблемами, запитаннями, а також поділитися радістю або смутком. Ідея створити газету належала Біляївському міському голові М. П. Бухтіярову, який усвідомлював, що для дієвого, оперативного

зв'язку з міською громадою міській раді необхідне власне друковане видання. Редактор газети «Вісті Біляївки» Галина Олександрівна Халимоник, яка раніше працювала в районній газеті, у 2009 році отримала першу премію Одеської обласної ради у номінації «Кращий молодий журналіст року». Під її керівництвом працюють журналісти: Галина Анатоліївна Вауліна, Світлана Вікторівна Семенченко, Марія Анатоліївна Добровольська та бухгалтер Людмила Олексіївна Довга. Активну участь у створенні газети брала заступник Біляївського міського голови Надія Анастасівна Гончаренко. Діяльність газети тісно пов'язана з громадським життям Біляївки. Так, редакція є організатором Параду дитячих візочків, який проводиться до Дня міста, конкурсно-розважальної програми до Дня захисту дитини, тематичних вікторин до Дня звільнення Біляївки від німецько-румунських загарбників.

У 2007 році затверджено Стратегічний план розвитку Біляївки. Одним з головних напрямків обрано зелений туризм. Незабаром після ухвалення плану на карті Біляївки з'явилося декілька об'єктів зеленого туризму: гостьові будинки «Саф'яни» та «Лагуна», «Пристань», «Три карасі» інші. Можна сказати, що ухвалення вищезгаданого рішення дало міцний поштовх для розвитку Біляївки, посилює цікавість місцевих жителів до вивчення минулого рідного краю та пов'язало історію міста із сьогоденням, а українських та зарубіжних туристів цікавлять природа краю, її заповідність та особливості місцевого побуту і кухні. У 2010 році відбулося урочисте відкриття інформаційно-туристичного візит-центру «Дністер». Проект реалізовувався в рамках євроінтеграції України у сфері розвитку зеленого та сільського туризму. Приміщення візит-центру споруджувалося цілком за кошти Європейського союзу, згодом передано у комунальну власність міста. Право урочисто відкрити візит-центр було надано Біляївському міському голові М. П. Бухтіярову та

Колектив газети «Вісті Біляївки»: Л.О. Довга, Г. О. Халимоник, Г. А. Вауліна, С. В. Семенченко

М. П. Бухтіяров та голова громадської організації Центр розвитку та правової підтримки села М. М. Осипова

голови громадської організації Центру розвитку та правової підтримки села М. М. Осиповій. Під час святкування 220-ї річниці з Дня заснування Біляївки вперше було проведено фестиваль «Біла лілея», відтоді цей захід проводиться щорічно. Організаторами стали Біляївська міська рада та громадська організація «Жінки Біляївщини», яку очолює С. О. Дигуляр. Серед інших цікавих заходів фестивалю родзинкою стала виставка-продаж місцевої випічки.

Місцева влада

Звичайно, на всі події, про які ми розповіли, завжди великий вплив мала місцева влада. Спочатку кермо було в руках ревкому, яким з вересня 1920 року керував А. А. Кобзарь. В жовтні головою сільради було обрано А. Д. Мойсу, який очолював раду по березень 1922 року. Потім сільським головою в Біляївці став Ю. Т. Бізюков. Відомо, що він народився у 1893 році, родом зі Смоленської області, росіянин за походженням, до Біляївки потрапив у 1917 році через військову службу. Тут одружився з місцевою дівчиною Меланією Степанівною Драганенко, мав п'ятьох дітей. Освіти, як і багато інших однолітків, не мав. Працював будівельником, бригадиром колгоспної будівельної бригади, у Біляївці дотепер є будинки, зведені руками Юхима Тихоновича та його бригадою, зокрема декілька будинків по вулиці Московській. Разом з сином копав місцевим жителям колодязі. На посаду голови Ю. Т. Бізюкова обрали через те, що він був людиною ініціативною, політично підкованою, багато читав газет, постійно був у курсі новин, за що користувався повагою місцевих жителів. На той час сільський голова займався переважно питаннями організаційними, окрім того, організував нужденним місцевим жителям допомогу харчами. Сторожили згадують, що Юхим Тихонович був дуже привітний до людей, ніколи не відмовляв у проханнях, тож, щоб зекономити селянам час, завжди носив печатку у картузі. Тим

паче, що свого приміщення сільрада тоді ще не мала. Перше скликання Юхим Тихонович пробув повністю, але більше не захотів балотуватися. Від посади сільського голови відмовився добровільно, оскільки як раз розпочався період поголовної колективізації, досить часто несправедливої. Після головування в сільраді його обрали народним засідателем при Біляївському суді, що теж свідчить про високий рівень довіри до цієї людини. Під час війни румуни, дізнавшись, що він був головою сільради, побили Юхима Тихоновича, хотіли стратити, однак його переховав у підвалі кум.

У 1930 році сільським головою обрали Пилипа Микитовича Кару, який народився у 1898 році. При ньому у сільраді працювало троє осіб: голова, секретар, бухгалтер. До обов'язків входила видача різноманітних довідок, військових квитків, реєстрація шлюбів, народжень дітей тощо. Зарплатню працівники міської ради отримували саме з оплати цих послуг. З початком Великої Вітчизняної війни сільський голова став бійцем Біляївського винищувального батальйону, брав участь у Севастопольській битві, під час якої загинув. З 1944 по 1945 рік Біляївську сільську раду очолює Парфентій Якович Родіядя. Саме йому разом з громадою довелось розпочати відбудову зруйнованої війною Біляївки. Але найжахливішим для співробітників сільської ради було вручати рідним похоронки, ці чорні трагічні вісничі з фронтів останнього року війни. Місія сільського голови, секретаря сільської ради полягала в тому, щоб знайти слова втіхи для вдів, сиріт, батьків. Також доводилося письмово інформувати жителів інших населених пунктів про трагічну долю їх родичів, що загинули під час визволення Біляївки від фашистів.

Після П. Я. Родіядя сільським головою стає Пилип Артемович Руденко. Народився у 1882 році в родині бідняка. В десять років маленький Пилип їде на заробітки до Одеси, у сімнадцять стає юнгою на пароплаві «Святий Миколай», бере

Перший сільський голова Біляївки
Ю. Т. Бізюков з дружиною Меланією Степанівною

П. В. Сердюк, директор Біляївської заготконтори,
секретар виконкому Біляївської райради В. Ф. Резник

участь у розповсюдженні газети «Іскра», за що був заарештований. Згодом стає одним з перших організаторів колгоспу «Червоний промінь». У 1924 – 1927 роках працював у споживкооперації. У 1930 – 1936 роках був будівником на третьому водоводі станції «Дністер». У 1941 році призваний до армії. Демобілізувавшись, Пилип Артемович повернувся до Біляївки, у 1945 році обраний сільським головою і виконував ці обов'язки до 1948 року. У 1952 – 1953 роках Біляївську сільраду очолює В. Ф. Салтановський. Василь Федорович народився 14 січня 1922 року. У родині було п'ятеро дітей, Василь був найстаршим. Батько великої родини помер молодим, Василю довелося замінити в родині найстаршого чоловіка. У 1938 році йде працювати на поля тодішнього колгоспу «Друга п'ятирічка» вівчарем. А вже у 1940 році за відмінну роботу, як передовика сільськогосподарського виробництва Василя відправили на виставку до Москви, де вручили малу срібну медаль. Працював у колгоспі, тричі обирався депутатом сільської ради, користувався великою повагою серед людей, був справжнім трудівником. У 1952 році його обрали сільським головою. На цьому посту найбільшу увагу приділяв електрифікації населеного пункту, навіть самотужки їздив до міста купувати стовпи, дроти, інші необхідні для спорудження ЛЕП матеріали. Після закінчення терміну головування повернувся до радгоспу, закінчив курси техника зі штучного запліднення. У 1979 році отримав травму, що спричинило інвалідність. До пенсії працював охоронцем складів райспоживкооперації.

З 1953 по 1954 рік сільським головою був Іван Іванович Іванов. У п'ятдесятих роках головна увага була зосереджена на покращенні результатів праці у колгоспах. У 1953 році було розпочато будівництво Маяківсько-Біляївської зрошувальної системи, кількість зрошуваних земель досягла 550 гектарів. На 20 відсотків збільшився тракторний парк місцевих колгоспів, почали

використовувати електроенергію на виробництві. Облаштовується село, починається активне будівництво, збільшується кількість населення. Починає ходити автобус «Біляївка — кільце». Усе це дозволило 2 січня 1957 року віднести Біляївку до категорії селищ міського типу. З 1955 по 1958 рік у сільраді головує І. І. Ткаченко. До сільської, а згодом селищної ради обирався двічі. Саме йому та голові райвиконкому Г. О. Макаренку місто завдячує своїми тополевыми алеями. Судячи зі спогадів старожилів, найзеленішою та уквітчаною Біляївка стала за головування Пилипа Васильовича Величка (1959 – 1966 роки). У центрі міста розбито парк, десятки клумб. Населений пункт активно забудовувався сучасними, комфортабельними будинками. З 1967 естафету сільського голови перейняв Василь Іванович Грицюта. Він корінний біляївець, 1920 року народження, за фахом бухгалтер. У 1940 – 1946 роках служив в авіації, за мужність та героїзм був нагороджений шістьнадцятьма медалями та відзнаками. Головував у сільраді до 1970 року.

У 1971 році головою селищної ради обирається Віктор Григорович Дудко. Протягом трьох скликань обіймав цю посаду. Народився у 1927 році в Полтавській області. До 1945 року був командиром артилерійського взводу, учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні. У 1959 році закінчив Автоучилище офіцерського складу і відтоді по 1966 працює головним механіком і завідувачим майстернями радгоспу «Батьківщина». До 1971 року обіймає посаду начальника техвідділу заводу «Буддеталь». У 1971 році був обраний головою селищної ради. Його робота в тандемі з В. С. Бендюком принесла багато користі: у цей час було відбудовано Будинок культури, заасфальтовано більшість міських доріг, збудовано лінії вуличного освітлення.

Валентина Федорівна Селіна до Біляївки приїхала разом зі своєю родиною у 1976 році, а вже в червні 1977 року стала головою селищної

*В. В. Байдак і О. Г. Корчинська
серед присутніх на святкуванні Дня міста*

*Мешканці Біляївки, угоджені візнаки
Біляївської міської ради в різних номінаціях*

ради. На той час у Біляївці проживало близько дванадцяти тисяч мешканців, а благоустрій бажав кращого. Розпочалася копітка робота. З травня по листопад на вулицях Біляївки працювала ремонтно-будівельна бригада. Спочатку почали асфальтувати центральну вулицю Леніна, потім вулиці Калініна, Московську. На всіх центральних вулицях встановлено ліхтарні стовпи, велися нові лінії водогону, висаджувалася велика кількість дерев та квітів. Безкорисна допомога йшла від самих мешканців. Люди копали траншеї під водогони, допомагали встановлювати освітлення, як то кажуть, працювали «ломом та лопатою». З 1978 року розпочато також будівництво центральної районної лікарні. Завдяки широкомасштабному благоустрою на сесії селищної ради було ухвалено рішення про направлення пакету документів до Києва з пропозицією присвоїти селищу міського типу Біляївка статус міста. клопотання задовольнили і Біляївка стала містом у листопаді 1979 року.

У 1987 році головою Біляївської міської ради обрано Г. Ф. Трофімчук, яка до того працювала у радгоспі «Червоний промінь», інструктором Біляївського райкому комсомолу, головою ДСО «Колос», головою профспілкової організації працівників торгівлі та споживкооперації. Своїми головними заслугами на посаді голови міськради вона по праву вважає частину заасфальтованих доріг, будівництво КНС, міські тротуари, огорожу навколо кладовища та алею з ялинок на проспекті Жовтневої революції. Галина Федорівна із вдячністю згадує усіх, хто допомагав їй працювати з користю на благо рідного міста: А. П. Панкова, А. П. Потапова, М. С. Циганка, А. В. Сінкевича, В. І. Булавина, В. М. Чечукова, В. В. Тесленка, А. В. Полянську, Й. І. Гранковського та багатьох інших. Після того, як закінчився термін повноважень міського голови, Галина Федорівна очолила ще одну, зовсім нову службу. У 1991 році стала першим

директором Центру зайнятості, поряд завжди був прекрасний колектив. Тож, дуже швидко робота налагодилася. З цієї служби Галину Федорівну проводжали на пенсію. Проте і на пенсії вона бере активну участь у громадському житті міста. Наприклад, свого часу організувала районну жіночу організацію.

У 1990 році депутатом міської ради від вулиць 1 травня, Комсомольська, Карла Маркса стає Олександр Сергійович Чебан. А вже на першій сесії міської ради його кандидатура значиться серед кількох претендентів на посаду міського голови. Раніше саме депутатський корпус обирав голову населеного пункту. Таємне голосування, і вітають новообраного голову — О. С. Чебана. Олександр Сергійовичу дістався непростий період головування в історії Біляївки. Держава перебувала в очікуванні змін. Одна епоха закінчувалася, інша лише розпочиналася. Час змін, непростий в історії нашої держави, зустрів біляївців пустими полицями та величезними чергами. В такий період міська рада переймалась питаннями будівництва та ремонту доріг. До 50 тис. кв. метрів щорічно будувалось доріг з твердим покриттям. Працював міні-асфальтовий завод. Для підсіпки вулиць залучався транспорт всіх підприємств міста та РО «Сільхозптехніка». Робота кипіла до пізнього вечора та у вихідні дні. У східній частині Біляївки будується новий водогін. Попри все, у цей же час почався період дуже важливий для майбутнього Біляївки: до міста почали вести газ. Спочатку намагалися прокласти підземний газопровід. Однак він не виправдав себе, тож, перейшли на повітряний. В 1992 році блакитне паливо запалало в перших п'ятдесяти будинках біляївців. Міська рада допомагала жителям міста з придбанням та установкою газового обладнання. Нинішній керівник Біляївської ділянки ВАТ «Одесагаз» Б. М. Слюсаренко стояв біля витоків проведення трубопроводу природного газу в місто

Центр міста,
магазини «Зелений світ» та «Світ дитинства»

На біляївському ринку в асортименті
будь-які провільччі та промислові товари

та район і доклав немало зусиль для спорудження газового господарства. Нині Біляївська ділянка є однією з найкращих в Одеській області.

У 1993 році міським головою Біляївки обрано Василя Івановича Придатка. На його долю випало працювати в нелегкий перехідний період. Незалежна Україна опинилася в становищі сліпого кошеняти. Не було власної законодавчої бази, не було джерел фінансування бюджету, все руйнувалося, зачинялись заводи, підприємства, фабрики, вчителі, лікарі, працівники культури місяцями не отримували зарплатню, люди з вищою освітою перекваліфіковувалися на торговців, заробітчан, щоб вижити. Знецінювалися гроші, люди отримували мільйони, але вистачало їх на кілька днів. Мінялась грошова система: зник карбованець, з'явилися купони, лише потім гривня. Не у кращій ситуації опинилась Біляївка. Руйнувалися дороги, комунальні будинки, але коштів, щоб їх ремонтувати, у міста не було.

Бюджет міської ради ледве дотягував до шестисот тисяч. На ці кошти потрібно було утримувати місто, забезпечувати школи, дитячі садки, пільговиків вугіллям, викроювати кошти хоча б на якісь ремонти. У той період міська рада, не дивлячись на труднощі, продовжувала активно займатись питанням газифікації міста.

У 2002 році городяни міським головою обирають Михайла Петровича Бухтіярова. За часів його головування зросла комунальна власність громади міста, адже на початок 2002 року в Біляївці працювало одне комунальне підприємство, сьогодні їх нараховується шість: ВУЖКГ КП «Біляївський водоканал», ЖЕКП, «Наш дім», «Супутник», Редакція газети «Вісті Біляївки». Щороку поповнюється матеріально-технічна база підприємств, збільшуються обсяги робіт, наданих громаді Біляївки. За ці роки до комунальної власності громади передано такі об'єкти, як Будинок культури, спортивний стадіон, що поблизу території парка «Дністер», парк

садово-паркової архітектури «Дністер», споруди та територія автотранспортного підприємства райспоживспілки, будівля інформаційно-туристичного візит-центру «Дністер», збудованого за кошти гранту Європейського Союзу у рамках програми «Укріплення інтеграції прикордонних регіонів з метою розвитку сільського та зеленого туризму». Спільно з жителями міста побудовано близько п'ятнадцяти кілометрів нових водогонів, на сьогодні змінено 35 відсотків усіх водопровідних магістралей Біляївки. Виконання програми «Питна вода» триває. У дольовій частці з жителями газифіковано усі мікрорайони, це майже 16 тисяч кілометрів низького та чотири тисячі кілометрів високого тиску. Відновлено близько дев'ятнадцяти кілометрів мереж вуличного освітлення з використанням сучасних вузлів обліку, обладнаних лічильниками з диференційованою системою обліку «День-ніч» та автоматичними системами «включення-виключення». Реконструйовано 34 тисячі квадратних кілометрів дорожнього покриття. Ініційовано проведення реконструкції міського ринку. Прийнято на баланс очисні споруди станції «Дністер» від Одеської міської ради, у планах провести їх модернізацію по фітотехнології відповідно до проекту «Реконструкція системи водовідведення та очищення побутових стоків міста Біляївка».

Ініціативний, наповнений ідеями, Михайло Петрович опікується не тільки матеріальною стороною та благоустроєм міста. Для нього дуже важливим є престиж Біляївки, мікроклімат, який панує в громаді. Саме тому міська рада велику увагу приділяє роботі громадських організацій, добровільних помічників, діяльності яких всіяко сприяє: міській громадській організації ветеранів України, міській організації «Жіноча рада» та іншим. Створено туристичний бренд Біляївки: зображення Білої лілії. У 2010 році композитором В. Іваницьким написано пісню «Біляївка», яка стала візитною карткою міста. Започатковано

Біляївка стає центром сільського і зеленого туризму. Садиба Саф'яни

Митрополит Одеський і Ізмаїльський Гафангел вручає меценату М. В. Атаманюку нагороду

традицію святкування Дня міста, під час якого вручаються щорічні нагороди «За заслуги перед містом», «Творча особистість року», «За активну громадську діяльність», «Золоте серце», «Меценат року», започатковано проведення щорічного фестивалю народної творчості «Біла лілея», щорічного конкурсу «Біляївка має таланти». Все це, звісно, згуртовує громаду, народжує в кожному мешканці шанобливе ставлення до місця, в якому живе. Треба додати, що пам'ятники та обеліски, що відкриваються в Біляївці, є не просто окрасою міста, вони напряму, або опосередковано пов'язані з історією того чи іншого періоду в житті Біляївки. Тож, останнім часом встановлено пам'ятники Тарасу Шевченку, козакам Чорноморського козацького війська, які вважаються засновниками Біляївки, відремонтовано Меморіал Слави, поряд споруджено Стелу землякам, які під час Великої Вітчизняної стали героями, з'явився і парк Перемоги із встановленням відповідного знаку. Активну участь у військово-патріотичному вихованні молоді, в усіх заходах, що проводяться в Біляївці беруть ветерани Біляївської міської організації ветеранів, яку очолює Г. С. Філіппов.

Останнім часом також відновлена традиція будувати місця духовного паломництва. Першою ластівкою стала міська капличка, освячена на честь Святителя Миколая Чудотворця, зведена у 2007 році за сприяння Біляївської міської ради та за меценатської підтримки депутата Одеської обласної ради М. В. Атаманюка. Однією з найяскравіших подій 2008 року стало відкриття та освячення каплички на честь Святого великомученика Георгія Побєдоносця. Капличка була передана в дар громаді міста теж Миколою Вікторовичем Атаманюком. Спорудили капличку на території Меморіалу Слави. Ідея її будівництва саме тут належить міському голові М. П. Бухтіярову, оскільки Алея Слави є героїчним, святим місцем для кожного біляївця, тут вшановуються герої, які у різні часи віддавали

своє життя за майбутнє Придністровського краю та його жителів. Освячував капличку особисто Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел. Кожен новий храм, нехай це навіть невеличка капличка, подібний до свічки, яка запалена у темряві. В серпні 2011 року ще одна свічка духовного світла осяяла місто. На селищі Ілліча молитвами віруючих та трудами меценатів за благословення Митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела відбулося відкриття та освячення каплички на честь Почаївської ікони Божої Матері. До речі, у капличці знаходиться точна копія ікони, яка протягом багатьох століть слугує оберегом, втіхою та розрадою для православних християн.

Після освячення каплички до віруючих зі словами привітання звернувся настоятель Свято-Успенського храму, протоієрей Володимир (Підгаєцький). Він подякував усім зодчим та побажав, щоб це місце стало дійсно святим для кожного жителя селища Ілліча. Також протоієрей Володимир вручив грамоту від Митрополита Агафангела меценату будівництва, жителю міста Мар'яну Анатолійовичу Шевченку. Зі словами благословення до біляївців звернулися усі священики, які брали участь в освяченні каплички. З першим храмовим святом жителів селища привітали також міський голова М. П. Бухтіяров та голова Біляївської районної ради О. Ф. Семенов. Усі вони говорили про те, що Біляївка створена з любові своїх жителів, які в різні часи наповнювали місто своєю відданістю та повагою. Радість панувала серед біляївців, які зібралися на освячення каплички. Люди вітали один одного зі святом та із захопленням дивилися на невеличкий храм, біло-сині стіни якого наче злетіли ввись, а золотий купол немов хотів торкнутися краєчка неба та поєднати людей через вдячну молитву, що прославляла Всевишнього. Мешканці міста поєднані спільною працею з розбудови міста, і вірою, що на Біляївку чекає велике майбутнє.

Меценат будівництва каплички на честь Почаївської ікони Божої Матері М. А. Шевченко отримує грамоту

Гостинна Біляївка від щирого серця вітає усіх подорожуючих

ХЛІБОДАРСЬКА СЕЛИЩНА РАДА

*Наука має надзвичайно відчутну,
так би мовити, хлібну сутність.*

К. Циолковський

Два прекрасних корені хліб і дар об'єднались в одне слово, підкреслили суть цього передмістя, де вже більше ста років вчені вирощують нове покращене зерно і дарують людям хліб — Хлібодарське. Назва влучна, але їй щойно виповнилось 25 років, чого не скажеш про дослідну станцію, яка працює під Одесою майже 120 років і яку створили, аби підвищувати врожайність зернових. Про її наукову роботу ми розповімо у наступному нарисі, а поки що скажемо, що на початку 1967 року на її базі було створено стійкий науково-виробничий колектив з досить великою практичною віддачею. Обсяг роботи збільшувався, і центр Дослідної станції з Одеси переводять на нову садибу. Спочатку збудували науковий центр, навколо якого тоді простягався степ. Потім почали інтенсивно будувати господарчі будівлі, житло і приміщення соціальної інфраструктури. В молодій садибі дуже скоро постала потреба у дитячому садочку, і вже у 1968 році перших вихованців приймали вихователі і завідувача дитсадком «Берізка» Валентина Леонідівна Крайнова, потім дитсадком завідувала Валентина Федорівна Гудзенко. Нині посаду завідуючої обіймає Євгенія Вікторівна Філіна, вихователями працюють Оксана Борисівна Петрушенко, Алла Степанівна Безпалько, Марія Володимирівна Бондаренко, посаду бухгалтера обіймає Олена Володимирівна Опря. Сьогодні дитсадок змінює вже восьме покоління маленьких хлібодарців, а перші мешканці селища, що прийшли сюди понад 40 років тому, є старожилами. Вони радіють, що їх онуки виховуються в кращих умовах.

Селище росло. Згодом було відкрито поштове відділення, магазин. Все йшло до того, що тут не просто Дослідна станція, а вже самостійний населений пункт, який потребує відповідного статусу. Так і сталося. Через 20 років після того, як тут виріс науковий корпус, у 1987 році постановою Кабінету Міністрів України новозбудованому населеному пункту Біляївського району присвоєно ім'я Хлібодарське. За цим вийшло рішення виконкому Одеської обласної ради про включення селища Хлібодарське в облікові дані адміністративно-територіального поділу Одеської області. Хлібодарське було віднесене до категорії селищ міського типу зі створенням Хлібодарської селищної ради, до якої підпорядкували і селище Жовтнева революція. Так у Біляївському районі з'явилась нова селищна рада, її перша сесія відбулася 1 липня 1987 року, під час якої головою ради було обрано Галину Андріївну Головченко, вона обіймала цю почесну посаду до 2002 року. Секретарем стала Тетяна Яківна Пилипенко, у подальшому вона працювала землевпорядником. А Ольга Арсентіївна Гуренко від самого початку і донині обіймає посаду касира-рахівника. На сьогодні загальна площа Хлібодарської селищної ради нараховує 939,9 гектари з населенням 4156 осіб. За рік після набуття статусу селища в Хлібодарському відкрито фельдшерсько-акушерський пункт, першим керівником якого був Олександр Миколайович Валакін, сьогодні ФАП набув статусу лікарняної амбулаторії загальної практики сімейної медицини з головним лікарем Антоніною Василівною Стасішиною.

*Хлібодарський дитячий садок
«Берізка» радо приймає дітей з 1968 року*

*Приміщення Хлібодарської
селищної ради розташоване в центрі селища*

Коли історія населеного пункту тільки розпочинається, то дуже часто вживається слово «перший». Так і в Хлібодарському, ми знову вживемо цей порядковий числівник, сказавши, що з першого дня створення Хлібодарської загальноосвітньої школи I–II ступенів її першим директором призначено Євгена Григоровича Сенченка, котрий керує школою до сьогоднішнього дня. У 1994 році, коли школу було відкрито, тут навчалось 148 учнів, у 2003 році школі надано статус середньої, тепер вона нараховує 16 класів з кількістю учнів більше трьохсот. Учні та батьки вдячні за професійну роботу завучу школи Інні Олександрівні Єкимовій, вчителям Наталії Володимирівні Цапушел, Ніні Тихонівні Колесник та іншим.

Проблема передмістя полягає в тому, що, поступово втрачаючи межу з мегаполісом, воно усе ж таки залишається менш впорядкованим у побуті, інфраструктурі тощо. Мешканці селища вимагають зрівняти умови. Ці вимоги керівники району, депутати селищної ради під головуванням Степана Степановича Зазуляка, якого обрано у 2002 році, вважають цілком слушними, тому відповідно Генеральному плану на період до 2030 року у Хлібодарському щороку покращується рівень побуту та інфраструктури. Тільки за роки незалежності, починаючи з 2003 року, у багатоповерхові будинки подано гарантоване тепло, цілодобове водопостачання, капітально відремонтовано приміщення дитсадка «Берізка». Питому вагу у виконанні названих заходів має Хлібодарське виробниче управління житлово-комунального господарства, засноване селищною радою у 1999 році. Покращується і зовнішній вигляд селища: зроблено вуличне освітлення, побудовано тротуари, здійснено благоустрій прибудинкової території. Сподіваємось, що Хлібодарське за рівнем побуту та інфраструктури зрівняється з обласним центром, як це передбачено Генеральним планом і бажаннями

мешканців селища. Хлібодарців цікавить не тільки рівень побуту. Хоча селище досить молоде, його населяють цікаві, різносторонні люди, серед яких Валентина Русланівна Могилова, яка є переможцем і призером змагань зі спортивних та бальних танців, народні умільці Віра Іларіонівна Трофименко та Анастасія Іларіонівна Трофименко, воїни-інтернаціоналісти, які об'єднані в організацію під головуванням Михайла Анатолійовича Попудка, та інші. Але найбільшу пошану односельці віддають ветеранам Великої Вітчизняної війни, яких у Хлібодарському налічується 49 осіб, восьмеро є учасниками бойових дій: голова селищної ради ветеранів Володимир Олександрович Бабіч, Ганна Мойсеївна Мартовицька, Олександр Васильович Колегов, Анастасія Іларіонівна Трофименко, Михайло Афанасійович Натін, Іван Ігнатович Григоренко, Семен Максимович Зима, Василь Олексійович Олейник. Всі вони обов'язково зустрічаються між собою у свята та дні пам'яті біля збудованого у 2009 році Меморіалу пам'яті усім героям Великої Вітчизняної війни, воїнам-інтернаціоналістам, ліквідаторам аварії на Чорнобильській АЕС та загиблим від голоду у 1932–1933 роках. Цей меморіал пам'яті з'єднано з побудованим раніше пам'ятником червоноармійцю І. І. Шевченку і представляє собою єдину композицію. Під час будь-яких церемоній біля Меморіалу збирається все селище. В такі дні перед земляками виступають дитячі організації ДАХ і «Козачата» Хлібодарської загальноосвітньої школи, вже звичними стали виступи учасників художньої самодіяльності Хлібодарського клубу, який нині очолює Т. М. Самеляк. Можливо, для сторонньої людини ці заходи можуть здатися аматорськими, але не для хлібодарців, бо кожен звук і порух належить рідним і близьким людям, які пов'язали своє життя з твоїм рідним місцем на землі, і які із задоволенням збираються разом і відзначають громадою усі свята та урочисті події.

Відзначення Дня Перемоги завжди для ветеранів включає і польову кухню

Меморіальний комплекс пам'яті загиблим, споруджений в Хлібодарському у 2009 році

Інститут сільського господарства Причорномор'я

Інститут сільського господарства Причорномор'я відноситься до числа найстаріших наукових установ Української академії аграрних наук. Інститут розпочав відлік своєї історії від Одеського дослідного поля, створеного у 1896 році, яке очолив видатний вчений Володимир Григорович Ротмістров, згодом Академік ВАСГНІЛ (1935 рік). Професор С. К. Чаєнов писав: *«В. Г. Ротмістров жил в период становления нашего отечественного сельскохозяйственного опытного дела как науки и работал в одном опытном учреждении почти четверть столетия. Он был выдающимся агрономом-исследователем нового и дал отечественной агрономической науке очень много полезного, подчас уникального».*

Згідно наказу по Українській академії аграрних наук (№2 від 8 січня 2003 року), Одеська державна сільськогосподарська дослідна станція перетворена в Одеський інститут агропромислового виробництва УААН, у 2011 році стала Інститутом сільського господарства Причорномор'я НААНУ (наказ №159 від 11.07.2011 р.), на який покладено виконання функцій Центру наукового забезпечення агропромислового виробництва Одеської області. До складу центру наукового забезпечення агропромислового виробництва Одеської області (далі — Центр) входять шість наукових установ НААН та ДП «Одеський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою». Протягом багатьох років Інститутом керує доктор сільськогосподарських наук Микола Олександрович Цандур.

Основні напрямки діяльності інституту:

- розробка систем органічного землеробства на основі біологізації технологій вирощування сільськогосподарських культур;
- вивчення ефективних екологічних прийомів підвищення родючості ґрунтів на основі освоєння

сівозмін, оптимізації прийомів обробітку ґрунту, програмування високих урожаїв, ведення сидеральних парів;

- розробка зональних технологій вирощування овочевих, зернових та кормових культур і впровадження їх у сільськогосподарське виробництво;
- селекція та первинне насінництво високопродуктивних сортів овочевих, зернових та кормових культур;
- удосконалення існуючих і виведення нових порід, типів, ліній великої рогатої худоби, свиней та овець;
- розробка і удосконалення технологій годівлі сільськогосподарських тварин;
- удосконалення системи кормовиробництва на основі вирощування інтенсивних кормових культур;
- виробництво і реалізація насіння високих репродукцій сільськогосподарських культур;
- вирощування і реалізація племінної худоби;
- надання інформаційно-консультаційних послуг суб'єктам агропромислового виробництва України.

Наукові дослідження інституту зорієнтовані на формування принципів сільськогосподарського виробництва у зоні Південного Степу. Цим визначається широка спрямованість діяльності інституту як технологічного наукового центру степового регіону з його особливостями.

Тематика наукових досліджень кандидатів сільськогосподарських наук В. Г. Друз'яка та В. Г. Бурячковського направлена на вирощування сільськогосподарських культур за інноваційними технологіями, які відповідають вимогам енергозбереження, підвищують рентабельність вирощування в 1,9 рази за умови збереження родючості ґрунтів та з використанням елементів біологізації та інтенсифікації.

На базі довгострокового стаціонарного дослід, який закладено у 1972 році під керівництвом

М. О. Цандур і В. Г. Друз'як
на дослідному полі перевіряють стан рослин

Інститут сільського господарства Причорномор'я
Національної академії аграрних наук України

кандидата сільськогосподарських наук С. І. Бурикіної, розроблено диференційовану систему удобрення польових культур для умов Причорноморського степу та система відновлення і збереження родючості ґрунтів. У 1999 році довгостроковий досвід зареєстровано в загальноєвропейській («Euro SOMNET») та міжнародній («GCTE-SOMNET») єдиній мережі стаціонарних дослідів, а з 2006 року внесено до Реєстру стаціонарних польових дослідів України. На основі цього дослідів проводиться оптимізація системи удобрення в польових сівозмінах, створена автоматизована інформаційна база даних, проводиться математичне моделювання одержання високих врожаїв сертифікаційної якості та прогнозування змін родючості ґрунту при різних системах живлення, удосконалення ґрунтово-рослинної діагностики.

У попередні роки відділом овочівництва виведено біля тридцяти сортів двадцяти овочевих культур. Тільки за останні три роки селекціонером Володимиром Петровичем Ключком створено нові сорти томату: Південна Пальміра, Одеська Перлина, Одеська сливка, Рожева мрія та Янтар одеський. Ці сорти забезпечують середню врожайність плодів на рівні 45–53 тонн з гектара. Ведуться селекційні роботи з сортами гарбуза мускатного та ряду овочевих культур: цибулі, дині, кавуна та інших. Створено і занесено до Державного реєстру сорт озимої м'якої пшениці Кнопа, який має відмінну спадкоємну адаптивність до посухостійких умов Південного Степу України, що дає змогу формувати більш високий врожай у порівнянні з іншими сортами. Ведеться робота зі створення сортів кормового тритикале та голозерного вівса.

Спільно з науковими установами НААН створено та затверджено селекційні досягнення в галузі тваринництва: Українська червона молочна порода з голштинизованим та жирномолочним типами; Південний внутрішньопородний тип

Української чорно-рябої молочної породи; Приазовський тип цигайської породи овець; Одеський тип Асканійської м'ясо-вовнової породи овець з кросбредною вовною; заводські лінії свиней Кінга 633 і Свата 449 у племзаводі «Прогрес». У 2007 році затверджено червону білопоясу породу м'ясних свиней, а ІСГ Причорномор'я (Одеський інститут АПВ) визнано організацією-оригінатором створеної породи. Від Інституту сільського господарства Причорномор'я наукове керівництво здійснював доктор сільськогосподарських наук Іван Семенович Хомут.

Сорти інституту, особливо овочевих культур, розповсюджені по всій Україні, ближньому та дальньому зарубіжжю. Співпрацею з інститутом по зернових культурах зацікавились в Алжирі, Угорщині, Німеччині, Франції. Товаровиробники України і бізнесмени співпрацюють з інститутом, закупаючи насіння високих репродукцій зернових культур: пшениці озимої, ячменю ярого та озимого. Наукові напрацювання та розробки використовуються науковцями у виробничій сфері області, господарствах різної форми власності шляхом впровадження інноваційних проектів. Щороку на дослідних полях Інституту проводяться обласні, районні семінари, наради, навчання, в яких активну участь беруть спеціалісти підприємств Біляївського району.

Інституту підпорядковано чотири державних підприємства, із них на території Біляївського району розташовані дослідне господарство «Южний», яким керує Микола Олександрович Цандур, та дослідне господарство Інституту сільського господарства Причорномор'я, керівником якого є Ігор Володимирович Єлькін. Основними напрямками роботи дослідних господарств є організація насінництва зернових, кормових та овочевих культур високих репродукцій та вирощування племінного молодняка свиней, овець та великої рогатої худоби. Всі названі напрямки є успішними.

Заступник директора Інституту І. С. Хомут, начальник управління АПК Одеської ОДА А. Г. Новаковський

Семінари та навчання спеціалістів в ДГ Інституту Причорномор'я проходять регулярно

У становленні і розвитку Інституту та його дослідного господарства в різні роки брали участь вчені: А. О. Дудник, О. Ф. Гольцева, О. Ю. Кутателадзе, Г. Т. Наперковська, Г. М. Мартовицька, П. В. Мартовицький, З. В. Варваріна, З. А. Сидорова, Н. А. Ляховська, В. М. Граматик; спеціалісти: В. І. Мигуш, В. П. Станчев, В. І. Жаденко, В. Шурда, Г. А. Бакланов, І. М. Гайдай, А. В. Ломакіна, Г. В. Кривцова та багато інших.

Структурний підрозділ

Державної станції захисту рослин

Нас завжди хвилюють прогнози про те, що частина врожаю може бути втрачена через небезпечних шкідників. Оскільки проблема стосується усіх регіонів, то у сімдесятих роках було сформовано єдині пріоритети щодо захисту рослин. В областях відкривались лабораторії та інспекції як підрозділи Державних станцій захисту рослин. Таким чином, з території Дослідної станції було вилучено гектар землі під будівництво бази та контори експедиції по боротьбі з американським метеликом. У 1969 році експедиція увійшла до складу Обласної державної станції захисту рослин. Завдання лабораторії досить швидко були розширені і на її ґрунті у 1977 році побудована міжколгоспна лабораторія-біофабрика, яка з 2001 року є діючою центральною біолабораторією інженерно-технологічного інституту «Біотехніка», директором якого на сьогодні є Григорій Ілліч Богач. Названа наукова установа належить Національній академії аграрних наук України. Якщо Інститут сільського господарства займається створенням сортів в напрямку підвищення їх продуктивності, то Інститут «Біотехніка» зі своєю лабораторією у Хлібодарському намагається розробити і впровадити у виробництво засоби біологічного захисту рослин. Лабораторію оснащено сучасним обладнанням для виробництва мікробіологічних препаратів і розведення ентомоакарифагів. Основні напрямки досліджень та розробок є науковою основою промислової ентомології і базуються на вітчизняному та зарубіжному досвіді в області біологічного захисту рослин. Для оцінки фітосанітарних обставин та прогнозу чисельності шкідників лабораторія пропонує фермери більш ніж тридцять найменувань, а також жовті клеєві пастки. Велика увага приділяється розробці комплексних технологій захисту сільськогосподарських культур від хвороб та шкідників за допомогою біологічних засобів у закритому та відкритому ґрунті. Тут результатом також є експериментальні, дослідні та товарні партії засобів боротьби із шкідниками, які пропонуються сільгоспвиробникам.

Можливо, пересічному читачеві видаються нудними усі ці, багатьом не знайомі, назви засобів боротьби з хворобами рослин та їх шкідниками. Ми

і не станемо далі перелічувати сотні плодожерок, сітотрог, метеликів та гусеней, з якими працюють співробітники лабораторії і від яких рятують хліб, овочі та фрукти, що прикрашають наш обідній стіл. Назвемо тільки деяких провідних фахівців які силою думки, скрупульозністю досвідів рухають цю складну машину захисту рослин, таку необхідну для збереження здоров'я людини та охорони навколишнього середовища: академік, кандидат технічних наук І. П. Старчевський, доктори сільськогосподарських наук В. В. Гармашов і Ю. К. Самойлов, кандидати біологічних наук Ю. В. Білоусов, Г. У. Богач, О. І. Гончарук, Л. О. Гаврилова, кандидати технічних наук В. М. Бельченко, Л. С. Саркісян, І. І. Гавран, Б. М. Шейкін. Усі вони разом з великим колективом помічників, узагальнюючи та аналізуючи накопичений досвід, пропонують не тільки біологічні препарати для захисту рослин. Одним із своїх головних завдань співробітники інституту та лабораторії вважають консультативну функцію, адже це допомагає спеціалістам сільського господарства використовувати засоби захисту рослин ефективно і правильно. Працюючи у тісному контакті із споживачем, Інститут «Біотехніка», ООО «Центр Біотехніка», центральна біолабораторія інституту, що розташована в селищі Хлібодарське Біляївського району, намагаються навчити сільгоспвиробника зрозумілим і простим методам ефективного захисту рослин. Це у великій мірі є також показником нашої поваги до природи, до місця, в якому живемо.

Одеська обласна державна лабораторія ветеринарної медицини

Одеська обласна державна лабораторія ветеринарної медицини також є самостійним острівцем на території Хлібодарської селищної ради і ще один привід для гордості, адже саме вона була першою в Україні атестована Національним агентством з акредитації України

Дослідне поле ДГ Інституту сільського господарства Причорномор'я НААНУ

на право проведення випробування зразків продукції тваринного, рослинного і біотехнологічного походження відповідно до вимог європейського стандарту. Це сталося у 2004 році, а побудована лабораторія і почала працювати у 1980 році. Оскільки вимоги євростандарту високі, то і обладнання нині відповідає цим вимогам. Лабораторія забезпечена складними комп'ютерами та високоточними програмними засобами діагностики, а також всіма необхідними приладами, діагностичними і хімічними реактивами для роботи.

До 2010 року директором облдержлабораторії був Олександр Семенович Носуленко, нині на цій посаді працює Олександр Олександрович Каганець. Функціонують 16 відділів, в яких станом на 2011 рік працюють 64 лікарні ветеринарної медицини, 25 лаборантів та 65 осіб обслуговуючого персоналу. Керівництво і лікарі ветеринарної лабораторії проводять велику методичну роботу. На базі установи періодично проходять семінари за участю начальників служб ветеринарної медицини країн СНД, начальників управлінь ветеринарної медицини областей України та директорів лабораторій інших областей тощо.

Від ста п'ятдесяти п'яти співробітників Одеської обласної державної ветеринарної лабораторії залежить епізоотичне благополуччя на території області, а значить, і наше з вами. Колективу вдається утримувати баланс за рахунок професіоналізму, стабільної, якісної діагностичної і експертної роботи. В результаті маємо гарантії забезпечення здоров'я людей і тварин, а також виробництво безпечної і якісної продукції.

Селище Жовтнева революція

Розширення в XIX столітті кількості орних земель на півдні Російської імперії вимагало все більшої механізації праці. Цілком природно, що у 1854 році в Одесі починає працювати завод сільськогосподарського машинобудування під керівництвом І. І. Гена. Для випробувань нової

техніки, яку мав випускати завод, був потрібен полігон. Майданчик для нього заводчани обрали неподалік від Одеси на поміщицьких ділянках, як раз на тому місці, де тепер розташоване селище Жовтнева революція. Будь-яка виробнича ділянка, що створюється далеко від житла, поступово обростає побутом і врешті-решт стає невеличким селищем. Так сталося і в шістдесяті роки XIX століття, коли майданчик, обраний в якості полігону для випробувань, став населеним пунктом з однойменною із заводом назвою, тобто став іменуватися селищем Гена. Коли селище підключили до водопроводу Біляївка — Одеса, тут почали займатись овочівництвом, посадили сад: яблуні, груші, сливи тощо. Тому після революції 1917 року місце, залишаючись полігоном випробувань, стало також і підсобним господарством заводу машинобудування, який став носити ім'я Жовтневої революції, по традиції надавши і селищу таку назву.

Під час Великої Вітчизняної війни селище як адміністративну одиницю офіційно включили до села Дачне, так тривало деякий час і після війни. Вирощували овочі, ходили за садом, територія садиби на 56% була засаджена деревами і навесні виглядала, як райський сад. На краю селища, там, де тепер вулиця Степова, розміщувались парники, роботами керував Микола Данилович Черній. Біля парників поралась і молодий агроном Ніна Антонівна Остапчук, яка прибула сюди ще до війни, вісімнадцятилітньою дівчиною. Поступово поміщиць у неї ставало все більше, і в 1956 році, який можна вважати початком роботи бригади в статусі самостійного господарства, на землі працювало три ланки, ланковими яких були: Марія Варлахова, Марія Волошина, Євгенія Костюк. В тому ж році почалась активна забудова. Перший будинок побудував завідуючий господарством Леонід Петрович Шустер. Це був гуртожиток №1, за ним протягом п'яти років виростили ще чотири гуртожитки. Одна за одною вимальовувалися вулиці: Радянська, імені Леніна, вулиця Перемоги, Степова. Старожили розповідають, як поступово селище забирало у господарства все нові сотки землі для будинків. Кажуть: там, де тепер розташована вулиця Молодіжна, була ферма. В будинку, який нині належить Г. Богач, була загальна баня, збудована у 1959 році. Там, де нинішній парк і подвір'я Н. Павлійчука, був старий клуб; а новий разом почали будувати у 1961 році. Всім миром приходили сюди ввечері. У вихідні грали музика, адже в клубі працювали музичні гуртки, керували якими В. Полозенко і В. Махутін. Любили тут і власну радіогазету, яка з рупору, що був виведений з клубу на вулицю, віщала не тільки про політичні новини країни, а й розповідала про новини із життя селища.

До 1967 року збудовані були магазин, дитсадок, і тепер робочі місця налічувались не тільки

Виступ учасників
художньої самодіяльності селища Хлібодарське

у полі. Багато хто почав працювати в установах та загальноосвітній школі Дослідної станції, користувались її поштовим відділенням. В 1968 році селище Жовтнева революція приєднано до Дослідної станції. Тому, коли у 1987 році було створено Хлібодарську селищну раду і підпорядковано їй селище Жовтнева революція, мешканці обох населених пунктів зраділи цьому факту. Відтепер все було під рукою, тим більше що селищна рада активно розпочала свою діяльність, наслідком якої стало проведення водопроводу, ремонт доріг, потім прийшов газ тощо. Але, як вважають депутати селищної ради, ще багато потрібно зробити для вирішення нагальних проблем, покращення життя селян, зокрема ветеранів Великої Вітчизняної війни, яких в селищі Жовтнева революція тридцять осіб. Серед них є три учасники бойових дій: Андрій Семенович Антамонов, Михайло Захарович Соловський, Клара Адольфівна Гончарова. Отже, місце, яке замислювалось спочатку тільки як полігон для випробувань сільськогосподарських машин, як бачите, стало селищем. Нічого, що не великим, його мешканці зв'язали з ним свою долю, утопили вулиці в зелені дерев і пишаються його славною і важливою історією.

Військові частини

На території Хлібодарської селищної ради розташовані три військові частини. Історія 160-ї зенітно-ракетної Варшавсько-Одеської ордену Суворова III ступеня бригади починається з початком Великої Вітчизняної війни, коли було створено 165-й винищувальний авіаційний полк. Полк провів 359 повітряних боїв, під час яких збито 169 літаків, знищено 1346 автомашин, 19 бронемашин і танків. Орденами і медалями за героїчні бойові дії нагороджено 313 воїнів полку. За визволення Варшави і проявлену при цьому доблесть і мужність, полку було присвоєно найменування «Варшавський». За відмінні бойові дії при прориві оборони на підступах до Берліна

Указом Президії ВР СРСР полк нагороджено орденом Суворова III ступеня. В лютому 1999 року бригаді присвоєно найменування «Одеська», а Президент України особисто вручив Бойовий прапор. В січні 2005 року частина увійшла до складу Повітряних Сил України. За підсумками 2006 року бригада визнана кращою зенітною ракетною бригадою Повітряних Сил України, в 2007 році — кращою частиною Одеського гарнізону. Командирами військової частини в різні часи були: полковники С. П. Сорокін (з 1961 по 1966), М. В. Пучков (з 1966 по 1968), Ю. О. Горшков (з 1968 по 1969), М. Т. Вітюк (з 1969 по 1972), підполковники А. О. Баканов (з 1972 по 1974), Ф. В. Бірюльов (з 1974 по 1976), В. С. Рувімов (з 1976 по 1979), І. С. Захаров (з 1979 по 1984), полковник В. І. Жаров (з 1984 по 1990), генерал-майор В. І. Котельников (з 1990 по 1992), полковники А. М. Карвацький (з 1992 по 1994), Л. М. Табулін (з 1994 по 1996), генерал-майори: О. Л. Харитонов (з 1996 по 1998), М. М. Іванчук (з 1998 по 2003), О. В. Струцінський (з 2003 по 2006), полковник М. М. Олещук (з 2006 по 2009). Нині, починаючи з 2009 року військову частину А-2800 очолює підполковник О. М. Третяков.

Військову частину А-0826 очолює командир батальйону підполковник Ю. М. Васюта. Командиром військової частини А-2666 є підполковник Ю. В. Камочкін. Останнім часом військову частину А-32198 очолював наш земляк, уродженець села Дачне М. М. Мішин. В подальшому він обіймав посаду заступника начальника військ зв'язку Південного оперативного командування, потім став заступником начальника військ зв'язку Збройних Сил України.

Військові частини стали невід'ємною складовою селища, а наукові центри мають велике значення для успішного господарювання і наповнення енергетикою розвитку. В Хлібодарському живуть і працюють будівничі інновацій та нового життя.

Командування
частини А-2800 вручає відзнаку С. С. Зазуляку

Селищний голова
С. С. Зазуляк вручає подарунки ветеранам праці

АВГУСТІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Мій рідний край, моя земля,
Августівко, матінко моя.
Ой, Августівко, рідная моя,
Завжди тебе любитиму я.*

Л. Стахова

Села, які входять до складу Августівської сільської ради, розташовані у Міжлиманні, більшість з них стоять на самому березі Хаджибейського лиману. На цій території знайдено рештки стародавніх поселень, заснованих на початку нашої ери та навіть до н.е. Хто тільки не володарював на цій території, дві сотні років тому турки й татари були вигнані із земель між Бугом та Дністром, і у 1791 році землю було приєднано до Росії. Значних змін села Міжлимання зазнали після бурхливих подій тривожного десятиліття: революції та Громадянської війни. В 1920 році тут встановлено радянську владу, а вже у 1921 році створено Августівську сільську раду, тобто на два роки раніше, ніж на карті України з'явився Біляївський район. Села Августівка, Болгарка, Черевичне, Чоботарівка, Морозівка увійшли до складу новоутвореної сільради з центром в Августівці і загальною кількістю жителів 800 осіб. З тих пір головами сільської ради обирались: Викула Григорович Стоянов, Петро Наумович Кондрашов, Марія Василівна Міхан, Віктор Павлович Стеценко, Микола Олександрович Кривенко, Петро Васильович Коваленко, Олексій Васильович Нужненко, Василь Іванович Копельчук, Борис Іванович Даниленко, Андрій Олександрович Новіцький. З 1984 року дотепер Августівську сільраду очолює Світлана Олександрівна Ворник. Спочатку досить часто села перекочувували із однієї адміністративно-територіальної одиниці до іншої, змінювались

межі районів, їх назви, кількість населення, аж доки у грудні 1962 року Указом Президії Верховної Ради УРСР було ліквідовано Одеський приміський район і Августівська сільська рада увійшла до складу Біляївського району. Нині це населені пункти із загальною кількістю населення більше п'яти тисяч осіб: село Августівка (центральна садиба), села Протопопівка, Черевичне, Котовка, селище Набережне.

Августівка

Буквально через декілька хвилин після того, як вирушаєш від межі Одеси у напрямку лиманів, з гори, як на долоні, бачиш село Августівка. Розташоване поміж Хаджибейським та Куяльницьким лиманами в сімдесяти кілометрах від районного центру, за 12 кілометрів від Одеси, 22 кілометри відділяють його від найближчої станції Усатове. Населення села станом на 1 січня 2012 року налічує 1295 чоловік, переважно українців, але в селі проживають також вірмени, гагаузи, молдовани, болгары. Спочатку село йменувалось Московка. Скоріше всього, назва пішла від перших поселенців, що були відставними солдатами та унтер-офіцерами царської Росії, тобто «московчанами». Потім село змінило назву на честь графа Августа Іллінського, якому за заслуги перед імператорською короною були надані тут земельні наділи. Село швидко розросталося, завдяки завзятості та працелюбності родин Драненків, Жовнірів, Козленків, Новаків, Мацефуків, їх нащадки

*Августівський сільський голова
С. О. Ворник, яка очолює раду близько тридцяти років*

*Більшість вулиць населених
пунктів Августівської сільської ради заасфальтовані*

і нині живуть у населених пунктах Августівської сільської ради і продовжують династії хліборобів.

Після завершення Громадянської війни та встановлення Радянської влади селяни розпочали роботу на землі за іншими правилами. Весною в усіх селах Одеського округу були створені комітети незаможних селян, в тому числі в Августівці, очолив який К. П. Черевичний. Під його керівництвом почалось створення артілей та товариств по спільному обробітку землі, які з'являлись в селах сільради майже одночасно. Спочатку це були десятки невеличких колгоспів та артілей. В самій Августівці у 1928–1930 роках створено два колгоспи, а кілька невеликих артілей об'єдналися у колгосп «День урожаю», який очолив Д. Т. Ващенко. Згодом, у 1937 році, усі вони, а також підсобні господарства одеських заводів об'єдналися в один колгосп імені Котовського. Ця назва і після подальших об'єднань залишиться незмінною протягом багатьох років. Менше чотирьох років залишалось до початку Великої Вітчизняної війни і, безумовно, для молодого господарства Августівки було замало часу, аби увійти в силу, адже з перших днів війни всі сили були кинуті на оборону.

Лінія східного сектору оборони Одеси проходила і по території Августівської сільської ради. Чим жорстокішим був наступ німецько-румунських окупантів, тим впертішим був опір моряків та піхотинців, які в кровопролитних боях несли тяжкі втрати. Багато разів населені пункти переходили із рук в руки... Ті жителі сіл, які не були евакуйовані, свідчили про надзвичайний героїзм морських піхотинців, які з криками «Полундра» йшли в атаку. Вороги називали їх «чорною смертю», а Костянтин Симонов, який теж був свідком оборони Одеси, писав:

*Днем по капле нацедив из фляжки,
Сотый раз переходя в штыки,
Разограв кровавые тельняшки,
Молча умирают моряки.*

Всі урочисті події проходять біля пам'ятника героям Великої Вітчизняної війни

Хіба можна без сліз читати ці рядки, знаючи, що тільки у братській могилі біля села Августівка поховано 106 молодих, здорових, повних життя воїнів? Через 26 років після цих подій, восени 1967 року, на двадцять першому кілометрі дороги Одеса — Балта був споруджений пам'ятник в їх пам'ять і на їх честь. До надгробка ведуть широкі сходи, а на чавунній плиті вилиті слова: «Вам, бессмертным ровесникам грядущего, стоявшим здесь насмерть». Територія Августівської сільської ради була звільнена в квітні 1944 року. 287 громадян ради бились на фронтах війни, 117 з них полягли смертю хоробрих. З тих пір щороку 9 травня йдуть до пам'ятників усі мешканці сіл, щоб віддати шану загиблим героям, висловити вдячність ветеранам, які повернулися з війни. Повернулось 170 воїнів, а сьогодні залишились живими лише одиниці.

Війна скінчилась, а біди продовжували переслідувати людей. Був великий неврожай. Люди вмирили з голоду. Рятував мешканців навколишніх сіл лиман Хаджибей, в якому було багато риби, крабів та рачків. Виловлену рибу також обмінювали на хліб та муку. Худоба, якої й так було обмаль, гинула. Аби тварин прогодувати, з дахів будинків знімали соломку. Діти в полі полювали на гризунів. Свідки тих подій розповідають, що в той період в селі роздавали баланду, яка допомагала людям вижити. Отже, повоєнна відбудова проходила у надзвичайно складних умовах. Землю обробляти було нічим і нікому, адже інвентаря не було, а чоловіки ще перебували в лавах Червоної Армії. У плуг запрягали корів, жінки були орачами, діти ставали погоничами. Уявіть собі міру бідності, яку зараз неможливо представити, коли батько агронома колгоспу імені Котовського А. Т. Герєги (нині заслужений пенсіонер) дарує фермі хряка, а мати завгара А. С. Козленка віддає свиноматку. Сама В. А. Козленко починає поратись біля свиней. Потім багато років була передовою свинаркою

Морські піхотинці проявили надзвичайний героїзм під час Великої Вітчизняної війни

серед своїх колег у районі та області. Згодом В. А. Козленко обиралась депутатом Одеської обласної ради декількох скликань.

Почало розвиватись не тільки свинарство, по камінчику люди складали також приміщення молочнотоварної ферми, набували досвіду в спільній обробці землі. Досвід показав, що довоєнне укрупнення господарств принесло тільки користь. Починаючи з 1953 року, об'єднання колгоспів продовжувалось. Спочатку з'єдналися «День урожаю» (с. Августівка) та імені Ворошилова (с. Черевичне) в один колгосп, який став носити ім'я Мічуріна. Водночас колгосп ім. Котовського (с. Котівка) об'єднується з «Червоним штурманом» (с. Протопопівка). Але селяни на цьому не зупинились і досить скоро об'єдналися в одне господарство, яке називалось іменем Котовського. Люди знали, що таке бідність, вони розуміли, як багато треба працювати, аби її перемогти, але настрої у селян був бадьорий, вірили, що саме повсякденною працею у полі, на фермах, в цехах, установах наближають кращі часи. Очевидці розповідають: коли в селі з'явилися перші телевізори, увечері, прихопивши із собою нехитру страву (картоплю в мундирах, коржа або квасину), всі мешканці вулиці поспішали до щасливого власника чудо-техніки, щоби із села зазирнути у інший світ, побачити інше життя, а також поспілкуватися між собою, а потім і поспівати. І легше ставало на душі, і життя вже не здавалося таким тяжким та безпросвітним. Подальші успіхи господарства показали, що сподівання не були марними.

Колгосп імені Котовського, який на кінець шістдесятих років був відсталим, занедбаним господарством, очолив на початку сімдесятих Федір Костянтинівич Монастирський. Йому вдалося умовити колгоспників не залишати колгосп, потерпіти півроку. Люди повірили йому. Колгосп віродився на кінець сімдесятих років, став одним із передових в районі,

а згодом і мільонером. За великі досягнення Федора Костянтинівича було нагороджено орденом Леніна. Після трагічної смерті Ф. К. Монастирського колгосп очолив Анатолій Федорович Іванов, при якому колгосп зміцнів і по праву закріпився як передове господарство району. Передовиками колгоспу у повоєнний період були: механізатори М. П. Шурман, В. А. Бец, І. Г. Фурник, А. І. Шулянський, брати Дукоценки, М. С. Аніпчук, І. К. Клепус, І. В. Опланчук, В. І. Додінський та інші, що невтомною працею вносили свою частку, примножуючи міць та багатство рідного колгоспу. За підсумками соціалістичного змагання ряд колгоспників був відзначений державними нагородами. У 1982 році господарство засипало у засіки більше восьми тисяч тонн зернових, соняшника було зібрано майже 430 тонн, овочів зібрали більше 640 тонн, винограду нарахували більше п'ятисот тонн, фруктів — майже 40 тонн. Це найкращі показники за історію колгоспу.

Не менш значними були успіхи у тваринництві. Молока при стаді у 1160 голів було здано державі майже 3000 тисячі тонн, м'яса продано 474 тонни, яєць отримано близько 220 тисяч штук. Важка праця доярки на молочнотоварній фермі: у групі 28 корів, до кожної треба знайти підхід, до того ж, щодня на працівницю ферми чекає підйом о четвертій годині ранку та дорога до ферми, що розташована за селом. Передовими доярками колгоспу у різні роки були: Н. І. Блашук, Надія Ілюк, Неля Драненко, Є. Ю. Бобрик та інші. На жаль, багатьох з них вже немає серед нас, дехто знаходиться на заслуженому відпочинку. Колгосп ім. Котовського очолювали (на жаль, збереглися не всі ініціали): Д. Т. Ващенко (з 1931 по 1933 рік), Лернер (з 1933 по 1941 рік), А. Г. Флігель (з 1944 по 1946 рік), А. Г. Другаля (з 1946 по 1954 рік), Ф. Д. Кияновський (з 1954 по 1960 рік), І. М. Солощук (з 1960 по 1964 рік), Є. М. Топашенко (з 1964 по 1968 рік), Книшук

В магазинах населених пунктів Августівської сільської ради є широкий асортимент товарів

Майже 50 років директором Будинку культури працює В. О. Норенко

(з 1968 по 1969 рік), А. Асланов (з 1969 по 1971 рік), Ф. К. Монастирський (з 1971 по 1975 рік), А. Ф. Іванов (з 1975 по 1986 рік), Б. Л. Любчик (з 1987 по 2008 рік).

Соціальна сфера

Розростались і красивішали населені пункти Августівської сільської ради, зростала кількість дворів, а відповідно збільшувалась кількість населення, молодь залишалась на селі, створювала родини. На 1 січня 1966 року на території ради було 910 дворів із населенням близько 3600 чоловік, на 1 січня 1978 року кількість населення перевищила за четверту тисячу. Кількість дітей зростала і конче потрібна була нова середня школа. Саме силами колгоспу імені Котовського вона була збудована і вперше прийняла учнів 1 вересня 1981 року. При відкритті цього навчально-виховного закладу, звичайно, згадували колишніх вчителів села. Перша школа в Августівці відкрилась на початку ХХ століття. Однією з перших вчителів була Анастасія Харлампівна Шарапова, яка навчала не одне покоління односельчан. Значну частину життя віддали вихованню та навчанню дітей Ольга Яківна Бугеря, яка з 1966 року стала директором школи, Лідія Григорівна Козленко та Анатолій Іванович Братішко, стаж роботи яких у школі налічує по 40 років. Оскільки населені пункти Августівської сільради близько розташовані один до одного, нині середню освіту діти здобувають в двох загальноосвітніх школах, що розташовані в селах Августівка та Набережне, де навчається більше чотирьохсот учнів. З інших сіл дітей підвозять автобусами. Велика кількість учнів здобуває вищу освіту і повертається в рідні села спеціалістами різного рівня. Випускник Августівської школи Петро Валерійович Колісніченко, закінчивши Одеський державний університет імені Мечникова, працює юристом Августівської сільради. Обидва сини керівника фермерського господарства «Темп» Леоніда Петровича Шестопаля, Роман

і Євген, по закінченню Одеського аграрного університету повернулись і працюють у рідному господарстві, не розірвавши ланцюг сімейної династії. Після закінчення Одеського педагогічного університету повернулись до рідної школи і вчителюють Е. С. Голубенко та І. Є. Воловик.

Безумовно, це добрий приклад для маленьких вихованців дитячого садочку «Світлячок», в якому під наглядом досвідчених працівників перебуває 100 дітей. Взагалі, для августівців стало звичним, коли їх називають першими серед найкращих. Це і вокальний ансамбль «Московчанка», якому присвоєно звання «народного», це і чоловіча баскетбольна команда сільської ради. Вона у 2006 році стала чемпіоном районної першості, це і юнацька футбольна команда, котра ставала неодноразовим чемпіоном та призером районної першості, це і футбольна команда «Міжлимання» (тренер О. О. Ляховецький), яка не раз була призером першості Біляївського району та володарем Кубка зимової та літньої першості Регіональної ліги ФАФОО. Всі ці успіхи є результатом намагань сільської ради створити прекрасні умови для розвитку культури та спорту, адже зростання матеріального добробуту, благоустрій населених пунктів, цікаве проведення вільного часу приваблює молодь, продовжує життя і розвиток села. До того ж після капітального ремонту у 2009 році гостинно відкрив свої двері Будинок культури, директором якого з 1965 року працює Володимир Олександрович Норенко, а музичним керівником нині є Б. О. Макаров. Серед самодіяльних артистів люди різного віку і спеціальностей: вчителі, державні службовці, сільгоспвиробники, медичні працівники.

Амбулаторія теж розташована в центрі села у зручному для селян місці. Її приміщення було нещодавно відремонтовано і поповнилось новим медичним обладнанням. Медичні працівники наслідують приклад Любові Петрівни Сьомик, яка працювала тут з 1970 по 2006 рік і заслужено

Августівська загальноосвітня школа I-III ступенів, збудована колгоспом імені Котовського у 1981 році

Августівська лікарняна амбулаторія загальної практики сімейної медицини

користувалась повагою земляків. Тут взагалі поважають земляків старшого покоління. Стало вже традицією щоосені відзначати День людини похилого віку. Кожен населений пункт має свій день свята і зустрічає гостей з сусідніх сіл. До центру села в такий день поспішають люди похилого віку, співробітники сільської ради, працівники сфери культури, учасники художньої самодіяльності і, звісно, народний колектив «Московчанка». І линуть на адресу сивочолих ветеранів слова теплої любові за їх ратний та мирний багаторічний труд, за їх турботу про синів і дочок, онуків. Є що пригадати, є про що розповісти, є чим поділитись людям, що пройшли важкий і складний шлях, пізнали лихоліття війни, темну ніч окупації, нелегкі роки відбудови. Є з чим порівнювати, адже, підсумовуючи загальний шлях, ветерани війни та труда спостерігають сучасність Августівки, її благополуччя і радіють цьому.

Окрім загальноосвітньої школи I–III ступенів, амбулаторії, дитячого садка «Світлячок», Будинку культури, в Августівці функціонують аптека, торгівельно-оздоровчий центр, бібліотека, біля десятка магазинів. Із сільськогосподарських підприємств працюють ТОВ АФ «Августівка», фермерські господарства: «Темп», «Хаджибей», «Рассвет», «Демченко», «Сатурн», «Вінс», «Успіх», «Веселка». Всі вони є складовими загальної турботи про рідне село. Висаджено перші дерева та куці майбутнього культурно-оздоровчого парку, завершено будівництво дитячого грального майданчика в самому центрі села. За роки незалежності всі населені пункти Августівської сільської ради газифіковані, основні магістралі, що з'єднують села, заасфальтовані. Більшість вулиць населених пунктів також вкриті асфальтом. Все це за рахунок коштів сільської ради, за сприяння сільського голови С. О. Ворник, керівників підприємств, розташованих в Августівці, інших населених пунктах Августівської сільської ради та з допомогою мешканців сіл.

Протопопівка

На самому березі Хаджибейського лиману, в трьох кілометрах від Августівки, розташоване село Протопопівка, яке має двохсотрічну історію. На початку XIX століття цар Олександр I призначає градоначальником Одеси герцога де Рішельє, за два роки, у 1805 році, на герцога покладаються також обов'язки губернатора трьох провінцій Новоросії. Головне завдання Рішельє в якості губернатора полягало у точному виконанні розпоряджень царя стосовно не тільки росту Одеси, а, не в меншій мірі, твердого управління усім регіоном. Всі розуміли, що розвиток Одеси залежав насамперед від того, як буде розвиватися округа, наскільки молоде місто буде підтримане мережею навколишніх ферм, дрібних ринків, торгівлею у напрямку порту та у зворотній бік. Рішельє зобов'язаний був «добиватися збільшення населення...» У 1807 році поблизу Одеси на березі прекрасного лиману отримав земельний наділ протоієрей Петро Куницький (Протопоп). Назва села ймовірно походить від його імені і збереглася до сьогодні. До цього поселення носило назву Кузнецовка, воно вже тоді було дуже красиве. В центрі села був ставок, сад, дороги були ґрунтові. Їздили на конях. Використовували лампадки та гасові лампи, оскільки електрики ще не було. За селом, біля самого лиману, знаходились будинки лікарні, де використовувалась грязьова маса для лікування пацієнтів. Лікарня була приватною, а селяни наймалися до власників на роботу. Після революції приміщення були зруйновані, а каміння використовували для будівництва господарських будівель та житла. Пізніше на березі функціонувала амбулаторія, в якій багато років працювала фронтова медсестра Олена Пилипівна Клопота. Вона була дуже вмілою та доброю, вилікувала сотні хворих і прийняла багато пологів.

У 1920 році у Міжлиманні встановлено Радянську владу і згодом відбувся новий адміністративно-

Вокальному ансамблю
«Московчанка» присвоєно звання «Народний»

Керівники господарств району
К. Л. Любчик, Б. Л. Любчик, Д. І. Куценко з дружинами

територіальний розподіл. У 1923 році Протопопівка стає центром сільської ради, якій підпорядковуються також міжлиманські хутори, села Повари та Причепівка. Тоді в населених пунктах новоствореної сільської ради проживало більше п'ятисот мешканців. Перша початкова школа розташовувалась у хаті, так само, як і дитсадок, а першими вчителями було подружжя Лідія Петрівна та Федір Іванович Погорелови.

Товариство по спільному обробітку землі тут створюється лише у 1928 році, на базі якого за два роки з'являється колгосп «Червоний штурм». Після Великої Вітчизняної війни поступово відбувається об'єднання колгоспів «Червоний штурм» та імені Котовського, аби всім миром легко було здійснювати повоєнну відбудову. Далі історія Протопопівки, яка у 1967 році приєднала до себе село Причепівку, повністю збігається з історією всіх сіл Августівської сільської ради. У селі функціонують два магазини, бібліотека, сільський клуб, фельдшерсько-акушерський пункт, працюють тракторні бригади фермерських господарств «Темп» та «Демченко».

Черевичне

Черевичне від центру Августівської сільської ради знаходиться всього за два кілометри і стоїть на самому березі Хаджибейського лиману. Невеличке село, в якому на сьогоднішній день, окрім житлових будинків, працюють тільки сільський клуб та два магазини для двохсот двадцяти мешканців. Окрім того, село нещодавно збагатилось прекрасною церквою Святої Тетяни, яку за свої кошти збудував приватний підприємець Б. Я. Бєлий в пам'ять про померлу дружину, яка родом із Черевичного. Освячення престолу та Божественну літургію особисто здійснив Митрополит Одеський і Ізмаїльський Агафангел. За великі труди по спорудженню церкви по благословенню Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України, Високопреосвященніший Агафангел

вручив Б. Я. Белому орден преподобного Нестора Літописця другого ступеня. Тепер в селі, де раніше ніколи не було церкви, стоїть храм із золотим куполом і прекрасним іконостасом, де здійснюються Богослужіння.

Цікаво, що, хоча сучасне Черевичне ніколи не було селом великим, навколо нього віднайдено залишки багатьох цивілізацій, тобто це місце на березі лиману завжди було привабливим. Судить самі, в якому колі живуть нинішні мешканці села: на високому плато східного берега Хаджибейського лиману знайдено сабатинівське поселення II тисячоліття до н.е., на північній околиці села — черняхівське, а на лівому березі балки, в місці її впадіння у лиман, знайдено двошарові залишки тих, хто проживав тут як до нової, так і нашої ери. Згідно з архівними даними, новітню історію хуторів розпочав Лазарь Лепов, який у 1856 році заснував першу садибу. За ним на берег Хаджибейського лиману потягнулись ще чотири родини: Сливченків, Нечаєнків, Кушніренків, Йовенків, які й розбудували село. До речі, ці прізвища нині є найпоширенішими у Черевичному та навколишніх селах. Всі засновані цими родинами хутори мали назву Черевичний, а розрізнялися тільки по номерах.

Спочатку в селі діяв свій окремий колгосп імені Ворошилова, однак він працював нижче тих можливостей, які могла дати ця родюча земля. Однією з причин вважалось, що дрібні господарства не в змозі налагодити інтенсивне виробництво. По всій країні тривало укрупнення господарств. Саме тому у 1953 році колгосп села Августівка «День урожаю» та колгосп імені Ворошилова Котовки були об'єднані в один, який став називатись колгосп імені Мічуріна. На початку шістдесятих років відбулося ще одне укрупнення: колгосп імені Мічуріна та колгосп імені Котовського з'єдналися і залишили назву останнього. Таким чином, були об'єднані всі засоби виробництва, розподілена робота по

Митрополит Одеський і Ізмаїльський Агафангел вручає Б. Я. Белому нагороду

Церква Святої Тетяни в селі Черевичне побудована на самому березі лиману

бригадах. Згодом такі дії виявились ефективними, а колгосп імені Котовського став мільйонером.

Котовка

Село Котовка не має чіткої межі з Одесою не тільки в територіальному плані, а й за багатонаціональним своїм складом. Велике заселення Одеси та її околиць, яке відбувалось на початку ХІХ століття, було не звичайним змішуванням народів, мов та релігій. Кожен, хто тут оселявся, був рівним за правами та можливостями. Це стало відтоді характерною рисою цієї місцевості та збереглося й донині. Що ж стосується кількісного складу, то треба визнати, що в Котовці проживає 2100 чоловік, що більше сорока відсотків від усіх мешканців Августівської сільської ради. Перші родини, які переселились сюди у 1936 році, були з Комінтернівського району: Маркови, Подупейки, Сухомлинови, Романьки, Мазниці, Савицькі, Чередникови, Кондрашови. Вони прийшли не на пусте місце, але розширили та розбудували село, якому надали назву Котовка, оскільки були саме з колгоспу імені Котовського, який знаходився в селі Чабанка, а тепер розташований на новому місці. Відразу після переселення названих родин в Котовці запрацював сільський клуб, яким завідував Микола Іванович Мішаглі, та почала діяти початкова школа, де першими вчителями були Олена Макарівна Курганова, Ніна Дмитрівна Сіренко, Ксенія Яківна Чернова, Олександр Іванович Мамонтов, який був директором початкової школи.

Головою колгоспу до 1941 року був Петро Антонович Баранов, а головою Протопопівської сільради, якій в ті часи підпорядковувалась Котовка, був Яким Дем'янович Шпитальов. У п'ятдесятих роках головою сільради було обрано Федора Наумовича Кондрашова. До війни в Котовці працювали кондитерська та взуттєва фабрики, декілька тваринницьких ферм: молочнотоварна, вівце-свино- та конеферма.

Меморіал загиблим під час Великої Вітчизняної війни, відкритий у 2009 році

Після війни завклубом довгі роки працювала Надія Федорівна Чеботарьова, у 1957 році було відкрито сільську бібліотеку на чолі з Галиною Іванівною Мазницею. Нині берегинею книжкових фондів у Котовці є Наталія Іванівна Карташова. В той період в селі було також проведено водогін, радіо і телефон. Медичний заклад засновано у 1974 році, спочатку він розташовувався у пристосованому для цього колишньому поміщицькому маєтку. У 1981 році амбулаторію переведено до Августівки, а в Котовці побудовано ФАП, головним лікарем якого стала Любов Петрівна Сьомик, потім довгі роки медичним закладом керувала Тетяна Василівна Зеленьк. У 2004 році ФАП було реорганізовано у Котовську амбулаторію загальної практики сімейної медицини під головуванням лікаря Федора Йосиповича Пшеницького. Нині планується будівництво навчально-виховного комплексу на 80 місць, в селі функціонує мережа приватних магазинів, кафе-барів, велика кількість станцій технічного обслуговування автомобілів і, до речі, біля села Котовка розміщується, відомий далеко за межами області, авторинок «Куяльник», на якому діє відділення міліції, підпорядковане Біляївському райвідділу внутрішніх справ.

Всім відомо, що під час героїчної оборони Одеси в 1941 році було побудовано декілька рубежів, один з яких тепер зветься Поясом Слави. Велика кількість монументів знаходиться в селах Біляївського району, які побудовані за радянських часів. Зовсім нещодавно, за часів Незалежної України, у травні 2009 року в Котовці відкрито меморіал загиблим у роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років, а також тим ветеранам, які пішли з життя у повоєнний час. Юнаки та дівчата, які застигають в почесній варті біля пам'ятника під час урочистих подій, уособлюють вдячне юне покоління нової доби. Вони спостерігають за ветеранами, що покладають квіти до підніжжя обеліску і приймають естафету пам'яті.

Багато заходів бібліотекар Н. І. Карташова проводить за межами бібліотеки

Набережне

Набережне, як і інші села Августівської сільської ради, розташоване недалеко від центру ради, у восьми кілометрах. Село відносно молоде і своїм розташуванням скоріше завдячує близькості Одеси. Справа в тому, що більшість населених пунктів Одещини спочатку обиралися майбутніми мешканцями за місце поселення, а потім там розпочиналось господарювання. Набережне, навпаки, будувалось вже навколо виробничих споруджень. Міністерство цивільної авіації у 1935–1938 роках у зв'язку з відкриттям авіаліній, що з'єднали Одесу з містами Батумі та Сухумі, на правому березі Хаджибейського лиману збудувало Гідропорт. Селище розпочалося з ангару, на воді знаходились гідролітаки. У 1936 році почали будуватися квартири для сімей льотчиків. За два роки було побудовано декілька будинків, були посаджені дерева, кущі, розбиті пішохідні доріжки. Селище швидко розросталось, тим більше після того, як весною 1938 року із Камчатки до Гідропорту переведено полк прикордонної морської авіації. У перші дні Великої Вітчизняної війни полк у повному складі вилетів бомбардувати нафтовий район у місті Плаєшти. Полк виконав свій обов'язок, хоча і дорогою ціною. Із бойового завдання повернувся лише один літак під командуванням пілота Рихлова. За цей подвиг йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

У 1961 році полк прикордонної авіації був розформований, але селище продовжувало розвиватися. Сюди прибула військова частина, офіцери разом з сім'ями заселилися у квартири льотчиків. Військове містечко розбудовувалось, досить скоро воно нараховувало двадцять двоповерхових будинків. На території Августівської сільської ради функціонують дві середні школи, одна з них знаходиться саме в Набережному. Вона побудована і почала навчати дітей у 1968 році, і зараз Міжлиманська ЗОШ

радує учнів своїми світлими просторими класами. В сімнадцяти класних кабінетах навчається близько трьохсот учнів. Колективом педагогів з 1995 року керує Л. К. Напрасник. За майже двадцятирічний період роботи директором школи Лариса Костянтинівна дала дорогу в життя сотням випускників, пишається колегами, що довели свою професійність на різних рівнях. Наприклад, у районному ярмарку педагогічних ідей 2011 року взяла участь вчитель Г. О. Виноградова. Тепер її проекти представляє до обміну досвідом Одеський інститут удосконалення вчителів. Педагогічний колектив бере також участь у Всеукраїнських та міжнародних конкурсах з різних предметів. Необхідно відзначити вчителів: С. Г. Єпішеву, Т. М. Кулик, О. І. Кисельову та багатьох інших.

Вигідне розташування, прекрасна природа сприяли збільшенню кількості населення, це, у свою чергу, потребувало нових об'єктів соціального призначення. На території містечка у 1978 році збудовано дитячий садочок, згодом з'явилися приватні магазини, кафе-бари, аптека, створено комунальне підприємство «Набережне». Наказом Міністерства оборони України військово містечко у 2008 році, разом з усіма об'єктами соціальної сфери, передане на баланс Августівської сільської ради. На завершення маленької розповіді про Набережне ми залишили факт функціонування поблизу селища аероклубу «Одеса», відомого далеко за межами Одеської області. Президента аероклубу Костянтина Вікторовича Оборіна обрано депутатом Біляївської районної ради. Він досягає вагомих успіхів у справі керування клубом і, звичайно, є романтиком та разом зі своїми підопічними радісно піднімається в небо над Хаджибейським лиманом. Саме з місця, яке колись звалось Гідропорт, здійснюються у небо літаки, нагадуючи про той полк прикордонної морської авіації, який майже у повному складі загинув у перші дні Великої Вітчизняної війни, наче гулом двигунів запевняють: «Ми пам'ятаємо!»

Над Набережним в тангемі
К. Оборін, президент аероклубу «Одеса»

Міжлиманська загальноосвітня
школа I-III ступенів в селищі Набережне

БЕРЕЗАНСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*За причілком пага тінь від ясена
На хатину, де з дитинства жив,
До якої пам'яттю прив'язаний,
До якої сто доріг біжить...*

В. Геращенко

До складу Березанської сільської ради входять шість сіл: Березань, Важне, Доброжанове, Дослідне, Курган, Петрівське. Усі вони спочатку або були хутором неподалік від населеного пункту, або самі мали хутори, з якими пізніше з'єдналися в результаті розбудови. Дозвольте нагадати, що в першій чверті XIX століття в селах майже не було транспорту, в тому числі і гужового, і людям доводилось пішки долати значні відстані від житла до поля. Наприклад, з придністровських сіл усі працездатні виходили на роботу в поле, а додому повертались за тиждень. Тож, селяни намагались селитися ближче до своїх наділів, аби мати змогу ретельніше обробляти землю без подолання довгої дороги. Так і виникали десятки нових поселень, які засновували не переселенці з інших країв, а мешканці сусідніх сіл. Усе сказане цілком стосується Березанської сільської ради, до якої колись входило 11 населених пунктів. Ми зупинимось на історії тих, які нині входять до її складу. Спочатку ця територія, як і все Придністров'я, входила до Тираспольського повіту, з 1825 року стала частиною новоствореного Одеського повіту. Коли граф Панкеев придбав дачу у Василівці, ці землі також відійшли до його володінь. Село Доброжанове і хутір Вакаржани з'явилися у середині XIX століття, у 1896 році у Вакаржанах було вже 52 двори з трьома сотнями жителів, у Доброжановому було 23 двори і 136 жителів. При Вакаржанах (старожили називають Руська Аккаржа або просто Аккаржа)

з'явився хутір Чумацька Балка з двома дворами, а при Доброжанах був хутір Константино-Дар'ївка, в якому проживало 13 осіб. Коли земля продавалась новому власнику, йому переходили і хутори. Саме при одному з чергових продажів новий власник вирішив знести Вакаржани. Лише повстання та жорсткий опір його жителів зірвали ці плани, і хутір Вакаржани (тепер Курган) продовжив своє життя. На початку XX століття бідні вихідці з Великого Дальника засновують також хутір Важний.

Березань, Ново-Біляївка, Петрівське та Дослідне виникають вже після повного встановлення Радянської влади. Весна 1924 року порушила тишу голого степу поблизу багатого хутора Важний і старовинного німецького поселення Аккаржа переселенням перших двох десятків сімей незаможників з Біляївки. Вони заснували хутір Ново-Біляївка. Сусідній хутір, де поселилися перші три з половиною десятки сімей з Ясьок, називали спочатку Березень, роблячи наголос на першому складі, адже масове переселення багатодітних незаможників припадало саме на березень 1924 року. Одночасно у степу з'являється хутір Жовтень. Нова економічна політика молодої держави, славнозвісний НЕП, передбачала розв'язання проблеми безземелля селян шляхом збільшення наділів. У наших краях на той час наділяли на їдока по 2,5 десятини землі, тому не випадково першими виїхали на нові землі багатодітні сім'ї, в яких було не менше п'яти осіб,

*Одні з перших поселенців
села Березань: родина Івана Стенгача*

*Голова колгоспу «Ударна ленінська бригада» П. К. Маренченко
та С. О. Слісаренко, нагороджений орденем «Знак Пошани»*

а то і до десяти дітей. Серед перших поселенців зустрічаємо знайомі і помітні прізвища: Будівські, Михайлови, Ройбули, Стороженки, Рогачки, Федоренки, Поповенки, Геращенки, Бондаренки, Маренченки, Паненки, Д'яченки. До речі, в молодих селах Березанської сільради до недавнього проживали не тільки нащадки, а й деякі ровесники сіл. Наприклад, у 2000 році на святкуванні 75-річчя Березані серед почесних гостей були присутніми ровесники села Марія Онисимівна Байдан, Надія Данилівна Заболотна (Михайлова), Парасковія Мефодіївна Татарчук (Будівська), Агафія Пантелеймонівна Федоренко. Була на святі і Ольга Арсентіївна Бондаренко, дев'яностолітня солдатська вдова, яка після війни сама ставила на ноги п'ятьох дітей. Але повернімося до витоків. Часи революційних перетворень, Громадянської війни, засуха 1921 року перетворили ці безкраї степи на цілину. Новим господарям довелося розкорчовувати багаторічні бур'яни, щоби у подальшому поля стали родючими. У необжитому степу виникли проблеми також з нестачею води. Її доводилось доставляти з Дальника та Вигоди. Хазяїн хутора Важний поміщик Баша заборонив брати воду у його криницях і навіть водоймах. Отже, разом з тимчасовим житлом гуртом вручну копали криниці, дамби і вже після цього споруджували для себе постійне житло.

Формування нових населених пунктів припадає на період активного впровадження радянською владою колективних господарств. Перше з них було створено незаможниками хутора Важний ще у 1921 році, але за три роки артіль розпалась. О цій порі відбуваються зміни у територіально-адміністративному поділі. Так, хутір Ново-Біляївка, в якому було 27 дворів і 154 жителів, відійшов до Біляївської сільради. До Ясківської сільради відійшли хутори Березань, в якому було 33 будинки і 166 жителів, і Жовтень, де було 15 будинків і 85 жителів. До новоствореної

Вакаржанської сільради були включені хутори Вакаржани (44 будинки і 230 жителів), Важний (18 будинків і 97 жителів), Дубинівка (13 будинків і 70 жителів), с. Доброжанове (30 будинків і 122 жителя). У 1926 році створюється Березанська сільська рада, до складу якої вже у 1936 році входили всі села, підпорядковані їй нині.

Колективізація проходила в Березані нелегко. Тут сім господарств у 1927 році об'єдналися у сільгоспартіль «Червоний агроном», до якої увійшли землевласники хуторів Важний, Ново-Біляївка, Жовтень, Дубино. У 1930 році на землях хуторів Важний і Жовтень організовується також колгосп «Ударна ленінська бригада», який у 1931 році об'єднався з «Червоним агрономом» та колгоспом імені Будьонного, створеного мешканцями села Доброжанове, згодом господарство розширило свої межі за рахунок інших одноосібних господарств. Назва «Ударна ленінська бригада» проіснувала до тих пір, поки існував колгосп. Центральна садиба спочатку розміщувалась у Важному. Першим головою аж до 1947 року був Петро Карпович Маренченко. Колгоспному ладові, звісно, намагались зашкодити. Жорстоко поплатився сам голова, йому у цистерну для води підсипали отруту, отруїли всю худобу, лише чудом вижили члени сім'ї, сам Петро Карпович після того, будучи інвалідом, продовжував керувати колгоспом «Ударна ленінська бригада» ще 18 років.

Колективізація на території Березанської сільської ради була завершена в роки першої п'ятирічки, але колгоспи були ще організаційно і економічно слабкими. Не було досвіду ведення колективного господарства, бракувало техніки, голод 1932–1933 років і помилки в хлібозаготівлі створили продовольчі ускладнення, але у роки другої п'ятирічки справи пішли на краще, а урожайність зернових збільшується вдвічі. Під керівництвом Петра Карповича Маренченка було зведено школу, будувались тваринницькі

Трактористи МТС, що десятиліттями ударно трудились на ланах обох колгоспів

Оранка поля біля Вовчої балки стирала межі приватних земельних наділів

приміщення, цистерни для води, зерносклади, майстерні, млин, кузня, столярня, господарський двір, гараж, копали криницю, ставки, силосні ями тощо. Перед війною виріс гарний двоповерховий Будинок культури, який, на жаль, під час війни був повністю зруйнований. Історія зберегла для нащадків імена найголовніших помічників голови колгоспу «Ударна ленінська бригада»: І. Вітчук, І. Борисов, І. Федоренко, І. Комаров, Г. Іванов, С. Клименко, І. Киржай, М. Гриневиц.

Розвиток будь-якої справи передбачає мотивацію. У мешканців сіл Березанської сільської ради вона була: позбутися злиднів, піднести на вищий щабель свій освітній та культурний рівень, а також якість життя. Населення було майже усе неграмотне. В кожному селі проводилась важка, але важлива робота по ліквідації неписьменності, працювали школи, клуби та бібліотеки, з'являлись кінопересувки. В населених пунктах покращується також побут: починають з'являтися медпункти, крамниці, побутові пункти тощо. Вся ця величезна робота проводилась під керівництвом комуністів і комсомольців. Перший партійний осередок в Березані створено у 1925 році. Він налічував трьох комуністів, серед яких пам'ятають Івана Степаненка і Петра Д'яченка. До 1937 року в колгоспній партійній організації було дев'ятеро комуністів, в зональній станції нараховувалось вісім. В решті сіл на той час були поодинокі члени партії. Чисельність партійних організацій постійно зростала. Так, у 1962 році партійна організація колгоспу «Ударна ленінська бригада» налічувала 26 комуністів, а в колгоспі «Прогрес» їх було 29. Перша комсомольська організація на чолі з Федором Поповенком була створена у 1927 році, теж у Березані. В решті сіл вони з'явилися разом з утворенням колгоспів, а згодом об'єдналися в активну молодіжну силу колгоспу «Ударна ленінська бригада».

Великі випробування випали на долю жителів Березанської сільської ради в роки Великої

Вітчизняної війни. У другій декаді серпня 1941 року лінія фронту підійшла до меж сільради, територію якої захищала 25 Чапаївська дивізія зі штабом в селі Петрівське. Штаб знаходився на місці хати Марії Михайлівни Шаповалової і був зруйнований під час бомбардування. Тоді загинув молодий офіцер, і його поховали поряд зі штабом. Він і досі там похований. 287-й стрілецький полк дивізії обороняв село Доброжанове, а 31-й стрілецький полк захищав село Петрівське. Противник спочатку взяв Доброжанове, а 20 серпня оволодів селами Петрівське і Вакаржани. Козаки третього кавалерійського полку вибили ворога з Вакаржанів, а оборону тут зайняв третій батальйон 26-го прикордонного полку. З 20 по 23 серпня 161-й стрілецький полк 95-ї Молдавської дивізії вів жорстокі бої біля сіл Ново-Біляївка і Березань. Кілька раз противник брав села і знову в результаті контратаки був вибитий з них. В одному з боїв невідомий моряк, коли у нього закінчилися патрони, взяв ручний кулемет за ствол і, розмахуючи ним, пішов на ворогів на зустріч загибелі. Та хіба тільки ім'я одного героя залишилось невідомим? З 23 серпня по 2 вересня тривали тяжкі бої поблизу хуторів Жовтень, Важний, Дубинівка, під час яких загинуло сотні радянських воїнів. 4 вересня 90-й стрілецький полк 95-ї стрілецької дивізії залишив Вакаржани.

Настала тяжка пора окупації. У селі Петрівське румунські загарбники на місці школи зробили свій штаб, а на місці контори (теперішній магазин) влаштували лазарет. В центрі села з'явився цвинтар, де окупанти ховали своїх загиблих. Потім там ховали і радянських солдат. На початку ХХІ століття останки румунських солдат були ексгумовані і відправлені на батьківщину. Теперішні дідуся та бабусі, тодішні діти, згадують як змушені були ходити в школу, де всі предмети викладалися румунською. Ось як розповідає про ті часи Євгенія Артемівна Стенгач: «З Білявки

*Ветерани війни у 1975 році,
нині нікого з них немає серед живих*

*Меморіальний комплекс на честь воїнів,
які загинули під час Великої Вітчизняної війни*

прислали «пана вчителя». Румун завжди осягав чорного капелюха та величезні ботфорти. Цей вчитель був досить суворий чоловік. Дуже часто всім класом стояли навколішки біля стіни, бив по руках за те, що не вмiли відповідати та рахувати румунською мовою. Деяких моїх однокласників били головою об дошку, яка весь час перекручувалась. Про шкільну форму взагалі не було мови: ходили в постолах, а в зимовий час в гумових чунях. З осягу була лише спідниця, яку мати зшила, та светрик».

Звільнювали територію декілька з'єднань Радянської армії. Знесилені та замордовані люди були раді бачити радянських солдат, сміялися, плакали, співали, на вулицях грала музика. Дуже зворушливими є спогади Олександри Пилипівни Кухаренко, яка під час війни працювала санітаркою і допомогла втекти з фашистського полону радянським солдатам. Коли баба Шура згадує ті світлі весняні дні, в її очах бринить сльоза: «Коли наші підійшли до села, румуни і німці поспіхом почали тікати, кидуючи своє добро і те, що награбували в нас. Люди, відчувши підтримку радянських військ, вже й самотужки почали віднімати свої речі. Фашистам ніколи було чинити опір. Їм би скоріш втекти, більшість з них тікала на конях, тому багато з собою взяти не могли. Їх перестріли війська, що йшли зі сторони Біляївки. Коли загроза вже була позаду, наші села Доброжанове і Широка Балка були схожі на квітники, тому що дівчата саяли новими яскравими, кольоровими сукнями, що були пошиті з покинутих ворожих парашутів». Надія знову пробуджувалась в серцях людей, хоча у 1944 році на фронтах ще бились сотні земляків, рідних і близьких. На фронтах Великої Вітчизняної війни з гітлерівськими загарбниками билися 457 жителів Березанської сільради, 254 з них загинули смертю хоробрих, тільки з села Березань на фронт пішло 130 чоловік, загинуло 82. За мужність і відвагу всі воїни були відзначені державними нагородами.

Б. І. Даниленко
зі спеціалістами та ветеранами в День Перемоги

В пам'ять про загиблих односельців і визволителів населених пунктів сільради встановлені пам'ятники, а в селі Березань споруджено меморіальний комплекс.

Війна залишила пошрамоване окопами, дотами, фронтовими землянками колгоспне поле. Все це доводилось загортати вручну та вирівнювати, щоб виростити хліб. І ми маємо пам'ятати імена тих, хто взяв на себе нелегку ношу відбудови господарства. Це, перш за все, вдови фронтників: Євдокія Комарова, Надія Михайлова, Мотрона Петренко, Євдокія Борисова, Ганна Левенець, Дарія Шевченко, Євдокія Дроздовська, Ірина Шевченко, Віра Харченко, Агафія Федоренко та інші. Нарівні з дорослими працювали у колгоспі підлітки: пасли овець, коней, волів, телят, вивозили кіньми гній на поля, доїли корів, працювали причіплювачами і навіть трактористами. З 1948 по 1962 рік головою колгоспу обиралась Марія Василівна Шатохіна. Вона докладала чимало сил, аби відбудувати матеріальну базу господарства. Спільними зусиллями побудовано кухню для всіх, їдальню, пекарню, молокопункт, льодовник, тваринницькі приміщення, артезіанські свердловини, складські приміщення, дитячий садок, ставки, тік, садили виноградники та сад, повністю завершили електрифікацію села.

Поступово життя налагоджувалось. У 1962 році головою колгоспу було обрано учасника Великої Вітчизняної війни Володимира Тарасовича Поліщука. За дванадцять років його керівництва у селі з'являються важливі новобудови: середня школа, спортзал, майстерня, дитсадок, новий адмінбудинок колгоспу, Будинок культури, зерносклад, тракторна бригада, автогараж, тваринницькі приміщення, асфальтуються дороги. За часи керування В. Т. Поліщука господарство з відсталого перетворилось чи не найкраще у Біляївському районі. Приїздили делегації з Болгарії, Чехословаччини, Куби, аби переїняти досвід благоустрою. А подивитись

В. Т. Поліщук (в центрі) зі спеціалістами
А. Г. Білобородьком, В. Т. Пігубним, Я. М. Неплієм

було на що: заасфальтовані вулиці, вуличне освітлення, як у місті, клумби, фонтани, сквери. Харчування дітей у новій школі та дитячому садку готувалось за рахунок колгоспу з власної ферми та поля. В двоповерховому дитячому садку було встановлено обладнання сучасного рівня. Для спеціалістів, тваринників, механізаторів будували житло, чим заохочували кращих працівників. В селі Курган побудували асфальтовий завод, завдяки якому були заасфальтовані всі вулиці сіл Березанської сільської ради. Споруди росли, як гриби: молочнотоварна ферма, консервний завод, тракторна майстерня, баня, будинки культури. Так, наприклад, для оздоблення нового Березанського будинку культури запросили бригаду, яка раніше реставрувала Одеський театр опери та балету. Володимир Тарасович був суворим, але справедливим головою колгоспу. О п'ятій ранку він вже знаходився на фермі, потім відвідував тракторну бригаду, заводи, поля. Землю відчував, як живу істоту, і вона обдаровувала його щедрими врожайми. Талановитого керівника запрошували на іншу відповідальну роботу, але Володимир Тарасович не бажав покинути ту землю, яка його зростила. Все це створювало в селах «Ударної ленінської бригади» відповідну атмосферу. Працівники колгоспу були дружні, вміли не тільки добре попрацювати, а й відпочивати. Росли заробітки, кращим видавали премії, а в свята нагороджували цінними подарунками.

З 1973 по 1983 рік головою колгоспу був Костянтин Володимирович Шеварднадзе, який був майстром своєї справи. Закінчивши в 1964 році Одеський інститут сільського господарства, мав за направленням Міністерства їхати на роботу до Москви, але відмовився, посилаючись на сімейні обставини. Він мав великий досвід роботи з людьми у Василівці на посаді секретаря партійної організації, потім керував колгоспом «Червона гірка». Цей досвід став йому у пригоді на посаді голови колгоспу «Ударна ленінська

бригада». Костянтин Володимирович піклувався про умови роботи та відпочинку робітників усіх підрозділів. Завдяки йому був побудований і обладнаний «Будинок тваринників», де будь-який працівник ферми після важкої праці мав змогу відпочити. Колгосп відвідало багато іноземних делегацій: з Італії, Франції, Канади і ООН. За сумлінну працю Костянтин Володимирович був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора та численними медалями.

Після нього господарством керував Б. І. Даниленко. По закінченню Петровського сільськогосподарського технікуму Борис Іванович за направленням працює бригадиром тракторної бригади колгоспу імені Котовського. Оцінивши ділові якості та організаторські здібності молодого спеціаліста, йому довіряють очолити комплексну бригаду в цьому ж господарстві, а згодом обирають головою Августівської сільської ради. Пізніше Борис Іванович очолював партійну організацію колгоспу імені Чапаєва, одного з найміцніших на той час колективного багатогалузевого господарства. В 1983 році його обирають головою колгоспу «Ударна ленінська бригада», який він очолює протягом одинадцяти років. Саме на цій посаді розкрилися найкращі ділові якості Бориса Івановича: відповідальність, принциповість, наполегливість у вирішенні питань. Борис Іванович доклав багато зусиль, аби продовжити розпочату попереднім керівником справу по переведенню тваринництва на промислову основу. Разом з тим вирішуються і соціальні питання на селі, будується житло для спеціалістів господарства. Вулиця в селі Березань, яка носить назву 70-річчя Великого Жовтня, побудована саме завдяки сприянню Бориса Івановича Даниленка.

Правду кажучи, усі голови колгоспу уміли організувати виробничий процес, але, звісно, всі їх зусилля не дали би результату без працюючих і самовідданих колгоспників, яких було достатньо в усіх галузях виробництва колгоспу «Ударна

*К. В. Шеварднадзе (перший праворуч)
з механізаторами на полі колгоспу перед жнивими*

*В. Г. Івахнюк з родиною, більше сорока років вона
працювала фельдшером в селах Березань і Важне*

ленінська бригада». Нелегкою була робота на фермах, де у більшості працювали жінки. Але всі вони довели, що уміли не тільки важко і вправно працювати, а й мати добру родину і виховувати гарних дітей. Вставала на світанку, а поверталась додому пізно ввечері Марія Федорівна Савонік, яка почала працювати на фермі з п'ятнадцяти років і звідси пішла на заслужений відпочинок. Була нагороджена медалями, удостоєна звання «Ударник комуністичної праці» і «Ветеран труда». У 1963 році до рільницької бригади прийшла працювати Надія Зінов'євна Шумейко, але, коли через два роки їй запропонували опанувати спеціальність доярки, погодилась. Тож, з 1965 року до самої пенсії ударно трудилась на молочнотоварній фермі. За досягнення нагороджена орденами Жовтневої Революції і Трудового Червоного Прапора. Ганна Олексіївна Філіппова працювала на фермі з 1968 по 1998 рік. Ці 30 років, день у день, досягала високих результатів і неодноразово була відмічена державними нагородами.

Все своє життя присвятили роботі в колгоспі «Ударна ленінська бригада» Микола Васильович Стороженко та його дружина Тетяна Дорофіївна. Після семирічки Микола Васильович був конюхом, а, після армії, закінчивши курси, працював водієм. У 1968 році був призначений на посаду завідувачого гаражем, яким керував довгі роки пліч о пліч зі своєю дружиною, яка завідувала складом запчастин та бензозаправкою. Обидва були прикладом для водіїв не тільки у ставленні до роботи, а й у сімейних стосунках. Більше сорока років працювала фельдшером в селах Березань та Важне Віра Григорівна Івахнюк, до якої неодноразово за цей час звернувся кожен мешканець цих населених пунктів і був вдячний за увагу та професійність. Прикладів добросовісного труда та порядності в Березані за 90 років накопичилось досить багато, саме стільки років виповниться селу у 2014 році.

В історичному аспекті це небагато, але події, зміни, які сталися за цей час, варті цілої епохи. А історія села у долях і біографіях березанців, які приборкали землю у степу під Одесою, варта наслідування дітьми та онуками, які, до речі, теж здебільшого є нащадками запорізьких козаків.

Курган

Багато працюючих людей живе і в селі Курган, колишніх Вакаржанах, історія господарювання яких теж пов'язана з розбудовою та успіхами колгоспу «Ударна ленінська бригада». Протягом дев'яноста років історії Біляївського району декілька поколінь покращувало своє село і ударно трудилось в колгоспі, за що десятки робітників були нагороджені орденами і медалями. Серед нагороджених треба назвати Івана Петровича Торговицького. Після служби в армії у 1956 році повернувся до рідного села, закінчив курси трактористів і 12 років поспіль працював механізатором. Співробітники бачили його хист, врахували уміння та досвід і обрали бригадиром тракторної бригади. Цю посаду Іван Петрович обіймав до шістдесяти років, аж поки не вийшов на пенсію. За трудові досягнення був нагороджений орденами Жовтневої Революції та Трудового Червоного Прапора. Добрий сім'янин, фронтовик, сумлінний працівник Василь Йосипович Лазаренко по закінченню війни (був поранений при боях за визволення Одеси) повернувся до рідного села Курган, працював в колгоспі імені Сталіна, а потім став бригадиром на фермі колгоспу «Ударна ленінська бригада». За бойові заслуги був нагороджений медаллю «За відвагу» і орденом Вітчизняної війни I ступеня, а за трудові досягнення удостоєний медалі «Ветеран труда». Відважною жінкою була Катерина Іванівна Галімбієвська (Лазаренко), якої вже немає серед нас. Після війни працювала вчителькою в початковій школі села Курган, потім перейшла у Березанську школу, і кожен день ходила на роботу пішки у будь-яку погоду, була

Церква Покрова Пресвятої Богородиці знаходиться в центрі села Березань

Березанським сільським головою близько тридцяти років обирається В. А. Бойко

нагороджена медаллю «Ветеран труда». Василь Іванович Петренко, який пішов з життя у 2010 році, до війни служив в прикордонних військах НКВС. Коли почалась війна, пішов на фронт. З Одеси був відправлений до Новоросійська. Проїшов всю війну, чотири рази був поранений, отримав контузію. Після війни повернувся до мирного життя, працював комбайнером в колгоспі, потім обіймав посаду бригадира на різних виробничих ділянках. Василь Іванович проробив у колгоспі 60 років. Був нагороджений орденами Червоної Зірки і Вітчизняної війни. Фронтвик Олександр Олексійович Кучер, хоча і народився не у Кургані, але з 1950 до останнього дня жив в селі. Під час війни проявив героїзм, за що і був нагороджений медалями «За здобуття Берліна», «За перемогу над Німеччиною в Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.», «За визволення Варшави» та орденом Вітчизняної війни I ступеня.

Петрівське

Повернімося в далекі двадцять роки ХХ століття, щоб дізнатися про цікаві факти з історії Петрівського, ще одного легендарного села Березанської сільської ради. Дивно, але після установлення Радянської влади, аж до 1927 року землі, на яких зараз розташоване Петрівське, належали поляку пану Барановському, зі слів старожилів відомо, що їх батьки були у нього в наймах. Маєток пана знаходився на місці теперішньої будівлі ферми. Можливо, саме наймити і були першими жителями хутора, який в ту пору носив ім'я господаря. В середині тридцятих років пан Барановський іммігрував до Польщі, а на хутір переселились безземельні селяни з Ясьок. У 1927 році тут зимували лише сім родин, інші хати були збудовані тільки до вікон. Та й пізніше нелегким було життя мешканців Петрівського: жили в саманних мазанках під комишевеними стріхами, пісок і глину возили із Мандрива. Свої невеликі ділянки вони обробляли чим мали: конями, волами та

навіть коровами. Врожаї збирали косами та серпами, а молотили кам'яними та дерев'яними ціпами. Майже всі селяни були неписьменні. В 1929 році в Петрівському з'явилась перша хата-читальня, і знаходилась вона на теперішній вулиці імені Крупської. Діти в зимовий час відвідували початкову школу, яка знаходилась в звичайній сільській хаті (теперішня адреса: вулиця Петровського, 20). Першу вчительку звали Дарія Пилипівна. Зі спогадів Євгенії Артемівни Стенгач можемо уявити, як виглядала тодішня чотирирічна школа: «У навчальному закладі було чотири класи і коридор. В одному класі стояло два ряди парт для двох класів. Вчилось у кожному класі від 14 до 17 учнів». Коли почалась Велика Вітчизняна війна і село було окуповано румунами, Дарії Пилипівни не стало. Що з нею трапилось Євгенія Артемівна не пам'ятає (можливо, її вбили). І хоча подальша доля першої вчительки невідома, вона залишилась в пам'яті мешканців Петрівського. Нащадки перших поселенців, безумовно, і сьогодні живуть на цій землі. Наприклад, спираючись на дослідження вчителя історії, мешканки села Л. В. Самалюк, ми можемо стверджувати, що 80 відсотків теперішніх жителів села є нащадками сім'ї Єфимових, одних з перших поселенців. Окрім того, існує гіпотеза, що багато теперішніх мешканців Петрівського є нащадками козацьких сімей із Турбаїв, звичайного полтавського села, жителі якого в червні 1792 проявили непокору панській несправедливості і на цілий рік захопили владу в Турбаях. Звичайно, це не могло довго продовжуватись. За наказом Катерини II в квітні 1793 року туди було направлено військовий загін. Після суду найактивнішим бунтарям призначили смертну кару, потім замінили на довічну каторгу, 176 чоловік були публічно висічені, і всі були виселені зі своїх земель на південь, частина сімей осіла у Біляївці, а частина прижилась у Яськах, інших населених пунктах Придністров'я.

Тваринницька бригада колгоспу «50-річчя Великого Жовтня»

Свято врожаю в колгоспі «50-річчя Великого Жовтня» веде голова колгоспу Д. І. Куценко

У 1929 році в Петрівському створюється колгосп «Незаможник», перейменований у 1931 році в колгосп імені Петровського. Після цього населений пункт і отримав назву Петрівське, яку несе і понині. У тридцять роки був створений також радгосп імені 16-го партз'їзду. У 1932 році він мав 4320 гектарів землі та 11 тракторів. Згодом на базі радгоспу створюється зональна сільськогосподарська дослідна станція. Активну участь у її організації взяв комуніст Гаврило Данилович Олефір. У шістдесяті роки ця станція перейменована на селище Дослідне. Наприкінці тридцятих років частина господарств Петрівського була відділенням Жовтнянської артїлі імені Жданова, першим головою якої був Гарбузов. Почали з'являтися трактори, у 1937 році усі зернові колосові культури були зібрані тільки машинами. Були споруджені свинарник, конюшня, корпус для молочнотоварної ферми, а також льодовня для зберігання продуктів. В цей період Петрівське увійшло до складу Березанської сільради (1936 рік). У 1940 році головою колгоспу став Михайло Михайлович Ройтман, але він працював тільки протягом року, а потім покинув село.

Після закінчення війни, у 1946 році, село Петрівське, як і інші села Березанської сільської ради, долало перешкоди і завдяки праці людей із зруйнованого війною згарища перетворилось на сучасний населений пункт. Хоча спочатку було скрутно. 1946 рік виявився сухим і неврожайним, а земля потріскалась і наче продовжувала страждати від війни, тому 1947 рік був голодним, але всі, хто працював в колгоспі, отримували пайки, що хоч якось підтримувало родини від голодної смерті. У наступні 1948 – 1949 роки зібрали дуже багатий врожай. Олександра Михайлівна Козерюк, яка в ті роки працювала вагаркою, розповідала: «Не було куди зерно складати». До 1948 року відбудували виробничі приміщення, зокрема, свинарник та ферму. Після війни колгосп став носити ім'я

Хрущова, а у 1952 році, коли до нього приєдналось господарство села Доброжаново, отримує назву «Прогрес». Завдяки успіхам колгоспу розвивались та процвітали і його села, зокрема, Петрівське.

У 1955 – 1956 роках в селі з'явився перший радіоприймач. Всім селом приходили до Козерюків, де він був встановлений, послухати новини. До речі, коли в родині Івана Павлюка, за декілька років потому з'явився перший в селі телевізор, тепер вже до нього усі односельці приходили дивитись телепередачі. На початку розповіді про села Березанської сільської ради ми вже наголошували на тому, що тут завжди були проблеми з питною водою. У 1964 році проблема залишалась: в Петрівському не було водопроводу, в наявності були лише криниці, та й ті стояли на військовому обліку, а вода в них була трішки солонувата. Майже щодня людям доводилось ходити по воду аж на Макарову гору (зараз там дачне поселення), а ця відстань дорівнює майже чотирьом кілометрам. Саме у 1964 році з'явилися у Петрівському водяні башти, а вулицями почали прокладати водопровід. У різні роки головами колгоспу були А. А. Мойсеев, І. І. Соколенко, В. І. Степаненко, С. П. Горбатенко, І. С. Буран. Всі вони у різні періоди поступово відбудовували село. Так з'явилась будівля нової контори на розі вулиць Центральної і Петровської, початкова школа, медпункт, дитячий садок.

Окремо треба відзначити працю голови колгоспу А. Ф. Іванова, якого, як досвідченого спеціаліста, було направлено з Березані для покращення ефективності роботи колгоспу «Прогрес». В 1967 році на честь 50-річчя Жовтневої революції господарство було перейменовано в колгосп «50-річчя Великого Жовтня». В цьому ж році свої двері відкрив новий Будинок культури, двоповерхова будівля якого розташувалась в центрі села, серед молодого парку. Плануванням парку із захватом займався сам Анатолій Федорович, а дерева саджали юні мешканці села,

Нові будинки вишикувались
на вулиці Новоселів, село Петрівське

Під час будівництва
вулиці Новоселів в Петрівському

учні Петрівської школи. Першим директором Будинку культури був призначений Дмитро Миколайович Грозов, який вдало організував роботу осередку культури. На другому поверсі Будинку культури розташувалась бібліотека, першими її співробітниками були Лідія Захарівна Підмазко та Тамара Федорівна (на жаль, прізвище цього бібліотекаря не збереглося).

В сімдесяті роки минулого століття майже всі господарства Біляївського району були пов'язані шефською угодою з промисловими підприємствами Одеси. На взаємовигідній основі допомагали один одному: колгоспи та радгоспи поставляли до столу робітників заводів недорогої продукцію, а робітники міських підприємств допомагали при збиранні врожаю, особливо овочів та фруктів, які збирали, як правило, вручну, до того ж, в обмежений сезон термін. Підприємства брали участь у будівництві на селі соціальних об'єктів, якщо коштів у колгоспі не вистачало. Була така угода і між колгоспом «50-річчя Великого Жовтня» та Одеським заводом «Будгідравліка». В результаті об'єднання коштів та зусиль з'явилась у Петрівському нова восьмирічна школа, збудована колгоспом за допомогою «Будгідравліки». Вона відкрила свої двері у 1971 році і першим її директором став Тимофій Григорович Кошулінський. Після нього директорами працювали П. Ф. Король, Л. М. Кузнець, І. Г. Бондаренко. У 1994 році школа перемістилась у нову, ще більшу будівлю і отримала статус середньої. Тепер у колишньому приміщенні школи розташовуються медпункт та пошта. З 1997 року по теперішній час директором школи працює Світлана Василівна Чумаченко і керує професійним надійним колективом, який за десятки років випустив у світ багато достойних людей. Деякі з них поїхали з села, деякі пішли працювати у колгосп, багато хто став вчителем. Наприклад, Майя Дмитрівна Щербіна, яка колись закінчила Петрівську школу, тепер

протягом вже двадцяти п'яти років вчителює сама. Добрих слів заслуговують викладачі: Л. Я. Секрета, І. Л. Колісниченко, І. І. Мандибуря, В. А. Чумаченко, І. А. Шаповалов, багато інших.

Предметом гордості і поваги завжди у селі були люди, які сумлінно ставились до праці, чим би вони не займались. В колгоспі «50-річчя Великого Жовтня» було багато таких. Наприклад, доярки: Ганна Бебзенко, Олександра Кухаренко, Зінаїда Єфимова, яку нагороджено орденом Леніна; механізатори: кавалер ордена Леніна Володимир Семенович Єфимов, Василь Васильович Хохлов, Михайло Петрович Мовчан та інші. Багато заслужених ветеранів праці, таких як Валентина Семенівна Костенко, яка понад тридцять років працює в селі фельдшером. Петрівське також завжди славилось великими родинами, але найбільшої пошани заслуговують матері-героїні, серед яких Катерина Тихонівна Цапко, яка разом із чоловіком Олексієм виховали десятеро дітей. Вшановують петрівчани воїнів-інтернаціоналістів, нагороджених орденами і медалями: Петра Ярославовича Адаміка, Івана Васильовича Стефанишина, Миколу Миколайовича Костенка, Петра Івановича Мовчана.

Після А. Ф. Іванова колгосп «50-річчя Великого Жовтня» очолював Д. І. Куценко, який продовжив розбудову села. В 1970 році в Петрівському з'явився перший двоповерховий будинок, споруджений напроти школи спеціально для вчителів. Населення росло, з'являлись нові вулиці, наприклад, у 1971 році розпочалась забудова вулиці Новоселів. За 10 років біля ставка, який мав природне походження, силами мешканців села був розбитий парк. Ставок почистили, дно вкрили піском, молоді дерева підростали, а люди раділи новій, облагородженій ними самими, зоні відпочинку. З травня 1981 року головою колгоспу став В. С. Симоненко, який починав свій трудовий шлях в Дністровському управлінні зрошувальних систем, потім був

Бригада рільників під час внесення добрив на поле, колгосп «50-річчя Великого Жовтня»

Віктор Степанович Симоненко з дружиною, донькою і сином Віталієм

обраний секретарем парторганізації радгоспу «Кагарлицький», отже, перш ніж очолити колгосп, набув великого досвіду роботи з людьми та вміння організувати виробничий процес. За ініціативи Віктора Степановича було споруджено нове приміщення Петрівської школи, три восьмиквартирних будинки для працівників колгоспу. Успішно працювала побудована в той період птахофабрика, що видавала по 500 тонн пташиного м'яса на рік. Дружина голови колгоспу, Лариса Петрівна з 1985 року дотепер працює завідуючою поштою села Петрівське і заслужила повагу односельчан своєю скромністю та увагою. Син Віталій вирішив обрати професію офіцера, і сьогодні є заступником начальника Біляївського районного відділу внутрішніх справ. Після В. С. Симоненка посаду голови колгоспу «50-річчя Великого Жовтня» обійняв В. В. Дехтяренко і працював в традиціях своїх попередників, намагаючись нарощувати виробництво продукції та турбуючись про соціальну сферу.

Вся робота по благоустрою сіл, звичайно, проводилась за ініціативи Березанської сільської ради: збудований у 1978 році пам'ятник Г. І. Петровському на честь сторіччя з дня його народження, нові вулиці села, втім, як і інших населених пунктів сільради. Березанську сільську раду створено у 1926 році. Спочатку вона знаходилась на території Петрівського, у 1934 році її центр перенесено до села Березань. Перед початком Великої Вітчизняної війни головою сільради працював Михайло А. (на жаль, прізвище не збереглося), його змінив на короткий період Дмитро Митрофанович Неплій, а от Степан Денисович Федоренко очолював сільраду достатньо довго. Згадують, що він був владною та суворою людиною, втім й часи повоєнної відбудови були теж нелегкими.

У 1962 році головою сільради обрано Л. І. Федоренко, уродженку села Березань.

Лідія Іванівна з вуст батьків чула про перших поселенців, адже її діди були серед них, про те, як народжувались колгоспи, як зростали села (до Березанської сільради, коли вона її очолила, входило 11 сіл), як життя селян впорядковувалось. Цікаві факти з історії сільради збирала вона у свій час і сама вже стала живою легендою розбудови краю. Вона любила своє село, свою роботу, піклувалась про благоустрій сіл, підпорядкованих Березанській сільській раді, поважала людей і, навзаєм, була дуже авторитетною людиною і керівником. На посаді голови сільської ради Лідія Іванівна працювала до 1982 року, а потім протягом двадцяти трьох років обіймала посаду директора Березанського будинку культури, де показала себе так само справжнім організатором, Під її керівництвом колектив художньої самодіяльності неодноразово посідав призові місця.

В 1982 році головою сільради був обраний Л. Баранецький, на наступних виборах обрано Володимира Андрійовича Валевського, а з 1987 року по теперішній час сільраду очолює Василь Андрійович Бойко. Багато сил віддає Василь Андрійович, аби кожне село сільради розвивалось і покращувались інфраструктура та побутові умови мешканців сіл. Не секрет, що після розвалу Радянського Союзу в країні настали не кращі часи. Березанська сільська рада не стала виключенням. Припинили роботу господарські комплекси, закривались дитсадки. Занепадали культурні осередки. Але завдяки наполегливій праці місцевої та регіональної влади, бажанню людей, життя налагоджувалось, і 2007 рік можна вважати переломним. З тих пір відновлено роботу дитсадків, впорядковуються нові вулиці, споруджено храми. Нині в селах Березанської сільської ради проживає близько трьох з половиною тисяч чоловік. І хоча найстаршому селу немає ще й ста двадцяти років, всі вони увійшли в історію краю, як гідні та необхідні кільця в ланцюгу населених пунктів району.

*Відремонтване приміщення
Березанського дитячого садка «Берізка»*

*Після реконструкції дитячий садок
«Ромашка» села Петрівське став ще зручнішим*

ВАСИЛІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Я люблю тебе, краю, всім серцем,
Твої обрії, плеса, гаї.
І сади твої біло-рожеві,
Де співають всю ніч солов'ї*

М. Синицький

У широкій долині між невисоких горбів на сороковому кілометрі від Одеси зеленіють густі високі дерева. Серед них ніби потонуло у цій розкоші мальовниче село Василівка. Між деревами дуже виразно й ясно виблискує проти сонця гарна церква з двома банями. А біля неї на острівку, оточеному з усіх сторін водою, височить пам'ятник загиблим воїнам. Солдат із піднятим угору автоматом ніби береже спокій села та його жителів. Центральна магістраль особливо красива. Широка і рівна, вона перерізає село з півночі на південь. Обабіч асфальтованого шляху з-поміж садків та декоративних дерев виринають гарні будинки. За селом розливається чарівна гладь ставка. На його березі можна побачити багато відпочиваючих, які на свято чи то у спекотну днину, відірвавшись від буденності, прагнуть насолодитися прохолодою ставка, порибалити. Неподалік від ставка на узвишші колись стояв нечуваної краси старовинний двоповерховий замок, що збудований був на зразок Зимового палацу в мініатюрі. Безжальний час та зміни в устрої країни відіграли свою згубну роль. Проте, в пам'яті людській залишився білосніжний палац, про який нагадують тільки руїни.

Час появи Василівки в різних джерелах указується по-різному. У «Ведомостях касательно истории Херсонской епархии» вказано, що у 1846 році у селі Василівка була побудована Петро-Павлівська церква. В історичній довідці сказано, що часом побудови панського будинку

є 1845—1848 роки. У книзі «Россия. Полное географическое описание нашей Родины» Семенова-Тяньшанського вказаний 1849 рік. Згідно з матеріалами щодо оцінки земель в Херсонській губернії 1883 року, часом виникнення села Василівка вказується кінець XVIII століття, але до 1849 року воно називалося по-іншому. Точна назва не збереглася, з одних джерел дізнаємось, що воно мало назву Шостикове, в інших джерелах село називають Шосткою. На карті Біляївського району звертаєш увагу на назву трьох сіл, розташованих одне за одним: Василівка, Миколаївка, Михайлівка. Існує повір'я, що в одного з панів було три сина: Василь, Микола і Михайло. Помираючи, він розділив спадок між синами, їх іменами і були названі села. Достовірно, що спочатку село Василівка належало генерал-майору Василю Петровичу Дубецькому, а спадкоємці продали батьківський маєток. За короткий час він змінив декількох власників, і, нарешті, Василівку купує Костянтин Матвійович Панкеев і переписує її на свою дружину, Олександру Семенівну, уроджену Шаповалову. Саме вона з тих пір і значиться в списках власницею Василівки і невеликої ділянки землі у сусідній Вигоді. В родині було двоє дітей: Анна та Сергій. Ось що пише Сергій Панкеев про старовинний замок: «*Наше именье было очень красивым: огромный, напоминающий замок, сельский дом, окруженный старым парком, который постепенно переходил в лес. Здесь был также пруд, достаточной большой для того, чтобы называться озером. Сельская местность юга России, где я вырос, всегда обладала для меня особым очарованием*». Дійсно, будинок оточували екзотичні дерева, які були завезені з інших кліматичних зон. За садом розміщувалося велике водоймище, обсажене шовковицею, кущами персидського бузку та іншими декоративними кущами. На ставку були човни для розваг панів. Ніхто із селян не смів ходити до ставка, користуватися ним. Над водоймищем знаходилася водокачка, яка подавала воду в будинок і фонтани. Ставок був укріплений добротною греблею з прекрасно спорудженим східчастим спуском, куди сходила вода. Тут був ще один парк, який називався: «*Нижній*». За спуском було утворено ще один малий ставок, яким також користувалися тільки пани. Серед малого ставка було насипано

Петро-Павлівська церква споруджена у 1846 році

острівцець, обсаджений кущами бузку та насичений різнобарв'ям квітів. У центрі острівця була збудована чудова альтанка, де пани пили чай, відпочивали у спекотні літні дні. Зараз там стоїть пам'ятник загиблим воїнам. А ось що Сергій Костянтинович пише про походження багатства своєї сім'ї: *«В то время мой дедушка был одним из самых богатых землевладельцев юга России. Он скупил огромное количество земель, которые не использовались и, соответственно, стоили очень дешево. Однако позднее, когда земля начала родить, цены быстро выросли. Это была именно та территория, которая из-за необычайного плодородия земель известна как хлебная житница России»*. Село швидко розросталось.

У 1859 році у Василівці нараховувалось 23 двори, в яких проживало 210 душ чоловічої та 138 жіночої статі. В селі була православна церква, базари та винокурня. У 1887 році тут проживало 188 душ чоловічої та 180 душ жіночої статі. Жителі села Василівка до реформи 1861 року були кріпаками і державними селянами, одеськими і аккерманськими міщанами. Селянами були сім'ї Моторних, Гоговичів, Нечипуренків. До одеських міщан належали сім'ї Бондаренків, Кравченків, Беспоясних, Келлерів, Валевських. Аккерманські міщани з'явилися тут після Кримської війни Росії з Туреччиною у 1853–1856 роках, коли частина Аккерманського повіту відійшла до Росії і внаслідок чого почалося переселення жителів. Частина їх, можливо, поселилась у Василівській волості після скасування кріпосного права у 1861 році. З цієї категорії міщан були сім'ї Костенків, Огреничів, Ексарових, Ориненків, Курманевичів, Вибойченків. Після реформи селяни ще повністю залежали від поміщика: працювали на його землях, жили в поміщицьких халупах, завжди були боржниками пана. За словами Івана Васильовича Тельника, батько якого служив у пана об'їждчиком, економії Панкеева належало 1200 десятин землі. Пан тримав винокурню. На відходах винокурні відгодовували волів, яких продавали в Одесі. Селяни та міщани, в основному, займалися розведенням корів і топлене молоко, яке парили у спеціальних печах, постачали до Одеси на спеціальних возах-молошниках. Також сіяли зернові культури: жито, пшеницю, ячмінь, просо, що використовували для себе і на продаж.

У кінці XIX століття відбувається розшарування селян. Десяток куркулів, що утворилися із колишніх міщан, мали по 20–35 десятин землі, інші селяни були зовсім безземельними, орендували землю у пана Панкеева, пізніше у його родича, пана Шаповалова. Орендували землю за 1/3 частину, тобто третю частину орендованої землі селянин повинен був повністю обробити на користь пана. Щоб урожай був кращим, пан для своєї частини давав своє насіння, свої сівалки, вимагав обробляти в найкращі

сільськогосподарські строки. Селянин повністю повинен був обробити панське поле: зорати своїми кіньми, засіяти, заволочити, скосити, завезти на панський тік, змолотити і скласти у панську комору. Крім цього, селянин повинен був платити по одному карбованцю за кожну десятину, що обробляв на свою користь. За випас платили по 5 карбованців за літо від корови. У Василівського пана працювали й міщани по найму. Робочий день був «від зорі до зорі», по 14–15 годин. За такий робочий день одержували по 50 копійок, в гарячу пору жнив платили по карбованцю. Ніякої безпеки праці не було. Не дивлячись на такі тяжкі умови, селяни згадували Панкеевих як добрих панів, оскільки в навколишніх селах люди були ще в більш тяжкому становищі.

У 1917 році в селі Василівка була волость, до якої входило 15 населених пунктів: село Вигода, хутори Ориненки, Рубльовський, Матафола, Мархоцький, Доброжаново, Варварино, Барановський (тепер Петрівське), Макарова, Мандрова, Руднева, Ексарова, Миколаївка та село Василівка. Тут під час Громадянської війни особливих боїв не було, але революцією були охоплені і мешканці Василівки. Сюди були направлені уродженці Придністров'я, які розпочали свою революційну діяльність в Петербурзі. В загін Андріана Гончарова влились Семен Огренич, Василь Сердюк, Матвій Мацько, Петро Розвожук, Сергій Татарчук, Кирило Сімаченко. Вони відстоювали здобутки революції, б'ючись з окупантами різних мастей. Протягом трьох років влада переходила з рук в руки, тільки в лютому 1920 року остаточно було встановлено Радянську владу.

У 1920 році Василівська, Мангеймська і Щербанська волості об'єдналися в район Фридріха Енгельса. Головою Василівської волості у 1920 році був Микита Леонов. У 1921 році головою волості став Величко, направлений із райвиконкому. Головою сільської ради був Григорій Михайлович Моторний, член партії з 1920 року. М. Є. Леонов

Панський будинок,
побудований у 1845–1848 роках

проводив перший соціалістичний землеустрій. Вся земля ділилася на їдоків. У степових селах Подністров'я давали по три гектари на їдока, в Придністровських населених пунктах приходилось тільки по одному гектару. У 1924 році Василівка відійшла до Червоноповстанського, нині Біляївського, району.

На території села в 1926 – 1927 роках спочатку утворилося так зване «Кредитне товариство», що видавало державну допомогу біднякам для утримання власного господарства, у 1926 році у Василівці починає працювати товариство по спільному обробітку землі. Через рік М. Є. Леонов доставив сюди перший трактор «Фордзон», яким сам і управляв. Разом з грамотою люди вивчали ази сільськогосподарської науки. У 1926 – 1928 роках були створені курси по підвищенню агротехнічних знань колгоспників. У 1927 році утворилася перша сільськогосподарська артіль «Незаможник», яка складалася спочатку з шістнадцяти сімей найбідніших селян. Першими членами артілі були організатор артілі Микита Гайдук, а також: Марфа Корнієнко, Тимофій Гоменюк, Мар'ян Янчишин, Василь Сердюк, Олекса Келлер, Дмитро Келлер, Микита Леонов, його брати й сестри. Інша частина села мала свою артіль, яка називалася «Перше травня». Пізніше ці дві артілі злилися в одну. У 1929 році колективізація продовжувалась. Артіль «Незаможник» стала великим господарством, яке об'єднало бідноту села Василівка, хуторів Варварино, Бурковського, Мандрова, Ексарова, Миколаївки, Петрівського, Молдаванки та малої Аккаржі. Заможники чинили опір. В 1929 році окружком партії направив уповноваженим Івана Івановича Стенька, робітника з міста Одеса, який завершив колективізацію і став першим головою колгоспу «Незаможник». На частині поміщицької землі до 1928 року було утворено господарство «Племхоз», пізніше це була колонія Допра, яке у 1936 році було ліквідовано. В поміщицький будинок було переведено

Вигодянську машинно-тракторну станцію. У 1930 – 1933 роках від колгоспу відокремились Аккаржа, хутір Петрівський, Молдаванка та Миколаївка, але це не вплинуло на його розвиток. У 1934 – 1938 роках колгоспне господарство дуже зміцніло, зросло. Головою на той час був Андрій Панкратович Григор'єв. Колгосп мав молочно-племінну ферму, на якій вирощували червону степову породу корів; племінну свиноферму, там вирощували білу степову породу свиней; була й ферма племінних коней: 60 конематок і 400 коней. Племінних лошат колгосп продавав. За кращими породами коней приїжджали до Василівки з різних областей України. В 1937 році колгоспний рисак-скакун Гума в бігах на Одеському іподромі завоював першість, за що колгосп одержав велику премію.

В ті часи колгосп вважався заможним господарством. Він мав одну автомашину «полуторку», на полях працювали машини МТС, урожай збирали два комбайни «Комунар» і два «Сталінці», чотири снопов'язалки та вісім жаток-лобогрійок (зі слів А. П. Григор'єва). В 1937 році гуртовий прибуток досяг суми у 430 тисяч карбованців. Колгоспники одержували на трудовень по 2 карбованці 50 копійок грішми, по п'ять кілограмів хліба, жили заможнo. На колгоспних зборах було одностайно ухвалено таке рішення: «Ми, колгоспники й колгоспниці артілі «Незаможник», вважаємо, що назва нашого колгоспу не відповідає чудовому заможному життю, яким ми живемо. Прохаємо районний виконавчий комітет дозволити нашому колгоспові присвоїти ім'я одного з чудових, незабутніх людей нашої епохи Сергія Мироновича Кірова». Звернення задовольнили, і колгосп став носити ім'я С. М. Кірова. Це сталося у день виборів до Верховної Ради СРСР, що відбулися 12 грудня 1937 року. Колгосп імені Кірова був зразковим господарством і мав чотири з половиною тисячі гектарів землі. Центральна садиба знаходилась

Санінструктор З. І. Хащевська (ліворуч), ветеран Великої Вітчизняної війни В. Я. Козюренко (праворуч)

Доярки МТФ колгоспу імені Кірова С. М. Мартинова (ліворуч), І. К. Коломіць (праворуч)

на хуторі Мандрово, де жили до колективізації німецькі колоністи. Вже в 1934 році тваринницькі ферми були з електричним освітленням, добре обладнані. Кращі трударі славили свій колгосп відданою працею. Передові колгоспники В. І. Глужецький, телятниця Є. Н. Соколова та конюх В. Шаповаленко стали у 1939 році учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві. У 1939 – 1941 роках Вигодянська МТС, яка тоді базувалась у Василівці, зі слів А. П. Григор'єва, якого було призначено директором МТС, обслуговувала сільськогосподарськими машинами 27 колгоспів і мала 110 тракторів. В МТС були агрономи та механіки, які закріплювалися за колгоспами для того, щоб на місцях надавати господарствам потрібну агротехнічну допомогу.

22 червня 1941 року розпочалась Велика Вітчизняна війна. 569 жителів села пішли на фронт, ті, що залишились, були мобілізовані на копання протитанкових ровів біля станції Вигода, села Дачне, на спорудження укріплень для літаків на аеродромі у Лиманському. Єфросинія Павлівна Козюренко разом з іншими комсомольцями брала участь у побудові цих укріплень. Вона після війни розповідала дітям, що серед усіх лихоліть, що принесла війна, найстрашнішими були похоронки, які приходили в село уже в перші тижні війни. Тільки в їх родині залишилось чотири вдови та семеро сиріт. Евакуювали МТС на чолі з директором Андрієм Панкратовичем Григор'євим. Трактори, комбайни почали відправляти в глибокий тил у супроводі Якова Шана та Микити Леонова. Колгосп евакуював велику рогату худобу, коней, свиней. Супроводжував колгоспний скарб Гаврило Юхимович Корнієнко. Почався тяжкий період окупації. Господарство, склади, контора були зруйновані. Окупанти за найменшу провину чи непослух били людей палицями, нагайками, забирали дорослих чоловіків в концтабори, відправляли до Румунії. Серед них були: Семен Семисаженко, Григорій

Погожий, Іван Моторний. На хуторі Мандрово в колишніх колгоспних сараях окупанти розмістили табір для військовополонених.

9 квітня 1944 року Василівка була звільнена від фашистів частинами Восьмої гвардійської армії під командуванням генерал-полковника Чуйкова. В боях за звільнення села загинуло 99 радянських воїнів, вони поховані в братській могилі, на якій у 1965 році споруджено пам'ятник «Солдату». 287 жителів села нагороджені орденами і медалями СРСР, вісімдесят загинули. На їх честь у Василівці 24 серпня 2009 року відкрито Меморіальну дошку: «Вони загинули, захищаючи Вітчизну». Ті, хто повернувся живим, почали відбудовувати рідне село. Вже у мирні часи пішли з життя ветерани, які підірвали своє здоров'я під час війни. Учасником ВДНГ 1957 року був ветеран війни Василь Якович Козюренко, який з 1962 по 1965 рік викладав на курсах при Василівському об'єднанні «Сільгосптехніка». Продовжувала добросовісно працювати після війни санінструктор Зоя Іванівна Хашевська, яка дорогами війни пройшла від Одеси до Відня. Назавжди залишаться у спогадах односельчан імена Павла Петровича Моторного, Івана Митрофановича Яроцького, Володимира Дмитровича Листопада, Григорія Павловича Беспоясного, Олександра Михайловича Шершеня, Семена Федоровича Неплія. На сьогоднішній день на території сільської ради проживають четверо ветеранів Великої Вітчизняної війни: Йосип Іванович Гранковський, Володимир Семенович Огренич, Іван Кирилович Романов, Микола Іванович Безбородов. За свій подвиг у роки війни вони удостоєні високих бойових нагород.

Відразу після визволення всі, хто був на той час в селі, зібрались на сходку, на якій обговорили подальші дії щодо відродження колгоспу імені Кірова. Головою обрали Афанасія Григор'єва. Тяжко працювали і вже на початку 1948 року усі рани, які заподіяла війна, було майже заліковано. Серед передовиків виробництва були

О. В. Журавльова передає альбом Естафети «Пам'ять» сільському голові Василівки І. І. Цуканову

Пам'ятник «Солдату», споруджений у 1965 році

К. К. Моторна, В. П. Тавожнянський, М. С. Огренч, Г. В. Шолковенко, В. В. Шолковенко та інші. З 1950 по 1958 роки головою колгоспу був Бернальд Вольфович Ратіс, у 1959 – 1966 роках колгоспом імені Кірова став керувати Анатолій Якович Григор'єв.

У 1967 році головою колгоспу імені Кірова обрано Й. І. Гранковського, який очолював господарство 22 роки. Партизан, учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні, Йосип Іванович і на посаді голови колгоспу проявив свої найліпші якості організатора. За його керівництва господарство досягло високих показників в роботі, а колгоспники неодноразово нагороджувались орденами і медалями. Так, доярка Л. Г. Руденко удостоєна ордена Леніна, Г. В. Шолковенко та В. М. Стовбун нагороджені орденом Трудового Червоного Прапора, В. В. Шолковенко — орденом Дружби народів, тракторист О. М. Бобрис став кавалером орденів Слави II – III ступенів, ланкова А. К. Іщенко удостоєна ордена «Знак Пошани». Сам Й. І. Гранковський був удостоєний двох орденів Леніна та трьох орденів «Знак Пошани». Саме на цей період припадає і соціальний розвиток села Василівка. Згідно Постанови Ради Міністрів УРСР від 9 вересня 1969 року центральну частину села було реконструйовано. Будівництво почалося в 1970 році і тривало протягом трьох п'ятирічок. Колективом колгоспу імені Кірова побудовано чимало об'єктів соціальної сфери: середня школа, дитячий дошкільний комбінат, Будинок культури, Будинок побуту, торговельний комплекс, адміністративні будівлі, 60 відсотків житла у вигляді багатопверхових будинків з центральним опаленням та водоводом, а також було споруджено новий тваринницький комплекс.

У 1989 році головою колгоспу обрано В. І. Бойка, він протягом трьох років залишається і головою КСП «Василівське». Саме так зборами уповноважених осіб колгосп імені Кірова було перейменовано. У грудні 1995 року

розпорядженням Біляївської районної державної адміністрації затверджено розпаювання земель серед членів колективного сільськогосподарського підприємства «Василівське». Утворилось 734 одиниці паїв, середній розмір паю склав 4,2 гектара. Більшість власників паїв уклали договори на оренду ділянок з ТОВ «Василівське». З 2000 по 2005 роки ТОВ «Василівське» працює знов під керівництвом Й. І. Гранковського, з 2005 року по сьогоднішній день його керівником є Дмитро Іванович Куценко. Але відтоді підприємство продовжує свою роботу під назвою «Пшеничне». Окрім того, в селі організовано декілька фермерських господарств: ФГ «Бурцук», під керівництвом Юрія Ігоревича Цуканова, ФГ «Злива», яке очолює Надія Володимирівна Петровська, і ФГ «Союз» з керівником Віталієм Володимировичем Моторним. Самостійно працюють на своїх ділянках 190 власників земельних паїв.

Аби прослідкувати за розвитком освітянських закладів Василівки, треба знову повернутися у XIX століття, адже вперше про Василівську школу згадується у звіті про стан церковно-приходських шкіл Херсонської єпархії за 1884 – 1885 навчальний рік. Відкрито Василівську школу 14 червня 1884 року. Поміщалась вона в одному з церковних будинків. Класна кімната була просто темною селянською хатою з земляною підлогою, великою піччю і низькою стелею. В цій кімнаті жив і вчитель. Класними меблями були простий стіл, дві дерев'яні лавки і висяча дошка. До списку входило 20 хлопчиків і одна дівчинка. Успіхи учнів задовільні. Батьки платили по одному карбованцю в місяць за одного учня, але гроші поступали нерегулярно. У 1885 – 1886 навчальному році в школі навчалось всього дев'ять дітей. Завідуючим школою був священник І. Осадченко, вчителем В. Харитонов. У 1887 – 1888 навчальному році за списком було 22 учня. Існувала також школа на хуторі Варварино. Там заняття проходили лише

Випуск 8 класу 1963 року. В центрі:
Л. Г. Фурдуй, М. І. Кириченко, Є. І. Пашукова

Старе приміщення
Василівської восьмирічної школи

до Пасхи, в 1885 році її було закрито, а будинок, де раніше була школа, зайняли жителі села.

У 1913 році біля Петро-Павлівського храму збудовано школу, яку відвідували діти багатіїв і середняків. Будівля мала дві класні кімнати і маленький кабінет для вчителя. Зі слів Івана Родіоновича Савченка, 1897 року народження, відомо, що в 1913 році в церковно-приходській школі навчалось 13 дітей тільки заможних жителів. Навчали їх три вчителя. Після революції 1917 року тут навчаються всі діти Василівки і ближніх хуторів. У 1926–1928 роках працюють вже місцеві вчителі: Степан Пилипович Огренич та Порфирій Васильович Тельник. Вони допомагали в масовій ліквідації неграмотності. Їхніми першими помічниками були комсомольці Михайло Михайлович Феткулін і Зоя Іванівна Хащевська, яка згодом пройшла війну від Одеси до Сталінграда та Відня санінструктором. У післявоєнні роки продовжувала свою справу, працюючи медичним працівником в селі. В тридцятих роках колишній поміщик Альберт Зондереггер відкрив свою приватну школу на хуторі Варварино. Заняття проводилися в будинку поміщика. Школу відвідувало 15–20 учнів щорічно. Зі спогадів В. А. Гоговича, який навчався у цій школі: *«З 1935 року навчався в початковій школі в панському будинку. Спочатку вчителювала Єлизавета Михайлівна (прізвища не пам'ятаю), а потім прислали Лесю Григорівну Злочевську, яка була директором і вчителем. Навчалися у дві зміни. Зранку приходили перший і другий класи, з обіду навчався третій клас. Підручники і зошити купували батьки. Зошити були з чистого паперу, лише в третьому класі з'явилися в косу лінійку. Писали олівцями і дерев'яними ручками з металевим пером № 86, в третьому класі вже ручками з перами «Піонер» та «Рундо». Чорнило робили з хімічного олівця та води. Чорнильниці були скляні, їх носили з дому в школу і назад. Мами сумки шили з тканини з кишенькою для чорнильниці. Біля школи був великий панський сад з пасікою. На бджіл нападали птахи, щурі. На перервах учні бігали в сад, ловили щурів або приносили яйця з гнізд птахів, за що колишній пан Альберт особисто пригощав дітей медом. Школа в маєтку А. Зондереггера працювала до війни».* Коли у 1941 році Василівку окупували румуни, дітей шкільного віку переведено в одну школу, яка була розміщена біля церкви. Вчили їх румунської мови, Закону Божого. Якщо учень не встигав, його били лінійкою (зі слів жителя села Миколи Леонтійовича Никифоренка). Учні таких знущань не витримували і залишали школу.

Після звільнення села від румунів батьки самотужки зробили ремонт школи та в два етапи добудували її. Директором школи призначили Івана Карповича Чернобая. Цього ж року до батьків, Андрія та Оксани Вовченків, повернулася

донька Ольга Андріївна Цифра, чоловік якої загинув на фронті. Вона була вчителькою початкових класів. Добиралась з доньками довго на перекладних: то пішки, то на підводах, які тягнули воли. Тоді ж разом з чоловіком, котрого направили на роботу у Вигодянську МТС, у селі з'явилась вчителька початкових класів Олександра (Леся) Григорівна Фурдуй. Так поступово школа укомплектувалась кадрами і входила в свою колію, хоча катастрофічно не вистачало підручників. Зі спогадів Єфросинії Іванівни Граждан, 1933 року народження: *«Після війни підручник був один на село і знаходився у вчителя. Щоб вивчити вірш напам'ять, село умовно розбивалося на мікрорайони, і учні збиралися групами переписувати текст; книгу передавали з рук в руки, берегли її, як зіницю ока. Зошити, в кращому випадку, робили з паперових мішків, а більше писали на газетах. Чорнило робили з бузини. Пізніше виготовляли зошит-гощечку, на якій писали крейдою».* Діти підростали, і початкова школа досить скоро стає семирічною. У 1947 році директора школи І. К. Чернобая за сумлінну роботу переводять в районне управління, а директором школи призначено Івана Федоровича Зубенка, який працював до 1954 року, потім переїхав на станцію Вигода. З 1954 року на посаду директора призначено Ростислава Яковича (прізвища ніхто не пам'ятає), в тому році у школі навчалось 200 учнів.

У 1957 році директором школи стає Микола Іванович Кириченко, учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні. Семирічку реорганізовано у восьмирічну школу. Починаючи роботу директором восьмирічної школи, М. І. Кириченко організовує педагогічний колектив, батьківський комітет, головою якого був Микола Андрійович Гурик, на добудову корпусу поряд з приміщенням колишньої церковно-приходської школи. Допомагає в будівництві місцевий колгосп імені Кірова, який в той період

Приміщення Василівської середньої школи, відкрите у січні 1972 року

очолював Анатолій Якович Григор'єв. У середині шістдесятих років цю роботу було закінчено, у добудованому приміщенні розмістилися шкільна їдальня та спортзал. Однак і це вже не відповідало вимогам навчального процесу, з кожним роком назрівала все більша необхідність у відкритті повної середньої школи, адже старшокласникам доводилось їздити на заняття до Біляївки. У 1968 році було закладено фундамент триповерхової будівлі школи, будівництво велося за кошти колгоспу. Школу урочисто відкрили у січні 1972 року. Це дало можливість дітям здобувати середню освіту у рідному селі.

У 1972 – 1973 навчальному році вийшов перший випуск Василівської середньої школи, яку, як і раніше, очолював Микола Іванович Кириченко, завучем працювала Ганна Сидорівна Путря, організатором виховної роботи була Мілітїна Миколаївна Корнієнко. Вони обидві отримують звання «Вчитель-методист» і нагороду «Відмінник народної освіти». У 1984 році М. І. Кириченка на посаді директора змінив Михайло Петрович Гонтаренко, у 1986 році директором стала Лідія Василівна Огренич. З 1989 року школу очолює Любов Миколаївна Негрієнко, з 2010 — Наталія Григорівна Джуринська. Приміщення школи, якому виповнилось 40 років, відремонтовано за бюджетні кошти району, оновлено обладнання та меблі класних кімнат та їдальні, організовано підвіз дітей з хуторів за програмою «Шкільний автобус», для учнів початкових класів та пільгового контингенту забезпечується безкоштовне гаряче харчування. Словом, повноцінне життя триває. За 40 років свого існування Василівська середня школа випустила 900 учнів, серед яких 30 випускників нагороджено золотою медаллю, 25 отримали срібну медаль.

Історія дитячого навчального закладу досить багато говорить нам про демографічну ситуацію в селі, адже від зміни кількості населення змінювалась і кількість дітей, батьки яких

бажали влаштувати їх у дитсадок. До 1975 року на території Василівки було два відомчі дитсадки: сільгосптехніки та колгоспу. У 1975 році побудовано типове двоповерхове приміщення, розраховане на 120 місць. І хоча у рік відкриття працювало тільки дві групи із сорока п'ятьма дітьми, вже у 1977 році дитячий садок відвідувало 140 дітей різного віку. Справа в тому, що в цей період діяла програма реконструкції і розбудови села, за якою в селі будувались багатопверхові будинки, виробничі комплекси, об'єкти соціальної сфери, і до Василівки з усіх куточків України на постійне місце проживання їхали молоді сім'ї, для нових колгоспників відкривались у дитсадку все нові групи. Першими у новому приміщенні працювали завідувача дитсадком вихователь Оріся Михайлівна Бурлаченко, медична сестра Галина Олексіївна Драчук, кухар Галина Іванівна Грунська. Зі збільшенням кількості дітей постійно збільшувалась кількість працівників. Влітку 1977 року за направленням відділу освіти після закінчення Білгород-Дністровського педучилища в ясла-садок приходять молоді спеціалісти Т. Г. Моторна і Т. О. Кушніренко, у 1978 починають працювати Н. М. Гусаченко, А. А. Струніна, О. М. Керизвас, Л. С. Кухта, у 1980 прийшли Н. І. Ткач, Л. В. Юрченко, Т. Ю. Джуринська. У 1981 році завідуючою призначено Ларису Костянтинівну Тищенко, з липня 1986 року посаду обіймає Наталя Іванівна Ткач, яка до того була вихователем. Педагогічний колектив продовжує поповнюватись вихователями, починає працювати музичним керівником Л. В. Сіряк. Вихователі постійно підвищують свій професійний рівень, навчаючись без відриву від виробництва у вищих та спеціальних педагогічних закладах.

Зауважимо, що весь цей безперервний розвиток відбувався за рахунок і сприяння колгоспу імені Кірова. З реорганізацією господарства у 1992 році почалися фінансові негаразди

Вихованці Василівського дитячого садка «Колосок» навчаються куховарити

Урочисто пройшло відкриття дитсадка «Колосок» після капітального ремонту

і скорочення штатів. На початок 2002 року в дитсадку залишилась одна різновікова група, в якій виховувалось 25 дітей. При підтримці голови Біляївської районної ради О. Ф. Семенова у 2003 році було капітально відремонтовано приміщення, що надало можливість після перерви відкрити ще одну різновікову групу і повернути на роботу вихователів. У вересні 2008 року «Колосок» радо зустрів дітей ще двох груп, на роботу прийшли ті, що колись виховувались тут: Н. О. Жмуд, Л. П. Ексарова, Р. Г. Нечипорук, Л. Є. Константинова, О. М. Бурлаченко, О. М. Керизвас. Колектив дитсадка нагороджувався грамотами Управління освіти, районної ради та районної адміністрації за підготовку до навчального року, за участь в конкурсах та виставках. Вихователь Т. Г. Моторна у 2006 році отримала звання «Вихователь року — 2006». У 2008 році Л. Є. Константинова була нагороджена грамотою Управління освіти за творчу роботу, представлену на районний ярмарок педагогічних ідей та технологій.

До Великої Вітчизняної війни Василівська дільниця, до якої входили села Кам'янка, Василівка, Секретарівка, Михайлівка, Червона Гірка, відносилась до Троїцької лікарні, де пацієнтам надавалась хірургічна, терапевтична та акушерська допомога. Зі слів старожилів, до Троїцького хворі діставались самостійно, переважно гужовим транспортом. У повоєнний час у Василівці було відкрито ФАП, в якому працювали фельдшер і акушерка. З 1955 по 1962 рік завідуючою ФАПом була Парасковія Ігнатівна Кара, з 1962 по 1965 рік на цю посаду була призначена Надія Тарасівна Косухина, тоді ФАП вже підпорядковувався Вигодянській амбулаторії. Акушеркою працювала Ірина Володимирівна Андрюшина. На підставі рішення виконкому Біляївської райради у вересні 1965 року було відкрито дільницю у Василівці, яка надавала допомогу мешканцям сіл Василівка, Кам'янка,

Червона Гірка, Секретарівка, Михайлівка. Час від часу до амбулаторії відряджались лікарі Біляївської ЦРЛ і протягом місяця здійснювали прийом пацієнтів: В. А. Бринська, М. М. Щукін, Д. А. Шенсезон, І. Г. Топар. З 1974 по 1978 рік амбулаторією керував Анатолій Іванович Ситник, з 1978 року дотепер завідуючою є лікар-терапевт Галина Сергіївна Гончарова, яка до того працювала в Біляївській ЦРЛ. В амбулаторії надається терапевтична, педіатрична, гінекологічна та стоматологічна допомога. Нині у Василівській амбулаторії загальної практики сімейної медицини працюють лікарі В. З. Ушкалова, А. І. Бордодимова, фельдшери Н. В. Шаран, А. В. Могиляста, медсестри Н. В. Сторчак, С. В. Толкаченко, С. П. Стефанишина, Т. Г. Мацієвська, Л. П. Вдовиченко, реєстратор Ю. Є. Толкаченко, водій А. Я. Петишко. І хоча у них різний стаж роботи у медичному закладі, всі вони чесно служать почесній справі і обслуговують мешканців сіл Василівка, Секретарівка, Михайлівка. Знаходяться на заслуженому відпочинку ветерани праці, які багато років лікували односельчан: Ірина Володимирівна Тисячна, Любов Давидівна Звягіна, Ніна Вікторівна Українець, Валентина Іванівна Гогович, самовіддано виконувала клятву Гіппократа нині покійна медичний працівник Катерина Порфирівна Федорченко.

Василівське споживче товариство існує вже понад сто сорок років. На даний час воно об'єднує сім магазинів, які розташовані у Василівці, Кам'янці, Червоній Гірці, Секретарівці та Михайлівці. Основним видом діяльності споживчого товариства є торгівля та закупівля сільськогосподарської продукції, в основному овочевої та фруктової. У центрі Василівки знаходиться двоповерхова будівля «Торговий центр», де торгують всім асортиментом товарів. Нині колектив споживчого товариства нараховує одинадцять чоловік. Всі мають вищу або середню спеціальну освіту. Стаж роботи працівників складає від двадцяти до сорока років. Голова споживчого товариства Олег Анатолійович Тімкован, головний бухгалтер Тамара Федорівна Чеботаренко, економіст Лідія Василівна Михальченко, завідувача магазином Людмила Семенівна Сердюк працюють злагоджено і ефективно. Товариство за свою роботу отримало багато подяк і нагород. Не так давно відкрився магазин приватного підприємця Надії Федорівни Воронюк і одразу завоював популярність. На території Василівки існує ще декілька магазинів у різних кінцях села, що є дуже зручним для місцевих жителів. В селі працює ринок, де люди можуть придбати продукцію сільського господарства, на СТО полагодити машину чи придбати запчастини. У центрі села працює поштове відділення. В будівлі «Торгового центру» розміщений і Будинок побуту, є перукарня, цех пошиття одягу.

Василівська амбулаторія
загальної практики сімейної медицини

Дозвіллям мешканців села спочатку займався сільський клуб, який розміщався у панському будинку, 5 жовтня 1982 року у Василівці відкрився новий Будинок культури на 450 місць. З 1982 по 2006 рік директором Будинку культури був Леонтій Андрійович Гапчук. Людина талановита, з гумором, він був справжнім господарем у своєму «царстві культури». Хто тільки не приїздив у гості! А прийом завжди відбувався у Будинку культури. Тут проходили вистави, концерти, кожного вихідного дня люди йшли на перегляд нового кінофільму, а дітлашня бігла на мультики. При Будинку культури працювали духовий оркестр, хор, агітбригада, вокальний ансамбль. Сам директор був зацікавлений у тому, щоб до Будинку культури йшли люди. На кожне свято готувався концерт. Скільки талантів виявив Леонтій Андрійович серед громадян села! При Будинку культури працював шахово-шашковий клуб «Біла тура», який відкривав неодноразовий Чемпіон світу з шахів Анатолій Карпов. Багато призових місць виборювали на змаганнях мешканці села. З 2006 року по теперішній час директором Будинку культури є Григорій Григорович Новаковський.

Василівська сільська рада входила до десятка сільських рад, які були створені протягом п'яти років після Великої Жовтневої революції, але, напевне, також і одна з тих, хто пережив найбільше реорганізацій зі зміною адреси, кількості підпорядкованих їй сіл тощо. З 1921 по 1950 рік центр сільської ради знаходився в самій Василівці, до її складу входили села: Кам'янка, Червона Гірка, Секретарівка, Михайлівка. Головою сільради на 1950 рік був Андрій Порфірович Тельник. Починаючи з 1950 року, впродовж двадцяти п'яти років центр Василівської сільради було перенесено до Кам'янки. Після А. П. Тельника головувала Катерина Кирилівна Малиновська. З 1959 року раду очолила Марія Карпівна Хмельницька, з 1962 року обрано Василя Івановича Міхно, з 1966 року до обов'язків голови

приступила Галина Харитонівна Бондаренко, з 1968 року обрали Євгена Михайловича Степанюка. У 1971 році починає працювати програма розбудови Василівки і перетворення її в експериментально-показове село. Генеральний план було розраховано на 15 років і на нього було витрачено 13 мільйонів 200 тисяч карбованців. На шостому році виконання цього плану центр ради повертається до Василівки, а головою обрано Дмитра Митрофановича Неплія, у 1978 році його змінює Василь Іванович Міхно, який головує до 1990 року. В тому, що реконструкцію села було проведено успішно, у певній мірі відіграло свою роль взаєморозуміння між головою сільради та тодішнім головою колгоспу імені Кірова Й. І. Гранковським. З 1990 по 1994 рік головою сільської ради був Ігор Ізотович Цуканов, з 1994 по 1998 рік обрана Мілінтіна Миколаївна Корнієнко, з 1998 по 2000 рік сільраду знову очолює Ігор Ізотович Цуканов, з 2000 по 2002 рік обрано Олександра Миколайовича Негрієнка, з 2002 по 2006 рік на посаду обирається Сергій Миколайович Яровий.

З 2006 року сільським головою уже втретє обрано Ігоря Ізотовича Цуканова, за період роботи якого зроблено багато по благоустрою села. В сільській раді нині працюють шість працівників: секретар Любов Миколаївна Овчарова, головний бухгалтер Світлана Миколаївна Якуб'як, землевпорядник Валентина Вікторівна Раділова, спеціаліст з питань соціального захисту населення Олена Петрівна Чабан, спеціаліст з питань сім'ї, молоді та спорту Сергій Миколайович Яровий, начальник військово-облікового столу Наталія Леонідівна Вербицька. Комунальним підприємством ПУЖКГ «Василівське» керує директор Віктор Миколайович Паршин, головний бухгалтер Віра Миколаївна Паршина, касир Лілія Махтеївна Цуканова, водій Анатолій Броніславович Жмуд. Вони намагаються вдало організувати роботу з благоустрою села.

Виступ сільського ансамблю
«Доярочка» під керівництвом Л. А. Гапчука

Хлібом-сіллю зустрічають мешканці
Василівки сусігів із Майор з Естафетою «Пам'ять»

ВЕЛИКОДАЛЬНИЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Пахне рідне село тишиною лугів
І роздолям небес, і полями,
Де сонячне світить чоло...*

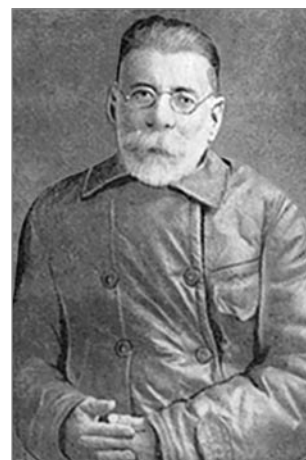
А. Демигенко

Із заснуванням Одеси у 1794 році навколо міста відразу з'являються ближні і дальні хутори. Дальні хутори виникли на міській землі вздовж Татарської балки між двома торгівельними дорогами, одна з яких вела з Одеси на Маяки, інша — на Тирасполь. У фонді Одеської міської думи в справі «Земельний відділ. Межова книга Тираспольського уїзду. 1816 рік» з посиланням на попередню документацію 1795 року є такий запис: *«...на пожалованих городу Одессе землях располагались непосредственно город Одесса, а также слободы и хутора, в числе которых назван хутор Дальницкий»*. У цьому ж виданні говориться, що перші поселенці Дальника належали більшою частиною до міщан та сільського прошарку, селились в степу по балках річок Куяльник і Дальник, займалися добуванням каменя черепашника і землеробством. Близькість міста і водночас можливість отримання земельних наділів сприяли швидкому заселенню приміської території. Вже на кінець XVIII століття хутори злились в крупне село з населенням понад тисячу душ. У 1827 році площа ділянок в Дальнику становила 7—8 десятин. З кожної десятини тут збирали 40 пудів озимої пшениці, 50 пудів ячменю, вівса. Значний розвиток у п'ятдесятих роках отримало городництво. Вирощувались здебільшого капуста, баклажани, цибуля, буряк, морква, помідори. Не дивлячись на тяжку працю, більшість населення ледь зводила кінці з кінцями. Про це у 1902 році в доповідній записці міській управі свідчив утримувач відкупу Цимбалюк: *«...всього населення в с. Дальнику близько 2000 чоловік. Християнське населення майже не харчується м'ясом, бо дуже бідне...»*

З початку XIX століття Дальницькі хутори швидко розбудовувались, центр села тоді складався навколо Тираспольського тракту, по обидва боки ріки Дальник (нині I—II квартали). На той час це було оптимальне місце для сільського господарства, торгівлі з містом та прийому на ніч подорожуючих Тираспольським трактом. В першій чверті XIX століття в Дальницьких хуторах з'явилася перша поштова станція Тираспольського тракту. Тут можна було змінити коней та відпочити під час подорожі. За Дальником у 1857 році було закріплено 2642 десятини землі. Навколо села виникли хутори Севастєєва, Венера, Талаузова, Регіра. На 1861 рік Дальник мав вигляд невеликого повітового міста, яке швидко

розбудовувалось. Тут вже було понад п'ятсот будинків, в яких мешкало понад три тисячі жителів. В селі діяла православна церква Святого Георгія, працювало декілька лавок, кабаків, заїжджих дворів, поштова станція, приходське училище, поліцейське управління. Адміністрація складалась з городового, стражника та пристава. До кінця XIX століття було утворено Дальницьку волость з центром в Дальнику, до складу якої увійшли 17 населених пунктів. Сам Дальник був поділений на 4 квартали. На середину XIX століття в селі налічувалось 122 криниці і п'ять інших джерел. Перша надія на проведення через Дальник водогону з'явилась в 1870 році, тоді міська дума розглядала пропозицію спорудження Одесько-Дністровського водопроводу. На 1905 рік в Дальнику мешкало вже близько шести тисяч жителів у восьмистах дворах, до послуг яких працювали: міщанський соборний будинок, поліцейський відділок, міський лікарський пункт з лікарнею, ветеринарний пункт, чотири народних училища, дві церкви, різноманітні торгівельні пункти, в тому числі вісім монополюк, тобто закладів, де продавали горілку та вино.

Ще напередодні першої російської революції утворився об'єднаний революційний гурток Одеського залізничного вокзалу і Дальника. У 1906 році він активізував свою діяльність і на зборах в травні цього ж року було ухвалено рішення щодо необхідності відрядити до Дальника досвідчених агітаторів, які би роз'яснювали програму РСДРП. Оскільки в селі було підготовлено сприятливі умови вже самим важким життям, селяни швидко ставали на бік революційних сил. Дальницький селянин Андрій Васильович Трофімов, який мав підпільне прізвисько Трохим, в 1917—1918 роках був лідером Одеської селянської секції ради робітничих і селянських депутатів, він за короткий термін зумів налагодити міцний зв'язок одеських більшовиків з селом. Повідомлення про повалення царизму дальничани

Андрій Васильович
Трофімов

сприйняли як сигнал до селянських виступів, після перемоги Жовтневої революції відбуваються мітинги, на яких висловлювались вимоги про передачу влади радам. Видним організатором трудового селянства став бідняк Іван Трохимович Безверхий, його обирають в селянську секцію Одеської ради робітничих депутатів, під його керівництвом обирається волосна рада, передбачається створення земельного комітету, але в березні 1918 року село окупували австро-німецькі війська. В Одесі та селах починають господарювати окупанти різних мастей, білогвардійці, петлюрівські війська. В Дальнику, Усатовому, Нерубайському із числа сільської молоді організовувались радянські загони, які протистояли загарбникам, їх діяльністю керував обласний комітет. Під час цих подій, протягом усієї Громадянської війни багато жителів Дальника брали активну участь у боротьбі, серед них були А. Ф. Романенко, Н. Г. Петренко, Іван Приступа та інші. Партизанський загін дальничан, який очолив І. Т. Безверхий, разом із загонами інших населених пунктів звільняв не тільки рідне село, а також усі навколишні села. В квітні 1919 року інтервенти були вигнані з регіону, а Радянську владу знову було відновлено.

Іван Безверхий створив раду селянських депутатів, до складу якої увійшли Боженко, Павленко, Красовський, Білоусов. Рада розподілила серед найбідніших селян землю, сільгоспінвентар, худобу. Безверхий, Мотречко і Міна втрьох створили в Дальнику першу первинну парторганізацію. Але роботу на землі знову довелося призупинити, адже в серпні 1919 року на Сухому лимані висадився морський десант денікінців, які встановили небачений досі режим терору і насильства. 20 лютого 1920 року кавалерійська бригада Г. І. Котовського за допомогою придністровських загонів з боєм звільнила Дальник. Втретє тут встановлюється Радянська влада, однак ситуація була не певною.

*Організатори перших колгоспів
у Дальнику (фотографія 1929 року)*

Тільки на початку 1921 року знову відбулись вибори, і діяльність Дальницької сільради було відновлено, їй були підпорядковані також хутори: Архирейський, Дмитрова, Венера, Регіра, Палазова, Севастеево-Степаніченко. На той час у селі вже діяла артіль «Світла зоря», яку було створено на загальних зборах ста сімнадцяти сімей і у грудні 1920 року зареєстровано. У липні 1921 року створено артіль «Прогрес праці», ядром якої стали сім родин, головою обрано П. Р. Близнюка. У серпні того ж року починає діяти артіль «Даркультзем» під керівництвом М. Ф. Романенка, до якої спочатку увійшло тільки вісім сімей, потім вона активно поповнювалась

Сільська рада діяла досить активно, на початку 1921 року в селі спільними зусиллями сільради та комітету незаможних селян було відкрито дитячу їдальню, укладались плани подальших дій, однак злагожену роботу ускладнили голод 1921 року та епідемія холери і чуми у 1922 році. Дальник опинився в списках найбільш заражених холерою селищ Одеського повіту. Загрозливого характеру під час голоду набув бандитизм, для боротьби з яким селяни створили загін із ста двадцяти чоловік. За статистикою в той час на 100 чоловік народжувався один, а помирало 12. Звісно, незадоволення дальничан у першу чергу розповсюджувалось на радянську владу, за неврожай і негаразди місцеву владу звинуватили в тому, що в складі виконкому переважають білогвардійці та інші контрреволюційні елементи. Перевибори голови сільради під контролем зверху відбулись у листопаді 1923 року, кандидатури не висувались, на посаду голови було затверджено В. І. Щербину, який головував до 1925 року. Змінив його навесні 1926 року Т. А. Самотей, але вже восени 1927 року його звільнили як особу, яка дискредитувала владу. У перехідний період до виборів сільрадою керував особисто І. Т. Безверхий, на виборах в березні 1928 року головою обрали товариша Ведутова. На допомогу сільраді в цей період поповнюється партійний осередок і налічує 17 осіб, секретарем обрано Григоровича, продовжує діяти створена у 1923 році комсомольська організація із секретарем Гетьманом.

Щоби допомогти селянам обробляти землю, адже всі вони потерпали від нестачі інвентаря, місцева влада відкрила в селі прокатний пункт, який в сезон забезпечував селян плугами, сіялками та іншим реманентом. Під час НЕПу в Дальнику відбувся довгоочікуваний перерозподіл земель, створювалися нові колективні господарства, діяло споживче товариство, яке мало власну крамницю. Вже з 1927 року Дальник було включено до плану електрифікації Одеського району. Одночасно в селі розпочалось будівництво млина. В тому ж році вихідці з Одеси декількома родинами оселились на покинутому хуторі неподалік

Дальника, заснували на цьому місці село Червоний Розселенець і створили однойменний колгосп. На початок 1929 року на території сільради налічувалось шість колгоспів: «Червоний розселенець», «Культурне поле», «Більшовик», «Червоний колос», «Червоний труд», «Червоний партизан». Тривала націоналізація. Худобу та реманент передавали колгоспам, нерухомість переходила до сільради.

В серпні 1931 року Одеська міська рада почала впорядкування Дальника, адже колишні хутори давно з'єднались в результаті розбудови, але досі вважались різними населеними пунктами. Хоча роботу було проведено, законодавчо вона була закріплена тільки через 14 років. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 1 лютого 1945 року постановив: «Населені пункти Дальник першої «А» сільради (I та II квартали) вважати одним селом та іменувати село Великий Дальник. Населені пункти Дальницької першої сільради «Б» (III та IV квартали) вважати за одне село та іменувати село Дальник». Отже, після війни Дальник поділено на два села та дві сільради. Одній із них підпорядковувались перший і другий квартали, головою цієї сільради був І. Сапего. Другій сільраді підпорядковувались третій і четвертий квартали, головою тут з 1945 по 1947 рік був А. М. Матречко. Тоді сільрада «Б» знаходилась в одному будинку з поштою в одноповерховій будівлі на теперішній вулиці Б. Хмельницького. Про роботу господарств, діяльність сільської ради та соціальної сфери, які протягом багатьох років впливали на життя дальничан, більш детально розповімо нижче, а спочатку повернімося до 1941 року, коли вторгнення фашистів перервало життя на «до» і «після» війни.

Війна

Зрозуміло, що першим за значенням містом на півдні України, яке бажали окупувати гітлерівці, була Одеса. Сюди вони стягнули багато війська, а Великий Дальник став останньою лінією

оборони. Вже через два місяці після початку війни лінія фронту підійшла до села. Саме тут були випробувані «Катюші», саме тут радянські воїни налякали гітлерівців танком «На испуг», саме тут відбувались останні хвилини оборони Одеси. Подорожці про ці події, про стратегічне значення Великого Дальника ми детально описали у розділі «Священна війна», а тут наведемо декілька ілюстрацій з повісті Костянтина Симонова «Левашов», які документально підкреслюють весь жах становища, що спіткав Великий Дальник у перші місяці війни: «Велике і до війни багате південне село Дальник, де стояв штаб дивізії, було розбите бомбаргуванням та далекобійною артилерією, мало вигляд убогий і печальний... Піднялись на гірку, тепер з неї було видно усе поле. Воно було чорне і витоптане так, ніби по ньому ходила худоба, і по всьому цьому брудному полі, серед пожовклих стеблин кукурудзи, які стирчали з багна, далеко, скільки було видно оку, лежали трупи...» І ще один епізод, який багато може сказати про нестачу води та про те, як полювали за кожним кроком живих радянських воїнів фашисти, що підійшли близько до лінії оборони. Коли військовий кореспондент звернувся до червоноармійця з проханням надати трохи води для вмивання, той відмовив і додав: «З водою поганенько, товаришу майоре, Біляївка-то в німців. Ввечері, коли бочку з водою веземо на перегову, так на неї фріци полюють, б'ють щосили з гармат як по танку...» Тяжкі бої в районі Дальника продовжувались, коли вже тривала евакуація радянських військ з Одеси, і навіть протягом майже доби після того, як село залишив останній червоноармієць, румуни побоювались заходити до села. На другий день вони зібрали людей начебто для видачі документів, але відправили всіх боєздатних чоловіків до концтабору в Паркани, що біля міста Тирасполь. Як відомо, більшу частину Одещини Гітлер віддав румунам за участь у війні проти Радянського

М. Ф. Романенко, К. К. Пономаренко, М. І. Лунга,
М. Ф. Перекрестов, І. Р. Таранов, А. М. Самойленко

Так сьогодні сільська громада
Великого Дальника відзначає День Великої Перемоги

Союзу. Панували румунські фашисти протягом двох з половиною років, до квітня 1944 року.

Радянські воїни звільнили село 9 квітня 1944 року, коли війна ще тривала і на її фронтах продовжували битися дальничани. Під час Великої Вітчизняної війни 681 мешканець села був мобілізований в діючу армію, 375 чоловік нагороджено орденами і медалями, дехто посмертно, адже під час цієї війни загинуло 324 уродженця Великого Дальника. Олександр Якович Перекрестов став повним кавалером ордена Слави, його іменем названа одна з вулиць села. Учасниками параду Перемоги на Красній площі в Москві в 1945 році були Григорій Іванович Круглий та Олександр Федорович Науменко. Зараз на території Великодальницької сільської ради існує вісім пам'ятників та меморіалів, присвячених безсмертному подвигу людей, які захищали Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни. В дні святкування Дня Перемоги поряд з молодим поколінням, яке шанує і пам'ятає подвиги учасників Великої Вітчизняної, стоять і стоять ветерани, які на власні очі бачили страхіття цієї війни, повернулись з перемогою і відбудовували країну для нового життя. На честь героїчної оборони Одеси на головному рубежі Одеського оборонного району було закладено Пояс Слави, частиною якого є і монументи на східній та західній околиці Великого Дальника. Але війна не закінчилась, доки не похований останній солдат. В центрі села Великий Дальник, біля меморіалу загиблим воїнам 25 грудня 2010 року відбулося третє урочисте перепоховання солдат, які загинули при обороні Одеси. Вже перенесено останки близько ста чоловік.

Відбудова

Після закінчення війни залишились руїни та повний занепад сільського господарства та промисловості. Дальничани працювали на власній землі та на одеських підприємствах, додаючи свій внесок у повоєнну відбудову. Неврожайний

1946 рік поставив село на межу голоду, але поступово, завдяки праці колгоспників, ситуацію вдалося стабілізувати. В лютому 1948 року головою другої сільради обирають Кирила Костянтиновича Пономаренка, який в 1951 році очолює колгосп в селі Татарка, а головою Дальницької сільради обирається М. П. Лозовський. Саме за його головування, в жовтні 1952 року, Одеська обласна рада запропонувала об'єднати Дальник та Великий Дальник в одне село, населення якого тепер складало 3783 особи. В 1955 році головою вже єдиної Великодальницької сільради знову став К. К. Пономаренко, стаж якого на цій посаді загалом налічував 25 років. Кирило Костянтинович починав, коли тривала повоєнна відбудова, а пішов на заслужений відпочинок, коли Великий Дальник перетворився на одне з найбільших та благоустроєних сіл району.

З кожним роком зростав добробут. Щорічно будувались десятки житлових будинків, у кожному третьому дворі з'явився автомобіль або мотоцикл. В кінці п'ятдесятих років на території Великодальницької сільської ради діяв Будинок культури, п'ять клубів на 1500 місць, три бібліотеки з фондом 25800 книг, працювали середня, восьмирічна, початкова школи, в яких викладання вели 66 вчителів і навчалось близько тисячі учнів. Існували шість дитячих садків на 240 місць. В селі функціонувала лікарня на 75 ліжок, де працювало 15 лікарів і 42 медичних працівників інших категорій. У 1958 році за планом озеленення села в Дальнику було насаджено 25 тисяч фруктових та декоративних дерев. В той же період будуються магазини, в дію вступила сільська перукарня та почалось будівництво лазні в третьому кварталі.

У шістдесяті, коли далеко позаду залишилась повоєнна відбудова, благоустрій села продовжувався: збудовано п'ять двоповерхових житлових будинків, заасфальтовано вулицю Леніна. По вулицях Калініна, Кірова, Б. Хмельницького,

*Н. І. Доценко, ветеран Великої Вітчизняної війни,
К. К. Пономаренко, перший голова об'єднаної сільради*

*Депутатський склад Великодальницької
сільської ради п'ятого скликання (2011 рік)*

Тепличній, Радянській, Шкільній, Степовій та Леніна проведено водогін. Місцеві кооператори відкрили цех пошиття капронових сорочок, побудували консервний завод, пекарню, водночас відкриваються новий стадіон, дитячий садок, пологове відділення при лікарні.

На початок шістдесятих років до складу Великодальницької сільської ради Одеського району входили: село Великий Дальник, яке налічувало 1360 дворів і 7977 жителів, село Червоний Розселенець, в якому було 105 дворів і 431 чоловік, селище Жовтень, яке мало 130 дворів і 914 мешканців, і Дослідна станція, де було п'ять багатоповерхових будинків, в яких мешкало 500 чоловік. Згідно Указу Президії ВР УРСР від 30 грудня 1962 року Одеський район скасовується, а більша його частина разом з селом Великий Дальник влилась до Біляївського району. В 1975 році К. К. Пономаренко стає персональним пенсіонером, а за 20 років потому змінилось п'ять сільських голів. Леонід Михайлович Борисенко обіймав цю посаду з 1975 по 1976 рік, Григорій Миколайович Науменко був головою з 1976 по 1980 рік, Микола Михайлович Манжура обирався на період з 1980 по 1983 рік, його змінив у 1984 році Анатолій Михайлович Бараннік. Василь Степанович Швидкий обирався головою з 1987 по 1995 рік. З 28 травня 1995 року по теперішній час протягом майже двадцяти років посаду Великодальницького сільського голови обіймає Валентин Григорович Рибак. В 2001 році Президентом України Л. Д. Кучмою він був нагороджений медаллю «За працю та звитягу». На той час декілька населених пунктів вже відійшли у впорядкування Хлібодарській селищній раді, створеній у 1987 році, у складі Великодальницької сільради залишились села Великий Дальник та Червоний Розселенець.

Сучасне ділове життя Великодальницької сільської ради різноманітне і насичене. На території сільської ради існує багато підприємств

та організацій, які створювались поступово, починаючи з 1991 року. Саме з цього року працює агрофірма «Факел», яка успішно займається вирощуванням зернових культур і овочів. На підприємстві працює 20 чоловік під керівництвом Григорія Васильовича Курпола. Зовсім молодим підприємством є ООО «Тірас», адже зареєстровано у 1995 році. Втім колектив вже може похвалитися достатньо довгим списком престижних об'єктів, ним побудованих. Об'єднання спорудило міст через Хаджибейський лиман, «Клеверний міст», стало генеральним підрядчиком на будівництві траси «Одеса — Київ», а також розбудувало безліч доріг у Біляївському районі. Заслужений будівельник України Микола Григорович Чудновець, який беззмінно керує підприємством, за короткий період зумів створити потужне та сучасне виробництво з десятками одиниць автодорожньої техніки, зручними корпусами ремонтних майстерень, сучасними офісами та прекрасним яблуневим садом. Микола Григорович пишається своєю виробничою базою, але найбільше цінує спеціалістів різного профілю, яких він дбайливо добирає і виховує, і тепер справедливо вважає «золотим фондом» ефективно працюючого підприємства.

В селі працюють Великодальницький завод продовольчих товарів, овочева компанія «Дальник» під керівництвом Олега Аркадійовича Казимирова та декілька фермерських господарств: СФГ «ТММ» під керівництвом Анатолія Михайловича Марієнка, СФГ «Обрій», яким керує Григорій Петрович Ткаченко, СФГ «Андрос», яке очолює Микола Якович Радіонов, та інші. Всього понад сорок підприємств різної форми власності. Є у Великому Дальнику дуже гарні ставки, в яких вирощують рибу: товстолоба, коропа, білого амура. Площа ставок складає 33 гектара, з цим господарством справляється колектив із семи чоловік під керівництвом Василя Петровича Шепітка. Але головним багатством, звичайно,

В селі будується новий храм на честь Святого Великомученика Георгія Победоносця

Заслужений будівельник України М. Г. Чудновець та протопієрей Леонід з співробітниками ООО «Тірас»

є люди, серед яких треба назвати матерів, яким присвоєно почесне звання України «Матигероїня»: Віра Василівна Лінкевич, Марія Іванівна Михайлуца, Віра Миколаївна Берчук, Наталія Володимирівна Чебан, Валентина Костянтинівна Шамота, Раїса Пилипівна Шамота, Вероніка Костянтинівна Рева, Олена Володимирівна Онопріюк, Юлія Григорівна Макаренко, Світлана Іллівна Зеленська.

Радгосп «Дружба»

У перші повоєнні роки в колгоспах Дальника були освоєні всі посівні площі, які оброблялись до фашистського нашестя. Багато колгоспників відзначались ударним трудом. Так, у 1948 році ланка Дерев'янка збрала 30,3 центнери озимої пшениці з гектара і нагороджена орденом Леніна. Всього за трудові досягнення у повоєнний період удостоєно різних нагород близько сімдесяти дальничан. У п'ятдесяті роки колгоспи «Більшовик» та імені Молотова об'єднались в колгосп «Шлях до соціалізму». «Червоний партизан» був приєднаний до колгоспу імені Шевченка. У 1957 році всі ці господарства стали єдиним колгоспом «Дружба», який у березні 1959 року реорганізовано в радгосп овочівницько-молочного напрямку. Радгосп мав п'ять відділень, 10998 гектарів сільгоспугідь, з яких 9045 гектарів землі були орними. На фермах налічувалось 2511 голів великої рогатої худоби, що давало можливість кожного року здавати державі 5223 тонни молока. З кожним роком радгосп набирив силу і більшу частину прибутків вкладав у будівництво соціальних об'єктів та житла. Майже все побудоване у Великому Дальнику, починаючи із шістдесятих років, так чи інакше пов'язане з цим господарством. Та й показники, заявлені у перші роки існування, з кожним роком примножувались. Так, у 1967 році було здано 23280 центнерів молока за півріччя, що перевищувало план на 500 центнерів. Комуніст Леонід Сергійович Грабовський, бригадир молочнотоварної ферми, зумів організувати

тваринників і підняти ферму до рівня передових. Він був обраний делегатом ХХІІ з'їзду КПРС і нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. В ті роки за трудові досягнення були нагороджені орденом «Знак Пошани» головний зоотехнік Антон Дмитрович Делеєв, головний агроном Григорій Іванович Макаренко, секретар парткому Олексій Федорович Сорокін, про роботу якого і сьогодні згадують, коли бажають навести приклад умілого поєднання вимогливості та розуміння ситуації. Село Великий Дальник в той період вже було повністю радіофіковане, електрифіковане, телефонізоване, звичайно, не без участі радгоспу «Дружба», адже прибутки дозволяли вкладати кошти в благоустрій. В радгоспі в цей період вирощували овочі на площі в 760 гектарів, державі здавали по 6532 тонни в рік. Наявні 2511 голів великої рогатої худоби давали молока по 2366 центнерів з кожної фуражної корови, і радгосп здавав державі 5323 тонни молока в рік. Господарство мало 86 тракторів, 48 комбайнів, 75 автомашин та іншу техніку. В 1976 році в селі відкрито нову поліклініку, обладнану сучасною апаратурою.

З 1977 по 1985 рік радгосп очолював Дмитро Антонович Попов. В ті часи радгосп в рік виробляв 10 тисяч тонн овочів, п'ять тисяч тонн зерна пшениці, дві тисячі тонн соняшника, до чотирьох тисяч тонн молока, 350 тонн м'яса. Був побудований тваринницький комплекс на 1500 голів дійного стада, лінія з переробки овочів, введена в дію система зрошування, проведена реконструкція гаража, дитячого садка та клубів в першому та четвертому кварталах, в третьому кварталі був побудований банно-пральний комбінат, проведена реконструкція восьми гектарів та споруджено вісім гектарів нових теплиць, з'явилося сім багатоповерхових та більше сотні індивідуальних житлових будинків, запрацював дитячий садок на 280 місць, табір праці і відпочинку. За названими показниками стояла

Актив колгоспу «Червоний партизан», голова колгоспу М. П. Полудень (нижній ряд, третій зліва)

Друга післявоєнна посівна кампанія на полях села Великий Дальник

щоденна напружена праця спеціалістів: головних агрономів: В. М. Недибалюка, Б. Б. Штайгруда, головних зоотехніків: В. С. Лиханського, П. Г. Амброліані, головного інженера Б. Я. Кисельова, головного ветеринарного лікаря Б. М. Грабовського, головного енергетика А. І. Оскирко, головного бухгалтера А. М. Тищенко, бухгалтерів В. О. Миронової, Л. О. Леуцької, В. В. Грабовської, Н. Т. Федченко, економіста І. П. Ткаченко, інженера В. М. Краєвого, зоотехніка-селекціонера М. О. Шлемко, агронома В. Я. Карпенко, заступника директора по господарській роботі В. М. Дмитрієва, завідувачі молокопунктом В. Я. Соловйової. Велику організаторську роботу проводив секретар парткома О. Ф. Семенов, керуючі відділеннями: І. М. Недибалюк, В. А. Мотречко, Єлькін, А. М. Баранік, В. Я. Таран, бригадири тракторних бригад: В. П. Латій, В. І. Миронов, В. К. Калина, І. С. Самойленко; бригадири молочнотоварних ферм: Л. С. Іванов, М. П. Лозовський, Т. Н. Латій. Інженерно-будівельними роботами керував М. О. Білошицький, справжнім майстром своєї справи був будівельник М. Г. Салтановський.

По праву кращим в районі вважався авто-гараж радгоспу «Дружба», яким керував В. Г. Попов. Тисячі тонн виробленої сільськогосподарської продукції — результат плідної праці тваринників, овочівників, трактористів, водіїв, токарів, будівельників, працівників закритого ґрунту, обслуговуючого персоналу, серед яких кращими були доярки: К. М. Цико, О. Г. Булат, Г. І. Дружкова, Л. С. Майдан, А. А. Майдан, Н. Г. Дмитренко, А. Н. Туз, М. Ф. Гаркуша, К. Г. Артеменко, М. М. Ясницька, Є. І. Борисевич, Г. М. Негай; телятниці: Н. Грабовська, В. Бабіченко; овочівники: Н. М. Ярута, М. І. Агренич, Г. Т. Вініченко, Н. Г. Цвікацька, М. Т. Яковенко, К. Д. Перекрестова, П. І. Топал; трактористи: В. Я. Корецький, А. А. Макаренко, О. С. Пашенко, Г. І. Радіонов, І. І. Шандабура, А. М. Туз, М. Г. Петренко, І. Я. Дерев'яно; водії: М. Д. Макаренко, В. В. Тищенко, Ф. Т. Колісниченко, Г. І. Колісниченко, І. К. Голуб, Б. Б. Горбенко, В. Т. Войтюк, Г. І. Рибак, М. О. Канцер, М. М. Малюта, Р. А. Сазбандян, В. М. Барна, В. С. Бабіченко, О. В. Бабіченко, А. І. Мірошніченко; механіки, токарі, слюсарі, електрики, акумуляторники: А. П. Браун, В. І. Шарипов, О. В. Науменко, В. Р. Цуркан, Ф. П. Лазаренко, заслужений раціоналізатор Казахської РСР С. Г. Натров, В. В. Павлов, О. Г. Гуков, М. І. Таранов, М. Д. Рале.

Дитячі садки, шкільні ідальні забезпечувались продукцією радгоспу «Дружба». В 1983 році була здана в експлуатацію нова будівля школи на 1176 місць, побудовано 18 кілометрів доріг по вулицях Б. Хмельницького, Шевченка, Радянській та в селі Червоний Розселенець. Центр села

Великий Дальник все більше нагадував невеличке місто. Велика увага приділялась розбудові села Червоний Розселенець: проведена реконструкція дитсадка, початкової школи, побудовано більше п'ятдесяти житлових будинків, банний комплекс, молочнотоварна ферма на 500 голів, фельдшерсько-акушерський пункт, магазин промислових товарів.

З 1985 по 1989 рік посаду директора радгоспу «Дружба» посідав Микола Пилипович Іващук. В 1989 році директором радгоспу «Дружба» обирають Д. А. Попова, який працює на даній посаді до 1992 року. З 1992 по 2000 рік директором був Б. Б. Штайгруд. За цей період проведено реконструкцію току в третьому кварталі, будувався газопровід з першого в третій квартал. Згідно Указу Президента України від 19 грудня 1999 року «Про прискорене реформування сільського господарства» в 1999 році радгосп «Дружба» було реформовано. Частина земель перейшла до ТОВ «Дальник», частина передана приватним господарствам.

Дослідне господарство «Южний»

У чисельному ряду господарств України Державне підприємство дослідне господарство (ДП ДГ) «Южний» посідає особливе місце. Втім спочатку це був звичайний радгосп, який з'явився у Біляївському районі методом розукрупнення радгоспу «Дружба». У січні 1982 року просто відокремили перший та другий квартали з поясненням, що занадто велика територія радгоспу «Дружба» вже заважає ефективному господарюванню. Очолив радгосп «Южний» Іван Дмитрович Співак. У березні 1985 року на цю посаду призначають головного агронома радгоспу «Чорноморський» Біляївського району М. О. Цандура. Відтоді, як би не змінювались завдання господарства, Микола Олександрович очолює його вже протягом двадцяти восьми років. Можна сказати інакше: «можливо, саме з його ініціативи «Южний» стає все більш

Колектив механізаторів на святі з нагоди 30-річчя ДП ДГ «Южний»

багатогалузевим підприємством, дослідним плацдармом майже для всіх галузей сільського господарства. Починаючи від дня заснування, протягом десяти років радгосп займався більше овочівництвом, ніж зерновими культурами. З 1992 року господарство увійшло до складу науково-виробничого об'єднання «Еліта». Підприємство залишилось з державною формою власності. З 2003 року воно у складі Національної академії аграрних наук України, яка передала господарству у безстрокове використання майно і землю, причому без права передачі у приватну власність. Основні напрямки діяльності: вирощування насіннєвого елітного матеріалу зернових культур (озима пшениця та ячмінь, ярий ячмінь, кукурудза, соя) та племінного молодняка свиней великої білої породи, маток бджіл карпатської породи. Розвиненим також є молочне скотарство товарного напрямку з перспективою формування племінного.

Сільськогосподарські угіддя знаходяться в єдиному масиві загальною земельною площею у 4457 гектарів, в тому числі 4224 гектари складає рілля, що дає змогу дотримуватися усіх агротехнічних правил і здобувати високі врожаї. За період існування радгоспу «Южний» (з 1982 р.) вироблено таку кількість сільськогосподарської продукції, яка дозволила б на три роки забезпечити продовольством такий район, як Біляївський, де мешкає понад сто тисяч чоловік. І все завдяки трудівникам господарства, серед яких головні інженери: С. А. Богомолів, О. В. Кам'яний; головний зоотехнік І. А. Янів; головні ветеринарні лікарі: П. П. Стеблюк, В. А. Орел; старший виконроб І. М. Константинов; головний енергетик А. В. Шершун; головний економіст В. Д. Цандур, головний бухгалтер Л. В. Дашко; бухгалтера: О. Д. Топал, Г. Т. Мотречко, Т. А. Старікова; завідувачий гаражем А. Д. Бардієвський; голова профспілки В. Л. Горобченко; старший інспектор відділу кадрів В. Ф. Снісаренко; керуючі відділка-

ми: В. А. Мотречко (№1), В. Ф. Навроцький (№2), В. Д. Левицький; бригадири ТПБ: С. С. Станков (№1), М. І. Соловей (№2); бригадири МТФ: В. М. Апанасенко (№1), М. О. Константинов (№2); трактористи: М. В. Кобилянський, А. Т. Мотречко, С. В. Дзерін, С. С. Попко, В. В. Кравчук, В. П. Майдан, В. Ф. Ястреб, О. П. Охрімчук; комбайнери: В. М. Фролов, С. В. Гринь, В. І. Євтеєв, І. В. Лихий, Д. Л. Мотречко, Р. І. Кондратюк, І. О. Малов; водії: М. М. Лозовський, В. І. Марченко, І. Г. Чичерін, В. В. Цуркан, М. Ф. Ремих, В. І. Козменчук, М. М. Голуб; працівники тваринницької галузі (доярки, телятниці, скотарі, свинарки): О. І. Шпак, В. Г. Осіпенко, Г. Ф. Дорошук, О. В. Дяченко, Л. М. Усенко, Г. В. Шарафаненко, Є. П. Фесенко, Є. А. Грінченко, Н. В. Чорна; старший бджоляр В. В. Лозовський; завідувачий тепличним господарством Т. І. Дімова; бригадири городніх бригад: І. П. Люцевич (№1), С. П. Дімов (№2), Л. І. Гладун (№3); робочі: Н. С. Галкіна, В. І. Гринь, В. П. Партика, В. В. Кухар, В. І. Чернецька, Н. А. Шишова. Господарство всі роки існування підтримує соціальний сектор села. Поступово було закінчено будівництво гуртожитку по вулиці Леніна, побудовані механічні майстерні, автодорога по вулиці Радянській, житлові будинки для спеціалістів та працівників радгоспу, відремонтовано систему водопостачання та налагоджено електромережі, збудовано газопровід високого тиску «Одеса — Дальник».

Споживче товариство «Дружба»

В селі Великий Дальник підприємства споживчої кооперації були створені і почали працювати ще до Великої Вітчизняної війни, але, на жаль, довоєнний архів не зберігся. З 1946 року головою Дальницького сільпо Одеського району був призначений Семен Петрович Товожнянський, членами правління були С. І. Макаренко, С. С. Якименко, Я. І. Смілько. У спадок їм дісталось зруйноване господарство. Під час фашистської окупації всі торгівельні приміщення були зруйновані ворогом, а існуючі не відповідали вимогам санітарії та правилам радянської торгівлі. На ремонт та будівництво витратили тридцять тисяч карбованців. За ці кошти в колгоспі імені Молотова було куплено приміщення і підвал для розміщення магазинів, у громадянина Стегмана придбано будинок з надвірними спорудами під чайну та контору. В листопаді 1947 року відкрили магазин в селі Червоний Розселенець для обслуговування робітників підсобних господарств заводів міста Одеса. Всього на той час в Дальницькому сільпо було 14 торгових точок, чотири з яких функціонували в селі Великий Дальник, де заввагами працювали: Ганна Петрівна Тернавська, Гаврило Кирилович Федоренко, Ніна Петрівна Шелудько, Євгенія Сергіївна Смілько. Громадське харчування представляли

Колектив тваринників
під час святкування 30-річчя ДП ДГ «Южний»

два буфета-закусочних, функціонували два ковбасних цеха. Близько десяти торгових точок Дальницького сільпо знаходились також в Одесі. З травня 1948 року головою правління сільпо був призначений Олександр Микитович Мотречко, який працював на цій посаді до квітня 1950 року. В квітні 1950 року головою став Микола Петрович Базулько. З квітня 1959 року правління Дальницького сільпо Одеської РСР очолив Яків Антонович Ройтман. Товарообіг тоді складав 11915 карбованців.

Коли колгосп «Дружба» отримав статус радгоспу, було ухвалено рішення про надання споживчому товариству однойменної назви. Після того, як Великодальницька сільрада була підпорядкована Біляївському району, споживче товариство «Дружба» теж підпорядкувалось Біляївській райспоживспільці. До складу радгоспобкоопу «Дружба», як і раніше, входили торгівельні об'єкти населених пунктів Прилиманське, Сухий Лиман, Ленінталь, Ленселище, р/п «Жовтневої Революції». В 1965 році з товарообігом 2 мільйони 620 тисяч карбованців радгоспобкооп «Дружба» посідає друге місце по Біляївській РСР, маючи при цьому сорок тисяч карбованців прибутку. На той час дуже актуальним було питання торгівлі в полі, куди доставляли промислові, продовольчі, господарські товари на замовлення трудівників. Завмаги Іван Григорович Макаренко, Любов Афанасіївна Лебедева, Євгенія Савеліївна Іванова регулярно виїздили з товарами підвищеного попиту на поля, ферми, тракторні бригади, теплиці. В 1973 році громадське харчування виділили в окрему організацію, відділивши його від радгоспобкоопу «Дружба». З лютого 1979 року головою правління обраний Володимир Іванович Макаренко, головним бухгалтером стає Євдокія Павлівна Петровська, яка прийшла в цю організацію в 1953 році і працювала на посаді головного бухгалтера до 1994 року. Її заступником була Марія Іллівна Кабаченко (працювала з 1950

по 2004 рік). В 1979 – 1992 роках радгоспобкооп «Дружба» налічував у штатному розкладі близько півтори сотні осіб, було 30 магазинів та ларьків, функціонувала бойня, де працювало 10 чоловік, був свій трактор, інша техніка та коні.

В 1992 році в колектив прийшов Іван Олександрович Науменко, який 27 жовтня 1993 року на звітно-виборчих зборах пайовиків одногосно був обраний головою правління. На той час в радгоспобкоопі «Дружба» налічувалась тридцять одна торгова точка, в тому числі магазини на фермах, працювало більше сімдесяти чоловік. У вересні 2005 року на загальних зборах пайовиків було ухвалено рішення про перейменування підприємства у Споживче товариство «Дружба», яке нині налічує 15 магазинів, адже за період з 2005 по 2011 рік через нерентабельність була закрита частина торгових точок. Однак співробітники споживчого товариства продовжують працювати для людей. Ветеранами Дальницької кооперації є бухгалтери Марія Іллівна Кабаченко та Любов Іванівна Персінська, економіст Валентина Павлівна Канаєва, працівники прилавку Т. А. Лозовська, Н. А. Грабовська, С. О. Шаріпова, М. М. Докійчук. У липні 2011 року за багаторічну сумлінну працю, вагомий внесок у зміцнення і розвиток споживчої кооперації голову правління СТ «Дружба» Івана Олександровича Науменка нагороджено Почесною грамотою Одеської обласної державної адміністрації.

Лікарня

В першій половині XIX століття для дальничанина лікаря викликали з Одеси або хворий сам їхав до міської лікарні. За такої ситуації мешканці села не могли вчасно отримувати медичну допомогу. Вперше щось подібне до невеликої лікарні в Дальнику було створено в 1893 році, коли кількість лікарняних місць в місцевому прийомному покої збільшили до шести ліжок. В 1901 році Дальницький прийомний покої зазнав

Магазини споживчого товариства «Дружба» (70-ті роки XX століття)

Святкування Дня медичного працівника колективом Великодальницької лікарні

кадрових втрат, адже від запалення легенів помер фельдшер С. Н. Урфалов. З 1902 року на посаду лікаря призначено І. А. Липу, який почав клопотати про спорудження нової лікарні. У 1904 році нарада лікарів ухвалила рішення про будівництво нової лікарні в селі Дальник за рахунок міста. В травні 1906 року на прохання Миської думи архітектор склав план-проект, в якому передбачались: лікарняний корпус, кухня, лазня, пральня, дезінфекційна камера, конюшня, каретна повітка, морг та каналізація. Крім вказаних будівель, лікарський персонал визнав необхідним збудувати при лікарні ізолятор на 16 ліжок, обнести територію лікарні муром та прикрасити її зеленими насадженнями. Все було зроблено і завершено в червні 1907 року. Лікарня обслуговувала 17 населених пунктів, з яких і складалась дільниця: Андріївський Лиман, Великий Фонтан, Велика Фомина Балка, Мала Фомина Балка, Бурлача Балка, Гнилякове (Дачне), Дмитрівка, Крива Балка, Куяльник, Нерубайське, Середній Фонтан, Сухий Лиман, Татарка, Усатове, Чубаївка, Холодна Балка та безпосередньо Дальник. Лікарня не припиняла своєї роботи і під час Громадянської війни.

В 1948 році було відкрито перше приміщення сільської аптеки, згодом при Дальницькій лікарні збудували пологове відділення. Наприкінці шістдесятих років лікарня нараховувала 50 лікарняних ліжок, закладом керував хірург Лев Аронович Клейнерман. Пропрацювавши в Дальницькій лікарні двадцять сім років, він набув великого авторитету серед мешканців села і неодноразово обирався депутатом сільради. На початок сімдесятих років кількість ліжок складала 74, нараховувалось 80 медичних працівників, головним лікарем був Р. Ю. Заміховський, який очолював лікарню 15 років. В 1976 році у Великому Дальнику відкрито нову поліклініку, обладнану сучасною апаратурою, за день працівники поліклініки мали можливість

обслуговувати до ста п'ятдесяти пацієнтів. У спорудженні поліклініки взяли участь радгоспи «Дружба», «Хаджибейський», «Мирний», колгосп імені Чапаєва та інші господарства району. На кінець сімдесятих років в лікарні працювало 18 лікарів та 142 інших медичних працівника. В той час у Великодальницькій дільничній лікарні працює плеяда високкваліфікованих фахівців: терапевт М. Б. Лехтман, гінеколог Я. С. Найгуз, невропатолог М. М. Креймер, педіатри: В. Я. Яковлева та Т. М. Батракова, отоларинголог Б. І. Федорович. В середині сімдесятих років в колектив вливаються молоді медичні працівники: невропатолог В. І. Добровольська, терапевт К. Г. Кушніренко, хірург О. О. Гарелін. Про таких лікарів говорять, що вони є руками Бога на землі, завдяки їм багатьом жителям навколишніх сіл збережено здоров'я, повернута радість життя. З великою вдячністю та повагою говорять про них односельчани. На слова подяки заслуговує і праця медсестер, акушерок, фельдшерів, які присвятили себе служінню людям: М. К. Шестопалової, Г. П. Мірошниченко, О. М. Белик, Н. Д. Стоянової, М. П. Латій, Н. Г. Філіпченко, О. М. Бесєдіної, Є. С. Самойленко, Н. Ф. Дерев'янка, Г. Ф. Дутової, К. М. Ведутенко, Н. Г. Туз, Ю. Г. Макаренко, С. А. Панайот, В. І. Недибалюк, Г. С. Яремковської, Н. Ф. Артемової, М. А. Бриль, А. А. Маленко, Н. Я. Федішиної, В. А. Острової, Є. О. Мотричко, І. М. Карпенко.

У вісімдесятих — дев'яностих роках ХХ століття Великодальницьку дільничну лікарню поповнює нова генерація молодих лікарів, які визначатимуть розвиток медичної галузі району на перспективу: А. Н. Грабко, Г. В. Гоносталь, І. С. Романенко, Т. М. Маковецька, Т. Б. Ковальчук, М. І. Хіміч, А. Я. Александрук, Т. Б. Алексейчук, В. Г. Бірюкова, А. Т. Яровий, Л. О. Ярова, О. Г. Порохов, О. Г. Козир. З 1979 по 1986 рік головним лікарем лікарні працює О. О. Гарелін, з 1987 по 2002 рік цю посаду обіймає М. І. Хомич,

Друга праворуч зав. відділенням О. Г. Козирь, перший ліворуч І. А. Бандурко з колективом швидкої допомоги

Під час проведення капітального ремонту Великодальницької дільничної лікарні у 2007 році

З 2002 року колектив очолює І. А. Бандурко. В 2007 році колектив Дальницької лікарні відзначив 100-річчя з дня заснування. Сьогодні в лікарні обслуговується більше одинадцяти тисяч пацієнтів. В декількох відділеннях працює 130 співробітників, діють: терапевтичне відділення, в якому 30 ліжок, неврологічне має 20 ліжок, гінекологічне налічує 10 ліжок та денний стаціонар. Протягом останніх п'яти років, починаючи з 2007 року, у Великодальницькій дільничній лікарні проведено капітальний ремонт терапевтичного, неврологічного, дитячого, гінекологічного відділень та поліклінічного корпусу, відкрито відділення швидкої допомоги, яке працює цілодобово. Суттєво поліпшилась матеріально-технічна база, постійно оновлюється медичне обладнання. На території лікарні розташована аптека, яку тривалий час очолювала фахівець високого гатунку, чудова людина Ольга Василівна Анцифрова.

Освіта

У 1817 році в селі була збудована перша кам'яна Георгієвська церква, згодом було споруджено Хрестовоздвиженську. Хутори мали власну школу, побудовану коштом офіцерів, колишніх учасників штурму Ізмаїла. 23 серпня 1836 року відбулося урочисте відкриття приходського училища. Тут діяв один клас, працював один учитель і навчалось 29 учнів. У 1848 році з'явилися «Правила про церковно-приходські школи», згідно яких створювались однокласні з дворічними або двокласні з чотирирічними строками навчання. На початку ХХ століття вони стали трирічними і п'ятирічними. Після реформи 1861 року стали викладати два вчителі. У 1862 році при Георгіївській церкві було збудовано церковно-приходську школу, яка розміщувалась у церковному будинку, була спільною для дівчаток та хлопчиків. Завідував нею священник Іоанн Курлов.

У першому та третьому кварталах в 1886 році земство почало будівництво двох двокласних шкіл, яке було закінчено у 1889 році. В обох школах було по дві класні кімнати. 1 лютого 1899 року уповноважений Одеської міської управи Олександр Швендер уклав угоду з Хавою Машковою Хацкель, яка володіла декількома будинками у четвертому кварталі, про те, що остання зобов'язується до 1 серпня 1899 року побудувати на ділянці в центрі четвертого кварталу будинок для міського однокласного училища. План приміщення училища був запропонований самою панною Хацкель та схвалений Одеською міською управою. Будинок складався з однієї класної кімнати, роздягальні, кімнати для службовця, а також квартири для завідуючого училищем з трьох кімнат, кухні та вітальні. Власниця будинку мусила слідкувати, щоб температура у класах була не нижчою за 14 градусів, віконна рама мала бути подвійною. У свою чергу, управа зобов'язувалась

платити за оренду будинку 350 карбованців на рік. У селі було також міське училище. При ньому в 1899 була недільна школа, яка утримувалась за рахунок вдови колезького асесора Ніколаєва. Це була єдина в районі школа для дорослих. На 1904 рік в Дальнику нараховувалося чотири народних училища. Лише два з них розміщувались в будинках, побудованих на міські кошти: училище №52 імені Котляревського та училище № 3, що було відкрито завдяки турботі та енергії Р. В. Добровольського. 23 березня 1904 року Одеська міська дума заслужено присвоїла училищу його ім'я.

Населення Дальника швидко зростало і вже на 1905 рік чотири народні училища і дві приходські школи були не в змозі задовольнити потреб дальничан в освіті. Тому 9 червня 1905 року заступник міського голови К. Е. Андрієвський уклав з домовласником Іваном Дмитровичем Матречком угоду про оренду будинку в першому кварталі для міського початкового училища за 675 карбованців на рік. Відомо, що 1915 року перший клас відвідувало близько сорока учнів, але четвертий закінчили лише одинадцять. Причиною цього стали злидні у сім'ях, не було взуття та одягу, тому з родини відправляли вчитись не всіх дітей, а лише слабосильних, які не могли працювати в домашньому господарстві та в наймах. Більшість дітей залишали школу, не маючи можливості закінчити навіть чотирикласної початкової школи. У 1915 році завідуючим цією школою став Олександр Васильович Філонов і обіймав цю посаду до 1931 року. Разом із ним вчителювала Віра Юхимівна Бернавська, з часом прийшла Ганна Іванівна Філонова, яка до цього працювала разом з Оленою Миколаївною Корольовою в школі другого кварталу. Під час окупації О. В. Філонов був убитий фашистами.

У звітах відзначалися труднощі, які доводилося переборювати радянській школі: шкільні приміщення потребували термінового ремонту, не було крейди, чорнил, підручників, зошитів. Причинами незадовільного відвідування учнями школи були відсутність одягу та взуття, холод у приміщенні, адже топити було нічим, епідемія висипного тифу, яка у 1922 році набула загрозливого характеру. Ідальні не функціонували через відсутність продуктів. Але на осінь 1923 року шкільні приміщення в селі були відремонтовані, до школи, якій в той період було присвоєно назву Єдиної трудової школи, було залучено близько вісімдесяти відсотків дітей шкільного віку. В усіх чотирьох школах були відкриті бібліотеки, на базі яких було розгорнуто широку культурно-освітню роботу серед усіх мешканців села.

Великодальницький НВК «Школа — гімназія»

Коли відкривалась, ця школа була початковою. У 1931 році вона переросла у семирічну, у 1938 році дала перший випуск як середня.

Микола Іванович Вигуржинський керував школою з 1932 по 1937 рік, брав активну участь у проведенні колективізації. Школа була центром культурно-масової роботи. Тут по декілька разів на тиждень проводились збори дальничан, для них показували кіно. Вчителі Марія Дмитрівна та Фіра Григорівна з учнями та молоддю села готували і ставили вистави-концерти, на які із задоволенням приходили дальничани різного віку, особливо молодшого. Школа працювала в дві зміни, приміщень не вистачало, тому класи, піонерський клуб розміщувались у хатах, які орендували у П. Т. Лук'яненка та І. Т. Безверхого. В столярній майстерні школи Степан Михайлович Перекрестов навчав дітей майструвати: робити качалки, рублі, табуретки.

З 1937 року директором школи став учитель Віктор Євгенович Філімонов, і школа за організацією навчально-виховного процесу була однією з кращих в Одеському районі. Педагогічний колектив давав високі та міцні знання, тому в 8–10 класи переходили учні із сіл Татарка (Прилиманське) та Руська Аккаржа (Курган), у 7–10 класах навчалися учні з Червоного Розселенця та німецького села Ленінталь. Отже, тут працювали і навчалися представники різних національностей: українці, росіяни, євреї, німці, молдовани, греки, болгары. При школі з 1938 по 1941 рік діяв інтернат, який знаходився в будинку Олени Поливашко. Про високий рівень військово-патріотичного виховання свідчить те, що учні на чолі з піонером Миколою Трубочаніновим під час оборони Одеси носили бійцям в окопи воду, їжу, боєприпаси. Після війни до середини п'ятдесятих років Дальницька сільрада виділяла кошти на ліквідацію неписьменності, оскільки під час війни велика кількість дітей та підлітків не мала змоги отримати повноцінну середню освіту.

На початку шістдесятих років в школі навчалось 330 учнів, лише 60 відсотків з них були забезпечені підручниками, зовсім не маючи зошитів. Їх навчав

21 вчитель, 10 із них приїжджали з Одеси. Умови навчання покращувались досить швидко, в тому числі і завдяки вчителям та батькам, які всі разом самотужки добудовували класні кімнати та господарські приміщення для зручного перебування дітей у школі. Серед вчителів було багато самовідданих і досвідчених. Наприклад, Олександра Михайлівна Перлик (Ливіцька), яка 27 років пропрацювала учителем молодших класів, була нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора і удостоєна звання «Заслужений вчитель Української РСР». З 1964 по 1973 рік директором школи працював Іван Сергійович Ліханський. Поталанило всім, хто працював з ним і вчився у цієї видатної людини, досвідченого педагога, мудрого наставника молоді.

На 1978 рік у середній та восьмирічній школах села навчалось 970 учнів і працювало 66 вчителів, більша частина приміщень загальноосвітньої школи №1, окрім старого приміщення восьмирічної школи, були розібрані, а на їх місці розпочалося будівництво великої сучасної школи. На період будівництва нової школи навчання проводилося у дві зміни у приміщеннях контори. Новий будинок школи введено в експлуатацію у 1983 році, до 2004 року школа мала статус загальноосвітньої, з 2004 року стала школою-гімназією. Щороку в навчально-виховному комплексі навчається близько восьмисот учнів у тридцяти двох класах. Працює 49 вчителів, 27 з них мають вищу категорію, 24 вчителі мають звання «Старший вчитель», звання «Вчитель-методист» отримали шестеро, відмінниками освіти України є п'ять вчителів. Навчальні кабінети оснащені сучасною комп'ютерною технікою, усім необхідним обладнанням та бібліотекою з великим фондом книг та підручників. Протягом одинадцяти років керував школою досвідчений педагог Б. К. Кобилянський, його на цій посаді змінила А. Ф. Федорова. З 1991 по 1994 рік школу

Великогальницький
навчально-виховний комплекс «Школа-гімназія»

Перед першим дзвоником школярі
вручають квіти директору НВК Л. О. Ганжук

очолювала Л. О. Ганжук, з 1994 по 2001 рік директором був А. В. Заїченко. Управління школою вимагає таланту. І цей талант має Людмила Олександрівна Ганжук, яка знову керувала школою, на цей раз протягом одинадцяти років (2001 – 2012). Прекрасний керівник, чудова людина, яка долала будь-які труднощі в навчально-виховному та господарському процесі. З 2013 року навчально-виховний комплекс очолює Лариса Володимирівна Лінник.

Великодальницька загальноосвітня школа №2

До 1941 року Великодальницька школа №2 розміщувалась в другому кварталі, в приміщенні, яке було збудоване коштом офіцерів, колишніх учасників штурму Ізмаїла, її очолював І. М. Лісовицький. У школі вчителювали також його дружина і син. І. М. Лісовицький та його син загинули на фронтах Великої Вітчизняної, після війни школу очолила З. Г. Лісовицька, згодом директором став Петро Дмитрович Лейченко. До середини шістдесятих років середня школа знаходилась у зазначеному старовинному будинку, який на той час вже був в аварійному стані. Зусиллями сільради в 1963 – 1965 роках добудували корпуси восьмирічної школи в третьому кварталі та перевели туди середню школу, а восьмирічну розташували в новозбудованому приміщенні в першому кварталі. З 1957 року школу очолив Григорій Степанович Мартинов. Завдяки йому у 1978 році було добудоване приміщення школи, всі учні з того часу навчалися в одній будівлі (замість трьох, розташованих в різних місцях). Саме в цей період в школі працює багато видатних вчителів: Ганна Василівна Пономаренко, Марія Петрівна Кочубей (тривалий час була завучем), Марія Кіндратівна Шахова, Аделя Євгенівна Левченко, Ада Йосипівна Дорошович, Тамара Якимівна Тарасенко, Володимир Дмитрович Петренко, Борис Костянтинович Коблянський, Є. В. Боровик, Г. О. Мальчик, а також робітник шкільної бібліотеки Т. Д. Лушнікова.

На початку 1980-х років в школі починають працювати молоді талановиті вчителі: Ніна Іванівна Майструк, Валерія Миколаївна Бессараб, Лідія Василівна Кругла, Ніна Іванівна Пікалюк, Світлана Павлівна Лушнікова, Олена Федорівна Ткаченко, Лідія Тимофіївна Звягінцева, Олена Миколаївна Онушак, Ганна Іванівна Кириченко, Тамара Собирівна Пошутило, Євгенія Олексіївна Горденко та інші. З 1985 по 1988 рік директором школи працювала Ольга Олексіївна Чупашко. Знову відбувся прилив свіжих сил до вчительського колективу: С. С. Савицький, О. Л. Савицька, С. Ф. Бабенко, І. В. Бабенко, В. В. Лозинський, А. О. Шпак, Л. Г. Каменська, Г. А. Губанова, О. О. Побокіна, бібліотекар С. М. Ліханська. З 1988 року школу очолює Іван Олексійович Юрченко. В 1999 році Великодальницька восьмирічна школа набула статусу загальноосвітньої школи I – III ступенів. За період з 2000 року по теперішній час приміщення школи газифіковано, заасфальтоване шкільне подвір'я, налагоджено водопостачання, обладнано спортивний майданчик, відкрито комп'ютерний клас, збудована нова огорожа, покращено побутові умови. В даний період в школі налічується 33 педагогічних працівника, третина з них мають вищу кваліфікаційну категорію, Лідія Тимофіївна Мартузалієва та Лідія Василівна Кругла мають звання «Відмінник освіти», окрім того є вчителі-методисти, Старші вчителі тощо. Школа поповнюється молодими вчителями, серед них випускники рідної школи: Т. А. Сапожнікова, О. Б. Носаченко, Л. А. Самойленко, Н. В. Горобець, Т. В. Пономаренко, Н. В. Чумак, С. М. Гончар, О. Ю. Родіна, які зберігають традиції школи.

Дошкільні навчальні заклади

Дитячий садок є молодшим братом школи. Тут діти набувають не тільки перші знання, а й навчаються спілкуванню у колективі. Окрім того, дошкільний заклад є великою допомогою працюючим батькам. Тож, господарства села

*Директор Великодальницької школи №2
Г. С. Мартинов серед педагогів*

*Педагогічний колектив Великодальницької загальноосвітньої
школи № 2, в центрі директор школи І. О. Юрченко*

Великий Дальник намагались створити в дитсадках належні умови. Дитсадок «Золотий ключик», побудований з розрахунку на 240 дітей, почав працювати в січні 1986 року. Було відкрито 10 груп, в яких виховувалось 200 дітей, за ними доглядали 68 працівників під керівництвом завідувачої Галини Іванівни Левінгард. Дошкільний навчальний заклад «Сонечко» збудований за кошти ДП ДГ «Южний» і зданий в експлуатацію в грудні 1986 року. В садку відразу запрацювали одна ясельна група і три групи для дошкільнят. Педагогічний колектив очолила Галина Іванівна Кульчаковська, яка протягом довгих років була завідувачою, нині вийшла на заслужений відпочинок. Починаючи з 1992 року, після реорганізацій, що відбулися в господарствах, в обох дитсадках поступово одна за одною закривались групи. З 1996 року почали працювати тільки сезонні групи з невеликою кількістю дітей, а приміщення руйнувались. Становище почало змінюватись, коли обидва дитячих заклади були передані у комунальну власність Великодальницькій сільській раді. На сьогоднішній день дитсадком «Золотий ключик» керує Галина Іванівна Сандуленко, і після капітального ремонту знову з'явилась надія виховувати близько двохсот дітей у восьми групах. Як і раніше, став ефективно працювати дитсадок «Сонечко», яким з 2003 року керує Тетяна Олексіївна Колесніченко. В обидва колективи повернулись досвідчені вихователі, колектив педагогів поповнила також і молодь. А батьки задоволені рівнем виховання, підготовки до школи, тим, як піклуються в садках про здоров'я дітей, їх харчування тощо.

Культурне і спортивне життя

В селі Великий Дальник нині проживає 10 тисяч мешкаців, всі вони уміють трудитися і ефективно працюють на підприємствах Одеси, Великого Дальника, Червоного Розселенця та своїх присадибних ділянках. При великому обсязі роботи дальничани уміють відпочивати, активно

відвідують будинки культури, більшість виявляє таланти, беручи участь у художній самодіяльності. В селі працюють два будинки культури, в першому та третьому кварталах, та клуб в четвертому кварталі. Пріоритетним напрямком їх роботи є розвиток самодіяльної народної творчості, підтримка і виховання талановитої молоді. В Будинку культури першого кварталу працюють оркестр народних інструментів «Аккорд» під керівництвом Віктора Константинова, колектив «Веснянка», шумовий оркестр «Веселка». Керівник вокального колективу «Долорес» Тетяна Свердлярівська має звання лауреата першого ступеня, була учасницею кількох фестивалів і конкурсів: «Діти Одеси», «Надія» (Дніпропетровськ). Директором Будинку культури працює досвідчений культпрацівник Євгенія Георгіївна Свердлярівська, яка завідує і клубом IV кварталу. Тут працює народний колектив «Українські вечорниці», якому більше сорока років. В клубі є молодіжний колектив «Восьма нота», яким керує Євгенія Свердлярівська.

У III кварталі Будинку культури було побудовано в 1989 році. Відтоді творчий колектив постійно поповнюється і побував на конкурсах та фестивалях в різних куточках Європи. Вокальний ансамбль «Улыбка» засновано в 2007 році, до його складу входять дівчата віком 14–15 років, які навчаються у Великодальницькому НВК «Школа — гімназія». Керує ансамблем Олена Василівна Олейнікова. В репертуарі різнохарактерні пісні: народні, авторські, у супроводі музичних інструментів і без нього. Яскраві сценічні костюми, емоційне виконання дозволяють колективу виборювати призові місця на районних, обласних і міжнародних конкурсах та фестивалях: в 2007 році в Угорщині на фестивалі-конкурсі «Балатон. Мистецтво. Молодість» ансамбль виборов Гран-прі; в 2008 році побували в Польщі на Дванадцятому міжнародному фольклорному фестивалі, в тому ж році

Вихованці дитячого садочка
«Золотий ключик» на зимовій прогулянці

Виступ творчих працівників села
Великий Дальник завжди схвально сприймають глядачі

колективу було присвоєно звання «Зразкового»; в 2009 році були на гастролях в Сербії на фестивалі «Дани Брескве»; в 2010 році на обласному фестивалі дитячої творчості «Сузір'я» отримали Диплом першого ступеня. Хореографічний ансамбль «Фаетон» існує з вересня 1999 року, ним керує Ганна Валеріївна Наумова. Пріоритетним напрямком роботи колективу є народний танець. Ансамбль має два склади: основний та молодший. До молодшого складу входять учасниці віком 12–13 років. «Фаетон» брав участь у районних, обласних, всеукраїнських та міжнародних фестивалях і конкурсах, про що свідчать численні дипломи та грамоти. В листопаді 2008 року ансамблю присвоєно почесне звання «Народного». В незмінному складі молодша група існує з 2005 року.

Ансамбль народних інструментів «Полянка» був заснований в 1994 році, керівником його є Юрій Васильович Крутіков. За роки існування склад ансамблю мінявся тричі, в 2008 році йому було присвоєно звання «Народний». Ансамбль брав участь у районних, обласних, всеукраїнських та міжнародних фестивалях і конкурсах, найгучніші перемоги отримав на фестивалі в Болгарії «Улыбки моря» (2005 рік), на П'ятому Міжнародному фестивалі-конкурсі в Санкт-Петербурзі «Невские встречи» (2010 рік). Під керівництвом Євгенія Федорова працює студія бального танцю. Колективом східного танцю керує Ірина Ткач. Більше двадцяти років віддала народній творчості солістка народного ансамблю «Полянка» Лідія Макаренко. В 2011 році творчі колективи Великодальницького будинку культури третього кварталу в черговий раз показали високий професіоналізм і посіли перше місце в районному огляді аматорського мистецтва. Кращим в районі художнім керівником визнаний Анатолій Бессараб, поряд з ним працюють талановиті Анна Наумова, керівник вокального дуету Олена Олейникова, концертмейстер Сергій

Батяло. Корифеєм аматорського мистецтва є Юрій Васильович Крутіков. Нещодавно пішла з життя його дружина Лариса Олексіївна, яка багато років була художнім керівником Будинку культури і доклала багато зусиль, аби аматорське мистецтво в селі стало масовим.

Не менш масовим в селі Великий Дальник є також спортивне життя. На території сільської ради працюють дитячі секції з футболу, волейболу, гандболу, баскетболу, карате та інші. Велика заслуга у розвитку спорту тренерів: О. М. Васильєва, В. В. Кваші, І. В. Олейникова, В. І. Іонишева. Традиції спортивного життя, звичайно, закладали ветерани: В. В. Расков, І. О. Науменко, Л. М. Замковенко, В. Д. Петренко, В. О. Полозенко, Ю. В. Рожко, О. М. Брагін, Л. О. Задорожнюк, А. І. Кіхтан, О. І. Лашин, М. М. Білоуценко та інші. Спортивні колективи села гідно виступають на районних, обласних та всеукраїнських змаганнях. Приміром, футбольна команда сільської ради є неодноразовим чемпіоном Біляївського району. Славні традиції команди започаткували спортсмени: Володимир Полозенко, Сергій Полозенко, Іван Науменко, Іван Олейников, Володимир Сапожников, Олексій Задорожнюк, тренер В. П. Шипітко. Футбольна команда села Великий Дальник в 1992 році стає срібним призером чемпіонату Одеської області по ФТ «Колос». У складі команди виступали Г. Жуков, О. Сіньковський, В. Кір'янов, В. Рибак, І. Воробей, О. Крейтор, Д. Мітін, А. Семенчук та інші ветерани спорту.

Неодноразово ставала чемпіоном області і волейбольна команда в обласних змаганнях серед чоловіків. Призерами районних змагань були також команди по шашках, шахах, баскетболу, гандболу. Команда сільської ради з перетягування канату у складі К. Калініна, М. Канцера, В. Ротару, О. Грабовського, А. Суленко стала чемпіоном області в 2011 році. В 2004 році створено дівочу волейбольну команду «Екстрим». В 2006 році вона

Ансамбль БК III кварталу «Полянка», група
зліва Л. О. Крутікова, другий праворуч Ю. В. Крутіков

Волейбольна команда «Екстрим»,
абсолютний чемпіон Одеської області 2010 року

стала чемпіоном Біляївського району серед учнів, в червні 2006 року на Всеукраїнському фестивалі дитячого волейболу в Білій Церкві стала срібним призером. Команда «Екстрим» стала чемпіоном Біляївського району в 2007, 2008, 2009, 2010 роках серед учнів і чемпіонами району 2009, 2010 роках серед дорослих, на чемпіонаті України в 2009 році серед команд обласних дитячо-спортивних шкіл посіла почесне п'яте місце. В травні 2010 року «Екстрим» виграла звання абсолютного чемпіона Одеської області і перший суперкубок Одеської області сезону 2009 – 2010 років в Роздільній, у вересні в Іллічівську стає другим раз підряд чемпіоном Одеської області серед дівчат сезону 2010 – 2011 років, повторивши результат 1996 – 1997 років. Команда брала участь у різних турнірах в містах: Харків, Луцьк, Чернігів, Біла Церква, Рівне, Одеса, Южний, Іванівка, Іллічівськ, Котовськ, Тарутіно, Арциз, Біляївка, Усатово, Затока, брала участь у двох міжнародних турнірах, де боролась з командами Москви, Мінська, Праги. Славу рідному селу здобували: Аліса Лебедева, Алла Горбенко, Ніно Романадзе, Олена Похило, Інна Марченко, Тетяна Охрімчук, Анна Торосян, Катерина Марущак, Олена Варзар, Ірина Петручек, Тетяна Санжак, Олена Дерев'янка, Катерина Горбенко, Олена Петькова, Ірина Мотречко, Світлана Куява, Тамара Міцкевич, Вікторія Риндіна, Анастасія Грабовська, Анастасія Шаріпова, Тетяна Коваленко, Ліза Горбенко, Оксана Рибак, Катерина Зіміна. Велика заслуга у здобутті цих перемог належить тренеру О. М. Васильєву. З 2002 року на базі Великодальницького НВК успішно працює філіал спортивного клубу карате-до «О-КАН», який є одним із ведучих клубів в Україні. Інструктором працює С. О. Ощепков, який є неодноразовим чемпіоном України з карате. Вихованець клубу А. Боярський є одним із кращих спортсменів України, володарем чорного поясу, чемпіоном України та світу. Учасники клубу А. Кирянов,

Д. Козир, І. Лихий та інші є неодноразовими переможцями і призерами чемпіонатів і кубків країни, різних міжнародних турнірів, в тому числі і кубків чемпіонату Європи і світу за різними версіями і напрямками карате.

В 2012 році збірна команда Великодальницької сільської ради стає чемпіоном Одеської області серед сільських рад, в 2011 та 2012 роках двічі підряд стає срібним призером Всеукраїнських змагань серед сільських рад, які проходили в місті Ворохта Івано-Франківської області. Активно сприяє цьому спортивний інструктор О. М. Синьковський. Саме завдяки популярності спорту та масовості село обрано для побудови тут сучасного стадіону, який було споруджено за кошти економічної програми «Народний бюджет». Привітати великодальничан 20 жовтня 2012 року під час відкриття стадіону зібрались представники усіх населених пунктів Біляївського району, керівники обласних та районних установ, народний депутат України Давид Жванія та голова Одеської облдержадміністрації Едуард Матвійчук. Новий стадіон має широкий спектр для заняття багатьма видами спорту.

Сільська рада, підприємства Великого Дальника намагаються так само зручно впорядкувати життя мешканців села. Їм це вдається. Окрім великого обсягу робіт по благоустрою, в селі регулярно проводяться культурно-спортивні заходи. Традиційним стало відзначення Дня Перемоги, Дня Незалежності, з 2009 року проводиться День села, в 2010 році був проведений фестиваль «Ні дня без пісні». Все це проходить при безпосередній участі творчих колективів закладів культури, спортивних команд, учнів шкіл, усіх мешканців села. В 2003 році в обласному конкурсі сільських рад з розвитку соціальної інфраструктури та благоустрою території Великодальницька сільрада посіла перше місце і нагороджена Одеською обласною держадміністрацією автомобілем «Славута».

Голова Одеської ОДА Е. Л. Матвійчук і депутат ВР України Д. В. Жванія серед юних спортсменів села

В. Г. Рибак, Е. Л. Матвійчук, Д. В. Жванія відкривають новий стадіон у Великому Дальнику (2012 рік)

ВИГОДЯНСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Багато сіл на Україні рігній,
Хоч всі пройди із заходу на схід,
Зустрінеш села гарні і привітні,
Але моє — огне на цілий світ.*

Р. Маник

Розкриваючи сторінки історії Біляївського району, жоден з нас не стане віддавати першість одному із населених пунктів. Всі вони оригінальні і цікаві по-своєму. Все ж таки для кожної точки на карті району дуже важливою є віддаленість від станції Вигода, і нарис про будь-яке село підкреслює цю відстань. Вигідне розташування, безумовно, сприяло розвитку села, адже необхідність станції як стратегічного об'єкта очевидна. Без Вигоди важко було уявити перевезення вантажів для господарств району, що відбувалось ще за часів Російської імперії, тобто розпочалось більше ста п'ятдесяти років тому. Залізничну станцію споруджено у 1866 році під час будівництва першої черги залізниці Одеса — Балта. Розглядаючи походження назви, скористаймося бувальщиною, яку на Вигоді односельці переказують один одному: «... *Міністр шляхів сполучення граф Володимир Бобринський в 1867 році їхав у свої володіння. Коли потяг зупинився на черговій станції, міністр подивився у вікно і був зачарований рівним, гладеньким, ніби скатертину, полем. Він сказав: «Так, це місце дуже вигідне для залізничної станції, назвати її Вигодою...»* З тих часів станція і село, що розташоване навколо неї, носять цю назву. У 2016 році станція Вигода відзначить 150 років з дня вводу в експлуатацію. Нині послугами станції місцевого та дальнього сполучення щодень користуються тисячі людей, а жителі села їздять потягами на роботу. Для них електричка за будь-якої пори року є зручним транспортом, що вигідно сполучає населений

пункт з обласним центром. Але повернімося до історії. Саме село виникає на цьому місці приблизно десятьма роками раніше ніж станція. Після реформи 1861 року з'являються невеличкі хутори, розташовані неподалік один від одного: Бурда, Рефеніус, Лозаний, Врублевський та інші. З 1880 року поблизу них при залізничній станції поселяються колоністи, з тих пір місцевість поділяється на німецьку та російську частину. Російська Вигода розташовувалась на землях, які належали графу Мархоцькому і його співвласниці Терезі Буковській. Вони здавали землю селянам на кабальних умовах, і всі 72 родини, а саме стільки в російській Вигоді нараховувалось на початок шістдесятих років XIX століття, були доведені до відчаю, до 1898 року тут налічувалось 53 двори з трьомастами тридцятьма особами. У німецькій Вигоді спочатку проживало 329 чоловік, серед яких були сім'ї: Шнайде, Шац, Шюлле, Вебер, Альбрехт. В дореволюційний період всі населені пункти були підпорядковані Куртовській волості (нині це Роздільнянський район), окрім німецької Вигоди, яка входила до складу Фройдентальської волості (нині село Мирне Біляївського району).

Радянську владу встановлено у січні 1918 року, активним її пропагандистом був Григорій Ігнатійович Шаршуков. Вигодянську сільську раду створено у 1919 році, до неї увійшли 10 населених пунктів, в яких було 186 дворів з населенням 795 осіб. У 1920 році створюється комітет бідноти, організоване машинне товариство по обробітку землі «Нива», яке через три роки реорганізоване

Станція Вигода зустрічає поїзди місцевого і дальнього сполучення майже 150 років

Вигодянська машинно-тракторна станція, створена у 1929 році стала першою в районі

в кооператив імені Р. Люксембург. Тоді ж з'явився партійний осередок, до якого увійшли Давид Шпей, Іван Еш, Генріх Еш, Олексій Жуков, Анатолій Вдовенко, якого обрано секретарем. В 1923 році з'являється перший осередок комсомольської організації, у складі якої забажали бути Ромашов, Дроздовський, Паненко. У 1924 році побудована і починає діяти вузькоколіяка від станції Вигода до Біляївки, основною метою якої був підвіз палива на станцію «Дністер», потім вона стала активною транспортною гілкою для перевезень вантажів та пасажирів. Відразу ж засновується селище Красіно, в якому живуть працівники залізниці. Одним із перших його засновників був Іван Семенович Агап'єв, якого і сьогодні теплим словом згадують вигодянці. Аби увічнити його пам'ять і активну життєву позицію, іменем першопрохідника назвали одну з вулиць села Вигода. У 1929 році мешканці села Троїцьке П. В. Опря, Ф. П. Тоня, С. І. Софронов, С. С. Нестеренко, С. С. Тарасенко та інші із сім'ями переселились на вільні землі під Вигодою поряд з хутором Бурда, таким чином розпочали забудову і подальше об'єднання хуторів у велике село. В цьому ж році створено Вигодянську МТС, яка стала передвісницею колективного господарювання і центром переходу до спільного використання сільськогосподарської техніки.

Перший колгосп створили в російській Вигоді і назвали йому ім'я Войкова, його першим головою став член Всеукраїнського Виконавчого Комітету В. Ю. Візор. Він запевнив селян, що для них, бідняків, позбавлених необхідного реманенту для обробітку землі, колективне господарство стане виходом із скрутного становища. На прикладі колгоспу імені Войкова створювались артілі у більш простих формах. Наприклад, у 1930 році Спиридон Софронов та Прокіп Кальченко створили разом з групою односельчан товариство спільного обробітку землі (ТСОЗ). В тому ж році до колгоспу імені Войкова приєднується ТСОЗ

з хутора Ленінське. У німецькій Вигоді організували колективне господарство «Ротфранс». І хоча частина бідняків, а про середняків годі й казати, не поспішали ламати усталений уклад життя, усе, що відбувалося, заліковував час і позитивний приклад односельчан. Отже, тридцять років ХХ століття Вигода завершувала з трьома колгоспами: імені 12-річчя Червоної Армії, імені Войкова, «Червона зоря», школою-десятирічкою, сільською лікарнею, повагою людей до своєї праці і любов'ю до рідного села. І ще один стратегічний для району об'єкт, окрім залізниці, з'явився у Вигоді перед війною: об'єднання «Заготзерно». В той самий час, коли життя налагоджувалось і ставало звичним, спалахнула війна.

Війна

З самого початку героїчної оборони Одеси Вигода опинилась у центрі подій. 19 серпня частини Західного сектора оборони були виведені на рубежі Паліївка — Вигода — хутір Петрівський. Ворог намагався прорватись до залізничної станції Вигода, в бій кинув танки і авіацію. Бої уздовж залізниці тривали з неослабною силою, а захисники Одеси зазнавали значних втрат. 23 вересня командування доручило льотчику 69-го авіапалка Михайлу Шилову супроводжувати загін, що пішов на штурм ворожих сил. Виконуючи завдання, лейтенант поліг в бою і посмертно нагороджений зіркою Героя Радянського Союзу. В пам'ять про Михайла Шилова названа одна з центральних вулиць села Вигода, на території станції встановлено пам'ятник, його ім'я значиться на надгробній плиті братської могили. Будете у Вигоді, зупиніться хоч на хвилинку біля цієї могили і згадайте героя, якого шанують і пам'ятають вигодянці, і який назавжди залишився молодим парубком, загинувши у двадцять років, так і не пізнавши щастя прожити довге життя. В період Великої Вітчизняної війни 481 житель села зі зброєю в руках захищав Батьківщину на різних фронтах, 304 з них загинуло, 177 осіб нагороджені

Члени первинної організації воїнів-інтернаціоналістів підтримують одне одного і сім'ї загиблих воїнів

Пам'ятник загиблим у Великій Вітчизняній війні збирає всіх вигодянців на День Перемоги

орденами і медалями СРСР. В боях за визволення села у 1944 році загинуло 64 радянських воїни. Віх честь на станції Вигода встановлено пам'ятник, до якого 9 травня сходиться все село. Вже майже сімдесят років святкуємо ми День Перемоги, в цей день наші ветерани знову дістають із шафи кітелі, на яких акуратно розміщено нагороди. Нині це вигодяці: Євдокія Іванівна Семенуха, Дмитро Устинович Сима, Кузьма Ігнатович Фаргушний, Іван Миколайович Федоренко, Володимир Іванович Загороднюк.

Вічна пам'ять тим, хто не може бути поряд з нами. Аби увічнити цю пам'ять, у Вигодянській школі силами педагогічного колективу та учнів, під керівництвом вчителя історії Алли Іванівни Марченко відкрито музей бойової слави, де проводяться уроки патріотичного виховання. В таких заходах беруть участь і воїни-інтернаціоналісти, згуртовані в організацію, яку очолює дружина загиблого воїна-інтернаціоналіста, Сергія Семеновича, Валентина Миколаївна Семенович. Вона, як ніхто інший, знає проблеми товаришів по організації. У неї знаходяться слова підтримки для кожного, вона завжди знає, як допомогти. Саме ця тендітна жінка зуміла згуртувати чоловічий колектив, повернути віру у дружбу і можливість працювати у мирний час, незважаючи ні на що. Зараз в кожного з них своє життя, сім'я, друзі, але щороку 15 лютого збираються ці хлопці, вже сиві, у приміщенні сільської ради, аби згадати усіх, хто не повернувся з «афганської війни»: Олександр Григорович Вінявський, Валерій Андрійович Волошин, Михайло Андрійович Безпалько, Віктор Іванович Крамчанинов, Сергій Михайлович Семенович. Батьків загиблих воїнів не полишають наодинці з горем члени організації інтернаціоналістів. У селі Вигода поставлено меморіальну плиту на честь загиблих в Афганістані, а на фасаді будівлі Вигодянської ЗОШ, де вчилися ці хлопці, встановлено меморіальну дошку. Ми порушили хронологію, аби не переривати розповідь про патріотів, живих і загиблих, про яких пам'ятають вдячні вигодянці. А тепер повертаймося у роки повоевної відбудови.

Відбудова

Добре пам'ятає ті часи 85-річний Терентій Петрович Харченко. Він розповів, що довоєнні багаторічні зусилля пішли прахом. В усіх трьох господарствах залишилось після війни тільки по декілька коней, нечисленні групи корів, зруйновані і малопристосовані приміщення для утримання громадської худоби. Цілими залишилось не більше сімдесяти гектарів гібридного винограду. Знову повернулася подолана перед війною бідність. Після декількох років роздільного господарювання у 1957 році колгоспи імені Войкова та імені Паризької комуні вирішили об'єднатися і створити радгосп «Вигодянський»

виноградарського напрямку. Т. П. Харченко, продовжуючи розповідь, стверджує, що це об'єднання принесло свої плоди. Особливо, коли з 1961 року радгосп очолює О. К. Шойхен. Підтверджують ці слова і статистичні дані. На цей час у радгоспі вже 700 гектарів сортових виноградників з високою врожайністю. Тільки у місто відвантажуються 600–700 тонн соковитих ягід сортів: шасла, карабурна та інших. На виноматеріали шампанських і марочних вин переробляються десятки тонн винограду. Великі площі займають молоді сади, і 170–250 тонн фруктів реалізується щорічно.

Невтомна праця колективу, безумовно, приносить фінанси, які, у свою чергу, допомагають пропорційно труду підвищувати добробут населення як особистий, так і суспільний. За 20 років після війни в селі збудовано близько двохсот добротних житлових будинків, два гуртожитки, лазня, чудова їдальня. В селі заасфальтовано чотири кілометри вулиць і прокладено водопровід. Відчутним показником зростання матеріального благополуччя населення стало і відкриття філіалу Центральної ошадкаси. Зростає населення, для селян створюються робочі місця, адже робітників потребує новий винзавод потужністю 250–300 тонн переробки винограду на добу. Тут чисто і зручно, майже всі процеси механізовані. Для зберігання продукції поля і саду необхідно збудувати новий холодильник, і радгосп має змогу закласти під нього фундамент та спланувати будівництво. Починається зведення нового Будинку культури та дитячого комбінату. Т. П. Харченко сам брав участь в цих чудових перетвореннях, на його очах робітничий колектив зростав як кількісно, так і ідейно. Сьогодні, подумки повертаючись у минуле, Терентій Петрович вважає ті часи найбільш щасливими, хоча і наповненими труднощами. Просто рік від року він бачив результати праці, своєї і товаришів.

Коли радгосп очолив А. М. Васюков, господарство вже доволі міцно трималося на ногах, а під головуванням молодого директора набуло статусу мільйонера. Анатолій Миколайович народився в місті Новотроїцьке Херсонської області у перший день 1939 року. Після закінчення середньої школи навчався у Ново-Олексіївському училищі механізаторів, яке закінчив успішно. Отримав спеціальність механізатора широкого профілю, потім навчався у Білгород-Дністровському технікумі, після закінчення залишився працювати в технікумі головним інженером і заочно продовжував навчатися в Одеському інституті сільського господарства за спеціальністю агроном. У 32 роки, ставши директором радгоспу, А. М. Васюков мав усе необхідне, аби опанувати цю посаду: багатопрофільну освіту, практичний досвід, завзятість і наполегливість. Та й Вигода прийшла до нього до вподоби, припала до душі,

а високі професійні якості у поєднанні з винятковою працьовитістю дозволили йому протягом двадцяти восьми років очолювати багатогалузеве підприємство. Велику увагу директор приділяв як виробництву, так і переробці продукції. Йому вдалося зміцнити матеріально-технічну базу радгоспу і забезпечити протягом багатьох років високі показники господарсько-фінансової діяльності. Разом з тим вирішувались соціальні питання на селі: будувались об'єкти соціальної сфери, житло для спеціалістів господарства. Велику увагу Анатолій Миколайович приділяв молоді. Багатьом молодим спеціалістам він дав дорогу в життя. Йому були притаманні життєвий оптимізм, мудрість, доброзичливе ставлення до людей. Неодноразово обирався депутатом Вигодянської сільради, Біляївської районної ради, Одеської обласної ради. За трудові досягнення Анатолія Миколайовича Васюкова нагороджено орденом «Знак Пошани», йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник сільського господарства», вручено десятки грамот.

Радгосп розташовувався на центральній садибі Вигодянської сільської ради. За ним з вісімдесятих років було закріплено 4386 гектарів сільгоспугідь, з яких 2443 гектари були орними, 688 гектарів займали виноградники, 609 гектарів використовувались під фруктові сади. Продукцію винзаводу експортували за кордон, а механічні майстерні могли бути прикладом для будь-якого господарства. Було розвинене тваринництво, на фермі великої рогатої худоби обладнали кормовий цех для приготування вітамінно-трав'яної муки на тисячу голів скота. Всі ці комплекси обслуговувались майстрами своєї справи, чому підтвердженням слугує Почесна Грамота ВЦРПС за високі виробничі показники, яку вручили радгоспу у 1974 році, а 75 робітників за трудові успіхи були нагороджені орденами і медалями СРСР. Радгосп-мільйонер за рахунок прибутків міг собі дозволити витратити великі кошти на

розширення діючих потужностей, будувати нові господарські приміщення, поліпшувати інфраструктуру та умови життя робітників радгоспу, їх дітей, підіймати рівень закладів освіти і культури. Майже на кожному засіданні дирекцією радгоспу пропонувались нові забудови, ухвалювались рішення і, головне, втілювались в життя. У селі Вигода вирости в той період двоповерхові будинки для робітників радгоспу, для вчителів, два дитячі дошкільні заклади, прокладено прекрасну дорогу від центральної садиби до села Ленінське-1, введено в експлуатацію нову школу на тисячу учнів.

Паралельно з радгоспом «Вигодянський» у селі Паліївка розвивався і міцнів створений у 1963 році радгосп «Зірка», який спеціалізувався на вирощуванні зернових і тваринництві. Найбільш характерною ознакою його міцності є виконання колективом зобов'язань, взятих на честь 50-річчя Жовтня: замість запланованих 4600 центнерів колектив здав державі 5700 центнерів пшениці. Землі радгоспу розсікає глибока балка, що тягнеться з південного заходу аж до Хаджибейського лиману. Наявність великої кількості ярів забирає з 2900 гектарів земельних угідь близько п'ятисот гектарів. Ці землі використовувались під пасовиська для овець. Тут же видобувалось до двадцяти тисяч штук на рік каменя-черепашника для будівництва. До ювілейної дати Жовтневої революції підготовлено до здачі в експлуатацію 30 будинків, лазня на 30 місць. Вживались заходи для поліпшення умов роботи школи. Стала до ладу їдальня. Налагоджено регулярні автобусні рейси до Біляївки та Одеси. Директором радгоспу «Зірка» був ветеран Великої Вітчизняної війни Прокіп Самойлович Курка, який згодом протягом багатьох років був секретарем партійної організації радгоспу «Вигодянський». А чи може бути інакше, коли в ньому працюють такі люди, як сім'я Мотричко? У 1956 році молоде

Директор радгоспу А. М. Васюков та виконроб Г. М. Кукало, які зробили вагомий внесок у розвиток села

Орденоносці О. П. Мотричко та М. І. Мотричко, яка була делегатом XXVII з'їзду КПРС в Москві

подружжя повернулося з цілини у село Паліївка, на батьківщину Олександра Пилиповича, де проживали його батьки. Не з порожніми руками повернувся молодий чоловік до батьківської хати. За високі показники в роботі був нагороджений орденом Леніна. По поверненню до рідного села Олександр Пилипович пішов працювати трактористом-комбайнером і продовжив досягати високих показників у праці. Не відставала від чоловіка і Марія Іванівна. Після народження дітей у 1964 році пішла працювати в радгосп, була призначена бригадиром овочівницької бригади, де і пропрацювала до 1992 року. У 1973 році нагороджена орденом «Знак Пошани», у 1987 році отримала орден Жовтневої Революції, у 1986 році була обрана делегатом на XXVII з'їзд КПРС. Ось такі люди відроджували державу після війни!

Помітний слід на Вигоді мають об'єкти, побудовані на території Вигодянської сільради під керівництвом кваліфікованого виконроба Г. М. Кукала за час його роботи в селі з 1961 року. Отже: новий Будинок культури із залом на 500 місць, з двома бібліотеками, дитячий садок у Вигоді на 100 місць, табір праці та відпочинку на березі ставка для учнів Вигодянської ЗОШ, такий же табір для учнів села Паліївка на 150 місць, лікарня, пункт побутового обслуговування, дві їдальні, п'ять магазинів, відділення зв'язку, ощадбанку, адміністративні та господарчі будівлі. Це не весь перелік, хоча і його достатньо, аби сказати, що в селах Вигодянської сільради на кожному кроці ви зустрінете об'єкти, збудовані Григорієм Михайловичем Кукалом.

Хлібоприймальний пункт

Досвідчений спеціаліст Жан Бездетко прибув у Вигоду у 1980 році на посаду директора Хлібоприймального пункту (ХПП). Звернувши увагу на те, що на підприємстві відсутня дренажна система, організував усунення недоліку: територія була заасфальтована і склади не підтікали. В процесі роботи знайомився з колективом та його

проблемами. Здавалось, у керівника насамперед мали бути високі вимоги до виконання підлеглими своїх обов'язків. Але Жан Бездетко не цим шляхом починав свою роботу. Насамперед, вважав він, для людей потрібно створити гідні умови життя і праці, а результати їх труда тоді не забаряться. Побачив, як люди після тяжкої праці розгортають свої нехитрі пакуночки з харчами і сідають будь-де просто неба, аби на швидку руку перекусити, відчув гостре бажання змінити цей стан речей. На території ХПП розгорнулось будівництво їдальні, пекарні, продмагу. Віддачу Жан Дмитрович відчув дуже скоро у ставленні людей до праці та в її результатах. Пішов далі. Через декілька місяців розпочалось відгодовування корів та свиней. На вихідні та свята робітники мали змогу придбати за доступну ціну м'ясо та м'ясні продукти. В їдальні готувались чудові обіди. З часом місцеве населення ходило до їдальні з посудом, аби придбати обід для дому. А такого смачного хліба, як випікали в пекарні, не можна було знайти ніде. Одного разу помітив Жан Дмитрович, що стоять осторонь дітлахи та не наважуються зайти в приміщення. І почала їдальня безкоштовно годувати дітей з незаможних та багатодітних сімей. А як не виділити буханку хліба старенькій людині? І це втілило в життя. І дійсно, завдяки турботі про людей підприємство швидкими темпами набирало свого розвитку. В селі Вигода знаходилась також база Міжколгоспбуду, якою багато років ефективно керував А. А. Дерманчук. Силами цього підприємства споруджено десятки виробничих комплексів, житлових будинків та об'єктів соціального призначення, частина яких і сьогодні функціонують в місті Біляївка та в інших населених пунктах району. Наприклад, приміщення Центральної районної лікарні.

Соціальна сфера

Перші результати колективного господарювання позначились і на соціальній сфері. На станції Вигода почала працювати перша

Сільський голова з 1984 по 2006 рік
В. В. Пімонов і директор ХПП Ж. Д. Бездетко

Перший випуск Вигодянської
середньої школи (1957–1958 навчальний рік)

семирічна школа, в якій навчалось більше ста дітей колгоспників. Це було досягненням, адже до цього на території всієї сільської ради було тільки дві початкові школи: в селах Вигода і Паліївка, по одному вчителю в кожній, з двадцятьма учнями. Про перших вчителів відомості майже не збереглися, за винятком спогадів про Олександра Васильовича Рибальченка, якого називали учителем двох світів. Він був першим вчителем Паліївської школи і викладав протягом сорока двох років, з 1911 по 1953 рік. Окрім вчителювання, був активним громадським діячем, можливо, така його активна життєва позиція, участь в усіх сільських перетвореннях і спіткала йому добру пам'ять односельчан.

У сімдесятих роках було здано в експлуатацію нове приміщення школи на тисячу учнів. В усіх населених пунктах Вигодянської сільської ради ще у 1930 році було дві школи, в кожній з яких було по 20 учнів і по одному вчителю. А тепер діти мали можливість навчатись у цивілізованих умовах: у великих, світлих класах за принципом кабінетної системи. Ні для кого не секрет, що учні будь-якої школи найбільше люблять і знають той предмет, якому їх вчить шанований вчитель. Таким педагогом завжди була і є вчитель біології Наталія Костянтинівна Карнаух. Біологічний кабінет Вигодянської середньої школи посідає перше місце в області у конкурсі за звання найкращого кабінету. А чому? Тому, що кожен його куточок у незвичному, не нудному викладі надає учням додаткову інформацію, викликає цікавість до предмета, а врешті-решт дає тверде засвоєння і хорошу оцінку. В школі протягом багатьох років велику увагу приділяють розвиткові спорту. Саме великий, зручний спортивний зал нової загальноосвітньої школи дав йому старт. Учні Вигодянської ЗОШ у 1971 році вперше взяли участь у республіканських змаганнях з легкої атлетики. Тетяна та Галина Ратушняки, Галина Соловей і Тетяна Коваленко повертались з Києва

із срібними та бронзовими медалями на гордість наставника юних спортсменок А. С. Антонюка. Тетяна Коваленко згадує: *«Працелюбність, прагнення удосконалювати свої рекорди і взагалі любов до спорту мені прищеплював саме Анастас Степанович!»* Дійсно, все своє життя він намагався привити учням любов до здорового способу життя. Більше сорока років життя віддано ним роботі у Вигодянській ЗОШ на посаді вчителя фізичної культури. З відкритим серцем допомагав всім, хто потребував, радів будь-якій перемозі своїх вихованців. Саме його приклад вплинув на подальший вибір професії молодій спортсменки. Після закінчення школи Тетяна Коваленко вступає до Одеського педагогічного інституту на факультет фізичного виховання, який закінчує у 1977 році і розпочинає свою тренерську роботу. 25 років відданої праці, сотні вдячних вихованців, на рахунок яких багато перемог.

Останнім часом без підтримки багатих господарств сільській раді нелегко утримувати соціальну сферу. Декілька десятиліть не здійснювався капітальний ремонт Вигодянської школи. Керівництво сільради і батьківський колектив мають надію, що із появою нового енергійного директора школи Світлани Олександрівни Мельник проблема капремонту вирішиться скоріше. Приємно відзначити, що у 2011 році Паліївська ЗОШ посіла перше місце у районі з підготовки до навчального року і друге місце отримала за рівень оздоровлення дітей в літній період. Не можна не зробити акцент на особистості директора Паліївської ЗОШ І–ІІ ступенів М. М. Слюсаренко. Умілий організатор, весела, повна ідей, наче старшокурсниця. Коли переступаєш поріг Паліївської школи, складається враження, що ти прийшов у будинок, де проживає багатодітна родина. В наш час створити таку атмосферу у школі дуже не просто. І працює в цьому храмі наук Марія Миколаївна з 1977 року, з 2002 року є директором школи.

Педагогічний колектив Вигодянської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів

Паліївська загальноосвітня середня школа І–ІІ ступенів вігмінно готується до навчального року

З появою перших колективних господарств в селі Вигода відкрили і перший медичний пункт. Спочатку тут втрьох працювали: лікар, фельдшер-акушер і медсестра. Працювати їм, як і колгоспникам, доводилось від темна до темна. Звісно, на таке велике село один медпункт був недостатнім, тому він поступово розширювався, вдосконалювався, незабаром ставши амбулаторією. А через декілька років спільними зусиллями трьох колгоспів амбулаторія виросла в добротну сільську лікарню з пологовим відділенням та стоматологічним кабінетом, з розширеним штатом та кваліфікованими спеціалістами. Під керівництвом лікаря П. Березової був також створений пункт першої медичної допомоги на дослідній станції, який очолила Марія Архипівна Соколова. За роки своєї роботи у пункті вона допомагала сотням людей і була шанованою усіма, хто з нею стикався. Такі ж медичні пункти поступово були створені в селах Березань, Василівка, Паліївка, Широка Балка.

Сільською радою проводиться робота по виявленню безпритульних дітей та дітей, позбавлених батьківського піклування. Кожна критична ситуація обговорюється на засіданні опікунської ради та виконкомах. Представники депутатського корпусу та члени комісії намагаються знайти вихід з кожної критичної ситуації, надати допомогу дітям, які потребують уваги та опіки. У вирішенні цих питань сільська рада тісно співпрацює з працівниками Вигодянської амбулаторії та Паліївського ФАПУ. Віддані своїй праці, лікарі та весь персонал цих закладів турбуються про здоров'я жителів населених пунктів сільської ради. Довгий час головним лікарем був Віктор Олексійович Кордонов. У 1985 році на зміну йому прийшов Анатолій Прокопович Гочев, який 26 років очолював лікарню. Професіонал з великої літери, чуйна людина, люблячий чоловік та батько, турботливий дідусь, врятував не одну сотню

людських життів, на жаль, не врятував власного. Більше двадцяти років працює дитячим лікарем Ірина Анатоліївна Науменко. Поряд з нею завжди незмінна медична сестра Олександра Михайлівна Ігнатенко. Іноді здається, що вони знають дітей краще за батьків. З липня 2011 року Вигодянську лабораторію очолює молодий, досвідчений лікар Наталія Валеріївна Зайцева.

Сільська рада

Усі події, факти, імена тісно пов'язані з діяльністю Вигодянської сільської ради, яку було створено в 1919 році і яка була центром усіх подій, починаючи від організації комітетів бідноти до сьогодення. Усі негаразди після Громадянської війни, усі труднощі повоєнної відбудови пройшли через рішення сільради, через її намагання втілити в життя правила, які диктував час. Бідність та малограмотність було подолано тільки після війни і можна було йти далі шляхом підвищення рівня життя вигодянців. У сімдесятих роках розвиток господарської діяльності та благоустрою населених пунктів набрав найбільшого рівня, коли Вигодянську сільську раду очолив М. Кошман. А коли радгоспом «Вигодянський» став керувати А. М. Васюков, а на посаду голови сільради обрано В. В. Пімонова, події стали розвиватися так само швидко, як у тридцять роки. Взагалі, усі голови сільської ради, які обирались після шістдесятих років, до цього обіймали різні посади на підприємствах Вигоди, тому їм не треба було входити в курс справ, життя сіл ради було знайомим, так само, як їх проблеми. Яскравим прикладом цього є біографія В. В. Пімонова. У 1976 році після навчання в технікумі він приїхав до радгоспу. З перших днів свого перебування на вигодянській землі зміг згуртувати навколо себе молодь та завоювати повагу дорослого населення. Спочатку був призначений на посаду помічника бригадира тракторної бригади №1, у 1977 році був обраний секретарем комсомольської організації.

Медсестра О. М. Ігнатенко та лікар-педіатр І. А. Науменко оглядають маленького пацієнта

Вигодянський сільський голова В. А. Піпак розпочав свою діяльність у радгоспі «Вигодянський»

В липні 1984 року Валерій Володимирович обійняв посаду голови Вигодянської сільської ради, де і пропрацював до 2006 року.

У 2006 році на посаду голови Вигодянської сільської ради було обрано В. Л. Ріпака, але перед цим він теж пройшов немалий шлях на виробництві: трудову діяльність після закінчення технікуму Василь Леонідович розпочав з посади інженера з придбання техніки та устаткування для радгоспу «Вигодянський». Тетяна Олексіївна, дружина Василя Леонідовича, не мала бажання відставати від чоловіка. Виховуючи трьох дітей, вона працювала помічником бригадира в бригаді Трофанюка. Молоде подружжя зуміло стати прикладом для багатьох, як можна бути освіченими керівниками, водночас і чудовими батьками. Після розпаду Радянського Союзу радгосп «Вигодянський» припиняє своє існування. На зміну йому приходять товариство «Вигодянське», яке очолює Василь Іванович Качанов, а В. Л. Ріпак стає його заступником. На жаль, у проміжку часу між 1991 та 2006 роками почали виходити з ладу будівлі та об'єкти інфраструктури, руйнувались приміщення шкіл, дитсадків тощо. Усі ці проблеми стали перед Василем Леонідовичем Ріпаком, коли люди у 2006 році віддали свої голоси за нього, і розпочався новий період в його житті у якості голови сільської ради.

Нині до Вигодянської сільської ради відносяться села: Вигода, Паліївка, Червона Зірка, Ленінське-1. Площа сільської ради становить 7479,9 гектари, населення складає 5110 осіб. Землі розташовані по обидва боки залізниці Одеса — Київ та неподалік від Хаджибейського лиману. Зареєстровані і працюють підприємства: ТОВ «Південьагропереробка», СГТОВ «Вигодянське», ТОВ «Златокрай», ТОВ «Елеватор-Вигода», ТОВ «Південьатом-енергокомплект», 13 фермерських господарств, а також 223 суб'єкти підприємницької діяльності. Сільською радою постійно надається матеріальна допомога малозабезпеченим верствам населення. Турбота про дітей та літніх людей покладена на

спеціаліста з соціальних питань Г. М. Сопун. Перший паспорт допоможе отримати начальник ВУС сільської ради Г. В. Марців, також вона вправно справляється з підготовкою до служби майбутніх захисників Вітчизни. Отримати земельну ділянку, розпланувати новий парк або ігровий майданчик, вести облік фермерських господарств, загалом, всі питання, пов'язані із землею сільської ради, допомагає вирішувати землевпорядник О. В. Жестовська. Більше двадцяти років працює в сільській раді секретар А. Ю. Рибачок. У неї завжди можна отримати необхідну консультацію та допомогу в оформленні та отриманні необхідних документів. Незамінним помічником секретаря є діловод Т. А. Шац, яка теж відзначила свій 20-річний стаж роботи у сільській раді. Вправно працюють О. М. Лаптева, А. А. Алейнікова, А. В. Маренченко, Г. В. Стасовська, А. А. Деде.

Культура

Окрім вирішення проблем з водопостачанням, ремонтом сільських доріг, електромереж та підстанцій, газифікації сільська рада піклується також про відпочинок селян. Проведення капітального ремонту кривлі дало змогу зберегти унікальну споруду Будинку культури, в якому продовжується виховання підростаючого покоління, створюються умови для відпочинку. Жодного свята не проходить без участі танцювальних гуртків, якими керує Ірина Юріївна Король. Ще донедавна порожній великий зал Будинку культури вже не вміщує всіх бажаючих насолодитись дивовижними танцювальними виставами, які демонструють самодіяльні артисти. Більше двадцяти років існує хор «Україночка». Під керівництвом І. О. Рожко колектив працює з 2002 року. За цей час склад хору періодично змінювався, але талановитий професіонал, керівник колективу Ігор Олексійович день за днем допомагає всім удосконалювати свої здібності. Недовго довелось чекати колективу гідної оцінки. У 2005 році він отримав почесне звання «Народного». Колектив виступає не тільки у Будинку культури, а веде активне життя поза його стінами: досить часто буває запрошеним до інших сіл, бере участь в районних та обласних конкурсах художньої самодіяльності, районних ярмарках тощо. А ще усі колективи активно відроджують обряди, частими гостями бувають на весіллях та ювілейних святах. Досягла високого рівня співу група «Водограй». А керує всім колективом директор Будинку культури О. О. Курманевич, яка встигає приділити увагу і бібліотечній справі. Зроблено немало.

Завтра новий день відкриє нові сторінки життя. Жителі сіл Вигодянської сільської ради мають надію, що подальша історія їх малої Батьківщини буде наповнена гідними датами, прізвищами, важливими і цікавими подіями.

Народний вокальний ансамбль «Україночка»

ГРАДЕНИЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Градениці ви рідні мої,
Тут усе мені рідне до болю,
Градениці мої чарівні,
І лиман цей, і плавні, і поле.*

О. Тімієвська

Тиша... Повітря сповнене чудовим ароматом від цвітіння яблунь, груш, черешень, інших дерев та чудових квітів. Південне сонце щедро осипає широкий видолонок, на якому вздовж дзеркального лона Кучурганського лиману впродовж кількох кілометрів розташувалося село Градениці. На схилах берегів, місцями крутих, гніздяться чепурні будиночки мешканців села. Вони поринають в зелені садків та виноградників. Глянеш на село здалека і здається, що перед тобою не звичайне село, а казковий рай... Південна і північна частини села трохи підвищені. Вони утворюють в середині низовинну частину, через яку тягнеться балка.

Село розташоване в центральній частині Одеської області біля кордону з Молдовою, за 28 кілометрів від районного центру Біляївка, за 18 кілометрів від залізничної станції Кучурган на лінії Одеса — Роздільна. На території села знайдено два поселення античного часу. Територія Північного Причорномор'я привертала вихідців з Еллади родючими землями і широкими пасовищами. Греки у значній мірі впливали на розвиток краю, але ця колонізація завжди носила мирний характер, як правило, греки осідали там, де ніхто не проживав. А неподалеку від грецьких міст виникали поселення, в яких мешкали вільні землероби, що займалися торгівлею і сільським господарством. Наявність двох таких поселень було знайдено на території Градениць, це підтверджують залишки кухонного начиння, знаряддя праці та інші побутові предмети того часу.

Були знайдені також поселення перших століть нашої ери. Безумовно, тут завжди жили люди, але у світовій історичній науці заведено вважати дату народження населеного пункту, посилаючись на перші письмові згадки. Перші такі відомості про село Градениці з'явилися у дев'яностих роках XVIII століття, коли після заснування Одеси виникла необхідність заселення її приміської зони. Так в радіусі вісімдесяти кілометрів утворилось десятки сіл, зокрема, і на берегах Дністра, одним з яких є Градениці.

Першими поселенцями були молдовани, які прибули сюди з різних місцевостей. Вони селилися на північній частині, засаджуючи її садовими деревами. Досить скоро ця територія являла собою квітучий садок. Слово «садок» молдавською мовою звучить «граденица». Звідси і назва села. Запорізькі козаки, які прийшли сюди теж у дев'яностих роках XVIII століття, розташували тут козацьку заставу, яка забезпечувала селянам захист. Коли ж козаки пішли за Кубань, заселення села продовжувалось українцями, росіянами, молдованами. Молдовани селились на півночі села, росіяни на півдні, а українці в середині, вздовж балки. Не можна сказати, що ці групи жили між собою мирно, між ними часто відбувались сварки, навіть бійки: за землю, за вигони, за вихід до Кучурганського лиману. Такі стосунки спричинялися побоюванням залишитися ні з чим на благодатній землі, яку родина обрала за постійне місце проживання, адже кількість населення зростала швидкими темпами. Вже

Одна з центральних вулиць Градениць

Церква свята Різдва Пресвятої Богородиці

у 1820 році Градениці налічували 140 дворів з населенням 950 чоловік, до 1844 року тут було 333 двори з населенням у 1795 рев'язьких душ. У громадському користуванні було 10323 десятини землі, з них рілля складало 1870 десятин, косовиць було 5889 десятин. У зв'язку із зростанням населення і приватними переділами земельні наділи помітно зменшувалися, а податки помітно зростали. Після Вітчизняної війни 1812 року розмір податків досяг більше дванадцяти карбованців за рев'язьку душу, а податок від двору налічував від тридцяти до тридцяти шести карбованців в рік. Селян обкладали різними повинностями: поштовими, дорожніми, місцевими, а також громадськими. А оскільки повинності розподілялися по будинках, то особливо важко було тим сім'ям, в яких було мало працюючих.

Після перепису 1892 року село стало волосним центром, адже тут вже мешкало близько чотирьох тисяч чоловік. Поштове обслуговування проводилось двічі на тиждень, оскільки найближча поштова станція була на відстані вісімнадцяти кілометрів. Медичного обслуговування практично не було, найближча лікарня знаходилася за 30 верст, а до дільничного лікаря потрібно було йти 7 верст, тому багато жителів, не одержавши необхідного лікування, вмирали. Тим не менше, слава про прекрасний сад на березі Дністра поширювалась. І сюди прямували сотні родин. На кінець XIX століття тут вже проживало 5037 чоловік, працювали дві школи, в яких навчалось 136 дітей. Однак більшість селянських дітей не могла регулярно відвідувати школу внаслідок бідності. Не солодко жилося і вчителям, їх життєвий рівень був дуже низький. Втім, економічно село розвивалось, даючи простір різним ремеслам. В 1896 році в Граденицях налічується 9 вітряних млинів, 12 магазинів, в тому числі шість бакалійних. Поступово змінюється соціальний склад населення. Окрім селян, тут прижилися міщани, ремісники і колишні солдати. Рід діяльності у всіх цих людей був різним, але

Контора рагоспу «Розсадник культури»

всіх їх однаково обтяжували умови життя і це об'єднувало. У Граденицях зріли революційні настрої, втім, як у цілому районі, і незабаром за ініціативи вчителя місцевої школи Р. Н. Золотова в селі був організований політичний гурток, до складу якого входили: А. А. Риженко, Ф. Ф. Калін, Н. І. Швець, І. П. Ткаченко, С. В. Черненко та інші. Пізніше члени гуртка стали активними учасниками революційного руху і Громадянської війни. А поки що більшість з них піддавалась переслідуванням. Мобілізований на фронт А. А. Риженко був учасником збройного повстання на броненосці «Потемкин», за що царським урядом був висланий на каторгу до Сибіру. У квітні 1902 року заарештовано С. С. Крутікова, якого звинуватили у розповсюдженні прокламацій Одеського комітету РСДРП серед граденицьких селян. Тоді ж за пропаганду соціал-демократичних поглядів було ув'язнено Н. М. Непомнящего-Александрова.

Врахувавши уроки революції 1905–1907 років, царський уряд починає здійснювати заходи, направлені на роз'єднання селян, шукаючи підтримку у заможного прошарку. У 1912 році Земство організувало прокатний стан, але користуватися його послугами бідні селяни не могли. Рядову сівалку, кукурудзяну молотарку, інший інвентар брали напрокат тільки заможні жителі, а бідняки, хоча і мали своє господарство, не могли в ньому звести кінці з кінцями, тому змушені були шукати додатковий підрібок. В господарствах заможних сусідів, у німців-колоністів свого і сусідніх сіл батрачило до сорока відсотків місцевих жителів. Робочий день тривав 14–15 годин на добу, а зарплатня за каторжну працю складала не більше сорока копійок, за збирання винограду платили і того менше, тільки 25 копійок. Батраки тулились в сараях, на сінниках, жили упроголодь, «доходили до краю», мрії про власну землю і краще життя пов'язували із корінною зміною існуючих порядків.

Після лютневої революції 1917 року в селі були створені земельні і продовольчі комітети. До Волосної земської управи увійшли найактивніші жителі села: Т. Т. Деордієнко та Н. І. Швець. В цьому ж 1917 році жителі села Богаченко і Суручан організували громадський осередок. На початку 1918 року, після встановлення Радянської влади, був створений ревком, який очолив Г. Г. Богаченко. До його складу увійшли також І. П. Ткаченко, С. В. Граненко, С. Ф. Борумбей, Ф. Ф. Калін. Одночасно рада, створена при волосному земельному управлінні, почала реорганізацію продовольчого відділу. Разом з представниками губернського продовольчого комітету до Одеси із сіл була доставлена велика кількість зерна. Цей хліб обмінювали на предмети першої необхідності: сіль, цукор, сірники.

За короткий період своєї діяльності ревком провів націоналізацію церковної землі, виселив німців-колоністів, різко скоротив наділи заможних селян. Бідніше селянство одержало землю, але у зв'язку з продовженням Першої світової війни і австро-німецькою окупацією ревком був вимушений піти в підпілля. Щоб допомогти своїм соратникам, які билися в боях на полях Громадянської війни, граденичани збирали зброю, боєприпаси, організували два партизанські загони. В серпні 1918 року, після відновлення Радянської влади в Маяках, за допомогою партизанського загону під командуванням А. А. Гончарова, жителі Градениць вигнали окупантів. Вони вступали в бойові загони, готувалися разом з партизанами інших придністровських сіл допомогти жителям Одеси. Спочатку загони знаходилися в Яськах, потім перемістились на станцію Дачна і в Дальник. Хоча в цей період одесити ще не могли виступити проти інтервентів, наявність могутнього партизанського руху призвела до того, що на берегах Дністра, у тому числі в селі Градениці, окупанти показувалися побоювались. Активно билися з окупантами у 404-му Придністровському полку десятки граденичан, серед яких було немало командирів: Н. І. Швець командував четвертою ротою, Т. Д. Діордієнко очолював батальйон, Д. Ф. Лупундук був командиром сьомої роти. Коли в березні 1919 року румуни спробували вивести з ладу водопровідну станцію «Дністер», аби залишити Одесу без води, командування Придністровського полку доручило саме четвертій роті Н. І. Швеця захопити станцію. Бійці таємно переправились через Дністер в районі Паланки і несподівано для ворога завдали йому сильного удару. Таким чином, без єдиного пострілу було захоплено вісім гармат, а плани окупантів зірвано.

Після вигнання окупантів влада перейшла до ревкому, який очолив Іван Леонтійович Узюм. Нова влада виділила посівний матеріал і кошти для проведення землевпорядкувальних і сільськогосподарських робіт. У 1920 році в Граденицях організувався комітет незаможних селян, головою комітету став І. С. Риженко, членами правління К. В. Щекин і А. Е. Подв'язко. Між членами комітету і залишками розкуркулених селян зав'язалась запекла боротьба. В результаті був убитий голова комітету, у відповідь було заарештовано тридцять заможних селян, а робота по створенню колективних господарств продовжилась. Перше колективне господарство «Борець» було створено в 1921 році і об'єднало 50 бідняцьких і середняцьких господарств. Колгоспу була надана допомога у розмірі трьохсот рублів. У наступні 1922 – 1923 роки в селі організовані артіль «Надія плугаря», «Венера», «Селянин». У 1923 році в Державному архіві Одеської області з'явилися перші документи Граденицької сільської ради. Навесні 1926 року

пройшли вибори до сільської ради. Для цього було відкрито дві виборчі дільниці, на першій з них голосувало 73 відсотки мешканців села, на іншу дільницю прийшло 63 відсотки від усіх внесених до списків виборців.

Сільська рада на чолі з Г. А. Богаченком спільно з ревкомом енергійно вирішувала всі поточні питання життя селян, починаючи від земельного і закінчуючи культурним перевлаштуванням села. Рада націоналізувала приватні млини, всі вони перейшли державі і частково комітету. Для бідняків був створений сімейний фонд, їм була надана допомога при збиранні врожаю. Життя села поступово налагоджувалося, зростав рівень виробництва. Ударники колгоспних полів користувалися заслуженою пошаною серед односельців. Серед кращих був бригадир тракторної бригади А. Бобришов, вибраний пізніше на посаду голови колгоспу, та учасник боїв з біло-фіннами секретар комсомольської організації С. Тараненко. Великою бідною для артіль була постійна засуха. Для боротьби з нею в Граденицях за сприяння сільської ради було створено меліоративне товариство імені Котовського. Велику допомогу товариству надала держава, у 1928 році воно отримало три тисячі рублів і сільськогосподарські машини. Фахівці відділу сільського господарства розробили план проведення меліоративних робіт.

1930 рік багато що змінив, адже закінчувалась колективізація, яка проходила за допомогою досить жорстких методів. Її активними провідниками були комсомольці: А. С. Угрік, Ю. М. Риженко, І. Г. Остропальченко, С. К. Погорєлов. Граденицька сільська рада, при активній участі бідноти, виселила 78 негативно налаштованих до нової влади сімей заможних селян, їх майно, в тому числі коней, будівлі, інвентар, було передано колгоспам, які володіли тепер всією землею. На цей період у Граденицях було три колгоспи. Колгосп «Червоний незаможник», створений на базі колишньої артілі «Борець», мав понад

Сільські хлібороби (70-ті роки XX століття)

три тисячі гектарів землі, «Розсадник культури» володів площею близько п'яти тисяч гектарів, і колгосп «Шлях до соціалізму» мав більше чотирьох тисяч гектарів. У лютому 1930 року невдоволені масовим розкуркуленням та примусовою колективізацією повстали жінки. Вони розігнали всю місцеву владу та позабирали з колгоспу своє майно. Це одразу поширилося на сусідні Біляївку та Яськи і повторилося там. Прибулі з Одеси загони ГПУ жорстоко придушили це повстання жінок, так званий «бабський бунт». Більшу частину жінок заарештували, а разом з ними і чоловіків, які не брали в повстанні ніякої участі. Деякі граденичани тікали з села до Румунії, але румунська влада всіх їх видала Радянській владі, за винятком тих небагатьох, яких заховали рідні. При всьому тому артільне виробництво розвивалось швидкими темпами, поліпшувався життєвий рівень колгоспів. Це яскраво видно на прикладі колгоспу «Розсадник культури», який займався садівництвом і виноградарством, вирощував овочі. У 1929 році (до створення колгоспу) на цій ділянці було лише чотири гектари виноградників, в 1939 році під ними було зайнято вже 194 гектара.

Граденичани раділи досягнутим успіхам, мирному життю, почали впевнено дивитись у майбутнє. Все це перервала війна. 10 серпня 1941 року фашистські війська окупували село. Важка доля спіткала тих активістів, хто не зміг евакуюватися. Окупанти жорстоко розправлялися з жителями Градениць. Давида Степановича Кожухаря і Миколу Івановича Кравця, колишнього учасника Громадянської війни, понівечили, сільських активістів Данила Васильовича Чуйкіна і Григорія Степановича Борумбея забили до смерті. У селі виникла підпільна група, яку очолив Павло Крітоцуло. Підпільники мали радіоприймач, записували повідомлення Радіоінформбюро, потім переписували і у вигляді листівок поширювали серед населення. Стийким

патріотом був Василь Григорович Кальнев, якого німці призначили старостою. Ризикуючи життям, він попереджав жителів про наміри окупантів, допомагав військовополоненим односельцям, приховував громадян, яким загрожувала небезпека з боку ворога. Наслідуючи приклад Ферапонта Головатого, один з жителів села, Герасим Олексійович Богаченко, вніс понад сто тисяч рублів до фонду оборони на будівництво бойового літака. На побудованому на ці кошти винищувачі літав двічі Герой Радянського Союзу бойовий пілот Олександр Іванович Каңдаков, який зі своїм напарником збив 21 ворожий літак.

8 квітня 1944 року село було звільнено військами Третього Українського фронту, але Велика Вітчизняна війна продовжувалась, з ворогами бились в числі радянських воїнів 563 жителя села Градениці. Не менш героїчними були граденичани, які залишились в селі після звільнення від окупантів. За сприяння активу Граденицька сільська рада створила фонд допомоги сім'ям фронтників, в якому були грошові кошти і натуральні продукти. Вже на 5 серпня 1945 року у розпорядженні фонду налічувалось 74 центнери зерна і сім тисяч рублів. Близько трьохсот сімей отримали реальну допомогу сільської ради і громади. Не випускала сільрада із поля зору і дітей-сиріт, також підтримувала матерів. За даними архіву, в 1946 році «Медаллю материнства» першого ступеня були нагороджені колгоспниці М. В. Чередниченко, яка виховала дев'ятеро дітей, Гнезділова, яка була матір'ю шістьох дітей. «Медаль материнства» другого ступеня отримали колгоспниці Н. А. Кириленко, Е. Ф. Пахомова, Е. Г. Куслій, які виховали по п'ятеро дітей.

На пораненій землі, як в інших селах, працювали в основному жінки і люди похилого віку, інваліди війни і підлітки. Без машин вони в 1944 році засіяли яровими культурами половину орних земель. Одночасно жителі Градениць допомагали у відновленні Донбасу. У червні

Працівники автогаража
рагоспу «Україна» (перший зліва — І. М. Риженко)

Демонстрація трудящих
1 травня (70-ті роки XX століття)

1944 року вони узяли шефство над шахтою №38 тресту «Макєєва голота» Донецької області, відрядивши туди 12 чоловік для відбудови шахт і роботи по видобутку вугілля. Восени 1944 року колгоспи села здали державі велику кількість хліба: колгосп «Розсадник культури» вивіз 11 тонн хліба, колгосп «20 років Жовтня» досяг результату у 99 тонн. Всі зусилля були направлені на гасло: «Все для фронту, все для Перемоги!» Працюючи в тяжких умовах, колгоспники долали труднощі, відновлювали господарства. В день перших роковин звільнення села від німецько-фашистських загарбників, 8 квітня 1945 року в Граденицях було свято. На урочистих зборах вітали героїв трудового фронту: Ніну Швець, Юлію Осадчук, Якова Олейніченка, інших самовідданих трудівників. На багатолюдному мітингу жителі села узяли нові трудові зобов'язання, в першу чергу, по очищенню садів і виноградників. Так селяни працею святкували перемогу над загарбниками. За самовіддану працю в період війни орденами і медалями було нагороджено більше ста граденичан. За бойові заслуги в роки Великої Вітчизняної війни орденів і медалей удостоєно понад чотириста жителів Градениць. Кавалерами багатьох орденів стали: полковники І. Ф. Швець, І. Ф. Царенко, офіцери М. М. Недора, А. І. Іванов та інші захисники Вітчизни. Граденичани і сьогодні, від мала до велика, пам'ятають героїв, а тим ветеранам Великої Вітчизняної війни, хто живе поряд з ними, віддають пошану. Михайло Гордійович Пережитий війну пройшов у складі Третього Українського фронту, брав участь у визволенні Румунії, Югославії, Угорщини, Болгарії, Молдови, нагороджений медалями «За відвагу», «За бойові заслуги». Ударник комуністичної праці Павло Васильович Борумбей є Почесним ветераном війни і праці, за успіхи у сільськогосподарському виробництві нагороджений орденом Леніна. Але не всім довелось зустріти день Перемоги:

460 жителів села загинули смертю хоробрих на полі бою, серед них також шість синів колгоспника Сергія Прокопійовича Кравця, четверо з родини Швець. В кожній родині були втрати. Загинули воїни в різних місцях, в різні відтинки часу, але однаково пам'ятають героїв в рідному селі Градениці і згадують імена, покладаючи вже близько сімдесяти років квіти до Пам'ятника загиблим воїнам, який споруджено в центрі села.

Окупанти нанесли великі матеріальні збитки господарствам і культурним установам села. У колгоспах «20 років Жовтня», «Червоний партизан», «Розсадник культури» вщент були зруйновані господарські споруди, знищені або вивезені сільськогосподарські машини та інвентар. Найсильнішого удару було завдано розкішним граденицьким садам і виноградникам. Завдяки допомозі держави, героїчній праці жителів села, колгоспи села на кінець 1948 року не тільки відбудували свої господарства, але і перевершили довоєнний рівень. За цей час колгоспи придбали техніку: трактори, комбайни, автомашини, відновили зруйновані та збудували нові 27 тваринницьких приміщень загальною площею в 14800 квадратних метрів. Була також споруджена зрошувальна станція, яка зрошувала 500 гектарів угідь. Успіхи усіх трьох колгоспів були варті один одного, у 1958 році вирішили об'єднатися в один колгосп під назвою «Україна». Завдяки цьому колгосп став успішним господарством, в 1959 році перейшов у статус радгоспу. За ним було закріплено 6617 гектарів землі (сільськогосподарські угіддя, сади, виноградники, полезахисні смуги) зі спеціалізацією овочівницько-молочного напрямку та з широким застосуванням механізованого вирощування сільськогосподарських культур, особливо кукурудзи. Першим директором об'єданого господарства став Іван Семенович Целіков. Саме завдяки його знанням та умінню розставити людей досить скоро радгосп став

*Мати загиблого в Афганістані Анатолія
Пат'єва Марія Іванівна покладає квіти до пам'ятника*

*Члени первинної організації
воїнів-інтернаціоналістів села Градениці*

в районі передовим, а І. С. Целікова призначають директором Одеського тресту овоче-молочних радгоспів. Після І. С. Целікова радгоспом керували Микола Макарович Тригуб, Сергій Тимофійович Бойченко, Микола Васильович Педько. Укрупнення, організація праці у радгоспі дали свої плоди, значно виросла продуктивність праці. В радгоспі «Україна» з 1959 по 1964 рік було придбано і активно працювало 65 автомашин, 127 тракторів, шість зернових комбайнів, сім сінокосарок, інша техніка. Високих показників досягли і тваринники.

Тут люди працювали, тут вони жили, тому правління радгоспу і Граденицька сільська рада намагались спільними зусиллями зробити все, аби село було впорядкованим і зручним: асфальтувалися дороги, повністю закінчилась електрифікація, вулиці все більш засаджувались декоративними і фруктовими деревами. Починаючи з 1968 року, в Граденицях було побудовано чотири артезіанських свердловини, проведено водопровід протяжністю більше п'яти кілометрів. У цьому ж році закінчено будівництво середньої школи. Виросла кількість не тільки учнів, а й високоосвічених вчителів. У вісімдесяті роки в школі працювало 33 вчителі з вищою освітою, серед них: М. Ф. Козинець, М. О. Чередниченко, О. І. Янський, В. Г. Семанов, М. І. Салтаненко, В. Ф. Калашнікова, Л. В. Чередниченко, В. Д. Стасій.

На посаду директора радгоспу у 1978 році призначено уродженця села Градениці, потомственного хлібороба, інженера-механіка за спеціальністю І. М. Риженка. За шість років його керівництва змінилась сама суть підходу до організації праці, упроваджувались новітні технології у виробництві тваринницької продукції, вирощуванні овочів та інших сільгоспкультур, почалось активне будівництво. Наприклад, консервний завод, побудований в той період, працював в три зміни і вимагав все більшої

кількості овочів. Виробництво овочів досягло двадцяти п'яти тисячі тонн, що перевищувало показники будь-якого господарства України. Коли починався масовий збір овочів, на плантації радгоспу виходили учні Граденицької школи, студенти одеських вузів, молоді люди з Москви, Сиктивкара, Челябінська, Уфи, Чернівців, Одеси. Це не дивно, адже окрім роботи на молодь чекав цікавий відпочинок в екологічно чистому районі, на березі прекрасної ріки. Серед передовиків виробництва того часу були комбайнери: Василь Григорович Кожухарь, Сергій Афанасійович Зозуля, Володимир Дементійович Пастух, Дмитро Олександрович Паровин; водії: Федір Іванович Паровин, Микола Михайлович Кравченко, Михайло Андрійович Осадчук; трактористи: Петро Федорович Склярів, Олександр Дмитрович Орлов, Борис Антонович Моторний, Олександр Якович Богаченко, Володимир Олександрович Орлов. Тваринницька галузь господарства також славилась своїми доярками та телятницями, серед яких: Валентина Лаврентіївна Риженко, Марія Миколаївна Пашкова, Надія Григорівна Чередниченко, Валентина Василівна Чередниченко, Ніна Антонівна Возовик. У 1984 році Івана Михайловича Риженка обирають другим секретарем Біляївського райкому партії.

У 1987 році директором радгоспу призначають Володимира Лук'яновича Калашнікова. Статистичними даними цього року наводяться такі цифри: в цей рік граденичани придбали більше ста двадцяти телевізорів, мали у приватному користуванні 148 легкових автомобілів, близько півтори тисячі велосипедів. Торгова мережа налічувала 18 пунктів. Справа не тільки в матеріальному достатку. Якщо після війни ледве можна було знайти в селі людину з професійною освітою, то у вісімдесяті роки майже всі спеціалісти були з вищою або середньо-спеціальною освітою. Звичайно, це не абияк впливало на показники роботи радгоспу та всіх установ культурно-освітнього

Учні Граденицької
загальноосвітньої школи (70-ті роки)

Граденицька
загальноосвітня школа I–III ступенів

рівня. Достатньо сказати, що в ті часи в селі працювали дві бібліотеки з книжковим фондом 25000 екземплярів, які відвідували тисяча читачів, щодня відбувалось більше сотні книговидач. При школі і клубі працювали гуртки художньої самодіяльності різних жанрів, а найулюбленішою розвагою для граденичан стало кіно. В середньому кожен житель села (як молодь, так і люди літнього віку) відвідували кіносеанси 3–4 рази на тиждень. Велика увага приділялась політичній освіті жителів села. Партійна організація радгоспу «Україна» створила чотири гуртки політосвіти.

Протягом багатьох років Граденицьку ЗОШ I–III ступенів очолювала В. Ф. Калашнікова. Про Віру Федорівну говорять односельці: *«Вчитель за покликанням душі, сповнена мудрості та любові до людей»*. В даний час директором школи працює Сергій Тимофійович Терентьев. Граденицьку загальноосвітню школу I–II ступенів з 1991 року очолює Валентина Онуфріївна Католик.

Впродовж дев'яноста років у Граденицях працює медична установа. Вперше її двері відкрились майже одночасно із встановленням радянської влади. Це була лікарня на 10 ліжок, що розмістилась в колишньому будинку священика. Через 10 років, у 1930, збудована окрема споруда, в якій додалось п'ять ліжок для породіль. Під час Великої Вітчизняної війни, коли тривала оборона, медичні сестри Л. М. Шевченко, Р. Д. Розмариціна, П. П. Іванова винесли з поля бою і спасли від смерті сотні поранених. Після війни в Граденицях діяли відділення тубдиспансеру на 10 ліжок і малярійної станції, організаторами роботи яких були відповідно А. М. Кальнева і О. Я. Олейниченко. До 1965 року Граденицька лікарня функціонувала як стаціонар з тією ж кількістю ліжок, як і раніше. Головним лікарем в той період працювала Р. П. Дигоева, її помічницями були фельдшер О. А. Дмитрієва та акушерка К. Д. Собченко. Починаючи з 1964 року, головним лікарем працював

Б. О. Терещенко, саме в цей період лікарня розширила свої володіння за рахунок реконструйованих приміщень сільської ради і клубу, новозбудованих харчоблоку та складу. Більше ніж двадцять років тому сюди прийшли і продовжують працювати фельдшер В. Г. Вороненко, медсестри А. К. Філіпова, Л. А. Комарова, медичний регістратор А. В. Ласиця, стоматолог М. І. Трофимчук, лікар Л. С. Стиркул. Пропрацювали чверть століття і тепер на заслуженому відпочинку: акушерки О. П. Гончарова, Т. І. Лоза, медсестри А. М. Тарадайко, Н. Ф. Богомолова, Є. А. Бондаренко, фельдшер Є. І. Кальнева. Багато років віддали роботі в медичному закладі династії родин Іляшенків, Павлових, Ворник.

Після закінчення Одеського медінституту у 1963 році в Граденицькій лікарні почала працювати молодий лікар-педіатр Є. С. Граненко, яка з 1971 року і дотепер керує медичним закладом. За період роботи Євгенії Самсонівни на посаді головного лікаря значно зміцніла матеріально-технічна база лікарні. З 2005 року лікарня на 25 лікарняних ліжок була реорганізована в лікарняну амбулаторію загальної практики сімейної медицини з денним стаціонаром на 20 ліжок. Проведено реконструкцію і капітальний ремонт приміщення амбулаторії. Придбано медичне обладнання: забезпечений новою апаратурою фізіотерапевтичний кабінет, встановлені сухо-жарові шафи, холодильники, стоматологічне обладнання. На дільниці протягом багатьох років немає дитячої смертності, спалахів інфекційних захворювань, добре налагоджена робота по щепленню. За багаторічну працю Євгенія Самсонівна неодноразово нагороджувалась Почесними грамотами різного рівня, ювілейними медалями Червоного Хреста, неодноразово обиралась делегатом Всесоюзного з'їзду Червоного Хреста в Москві та республіканського з'їзду в Києві.

Колектив
Граденицької лікарні (70-ті роки XX століття)

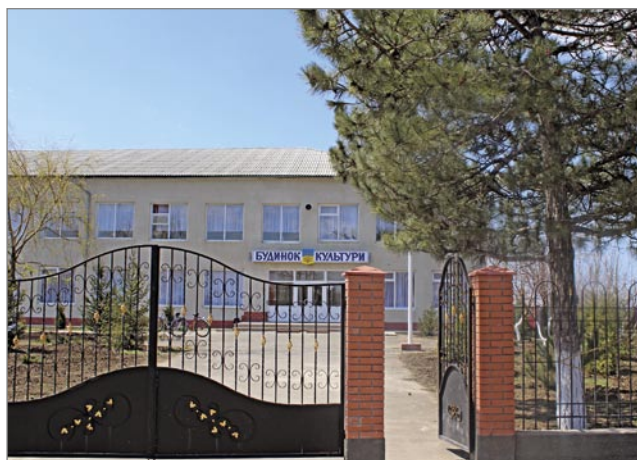
Колектив Граденицької
амбулаторії, друга зліва — Є. С. Граненко

В 1978 році вона була нагороджена знаком «Отличник здравоохранения», в 1981 році удостоєна звання «Заслужений лікар УРСР», в 2007 році нагороджена Почесною грамотою Міністерства охорони здоров'я України.

Отже, село Градениці для нас цікаве не тільки подіями, а також талановитими людьми, які нині мешкають у різних куточках землі. Тут народилась народна артистка РСФСР, солістка Большого театру Росії Галина Олійниченко; її сестра Надія Олійниченко співає на сцені Харківського Академічного театру опери та балету; уродженка Градениць Марія Тараненко працює артисткою Калінінградського театру опери та балету. Повагою користуються вихідці з села генерал-лейтенант Григорій Володимирович Єпур, суддя Біляївського районного суду Євген Євгенович Груца, начальник головного фінансового управління Одеської обласної державної адміністрації Марина Анатоліївна Васюра (Зінченко), котра часто буває у рідному селі і завжди готова прийти на допомогу Граденицькій сільській раді та жителям села. З тих, хто залишився і проживає в селі сьогодні, також можна назвати сотні здібних і цікавих людей, серед яких бригадири овочівницької бригади та керівники відділків Анатолій Петрович Раца, Василь Іванович Баран, Олександр Федорович Комаров, Микола Іванович Тітієвський.

Сьогодні в селі проживає 5328 осіб: українці, молдовани, цигани, білоруси, болгары та представники інших національностей. Вулиці села нараховують 2017 дворів. Починаючи з 2006 року, в селі працюють декілька сільгосп підприємств, найпотужніші з яких: «Колос», «Сади Градениць», «Південьагропереробка». 89 селян вирішили обробляти свої земельні паї самостійно. Всі події від початку і до сьогодні відбувались за участі Граденицької сільської ради. В нашій розповіді ми вже згадували активну позицію сільради під час відновлення господарства

після Громадянської війни, тоді раду очолював Г. А. Богаченко. Прізвища наступних керівників ради відомі не усі, тільки після визволення Градениць від фашистів в архівах надходимо дані про терміни та постаті голів сільради. Спочатку вони змінювались в середньому щотри місяці, і тільки з 1950 року настала стабільність. Нижче ми наводимо список голів Граденицької сільради, які обирались з 1950 року: Микола Григорович Калашинський з лютого 1950 по лютий 1969 року, Василь Семенович Каушан з липня 1969 по жовтень 1972 року, Микола Іванович Семеновський з жовтня 1972 по лютий 1980 року, Євгеній Євгенійович Груца з березня 1980 по серпень 1987 року, Микола Семенович Мостовий з вересня 1987 по липень 1994 року, Олександр Петрович Проценко з серпня 1994 по липень 2001 року, Леонід Леонідович Тітієвський з липня 2001 по жовтень 2006 року, Ігор Іванович Пахомов з квітня 2006 по жовтень 2010 року, Володимир Петрович Швець з листопада 2010 по вересень 2011 року. В листопаді 2011 року на позачергових виборах головою сільської ради громада села обрала Антоніну Миколаївну Черпакову. А. М. Черпакова 25 років працювала секретарем сільської ради, добре знає село, так само, як і проблеми його мешканців. Вона впевнена, що, як завжди, її земляки, не боячись труднощів, успішно вирішуватимуть будь-які проблеми. В листопаді 2012 року село відзначило 222 роки з дня заснування В день святкування на центральній площі зібралась велика громада: тут були мешканці Градениць, гості з усіх населених пунктів Біляївського району, земляки, що нині проживають в інших місцях, керівництво району та області. Було вручено багато нагород, сказано теплих слів, а сільський голова Антоніна Черпакова зазначила: «*Місцева влада прагне, аби село розквітало, щоб кожному тут жилось комфортно та зручно, і всі могли би пишатись своєю малою батьківщиною*».

Граденицький будинок культури, відкритий після капітального ремонту в 2012 році

Сільський голова А. М. Черпакова вручає подарунки мешканцям села

ДАЧНЕНСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Де ковилі полоще ніжний вітер
І сонце пестить всіх своїм теплом,
Де соловей бринить в квітучих вітах
Там розляглось улюблене село...*

Л. Кальнова

Це тепер ми вважаємо наш край найпрекраснішим у світі, який густозаселений представниками різних національностей. А колись Північне Причорномор'я було місцем вигнання для багатьох, фронтом боротьби декількох держав, в результаті якої час від часу повстала з руїн земля знову спалювалась дотла. Особливо постраждав регіон в результаті декількох російсько-турецьких воєн. До Росії ці землі були приєднані фактично у вересні 1789, а юридично у грудні 1791 року як підсумок чергової російсько-турецької війни. Тоді і почали активно заселятись нинішні села Біляївського району, в тому числі село Гниляково. Існують різні версії щодо назви, серед яких найпоширенішою вважається та, згідно якої серед поселенців буцімто був козак Гниляченко (Глиняк), від якого село могло отримати назву. Запорізькі козаки з'явилися тут ще до активного заселення краю, серед перших поселенців також були біженці від поміщиків центральних губерній, солдати, що відслужили, сім'ї біглих українських та російських селян. Три десятиліття поспіль село активно заселялось, освоювались землі, тривало будівництво житла, починалось виробництво продукції сільського господарства, як землеробства, так і скотарства.

Після заснування Одеса досить скоро стала згадуватись як один з найбільших портів і торгівельних центрів, що може стати центром транспортних доріг. Тож, спорудження залізниці було цілком очікуваним, а однією зі станцій стало Гниляково. Заповзятим послідовником цієї ідеї був генерал-губернатор Новоросійського краю та Бессарабії граф М. С. Воронцов. 15 січня 1863 року затверджені рішення стосовно будівництва на кошти казни та статут Одесько-Балтської залізниці. Підрядився її будувати камергер барон К. К. Унгерн-Штернберг. В листопаді 1865 року він починає будівництво, а в грудні 1867 року розпочато регулярний рух. В селі й зараз збереглася збудована в 1860 – 1865 роках споруда водонасосної башти, яку використовували для заправки водою перших паровозів в районі станції. З побудовою залізниці розширюється перевезення товарів, розвивається торгівельне ремесло, ще активніше заселяється село. Земельні ділянки, які належали Одеській міській управі, згодом скуповувалися багатими поміщиками під забудову дач, вважалось, що тут проходить

кордон між морським та степовим повітрям, що дуже корисно для здоров'я. Так з'являються хутір Кабаченків, дачі Рабіновича, Малаховських, Марходських, Нестерових, Авдієва, Каплуні, генерала Андрушкевича, Волковича. Досить скоро це місце отримує назву Дачне. 12 дач були побудовані далеко одна від одної, територія між ними була в заростях трави та кущів.

Населення Гниляково спочатку обробляло вільні землі, в подальшому земля вже виділялась тільки з дозволу адміністрації Одеси у розмірі 8 – 10 десятин на двір. З ростом населення до кінця XIX століття з'являється багато безземельних селян, оскільки великі площі вже були захоплені поміщиками, тому все частіше селяни йшли на заробітки у шахти Одеси. Вигідне залізничне сполучення приваблювало все нових поселенців. Виписка із «Списку населених пунктів Херсонської губернії 1897 року» свідчить не тільки про кількість землі в тій чи іншій родині, але й про сутички навіть між рідними людьми за кожен, навіть найменший, клаптик землі: «Село Гниляково має 397 дворів. В селі налічувалось 3347 десятин землі, із них 60 десятин є власністю церкви, 2563 десятини належали поміщику Малаховському, у якого селяни вимушені були брати землю в оренду, а також батрачити у кулаків Івана та Григорія Макаренків, Луки Бойченка, які мали по 200 десятин. Приватна власність та малі земельні ділянки приводила до ворожнечі між селянами, сутички бували навіть

*Свято-Покровський храм
є однією із найстарших церков району*

серед членів однієї сім'ї. Три брати Макаренки, Михайло, Василь та Костянтин, жили гружно доти, поки справа не дійшла до розподілу землі, між братами почались сварки, навіть бійки через невеликий клатчик землі шириною в пів сотні лаптів. Справа дійшла до суду».

Велика кількість безземельних селян та батраків, не задоволених умовами життя, владою, почали створювати революційні гуртки, до яких входили: Іван Курчий, Іван Никифорович Гуков, Михайло Семенович Цимбаленко, Митрофан Якович Токарський, Никифор Миронович Чернобай, Данило Васильович Житков, Андрій Іванович Курчий, Тимофій Васильович Осадчий, Федір Григорович Шоха, Василь Макарович Кривцун та інші. Революціонери-гуртківці збирались в різних будинках, шахтах та каменоломнях, займались розповсюдженням листівок та нелегальної літератури, яку отримували від революціонерів Одеси з конспіративної квартири політичного діяча Михайла Івановича Надєждіна. Серед літератури була і газета «Ленінська іскра». В 1902 році в селі Холодна Балка працював лікарем земської грязелікарні Дмитро Ульянов, який також мав зв'язок з революціонерами села Гниляково і через них розповсюджував газети та листівки в селі. Революціонери мали зброю і виступали проти поміщиків. В 1905, наприклад, селяни села Гниляково захопили поміщицький врожай. В 1910 році по завданню групи революціонерів Мар'яна Колосенко вбила поліцейського спостерігача, який висліджував революціонерів. Жовтневу революцію гниляківці зустріли радо, вона принесла корінні зміни в їх життя.

Радянська влада в селі була встановлена уже в січні 1918 року. В 1920 році створено першу трудову артіль. В 1921 році з'явилась перша комсомольська організація. Серед перших комсомольців були: Володимир Смирнов, Михайло Горокоп, Олексій Токарський, Євгенія Безпоясна, Дмитро Фесенко, Єлизавета Вожнянська.

Сучасний вигляд станції Дачна, через яку регулярний рух розпочато у 1867 році

Комсомольці проводили велику роботу в селі, організували клуб на дачі Матковича. В 1926 році був створений народний театр із талановитих односельчан, а репетиції проводились в домівках учасників спектакля, на дачі Матковича та у приміщенні теперішньої Дачненської сільської ради по вулиці Шахтарській.

В 1925 році створено сільську раду, а в 1926 році окремі селяни почали об'єднуватись в невеликі артілі, головою однієї із них став Андрій Леонтьович Фесенко. В 1928 році під керівництвом голови сільської ради Федора Юхимовича Вдовиченка мілкі артілі «Крестьянский труд», «Агрокультура» та інші об'єднуються в перші колективні господарства. В 1929–1931 роках на базі сільгоспартілей створюються колгоспи імені Сталіна та «Нова зоря». Колгосп імені Сталіна об'єднав 250 господарств з площею орної землі 240 гектарів, поголів'я ВРХ складало 60 корів, перед Великою Вітчизняною війною збільшилось вдвічі. Колгосп «Нова зоря» об'єднав 50 господарств з площею землі біля тисячі гектарів. В 1927 році на місці колишніх дач Наумова та Сандаржи було організовано кооперативне господарство «Агрокультура», на базі якого в 1932 році Наркоземом створюється підрозділ, який став початком сучасної експериментальної бази «Дачна». На базі одного із ТСОЗів було організовано четверте молочне господарство Одеського агрокомбінату. В двадцяті роки в Одесі в трамвайному депо на Слобідці було підсобне господарство, де утримували корів. Оскільки місто Одеса почало активно розбудовуватись, то стало питання про перенесення корівника за межі Одеси. Таким місцем було обрано приміське село Гниляково. Тому в тридцяті роки в селі було побудовано огорожу, куди переганяли корів із Слободки та корів, вилучених у дачників та німецьких колоністів. В травні 1931 року сюди поступила тисяча голів дійних корів. В господарстві налічувалось сім тисяч гектарів землі, вся вона оброблялась тільки кінною силою, ще було кілька жаток, лобогрійка, молотарка марки «Серп і молот», тому збір урожаю затягувався до зими. Вже в 1932 році господарство отримало 14 тракторів марки «Інтернаціонал», в 1935 році придбало автомобіль ГАЗ, який обслуговував водій із Одеси. Кількість корів все збільшується, і на спустошених землях колишніх дач вирішено будувати корівники. Робота йшла швидко. Багато будівників залишались тут працювати й жити: І. Д. Зазимко, Р. Бойченко, І. П. Багно, О. Ф. Нікітенко, П. І. Багно, Н. І. Боярська та інші. З того часу господарство почало називатись «Молочним комбінатом № 4». Першим директором був Федір Іванович Цуканов, секретарем партійної організації обрана Тамара Морозова. Господарство виготовляло молоко та забезпечувало ним торгівельну мережу Одеси.

В 1937 році декілька подібних підприємств області було ліквідовано, ті, що залишились, отримали іншу нумерацію. В результаті господарство стало називатись «Молочний радгосп №2».

Війна

Так тривало до початку Великої Вітчизняної війни. А що фашисти вражали найперше? Безумовно, транспортні вузли, зокрема, станції залізниць. Вже 22 червня 1941 року приблизно о 15 годині над селом пролетів фашистський літак, який скинув декілька бомб, деякі влучили в приміщення вокзалу, і надалі станція зазнавала великих ушкоджень від обстрілів. Серед населення почалась паніка. Мешканці села, взявши необхідні речі, переселялись до Холодної Балки та на хутір Кабаченко, подалі від залізниці. Був ухвалений наказ про оборону Одеси до останньої можливості. В передмісті, зокрема, в Дачному, діяло шість партизанських загонів, 45 підпільних груп і незліченна кількість тих, хто будував укріплення на околиці села. На залізниці було оголошено військове становище. Героїчно стримували натиск переважаючих сил ворога матроси, солдати і офіцери. Жителі Гнилякова також допомагали: виносили поранених до приміщення школи, де був шпиталь, ховали загиблих воїнів. Коли почалась окупація, місцеві жителі не припинили боротьбу. У листопаді 1941 року бійці партизанського загону Молодцова-Бадаєва, Митникова та Шостакова підірвали полотно залізниці між станціями Дачна та Одеса. Рух було перервано на одну добу. 16 листопада 1941 року в районі Дачної під командуванням Іванова пустили під укіс ешелон з живою силою противника. Місцеві жителі Семен Хохлов, Ольга Хохлова, Ольга Рибак, Григорій Коваль розповсюджували листівки, які отримували в підпільному обкомі. Один із підпільників, Сашко Щерба, був жителем Гнилякова (нині проживає в місті Одеса). Війна внесла свої корективи в мирне життя його сім'ї, члени якої стали учасниками партизанського

руху. Хлопцю було лише 15 років. Його батько за наказом партії повинен був залишитись в Нерубайських катакомбах комісаром підпільного загону. Разом з ними перебувала і мати Сашка, Анастасія Порфирівна. До наших днів О. І. Щерба пам'ятає 300 днів, проведених під землею в катакомбах, та всі жахіття підпільної роботи.

В період, коли німецькі війська відступали, вони зв'язано винищували мирне населення села. Так, на початку квітня 1944 року, коли вже було чути на сході гарматні залпи радянських військ, а населення чекало на визволення, в селі Холодна Балка пройшов загін підрозділу Калмикського кавалерійського корпусу із складу Шостої армії Вермахта. В Україні цей загін зарекомендував себе найжорстокішим мародерським винищувачем. Сьомого та восьмого квітня 1944 року солдати загону влаштували незабутню трагедію. З особливою жорстокістю розстрілювали мирних людей, жінок, дітей біля вапняної ями. Всього тоді загинуло 306 осіб, серед яких 18 жителів села Гниляково віком від одного до шістдесяти шести років. Після визволення села 9 квітня 1944 року сотні трупів було відшукано на полях та в вапняній ямі біля села Холодна Балка. Німецько-румунські окупанти повністю винищили складські приміщення радгоспів, приміщення корівників, гарманів, винищили сади та виноградники. На полях і до сьогоднішнього дня знаходяться снаряди та міни часів Великої Вітчизняної війни. Так, в липні 2011 року, при проведенні земельних робіт між землями села Дачне та села Важне (там, де проходила лінія оборони 1941 року) від снаряду часів війни загинув механізатор Експериментальної бази «Дачна» Г. Зайцев.

За героїзм та відвагу батьківщина нагородила гниляківців. 398 воїнів нагороджені орденами та медалями СРСР, 31 чоловік занесений до Книги скорботи України. В період Великої Вітчизняної війни 679 жителів села воювали за мирне сонце над землею, 283 із них загинуло,

Пам'ятник загиблим односельчанам під час Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років

В селі Дачне стало традицією збиратись в День захисника Вітчизни

204 імені викарбовано на пам'ятнику загиблим воїнам-односельчанам села Дачне. В окопах, які ставали братською могилою, пошуковці Дачного знаходять останки героїв, їх особисті речі, встановлюють імена і здійснюють перепоховання. Ще у 1987 році тоді юні Валерій Шевчук та Володимир Ковальчук знайшли серед стріляних гільз останки декількох героїв, встановивши таким чином імена тих, хто вважався пропалими без вісти. Така робота не припинялась ніколи, останнім часом активізувалась. Вже віднайдено і перепоховано сотні героїв, серед яких земляки дачненців, а саме Михайло Афанасійович Кисіль, Олексій Степанович Ніколаєнко, Василь Іванович Науменко та інші, імена яких викарбувано на меморіальній плиті біля пам'ятника загиблим односельчанам. Крім пам'ятника загиблим воїнам-односельчанам, в Дачному споруджено обеліск на честь 95-ї Молдавської стрілецької дивізії та 411-ї батареї. Започаткована в 2009 році в Біляївському районі Естафета «Пам'ять» є ще одним нагадуванням про героїзм односельців, і тому жителі села та місцеве керівництво взяли активну участь у її проведенні. Візитною картою села є пам'ятний камінь, який поставлено біля села на автошляху Одеса — Київ в 1966 році, звідки й почалося будівництво Зеленого Поясу Слави, де проходив останній рубіж 73-денної героїчної оборони Одеси. Закладний камінь встановлено в рік 25-річчя оборони, за цим споруджено монументи Поясу Слави, які підковою і нині оберігають Одесу з суші. В травні 2011 року в селі з'явився ще один пам'ятник, він встановлений воїнами-інтернаціоналістами в пам'ять про товаришів, що загинули в боях на території інших держав, зокрема, в Афганістані.

Відбудова

Бої ще тривали, а село переходило до мирного життя. Вже в травні 1944 року поновлює свою роботу споживспілка Дачного: 5 травня 1944 року відбулися перші збори пайовиків. На сьогодні

споживча спілка зберегла мережу магазинів, її очолює Г. Ф. Федоренко, депутат Дачненської сільської ради шостого скликання. В 1957 році село Гниляково електрифіковано повністю. В селі працювало центральне та місцеве радіо. Через село пройшла асфальтована дорога, яка з'єднала села Дачне та Гниляково з трасою Одеса — Ленінград. В селі будувався центральний водогін, тривало активне будівництво індивідуальних будинків. В 1959 — 1962 роках радгосп імені Жовтневої революції збудував п'ять гуртожитків на 250 чоловік. В цьому ж господарстві одночасно зводяться для працівників чотири двоповерхові будинки і десять одноквартирних. Житловий фонд радгоспу «Дачна» в цей час складається із одного двоповерхового будинку на 24 квартири, двох двоповерхових будинків по 18 квартир, загальна площа яких складає 1498 квадратних метрів. В 1956 році побудований сільський клуб на території радгоспу імені Жовтневої революції.

В цей час на території села існують: радгосп «Дачна», радгосп імені Жовтневої революції та третє відділення радгоспу імені Леніна. Третє відділення радгоспу імені Леніна, центральна база якого була розташована в селі Нерубайське, було засноване на базі колгоспу «Нова зоря» з площею землі біля тисячі гектарів і колгоспу імені Сталіна з площею землі у 2400 гектарів. Орних земель в 1963 році тут було 1565 гектарів, 110 гектарів виноградників, 48 гектарів саду, решта земель займали зернові культури озимої пшениці, ячменю, гороху. Урожайність озимої пшениці в 1963 році склала 19,6 центнери з гектара.

Агрофірма «Чорноморська»

Після війни Молочний радгосп № 2 було відроджено і згодом перейменовано у радгосп імені Жовтневої революції. Першим післявоєнним директором був Тріфонов. Потім радгосп очолив колишній командир партизанського загону, який в роки війни знаходився в Нерубайських

Підготовка поля до сівби у радгоспі імені Жовтневої революції (1948 рік)

Збір пшениці урожаю 1956 року на полі дослідного господарства «Дачна»

катакомбах, Микола Андрійович Крилевський. За роки його керівництва розбудова господарства відбувалось швидкими темпами. Тут було багато дійних корів, молодняка великої рогатої худоби, свиней, курей, пасіка, сади та виноградники. Потім господарство очолив інвалід Великої Вітчизняної війни Григорій Іванович Стенгач. Секретарем партійної організації молокозаводу обрали учасника Великої Вітчизняної війни Данила Миколайовича Карполя, який був делегатом Шостої Одеської партійної конференції 1950 року, учасником республіканської наради робітників Міністерства радгоспів Української РСР в 1950 та 1951 роках. Згодом радгосп очолює Григорій Іванович Зазимко. За часи його керівництва господарство отримало подальший розвиток. На превеликий жаль, у 1977 році за планами керманців того часу високопродуктивне багатогалузеве господарство припиняє своє існування і стає четвертим відділком радгоспу імені Леніна. Реорганізація на цьому не припиняється. З січня 1982 року з четвертого відділку радгоспу імені Леніна господарство знову стало радгоспом, але вже має назву «Чорноморський». За роки перебудови та незалежності України воно знову реформувалось, сьогодні це сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю агрофірма «Чорноморська», директором якої є Микола Миколайович Цандур. Нині агрофірма має 1873,94 гектарів землі, а також орендує землі у трьохсот десяти громадян. На землях вирощуються зернові культури, багаторічні трави, соняшник тощо. Збереглося тваринництво.

З 1982 по 1987 рік радгоспом «Чорноморський» керували Михайло Олександрович Баринов та Микола Станіславович Лужанський. До березня 1985 року головним агрономом в господарстві працював М. О. Цандур. В цей період головним зоотехніком була Т. Л. Яковишина. Високих результатів у праці досягали: головний зоотехнік К. В. Цебренко, який працював в наступні роки, бригадири молочнотоварних ферм: Д. Д. Макаров (№1), Г. Т. Кордон (№2); бригадири бригади молодняка великої рогатої худоби: В. Р. Бойко (№1), В. Г. Лозінська (№2), доярки: П. І. Мартинова, О. М. Будашевська, Н. М. Рафальська, В. Р. Маліборська, В. І. Руда, Т. С. Ракоїд, С. Р. Пасічник; завідуючий автогаражем С. П. Рибальченко; водії: В. І. Зазимко, В. К. Кудельський, Д. С. Камінський, В. М. Хмель, В. І. Рачинський, М. Г. Сосновський; автослюсар В. І. Затірка; коваль В. С. Гавура; бригадири тракторних бригад: А. В. Бовсуновський (№1), М. Ф. Каськов (№2); трактористи: М. Н. Хмель, М. О. Музика, М. В. Будігай, М. І. Рукіцький, В. А. Мельниченко; комбайнери: М. В. Бачинський, І. Г. Лярський, С. І. Корнійчук, О. О. Гавриленко, І. Д. Бережнюк; бригадири овочівницьких бригад: А. М. Олефірова (№1),

А. Т. Камінська (№2), В. М. Гожий (№3); керуючий відділком №2 М. О. Гавриленко, агроном відділку №2 О. М. Скупий, завідуючий током №2 М. І. Шевченко; робочі овочівницьких бригад: О. М. Метлицька, Т. В. Петрученко, М. М. Готиня; бухгалтер М. М. Дмитрук, завідуючий складом В. І. Коннікова та багато інших.

Дослідне господарство «Дачна»

У 1932 році директор ВСДІ Т. Д. Лисенко на базі дач Наумова, Сандальжи, Пушкарьово і земель колишнього Вигодянського зонального дослідного господарства на площі 486 гектарів організував підсобне господарство «Дачна». У наступному 1933 році від радгоспу «Жовтнева революція» було відокремлено і передано новоствореному господарству 960 гектарів землі. Першим директором дослідного господарства «Дачна» призначили А. В. Стронцова, який керував в тяжкі 1933–1934 роки. З 1934 року директором був Михайло Красніков, який з перервами був керівником протягом тринадцяти років і зробив вагомий внесок в розвиток господарства та розбудову села. З 1937 по 1939 рік директором був Кашперовський. Відразу після визволення Одещини від фашистів на посаду повернувся М. Красніков, на його долю випали перші кроки повоєнної відбудови. Після Великої Вітчизняної війни тільки самовіддана праця селян допомогла підняти з руїн сільське господарство Гнилякова і Дачного і поставити на рівень, вищий від довоєнного. Якщо в 1940 році в ДП «Дачна» урожайність озимої пшениці була 5,5 центнерів з гектара, то в 1948 році складала по 27,3 центнери. Тут відразу після визволення села Дачне від фашистів у 1944 році розпочав свою трудову діяльність Олексій Олексійович Созінов. Протягом двох років, з 1944 по 1946, він працював у насінневому господарстві трактористом, помічником комбайнера, зробивши на полях цього господарства перші кроки до світового визнання. О. О. Созінов став відомим вченим в галузі

Директор радгоспу «Дачна»
Т. Н. Ярмола оглядає кукурудзяні поля (1957 рік)

генетики, біотехнології, селекції та агроекології. Доктор сільськогосподарських наук, професор є академіком Російської академії наук, Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені В. І. Леніна, а також академіком НААН України. Десятиліття його наукової праці проходили на полях дослідного господарства «Дачна», оскільки з 1961 по 1971 рік був заступником директора з наукової роботи Селекційно-генетичного інституту, з яким експериментальну базу «Дачна» пов'язують давні багаторічні зв'язки. З 1971 по 1978 рік Олексій Олексійович працював директором Інституту. Потім протягом чотирьох років обіймав посаду першого віце-президента ВАСГНІЛ, після заснування у 1990 році Української академії аграрних наук обраний першим її президентом. Звичайно, не всі дачненці стали відомими вченими, але всі вони завзято і наполегливо трудилися, відбудовуючи господарство після війни, і позитивні результати не забарились. Саме за часів керування господарством М. Краснікова прийшов Олексій Созінов на роботу у дослідне господарство. Недовго, з 1945 по 1946 рік директором був Новосьолов, в 1946 році знову повернувся М. Красніков. Він добре розумів, що для отримання елітного насіння потрібна хороша матеріальна база і великого значення надавав не тільки врожайності, а також зберіганню врожаю. В липні 1948 року це господарство відвідав секретар ЦК КПУ Микита Сергійович Хрущов і, побачивши масивні поля кукурудзи, сказав: *«Объехал всю Украину, а такой хорошей кукурузы нигде не видел»*. В 1949 році на полях радгоспу дослідного господарства «Дачна» по гніздовому способу методом Лисенка було засаджене жолудем (дубом) поле площею 150 гектарів. Урожайність зернових підвищується за рахунок покращення культури поля, удосконалення сільськогосподарської техніки і впорядкування структури посівних площ. З 1955 по 1967 рік

господарство очолює Тимофій Никодимович Ярмола. За його керівництва побудована майстерня на 50 тракторів, гараж на 15 боксів, навіс для автомобілів, два тваринницьких приміщення. Завдяки його зусиллям покращувалась і соціальна сфера, з'явилися двоповерхові приміщення гуртожитку, лазня, вісім дерев'яних житлових будинків, побудовано приміщення восьмирічної школи. Протягом наступних дев'яти років, з 1967 року по 1976 рік, господарством керує Віктор Миколайович Зима. При ньому побудовано зерноочисний завод та два складських приміщення, п'ять зерноочисних ліній, чотири восьмиквартирних житлових будинки, Будинок культури на 300 місць. Розвиток господарства продовжив Г. Л. Києнко (1976 – 1980). В цей період споруджено п'ять будинків для переселенців, котельню, почалось будівництво адміністративного корпусу. Свій вагомий внесок вносить наступний директор Іван Миколайович Чумаченко, який керував господарством короткий термін, але встиг зробити багато: збудував бетонні дороги по вулицях Миру, Радянській, Леніна, чотири котеджі для багатодітних сімей та спеціалістів підприємства, стадіон. Відбулась реконструкція насінневого складу, збудовані корівники, складські приміщення, кімнати для медпрацівника, кімнати відпочинку для тваринників, завершено будівництво нового адміністративного приміщення, чотириповерхового гуртожитку по вулиці Радянській, з'являються вулиці Чапаєва та Академічна, забудовані індивідуальними домівками, на площі у 20 гектарів закладено фруктовий сад.

У 1983 році господарство очолив Анатолій Олександрович Губчик, який керував 17 років. За часів його керівництва ДП ЕБ «Дачна» досягло високих економічних результатів, побудовано 41 об'єкт: дві майстерні на 50 тракторів, сіносховище на 500 тонн, сховище для органічних добрив на чотири тисячі тонн, фуражний склад місткістю 1,5 тисячі тонн, склад для зберігання мінеральних добрив на тисячу тонн, електростанція на 400 номерів, система зрошення на площі в 1220 гектарів, п'ять кілометрів бетонних доріг та багато іншого. В господарстві збільшується поголів'я великої рогатої худоби, автомобільний парк, виділяється земля для забудови індивідуальних будинків, з'являються нові вулиці: Уютна, Сонячна, Тіниста, Вишнева, Пшенична, Кутузова, Селекційна, Покровська, Опитна, Новоселів, Успенська. Будуються об'єкти соціальної сфери: Будинок побуту, що надавав чотири види послуг, пекарня на 200 кілограмів хлібобулочних виробів на добу, житло для працівників господарства. Саме тоді починається газифікація села Дачне. Та головною подією життя Анатолія Олександровича стало

Посадка картоплі
в дослідному господарстві «Дачна» (1964 рік)

будівництво школи на 1170 місць. До речі, першим об'єктом, який на селі було газифіковано, стала саме школа. За високі досягнення А. О. Губчик нагороджувався Почесними грамотами Одеської облдержадміністрації та Міністерства сільського господарства, удостоєний ордена «Знак Пошани». В 2001 році господарство очолив молодий спеціаліст Сергій Кліщевський, який продовжив традиції своїх попередників по нарощуванню продукції виробництва.

Як бачимо, господарство ніколи не припиняло свого розвитку, ставало все сильнішим та успішнішим. З року в рік збільшувалось виробництво елітного насіння зерна. Завдяки вченим, лауреатам Ленінської премії, селекціонерам Ф. Г. Кириченку та П. Ф. Гаркавому, які зберегли первинний матеріал уже виведених сортів ячменю та пшениці, та тих сортів, які були в розробці, господарство досягає високої врожайності та високих показників. Наприклад, озима пшениця «ОД-16» дає врожайність по 45 центнерів з гектара, «Мічурінка» — 75 центнерів з гектара. Протягом усього періоду в господарстві розводились нові сорти кукурудзи селекції ВССН академіка А. С. Мусійка. Одеська-10 дала по 10 центнерів з гектара в зерні. В народі кажуть: «Що посієш, те і пожнеш». Це має пряме відношення до ДП ЕБ «Дачна», хороші сорти і насіння якого завжди давали високий урожай. За високі показники у роботі підприємство неодноразово нагороджувалось Перехідним Червоним прапором, в чому велика заслуга належить спеціалістам і всьому колективу. Прикладом для усіх були механізатори: М. А. Малий, С. Д. Купрацевич, М. А. Паняєв, М. Є. Шаргородський, С. А. Чеботаренко, І. І. Чаушанський, М. А. Єрмолаєв, П. К. Макаренко, М. М. Коновалов, П. І. Амелін, І. В. Стеблін, О. І. Марченко; робітники: В. Х. Чаушанська, Н. П. Коновалова, В. І. Ніколаєва; головні агрономи: Сікорський, О. Й. Журавель (в роки

війни був командиром 45-мм гармати, загинув в січні 1945 року), А. І. Марков; агрономи: Н. Н. Ткачов, А. А. Морозова, Г. О. Мацкул, Г. П. Дудник, А. С. Барановська, В. А. Коровіна, А. В. Рябічук, В. І. Барановський; бригадири: М. І. Амелін, А. Є. Коваленко, А. Н. Чумаченко; завідуючі складами: А. С. Присяжнюк, Н. П. Петромарчук, Ф. І. Король; бухгалтери: Т. А. Коровіна, Л. К. Ізобіліна, М. П. Пазій; зоотехніки: А. С. Головка, Г. Л. Яковішина; інженери: А. І. Безрук, Р. Д. Хижняк, Н. І. Бондарчук Л. Ф. Чабанюк; ветеринарний лікар В. В. Федорчук, виконроб В. П. Павелко.

Сьогодні Державне виробниче господарство Експериментальна база «Дачна» на базі Одеського селекційно-генетичного інституту з 2006 року очолює М. П. Семенихін, який присвятив сільському господарству все своє життя. В 2012 році господарство зустріло своє 80-річчя з дня створення. Воно є ровесником заснування Одеської області. Нині тут займаються розмноженням та вирощуванням високоякісного насіння, перспективних сортів зернових та бобових культур, ведуть селекцію по сімнадцяти сортах озимої пшениці, по чотирьох сортах озимого ячменю, по трьох сортах ярового ячменю, кукурудзи та соняшника. Головним напрямком виробничої діяльності є виробництво насіння зернових культур. Загальна площа складає біля 2,2 тисячі гектарів, 85 відсотків з яких займають сільськогосподарські угіддя. Господарство, яке підпорядковувалось в часи Радянської влади Академії сільськогосподарських наук СРСР, сьогодні входить до складу дослідних господарств Селекційно-генетичного інституту Національного центру насіннезнавства та сортовивчення (СГІ НЦНС), підпорядковується Національній академії аграрних наук України. Серед напрямків діяльності господарства, які затверджені його Статутом, два можна назвати основоположними: це активне сприяння науковій установі

Потужна сучасна техніка працює на полях ДП ЕБ «Дачна»

Директор ДП ЕБ «Дачна» М. П. Семенихін демонструє зразки насінєвих матеріалів

в роботі по проведенню наукових досліджень, виробнича перевірка та впровадження наукових досліджень у виробництво, та ефективно власне виробництво, як приклад застосування результатів організаційних та наукових здобутків. Господарство зберегло і тваринницьку галузь, досягає високої продуктивності тварин, надій на фуражну корову складає біля чотирьох тисяч кілограмів на рік. Постійно розробляються програми підвищення родючості ґрунтів, розвитку первинного насінництва, племінної справи в тваринництві і програма капіталовкладень в розвиток матеріально-технічної бази господарства. Велика подяка ветеранам праці, які самовідданим трудом примножували розвиток господарства: Б. Н. Новгородов, Н. С. Клишина, М. І. Мостова, І. Д. Димитрашко, А. І. Димитрашко, І. С. Литвинюк, М. І. Амелін, П. І. Амелін, А. І. Коваленко, М. С. Зяблицева, Н. І. Коновалова, О. О. Морозова, О. А. Харченко, В. М. Дмитренко, А. С. Присяжнюк, Ф. І. Король, С. О. Слушний, Л. П. Семенов та інші.

Дачненська лікарня

В 1879 році на території Дальницької та Гниляківської поліцейських дільниць було організовано тимчасові лікарні в приміщеннях поміщицьких дач. Розпочали свою роботу медсестри Червоного хреста. В їх обов'язки входило збирати інформацію про інфекційних хворих в селі, надавати першу медичну допомогу, вести спостереження за розвитком хвороб з подальшим інформуванням громади, виявляти вагітних жінок, допомагати їм у пологах, проводити щеплення новонародженим малюкам, доводити до відома жителів, що в разі захворювання вони можуть звернутись по медичну допомогу. В 1880 році, зібравши достатньо інформації про захворювання селян, комісія у складі місцевого управління під керівництвом члена міської управи М. В. Вельноборського за участю представника спілки Червоного хреста М. А. Лішина, лікаря

Дальницької поліцейської дільниці М. І. Щеглова передали до спілки Одеських лікарів прохання організувати надання допомоги лікарями-професіоналами в приміських селах. Постало питання з фінансуванням. Тому у 1881 році в Одесі був організований та затверджений комітет, що займався допомогою постраждалим від громадських бід, який і вирішив питання про утворення декількох дільниць, до яких входило кілька сіл, в тому числі і Гниляково. І вже селяни приймали фахівці. Це були лікарі: Станкевич, Чернега, Юркевич, Прутовський. Медперсонал на дільниці був невеликий: лікар та для бідних селян фельдшер і акушерка. 1901 рік є відліком початку існування Гниляківсько-Дачненського медичного закладу. А після закінчення революційних дій 1917 року ці медичні заклади були націоналізовані Радянською владою і передані під офіційні лікарні. Так, приміщення дачі графа Трушкевича стало амбулаторією, яку очолила лікар Олександра Дем'янівна Касянова. По другий бік залізниці почало працювати стаціонарне відділення на 25 ліжок. В роки Великої Вітчизняної війни в цьому приміщенні був розташований шпиталь для льотчиків, в якому продовжила працювати лікар О. Д. Касянова і Єлизавета Спиридонівна Туренко. В 1961 році був збудований пологовий будинок. В 1968 році постало питання про розбудову лікарні, яку очолював головний лікар Марк Іванович Куцейко. Головними лікарями Дачненської лікарні в різні періоди були: Олександр Костянтинів Захаров, який практично завершив будівництво лікарні, Олег Миколайович Чернов, Віктор Іванович Селенко, Едуард Ілліч Седристий, Віктор Васильович Піскун, який займає посаду з 1994 року по сьогоднішній день. На сьогодні Дачненська дільнична лікарня має: стаціонарне відділення на 25 ліжок, дитяче відділення, гінекологічне відділення, поліклінічне відділення, рентген-кабінет, аптечний кіоск, відділення швидкої допомоги. Колектив лікарні налічує 62 особи, в тому числі 24 особи медичного персоналу. В лікарні працює багато ветеранів: старша медична сестра Марія Іванівна Мацкул, медсестри Валентина Степанівна Слушна, Неоніла Францівна Новашевська, акушер Валентина Семенівна Хозяєва, яка за роки своєї діяльності в Дачненському пологовому будинку прийняла при пологах 3500 дітей. Сьогодні в приміщенні Дачненської амбулаторії загальної практики сімейної медицини проходить реконструкція.

Освіта

Після шкільної реформи в Росії 1804 року територія держави поділяється на 15 учбових округів, зокрема і Одеський, внаслідок цього створюється Одеська повітова училищна рада, яка опікується освітою населення. У «Херсонських Спархціальних Відомостях» за 1 березня 1888 року читаємо оголошення, в якому повідомляється

Старша медсестра М. І. Мацкул
серед медичних працівників Дачненської лікарні

про відкриття декількох церковно-приходських шкіл, зокрема в приході села Гниляково. У 1895 році школу було переміщено у спеціально побудований двоповерховий будинок, в якому і зараз знаходиться Дачненська загальноосвітня школа №1. Тож, з 1895 по 1917 рік школа діяла як церковно-парафіяльна. З 1917 по 1931 рік вона називалась трудовою і давала чотирирічну освіту. Першим директором школи після революції був Володимир Петрович Кудрицький. З 1931 року Гниляківська школа з початкової стає семирічною, у 1934 році на її базі відкрито першу в Біляївському районі середню школу. Перший довоєнний випуск відбувся в 1937 році. У передвоєнні роки всі діти села були охоплені освітою. Під час війни та шість років потому, в 1944 – 1951 роках, Гниляківська середня школа знову діє в статусі семирічної школи, в 1952 році повертає статус середньої. В 1954 році відбувся перший післявоєнний випуск. Посади директорів в різні роки обіймали: Володимир Петрович Кудрицький, Іван Іванович Гуренко, Ісаак Самойлович Бейдер, Анастасія Михайлівна Маханова, Ганна Марківна Хворостіна, Пилип Григорович Шевцов, Івашевський, Павло Григорович Бутаєв, Надія Григорівна Януш, Гаврило Сафронович Ковтун, Анастасія Павлівна Котляренко, Сидір Федорович Пасечник, Григорій Якович Белостенко, Петро Іванович Прилипка.

В 1964 році на території середньої школи було побудовано приміщення школи для молодших класів, спортивний зал, в 1966 році з'являється хімічний кабінет, будівництвом яких займається Петро Іванович Прилипка. Школа брала участь в зборі урожаю на полях радгоспів імені Жовтневої революції, «Дачна», «Хаджибейський», імені Леніна. Зібрані кошти йшли на потреби школи. В школі навчалось 542 учні. На базі Одеської хорОВОї спілки тут працює відділення музичної школи по класу баяна, фортепіано, скрипки. В 1967 році школа згоріла. Під час

ремонту та з нагоди 50-річчя Великого Жовтня 7 листопада 1967 року в одній із стін було вирубано нішу дев'ятикласником Євгенієм Балаканом, в яку закладено гільзу із «Заветами пионерам и комсомольцам 2017 года». Гільза і досі знаходиться на своєму місці, чекаючи свого часу для відкриття 7 листопада 2017 року. Вже в 1968 році школу було повністю відремонтовано. Ремонтно-відновлювальні роботи проводились під керівництвом директора школи Любові Федорівни Гончар за сприяння Дачненського сільвиконкому (голови Ніколайчук, Курчій) і, звичайно, за допомогою коштів радгоспів. Влітку 1968 року в школу завезли нові меблі: парти, столи, стільці, шафи, а також фільмоскопи, епідіаскопи, телевізор, електрофон, магнітофон, магнітолу, кіноапарат та радіовузол. Після Л. Ф. Гончар посаду директора школи обіймали: Р. В. Векслер, В. Д. Паніот, Н. В. Свірська, Л. К. Власенко, В. Клімов, Н. В. Письмиченко, з 1994 по сьогоднішній день директором школи працює Т. О. Струк, яка розпочала тут свою діяльність у 1982 році після закінчення Одеського університету імені Мечникова. Поряд з нею працювали її чоловік В. Д. Куцик і дочка Юлія, яка стала продовжувачем династії вчителів, адже не тільки її батьки, бабуся та дідусь теж вчителі. З 2011 року директором школи працює Олена В'ячеславівна Грабовенко. Колектив школи, що першою в районі стала середньою, і нині складається з невтормних, професійних педагогів. Наприклад, вчителька української мови та літератури Олена Володимирівна Чабан стала переможницею обласного етапу конкурсу «Учитель року-2009» і брала участь на Всеукраїнському рівні. Вона викладає в Одеському інституті удосконалення вчителів. Не відстають і учні школи. За роки незалежності до 2011 року школу закінчили 710 випускників, 47 з них одержали золоті та срібні медалі, але успішними були не тільки в навчанні. Анастасія Главінська

Директор школи Т. О. Струк серед педагогів Дачненської ЗОШ №1 (2010 рік)

Будівля Дачненської загальноосвітньої школи №1

посіла перше місце на чемпіонаті України серед юнаків та юніорів з панкратіону, перше місце на чемпіонаті Одеської області з боксу. Друге місце на цих змаганнях виборов Сергій Полісіка. На відкритому чемпіонаті на першість Одеської області з тайландського боксу друге місце зайняла Ірина Чернова. Багато в школі інших талановитих дітей, втім так було завжди. Цю школу закінчили учні, які згодом стали взірцем села: генерал-майор Іван Андрійович Фесенко, підполковник Михайло Якович Макаренко, доцент Одеського університету Петро Іванович Іванченко, Надія Житкова, що нагороджена орденом Леніна та орденом Червоного Прапора, Микола Іванович Остапенко, удостоєний ордена Леніна, лауреат Сталінської премії Яким Васильович Красников, професор Одеського університету, автор декількох історичних романів Олексій Васильович Сурилов, диктор В. Д. Дунаєв, генерал-майор, член Штабу Об'єднаних Збройних Сил держав-учасниць Варшавського договору Г. Ф. Мішин, завідувач кафедри хімії Одеського вищого морехідного училища Г. С. Дмитрієвський, заслужений вчитель УРСР С. С. Пржебелецький.

Паралельно із середньою в Дачному функціонує ще одна школа. Вона розташована на території колишньої Авдієвої школи. Вище ми розповідали про відкриття у Гниляковому церковно-приходській школі у 1888 році. Не всі діти села могли в ній навчатись, і хоча держава виділяла кошти на освіту, їх не вистачало. В той період широко практикувалась матеріальна допомога приватних осіб, в тому числі господарів дач. На одній з дач поміщик Авдієв відкрив початкову школу, в якій навчались діти прислуги, що доглядали дачі. Школа так і називалась Авдієва. Навчання велось російською мовою, учбовими посібниками тодішні школярі забезпечувались безкоштовно і це відбувалось завдяки пану Авдієву. Школярі вивчали такі предмети як арифметика, читання, письмо, каліграфія, Закон

Божий, а також отримували в школі початкові відомості з природознавства, географії та історії.

З того часу багато води сплило, школою здійснено декілька випусків, а якість навчання, обсяг знань стали у рази вищими, хоча були періоди в історії цієї школи, коли вона майже не діяла, зокрема у роки революції, Громадянської та Великої Вітчизняної воєн. Під час Великої Вітчизняної війни вчителям школи Н. Г. Кохан та І. П. Яцій довелося захищати рідну землю. Після війни директором школи була призначена Ольга Тимофіївна Чаушанська. З 1958 по 1966 рік директором є учасник Великої Вітчизняної війни Надія Григорівна Кохан. В 1966 році початкову чотирирічну школу реорганізовано у восьмирічну. Директорами школи були: І. Б. Харитончик, М. К. Ткач, Н. Ф. Севцова, І. С. Куліненко, М. Л. Сечняк, А. І. Губчик з 1991 року по теперішній час. За часів керівництва школою М. Л. Сечняком в 1987 році було розпочато спорудження нової триповерхової будівлі школи, а завершує будівництво А. І. Губчик, учитель-методист, відмінник освіти України, делегат Другого Всеукраїнського з'їзду працівників освіти в 2001 році. Спорудження школи відбулось за сприяння Біляївського райкому Компартії України та завдяки спонсорській допомозі радгоспу «Дачна». Активну участь у підручних роботах на будівництві школи брали батьки, жителі села, був створений загін старшокласників школи. У 1992 році восьмирічну школу реорганізовано в загальноосвітню I–III ступеня. В 2003 році ЗОШ реорганізовано в НВК «Школа-гімназія». На сьогодні це сучасний заклад освіти з високою матеріально-технічною базою, яка дозволяє закладу йти шляхом трансформації освіти. 23 предметні кабінети, інформаційно-методичний центр, п'ять лабораторних кімнат з хімії, біології та фізики, три майстерні, бібліотека, два комп'ютерні класи, їдальня на 240 місць, буфет, спортзал,

Педколектив Дачненського НВК «Школа-гімназія», в центрі сидить директор А. І. Губчик

Приміщення Дачненського навчально-виховного комплексу «Школи-гімназії»

актова зала на 180 місць, медичний кабінет, історично-краєзнавчий музей, газова котельня.

В школі багато талановитих дітей. Учні беруть участь і посідають призові місця у Всеукраїнському конкурсі імені Петра Яцика, літературних конкурсах «Мій рідний край», «Пурпурові вітрила». Дипломантка Всеукраїнського фестивалю дітей та юнацтва «Шевченко в моєму серці» Тетяна Близниченко стала викладачем Одеського державного економічного університету на кафедрі «Фінанси». Учні школи беруть активну участь у спортивних змаганнях місцевого, районного, обласного, республіканського рівнів та неодноразово посідали почесні призові місця. Інвалід дитинства Станіслав Воронюк став чемпіоном України з карате-до, Ілля Прокопчук та Максим Разумов отримали звання майстрів спорту України з кікбоксингу. Випускник школи І. Мохнацький є тренером Біляївської ДЮСШ з футболу, його вихованці стали чемпіонами району та області. За роки існування гімназії випущено 320 учнів дев'ятих класів, 45 з яких мали свідоцтва з відзнакою, 295 учнів закінчили 11 класів, в їх числі 37 золотих та 21 срібних медалістів. Нині в школі навчається більше чотирьохсот дітей, викладає 41 вчитель. Школа співпрацює з вищими та середніми спеціальними навчальними закладами, що допомагає випускникам у подальшому навчанні.

Дачненський заклад для дошкільнят створений у 1947 році, його першою завідуючою була А. А. Зельцер. За радянських часів в селі було три дитячих дошкільних заклади: два з них були на утриманні радгоспів і розташовувались на території радгоспу імені Жовтневої революції та на території ДГ «Дачна». Сьогодні в селі працює дошкільний навчальний заклад «Антошка», який відвідує 85 дітей різного дошкільного віку. Керує колективом з двадцяти однієї особи з 2000 року Тамара Віталіївна Левицька. Всі вихователі з вищою та середньою спеціальною освітою.

В День захисту дітей юні дачненці демонструють свої таланти (2011 рік)

Будівлі дитячого садка відремонтовані, збудовано харчоблок. В 2008 році заклад було газифіковано.

Культурне і спортивне життя

На території Дачненської сільської ради діють клуб, Будинок культури та дві бібліотеки. Усі вони за радянських часів були відомчими і збудовані за рахунок тодішніх колективних господарств. Сільський клуб був побудований за кошти радгоспу імені Жовтневої революції в 1956 році і був підпорядкований профспілкам агропромислового комплексу. З приходом завідуючої Галини Павлівни Осипенко запрацювали гуртки художньої самодіяльності. В закладі займалися діти та дорослі. З переходом Г. П. Осипенко на роботу в сільську бібліотеку клуб очолив Василь Адрахменович Салієв. Потім закладом культури керували: В. Кажанова, М. Літвінова, з 1986 року по сьогоднішній день клуб очолює Світлана Василівна Мочкош. Тут працюють вокальний жіночий ансамбль «Калинонька», дитячий вокальний ансамбль «Калиновий цвіт», гурток декоративно-прикладного мистецтва «Чарівниця», гурток художнього слова «Поетичні обрії», дитячий танцювальний гурток «Запалюючий зірки». Колективи художньої самодіяльності закладу беруть участь в загальносільських заходах. Жіночий вокальний ансамбль «Калинонька» об'єднує жінок вікової категорії від тридцяти до шістдесяти років. В репертуарі: народні, сучасні українські, жартівливі, козацькі, тематичні, естрадні та ліричні пісні, а також духовні псалми. Колектив неодноразово посідав почесні призові місця в оглядах художньої самодіяльності Біляївського району, в 2007 та 2009 роках нагороджений дипломами I та II ступенів фестивалю «Серпневий заспів», дипломом другого Всеукраїнського фестивалю аматорського мистецтва, дипломом обласного фестивалю аматорського мистецтва «Вінок Тарасу». А 11 лютого 2011 року ансамблю «Калинонька» Дачненського клубу

Колектив дитячого садка (1996 рік). На першому плані перша зліва Т. В. Левицька, друга В. М. Вовчук

присвоєно звання «Народного». Керують талановитим колективом хормейстер Т. В. Тіхонова, акомпаніатор О. І. Стеблін.

На території колишнього радгоспу «Дачна» в 1974 році був збудований Будинок культури зі спортивним залом, залом для глядачів на 450 місць. Сьомого листопада 1974 року відбулось урочисте його відкриття. Багато зусиль для завершення будівництва та здачі його в експлуатацію приклав директор радгоспу «Дачна» В. М. Зима. Першим директором Будинку культури з 1974 року був випускник Одеського педагогічного інституту О. І. Зернін. З 1980 по 2002 рік посаду директора посідає випускниця Одеського культурно-освітнього училища та Ленінградської ВПШ Н. Д. Чернега. Працювала із захопленням і залучила до участі в гуртках різного рівня сотні своїх односельчан. І це дало свої плоди. В 1982 році колектив Будинку культури за підсумками соціалістичного змагання працівників культури був нагороджений Червоним перехідним прапором за перше місце серед закладів культури Одеської області. Вокально-інструментальний ансамбль «Молодість» став переможцем обласного фестивалю патріотичної пісні та представляв Одеську область на святах, присвячених 38-річчю визволення Болгарії від німецько-фашистських загарбників у вересні 1982 року. Тоді в Будинку культури налічувалось 15 спеціалістів, сам заклад працював як культурно-спортивний комплекс, до складу якого входили: Будинок культури, підлітковий клуб, бібліотека, кінозал, спортивний зал та стадіон, у спортивних секціях нараховувалось майже 300 учасників. Колективи художньої самодіяльності брали участь в загально-сільських заходах та заходах районного та обласного значення. Хоровий колектив народної пісні та духовий оркестр з творчою програмою брали участь у святах в Москві. За високі показники в соціалістичному змаганні директора Будинку

культури Н. Д. Чернегу було занесено на районну дошку Пошани. Активними учасниками художньої самодіяльності в той час були: Ігор Сербін та Наталія Сербіна, нині працівники Холоднобалківського будинку культури, Володимир Юрчак, який став директором клубу «Крекінгзаводу», Валерій Миколайович Колодніцький нині викладач музики та співу Дачненського НВК. Пізніше посаду директора обіймав Ф. О. Стеценко. З 2009 року закладом керувала Ф. П. Чуйко, яка була продовжувачем династії культпрацівників: прадіда, діда, матері. Нині директором Дачненського Будинку культури працює Г. В. Машуренко.

Дачненський будинок культури підпорядковується відділу культури та туризму районної державної адміністрації. Сьогодні в Будинку культури працює 11 осіб, в тому числі п'ять творчих працівників, нараховується 22 колективи, 13 з них — художньої самодіяльності, в яких займається понад триста чоловік. Серед цих колективів слід відзначити ті, що досягли творчих успіхів: дитячий вокально-хореографічний «Фантазери» та дитячий вокально-хореографічний «Фантазія» (керівник І. П. Чуйко), дитячий вокально-хореографічний «Антошка» (керівник Л. Ю. Шумко), дитячий театральний «Золотий ключик» та художнього читання «Ліра» (керівник О. Ю. Шумко), дитячий хореографічний «Чомучки» та підліткове шоу-балет «Рандеву» (керівник О. І. Лісовська), підлітковий хореографічний «Беліссімо», дитячий акробатичний «Етюд» та танцювальний дует «Даша + Саша» (керівник А. Ю. Ускова), сольного співу (дорослий та дитячий, керівник О. В. Лукавецький). На орендній основі працюють курси іноземних мов, сільська бібліотека, спортивні секції з кікбоксингу, класичного боксу, філіал Біляївської ДЮСШ з футболу. Робота колективу спрямована на виконання програми розвитку культури та туризму.

Ансамблю «Калинонька»
у 2011 році присвоєно звання «Народний»

Духовий оркестр Дачненського БК під керівництвом
В. Терентьєва був дуже популярним (1977 рік)

Розвиток спорту на селі є одним із важливих напрямків в сфері відпочинку та оздоровлення населення. За радянських часів спорт на селі пропагували: М. Никифоров, який навчав класичній боротьбі, В. І. Яцій та В. І. Ніколайчук, що створювали волейбольні команди. В 1983 році в селі Дачне відкривається філіал Біляївської ДЮСШ з футболу, що дало змогу подальшого розвитку футболу серед дітей та юнаків. Юнацька команда Дачного неодноразово ставала чемпіоном району. Учасники футбольної команди в різні роки брали участь в першості області серед команд ДЮСШ в складі збірної району. Після закінчення Одеського педагогічного інституту в Дачненську ЗОШ №2 у 1984 році викладачем фізкультури прийшов О. С. Мохнацький. Завдяки його роботі активізувалось спортивне життя в селі. За сумісництвом Олександр Станіславович працював інструктором зі спорту в радгоспі «Дачна». Ним організована футбольна чоловіча команда. Перші учасники команди: Ю. Новіков, М. Новіков, Ю. Костиренко, В. Жученко, О. Похилюк. Вже починаючи з 1982 року, спортивний колектив виборює призові місця в районі та області, зокрема, у 1983 році посів перше місце в обласній спартакіаді з футболу; у 1989 виборов перше місце в обласній спартакіаді з футболу; у 1990 зайняв перше місце першості району з футболу; в 1984, 1985, 1986, 1987 та 1988 роках команда посіла перше місце в районній першості з футболу «Шкіряний м'яч». В 1988 році виборола перше місце в обласній першості. В 2004 році юнацька команда бере участь у Всеукраїнському фестивалі «Даруймо радість дітям» та посідає третє місце. В 2005 році посідає четверте місце. В 2006 році стає переможцем фестивалю. Є в селі дівоча футбольна команда, яка в 2004 році на Всеукраїнському фестивалі «Даруймо радість дітям» стала чемпіоном України. З 2010 року в Дачному відкрито філіал Біляївської ДЮСШ з класичного боксу, вихованці якого є чемпіона-

ми обласних та районних змагань. В спортивних секціях займається понад сто п'ятдесят чоловік.

Ви пам'ятаєте, чому в середині ХІХ століття саме на території сучасного села Дачне будували свої дачні котеджі одеські багатії? А тому, що вони вважали, буцімто кордон між морським та степовим повітрям дуже корисний для здоров'я. Судячи з того, скільки талановитих та активних людей народилось в Дачному, це повітря впливає не тільки на укріплення здоров'я, а також розвиває творчі здібності. Сотні спортсменів, самодіяльних артистів, десятки народних поетів, талановитих музикантів і вчених зростила ця благодатна земля. В селі проживають: майстер спорту з панкратіону, засновник та головний редактор журналу «Мангуст» Л. Б. Мусалєян; чемпіон України з Годзю-рю, карате-до та рю-кю КОБУДО С. С. Воронюк; селекціонер, кандидат біологічних наук, автор багатьох сортів зимостійкої озимої пшениці, сорти якої районовані по території всієї України та малого зарубіжжя, керівник приватного дослідного селекційного господарства «Бор» П. М. Артюшенко; ветерани педагогічної праці, аматори-квітникарі та садівники, популяризатори квітництва, які публікують свої роботи в журналі «Одеський дачник» З. А. Скотикайло та Н. П. Добряк; одна із перших підприємців села Я. І. Корінна, яка започаткувала малий бізнес в селі та відкрила мережу магазинів, її справу продовжують діти, сьогодні це розвинена мережа магазинів «Ядвіга», «Каштан», «Созвездие»; приватні підприємці, які в 2003 році на території села відкрили сучасний приватний ринок «Покрова» І. І. Коломієць та В. М. Коломієць, молодий підприємець Юлія Миколаївна Деменко відкрила приватну школу раннього розвитку дитини «Кроха», яка користується великою популярністю у дітей та батьків. В селі є народні поети: А. Головка, В. Серкевич; лауреат премії Адама Міцкевича, член асоціації письменників Північної Америки,

Футбольна команда села (перший зліва тренер І. О. Мохнацький, перший праворуч О. С. Мохнацький)

Учасники філіалу Біляївської ДЮСШ з класичного боксу (перший праворуч М. В. Разумов)

нагороджений муніципальною премією імені Паустовського Л. М. Заславський, дипломант Першого ступеня літературного конкурсу «Осінь Бірзули» Євгенія Заславська, яка має також муніципальну премію імені Паустовського; поети-аматори: Т. Штирляєва, Н. Біла, Н. Сєвцова, Л. Кальянова, до віршу якої «Моє село» музику написав А. Зернін, та інші. В селі проживають п'ять матерів-героїнь, які отримали це звання за часів незалежності України: Т. Войтенко, В. Максименко, І. Любінецька, Г. Ореховська, Л. Лисогор. Двадцять дев'ять сімей села Дачне виховують дітей-близнюків (всього 58 дітей).

Всі ці нащадки козацького роду не обділені увагою сільської ради і мають змогу виявити свої таланти не тільки під час конкурсів, фестивалів та змагань різного рівня, а також під час спільних свят, які організовує Дачненська сільська рада. Серед найпопулярніших святкування першість належить Дню Перемоги, Дню села, Покрові Пресвятої Богородиці, на честь якої освячена церква села і з якою збігається День українського козацтва. Коли у 1925 році в Гниляково було створено сільську раду, їй підпорядкували села Холодна Балка та Алтестове. Протягом майже шістдесяти років вони то відокремлювались від Гниляківської сільської ради, то знов їй підпорядковувались, аж доки у 1982 році було остаточно створено Холоднобалківську сільраду, а територія Дачненської сільської ради обмежилась землями села Дачне. Головами сільської ради у різні часи були: Микола Соловійов, А. М. Баткібаєв, П. Г. Марущак, А. В. Старостіна, В. І. Яцій, Б. Ф. Поліщук, з листопада 2010 року по теперішній час посаду сільського голови обіймає Руслан Сергійович Сич.

Повернімося до витоків і нагадаємо, що від початку село отримало назву Гниляково, а неподалік для заможних городян будувались дачі, це місце стали називати Дачне. Згодом в результаті розбудови обох поселень вони фактично

з'єдналися і назріла необхідність підтвердити це документально. У 1967 році Верховна Рада УРСР ухвалює постанову про зміни в адміністративно-територіальному поділі, серед яких йшлося також про об'єднання населених пунктів. На підставі цього документу ухвалюється і відповідне рішення Одеського облвиконкому від 12 вересня 1967 року по Біляївському району: «Селище Дачне і село Гниляково Гниляківської сільради об'єднати в село Дачне». Саме відтоді згідно з назвою села сільрада отримує назву Дачненської. Дачне знаходиться в двадцяти двох кілометрах від Одеси та в шістдесяти кілометрах від Біляївки. Територія Дачненської сільради складає 7633 гектари. Загальна кількість домогосподарств 3177, в основному індивідуальних житлових забудов. Населення налічує майже дев'ять тисяч осіб. Тривоги, пов'язані з розпаюванням, залишилися позаду, пайовикам видано державні акти права власності на землю, майнові сертифікати: 382 особи отримали таким чином земельні частки у розмірі 6,29 гектара. Лісів немає, але через поля пролягають лісосмуги, засаджені в період Радянської влади. Питною водою село небагате. В місцевих колодязях вода гірко-солоня, тому майже в кожному дворі є цистерна, яка заповнюється привозною водою, а також з діючого водогону від станції «Дністер», який поновлено в червні 2011 року та на даний час проведено водогінні мережі по всьому селу. На території Дачненської сільради, окрім тих підприємств, про які ми вже розповіли, ефективно працюють: відділення селекційного інституту (СГУ НУНС), де проводяться селекційно-дослідні роботи, ЗАТ «Селена», яке займається виробництвом та доведенням до посівних кондицій насіння зернових культур, селекційне господарство «Бор», дванадцять фермерських господарств та інші. При сільській раді створено комунальне підприємство Дачненський сількомунгосп, який надає населенню комунальні послуги.

Готельно-торгівельний комплекс «Гостинний двір»

Сільський голова Р. С. Сич та колектив працівників Дачненської сільської ради (2011 рік)

ІЛЛІНСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Любіть Україну, як сонце, любіть,
Як вітер, і трави, і води.
В годину щасливу і в радості мить,
Любіть у годину негоди.*
В. Сосюра

Коли ви потрапляєте у Міжлимання, куди б ви не їхали, вам не оминати Іллінку. Місце, яке завжди притягувало людей і досить часто ставало центром визначних подій, в усякому разі, з другої половини XVIII століття, тобто із жовтневого Указу 1743 року Государині Імператриці Єлизавети Першої «Про приєднання Дикого поля до Російської імперії». Саме з нього розпочалося освоєння земель, що лежать між Дністром та Бугом. Але за тридцять років ці землі знову відійшли до Туреччини. Протягом другої половини XVIII століття Росія двічі вела кровопролитні війни з Туреччиною за відвоювання Північного Причорномор'я та здобуття вільного виходу до Чорного та Азовського морів, які зрештою увінчалися повною перемогою. 26 грудня 1793 року Катеринославському губернатору В. В. Каховському надійшов Указ Імператриці Катерини II «Про заселення земель новопридбаних... між річками Дністер і Буг лежачих». У 1796 році південь України став називатись Новоросійською губернією, а у 1797 році землі Міжлимання від сьогоднішньої Котовки до Старої Еметівки залишалися у володінні держави. Відтоді і починається розквіт Іллінки того часу. А відбувалось все казково швидко.

У 1809 році цю землю отримав граф Іллінський і у 1810 році заснував слободи Іллінка і Августівка. Сюди з села Великий Луг Херсонської губернії було переселено 12 родин. За клопотанням графа для зручності сполучення з Одеським та Ананьївським повітами було прокладено Балтську комерційну дорогу, а поштова станція була відкрита у зручному місці, в двадцяти двох верстах від Одеси, в маєткуні Іллінка. У зв'язку з нестачею прісної води в Міжлиманні за розпорядженням графа М. С. Воронцова було ухвалено рішення про побудову на Балтській дорозі першого артезіанського фонтану. Звісно, перша свердловина була пробурена в Іллінці. Вона почала давати води до тисячі відер за 12 годин. Уявіть собі! Саме в селі Іллінка з'явився перший артезіанський колодязь в Російській імперії. Граф Воронцов серед інших об'єктів Одеського повіту велику увагу приділяв Балтській дорозі, а найбільше турбувався про будівництво в Новоросійському краї та Одесі артезіанських фонтанів. Перед пуском свердловини Михайло Семенович особисто оглянув колодязь і залишився задоволеним. Тим же літом в Іллінці було освячено

Свято-Іллінську церкву, там разом з Августівкою вже проживало більше чотирьохсот жителів.

У населеному пункті на перехресті всіх удачливих доріг, яке отримало статус містечка, кількість мешканців постійно зростала. Тому не дивно, що через три десятка років на Іллінку знову чекала значна подія: 7 липня 1861 року відбулося відкриття Іллінської волості. В книзі «Список населенных мест Херсонской губернии и статистические данные о каждом поселении» повідомляється, що на 1892 рік в селі Іллінка Іллінської волості Одеського повіту Херсонської губернії було 93 родини, включаючи священика Феоктиста Сулиму, який мав сина та дружину, жив в церковному домі, мав комору і льох. При церкві був церковним сторожем Феодосій Драненко з окладом 70 карбованців на рік. На 1896 рік в Іллінці вже налічується 72 двора, в яких проживали 242 чоловіки і 240 жінок. Землевласником на той час був Олександр Русов, який мав 2800 десятин землі. Мешканці містечка користувались поштовою і земською станціями.

В лютому 1918 року в Іллінці була встановлена Радянська влада, а першими головами сільської ради були Блакитний, потім Шрайман. В період Громадянської війни житель села більшовик Микола Чорний організував із бідняків та працівників шахти загін, який вів боротьбу проти банд «Зеленого» та «Марусі», захищаючи цим жителів села. Були організовані ревкоми та комнезами. У 1920 році землі німецьких колоністів

В 1990 році розпочалась робота по відбудові Свято-Іллінського храму, в якому нині відновлено богослужіння

Генців і багатих односельчан були відібрані і передані всім жителям села. На кожного члена сім'ї видано по 2,5 гектара землі. Родини були багатодітними, не кожна сім'я могла обробити землю, тому стали об'єднуватися без понукань задовго до організації колгоспів. Вагомим фактором із історії населених пунктів Іллінської сільської ради була організація у 1922 році комуни в селі Чапаєве, яка стала першою школою колективного обробітку землі задовго до організації колгоспів. В цьому теж проявився здоровий глузд мешканців Іллінки, здатність знаходити рішення, прийнятні для родини і всієї спільноти на даний час. Мабуть, саме іллінці одними з перших зорганізувалися для спільного обробітку землі, не чекаючи ТСОЗів. Перший партійний осередок в селі виник в 1920 році, комсомольська організація з'явилась в 1926 році, першими комсомольськими працівниками були О. Смоляр та В. Тарасенко.

Колгосп в селі Іллінка було організовано у 1930 році. Справу організації першої артіль було доручено комуністу двадцятип'ятитисячнику Абраму Гершковичу Флігелю. Називався колгосп «ІІІ Інтернаціонал». Колективізація проходила не дуже складно, адже люди розуміли, що разом вижити легше. Як розповідають старожили, спочатку було тяжко. Був впроваджений трудовень, за яким платили по 50 копійок в кінці року. Плату віддавали продукцією, яку вирощували: зерном, картоплею, виноградом. Село бурхливо переживало цей великий перелом у своєму житті. Прихильників колективізації ставало дедалі більше, але чимало було й тих, хто не хотів вступати до колективних господарств, дві родини були розкуркулені. Комуністи і комсомольці розвернули широку роз'яснювальну роботу. Значно посилилась діяльність сільської ради і комнезаму. В процесі колективізації в Іллінці не обійшлося і без істотних хиб, одною з яких було порушення принципу добровільності в цій справі. Але ж нові шляхи були невідомі.

Вдячні жителі Іллінки
пам'ятають героїв Великої Вітчизняної війни

Для поліпшення організації праці в колгоспі створювались постійні виробничі бригади, за якими закріплювались ділянки землі, тяглова сила, інвентар. Створювались ланки всередині бригад, запроваджувались норми виробітку. Помітно піднялась трудова дисципліна. Кожен колгоспник у 1936 році виробив по 225 трудовнів. У 1939 році було одержано найвищий врожай по району. В колгоспі вже були тваринницькі ферми для корів, овець, свиней. В 1940 році було зібрано по 100 пудів зерна з гектара. Голові колгоспу А. Г. Флігелю за великі успіхи в розвитку сільського господарства державою присвоєно звання Героя Соціалістичної праці. Люди жили добре, молодим на весілля колгосп виділяв гроші і продукти. З підвищенням рівня життя на селі багато уваги приділялося культурно-освітній роботі: працює бібліотека, хати-читальні. Комсомольці випускали колгоспну стінгазету. З числа ентузіастів, засновників колгоспу, вирости бригади: рільники, садоводи, городники, тваринники. Поліпшувався досвід, відбувалась спеціалізація. У довоєнні роки колгосп перетворився у велике багатогалузеве господарство, яке мало досягнення в усіх галузях.

Велика Вітчизняна війна, як шаблею, розрізала життя на довоєнне і повоєнне і відкинула усі здобутки далеко назад. Через Іллінку проходив важливий рубіж Східного сектора оборони Одеси. Очевидці розповідають: «В перший день війни майже всі були в степу, де складали сіно. Раптом налетіли літаки і почали бомбити. Всі люди кинули роботу і побігли у село. Налякані колгоспники бігли городами, вуличками. Коли прибігли до двора Юрія Донценка, то побачили яму від бомби. Біля вирваної ями лежало двоє дітей, яким було по чотири роки. Це були Анатолій і Олександр Донценки. Люди були дуже налякані і почали ховатися в шахтах». Ховались не всі, багато селян брало участь у копанні окопів за містом. На їх спорудженні іллінці працювали півтора місяці, в той же період треба було збирати врожай на полі, отже працювали з ранку до вечора кожного дня. Урожай у 1941 році зародив на славу, але збирати довелось самим жінкам, адже чоловіки пішли на захист Вітчизни.

У серпні 1941 року в село прибули румуни, які хазяйнували тут протягом трьох років. Очевидці розповідають, що румуни ганялись за дівчатами і хлопцями, котрим виповнилось 17—18 років, забираючи їх. Батьки хвилювалися за долю своїх дітей. Вони вдавались до того, що замурували їх каменем, залишаючи тільки отвір, щоб можна було нагодувати. Фашисти ходили по всьому селу, по господарствах, забирали худобу, збирали ячєкка. Більше того, вони били людей і знущались над їх гідністю. Був створений жандармський пост, встановлено жорстокий окупаційний режим. Населенню категорично заборонялося переходити в інші населені пункти. Під час

війни були і зрадники. Поліцаї, які видавали односельчан за найменшу провину, стали на бік окупаційної влади. Окупанти спробували в селі організувати так звану «трудоу общину», на чолі з румунським чиновником, в якій запровадили рабську працю. Проте селяни ховали від ворогів продовольство, саботували заходи властей щодо сільськогосподарських робіт. Великої шкоди ворогам завдавали сільські месники, які збирали і передавали інформацію, виводили з ладу обладнання, інформували населення про дії радянських військ, які дедалі ставали все успішнішими. А почалось все ще під час запеклих боїв оборони Одеси. В селі організувався партизанський загін, який називали «стрілки». До загону входили: Пантелій Омельченко, Олександр Глотенко, Василь Руднев, Філя Бібін, Микола Захаров, Володимир Захаров, Микола Мілованов, Леонід Бондарчук, Анатолій Мілованов і багато інших, що не змирились і шкодили ворогові, як могли, будучи в числі багатьох мешканців Біляївського району, які наближали Перемогу.

10 квітня 1944 року село було звільнено від загарбників воїнами 25-ї Чапаєвської дивізії. А в цей час велика кількість жителів Іллінки вела боротьбу на різних фронтах. Більше двохсот іллінців нагороджено орденами і медалями за ратний подвиг. 104 жителі села віддали своє життя на полі брані за щастя людей. Вдячні жителі села свято бережуть пам'ять про загиблих односельчан. На їх честь в селі споруджено пам'ятник. На братській могилі встановлено меморіальну дошку. Проводяться роботи з пошуку невстановлених імен полеглих. Восени 2012 року відбулося перепоховання останків воїнів Великої Вітчизняної війни, розстріляних окупантами.

Війна нанесла економіці колгоспу значні збитки. За час окупації села загарбники зруйнували господарство, вивезли сільськогосподарський реманент, забрали худобу, коней, розгромили житловий фонд. В 1944 році почалася відбудова. В господарстві не вистачало машин, робочої сили, насіння, худоби тощо. Весь тягар весняних та літніх робіт лежав на плечах жінок і підлітків. Під час війни у полі працювало 3 трактори, вони продовжували працювати. За кермом були Онисько Іванович Рекша, Федір Олександрович Драненко, Іван Іванович Драненко, вони втрьох в той рік обробляли землю. Після переможного закінчення Великої Вітчизняної війни до села повернулися демобілізовані воїни. Ставало більше робочих рук. Дякуючи ентузіазму жителів села і допомозі обласного комітету партії, активно розпочались польові роботи. Колгосп був забезпечений посівним матеріалом, присланим із Оренбурзької області РРФСР. Але початок відбудови села збігався з надзвичайно тяжким явищем. Голод ускладнив відновлення економічного життя.

Після закінчення Другої світової війни продовжували вмирати від ран учасники боїв. Поля господарства, узбіччя доріг, були «нашпиговані» такою кількістю вибухових пристроїв, що у п'ятдесяті роки від них постійно гинули люди, особливо діти. Тяжким наслідком війни було масове сирітство. Багато дітей лишилось без батьків. Катастрофічно погіршились побутові умови. Деякі люди мешкали у хлівах з худобою, яка гріла їх своїм теплом. Ті роки для Одещини і ряду інших центральних та південних областей України були несприятливими за погодними умовами: засуха, неврожаї, недорід. Пелагія Іллівна, жителька села, яка народилась в 1916 році, розповідала, що степи навколо були голі. Навіть травинки не було, щоб зірвати. Перша повоєнна зима виявилась малосніжною, а весна і початок літа посушливими. Урожайність зернових у колгоспі була меншою чотирьох центнерів з гектара, валовий збір зерна у три рази був нижчий, ніж у 1940 році. Почалася масова втеча колгоспників, особливо молодих, у промисловість, на транспорт, на будови. Люди покладали надію на присадибні ділянки, худобу. Але худоби, свиней, птиці на селі було дуже мало. В результаті селян нещадно душив голод, від нього пухли діти. Багато людей працювало на шахті, де давали денний пайок у 400 грамів хліба. Люди їли все, що попадало: котів, собак, ховрахів, яких ловили в степу. Багато жителів села збирали кращі свої пожитки, зокрема одягу, їздили в інші області, щоб виміняти на продукти харчування. Загроза голодної смерті зникла лише після жнив 1947 року.

Трудове селянство все більше переконувалося, що тільки самовідданою працею кожного можна подолати розруху. Вже після 1953 року вироблено цілий ряд заходів, які стали великим поштовхом у розвитку колгоспу. Велику активність проявляли ветерани Великої Вітчизняної війни. Вони дні і ночі проводили своє життя на трудовому фронті. Орали, засівали, збирали врожаї, будували, тобто

Ветерани Великої Вітчизняної війни села Іллінка святкують 30-річчя Перемоги

все піднімали з руїн, за себе і за тих, хто поліг на полі брані. Серед них: бригадир колгоспу Дмитро Костянтинович Ковальчук, Арсентій Іванович Руднев, Григорій Чорний, Сергій Федорович Глотенко, Василь Сердюков, Юрій Дмитрович Кравчук, Григорій Іванович Тимофієв, Василь Якович Лапін, Надія Григорівна Онуфрійчук, Олексій Михайлович Руднев, Дмитро Федорович Яцков, Василь Олексійович Лукинчук. Вони піднімали сільське господарство, упорядковували своє село. На сьогоднішній день зменшується їх чисельність, але заслуга в досягненні високих показників у розвитку всіх галузей виробництва господарства належала цим людям, у яких, крім бойових нагород, з'явилися і трудові.

15 червня 1958 року головою колгоспу імені Чапаєва обирають Трохима Олександровича Мельника, який очолював господарство майже 30 років. До колгоспу входили села Іллінка, Ковалівка, Морозівка, Еметівка, Маринівка, Кошари, Чапаєве. Правління знаходилося в Чапаєвому. Чудовий організатор, вчений-агроном, Трохим Олександрович прискіпливо добирав спеціалістів господарства і в кінці кінців організував міцно збиту команду, яка і вивела колгосп в мільйонери. Талановитий керівник, дуже вимогливий, але справедливий, був і психологом, і довіреною людиною кожного односельця. Його цікавило все: що ти за людина, де живеш, як живеш, що потрібно для того, щоб ти працював від зорі до зорі, як і він сам. Його робочий день починався о п'ятій ранку, чого він вимагав і від спеціалістів. За час його правління в селі було заасфальтовано всі основні вулиці. Для великої рогатої худоби, якої налічувалось 1850 голів, побудовано тваринницькі ферми з освітленням та сучасною механізацією: транспортерами для прибирання гною, водопоїлками, кормоцехами для переробки грубих кормів в гранули, для запарювання і роздачі концентрованих (зернових) кормів. Заасфальтовані вигульні двори та літні

стігла. До речі, літні стійла були з покриттям та механізовані. Свиноферми на 4000 голів теж були освітлені. Всі процеси механізовано. До ферми вела асфальтована дорога. Було зведено будинок для тваринників з кабінетами для спеціалістів, актовим залом, амбулаторією, перукарнею, сауною, продуктовим магазином. Побудовано тракторний стан з боксами для тракторів, заправку, майстерню, будинок відпочинку для механізаторів, нову контору колгоспу, в якій спеціалістам кожної галузі виділено кабінети, радіовузл. Поряд з конторою була заасфальтована площа під автогараж з боксами для машин, збудовані: двоповерхова майстерня, столярний цех, великі склади під зерно та іншу сільськогосподарську продукцію. Все це об'єднано в єдиний ансамбль з однією прохідною. В колгоспі працювали лісопилний та виноробний цехи, цех з виготовлення вапна, в селі Чапаєве був свій млин та маслобойня, в селі Ковалівка функціонувала птахофабрика на п'ять тисяч курей.

Важко доводилось працювати трудівникам полів і ферм. По всьому Міжліманню не було води. Тоді Трохим Мельник почав розробляти проект побудови водопроводу. Поїхав до Москви на зустріч з М. О. Косигінім, який дозволив виділити п'ять мільйонів карбованців на будівництво водопроводу від Жевахової гори, що в місті Одеса, до села Маринівка. Цей водопровід та дві станції для перекачки води будували 12 років. Не раз знову доводилося Трохиму Олександровичу їздити до Москви, Києва та інших міст Радянського Союзу, щоб забезпечити будівництво трубами та іншими матеріалами.

Завдяки організаторським здібностям, наполегливості та умінню Т. О. Мельника, діловитості правління комуні вдалося відбудувати село. На 1 січня 1971 року в селі Іллінка вже нараховувалось 408 дворів, в яких проживало 1156 жителів. Іллінській сільській раді були підпорядковані також 198 дворів та 618 жителів інших сіл,

Голова колгоспу Т. О. Мельник вручає державну нагороду передовому механізатору С. М. Драненку

Перегови механізатори колгоспу імені Чапаєва під час Свята обжинок

в тому числі: 21 двір та 69 осіб села Берегове, 81 двір та 240 жителів села Нова Еметівка, 31 двір та 106 осіб Старої Еметівки, 82 двори і 276 осіб Чоботарівки, 20 дворів і 79 жителів села Чапаєве, 88 дворів і 310 жителів Ковалівки, 120 дворів та 450 мешканців Нової Ковалівки. В селі Нова Ковалівка розмістилась Іллінська дільниця Одеського шахтоуправління, яка мала чотири шахти і відкритий кар'єр по видобутку каменю-черепашника. В тому ж році відбувся поділ і утворилося два колгоспи, підпорядковані Іллінській сільській раді. В колгоспі імені Чапаєва залишились села: Іллінка, Ковалівка, Чоботарівка, Морозівка. До колгоспу «Жовтень» відійшли такі села Міжлимання: Маринівка, Нова Еметівка, Стара Еметівка, Берегове.

У 1972 році за досягнуті успіхи у перевиконанні завдання по виробництву тваринницької продукції колгосп імені Чапаєва нагороджено Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ, а кращі трудівники колгоспу нагороджені державними нагородами. Завідуючого свинофермою бригади №1 Костянтина Пилиповича Антонщука нагороджено орденом Жовтневої Революції. Серед передових свинарок, які нагороджувались грамотами та цінними подарунками, були: Віра Михайлівна Драненко, Марія Петрівна Шурман, Ніна Никонівна Бондарчук, Валентина Миколаївна Захарова, Валентина Павлівна Горечко, Лідія Андріївна Драненко, яка взяла участь у Виставці досягнень народного господарства СРСР. Передовою телятницею була Г. М. Юзак, яка весь час працювала на вирощуванні телят, домагалась високих приростів живої ваги, не допускала падежу в своїй групі. За добросовісне ставлення до праці вона нагороджувалась грамотами та цінними подарунками правління колгоспу, районного комітету партії, Міністерства сільського господарства України. Ганна Миколаївна брала участь у Виставці досягнень народного господарства СРСР, була переможцем соціалістичного змагання 1973, 1974, 1975, 1979, 1980, 1981 років. Передовими доярками були: Зінаїда Іванівна Ковальчук, Ніна Яківна Стеценко, Надія Іванівна Матвейчук, Любов Юріївна Донденко, Ніна Іванівна Робова, Оляна Іванівна Дубиненко. Вони були прикладом в роботі.

На 1975 рік колгосп імені Чапаєва мав 3857 гектарів землі, із них 3460 гектарів сільськогосподарських угідь. Колгосп був розподілений на дві комплексні бригади, одна базувалась в селах Іллінка та Ковалівка, друга була розміщена в селах: Чоботарівка, Чапаєве, Морозівка. Господарство мало спеціалізацію зерно-молочного напрямку з нахилом виноградарства, маючи також допоміжні підприємства: млин, виноробню, вапняне виробництво, чотири ремонтні майстерні. В усіх

здобутках господарства активну роль відіграла партійна організація. Дві третини комуністів працювали безпосередньо на виробництві. Самовідданою працею здобули собі славу бригадир Олександр Васильович Мирза, який раніше працював головою комуні. Проявляв він турботу і про культурний відпочинок своїх працівників ферм, полів, вчителів школи. Багато зусиль проявили у роботі і бригадири Д. К. Ковальчук, Д. П. Чеботарьов, Г. Я. Тихоненко, А. І. Темченко, Н. В. Антощук, Шурман. Передовими водіями колгоспу були І. В. Бондарчук, І. Чашніков, І. С. Глуцук. Довгий час на колгоспну дошку Пошани були занесені імена цих невтомних, добросовісних хліборобів. Великою пошаною і авторитетом користувались вони серед трудівників села.

З метою подальшого підвищення урожайності сільськогосподарських культур у колгоспі стала працювати школа передового досвіду. В школі проводились теоретичні та практичні заняття досвідченими спеціалістами сільськогосподарського виробництва: агрономами, зоотехніками, економістами. До читання лекцій і надання практичної допомоги залучались працівники одеських вищих учбових закладів. Набуті знання, впровадження механізації та застосування мінеральних та органічних добрив давали змогу отримувати високі урожаї. Іллінські степи колосились буйними хлібами. Це була мрія і мета головного агронома колгоспу імені Чапаєва Григорія Митрофановича Паламарчука, який 25 років пропрацював в даному колгоспі і успішно втілював свою мрію в життя. Господарство з кожним роком міцніло. Піднімалась економіка завдяки заходам організаційно-господарського характеру, механізації, сталим сівозмінам. Діяльність всіх громадських організацій сприяла удосконаленню і розвитку колгоспної демократії. Загальні збори колгоспу вирішували важливі питання розвитку села. На них обговорюються актуальні проблеми,

Учні Іллінської середньої школи допомагають збирати урожай колгоспу імені Чапаєва

встановлюються пенсії ветеранам колгоспної праці, вирішуються питання нормування і оплати праці. Грошова оплата поєднується з натуральною. Колгоспники одержують оплачувані відпустки, мають можливість відпочивати по безкоштовних путівках у санаторіях та будинках відпочинку. Високі і сталі урожаї сільськогосподарських культур, все зростаючий рівень м'ясо-молочної продукції зумовили високі доходи, які йшли на розбудову населених пунктів.

На території колгоспу розміщувалось дві школи, початкова діяла в селі Ковалівка і середня розташовувалась в селі Іллінка, бібліотека на 7276 екземплярів книжкового фонду. В селі Ковалівка з'явилась школа-комплект, де працювало два вчителі, а місцеве відділення колгоспу імені Чапаєва підтримувало з нею тісний зв'язок. Учні школи з учителями завжди надавали посильну допомогу господарству у збиранні овочів, фруктів та винограду. Кожен рік працював табір праці і відпочинку для школярів. П'яту трудову і оздоровчу чверть продовжували учні на березі лиману в ошатних будиночках. Цілодобово чергування в таборі несли учителі школи. За традицією, під час свята Першого дзвоника, колгосп імені Чапаєва відзначав за добросовісну працю учнів, їм вручали грамоти, цінні подарунки. Правління колгоспу давало випускникам школи направлення до вищих, середніх та спеціальних учбових закладів. Колгоспних стипендіатів чекали у рідному колгоспі висококваліфікованими спеціалістами, забезпечували їх робочими місцями та квартирами. Але не завжди було так. Повернімося у 1870 рік, аби згадати історію освіти на території Іллінської сільської ради. В селі Іллінка було відкрито першу школу при чисельності населення в селі 275 душ. У школі навчалися 17 хлопчиків і одна дівчинка. На школу всього виділялося 90 рублів в рік, 60 рублів з яких отримував вчитель. З 1891 по 1914 роки церковно-приходська школа Іллінки майже

в кожному навчальному році визнавалась однією із кращих та зручних в Одеському уїзді і була застрахована. З 1898 року законовчителем був священик Феоктист Сулима, а вчителював Ісидор Берський. Упродовж цих років проводились релігійно-моральні читання учителем В. Коцюбенком, який згодом керував учбовим процесом.

У квітні 1909 року Одеська земська управа планує побудувати в Іллінці земську школу і звертається з проханням про відведення для цього ділянки, бажано на рівному місці зі зручним під'їздом. Треба відзначити, що будь-які рішення в Іллінці ухвалювалися тільки на засіданнях двома третинами голосів домогосподарників, які мали право голосу. Так от, Одеська управа звернулася до громади села Іллінка 25 квітня, а вже 3 травня, буквально за тиждень, вийшов Наказ № 10 Іллінської сільської спільноти «Про відвід ділянки землі для земської школи». На засіданні із вісімдесяти присутніми були 56 домогосподарників, тобто не менше двох третин. 12 вересня 1909 року почались заняття, але у 1918 році, у зв'язку із неможливістю знайти кошти для опалювання будівлі, земську школу зливають із церковно-приходською і вчителів Віталію Коцюбенку доручається керування спільним навчальним процесом. На цьому згадки про церковно-приходську школу уриваються майже на 90 років. В 1990 році розпочалась робота по відновленню Свято-Іллінського храму, в якому нині відновлено богослужіння, в 2006 році при храмі почалось спорудження церковно-приходської школи, яка нині є діючою.

В селі Іллінка працював дитсадок на 30 місць, була в селі також і медична амбулаторія з зубним кабінетом і стаціонарним пологовим відділенням. Населенню надавали допомогу лікар і три медсестри. Фельдшерсько-акушерські пункти діяли в селах Морозівка та Нова Ковалівка. Приміщення Іллінської амбулаторії було побудовано до Великої Вітчизняної війни. Але

Директор школи К. Ф. Срібна вручає Похвальні листи відмінникам навчання

В День села у 2012 році, в центрі — депутат ВР України О. С. Пресман, перший праворуч отець Михайл

власного лікаря в селі не було. Сюди приїздили лікарі з Одеси і здійснювали прийом пацієнтів. Під час війни в приміщенні розташовувався штаб Румунської армії. Після війни споруду почали використовувати за призначенням, і медичну допомогу селянам надавала фельдшер, учасник Великої Вітчизняної війни Ганна Степанівна Солоденко. Нелегко їй було справлятися з навантаженням, адже послугами амбулаторії користувались сім населених пунктів Міжлимання. На початку сімдесятих Ганні Степанівні стало простіше, оскільки в амбулаторії почала працювати на постійній основі лікар-педіатр Раїса Павлівна Белова. За шість років роботи в Іллінці Р. П. Белової не було зареєстровано жодного випадку дитячої смертності. Після того, як Р. П. Белову перевели завідуючою лікарняною дільницею до Холодної Балки, обслуговування пацієнтів знову вели лікарі з Одеси, серед яких найчастіше приїздила Ірина Сушко. У вісімдесяти-дев'яності роки амбулаторією завідувала Валентина Трохимівна Третяк, їй допомагала незмінна А. С. Солоденко, яка звільнилась у 1985 році.

Працювали підприємства побутового обслуговування. Для обслуговування покупців налічувалось три магазини: продовольчий, промисловий, господарський. Працювало кафе, колгосп мав їдальню для колгоспників. В селі функціонували відділення зв'язку і ощадна каса. Колгосп за 10 років побудував і ввів в експлуатацію 44 квартири. Велося також індивідуальне будівництво.

На кошти колгоспу в Іллінці побудовано Будинок культури із залом на 400 місць і бібліотекою, в якій нарахувалось 9300 екземплярів книжкового фонду. В селі Ковалівка був клуб на 70 місць, в селі Чоботарівка працював клуб на 50 місць та бібліотека, де нарахувалось 4500 екземплярів книг. Всі позитивні зміни відбувались, коли господарство продовжував

очолювати Т. О. Мельник. Трохим Олександрович був не тільки умілим господарником, він дбайливо оберігав традиції села, підтримував дух колективізму і шанобливе ставлення до тих, хто уміє працювати. З великою повагою він ставився до кожного трудівника, до кожної сім'ї, бо вважав, що здорова та щаслива сім'я запорука сильного і заможного колгоспу. Кожного року після збирання зернових культур проводилось свято обжинків. На святі керівники господарства, зокрема Трохим Олександрович, дякували за працю кожному працівникові. Жива практично завершено. Зерно завезено на гармани, де очищується та досушується. Перше і найкраще зерно відправлено в засіки держави. Цю заповідь іллінці виконували і перевиконували вчасно. Асфальтовані вулиці, газифіковані будинки, в яких проживали люди, водопровід, Будинок культури, добротні ферми залишив Трохим Олександрович, виходячи у 1986 році на заслужений відпочинок, передаючи господарство молодому агроному з вищою освітою Миколі Михайловичу Боднарю, який працював головою колгоспу до вересня 1990 року, після чого був направлений на навчання до Вищої партійної школи. З вересня 1990 року по 1991 рік головою колгоспу обрано Володимира Івановича Мельника. З 1991 по 1993 рік господарство очолював Олександр Володимирович Малиновський. В цей період механізована бригада № 2, що в селі Морозівка, почала хазяйнувати окремо, організувавши господарство «Колос» під керівництвом С. І. Самохіна, орні землі колгоспу імені Чапаєва розділили між пайщиками, яких налічувалось 478 осіб, окрім того, виділили землю запасу для майбутніх поколінь. Сказати, що господарство зовсім припинило свою діяльність, не можна. У нові часи, в умовах іншої форми власності, люди намагаються при звичаїтис до нових виробничих відносин, віднайти для себе місце в житті і методи ефективного використання землі.

Іллінський будинок культури, побудований за кошти колгоспу імені Чапаєва

Приміщення Іллінської амбулаторії побудовано до Великої Вітчизняної війни (фото 70-х років ХХ століття)

Усі попередні десятиліття партійна організація правління колгоспу імені Чапаєва і Іллінська сільська рада працювали на одну ідею, разом намагались вирішувати першочергові завдання по благоустрою села, а після того, як господарство роздірилось на частини, що працювали в основному на себе, стало набагато важче покращувати інфраструктуру Іллінки, тримати в належній формі об'єкти культурно-освітнього напрямку. Було майже так само важко, як у роки становлення Радянської влади.

Перш ніж детальніше зупинитися на історії Іллінської сільської ради, маємо зауважити: перед окупацією був наказ все майно, трактори, комбайни, автомашини, коней, худобу по можливості евакуювати, не залишати ворогам, а всі важливі документи в колгоспах та сільських радах знищити, аби не дати загарбникам приводу переслідувати активістів. Саме тому подробиці про Іллінську сільську раду двадцятих-тридцятих років залишились, в основному, у спогадах очевидців. Ми знаємо тепер тільки імена або прізвища, і не всі. Так в сутінках історії загубились ініціали перших керівників Іллінської сільської ради Блакитного і Шраймана. Ще тривала Велика Вітчизняна, коли у квітні 1944 року, відразу після визволення від фашистів, Іллінська сільська рада відновила свою діяльність. Їй були підпорядковані населені пункти: Іллінка, Нова Ковалівка, Ковалівка, Чоботарівка, Чапаєве. З 1953 року, внаслідок нового розподілу, рада припинила своє існування, а села підпорядковувались Августівській сільській раді. У 1958 році на села Міжлімання знову чекали адміністративні зміни, і Іллінська сільрада відновила своє існування. За два роки по тому окрім названих вище сіл їй підпорядкувались села нинішньої Маринівської сільради: Маринівка, Нова Еметівка, Стара Еметівка. У 1989 році відбулось остаточне роз'єднання сільських рад і відтоді по сьогодні до Іллінської сільради відносяться наступні села:

Іллінка, Стара Ковалівка. Ковалівка, Чапаєве, Чоботарівка. За період з 1944 по 1989 рік очолювали раду: Анатолій Іванович Ткаченко, Володимир Коваленко, Іван Ігнатович Цепляев, Софія Іванівна Берлінська, Жанна Василівна Баранова, Григорій Петрович Срібний.

У листопаді 1989 році Іллінська сільська рада стала самостійною територіальною одиницею, а виконуючим обов'язки голови був Іван Петрович Грабовський. У квітні 1991 року відбулись вибори і на посаду сільського голови обрали Олександра Володимировича Маліновського, але ненадовго. Вже у вересні того року О. В. Маліновського на загальних зборах колгоспників обирають головою правління колгоспу імені Чапаєва. У зв'язку з цим на сьомій сесії Іллінської сільської ради 22-го скликання депутати обрали Леоніда Миколайовича Петрусевича для тимчасового виконання обов'язків сільського голови. У зв'язку з тяжкою хворобою Л. М. Петрусевича депутати сільради одноголосно обрали депутата Леоніда Яковича Лінника, який очолив Іллінську сільську раду з грудня 1992 року, його заступником стала Валентина Трохимівна Третяк, а секретарем залишилась Антоніна Федорівна Попович. У березні 1998 року сільським головою обрано Людмилу Миколаївну Бурхан. На виборах 2002 року сільським головою обрано Олену Олександрівну Дубиненко, яка обіймає посаду сільського голови по теперішній час і разом з усім депутатським корпусом переймається виробничими та соціальними проблемами села. Велику увагу вона приділяє військово-патріотичному вихованню молоді. Іллінці активну участь взяли в естафеті «Пам'ять». Важливою подією в житті села стало перепоховання останків бійців Радянської армії, які загинули під час оборони Одеси у 1941 році. У заходах взяли участь депутат Верховної Ради України Г. Л. Труханов, голова райради О. Ф. Семенов, інші гості та мешканці села, не байдужі до тих героїчних подій.

Працівники культури
у Новоковалівському сільському клубі

Під час перепоховання воїнів Радянської армії,
перший зліва — депутат ВР України Г. Л. Труханов

КАГАРЛИЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Я люблю своє рідне село,
Рідну землю, просту білу хату
І в душі відчуваю тепло,
Як прийду до вас, мамо і тату!*

В. Ставчанська

Історія заснування села тісно пов'язана з німецькою колонізацією, що була передумовою виникнення та розвитку багатьох сіл Біляївського району. Хутір Кагарлик розташувався поблизу Калудурової балки і перші згадки про нього припадають на 1853 рік. На відміну від сусідніх німецьких колоній поселення засноване пізніше, причому невеликою кількістю родин. Власного храму жителі не мали, школа теж була відсутня. Щодо назви існують різні версії, серед них поширена наступна: мешканці хутора вели заготовлю очерету: тонкий вони використовували для дахів під «щітку», а товстий пускали на паливо та огорожі і називали його «нагарлик». Втім, пройшло немало часу, поки сьогоднішня назва прижилася остаточно, оскільки місцеві жителі у середині XIX століття називали поселення німецькою мовою кожен на свій лад. У багатьох назва асоціювалась із джерельною водою: «вода в степу», «степове джерельце», «трьохкринична балка» тощо. Старожили розповідали, що на цьому хуторі була найсмачніша вода і брати її з криниць приходили навіть із сусідніх сіл. Джерельної води було у достатку, а річка через масток ніяка не протікала. Проходили дві польові дороги: одна вела із села Градениці до Одеси, інша пролягала між Мангеймом та Яськами. Спочатку земельне володіння навколо хутора належало Крістіану Фіксу, після його смерті спадкоємці продали хутір Григорію Йовві за 4560 карбованців сріблом, потім власники змінювалися ще декілька разів, але всі вони займалися лише землеробством. Наприклад, у 1873 році зі ста двадцяти десятин землі озимими було засіяно 35 десятин, а під яровою пшеницею був клин у 85 десятин. Власники, як правило, у своїх володіннях не проживали, за них господарювали їх представники. Так, за часів Г. О. Йовви в хуторі Кагарлик розпоряджався міщанин Іван Димковський.

За національним складом населення хутора Кагарлик поділялося на малоросів та німців. Німці-протестанти відвідували Фройдентальський приход, а малороси ходили в церкви Василівського та Троїцького православних приходів. Цікаво, що досить скоро родини ставали багатонаціональними, переймаючи традиції та звичаї одна в одної, навіть віру. Відомо, що німецька родина Єгера стала хрещеними дитини, яку хрестили у Троїцькому православному храмі. Згідно даних

за сповідальними записами на середину дев'яностих років в Кагарлику налічувався 21 будинок, проживали 46 чоловіків, 44 жінки, за заняттям із дев'яноста осіб 84 займалися хліборобством, 29 з них знали грамоту. Декілька наділів поблизу Кагарлика належали родині Стефана Луполо, одній з найбагатших у Біляївці. Стефан прожив у Кагарлику до 1952 року і був там похований, хоча, звісно, з 1918 року землею він уже не володів. У дев'яностих роках хутір Кагарлик входив до Мангеймської волості Одеського повіту, з 1925 року став селом і був підпорядкований Мангеймській сільській раді Фридрих-Енгельського району. В селі проживало 207 осіб (96 чоловіків та 111 жінок), які хазяйнували в сорока одному господарстві. Село складалося з трьох частин, між якими відстань була не менше кілометра: Щербанівський хутір, Кагарлик, Троїцький хутір. На кінець тридцятих років знову змінюється територіальний устрій, відтоді Кагарлик входить до складу Біляївського району. На цей період у селі проживають, в основному, німецькі родини, було декілька змішаних, молдавських та українських. Одна з німецьких родин була нащадком перших поселенців Кагарлика середини XIX століття: Григорія Єгера, який із дружиною Магдаленою мав п'ятеро дітей. Один з синів, Олександр, був учасником бойових дій у Великій Вітчизняній війні, брав активну участь в агітації серед мешканців інших областей України, аби вони переселилися на постійне місце проживання до Кагарлика,

Доньки одного з перших поселенців Йогана Штро

зруйнованого та спустошеного війною. У жовтні 1978 року пішов з життя і похований на місцевому цвинтарі. Змішаною родиною були молдованин з Паланки Матвій Гидирим і німкеня Роза. Брат Матвія теж одружився з німкенею, в обох родинах було по кілька дітей. Серед українських родин цікавою була сім'я Вовченків, що у 1929 році переселилися у Кагарлик з Біляївки. У 1943 році син Андрій загинув, сам Микола Якович був учасником бойових дій, воював рядовим стрільком, а у березні 1945 року пропав без вісті. В якомусь куточку землі до могили невідомого солдата приносять квіти ніколи не знайомі йому люди, а в Кагарлику продовжується рід Вовченків, тут проживають його діти і онуки, які покладають квіти до пам'ятника воїну-визволителю, що споруджений у Кагарлику на честь таких воїнів, як Микола Вовченко, але уродженців інших країн.

22 червня 1941 року фашистська Німеччина напала на Радянський Союз, а вже на початку серпня зав'язалися жорстокі бої на підступах до Одеси. Ганна Чубренко, корінна мешканка Кагарлика, уроджена Гидирим, описала свої враження про події в Кагарлику у перші дні війни: *«На початок війни мені виповнилось 12 років. Пам'ятаю, що в перший місяць війни німецькі літаки не бомбили село, знали, що тут проживають німецькі поселенці. Неподалік цвинтаря був розташований бліндаж, де жили матроси. Коло бліндажа стояла вишка. Одного літнього дня матрос випустив автоматну чергу в німецький літак. Це розлютило німців і вони почали «скидати» бомби на село. Загорілися хати Штро, Крауса, Шеля та української родини Пухленка. Коли вже йшли бої на території Кагарлика, ми сиділи в льоху, а радянські солдати передавали нам воду та їжу, тому що вийти було неможливо...»* Бої були безперервними. Продовжуючи наступ по всьому фронту, ворог вирішив переважаючими силами прорвати одну з ділянок оборони, аби проникнути до Одеси. Гітлерівцям це вдалося біля

Кагарлика. Протягом двох днів село переходило з рук в руки, але до кінця дня 15 серпня гітлерівцям вдалося захопити південну околицю Кагарлика. Льотчик 69-го авіаційного винищувального полку О. Т. Череватенко, який був удостоєний звання Героя Радянського Союзу за оборону Одеси, писав у своїх спогадах: *«В середині серпня гарячі бої проходили в районі села Кагарлик. Несучи великі втрати, неприятель підкидав все нові сили і здійснював атаку за атакою. Ми з повітря підтримували відважних воїнів. Вранці шестірка наших винищувачів, яку вів Юрій Рикачов, взяла курс на південно-захід: мали нанести штурмовий удар по супротивнику і допомогти нашим військам відбити село Кагарлик».* Включно до 19 серпня тривали запеклі бої, але сили були нерівні. В першому бойовому донесенні штабу ООР (Одеський оборонний район, створений вранці 19 серпня для підсилення оборони міста) говорилось: *«Війська оборонного району 18 і 19 серпня вели особливо напружені бої зі значними силами супротивника, що наніс головний удар в напрямку Кагарлика та Карлсталя. Ввівши у бій до шести піхотних, огнієї кавалерійської дивізії і огнієї бронеполку, супротивник до кінця 19 серпня прорвав фронт ділянки Кагарлик — Біляївка. Наші частини, несучи значні втрати в особовому складі і матеріальній частині, з боєм затримують ворога...»* В 287 полку 25 Чапаєвської стрілецької дивізії та в 136 запасному стрілецькому полку в ротах залишилось не більше тридцяти бійців. Радянські війська не змогли утриматися на вказаних Ставкою рубежах. 19 серпня ворог ввірвався в Біляївку. Тут буде доречним знову звернутися до спогадів свідка подій Г. А. Чубренко: *«Багато днів йшла битва. Радянські війська відступили. Румунське командування наказало місцевим жителям збирати загиблих (румунських, німецьких та радянських воїнів) та хоронити. Де знаходили трупи, там і ховали (найчастіше в окопах). Від*

Вже декілька поколінь юних кагарличан беруть участь у Вахті пам'яті

Пам'ятник воїнам-визволителям став місцем поклоніння для кагарличан

серпневої спеки трупи дуже швидко розкладалися та лопали. Після битви в селі жодного воїна не залишилось: радянські війська відступали, а німці та румуни наступали на Одесу. В селі Василівка розміщувалася румунська комендатура. А в селі Мангейм була військова присутність німецького командування, в обох селах були розквартировані солдати. В ті дні мені виповнилось 12 років».

Початок квітня 1944 року нагадував середину серпня 1941. Щодня стогнала під ногами земля, здригаючись від вибухів бомб, а небо гуркотіло громом авіаційних гармат і кулеметів. Нальоти ворожої авіації на якийсь час уповільнювали рух визволителів, але як тільки наставала ніч, з'єднання кінно-механізованої групи знову рвались вперед. Саме вночі, захищені її темним покрывом від ворожої авіації, наші війська здійснювали швидкі маневри, звалюючись на ворога, коли він того не очікував. До ранку 6 квітня генерал Жданов доповів, що одна з бригад його механізованого корпусу заволоділа Мангеймом, а частини генерала Тутаринова зайняли Кагарлик. Г. А. Чубренко згадувала: *«Важким для жителів Кагарлика виявився кінець березня, початок квітня 1944 року. Тікаючи, німці забирали все: продукти, одяг, підводи, худобу, гнали із собою німецьких поселенців (чоловіків, жінок з дітьми, стариків), які з давніх часів осіли та обжилися в Кагарлику. Примушували брати з собою одяг, харчі, інше майно. Гнали ні в чому не винних мирних жителів до Німеччини, прикриваючись ними від наступаючої радянської армії. Ця трагедія не обминула жодну німецьку родину (або наполовину німецьку). Всім було наказано йти слідом за відступаючою німецькою армією. Вся наша велика родина (сім'ї Єгер, Гидирим, Штро) покидала село. До самого кордону дійшли кагарлицькі поселенці, де радянські війська їх зупинили. Зупинили та відправили до СРСР, за Урал, в спецпоселення, яке стало місцем проживання для багатьох мирних жителів німецького походження на 20 років».*

Після війни хутір був зруйнований і спустошений. Поселенці німецького походження ще у 1944 році були евакуйовані в тил. На початку п'ятдесятих років було ухвалене рішення про сприяння заселенню села Кагарлик. З цією метою надсилалися агітаційні групи в різні регіони України, переважно до західних областей. Через кілька років село поступово почало відроджуватися, заселятися родинами із Рівненської, Волинської, Житомирської, Хмельницької, Одеської областей України та інших регіонів Радянського Союзу. Переселенцям було дозволено придбати «німецькі» будинки, але не кожному це було «по кишені», всі хотіли купити подешевше. Деякі «німецькі» будинки розбиралися. Частіше дах піднімали, іноді стіни зносили, але фундамент залишали «німецьким». «Німецькі» хати переважно були кам'яними,

покриті черепицею, з гарним подвір'ям та великим глибоким льохом (викладеним зсередини камінням). «Українські» хати переважно були земляні (землянки) та глинобитні. Заселення села прискорилось після будівництва і початку роботи Кагарлицької птахофабрики. Для працівників радгоспу будувалися будиночки, які називали «переселенськими» та двоповерхові багатоквартирні будинки. Але це було потім. Спочатку, відразу після війни, село було відділенням колгоспу «Нове життя», центральна садиба якого базувалась у селі Троїцьке. Керував цим господарством І. А. Клименко. В Кагарлику знаходилась польова бригада. Люди працювали дуже важко, оцінкою їх роботи були так звані «палички». Лише в кінці року, в залежності від того, скільки колгоспник назбирав «паличок», він одержував на трудові заробітну платню зерном, олією та іншими харчами.

Поступово Кагарлик наповнювався переселенцями, життя відроджувалось, за кількістю населення можна було відокремитися від Троїцького і утворити окреме господарство. У 1959 першим керівником його стає Михайло Семенович Беру. Тоді ж почалося проектування птахофабрики, будівництво якої розпочалося на самому початку шістдесятих років, у 1963 році птахофабрика розпочала свою роботу.

Результати нового підприємства у перші роки були невтішними. Три роки підряд птахофабрика терпить збитки: у 1963 та 1964 роках збитки складають близько дев'яноста тисяч карбованців, у 1965 році сума збитків нараховує 221 тисячу карбованців. На районному рівні було створено Бюро економічного аналізу, яке причинами збитків назвало: низький рівень виробництва, гостру нестачу кваліфікованих кадрів та матеріальних ресурсів. Серед пропозицій щодо подолання недоліків була вимога про зміну керівного складу господарства. У березні 1965 року радгосп «Кагарлицький» реорганізується у господарство

*Нащак переселенців
з Білявки до Кагарлика В. М. Вовченко*

«Кагарлицька птахофабрика», а директором призначається Василь Іванович Міхно. Аналіз діяльності, а головне, планомірне подолання проблем вже у 1966 році дали свої результати. Виробництво продукції зросло, підвищилася його товарність, в окремих галузях вона налічувала 95 відсотків. Замість 221 тисячі карбованців збитків, отриманих у 1965 році, у 1966 господарство отримало 179 тисяч карбованців прибутку. А що таке прибуток для господарства? Це покращення соціальної сфери села. Кагарлик залишав позаду злидні і перетворювався на заможний населений пункт, багато було зроблено для благоустрою села і покращення умов праці на птахофабриці. У 1967 році в експлуатацію здано тридцять житлових будинків, завершилось будівництво ще десяти, які були здані у наступному році. У 1968 році, окрім житлових та нових адміністративних приміщень, було закладено фундамент Будинку культури на 325 місць. У 1969 році запланували будівництво восьмирічної школи, лазні, медпункту, дитсадку на 50 місць. Директор птахофабрики В. І. Міхно багато уваги приділяв побуту селян та інфраструктурі села. Безумовно, йому, колишньому голові Василівської сільради, дуже добре були знайомі проблеми мешканців сільської місцевості. А тепер, коли господарство стало на ноги і має неабиякий прибуток, частину проблем можна вирішити.

З 1974 по 1976 рік директором птахофабрики працював Олексій Васильович Білич, з 1976 по 1979 рік до керівництва став Борис Григорович Васильєв, а Василь Іванович Міхно знову був обраний головою Василівської сільської ради. З 1979 року протягом двадцяти років господарство очолював Михайло Павлович Семенихін. Саме у цьому періоді «Кагарлицька птахофабрика» досягла найвищого успіху, з невеликого господарства перетворилась на багатогалузеве сільськогосподарське підприємство, яке підпорядковувалося обласному спеціалізованому

тресту «Одесптахопром». Головними замовниками продукції були Одеський птахокомбінат, Одеський м'ясокомбінат, Біляївський молокозавод, Вигодянський хлібоприймальний пункт. Для ефективної організації труда господарство перейшло на цехову структуру управління з трьома цехами: рослинництва, тваринництва і окремо птахівництва.

У цеху рослинництва існувало три бригади, які обробляли 6081 гектар оранки із загальної кількості землі 6605 гектарів, закріпленої за «Кагарлицькою птахофабрикою» державним актом. Основним напрямком цього цеху було виробництво зернових. В цьому цеху діяли свій автопарк, ремонтно-технічна майстерня та столярно-будівельний цех. У цеху тваринництва діяло дві бригади: по вирощуванню та відгодівлі молодняка великої рогатої худоби і по виробництву молока. Ведучою галуззю стало виробництво м'яса качки на промисловій основі. Потужність птахівницького комплексу складала 1,6 мільйона голів на рік. В цеху птахівництва працювало три бригади, кожна з яких мала свою спеціалізацію: маточної зграї качок, промислової відгодівлі, ремонтного молодняка, літне-табірної відгодівлі качок та інкубаторій на 15 інкубаторів «У-50». Окрім того, цей цех мав і свої кормоцех, забійний цех, зоотехнічну лабораторію, а також механічні майстерні. Протягом всього року велась безперервна робота: отримання від маточної зграї яєць, інкубаційний цех, в якому вміщалося 540 тисяч штук яєць-місць. Ремонтний молодняк переводився у пташники батьківського стада в віці 150 днів, де потім утримувався 7—8 місяців. І все з початку.

Так само бурно розвивалась і соціальна сфера: було добудовано усе, що започатковували у сімдесяті роки, продовжувалось будівництво житла, споруджено дитячий комбінат, торговий центр, банно-пральний комбінат. Життя кагарличан протягом сорока років було пов'язане

Республіканський семінар на Кагарлицькій птахофабриці, другий праворуч — В. М. Єсипов (1980 рік)

Пташниці маточного поголів'я Кагарлицької птахофабрики (1970 рік)

з діяльністю птахофабрики. Всі працювали завзято, нині називають імена справжніх героїв труда, нагороджених за високі показники орденами і медалями. Серед них: Микола Васильович Тараненко, Микита Купріянович Забродоцький, Лідія Іванівна Перейман, Марія Арсентіївна Каталюз, Леопольд Давидович Грець, Іван Миколайович Подмазко, Людмила Іванівна Пихтіна, Юзько Улянович Чаплінський, Ілля Іванович Сапов, Євген Ісідорович Кулінке, Михайло Іванович Ткаченко, Василь Іванович Михайлюк, Михайло Євгенович Діденко, Ніна Іванівна Лазаревич, Володимир Миколайович Гудз, Микола Іванович Крохмалюк, Іван Іванович Єгоров, Євгенія Гаврилівна Капштик, Марія Іванівна Ленкова, Іван Степанович Чебан, Петро Васильович Ліштаба, Микола Антонович Харчук, Ростислав Дмитрович Колесніков, Ганна Миколаївна Коваль, Михайло Пилипович Олійник, Наталія Олександрівна Михайлюк, Геннадій Никифорович Калашніков. У вісімдесяти роки так само інтенсивно працював Василь Федорович Шульга, якого неодноразово комуністи птахофабрики обирали секретарем парторганізації. Він завжди був серед людей, опікувався проблемами, умовами праці і побутовими умовами кагарличан та їх родин.

Після розвалу Радянського Союзу обірвалися зв'язки, птахофабрика залишилась без замовників і починає шукати інші форми господарювання, на жаль, не знаходить їх. Тож, у січні 1996 року відбувається реорганізація і створюється КСП «Кагарлицьке», в 1998 році підприємство стало називатись ОАО «Кагарлицький», у 2000 році стає збитковим і згодом оголошено банкрутом.

Соціальна сфера

Ми вже зауважили, що хутір Кагарлик був заселений у 1853 році невеликою кількістю родин, не мав ані своєї церкви, ані своєї школи. До Великої Вітчизняної війни школа була розташована на території садиби німецької родини, її називали «німецькою». Навчалось в ній менше двох десятків дітей, в класних кімнатах стояли столи і лави, а підручників не було. Після війни школа розташовувалась в кількох приміщеннях (по хатах), один з кабінетів розмістили у колишньому свинарнику. Меблів не було. Батьки зносили з дому столи, лавки, стільці, газові лампи. Навчання почалось у 1946 році, в класах діти були різного віку: від семи до десяти років. Після закінчення четвертого класу деякі діти здавали іспити до п'ятого класу Троїцької школи, але більшість йшла працювати, щоби допомогти батькам, а навчання на цьому закінчувалось. В 1946 році в школі працювала Євгенія (чи Тетяна) Кирилівна, в 1947 році вчителювала Любов Сергіївна, яка згодом переїхала до села Троїцьке. Також в школі працювала Ольга Данилівна, яка була родом з Білорусії. На жаль, прізвища вчителів старожили

не пам'ятають. В 1947 році в школі навчалось до двох десятків дітей, як до війни. В п'ятдесяті роки школа була малокомплектною. В одному класі навчалися діти перших і третіх класів, в другому розміщувались учні других і четвертих класів. Школа займала половину приміщення, в іншій половині жили люди. В класі парти стояли в два ряди. В одному ряду за чотирма партами сиділи учні одного класу, в іншому ряду займали місця другого. Всього в школі навчалось до тридцяти дітей, які погано відвідували заняття з багатьох причин. В коридорі між класами стояла «буржуйка», якою взимку опалювали приміщення.

З 1953 року в Кагарлицькій початковій школі працював старенький самотній вчитель Трохим Пахомович. З 1956 по 1965 рік Борис Олександрович Білик був завідувачем школою, потім з 1963 року працював партторгом у господарстві. Його дружина, Ганна Миколаївна, працювала в школі до 1965 року, поки подружжя не виїхало з Кагарлика до села Мирне. На початку шістдесятих років продовжувала функціонувати чотирикласна початкова школа, по закінченні якої учні навчалися в Кам'янській школі, її перевели в будинок на вулиці Садовій (нині будинок Кузів), з 1966 року діти вже навчалися в двоповерховому будинку по вулиці Садовій. З 1963 року протягом наступних семи років у школі працювали: Любов Михайлівна Задніпряна (Прокопова), Ольга Іллівна Крижанівська, Валентина Пилипівна Бобришева, Надія Терентіївна Черноусова (Файнштейн), Ніна Володимирівна Потіха (Сава), починає працювати Олександра Василівна Ляшок (Шендерук).

У шістдесятих роках, у зв'язку з будівництвом птахофабрики, збільшується населення і кількість учнів. Виникає необхідність у будівництві нової просторої школи, де діти змогли б здобувати не тільки початкову освіту. За сприяння директора радгоспу Василя Івановича Міхна у 1970 році розпочинається будівництво школи за львівським проектом, яке триває по 1972 рік. Кагарлицька

Кагарлицька
загальноосвітня школа I–III ступенів

ЗОШ почала працювати як восьмирічна з 1972 року, у 1974 вперше відкрито 9-й клас. У 1975 році відбулося відкриття середньої школи (10 класів). В цей період посаду директора посідала вчитель історії Марія Іванівна Панаріна, а вчительський колектив складався із сімнадцяти викладачів. Треба визнати, що в педагогічному колективі була велика текучість кадрів. Достатньо сказати, що зі складу педагогічного колективу 1972 року на сьогодні залишилась тільки Олександра Василівна Ляшок (Шендерук). Спочатку вона працювала вчителем початкових класів, з 1975 року викладала географію, з 1997 року донині займає посаду директора школи. 14 років пропрацював у школі Михайло Йосипович Верес, дев'ять з яких був директором, з 1990 року він обіймав посаду завідуючого відділом освіти Біляївського району. У різні роки вже у сучасній школі працювали викладачі: Людмила Миколаївна Дечева, Раїса Петрівна Поперечна, Ганна Петрівна Дорошенко, Неля Олексіївна Мискіна, Лідія Дмитрівна Попівняк, Наталія Іванівна Молодкіна. Дехто з названих вчителів обіймав керівні посади, інші були методистами і ділилися досвідом з молодшими педагогами, всі вони намагались виростити освічене і корисне суспільству покоління. Нині Кагарлицька ЗОШ I–III ступенів дає можливість учням отримувати базову та повну середню освіту. Педагогічний колектив нараховує двадцять одного вчителя, 17 з них мають вищу освіту, двоє вчителів мають вищу категорію, 14 отримали першу, двом присвоєно звання «Старший вчитель». Всі вони сприяють тому, аби учні добре вчилися, досягли успіхів у предметних олімпіадах та брали участь у спортивних змаганнях. Директор школи Олександра Василівна Шендерук та її заступник Лідія Дмитрівна Попівняк уміло організують навчальний процес та позакласну роботу.

На початку шістдесятих років в селі працювали сезонні дитячі ясла. Коли ж почала функціонувати

птахофабрика, режим роботи батьків не залежав від сезону, виробничий цикл тривав протягом всього року. Робочий розпорядок, збільшення населення і народжуваності дітей змусило керівництво птахофабрики серйозно підійти до влаштування дітей на час роботи матерів. Тож, у 1967 році було завершено будівництво нових розширених приміщень дитячого садка. Згодом, у 1985 році, почав працювати цілий дитячий комплекс, який вмщував більше сотні вихованців. Керівниками закладу у різні роки були досвідчені вихователі: Марія Миколаївна Гончарук, Лариса Олександрівна Калашнікова, Людмила Олексіївна Продан, Ніна Павлівна Радул (Степанюк), Алла Абісалівна Єлбаєва, Євгенія Петрівна Варчук, Софія Володимирівна Карпюк. Усі вони уміло переймали естафету у попередниці і багато сил віддавали вихованню дітей співробітників птахофабрики та інших закладів села. Не залежало від них, що у 1995 році дитячий комплекс перестав функціонувати. У перші роки незалежності до банкрутства приходить птахофабрика, і внаслідок цього припиняється фінансування соціальної сфери, зокрема, дитячого комплексу. Минуло 13 років перш ніж дитячий комплекс знову відкрив двері для дітей. У 2006 році за рахунок коштів районного бюджету розпочались роботи по відновленню дошкільного навчального закладу. Виконано великий обсяг ремонтних робіт, облаштовувались господарські приміщення та дитячі кімнати. Тоді було започатковано Всеукраїнський конкурс «Почнемо відродження громади з дитячого садочка» з призовим фондом у 100 тисяч гривень. Кагарлицька сільська рада за ініціативи голови І. І. Вишневського взяла участь у конкурсі. Радість з кагарличанами розділив весь район, коли оголосили результати. Кагарлицька сільрада посіла перше місце в Україні і через фонд сприяння місцевому самоврядуванню отримала грант. Саме ці 100 тисяч гривень знадобились для придбання меблів і обладнання. У вересні 2008 року відбулось народження дитсадка «Зірочка», а для селян це було також і великим досягненням у роботі органів місцевого самоврядування. З 2008 по 2010 роки дитсадок очолювала Софія Володимирівна Карпюк, у 2010 було призначено Тетяну Борисівну Дехтярьову, яка обіймає цю посаду по сьогоднішній день. Треба визнати, що конкурс «Почнемо відродження громади з дитячого садка» був на часі і, безумовно, дав свої плоди по всій Україні, зокрема в селі Кагарлик Біляївського району. «Зірочка» знову наповнюється дитячим сміхом, а дітки навчаються у затишних і теплих кімнатах, випромінюють добро, щастя, безтурботність.

Щоби розповісти про діяльність Будинку культури, нам знову доведеться повернутися у шістдесяті роки минулого століття, адже

Дитячий садок «Зірочка» став переможцем Всеукраїнського конкурсу дошкільних закладів 2008 року

саме тоді село Кагарлик, всі його установи почали набирати силу. Справедливо зауважив С. Сергєєв-Ценський: *«Где нет труда — сады там не цветут»*. Дійсно розиткові Кагарлика сприяло серйозне виробництво, робочі місця для всіх селян на Кагарлицькій птахофабриці, що, звісно, покращувало добробут кожної родини і давало змогу на високому рівні підтримувати соціальну сферу. В. І. Міхно розумів, що робітників фабрики не може влаштувати ця невеличка хата на Центральній вулиці, яка називалась клубом. У 1968 році закладено фундамент Будинку культури, а урочисте відкриття відбулося у травні 1977 року. Першим директором був призначений Степан Григорович Крижанівський, згодом його замінили Василь Іванович Швець, Андрій Миколайович Українець, Ольга Вікторівна Марків. Масовість, рівень самодіяльності, безумовно, залежать від рівня підготовки художнього керівника, тому із вдячністю і повагою до професійних якостей маємо згадати художніх керівників різних часів: Григорій Іванович Шепітко, Олександр Петрович Сорока, Мирон Дмитрович Марків. Сьогодні Будинок культури очолює Лідія Михайлівна Матієнко, вона намагається створити належні умови для керівників гуртків самодіяльності, проводить у селі велику роботу по залученню до художньої творчості якомога більше сільчан. Нині у Будинку культури працюють гуртки: вокально-інструментальний, хоровий, танцювальний, шаховий, тенісний, ужиткового мистецтва. Тут дорослі та молодь мають змогу розвивати свої творчі здібності, знайти для себе гарний відпочинок і заняття у вільний від роботи та навчання час. Не всі уміють співати та танцювати, для таких у 2006 році почав працювати шаховий гурток. Близько сотні юних шахістів отримали тут перші ази шахових знань. Тренер Олександр Миколайович Матієнко за спеціальністю ветеринарного лікаря працював на птахофабриці «Кагарлицька» впродовж багатьох років. Він захоплюється грою в шахи і охоче передає свої знання юним кагарличанам. Результати спільного захоплення були досить високими. Команди школярів Кагарлицької ЗОШ стали чемпіонами Біляївського району, призерами і чемпіонами Одеської області, призерами та чемпіонами «Кубка Дунаю» (м. Ізмаїл) та меморіалу М. Ф. Тонкошнура (м. Котовськ). Справедливо згадати тих, хто був у витоків захоплення кагарличан шахами. Ще у вісімдесятих роках керівником гуртка шахістів був Михайло Дзей, потім Олексій Богачов.

На базі Будинку культури діє сільська бібліотека, яка протягом останнього десятиліття вважається найкращою у Біляївському районі Але перш, ніж у 1977 році книжковий фонд було перенесено до Будинку культури, бібліотека не раз змінила свою адресу і приналежність. Спочатку вона

була клубною і розташовувалась у старому клубі, потім її реорганізують в профспілкову і надають окрему кімнату. У грудні 1970 року бібліотека знову набуває статусу сільської. В цей період, з 1969 по 1972 рік, завідуючою бібліотекою працює Лариса Михайлівна Жолобова. На січень 1971 року книжковий фонд нараховував 2466 примірників, протягом року фонд збільшився на тисячу екземплярів і цілком задовольняв запити читачів. Такою у 1972 році прийняла бібліотеку Галина Іванівна Прокопова. Вона багато зробила для вивчення та збереження історії Кагарлика, ретельно збирала матеріали про мешканців села минулих років, постійно занотовувала все, що відбувалось в рідному селі. На жаль, у 2012 році Г. І. Прокопова пішла з життя. Сподіваємося, що її послідовники збережуть статус сільської бібліотеки, яку Галина Іванівна зробила справжнім і головним центром культурного життя села. Замість вісімнадцяти квадратних метрів в одній з кімнат гуртожитку сьогодні бібліотека розташована у двох кімнатах площею понад сто двадцять квадратних метрів із зручними стелажми і затишним читальним залом. На сьогодні фонди налічують близько восьми тисяч книг, а бібліотека, як завжди, залишається культурним та духовним центром села Кагарлик.

На п'ятому році функціонування Кагарлицької птахофабрики мешканці Кагарлика отримали чудовий подарунок, з 1968 року почав працювати новий медпункт. До послуг мешканців села з'явилися зубний лікар, фельдшер, акушерка і тепер не потрібно було їздити до інших населених пунктів за медичною допомогою. Цей факт був особливим предметом гордості для В. І. Міхна, який на той час вислухав багато слів вдячності від працівників птахофабрики та інших відділень господарства. За період роботи фельдшерсько-акушерського пункту тут співробітники змінювались нечасто, працювали і працюють: Валентина Блок, Олена Василівна Сиваш,

Хоровий гурток Кагарлицького будинку культури (початок 80-х років)

Марія Олексіївна Кольцова, Світлана Адамівна Іванченко. Світлана Адамівна так оцінює свою професію: «...Сільський лікар є не просто посадою, а станом душі. Переймаєшся проблемами хворих, мимоволі живеш їх клопотами». С. А. Іванченко після закінчення Волгоградського медичного училища направлена на роботу на Одещину і була щаслива цим фактом. З 1973 року завідує ФАПом в Кагарлику, маючи великий життєвий та професійний досвід і 38 років роботи лікарем. Цей досвід визнають і поважають кагарличани.

Кагарлицька сільська рада нині, як завжди, спрямовує свою діяльність на розвиток народного господарства, задоволення матеріальних і культурних потреб мешканців села. Навіть коли у 1925 році назва «хутір» була замінена на назву «село», Кагарлик ще був невеличким поселенням і складався з трьох хуторів. Досить довго село було підпорядковане сільським радам ближніх сіл. З перших післявоєнних років Кагарлик входив до Троїцької сільради і нараховував 167 дворів і 584 особи населення. З 1969 по 1987 рік Кагарлик був у складі Василівської сільради. Поступово кількість населення, вага у народному господарстві зростали, відтак у січні 1987 року Одеська обласна рада народних депутатів ухвалила рішення (№27 від 20 січня) про утворення Кагарлицької сільської ради з центром у селі Кагарлик Біляївського району. Першим головою сільради була Надія Михайлівна Якутович (1987 – 1994 рр.). Потім обирались Станіслав Григорович Хомич, Наталія Аркадіївна Гарієвич, нині діючий голова з 2005 року Іван Іванович Вишневський.

Сьогодні Кагарлицька сільська рада, на території якої згідно перепису 2001 року проживає 1638 осіб, здійснює контроль за використанням земель, розташованих на її території, розглядає важливі питання економічного, політичного, екологічного, культурного та соціального розвитку села. Головною метою депутати вважають виховання молоді на прикладах минулих поколінь, на це

орієнтують роботу усіх культурних та освітніх закладів. Любов до ближнього виховує також і Свято-Архангело-Михайлівська церква, споруджена нещодавно усім миром. Стало традицією збиратись усім селом у свята, в День села, який відзначається щосені. Районна і сільська влада намагаються до такого дня приготувати пуск нового або відреставрованого об'єкту, в 2012 році відбулось відкриття оновленої будівлі сільради, яку відремонтували в рамках програми «Народний бюджет». Вітаючи земляків зі святом, сільський голова І. І. Вишневський наголосив на тому, що за підтримки обласної та районної влади в селі вирішується проблема з водопостачанням, проектується спорудження нових доріг та газифікація. В 2013 році Кагарлик відзначає 160 років з дня заснування села, де живуть працьовиті люди і додають слави Біляївському району. Особливо полюбляють кагарличани збиратися разом у знаменні дати, пов'язані з обороною, звільненням села від фашистів, в День Перемоги. Це відбувається у центрі села біля пам'ятників. Під час одного із жорстоких боїв було збито радянський літак. Загинув молодий лейтенант Микола Голиков. Його було поховано біля «німецької» школи, а наприкінці шістдесятих років прах солдата перепоховали у центрі села біля Будинку культури. Кожного 9 Травня звучить над селом пісня «День Перемоги», кожного 9 Травня згадуються імена воїнів, зокрема і Миколи Голикова, а поряд з сивочолими ветеранами війни і праці, стоять біля пам'ятника кагарличани, які і в мирний час відзначились героїчними вчинками: ветеран праці, учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС Юрій Миколайович Бабійчик; учасники бойових дій в Афганістані: Ігор Петрович Березовський, Олександр Володимирович Коваль, Олександр Леонідович Красуцький, Василь Михайлович Лазаревич, Олександр Іванович Мороз. У своїх виступах вони бажають кагарличанам тільки мирного неба.

І. І. Вишневський (другий зліва), депутат ВР України
Д. В. Жванія, отець Віктор та співробітники сільради

Свято-Архангело-Михайлівська
церква, яка відкрила свої двері для прихожан

КАМ'ЯНСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Устальй путник в Каменке найдет
Приют, покой и пониманье,
Зайдя однажды, вновь придет
В село добра и созиданья...*
Є. Чеславлева

Кам'янка є центром сільської ради, розташована за 25 кілометрів від Біляївки і за 32 кілометри від Одеси. Найближча залізнична станція знаходиться у чотирнадцяти кілометрах. Сьогодні на восьми вулицях Кам'янки нараховується 440 дворів і 48 квартир, станом на січень 2011 року в них проживає 1500 осіб чотирнадцяти національностей. Двісті років тому тут після Російсько-турецької війни було дике поле, аж поки імператор Олександр I не задовольнив прохання ряду сімей з Німеччини переселитися на землі Причорномор'я. Мангейм заснували 60 сімей, які прибули із Бадена, Ельзаса, Рейніфанца, Пруської Польщі. Переселенці добирались довго і важко: спочатку Дунаєм до Відня, а звідти через Австрію і Польщу дісталися до Одеси і нарешті прибули на місце поселення. Звісно, в той період незайманого степу було ще вдосталь, для заснування нового поселення німців було виділено 3785 десятин землі. Пільги, які надавались емігрантам у 1817 році, були скасовані, однак це не злякало колоністів, і утворення нових поселень тривало. Так, у 1860 році були засновані села Вигода, Паліївка, Секретарівка та інші, а Мангейм став для них центром волості. Село зростало по кількості дворів і населення: якщо у 1834 році в селі нараховувалось 299 жителів, то в 1899 році тут проживало 1776 осіб у 208 дворах, а станом на 1915 рік населення Мангейму складало більше двох тисяч чоловік. На території села були: волосна управа, земська поштова станція, ринок, католицька церква, постійний двір і всім відомий в окрузі паровий млин, до якого возили молоти зерно з усіх навколишніх сіл, навіть здалеку. Оскільки літо у Мангеймській волості завжди було жарким і сухим, тут спорудили льодовик. Лід на санях підвозили з дамб, яких було три, і розташовувались вони одна за одною. Питну ж воду брали з місцевих криниць.

Після утворення СРСР в країні вводиться новий адміністративний поділ, внаслідок якого у 1923 році разом з Біляївським та Одеським створюється і Мангеймський район, до якого, окрім Мангеймської, входили також Секретарівська, Вигодянська, Василівська волості. В свою чергу, Мангеймську волость складали, крім самого Мангейма, ще й хутори Кагарлик, Рудневе, Гидирим і Божий дар. У 1925 році Мангеймський район ліквідується, але через рік Мангейм знову

стає центром, тепер уже Фрідріх-Енгельського району, якому підпорядковуються Мангеймська, Вигодянська, Отрадівська і Уварівська сільради. До Біляївського району частина сільрад Фрідріх-Енгельського району, в тому числі і Мангеймська, приєднані у 1937 році. У 1943 році Мангейм втрачає статус центру і підпорядковується Василівській сільській раді. Якщо умовно поділити Біляївський район на частини, то виявиться, що на сході і заході району та у близькості до Одеси розташовані українські села, у верхній центральній частині в основному знаходяться населені пункти, засновані німецькими колоністами. Звичайно, це вплинуло на ставлення населення до нової влади, а головне на те, як швидко тривав перехід до нової організації праці. Для порівняння: в Іллінці, що розташована в Міжлиманні, селяни об'єдналися для спільного обробітку землі на початку двадцятих років, в Мангеймі колективні господарства були створені тільки у 1930 році. Це були колгоспи імені Вільгельма Піка та імені Петровського, які згодом, у 1937 році, об'єдналися у колгосп імені Сталіна. Як би там не було спочатку, але на кінець тридцятих років мешканці Мангейму звикли до нових умов життя і об'єднували зусилля по покращенню стану справ в колективному господарстві та селі, яке для всіх стало рідним. Війна перервала мирний хід життя і намагалась повернути все назад.

В районі Мангейма під час оборони Одеси хоробро билися воїни 287-го полку 25-ї Чапаєвської дивізії. На ділянці Мангейм — Біляївка солдати

*Село Кам'янка (Мангейм)
засновано в 1806 році*

відбивали шалені атаки супротивника. За чотири доби фашистам було завдано таких втрат, що вони змушені були зробити перегрупування сил. Такий же героїзм виявили бійці Радянської армії, визволяючи Одесу і Одещину навесні 1944 року. В тому, що ранком 10 квітня 1944 року на приміщенні Одеського театру опери та балету замайорів червоний прапор як підтвердження повного звільнення від окупантів, був вагомий внесок і тих, хто бився на підступах до Одеси в Біляївському районі, зокрема під Мангеймом. В боях за визволення села загинуло 74 воїни Радянської армії, в їх пам'ять та на їх честь споруджено пам'ятник.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни потрібно було відбудувати країну з руїн. Не залишились осторонь і колишні фронтовики. В період повоєнної розрухи Кам'янку відбудовували та повертали до нормального життя фронтовики: Микола Леонтіївич Богданов, Дмитро Микитович Барабанчук, Остап Архипович Власенко, Іван Зіновійович Гребенюк, Іван Якович Горлевий, Гавриїл Якович Горлевий, Герасим Дмитрович Горковенко, Іларіон Кондратович Гордієнко, Трохим Данилович Гусаченко, Федір Іванович Гоменюк, Василь Сергійович Гутенко, Анатолій Митрофанович Іванов, Федір Федорович Коваленко, Федір Никифорович Каталійчук, Василь Костянтинівич Комаров, Гавриїл Іонович Карпенко, Михайло Мефодійович Ковальчук, Олександр Мефодійович Ковальчук, Василь Григорович Колісниченко, Олексій Михайлович Комаров, Анатолій Борисович Костін, Зігмунд Йосипович Кабаєвський, Ілля Кузьмич Лімонов, Олександр Никанорович Ляшенко, Семен Хаймович Меєрович, Микола Афанасійович Михайлов, Олексій Петрович Нагайцев, Георгій Гордійович Назаренко, Володимир Миколайович Нудько, Володимир Павлович Несміянов, Іван Трохимович Олефір, Андрій Васильович Причипій, Яків Карпович Палійчук, Павло Миколайович

Павленко, Леонід Васильович Пархоменко, Артем Савович Пятківський, Антон Каленикович Пономаренко, Іван Іванович Савченко, Семен Терентійович Тоня, Іван Андрійович Тараненко, Іларіон Кіндратійович Хамлак, Іван Петрович Цибулько. Багато хто потрапив до села в результаті післявоєнної хвилі переселення, але завдяки завзяттю та наполегливості нових мешканців Кам'янка відроджувалась до життя. Саме так село стало називатись у вересні 1945 року після ухвалення Указу Президії ВР УРСР, яким перейменовано десятки населених пунктів Біляївського району, в тому числі Мангейм. Дещо пізніше на базі колишніх колективних господарств організовано радгосп «Жовтневої революції», який у 1959 році став називатись «Кам'янський», його очолив М. І. Маслов, з 1960 року директором призначено В. І. Полуніна. З 1962 директором радгоспу, який на той час був одним з кращих господарств району, спеціалізувався на вирощуванні зернових, овочевих культур, їх переробці, а також м'ясо-молочному виробництві, став Віталій Іванович Дутченко. Село активно розбудовувалось, з'явилися вулиці Виноградна, Кишинівська, Київська, Набережна, збудовано новий дитячий садок, приміщення Кам'янської школи, декілька гуртожитків.

З 1965 по 1979 рік радгосп очолював Жан Дмитрович Бездетко. В цей період господарство отримувало високі прибутки, тим самим і надалі покращувався добробут робітників, а переможці соціалістичного змагання відзначались почесними грамотами, подяками, цінними подарунками, державними нагородами: Володимир Іванович Підлубний, який з 1976 року працював комбайнером, за жнива досягав намолоту до семисот тонн зерна, за довголітню плідну працю був відзначений медаллю Ветеран труда, мав загального трудового стажу 43 роки; комбайнер Михайло Степанович Лісікевич за жнива намолочував до тисячі тонн зерна; комбайнер з 1966 року Адам Архипович

Фото на згадку біля пам'ятника загиблим під час Великої Вітчизняної війни воїнам (2010 рік)

Бригадир-рільник Е. П. Мельник (ліворуч) та директор радгоспу з 1962 по 1965 рік В. І. Дутченко

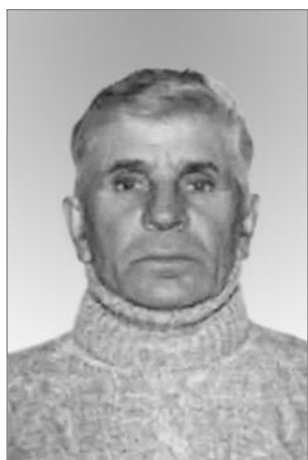
Костянко в період жнив намолочував до тисячі тонн зерна, в 1973 році був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора; потомствений тракторист Григорій Миколайович Стукалов в період жнив перевозив до п'ятисот тонн соломи, його портрет заносився на дошку Пошани; Володимир Андрійович Подв'язенко, що 32 роки працював в радгоспі трактористом, за робочу зміну вивозив з поля до сорока тонн овочів, в 1992 році за доблесний труд отримав автомобіль «Таврія»; бригадир-рільник Емма Петрівна Мельник прийшла в радгосп в 1956 році і пропрацювала на різних посадах до 2000 року, в 1966 році була відзначена за високоякісну організацію праці орденом «Знак Пошани», в 1972 році отримала медаль «За трудові заслуги»; завідувача фермою Тетяна Іванівна Величко нагороджена в 1974 році за організацію праці орденом Трудового Червоного Прапора; Світлана Петрівна Чемерега (після одруження Суходольська) прийшла на ферму зовсім юною і працювала дояркою з 1972 по 1982 рік, була ударником дев'ятої п'ятирічки, в 1976 році на фуражну корову надоїла 5075 кг молока, середньодобовий удій становив понад десять кілограмів на корову, Світлана Петрівна у двадцятирічному віці була нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора, в 1978 році була делегатом XVIII з'їзду ВЛКСМ, на честь 30-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні її нагородили поїздкою до Москви; Валентина Костянтинівна Остапович пропрацювала дояркою двадцять п'ять років, в групі у неї було до тридцяти корів, надій на фуражну корову становив до трьох з половиною тисяч кілограмів молока.

В 1979 році господарство очолив Микола Іванович Михайлик і пропрацював до 1984 року. Цей період ознаменувався покращенням умов та охорони праці у радгоспі. Вперше в районі було встановлено холодильне обладнання, що надало можливість доправляти до споживачів

більш якісне молоко та краще зберігати його. На території молочно-товарних ферм було зроблено систему асфальтованих та бетонних доріг, збудовано новий кормоцех. Господарство при плані дві з половиною тисяч тонн зернових здавало державі три з половиною, за жнива збирали п'ять тисяч тонн зерна. Збирали до восьми тисяч тонн овочів при плані шість з половиною. В 1980 році радгосп отримав районний перехідний Червоний Прапор за кращі надої молока на фуражну корову. Одним з найкращих агрономів не тільки радгоспу, але і району був Герберт Емілійович Гольке, який, незважаючи на складні погодні умови, знаходив вихід з важкої ситуації, знав, як зберегти врожай, його порадами не нехтували агрономи та керівники сусідніх господарств. Такі бригадири-рільники, як Геннадій Сергійович Бубнов, Ольга Семенівна Левицька досягли високих результатів, неодноразово ставали переможцями соціалістичного змагання, а робоча рільницької бригади Поліна Подв'язенко за робочу зміну збирала до восьмисот кілограмів овочів. Досвідченим зоотехніком господарства був Олександр Григорович Шестаков, який розробив технологію відгодівлі, завдяки якій покращилися надої молока та приріст худоби. Одною з ліпших телятниць радгоспу була Любов Микитівна Кузьміна, яка зуміла дати на голову молодняка один кілограм приросту на добу, такого результату в роботі не досягла жодна телятниця.

Однією з важливих ділянок радгоспу був автогараж, в якому налічувалось більше вісімдесяти одиниць автотранспорту. Завідувачем автогаражу на той час був Борис Кирилович Яровий, механік — Володимир Климович Олійник, слюсарі по ремонту двигунів та акумуляторів Петро Мусійович Сорока, Петро Дмитрович Шпильовий. Багато років працювали водіями спеціальних автомашин: водій молоковозу Микола Павлович Цибульський, водій пожежної машини Леонід Олександрович Єпур, водій автокрану Сергій Йосипович Грузінов, водій автобусу Василь Федорович Коваленко, водій польової бригади Семен Федорович Бабін, водії вантажівок Григорій Іванович Руссу, Віктор Іванович Горбулінський, Віктор Леонідович Волинчук, Віктор Михайлович Комаров, Ілля Лазарович Болокан. Такі водії, як Іван Григорович Гажим, Олександр Миколайович Карпенко, Василь Олександрович Майсак, Валерій Олександрович Майсак перевозили за добу від 25 до 30 тонн овочевої пульпи. Під час жнив Анатолій Іванович Олефір, Микола Степанович Селіхов, Олександр Миколайович Карпенко перевозили до семисот тонн зернових, Іван Григорович Гажим перевозив до дев'ятисот тонн зернових. Всі вони нагороджувалися відзнаками радгоспу.

Інженерну службу господарства понад тридцять років очолював Петро Іванович Рубежанський. Електрогосподарство очолював

Комбайнер А. А. Костянко
та доярка В. К. Остапович

Микола Миколайович Лук'яненко, працівники електроцеху Олексій Федорович Коваленко та Віктор Андрійович Михальов більше двадцяти років відповідали за надійність роботи даної ділянки радгоспного виробництва.

З 1984 по 1990 рік радгосп «Кам'янський» очолював Володимир Семенович Тоня, уродженець села Кам'янка, випускник Кам'янської школи, кандидат сільськогосподарських наук, який продовжив успішну ходу радгоспу до високих показників у роботі. На той час Тамара Василівна Курілова, яка працювала дояркою з 1984 по 1996 рік, добивалася надою на фуражну корову до чотирьох тисяч кілограмів молока, а середньодобовий удій досягав дванадцяти кілограмів молока. Особливої уваги заслуговують працівники будівництва: бригадир будівельної бригади Віктор Степанович Селіхов, обліковець Олена Федорівна Чіхірева, працівники Діна Сидорівна Главацька, яка з 1980 року по 1994 рік працювала в будівельній бригаді, нагороджувалась почесними грамотами, подяками, Петро Март'янович Левицький, Володимир Федорович Швець, Степан Степанович Сп'ян, які теж свою трудову діяльність провели в цій бригаді і неодноразово були відзначені різними нагородами. З 1990 по 1998 рік господарство знову очолив Микола Іванович Михайлик. Це були не найкращі часи для нашої країни і господарства. Та, незважаючи на складності під час становлення Незалежної України, у так званий період реформ, господарство продовжувало працювати і зберігати виробничі комплекси та темпи роботи.

У 1995 році радгосп «Кам'янський» реорганізовано в КСП «Кам'янський», в 2000 році перетворено в приватне підприємство агрофірму «Єдність», яку нині називають однією з успішних в районі і якою керує О. М. Ніцевич. Агрофірма спеціалізується в основному на вирощуванні зернових культур і здійснює виробничу діяльність на базі орендних відносин. Трудова

біографія Олега Миколайовича пов'язана лише із сільськогосподарським виробництвом. Будучи дбайливим господарем, він знає, як правильно побудувати виробничий цикл, аби мати хороші результати. Спочатку працював завідувачим автогаражем радгоспу «Кам'янський», згодом колектив КСП «Кам'янський» рішенням загальних зборів обрав його керівником господарства. Вже за рік після цього, у 1999 році, став номінантом конкурсу «Люди діла», оскільки господарство продовжувало нарощувати обсяги та темпи виробництва. Відтоді неодноразово нагороджувався почесними грамотами Одеської обласної та Біляївської районної адміністрацій, на честь 10-ліття перебування на посаді керівника агрофірми «Єдність» Міністерством аграрної політики України був удостоєний «Знака Пошани». Спеціалісти агрофірми, як і сам О. М. Ніцевич, роблять усе необхідне для підвищення родючості ґрунтів, дотримуються правил агротехніки, проводять посів тільки високоврожайними сортами, тому не дивно, що врожайність зернових в цьому господарстві завжди перевищує рубіж в 30 центнерів, а валовий збір становить понад чотири тисячі тонн.

Усі ці роки гідним партнером підприємств села була Кам'янська сільська рада, яка пережила декілька реорганізацій. Як вже було згадано, з 1943 року Мангейм відносився до Василівської сільради, до 1950 року центром сільської ради було село Василівка. У 1950 році сільрада, не змінюючи назви, змінила свою адресу: з 1950 по 1975 рік Василівська сільська рада розташовувалась в селі Кам'янка. До її складу входили села: Василівка, Кам'янка, Секретарівка, Кагарлик, Михайлівка, Червона Гірка. В 1976 році центр Василівської сільської ради знов перенесено до Василівки, в підпорядкуванні залишилися ті ж села, головою сільради обрано Дмитра Митрофановича Неплія. 21 серпня 1979 року рішенням Одеської обласної ради була утворена Кам'янська сільська рада

*Доярка С. П. Суходольська (Чемерега)
та комбайнер В. І. Підлубний (праворуч)*

*Пуск газу на ГРП
в селі Червона Гірка у вересні 2007 року*

з центром в селі Кам'янка, якій були підпорядковані села Секретарівка, Михайлівка, Червона Гірка, головою сільської ради обраний Микола Веніамінович Церковнюк. У 1981 році головою сільради стає Андрій Матвійович Михайлюк. З 1990 по 2003 роки обрано Федора Степановича Жаріта, у 2003 році сільським головою стає Валентина Володимирівна Лук'яненко. У 2006 році знову обраний Федір Степанович Жаріт, який головує дотепер. Нині, окрім Кам'янки, сільраді підпорядковується також село Червона Гірка.

Останнім часом в економічному і в політичному планах було реалізовано чимало ефективних рішень, що сприяли сталому розвитку Кам'янки та Червоної Гірки. Покращено благоустрій, заасфальтовано вулиці Миру та Іванова, освітлено центральні вулиці Тираспольську і Леніна в селі Кам'янка, в селі Червона Гірка з'явилося вуличне освітлення по вулиці Леніна. Профінансовано і виконано великий обсяг робіт по підготовці і газифікації обох сіл. Завдяки встановленню нових башт Рожновського і проведенню капітального ремонту окремих частин водопроводів покращено водозабезпечення. В 2008 році проведено пуск природного газу в село Кам'янка. В листопаді 2012 року в селі відбулось відкриття храму Великомученика Димитрія Солунського. Громада спільними зусиллями наближала цей знаменний день. Фундамент було закладено у 2002 році, а восьмого листопада 2012 року Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел освятив престол. Тепер прихожани запалюють свічки у новій церкві, будівничий храму О. М. Ніцевич отримав орден Української православної церкви Преподобного Нестора літописця III ступеня, а сільський голова Ф. С. Жаріт нагороджений Грамотою Митрополита Агафангела.

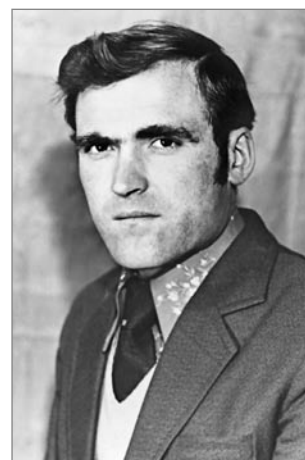
Від Мангейму зараз залишилося верхнє село, середнє з його гарним постійним двором повністю розпалося. На місці, де зараз Будинок культури, була будова управління волості. Школа сьогодні

стоїть на місці колишнього сільського старостату. У далекому повоєнному 1948 році у розореній війною Кам'янці було відкрито п'ятий клас неповної загальноосвітньої школи. Країна переживала труднощі відновлювального періоду. До школи прийшли діти воєнного періоду. Їх прийняли у свої турботливі руки вчителі В. Й. Ляховецький, Г. М. Гонтар, М. Є. Пахомова. Статус середньої Кам'янська школа отримала в 1953 році. Велику роль у її відкритті зіграв батьківський колектив. Спочатку школа містилась у чотирьох будівлях. Її відвідували діти з одинадцяти населених пунктів округи: Василівки, Кагарлика, Червоної Гірки, Секретарівки, Миколаївки, Михайлівки, Щербанки і трьох хуторів. При школі було відкрито інтернат, адже тут навчалися діти з віддалених сіл: Дальника і Вигоди. Характерною особливістю учнів тих років було їх велике прагнення до знань, любов до книги. Свідченням тому є те, що в будь-яку погоду діти обов'язково йшли до школи. Про їх підвезення тоді і мови не було. Силами вчителів і учнів забудовано чотири класні кімнати, спортивний зал і обладнано спортивні майданчики. Велику допомогу у будівництві школи, зміцненні її матеріально-технічної бази надавав радгосп «Кам'янський», очолюваний спочатку М. І. Масловим, а потім тривалий час Ж. Д. Бездетком. Так, у 1967 році було зведено шкільне приміщення на вісім класних кімнат і будинок інтернату, в 1972 році з'явилося центральне приміщення сучасної школи на шістнадцять класних кімнат зі спортивним залом. Відкриття нової школи, вручення символічного ключа від неї стало незабутньою подією в історії села, поговорити про яку люблять і зараз.

Школа сильна своїми вчителями і добрими традиціями. Урочисто, святково, у квітах зустрічає своїх вихованців школа у дні знань, останнього дзвоника, в День Перемоги, у вечір випускників. Багато уваги приділяється туристично-краєзнавчій роботі. З 1959 року

О. М. Ніцевич та Ф. С. Жаріт зустрічають Митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела

Директори радгоспу «Кам'янський»: М. І. Михайлик (1978–1984 роки), В. С. Тоня (1984–1990 роки)

регулярно проводились екскурсії по колишньому Радянському Союзу і Україні. Учні подорожували по південному Криму і об'їхали двадцять областей України. В 1983 році в школі було створено групу «Пошук», яка збила інформацію про воїнів-односельчан, визволителів села у роки Великої Вітчизняної війни і створила шкільний музей Бойової Слави, який урочисто відкрили в 1984 році, він діє донині. Починаючи з першого випуску у 1955 році, Кам'янську школу закінчили 1398 випускників. Багато з них стали видатними людьми, чудовими трударями, кандидатами наук, доцентами, керівниками високого рангу. Серед них: доцент Одеського технологічного інституту імені Ломоносова О. Д. Гонтар, кандидат медичних наук, викладач Одеського медичного університету Ганна Перкова, кандидат сільськогосподарських наук, працівник Міністерства сільського господарства Російської Федерації Федір Лисенко, кандидат сільськогосподарських наук, фермер Володимир Тоня, директор Київського заводу «Радіовимірвач» Валерій Федоренко, директор Косовського цукрового заводу Володимир Артеменко та багато інших. Предметом гордості школи є вихований нею загін вчителів. Кожен десятий випускник пов'язав своє життя зі школою. Добрим словом згадують у селі ветеранів, які, кожен у свій час, внесли свою лепту в історію школи: В. Й. Ляховецький, перший директор школи, Н. О. Бушева, директор школи з 1954 по 2002 роки, завуч школи М. І. Ліберзон, А. М. Гонтар, І. С. Тихонов, Л. Г. Тихонова, Є. О. Ємельяненко, З. С. Ємельяненко, Т. М. Богданова, Д. П. Зезик, В. Г. Баранова, К. П. Дяченко, Є. Ю. Струніна, Ф. А. Слободян, Ф. О. Пахомова, О. П. Ногайцев, Н. Р. Ногайцева, М. П. Котигора, В. Ю. Рубежанська, В. М. Ярова, Н. В. Мазаєва, М. І. Мікрут, А. Ю. Міщенко, Г. Д. Рибачук. З 2003 року посаду директора школи обіймає С. А. Жаріт. Вчителі Кам'янської школи Л. І. Горбатюк, В. П. Горбатюк, О. П. Гордієнко,

Л. В. Пахомова, Г. О. Папушой, Л. В. Хамлак та інші продовжують славні традиції ветеранів педагогічної праці. Багато випускників закінчили школу з відзнакою. Медалісти, та й не тільки, гідно продовжують традиції Кам'янської школи і стають її гордістю. Останнім часом значно зміцнена матеріально-технічна база. Проведено капітальний ремонт будівлі початкової школи та будівлі шкільної їдальні і бібліотеки, в яких встановлено нове обладнання, відремонтовано спортивний зал, придбано комп'ютерний клас, шкільний автобус для підвозу учнів з села Червона Гірка до Кам'янської школи.

Дитячий садок після війни розпочав свою роботу навіть раніше, ніж школа. В 1947 році він розмістився в старій хаті, в якій раніше жила заможна німецька родина. Одна кімната вважалась приміщенням для груп і спальнею, а інша була пристосована для кухні та пральні. Утримання дітей було безкоштовним, за рахунок дитячого будинку. Всі діти були одягнені однаково: від нижньої білизни до верхнього одягу. Хоча часи і були важкі, харчування намагалися урізноманітнювати. Їжу готували з овочів і фруктів, які вирощувались на підсобних ділянках райспоживспілки. Більшість дітей були сиротами або напівсиротами, батьки яких загинули під час Великої Вітчизняної війни. Дітей приймали з двохмісячного віку, функціонували дві групи: ясельна і різновікова. Не було зовсім методичної літератури, посібників, тому все необхідне для занять виготовлялося вихователями власноруч. Першою завідуючою була Є. М. Полуніна. Саме на її долю випали найперші турботи по пристосуванню старої хати у більш-менш зручне приміщення для дітей. З 1956 року керівником стає Марфа Іванівна Запечельнюк і переймає на себе турботи про ослаблених «дітей війни». З 1960 року ясла-сад підпорядковується районному відділу охорони здоров'я, адже фізичний стан малечі турбував районну владу найбільше.

Доярка Т. В. Курілова (ліворуч),
зоотехнік О. Г. Шестаков (праворуч)

Сільський голова Ф. С. Жаріт (ліворуч),
будівельник Д. С. Главацька (праворуч)

У 1964 році завідуючою призначають Анастасію Самойлівну Петрачкову, яка обіймала цю посаду дев'ять років. Як свідчать архівні документи, 31 березня 1966 року ухвалюється рішення про підпорядкування ясел-садка районному відділу народної освіти. Відтоді дитсадок став називатися дошкільним навчальним закладом.

Двадцять років пройшло після закінчення війни, далеко позаду залишилися голодні 1946–1947 роки, радгосп «Кам'янський» набирав силу, а бажаючих відвідувати дитячий садок з кожним роком все більшало. Керівництво радгоспу ідею про розширення приміщень для дитсадка сприйняло схвально, в 1964 році був готовий проект, а сільська рада виділила місце для будівництва на вулиці Леніна, 77. Розпочалось спорудження за керівництва радгоспом В. І. Дутченка, а відкрив двері нового дитячого садка у 1974 році Ж. Д. Бездетко разом з новою завідуючою Вірою Олексіївною Вальковою. Співробітники дитсадка, батьки із захватом увійшли у нове приміщення для дошкільнят. Воно не йшло ні в яке порівняння зі старою хатою. Це була типова двоповерхова споруда з усіма необхідними приміщеннями: груповими, роздягальнями, туалетними кімнатами, значною кількістю умивальників, новими меблями, адміністративним кабінетом, харчоблоком та пральнею. Всі працівники на чолі із завідуючою займались благоустроєм садочка. Насаджувалось багато дерев. Вони просто буяють різноманіттям: каштани, ялинки, ліани, софора, верби, які на сьогоднішній день вищі за двоповерховий корпус. Ігрові майданчики були укомплектовані металевим обладнанням: машинами, гімнастичними драбинами, гойдалками, каруселями, пісочницями, дерев'яними парасольками. Для кожної групи була виділена ділянка, на якій велася робота з дітьми по вирощуванню овочів для збагачення знань про роботу в природі. Дитсадок був розрахований на сто двадцять дітей у чотирьох групах: від групи раннього віку до підготовчої. Діти йшли до школи повністю підготовленими. Вони вміли все: писати, читати, складати задачі, рахувати, співати, декламувати вірші, танцювати, були фізично витривалі, активні, трудолюбиві, чемні, виховані. На той час в яслах-садку склався надзвичайно працьовитий, відданий цій нелегкій справі колектив. Протягом багатьох років педагоги гідно та сумлінно трудилися на дошкільній ниві.

З 1982 по 1984 рік завідуючою була Світлана Андріївна Жаріт. За період своєї роботи вона доклала багато зусиль для поліпшення матеріальної бази та введення нових технологій у виховній роботі. Педагогічний колектив складався з групи знавців своєї справи: В. І. Данильчак, Я. О. Михальової, В. А. Горльової, Є. А. Баєрбах. З 1984 по 2006 рік завідувала яслами-садком Катерина Григорівна Іванова, яка намагалась

зберегти технічну базу садочка в скрутні для економіки нашої країни часи. На жаль, кількість груп скорочувалась. В 1997 році була тільки одна різновікова група. Ясла-сад було перейменовано в дитсадок. З 2006 по теперішній час дошкільний заклад очолює Любов Петрівна Єспур. З 2007 року для дитячого садка розпочався новий період розквіту. Завдяки сприянню органів місцевої влади та особисто голови сільради Ф. С. Жаріта в 2007 році були виділені кошти з місцевого бюджету на ремонт приміщення. 1 червня 2007 року, у День захисту дітей, було відкрито ясельну групу. Дошкільний заклад був перейменований в Кам'янський ДНЗ ясла-сад «Вербичка». В 2008 році було відремонтовано ще два приміщення для груп, реставровано фасад будинку, збудовано нову автономну котельню. Одночасно покращується матеріально-технічна база дитячого садка: встановлено нові вікна, броньовані двері, закуплено нове сучасне обладнання. Столи, стільчики та ігрові приладдя, які прослужили майже тридцять років, замінили на нові, сучасні. Згодом було відкрито третю садову групу, потім і четверту. Дитячий садок запрацював на повну проектну потужність, як в 1974 році. В 2011 році на території садка побудовані нові ігрові майданчики, мальовничий фонтан, казкові фігури з каменю. «Вербичка» знову стала справжньою «перлиною» села. Педагогічний колектив ясел-саду поповнюється молодими спеціалістами: В. І. Томашук, Л. А. Ворник, С. О. Колесник, А. Д. Данюк, Ю. А. Мелентьєва, О. В. Аветісян, О. В. Губанова. Тепер педагогами працюють колишні вихованці улюбленого садочка.

Центром культурного життя кам'янців завжди був Будинок культури, який і сьогодні є найпершим помічником сільської ради в організації культурно-масових заходів та відпочинку мешканців села різного віку. У довоєнні роки клуб знаходився у старому німецькому будинку, який після війни було реконструйовано і більш пристосовано

Ветерани війни і праці О. В. Байдан (ліворуч) і В. Т. Цимбалюк, колгосп «Червона Гірка»

для проведення будь-яких заходів. У 1954 році було споруджено літній клуб, в якому довгий час демонструвалися кінофільми. У 1958 році завідуючою клубу стає Ельза Челимова, під керівництвом якої починає діяти театральний гурток, акторами якого були працівники різних сфер виробництва радгоспу «Кам'янський», співробітники культурно-освітніх закладів. Творчість гуртка була дуже популярною в селі, кам'янці із захватом аплодували постановкам п'єс: «Назар Стодоля», «Наталка-Полтавка», «Любов Ані Березіної» та іншим. У 1963 році клуб було обладнано кінопроектором, що надало можливість перенести з літнього кінотеатру демонстрацію фільмів, розширити спектр організації вільного часу сільчан. Тривалий час кіномеханіком працював А. М. Карпенко (з 1965 по 2003 рік). Заможнішим ставав радгосп і більше уваги приділяв клубу. У 1973 році придбано інструменти і організовано вокально-інструментальний ансамбль, до клубу, який у 1979 році стає Будинком культури, тягнулось все більше молоді.

З 1987 по 1998 рік Будинок культури очолював Василь Степанович Бабійчук. Він, разом з художнім керівником О. У. Мосейчуком, заснував хорівий колектив, який потім неодноразово брав участь в районних оглядах художньої самодіяльності і нагороджувався почесними грамотами і пам'ятними подарунками. З 1979 по 1987 рік роботою Будинку культури керувала Людмила Василівна Карпенко. Вона повернулася на цю посаду у 1998 році і працює дотепер. За її ініціативи масовим став танцювальний колектив «Камушки», в якому завжди були десятки дітей. Заснований хореографом Ю. Ф. Мішечкіним колектив брав участь в усіх святкових заходах, що організовувались сільською радою, виїздив в інші села та брав участь у районних оглядах. Сьогодні достойними продовжувачами «Камушек» стали танцювальні колективи «Непоседи» та «Посмішка», в яких танцюють

діти колишніх наймолодших учасників художньої самодіяльності Кам'янського будинку культури. І тепер першовідкривачі аплодують своїм дітям, як колись зал дякував їм своїми аплодисментами. Традиції живуть.

В селі є споруда, про яку потрібно згадати у розповіді про Кам'янку. Перша згадка про медичну установу датується 1952 роком. ФАП надавав першу медичну допомогу, селян обслуговували стоматолог, терапевт, а при необхідності проконсультуватися у інших спеціалістів до пацієнтів приїздили лікарі з Біляївської центральної районної лікарні. Протягом тривалих років в Кам'янському ФАПі працювала родина Мудряк. Микола Степанович був фельдшером, а Галина Іванівна з 1981 по 2006 рік була акушеркою та дитячою патронажною сестрою. В будь-яку пору року, вдень чи вночі, вони поспішали на допомогу за першим викликом хворих. В березні 2008 року було відкрито нове приміщення амбулаторії загальної практики сімейної медицини, яку очолила молодий лікар, випускниця Одеського медичного університету Зоя Сергіївна Чорна. В цей святковий день розділити радість з мешканцями Кам'янки приїздили Микола Леонідович Скорик, який на той час був головою Одеської обласної ради, голова Біляївської районної ради Олександр Федорович Семенов, котрі зробили немало, аби наблизити відкриття у Кам'янці нового медичного закладу. Амбулаторія облаштована сучасним обладнанням. Усе приладдя, лабораторія відповідають сучасним вимогам, автомобіль швидкої допомоги укомплектовано усім необхідним. В амбулаторії сьогодні працюють колишні випускники Кам'янської школи: А. В. Олійник, В. М. Нікітенко, Т. Л. Мещерякова, О. В. Данильчак, О. А. Михайлюк.

Червона Гірка

У селі Червона Гірка ФАП було відкрито у 1965 році. Першим її керівником була Катерина Порфіріївна Федорченко. З 1973 по 1975 рік ФАПом завідувала Ганна Миколаївна Байдан, потім медичну установу очолювала Тетяна Іванівна Сошина, з листопада 1978 року дотепер завідуючою є Галина Василівна Десятник, яка має вищу категорію і звання «Почесний донор України». Велику увагу приділяє профілактиці захворювань і за 35 років на посаді завідуючої ФАПом пройшла майже з кожним мешканцем Червоної Гірки його життєвий шлях. Немає в селі жодної людини, яка б не знала Галину Василівну. А ще усім мешканцям достеменно відомо, з чого починалось їх рідне село.

У пошуках щастя, кращого життя декілька родин з придністровського села Градениці вирушили у подорожування, на підводах вони везли свої пожитки, нехитрий селянський скарб та тягли худобу. Шукали не манни небесної,

Виступ М. Л. Скорика під час відкриття Кам'янської амбулаторії після капітального ремонту у 2008 році

а вільної ділянки, де працюю можна було заробити благополуччя для своїх сімей. Переселенці з родин Харитона Байдана, Івана Богомолова, Захара Богомолова, Домни Богомолової, Афанасія Браніша зупинились неподалік від Кам'янки і назвали згодом своє поселення Червона Гірка. Всі вони були працьовиті і привітні, допомагали один одному, ділилися хлібом-сіллю, радістю і горем. Переселенці прийшли на нове місце у 1926 році і швидко почали будувати житло, у 1929 році вони об'єднали свої зусилля у колгоспі «Червона гірка», першим головою якого став Афанасій Браніш. Нове поселення обживали по-справжньому, із року в рік життя змінювалось на краще.

Якби не війна. Вона зламала все нажите, перервала хай і тяжку, але наповнену мріями про краще майбутнє працю. Роки окупації для мешканців Червоної Гірки були нестерпно принизливими. Жінок та дітей примушували до трудової повинності. Ще довгі роки після визволення старожили пам'ятали румунську нагайку. Життя наче зупинилось. Все змінилось завдяки наступу Радянських військ. Знову почалося мирне, вільне життя, а визволителів донині пам'ятають мешканці Червоної Гірки, як і тих земляків, що загинули далеко від дому під час війни з фашизмом. В Червоній Гірці встановлено Меморіал на честь тих, хто вже ніколи не повернеться додому. Війна принесла багато втрат, зруйнувала все навколо: від виробничих споруд до будинків селян. Не вистачало продуктів харчування, одягу, взуття, засобів виробництва. Але був мир, вправні руки, підросли діти, які досить скоро подорослішали і працювали на рівні з батьками. Люди всім миром відбудовували село і піднімали своє господарство.

Колгосп «Червона Гірка» у 1949 році очолив Дмитро Митрофанович Неплій. Потім обирали головами П. В. Сердюка, К. В. Шеварднадзе, П. В. Шутка, Д. І. Паламарчука. З 1977 по 1988 рік керівником господарства був Л. М. Баранецький. Саме в перший рік його роботи на посаді голови, тобто у 1977 році, колгосп нагороджено перехідним Червоним Прапором району за перше місце серед колгоспів та радгоспів по виробництву і продажу державі продукції тваринництва. Господарство спеціалізувалось не тільки на вирощуванні та відгодівлі великої рогатої худоби, а й на вирощуванні зернових і кормових культур. Саме в цей період село розширюється, покращує свій вигляд, розбудована вулиця Садова. А хіба можна досягнути таких успіхів, якщо люди цього не бажають? Тому найбільше червоногірці поважали працьовитих і завзятих, таких як: Олександр Васильович Байдан, фронтовик, нагороджений бойовими орденами і медалями, відзначився і трудовими нагородами, після Великої Вітчизняної війни все життя працював в колгоспі: зоотехніком, бригадиром у тварин-

ництві, рільництві, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, ветеран праці, нині перебуває на заслуженому відпочинку; Василь Трохимович Цимбалюк, заслужений працівник тваринництва, за високі досягнення в праці нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани»; Михайло Павлович Юзишин працював трактористом, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За трудову доблесть»; Василь Дем'янович Верещак, працював трактористом, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За трудову доблесть»; Іван Семенович Пахомов, тракторист, нагороджений орденами Леніна і Трудового Червоного Прапора; Іван Захарович Богомолов, тваринник, нагороджений орденом Слави II ступеня; Григорій Олександрович Богомолов, тваринник, нагороджений орденом «Знак пошани»; Володимир Леонтійович Бельчик, тракторист, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора; Іван Максимович Слободян, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Нелегким був труд хліборобів та доярок. За високі досягнення в роботі, професіоналізм, добросовісність вони неодноразово нагороджувались пам'ятними подарунками, почесними грамотами, відзначались на дошці Пошани: комбайнери Леонід Петрович Пахомов, Іван Іванович Колцун, доярки Віра Пилипівна Банташ, Ганна Іванівна Пахомова, Ганна Леонтіївна Шкорба, Ганна Трохимівна Цимбалюк, телятниця Марія Захарівна Цимбалюк. З 1988 року господарство очолює Анатолій Васильович Десятник. Він був останнім головою колгоспу, став першим директором товариства «Червона Гірка» і керує ним по теперішній час. На сьогодні ТОВ «Червона Гірка» успішно спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур. Сподіваємось, що визначення «успішні» і надалі супроводжуватиме Кам'янку і Червону Гірку.

*Керівник СТ ТОВ «Червона Гірка»
Анатолій Васильович Десятник*

МАЙОРІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*В селі розвиднюється легве,
Так тиша в сутінках пливе,
Що чути, як тримають землю
Ті, хто по совісті живе.*

О. Мороз

Безумовно, у другій половині XVIII століття тут були хутори, як в усій окрузі. Відповідно списку населених пунктів Херсонської губернії 1896 року хутір іменується Костянтино-Даріївка з дванадцятьма жителями, в 1916 році такі ж списки дають інформацію про два господарства і 16 мешканців. На жаль, ланцюжки власників господарств простежити майже не вдається або відомості досить суперечливі. Відомо, що під час Громадянської війни у Біляївському краї бешкетували бандити, які переховувались у плавнях і займались крадіжками. Скоріше за все, саме в той період хутір був пограбований і припинив своє існування, оскільки за даними перепису 1926 року він не згадується.

Новітня історія села Майори пов'язана з постановою Ради праці і оборони країни, в якій наголошувалось на створенні вкрай необхідних для колективного господарювання машинно-тракторних станцій. Перша МТС в країні була створена у 1928 році, перша в Біляївському районі з'явилась у 1929 році на станції Вигода, в 1932 році в Біляївському районі починає працювати також МТС на місці, де тепер розташоване село Майори. Місце обрано не випадково, тут, в декількох кілометрах від Біляївки, був роз'їзд вузькоколіїної залізниці. Район тоді ще носив назву Червоноповстанський, МТС стала однойменною. Першим директором став Андрій Мефодійович Михайлов, який організував при МТС підсобне господарство: на своїй фермі

механізатори мали 16 корів, 32 вівці, свиней, на полі вирощувались пшениця, кукурудза, картопля, баштанні культури. Безумовно, життя на території поступово налагоджувалось, хоча, звісно, за 10 неповних років до війни селище при МТС не встигло стати на ноги міцно. Основне зростання почалося з повоєнної відбудови. Практично всі співробітники, що прийшли на роботу в 1946 році, віддиректора до робітника, були учасниками бойових дій у Великій Вітчизняній війні. Побачили вони гнітючу картину: зруйнований корпус побудованої до війни майстерні, спалені складські приміщення, рвані поля з величезними воронками від снарядів. У важких умовах працювали люди. Це були в основному жителі Біляївки. Зі спогадів ветерана Великої Вітчизняної війни Костянтина Васильовича Довженка: *«Роботу ми починали о восьмій годині. Транспорту для доставки робітників з Біляївки не було. На роботу ходили пішки, просто по полях. Влітку ще нічого, а взимку добиратися було тяжко. Зими в ту пору були злі з колючим снігом і вітром. Збирались робітники в кінці вулиці Комінтерна. Бувало, вітер зі снігом набирив такої сили, що йти було дуже важко. Тоді ми вишукувались в колону по одному. Попереду йде ведучий, він був для всіх прикриттям. Довго він не витримував, то ведучий постійно змінювався. Запізнення на роботу суворо каралося, це були в основному додаткові відробітки у вихідний день. Важко добиратися до роботи було також в інші пори року: осінь і весну, коли ґрунт перетворювався в багно від дощу та мокрого снігу. Перші трактори ремонтувались майже під відкритим небом. Для роботи був встановлений електродизельний агрегат, який обслуговував один токарний верстат, свердильний верстат, електрозварювальний агрегат. З автомобільної техніки був один ГАЗ (полторка), була одна Емка, на якій їздив директор МТС, основною тяговою силою були коні з возами і бречками».*

У ту нелегку пору директором МТС був ветеран Великої Вітчизняної війни Сергій Миронович Сідько, парторгом обрали Миколу Івановича Мостовенка, завідувачим майстернями був призначений Федір Григорович Молчанов. Працювали в МТС на різних посадах все своє життя: Михайло Васильович Чуприна, Олександр Сергійович Мунтян, Федір Якович Головченко, Антон Микитович Цапко, Токарев, Андрій

*Павільйон Червоноповстанської
МТС на районній виставці (1957 рік)*

Малай, Михайло Юхимович Підмазко, Сергій Бондаренко, Іван Данилович Кобзар, Дмитро Михайлович Проноза, Федір Михайлович Михайлов, Іван Карпович Орець, Іван Андрійович Царьков, Леонід Іванович Новиков, Костянтин Васильович Довженко, Григорій Пилипович Кара, Микола Чередник, Валентин Трофимов, Володимир Петрович Вакунов, Марія Жуковська, Семен Кулаков, Олександр Пугаченко, Василь Михайлович Василів, Віктор Біндюгов, Віктор Гарний. Незмінними помічниками і хранительками сімейних вогнищ були дружини: Наталя Сідько, Наталя Мунтян, Катерина Цапко, Ганна Головченко, Марія Царькова, Клавдія Вакунова, Галина Малай, Лідія Біндюгова.

Як і до війни, основним завданням МТС був ремонт тракторів, сівалок та навісного обладнання, тільки вже у більшій кількості. Справа в тому, що напружена праця одеситів дозволила виконати завдання 1946 року в промисловості на 107 відсотків, серед передових колективів насамперед був завод імені Жовтневої революції, який випускав сільськогосподарську техніку. Це додало сільгоспмашин у господарства району, значить, збільшило обсяг роботи механізаторів МТС. Надходила у район техніка також з інших заводів. Спочатку це були трактори Універсал, ДТ-54. В МТС, окрім ремонту, відбувалось зберігання комбайнів. Трактори та комбайни з усього району звозили в МТС на спеціальні майданчики, впродовж осені та зими проводився їх повний капітальний ремонт, а першими весняними днями відремонтовані трактори йшли по колгоспах на весь період польових робіт.

Недивлячись на мислимі і не мислимі труднощі, життя людей в МТС налагоджувалось. Майже кожна сім'я через деякий час мала своє підсобне господарство: птицю, корів, кіз. Всім, хто мав свою живність, безкоштовно були побудовані або виділені сараї для утримання худоби. Надавалась конкретна допомога тим, хто мав

своє господарство, шляхом виділення угідь для заготівлі сіна, для пасовища корів. По черзі виділяли коня з возом для доставки скошеного і висушеного сіна. У 1955 році бажаючі отримали свої земельні наділи і доступні кредити для будівництва індивідуального будинку. Першими мешканцями селища стали сім'ї М. В. Чуприни, А. С. Мунтяна, Ф. Г. Молчанова, Марії Жуковської, І. Д. Кобзар, І. К. Орець, А. С. Малай, В. Біндюгова, Ф. Я. Головченка, Ф. М. Михайлова, А. Н. Цапка, М. Є. Підмазка. Жителі МТС практично були однією великою і дружною родиною, на всіх була тільки одна і єдина адреса: Одеська область, Біляївський район, МТС. І тільки через багато десятиліть, коли вишикувались нові вулиці і нові будинки, з'явилися назви вулиць: Садова, Миру, а також номери будинків. Незабаром МТС було перейменовано в РТС, а потім, у зв'язку з появою радгоспів, зміцненням і розширенням сільгосподарського виробництва ремонтно-технічна база Біляївського району змінила свій статус і стала називатись Біляївське районне відділення «Сільгосптехніка».

Ветеран Великої Вітчизняної війни Н. Р. Семенченко, на очах якого відновлювалась МТС і будувалось село, тепер говорить: «Коли я їду дорогою, що веде у Майори, не тільки милуюсь нею, а завжди трохи хвилююсь, адже саме мій трактор провів першу борозну, коли починали будувати цю дорогу. А ці горіхи ми посадили всім селом, тут росте кілька дерев, посаджених моїми руками...» Починаючи з п'ятдесятих років, молоде село під керівництвом Дмитра Олександровича Делієва і Мирослава Григоровича Шкіци дуже активно будується. Починається спорудження виробничих об'єктів, зокрема тваринницького комплексу. На базі колишнього колгоспу «Друга п'ятирічка» та радгоспу «Родина», а точніше першого його відділення, у листопаді 1962 року створюється радгосп «Червоноповстанський». Директором призначений О. Корейша. Тодішній

*Перші трактори
ремонтувалися майже під відкритим небом*

*Колектив ремонтників
районного об'єднання «Сільгосптехніка»*

хутір Майори не мав освітлення, у гуртожитку, на фермах запалювали газові лампи. Директор радгоспу О. Корейша пообіцяв людям, що вони матимуть власну електростанцію, а на новий, 1963 рік будуть у них електролампочки. Слово з ділом у цієї людини не розходилося. Н. Р. Семенченко був безпосереднім виконавцем доставки у село дизельної електростанції з Маяків. Йому було доручено підібрати тракториста і трьох вантажників, всього п'ятьох чоловік, щоб привезти станцію. Тоді поїхали тракторист П. Горловий, вантажниками Т. Довженко, С. Нікора, М. Неплій. Взяли трактор Т-74, великі, металеві сани і виїхали вранці. Поки доїхали, поки знайшли під Мирним на полях «Червоного маяка» станцію, поки навантажили її на сани, вже й стемніло. Ніч застала у дорозі. Це була пам'ятна всім ніч з 27 на 28 грудня. Потрапили у снігову заметіль. Снігова віхола, жодного вогника, на який би вони могли орієнтуватися у степу, утруднювали пересування. Вирішили орієнтуватися по місяцю. І все ж станцію доставили. Це сталося о четвертій годині ранку 28 грудня. Героїв зустрічали директор радгоспу О. Корейша та головний інженер С. Тьосса. Хвилювались. Електростанцію встановили біля ферми. Електричне світло отримали тваринницька ферма, гуртожиток і перша вулиця. На новий, 1963 рік у майорівців запалали електричні лампочки. Це була знаменна подія для колишнього хутора Майори, всі раділи з цього приводу. Холодильники і телевізори ввійшли у побут майорівців значно пізніше.

До села, яке щойно почало будуватися, їхало багато трудової молоді з різних кінців Радянського Союзу. Дехто потім повертався назад, не витримуючи важкої роботи та складних побутових умов, але більшість юних та завзятих хлопців та дівчат залишались в Майорах назавжди, серед них: сім'ї Омеляновичів, Маташів, Шкіц, Стрижевських, Сопелюків, Гнилорибових, Гончарів та багато інших. Всі вони створили свої

родини тут, в Майорах. Народили дітей, виростили їх та вже виховують численних онуків та правнуків. Георгій Іванович Мединський та його дружина Олена Петрівна приїхали сюди у 1963 році. Олена до цього жила у Білорусії, а Георгій прибув з Балтського району Одеської області. У цьому ж році вони побрались. В сім'ї Мединських народилось дві дочки, які тепер дипломовані вчителі. Старша, Алла, працює у Маяківській школі, а Наталія вчителює в рідній, Майорівській. Вони обидві вже мають свої сім'ї з дітьми та онуками.

В одному з номерів газети «Південна зоря» попередніх років було вміщено матеріал, в якому своїми спогадами про перші роки життя в селі поділились Ольга Сергіївна Маташ, Надія Сергіївна Омелянович, Валентина Іванівна Козирєва. Ця розповідь дуже точно характеризує Майори шістдесятих років: *«В село Майори ми приїхали в 1964 році. Тоді ми були молодими незаміжніми дівчатами, та й село було дуже молодим. Не було ще численних вулиць та будинків, які поступово вишикувались струнками рядами, не було квітучих садів та довгих горіхових алей і навіть дитячий сміх лунав дуже рідко. Разом з нами у той рік приїхали: Павло Омелянович, Лідія Шкіца, Мирослав Шкіца, Олена та Георгій Мединські, Надія Стрижевська та багато-багато інших. На території села Майори розміщувався радгосп, директором якого був М. Білоус. Нас вігразу ж прийняли на роботу доярками на молочну ферму, а хлопців призначали в тракторну бригаду. Крім ферми та тракторної бригади, на той час існували також гараж та польова бригада, яку очолювала Надія Ребругова. Робота була тяжка. Доріг не було. Щоб погрузити молоко на машину, яка стояла далеко від ферми, ми по снігу та по болоту носили бідони з молоком. Ми дуже старанно працювали і скоро стали передовиками радгоспу. Труднощі нас не лякали. Ми були молодими і повними ентузіазму. Відпрацювавши день на фермі, у всіх нас вистачало сил і бажання збиратися на імprovізованих танцмайданчиках, які ми між собою називали «п'ятчакми», і веселитися до пізньої ночі. Талановиті, голосисті дівчата із задоволенням наспівували душевні пісні, які хвилювали молодих шоферів і трактористів, а ті, в свою чергу, виблискували своїми танцювальними талантами. Саме на цих «п'ятчакх» відбувалось перше знайомство багатьох із сьогodнішніх пенсіонерів, спалахувало кохання, створювались молоді сім'ї. Жили ми тоді у гуртожитках по вулиці Парковій, жили весело. Вулиця Гагаріна лише будувалась, тому всі події були сконцентровані на вулиці Парковій. Уже тоді там знаходилась столова для робочих, в тій же будівлі розміщувався невеликий магазин, в будівлі гуртожитку був також невеликий ларьок. Продавчинями були Ганна Циснецька та Соня Астанаєва. В будівлі*

Санітарна дружина районного об'єднання «Сільгосптехніка» (70-ті роки ХХ століття)

продуктового складу і тоді розміщувався склад, там же знаходилась каса радгоспу, в якій ми всі одержували зарплатню. Пізніше каса переїхала в контору. На початку ми обходились без клубу, а коли був побудований перший «барак», в ньому розмістились невеликий клуб і навіть маленька бібліотека. В районі продвольчого складу та нинішньої столової функціонував невеликий базар, на якому йшла жвава торгівля усілякою смачною городиною. Тут же знаходилась кінцева автобусна зупинка. А трохи подалі був розміщений пам'ятник «Павшим воїнам», який пізніше було перенесено до нинішньої школи. За ставком розміщувався «Зелений хутір», який потім знесли, на його місці поставили парники. Йшов час, життя змінювалось, ми дорослишали, набирались досвіду. Кожен рік утворювались нові сім'ї, справляючи гучні весілля. В числі перших молодят були: Омеляновичі, Маташ, Стрижевські, Шкіци, Мединські та інші. Село помалу розширювалось, приростало новими будинками, вулицями. Ми по черзі переселялись в окремі оселі, заводили господарство, народжувались діти, які ставали вже корінними жителями села Майори».

Другим днем народження села можна вважати день 16 травня 1964 року. Саме в цей день рішенням Одеського обласного виконавчого комітету за №204 село Майори по праву стало адміністративною одиницею. І саме цей момент, можливо, став переломним для радгоспу «Червоноповстанський». Уже в наступній п'ятирічці колектив не тільки рапортував про великі досягнення у роботі, але міг похвалитися благоустроєм рідного села. У розкішній зелені декоративних і фруктових дерев потопали будинки, майстерні, і це відбувалось на території, яка ще 20 років тому була спаленою пустелею. Це вони, мешканці молодого села Майори, перетворили її на зручне і красиве місце проживання. Восени 1969 року директор радгоспу «Червоноповстанський» А. Делієв писав: «З досягнень наших, якими зустрічаємо свято Жовтня, слід відзначити прокладку 4,5 кілометри електrolінії й підключення її до державної мережі. Збудували також насосну станцію, що докорінно поліпшило водопостачання. З'явився у нас справжній молокозавод, який забезпечує переробку двадцяти тисяч кілограмів молока на добу. Споживачеві відвантажуюмо виключно високоякісну продукцію, і радгосп одержує за неї доплату по п'ять карбованців за тонну. Механізуються трудові процеси в тваринництві. Перелік новобудов, які з'явилися у радгоспі, можна продовжити. Найближчим часом в селі Майори будуть здані в експлуатацію два восьмиквартирних житлових будинки для спеціалістів сільського господарства, тваринників, механізаторів, а також 11 будинків для переселенців. У новому приміщенні

розміститься школа. До свята відкриються двері промтоварної і продвольчої крамниць». Тут доречним буде навести замітку з газети «Південна зоря» за 18 квітня 1967 року під назвою «Приємна подія», в якій повідомлялось про першу крамницю села, адже до того мешканцям Майорів доводилось все везти з Біляївки: «Сталася в житті робітників радгоспу «Червоноповстанський»приємна подія. У селі Майори райспоживспілка спорудила новий магазин промислових товарів. Тепер жителі села мають змогу купувати необхідні промтовари на місці, не виїжджаючи для цього у райцентр». Тож, рік від року село ставало все зручнішим

У 1969 році об'єднанням «Сільгосптехніка» керував Є. Сидько, який раніше працював в МТС, отже йому було з чим порівнювати. Він згадував: «Раніше, бувало, у тісній майстерні доводилось до тридцяти тракторів ремонтувати одночасно. Зараз наші майстерні стали справжнім підприємством. Протягом дня з ремонту виходить один трактор, бо впроваджено поточний метод. В корпусах наших майстерень встановлені нові верстати. Забезпечуємо не лише потреби господарств свого району, а й всієї області. Не раз бували у нас делегації гружнських країн і мали нагоду познайомитись з життям і діяльністю трудового колективу. А ще гості захоплювались життєвим рівнем радянських людей. Справді є чим: у квартирах є парове опалення, вони просторі, світлі, в особистому користуванні робітників та інженерно-технічних працівників в наявності радіоприймачі, телевізори, пральні машини, холодильники. Цим, здається, не здивуєш нікого, хоча у 1963 році Майори ще не мали освітлення. Не заперечать колишній моряк Олександр Пугаченко, а нині слюсар, зварювальник Віктор Биндюгов, слюсар Сергій Бондаренко, який працює на посаді інженера, що саме наш колектив допоміг їм знайти своє місце в житті, бути корисним суспільству, жити захоплено...» Багато хто тоді вважав колектив своєю сім'єю. Часто

В День Перемоги всі збираються біля пам'ятника загиблим воїнам Великої Вітчизняної війни

після роботи збирались майорівці в клубі або в так званій «Ленінській кімнаті» біля телевізора, обговорювали насущні питання, які стояли перед колективом, ділились думками щодо подій різного рівня. Нерідко влаштовували колективні поїздки в театри Одеси, на берег моря чи річки, на спортивні змагання, в яких, до речі, не раз посідали першість у районі.

Успішним треба визнати період, коли об'єднанням «Сільгосптехніка» керував А. О. Губчик. Починав в Дачненському елітно-насінницькому дослідному господарстві на посаді головного інженера. Там молодий спеціаліст виявився великим ентузіастом своєї справи, не боявся залізити під комбайн, трактор, щоб виявити неполадки, надати механізаторам консультації, іноді і власноруч відремонтувати поломку під час жнив. Відтак йому запропонували посаду керуючого Біляївським районним об'єднанням «Сільгосптехніка». За роки керування Анатолій Олександрович показав себе талановитим інженером-раціоналізатором. Йому належить ідея створення агрегату для утримання на плаву важкої сільгосптехніки під час косіння очерету для заготовки зеленої маси у Дністровських плавнях та ідея пристосування двигуна реактивного літака для швидкого сушіння кукурудзи. Під безпосереднім керівництвом А. О. Губчика було зведено декілька спеціальних цехів: ремонту тракторів Т-150, ремонту обладнання тваринницьких ферм, інших, було побудовано декілька складів тощо. За сумлінну працю А. О. Губчика було нагороджено орденом «Знак пошани», згодом його переведено у ДГ «Дачна», де він колись починав, тільки тепер він став директором цього підприємства. В різні роки керуючими РВ «Сільгосптехніка» працювали: Ю. Гофман, Ю. С. Овчаренко, В. І. Хмельницький, М. І. Земський, О. С. Чебан. За цей час об'єднання перетворилось на потужне підприємство, яке обслуговувало 16 областей

України. Трудовий колектив нараховував понад п'ятисот працівників. Зміцнювалась виробнича база, були введені в експлуатацію нові виробничі цехи: з виготовлення нестандартного обладнання та ремонту гідронасосів, з обслуговування енергомістких тракторів Т-150 та К-700, з ремонту та обслуговування тваринницьких ферм тощо. Вирішенням соціальних питань займався партком підприємства на чолі якого були: П. Г. Антошин, М. С. Миргородський, В. П. Степанюк, В. І. Петренко, С. М. Новожилов. Були збудовані адміністративне приміщення, клуб, дитячий садок, житло для працівників підприємства, продовольчий та магазин промислових товарів, їдальня. Об'єднання «Сільгосптехніка» було внесено до переліку підприємств, які відвідували іноземні делегації.

Цей період позначився також на розвитку радгоспу «Червоноповстанський». Після М. Білоуса радгоспом з 1973 по 1978 рік керував Прасько, з 1978 по 1979 рік директором був Сущенко, з 1979 по 1988 рік господарство очолював П. О. Згірін. Саме під час керування Петра Олексійовича було збудовано тваринницький комплекс на п'ять тисяч голів, овочесховище з холодильними камерами, табір відпочинку для учнів, Будинок культури та багато нового, сучасного житла. Взагалі у П. О. Згіріна завжди була активна життєва позиція, він надихав і своїх підопічних, які працювали самовіддано і перетворювали радгосп у більш масштабне господарство. Можемо називати сотні імен передовиків того періоду, серед яких: Євгенія Іванівна Пустовіт, Катерина Онуфріївна Готліб, Надія Іллівна Гнилорібова, Марія Іванівна Федоренко, Стефанія Андріївна Габчак, Олександр Терентійович Цуркан, Володимир Степанович Гордуз, Федір Іванович Брагар, Микола Іванович Гнилорібов, Марія Іванівна Муляренко, Ганна Аветіївна Ярмійчук, Володимир Григорович Миргородський, Микола Михайлович Макаревич,

Колектив районного об'єднання «Сільгосптехніка», в центрі керуючий М. І. Земський

Директор радгоспу «Червоноповстанський» П. О. Згірін зі спеціалістами в полі (80-ті роки ХХ століття)

Микола Іванович Шаповал, Василь Михайлович Полубок, Анатолій Васильович Андрощук, Галина Сергіївна Снігур, Ніна Максимівна Єгорова, Марія Петрівна Бондар, Василь Антонович Кукал, Микола Іванович Козирєв, Олена Рафаїлівна Бабійчик, Олександр Васильович Гнусарьков, Іван Романович Бабійчик, Меланія Василівна Проценко, Микола Петрович Марусіч, Надія Володимирівна Тинкован, Володимир Данилович Терьшин, Василь Оніфрійович Ярмійчук, Володимир Іванович Михайлов, Василь Петрович Марусіч, Володимир Іванович Дорошенко, Іда Петрівна Ротт, Іван Борисович Купчук, Віра Федорівна Дудкевич, Борис Мар'янович Стрижевський, Ганна Марківна Москвичова, Мефодій Іванович Коваленко, Іван Дмитрович Павлюк, Марія Павлівна Гончар, Ганна Семенівна Бондар, Микола Миколайович Бондар, Іван Петрович Сидорук, Марія Іванівна Сидорук, Неоніла Миколаївна Копач, Лідія Сидорівна Шкіца, Іван Михайлович Раков, Тамара Федорівна Романова, Павло Михайлович Пулік, Марія Іванівна Пулік та інші. На той час секретарем парторганізації був В. Д. Барановський, який у 1969 році повернувся з цілинних земель. Працюючи там, Василь Дмитрович був відмінником збору врожаю 1964 та 1966 років, отримав бронзову медаль ВДНГ і був нагороджений орденом Леніна. Тож, вже на цілині став легендарною людиною. Після повернення до Біляївського району працював комбайнером у радгоспі «Червоноповстанський». З 1975 по 1988 рік обирався секретарем первинної партійної організації радгоспу і проявив уміння управляти людьми так само впевнено, як тримав штурвал комбайну. У 1989 році Василь Дмитрович перейшов на роботу до райкому профспілки працівників АПК. З 1988 по 1990 рік господарство очолював М. І. Невгод, з 1990 року головою сільськогосподарського кооперативу, який було створено на базі колишнього радгоспу «Червоноповстанський» працює Д. І. Куценко.

Всі названі керівники з повагою ставились до тих, хто уміло і добросовісно трудився у господарстві. Назвемо ще декілька прізвищ ветеранів праці, які прославили селище «Повстанське»: Анатолій Дмитрович Селін, Ніна Іванівна Гірняк, Петро Іванович Уманець, Тамара Степанівна Уманець, Віра Іванівна Підмазко, Олександр Іванович Щербатюк, Василь Петрович Степанюк, Василь Михайлович Василів.

Гордістю Майорівської сільської ради були багатодітні матері, які працювали в радгоспі та виховували по 11 – 12 дітей: Марія Іванівна Федоренко, Марія Іванівна Куба, Варвара Іванівна Омельчук, Стефанія Андріївна Габчак, Валентина Федорівна Орновська, Олена Костянтинівна Костинюк, Мотрона Іванівна Кучук та інші. На відміну від них їх діти не ходили у пургу з Біляївки на роботу в МТС, не працювали по 12 годин на добу, а виховувались та навчались у сприятливих, створених їх батьками умовах. Перший дитсадок розміщувався в будові теперішнього медпункту, тут безпосередньо розташовувались харчовий блок, пральня та ясельна група. Старша група знаходилась на другому поверсі теперішнього магазину (СПД Літвінова), на першому поверсі тієї ж будівлі розміщувався духовий оркестр. Завідуючою першим дитячим садком була Соня Астанаєва, до персоналу входили кухарі Лідія Ніловна Бойчук, Тетяна Дем'янівна Шевельова, Олена Горковенко, прачка Ніна Куцюк, вихователь Галина Підмазко, медична сестра Лариса Друц, чоловік якої працював в радгоспі головним ветеринарним лікарем. Дитячий садок був безкоштовним для працівників радгоспу і працював з сьомої до двадцять першої години. З кожним роком народжувалось все більше дітей, що потребувало нового, більш просторого приміщення. Коли завершилось будівництво нової їдальні, було ухвалено рішення про розміщення дитсадка в будівлі колишньої їдальні. Урочисте відкриття після ремонту відбулося 9 серпня

*Вихователь першого
Майорівського дитячого садочка*

*Приміщення Майорівської
загальноосвітньої середньої школи*

1972 року. Дитячий садок проіснував відгоді до березня 2000 року. За цей час в ньому працювали вихователі, кухарі, медсестри: Ганна Бушина, Галина Яремчук, Тетяна Чорна, Галина Скоряєва, Тетяна Шумкова, Ганна Ногай, Галина Крючкова, Алла Габчак, Людмила Ковалькова та інші. В різний час, окрім Соні Астанаєвої, завідували дитсадком Ліда Грабко, Ганна Бодюл, В. Козирєва, Раїса Данілова, Л. Згірина.

Літопис Майорівської загальноосвітньої школи I–III ступенів починається з 1965 року, коли в ще зовсім молоде і невеличке село Біляївського району приїхала за направленням молода вчителька, випускниця Чернівецького педагогічного інституту Галина Савівна Онищук. І саме їй Біляївський районний відділ народної освіти довірив важливу і відповідальну місію створення школи в селі Майори. Одним з перших завдань, яке постало перед Галиною Савівною, було визначитись, якою мовою потрібно вести навчання. З цією метою було проведено опитування мешканців села. 80 відсотків усіх опитаних висловились за українську мову. 1 вересня 1965 року урочисто було відкрито Майорівську початкову школу. Спочатку це була філія Біляївської восьмирічної школи №2. В серпні 1967 року наказом Біляївського районного відділу народної освіти школі було надано статус Майорівської початкової школи, завідуючою самостійної школи призначили вчителя української мови та літератури Галину Савівну Онищук. Галина Савівна ставила за мету виховувати в своїх учнях найкращі людські якості: любов до рідного краю, гордість за українську націю та її героїчне минуле, повагу до рідної мови. Сорокарічний досвід роботи на педагогічній ниві є прикладом співпраці вчителя і учня. На своїх уроках вона уміла створювати умови для подальшого духовного росту і забезпечення життєвого досвіду учнів. Галина Савівна щедро передавала свій педагогічний досвід молодим колегам, які працювали поряд з нею.

Перші учні Майорівської середньої школи (60-ті роки XX століття)

В серпні 1970 року школа стала восьмирічною, її директором призначили вчителя географії П. Я. Синявського. Саме Петро Якович сформував педагогічний колектив молоді школи, її матеріальну базу. За роки педагогічної праці він показав себе як вмілий організатор і професійний педагог. Вдало використовував передовий досвід у навчальному процесі, відзначався високим педагогічним тактом, користувався авторитетом і повагою в колективі, селі. Нагороджувався грамотами обласного і районного відділів освіти. Росло село, збільшувалась кількість населення і відповідно зростала кількість школярів, тому було розпочато спорудження нового приміщення школи, яке було закінчено в 1978 році. В 1979 році школа стала середньою, її очолив випускник Одеського державного університету імені Мечникова О. Г. Довженко. Нелегкою була праця молодого керівника, бо крім педагогічних знань, отриманих в університеті, було потрібно умінь керувати учнівським та педагогічним колективами. Успіх у становленні і розвитку середньої школи значною мірою визначались знаннями і загальною педагогічною культурою Олександра Гавриловича. Колектив велику увагу приділяв плануванню роботи, зусилля були зосереджені на виявленні нахилів і здібностей учнів, прогнозуванню їх розвитку в навчанні. Під керівництвом О. Г. Довженка зростає професійна майстерність педагогічного колективу, успішність учнів. Учні Майорівської школи ставали призерами районних олімпіад, вступали до педагогічних навчальних закладів і повертались вчителями до своєї рідної школи.

На зміну йому в 2000 році прийшов молодий педагог, вчитель української мови та літератури В. О. Терещенко, який закінчив в свій час Білгород-Дністровське педагогічне училище та Ізмаїльський педагогічний інститут. Віктор Олексійович, як і його попередник, намагався спрямовувати потенціал колективу на творчу,

Педколектив Майорівської загальноосвітньої школи (в центрі директор В. О. Терещенко)

нестандартну роботу, на вміння відшукати і впровадити нові форми і методи роботи. Він робить усе, щоб школа стала кращою, а її робота досконалішою, на належному рівні забезпечує роботу школи в сучасних фінансово-економічних умовах господарювання. Так, останнім часом значно покращилася матеріальна база школи, її вигляд. Під його керівництвом було відновлено роботу шкільної їдальні, забезпечено її необхідним обладнанням. Педагогічний колектив школи налічує 18 вчителів. Більшість з них є випускниками школи: Л. М. Куцюк, О. М. Голяченко, Н. Г. Єгорова, С. Е. Шиндлер, Л. В. Ларіна, О. В. Драпиковська, Ю. М. Мартолога. Поряд з молодими педагогами працюють і досвідчені. Серед педагогічних працівників школи низка вчителів, які пропрацювали в школі близько тридцяти років: вчителі початкових класів Наталія Миколаївна Пулік, Людмила Василівна Надвоцька, Ніна Іванівна Параджук, Ніна Іванівна Лень, вчитель української мови, літератури та народознавства Ольга Михайлівна Голяченко, заступник директора з виховної роботи Наталія Володимирівна Дарієнко, бібліотекар школи Лариса Антонівна Покиньюорода. Координує роботу вчителів заступник директора з навчально-виховної роботи Світлана Миколаївна Синявська. Свою педагогічну діяльність Світлана Миколаївна почала в 1962 році в Ширяєвському районі Одеської області. В 1970 році була переведена на посаду вчителя математики та фізики в Майорівську школу. З 1983 року призначена на посаду заступника директора з навчальної роботи. Вчитель вищої категорії, нагороджена медаллю «Ветеран праці», неодноразово нагороджувалась грамотами обласного та районного управління освіти. Також гордістю села Майори є учні Майорівської ЗОШ, які за відмінне навчання були нагороджені почесними відзнаками: Юлія Миколаївна Мартолога, Лілія Олегівна Стрижевська нагороджені золотою медаллю, Інесса Олександрівна Маташ — срібною. Сподіваємось, що після навчання у вищих навчальних закладах України дівчата повернуться до рідного села. З 1979 року в Майорівській школі працює завгосп Олена Михайлівна Сербіна. Завдяки роботі її підлеглих в школі завжди чисто, затишно, тепло. Учні школи разом з вчителями є завжди активними учасниками по наведенню чистоти на території села, беруть участь в загально-сільських суботниках, акціях по озелененню села, очищенню лісосмуг.

Протягом довгого часу село відносилось до Біляївської сільської (з 1979 року міської) ради. Коли ж обсяги виробленої продукції радгоспом «Червоноповстанський» та масштаби роботи «Сільгосптехніки» зросли в кілька разів, а кількість населення збільшилась, назріла необхідність стати самостійною адміністративною

одиницею. Тож, на підставі рішення Одеського обласного виконкому №335 від 17 липня 1984 року на базі села Майори та селища Повстанське створюється Майорівська сільська рада. Першими її працівниками у 1984 році були: голова сільради Михайло Миколайович Острижнюк, секретар Ніна Серафимівна Шпиклірна, головний бухгалтер Валентина Григорівна Кукал, яка і по теперішній час працює в сільській раді. На сьогодні Майорівська сільська рада має територію 5,7 тисячі гектарів, до неї входять: село Майори, яке налічує 390 дворів та 45 квартир з населенням у 1753 мешканців, і селище Повстанське, в якому 71 двір і 87 квартир, в яких проживає 422 жителя. Загальна кількість населення на червень 2010 року складає 2175 осіб. Майорівська сільська рада вважається молодого у порівнянні з іншими радами району, тим не менше, працює вона вже майже 30 років і на її рахунок немало корисних справ. Її співробітники, депутатський корпус намагаються зберегти мікроклімат, який склався тут у попередні роки, коли села були ще маленькими, а люди знали один одного дуже добре і мали багато спільних справ: у роботі, у відпочинку, у намаганні зробити село все гарнішим. Це вдається, хоча змінився устрій самої держави і форми власності, пережито нелегкий період адаптації до нових правил і законів. Вже за роки Незалежності в Майори прийшов газ. Стає символічним, що усі, майже казкові, події в Майорах відбуваються напередодні Нового року. От і тепер, останньої суботи 2003 року, відбулась сходка села, яку відкрив сільський голова В. І. Родонюк. Під урочисті звуки духового оркестру він промовив: «Сьогодні у нашому селі свято, про яке мріяли, якого чекали шість довгих років. Газ прийшов у Майору!» Він висловлює подяку голові районної ради О. Ф. Семенову і керівнику місцевого сільгосп підприємства Д. І. Куценку, які були головними ініціаторами газифікації села, а також всім причетним до організації робіт.

Сільський голова О. В. Журавльова приймає естафету «Пам'ять» від І. С. Войцеховського

З 2005 року Майорівську сільську раду очолює ділова та енергійна жінка, талановитий керівник та невгамовний організатор Ольга Василівна Журавльова, яка з великим задоволенням виконує свої обов'язки, приділяючи особливу увагу вихованню дітей та молоді, піклується про ветеранів Великої Вітчизняної війни та людей похилого віку, намагається вирішувати важливі питання щодо соціального та економічного розвитку села. Під її керівництвом працює колектив однодумців: Валентина Григорівна Кукал, Олена Василівна Некачайло, Тамара Федорівна Бабійчик, Олег Володимирович Циснецький, Ольга Василівна Авер'янова, Фаїна Олександрівна Маташ, Сергій Олександрович Гнусарьков, Валентина Іванівна Мартолога, Микола Васильович Ярошевський, Марія Михайлівна Ногай, Вікторія Василівна Ногай, які разом вирішують проблеми водозабезпечення, газифікації села та добробуту своїх земляків. Сучасне село Майори дуже красиве та мальовниче, хоч і невелике, тут намішалися люди різних національностей, які мирно спілкуються між собою, закохуються та одружуються. На території сільської ради проживають: росіяни, білоруси, молдовани, гагаузи, поляки, але найбільше, звичайно, українців з усіх куточків нашої країни. Серед них десятки передовиків, удостоєних в різні часи державних нагород. Павло Миколайович Омелянович був неодноразово переможцем соціалістичного змагання, нагороджений орденом «Знак пошани». Ветеран труда Надія Сергіївна Омелянович удостоєна знака «Золотий колос», має багато інших відзнак та грамот. Євдокія Макарівна Головніна за бойові заслуги нагороджена орденом Великої Вітчизняної війни, багатьма медалями. Клавдія Дмитрівна Вакунова вже у шістнадцять літ захищала Батьківщину від ворога, всю війну воювала у складі Четвертого Українського фронту, була нагороджена орденом Великої Вітчизняної війни, декількома медалями. Володимир Петрович

Вакунов воював на Карельському, Четвертому Українському фронтах. За мужність і відвагу був удостоєний орденом Червоної Зірки, Великої Вітчизняної війни, Слави III ступеня, декількох медалей. Микола Миколайович Палашовський пройшов дорогами війни з 1941 по 1945 рік. Воював у складі Першого Українського, потім Четвертого Білоруського фронтів, в танкових і піхотних військах. Нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни, медалями. Перемогу зустрів у Чехословаччині, двічі поранений. Фізичні рани загоїлись, але біль від втрати товаришів на дорогах війни не вгамовується. Петро Якович Синявський після закінчення військової авіаційної школи воював на різних фронтах, а День Перемоги зустрів у шпиталі міста Устембург. Нагороджений орденами Слави та Великої Вітчизняної війни, багатьма медалями за здобуття та оборону десятків міст Радянського Союзу та Європи.

Все далі в історію відходить Велика Вітчизняна війна. З роками на території Майорівської сільської ради все менше залишається живих свідків 1941 – 1945 років. Тут пам'ятають тих, що пішли з життя. Напис на пам'ятній плиті: «Вечная слава воинам, павшим за Родину!» для майорівців не просто слоган, сюди досить часто вони приходять помолитися за душі тих, хто загинув, покласти на холодний камінь квіти, зігріти теплом людських сердець. 9 Травня тут збирається все населення і, звичайно, звучать музика і спів, оскільки село Майори і селище Повстанське не тільки красиві, а також багаті на таланти. У 1980 році за кошти радгоспу в селі було побудовано новий Будинок культури, директором якого була Любов Павлівна Алаликіна. Тоді ж був організований хор, якому згодом було присвоєно звання «Народний». Його засновниками стали Василь та Галина Бабійчики. Вони також є добрими наставниками сімейного ансамблю, який знають далеко за межами села Майори. Незвичайний цей ансамбль, і спів його

Освячення місця під будівництво храму на честь князя Володимирца

Сімейний ансамбль під керівництвом Галини та Василя Бабійчиків

завжди проходить у супроводі бурхливої реакції залу, самодіяльним акторам дарують щирі оплески, посмішки. Маленькі співаки відчувають це, постійно працюють над новим репертуаром. Тарас і Катерина Парандюки, Ігор Бабійчик та Олена з Денисом Влаєви між собою двоюрідні. Найменша вокалістка Оленка Влаєва почала співати в ансамблі у чотири роки. Її братик і сестричка лише на 2–3 роки старші за неї. Вони виходять на сцену у гарних українських вишиванках, хлопчики виступають у червоних шароварах, дівчатка у справжніх плахтах. Акомпанує їм Василь Іванович Бабійчик.

Молодих багато у селі, тому не дивно, що День молоді є одним з найулюбленіших свят у Майорах. Сільська рада із співробітниками Будинку культури вигадують нові форми його проведення. Сьогодні Майорівський будинок культури, директором якого з 1988 року є Володимир Васильович Парандюк, окрім названих славиться творчим колективом народної пісні «Свято» (художній керівник Микола Іванович Пенчук), ансамблями сучасного танцю «Кемелі» (керівник Альона Ігорівна Попова), «Калина» (керівник Мар'яна Йосипівна Сошинська). Гордістю Біляївського району та Майорівського будинку культури є ансамбль сучасного спортивного танцю «Глорія» під керівництвом Оксани Журавльової, яка у 2004 році в місті Біляївка відстоювала честь свого рідного села Майори на конкурсі краси та молодості під назвою «Красуня Біляївщини». Оксана Журавльова стала переможницею і першою «Красунею Біляївщини – 2004».

Не відстають від працівників Будинку культури і працівники бібліотек. Уже багато років, починаючи з 1975 року, працює бібліотекарем у селі Повстанське Галина Сергіївна Підмазко. Ця невтомна і скромна трудівниця допомагає читачам підібрати необхідну літературу, порадить, де можна знайти відповідь на хвилююче питання. Бібліотека перетворилась на справжнє вогнище

культури. Кожен день сюди поспішають дорослі і діти, люблять та поважають жителі села Галину Сергіївну. І це заслужено. Вона завжди в пошуках нового і цікавого, до кожного знаходить особливий підхід. Батькам рекомендує, крім всього іншого, літературу про виховання дітей, адже діти мусять рости здоровими, поважати працю і людей.

Всі ці люди, закохані в рідні села, творче натхнення черпають, спостерігаючи за мальовничими краєвидами рідної землі. Багато жінок довгі роки займаються вишивкою, плетінням та створюють справжні шедеври українських вишиванок, серветок та мережива. Є жителі, які дуже гарно малюють, деякі знайшли своє покликання на поетичній ниві. В 2002 році в Майорах зареєстровано громаду УПЦ, в квітні Митрополит Одеський і Ізмаїльський Агафангел благословив парафіян на побудову храму. В даний час будівництво церкви триває. Суттєву фінансову допомогу надає керівництво кооперативу «Ріпак», яким керує Д. І. Куценко. У 2006 році головою сільської ради О. В. Журавльовою було запропоновано та вперше проведено святкування Дня народження рідного села, тепер воно щороку проходить 14 жовтня, на Покрову Пресвятої Богородиці. Вдень проводяться різноманітні конкурси, караоке, виставки виробів місцевих майстринь, конкурси малюнків і фотографій. Кожен може показати свій талант і кожен може знайти для себе цікаву інформацію або заняття. На центральній площі відбувається сільськогосподарський ярмарок, на якому можна придбати продукцію місцевих фермерських господарств та приватних підприємців за зниженими цінами. Ввечері в Будинку культури відбувається святковий концерт, на який збирається більшість населення. Вулиці сіл Майори і Повстанське, як і раніше, розбудовуються, вкриваються новими деревами та наповнюються численними молодими жителями, які впишуть свою часточку в загальну історію.

Майорівська футбольна команда — учасниця змагань усіх рівнів

Ансамбль «Глорія» на Всеукраїнському конкурсі 2012 року. Керівник О. Журавльова

МАРИНІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Погасає робота серпневого дня,
Перетомлені люди спішать до криниці.
Я заводжу в лиман роботягу-коня,
Кінь сухими губами припав до водиці.*

В. Гетьман

Легенди і міфи рідного краю частиною розповідають про реальні події, частиною обросли казковими героями, тому іноді важко встановити, де реальність, де людська уява. Так і з назвою Хаджибейського лиману, перші письмові згадки про який відносяться до XV століття. До речі, саме до цього періоду лиман сполучався з морем і був солоним. Одна з легенд розповідає: «Татарський бей, який здійснив хадж до Мекки, але покохав ханську огаліску, був вигнаний ханом з Криму. Сів він на корабель і відправився до турецького султана, попросив у нього землю біля лиману, де побудував фортецю Хаджибей. Звідси й пішла назва Хаджибейського лиману». Чи відбувались такі події з татарським беєм, довести складно, але достеменно відомо, що сюди, до берегів прекрасного лиману, прагнув багато хто, в тому числі і знаменитий граф Потоцький. Граф мав трьох дочок, одну з яких звали Мар'яною. Саме їй у 1797 році він подарував у посаг землі на березі Хаджибейського лиману з декількома козацькими родинами. Село, яке утворилося таким чином, назвали іменем Мар'яни, тобто Мар'янівка, поступово назва перетворювалася на нинішню, звичну для нас, Маринівка.

Приблизно у ту пору, з невеличкою різницею у датах, засновані інші села Маринівської сільської ради. Стару Еметівку (яка колись звалась просто Еметівка) заснували німецькі переселенці, у Новій Еметівці завжди в основному проживали українці, Берегове раніше звалось Кошари, що

вказує на заняття його мешканців вівчарством. Архівні документи 1862 року дають досить романтичний опис Маринівки. Наводимо уривки: «В центрі села збудована церква, яка притягує зір своєю величчю і красою. Оскільки село розташоване в низині, до його наближення спочатку видніються золотаві хрести, потім купола, тільки по тому бачите саму споруду церкви і село...» Навколо церкви була металева огорожа, перед якою простягалась велика площа, на ній у свята збиралось багато людей. Звісно, граф Потоцький мав кошти зробити Маринівку красивим селом, а німецькі колоністи мали змогу зробити своє село Еметівку упорядкованим, бо із самого початку переселення мали набагато більші пільги, ніж козаки. Тож, не дивно, що українські переселенці жили в мазанках із глиняною стріхою, «наметах». Є версія, що Еметівка зі своєю назвою і пішла від слова «намет».

Взагалі села, розташовані у Міжлиманні, так в народі називають вузьку смугу землі між Куяльницьким та Хаджибейським лиманами, росли і розвивались нерівномірно, в залежності від того, хто їх заснував: поміщики, іноземні колоністи або українські козаки. Мабуть, саме тому бідні села були більш охочими до змін після Великої Жовтневої революції. Наприклад, у Новій Еметівці, де після перших декретів радянського керівництва на душу населення було розподілено по дві десятини землі, вже у 1922 році створені сільський виконком, сільський земвідділ, у 1924 році утворено артіль «Золотий сніп», тоді як у Старій Еметівці та Маринівці тільки у 1929 році з'являються перші товариства спільного обробітку землі (ТСОЗ). Водночас у Маринівці протягом двох років з 1926 по 1928 існував сільський комітет незможних селян.

Все ж таки життя брало своє: на прикладах сусідів мешканці усіх сіл розуміли, що незалежні маленькі наділи не приносять великих прибутків, і, поступово долаючи деякий опір, який ставав все слабшим, об'єднувались у колективні господарства: ТСОЗи, артілі, комуни. Так, у Новій Еметівці була заснована вже згадана артіль «Золотий сніп», до якої увійшли десять сімей. Рахуючи по іншому, ми маємо 10 дворів, в яких проживає 42 ідоки при двадцяти непрацездатних. Разом у них нараховувалось 84 десятини орної землі. Заснування проходило за всіма правилами,

*Село Нова Еметівка
простягнулось уздовж Хаджибейського лиману*

тобто на основі Статуту зразкової трудової сільгоспартілі, який було затверджено у 1923 році комісаром земвідділу УРСР У. Клименком. Засновники В. Грищенко, В. Волков, М. Мазуренко, І. Мазуренко, І. Нечай. А. Кобилян, К. Скороход, використовуючи зразковий статут, добре попрацювали над статутом своєї артілі «Золотий сніп», врахувавши усі окремі думки членів артілі. Статут був ухвалений 17 вересня 1924 року. Хоча в обговоренні брали участь усі працездатні, розписатись зміг не кожен, адже деякі члени артілі були неграмотні, тому за них розписувались інші. До речі, двома роками пізніше в Новій Еметівці відкривають школу, в якій нараховувалось 55 учнів. А разом з дітьми навчаються батьки у рамках державної програми «Долой неграмотність!»

У 1928 році у колективне господарство об'єднались жителі Маринівського хутора (потім хутір було приєднано до Маринівки), в організації якого брали участь комсомольці Олексій Осінній, Василь Шевченко, Ілля Шевченко, першим його головою став Семен Пидорич, бригадиром призначений Семен Юзик. Водночас з цим у селі Берегове починає працювати ТСОЗ, яке згодом перетворюється в колгосп імені Петровського. 1929 рік приніс Маринівській сільраді ще два ТСОЗи: в Старій Еметівці утворюється «Червоний орач», в Маринівці назва не збереглась, але відомо, що до ТСОЗу увійшли селяни Карпо Степанов, Костянтин Цапенко, Дмитро Циганков, Никифор Фітисов, Василь Мирза та інші. Вони звели інвентар, коней. Насінням їм допомогла держава. Дружно взялися до спільної роботи: разом обробляли землю, сіяли, збирали врожай, молотили, зерно ділили по їдоках.

У 1930 році в селах сільської ради продовжувалось активне створення колективних господарств, наприклад, «Тридцятиріччя Жовтня» у Старій Еметівці, але головним в цьому році стало створення комсомольських організацій. Так, першими членами Маринівської комсомольської організації були Назар Волков, Володимир Цапенко, Андрій Цапенко, Василь Івченко, Олексій Степанов, Олександр Шарапов. З перших же днів своєї роботи організація брала активну участь в колективізації, проводила пропаганду нового укладу економіки серед своїх односельчан. Це дало свої плоди, адже на кінець 1931 року в Маринівці було здійснено стовідсоткову колективізацію. Першими комсомольцями в Новій Еметівці були А. Кобилян і Г. Чос. В 1930 році для проведення колективізації до села був направлений член КППС з 1920 року, двадцятип'ятитисячник Абрам Гершкович Флігель, який став головою колгоспу, з розумінням поставився до психології селян і зумів вселити в людей віру, що разом вижити легше. Колективізація пройшла тут порівняно легко. Абрам Гершкович потім ще довго

працював в Міжлиманні. Перед самою війною за успіхи у розвитку сільського господарства йому присвоєно звання Героя Соціалістичної праці, у 1967 році на честь 50-річчя Жовтневої революції група мешканців Біляївського району була нагороджена орденами і медалями за активну участь у встановленні Радянської влади, Абраму Гершковичу, як одному з активніших, вручено орден Леніна. Це було потім. А тоді, у 1930 році, насінням допомагала держава, на поле вперше виїхав трактор, у власності господарства було 20 коней та 10 підвод. Пізніше з цим колгоспом, який носив ім'я Сталіна, об'єднались 18 господарств, що впевнено нарощували виробництво сільгосппродукції, а Хаджибейським лиманом з Нової Еметівки до Одеси ходили пасажирський катер і дві баржі для перевезки вантажів, чим неказанно пишався А. Г. Флігель, за активного сприяння якого з'явилося це транспортне сполучення.

Тільки люди почали звикати до нового життя, до роботи у спільних господарствах, як на країну насунувся страшний голод 1932 – 1933 років. Не оминув він і села Маринівської сільської ради. Зі слів однієї із старожилів села Нова Еметівка Єфросинії Осипівни Мазуренко, дізнаємося, що під час голоду 1921 – 1922, 1932 – 1933 років, згодом і 1946 року, люди насилу вижили і то не всі. Правильно говорять, що труднощі народжують в людині здібності, необхідні для їх переборення. В Маринівці продовжували розвиватись господарства, які з 1934 року до самої війни були об'єднані в колгосп «ІІІ Інтернаціонал» і нарощували спільне майно. Тут згодом вже було два трактори, 40 пар волів, 112 коней, дві автомашини, молотарка і увесь причіпний реманент для будь-якої роботи в полі. З тисячі двохсот гектарів орної землі на зяб піднімалось 700 гектарів. Худоба налічувалась десятками, була збудована ферма, конюшня, був свій млин, до якого приїздили з усіх навколишніх сіл. Оплата

*Свято-Покровський храм,
будівництво якого завершено у 1995 році*

на трудовень дійшла до трьох карбованців плюс чотири кілограми пшениці та два кілограми картоплі. Голова колгоспу на прізвище Тарусин, кубанський козак, який їздив на вороному коні, був оригіналом, талановитою та справедливою людиною. Люди його поважали, бо все було прозоро, заробітки ділили справедливо і без затримок. Працював дитсадок, у дворі якого був прекрасний дитячий майданчик, придбано для дітей багато іграшок.

Підросли діти, та не всім випало подорослішати, настав грізний 1941 рік. Одного разу, пролітаючи над Маринівкою, фашистський бомбардувальник скинув на золоті купола церкви бомбу і зруйнував її. На той час біля церкви гралося двоє дітей. Обидва загинули. Це тільки один жахливий епізод Великої Вітчизняної, пов'язаний з Міжлиманням. В 1941 році через цю територію проходив важливий рубіж східного сектора оборони Одеси. В селах, які були окуповані румунами, залишились старі, жінки та діти. Тільки коли ворог відступав в 1944 році, два місяці тут були німці. Війна відкотила час у зворотному порядку, усі здобутки періоду між двома війнами загублено, у колгоспі «ІІІ Інтернаціонал» знову було три лошаки і одна корова. З воєнного фонду колгоспові було виділено 12 голів корів, пару волів, вісім коней, 500 овець. Знайшли і відремонтували два трактори, поле обробляли коровами. Так само звозили корми. Війна далася взнаки місцевому населенню. За роки війни були спустошені комори зерносховищ, населення не мало насіння, щоб засіяти поля для отримання нового врожаю. Але спасало людей від голодної смерті те, що села знаходились на березі лиману. Взимку пробивали лід, робили лунки і чекали, поки з'явиться риба. Зима в 1946 році була дуже сувора, сніг стояв нарівні хатин. Дітей в школі кормили один раз в день гороховим супом з концентратів (присилала Америка), і один раз на тиждень давали ложку риб'ячого жиру. Після снігової зими весна 1947 року була багата на дощі.

Це дало можливість зерну набрати сили, і люди отримали щедрий врожай. В післявоєнні роки крок за кроком росло колгоспне виробництво, продовжувалась реорганізація. В 1952 році до складу колгоспу імені Чапаєва (Іллінська сільська рада) увійшли у якості відділень землі сіл: Маринівка, хутір Маринівський, Нова Еметівка, Стара Еметівка, Берегове. Так тривало 16 років.

1968 рік запам'ятався відокремленням від колгоспу імені Чапаєва всіх цих сіл і утворенням колгоспу «Жовтень», головою якого у 1968 році став Володимир Кирилович Затворницький. З 1972 року головою колгоспу «Жовтень» працював Василь Петрович Костін. За роки його керівництва були збудовані в селі Нова Еметівка їдальня, цех по ремонту тракторів та сільськогосподарських машин, 10 будинків для колгоспників, розпочалось будівництво Будинку культури, почала забудовуватися верхня частина села Нова Еметівка. З 1976 по 1983 рік головою колгоспу був Володимир Васильович Норенко, при якому було завершено будівництво Будинку культури, першим директором якого стала Ж. В. Баранова. На фермі №1 села Нова Еметівка було збудоване приміщення для утримання молодняку ВРХ, 20 будинків для колгоспників, на фермі №2 у Маринівці споруджено приміщення для свиней за типовим проектом.

У 1983 році естафету голови колгоспу «Жовтень» прийняв Василь Іванович Копельчук. Саме з цієї посади кандидатуру Василя Івановича було висунуто на обрання до складу Біляївського райкому партії, восени 1985 року його обрано другим секретарем райкому. Декілька років досвіду, набутого у Міжлиманні, зокрема у колгоспі «Жовтень», допомогло йому у роботі на території всього району. Хороший господарник, вмілий організатор і доброї душі людина В. І. Копельчук з розумінням ставився як до успіхів, так і до негараздів у роботі керівників господарств і партійних організацій. А головою

*Пам'ятник загиблим односельцям
встановлено на початку 90-х років минулого століття*

*Голова колгоспу «Жовтень»
В. І. Копельчук в полі з колгоспниками (1984 рік)*

колгоспу «Жовтень» у 1985 році став Микола Петрович Сухачов. Наша розповідь була б неповною, якщо б ми не назвали прізвища тих людей, які все своє життя сумлінно працювали в колгоспі. Серед них: агроном М. І. Патлатюк, бригадири тракторних бригад: П. Н. Волков, Д. І. Юров, помічник бригадира О. І. Кучер, обліковець Г. Д. Слободенюк, трактористи: М. М. Бурмін, О. І. Голованов, М. І. Боровик, О. К. Руденко, І. Ф. Третяк, М. К. Шифут, М. І. Ледзевіров, С. Ю. Степанов, завідуючий автогаражем П. І. Жмуренко; водії: М. Ф. Токарюк, О. Д. Нечипуренко, С. М. Пономаренко, О. О. Храпко; механізатори: Д. А. Биковський, М. Т. Шарاپов; токар О. П. Овчинников, зварювальник М. Г. Мосюк, бригадир рільницької бригади М. П. Підорич, рільники: Л. П. Чулкова, В. Ю. Чулкова, Н. П. Чулкова, Л. П. Кучерова, Є. В. Яремчук, К. А. Юркова, Є. Г. Пасуховська, Л. Г. Третяк, Н. І. Нечипуренко, Н. І. Вербовецька, Л. І. Вербовецька, Н. В. Ордановська, Н. Д. Овчинникова, Н. М. Геращенко, К. М. Славіна, Г. І. Лозбіна, О. М. Лозбіна, Л. М. Мазуренко, Н. В. Грищенко, В. С. Мазуренко, Т. Р. Непомяца, С. П. Нечипуренко, З. Г. Вергун, В. К. Сташок, В. І. Івченко, М. І. Сіканенко, Є. І. Бойко, Л. С. Мосюк, Л. М. Суріленко. Особливо треба відзначити працівників тваринницької галузі: Г. І. Івченко, Н. М. Нечай, Г. Я. Мораренко, завідуючого МТФ М. В. Цапурака, доярок: В. Ф. Свирнюк, Т. Т. Чабаненко, В. І. Вакалюк, Л. І. Фісун, В. С. Шуміленко, М. А. Баранову, Н. Я. Хохлову, А. В. Лучкіну, П. М. Остафійчук, О. Т. Ткачук, М. Д. Загородню, техніка штучного запліднення О. В. Тимощук, обліковців МТФ: З. В. Жмурко, Н. Д. Полнобродську, свинарок: Г. І. Цапенко, К. С. Жмуренко, комірника Л. Г. Нечая. Багато років на посадах бухгалтера, завідуючого відділом кадрів працювала в господарстві Т. М. Смирнова. Внесок кожного з них покращував результати роботи колгоспу.

У 1987 році головою колгоспу «Жовтень» обрано Олександра Леонтійовича Баранова. Він і тепер керує господарством, яке у 1995 році реорганізоване і перейменоване в Державне підприємство Дослідне господарство (ДП ДГ) «Покровське» Одеського селекційно-генетичного інституту Національного центру насіннєзнавства та сортовивчення (СПНЦНС). Основним напрямком підприємства є успішне вирощування та реалізація продукції рослинництва та тваринництва під керівництвом Селекційно-генетичного інституту. За ці роки на території ради господарство збудувало адміністративну будівлю, м'ясокомбінат, цех по переробці молока, цех по виробництву лінолеуму, що додавало, окрім роботи в полі та на фермі, десятки робочих місць, впливало на покращення матеріально-технічної бази. Досягнення стали можливими завдяки трудолюбивим мешканцям Міжлимання, але, погодьтесь, успіхи окремих робітників не могли бути вагомими без продуманого керівництва. Тоді, у 1994 році, команда спеціалістів КСП «Жовтень» на чолі з О. Л. Барановим була чи не наймолодша в районі за віком. Головний агроном В. В. Вербовецький, голова профкому В. В. Бабенко, головний інженер О. С. Корчовий, колишній агроном, а з 1990 року голова новоствореної сільської ради П. В. Берлінський відзначилися ініціативністю, творчим підходом до будь-якої проблеми. І судячи з виробничих показників, їх рішення були раціональними. Після того як колгосп «Жовтень» реорганізовано у дослідне підприємство «Покровське», на базі господарства проходять районні та обласні семінари з питань ефективної роботи в усіх галузях сільськогосподарського виробництва. Під час таких семінарів співробітники Селекційно-генетичного інституту та робітники «Покровського» на практиці показують представникам інших господарств області результати спільної роботи наукової установи

*Механізатори
ДП ДГ «Покровське» у хвилини перепочинку*

*Під час одного з семінарів
госвідом гільється О. Л. Баранов*

та виробництва, підкреслюють важливість дотримання технологічних процесів, утримання тварин в належних умовах, використання якісного насінневого матеріалу тощо. Потрібно підкреслити, що кількість господарств, яким Державна інспекція надає дозвіл на вирощування насінневого матеріалу, постійно зменшується, не витримуючи конкуренції на ринку. Це не стосується ДП ДГ «Покровське», яке має кваліфіковані кадри, що не просто розмножують кількість сортів зернових та зернобобових культур, а покращують якість насінневого матеріалу. Вчені-селекціонери В. М. Соколов, який керує Селекційно-генетичним інститутом, доктори сільськогосподарських наук, академіки М. А. Литвиненко, А. А. Лінчевський, С. П. Лифенко разом з хліборобами «Покровського» давно настроїлись на нову філософію вирощування насіння і працюють за принципом: що людина посіє, то вона і пожне. Численні звання, нагороди та державні премії, яких удостоєні особисто названі вчені, виглядають ще більш вагомо на фоні успішного господарювання їх партнерів та однодумців — ДП ДГ «Покровське».

В даний час плідно трудяться в господарстві: заступник директора Ж. В. Баранова, головний агроном О. М. Волянський, головний ветеринарний лікар О. М. Головка, головний економіст О. О. Колбасінський, головний бухгалтер Т. Г. Зеленчук, бухгалтери: Л. Д. Івченко, С. С. Берлінська, В. А. Ксенко, бригадир бригади з водозабезпечення О. В. Костін, начальник цеху з переробки продукції рослинництва О. В. Колбасінський, завідувачі фермою: В. С. Люк, Р. І. Муляк, технік штучного запліднення О. В. Караманова, доярки: Н. М. Коломойцева, М. В. Волотко, водій С. Г. Івченко, завідувачий складом паливно-мастильних матеріалів М. О. Горченко. Продовжують батьківські традиції обидва сина Павла Назаровича Волкова: Юрій Павлович працює головним інженером, Анатолій Павлович є бригадиром тракторної бригади.

*Вчені Селекційно-генетичного інституту
А. А. Лінчевський, М. А. Литвиненко, В. М. Соколов*

Успіхи у господарській діяльності дають наснагу і бажання покращувати село, в якому живуть робітники досвідченого господарства «Покровське». Завдяки взаєморозумінню між керівництвом сільської ради і господарством саме з 1987 року на території Маринівської сільської ради сталося багато змін: села Маринівка, Нова Еметівка, Берегове газифіковані, функціонує водогін. На території ради працюють: амбулаторія сімейної медицини; фельдшерсько-акушерський пункт; дитячий садок «Журавка», дві сільські бібліотеки, Будинок культури, основною прикрасою є Свято-Покровський храм, будівництво якого було завершено в 1995 році, і куполи якого радують маринівців своєю красою.

Як єдине ціле із селами існує Маринівська загальноосвітня школа I–III ступенів, в якій сьогодні працює 24 вчителі з вищою освітою. Про історію школи скажемо дещо більше, повернувшись у минуле століття. Ви пам'ятаєте наше зауваження про те, що у 1924 році, коли в Новій Еметівці заснували першу сільгоспартіль, більшість її членів були неграмотні і не змогли під Уставом артiлі поставити свій підпис, попросивши зробити це своїх сусідів? А вже у 1926 році на території Маринівської сільської ради працюють дві школи: Ново-Еметівська, в якій існують три групи з українською мовою викладання і п'ятдесятма п'ятьма учнями, і Маринівська, яка нараховувала дві групи, маючи сорок два учні, яким теж викладали українською мовою. Заняття тут проводились в напівзруйнованій землянці. В 1929 році сільська рада виділяє кошти на побудову нової школи, в 1930 році Маринівська школа широко відкрила двері семирічному навчанню. Одночасно з дітьми навчалися дорослі. Після війни школа перенаповнилась учнями, серед яких було багато «переростків». Підручників і зошитів учні не мали, навіть не було на чому сидіти. Школярі несли з дому стільці або сиділи на камінні, писали на старих шпалерах. Разом з тим було відчайдушне

*Шкільну лінійку проводить
директор школи Д. Г. Михайлов (1964 рік)*

бажання перебороти малограмотність, вирватись із темряви неосвіченості. Це допомагало вчителям працювати з учнями різного віку і давало свої позитивні результати.

З 1951 по 1973 рік Маринівську восьмирічну школу очолював Дмитро Григорович Михайлов, який велику увагу приділяв благоустрою школи, підбору вчительських кадрів. За період його роботи на посаді директора до школи прийшли працювати вчителі: Євдокія Олександрівна Чос, Ніна Кіндратівна Степанова, Неоніла Іванівна Якубовська, Єфросинія Іванівна Мусій, Валентина Олексіївна Боровик, Василь Пилипович Геращенко, Віра Олександрівна Мирза. Завдяки підвищенню рівня освіченості та культури невід'ємною частиною у житті сіл стала книга, тому бібліотеки тут з'являються не тільки як данина часу, а в першу чергу як необхідність освічених людей у книзі. Маринівська бібліотека була організована ще у 1948 році. Розташована вона була в приміщенні Маринівської сільської ради, бібліотекарем була вчителька Олена Олександрівна Мирза. В 1958 році бібліотека запрацювала у Новій Еметівці. Нині в Маринівській загальноосвітній школі працює колектив вчителів-ентузіастів, які люблять свою красиву, затишну школу, роблять все, аби вона була однією з найкращих в районі. Всі свої сили та знання вкладають у навчання та виховання школярів директор школи Л. С. Патлатюк, вчителі: М. М. Волянський, Л. О. Вербовета, І. В. Пономаренко, Ю. В. Кузьмінецький.

Маринівська ЗОШ завжди була і залишається центром військово-патріотичного виховання, тут створено шкільний музей бойової та трудової слави, експонати якого розповідають про героїчні вчинки маринівців під час війни та трудові здобутки та історію господарства «Покровське». В квітні 2013 року наказом головного отамана Південно-оперативного козацького округу генерала В. М. Солодських створено Покровський козацький округ. Сьомого квітня в церкві Покрови

Пресвятої Богородиці ієреєм отцем Дмитром Маріновим було відправлено молебен на посвяту в Українське козацтво тринадцяти кандидатів чоловіків та п'ятдесятьох двох учнів Маринівської школи віком від дев'яти до вісімнадцяти років. Через декілька днів ці заходи мали продовження в стінах школи, де було оголошено наказ отамана Покровського окремого козацького округу О. Л. Баранова про створення на базі Маринівської ЗОШ дитячо-юнацької організації «Молода Січ», яка увійшла до складу Покровського полку як третій курінь імені святого Миколи Чудотворця. Трьом загонам присвоєні імена Героя Соціалістичної праці А. Г. Флігеля, Героїв Радянського Союзу М. І. Сташека, М. І. Сташкова. Ім'я Героя Радянського Союзу І. Д. Чулкова носить Маринівська школа.

Перш ніж розпочати розповідь про медичні заклади Маринівської сільської ради, треба зауважити, що тут і повітря лікує. Наведемо уривок з листа, в якому досить точно відображено почуття людини, яка прибуває до Міжлимання вперше: *«Я совсем недавно знакома с этими краями, но с первой же минуты они произвели на меня неизгладимое впечатление. Когда едешь в амбулаторию, кажется порою, что уже начинаешь выздоравливать. Слева от дороги нас встречает голубая гладь Хаджибейского лимана, развороты холмов, которые его окружают, как бы говорят: «Смотри! Что может быть прекрасней?» А выйдя из транспорта, ты вдыхаешь неопишуемой чистоты воздух...»* Це дійсно так. Окрім того, населення тут привітне та відкрите. Недарма ж кажуть: коли чисте повітря, і помисли чисті. В цьому прекрасному куточку землі і розташована Маринівська амбулаторія загальної практики сімейної медицини. Історія цього сільського медичного закладу розпочинається з 1937 року під керівництвом терапевта Юхима Івановича Кристафорова та з допомогою медсестри Марії Костянтинівни Цапенко. З 1952 року

Будівля Маринівської загальноосвітньої школи I—III ступенів

ФАПом села Нова Еметівка керує Ю. А. Красільний

амбулаторією керує Анна Іванівна Цапенко, сестрою-хазяйкою працює Клавдія Харитонівна Мазуренко. У 1987 році їй на зміну прийшла Лілія Іванівна Ничипуренко, яка працює в цьому закладі донині. В Маринівці працює стоматологічний кабінет, в якому спочатку обслуговувала пацієнтів Віра Михайлівна Котенко, нині працює Василь Іванович Корінний. За роки свого існування медичний заклад кілька разів змінював свій статус і назву, штатний розклад і медичних працівників, але завжди залишався тим місцем, куди майже кожен мешканець Маринівки звертався за допомогою. Сьогодні це Маринівська амбулаторія загальної практики сімейної медицини. Прийом пацієнтів веде лікар Наталія Миколаївна Руднева, водієм машини швидкої допомоги з 2006 року працює Василь Михайлович Цапурак. У селі Нова Еметівка у 1957 році сформовано було цілодобову структуру ФАП, який було підпорядковано Маринівській амбулаторії. До 1965 року ФАПом керував Валентин Миколайович Гулюк. В різні часи працювали медичні працівники: Микола Дмитрович Холявицький, Лариса Сидорівна Биковська, Лідія Василівна Холявицька. Нині обслуговують пацієнтів Світлана Валентинівна Красильна і Юрій Анатолійович Красильний, який на сьогодні є керівником закладу.

Вся розповідь, наведена вище про села, це є розповідь і про Маринівську сільську раду, яка була центром усіх економічних та соціальних перетворень у Міжлиманні, починаючи від встановлення у регіоні Радянської влади до сьогоденного благоустрою сіл. Маринівська сільська рада територіально утворена у 1922 році. До 1923 року вона була в складі Ленінської волості Одеського уїзду, в 1925 році підпорядковувалась Ленінському району Одеського округу, з 1926 по 1928 рік увійшла до складу Тарасо-Шевченківського району, з 1931 року належала Одеському району. З 1952 по 1957 рік головою Маринівської сільської

ради був Микола Олексійович Боровик, з 1958 по 1960 рік цю посаду обіймав Василь Іванович Теплухін. В 1960 році Маринівську сільську раду було ліквідовано, села, раніше їй підпорядковані, увійшли до складу Іллінської сільської ради Біляївського району.

За період з 1957 по 1970 рік на території сільської ради відбулось багато змін, села відновлювались, будувались нові будинки, У 1957 році в Маринівці з'явилося електричне світло, налагодилось сполучення з Одесою, адже пішов перший рейсовий автобус з Маринівки до Одеси, здійснюючи 10 рейсів за день, були збудовані восьмирічна школа, клуб, амбулаторія. Коли розповідаєш про діяльність сільських рад Міжлимання, досить складно розподілити між ними трудові досягнення та зміни у соціальному житті, адже протягом п'ятдесяти років підпорядкованість сіл постійно змінювалась, разом з тим реорганізовувались комплексні бригади, а іноді господарства цілком переходили з ради в раду. Наприклад, літопис здобутків колгоспу імені Чапаєва можна віднести до будь-якої сільради Міжлимання, адже до 1971 року землі Іллінки, Маринівки, Августівки, входили до складу цього колгоспу. Тільки у 1989 році відбулося остаточне розподілення сіл Міжлимання. Саме у грудні 1989 року селу Маринівка повернули статус центру сільради, адже пройшло відокремлення сіл Маринівка, Нова Еметівка, Стара Еметівка, Берегове від Іллінської сільської ради і утворена Маринівська сільська рада, головою якої обрано Ж. В. Баранову. Жанна Василівна до цього працювала першим директором Будинку культури, збудованого у вісімдесяти роки, коли колгоспом «Жовтень» керував В. В. Норенко. В ті часи відбувався певний підйом, будувались нові виробничі об'єкти, тому в завдання директора Будинку культури Жанна Василівна вписала не тільки роботу в стінах цієї нової, прекрасної споруди, а також виїзди самодіяльних артистів на

Сільський голова П. В. Берлінський серед співробітників сільради та бібліотеки

Юні вихованці дитячого садка «Журавка», що в Новій Еметівці, з вихователями і батьками

виробничі ділянки. Тому не дивно, що її в селах новоствореної, вірніше відновленої, сільради знав старий і молодий, і обрання Ж. В. Баранової сільським головою було цілком заслуженим.

З квітня 1990 року по теперішній час головою Маринівської сільської ради працює Павло Васильович Берлінський. Як завжди, депутати та співробітники сільради займаються благоустроєм села, оформленням документів, велику увагу приділяють усім верствам населення: від маленьких дошкільнят до ветеранів праці та Великої Вітчизняної війни. Усі чоловіки призовного віку пішли у 1941 році захищати Вітчизну, але повернулись не всі: за роки війни відкуль фашистів загинуло 83 жителя Маринівської сільської ради. Ті, що повернулись, відразу включились в роботу і брали активну участь у відбудові зруйнованих сіл. З роками, на жаль, ветерани не молодшають, їх стає все менше, але біля пам'ятника загиблим воїнам кількість тих, хто приходить сюди поклонитися, не зменшується. Навпаки, вже у вісімдесятих роках, коли головою колгоспу «Жовтень» був В. І. Копельчук, був встановлений пам'ятник у вигляді літака-винищувача на честь односельчан, які брали участь у бойових діях під час Великої Вітчизняної війни. Уявіть собі: на території Біляївського району нараховується дев'ятеро уродженців, удостоєних звання Героя Радянського Союзу і троє з них народились в селах Маринівської сільради: І. Д. Чулков, який народився в Маринівці, М. І. Сташков, теж уродженець Маринівки, та М. І. Сташек, народжений на хуторі Маринівський. Про них більш докладно на сторінках цієї книги читайте у главі «Увінчані славою». Не тільки ці учасники бойових дій відзначені державними нагородами, а й багато інших. Серед них: Олексій Кирилович Боровик, нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни I ступеня, який в бою знищив три німецьких танки «Тигр»; Григорій Васильович Мокін, удостоєний ордена Великої Вітчизняної

війни II ступеня. Обидва теж з села Маринівка. Отже, якщо пригадаємо уривок з поеми Михайла Лермонтова «Бородіно»: «*Да, были люди в наше время, Могучее, лихое плямя: Богатыри...*», то можемо упевнено порівняти богатирів із села Маринівка з тими, кого возвеличив поет.

Серед ярів і балок в сімдесяти кілометрах від Біляївки, в тридцяти кілометрах від Одеси мирно живуть мешканці сіл Маринівської сільської ради. Якщо завітати літнім днем до води Хаджибейського лиману, на березі якого вони оселилися, можна помилуватися качками з каченятами, гордими лебедями, одинокими чаплями і безліччю галасливих чайок. Але лиман дарує місцевим жителям не тільки красу, а й різноманітну рибу до столу, благодатну прохолоду у жаркі дні гарячого степу. Життя продовжується... А хіба головне його продовження не діти? Аби створити усі умови для розвитку молодого покоління міжліманців, директор господарства «Покровське» О. Л. Баранов приділяє багато уваги Маринівській загальноосвітній школі, а також турбується про дітей інших сіл Маринівської сільради, оскільки багато хто з мешканців цих населених пунктів є робітниками господарства, яким він керує. Так, за рахунок бюджетних коштів та сприяння господарства став до ладу Ново-Еметівський ДНЗ «Журавка». Він функціонує з 10 січня 2011 року і побудований за типовим проектом. Приміщення розраховано на виховання двох груп із сорока дітей. Нині ясла-садок відвідують 36 дітей, яких обслуговують десятеро співробітників під керівництвом Н. С. Бабенко. Тут прищеплюють дітям інтерес до народних свят, національної культури, проводять костюмовані бали, формують у дошкільнят екологічне світосприйняття. Словом, навчають молоде покоління всьому, що сприяє збереженню історії, нашої самобутності і навколишнього середовища. Адже ці маленькі міжліманці мають продовжувати історію Міжліманя, зберігати пам'ять про героїв.

Сім'я Героя Радянського Союзу
І. Д. Чулкова: мати, дочка, зять, онука

Козаки і козачата Покровського окремого козацького полку
з керівництвом Південного Оперативного козацького округу

МАЯКІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*У степу, де бувають маки
І шепоче чарівне зело,
Простяглося село Маяки,
Неповторне дністровське село.*

В. Гетьман

У свідомості кожної людини є куточок землі, який вона вважає найріднішим, тому загальний перелік таких місць може бути нескінченним. Але існують місцини, які мають силу притягувати до себе не одиниці, а багатьох людей, а надто ті, що розташовані на перехресті доріг або березі ріки. До таких, безперечно, належить село Маяки, розташоване на лівому березі Дністра, в семи кілометрах від Біляївки, має 2040 дворів з майже шеститисячним населенням. Археологи виявили тут десятки нашарувань: античних часів, доби Усатівської культури, інші залишки. Звісно, в такому зручному місці люди селились завжди, але перші письмові згадки про Маяки відносяться до 1421 року, коли литовським князем Вітовтом тут побудовано замок «Маяк-Караул», який служив прикордонним пунктом. Відтоді Маяки не втрачали свого значення вже ніколи. З виникненням Одеси поселення набуває статусу торговельно-перевалочного пункту. Сюди прибували пшениця, лісоматеріали, з Маяк на Поділля йшли галери з Бессарабською сіллю. В 1849 році побудовано потужну річкову пристань, діє переправа через Дністер, митниця, карантинний пост. Звідси сухоходом відправляли вантажі до Одеси. Такий рух річною та сухопутною дорогами обумовлює будівництво в Маяках складів, лісопилок і інших об'єктів, пов'язаних з торгівлею та збереженням товару. Потрібні робочі руки, і населення швидко зростає. З 1862 року Маяки отримують статус міста, його жителів зараховано до стану міщан,

хоча більшість з них продовжували займатися хліборобством. В томі «Одеська область» книги «Історія міст і сіл УРСР» стосовно села Маяки тієї пори наводяться цікаві цифри: «Земля належала міській гумі і здавалася в оренду з торгів ділянками по 10 десятин. З п'ятисот дворів, що налічувались у Маяках, 300 вважались землеробськими, хоча близько чотирьохсот з них не мали навіть присадибної ділянки. Міщани наймались вантажниками, сплавниками лісу, робітниками на водопровідну станцію поблизу Біляївки, частина заможних міщан торгувала. За одержання права вести оптову торгівлю сплачувався спеціальний податок. У 1897 році тут видано 170 посвідчень на право торгівлі».

Вигідне географічне положення, близькість до Одеси сприяли зростанню міста, збільшенню його населення. Крім міщан, яких на 1 січня 1891 року налічувалось 3533 особи, в Маяках проживало 38 дворян і 10 купців. Їм належали місцеві підприємства, кількість яких теж зростала. У 1879 році тут працювали вже паровий млин і лісопильня з тридцятьма п'ятьма робітниками, у 1891 році з'явилося 7 гончарних і 2 бондарних майстерні, 4 кузні й 11 вітряків. Поступово мінявся зовнішній вигляд Маяків. Поряд з землянками та комишевидами будівлями в місті на початку ХХ століття було споруджено 49 кам'яних будинків, але переважна більшість населення терпіла нужду і нестатки. Чимало міщан постійно мали борги, з яких важко було вибратись. Тяжке економічне становище, соціальні утиски викликали гнів і обурення трудящих. Коли у 1905 – 1907 роках в Росії відбувалася революція, маячани брали участь у мітингах і сходах, розповсюджували революційні видання. Звістку про повалення самодержавства в лютому 1917 року трудящі Маяків вітали з радістю. З великим піднесенням зустріли звістку про перемогу Жовтневої революції та ленінські декрети про мир і землю. В середині січня 1918 року в селі Маяки встановлено радянську владу.

Великих руйнувань зазнали Маяки в роки Громадянської війни. У 1920 році з усіх місцевих підприємств, які колись існували, працював лише один паровий млин. Не маючи роботи, неземлеробське населення переключалось на хліборобську працю. Значна частина селян орендувала землю в інших селах. Але

Мост в Маяках, що зв'язує лівий та правий береги Дністра, веде до Бессарабії

і хліборобська праця була пов'язана з великими труднощами. Більшість селянських господарств не мала необхідного інвентаря. Наприклад, плугів на 100 господарств припадало тільки 24. Не краще було і з робочою худобою: в сімдесят одному господарстві її зовсім не було. У лютому 1920 року в селі остаточно утвердилась радянська влада. До утвореного ревкому на чолі з І. Коваленко увійшли маячани, які були учасниками Громадянської війни, С. Герастовський, Д. Щербаків, С. Осетян та інші. У липні 1920 року в селі створено комітет незаможних селян (КНС), до керівництва якого увійшли два комуністи й один безпартійний. В березні 1920 року в Маяках виник партійний осередок у складі п'яти комуністів. Комуністи, члени ревкому та КНС провели велику роботу по відбудові села. Було створено земельну комісію, завдяки рішенням якої 184 незаможники отримали 273 десятини землі. Внаслідок земельного перерозподілу у вересні 1920 року на кожного їдока в селі припало по одній десятині 360 кв. сажнів. Комуністи і члени комнезаму розгортали серед населення роз'яснювальну роботу, розповідали про політичне й економічне становище країни. Все це мало велике позитивне значення. Саме під впливом комуністів усі жителі Маяків на сільському сході в червні 1920 року заявили про безумовну підтримку радянської влади. Вони першими виконали продрозверстку в 1920 році і були занесені до списку червоних волостей. Місцеві органи влади допомагали незаможним сім'ям червоноармійців, удовам і сиротам. Поступово налагоджувалось економічне і культурно-освітнє життя. З вересня 1920 року в Маяках постійно працював гурток, в якому молодь оволодівала політичними знаннями, вивчала питання радянського будівництва. Комсомольці Маяків стали організаторами школи грамоти, в якій вчилися також юнаки і дівчата з усіх сусідніх сіл.

Незважаючи на поживлення господарського і культурного життя, економічне становище населення на початку двадцятих років було тяжким, особливо через недорід 1921 року. Негаразди цього року вплинули і на наступний: не вистачало посівного матеріалу, населення голодувало. Щоправда, певну допомогу насінням, тяглом надали губернський земельний відділ і повітовий виконком. Селяни почали усвідомлювати, що подолати злидні можливо тільки об'єднавшись. З цією метою частина селян у 1922 році стала на шлях колективного господарювання. В той рік утворилося три сільськогосподарські колективи, в кожному з яких налічувалось близько двадцяти чоловік. У 1920 році було утворено Маяківську сільську раду, яка стала центром соціальних та економічних перетворень на селі. Приклад перших об'єднань та артілей був позитивним і саме в цьому році відбувається

перелом у свідомості селян щодо колективного господарювання. У 1925 році починає працювати садово-виноградарське товариство, яке у наступному році ще укрупнюється, з'єднавшись з меліоративним товариством і дістає назву «Червоний придністровець».

Наприкінці двадцятих років в Маяках здійснено суцільну колективізацію. У 1928 році тут було шість колгоспів: «Червоний партизан», «Червона зірка», «Український орач», «Жовтнева революція», «14 квітня», «Нове життя» і два ТСОЗи: «Ленінським шляхом» та імені 8 Березня. Про останнє хочеться розповісти більш докладно, оскільки Маяки відзначились і тим, що саме тут вперше створено окрему жіночу бригаду в галузі сільського господарства. До речі, це сталося набагато раніше, ніж прославилась Паша Ангеліна, одна із зачинателів змагань серед жінок за підвищення продуктивності праці. А розпочиналася ця цікава історія просто зі спільної роботи у плавнях. У 1925 році в Маяках почалися роботи з осушення плавнів. Вчителька Костенкова запропонувала двадцяти чотирьом удовам, колишнім наймичкам, об'єднавшись, обробити ділянки гуртом. Так і зробили. Осушили три гектари, дружно поралися біля них, а коли восени зібрали врожай, здивували всіх навколо. Виявилось, що кожен гектар дав 3 тисячі карбованців прибутку. Свої досягнення і продукцію вдови експонували на районній виставці, одержали Похвальний лист і грошову премію. Отже, пропозиція вчительки Костенкової виявилась слушною і в наступному році жінки усупільнили землю, реманент, тягло і утворили ТСОЗ імені 8 Березня. У перші роки свого існування колгоспи та ТСОЗи були економічно слабкими, тому сталося ще одне об'єднання: у 1929 році 90 відсотків усіх господарств села об'єднались в колгосп «Червоний маяк», до нього увійшло 586 дворів. Це господарство у передвоєнні роки стало одним з передових у районі.

А поки що сільська влада стикалась з опором тих, хто агітував проти колгоспів, загрожував сільським активістам. У 1931 році було підступно знищено близько половини поголів'я коней артілі «Червоний маяк». З тривогою на душі, сльозами на очах люди продовжували працювати, і колгосп економічно зміцнювався. У стислі строки в 1932—1933 роках він провів весняні польові роботи і виконав план хлібозаготівель. Колгоспом керував тоді 25-тисячник, робітник одеського хлібозаводу комуніст В. К. Невський. Разом з партійною і комсомольською організаціями правління мобілізувало трудівників артілі на ударну роботу. В 1933 році колгосп «Червоний маяк» за сім днів зібрав колоскові, засипавши в державні засіки 5820 центнерів хліба. Того ж року з кожного гектара зібрано 12,9 центнерів зерна проти 5 центнерів у 1932 році. За досягнення

у сільськогосподарському виробництві артіль «Червоний маяк» було занесено на Всесоюзну дошку Пошани. Радянська влада виявила велике піклування про охорону здоров'я трудящих. У 1932 році в Маяках відкрито нові приміщення лікарні та амбулаторію, де працювало кілька лікарів і медичних працівників з середньою освітою. Невпинно зростали освіта й культура села. У 1932 році в Маяках відкрився перший звуковий кінотеатр. Сільська рада сприяла, аби у клубі працювали гуртки, читалися різноманітні лекції, організовувалися виставки.

В період Великої Вітчизняної війни переважна частина населення пішла на фронт. 24 червня 1941 року в Маяках було створено винищувальний загін у складі ста чоловік. Його бійці несли патрульну службу у дністровських плавнях, знешкоджували ворожих агентів, охороняли колгоспний урожай, зерносховища і ферми. В період боїв за Одесу через Маяки проходив один із рубежів оборони Одеси. 19 серпня 1941 року фашистські війська окупували Маяки. В листопаді 1941 року учасник Громадянської війни, комуніст М. Я. Богачов створив у селі підпільну партизанську групу із шістнадцяти чоловік. Народні месники проводили серед населення агітаційну роботу, діставали зброю, вибухівку тощо. Знову, як під час інтервенції 1919 року, мешканці Маяк не підкорювалися ворогу, показували свій волелюбний дух. В перших числах квітня 1943 року партизани зірвали переправу через Дністер, знищили 6 човнів, роззброїли близько ста ворожих солдат. В одному з боїв з ворогом загинув і М. Я. Богачов. Зараз його ім'ям названо одну з центральних вулиць села. В квітні 1943 року більшість маяківських, біляївських і троїцьких підпільників було заарештовано, двадцять одного чоловіка розстріляли. 7 квітня 1944 року частини кінно-механізованої групи під командуванням генерал-лейтенанта І. О. Плієва визволили село Маяки від окупантів.

Після переможного закінчення Великої Вітчизняної війни до села поверталися демобілізовані воїни. Ставало більше робочих рук. Населення одразу взялося за відбудову зруйнованого господарства. У 1944 році колгосп «Червоний маяк» очолив колишній кіннотник бригади Г. І. Котовського, М. Т. Бойко. У 1945 році колгоспники посіяли 506 га пшениці, 370 га ячменю, 260 га кукурудзи, 90 га соняшнику, 30 га проса, 35 га городніх культур. Правління колгоспу приділяло увагу відбудові зруйнованих та побудові нових колгоспних приміщень і будинків колгоспників. Створювалось гончарне виробництво, очолене Г. А. Блажком. Будівельна бригада вже в 1946 році спорудила нові будинки двом сім'ям загиблих воїнів та капітально відремонтувала 7 будинків для інших родин. Значних успіхів у розвитку економіки досяг колгосп «Червоний маяк» у 1949–1950 роках, адже на допомогу трудівникам прийшла техніка. Артіль вже мала 4 автомашини, 11 двигунів, 31 плуг, 100 культиваторів, понад 100 інших механізмів. В селі працювали млин, крупорушка, олійниця, лимарня, кузня. Тваринницька ферма у 1950 році налічувала 295 голів великої рогатої худоби.

У 1957 році на загальних зборах колгоспників вирішено було реорганізувати артіль «Червоний маяк» у радгосп. На 1 січня 1959 року він мав 4506 га землі, 19 тракторів, 8 комбайнів, 16 вантажних автомашин. Зрошувальна система дала змогу перетворити радгосп на спеціалізоване овочівницьке господарство. У 1959–1960 роках маяківські городники зібрали небачений в тих місцях урожай. Так, бригада Т. А. Гетьмана виростила по 182 центнери помідорів з гектара. Якщо у 1957 році радгосп продав державі тільки 4 тисячі центнерів овочів, то в 1960 році було відправлено на заготівельні пункти тридцять одну тисячу центнерів капусти, моркви, столових буряків, помідорів та інших овочів, тобто майже у восьмеро більше. Доходи, що набагато

Меморіальний комплекс на честь загиблих під час Великої Вітчизняної війни воїнів

Л. І. Іржевська, завідуюча сільською бібліотекою №1, поет, що народився в Маяках, В. Гетьман

зросли, дали змогу дирекції ширше розгорнути господарське будівництво. У 1960 році тут споруджено чотирирядний корівник, свинарник, три артезіанські колодязі, завершено будівництво першої черги водопроводу, гуртожитку на 80 місць, збудовано 15 індивідуальних будинків. Велике економічне значення для колгоспу також мало закінчення в 1957 році будівництва Маяко-Біляївської зрошувальної системи, яка дала змогу остаточно перетворити радгосп на спеціалізоване овочівницьке господарство. Багато уваги приділялось меліорації зрошуваних земель. Очищено понад сорок кілометрів каналів, здійснено вологозаряджувальні поливи. Тільки в 1963 році їх провели на площі 754 гектари.

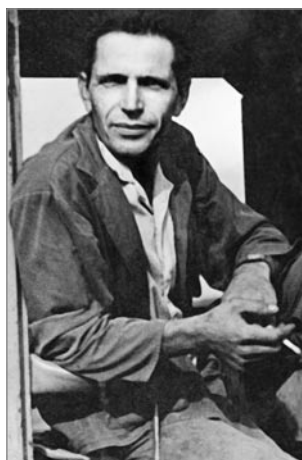
Разом з вирощуванням овочів у відкритому ґрунті радгосп дедалі ширше застосовував парники для цілорічного вирощування городини. Якщо в 1961 році в радгоспі було кілька десятків парникових рам, то в 1967 році їх стало близько дев'ятнадцять тисяч штук. Обігрівають парники за допомогою електрики та спеціальних матів, або, як їх називають тут, теплих «кожухів». В'язання тих «кожухів» було нелегкою справою, якою займалася, щоденно перевиконуючи норми, ланка Лідії Василівни Шаповалової. Високі прибутки, які у 1966 році склали 186 тис. карбованців, потужна технічна база, масиви зрошуваних земель близько тисячі гектарів дали змогу радгоспові вийти в число передових господарств району. В цьому немала заслуга партійної організації, що налічувала 50 комуністів, і комсомольської, яка об'єднувала понад сто комсомольців, Маяківської сільської ради.

За післявоєнний час багато сил та енергії у розвиток території Маяківської сільської ради внесли Анфіса Григорівна Попова, Ганна Миколаївна Чистова, Віктор Карпович Сіденко, Володимир Якович Шаблинко, Василь Михайлович Лахманець, які працювали на посаді голови сільської ради та, змінюючи один одного,

мали одну спільну рису: любов до рідного села, а також уміли згуртувати усі підприємства на одну мету. За цей період Маяки перетворились на красиве впорядковане село. Тут вирости нові вулиці, де розташувались нові будинки з усіма комунальними послугами. Через Дністер перекинута міст, який зв'язав лівий та правий береги. Село повністю електрифіковане та частково телефонізоване. Разом зі спеціалізацією по вирощуванню зернобобових і овочевих культур, плодів і винограду розширюється тваринництво і поступово стає пріоритетним. В радгоспі розводили коней, свиней, велику рогату худобу. Під керівництвом В. Й. Римарева, який очолював господарство з 1965 по 1977 рік, радгосп досяг значних успіхів у тваринництві. Володимир Йосипович з повагою та турботою ставився до тяжкої праці тваринників, намагався створити для них кращі умови роботи. На фермах вирости справжні майстри цієї галузі: доярки Т. М. Ясенко, Т. К. Широка, Н. М. Ковальчук, за досягнуті виробничі успіхи їх нагороджено орденами і медалями. Не відставали від них і молоді доярки: Т. Сорока і О. Глущенко, які щороку надаювали від кожної фуражної корови по 2300 – 2400 кілограмів молока. Коли ми говоримо, що у сімдесяті роки радгосп досяг значних успіхів у тваринництві, це зовсім не означає, що відбулося послаблення у рослинництві. За головування В. Й. Римарева нива теж була високоврожайною. Достатньо сказати, що у 1970 році за нелегку, але почесну кропітку працю, за високі досягнення бригадира-овочівника Лідію Василівну Шаповалову нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, а вже у квітні 1971 року їй присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Удостоєні високим нагород і механізатори: бригадир механізаторів М. І. Бакуменко був нагороджений орденом Леніна, П. Я. Буянський удостоєний ордена Трудової Слави III ступеня, В. П. Кіров отримав орден «Знак Пошани».

*В. С. Бендяк, А. В. Шаповалова,
В. М. Єсіпов, І. І. Дмитренко у Палаці з'їздів у Москві*

*П. Я. Буянський, кавалер ордена Трудової
слави III ступеня, М. І. Бакуменко, кавалер ордена Леніна*

З 1977 по 1983 рік радгосп «Червоний маяк» очолював Володимир Сергійович Котляр, робота якого теж була гідно відзначена, адже він дав старт наступним рокам, коли господарство стало в рік вирощувати до дванадцяти тисяч тонн овочів, чотирьох тисяч тонн зернових культур, шестисот тонн соняшника. У тваринництві нараховувалось близько двох тисяч шестисот голів великої рогатої худоби, в тому числі більше тисячі дійних корів, що давало змогу виробляти чотири тисячі тонн молока в рік та 500–600 тонн м'яса. Вражаючі цифри, гідні орденосця, адже на той час В. С. Котляр був кавалером орденів Леніна і Трудового Червоного Прапора. Трудову естафету перейняв молодий спеціаліст Костянтин Леонтійович Любчик. У 1985 році на посаді головного агронома в радгоспі почав працювати Анатолій Михайлович Каширін, який до цього обіймав посади в комсомольських і партійних органах. В радгоспі «Красний маяк» працював близько двадцяти років, нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани». В ті роки господарство взяло дольову участь та виступило замовником будівництва газопроводу Теплодар — Маяки, який, до речі, повністю був завершений у 2009 році. Костянтин Любчик бачив немало прикладів самовідданого труда його старших товаришів, як «керівного складу», так і трудівників, які вкладали в успіхи господарства фізичну силу, спритність і народну кмітливість. Наслідуючи цей приклад, Костянтин Леонтійович засвоїв непохитну істину: кожна людина повинна не тільки володіти знаннями, а робити для майбутніх поколінь те, що попередні робили для нас. За високі досягнення у сільськогосподарській галузі у 1999 році директору ТОВ ВКАФ «Маяки» К. Л. Любчику присвоєно звання «Почесний працівник сільського господарства України». У 1996 році проведено розпаювання земель, внаслідок якого 505 працівників господарства отримали земельні паї, в розмірі трохи більшому за п'ять гектарів,

а після декількох реорганізацій колишній радгосп реорганізовано у Товариство з обмеженою відповідальністю виробничо-комерційну агрофірму «Маяки» Сталося це у 2000 році. Як колись, жили і працювали поряд і разом, так і нині.

Медицина

Амбулаторія загальної практики сімейної медицини села Маяки вважається одним з кращих медичних закладів району і має в своєму арсеналі 25 ліжок денного стаціонару з терапевтичним, гінекологічним та зубопротезним кабінетами. Певна річ, усе це з'явилося не на пустому місці. За часи свого існування сільський медичний заклад змінив не одну форму роботи, незмінними завжди залишались професіоналізм та турбота про здоров'я сільчан. У передвоєнний період медична установа в селі функціонувала як фельдшерсько-акушерський пункт (ФАП), в якому в період війни був розгорнутий медичний санітарний батальйон для надання допомоги пораненим військовослужбовцям, солдатам та мирному населенню. На той час завідувала ФАПом Катерина Семенівна Мелконова, яка після закінчення Одеського медичного технікуму повернулася до рідного села та стала фаховим медичним працівником. За 48 років роботи в одному медичному закладі їй доводилося бути й фельдшером, й акушеркою, й медичною сестрою, й лікарем. За це односельчани називали Катерину Семенівну «Доктор Катя».

В 1960 році головним лікарем сільської дільничної лікарні була призначена терапевт Марія Василівна Коляржик. Під її керівництвом будувався новий корпус лікарні. Згодом лікарню очолювали фельдшер Володимир Микитович Полянський, терапевт Євгеній Савович Бомко, терапевт Валентина Дмитрівна Соловйова. Під час роботи В. Д. Соловйової головним лікарем була збудована грязелікарня, в якій проводилось профілактичне лікування людей з допомогою бальнеологічних грязей з Куяльницького лиману.

На картопляному полі бригадир
В. М. Бойко та овочівник П. Я. Буянський (1970 рік)

День донора в Маяківській
дільничній лікарні (1967 рік)

Тривалий час головним лікарем дільничної лікарні працював Леонід Андрійович Малорян. Під його керівництвом була введена в дію нова двоповерхова будівля лікарні із сучасними палатами на 40 ліжок для стаціонарного лікування хворих різних вікових категорій. В лікарні багато сил та уваги приділялося охороні здоров'я дітей. У серпні 1964 року прийшла на роботу педіатр Валентина Василівна Кравченко, яка за багаторічну професійну роботу у 1972 році була нагороджена медаллю «Отличник здравоохранения СССР». По тридцять років працюють в сільській лікарні дільничний терапевт Л. І. Шейфель-Цвітковська та стоматолог А. П. Кобилянський. Безвідмовно повсякчас надавали медичну допомогу населенню ветерани медичної галузі, які працювали в різний час на селі: М. Т. Полянська, Р. Г. Вільгельм, В. Г. Малорян, М. І. Конопльова, К. І. Сичова, А. А. Тітомир, Т. І. Корчагіна, В. К. Лебединець, Н. П. Мельник та багато інших. За кожним прізвищем стоять десятки вдячних земляків, яких вилікували турботливі руки медичних працівників. Отже, жителі села цілком забезпечені медичною допомогою, яку надає колектив досвідчених медпрацівників, очолюваний з 1990 року Олегом Григоровичем Любинським. Дільнична лікарня нині набула статусу амбулаторії загальної практики сімейної медицини.

Школа

Ви пам'ятаєте, що у 1862 році Маяки отримали статус міста? Кількість підприємств, будинків, населення зростали дуже швидко, разом з тим у поселенні не було жодного навчального закладу. Тільки у 1868 році почала працювати церковно-парафіяльна школа, у 1880 році відкрились початкова жіноча та двокласна школи, а в 1900 році почало діяти Морське однокласне училище. Видатки на освіту були обмеженими. Так, у 1883 році на утримання учбових закладів було асигновано 1298 карбованців. Зміна державного ладу диктувала необхідність

формування трудової інтелігенції, підготовку спеціалістів нового формату для народного господарства. Ще за два роки до створення в країні у 1923 році товариства «Геть неграмотність!» в Маяках проводилась велика робота по ліквідації неграмотності. Вже з 1921 року тут працювали дві трудові семирічні школи. Одна з них мала одну десятину землі, музичні інструменти, шкільну бібліотеку, фонд якої налічував 3700 книжок. За рік, у 1922 році, в селі створено ще одну показову школу, директором якої по 1943 рік був маячанин Іван Миколайович Парпурін. Народний вчитель відчував на собі велику турботу місцевих органів, вчителям щомісяця видавали по пуду борошна, забезпечували їх паливом, гасом.

У тридцять років одну з семирічок реорганізували в середню школу. Після війни ця школа діяла, як і раніше, ефективно, маючи у своєму штаті вже 42 вчителів. Така наполеглива праця дала свої плоди: до 1950 року у селі Маяки неграмотність було повністю ліквідовано. З 1945 по 1958 рік школу очолював Сергій Макарович Вербицький. Наступні п'ять років, з 1958 по 1963, директором школи був Леонід Семенович Карнаущенко, з 1963 по 1977 рік керувала Євгенія Трохимівна Мігач. Саме за її директорства у 1969 році збудовано новий корпус двоповерхової школи. З 1977 по 2001 рік школу очолював Микола Андрійович Майстров. З 2001 по 2008 рік директором була Олександра Григорівна Корчинська. У 2004 році здійснилась мрія педагогічного та учнівського колективів, адже було газифіковано приміщення школи. З 2009 року директором працює Тетяна Іванівна Повстюк. Станом на 2011 рік школа має статус загальноосвітньої школи I—III ступенів, де працюють 57 вчителів та навчаються 756 учнів. В школі, яка розміщена у двох корпусах, запроваджена кабінетна система навчання, функціонують 27 кабінетів, комп'ютерний клас, спортивний зал, стадіон, їдальня. Шкільна бібліотека, фонд якої налічує 16895 примірників,

Співробітники Маяківської амбулаторії загальної практики сімейної медицини

Новий корпус Маяківської загальноосвітньої школи I—III ступенів, збудовано у 1969 році

одна з найкращих у районі. На базі школи постійно проводяться семінари, олімпіади, конкурси, змагання, конференції, засідання районних методичних об'єднань, обласні семінари.

Учні школи щорічно беруть участь у Міжнародній екологічній експедиції «Дністер», в районних і обласних предметних олімпіадах. Четверо з них є призерами Малої академії наук. Багато випускників школи є медалістами. Тільки з 2005 по 2010 рік школа випустила 38 медалістів і пишається своїми випускниками, які стали висококваліфікованими спеціалістами та працюють у різних галузях народного господарства. Серед них у свій час був і відомий в Україні поет Володимир Гетьман, доля якого заслуговує на співчуття, водночас на захват від його громадянської позиції а особливо, поезії. Зверніть увагу, що в цій книзі неодноразово використовуються поетичні рядки, написані Володимиром Гетьманом. Народився 10 червня 1921 року, в Маяках минуло його дитинство, тут народились і його перші вірші, присвячені рідному селу: *«Я вам подарую і сонце, і племін, І слово привітне, Бо я народився в селі Маяки»*. Після війни вступає, а у 1951 році закінчує філологічний факультет Одеського держуніверситету імені Мечникова. Деякий час працює вчителем, а згодом редактором в одеському видавництві «Маяк». За життя видав близько двадцяти поетичних збірок, переважна кількість думок та почуттів в яких пов'язані з Дністром, Маяками, Біляівкою.

Значна увага в селі приділяється дошкільному вихованню. Так, на території сільської ради функціонують два дошкільних дитячих заклади. Дошкільнята обох дитсадків забезпечені калорійним харчуванням, чудовими спальними кімнатами, кімнатами для ігор та необхідним для навчання і розвитку приладдям. Ясла-садок «Джерельце» на п'ять груп з денним перебуванням ста сорока п'яти дітей очолює Тамара Іванівна Крюкова, а іншим дитсадком під назвою «Оленка»

Сільський голова І. С. Войцеховський на відкритті дитсадка «Оленка» після капітального ремонту

на 100 місць завідує Надія Семенівна Кудлай. Обидва дитсадки під пильною увагою сільради.

Культура

Вже говорилося про те, що комсомольці села Маяки, як тільки у 1920 році утвердилась радянська влада, стали організаторами школи грамоти, в якій навчались також юнаки і дівчата із сусідніх сіл. Центром культурного життя в селі став Народний будинок. Тут працювали чотири секції: театральна, шкільна, бібліотечна і фінансова, ставились п'єси українських класиків. Робота усіх секцій підпорядковувалась одній меті: набути досвіду в опануванні життя і праці в нових умовах, розширити коло своїх інтересів, навчитись насамперед грамоті, а згодом стати освіченими, інтелектуально розвиненими людьми. Поступово секціям ставало тісно і вони перетворювались у повноводні паралельні течії: з 1921 року запрацювали дві трудові школи, одна з яких вже мала свою бібліотеку. У 1922 році відкрито сільський клуб, з 1946 року сільська бібліотека починає працювати самостійно і налічує вже кілька сотень книжок. Поширення освіти, цікавість до всього нового були невпинні. Маячани розуміли, що в найближчі 10–15 років все навкруги зміниться, а до цього треба бути готовими і готуватися потрібно вже тепер. Починати будь-що складно, але ж і цікаво. Звісно, 1946 рік не з легких у житті Маяк, як і всієї країни, тим не менш, вже панує мир, а в кімнаті, яку виділено під бібліотеку, декілька сотень книжок, яких потребують односельчани Рими Максимівни Донець. Вона, перший бібліотекар, акуратно розкладає книжки, які на її думку є дорогоцінним скарбом, що буде множитись з року в рік. А інакше й бути не може, адже ще 20 років тому маячани в основному були безграмотні, а тепер майже всі опанували грамоту і почувають себе із друкованим словом досить впевнено. Мрії Рими Максимівни про багатотисячну бібліотеку в селі здійснилися. Сьогодні фонд двох маяківських сільських бібліотек налічує близько тридцяти тисяч екземплярів книжок.

Сільською народна бібліотека стає у 1950 році і переміщується в будинок колишньої школи. Багато років поспіль ця бібліотека мала статус бібліотеки відмінної роботи, при ній функціонувала школа передового досвіду по роботі з дітьми. Цей статус успішно підтримувала Лідія Іванівна Іржевська, безмежний ентузіаст, прекрасна людина, яка бібліотечній справі віддала 40 років свого життя. У 1970 році покращується матеріальна база, в рази зростають книжкові фонди, внаслідок чого виникає необхідність залучити ще одного працівника, ним стає Ліна Маратівна Шутурминська, яку згодом призначено на посаду завідувачою бібліотеки. У 1998 році в приміщенні, якому колись дуже раділи, стає

загально, і бібліотеку виконком переміщує в адмінбудівлю Маяківської сільської ради. Сьогодні сільська бібліотека №1 розмістилась в трьох кімнатах, налічує більше тисячі читачів різних вікових категорій, продовжує поповнювати фонди, тільки з однією відмінністю: справа в тому, що колись фонди бібліотеки регулярно поповнювались з бібліотечного колектора за рахунок державних коштів, а тепер, коли таке поповнення відсутнє, на абонементі введено платні послуги на літературу підвищеного попиту. Читачів це не лякає, а завдяки таким правилам відкривається можливість поповнювати книжковий фонд бібліотеки, який сьогодні налічує 18520 екземплярів літератури. Завідує бібліотекою Раїса Іванівна Іржевська.

Для шеститисячного населення Маяків цього виявляється недостатнім, тому паралельно працює сільська бібліотека №2. Вона відкрита у 1972 році і розміщується в Будинку культури з книжковим фондом понад десять тисяч екземплярів. Протягом двадцяти п'яти років кожна з тисячі книжок не раз побувала в руках фахівця своєї справи Галини Євгенівни Шиловой, яка була завідувачою бібліотекою. У 1997 році її естафету перейняла Тетяна Анатоліївна Кудлай, яка з тих пір майже щодня гостинно відкриває для своїх читачів бібліотеку №2. Будинок культури села побудований радгоспом «Червоний маяк» і введений в експлуатацію в 1972 році. До того культурно-освітня робота в селі проводилась деінде, починаючи з Народного будинку, відкритого в 1921 році. Хоча сільська рада завжди піклувалась про змістовне дозвілля маячан, із вводом в дію нового Будинку культури ця робота значно активізувалась. Першим директором був Володимир Юхимович Кравцов, який намагався залучити якнайбільше селян до участі у гуртках художньої самодіяльності. До речі, саме наявність масовості в роботі сільських будинків культури схвалювалась Біляївським районним

відділом культури. А які найчисельніші творчі колективи? Безумовно, хор і оркестр. Отже, серед різноманітних гуртків народної творчості найбільшу увагу Володимир Юхимович приділяв хоровому колективу, який налічував 30 хористів, та колективу духового оркестру.

Спадкоємність культурних традицій залишається в Маяках незмінною. З 2010 року директором Будинку культури працює Олександр Петрович Семенюк, який до того ж створив і очолює дитячий колектив духового оркестру. На усіх святах, організованих Маяківською сільською радою, ви обов'язково почуєте музику для духового оркестру у виконанні юних жителів села Маяки, оскільки оркестр бере участь в усіх урочистих заходах, які проводяться на території сільської ради. При Будинку культури працюють також вокальний і танцювальний гуртки, які зараз користуються популярністю і які із задоволенням відвідує молодь. Маяки має певні спортивні традиції, які накопичувались досить успішно протягом десятиліть. Наприклад, сільська футбольна команда «Дністер» неодноразово брала участь у першості Біляївського району з футболу і ставала переможцем турніру.

Досі ми говорили про так звані клуби за інтересами, де кожен обирає собі форму проведення вільного часу: читати, співати, танцювати або грати у футбол. Але в житті кожного села, зокрема і Маяків, є декілька урочистих подій загального змісту і значення. Це відзначення державних свят, які в Маяках проходять урочисто і багатолюдно. Вже стали традиційними свята першого та останнього дзвоника у школі, сільська рада утверджує нові традиції і обряди, серед яких урочиста реєстрація шлюбів і народження дитини, конкурси на кращу вулицю тощо. Для населеного пункту, мешканці якого в основному займаються сільським господарством, особливого значення набуває День працівників сільського господарства, коли

*Андрієвські вечорниці ведуть
Р. І. Іржевська та О. П. Семенюк (2011 рік)*

*Хлібом-сіллю розпочинається святкування Дня села
(перший праворуч сільський голова І. С. Войцеховський)*

восени разом із святкуванням підводяться перші підсумки року і, звичайно, нагороджуються ті, хто в поточному році вніс найбільший вклад у благополуччя села, а значить, і своєї родини. Коли 10 років тому в приході села Маяки з'явився отець Георгій, почалось активне спорудження церкви. Будівництво закінчиться найближчим часом, але отець Георгій уже проводить в храмі богослужіння. Протоієрей досить часто відвідує школу, влаштовує для дітей екскурсії, поєднуючи духовне та патріотичне виховання.

Село живе, працює, змінюється, але нічого цього не було би, якби воно не було засноване. Тож, у 2006 році депутати сільської ради вирішили узаконити День заснування села своїм рішенням, відтоді кожного 10 жовтня проходить святкування заснування села Маяки. Але все ж таки найголовнішим і найулюбленішим святом для маячан було і залишається 9 Травня. У 2004 році на майдані Слави споруджено Меморіальний комплекс з метою увічнення пам'яті воїнів, що полягли на різних фронтах Великої Вітчизняної війни. Сюди прекрасним травневим днем звесняними квітами і почуттям вдячності стікається все село і згадує не тільки про тих 386 солдатів, імена яких викарбувано на монументі, а про всіх, хто наближав День Перемоги.

Сільська рада піклується, звичайно, не тільки про відпочинок земляків, а й про покращення побутових умов. На території сільської ради з 2005 року на повному фінансово-господарському розрахунку працює комунальне підприємство «Наше село», на балансі якого перебувають 25 багатоквартирних житлових будинків, в яких проживає 659 громадян. З утворенням КП «Наше село», директором якого є Григорій Іванович Скрипник, покращився благоустрій і санітарний стан території сільської ради. Підприємством впорядковано сільське кладовище. Проводяться роботи з ремонту мереж водовідведення, частковому ремонту житлового фонду та інші

ремонтно-профілактичні роботи, а освітлена вночі центральна вулиця села вражає подорожуючих.

На території сільської ради зареєстровані та працюють 24 фермерських господарства. За різними напрямками роботи працюють малі приватні підприємства та приватні підприємці. Одним з потужних приватних підприємств є ПП «Дністер» (керівник Галина Олександрівна Войцеховська), яке займається вирощуванням сільськогосподарської продукції, виловом риби та торгівельною діяльністю. В селі є цілий ряд магазинів роздрібною торгівлі, базар, аптека, об'єкти громадського харчування, побутового обслуговування населення, серед яких дві СТО, вулканізація, три автозаправні станції, дві майстерні по ремонту і шиттю одягу, перукарні, пошта, філії банків. На території села базується Саратська дорожньо-експлуатаційна дільниця ВАТ ДАК «Автомобільні дороги України», яка займається обслуговуванням частини дороги Одеса — Рені. У 2005 році компанія «Главстрой» розпочала будівництво човнової станції на правому березі ріки Дністер біля села Маяки, що стало поштовхом для розвитку туризму та будівництва додаткових об'єктів соціальної інфраструктури на території сільської ради.

Особистий вагомий внесок у справу впорядкування Маяків вкладають депутати сільської ради та Ігор Семенович Войцеховський, який обраний Маяківським сільським головою у 1998, 2002, 2006, та 2010 роках. Завдяки їх зусиллям з 2001 року на території села розпочато монтаж мереж газопроводів високого тиску та газифікацію об'єктів соціальної сфери і приватного сектора, яка проводилась швидкими темпами і стовідсотково була завершена у 2009 році. Велика робота має здійснитися по благоустрою сільських доріг, вуличному освітленню, забудові села, забезпеченню населення належним постачанням питною водою і соціальній підтримці незахищених верст населення.

РСК «Придністровець»

Сільськогосподарською галуззю, що найбільше пов'язана з водними об'єктами, є рибне господарство. В Біляївському районі промисловим ловом риби з 1930 року займається рибальський колгосп «Червоний придністровець», який був утворений з рибальської артілі. До тридцятого року рибу ловили розрізнені рибальські бригади. Один з рибаків, Микола Миколайович Кудлай, згуртував своїх колег в єдине ціле і став першим головою рибколгоспу. Це в рази підвищило ефективність праці і сприяло швидкому розвитку регіону. Велика Вітчизняна війна зупинила виробничий процес, але у 1944 році рибгосп було відновлено під керівництвом Василя Антоновича Гончаренка. Було зрозуміло, що для інтенсивного лову, розведення нових цінних видів риб та збереження рибних ресурсів потрібні професійні знання.

Голова рибколгоспу «Червоний придністровець» Л. Г. Острижко (з 1961 по 1983 рік)

Багато працівників рибгоспу отримали такі знання в Анапській середній школі з підготовки керівних кадрів рибальських господарств. Серед слухачів школи був і Леонід Григорович Острижко, який з 1961 по 1983 рік очолював колгосп. За його керівництва РСК «Придністровець» працював найінтенсивніше, оскільки Леонід Григорович вкладав в роботу не тільки професійні знання, а намагався так згуртувати та розставити рибальські бригади від Маяк до Градениць, а вилов риби різних видів був якнайбільшим, а навколишнє середовище зіпсувалось якнайменше. В ті часи, крім рибальських бригад, що займалися видобутком риби у Дністровському лимані, річках Дністер і Турунчук, на озерах і плавнях, також було утворено бригаду, що займалася промислом у прибережній частині Чорного моря. Основний вихід товарної продукції по Україні раніше припадав, та й нині продовжує припадати, на ставкові господарства. На початку сімдесятих років стала до ладу нагульна та вирощувальна система ставків і в «Придністровці». Господарство, окрім ставків, мало побудовані цехи переробки риби, копильний та підсобні цехи: тарний, метизний, щітковий, гончарний, ливарний, вапняний, що дозволяло підвищити якість продукції, її збереження. Багато років партійну організацію «Червоного придністровця» очолював відомий в районі Борис Олександрович Невський. Він був професіоналом, добре знав виробництво і велику увагу приділяв людям труда.

Зміна державної системи, форм власності для виробничого організму є шоковою, особливо, якщо справи йдуть добре, а механізм виробництва продукції налагоджено добротню. Безумовно, політичні події зіграли свою роль в економіці перехідного періоду, як в усьому Біляївському районі, так і в «Придністровці». Тим не менш, у буденних життєвих справах господарства працелюбність зробила цей перехід можливим. В липні 1993 року рибгосп «Червоний придністровець» перетворено в кооперативне рибо-сільськогосподарське підприємство «Придністровець», очолив яке Віктор Сергійович Герашенко. За сім років по тому, в серпні 2000 року, під головуванням Михайла Олексійовича Блажка затверджена нова форма господарювання: кооператив «Придністровець». Почалася хвиля відродження колишнього рівня, яка триває дотепер. Перш за все, треба було відновити ставкове господарство, що і було передбачено програмою відновлення. Реконструкція системи вирощувальних і маточних ставків загальною площею 500 гектарів, втілення новітніх високоефективних методик розведення риби стало наріжним каменем програми. Важливою є також робота інкубаційного, комбікормового та копильного цехів, оновлення інвентаря,

плавзасобів. Окрім того, потрібно постійно підвищувати кваліфікацію кадрів.

Отже, ми навели ряд фактів та цифр, який свідчить про послідовність у роботі колективу РСК «Придністровець» протягом десятиліть. Важливо підкреслити, що забезпечили цю послідовність ветерани рибовиробництва, які Біляївську землю, зігріту південним сонцем, намагаються зробити повною чашею. Нагадаємо імена тільки частки тих, хто самовіддано працював і працює в галузі: Т. В. Шпичка, З. Т. Сушан, І. Д. Шляхов, Ф. Я. Проскурін. Державних нагород удостоєні І. В. Шпичка та М. Г. Кудлай, котрий тривалий час працював на посаді заступника керівника підприємства. Усі вони та їх колеги справедливо вважають, що все в цьому світі залежить від труда, тому просто працюють сумлінно і добросовісно.

Науковий центр

Фізико-географічні особливості території та особливості господарського використання водних об'єктів роблять їх несхожими, надають рис унікальності. Жодна з річок України не схожа на іншу, що зумовлює необхідність окремого розгляду водних об'єктів. У цьому зв'язку великого значення набувають гідрологічні дослідження. Вкнизі В. І. Вишневського, який багато досліджень і публікацій присвятив стану використання річок України, одним з основних наукових закладів в галузі гідрології названо Одеський державний екологічний університет. Дослідна гідрологічна станція названого університету знаходиться в селі Маяки, на березі Дністра. Тут, біля самої річки, проходять практику і студенти Одеського державного економічного університету та інших вузів Одеси. Ідею про організацію станції вперше запропонував у 1947 році професор А. М. Бефані. Місцем заснування станції було обрано Маяки. Саме цей регіон на початку гирлової області річки Дністер із сукупністю водоймищ та близькістю комунікацій відповідав всім вимогам майбутньої гідрометеорологічної станції. Роботу станції було розпочато вже у 1948 році, коли були встановлені перші водомірні пости та організовані спостереження за рікою. Під приміщення гідрометеорологічної лабораторії було пристосовано будинок колишньої контори будівельників та звичайну приватну хату.

Протягом 1948–1959 років станцію в різний час очолювали І. Г. Панькін, В. І. Беланов, К. І. Іванов, Б. І. Баско. В ці роки вона перетворилася в справжній полігон для набуття практичних навичок не лише студентів міста. Саме серед студентської молоді Одеського державного університету імені Мечникова, що проходили практику на станції в 1955 році, професор А. М. Бефані особливо відзначив допитливого студента, колишнього фронтовика Вадима Гонтаренка, якому в майбутньому судилося

стати багаторічним керівником цього підрозділу. Очоливши Маяківську гідрометеорологічну станцію в 1960 році, В. М. Гонтаренко взявся за зміцнення її матеріально-технічної бази. Розпочалися роботи з обладнання причалу, придбання плавзасобів, поліпшення побутових умов мешкання студентів. Станція в стислий термін почала виконувати всі основні завдання гідрометслужби: вивчення гідрологічного режиму ріки та озер, спостереження за кліматом прилеглої території та інше. Дані спостережень стали заноситися у спеціальні таблиці та книжки, систематизуватися і аналізуватися, а в подальшому друкуватися у щорічниках. Одночасно робота станції була підпорядкована вирішенню нагальних народногосподарських завдань. Різноманітні організації почали обслуговуватися майже за всіма видами гідрометеорологічних спостережень: вітер, опади, температура та вологість повітря, атмосферний тиск, швидкість течій, мутність, солоність і таке інше. Було організовано щоденне надання гідрометеорологічної інформації. Станція стала також важливим науково-дослідницьким та навчальним центром інституту. Розпочалося вивчення ерозії ґрунтів, було споруджено лоток для дослідження підземного стоку. На території Самошкіної балки було засновано перший на півдні України стоковий майданчик. Результати експериментальних спостережень лягли в основу багатьох дисертаційних робіт.

Майже за сорокарічний термін керування станцією В. М. Гонтаренко, спираючись на великий практичний досвід гідролога, зумів надати діяльності цього підрозділу ще й чітко визначений екологічний характер. Завдяки цій діяльності Маяківська гідрометеорологічна станція стала за своєю суттю екологічною ще задовго до того, як офіційно набула такого статусу. Справжній професіонал, безмежно відданий своїй справі, В. М. Гонтаренко навіть смерть зустрів на робочому місці. На честь цього справжнього

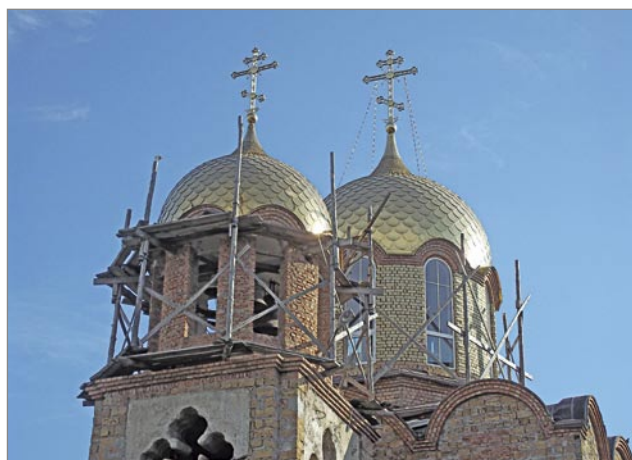
вченого, хоча й без будь-яких офіційних ступенів, один з островів дельти Дністра було названо іменем Гонтаренка.

З 2000 року станцію очолив випускник Одеського гідрометеорологічного інституту П. А. Терновий. Під його керівництвом останніми роками відновилися роботи по зміцненню та розширенню матеріально-технічної бази підрозділу. Вже здійснено переобладнання причалу, збудовано нове приміщення для гідрохімічної лабораторії, відбувається переоснащення майстерень та ремонт будівель. Під егідою кафедри гідроекології та водних досліджень почала функціонувати відповідна нова лабораторія. Разом з технічним переоснащенням та упровадженням новітніх технологій попередні традиції дбайливо зберігаються досвідченими співробітниками лабораторії Т. А. Остапенко, Г. А. Блажко, Л. В. Квашенко, Т. Г. Лебединець, М. З. Міщенко, Ю. В. Терновою. Можемо констатувати спадкоємність у роботі дослідної станції Одеського державного екологічного університету. Студент-практикант П. А. Терновий успадкував від свого керівника, ветерана війни В. М. Гонтаренка, не тільки практичний досвід, а повагу до навколишнього середовища.

І ще один штрих на підтвердження того, що село Маяки Біляївського району є одним з наукових центрів Одещини. Тут спостерігають не лише за водними ресурсами, а й за зорями, оскільки в Маяках діє філіал Одеської астрономічної обсерваторії, заснований під керівництвом члена-кореспондента Академії наук В. П. Цесевича. Вченими проводиться науково-дослідна робота по вивченню проблем активності та розміщення зірок. Для Біляївського району найдавнішим населеним пунктом, безумовно, є Маяки. Сподіваємось, що навели достатньо фактів про те, що Маяки, це місце на Землі, що має силу притягувати до себе багатьох незвичайних і допитливих людей.

*Службу в День Хрещення
Господнього веде протоієрей Георгій*

*Купола нової церкви в Маяках, що відкрив
свої гвері для прихожан найближчим часом*

МИРНЕНСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Мирне — моя любов, моя столиця,
Ніде птахи так не щебечуть навесні,
Ніде так солодко, як тут, мені не спиться,
Ніде так легко не співається мені.*

Т. Петінова

У кожної людини на землі є місце, де вона відчуває себе щасливою. Для багатьох людей таким стало село Мирне, що є центром Мирненської сільської ради, до якої також входить село Широка Балка. До цих місць в різні часи прагнули переселенці з різних куточків України та з-за кордону. Сьогодні тут живуть люди багатьох національностей, багато народилися в інших місцях. Площа сільської ради становить 4923 гектари, село Мирне знаходиться від Одеси у тридцяти кілометрах і в десяти від Біляївки. Найближча залізнична станція Вигода розташована у сімнадцяти кілометрах.

Ще при царюванні Івана Грозного, а найбільше при Петрі Великому до Росії приїздили іноземці, в основному спеціалісти: лікарі, аптекарі, вчені, офіцери, архітектори. Масове ж переселення, зокрема німців, відбулося у XIX столітті. А починається воно після російсько-турецької війни, наслідком якої територія між Бугом і Дністром стала належати Російській імперії. Катерина II видала маніфест, що надавав пільги тим, хто буде поселятись на землях Новоросійської губернії, які на той час були перетворені в пустелю. Заселення території, де тепер знаходиться село Мирне, відбувалося впродовж 1806 – 1807 років. Подолавши всі труднощі, переселенці досягли долини річки Барабой і стали засновниками Фройденталю, що в перекладі означає «Долина радості». Німецькі колоністи в основному займались землеробством, ремеслом, торгівлею. Поступово, дякуючи їх працьовитості, ці землі

перетворились на врожайну долину. Село було дуже охайним і красивим. У 1821 році це відзначив цар Олександр I, який завітав до Фройденталю під час переїзду з Тирасполя до Одеси. У 1895 році село було перейменовано в Ніколаєвске, але ця назва не закріпилась, жителі продовжували називати своє село Фройденталем. Головна вулиця пролягала з півночі на південь близько двох кілометрів. Від неї відходили ще п'ять невеликих вулиць. В центрі села було збудовано церкву, двоповерхову школу, пасторат та канцелярію. Вже на початку сорокових років XIX століття колоністи збирали непогані врожаї. Значну частину доходів одержували від вирощування озимої пшениці, згодом і винограду.

Життя почало налагоджуватись, та почалась Перша світова війна, потім спалахнули революція і Громадянська війна. Змінювались умови життя, до яких люди не встигали пристосовуватись, адже мир був недовгим, а за воєнними діями прийшов і голод. У 1921 році Радянський уряд ввів нову економічну політику. Дозволили приватну власність, та і це полегшення було лише тимчасовим. Коли в країні оголосили суцільну колективізацію, переселенці були не в захваті, але підкорились і, об'єднавши свої земельні наділи та реманент, створили товариство спільного обробітку землі «Сиваш». Разом вирощували хліб, працювали на свинофермі, продовжували розвивати виноградарство та займались переробкою винограду на своїх виноробних

*В. Фрігріх, М. Фрігріх, Ф. Фрігріх (голова к-пу «Сиваш»),
А. Єгер, П. Пфафф (голова к-пу імені Блюхера)*

*Прибуття пошти. Начальник поштового
відділення Яків Біц (крайній праворуч, 1934 рік)*

пунктах. У 1931 році ТСОЗ було перетворено в колгосп «Червоний Сиваш». Спільна праця, узагальнені засоби виробництва вимагали і спільних витрат на благоустрій села. Наприклад, у 1932 році правлінням колгоспу було вирішено побудувати спільну баню, інші сільські споруди. Люди звикали до нового життя, адже їм, вихідцям з різних регіонів Німеччини, які декілька разів переселялись із країни в країну, хотілось облаштуватися в Долині радості назавжди. Однак склалося, як колись передікав «батько трагедії» Есхіл: *«Та в житті, бува, То щастя може раптом посміхнутись, То горе навалитись...»* Друга світова війна виявилась роковою для німецьких колоній. Почались арешти так званих «неблагодійних», розстрілювали їх в тюрмах Одеси, вивозили у сталінські табори. 29 березня 1944 року корінні фройдентальці назавжди покинули село, до якого наближався фронт. Спочатку потрапили до Німеччини, та опинились в штучно створених резерваціях Сибіру, Середньої Азії, Уралу.

В роки Великої Вітчизняної війни по території села проходив Південний сектор рубежу оборони Одеси. Фройденталь захищав 287-й стрілецький полк і намагався стримувати жорстокі атаки ворога. Комісаром полку на той час був старший політрук Н. А. Балашов, вчинки цього мужнього хлопця надихнули радянського письменника К. Симонова на написання повісті «Левашов». Разом з 287-м стрілецьким полком з перших днів війни, відбиваючи атаку за атакою ворога, бились солдати Пугачовського полку та авіатори 69-го авіаційного полку. Тричі наші воїни залишали позиції біля Фройденталю і знову контратакою відвойовували їх назад. В районі Фройденталю свій останній подвиг здійснив лейтенант В. Т. Топольський. Віталій Тимофійович народився в Вінниці. У роки Великої Вітчизняної війни здійснив більше ста двадцяти бойових вильотів, в чотирнадцяти повітряних боях особисто збив чотири і в складі групи — чотири

літаки ворога. 28 серпня льотчики цього полку штурмували ворожі війська, які наступали в районі Фройденталю. Хоробрий воїн вступив в бій одразу з п'ятьма «мессершміттами» і в нерівному бою загинув смертю хоробрих. Посмертно йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу. На Алеї Слави в Одесі встановлено надгробну плиту, на якій викарбувано його ім'я, у Вінниці є меморіальна дошка і одна з вулиць названа на його честь. В Мирному також названо вулицю іменем льотчика Топольського, а на подвір'ї Мирненської школи Герою Радянського Союзу встановлено мармуровий обеліск. Тут покладають квіти, проходять всі шкільні урочистості, випускники складають присягу, виходячи у велике самостійне життя. В особі Топольського тут вшановуються тисячі загиблих, адже кожна п'ядь землі була окроплена кров'ю наших бійців. Багато з них полягло на полі бою, захищаючи кожен метр священної землі. Воїнів ховали відразу після бою в індивідуальних окопчиках, тобто відбувалось не санітарне та православне поховання, а бойове. У 2010 році в Мирному відбулось перепоховання останків п'ятдесяти п'яти радянських воїнів, що були віднайдені у ході пошукової роботи активістами Військово-патріотичного центру «Пам'ять і слава». У багатьох бійців пошуковці виявили ушкодження черепів від ударів та вогнепальних поранень. Десятьох вдалось ідентифікувати: моряки, піхотинці, кавалерист. Далеко від дому загинули також дев'яносто шість мирненців, їх імена викарбувані на обеліску в центрі села, це місце вважається мирненцями святом. Вшановують тут і учасників нещодавніх бойових дій. На території сільської ради діє організація воїнів-інтернаціоналістів, яку очолює жителька села Широка Балка Валентина Іванівна Терещенко, а на фасаді Мирненської ЗОШ встановлена меморіальна дошка в пам'ять про випускника Олега Леонідовича Козлова, який загинув на землях далекого Афганістану.

Святкування Дня Перемоги завжди закінчується покладанням весняних квітів до пам'ятників

М. Д. Вахновська пригощає ветеранів «солдатською кашею» під час свята Дня Перемоги

Після війни село було спустошене, покинуте першими поселенцями, а попередня назва зберігалась недовго. В лютому 1945 року під час перейменування внаслідок невірною перекладу слова «Фройденталь», що німецькою означає «Радісна долина», село отримало назву Мирне («Мирна долина») і відійшло до Маяківської сільської ради. Тим не менше відразу після війни ім'я Мирне було символічним і досить скоро прижилося. Про історію заснування села, а також походження першої назви розповів у своїй книзі «Erinnerungen an die deutschen Kolonien des Grossliebentaler Rayons der Odessa. 1803 – 1944» нащадок німецьких переселенців Едуард Мак, котрий до війни працював у Фройденталі шкільним вчителем ботаніки, зоології, географії і фізкультури.

Поступово до зруйнованого села почали приїжджати нові жителі, серед яких найпершою була родина Андреевих. Почалось відродження життя. На землях Мирного були організовані підсобні господарства Одеси. Петро Лазарович Акименко, один з перших післявоєнних мешканців Мирного, згадує: «Коли я приїхав в Мирне, тут було велике військове підсобне господарство, а також філія Одеського зоопарку. На території села знаходився консервний завод, який мав гуртожиток. Отож, молодь залюбки залишалась жити у селі. Дівчат гарних було багато, тут я і дружину свою зустрів. Незважаючи на важкі часи, знаходили час і працювати, і любити. На роботу завжди їхали з піснями, з роботи повертались з піснями. Німецькі будинки гарні були. В кожному дворі обов'язково були криниця та підвал. Підвали були сполучені між собою підземними переходами. Зразу після війни, на жаль, почали їх розбирати на каміння та вивозити в сусідні села, дерева повирубували, залишилось лише дві акації, адже інколи топити піч було нічим, окрім бур'яну. А вже в кінці п'ятдесятих років влада заборонила руйнування, і почало село відбудовуватись. Дорогу нову проклали, ми

насадили нові дерева, які і нині прикрашають наше мальовниче село. Я 44 роки пропрацював тут бугівельником».

У 1951 році засновано радгосп «Петро-долинський», який через 10 років було перейменовано в «Мирний», в 1961 році господарство очолив талановитий агроном, учасник Великої Вітчизняної війни Василь Гнатович Романенко. Сільгоспугіддя становили 3477 гектарів, вирощували зерно, насіння овочевих та баштанних культур, виробляли молоко, м'ясо. У другому відділенні радгоспу «Мирний», в селі Широка Балка, було побудовано новий чотирьохрядний корпус МТФ «Ялинка», на базі якого неодноразово проводились обласні семінари. У радгоспі працювало понад сімсот чоловік. За керівництва В. Г. Романенка радгосп з економічно слабкого, відсталого став передовим і був двічі нагороджений перехідним Червоним Прапором КППС і Кабінету Міністрів та срібною медаллю сільськогосподарської виставки. Василь Гнатович за свій професіоналізм відзначений орденами Трудового Червоного Прапора та Жовтневої Революції. За його сприяння в Мирному побудовано восьмирічну школу, а в 1976 році відкрито десятирічку, дитячий садок, зведено 300 переселенських будинків, в яких проживали робітники радгоспу. Він завжди радився з людьми та прислухався до думки спеціалістів, особливо до суджень заслуженого агронома України, який був удостоєний ордена «Знак Пошани», Анатолія Мойсейовича Лук'янюка.

Не відставали від «Мирного» і радгоспи «Декоративні культури» та «Виноградний», які прославили село квітами та виноградниками далеко за межами району, неодноразово беручи участь у Всесоюзних виставках досягнень народного господарства в Москві. Трудівники господарств відзначилися успіхами в роботі. Значна частина за плідну трудову працю була удостоєна високих нагород: орденом Трудового

Заслужений агроном України Анатолій Мойсейович Лук'янюк багато років працював в радгоспі «Мирний»

Будівництво переселенських будиночків для жителів Мирного (50–60-ті роки XX століття)

Червоного Прапора були нагороджені Михайло Андрійович Головатюк, Олексій Васильович Куш, Надія Антонівна Стесьмак, Петро Якович Баркар, котрий також був удостоєний і ордена «Знак Пошани». Орденом «Знак Пошани» були нагороджені Лідія Іванівна Бедна, Олексій Васильович Білич, Леонід Андрійович Іванько, Прокіп Тимофійович Рошко. Про цих та інших трудівників села Мирне писали в районній та обласних газетах, їх нагороджували грамотами, заносили їх імена на дошки Пошани.

Історія Мирненської школи почалася ще у 1812 році, коли було споруджено перший шкільний і молитовний дім, в якому в будні вчилися школярі, а у святкові дні проходила церковна служба. Кількість школярів швидко зростала, тому в 1827 році громада змушена була будувати капітальне приміщення. У 1936–1937 роках за державний бюджет була збудована двохповерхова семирічка поруч з церквою. Перед школою була велика квіткова клумба, а за школою розташовувався фруктовий садок, який доглядали самі учні. Відкриття нового приміщення відбулось 1 вересня 1938 року. Саме в цей день всі німецькі школи перевели на навчання російською мовою. Після війни школа знаходилась в приміщенні житлового будинку Мохових по вулиці Леніна, першим її директором на громадських засадах стала А. І. Подмазко. В кінці сорокових років додалися корпуси в будівлі сільського магазину, там навчалися учні старших класів. Для них були обладнані кабінети хімії, фізики, біології, учительська. У 1966 році відкрито нове приміщення (на даний час це корпус № 2).

У роки повоєнної відбудови учні допомагали радгоспу «Мирний» у зборі цибулі, овочів, фруктів. Згодом був організований табір праці та відпочинку з цілодобовим перебуванням учнів, налагодженим триразовим харчуванням. Керівництво радгоспів за сумлінну працю нагороджувало учнів туристичними путівками.

У повоєнні роки відбудови учні допомагали радгоспу «Мирний» у зборі овочів, фруктів

Кожного року, навіть по декілька разів на рік, групи учнів залізничним, морським і повітряним транспортом вирушали історичними куточками України, Білорусії, Росії, Прибалтики, Кавказу, Криму. У 1983 році директором Мирненської школи став О. Г. Котович. На той час школа мала вигляд непримітної будівлі, що складалась з трьох корпусів, між якими проходила незаасфальтована дорога на кладовище. Шкільного подвір'я не було. Діти та вчителі з уроку на урок переходили через цю дорогу, а восени, коли йшли дощі, застрягали в багнюці. Дякуючи новому директору, дорога була перекрита, а школярі отримали шкільне подвір'я, він зумів згуртувати педагогічний та учнівський колективи. Своїми руками, в перші ж канікули, разом з учнями та учителями розпочав будівництво шкільної майстерні, потім шкільної ідальні, спортзалу.

На сьогоднішній день педагогічний колектив Мирненської ЗОШ I–III ступеня очолює Ольга Анатоліївна Бутенко. З тридцяти п'яти вчителів семеро є вчителями вищої категорії: О. Ф. Думич, В. П. Морванюк, О. І. Колаковська, Н. Л. Легка, Н. М. Чорноус, З. М. Возна, О. А. Бутенко. Дякуючи педагогічному колективу Мирненська ЗОШ стала однією з кращих в Біляївському районі. Вчителі постійно беруть участь в районних турах «Учитель року», на базі школи проводяться районні та обласні семінари. У період з 1963 року по 2010 рік сто два учні отримали свідоцтво з відзнакою, тридцять п'ять учнів нагороджено золотою медаллю, тридцять чотири заслужили срібну. Багато випускників школи повертаються в рідну школу вчителями і продовжують нелегку справу своїх попередників, а інші продовжують навчання в магістратурах, аспірантурах та досягли вершин в науці: заслужений лікар України Тетяна Анатоліївна Лук'янюк, прокурор м. Вінниця Сергій Леонідович Кобко, кандидат біологічних наук Аліна В'ячеславівна Саналатій, кандидат філософських наук, доцент Оксана Борисівна

Під час святкування 200-річчя Мирненської загальноосвітньої школи I–III ступенів

Петінова, доктор філософських наук та психології Катерина Юріївна Дріга. Серед випускників є юристи: В. А. Незамаєв, працівники Біляївської районної ради: С. В. Синюк (Скрипченко), О. М. Бедний, начальник Управління економіки районної державної адміністрації О. А. Нікітенко, бухгалтери, лікарі, вчителі, моряки, всіх не перерахуєш. Пишається школа не тільки своїми випускниками, які досягли високих знань, а й тими, хто прославляє її своєю працею. Це потомствений землероб, головний агроном ВАТ «Мирний» Сергій Володимирович Бедний, провідний спеціаліст торгівельної фірми «Хімагромаркетинг» В'ячеслав Іванович Адиров, фермери брати Геннадій Васильович і Володимир Васильович Мусієнки та інші.

Сільська бібліотека відкрилась в Мирному у 1951 році. Її організатором і першим бібліотекарем стала Марія Гаврилівна Перевозніченко. Саме вона разом із своїми помічниками збирала книжки по домівках, створюючи книжковий фонд бібліотеки. З 1972 по 1990 рік завідуючою була професійний бібліограф Тетяна Петрівна Троїцька. Це вона домоглась того, що Мирненська бібліотека стала однією з кращих у районі, неодноразово нагороджувалась похвальними грамотами установ району та області, на її базі часто проводились семінари бібліотекарів. На даний час Мирненська сільська бібліотека по праву має статус інформаційно-культурного центру, просвітницького закладу на селі. Вона є збирачем та хранителем духовних, краєзнавчих та національних традицій. З 1997 року завідує бібліотекою скромна жінка, знаючий фахівець Любов Франківна Ткачова. Коли заходиш у сільську бібліотеку, неначе потрапляєш у книжковий храм. З любов'ю та смаком оформлені тематичні виставки, тут завжди багатолюдно, тому що Л. Ф. Ткачова цікаво проводить тематичні конкурси, бесіди, бібліотечні уроки, уроки мужності, історичні години, українські вечорниці,

маючи за мету зацікавити підростаюче покоління та привити любов до Книги, до народознавства. Бібліотекар прагне навчити бережливому ставленню до історії, традицій та звичаїв рідного краю, з повагою ставитись до людей, які були і є живими свідками, творцями історії рідного краю. В бібліотеці ведеться краєзнавча робота по збору історичного матеріалу.

Мирненську сільську раду створено 30 березня 1981 року. Першим її головою став Михайло Андрійович Головатюк і очолював її з 1981 по 1994 рік, його естафету перейняв Володимир Михайлович Мокрицький, а у 2001 році обрано Олексія Георгійовича Котовича. О. Г. Котовичу вдалося за короткий термін здійснити багато задумів щодо благоустрою сіл. За цей період газифіковано село Мирне, проведена реконструкція водогонів по всіх вулицях села. Зроблено капітальний ремонт Мирненського відділення зв'язку, яке нині вважається одним з кращих у Біляївському районі і яким керує начальник відділення Олена Володимирівна Близнак, листоношами працюють О. І. Дарморис, та Н. Г. Завада. 17 років пропрацювала листоношею нині покійна Н. М. Дідкова. Цей невеликий колектив за високі показники в роботі неодноразово нагороджувався Почесними грамотами державних органів влади району та області, цінними подарунками, а О. В. Близнак отримала іменний годинник від Президента України.

На сьогодні в Мирному відремонтовано не тільки більшість приміщень соціальної сфери, проведено великий фронт робіт з благоустрою села. У 2007 році до 200-річчя Мирного побудовано та відкрито пам'ятник засновникам села. Облагороджено центральну площу, розпочато реконструкцію сільського стадіону. Проведено реконструкцію меморіалу Слави в Мирному, зроблено ремонт приміщення сільської ради, встановлено пам'ятну стелу з іменами загиблих

Голова асоціації місцевих рад А. А. Гривенко вручає грамоту головному бухгалтеру сільради Н. Г. Прищук

О. Г. Котович під час святкування Дня Великої Перемоги у 2011 році

воїнів у роки Великої Вітчизняної війни. Ведуться роботи по захисту села Мирне від підтоплення. В селах сільради проведено вуличне освітлення. У 2009 році у конкурсі серед сільських та селищних рад на кращий санітарний стан та благоустрій території сільська рада зайняла одне з перших місць та була нагороджена автомобілем.

З травня 2012 року сільську раду очолює Володимир Віталійович Схабіцький, який і до того брав активну участь в розбудові села, будучи керівником підприємства «Воля», тому був знайомий з усіма насущними проблемами. З часів заснування Мирненської сільської ради, а саме — з 1981 року, на посаді головного бухгалтера працює Ніна Глібівна Пришук. Завжди привітна, життєрадісна, вона — «душа» колективу сільської ради, добросовісно ставиться до своїх обов'язків, надає кваліфіковану допомогу, з оптимізмом дивиться в майбутнє.

У 2012 році відремонтовано будівлю Мирненської лікарняної амбулаторії, яку укомплектовано сучасним обладнанням. Невеликий штат медичних працівників щоденно турбується про здоров'я близько двох з половиною тисяч мешканців села, серед яких п'яту частину складають діти, немало людей похилого віку, котрі потребують уваги на дому. Володимир Гаврилович Катюжинський, Антоніна Савівна Савельєва по першому проханню приходять людям на допомогу.

Мирне славиться не тільки своїм добробутом і гарними умовами проживання, а, насамперед, талановитими мешканцями. Величезна увага в селі приділяється молоді, спорту. У кабінеті голови сільради очі засліплює сяйво кубків, які вибороли у змаганнях з різних видів спорту спортсмени, якими опікується спортивний інструктор ради П. Л. Легкий. Весь район знайомий з волейбольною командою дівчат та футбольною командою хлопців, які неодноразово ставали призерами районних та обласних змагань.

Живуть в селі спортсмени В'ячеслав Шмулій та Борис Богомаров, які виступали за футбольний клуб «Чорноморець». Василь Кишик грав за львівські «Карпати» та за команду з футболу Ізмаїльської митниці. Олег Бімбаш та Віктор Бімбаш щороку беруть участь у велосипедних обласних змаганнях та велотурах «100 кілометрів Поясом Слави», які проходять через Мирне. Інна Керв, Наталія Ситнікова, Оксана Дейнега стали чемпіонами обласних малих Олімпійських ігор. Оксана Аркавенко та Вікторія Кобко були учасницями обласних змагань з гандболу, Василь Фурсов — з греко-римської боротьби та армрестлінгу, Андрій Кошулян став чемпіоном району з гирьового спорту. В селі добре знають юну поетесу Анастасію Печерицю, яка вже друкує свої вірші у республіканських та місцевих газетах. Вона написала Гімн Мирненської ЗОШ, добірку віршів, присвячену рідному селу Мирне. Відомі поет В. О. Ярмолевич, відеофотооператор М. О. Кузьменко, ювелір Дмитро Дуда. Його роботи викликають захоплення у спеціалістів цієї справи. Відома всім і Ірина Мусієнко тим, що пише чудові картини. Це вона намалювала «Останнє пристанище Ісуса Христа», що прикрашає храм Успенія Пресвятої Богородиці, а учні початкових класів милуються її малюнками у коридорах школи. Скільки фантазії та краси у виробках декоративно-прикладного мистецтва Ольги Дружкової-Боечко. Ними захоплюються мешканці не тільки Мирного, а й Теплодара та обласного центру. Молоді мирненці впевнено йдуть до своєї мети та прагнуть свого щастя. Не відстають від молодих в майстерності люди старшого віку. Це кращі вишивальниці села: Н. С. Василенко, Н. Я. Моковоз, Л. В. Гаврильчик, В. Я. Ковальчук, Н. І. Тихомирова; кращі майстрині з рукоділля: Т. П. Троїцька, А. І. Дорош; художники: Г. С. Яблонська, Л. П. Номировська.

А в цей час підростає сільська малеча. Щоранку поспішають маленькі мирненці до своїх

Сільський голова В. В. Схабіцький вікриває лікарняну амбулаторію після капітального ремонту

Кращі спортінструктори за підсумками районної спартакіади В. П. Богдан, Б. І. Древаль, П. Л. Легкий (Мирне)

других затишних домівок — дитячих садочків. У Мирному їх два: «Буратіно» та «Сонечко». На даний час завідує ДНЗ «Буратіно» Нона Володимирівна Зарецька, прийнявши естафету від нині покійної Марії Миколаївни Мельник. Все життя після закінчення педінституту ця скромна, красива жінка віддала вихованню малюків. Завжди усміхнена, по-материнськи ласкава та доброзичлива М. М. Мельник дбала про своїх вихованців, про колектив. По-сімейному затишно в ДНЗ «Сонечко», що очолює Галина Віталіївна Дзись. Вона теж у свій час прийняла естафету від досвідченого педагога Галини Михайлівни Головченко. Г. В. Дзись — педагог за покликом серця. Любить дітей, активна, цілеспрямована, вимоглива до себе та членів колективу. На базі ДНЗ ясла-садка «Сонечко» часто проводяться семінари-навчання, наради районного рівня.

Час не стоїть на місці. Усвідомлюючи сучасні потреби суспільства, інтереси підлітків та молоді, колектив Мирненського будинку культури допомагає молоді у виборі майбутнього життєвого шляху. Дякуючи директору Любові Павлівні Орловській, цей невеликий колектив працює з ентузіазмом та натхненням. У 2004 році було створено вокальний ансамбль «Мирняночка». Всі учасниці закохані в пісню. Після трудового дня, ввечері, приходять вони до Будинку культури, розучують українські народні пісні, за якими їздять до Чернігівської, Вінницької областей. Вміють грати на шумових інструментах. Незмінний керівник ансамблю Валентин Антонович Спідден, який пропрацював у Мирному вчителем музики сорок років! В мороз, у холод або дощову погоду поспішає з Одеси до Мирного ця скромна та творча людина, щоб не пропустити жодної репетиції. Разом з ансамблем бере активну участь в районних, обласних конкурсах та фестивалях, пише вірші та музику до них, сам прекрасний виконавець. Люблять односельчани також спів хористок, а особливо зачаровують своїм співом

Людмила Ляховська, Аня Усова, Інна Матієць, виконанням гуморесок вражає Аліса Дорош. При Будинку культури працює танцювальний гурток під керівництвом Аліни Дорош та гурток художнього слова, яким керує Т. А. Слабенчук. Одним словом, кожен знаходить тут місце для розвитку таланту та заняття у вільний час.

Так само вільно мирненці обирають віросповідання. В селі діють дві протестантські церкви: Християн Віри Євангельської та Християн церкви повного Євангелія. Близько десяти років є діючою Українська православна церква Київського патріархату на честь Успенія Пресвятої Богородиці. А у 2009 році Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел освятив місце, де почалось спорудження храму на честь Собору Одеських Святих Української православної церкви Московського патріархату. Вже у листопаді 2010 року Митрополит Агафангел знову відвідав Мирне і освятив нижній храм на честь Святого апостола Андрія Первозванного, будівництво якого завершилось. Після святкової молитви, Хрестної ходи та освячення колокола Митрополит висловив слова вдячності О. В. Никифорову, на кошти якого зводиться церква, і вручив йому церковну нагороду.

Широка Балка

Село Широка Балка також має цікаву історію. Під час будівництва міста Теплодар з боку Широкої Балки знайдено залишки поселення трипільців, знаряддя праці тієї пори. Відомо, що трипільська культура вважається культурою землеробів. Її називають також «культурою мальованого посуду». Віднайдено і поховання скіфського воїна зі зброєю, наконечниками для різних стріл, господарчим інвентарем, прикрасами. Це свідчить про те, що в давні часи на цих землях жили скіфи. Ще в одному нашаруванні були знайдені предмети черняхівської культури, що вказує на розвиток скотарства, землеробства, ремесел, а також на існування в цій місцевості

Мирненці — талановиті люди і завжди беруть активну участь у проведенні Дня села

Будівля станції Карлсталь на залізниці Білявка — Вигода

давніх слов'ян. Всі ці експонати нині зберігаються в експозиції Одеського археологічного музею.

В кінці XVIII століття у Причорномор'ї виникають поселення представників різних національностей: болгарські, грецькі, німецькі. В той період, у 1806 році, в Барабойській Балці засновано і Широку Балку. Річка Барабой, яка впадає у Чорне море, в ті часи була дуже повноводною, це вже з часом вона обміліла, а її русло заросло очеретом. Село виросло поблизу маєтку герцога Вюртембергського, який у великій кількості розводив овець. Управляючим вівчарні був Карл де Фітч. Деякий час Широку Балку так і називали — хутір Фітче. Вже пізніше село стало німецькою колонією і знову змінило назву. До речі, за час свого існування назва змінювалася декілька разів: хутір Фітче, Шелембергово, Карлсталь, Широка Балка.

У 1873 році в Біляївці відкрили станцію «Дністер», а пізніше по вузькоколії, яка проходила уздовж Широкої Балки, з села Вигода на станцію «Дністер» перевозили вугілля. «Кукушка», потяг і два пасажирські вагони, рухалися регулярно, і мешканці Широкої Балки їздили на станцію «Дністер» на роботу. В селі була споруджена залізнична станція з двома будиночками, водонапірна кам'яна башта артезіанського колодязя. Це місце досі називають «станцією», хоча вузькоколії давно вже не існує, збереглися лише кам'яна башта та колодязь. До Широкої Балки з Вигоди стали масово переселятись німці. Вони будували будинки видовженої форми, в яких проживало кілька сімей. На подвір'ях були великі підсобні підвали з вентиляційними отворами. Дахи будинків покривали черепицею. На горищах були великі димарі, з дверима, куди могла зайти людина. В середині димаря були спеціальні гаки, на які підвішувалось спеціально оброблене м'ясо для тривалого збереження. Час від часу господар розтоплював плиту, обробляв м'ясо димом, використовуючи дрова плодих

дерев. Будинки збереглися, деякі перебудовані. В них проживають нинішні мешканці села. У 1918 році в Карлсталь встановлено Радянську владу, а у 1923 році, коли було створено Біляївський район, село стало центром Карлстальської сільської ради, якій були також підпорядковані населені пункти: Доброжаново, Вакаржани, Дубинівка, Важний. У 1930 році тут був заснований колгосп імені Блюхера, керівником якого певний час був Петер Пфафф. Колгосп дуже славився садами, виноградниками та своїми трудівниками. Серед працівників колгоспу треба відзначити першу трактористку Павліну Данилівну Радіонову, котра в свій час була делегатом II Всесоюзного з'їзду колгоспників-ударників, який відбувся у лютому 1935 року. В 1937 році колгосп змінив назву і став носити ім'я Чкалова.

22 червня 1941 року мирне життя скінчилося. Почалася Велика Вітчизняна війна. На території Широкої Балки точилися жорстокі бої за станцію, під час яких загинуло багато бійців. Вони були поховані на полі бою, а у п'ятдесятих роках перепоховані у братську могилу. Незважаючи на опір, гітлерівці захопили село, заселились у порожні будинки і встановили «новий порядок» до квітня 1944 року. Минають роки, відлітають у вічність. Більше півстоліття минуло з тієї ночі, коли замовкли останні постріли, прийшов мир, за який заплачено ціною життя мільйонів людей. Але не згасає пам'ять про тих, хто віддав заради Перемоги своє життя. На гранітних плитах золотом викарбувані їх імена. Саме в знак пам'яті про ті жорстокі часи в центрі села стоїть і пам'ятник Скорботної матері.

По закінченні війни люди почали відбудовувати країну. В той період Широка Балка вже входила до складу Березанської сільради. У 1945 році в селі було організовано допоміжне господарство Одеського санаторно-курортного управління, яке в 1959 році було реорганізоване у відділення радгоспу «Мирний». Директором

Широкобалківський сільський клуб та стела односельцям, які загинули під час війни

Переселенські будиночки у селі Широка Балка на першій вулиці Леніна

радгоспу деякий час був житель Широкої Балки О. В. Вербицький, а бригадиром овочівницької бригади призначили В. І. Геращука. Його бригада завжди посідала перші місця по вирощуванню овочів та зернових культур. Всі роботи здійснювались під професійним керівництвом агронома В. В. Полюка. Сумлінно працювали трактористи: Б. Т. Хорун, П. І. Стиркул, А. А. Чуваков, П. А. Чуваков, А. І. Ільченко. Двома орденами Слави та орденом «Знак пошани» був нагороджений Д. М. Гузьо, двох орденів Трудового Червоного Прапора був удостоєний В. Ф. Полюк. Свої нагороди ці та інші хлібороби отримали за вагомий внесок у вирощування високих врожаїв. Все своє життя пропрацював ковалем Павло Іванович Галай. Металеві огорожі біля домівок мешканців Широкої Балки та інших сіл району вражають своєю досконалістю. На молочно-товарній фермі трудилися доярки: К. Бубнова, В. Буренко, Р. Шевченко, Р. Багмут, К. Черчукан, М. Яровенко, Г. Луценко, В. Камнева, Г. Авраменко, С. Шкуропадська, К. Шинкоренко, В. Чайченко. Вирощували телят: М. Пантелій, О. Шель, П. Масловова, Н. Лукашук, Н. Нагарневич, В. Нагарневич, А. Луценко. На підвозі кормів для худоби були М. Федчишин та І. Муляк. Завідували фермою в різні часи: Л. Шморгун, І. Рогозянський, М. Чайченко. Протягом багатьох років на фермі вирощувались племінні бугаї вагою більше однієї тонни під наглядом фельдшера-ветеринара В. Т. Підмазко. З п'ятдесятих років будівельну бригаду очолював Павло Юхимович Івасюк, все життя якого теж пов'язано з Широкою Балкою. Під його керівництвом були побудовані головні об'єкти села: переселенські будинки, магазин, клуб, школа, ФАП, тваринницький комплекс «Ялинка». За свою сумлінну працю нагороджений грамотами, двічі занесений на Дошку Пошани, був нагороджений медаллю «Ветеран Праці», знаком «Почесний донор СРСР», обирався депутатом сільської ради.

В кінці п'ятдесятих років ХХ століття село Широка Балка було повністю електрифіковано. Тут працювала початкова школа, директорами були: В. С. Коштерик, О. П. Артюх, Т. Ф. Гончарова, С. П. Суховерська. Учні середніх та старших класів возили до шкіл Біляївки та Мирного. Ще на початку шістдесятих років в селі була лише одна вулиця. Працювали дитячий садок, ФАП, клуб, бібліотека, відділення зв'язку, пекарня. В 1967 році в Широкій Балці споруджено новий Будинок культури і недаремно. Село розвивалося, значно збільшилась кількість мешканців, окрім вулиці Леніна, з'явилося декілька нових вулиць: Садова, Набережна, 40 років Перемоги, Молодіжна, Польова. Із збільшенням кількості мешканців побільшало в селі і дітей, виникла потреба у новій школі, яку було побудовано у 1972 році. В 1981 році створено Мирненську сільську раду, якій окрім Мирного підпорядкували село Широка Балка.

Та, як відомо, зміни відбуваються не тільки на краще. З настанням часів перебудови, все стало непотрібним і занедбаним. Втім, чорна смуга знову змінилася на білу, і в 2004 році було відбудовано клуб, відкрито майстерню «Чобіток», де працює Євген Вікторович Петренко. У 2005 році переведено в нові приміщення бібліотеку і поштове відділення, у 2006 році встановлена нова стела, присвячена пам'яті односельців, які загинули під час Великої Вітчизняної війни. Особливо бурхливо змінюється зовнішній вигляд Широкої Балки. Зокрема багатий на подібні зміни 2008 рік. Відреставровано старі водогони, запрацювали артезіанські свердловини, які вже зовсім були занедбані. Два кілометри дороги по вулиці Садовій приведені в належний стан. Тривають ремонтні роботи в Широкобалківській школі, прекрасно виглядає її фасад. Дякуючи зусиллям голови Біляївської райради О. Ф. Семенова, керівництва сільради побудовано нову шкільну їдальню, відкрито комп'ютерний клас. Школа огорожена металевою узорчатою огорожею.

П. Ю. Івасюк, з 50-х років очолював будівельну бригаду, все своє життя пропрацював ковалем П. І. Галай (праворуч)

Бригади доярок та свинарок Широкобалківської ферми

Посаджено багато дерев, створено нові клумби. З 2005 року директором Широкобалківської ЗОШ призначена вчитель вищої категорії Олена Анатоліївна Щеткова. Поряд працюють ветерани освітянської ниви: Лідія Іванівна Рогачко, Валентина Василівна Рудницька, Ганна Дмитрівна Топольницька, Таїсія Василівна Геращенко і Олександр Прокопович Курабко, які завжди були прикладом професійності.

Не забути і про найменших мешканців села. Раніше дитячий садок «Ромашка» знаходився в будівлі колишньої залізничної станції. Першою завідуючою була Раїса Іванівна Гаращук. Згодом, у 1965 році, його переведено в будівлю гуртожитку, де він розташований і тепер. Довгий час завідуючою працювала Лідія Григорівна Висідалко, яка з вихователем Валентиною Олександрівною Чайченко та нянею Анною Степанівною Терещенко всю материнську любов віддавали вихованцям від десятимісячного віку. На даний час ДНЗ «Ромашка» очолює Олена Володимирівна Івасюк, яка гідно продовжує справу своїх попередників. Вихователем працює скромна жінка з двадцятип'ятилітнім стажем Світлана Володимирівна Ільченко.

У 1958 році був створений Широкобалківський ФАП. Спочатку в цьому приміщенні був пологовий будинок, в якому народилось багато широкобалківчан. На початку шістдесятих років завідуючим ФАПом працював фельдшер Іван Пилипович Обенлех, який за сумлінну працю неодноразово нагороджувався медалями та грамотами. Його портрет постійно прикрашав дошку Пошани у Біляївці. У березні 1970 року прийшла працювати акушеркою Людмила Миколаївна Коломієць, яка двадцять років завідувала Широкобалківським ФАПом. З 1986 року вона добивалася, аби побудувати нове приміщення. Енергійна, працююча, своєї мети Людмила Миколаївна досягла. Завдяки цьому у 1990 році мешканці села мали нове

типове приміщення фельдшерсько-акушерського пункту, який функціонує і сьогодні, його очолює медичний працівник Галина Миколаївна Чабан.

Перший клуб із стаціонарною кіноустановкою знаходився у пристосованому приміщенні старої житлової німецької будівлі, де демонструвались художні та документальні фільми, відбувались концерти художньої самодіяльності та танці по вихідних під супровід баяна завідуючого клубом Юрія Васильовича Щербакова. Першими аматорами на сцені були талановитий гуморист та фокусник І. В. Лопух та М. І. Мельник, яка грала на струнних інструментах (балалайка, мандоліна) і виконувала пісні. У 1967 році побудовано новий сільський клуб, який очолив І. М. Суховерський. Він зумів організувати естрадний ансамбль, в якому, окрім нього, грали І. М. Мельник, І. С. Сніжка. У дев'яностих роках жителька села Широка Балка Валентина Антонівна Шевченко на громадських засадах займалась відродженням української культури на селі. Енергійна, ініціативна, вона, разом із своїм чоловіком А. Шевченком несла в маси культуру рідного краю, організовувала вечори відпочинку «З піснею по життю», «Нумо, бабусі», «Ганнусині вечорниці», «Свято Василя», «Свято Маланки». Була редактором місцевої стінгазети «Велика рідня», досить популярної серед мешканців села. На сторінках газети щомісячно висвітлювались головні події села, недоліки, вітання з ювілейними та святковими датами. У 2004 році Мирненською сільською радою було ухвалено рішення про капітальний ремонт клубу. При допомозі залучених та бюджетних коштів його було відремонтовано. У 2005 році створено аматорський колектив «Надія», драматичний гурток, який очолювала завідуюча клубом С. І. Шуляченко. П'єсу «Фараони» дивились майже всі жителі села. На даний час клубом завідує М. І. Чеботаєва. За участь в районних конкурсах в усіх жанрах, широкобалківський колектив неодноразово

Вихователі та вихованці дитячого садка «Ромашка» (60-ті роки ХХ століття)

Широкобалківська загальноосвітня школа

нагороджено грамотами та цінними подарунками. На сцені клубу проводяться концерти, присвячені урочистим датам та українським обрядам та традиціям. Традиційними святами є День Матері, День Сім'ї, День Перемоги, День села, Свято трудівників, День захисту дітей та інші. Активним помічником в оформленні сцени є В. Щетков, його малюнки прикрашають сцену кожного свята. В тому ж 2008 році, колектив сільської художньої самодіяльності посів перше місце серед сільських клубів району. Неповна середня школа посіла перше місце в районі і нагороджена телевизором.

Соціальну сферу села представляє і сільська бібліотека, завідувала якою декілька років Раїса Григорівна Щербакова. У 2005 році рішенням сільської ради виділено більш сучасне приміщення для бібліотеки. Завдяки відділу культури Біляївської районної державної адміністрації приміщення було капітально відремонтовано, оснащено новими меблями, створено великий книжковий фонд. Вже двадцять п'ять років працює завідувачкою бібліотекою Ольга Федорівна Іванова, вона проводить цікаві тематичні конкурси, книжкові виставки, вечори «Реквієм». Тут завжди чисто, все оформлено з любов'ю та професіонально. Неодноразово О. Ф. Іванова була нагороджена подяками, подарунками та грамотами районного відділу культури та туризму районної адміністрації.

Є ще життєво необхідний об'єкт. На околиці села, праворуч від дороги, що йде зі сторони Біляївки, розташована Дністровська водонасосна станція. Вона забезпечує городи поливною водою, регулює подачу води через водойму «Квадрат». Більше тридцяти років обслуговують станцію оператори: П. Кошляк, А. Івановський, В. Сасевич, О. Дін. Керує станцією А. Л. Івсюк. По найдавнішій, центральній вулиці Леніна проходить автодорога місцевого значення від районного центру до державної автотраси Одеса — Кишинів. На цій вулиці і знаходяться всі головні об'єкти села. На

узбіччі дороги ростуть великі пірамідальні тополі, які були висаджені в рік початку забудови нової школи. Біля своїх будинків господарі висаджують багато дерев, кущів, квітів. Вулиці Садова, Набережна, 40 років Перемоги, Молодіжна розміщені паралельно одна одній. Навесні вони потопають у квітучих деревах. Тут живуть українці, росіяни, німці, вірмени та представники інших національностей та різних віросповідань: православні, католики, мусульмани. Поступово будуючи своє життя, вони одночасно пишуть нові сторінки історії села. Через декілька десятиліть школярі іншого покоління придуть навчатися до відбудованої школи, вивчатимуть цю історію і з вдячністю згадуватимуть про сьгоднішніх мешканців Широкої Балки, які вболівають за своє село, беруть активну участь у вирішенні спільних проблем: староста села Л. М. Коломієць, депутати Н. Д. Вахновська, О. А. Щеткова, В. О. Терещенко, Л. П. Івасюк, С. Д. Бучнева, В. І. Терещенко, М. М. Андійчук, Н. Г. Мельниченко та інші.

Багатонаціональні села Мирне та Широка Балка красивішають з кожним днем, і вагомий внесок в їх розквіт здійснюють підприємства нової форми, що розташовані на землях, підпорядкованих Мирненській сільській раді. Сьогодні, як і раніше, підприємці вирощують хліб, овочі, фрукти, декоративні культури, виноград, займаються їх збутом, зберіганням та переробкою. В СГТОВ «Виноградна лоза», яким керує О. П. Згірін, уміють інтенсивно використовувати ту землю, яка взята господарством в оренду. Виноградники висаджено між Мирним та Широкою Балкою у 2003 році, а сьогодні тут мають добрий результат: прекрасні сорти, висока врожайність, прибуток, частина якого, звичайно, використовується на заробітну плату та соціальну сферу. Ефективно функціонують ВАТ «Мирний» під керівництвом Л. В. Довганя, ТОВ «Воля», яке до недавнього часу працювало під керівництвом В. В. Схабціцького, а після його обрання головою Мирненської

На сцені клубу відбуваються концерти, присвячені урочистим датам та українським обрядам та традиціям

Керівник сільськогосподарського товариства «Рекорд» Ф. П. Попазов

сільради, товариство очолює С. А. Головченко. Всі ці підприємства додають вагомий внесок у розбудову незалежної держави Україна.

Торгова марка «Гурман» зареєстрована у 1998 році. Продукція, яку виробляють на підприємстві «Південьагропереробка» під цією маркою, відома практично в усіх обласних центрах України. Більше того, усі знають, що торгова марка «Гурман» виступає надійним гарантом якості. Господині полюбляють не тільки якісну томатну пасту, об'єм виробництва якої постійно збільшується, а й інші консервовані продукти, асортимент яких постійно розширюється. Маючи великі земельні угіддя, сади і користуючись передовою агротехнікою, тут вирощують екологічно чисту продукцію. Олег Аркадійович Казимиров почав трудову діяльність в 1987 році, обіймав різні керівні посади, з 2004 року очолює СГТОВ «Південьагропереробка». Він запевняє: *«Ми пропонуємо нашим партнерам продукт, що користується сталим попитом протягом всього року, до того ж, ціни доступні, є можливість розумних товарних кредитів»*. Це дійсно так, адже господарство щороку посідає в районі провідні місця серед сільськогосподарських підприємств.

В липні 1967 року вийшов наказ Міністра комунального господарства УРСР про перейменування розплідника по озелененню у радгосп «Декоративні культури». Першим його директором був Григорій Іванович Мнацаханов, з 1974 року радгосп очолив Іван Іванович Тонюк. За його ініціативи було збудовано величезний тепличний комплекс по вирощуванню квітів різноманітних видів і сортів. Подивитись на це багатобарвне чарівне диво приїздили на екскурсію з усіх обласних центрів України. Було побудовано новий лабораторний комплекс, клуб. На базі господарства проводились обласні та районні семінари. Квіткову продукцію систематично відправляли на виставки ВДНГ до Москви, де неодноразово виборювали призові

місця. За якісну продукцію працівники радгоспу нагороджувались цінними подарунками, грамотами. На виставці в Японії за вирощування цінного сорту хризантем радгосп «Декоративні культури» було нагороджено спеціальним призом. Велося будівництво житлових будинків для молодих сімей. Дякуючи головному агроному Івану Васильовичу Адирову, бригадиру декоративного відділу Валентині Іванівні Дуніній, які більше сорока років пропрацювали в ЗАТ «Декоративні культури», різноробочим та технічному персоналу, тут безперервно вирощують великі і малі рослини близько ста найменувань. Більшість дерев самої Одеси народились саме в селі Мирне. Сьогодні в ПрАТ «Декоративні культури» підростають нові привабливі саджанці перспективних порід, які продовжують радувати мешканців Одещини і наповнювати повітря свіжістю і красою.

Створюють робочі місця і успішно працюють на території Мирненської сільської ради також СГТОВ «Рекорд» під керівництвом Ф. П. Попазова, ПП «Виноградний», який раніше мав назву радгосп «Біляївський». Починаючи з 1970 по 1993 рік його очолював нині покійний Віктор Костянтинович Лехов. Це був мудрий керівник, відповідальна людина, який завжди прислухався до думки представників старшого покоління. При його керуванні було побудовано новий дитячий садочок «Буратіно», великий комплекс по прищепленню виноградної лози, клуб, будівлю контори, їдальню, багатоквартирний будинок. Сотні людей були забезпечені роботою та житлом. Своїми виноградниками радгосп «Біляївський» прославив Мирне далеко за межами району. На даний час ПП «Виноградний» очолює М. І. Салун. Всі ці підприємства, сподіваємось, прийшли всерйоз та надовго і своєю діяльністю не тільки продовжать вирощування та виробництво якісної продукції, а й надалі впливатимуть на покращення соціальної сфери та благоустрою Мирного та Широкої Балки.

В. В. Схабіцький вручає стрічку «Людина-легенда» ветерану Великої Вітчизняної війни В. Г. Романенку

Митрополит Агафангел та інші священослужителі на відкритті храму на честь Собору Одеських Святих

НЕРУБАЙСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Неподалік від Хаджибейського лиману
Розташувалося моє село,
Колись жили у ньому «нерубаї»,
Віг того й назву «Нерубайське» понесло.
О. Перезва*

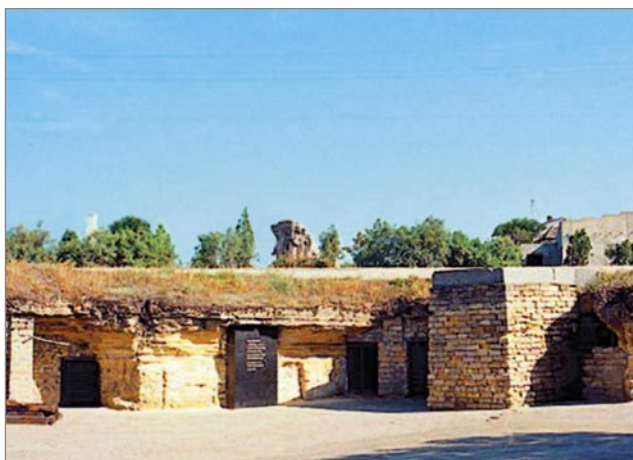
Село Нерубайське. Виявляється, що за геологічними даними на місці, де зараз розташоване село, мільйони років тому знаходилось море. В результаті геологічних процесів суша була піднята, а морські води відступили. Отже, колосальна кількість молюсків опинилась на суші. З часом під дією більш тяжких, вище розміщених відкладень, вони спресувалися і перетворилися на вапняки-черепашники, які тепер покривають всю центральну частину Одеської області за винятком долин річок і глибоких балок, де розмиті подальшими процесами. Видобування черепашника в районі Одеси почалося задовго до заснування міста і, зокрема, після руйнування Катериною II Запорізької Січі, коли з дозволу турецької влади тут оселилася деяка частина запорізьких козаків, заснувавши хутори Нерубайське та Усатове. Окрім землеробства, як свідчать історики, новопоселенці займалися видобутком солі і каменя. Саме вони у 1794 році і заснували село Нерубайське. Кажуть, що назва села пов'язана з договором його жителів жити в злагоді з турками, тобто «не рубатися». Із закладкою в 1794 році Одеси широко розгорнулося будівництво порту і нового міста. Розробка або, як її називали раніше, ломка каменя набувала все більших масштабів, охоплюючи усе нові простори, спочатку берегом моря, на схилах приморських балок, де оголювався пласт каменя, а потім і в хуторах Крива Балка, Нерубайське, Усатове і Куяльник. Нестача землі, часті засухи і недороди

призвели до того, що робота в каменоломні поступово стала основним заняттям мешканців цих населених пунктів.

У XIX столітті повсюди велись пошуки скарбів, нібито здавна захованих запорожцями в степах південної України. Одним з районів інтенсивних пошуків з 1880 по 1890 рік стало Нерубайське. Є дані про справжні розкопки, проведені у липні 1894 року. Тоді одеський міщанин, колишній поліцейський наглядач С. Репніков отримав від міської влади дозвіл на пошуки скарбу в Нерубайському: золотого посуду та двох діжок з золотою та срібною монетою. Скарб нібито був заритий прямо під шляхом, неподалік від церкви, а дізнався шукач скарбів про його місцезнаходження від свого батька, який був нащадком запорожців, хоча, за іншими даними, йому розповів про це неназваний старожил села. Прохання С. Репнікова було розглянуто також на засіданні Одеського товариства історії та старожитностей, яке дало згоду на розкопки, але під наглядом представника товариства, відомого історика О. Кочубинського. Зауважимо, що тоді нічого знайдено не було, але О. Кочубинський повідомив, що у С. Репнікова для пошуків «льоха з цінностями» був якийсь план. Про ці «розкопки» писала популярна в той час газета «Одесский листок»: «Неудача страшно подействовала на кладоискателя (С. Репнікова). В первое время он имел крайне ошеломленный вид и утверждал, что клад похищен».

*Церква на честь свята Вознесіння
Господнього у Нерубайському освячена в 1816 році*

*Вхід до Нерубайських катакомб, музей
є пам'ятником партизанському руху в Одеській області*

Але повернімося до реалій життя. Отже, в Нерубайському жителі суміщали землеробство з видобутком каменю і випалюванням вапна, адже у місті на це був великий попит. Це заняття давало значну добавку до доходів: узимку усі чоловіки працювали на шахтах та вапняних печах. Досі на схилах балок можна побачити місця, де випалювали вапно. Про велику кількість каменю в згаданих населених пунктах говорить все: кам'яні будинки і надвірні будівлі, довгі кам'яні огорожі вздовж вулиць, кам'яні надгробки і хрести на сільських кладовищах. До революції жителі приміських хуторів житла нерідко влаштовували в «скелях», неподалік від каменоломень. Так, наприклад, 10 лютого 1866 року вони направили в Одеську Думу клопотання, в якому говорилось: *«До нас дошли сведения, что многие погрядчики просят разрешение на вырезку камня в Нерубайском. Мы, мещане Нерубайского общества, обремененные семействами, просим не допускать к ломке камня других погрядчиков, так как каменоломни при постоянных в здешнем краю засухах составляют поддержку нам к пропитанию и извлечению средств для оплаты казенных и других податей...»* У 1883 році в Одесі був заснований Південно-Західний гірський округ, який видав першу інструкцію з експлуатації каменоломень, встановив відповідальність за безпеку робіт, налагодив реєстрацію та облік каменоломень, установив технічний нагляд і повів боротьбу з хижацькою розробкою каменю. Про важкі і небезпечні умови праці в каменоломнях, відсутність медичної допомоги неодноразово писали газети того часу.

Жителі Нерубайського вели постійну боротьбу за краще життя. Експлуатація і безпросвітна злидота накопичували гнів і обурення проти царського самодержавства. 19 липня 1901 року в Нерубайському відбулися вуличні бунти. Жителі села Єлагін, Ковальчук, Стороженко та інші відмовились виконувати вимоги поліції, за

це семеро чоловік були заарештовані. В тому ж році в селі організовано революційний гурток, учасники якого розповсюджували нелегальну літературу та газету «Іскра». Восени 1905 року в селах Біляївського району проходять мітинги. На мітингах в Нерубайському трудящі закликали *«вигібрати у поміщиків землю, не ходити на роботу»*. Царська охранка в 1905 році повідомляла про Нерубайське як про «крамольне» село. Жителі села мали постійний зв'язок з бойовою дружиною Одеського заводу сільгоспмашин. 25 жовтня 1917 року об одинадцятій годині вечора на центральний телеграф Одеси надійшло повідомлення про перемогу збройного повстання в Петрограді. Одеські більшовики хотіли також взяти владу в свої руки, але тільки в січні 1918 року силові методи більшовиків дозволили їм досягти мети. В цьому році також в Нерубайському, Усатовому та Куяльнику комуніст М. Стрембицький, відряджений сюди Пересипським райкомом партії, організував партійні осередки, на які ради опиралися у здійсненні земельної реформи.

Нова влада викликала незадоволення і протидію певної частини населення, в події втрутились також іноземні сили. У березні 1918 року австро-німецькі війська вступають до Одеси, восени того ж року висадились англо-французькі інтервенти, з Катеринодара прибула 10-тисячна армія Денікіна. Всі вони грабували українські землі, проти них розгорнувся широкий повстанський рух. Базою для підпільників Приморського району Одеси стали катакомби в районі сіл Усатове, Нерубайське, а партизанський загін з Нерубайського у складі кавалерійської бригади Котовського і частин 41-ї та 45-ї дивізій Червоної армії брав участь у визволенні Одеси від денікінців. 6 квітні 1919 року в Одесі було встановлено Радянську владу. Багато в чому близькість до Одеси впливала на вибір населенням місця роботи. Продовжували діяти шахти, щодо сільського господарства,

Серед ветеранів В. Чернега (втратив обидві ноги на війні), І. І. Дмитренко, К. П. Бабієнко, К. Е. Лозович

Учасники велоралі «Партизан» у Нерубайських катакомбах

то, звичайно, передмістя стало працювати на потребу промислових підприємств Одеси. На початок 1936 року в селі Нерубайське Одеського району діяли три колективних господарства, разом вони налічували 290 дворів, в яких мешкало 582 працездатних особи. Господарства носили назви: «Третій Вирішальний», імені Ворошилова, імені Ворошилова-2.

Катакомби

Одеські катакомби можна вважати справжнім «паралельним світом» під землею, по заплутаності лабіринтів вони є найбільш непередбачуваними у світі, складаються з декількох типів підземних порожнин. Їх вивченням займаються протягом багатьох років, але повних планів катакомб немає, і результати досліджень вчених про виникнення та склад нашарувань є темою інших видань. Ми обмежимо нашу розповідь короткими відомостями про роль катакомб в житті Нерубайського, що скрізь порізане глибокими балками, у схили яких своєрідно вписались численні входи в катакомби. Район вироблень біля Нерубайського вважається найстаршим для одеських катакомб. Саме тут під час фашистської окупації дислокувався партизанський загін опору В. О. Молодцова-Бадаєва та загін О. Ф. Солдатенка. Довгий час місце загибелі Солдатенка було невідоме, тільки в 1995 році останки партизана було віднайдено, ідентифіковано і поховано на Нерубайському кладовищі. За могилою героя доглядають учні Нерубайського НВК. Про спільну боротьбу партизан проти фашистських загарбників, в тому числі мешканців Нерубайського та Великої Балки, ми розповіли у розділі «Священна війна», тут хочемо нагадати, що село Нерубайське після Великої Вітчизняної війни стало місцем справжнього паломництва. Задовго до офіційного відкриття музею в катакомби села приїжджали екскурсії. Автобуси зупинялися на оглядовому майданчику перед входом, де зараз розташована будівля музею, і звідти починалась підземна

подорож туристів по місцях бойової слави одеських партизан. У 1969 році відбулось офіційне відкриття єдиного в Україні меморіального комплексу, що включає надземну і підземну експозиції, основна частина експонатів якого розташована на глибині 12 – 14 метрів. Друга частина експозиції знаходиться у наземному залі і являє собою зібрання фотографій, архівних документів, листів і особистих речей одеських партизан. Після офіційного відкриття музей набув ще більшої популярності: в 1972 році в Нерубайському побувало більше півмільйона чоловік, в 1980 році за даними ЮНЕСКО комплекс був визнаний найбільш відвідуваним підземним об'єктом у світі. Мешканці навколишніх сіл, одесити також вважають це місце святим і проводять тут різноманітні заходи, приурочуючи їх до Дня Перемоги, Дня партизанської слави, визволення Одеси від окупантів усіх мастей. Окрім мітингів та екскурсій, тут проходять спортивні змагання, велопробіги, зустрічі з учасниками партизанського руху та їх нащадками.

Радгосп імені Леніна

Після закінчення Великої Вітчизняної війни господарства, розташовані в Нерубайському, зазнали декілька реорганізацій та об'єднань. Тут почав працювати колгосп імені Мічуріна, першим головою якого був ветеран Великої Вітчизняної війни Іван Васильович Муренко. Згодом після закінчення школи голів колгоспів господарство очолив ветеран війни Петро Васильович Сердюк, який до навчання керував тут галуззю тваринництва. В селі і нині пам'ятають цього керівника і вважають його легендарною особистістю. У сімдесяті роки Петро Васильович працював в різних господарствах району і всюди підтверджував якості справжнього професіонала сільськогосподарського виробництва. Пізніше колгосп був реорганізований в радгосп і став носити ім'я Леніна. Коли на початку шістдесятих років тривало укрупнення господарств, радгосп

Урочистий мітинг в музейному комплексі на честь Дня партизанської слави

Перша зліва бригадир овочівницької бригади К. П. Бабієнко, нагороджена орденом Жовтневої Революції

імені Леніна достатньо широко розсунув свої межі: в самому Нерубайському була його центральна садиба і перше відділення, у Великій Балці розташовувалось друге відділення, колгосп «Нова зоря», що знаходився в селі Гнилякове, став третім відділенням, був період, коли у якості відділення було господарство «Чорноморський» (Дачне) і одне відділення працювало у Холодній Балці. Поступово ці приєднання було скасовано, оскільки таке широке коло підрозділів вже завжало ефективному керівництву.

З 1961 року радгосп імені Леніна очолював Петро Миколайович Поляков. Під його керівництвом працювала та виховувалась плеяда спеціалістів і бригадирів радгоспу імені Леніна, які у майбутньому пішли працювати на високі керівні посади. За час перебування на посаді директора, а пропрацював він 33 роки, Петро Миколайович був удостоєний звання Героя Соціалістичної праці. За високі досягнення колектив радгоспу імені Леніна був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, також високих державних нагород були удостоєні працівники даного підприємства: тракторист Василь Миколайович Рирмарк нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, бригадир овочівницької бригади Клавдія Пантеліївна Бабієнко удостоєна ордена Жовтневої Революції, головний економіст Людмила Михайлівна Гуцул нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора, управляючий II відділення радгоспу Василь Людвігович Юрківський отримав орден «Знак Пошани» також йому присвоєно звання «Почесний працівник сільського господарства України». Завжди поряд з трудівниками був секретар парторганізації радгоспу Іван Іванович Дмитренко, якого протягом довгого періоду обирали секретарем парткому. Нині на території сільської ради розташоване СТОВ «Нерубайське», за яким закріплено землі сільськогосподарського призначення 1680,5 гектара, окрім того, на терито-

рії Нерубайської сільради працює 11 фермерських господарств, на обліку також нараховується 632 суб'єкти підприємницької діяльності.

Освіта

Освітою та охороною здоров'я нерубайців спочатку опікувалась Одеська міська рада, втім, це стосується усіх тодішніх приміських населених пунктів. На Усатівських хуторах у 1835 році було відкрито приходське училище, в якому працював лише один клас, а діти навчалися по Ланкастерській методиці: церковному та цивільному письму, Закону Божому і чотирьом правилам арифметики. Училище, в яке вступило 20 учнів, належало не тільки Усатівським хуторам, а й мешканцям Нерубайських хуторів, Великого та Малого Куяльників, Кривої та Фоминої балок. П'ятнадцятьма роками пізніше було відкрито власне сільське училище у Нерубайському. Воно було засновано за розпорядженням вищого центрального керівництва з питань освіти, відкриття відбулось 15 квітня 1850 року. В лютому 1888 року в протоколі №10 Херсонської Духовної Консistorії читаємо запис про відкриття у приході Нерубайське церковно-приходської школи. Тож, не можна сказати, що Одеська міська влада того часу не опікувалась освітою мешканців хуторів, розташованих навколо неї, але у вищеназваних навчальних закладах навчались одиниці. Тільки за часів Радянської влади всі діти отримали право на освіту, і всі стали ходити до школи.

У шістдесяті роки директором школи було призначено М. Ф. Чумаченка, який прийшов у школу після кадрової служби в армії. По закінченню університету Микола Федорович спочатку був рядовим учителем історії, починаючи з 1964 року, працював директором і наставником молодих вчителів. Зі збільшенням населення та кількості учнів приміщення школи постійно добудовувалось, але половинчасті заходи вже не задовольняли нерубайців, і починається будівництво нового приміщення школи за рахунок

Зліва: І. І. Дмитренко, П. М. Поляков, І. В. Муренко, ветерани війни, керівники радгоспу імені Леніна

Нерубайський навчально-виховний комплекс, приміщення якого відкрито у 1988 році

радгоспу імені Леніна. В 1988 році нова школа була урочисто відкрита, тоді М. Ф. Чумаченко був головою Нерубайської сільської ради, а директором школи працював Г. В. Мацкул. В новій, спеціально пристосованій та обладнаній будівлі стало набагато легше організувати учбовий процес. Педагогічний колектив поступово піднімав рівень викладання предметів та виховання учнів, а Нерубайська школа у 1994 році, однією з перших в Україні була перекваліфікована в сільську гімназію. Статус навчально-виховного комплексу гімназії було надано у 1996 році. До 2007 року Нерубайський НВК очолював Г. В. Мацкул. Майже все своє життя Георгій Васильович присвятив навчанню та вихованню підростаючого покоління, 45 років віддав Нерубайській загальноосвітній школі, спочатку вчителем фізичного виховання, вчителем біології, а з 1982 року на посаді директора школи. Саме він доклав багато зусиль, щоб очолювана ним школа стала навчально-виховним комплексом, йому присвоєно вищу кваліфікаційну категорію, звання «Старший вчитель», нагороджено значком «Відмінник народної освіти України», в 2000 році Указом Президента України за вагомий особистий внесок у розвиток національної освіти, впровадження сучасних методів навчання і виховання молоді Георгію Васильовичу присвоєно звання «Заслужений працівник освіти України». Він завжди користувався повагою і авторитетом у всіх, з ким йому доводилось працювати разом, неодноразово обирався депутатом Біляївської районної ради. У 2009 році школу очолила С. П. Зубрицька, яка 22 роки, з 1984 по 2006 рік, була заступником директора з навчально-виховної роботи, в 2006 році була призначена начальником управління освіти Біляївської районної адміністрації, в 2009 році повернулася до рідної школи вже в якості директора. Вчитель-методист вищої кваліфікаційної категорії, вона також багато

зробила для удосконалення навчального процесу, намагаючись застосовувати всі інновації сучасної педагогіки, уміло підтримувала в педагогічному колективі сприятливий для роботи мікроклімат, організувала пошукову роботу і сприяла створенню музею школи та села. Світлана Петрівна була нагороджена нагрудними знаками «Відмінник освіти України» та «Василь Сухомлинський», з жовтня 2010 року вона стала депутатом Одеської обласної ради. Нині педагогічний колектив Нерубайського НВК продовжує славні традиції по навчанню та вихованню молодого покоління. Понад 40 років тут працюють ветерани, вчителі вищої категорії М. І. Рирмарк, В. М. Гапчук, Л. Б. Шор, З. І. Чалюк, Н. Б. Мунтян, А. Д. Школьна та багато інших вчителів.

Сільська рада

Нерубайська сільська рада з 1923 по 1962 рік відносилась до Одеського району. Коли почалась Велика Вітчизняна війна, головою Нерубайської сільради був Іван Францович Медерер, який під час окупації був активним партизаном в Нерубайських катакомбах. Після декількох реорганізацій і відокремлення від сільської ради села Усатове, Нерубайська сільська рада в такому складі існує дотепер. Їй підпорядковані, окрім села Нерубайське, село Велика Балка та селища НАТІ і станція Усатове. З 1960 року головою сільради був С. А. Карлюковський, потім радою керував колишній директор Нерубайської школи М. Ф. Чумаченко, з 1989 року Нерубайським сільським головою був Іван Григорович Петренко. У 2006 році обрано В. Л. Юрківського, який працює дотепер. Почесний працівник сільського господарства України Василь Людвікович неодноразово був удостоєний державних нагород за уміння організувати людей під час роботи в радгоспі імені Леніна, він добре знає людей, розуміє їх потреби і намагається, щоби увага сільської ради рівномірно розповсюджувалась на усі населені пункти, їй підпорядковані.

Святкування Дня Перемоги в Нерубайському.
Серед учасників С. П. Зубрицька та В. Л. Юрківський

Свято останнього дзвоника
в Нерубайській ЗОШ I–III ступенів, селище НАТІ

Нині на території сільської ради знаходиться Нерубайський навчально-виховний комплекс, загальноосвітня школа I—III ступенів в селищі НАТІ, загальноосвітня школа I—II ступенів в селі Велика Балка. В селі працює Будинок культури, одна бібліотека, дві амбулаторії, два дитячих садка комунальної власності, Нерубайська школа мистецтв, де діти мають змогу навчатися грати на різноманітних музичних інструментах, хореографії та образотворчому мистецтву. Нерубайську лікарняну амбулаторію побудовано у 1958 році. Як і всі соціальні об'єкти в ті часи, спорудили її за кошти радгоспу. Відразу після вводу в експлуатацію приміщення лікувального закладу було передано на баланс Нерубайської сільської ради і донині вона належить громаді села Нерубайське, як і інші соціальні об'єкти. Водопостачання жителів забезпечує водогін, довжиною 80 кілометрів. Села Нерубайської сільської ради газифіковані. Доріг загального користування 333 кілометри, в тому числі з твердим покриттям 95 кілометрів. На території ради працюють 32 магазини, 10 об'єктів громадського харчування, дві АЗС. В грудні 2012 року в Нерубайському відкрито пожежну команду.

Далі ми розповімо про населені пункти, що входять до складу Нерубайської сільської ради, адже кожен з них має свою власну історію.

НАТІ

Посібники для тих, хто вивчає історію України, висувають тезис, що до 1923 року в основному зрушили з місця аграрні перетворення на селі. Водночас підкреслюється відчутний брак знарядь сільськогосподарського виробництва. Тож, потрібна була інтенсивна концентрація зусиль по усуненню цього недоліку. Результатом цих зусиль стало створення в молодій державі тридцяти двох великих заводів сільськогосподарського машинобудування. На Кічкаському машинобудівному заводі у 1921 році зібрали перший трактор. На Путилівському

заводі у 1924 році розпочато серійний випуск колісних тракторів Фордзон-Путилівець. На Харківському паропотяговому заводі теж у 1924 році почали серійне виробництво гусеничних тракторів. То були роки зародження вітчизняного тракторобудування, але перші трактори створювались на основі зарубіжних проектів. Так не могло тривати довго з багатьох причин: по-перше, потрібна була відчутна незалежність СРСР у тракторобудуванні, по-друге, потрібні були сільгоспмашини, які б найповніше відповідали умовам експлуатації на землях республік СРСР, іншими словами: нарізла гостра необхідність проектувати, випробовувати і збирати сільськогосподарську техніку, узгоджуючи це з вимогами народного господарства держави. Всі ці актуальні причини і зумовили створення тракторного відділу при Науковому автотракторному інституті. Грудень 1925 року вважається датою заснування установи. У 1931 році відділ перетворюється у Науковий автотракторний інститут (НАТІ), роль якого важко переоцінити на всіх етапах вітчизняного тракторобудування. Першою ластівкою ефективної співпраці фахівців інституту і заводу можна вважати створення на початку тридцятих років трактора СТЗ-НАТІ (згодом АСХТЗ-НАТІ). Цей трактор ознаменував перехід вітчизняної промисловості на власні конструкції. В результаті в 1937 році була поставлена на поточне виробництво оригінальна гусенична машина з еластичною підвіскою катків, металевою гусеницею з литими ланками, напівзакритою кабіною і рядом інших нововведень. За видатні успіхи в підйомі сільського господарства у 1940 році заслуги НАТІ було відзначено орденом Трудового Червоного Прапора.

У воєнні роки інститут працював на потреби фронту: в 1941 році розроблені військові модифікації трактора СХТЗ-НАТІ, а група конструкторів НАТІ брала участь в роботах по

Місцева пожежна команда села Нерубайського на сторожі рідного села і дев'яти довколишніх сіл

На території Нерубайської сільради є об'єкти сільського і зеленого туризму. «Ранчо дядечка Бо»

установці реактивних систем БМ-13 («Катюша») на шасі автомобілів і тракторів. У 1942 році створений зразок швидкохідного артилерійського тягача (прототипу сучасних гусеничних тягачів). У 1943 році після перемог під Сталінградом і Курськом НАТІ відновив дослідження по тракторах для сільського господарства та проектування. У 1944 році розробляється дизельна модифікація трактора Д-35, а в 1945 році цей трактор з оригінальним дизелем Д-35 успішно пройшов державні випробування і був прийнятий до масового виробництва на ЛТЗ.

На початку 1946 року у зв'язку з реорганізацією управління промисловістю тракторні заводи, заводи запчастин передаються Мінсельхозмашу. Автомобільна частина інституту залишена у веденні Мінавтопрома і перетворена в НАМІ, а на базі тракторної частини працює НАТІ. Директором НАТІ призначається А. Н. Буров, головним інженером став В. Я. Слонимський. Списочний склад працівників інституту в 1947 році налічував 394 особи, а в 1948 нараховувалось 545. За роки війни побудовані Алтайський, Володимирський і Липецький, а пізніше Мінський і Онезький тракторні і Харківський трактороскладальний заводи, відновлені зруйновані СТЗ і ХТЗ. На заводах сформувалися великі конструкторські колективи. В цих умовах змінилася спрямованість робіт НАТІ. Основна увага концентрувалась на загальногалузевих проблемах: розробці перспективних типажів тракторів, створенні і дослідженні нових вузлів і систем, підвищенні надійності машин, застосуванні нових матеріалів, стандартизації і уніфікації, технічно-економічних дослідженнях. Для вирішення вказаних завдань в НАТІ, на його випробувальних станціях і філіях створюється потужна експериментальна база, оснащена полігонами і стендами для проведення різних видів випробувань і досліджень.

За своїми функціями і тематикою НАТІ поступово став відповідати науково-технічним центрам найбільших зарубіжних тракторобудівних компаній з тією різницею, що інститут розвивався в умовах планової економіки і працював в інтересах усієї тракторної промисловості колишнього СРСР. А відтак вся увага була зосереджена на ретельному відробітку конструкцій для спеціалізованих масових тракторів, їх вузлів і деталей, водночас в НАТІ практично не займалися питаннями маркетингу, вивченням конкурентоспроможності машин з урахуванням їх ціни і технічного рівня. В цілому роботу було зосереджено на розробці типажів, прогнозів, аналізі параметрів технічного рівня тракторів. Перший типаж тракторів був розроблений в НАТІ і затверджений в 1946 році, а потім систематично переглядався і розширювався на основі досліджень і випробувань нових

макетних зразків, зарубіжної техніки, економічних досліджень. Ця робота грала важливу роль у плановому розвитку тракторобудування, а проводив її колектив висококваліфікованих фахівців інституту. У 1949 році (згідно архівних документів) був виданий наказ Президії Верховної Ради СРСР про передачу підсобного господарства Одеського курортного управління Міністерства охорони здоров'я УРСР у ведення Міністерства автомобільної і тракторної промисловості. На базі цього господарства створено випробувальну ділянку, яка стала місцем народження багатьох реальних проектів НАТІ. В царині побудови двигунів зусилля інституту були зосереджені на створенні тракторних і комбайнових дизелів. Ці зусилля завершилися успішно, а перехід тракторів на дизельне паливо завершився у 1956 році, раніше, ніж, наприклад, у США.

Після декількох років, присвячених підвищенню потужності та ефективності сільсько-господарських машин, в середині шістдесятих в НАТІ починаються дослідження в області поліпшення умов праці механізаторів, які відтоді посіли одне з провідних місць в розробках інституту. Завдяки цим проектам з'явилося нове покоління тракторних кабін поліпшеного дизайну, оснащених сучасним устаткуванням. Результати цієї роботи і донині вважаються цінним заділом для тракторобудування, хоча, звісно, вимоги до дизайну і оснащення кабін продовжують зростати. Відділом матеріалів НАТІ розроблено нові матеріали і технологічні прийоми виготовлення деталей з чорних і кольорових металів, металокераміки, пластмас, гуми. Також були відпрацьовані технічні вимоги до матеріалів, з яких виготовлялись типові деталі. Постановою Державного комітету СРСР з координації науково-дослідних робіт від 2 лютого 1965 року науково-дослідна станція інституту введена в мережу науково-дослідних установ системи Мінсільгоспмаша і перетворена

Так виглядав вхід
на територію інституту у 1979–1980 роках

в Одеську науково-дослідну станцію НАТІ (ОНДС НАТІ). Вимірювальна техніка, приладове оснащення полігонів і стендів, лабораторії радіотелеметрії для досліджень створювались окремим спеціалізованим відділом НАТІ. Другим орденом Трудового Червоного Прапора НАТІ нагороджується у 1975 році. У післявоєнний період неодноразово були удостоєні державних нагород і співробітники НАТІ. З п'ятисот дев'яноста співробітників ОНДС НАТІ у 1980 році нараховувалось 88 комуністів, 105 комсомольців, 564 члени профспілки, 404 чоловіків, 186 жінок, 313 ударників комуністичної праці, 45 ветеранів НАТІ, 29 ветеранів ОНДС НАТІ, 80 осіб мали державні нагороди.

До кінця вісімдесятих років у співпраці НВО НАТІ з головним інститутом в Москві, Підмосковною, Челябінською, Одеською, Південною, Північною і Північно-західною філіями та Уральською випробувальною станцією була створена потужна експериментальна база і склалися колективи фахівців практично по усіх напрямках, які дуже вдало доповнювали один одного і, як виявилось, були нерозривні. Політичні перетворення, що почалися після 1991 року, в корені змінили умови діяльності НАТІ. З розпадом СРСР було ліквідовано галузеві міністерства в Москві, а тракторобудування СРСР перестало існувати як єдиний комплекс. Зараз НАТІ асоціюється не з науково-дослідним тракторним інститутом, а з невеликим чарівним селищем на березі Хаджибейського лиману, яке потопає в розкішній зелені дерев та кущів.

В оточенні беріз та ялинок розташувалась і Нерубайська загальноосвітня школа № 2. Сьогодні це визнаний у Біляївському районі навчальний заклад, колектив сильний своїми педагогами і учнями, їх здобутками. А для селища НАТІ школа стала справжнім осередком освіти і культури. Першим директором школи була Л. Д. Лонська (Колесниченко). Саме завдяки її

залізній волі, вмінню організувати людей на добру справу, довести розпочате до кінця, пролунав 1 вересня 1985 року у Нерубайській ЗОШ №2 перший дзвоник. Вона змогла так налагодити роботу, що школа потрапила до числа кращих не лише в районі, семінари вчителів обласного рівня нерідко проводились на базі саме цієї школи, а вчителі були відомі не лише у районі, а й в області. І сьогодні Лідія Дмитрівна не залишає свою школу, адже це її «дитя», за яким ніколи не перестає боліти серце. Віталій Віталійович Шестун, учитель історії, був першим завучем Нерубайської ЗОШ № 2, завжди був правою рукою Лідії Дмитрівни. Прийшовши до школи після Одеського університету імені Мечникова зовсім молодим і недосвідченим, він пройшов шлях від звичайного вчителя до директора школи. Сподіваємось, з такими вихователями і з такими дітьми, на селище НАТІ чекає райдужне майбутнє, не менш славне, ніж минуле.

Велика Балка

Історія села Велика Балка починається з 1801 року, коли на землях поміщика Алтести оселилися перші п'ять жителів. За однією з легенд, два сини поміщика Фоми заснували хутори, які стали називати Велика Фомина Балка та Мала Фомина Балка. За даними «Списка населених мест Херсонской губернии», виданого у 1896 році, згадується назва «Фомин хутір». Так само і до цього часу існує подвійна назва Великої Балки, в народі село називають «Фомина балка». В архівах збереглися документи, які свідчать про підпорядкованість села Одеській міській думі і про тісний зв'язок мешканців Великої Балки з Одесою: відкриття освітніх установ та лікарень у передмісті відбувалось тільки за рішенням та з дозволу міської думи. Отже, усі історичні події були спільними, в тому числі і тривожного десятиліття: Жовтневої революції, Громадянської війни і боротьби з окупантами. Лише після встановлення Радянської влади,

Вчителі-ветерани: В. Г. Бобкова, Н. С. Гайдай,
Н. П. Досич завжди в школі є дорогими гостями

У почесній варті біля пам'ятника
загиблим воїнам стоять вдячні нащадки

у 1919 році спостерігаємо більшу відмінність: в Одесі розвивається промисловість, а мешканці Великої Балки все більше використовують землі колишніх Фоминих хуторів і займаються сільським господарством. У 1922 році почала діяти Великофоминська сільськогосподарська артіль, до якої входили 12 дворів із сім'ями, всього 52 особи. На всіх було 8 корів і ніякого реманенту. Документ про створення артілі та анкета, які збереглися, датуються 16 лютим 1922 року. Рік не дуже вдалий, адже попередній підкосив селян неврожаєм, різко зменшилось поголів'я великої рогатої худоби, коней. У протоколі з'їзду продовольчого волосного виконкому від 2 січня 1922 року, тобто за півтора місяці до створення артілі, зазначалось: *«...несколько месяцев назад было 40 тысяч лошадей и 5 тысяч коров, перед посевной компанией было 900 лошадей и одна тысяча коров...»* Тож, люди об'єдналися, але довго ще не могли вийти зі злиднів. В архіві існують матеріали перевірки цієї артілі, яка проводилась у 1925 році. Ревізори писали про те, що члени артілі були дуже бідними, за знаряддя праці артіль була винна банку 600 рублів, на той період це були дуже великі гроші. Не вистачало і робочих рук. Окрім сільського господарства, яке до 1932 року було повністю об'єднане у колективні господарства, люди займались видобутком каменя. На території Великої Балки було декілька шахт. Тут працювала артіль «Гірняк», робітники якої різали камінь на різні будівельні потреби. На шахті працювали не тільки чоловіки, але й жінки. У різні часи видобували камінь Євгенія Тимошенко, Віра Варига, Надія Соловйова, Іван Савостін, Григорій Яндоленко, Андрій Копотієнко, Яків Труш, Віктор Резніченко, Олександр Діанов та інші. Техніка безпеки була нульовою, тому шахтарі ризикували своїм здоров'ям, навіть життям, але це вже не здавалось таким небезпечним, коли великобалківці стали свідками подій 1941 року.

Події Великої Вітчизняної війни не забуті мешканцями Великої Балки. Оборону, окупацію і визволення вони сповна відчували на собі, як і вся Одеса. Загинув і колишній керівник господарства Костянтин Миколайович Зелінський, який під час окупації був секретарем парторганізації партизанського загону Молодцова-Бадаєва і розстріляний фашистами. Разом з визволенням, поселилась в душах людей пекуча рана втрат. Багатьох вже немає, навіть декого з тих, хто дожив до Перемоги. У селі проживають учасники війни, солдатські вдови, діти війни: Наталія Яковенко, Костянтин Крижановський, Олексій Друзь, Костянтин Чалий, Василь Чалий, Леонід Леонов, Олександра Леонова, Марія Зелінська, Федір Зелінський, Олександр Павленко, Федір Найко, Василь Кіріленко, Василь Дервоєдов, Григорій Пономаренко, Семен Кубик та інші. Всіх їх шанують мешканці села Велика Балка.

Живуть серед великобалківців і молодші ветерани, але вже афганської війни. Ці чоловіки пройшли дорогами війни у чужій країні, бачили смерть своїх молодих товаришів, яких додому привозив «чорний тюльпан». Загинув в Афганістані і великобалковець В. Свередюк, якого завжди будуть пам'ятати, його товариші, які живуть у селі: Микола Анатолійович Чорнобай, Іван Іванович Алексеєнко, Сергій Вікторович Корнієнко, Олександр Володимирович Любчинський, Володимир Андрійович Шерестюк. Всі вони разом з усім селом приходять до пам'ятника загиблим воїнам і згадують усіх відомих і невідомих героїв.

Після війни на відбудову Одеси та передмістя з усієї України їхали люди, зокрема, і до Великої Балки. Переселенцям давали підйомні, було побудовано 400 будинків. Всім знайшлась робота: у сільському господарстві, на шахті чи в школі. Продовжувала працювати шахта «Гірняк», Великобалківське (друге) відділення колгоспу імені Ворошилова. Головою колгоспу на той час був Григорій Васильович Іванов. У березні 1959 року колгосп реорганізовано у радгосп імені Леніна: перше відділення базувалось в Нерубайському, а друге було у Великій Балці. Тут були створені п'ять бригад різного напрямку. Овочівницькою бригадою керував Олександр Іванович Мороз, садово-виноградарську очолював Микола Григорович Йовенко, тваринницька ферма працювала під керівництвом Олександра Яковича Крижановського, а рільницьку очолював Василь Миколайович Дервоєдов. Окрім керівників, обов'язково треба згадати простих радгоспників, працюючих багатів радгосп: Марія Касіян, Віра Обіход, Григорій Малога, Василь Кіріленко, Анна Оприц, Анна Вацко-Малога, Віра Малога, Олександра Зелінська, Ольга Діанова, Віра Голованенко, Євгеній Павленко, Федір Зелінський, Володимир Трусов, Зінаїда Чорнобай, Костянтин Чалий, Зіна Малога, Семен Кубик, Василь Тарахоніч, Василь Бабій, Олексій Друзь та інші радгоспники.

Декілька слів треба сказати про Велику Балку, як про адміністративно-територіальну одиницю. У минулому залишились прізвища голів сільради І. А. Кушміркевича, П. Д. Бакалюка, Г. У. Григоренка, В. В. Діанова, С. А. Карлюковського та інших. До 1959 року село було підпорядковано Холоднобалківській сільській раді, а саме в 1959 році цю сільраду було розформовано, село Холодна Балка увійшло до складу Дачненської ради, а Велика Балка підпорядкувалась Нерубайській. Хоча у 1982 році статус Холодної Балки як центру сільської ради було відновлено, Велика Балка залишилась у впорядкуванні Нерубайської сільської ради до сьогоднішнього дня. Саме її депутати опікуються проблемами колишніх Фоминих хуторів, саме

за її рішеннями і за її сприяння асфальтуються дороги, впорядковуються вулиці, ремонтуються освітні, культурні заклади, працює порівняно нещодавно відкритий ФАП.

Мешканці Великої Балки користувались медичними закладами інших сіл протягом ста дев'яноста років з тих часів, як було засновано село. В 1946 році в селі заснована «хата-родилка», яка проіснувала до 1953 року (зі слів старожилів). В 1954 році було відкрито колгоспний пологовий будинок, який після закінчення медичних курсів очолила Х. І. Павленко. В пологовому будинку був кабінет завідувачої, одна палата на три ліжка, один кабінет для проведення процедур. Христина Іванівна працювала до 2006 року (52 роки 9 місяців). З 1958 року для покращення медичного обслуговування населення відкривається фельдшерсько-акушерський пункт, який розмістився в старій будівлі по вулиці Леніна, а в 1989 році на сесії депутатів Нерубайської сільської ради ухвалено рішення про виділення для ФАПу трьох кімнат в колишньому гуртожитку радгоспу імені Леніна, куди в 1990 році і переїхав ФАП. Саме в той час переводом з Біляївської ЦРЛ прийшла працювати Ганна Миколаївна Сидорук, спочатку дільничною медсестрою, а потім виконувала обов'язки завідувачого. Дякуючи її наполегливості, наказом Нерубайської сільської ради від 14 листопада 2006 року ухвалено рішення про передачу на баланс сільради приміщення колишньої їдальні, яку перебудовано і куди в серпні 2007 року перемістився ФАП. З'явилися кабінети стоматолога, оглядовий, процедурний, фізіотерапевтичний, для проведення щеплень, старшої медичної сестри та головного лікаря. У 2008 році проведено реорганізацію ФАПу в амбулаторію загальної практики сімейної медицини. Ганна Миколаївна Сидорук переведена на посаду старшої медичної сестри амбулаторії, а головним лікарем Великобалківської амбулаторії призначено Миколу Миколайовича

Стоянова, який до цього працював лікарем в Усатівській дільничній лікарні. Гарна і світла будівля, яку озеленяють старша медсестра і санітарки, є гордістю великобалківців і не тільки за те, що вона обладнана всім необхідним, а й завдяки людям, які тут працюють. Назвемо хоча б династію лікарів сім'ї Павленків: Христину Іванівну, яка віддала своїй роботі декілька десятиліть життя, її доньку Віру Василівну, а зараз сімейну естафету перейняла Тетяна Іванівна. Ці люди справді знайшли справу за покликанням, у них не існує вихідних, дня і ночі, якщо потрібно приділити увагу своїм пацієнтам.

В Одеському обласному архіві зберігається листування, що свідчить про організацію поштового відділення, водночас відкриває ще одну сторінку з історії Біляївського району, зокрема Великої Балки: начальник Одеського поштового телеграфного округу №27197 звернувся з проханням відгукнутися того, хто може здати в оренду приміщення під поштове відділення. У березні 1916 року на його звернення надійшла відповідь від М. Л. Белоус, що мешкала в Одесі на Старосінній площі, яку ми наводимо без скорочень та редагування: *«У меня соответствующее помещение под почтовое отделение, находящееся в селении Большой Фоминой Балки Одесского градоначальства, в 5 верстах от станции Дачная, которое могу сдать в арендное пользование почтаво-телеграфному ведомству. При сем присовокупляю, означенное помещение оборудовано под казенную винную лавку, арендуемое акцизнам управлением около 16 лет, в каком состоянии находится и сейчас. Имеются железные решетки, погребь, колодець, огорожено каменным забором высотой около сажени. Помещение состоящее из 4-хъ комнат со всьми нуждами... Арендная плата за все помещение 560 руб в год...»* На листі є помітка *«Рассмотреть»* а нижче штамп *«Исполнено»* з датою 30.04.1916 р. №41527, тому датою відкриття в Великій Балці поштового відділення можемо вважати квітень 1916 року. Нині поштовим відділенням завідує Марія Іванівна Лонська. Люди пам'ятають також працівниць цього закладу різних років: Надію Василівну Солоненко (Дяченко), Катерину Рожнатову, Галину Сердюк.

З чого починається село? Звісно, зі школи, адже якщо у селі немає школи, воно напівживе і вряд чи має майбутнє. У 1835 році діти Фоминої Балки почали курс навчання грамоті в приходському училищі села Усатове, яке відвідували діти також інших ближніх населених пунктів. Пройшло 56 років перш ніж міська управа Одеси затвердила проект та кошторис, а також виділила землю під будівництво народних училищ в регіоні. Вже через рік у Великій Балці було освячено приходську школу. У 1919 році тут

Великобалківська амбулаторія загальної практики сімейної медицини після реконструкції

функціонує трикласна школа з двома вчителями: Гавриїл Миколайович Волков (завідуючий) та Марія Владиславівна Ярощинська (прізвище в архівних документах написано нерозбірливо), яка була вчителем співу і працювала в школі з 1906 року. Збереглася відомість на видачу продуктів вчителям і службовцям школи у 1920 році. Згідно неї в той рік у школі навчалось 135 учнів, працювало три вчителі та один службовець (можливо, сторож або техпрацівник). Крім того, у 1920 – 1921 роках у Фоминій Балці була «трудова» школа (можливо, вечірня). За даними 1948 року мало що змінилось, кількість дітей після війни навіть поменшала і нараховувалось 127 учнів, а вчителювало четверо педагогів, директором школи був Лавриченко. За роки існування школа неодноразово змінювала свою адресу і статус. До 1972 року це була початкова чотирікласна школа, яка знаходилась на Торбівці (вулиця імені Чапаєва), відтоді вона стала восьмирічною і перемістилась на вулицю Леніна (на місці тракторної бригади), а в 1989 році її реорганізовано в ЗОШ І – II ступенів без зміни адреси. Сьогодні у школі навчається трохи більше сотні учнів, але на відміну від повоєнного часу, їм викладають не четверо вчителів, а п'ятнадцять. Серед них ветерани, які віддали педагогічній роботі більше тридцяти років свого життя: Надія Дмитрівна Літвіненко, Валентина Іванівна Гришина, Лідія Андріївна Коваленко, Зінаїда Олександрівна Недашковська. Зараз директором працює Лариса Іванівна Редька, а її заступником з навчально-виховної роботи є Алла Вікторівна Захарченко.

Учні школи беруть участь в різноманітних фестивалях та конкурсах і стають лауреатами. Так, у 2010 році в обласному конкурсі «Чисті роси» відзначилась Наталя Гелемей, а 2011 рік приніс перемогу вже трьом учням, лауреатами третього ступеня названого фестивалю стали вокалісти Володимир Кошелєв (2 клас) та Вікторія Крижанівська (9 клас), в номінації

«Читці» перемогу здобув учень 4 класу Павло Глушук. Діти також цікавляться історією школи і ведуть разом з вчителями пошукову роботу. Вони вважають, що потрібно відновити імена і не забувати тих освітян, які залишили по собі пам'ять професійною роботою. До літопису школи вже увійшли імена: Едуард Володимирович Покора, Павліна Григорівна Шерстиченко, Зіна Дмитрівна Рожнатов, Віра Захарівна Семашко, Євгенія Григорівна Журавель, Марія Михайлівна Моргунова. Про їх педагогічну діяльність та інші події, пов'язані із селом та рідною школою, ретельно збирають матеріали для шкільного музею вчителі та учні за допомогою випускників минулих літ та старожилів села. Це не може не викликати повагу, а також сподівання на те, що через десятки років новий авторський колектив, який продовжуватиме книгу про історію Біляївського району, скористується матеріалами, які сьогодні збирають учні Великобалківської школи.

Жодне село неможливо уявити без працівників культури, які завжди працюють у тісному зв'язку зі школами. Хата-читальня почала працювати в Великій Балці у листопаді 1920 року, завідував нею Гаврило Миколайович Волков. У тридцятих роках так звані сільбуди перейменовані в клуби, які об'єднували бібліотеку, танцювальний та кінозали. У Великій Балці, так само, як і в багатьох інших селах, клуб знаходився у старій хаті. У п'ятдесяті роки розпочалось спорудження нової будівлі клубу, але новобудова згоріла, а тому клуб залишився на попередньому місці. У п'ятдесятишістдесяті роки у клубі грав духовий оркестр, без якого не обходилося жодне свято. Оркестрантами були: Євгеній Рожнатов, Михайло Рожнатов, Василь Пономаренко (труба), Олександр Пашенко (барабан), Пилип Кмет і Василь Діанов (тенор), Леонід Кмет і Василь Осінько (бас), Віктор Моїсеєнко і Анатолій Щіпуновський (капельмейстер). Фільми показували кіномеханіки Олександр Миколайович Дмитрієв і Гнат (прізвище

Учні Великобалківської початкової школи
1964 — 1965 учбового року з вчителькою В. З. Семашко

Сім'я Пономаренків була ініціатором
розвитку самодіяльності у Великій Балці

не збереглося). Завідуючою клубом з 1973 року працювала Л. К. Дарменко, бібліотекарем була Г. Г. Малоніга. Спільно вони організовували у клубі відпочинок, обжинки, проводили тематичні вечори, реєстрували молоді сім'ї, а також влаштовували урочисті проводи хлопців до лав Радянської армії. Усі важливі події життя села та його мешканців були у полі зору культосвітніх працівників. Крім того, Лідія Костянтинівна та Галина Григорівна випускали інформаційні листки «Кто впереди» та «Сатиричні повідомлення» про справи у господарстві, відвідували виробничі ділянки, розповідали про останні новини з газет, особливо коли тривали жнива, а невдовзі організували агітбригаду, у складі якої також були Валентина Басюк, Наталя Рибак, Тетяна Домашич, Ольга Домашич, Катерина Кузьменко, Тетяна Трояненко. У Великій Балці, як і в багатьох селах повоєнного часу, було таке місце, де молодь збиралась потанцювати та поспівати, великобалківці жартома називали це місце «балковські страждання». Тут обов'язково розводили вогнище, а гармошку було чути до самого світанку. На гармошках грали: Пилип Гладун, Василь Пономаренко, Іван Лабунський, Павло Гаврилович (прізвище не пам'ятає ніхто). На баянах грали брати Пономаренки, Микола та Павло, вони ж і стали ініціаторами та основою першого в селі вокально-інструментального ансамблю, дуже популярного в селі. У складі групи були: Сергій Белік (барабан), Сергій Філіпчук (труба), Микола Пономаренко і Павло Пономаренко (баян, гітара, саксофон). Організатором і керівником колективу був Юрій Філіпчук. Пізніше, до ансамблю приєдналися Олександр Сухоносенко, Сергій Іщенко, Микола Науменко.

Довгі роки клуб не бачив ремонту і майже втратив своє призначення. Та завдяки депутатському корпусу, голові Нерубайської сільської ради, небайдужим інвесторам клуб було відремонтовано: 24 жовтня 2010 року після

оновлення відбулося урочисте відкриття клубу. Тепер це приміщення з сучасним дизайном, в якому можна проводити будь-які заходи, що і відбувається. З 2010 року існує творчий колектив «Струни серця», у складі якого люди різних професій: художник Марія Володимирівна Василевська, працівник Великобалківської ЗОШ Олена Василівна Васильєва, вчитель початкових класів цієї ж школи Світлана Володимирівна Ганич, вчитель англійської мови Оксана Олександрівна Горох, заступник директора з навчально-виховної роботи Алла Вікторівна Захарченко, домогосподарка Надія Кошелева, кондитер Олександра Крижанівська, водій-далекобійник Павло Григорович Пономаренко, музикант Альберт Валерійович Золотарьов, він же є художнім керівником ансамблю. Дует «Мелодія» (Павло Пономаренко та Оксана Горох) виконують задушевні мелодії минулих років, що дуже подобається присутнім в залі. У 2011 році розпочав свою роботу художній гурток, яким керує Марія Володимирівна Василевська, працює гурток східного танцю (хореограф Олена Олександрівна Діанова), а також дитячий вокальний ансамбль (керівник А. В. Золотарьов). Без цих енергійних людей не обходиться жодне свято, жоден ювілей.

У передмісті все ж таки є переваги перед віддаленими від міста селами. Мешканці Великої Балки за декілька хвилин в змозі дістатися до театру, музею, ринку. Можна сказати, що Велика Балка є околицею Одеси, її межею, а все ж таки з іншої сторони Велика Балка межує зі степом, вільним вітром і свіжим повітрям, про що пишуть місцеві поети О. Горох і С. Ганич:

Серед степів у зелені село,
Велика Балка зветь його давно.
Тут фарби літа значно яскравіші,
І най'якніший вишень білий цвіт.
Тут люди добрі, щирі, наймиліші
Творять історію вже більше двохсот літ.

Ансамбль «Струни серця» Великобалківського клубу вітає сільський голова В. Л. Юрківський

Історія станції Усатове Одеської залізниці починається з 1866 року з роз'їзду між станціями Дачна і Застава-І

Селище Усатове

Цей роз'їзд з'явився між станціями Дачна і Застава-I у 1866 році і не мав стратегічного значення протягом дев'яноста років. Так би продовжувалось і надалі, якби не збільшення експортних можливостей держави. Наприкінці п'ятдесятих років країна, що вже остаточно одужала від наслідків війни, нарощувала свій індустріальний потенціал. Одеський порт перестав справлятися з вантажопереробкою того, що надходило на його адресу, Одеська залізниця в тому стані, в якому вона підійшла до 1957 року, була неспроможна впоратись з дедалі більшим вантажопотоком. Поставало питання про докорінне переозброєння господарства, зокрема, будівництво нових вантажних станцій великої потужності. Так, у 1959 році на місці роз'їзду почала свій розвиток станція Усатове, найбільша вантажна станція тоді ще Одесько-Кишинівської залізниці. Головна мета: винести поза межі Одеси перевантажування сипких вантажів і контейнерні площадки, оскільки основна вантажна станція Одеса-Товарна була затиснена з усіх боків дрібними будівлями і перспектив для розвитку не мала. Крім того, вивезення сипких вантажів за місто поліпшило екологічну ситуацію в таких районах, як Молдаванка, Близькі і Далекі Млини. В 1960 році почалось будівництво самої станції: залізничних колій, стрілок, контейнерних майданчиків, адміністративної будівлі, їдальні.

В листопаді 1963 року відбулось урочисте відкриття станції Усатове. Першим начальником було призначено Максима Степановича Богайчука, учасника Великої Вітчизняної війни, повного кавалера ордена Слави, розвідника, про якого з уст в уста розповідали легенди і поважали за ставлення до людей. Заступником начальника став Никонор Олексійович Белий, головним інженером призначили Валерія Степанова. Одночасно з відкриттям станції здали в експлуатацію вантажно-розвантажувальну ділянку, контейнерні майданчики, було встановлено крани для навантажування та розвантажування контейнерів. Першими майстрами на новому комплексі працювали Микола Пилипович Бакума, Анатолій Іванович Васько. На механічних навантажувачах великих показників досягали Андрій Щербакан, Леонід Левицький, Анатолій Степанович Байдуков, який пропрацював на станції 45 років, а з 2009 року перебуває на заслуженому відпочинку. Одним з перших чергових по станції працював Василь Степанович Тимонін. Другим черговим став Борис Григорович Ключевський, який після закінчення Знаменського залізничного технікуму приїхав до селища Усатове у 1963 році. Після чергового по станції він працював маневровим диспетчером, начальником вантажно-розвантажувальної ділянки, начальником відділу кадрів КМС-261. Його

дружина Галина Сафронівна Ключевська з грудня 1964 року протягом сорока років обіймала посаду начальника поштового відділення Усатове-I. В рік відкриття станції приїхала сюди Лідія Сафронівна Огурцова і впродовж сорока п'яти років була стрілочницею, вагарницею, начальником ангарного складу. Маневровими диспетчерами працювали Петро Савелійович Токарев, Григорій Олександрович Рубенштейн. Першими стрілочниками були Олександра Голишенко, Тетяна Віцина, Тетяна Двоенкіна, Галина Сокурєнко, Ольга Лебець. В ті ж часи старшими приймальниками-здавальниками працювали Тимофій Фомич Андришин, Тамара Бондаренко. Складачами поїздів стали Петро Паяцина, Юрій Гордієнко. Найпершими стропальниками, а потім і машиністами козлових кранів були Федір Контонистов і Віктор Петровський. В їдальні намагались дешево, але поживно нагодувати залізничників директор Євдокія Ісакіївна Попова і шеф-повар Лариса Семенівна Бевз, які годували всіх, хто приїздив до нового селища на роботу. А кількість населення зростала, бо тривало будівництво другої черги станції Усатове, де згодом набув розвитку контейнерний майданчик, який відкрили у 1967 році. Усі працівники проживали у вагонах, переобладнаних під житло. Взагалі, протягом 1964 – 1966 років на Одеській залізниці виникали все нові і нові підприємства, оскільки збільшення виробничих потужностей півдня України потребувало послуг залізниці все у більшому обсязі. А це, у свою чергу, потребувало робочих рук і, звичайно, розвитку соціальної сфери. Починаючи з 1960 року, розгорнулось масове будівництво житла для працівників Одеської залізниці. В середньому його здавалось до п'ятдесяти тисяч квадратних метрів на рік. Так, у 1964 році з'явилися на станції Усатове триповерховий будинок для працівників станції та восьмиквартирний будинок для керівного складу, збудовані за рахунок Одеської залізниці.

З 1959 року станція розбудовувалась як найпотужніша вантажна станція півдня СРСР

Введення в експлуатацію першої черги станції Усатове дало змогу різко збільшити вантажо-переробку на Одеському вузлі, скоротити простої рухомого складу. Разом з тим, віддаленість станції від Одеси потребувала ув'язування роботи автомобілістів і залізничників. Треба було налагодити чітке вивезення вантажів автотранспортом і не менш чітке подавання вагонів під розвантажування. Розробку нової технології роботи вантажних і припортових станцій доручили групі сітьового планування діяльності станцій, яку створили при управлінні Одеської залізниці. Керував нею начальник планово-економічного відділу Некрасов. За спогадами колишнього працівника названої групи М. В. Даус, протягом трьох місяців технологію для станції Усатове було опрацьовано з точно фіксованими строками простою вагонів та підведення автомобілів до фронтів розвантажування. Це дало змогу заощаджувати на кожній операції від п'яти до двадцяти п'яти хвилин. Нову спільну роботу станції Усатове і підприємств Одеського управління автомобільного транспорту було подано на ВДНГ СРСР і відзначено Золотою медаллю і Почесною грамотою. До речі, досвід створення технологічного процесу на станції Усатове, коли залізничникам спільно з автомобілістами пощастило різко скоротити простої вагонів під вантажними операціями, став у пригоді для багатьох подібних станцій та портів протягом багатьох років, особливо у 1970 році, коли почалось систематичне формування єдиних комплексних змін залізничників і портовиків. Розвиваючи цей досвід, до роботи в єдиних змінах стали бригади вантажників та автомобілісти. Наприкінці 1972 року на станції Усатове працювало вже чотири такі бригади. В тому ж 1972 році розпочалось спорудження другої черги. Цей контейнерний майданчик став до ладу у 1979 році. Разом з ним будувались: великий ангарний склад на шість секцій, триповерховий побутовий корпус з роздягальнями, душовими, пральною для робітників. Було встановлено нові крани для перевантаження двадцятитонних контейнерів, після чого станція почала оцінюватись за режимом роботи вищого розряду. У 1975 році Одеська залізниця побудувала і здала в експлуатацію 50-квартирний багатоповерховий будинок для співробітників станції, які постійно досягали підвищення продуктивності праці, завдяки чому станція Усатове неодноразово виходила переможцем соціалістичного змагання в галузі. До речі, впроваджені протягом вісімдесяти років технології тією чи іншою мірою збереглися до наших днів. У 1980 році було відкрито ангарний склад по перевезенню вантажів народного споживання для усіх республік Радянського Союзу, тоді перероблялось по 500 вагонів вантажів за добу. Станцію Усатове на початку вісімдесятих

років було включено до числа ста найкращих станцій мережі Міністерства шляхів сполучення СРСР. Вагомий внесок у розвиток станції, вантажного двору, залізничного селища зробив начальник станції Володимир Леонтьович Тихий, який обіймав цю посаду з 1976 року. Завдяки його турботі про своїх підлеглих було відведено земельну ділянку під індивідуальну забудову, 15 будиночків для співробітників станції споруджено за рахунок коштів підприємства. Одна з вулиць приватного сектору названа на його честь «Тихою». Тут живуть, втім, як в усьому селищі, прості трударі, котрі в усі часи вкладали свій труд у розвиток станції, залізничного транспорту, всієї країни. Більшість з них була відзначена різними державними нагородами.

У 2004 році основні вантажні операції і відповідна інфраструктура були передані спеціалізованому контейнерному перевізнику «Ліски». Начальником призначено Івана Леоновича Емеця. Нині він проводить великий обсяг робіт, по ремонту будівель, оновленню техніки, модернізує виробничі майданчики за допомогою колективу залізничників, які добре знають свою справу. В листопаді 2013 року станція Усатове відзначає 50-річчя з дня її урочистого відкриття і в тому, що у 2004 році Одеській залізниці вручено Почесний знак «Лідер транспортної галузі України», є частина заслуги і колективу станції Усатове, втім, як і у всіх попередніх нагородах, отриманих Одеською залізницею протягом п'ятдесяти років.

На території селища Усатове існує також Колійна машинна станція-261 (КМС). Її створення було зумовлено необхідністю виконати капітальний ремонт колій на полігоні на сотнях кілометрів, а також для виконання інших завдань, пов'язаних з роботою залізниці. Отже, у жовтні 1979 року Міністерство шляхів сполучення СРСР наказує начальнику Одеської залізниці з 1 січня 1980 року на станції Усатове організувати КМС № 261, начальником якої в листопаді того ж року призначено Миколу Станіславовича Юзвова і на якого покладались усі обов'язки розбудови нового підприємства. План роботи було визначено вже на 1981 рік, хоча усі роботи на коліях виконувались в кооперації з іншими, вже діючими КМС аж до 1986 року, оскільки штат поки що не був укомплектований. Одночасно велось проектування спорудження виробничої бази. В 1981 році почалось будівництво житлового містечка для співробітників: викладались колії, на які були встановлені пасажирські вагони, переобладнані під житло, вантажні вагони слугували коморами. Тривало підключення електроенергії, тягнувся водопровід тощо.

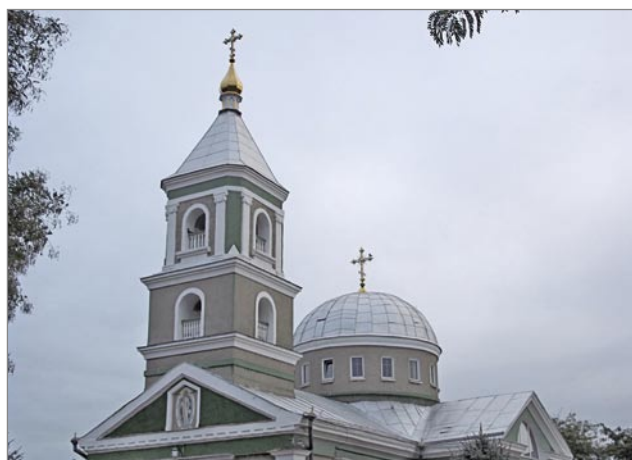
Правою рукою начальника КМС-261 по усіх питаннях був прораб виробничої бази Микола Устинович Подлесний. Він керував будівництвом бази, переймався усіма обтяжливими умовами

нелегкого життя працівників підприємства. У 1982 році організував профспілкову організацію і керував місцевим комітетом до 1984 року. Виробничими процесами опікувався головний інженер Іван Якович Святкин, першим начальником відділу кадрів став Іван Мойсеевич Клименко, головним бухгалтером була Євгенія Михайлівна Полякова, головним механіком призначено Олександра Володимировича Сухарева, інженером технічного відділу була Тамара Миколаївна Воробйова, майстром колійної колони став Володимир Олексійович Кравець, техніком працювала Любов Миколаївна Кравець, майстром був Микола Калістратович Майструк, монтерами колії: Юрій Михайлович Власов, Віктор Ілліч Денисенко, водієм працював Олександр Сергійович Квасюк, секретарем начальника призначили Азу Валентинівну Козакову. Саме ці люди зробили перші кроки територією підприємства, забили перші цвяхи, зробили перші телефонні дзвінки. Саме вони не тільки стали засновниками КМС-261, а й розбудували селище залізничників. Для них та інших робітників Одеська залізниця побудувала у 1982 році багатоквартирний будинок.

З квітня 1986 року КМС-261 керував Олександр Володимирович Сухарев, який до того був головним механіком. Цей рік став важливим ще й тому, що на базі КМС-261 почались роботи по збиранню колійної решітки, що визначило нарешті незалежність від інших колійних машинних станцій. Продовжувались роботи по спорудженню комплексу виробничих будівель: ангару, майстерень, котельної. Тривало будівництво чергового будинку для працівників станції Усатове та КМС-261, який було здано в експлуатацію у 1988 році. В цей період після М. У. Подлесного профспілковий комітет очолила Олена Петрівна Сафонова, інженер техвідділу, вона організувала по вихідних екскурсії для дорослих та дітей, добилася виділення транспорту для доставки дітей у дитячі садки Одеси.

У червні 1990 року начальником КМС-261 було призначено С. Г. Кузьменка, людину, яка була повністю в курсі справ підприємства від самого початку його діяльності, адже до моменту призначення Сергій Григорович встиг попрацювати бригадиром колії, інженером, старшим інженером техвідділу, головним інженером КМС-261. Він велику увагу приділяв житлово-побутовим умовам, в яких проживали його співробітники. У 1991 році виріс тридцятиквартирний будинок, потім побудовано ще два, а також чотири котеджі. Все будівництво проводилось за кошти Одеської залізниці. Багатоповерхівки нині знаходяться на балансі Нерубайської сільської ради. Окрім того, в 1993 році виконкомом Нерубайської сільської ради, за сприяння Івана Георгійовича

Петренка, який на той час був сільським головою, мешканцям селища залізничників виділив земельні ділянки під індивідуальне будівництво. За 18 років виросло прекрасне приватне містечко. У 2010 році КМС-261 відсвяткувала своє 30-річчя. До сьогодні станцією керує С. Г. Кузьменко, якого нагороджено орденом «За заслуги». Нині це сучасне модернізоване підприємство, яке займається капітальним ремонтом колії і стрілочних переводів по всій Одеській залізниці та й за її межами. Багато хто із залізничників має заслужені нагороди, зокрема відзнаку «Почесний залізничник»: М. У. Подлесний, М. П. Бевзюк, В. І. Ванденко, А. В. Козакова, О. В. Обертун. Знаком «Заслужений працівник транспорту» нагороджені: С. Г. Кузьменко, В. Н. Земляк, В. К. Бублик. Знака «Залізнична Слава» удостоєні В. В. Д'яченко, В. М. Тулейбич, М. М. Гуркало, В. Ю. Некрещений. Знаком «Кращий робітник залізничного транспорту України» нагороджені М. В. Стогній, В. А. Байдуков, В. В. Малишко. Нині на території селища Усатове працює більше двадцяти підприємств, тут мешкає більше півтори тисячі осіб. Багато що потрібно зробити для більш комфортного їх проживання і робиться уже за допомогою Нерубайської сільської ради. Усатове продовжує рости і розвиватися. За останні п'ять років проведено роботу по благоустрою: у багатоповерхівки прийшов газ, вулиці приватного сектору отримали освітлення, так само, як і прибудинкові території спільних будинків. Центральну площу впорядковано, проектується дитсадок, спортивно-оздоровчий комплекс зі стадіоном. Вже замінено старий водопровід тощо. Треба сказати, що голова Нерубайської сільської ради В. Л. Юрківський, депутатський корпус та заступник голови сільради по селищу Усатове Олена Анатоліївна Шаповал на досягнутому не зупиняються. У проектах планується багато справ, які покращуватимуть життя та побутові умови залізничників селища Усатове у майбутньому.

Церква на честь свята Вознесіння Господнього є свідком всіх значних подій населених пунктів сільської ради

СЕКРЕТАРІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Ріка мов пояс, лісу смуга,
мов повінь трави піднялись.
І знову йде молебень плуга,
де війни віяли колись.*

Б-І. Антонич

За результатами Яського миру 1791 року, який завершив російсько-турецьку війну, межа між двома державами була перенесена на Дністер. Таким чином, велика територія степових земель була приєднана до Російської імперії, яка закликала всіх охочих з Європи вільно оселятися на нових землях. Серед причин переселення німців на землі Причорномор'я називають: високі податки в Німеччині, обов'язкову військову службу, малу кількість орних земель та постійні неврожаї. З іншого боку, вибору нового місця проживання сприяли привабливі пільги, що надавалися російським урядом. Переселення проходило по декількох напрямках і декілька разів змінювались його умови. Росія тримала під особливим контролем ці процеси та, не дивлячись на обмеження, кількість бажаючих проживати на родючих причорноморських землях збільшувалася з кожним роком, тому в 1820 році переселення взагалі було припинено. Російський уряд прискіпливо контролював межі німецьких колоній, але населення німців стрімко зростало. Створювалося багато молодих сімей, які бажали самостійно займатися господарством. Указом російського імператора від 9 липня 1829 року німцям було дозволено обживати ще не зайняті землі Причорномор'я, які знаходилися неподалік від уже створених поселень.

Природно-географічні умови є одним з найбільш важливих факторів для заснування будь-якого населеного пункту, для подальшого

його господарського розвитку. Мальовничі краєвиди родючих земель, які розкинулися по берегах однієї з приток річки Барабой, давно приваблювали жителів навколишніх німецьких поселень. На початку 1830 року на місці села Секретарівка з'явилися перші мешканці з німецької колонії Ельзас, яка утворилась в 1808 році. Офіційні дані про створення сіл, як показують дослідження останніх років, дуже часто виявляються більш пізніми, ніж реальний час їх створення. У довіднику «Список населених мест Одесского уезда Херсонской губернии» за 1896 рік вказано, що німецьке поселення Георгенталь (с. Секретарівка) засноване в 1858 році, а Йоганнесталь (с. Михайлівка) заселилось в 1862 році, тому ці роки вважаються офіційними датами заснування названих сіл. Однак німецький погріб на подвір'ї М. Ю. Богуславченка, на стіні якого вибито рік побудови 1848, німецька карта, яка була зроблена в 1850 році, де вказані поселення Георгенталь і Йоганнесталь, надмогильний кам'яний хрест, на якому висічено 1852 рік, та інші факти свідчать, що названі села засновані значно раніше від офіційних дат.

Села Георгенталь і Йоганнесталь будувалися відповідно до однотипного і офіційно затвердженого плану, який був характерним для всіх німецьких поселень. Такі села називалися «лангдорфер», що в перекладі означає «довге село». Ось як вимальовувалася в цей період зовнішність німецьких поселень: рівна широка вулиця з будинками по обидві сторони абсолютно однакового типу. По вулиці з обох боків розташовані кам'яні вибілені огорожі заввишки приблизно один метр. Біля кожного будинку посаджено декілька акацій. Гордістю німецьких колоністів був палісадник з квітами, який розташовувався між огорожею і будинком. За будинком знаходився великий фруктовий сад, за садом починалися земельні десятини. Всі будинки будувалися з каменю, який випілювали з ракушняку. Очеретяні дахи поступово змінилися на черепичні, згодом покрівля робилась з листового заліза. Будинок ділився на дві частини: житлову і нежитлову. Під одним дахом знаходилися хлів для худоби, сарай для інвентаря та інші господарські прибудови. Кімнати обігрівалися печами зі складною системою

Лютеранська церква, збудована німецькими колоністами в XIX столітті

полугрубів. Меблі в основному виготовляли самі, проте інколи купували в Одесі. В кухні стояли велика лава, стіл та декілька табуретів. На стіні висіла ажурна полиця з посудом. Горище використовувалося для зберігання насіння, зерна та підвішених копченостей. Практично в кожному дворі був добротний погріб, багато з них збереглися до наших днів. Погріби копали досить глибокі. Вниз вели широкі кам'яні сходи, вхід, як і стеля, викладалися з каменю. Влітку погріб використовували як холодильник, а взимку зберігали продукти від холоду. За околицею села розташовувався цвинтар, на якому до теперішнього часу збереглися надмогильні кам'яні хрести тих часів.

Найбільш примітною і найкрасивішою будівлею в поселенні була німецька лютеранська церква. Будівля кірхи збереглася до наших днів. Німецькі громади будували кірхи власноручно на свої кошти, самі ж встановлювали податок на кожен двір для утримання пасторів. Уже в післявоєнний період, коли добудовували другий поверх для контори господарства, в одній зі стін було знайдено старовинну пляшку, в якій був лист, написаний німецькою мовою, де вказувалося, що кірха побудована в 1878 році на кошти місцевих жителів. Багато старожилів бачили цей лист і тримали його в руках, довгий час він зберігався у колишнього коменданта господарства (була така посада, згодом стала називатися «завгоспом») П. Ф. Радаєва. На сьогоднішній день доля листа невідома. Для німців характерний високий рівень грамотності, тому відразу після заселення території, була відкрита школа. Практично всі діти були охоплені шкільною освітою, на відміну від навколишніх російських та українських сіл, вчилися і хлопчики, і дівчатка. Уроки проводилися німецькою мовою.

Основним заняттям колоністів було сільське господарство, меншою мірою поширювались ремесла. Земська статистика на той час повідомляла: в Георгенталі нараховується 46 дворів, де мешкає 399 осіб, серед яких 203 чоловіка, 196 жінок. В Йоганнесталі налічується 21 двір, в яких проживає 212 жителів, чоловіків і жінок порівну. Були створені Георгентальське та Йоганнестальське сільські правління, які підпорядковувалися Мангеймській волості. Очолювали їх сільські старости. В Георгенталі були торгова лавка, корчма, винний погріб. На території села було чотири ставки, один ставок мали мешканці Йоганнесталі. Німці славилися конярськими традиціями, тому велику увагу в поселеннях приділяли розведенню коней, розводили також велику рогату худобу, свиней, овець, птицю. З початком Першої світової війни 1914 року уряд Росії розпочав активні репресивні дії проти населення. У вересні 1914 року надійшло розпорядження «Про заборону використання (за

винятком помешкань) німецької мови». Основним заходом, направленим проти німецького населення, став циркуляр №55 від 15 жовтня 1914 року «Про перейменування колоній і селищ, що носять німецькі назви, і привласнення їм російських назв». Відповідно до цього Йоганнесталь став називатися Михайлівкою, Георгенталь було перейменовано в Секретарку. Теперішня назва «Секретарівка» починає зустрічатися в документах середини вісімдесятих років. До цього в усіх документах зустрічаємо назву «Секретарка». Підтвердженням того, що спочатку село називалося саме так, є архівний документ грудня 1915 року, в якому волосний писар підписує довідку, де вказана ця назва. Її походження має одну з таких версій: одним з найбагатших господарів Георгенталю був німець на прізвище Міллер, що мав будинок в Одесі, де постійно проживав. Всі господарські справи вів його особистий секретар, який мешкав в центрі села, в будинку, де сьогодні знаходиться магазин. На період сільгоспробіт господар наймав людей з навколишніх сіл, непогано платив. Робітникам було важко запам'ятати німецьку назву села, тому між собою говорили, що «йдуть на роботу до секретаря». Звідти й виникла назва «Секретарка», однак це тільки версія. На жаль, документів, які б пояснювали, чому село отримало саме таку назву, не виявлено.

Без великого ентузіазму місцеві жителі зустріли звістку про Велику Жовтневу революцію 1917 року. Німці, в переважній своїй більшості заможні селяни, негативно сприйняли новий більшовицький порядок, встановлений у волості. Протягом 1918 – 1919 років в німецьких селах для «захисту життя та майна громадян від посягань з боку темних елементів» створюються загони місцевої самооборони. На чолі таких загонів стають люди, які користуються повагою та авторитетом серед своїх односельчан і які підпорядковуються начальникові самооборони німців-колоністів Чорноморського краю генерал-майору Густаву Шелю. У серпні 1919 року за сприяння загонів самооборони німецьке населення навколишніх сіл організувало повстання проти Радянської влади, проте повстання було жорстоко придушене. В селах поступово відновлюється виробництво, в тому числі тваринництво, що було занедбано у роки Громадянської війни. Ведеться активна пропаганда колгоспного ладу. В березні 1925 року в селі створюється колгосп «Червоний перекопонець», до складу якого входить 39 чоловік. Колгосп має 126 десятин землі. Згідно акту обстеження, підписаного Францом Вейгалем, Антоном Вельтером, Казиміром Фольком, Акімом Шеллем, Маріаною Гегель та представником райвиконкому Краузе, в колгоспі посіяно «35 десятин пшениці, 11 десятин ячменю, 23 десятини вівса, 12 десятин жита, 12 десятин кукурудзи». Колгосп має «13 коней, 6 плугів,

12 борон, 3 сіялки, по чотири жатки та віялки, 6 фургонів». В акті зазначено також, що район передав колгоспу 33830 саджанців винограду і направив до села агронома, який повинен був обрати земельну ділянку під виноградник та проводити серед населення активну роботу по популяризації виноградарства. Окрім іншого в акті вказано, що за даними сільської ради в особистій власності жителів утримується «448 коней, 648 корів, 109 овець, 42 бика». Цифри свідчать, що успіхи в колективізації сіл були незначними, тому був взятий курс на насильницьку суцільну колективізацію, нещадну боротьбу з куркульством. Виселяли цілими сім'ями. Зі спогадів Емми Лаврентіївни Овчарук (Адлер): «Наша семья Леврентия Яковлевича и Агафии Ангреевны Адлер проживала в селе Михайловка. Нас было одиннадцать детей. Мы жили хорошо. Помню, однажды утром приехали какие-то неизвестные люди на подводах и заставили всех срочно собираться. Разрешили взять только еду и теплые вещи. Посадили на подводы и увезли на станцию. Когда мы уезжали, было тепло. Потом нас очень долго везли куда-то поездом в товарном вагоне. Когда приехали на место, было очень холодно и много снега. Жили в бараке. Нас, детей, водили на работу в лес, обрубывать сучья деревьев». Ті, що залишились, підкорились і продовжували хазяйнувати. В кінці 1930 року на базі колективної власності створюється колгосп «Колос», членами якого стають майже всі мешканці сіл Секретарка та Михайлівка. Створено партійну організацію, яку очолив Мичислав Францович Марцинський. Активну партійну роботу проводять Казимір Фольк та Олексій Фелькер. В кілька разів збільшився рівень механізації. На полях колгоспів району працюють комбайни «Комунар» і «Сталінець», потужні трактори «ЧТЗ», побудована і активно експлуатується вузькоколія, що зв'язує Вигоду з Біляівкою. Секретарівський колгосп «Колос» працює до самого початку війни

і вважається за результатами роботи одним із кращих серед господарств Біляївського району.

З початком Великої Вітчизняної війни суттєво змінюється життя німецького населення. В Біляївському районі було оголошено військовий стан. На Одеському напрямку ворог зосередив всю Четверту румунську армію. Користуючись чисельною перевагою, румунська армія 8 серпня почала наступ з боку села Щербанка. Кілька днів противник безуспішно намагався прорвати оборону радянських військ. Особливо важкі бої в районі сіл Секретарівка та Михайлівка йшли 13 серпня. В цей день ворожа авіація піддала жорсткому бомбардуванню позиції наших військ, але бійці під командуванням старшого лейтенанта М. С. Лаврика тримали оборону. Тільки після смерті командира і багатьох захисників бійці змушені були відступити. Командира роти М. С. Лаврика поховали край села Михайлівка, недалеко від місця, де він загинув, а після війни могилу перенесли в центр села Секретарівка. В архівних документах Біляївського районного військкомату є дані тільки на 17 бійців, що загинули тут, прізвища всіх сімнадцяти викарбувані на обеліску, що знаходиться в центрі села Секретарівка. Але старожили розповідали, що загиблих було значно більше. Вічно житимуть в нашій пам'яті і пам'яті майбутніх поколінь імена односельчан, які у роки війни захистили нашу землю і повернулися в село героями. 19 серпня ворог зайняв Біляівку. Захопивши район, окупанти встановили, так званий «новий порядок». На базі колгоспів створювалися «трудова громади». Була впроваджена трудова повинність для населення від шістнадцяти до шістдесяти років. Працювали цілий день в полі, а ночували всі в одному місці, під вартою. Було введено жорсткий режим для населення та покарання за найменше порушення режиму. Члени громади платили велику кількість податків. Зовсім інше ставлення було до населення німецьких колоній. Розпорядженням німецького командування вони були звільнені від підлеглих румунській адміністрації. Німці-поселенці розуміли, що Радянська влада не пробачить їм тих привілеїв, що були їм надані німецькими військами, тому більшість з них цілком спокійно прийняли наказ німецького командування про депортацію всього німецького населення на територію Польщі, а потім Німеччини. Після війни частина німецьких поселенців залишилась в західних зонах окупованої Німеччини, інші були знову депортовані на територію радянської держави і направлені на спецпоселення в північні області Сибіру та Казахстану. На цьому, практично, закінчується історія німецьких поселень Георгенталь та Йоганнесталь і починається нова сторінка в історії уже теперішніх сіл Секретарівка та Михайлівка. Першим кроком цієї історії стала відбудова господарства.

Меморіальна плита з прізвищами загиблих у Великій Вітчизняній війні

Під час бойових дій за визволення району села були дуже зруйновані. Зі спогадів Лева Ісааковича Білоричького: *«Доехал поездом до станції Выгода, мне посчастливилось на санях добраться до села Каменка (бывший Мангейм), а оттуда пешком я пошел напрямком на Секретарку. Никаких следов не было видно, я заблудился. К вечеру попал в Михайловку. Село представляло из себя сплошную развалину, груду камней. Единственное здание, которое было под крышей, хотя без окон и полов, было здание бывшей школы, где я остановился на ночлег»*. У післявоєнні роки відбулися зміни в адміністративно-територіальному устрої. Припиняє своє існування Секретарівська сільська рада, як територіальна одиниця. Села Секретарівка та Михайлівка підпорядковуються Василівській сільській раді. Після виселення німецького населення в селах залишилося мало людей. В основному це були сім'ї, які наймитували в німецьких родинах. Так, в 1946 році в селі Михайлівка проживало всього дві родини: Олексія Чернятинського та завгоспа одного з підсобних господарств. На території Михайлівки було сім підсобних підприємств від різних одеських заводів, які займали площу від тридцяти до ста гектарів землі. Вони мали по 2–3 пари коней, пару волів та декілька кінних плугів. Сіяли, в основному, зерно на хліб. Всі роботи виконувалися вручну. Значно краще становище було в Секретарівці. Всю площу села займало підсобне господарство Одеського військового артилерійського училища, яке мало багато трофейних коней і навіть один трактор з причіпним інвентарем. Обробляли близько трьохсот гектарів орних земель, а також виноградники та фруктові сади. Керував підсобним господарством С. М. Ітенберг. В 1946 році управління Одеського Укрконсервпрому ухвалює рішення про створення на території сіл Секретарівка та Михайлівка радгоспу по вирощуванню овочів та фруктів для консервної промисловості, але командування військового артучилища (генерал-лейтенант Тимофеев) навіть не хотіло слухати про розформування підсобного господарства, тому питання виноситься на розгляд уряду. Весною 1947 року із Москви прибула спеціальна комісія, яка повинна була надати свої висновки, однак вирішення проблеми затягнулось, і лише 20 січня 1949 року надходить розпорядження за підписом Сталіна про створення на території сіл Секретарівка та Михайлівка радгоспу, в якому заплановано вирощування овочів, фруктів та винограду. В січні 1949 року виходить наказ по Укрконсервтресту про призначення Лева Ісааковича Білоричького тимчасово виконуючим обов'язки директора створеного радгоспу. Згідно цих документів, з січня 1949 року починає свою славу історію радгосп «Біляївський», а Л. І. Білоричький стає

першим директором в славній когорті керівників господарства. Він згадував: *«Связи между Беляевкой и Секретаровкой не было никакой, однако по всем вопросам нужно было ехать в Беляевку для согласования, на совещания или бюро райкома партии. Так, например, для того, чтобы поехать в Беляевку из Одессы, нужно было рабочим поездом доехать до станции Выгода, там переночевать и ждуть «узкоколейку», которая в 12 часов дня прибывала на станцию за углем, мазутом и другими материалами. Продолжительность езды от станции Выгода до Беляевки узкоколейкой продолжалась 5–7 часов. Прибывая ночью в Беляевку, до утра следовало переждать на станции, так как не было гостиниц. Совещания или заседания бюро райкома партии начинались обычно с полудня и длились до поздней ночи, затем, на следующее утро, нужно было добираться тем же способом обратно»*.

11 березня 1949 року радгоспу були доведені перші планові цифри по задачі продукції: 280 тонн томатів, 41 тону винограду, 30 тонн фруктів. В цей період в радгоспі оформлено і працює 51 чоловік. Нараховується 36 корів, 23 коня, 18 робочих волів, 108 свиней, 29 овець. Це були перші економічні кроки створеного господарства. Згодом замість тимчасово виконуючого обов'язки директора Л. І. Білоричького директором радгоспу призначено Олександра Миколайовича Біліченка, якого змінив Микола Іванович Карасев, потім директором став Олексій Іванович Корабльов. Часті зміни директорів були пов'язані з низьким рівнем професіоналізму керівного складу та спеціалістів, а також низькими економічними показниками господарства. Втім економічна база радгоспу підвищувалась, хоча не так швидко, як хотілося. Господарство отримало трактор С-80, трактор «Універсал», два трактори «НАТІК», три автомашини «полуторки», багато причіпної техніки та інвентаря. В 1952 році директором радгоспу призначено Федора

Доярка радгоспу «Біляївський»
С. П. Горбунова, нагороджена орденом Леніна

Савелійовича Давиденка, при якому були значно збільшені площі садів та виноградників, були посажені навколо кожного поля лісосуши. В зв'язку з переводом Ф. С. Давиденка на роботу в Біляївський райвиконком директором радгоспу призначено Володимира Антоновича Кожемяку, якого згодом змінив Олег Валер'янович Корейша, потім Микола Олексійович Ємельянов і тільки з призначенням у 1964 році директором Василя Михайловича Моченка, який працював до 1975 року, в господарстві настає стабільність та економічний підйом.

Під керівництвом В. М. Моченка в 1966 році було побудовано електричну підстанцію та електрифіковано село Секретарівка, побудовано дитячий садок, школу, бібліотеку, їдальню, механічну майстерню, два корпуси на фермі, введено в дію дві артезіанські свердловини. Розпочато будівництво переселенських будинків по вулицях Леніна та Зарічна, асфальтування вулиць Гагаріна і Леніна, будівництво водопроводу по селу, та будівництво дороги до станції Карпово. Крім того, господарство вирішувало всі соціальні та побутові питання установ та населення, але раптова смерть в квітні 1975 року не дала втілити в життя багато планів та мрій цього видатного керівника радгоспу. Після смерті В. М. Моченка господарство очолив Савва Леонтійович Осміховський, який побудував фельдшерсько-акушерський пункт в Секретарівці. Велику увагу він приділив розвитку села Михайлівка. В селі побудовано магазин, асфальтовано дорогу до села і по селу. За станом здоров'я С. Л. Осміховський залишив посаду директора господарства і радгосп очолив Дмитро Антонович Попов, який працював директором господарства лише один рік, але за цей період радгосп досяг рекордного урожаю овочевих культур. Вперше у своїй історії господарство здало державі десять тисяч тонн овочів. Багато робітників радгоспу отримало високі нагороди та грошові

доплати. Змінив Д. А. Попова на посаді директора радгоспу Іван Дмитрович Співак, якого через деякий час змінив Микола Іванович Михайлик, потім знову повернувся І. Д. Співак. При Співаку та Михайлику продовжувалося будівництво переселенських будинків, асфальтувалися вулиці, побудовано будівельний цех.

В 1982 році директором радгоспу «Біляївський» призначено Віктора Михайловича Савенка, який значну увагу приділяв розвитку тваринництва. Побудовано чотирирядний корпус ВРХ, будинок тваринників з усіма зручностями, кормоцех, сіносновище, овочесховище, ваговий комплекс. По всій території ферми було прокладено дороги із бетонних плит. Продовжувалося будівництво переселенських будинків, які, в першу чергу, надавалися тваринникам, механізаторам та іншим працівникам сільського господарства. За даний період побудовано двоповерховий гуртожиток для сезонних робітників. Розпочато будівництво тракторної бригади. В 1988 році на загальних зборах робітників радгоспу директором обрано Д. М. Михайлюка. При керівництві Дмитра Матвійовича було закінчено будівництво тракторної бригади, побудовано літній табір для тварин, заасфальтована дорога по вулиці Зарічна, побудовано пункт переробки томатів. Продовжувалося будівництво житла.

За весь період розвитку господарства активною працею відзначались спеціалісти радгоспу І. М. Селівестров та Т. Ф. Осміховська. Іван Микитович пройшов трудовий шлях від різноробочого до головного агронома, також деякий час виконував обов'язки директора радгоспу. Більше тридцяти п'яти років свого життя він віддав улюбленій справі. Тетяна Федорівна 30 років пропрацювала незмінним головним бухгалтером радгоспу. Це були не лише цифри і фінансові показники, за ними стояла турбота про економічний розвиток господарства та турбота про людей. Плодоовочевий трест

Директор радгоспу з 1975 року С. Л. Осміховський та директор радгоспу з 1988 року Д. М. Михайлюк

Головний агроном радгоспу І. М. Селівестров, завідувача ФАПом з 1975 по 2005 рік Є. О. Рибчук

консервної промисловості в Одеській області визнав Т. Ф. Осміховську однією з найкращих бухгалтерів тресту. За трудові досягнення радгосп «Біляївський» неодноразово нагороджувався перехідним Червоним Прапором. З середини сімдесятих до середини вісімдесятих років радгосп входив до числа найбагатших господарств району. Прибуток сягав мільйонного рівня завдяки рядовим трудівникам, які своєю працею на фермі та в полі примножували добробут господарства та держави. За трудові досягнення багатьох працівників нагороджено орденами. Ордена Леніна удостоєна доярка Серафима Петрівна Горбунова, орденом Трудової Слави нагороджені завідувачий МТФ Махтей Данилович Хомюк, тракторист Іван Антонович Поліщук, рільник Віра Семенівна Пережитна, Марія Яківна Ковтуненко, ордена Трудового Червоного Прапора удостоєні Лідія Степанівна Харитоненко, Віра Михайлівна Багачинська, Лідія Ігнатівна Гладун, орден «Знак Пошани» отримали завідувачий тракторною бригадою Володимир Ілліч Підгурський, робітниці рільницької бригади Ганна Яківна Кейдалюк, Параска Михайлівна Максимюк.

В жовтні 1995 року директором радгоспу обрано Дмитра Ілліча Тулунжи. В січні 1996 року радгосп «Біляївський» реорганізовано в колективне сільськогосподарське підприємство. В 1997 році за станом здоров'я Д. І. Тулунжи залишає посаду директора, і господарство очолює Володимир Васильович Шовковенко, при якому проходить розпаювання земель. В березні 2000 року на загальних зборах пайовиків господарства Д. І. Тулунжи оголошує про створення приватного сільськогосподарського підприємства «Секретарівське», якому передають свої землі більшість пайовиків. В тяжкий економічний період Д. І. Тулунжи зумів зберегти приміщення та майно дитячого садка, надавав постійну вагому підтримку Секретарівській школі. Особливою його заслугою є виділення коштів на оплату проектно-кошторисної документації на будівництво підвідного газопроводу до села. В 2004 році на території сільської ради Віктор Іванович Баранюк утворює фермерське господарство «Михайлівське», в оренду якому передає свої землі частина пайовиків Михайлівки і Секретарівки. На території Секретарівської сільської ради орендує земельні паї також СГ ТОВ «Колос», яке очолює Віталій Вікторович Разумов.

З 1 вересня 1945 року розпочала свою роботу початкова школа села Секретарівка, в якій навчання велося українською мовою. Вона знаходилася в центрі села, на вулиці Гагаріна, в будинку нинішнього продовольчого магазину та будівлях, що його оточують. З 1945 року школою завідувала Ніна Миколаївна Агейко. З 1952 по 1959 рік завідувачим став Леонід Григорович Сніцер. З 1959 по 1964 рік директором був Кирило

Федорович Дубина. Кількість учнів в початкових класах поповнювалась за рахунок переселенців. Було створено 4 класи: перший клас навчався з четвертим, другий із третім. З початку вересня 1961 року був відкритий п'ятий клас, школа стала філією Кам'янської середньої школи. Завідувати школою почала Лідія Іванівна Кравчук. В 1964 році школа реорганізувалась в Секретарівську восьмирічну школу, в травні 1965 року відбувся перший випуск восьмикласників. У вересні 1974 року школу переведено в нове приміщення, побудоване на кошти радгоспу «Біляївський». Директорами восьмирічної школи в різні періоди були: Олена Михайлівна Туренко, Іван Пилипович Демченко, Борис Миколайович Бржозовський, Михайло Іванович Рибчук. З 2001 року по сьогодні директором є Ольга Іванівна Мартинюк. Школа розташовується в трьох навчальних корпусах, має статус ЗОШ другого ступеня.

Дитячий садок в селі Секретарівка відкрито в 1958 році, він був розміщений у німецькому домі по вулиці Гагаріна. Першою завідувачою була Марія Андріївна Огреніч, вихователем працювала Марія Михайлівна Павленко. З 1960 по 1973 рік завідувачою садком стала Валентина Василівна Петровська. В 1968 році будується дитячий садок на 50 місць. З 1973 по 1981 рік завідувачою працює Броніслава Францівна Шевченко. З 1981 року дитсадок очолює Тамара Федорівна Богуславченко. В 1985 році радгосп «Біляївський» спорудив типові приміщення дитячого садка на 100 місць. В даний час завідувачою працює Тетяна Миколаївна Туріца.

Сільська бібліотека Секретарівки розпочала свою роботу в 1955 році. Бібліотекар Людмила Романівна Георгієва (Паліід) перший запис зробила 15 жовтня 1955 року. В 1958 році, після закінчення Одеського культосвітнього училища, бібліотеку прийняла Валентина Юхимівна Рубіжанська, яка поєднувала роботу бібліотекаря з роботою завклубом. В 1961 році

Секретарівський сільський голова
О. П. Іванченко зі співробітниками сільської ради

бібліотека має статус «Бібліотека відмінної роботи». В 1968 році побудовано нове приміщення бібліотеки, де вона знаходиться дотепер. В 1972 році берегинею книжкового фонду призначено Л. Й. Пустомельник, яка і нині працює в бібліотеці, книжковий фонд якої на сьогодні становить 19000 примірників, обслуговується більше п'ятисот читачів. За період роботи Людмили Йосипівни бібліотека, одна з передових району, нагороджена багатьма почесними грамотами області і району. В 2004 році Л. Й. Пустомельник нагороджено Почесною грамотою Міністерства культури України.

Після закінчення Одеського культосвітнього училища в 1958 році на посаду сільського бібліотекаря із суміщенням обов'язків завідуючої клубом прийшла Валентина Юхимівна Богуславченко. Клуб знаходився в пристосованому приміщенні німецької будівлі по вулиці Гагаріна. Танці у клубі проводились під гармошку, на якій грав Віталій Антонович Ващенко, він був художнім керівником. Щотижня з району приїжджала кінопересувка. З роками зміцнювалась матеріальна база господарства, і адміністрація радгоспу перебудувала приміщення німецької кірхи на два поверхи. На першому поверсі було приміщення клубу, а на другому поверсі розміщувалась контора радгоспу. Саме тоді було створено театральний гурток, ставили п'єси: «Назар Стодоля», «Кайдашева сім'я» та інші. Після В. Ю. Богуславченко клубним закладом до сімдесятих років керував Віктор Антонович Ващенко. А далі керівниками клубу були: Володимир Алупай, Володимир Козленко, Ганна Пискір, Л. А. Артемчук, С. Подгаєцький, Р. К. Артеменко, Л. І. Сиротюк. Найкращим був період роботи клубу, коли художнім керівником працював Леонід Васильович Сіряк. Він створив сільський хор, учасниками якого стали рядові працівники радгоспу та інтелігенція села. Колектив брав участь в районних та міжрайонних

фестивалях української пісні. Неодноразово посідали призові місця, нагороджувались грамотами за успіхи в художній самодіяльності. Кіно ставили майже щодня. Доставляла кінофільми з району кінематографічна машина. Плата за дитячий сеанс дорівнювала п'яти копійкам, за дорослий коштувала 20 копійок. З розпадом Радянського Союзу культурне життя на селі почало занепадати, але згодом роботу було відновлено. Тепер на свята відбуваються концерти, вечори відпочинку. В 2008 та 2009 роках колектив Будинку культури нагороджений Почесною грамотою відділу культури Біляївської райдержадміністрації. Створені гуртки сольного співу під керівництвом Л. Г. Фаркаж, гуртком танцю і пісні керує Л. М. Крутугуз, гурток художнього читання веде Т. М. Манзюк. Обов'язково один раз на рік учасники гуртка беруть участь в проведенні конкурсу на кращий аматорський твір.

Секретарівський ФАП засновано разом із створенням радгоспу, він розташовувався в пристосованому приміщенні (на базі німецького будинку). Спогадів про першого медпрацівника немає. З 1950 по 1975 рік медпункт очолювала сім'я фронтовиків: Павло Олександрович Калін та його дружина Домініка Миколаївна, яка була першою акушеркою. При медпункті існувала родильна палата. З 1975 по 2005 рік ФАПом завідувала Євдокія Олексіївна Рибчук, акушеркою була Раїса Григорівна Поліщук. В роки їх роботи ФАП був одним з кращих в районі, в 1980 році посів перше місце. З 1976 року медичний заклад почав працювати у новому приміщенні. В 1988 році ФАП відвідали представники Всесвітньої організації здоров'я, вони підкреслили успіхи медичних працівників Секретарівського ФАПу, котрим вдалося протягом довгого часу уникнути смертності дітей та успішно проводити вакцинації і щеплення дитячого населення. З 2005 року ФАП очолює Леся Вікторівна Холодкова, акушеркою

Приміщення Секретарівської ЗОШ,
збудоване радгоспом «Біляївський» у 1974 році

Колектив педагогів Секретарівської
загальноосвітньої школи I–II ступенів

працює Євгенія Дмитрівна Євланова. Щоденно ФАП обслуговує до тридцяти чоловік. В селі Секретарівка з 2004 року функціонує аптека.

У перші повоєнні роки пресу та листи доставляли зі станції Карпово, яка розташована у шести кілометрах від Секретарівки. Листоношами тоді працювали Ніна Степанівна Ващенко та Олександра Яківна Мартинюк. З 1969 року по 1974 рік Секретарівку обслуговувало Василівське відділення зв'язку. Лише у 1974 році було відкрито Секретарівське відділення. Першою завідуючою стала Тетяна Федорівна Михайлик. У той період до Секретарівки доставлялося 2000 примірників газет та журналів, при відділенні також працювала філія ощадбанку. З 1978 року по теперішній час поштовим відділенням, яке обслуговує Секретарівку, Михайлівку та Миколаївку Роздільнянського району, завідує Парасковія Федорівна Петрусенко. Разом з нею 20 років незмінно працює листоноша Надія Махтеївна Марінеско, яка доставляє жителям Секретарівки і Михайлівки близько семисот примірників газет та журналів, за що земляки їй дуже вдячні.

Перший магазин в селі було відкрито в 1944 році, він двічі змінював приміщення. В магазині працювала Віра Копитовська. В 1963 році відбулось розділення на магазин промислових та продовольчих товарів. Завідуючою магазином промислових товарів була Євдокія Іванівна Панченко, відділом продовольчих товарів завідував Іван Довгий. До 1975 року магазини підпорядковувались Каменському радгоспкоопу, з 1975 року перейшли до Василівського робкоопу. В 1976 році директор радгоспу С. Л. Осміховський реконструював старе приміщення школи по вулиці Гагаріна під магазини. В цьому приміщенні відкрився господарський відділ. В Михайлівці магазин був розташований в пристосованому приміщенні, в 1976 році збудовано нове. З 1977 року по 2008 рік незмінним продавцем працювала Ганна Семенівна Негріняк. Сьогодні на території

Секретарівської сільської ради функціонує шість магазинів, в тому числі працюють і приватні.

Після війни села Секретарівка і Михайлівка відносилися до Василівської сільської ради, центр якої деякий час знаходився в Кам'янці. В січні 1987 року рішенням виконкому Одеської обласної ради створюється Секретарівська сільська рада з центром в селі Секретарівка, якій підпорядковується і село Михайлівка. Першим головою обрано Івана Антоновича Поліщука, який перебував на цій посаді до квітня 1993 року. В квітні 1993 року сільським головою став Олександр Павлович Іванченко, який незмінно працює на посаді сільського голови дотепер, що говорить про довіру мешканців обох сіл. Останніми роками на території сільради відбулися значні зміни. Побудовано спортивний зал при Секретарівській школі, заасфальтовано її подвір'я та придбано новий шкільний автобус, замінено вікна на металопластикові. Проведено капітальний ремонт фасаду Будинку культури та дахів бібліотеки і ФАПу. У дитячому садку реконструйовано спортивний зал та проведено заміну вікон і дверей на металопластикові. В селі почала діяти нова АТС на 150 номерів, телефонізовано будинки учасників війни. По селу проведено реконструкцію всього водогону та побудовано новий водогін в селі Михайлівка, зроблено капітальний ремонт дороги по вулиці Нова Зарічна. Створено комунальне підприємство «Секретарівське», яке опікується побутовими умовами сільчан. Побудовані нові водонапірні башти на вулицях Зелена та Зарічна, освітлено вулиці Перемоги, Зелена, Леніна та Гагаріна. Найбільшим досягненням останніх років є газифікація сіл Секретарівка і Михайлівка. В 2012 році газифіковано Секретарівську школу, планується газифікація дитячого садка. Ведеться будівництво Свято-Миколаївської церкви. Словом, триває таке звичне життя, кожен день якого потребує зрушень і покращення.

*Митрополит Агафангел благословляє
граму Секретарівки на будівництво храму*

*Свято-Миколаївська церква,
будівництво якої закінчується найближчим часом*

ТРОЇЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Хочется самую лучшую песню
Нынче тебе посвящать,
Хочется звезды в букеты составить
И от души подарить!*

Є. Коваленко

Село Троїцьке є одним із красивіших сіл Придністров'я, розташоване в долині річки Турунчук (рукав Дністра), за 19 кілометрів від районного центра, за 75 кілометрів від Одеси. Площа сільської ради складає 8742,3 гектара, налічується 2147 дворів, де мешкає 5178 чоловік. Землі на берегах Дністра були заселені десятки тисячоліть тому, про що свідчать результати багатьох археологічних розкопок. На території Троїцького було знайдено поселення античного часу (IV – III століття до н. е.) і перших віків нашої ери. Новітня історія починається у XVIII столітті, коли разом із переселенням іноземців все більш активною стає внутрішня міграція. Катерина II окремим декретом від 1785 року оголосила, що південні степи не знатимуть кріпацтва і можуть заселятися вільними селянами і відставними солдатами. Отож, починаючи з 1788 року, переліченим категоріям населення й козакам Антона Головатого відводяться землі між Дністром і Бугом. В період офіційного заселення краю, після закінчення російсько-турецької війни, козаки Чорноморського війська організували в міжріччі Південного Бугу та Дністра три козацькі паланки. Троїцьке увійшло до Придністровської паланки, центром якої стало село Слободзея (нині Придністров'я). Козаки займалися військовою службою та господарською діяльністю. Ця територія притягувала до себе також масу біглих кріпосних селян, тим більше, що місцева адміністрація не видавала їх поміщикам. Пізніше, за

наказом Катерини II козаків переселили на Кубань. Царський уряд, який намагався укріпити на нових територіях тверду соціальну базу, заселяв придністровські землі надійними людьми. Саме в цей період тут з'явилися відставні суворовські солдати та дрібні службовці, а населеним пунктам було надано статус державних. Новий етап в історії заселення Біляївського краю відкривало звільнення дністровських земель від турецько-татарської неволі, яке було закріплено Ясським миром між Росією і Туреччиною в 1791 році. Село Троїцьке було засноване руськими і некрасовськими козаками-старообрядцями в 1794 році. В цьому ж році був закладений фундамент храму, який присвячувався Святій Трійці. Поселенці вважали день освячення храму днем заснування села, тому і назвали село Троїцьким. Козацькі сім'ї жили повнокровним життям, займалось риболовлю та сільським господарством. Оскільки десятки молодих сімей не мали земельного наділу починається переділ, який здійснюється декілька разів: у 1837, 1858, 1876 роках.

В червні 1905 року селяни на сільському сході виклали свої вимоги щодо розподілу землі та визволення політичних в'язнів. В листопаді цього ж року був заарештований І. К. Кузьмін, який виступав на сході з критикою царського маніфесту від 17 жовтня, а селянам почали роздавати землю, наділи одержували тільки чоловіки, яким судилось досить скоро покинути село. Одного липневого ранку 1914 року була

*Один з перших представників
місцевої влади староста Проскурін з братом*

*Родини перших переселенців до села
Троїцьке були багатодітними. Сім'я Комарових*

оголошена тривога. Десятники стукали у ворота, у вікна, щоб всі зібралися біля волості. Волосний оголосив страшну вість про початок війни. Всі чоловіки з кіньми і підводами пішли на фронт. Протягом всієї війни армія вимагала поповнення. В селі залишилися тільки жінки, старі і діти, які самотужки обробляли землю.

В 1917 році відбулась Жовтнева революція, внаслідок якої робітники та селяни взяли владу в свої руки. В Троїцькому радянська влада була встановлена в січні 1918 року. З 1918 по 1921 рік в приміщенні школи знаходився ревком. Всю землю роздали селянам. В будівлі церкви розмістили клуб, в окремій будівлі школи знаходилася прикордонна застава, її начальниками були Букуньов і Вареников. Під час Громадянської війни багато селян з Троїцького билися в складі бригади Г. І. Котовського. За бойові заслуги бійці Іван Антонович Клименко та Василь Царуш були нагороджені орденами Червоного Прапора. Колись Іван Клименко, закінчивши курси конвоїрів в Одесі, особисто конвоював Г. І. Котовського із в'язниці до суду, пізніше саме він командував ескадроном «200 шабель» в бригаді Котовського. Визволяли Білу Церкву, Роздільну, Одесу, розгромили армію Слащова в Придністров'ї, захищали від інтервентів Петроград.

В 1920 році селяни під керівництвом більшовика Василя Дмитровича Пирогова, делегата II з'їзду Рад від моряків Балтики, ухвалили на сільському сході резолюцію «Про підтримку Радянської влади і допомогу Червоній армії». Тоді ж вирішили створити комуну, яку очолив В. Д. Пирогов. Першими активістами були Пилип Мойсєєв, родини Тимофія Чижикова, Гавриїла Бурдіяна, Якова Малая. Коней здавали в артіль, землі орали, сіяли пшеницю, жито, ячмінь, овочі, пізніше почали садити сади. За організацію спільного господарства голові комуні В. Д. Пирогову мешканці села дали прізвисько «Васька-колективщик». Василь Дмитрович

народився в 1886 році. Служив в царській армії на Балтійському флоті. З 1920 по січень 1963 року проживав в Троїцькому, і всі нововведення в селі відбувались за його активної участі. Наприклад, перший трактор саме він у 1929 році пригнав до села зі станції Вигода, тоді ж був організований перший колгосп «Ленінський путь». Першим головою колгоспу був Леонід Попов. Його змінив С. Є. Талмазан. Між бригадами було організовано змагання. Всі працездатні люди виходили в поле на роботу, додому вони верталися тільки через тиждень. Коли на поле вийшов перший трактор, це здавалось людям чудом. Ще довго машин в селі було мало, на площі в 1800 гектарів працювали один комбайн «Комунар», один трактор «Унтер» і один трактор «Універсал». Ними керували Полянський і Деревльов. У тридцяті роки був зарізаний голова колгоспу Олексій Заплава, але колективізація активно тривала. Було організовано риболовецький і три сільськогосподарських колгоспи: «Ленінський путь», «Червоний Жовтень», «Нове життя». За селом у 1930 році було посаджено фруктовий сад, в плавнях знаходилась перша лінія застави, де караул виходив в наряд. Штаб застави розташовувався в будівлі млина, потім в інших приміщеннях, поки у 1940 році заставу перенесли на річку Прут. В ці роки в Троїцькому з'явилися перші герої нового часу: за трудові здобутки були нагороджені вчителі М. М. Беляков і В. М. Смірнова.

Велика Вітчизняна війна знову принесла неспокій. Село Троїцьке стороною обійшли найзапекліші бої, однак при його обороні, окупації та визволенні свої життя віддали сотні воїнів Радянської армії і мирних жителів. В перші дні на фронт пішло 656 мешканців села, в Троїцькому, як і в усьому Придністров'ї, настав окупаційний режим, примарії мали підкорюватись всі, хто залишився в селі. Жителі Троїцького в період окупації проявили мужність і героїзм. З жовтня 1941 по квітень 1943 року в селі діяла

Голова комуні «Ленінський путь»
з 1920 року Василь Дмитрович Пирогов з онуками

Секретар сільської раги з 1955 по 1977 рік Б. П. Пирогов,
старшина медичної служби, ветеран війни М. В. Шведенко

комсомольсько-молодіжна підпільна організація, яку очолювали вчителі К. М. Ковельський та П. І. Соборов. До неї входило 30 чоловік. В кінці жовтня всі організації придністровських сіл об'єдналися в єдину. За завданням підпільного обкому КПУ Троїцьку організацію очолив житель села, студент Тираспольського педагогічного інституту Матвій Малай. Підпільники займалися агітаційною роботою, почали підготовку до військових дій. Керівник був пов'язаний з підпільниками Одеси, одержував завдання і передавав членам організації, яка мала зв'язок з підпільниками Ясьок і Біляївки, з кожним днем вона поповнювалася. Штабом обрали горище школи №1, де було встановлено радіо. Члени підпільної організації слухали зведення і розповсюджували їх серед населення. Згодом на горищі з'явилася зброя: гвинтівки і кулемет. Однак 22 квітня 1943 року організація була зраджена, протягом тижня заарештували 73 особи. 23 квітня між селами Біляївка та Маяки без суду та слідства румуни розстріляли керівників підпілля. Решта членів підпілля була засуджена румунським польовим судом, частина з них була розстріляна 10 листопада 1943 року. Невелика група, в більшості жінки та дівчата, отримали до двадцяти п'яти років каторги. Пам'ять про троїцьких «молодогвардійців» занесена на меморіальну дошку, яку встановлено на стіні школи, де вони навчалися, їх іменами названі вулиці села: Малая, Тарасенка, Указного. Імена К. М. Ковельського та П. І. Соборова навечно занесені в списки педагогічного колективу Троїцької ЗОШ. Окрім страчених в квітні 1943 року підпільників, серед яких були і мешканці Троїцького, в Одесі в ніч з 9 на 10 листопада був розстріляний ще 21 підпільник. Серед інших героїв було страчено члена Троїцької бойової підпільної групи Миколу Указного.

7 квітня 1944 року Радянські війська визволили село від фашистських окупантів. Під час

визволення села частини Радянської армії поповнилися багатьма мешканцями Троїцького. За подвиги на переправі через Дністер орденами та медалями були нагороджені Леонтій Пихтін та Дмитро Звягін. Після форсування Дністра радянські війська з квітня по серпень 1944 року утримували та обороняли плацдарм на правій стороні ріки. Увесь цей час Троїцьке було прифронтовим селом, воїни продовжували гинути. В братських могилах хоронили як загиблих так і померлих від смертельних ран в госпіталях та медсанбатах. В цих могилах покояться воїни 259-ї Артемівської дивізії, Сьомої артилерійської дивізії, Першої інженерно-саперної дивізії, 331-ї окремої армійської штрафної роти. В боротьбі з фашизмом загинуло 356 троїчан, 300 осіб за мужність та відвагу одержали високі нагороди Батьківщини. Уродженець Троїцького полковник Н. П. Фролов за героїзм, виявлений під час оборони Сталінграда, був нагороджений орденом Червоного Прапора. Далеко від рідного краю похований В. В. Пирогов. Народився Василь Васильович весною 1921 року, коли його батько більшовик В. Д. Пирогов щойно створив першу в селі артіль. Перед війною молодий чоловік працював секретарем сільської ради, в бібліотеці, очолював комсомольську організацію села, був активним учасником художньої самодіяльності, гарно малював. На війну пішов добровольцем. Був учасником оборони Одеси. Вісім разів поранений. Пройшов дорогами війни, з честю виконавши свій військовий обов'язок, завжди пам'ятаючи свого батька, більшовика, партизана, комуніста. Загинув Василь Пирогов 18 жовтня 1944 року.

З великою повагою ставляться мешканці села до своїх земляків, ветеранів Великої Вітчизняної війни, та пам'ятають бійців 259-ї Артемівської стрілецької дивізії, яка визволила село від окупантів. Більша частина воїнів дивізії, які загинули літом 1944 року, покояться на військових ділянках біля Дністра, в тому числі на лівому

Ветерани Великої Вітчизняної війни:
І. Й. Умрихін (зліва), П. К. Константинов (праворуч)

Пам'ятник на честь
учасників Великої Вітчизняної війни

березі напроти села Троїцьке. Із бойових донесень відомо їх прізвища, значаться схеми захоронення. В центрі села односельчанам та загиблим зведено кам'яний пам'ятник та встановлено меморіальні плити. Блищить на сонціobelіск біля Троїцької дільничної лікарні, де поховані майор Радянської армії Петро Іванович Гаврилишин і молода медсестра Марія Тимофіївна Позилічна, які героїськи загинули на території Троїцького. На кладовищі знаходиться братська могила визволителів та біля церкви, в парку, стоїтьobelіск загиблим солдатам. На превеликий жаль, все менше і менше залишається ветеранів Великої Вітчизняної війни. Але їх прізвища та імена, такі як: Анатолій Іванович Ластовецький, Марія Василівна Шведенко, Василь Прокопійович Смоляков, Олександр Петрович Биканов, Дмитро Трохимович Діденко, Микола Олексійович Бабей, Федір Андрійович Тоня, Микола Трохимович Росяк, Іван Мойсеєвич Войтов, Дмитро Федорович Соборов — завжди будуть вдячністю та гордістю зачіпати наші душі та серця. Давно і мудро було кимось сказано, що війна не закінчена до тих пір, поки не похований останній солдат. Пройшло майже 70 років з дня закінчення війни, але і зараз продовжуються пошукові роботи загиблих воїнів на полях боїв. В результаті «Вахти пам'яті», проведеної регіональним представником Державного комітету України у справах ветеранів в Одеській області Г. Трухановим разом з «військово-історичним центром «Пам'ять і Слава» і Троїцькою сільською радою, з 26 березня по 7 квітня 2010 року поблизу села Троїцьке було знайдено останки дев'яти радянських воїнів, загиблих під час Великої Вітчизняної війни. Вони були перепоховані в братську могилу в центрі села. Одного з них вдалося ідентифікувати. Петро Дорофійович Никитенко народився в 1909 році в селі Великий Челгаш Ставропольського краю. Дружина, Пелагея Максимівна, не отримувала листів від чоловіка, і він в грудні 1941 року був

поставлений військкоматом на облік, як безвісті пропалий. Виявилось, що загинув він у селі Троїцьке. 14 квітня 2011 року були перепоховані останки ще трьох радянських воїнів, яких не вдалося ідентифікувати. У 2006 році в селі з'явився ще один пам'ятник присвячений воїнам-інтернаціоналістам, що загинули в Афганістані.

Війна завдала багато горя, нанесла збитки народному господарству, але наш народ не зламався, відразу ж після війни троїчани дружно почали відбудовувати своє рідне село, на російській стороні села в колгоспах «Нове життя» та «Ленінський Шлях», на молдавській стороні в господарствах «Красний Октябрь» та «Политотдел». Головою колгоспу «Нове життя» стає Іван Антонович Клименко, який працював до 1949 року. До колгоспу входили частини села Журавлевка і Толока. Бригадиром городницької бригади став Захар Іларіонович Калугін. Рільницька бригада знаходилась на хуторі Кагарлик. Люди працювали дуже важко за «палички» і лише в кінці року одержували на трудодень зерно, олію та іншу продукцію. З. І. Калугін народився 18 вересня 1893 року. Учасник Першої світової, Громадянської та Великої Вітчизняної воєн. Нагороджений медалями: «За бойові заслуги», «За здобуття Берліна» та ювілейними медалями, грамотами та подяками, був наставником молоді. Секретарем партійної організації колгоспу «Нове життя» був на той час комуніст-фронтвик Григорій Григорович Пирогов, в 1949 році на загальноколгоспних зборах він обирається головою колгоспу «Нове життя». Народився 5 лютого 1917 року. Служив в Червоній армії, коли розпочалась Велика Вітчизняна війна. Пройшов всю війну від Москви до Берліна. Учасник оборони Москви, одержав медалі «За оборону Москви» та «За здобуття Берліна». В господарстві на той час є лише одна машина, водієм якої працював Костянтин Петрович Панков, п'ять пар коней, дві пари волів, дві гарби.

Троїцький сільський голова
М. С. Комаров приймає Естафету «Пам'ять» (2010 рік)

Робота на гармані. На передньому плані:
М. А. Помазан (ліворуч), Н. Д. Діденко

Зібраний врожай вантажили на машину та гарби і везли на станцію Вигода на заготзерно. В 1948 році в колгоспі «Красный Октябрь» було створено комсомольську організацію, яку очолював Іван Григорович Соборов. До її складу входили: Василь Іванович Федорчук, Іван Миколайович Марченко, Іван Леонтійович Макаров, Люся Ілівна Черкасова, Ганна Олександрівна Опря, всього 17 чоловік. Вони посадили парк біля школи, відремонтували клуб. Першими комуністами в селі були: Гаврило Олександрович Бурдіян, Герасим Проскурін, Василь Єфремович Царуш, Павло Галай, Сидір Молдованов. Всі вони були учасниками Громадянської війни. Після війни на території Троїцького працювали два очерет-заводи. Один знаходився на вулиці Леніна, другий в Плавнях на дільниці Мишильова. Це була філія Біляївського заводу «Буддеталь». Мешканці сіл Троїцьке, Яськи, Градениці взимку косили очерет та здавали на завод. Робітники заводу били мати, загрузали на баржі і по Дністру відправляли на будівництво об'єктів народного господарства. Бригадиром були Іван Семенович Умріхін, Іван Дмитрович Лункаш, станочницями працювали з 1950 по 1970 роки М. Н. Хламова, Н. Т. Снесарь, Н. А. Шафоростов, Н. Г. Мусуріна. В 1950 році в обох колгоспах вирощували бавовну. Ланковим був Кирило Андрійович Савельєв. Зерно привозили із станції Вигода. Сіяв бавовну машиною Микола Демченко. Врожай збирали вручну при нормі 20 кілограмів на робітника. Передова колгоспниця першої бригади Ніна Парфентіївна Перчик краще всіх збирала врожай, зі слів земляків Г. Т. Петрашко, К. І. Чижикова, І. Г. Соборова, вона була найспритнішою.

11 березня 1959 року два колгоспи були з'єднані в радгосп овочівницько-молочного напрямку «Троїцький», за яким було закріплено 4063 гектари сільськогосподарських угідь, в тому числі 3847 гектарів ріллі. Першим директором радгоспу став Михайло Антонович Червоний,

секретарем партійної організації обрано Пантелія Івановича Пешехонова. В 1962 році головою радгоспу стає Адольф Миколайович Дряпий. В цей час на острові Турунчук було побудовано гуртожиток на 50 місць. В 1963 році почали будувати Троїцько-Граденицьку зрошувальну систему з трьома підйомними станціями, які піднімали і подавали воду з річки наверх на поля. Поливні землі займали 1911 гектарів. Уже в 1962 році в селі було 96 машин, із них 12 тракторів. В 1964 році радгосп «Троїцький» очолює В. М. Альтов. В ці роки завершено спорудження Троїцько-Граденицької зрошувальної системи, польові дороги, понтонний міст, який з'єднував село з островом. Починається будівництво теплиць. В 1965 році побудовано дитсадок на 120 місць. В 1966 році добудовано нове крило Троїцької середньої школи. В селі запрацювали млин, лісопильня, цех по переробці томатів, механічна та столярна майстерні, цегельня, птахоферма. Вирощуються на полях багаті врожаї пшениці, кукурудзи, соняшника, овочів. Тож, за 20 років після Великої Вітчизняної війни та голодного 1946 року життя переходить на інший рівень, обсяги виробництва збільшуються і потребують також збільшення кількості робочих рук, тому до Троїцького знову прибувають переселенці з інших місць України. З 1967 по 1969 рік радгоспом керує Олексій Володимирович Корчагін. Починається будівництво бані, будинків для переселенців, гуртожитку на 100 чоловік. З 1969 по 1972 рік посаду голови обіймає Анатолій Федорович Іванов. Побудовано зрошувальну систему на острові Турунчук загальною протяжністю 9780 метрів, чотири кілометри дороги з твердим покриттям, приміщення контори радгоспу. Змінює А. Ф. Іванова Валерій Іванович Коровін. Він обіймає цю посаду до 1976 року і продовжує, як і його попередники, опікуватись будівництвом житла, виробничих приміщень, теплиць.

На полі першого відділення радгоспу «Троїцький» бригадир А. І. Мусурін та рахівник І. Є. Чижиков

Директор радгоспу «Троїцький» з 1976 по 1988 рік П. І. Кравченко (зліва) і агроном А. С. Левченко

Багато зусиль, знань та здоров'я віддав розвиткові радгоспу та села Петро Іванович Кравченко, який керував радгоспом 12 років: з 1976 по 1988 рік. Народився в 1932 році, за спеціальністю був ветеринарним лікарем, тому не дивно, що за роки його керування набагато покращились умови праці та результати роботи у тваринництві. Вже у перший рік цього керівництва були споруджені електролінії по корпусах на МТФ №4 та МТФ №2 загальною довжиною 5,5 кілометри. У 1980 році з'явилися нові корпуси ферм та телятник, території ферм були заасфальтовані, а відпочити працівники могли у новому Будинку тваринника. Петро Іванович велику увагу приділяв не тільки збору врожаю у короткі терміни, але й зберіганню та переробці продукції. Тож, поступово у радгоспі з'являються пункт приймання сільгосппродукції, два силососховища на дев'ять тисяч тонн, сіносховище на тисячу тонн, картоплесховище на дві тисячі тонн, зерновий склад, який міг вмістити 500 тонн зерна. Зберіганню продукції також сприяло спорудження кормоцеху, молокопункту, відкриття на соковому заводі угорської лінії по переробці томатів. Одним словом, всього, що дозволяло переробити продукцію відразу після збирання врожаю. Окрім будівництва житла, було побудовано і зручний табір праці та відпочинку, в якому учні відпочивали влітку та отримували перший виробничий досвід. Петра Івановича Кравченка не стало у грудні 1994 року, однак і сьогодні у Троїцькому його згадують як доброго господаря, порядну, все розуміючу людину.

З 1988 по 1996 рік головою радгоспу працював Микола Васильович Петько, з 1996 по 1998 рік цю посаду обіймає Анатолій Герасимович Скрибантович. Усі керівники у своїй роботі спирались на працівників, які трудилися добросовісно, показували приклад іншим. На таких, наприклад, як П. К. Константинов, який у 15 років став дорослим, коли розпочалась Велика Вітчизняна війна. Незважаючи на юний вік,

пройшов останніми роками війни всю Європу, закінчив війну у Німеччині, нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями «За здобуття Відня», «За здобуття Будапешту», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.» та ювілейними медалями. У 1955 році Павла направили на курси трактористів, після чого він протягом тридцяти років працював трактористом у радгоспі «Троїцький». У 1972 році Павлу Костянтиновичу було присвоєно звання «Ударник комуністичної праці» і нагороджено Грамотою Біляївського райкому партії та Почесною грамотою Одеського обкому КПУ. Пішов з життя навесні 1987 року. За трудові заслуги ордена Трудового Червоного Прапора удостоєні Іван Дмитрович Курбатов та Петро Ісакович Маринеско, орденом «Знак Пошани» нагороджені Андрій Миколайович Шелар, Володимир Кирилович Попов та Олександр Семенович Чебан, який був також удостоєний ордена «Дружба народів». Всі вони знають ціну хлібові, а їх традиції продовжуються в ТОВ «Троїцьке», яке після декількох реорганізацій у 2000 році створено на базі колишнього радгоспу. Керує ним Володимир Федорович Курко.

На території сільської ради розташована також ділянка Одеського лісового господарства, в якій створено 25 робочих місць. Працюють 10 фермерських господарств, 22 торгових об'єкти, три аптеки, декілька побутових майстерень тощо. Всі названі об'єкти працюють з відома сільської ради, яка завжди була і залишилась зацікавленим представником громади. Першим післявоєнним головою сільради в Троїцькому був Федір Старцун, після нього головував Савенко, під керівництвом якого, за словами мешканців Троїцького, було озеленено все село. З 1964 по 1970 рік цю посаду обіймав Іван Семенович Деревльов, у 1970 році обрано Ганну Михайлівну Смолякову, з 1974 по 1979 рік головує Анатолій Іванович Плотніков, з 1980 по 1998 рік радою керує Павло Дмитрович

Бригада тваринників, переможці соціалістичного змагання 1982 року

Санітарна дружина радгоспу «Троїцький» готується до районних змагань (1984 рік)

Малаєв, у 1998 році обрано Івана Сергійовича Комарова, з 1999 по 2007 рік посаду обіймає Анатолій Григорович Майстер. На посаді секретаря сільської ради з 1955 по 1977 рік працював Борис Павлович Пирогов, потім посаду обіймала Ганна Миколаївна Чебан, з 1989 по 2004 рік працювала Валентина Василівна Маяченко, яка до роботи секретарем сільської ради також працювала на обраних посадах. У сімдесяті роки була головою робітничого комітету радгоспу «Троїцький», у вісімдесяті її обрали секретарем партійної організації цього ж господарства.

З 2008 року по теперішній час головує М. С. Комаров. Микола Сергійович дивиться на життя реально, сприймає його таким, яким воно є, бачить проблеми і не боїться їх, тому що поруч команда, яка вірить в нього і разом долає перешкоди. Планово вирішуються питання благоустрою села, освітлюються вулиці, ремонтуються дороги, відремонтовані лікарня, Будинок дитячої творчості, введено в експлуатацію нове приміщення школи на 700 місць, функціонує дитсадок «Теремок» на 50 місць, з 2003 року працює районний дитячий притулок «Надія», в якому живуть діти, позбавлені батьківського піклування. За період головування М. С. Комарова в оселях мешканців Троїцького з'явився давно очікуваний газ, тривають роботи з покращення водопостачання. Велику увагу сільський голова приділяє освітянським закладам, розвитку культури і спорту. В сільській раді секретарем працює О. І. Нікіфорук, посаду діловода обіймає А. І. Шевко, головним бухгалтером є Г. І. Корнева, її помічниками працюють Л. М. Власова і С. Б. Чиж, землевпорядник — О. М. Мойсеєва, посаду головного спеціаліста з соціальних питань обіймає В. В. Опря, спеціалістом по роботі з молоддю та спорту працює Є. П. Клименко, начальником військово-облікового столу призначена С. Д. Каліверда, рахівником-касіром є Т. А. Чупрікова, директором КП «Жовтень»

працює Є. Ю. Саїтов. Всі вони під керівництвом сільського голови додають вагомий внесок в загальну ефективну роботу сільської ради

Відомий педагог Макаренко стверджував, що діти є живою силою суспільства. Без них воно видається безкровним та холодним. Це дійсно так, а народжуваність багато в чому впливає на саме життя будь-якого населеного пункту. В Троїцькому живуть трудівниці, яким присвоєне почесне звання «Мати-героїня»: Віра Ісаківна Бойченко народила восьмеро дітей, Марія Сергіївна Алексєєва має десятеро, Валентина Олександрівна Зеленовська народила і виховала шістнадцятеро дітей. Всі ці діти мають шанс вивчитись і отримати спеціальності, за якими бажають працювати, адже для вдалого старту у Троїцькому працюють дві школи високого рівня, обидві мають свою славу історію. Коли Платон, Надія та Іван Софронські прибули до придністровського села, їх вразила краса мальовничого куточка, куди доля занесла їх вчителювати. Не тільки вони, їх нащадки теж працювали пізніше на освітянській ниві. А тоді, у 1861 році, молоді земські вчителі відкрили у Троїцькому першу школу, в якій спочатку було всього 13 учнів. Учні навчалися у чотирьох класних кімнатах, завідував школою пан Буравчик. Знаходилась школа в старій будівлі точнісінько на тому місці, де тепер Троїцька середня школа. Лише в 1911 році в селі почали спорудження кам'яної будівлі школи, яка була добудована в 1912 році. Вивчали читання, арифметику, чистописання, закон Божий. Діти в школі знаходилися цілий день, там же їх кормили. Навчалися лише діти багатих, діти бідних відвідували тільки церкву і пасли худобу. З 1915 року в школу почали приймати і бідняків, їх забезпечували підручниками. Бідняки ходили в школу обірвані, але вчилися добре.

Сьогодні в Троїцькому дві школи об'єднали в одну. Тут навчається близько п'ятисот сорока учнів і працюють 94 вчителі. Декілька поколінь мешканців Троїцького пам'ятають імена саме тих

В 2006 році в центрі села встановлено пам'ятник воїнам-інтернаціоналістам

Секретар Троїцької сільради з 1989 по 2004 рік В. В. Маяченко проводить обряд одруження

вчителів, які в різні часи віддали своїм вихованцям не тільки знання, а й доброту своїх сердець: С. У. Зібохін, М. В. Деменко, Л. П. Фролова, М. П. Штро, Н. І. Клименко, А. З. Мурза, Т. П. Васильєва, І. І. Чебан, В. І. Авдєєва, М. Г. Борсук, Л. Г. Некрасова, Л. О. Герман, Л. О. Іванова, Т. В. Яценіна, В. Н. Деменко, О. М. Єфімова, Г. П. Дьоготь, Г. М. Варьонова, О. П. Стопчинська, В. А. Тарасенко, Л. Р. Чала, А. М. Кандиба, Г. М. Белік, І. П. Єргієв, М. О. Чебан, П. Г. Добинда, Л. Л. Полянська, М. О. Бобок та інші. Один із представників сім'ї Софронських Василь Прокопович Смоляков 50 років пропрацював в одній школі на посаді військкерівника, став відмінником освіти СРСР. За особливі заслуги перед Україною у справі виховання патріотів нагороджений орденом Богдана Хмельницького. Пам'ятають та шанують мешканці Троїцького Г. М. Смолякову, яка у 14-річному віці розпочала свій педагогічний шлях піонервожатою та вчителем початкових класів в Яськівській школі. З 1944 року стає керівником Троїцької початкової школи. Веде активну громадську діяльність, у чисельних публікаціях ділиться педагогічним досвідом, відома далеко за межами Троїцького. Вчителі Одещини обрали Ганну Михайлівну делегатом III з'їзду вчителів України. З 1961 по 1981 рік Г. М. Смолякова була незмінним депутатом Троїцької сільської ради і очолювала комісію з народної освіти. В період з 1970 по 1974 рік була обрана головою Троїцької сільради. Нагороджена багатьма медалями, грамотами та подяками, але найголовнішою нагородою для неї завжди була вдячність троїчан, яких вона навчила читати, писати, залишатися людьми в будь-якій ситуації.

З особливою гордістю говорять односельчани про свого земляка Пантелія Івановича Пешехонова. Він відтворив історію села в своїй автобіографічній повісті «Люди моєї долі». Народився 25 серпня 1927 року в селянській

сім'ї. В 1944 році пішов до лав Червоної армії. Після служби закінчує Київське політичне училище. Служив в Румунії та Німеччині. До рідного села повернувся в 1962 році, працював секретарем парторганізації радгоспу «Троїцький». Вступив до Одеського інституту сільського господарства, з подальшим переведенням на біологічний факультет Одеського університету імені Мечникова, який закінчив в 1966 році з червоним дипломом. Працював директором Троїцької середньої школи та вчителем біології, неодноразово обирався депутатом Троїцької сільської ради. З 1972 року очолював районний відділ освіти. Після виходу на пенсію п'ять років керував радою ветеранів Біляївського району. Нагороджений орденом «Знак Пошани», багатьма медалями, знаком «Ветеран праці», грамотами і подяками. У 1976 році П. І. Пешехонову присвоєно звання «Відмінник народної освіти». Пішов з життя у вересні 2003 року і похований в місті Біляївка. Прикладом для багатьох поколінь учнів були такі учителі, як Н. А. Смірнова, яка нагороджена орденом Леніна, Т. Ф. Гончарова удостоєна ордена Червоного Прапора. Директорами Троїцької школи I–II ступенів в різні роки були: Павло Іванович Бітюков, Іван Іванович Шипіло, Микола Захарович Ковбан, Зінаїда Іллівна Катаєва, Галина Федорівна Головченко, Галина Іванівна Проскуріна. Директорами Троїцької школи I–III ступенів в різні роки працювали: Марія Петрівна Луцюк, Антоніна Василівна Полянська, Пантелій Іванович Пешехонов, Марія Павлівна Штро, Таїсія Петрівна Васильєва, Євгенія Василівна Коваленко, Лариса Олександрівна Герман, Валентина Миколаївна Деменко. Зараз на вчительській ниві самовіддано працює молоде покоління вчителів: Г. Д. Войтова, Ю. М. Скрибантович, В. В. Бєдарєва, Д. О. Мойсеєва, С. С. Пихтіна, І. П. Проноза, Г. Г. Умрихін, К. О. Мойсеєва, Н. Н. Богославець, В. І. Кричмарьов, Т. М. Кричмарьова та інші.

*А. М. Смолякова і В. П. Смоляков,
які всі роки життя віддали педагогічній професії*

*Приміщення Троїцької загальноосвітньої
школи I–III ступенів відкрите у вересні 2012 року*

Директором школи призначено Г. І. Проскуріну. Школі потрібна була потужніша учбова база.

Протягом двадцяти п'яти років в Троїцькому будувалось нове приміщення школи. В рамках ініційованого головою Одеської обласної державної адміністрації Е. Л. Матвійчуком проекту «Народний бюджет» було ухвалено рішення про закінчення спорудження школи. 16 вересня 2012 року було відкрито Троїцьку загальноосвітню школу I–III ступенів на 700 місць. Відкриття навчального закладу стало дорогим подарунком мешканцям Троїцького і виявилось справжнім святом. На відкриття прибув особисто Президент України Віктор Федорович Янукович. Багато сил та часу будівництву присвятив сільський голова М. С. Комаров. Разом з жителями села він гостинно зустрів Президента та не просто почесних гостей, а тих, хто самовіддано наближав цю мить, хто відповідав за координацію спорудження будівлі, її обладнання та якнайскоріше відкриття. Насамперед, це голова обласної держадміністрації Е. Л. Матвійчук, народний депутат України Д. В. Жванія, голова Біляївської райради О. Ф. Семенов, депутат обласної ради, начальник головного фінансового управління ОДА М. А. Зінченко, депутат обласної ради, начальник управління освіти районної державної адміністрації С. П. Зубрицька та інші. Всі присутні, в тому числі учні, із захватом роздивлялись світлі кабінети, наповнені усім необхідним обладнанням, спортивні майданчики, просторий двір. Все сучасне, добротне, зручне, пристосоване для отримання хороших знань.

На допомогу школі в селі працюють два філіали Біляївської ЦБС, книжковий фонд яких налічує 23330 екземплярів. Філіал №1 знаходиться в будівлі СХ ТОВ «Троїцьке» і завідує ним Надія Василівна Буділенко. Філіал №2 розташований в будівлі сільської ради, завідує Ніна Миколаївна Кафтя. Бібліотеки приділяють особливу увагу активному цілеспрямованому забезпеченню ду-

ховних запитів і інтересів читачів, допомагають їм у виборі та використанні книг. А починалось все у далекому 1928 році, коли в селі було відкрито хату-читальню, якою завідувала Антоніна Підстреганова. Книжковий фонд складав 500 екземплярів, читачів налічувалось мало, багато було безграмотних або малописьменних людей. Вже до 1934 року книжковий фонд виріс до двох тисяч екземплярів. Хата-читальня стала сільською бібліотекою, завідував нею до 1941 року Герасим Непомнящий. В період війни бібліотека не працювала, фонд частково був знищений. В 1946 році сільська бібліотека знову відновила свою роботу. Читачів було 200 чоловік, фонд налічував 1500 примірників. Завідувала бібліотекою Раїса Мельник. В 1948 році бібліотеку прийняла Марія Умрихіна. Книжковий фонд поповнювався з бібліотечного колектора, а також книги дарували жителі села. В 1957 році при колгоспі відкрили ще одну бібліотеку з книжковим фондом у 1845 екземплярів. Завідував нею М. М. Мойсеев. У 1959 році було збудовано Будинок культури, в якому і розмістили цю бібліотеку, яка в 1962 році стала сільською із завідуючою Галиною Комаденко. Фонд почав поповнюватися з бібколектора. В 1966 році завідуючою було призначено Людмилу Іванівну Хламову, а книжковий фонд налічував чотири з половиною тисячі екземплярів. Тепер берегині книжкового царства Н. В. Буділенко та Н. М. Кафтя не просто чекають відвідувачів в обох бібліотеках, а роблять все, аби зустріч з книгою читачі пам'ятали і знову мали бажання завітати до бібліотеки.

Взагалі, в селі наче витає дух творчості. Можливо, це так Дністер впливає на людей з його прекрасною течією та зеленими берегами, можливо, щось інше, а наслідком є велика кількість поетичних душ, які своєю творчістю радують односельців. Це Аделіна Іванівна Гайер, яка з 1974 року працювала в Троїцькій школі вчителем

На відкриття нової будівлі школи прибув особисто Президент України В. Ф. Янукович

Завідує Троїцьким філіалом №2 ЦБС Н. М. Кафтя обслуговує читачів

російської мови та літератури і все життя писала вірші, в яких в основному освічувалась в коханні берегам Дністра. Це Євгенія Василівна Коваленко та Григорій Іванович Соборов, які теж в поезії та прозі прославляють свій рідний край. Візитною картою Троїцького є колектив духового оркестру «Юність», яким незмінно керує Микола Іванович Микитюк. Колектив постійно бере участь у вітчизняних та міжнародних конкурсах. У 2003 році у Москві колектив став лауреатом програми Ю. Ніколаєва «Утренняя звезда», у 2004 році в Болгарії був серед кращих золотого сузір'я «Сонце, молодість, краса», в 2005 році в Угорщині став лауреатом золотого сузір'я «Будапешт», в 2007 році із Словачії привезли лист-подяку та грамоту учасників «Бардієвської ярмарки». Керівник духового оркестру М. І. Микитюк за сприяння розвитку талановитих дітей нагороджений «Срібним знаком». Про участь у конкурсі «Весняний камертон», з якого оркестранти повернулись з перемогою, розповімо детальніше. Отримавши запрошення взяти участь у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі народних та духових оркестрів «Весняний камертон – 2011», Троїцький духовий оркестр «Юність» відразу знайшов підтримку з боку сільського голови М. С. Комарова в організації поїздки до міста-героя Севастополь. Допомогли Одеська обласна держадміністрація, депутат обласної ради М. А. Зінченко. Керівники духового оркестру В. М. Микитюк та М. І. Микитюк не довго збирались із своїми вихованцями, бо завжди готові до виступу, адже робота колективу на щоденних репетиціях дає свої результати. Їх майстерність здивувала навіть голову журі, народного артиста України С. І. Литвиненка. Серед учасників конкурсу, що проводився під егідою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Українського державного центру позашкільної освіти, були колективи з Харкова, Кіровограда, Одеси, Севастополя, Дніпропетровська. Але перше

місце члени журі одноставно віддали духовому оркестру села Троїцьке Біляївського району. Вони, як переможці, очолили в Севастополі колону на параді, присвяченому Дню Перемоги: 9 травня колектив «Юність» в одному строю з офіцерами Спілки радянських офіцерів пройшли проспектом Нахімова під гучні звуки маршу, а «Весняний камертон» та Диплом першого ступеня привезли до рідного села. Звичайно, духовий оркестр є постійним і бажаним учасником всіх свят, які проводяться в селі, як правило, до всіх знаменних дат. До речі, під час таких святкувань десятки колективів художньої самодіяльності постійно змінюють один одного то на сцені у якості артистів, то у залі у якості глядачів. Багато хто готується до таких свят у Будинку творчості.

В Будинку дитячої творчості, який працює з 2009 року, діти можуть займатись своїм улюбленим захопленням, проявити свій хист в будь-якому виді мистецтва. Усі юні мешканці Троїцького знають, чому їх улюблений Будинок дитячої творчості носить ім'я Ольги Шматової, яка була лікарем від Бога. Народилась Ольга Іванівна у листопаді 1904 року, закінчила Одеський медичний інститут і була направлена на роботу до Троїцької дільничної лікарні, як виявилось, назавжди. В 1935 році за її особистим проектом було побудовано станцію по боротьбі з малярією. Завдяки цим зусиллям О. І. Шматова врятувала життя тисячам мешканцям Троїцького, Градениць, Ясьок. Пішла з життя на вісімдесят дев'ятому році, у травні 1993 року. Будівля, споруджена її коштом та добротою, відреставрована, носить її ім'я, а юні таланти починають свій шлях, можливо, подібний до подвижницького життя Ольги Іванівни Шматової. В Будинку творчості працюють філіал Біляївської музичної школи, хореографічний ансамбль «Сяйво», ансамбль народної пісні «Троїчани», вокальний колектив «Ностальгія», дитячий вокальний колектив «Дзвіночки». Діти також вивчають минуле рідного Придністров'я

Легендарний духовий оркестр «Юність» у 2012 році удостоєний звання «Народний»

Будинок дитячої творчості носить ім'я Ольги Шматової, яка була лікарем від Бога

у краєзнавчому гуртку «Мій край — моя історія жива». Цікаво, що частина колективів народної творчості, перерахована вище, має у своєму складі як юних троїчан, так і дорослих, особливо вчителів. Сприяють цьому сільський голова М. С. Комаров, голова профспілки працівників освіти Л. П. Бондаренко. Керує закладом культури Марія Нікіфороук. 2011 рік в Одеській області було оголошено роком культури. За ініціативи голови Одеської обласної держадміністрації Едуарда Матвійчука саме в Троїцькому будинку дитячої творчості 13 травня 2011 року відбулося свято на честь розвитку культури в Одеській області. Літературно-музична композиція «І живе наш народ у співучому слові» тривала понад годину. Одним ланцюжком тут були пов'язані слово, пісня і танець, участь у святі взяло все село.

Одним з шанованих усім селом вважається Б. Г. Сатов, який майже 40 років очолював Троїцьку лікарню. В селі його знали як людину великої щедрої душі, лікаря з великої літери. У грудні 1944 року його не стало, похований на території лікарні, і невеликий пам'ятник на його могилі нагадує нащадкам про життя, яке було корисне іншим людям. Троїцьку лікарню побудовано у 1904 році і першим головним лікарем став Л. І. Белкін, у 1906 році її очолив Б. Г. Сатов і обіймав посаду головного лікаря до 1944 року. Лікарня функціонувала як районна до 1957 року і мала в цей період 50 ліжок. За період існування протягом ста років її відділення постійно реконструювалися, перепрофільовувалися, адже головною метою медичних працівників і місцевої влади завжди було намагання більш зручним зробити медичний заклад для пацієнтів. Більш докладно про історію та діяльність лікарні читайте у розділі «Охорона здоров'я», а тут наводимо прізвища тільки декількох медпрацівників, що довгий час працювали в лікарні: Н. Р. Сидоренко, Т. Ф. Чумакова, Г. Т. Кузнецова, В. Т. Афоніна. Н. К. Пукас, К. С. Бороліс, Д. П. Пірогова,

О. І. Шматова, С. І. Комарова. Пам'ятають і шанують мешканці села і колишнього головного лікаря Троїцької дільничної лікарні Олександра Михайловича Вітвілюка. Хірург за фахом, він протягом багатьох років врятував не одне життя придністровців. Тож, сьогоднішнім медичним працівникам села є з кого брати приклад, і медична установа продовжує працювати вправно, турбуючись про здоров'я односельців і найперше дбає про те, аби здоровим виростало майбутнє покоління мешканців села Троїцьке.

Прекрасний придністровський край! Село Троїцьке мальовниче в різні пори року. Особливо воно красиве навесні, коли квітнуть черешневі сади. А які завзяті люди! Саме вони своєю натхненою працею прикрашають рідне село, свою маленьку Батьківщину. В селі діють два православних храми: Свято-Миколаївський і церква Святої Трійці. Сьомого червня відзначається день народження села, який кожен троїчанин сприймає як свій день народження. Саме цього дня на центральній площі збираються майже всі мешканці Троїцького, вітають один одного зі святом і, звичайно, згадують земляків, які у різні часи впливали на розвиток та долю села. Кожна людина завжди з великою любов'ю і душевним трепетом згадує місця, де народилася, де минуло її дитинство, де живуть мама, тато, бабуся, сестри, брати. І якщо скласти маленькі батьківщини кожного, вийде велика держава Україна. Тут жили наші прадіди, тут живуть наші батьки, тут корінь роду українського, що сягає сивої давнини. Де б ми не були, скрізь відчуваємо поклик рідної землі, хвилюємось до сліз, зачувши рідне слово. Тож, своїми знаннями, працею, творчими здобутками маємо підносити культуру села і цілої країни. Будьмо гідними своїх предків. Любімо рідну землю так, як заповідав великий Тарас. Бережімо волю і незалежність України, поважаймо свій народ, нашу мелодійну мову. Шануймо себе і свою гідність!

Троїцька лікарня, збудована у 1904 році, нині амбулаторія загальної практики сімейної медицини

Гостей в Троїцькому добре приймають і поважають (другий зліва сільський голова М. С. Комаров)

УСАТІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Пахне хліб, як тепло пахне хліб!
Любов'ю тругарів і радістю землею,
І сонцем, що всміхається весною,
І щастям наших неповторних діб.*

П. Воронько

Досить важко відновити межу між будь-яким мегаполісом та передмістям. Подивіться на карту Одеси і, будьте певні, ви побачите, що межа міста проходить просто по селу Усатове, і воно зазначено на цій карті так само, як і вулиці Одеси. Тож, на сході село межує з обласним центром, з півночі та сходу омивається водами Хаджибейського лиману. Відстань до районного центру складає 50 кілометрів. Люди з'явилися тут ще за часів ранньої бронзової доби. Від того часу залишилися курганні і ґрунтові могильники культури, яку назвали Усатівською, оскільки саме на території села виявлено перші її знахідки. Починаючи з 1921 року, постійно тривали археологічні розкопки, які давали уявлення про господарство найдавніших етапів розвитку Північного Причорномор'я. У 1929 році М. Ф. Болтенко домігся визнання пам'яток в селі Усатове державним археологічним заповідником УРСР. Значну частину матеріалу і документації із розкопок в Усатовому, на жаль, було втрачено під час Великої Вітчизняної війни. Відразу після війни О. Ф. Лагодовська розкопала на території давнього поселення декілька ям з культурними залишками. У 1960 році працівники Одеського археологічного музею продовжили в селі розкопки курганної групи. Загалом на території села розкопки тривали до 1985 року, двадцять чотири польові сезони археологи знаходили залишки інших періодів давньої історії, які відкривали все нові сторінки нашого краю. Відомо, що на зламі III – II тисячоліть до нової ери Північно-Західне Причорномор'я населяли племена, культура яких археологами названа «усатівською», оскільки саме біля села Усатове вперше знайдено рештки культури тієї пори. Сьогодні матеріали з розкопок в селі Усатове зберігаються у наукових фондах Інституту археології Національної академії наук України та в Одеському археологічному музеї і є справжньою окрасою експозиції.

Новітня історія села починається після розорення Запорізької Січі, в кінці XVIII століття в Хаджибей з'явилися запорожці, які не бажали миритись з новими порядками. Так виник хутір Усатове. Говорили, що першим поселенцем був запорізький козак з пишними великими вусами. Сусіди, збираючись його провідати, говорили: «*Igu do usatogo*». Багаторазове повторення згодом стало назвою села. Оскільки

інших версій нема, сприймаємо цю легенду як бувальщину. Продовжуючи розповідь про історію села, ми не можемо не зауважити, що в Усатовому завжди жив козацький дух, поняття честі не було пустим звуком. Це село з багатими героїчними традиціями, а пам'ятники та могили, які вшановують сьогоднішні усатівці, нагадують про подвиги Чорномоського козацтва, героїзм революціонерів, партизан та воїнів, загиблих під час Громадянської та Великої Вітчизняної воєн.

Усатівці протягом багатьох років працювали в кам'яних шахтах, дехто займався землеробством. Коли в Одесі були засновані заводи і фабрики, більшість робітників, що працювали на них, були мешканцями ближніх сіл, зокрема Усатового. На початку XX століття революційний дух охопив робітників і селян села, вже у 1901 році тут з'являються листівки РСДРП. У Холодній Балці з 1901 по 1903 рік лікарем працював Д. І. Ульянов. Він проводив серед холоднобалківців та усатівців велику політичну роботу, яка давала свої плоди. Уродженець села Усатове Нікіфор Дмитрович Голубенко в ті роки навчався в Усатівській школі. До 55-річчя революції 1917 року він поділився своїми спогадами в газеті «Вечерняя Одесса»: «*У Хаджибейському парку робітники-каменерізи і найбідніше селянство проводили травневі зібрання. Агентом ленінської «Іскри» до Одеси було направлено Д. І. Ульянова. Він був постійним гостем в Усатівській школі, в якій я навчався, а також в Хаджибейському парку*».

*Козацькі могили на кладовищі
Усатового нагадують про засновників села*

У 1904 – 1905 роках революційний рух набрав великого розмаху. Робітники села Усатове брали активну участь у загальноміських демонстраціях, мітингах, страйках. Наприклад, у грудні 1905 року в Нерубайському відбувся мітинг шахтарів, бідніших селян і інтелігенції, в якому взяло участь більше шестисот чоловік з ближніх сіл, зокрема з Усатового. Активну позицію займали усатівці під час виступів проти політики тимчасового уряду у 1917 році. Вже в березні цього року почали організовуватися загони Червоної гвардії. До речі, Н. Д. Голубенко саме у березні 1917 року вступив до лав ВКП(б) і був активним учасником усіх наступних подій. Радянська влада була оголошена в Одесі в січні 1918 року, уже в березні до міста прийшли австро-німецькі загарбники. В селі починає діяти партійна організація, до якої входило двадцять п'ять чоловік, а керівниками були члени підпільного ревкому: Іван Безверхий, Нікіфор Голубенко, Авраам Приступа, Павло Ловякін. Ревком випускав листівки, звернення до населення, закликав молодь йти до партизанських загонів і боротися проти інтервентів. Так тривало до 1920 року, у лютому двадцятого року загін Н. Д. Голубенка у складі бригади Котовського разом з частинами Червоної Армії брав участь у визволенні Одеси. Героїчною смертю загинуло у боротьбі з денікінцями багато відважних усатівців, серед них: Павло Ловякін, Авраам Приступа, Микола Стрембицький і багато інших. Їх імена викарбувано на пам'ятнику героям Громадянської війни, який встановлено в селі Усатове у 1932 році. Завдяки відвазі цих воїнів Радянську владу було відновлено, в Усатовому це сталося 7 лютого 1920 року.

Перший колгосп в селі організовано у 1929 році, його першим головою був член партії з 1925 року О. Ф. Стариченко. За свідченням Е. А. Приступи (Морозової) у 1918 – 1920 роках Олексій Федорович був зв'язківцем у ревкомі. Він так само завзято, як у роки окупації, намагався об'єднати

людей на тепер уже мирну боротьбу за нове життя в колгоспі «Успіх». У 1930 році розрізнені малі господарства продовжували об'єднання зусиль і укрупнювалися, так з'єдналися два колгоспи: усатівський «Успіх» та колгосп «Перемога», що раніше був створений в Куяльнику. Тепер загальна площа нараховувала 1880 гектарів, яку обробляли робітники 360 дворів. Мали вже у спільній власності два трактори, 40 кінних плугів, 350 кінних борін, 20 кінних культиваторів, одну молотарку і вісім сівалок. Об'єднаний колгосп став називатися іменем Фрунзе і керував ним 25-тисячник, робітник з великим досвідом С. С. Волков. Головою колгоспу Сергій Степанович був до самого початку Великої Вітчизняної війни, в подальшому його доля склалась трагічно: він загинув під час війни в застінках румунської сигуранци. Кращими його помічниками, що досягли найбільших результатів, були Федір Костянтинович Фесенко, Михайло Семенович Черняхівський, Андрій Пилипович Фуркевич, Надія Василівна Васильєва.

В перші дні війни Ленінський райвійськкомат Одеси проводив мобілізацію, тоді село Усатове належало саме до Ленінського району. Серед мобілізованих було багато добровольців. У серпні 1941 року фронт наблизився до села Усатове, і усатівці сповна розділили з одеситами всі 73 дні героїчної оборони Одеси. Хоча 16 жовтня за наказом Верховного Головнокомандуючого наші війська залишили Одесу, боротьба проти фашизму не припинялась. Оскільки боротьба була спільною для усіх сіл Біляївського району, більш докладно про ці події читайте у главі «Період окупації», на цій сторінці назвемо імена мешканців села Усатове, активних учасників партизанської боротьби: Ілля Іванович Герасимчук, І. Я. Крижанівський, Є. М. Самборська, А. П. Самборський, П. В. Тачук, М. І. Телющенко. Найбільшої шкоди селу і людям фашисти нанесли, коли зрозуміли, що їм не втримати

*Пам'ятник радянським воїнам,
загиблим у роки Великої Вітчизняної війни*

*Пам'ятник воїнам-інтернаціоналістам
та ліквідаторам аварії на Чорнобильській АЕС*

Одесу і треба чим скоріше забиратися звідси. В книзі «Одеська область у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 років» читаємо про злочини фашистських загарбників: *«9 квітня 1944 року німецько-фашистські бандити вчинили тотальний терор над населенням сіл Усатове і Куяльник. Розстрілювали майже всіх, хто знаходився в селах, і залишались тільки ті, які сховались в катакомбах. В селі Усатове розстріляно 570 стариків, жінок і дітей, в цьому числі було 28 дітей у віці від одного місяця до одного року. По вулицях села лежали тіла страчених людей. Біля церкви фашистські солдати закололи штиком 70-річного священика Івана Гавриловича Прокоп'єва, розстріляли його дружину, псаломщика, декількох жінок похилого віку і дітей, які знаходились у церкві під час служіння»*. Яким же мракобісом потрібно бути, аби здійснювати те, що було зроблено фашистами на вулицях села Усатове у квітні 1944 року. То хіба можна забути ці жертви, хіба не обов'язок тих, хто ходить сьогодні усатівськими вулицями, не тільки пам'ятати усі ці події, а й вклоняти голови перед тими, хто загинув під час обох воєн. А усатівці і не забувають, в селі встановлено декілька пам'яток революційної і бойової слави.

Війна закінчилась, а на місці колишнього колгоспу імені Фрунзе була руїна. Знадобилось декілька років, аби хоч якось відновити зруйноване війною господарство. Демобілізувались воїни, підростали діти, з'явилися переселенці з інших областей. Життя поступово відновлювалось. Колгосп вирощував зернові, овочеві культури, а також мав великий баштан. Все це потребувало зрошення. Треба зауважити, що до інтенсивного будівництва зрошувальних систем в Одеській області приступили пізніше, ніж в колгоспі імені Фрунзе, Шкодогорська зрошувальна система тут будувалась з 1947 року. У вересні 1950 року, коли було зібрано врожай, колгосп став мільйонером, одним з кращих господарств області. Інтенсивність виробництва вимагала подальшого укрупнення,

тому у 1950 році колгосп імені Фрунзе було об'єднано із колгоспом імені Шевченка (село Крива Балка). Нове господарство стало носити ім'я Мічуріна, головою був обраний Озін-Башлі. До 1954 року площа зрошуваних земель була більшою від тисячі гектарів, результати роботи колгоспу демонструвались на Всесоюзній виставці народного господарства. Особисто представляли колгосп імені Мічуріна на виставці колгоспники: доярка М. Бондаренко, бригадир-рільник А. В. Самборський, бригадир овочівників М. М. Нікішин, ланкова виноградарської бригади М. Я. Зозуля, завідуючий виробництвом І. І. Крамар, бригадир М. П. Черняєв, агроном Г. Р. Кеннер. Всі вони отримали в Москві золоті та срібні медалі. Пізніше, у 1957 році було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора голову колгоспу А. Ф. Крестина та орденами «Знак Пошани» колгоспників М. М. Нікішина і В. М. Тарасенка. У 1958 році колгосп імені Мічуріна припиняє своє існування і стає одним з трьох відділень радгоспу імені Кірова. Радгосп обрав молоко-овочівницьку спеціалізацію і мав дві тваринницькі ферми. У селі Крива Балка на фермі великої рогатої худоби налічувалось 800 голів, в Усатовому працювала змішана ферма, на якій відгодовувалось 500 свиней і нараховувалось 400 голів корів. Всього в радгоспі працювало 16 бригад, третя частина яких знаходилась в селі Усатове. Тож, в Усатівському відділенні було дві бригади овочівників: одна вирощувала овочі у закритому ґрунті, інша була змішаною і займалась рільництвом, садівництвом і виноградарством. Всі ці підрозділи обслуговували три тракторних бригади. Окрім трьох відділень, Усатівського, Шкодогорського і Кривобалківського, радгосп мав також допоміжні цехи: комбікормовий, тарний і консервний. Всі вони працювали ударно, тому у 1972 році радгосп імені Кірова на честь 50-річчя СРСР та за підсумками виконання завдання року

Працівниці змішаної тваринницької ферми радгоспу імені Кірова протягом восьмої, дев'ятої та десятої п'ятирічок щороку перевиконували план

з продажу державі овочів нагороджено ювілейним Знаком Пошани. Вагомим додатком до Знаку Пошани були державні нагороди різного рівня більш ніж сотні трудівників радгоспу, а директор Михайло Федорович Лавренюк удостоєний орденів Леніна і Жовтневої Революції, доярка Галина Володимирівна Мельникова удостоєна ордена Леніна, доярка Олександра Володимирівна Бурлака нагороджена орденом Жовтневої Революції. Протягом восьмої та дев'ятої п'ятирічок радгосп щороку перевиконував план. Виробництво молока в 1974 році становило близько двадцяти тисяч центнерів, що складало 122,8 відсотки, на 100 гектарів угідь надоїли 922 центнери молока при плані 800, на одну корову удій складав 3777 центнерів при плані 3200. Перевищено також планові показники по виробництву м'яса та овочів. Треба відзначити, що 1974 рік був доволі складним за кліматичними умовами, але все-таки у середньому по району було зібрано з кожного гектара по 26,8 центнери зернових, в радгоспі імені Кірова ця цифра складала більше п'ятдесяти п'яти центнерів. Безумовно, все це впливало на рівень життя радгоспників та стан інфраструктури села. З 1966 по 1975 рік в селі Усатове побудовано більше чотирьохсот житлових будинків, гуртожиток в Усатівському відділенні на 220 місць. У селі працювали дитсадок на 50 місць, чотири магазини, аптека, Будинок побуту, відділення зв'язку, відновлені старі та побудовані нові дороги, тощо. Сільська рада тісно співпрацювала з партійною організацією радгоспу імені Кірова, яка налічувала 95 комуністів, і комсомольською організацією у складі сорока п'яти осіб. Їм на допомогу функціонували клуб на 250 місць і дві бібліотеки із загальним фондом більше двадцяти тисяч примірників. Увесь цей час секретарем парторганізації радгоспу був соратник та однопумець М. Ф. Лавренюка Володимир Акимович Єфремов, який зі свого боку відчутно впливав на результати роботи, всі тридцять років

роботи в радгоспі імені Кірова був секретарем партійної організації і надійним помічником і заступником по роботі з людьми декількох директорів радгоспу.

У 1982 році обласне керівництво запропонувало очолити радгосп Г. А. Бакланову, який до цього був директором дослідного господарства Одеської науково-дослідницької сільськогосподарської станції. Головною рисою Григорія Агафоновича всі, хто з ним працював поряд, вважали шанобливе ставлення до людей. Він повторював: «*Главный вопрос — кагровый, к нему нужно относиться с особой осторожностью, ведь за каждым человеком нужно видеть не одну судьбу, а целую семью*». Саме тому спорудження виробничих комплексів завжди тривало паралельно з будівництвом об'єктів соціального призначення. Створювались сприятливі умови для роботи та проживання працівникам овочівницьких бригад Шкодогорського тепличного комбінату, були відремонтовані тваринницькі корпуси, а для працівників побудовано оздоровчий комплекс, розпочато будівництво центрального газопроводу, багато іншого. В тому, що зараз село Усатове упорядковано, є вагома частка труда Г. А. Бакланова, якого було нагороджено двома орденами «Знак Пошани». У 1996 році на базі радгоспу імені Кірова створено КСП Агрофірма імені Кірова головою обрано Миколу Миколайовича Кіріна. Він очолював господарство до 1999 року, змінив його на посаді Олександр Федорович Шклярук, який ефективно керує тепер ТОВ імені Кірова. Спеціалізацією товариства є вирощування зернових та олійних культур, а також виробництво та реалізація продукції тваринництва.

Школа

У передмісті Одеси однією з перших було відкрито школу в селі Усатове. У 1835 році 9 травня на Усатівських хуторах почало працювати приходське училище №49. Пізніше

Серед працівників радгоспу Герой Соціалістичної праці М. Ф. Лавренюк (третій праворуч, 1971 рік)

Директор СТОВ Агрофірма ім. Кірова О. Ф. Шклярук

воно називалось церковно-приходською школою. Найчастіше такі заклади спочатку розташовувались у пристосованих приміщеннях, тільки не в цьому випадку. В селі Усатове будівля була гарна, з великими арокними вікнами, які виходили на схід і захід, зі світлими та зручними кімнатами. У церковно-приходській школі навчалось чотири десятка дітей. Після 1917 року школа була початковою, трохи пізніше її об'єднали з народним училищем, побудованим у 1890 році, і вона отримала назву Одеська школа №128. У двадцять роки діти тут навчались до п'яти класів, перед війною вже було сім класів. У 1954 році школа стала середньою, її директором призначили Михайла Платоновича Бедриченка. При основній з 1960 року діяла також вечірня школа робочої молоді Одеського району, до складу якого в той період входило село Усатове. Директором був В. С. Самардак. З кінця п'ятдесятих років за школою знаходились шкільні городи, на яких учні вирощували овочі, у дворі росли молоді акації та берези, посаджені усатівськими школярами.

Директором школи у 1962 році був призначений М. А. Авербух. Марк Абрамович побачив у кабінеті великий портрет юного хлопця, Героя Радянського Союзу П. Д. Вернидуба, який до війни закінчив 7 класів Усатівської школи. Йому відразу здалося, що десь бачив цього героя, за декілька днів пригадав, що дійсно знає Петра Вернидуба, адже навчався з ним у спецшколі з 1939 по 1942 рік. Під керівництвом директора школи були зібрані матеріали для шкільного музею, 1 вересня 1964 року було відкрито пам'ятник герою. Петро Данилович Вернидуб народився в селі Усатове у 1924 році в родині селянина, його рід бере свій початок від часів заснування села, адже Іларіон Вернидуб, прапрадід Петра, був одним з перших жителів. Петро закінчив 7 класів Усатівської школи, в лавах Радянської армії служив з червня 1942 року. Спочатку навчався на курсах

молодших лейтенантів, в 1943 році закінчив Подільське артилерійське училище. З квітня 1943 року служив у мотострілкових військах 144-ї стрілецької дивізії. Двічі був поранений, загинув в далекому селі Іукнішен, там і похований, нині це Калінінградська область. Був нагороджений орденами Вітчизняної війни, Червоної Зірки, орденом Леніна, посмертно за героїзм йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Ім'ям героя названо одну з головних вулиць села Усатове, в 1965 році постановою Ради Міністрів УРСР Усатівській середній школі присвоєно ім'я Петра Даниловича Вернидуба.

Звісно, будівля школи у середині XVIII століття була гарною для трьох десятків учнів, у сімдесятих ХХ століття, коли учнів ставало більше у рази, школярі змушені були навчатись в декількох корпусах, окремих для учнів різних класів, для їдальні, спортзалу та інших кабінетів. Споруду для нової школи вирішили будувати на початку дев'яностих років, коли ще існував радгосп імені Кірова, закінчили тільки у 1998 році, школярі під час будівництва навчались у дві зміни в будівлі, де тепер розміщується сільська рада. З 1978 по 1982 рік директором була Євгенія Іванівна Бойченко, з 1982 по 1984 рік школу очолювала Людмила Петрівна Назіна, з 1985 по 1988 рік керувала Тетяна Валентинівна Данилова, з 1988 по 1995 рік директором був Володимир Феліксівич Білецький, з 1995 року дотепер директором школи є Світлана Георгіївна Савенко.

Сьогодні Усатівський НВК «Школа — гімназія» імені П. Д. Вернидуба є великою триповерховою спорудою зі світлими кабінетами, актову залу на 300 місць, спортивним і тренажерним залами, їдальнею, яка одночасно вміщує 300 учнів, медичним кабінетом, бібліотекою з великим фондом, двома майстернями. Учні навчаються в одну зміну, у другій половині дня здійснюється робота дев'яти гуртків, клубів за інтересами, п'яти факультативів та спортивних секцій.

М. А. Авербух, директор школи з 1962 по 1978 рік, директор Усатівського НВК С. Г. Савенко з 1995 року

Усатівська НВК «Школа-гімназія» імені Петра Даниловича Вернидуба

Педагогічний колектив налічує 50 осіб. Щорічно вчителі беруть участь у Всеукраїнському конкурсі «Учитель року» і стають переможцями серед вчителів району та області. Так, Тетяна Віталіївна Іващенко в 2006 році стала переможцем двох етапів та лауреатом третього етапу в номінації «Правознавство». Вчитель початкових класів Людмила Анатоліївна Стельмах в 2007 році стала переможцем двох етапів у номінації «Початкова школа». Перемогли у двох етапах також вчителі Марія Іванівна Демчук в 2008 році у номінації «Світова література», Вікторія Анатоліївна Качарська в 2009 році у номінації «Інформатика», Наталія Володимирівна Олійник в 2010 у номінації «Класний керівник». В 2009 році силами вчителів та учнів відкрито Музей бойової слави, подія була приурочена до 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні, у 2010 році за рахунок бюджету Усатівської сільської ради збудовано новий пам'ятник П. Д. Вернидубу, пам'ятник героям-інтернаціоналістам та ліквідаторам аварії на ЧАЕС. Реставровано і пам'ятник воїнам-визволителям. Всі ці пам'ятки розташовані поблизу школи. Перед школою за парканом збереглося декілька акацій, висаджених ще у повоєнний час, за школою у 2010–2011 роках під час акції «Посади дерево» висаджено молодий парк: берези, клени, липи. Ці дерева ростуть разом з учнями, котрі доглядають за рослинами.

Не тільки школа з'явилась в селі Усатове раніше, ніж в інших приміських селах, але й лікарня. Вже у 1883 році Одеською міською думою для мешканців приміських сіл були найняті лікарі та фельдшери, тривала робота по проектуванню лікарні. У 1901 році за проектом архітектора М. Зуєва розпочалось будівництво, у вересні 1902 року лікарню було відкрито. Першим лікарем був М. В. Богущкий. В ті часи це була шанована людина не тільки за професійні якості, у подальшому він активну участь брав у революційному русі, згодом став санітарним лікарем Одеси,

у 1918 році обраний Одеським міським головою. Саме він відкривав Усатівську лікарню, яка почала обслуговувати не тільки усатівців, але й мешканців сіл: Гнилякове, Нерубайське, Холодна Балка, Фомина Балка, Алтестове. Сьогодні складовою Усатівської лікарні є поліклініка на 160 відвідувань, відділення стаціонару на 25 місць з сучасним обладнанням та сучасними побутовими умовами, зокрема газифікацією. Лікарня має флюорографічний та стоматологічний кабінети, цілодобово «чергують» два автомобілі «Швидкої допомоги», один з яких придбано за бюджетні кошти сільської ради. Треба відзначити, що сільська рада завжди тримала лікарню у полі зору, а останнім часом, після капітального ремонту, який відбувався під контролем сільської ради, лікарня наче отримала «друге дихання». Окрім вже вказаного, треба відзначити, що у лікарні є усі можливості для діагностики, у 2011 році запрацював свій кабінет УЗД, є лабораторія, флюорографія, фізіотерапевтичний та рентгенологічний кабінети. Основне навантаження, звичайно, несуть дільничні лікарі. Як і на зорі свого створення, Усатівська лікарня обслуговує мешканців навколишніх сіл, тепер це Нерубайське, Велика Балка, селище НАТІ. Звертаються також і жителі Міжлимання. У 2002 році лікарня відзначила своє століття, половину цього терміну працює медична сестра Г. В. Мацюк, її робота являє собою не тільки професіоналізм, а є символом доброти та стабільності. Взагалі працює багато медпрацівників, стаж яких в Усатівській лікарні складається з десятиліть. Більше тридцяти років працюють лікарі В. М. Насипаний, О. В. Остапенко, медсестри А. Я. Прилуцька, Л. В. Авер'янова, Т. В. Яковенко, акушерка О. І. Кіріна, лаборант Т. М. Гілка. У різні роки лікарню очолювали відомі лікарі: А. Т. Глазко, М. Є. Абрамов, В. В. Артамонов, В. М. Насипаний. З 1992 року лікарнею керує О. В. Остапенко.

*Усатівська амбулаторія
загальної практики сімейної медицини*

*Головний лікар Усатівської амбулаторії загальної
практики сімейної медицини О. В. Остапенко*

Вищу освіту він здобув в Одеському медичному інституті, після закінчення працював терапевтом у Савранському районі, в Біляївській районній лікарні, з 1978 року переведений на роботу в Усатове. Спочатку був терапевтом, з 1992 року є незмінним її головним лікарем. У 2012 році лікарня змінила свій статус і тепер є амбулаторією загальної практики сімейної медицини.

Усатове до революції, а також певний час після встановлення Радянської влади, належало спочатку до Одеської міської думи, потім було підпорядковано Одеському району. Пізніше Усатове належало Нерубайській сільраді, і тільки у 1971 році, після звернення Біляївського райкому Компартії України до Одеської обласної ради з проханням про розукрупнення Нерубайської сільської ради, в березні 1971 року було ухвалено рішення про утворення Усатівської сільської ради з центром в селі Усатове. Першим сільським головою став Леонід Гнатович Голубков, який обіймав цю посаду з 1971 по 1977 рік. Потім сільську раду очолювали: Тетяна Василівна Пашкова, Сергій Іванович Похила, Іван Іванович Жердецький, Володимир Олексійович Киян, Валентина Гнатівна Моїсеева, Василь Павлович Бондар. Ольга Петрівна Щегульцова була на посаді голови Усатівської сільської ради з 1998 по 2003 рік. Ця розумна, енергійна жінка прожила яскраве, наповнене турботою про людей, але таке коротке життя. За її головування розпочато багато добрих справ. Побудовано та газифіковано першу чергу Усатівської середньої школи, проведено реконструкцію сільського клубу, велися роботи газифікації села, вирішувались соціальні питання. Вона заслужила любов та повагу односельців. У 2003 році на посаду сільського голови було обрано Юрія Івановича Маковейчука. Сьогодні площа села становить 453 гектари, нараховується 2700 дворів, в яких проживає 8700 мешканців. За вагомий внесок в соціально-економічний розвиток села Усатове сільський голова Ю. І. Маковейчук

був нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, Почесною грамотою голови Одеської обласної ради, його нагороджено відзнакою голови Одеської обласної державної адміністрації, неодноразово нагороджувався почесними грамотами та цінними подарунками керівництвом Біляївського району. Також в 2009 році Усатівська сільська рада увійшла до книги «Україна від краю до краю. Місцеве самоврядування». Після припинення роботи радгоспу імені Кірова вєстьягартурботипропобут селян та інфраструктуру ліг на плечі депутатів сільської ради. Треба відзначити, що вони під керівництвом сільського голови справляються із завданнями успішно. Газифікація, освітлення вулиць, інші перетворення продовжують змінювати Усатове, яке за своїм виглядом стало невеликим містечком, все більш впорядкованим та зручним для його мешканців. Можна вважати Усатове також справжнім спортивним та культурним центром. Гордістю села є футбольна команда «Хаджибей», яку тренує С. Г. Сухорученко, і яка здобуває перемоги не тільки серед команд Біляївського району, а також у змаганнях з командами міста Одеси, Одеської області, інших регіонів. На базі спортивного комплексу Усатівської сільської ради постійно проводяться змагання обласного, районного та міського рівня. Родзинкою Будинку культури усатівці вважають танцювальні колективи «Ритми планети», «Чомучки», «Український сувенір», якими керує О. І. Лісовська. Названі колективи постійно беруть участь в районних, обласних, всеукраїнських та міжнародних фестивалях, стають лауреатами у вищих номінаціях. Основу колективів складають працелюбні та обдаровані учні Усатівського НВК.

Санаторій «Хаджибей»

Нинішній Хаджибейський лиман на карті 1766 року називається Великим Куяльницьким, Хаджибейським його назвали пізніше, на честь

Сільський голова Ю. І. Маковейчук серед співробітників сільської ради

Серед футболістів команди «Хаджибей» тренери С. Г. Сухорученко та Ю. І. Маковейчук

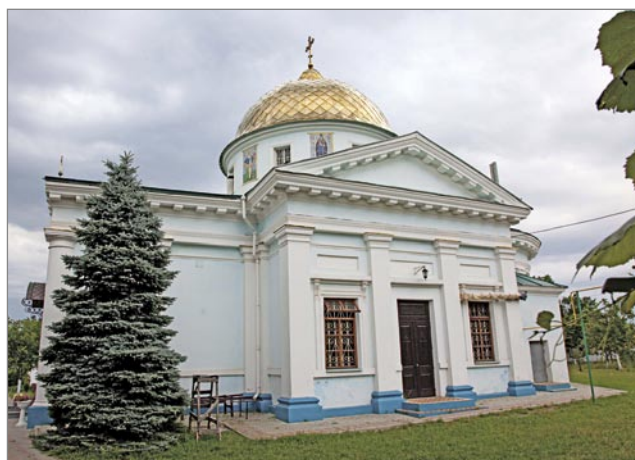
фортеці Гаджибей. Лікувальними властивостями лиману користувались мешканці прилеглих населених пунктів, також ті, що проживали далеко від цих місць. Це, звичайно, розпочалося стихійно, і ніхто не може сказати з вірогідністю, коли саме. У середині тридцятих років XIX століття доктор Вицман на підставі своїх особистих п'ятнадцятилітніх спостережень видає окрему публікацію про властивості води та багна Хаджибейського лиману, а також підкреслює порядок використання цих природних ліків. Можна вважати це початком більш вірного застосування лиманської грязі. Спочатку спеціально для цього улаштованих лікувальних установ не було, у 1833 році з ініціативи прогресивного російського лікаря Е. С. Андрієвського на березі Куяльницького лиману була відкрита «Лікарня грязьових і піщаних ванн». Це був один з перших курортних закладів Росії. Через 10 років, у 1843 році, Одеська міська лікарня відкрила літнє відділення на березі Хаджибейського лиману. Так був покладений початок курортів «Хаджибей». Він став швидко обростати дачами і різними будівлями літнього типу, призначеними для не місцевих пацієнтів. У 1855 році отриманий дозвіл на «Будівлю кам'яного будинку для хворих, що користуються грязями, ваннами і купальнями». Будинок був розрахований на 150 осіб і остаточно зданий в експлуатацію у 1866 році. Спочатку це було відділення міської лікарні, згодом передано в оренду приватним особам, з 1887 року місто стало експлуатувати грязелікарню самостійно. В ювілейному виданні до 100-річчя Одеси читаємо: *«З цього часу починається нова ера в житті Хаджибейського лиману як курорту. Незабаром лікувальна установа стала невпізнанною і в даний час міська дача на Хаджибейському лимані по праву може вважатися курортом, що розвивається. Володіючи, крім лікувальних властивостей лиманної грязі і ропи, винятково сприятливими природними умовами та знаходячись на відстані*

півгодинної їзди від міста, грязелікувальний заклад на Хаджибейському лимані має у своєму розпорядженні всі дані, щоб перетворитися у видатний південноросійський курорт».

Наприкінці XIX століття у північно-східній частині парку знаходився одноповерховий ванний будинок, що складався з двох флігелів, розташованих під прямим кутом один до одного. Тут було сорок номерів з мармуровими ваннами для грязьових процедур і дерев'яними для теплих лиманних ванн. Флігелі поєднувались просторим прийомним приміщенням. Для проведення води до ванного будинку, що знаходився в двох верстах від берега лиману, прорили канал довжиною у 400 сажнів, наприкінці якого був резервуар, звідки вода за допомогою парової качалки потрапляла в ванний будинок по дерев'яних жолобах. За допомогою цього пристосування була надана можливість доставляти в заклад дванадцять тисяч відер води на годину. Щорічно перед початком сезону відшукувалось в покладах місце з якнайкраще сформованою гряззю, відтіля грязь підвозилась до закладу постійно свіжою і зігрівалась у чавунних казанах. Для купання у відкритому лимані влаштовувались купальні на березі лиману. Унаслідок віддаленості лікарняної дачі від берега хворих по кілька разів на день, вранці і ввечері, підвозили на власних «лінійках» лікарні до купалень і назад. Лікарняним лиманським відділенням звичайно завідували два ординатори Міської лікарні, що жили постійно при закладі і несли всі адміністративні обов'язки по відділенню. У міру потреби ці лікарі запрошували до своїх відділень інших фахівців для консультацій. Крім лікарів для догляду за хворими на лікувальний сезон відряджалась достатня кількість фельдшерів, сестер милосердя, обслуги. Аби потрапити до лиманного відділення, треба було пройти обстеження у спеціалістів Міської лікарні, які діагностували хворобу і надавали направлення на лікування. Це направлення було

Отець Василь (Мултих) служив у храмі з січня 1960 року, нині настоятелем Храму є отець Михайло (Маслобов)

Сучасний вигляд Усатівської церкви Різдва Пресвятої Богородиці

підтвердженням, що хворий дійсно має потребу в лиманному лікуванні, і підставою для прийняття до відділення. Крім загальних приміщень на 70 осіб, було два готелі і кілька особняків. В цілому вони склалися з вісімдесяти восьми мебльованих кімнат, що здавалися посезонно. Все це розташовувалося у прекрасному міському парку, що мав площу близько одинадцяти десятин і відрізнявся своєю стародавністю. У парку росли каштани, береста, осики, акації, осокори, алея старих дубів, зустрічались дерева товщиною в два обхвати. Неподалік від входу знаходився великий ставок з мініатюрним острівцем, де жили лебеді, інша перната живність. У парку добре працювало поштово-телеграфне відділення, приватна ресторація, де за бажанням можна було харчуватися за помірну плату. Окрім міської грязелікувальної установи, на лимані знаходилося відділення Міської єврейської лікарні, декілька приватних закладів, десятки дач, але свідчення про кількість хворих збереглися тільки за даними державних установ. Так, у 1893 році ванне відділення протягом літнього сезону відвідали 662 особи, а купальні на березі Хаджибейського лиману використовували близько двадцяти трьох тисяч чоловік. Тут неодноразово лікувалась Леся Українка, вперше в 1888 році. Приїздив сюди з родиною цар Микола Другий.

Все у світі відносно. Хтось вважав лікування на березі Хаджибейського лиману недорогим, для інших воно було зовсім недосяжним. Милосердні люди звернули на це увагу і заснували товариство «піклування про хворих дітей», найактивнішими в якому були дами Л. І. Курис та Н. Я. Шведова. Граф М. Д. Толстой подарував ділянку землі, на якій побудована і в 1888 році відкрита дитяча санітарна станція, головним контингентом якої були діти чорноробів, ремісників, прислуги, сироти, які лікувались або безкоштовно, або за невелику плату, в залежності від економічного стану батьків. Товариству належала також дитяча

лікарня, побудована лікарем О. О. Мочутковським, яку він спорудив за свої кошти і в пам'ять про матір приніс в дар хворим дітям. Відтоді протягом ста двадцяти п'яти років санаторій для дітей гідно несе свою місію піклування про хворих дітей.

Після революції санаторій називався «Пролетарське здоров'я». У 1928 році на місці колишніх загальних приміщень був побудований великий двоповерховий будинок з барельєфами на сільськогосподарську тему, з палатами до трьох чоловік. Стіни усередині будинку були прикрашені фресками, виконаними учнями Політехнікуму (нинішнього Художнього училища імені Грекова) під керівництвом художника М. Л. Бойчука. Навколо була зелена доглянута територія, пам'ятник Леніну, фонтан. Назвали цей санаторій іменем Центрального Виконавчого комітету УРСР. Він був призначений для обслуговування колгоспників України. Поруч знаходилась переустаткована в 1928 році грязелікарня, сполучена із санаторієм критим переходом. Другий санаторій, розрахований на 225 терапевтичних хворих, знаходився у центрі парку. Хворі розміщувалися в окремих павільйонах будівлі XIX століття. Обидва санаторії відпускали в день близько тисячі процедур, так само, як Куяльницький курорт. Поза парком поблизу берега лиману в районі нинішнього селища НАТІ знаходився санаторій імені Калініна на 200 хворих. Під час війни в санаторіях знаходився госпіталь, під час окупації розташовувалась примарія (румунська жандармерія), після війни тут розташували дитячий будинок для дітей, батьки яких загинули під час війни. У 1958 році в уцілому будинку в селі Усатове відкрився санаторій «Хаджибей» на 100 ліжок для лікування дітей, що перенесли поліомієліт, з 1962 року також стали лікувати хворих на дитячий церебральний параліч.

Паралельно з лиманним відділенням міської лікарні в селі Усатове працювали пункти

Адміністративна будівля санаторію «Хаджибей»

Процедурна кімната санаторію «Хаджибей»

лиманного лікування у Холодній Балці. Курортною справою тут займалися різні підприємці, найбільш значним з яких був доктор Панаєв, що відкрив у 1867 році шістнадцятимісну грязелікарню. У цього закладу своя цікава біографія, на якій більш детально ми зупинилися в розповіді про село Холодна Балка, у 1997 році згідно рішення МОЗ України Холоднобалківський санаторій імені Жовтневої революції приєднано у статусі відділення до санаторію «Хаджибей». В той період санаторієм «Хаджибей» керував спеціаліст високого класу, здібний організатор Валентин Петрович Прус, багатогранні здібності якого у повній мірі проявились саме на посаді головного лікаря санаторію «Хаджибей». За досягнення в лікуванні дітей Валентину Петровичу присвоєно звання «Заслужений лікар України», він був удостоєний також інших нагород. За 20 років його керівництва санаторій з двохсотмісного психоневрологічного досяг статусу Українського багатопрофільного центру санаторно-курортної реабілітації дітей-інвалідів потужністю 605 ліжок. Дуже коротко надамо перелік основних етапів розвитку санаторію «Хаджибей» в останні 20 років: У 1993 році переведений в пряме підпорядкування МОЗ України. У 1994 році вперше в Україні відкрито санаторне відділення матері та дитини, і санаторій отримав статус Українського центру санаторно-курортної реабілітації дітей з органічною патологією нервової системи. У 1995 році організовано хірургічне відділення. У 1997 році до санаторію «Хаджибей» приєднаний санаторій імені Жовтневої революції на 200 ліжок для дітей віком від семи до чотирнадцяти років, на базі якого створено другий реабілітаційно-відновлювальний комплекс (РВК №2), потужність санаторію становить 500 ліжок. У 1998 році на базі РВК №2 (селище Холодна Балка) спільно з Одеською облдержадміністрацією організований центр медичної, соціально-трудова адаптації та професійного навчання дітей-інвалідів віком

до 18 років, що стало завершальною ланкою в забезпеченні умов для інтеграції інвалідів в суспільство. У 1999 році санаторію надано статус клінічного: створена клініка неврології і психіатрії Українського НДІ медичної реабілітації. На базі санаторію постійно проводиться науково-практична робота. Спеціалістами санаторію медичного та педагогічного профілю розроблена і впроваджена оригінальна система медично-педагогічної реабілітації дітей з органічною патологією нервової системи і психіки. За даними проведених досліджень шість лікарів санаторію захистили дисертації на звання кандидата медичних наук, в тому числі С. В. Прус. За цикл досліджень та розробок В. П. Прусу присвоєно науковий ступінь кандидата медичних наук, в 1999 році він отримав Державну премію України в галузі науки і техніки. В 2000 році до санаторію приєднано санаторій «Піонерський» для дітей з очним хворобами на 100 ліжок в якості РВК №3. Потужність санаторію зросла до 600 ліжок. В 2002 році на базі санаторію створена Асоціація дитячих неврологів Одеської області, головою якої є В. П. Прус. В 2003 році головним лікарем санаторію призначений кандидат медичних наук Станіслав Валентинович Прус. Останнім часом значно покращені умови перебування дітей, укріплена лікувально-діагностична база, розширений склад спеціалістів медичного та педагогічного профілю. В даний час Державний заклад «Дитячий спеціалізований клінічний санаторій «Хаджибей» Міністерства охорони здоров'я України став Українським центром санаторно-курортної реабілітації та соціальної адаптації дітей з органічними захворюваннями нервової системи та психіки. Щорічно силами лікарів санаторію проводяться курси підвищення кваліфікації медичних сестер, ефективно працює атестаційна комісія середнього медичного персоналу. Таким чином, санаторій «Хаджибей» продовжує міцніти і розвиватись.

Головний лікар санаторію «Хаджибей» з 1983 по 2003 рік В. П. Прус, нинішній головний лікар С. В. Прус

Одне з лікувальних приміщень санаторію «Хаджибей»

ХОЛОДНОБАЛКІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

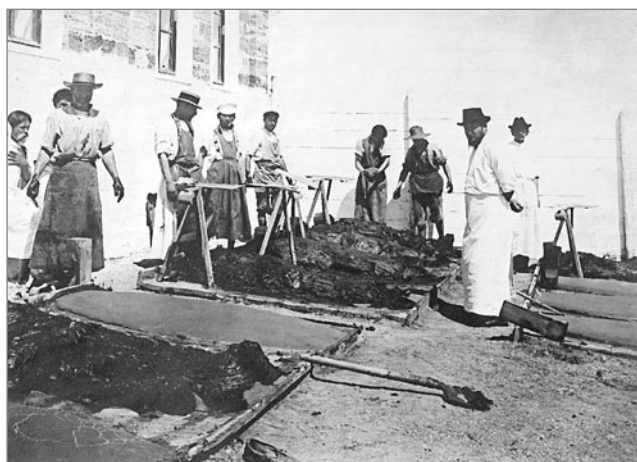
*Моє село і вільне і привітне,
Відкрило дум моїх ти джерело.
Ти на весні садами буйно квітнеш,
Моє село, ти ріднеє село.*
В. Дубина

Більшість теперішніх приміських сіл були заселені задовго до заснування Одеси. Це були невеликі поселення колишніх козаків та біглих селян з різних регіонів України, Росії, Польщі, Молдавії. Пізніше статус вільних хліборобів і шахтарів, приписаних до міщанського стану, залучав все нових поселенців, основу яких складали чорноморські козаки, вихідці із скасованої Катериною II Запорізької Січі, відставні солдати, біглі кріпаки. З метою подальшого залучення населення до приміських сіл Одеська міська дума, починаючи з 1802 року, надавала по 50 десятин землі «для заведення хуторського і другого господарства», але вже у 1818 році Кабінет міністрів вирішив, що роздачу землі «*нужно и полезно приостановить совсем*». Ще через десять років земля видавалась тільки за плату. Через приміські хутори транзитом проходили чумаки. Є версія, що одного разу взимку в головній балці чумаки замерзли, тому село і назвали Холодною Балкою. Поступово з декількох хуторів люди переселялись до головної балки, однією з причин було намагання жити ближче до шахт, де добували ракушняк, але на карті 1833 року ще зазначено декілька Холоднобалківських хуторів.

Село Холодна Балка стояло на межі земель міської думи і сусідніх поміщиків, однак жителі села не були кріпаками. Якщо в цих краях і з'являлись кріпаки, то вони були завезені з інших регіонів. Наприклад, поміщик Малаховський заселив свій маєток вивезеними кріпаками з Галіції. Мешканці

Холодної Балки займалися землеробством, видобутком каменя та випалюванням вапна. Все це мало великий попит у місті, а холоднобалківцям надавало добавку до прибутків і гарантовану занятість у зимовий період. В шахтах камінь різали своїм інструментом: пилка у півтора аршина, лом, напилон, дві дерев'яні підпорки, гасова лампа. В забої стояли дим і кіптява. Коли вирізаний камінь падав на підлогу, досить часто спричиняв каліцтво, а іноді і смерть. Небезпеці піддавали себе і люди, зайняті на печах по випалюванню вапна. Температура піднімалась до такого рівня, що піч не остигала по два тижні, звичайно, хазяї не дозволяли витримувати такий довгий термін, тому досить часто від перегрівів відбувались обвали та опіки, небезпечні для життя.

Влітку кожен користувався своєю земельною ділянкою, як вважав за потрібне, але ніхто не мав права залишити її незасіяною, інакше втрачав. Аби земля не втрачала родючість, міська дума у 1892 році винесла рішення про перехід на систему сівозмін. Садівництво і виноградарство розвивались дуже повільно. В основному цим займалися власники дач, яких згодом було вже декілька тисяч. Деякі дачі з прекрасними садами і виноградниками простояли сто і більше років. На початку ХХ століття в Холодній Балці було 120 дворів з присадибними ділянками. На подвір'ях стояли маленькі землянки, криті очеретом і засипані землею. Всі хати були добре побіловані, оскільки вапна було вдосталь. Уявіть

Грязелікарня: грязьові купальні,
прийняття грязьових ванн (фото 1913 року)

Холоднобалківська
церква Трьох Святителів (фото 2011 року)

собі картину: на схилах Хаджибейського лиману розкидані біленькі хатки, а ближче до лиману, де балка стає більш крутою та глибокою, диміли печі, які випалювали вапно і викидали язички синього полум'я. Вище, над лиманом, виднілись скелі з великими отворами тунелів, тобто, шахти з видобутку каменя, де працювали мешканці села. Дехто з переселенців згодом відправився шукати щастя в інші краї, а багато хто оселився тут назавжди, вподобавши цей мальовничий берег. Їх потомки і нині живуть у Холодній Балці, тому буде справедливим згадати деяких з них. Першими переселенцями були родини: Петренків, Стеблінів, Чумаків, Ходаків, Бойчаків. Від них пішли нинішні прізвища жителів села, можливо, дещо змінившись. Петренко поселився біля самої вершини балки в 1827 році, його будинок з земляним верхом (землянка) став місцем, де потім будувались його сини, в селі проживають їх наступники Володимир і Валентина зі своїми сім'ями, їх дід Григорій залишився в пам'яті односельців як людина, що викопала на своїй ділянці «Бойчакову криницю», з неї набирали воду всі мешканці села. Його брат Лука в 1875 році придбав для Свято-Покровської церкви паникаділо. Рід корінних жителів села Андрія і Марії Дорошенків в даний час продовжується в їх наступниках: дітях, онуках, правнуках. Рід старожила Андрія Кушніренка, в свій час одного з самих добрих хазяїв, згасає. Багато хто помер, а інші виїхали. Родоначальниками великої сім'ї в кінці минулого століття були Олексій Ткаченко і його дружина з родини Гельманів. В їх сина Іосифа і невістки Катерини було дев'ятеро дітей. Двоє, Олександр і Федір, загинули на фронті, їх онуки та правнуки проживають в селі та носять прізвища: Ткаченко, Сандула, Рожнатови, Волянські. В середині XVIII століття в село з німецької колонії Мангейм (в даний час Кам'янка) переїхав Франц Гельман, він виставив селянам бочку вина, за що отримав дозвіл придбати невелику ділянку, де й

побудував вітряний млин, котрий простояв до кінця двадцятих років XIX століття і обслуговував все село. В другій половині XIX століття біля підніжжя балки поселились німці, брати Карл і Емануїл Штахи. Вони побудували на своїх садибах великі кам'яні будинки з номерами для дачників і пацієнтів грязелікарні. Кожен орендував по 20–30 десятин землі, на яких вирощувалась сільськогосподарська продукція. Пізніше на їх садибах побудувались сім'ї Горбоносів, Базаренків, Мартинових, Кірових, Мельниченків, Тараненків, Вітерів, Кіщенків, Сербіних, Шепотьків, Березнікових.

В шістдесяті роки XIX століття прибула велика група людей з Польщі. Це були Волянські, Баранські, Морські, Буряковські, Пеньковські, нащадки яких проживають в селі дотепер. Вище садиб Штахів раніше, в першій половині XIX століття, поселився Каспар Пржебелецький, який також був виходцем з Польщі, він мав двох синів, займався землеробством на орендованій землі. Син Каспара Іван двадцять років прослужив в армії, під час облоги Севастополя був поранений. За службу та поранення отримав деяку суму грошей і п'ять десятин землі, одружився та став родоначальником великої сім'ї. На місці хутора Дубицького, біля підніжжя балки, поселився Григорій Моський, він займався на орендованій землі землеробством, мав чотирьох синів, в яких були великі сім'ї (тринадцять, дев'ять і чотири дитини). Поряд з Морським мешкав Гаврило Мельниченко, його онук Микола, ветеран Громадянської та Великої Вітчизняної воєн, був одним з шанованих людей на селі. Печі, побудовані Миколою, тоді обігрівали майже всі домівки. Одним з перших поселенців був Кіщенко, рід якого розділився на три лінії, сьогодні в селі проживають його численні нащадки. Цікава доля Сергія Вітера. Маючи хист до майстрування, він побудував перший в селі кінний млин. Мав сина Сергія, який був

6-й клас Холоднбалківської семирічної школи (в центрі директор школи Б. С. Федоренко, вчитель П. А. Балук)

Виступ голови ради ветеранів війни і праці сільської ради С. С. Пржебелецького (2010 рік)

кадровим військовим і загинув в 1942 році, сина Василя, який був організатором першої комуні. На даний час в селі мешкають і працюють їх нащадки. В другій половині XIX століття в село прибув Єлизар Панченко, який відзначився тим, що побудував на околиці села біля дороги з Одеси на Умань заїжджий двір, котрий згодом дістався у спадок його нащадкам. Цікава доля роду Стеблин, в майбутньому Стеблиненко. Про першого переселенця дані відсутні, а його син Дмитро і невістка Явдоха довгий час були бездітними. Після смерті своєї першої дитини вони взяли з приюту хлопця, назвали його Антоном, а прізвище дали Мешков. Держава за виховання дитини платила по три карбованці на місяць до восьмирічного віку. В сім'ї до Антона звикли і всиновили. Після цього в них народилось ще восьмеро дітей. У всіх синів та дочок були великі сім'ї, це прізвище в селі було найпоширенішим. До речі, більшість сімей в селі були багатодітними. Після реформи 1861 року в село прибув Харлампій Курган, зайнявся випалюванням вапна і став заможним. Він є родоначальником всіх, хто носить прізвище Курган. За даними перепису 1894 року в кінці XIX століття в селі працювало 408 осіб, зокрема 222 були чоловічої статі, налічувалось 78 дворів і 83 індивідуальних господарства.

Наступний етап історії Холодної Балки пов'язаний з революцією, Громадянською війною та встановленням Радянської влади. Ще у 1902 році брат Леніна, Дмитро Ульянов працював лікарем в санаторії, вів революційну боротьбу і його підтримували одеські студенти. Протягом наступних років влада часто змінювалась: григорівці і петлюрівці, французи і німці, австрійці і денікінці, всі вони грабували населення, забираючи хліб, худобу, підводи з кіньми. Радянську владу було встановлено тільки у 1920 році. Землю розділили між мешканцями порівну, кожен отримав по два гектари, і більшість почала займатися землеробством.

У 1921 році все було даремно, до посушливого літа, яке вщент випалило поле, додалась ще й епідемія холери. Хоча наступний, 1922 рік видався врожайним, збирати врожай було майже нікому. Зменшену кількість населення в ті роки поповнила хвиля переселенців. До села прибули люди, яких з різних місць гнали руїни Громадянської війни та інші соціальні перетворення. Робочі руки нових переселенців конче потрібні були селу, в цей час розширюються площі виноградників, відкриваються шахти Південно-Західної залізниці, створюються перші колективні господарства. Після введення нової економічної політики холоднобалківці почали об'єднуватися в артіль. Першу у 1926 році створили родини: Тараненків, Ходаченків, Близніченків, Хрустальових, Нестеренків. Вони взяли позику і придбали трактор американського виробництва «Фордзон», у 1928 році було створено ще одну артіль, у 1929 році розпочалась масова колективізація, до 1930 року практично все село вступило в об'єднаний колгосп під назвою «Ударна п'ятирічка», першим головою став Данііл Аранкевич.

Саме на 1930 – 1932 роки припадає наступна фаза переселення. Кількість населення збільшується також за рахунок втікачів від виселення та розкуркулення. Добрим словом згадують люди тодішнього директора радгоспу, створеного на базі Хаджибейського розсадника, Відака Ектовича Кркеліча, виходця з Чорногорії. Ризикуючи посадою, а, можливо, і свободою, він не боявся приймати на роботу таких втікачів. По-перше, йому як керівникові треба було якнайшвидше організувати роботу плантацій, а для цього потрібні були робочі руки, по-друге, він відчував людей, розуміючи, що люди прибули сюди працювати, знайти нове життя. В цілому, в село прибуло більше трьохсот чоловік. Назвемо деяких із них: Володимир Шолпан, Роман Масютин, Іван Жабокрицький,

Працівники колгоспу «Ударна п'ятирічка», в який до 1930 року об'єдналися всі артіль села

В. Е. Кркеліч, перший директор Хаджибейського розсадника (1930 рік), керівник винрагоспу Г. К. Дадаєв (1965 рік)

Микола Бенько, Федір та Олексій Шпаки, сім'я Котляренків, Прокоп Головченко, Тимофій Шоха, Леонтій Мірошніченко, Степан Шпилевський, Пилип Пиріжок, Антон Чорний з сім'єю, Євграф Максименко з сім'єю, сім'я Запорожченків, Михайло Мазуренко, Іван Дикун, Іван Косюк, Йосип Крет, брати Малохатки, Іван Читаков, Іван Діордієв. Прибув з Березівського району Василь Дмитрович Наливайко, в подальшому головний агроном господарства, більшість виноградників висаджені і вирощені під його керівництвом. Наприкінці тридцятих років господарство економічно зміцніло, люди почали краще жити. Було побудовано два гуртожитки, житлові будинки, млин, пекарню, їдальню, клуб, обладнали радіоузол, відкрили поштове відділення, ФАП, Холоднобалківська початкова школа була реорганізована в семирічку.

В червні 1941 року почалася Велика Вітчизняна війна. В перші дні було мобілізовано на фронт 123 мешканця села Холодна Балка, не рахуючи тих, хто вже проходив дійсну військову службу. Повернулося з війни 43, з яких 14 стало інвалідами. На всіх фронтах загинуло 85 чоловік. 5 серпня 1941 року село опинилося на передній лінії оборони Одеси. Цю лінію утримувала 95-та Молдавська стрілецька дивізія, штаб якої знаходився в садибі радгоспу. 73 дні жителі села були практично в зоні бойових дій. 16 жовтня частини Червоної армії відступили, а наприкінці дня село окупували румуни, які безжально експлуатували жителів до 9 квітня 1944 року. Директором господарства був румун, санаторій було передано румунським дітям, в 1942 році в село приїжджала королева Румунії Олена, мати короля Міхая I. Вітати королеву відрядили учнів на чолі з вчителем Володимиром Лучинським, згодом такі дії коштували йому життя. 7 квітня 1944 року в село прибув фашистський каральний загін. У відповідь на дії партизан, які, відчуваючи наближення радянських військ, активізували свої

дії під керівництвом Степана Кіщенка, фашисти влаштували масовий розстріл людей. Всього було знищено 306 чоловік в окрузі. За деякими даними серед них були 86 холоднобалківців та 18 мешканців села Гниляково. На місці розстрілу мирних жителів споруджено пам'ятник.

Тяжко піднімалось село після війни. Майно колгоспу та радгоспу було зруйноване і пограбоване, не вистачало робочих рук. Тяжка праця лягла в основному на плечі жінок, в більшості солдатських вдів з маленькими дітьми, старих людей, інвалідів війни та двох-трьох десятків здорових чоловіків. Погіршував становище голод, який спричинила посуха 1946 року. Від голодної смерті людей рятували корови, у кого вони були, та лиман, який давав основну їжу взимку 1946 – 1947 років. З цього часу і до 1949 року поповнення жителів села відбулося за рахунок демобілізованих воїнів та нових мешканців, які тікали від голоду та воєнної розрухи. Вони влаштовувалися на роботу в основному до радгоспу, а потім перевозили свої сім'ї. Так в селі з'явилися нові мешканці: Якобенчук, Базика, Брати Яковлеви, Буц, Парней, Яковенко, Мосейкін, Ліщенко, Голубев, Козирев, Гаврилов, Гончар, Коломієць, Кривенко, Мамай, Меланічев, Перепелиця, Рубан, Сорокін, Чупров, Шевчук, Кравченко, Фурдуй, Примановська, Соболева, Маклахова та багато інших. На той час в обох господарствах було по одному трактору та одній трофейній вантажній машині, декілька пар волів, які були пригнані з Угорщини, по дві-три пари коней та по декілька корів. Всі роботи виконувалися вручну. Колгоспом керував Кіреєвський, який був головою ще до війни, його змінив Михайлін. Потім на цій посаді працював інвалід війни Микола Іванович Літвак, добрий господар і прекрасна людина. Радгосп очолював Михайло Михайлович Нагорний, інвалід війни, який був старанним та наполегливим керівником. При ньому розпочалося будівництво восьмирічної

Ветерани Великої Вітчизняної війни (фотографія 1955 року)

Пам'ятник Невідомому солдату в Холодній Балці, споруджений у 2012 році

школи, гуртожитків, винзаводу, багатоквартирних житлових будинків по вулиці 40 років Жовтня.

З 1958 року почалися експерименти, які вводив в дію М. С. Хрущов. Колгосп в селі ліквідували, з'єднали спочатку з колгоспом в Фоминій Балці, потім це об'єднання приєднали до колгоспу імені Леніна в Нерубайському, який було реорганізовано в радгосп імені Леніна. В селі Холодна Балка розташовувалась комплексна бригада радгоспу. Очолювали її в різні роки: Зеленков, Нестурх, Марущак. Коли бригаду у 1964 реорганізують у відділення радгоспу, ним по черзі керували: Пащенко, Нестурх, Марущак. В 1969 році відділення було ліквідоване, а землі та напівзруйновані будівлі передані винрадгоспу «Хаджибейський».

Радгосп зміцнів і досягав високої рентабельності. Будувались виробничі та житлові приміщення, зокрема, винзавод із сучасним обладнанням. Директором радгоспу з 1960 по 1966 рік працював Георгій Калустович Дадаєв, досвідчений спеціаліст та дбайливий керівник. З 1966 до 1977 рік господарством керував Анатолій Григорович Ткаченко, інвалід війни, енергійна, іноді надмірно напориста та рішуча людина. В той період було побудовано центральну котельню на мазуті, триповерховий гуртожиток, розпочалося будівництво сучасної типової школи, яка мала вмістити більше чотирьохсот учнів. Здобутки господарства перейшли мільйонний рубіж, робітники на кожен зароблений карбованець одержували солідну доплату. Але період перевиконання планів та одержання нагород почав давати збої, багаторічні насадження старіли та виснажувалися, врожаї в господарстві почали знижуватися. В 1977 році А. Г. Ткаченка було звільнено з посади, а директором призначено Миколу Костянтиновича Дьякова, який пропрацював всього два роки, адже врожаї винограду продовжували знижуватися, впала дисципліна в колективі, зменшилися

доходи господарства і заробітна плата робітників, хоча в той період було закінчено спорудження середньої школи та розпочато будівництво сорокаквартирного житлового будинку.

В 1979 році радгосп прийняв колишній агроном Анатолій Іванович Гудей, і економіка господарства поступово пішла вгору. Крім виробництва, багато уваги приділялося соціальним питанням. В селі добудовано та здано в експлуатацію сорокаквартирний житловий будинок, три магазини, їдальня, бібліотека, асфальтувались вулиці села, побудовано спортивний комплекс, виділені земельні ділянки для будівництва нових вулиць: Садової, Сонячної, Ювілейної, Вишневої, Південної, Абрикосової та інших. Великий внесок у розвиток господарства зробили головні інженери Г. А. Чорний і О. С. Коверга, головний економіст Н. П. Прищепова, головний зоотехнік Д. Г. Степанов, головний агроном С. В. Вігурський, інженер-будівельник П. Д. Демиденко, агроном виноградарства Л. Є. Ковальчук, інженер-енергетик В. Д. Кіров, бухгалтери Є. С. Чорна, О. С. Артюх, Г. Д. Ткач, економіст Н. М. Холоденко, секретар керівника радгоспу протягом багатьох років Л. Г. Годулян, завідувачий гаражем А. А. Михальчук, механік автогаража М. М. Коротич, бригадири В. Д. Кучер, Ф. О. Малохатка, К. Ю. Кучер, П. О. Дзись, В. Л. Філіпенко, І. І. Холоденко, трактористи Г. І. Бандуровський, М. М. Кривенко, А. О. Ралєв, П. П. Тростинюк, І. А. Тяганян, М. В. Павлій, І. Г. Кравченко, В. М. Олейнік, В. К. Чубаєв, Л. Л. Коломієць, коваль В. В. Градулян, слюсарі І. А. Богуслаєнко, О. С. Добров, Е. Ф. Суворов, заправник Л. Ф. Дем'янов, лаборант винзаводу К. Л. Бондарчук, обліковець Р. Д. Коломієць, водії О. І. Малохатка, В. С. Прищепов, робітники виноградарської бригади Л. І. Теличко, А. І. Берін, Н. В. Філіпенко, Н. А. Парней, доярки Л. М. Акулова, К. С. Гайдай, В. П. Шевчук, Г. С. Шевчук. Указом Президії Верховної

Директор радгоспу «Хаджибейський» А. І. Гудей серед робітників виноградної бригади (1982 рік)

М. М. Нагорний (в центрі) на районному засіданні керівників колгоспів та радгоспів у 1953 році

Ради СРСР у 1986 році за вагомі досягнення у керівництві господарством А. І. Гудей був нагороджений орденом «Знак Пошани».

Так продовжувалося до 1985 року, до відомої постанови щодо боротьби з пияцтвом, виходить, з виробництвом вина. Директор радгоспу зберіг винзавод і виноградники, проте господарство опинилось в тяжкій економічній ситуації: вироблені виноматеріали, навіть марочні, не реалізовувались. Незважаючи на спад виробництва і важкий фінансовий стан радгоспу, Анатолій Іванович Гудей був рішуче настроєний щодо газифікації села, його підтримували Біляївська районна рада і правління радгоспу. Згідно проектно-кошторисної документації у 1989 році розпочалась газифікація Холодної Балки. Керувати проектом було призначено будівельника за фахом С. Ю. Фотку. Від самого початку до завершення робіт Сергій Юхимович виявляв організаційні здібності головного спеціаліста, завдяки його наполегливості до справи були залучені усі, хто міг вплинути на прискорення газифікації села. Велику допомогу в проведенні робіт надав тодішній голова виконкому Біляївської районної ради Анатолій Петрович Потапов, який був у курсі всіх справ будівництва, а іноді сам керував роботами. Не стояла осторонь і Холоднобалківська сільська рада, яка залучала до фінансування спонсорські кошти. Це було нелегко, тим не менше, дякуючи неймовірним зусиллям, у листопаді 1994 року, була здана в експлуатацію АГРС, в лютому 1996 року в оселях мешканців Холодної Балки запрацювало опалення та плити від природного газу. Нехай це відбулося не так скоро, але люди розуміли, що будівництво відбулось за кошти, зароблені ними спільними зусиллями у радгоспі-заводі.

Подальші дії здійснювались наперекір співробітникам радгоспу, районної ради та Одеського радгоспвінтресту, але ніхто не зважив

на ці протести. Адаремно. Показники підприємства стрімко стали падати, коли підприємство отримало новий статус. Справа в тому, що рішенням Фонду держмайна України від 4 грудня 2000 року було проведено приватизацію майна і замість державного сільськогосподарського підприємства з'явилося відкрите акціонерне товариство «Хаджибейське». Засновник нового господарства Фонд держмайна призначив виконуючим обов'язки голови правління І. М. Чорбаджи. Статутний фонд розділили на 13324000 простих іменних акцій, 25 відсотків яких залишилось у володінні держави в особі Фонду держмайна. Загальними зборами затвердили статут, а державні акти про право власності на земельні паї були видані громадянам у серпні 2005 року. Негаразди у виробничій сфері призвели до руйнації і неефективного функціонування об'єктів соціальної сфери. Постановою господарського суду Одеської області вже у 2006 році ВАТ «Хаджибейське» визнано банкрутом. Після проведення майнового аукціону залишки майна придбало підприємство «Агроконсалт», а ВАТ «Хаджибейське» знято з державного реєстру.

Школа

На честь десятиліття коронування великого князя Олександра Олександровича, яке проходило в 1892 році, Одеська міська дума в 1890 році ухвалила рішення про відкриття в приміських селах десяти чотирикласних народних училищ. За два роки було побудовано «Одеське початкове народне училище №63» в селі Холодна Балка. В школі було чотири класних кімнати площею по 55 квадратних метрів, учительська, флігелі з підвалами і кухнями для вчителів, житло для обслуговуючого персоналу, у дворі школи розташовувались господарські будівлі для утримання коней. При школі була земельна ділянка в двісті десятин для навчання дітей основам агрохімії. Учителі в період літніх канікул по черзі проходили місячні

Переможці соціалістичного змагання радгоспу «Хаджибейський» (фото 1974 року)

Холоднобалківська загальноосвітня школа I–III ступенів

курси садівництва і виноградарства, адже це було основним заняттям населення і власників ближніх дач. Завідував школою Володимир Іванович Лучинський, в тридцятих роках його змінив Георгій Еммануїлович Фокас. В 1932 році школа реорганізована в семирічку і очолив її Борис Сергійович Федоренко, який працював до 1938 року. В 1936 році відбувся перший випуск семикласників. З 1938 по 1945 рік директором школи був Микола Іванович Вигружінський. Восени 1945 року школу прийняв учасник партизанського руху в загоні Бадаєва Віктор Євгенович Філімонов. З 1949 по 1950 рік директором школи був Арсеній Сергійович Семенец, учасник війни. З 1950 по 1952 рік директором був призначений Володимир Єфремович Лисаков, призваний як офіцер запасу до збройних сил літом 1952 року.

Тридцять чотири роки, з 1952 до 1986 рік директором школи працював Семен Сергійович Пржебелецький, незмінний голова ради ветеранів війни і праці сільської ради, учасник бойових дій з самого початку і до кінця Великої Вітчизняної війни, нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, багатьма медалями. У 1960 році школа була реорганізована у восьмирічну і продовжувала удосконалювати свою роботу під керівництвом Семена Сергійовича, в 1966 році він нагороджений медаллю А. С. Макаренка та став Заслуженим вчителем УРСР, в 1970 році отримав медаль «За доблесний труд». Коли закінчилось спорудження нового приміщення за типовим проектом, в 1979 році школа перемістилась туди. Безумовно, колектив педагогів скористався покращеними умовами для учбового процесу. В 1981 році С. С. Пржебелецький удостоєний ордена Трудового Червоного Прапора. Під його керівництвом створено та відкрито 9 травня 1985 року військово-історичний музей в приміщенні школи, він також є автором книги

з історії села. На даний час в Холоднобалківській загальноосвітній школі I–III ступенів тринадцять із двадцяти семи вчителів здобули вищу категорію. Вони працюють багато років і складають основу педагогічного колективу: Надія Іванівна Лаєвська, Ганна Михайлівна Рав, Олена Дмитрівна Авдеєнко, Стефанія Василівна Гресько, Олена Вікторівна Ковальчук, Світлана Іванівна Кожухар, Іван Петрович Рав, Феодосія Федорівна Якобенчук, Тетяна Анатоліївна Романенко, Надія Петрівна Ракицька, Олена Дмитрівна Сухарєва. З 1986 року директором школи працює Тетяна Григорівна Чорна, уродженка Холодної Балки і випускниця школи. З серпня 2011 року колектив школи очолила Катерина Володимирівна Лесько, також випускниця школи і наша землячка. В шістнадцяти класах навчаються 342 учні, є їдальня на вісімдесят місць, майстерні, бібліотека. 25 учнів підвозять до школи із села Алтестове шкільним автобусом.

Окремо треба розповісти про дитячий ясла-садок «Сонечко», гарні і добре обладнані приміщення якого приймають кожного дня в свої обійми малечу, що має змогу займатися та відпочивати у комфорті і затишку, неначе в рідній домівці. Але ще нещодавно були проблеми з водозабезпеченням, каналізацією, опаленням. З 2003 року, після підведення сільською радою газопроводу, побудови газової котельні, проведення капітального ремонту будівлі та приміщень, забезпечення холодною та гарячою водою, вирішення питання з каналізацією, цей дитячий дошкільний заклад став окрасою села. Тут в чотирьох групах діти за допомогою професійних вихователів здійснюють перші кроки у світ знань, розвивають кмітливість та свої, ще приховані таланти. За багаторічну працю заслуговують пошани вихователі: Наталія Миколаївна Курделюк, яка працює з 1976 року, Тетяна Леонідівна Ніколаєва, Лілія Рифівна Мамай, Галина Григорівна Стрельчук. З 2001 року

Чемпіон Біляївського району
2006, 2007, 2008, 2010 років футбольний клуб «Чайка»

Приміщення
Холоднобалківського ясел-садка «Сонечко»

завідує дитячим закладом Віра Григорівна Голубева, яка розпочала тут свою роботу в 1977 році спочатку нянею, потім вихователем. Вона є депутатом Холоднобалківської сільської ради багатьох скликань, повністю віддається своїй нелегкій роботі, за що її поважають дорослі та любить малеча.

В 1883 році Одеською міською думою для мешканців приміських сіл було побудовано лікарню в селі Усатове, серед інших населених пунктів ця лікарня обслуговувала і жителів Холодної Балки. Свій фельдшерський пункт в Холодній Балці відкрито тільки в 1939 році. Першими фельдшерами довгий час працювали Наталя Савеліївна Паперноглу та Дарія Захарівна Лакіза (Сорока). В кінці сорокових років в Холодній Балці була відкрита амбулаторія, в якій пацієнтів обслуговували два лікарі і медсестра. Лікарями довгий час працювали Клара Сидорівна Попова і Олена Григорівна Зубок. Для амбулаторії було пристосовано будівлю старої народної школи. Більше сорока одного року, з березня 1967 до вересня 2008 року, завідувала амбулаторією лікар Раїса Павлівна Белова. Своєю самовідданою працею вона заслужила повагу і шанобливе ставлення до себе всіх мешканців села. Сільська рада постійно переймається проблемами сільської медицини: придбано автомобіль «швидкої допомоги», опалення здійснюється від побудованої котельні на природному газі, у кожному кабінеті холодна та гаряча вода, вирішено проблеми з каналізацією, проведено капітальний ремонт всіх приміщень та кабінетів. Сьогодні це амбулаторія загальної практики сімейної медицини. Приймають пацієнтів лікарі Ольга Сергіївна Вородіна та Олена Анатоліївна Клімова. Колектив цього закладу, під керівництвом завідуючого Михайла Григоровича Іщенка, який працює лікарем-стоматологом з 1981 року, надає весь комплекс медичних послуг населенню сіл Холодна Балка та Алтестове.

Найдовше працюють в амбулаторії медсестра фізкабінету Раїса Василівна Бабій, медресстратор Надія Василівна Москалюк, медсестри Світлана Іванівна Богуславленко, Клавдія Іллівна Бабенко. Вже багато років стоїть на сторожі здоров'я односельців фельдшер ФАП села Алтестове Тетяна Григорівна Куценко.

Не найкращі часи пережила сільська культура після передачі радгоспом «Хаджибейський» приміщень Будинку культури у комунальну власність та закриття клубу в Алтестовому. Сільській раді довелося немало прикласти зусиль і витратити коштів на її відродження і розвиток. А почали з того, що в 2004 році призначили директором Будинку культури Ігоря Петровича Сербіна, людину, закохану в культурно-масову роботу, наділену музичним і організаторським талантом, справжнього патріота села. Сільською радою за декілька років створені всі умови для плідної роботи Будинку культури і клубу в селі Алтестове. Збудована котельня на природному газі, реконструйована система опалення, проведено капітальний ремонт будівлі та приміщень, реконструкція сцени. В короткий час І. П. Сербін зібрав професійний і відповідальний колектив, і тепер в селах мешканці з нетерпінням чекають чергового виступу самодіяльних артистів серед яких: лауреат конкурсу «Ні дня без пісні» тріо «Надія» під керівництвом Марини Володимирівни Фабрикової, лауреат конкурсу афганської пісні та багатьох інших конкурсів Максим Олександрович Троц, естрадний гурток під керівництвом Олександра Костієнка, інструментальна студія та студія сольного співу, керівником яких є сам Ігор Петрович, танцювальний колектив, учасник різних фестивалів під керівництвом Олександри Іванівни Лісовської та інші. Підтримка в належному стані робочих приміщень, поповнення гардеробу артистів, придбання сучасної музичної апаратури, відпрацювання сценаріїв, концертів, тематичних вечорів, постійні репетиції складають

*Завідуючий Холоднобалківською амбулаторією
М. Г. Іщенко, директор Будинку культури І. П. Сербін*

*День Перемоги. Святковий концерт
біля пам'ятника Невідомому солдату*

щоденну роботу Ігоря Петровича та колективу Будинку культури, в тому числі і його дружини, художнього керівника БК Н. В. Сербіної.

Зовсім недавно сільській бібліотеці минуло п'ятдесят років, і вже більше тридцяти чотирьох років тут працює бібліотекар Пелагея Олександрівна Галата, яка обслуговує читачів за допомогою книжкового фонду в 19300 примірників, завжди професійно забезпечує допитливого читача тією літературою, яка йому потрібна. В 2005 році на конкурсній основі на посаду спеціаліста-інструктора зі спорту було зараховано Сергія Володимировича Міщенка, який почав наполегливо відроджувати колишню славу та футбольні традиції Холодної Балки. Результат перевищив всі сподівання. Футбольна команда «Чайка», в якій Сергій грає особисто, стала за п'ять років чотириразовим чемпіоном Біляївського району: 2006, 2007, 2008 та 2010 років.

Здавна на сільських зборах з числа поважних і впливових селян обирались староста, сотники і десятники. Вони наглядали за порядком в селі, вирішували всі місцеві питання. Головний старшина і поліцейський наглядач перебував в селі Гниляково. Після встановлення радянської влади село підпорядковано Гниляківській сільській раді, в селі залишилися виборні десятники. В 1938 році була створена Холоднобалківська сільська рада, першим головою був обраний Степан Іванович Кіщенко. З 1944 до 1945 року головувала в селі Марфа Митрофанівна Тараненко, з 1945 до 1947 року було обрано Григорія Михальченка. До 1949 року головою працював Микола Григорович Стеблиненко, після нього нетривалий час працювало декілька голів, в 1951 році головою сільської ради було обрано Василя Семеновича Куцеконя, який пробув на цій посаді до 1959 року. Саме в цьому році, під час чергової адмінреформи село знову увійшло до складу Гниляківської сільської ради. В 1982 році село Холодна Балка було знову виведено в окрему сільську раду

разом з селом Алтестове. Головою обрано Павла Григоровича Марущака, його змінив Микола Петрович Сухачов, в 1986 році головою сільської ради обрали Володимира Дмитровича Кірова, який до цього одинадцять років працював в радгоспі-заводі «Хаджибейський» на посаді інженера-енергетика. Ставши сільським головою, Володимир Дмитрович проявив, як і в попередні роки, організаторські здібності і вимогливість, водночас завжди є уважним до людей, до проблем села та кожного мешканця Холодної Балки. Його вже восьмий раз обирають сільським головою. З 1993 року працює секретарем сільської ради Поліна Олександрівна Дзись, яка вже в п'ятий раз обирається на цю посаду.

Територія Холоднобалківської сільської ради складає 3440 гектарів, в тому числі 1381 гектар водного фонду, із заходу обмежена автодорогою Київ — Одеса та межує з землями Дачненської сільської ради, з півночі та сходу межує з береговою зоною Хаджибейського лиману, водного об'єкту загальнодержавної власності, на півночі простягнулися землі Нерубайської сільської ради. Центром сільської ради є село Холодна Балка, яке розташоване на березі лиману. Відстань до районного центру нараховує 50 кілометрів, до Одеси — 25, найближча залізнична станція Дачне знаходиться за п'ять кілометрів. Населення станом на 1 січня 2011 року налічує 3024 особи, які мешкають в 1119 приватних господарствах. Село газифіковане, з центральним водопостачанням від восьми артезіанських свердловин з новою мережею водопровідних систем, телефонізоване цифровим зв'язком, з відділенням поштового зв'язку. З 2001 року в селі постійно діє церква Трьох Святителів, працює приватний нотаріус, відкрито відділення Ощадбанку, є приватна аптека. На території села працюють сімнадцять приватних магазинів, магазин потребкооперації, три приватних бари, торгівельно-розважальний комплекс, станція технічного обслуговування

Співробітники Холоднобалківської сільської ради, в центрі сільський голова В. Д. Кіров

Торгово-розважальний комплекс «Хаджибей» в селі Холодна Балка

автомобілів, спортивний комплекс. Сільською радою створено комунальне підприємство «Комфорт», яке надає послуги мешканцям села. Очолює це підприємство Гліб Олександрович Наумов, який останніми роками зміг організувати роботу КП з надання послуг населенню сіл Холодна Балка та Алтестове на високому рівні.

Алтестове

Село Алтестове, яке підпорядковано Холодно-балківській сільраді, отримало назву від прізвища поміщика, що володів цими землями. Міська дума викупила у нього ці землі в XIX столітті, їх заселили переселенці із західних областей України. Алтестове розташоване неподалік від Холодної Балки, у тридцяти кілометрах від Одеси та за 55 кілометрів від районного центру Біляївка. Площа села становить близько п'ятдесяти гектарів, а 88 дворів налічують 184 особи. На території села розташовано сільський клуб, ФАП, магазини, бар. Село повністю забезпечене центральним водопостачанням від артезіанської свердловини. На закінчення згадаємо, як у п'ятдесятих роках XIX століття у місцях, де розташовані Холодна Балка і Алтестове, побував М. І. Пирогов. Геніальний лікар був вражений краєвидами, він високо оцінив ландшафт цієї місцини і порівнював його з кращими місцевостями Швейцарії. Ніхто й не сумнівається, що у Біляївському районі на березі Хаджибейського лиману розташовані прекрасні села, єдині такі у цілому світі!

Санаторій імені Жовтневої революції

На карті 1766 року зазначені Куяльницький і Великий Куяльницький лимани. А на карті 1790 року Великий Куяльницький уже названий Хаджибейським, іменем фортеці Гаджибей, яка колись була на місці парку імені Шевченка в Одесі. З XVI століття на лимані постійно добувалась сіль, і чумаки возили її до Києва, на Поділля, в інші місця України. Відомо, що саме тут «ломали соль для нужд всего войска Запорожского». На жаль, не збереглися точні

дані про те, коли розпочали воду та bagno лиману використовувати у лікувальних цілях. На науковій основі лікувальні можливості лиману стали слугувати людям приблизно з 1867 року, коли на місці сучасного санаторію лікарем Панаєвим була відкрита спочатку приватна лікарня на 16 місць, з 1896 року цілодобово запрацювала земська грязелікарня. Першим її завідувачим був доктор Юркевич, котрий усі споруди підкорив єдиній меті: ефективності лікування. Саме під його керівництвом було побудовано комплекс з великою котельнею, солярієм, величезними басейнами для зберігання лікувальних грязей протягом всього року, купальнями з мармуровими ваннами тощо. В 1904 році завідувачим грязелікарні став доктор І. Б. Серебряник, який завершив будівництво, розширивши його за рахунок земель, придбаних Херсонським земством у 1913 році. І. Б. Серебряник завідував грязелікарнею до 1924 року. На місці лікарні в цьому році відкрили санаторій імені Жовтневої революції. В 1931 році санаторій став дитячим, він приймав в літній період більше п'ятисот дітей. З 1944 по 1945 рік був госпіталь військово-повітряних сил СРСР, з 1950 року лікувались діти з наслідками поліомієліту, дитячого паралічу, ревматизму. Головними лікарями більше двадцяти років працювали: Орлова, Семен Єфремович Гейсман, заслужений лікар України Василь Георгійович Катков.

З 1997 році санаторій став відділенням санаторію «Хаджибей» з тим же напрямком лікування дітей, головним лікарем якого став кандидат медичних наук Валентин Петрович Прус. З 1998 року на території санаторію працює центр медичної, соціально-трудова та професійної реабілітації дітей-інвалідів. Успішна робота дитячого санаторію з 2004 року до теперішнього часу забезпечується під керівництвом головного лікаря, кандидата медичних наук Станіслава Валентиновича Пруса.

На святі Дня села: В. В. Піскун, В. Л. Юрківський, О. В. Степаненко, А. Свидюк, Р. С. Сич, В. Д. Кіров

Повітряні процедури на березі Хаджибейського лиману, санаторій «Хаджибей»

ЯСЬКІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

*Терпко пахне цей вітер дністровського краю,
І п'янить, і бентежить, і кличе в поля!
Краще в світі за нього нічого не знаю!
І лечу, і пустую, неначе маля.*

В. Гетьман

Яськи є центром сільської ради. Розташоване за 14 кілометрів від районного центру Біляївка, за 40 кілометрів від найближчої залізничної станції Вигода, за 62 кілометри від обласного центру. Село розкинулося у мальовничій рівнинній місцевості, вздовж лівого берега річки Турунчук (рукав Дністра), поблизу озер та плавнів. Населення 4349 чоловік. Засноване наприкінці XVIII століття. Перша згадка про нього датована 1780 роком. В числі перших переселенців були запорізькі козаки, втікачі з південно-західної України, а також вихідці з Молдавії. За компактністю заселення Яськи ділиться на кути. Молдовани разом з українцями, що тікали від ярма польських панів, так звані Польщани, утворили перший кут. У 1793 році тут налічувалося 117 дворів. Другий кут утворили «турбаївці», більшість яких після придушення селянського повстання в Турбаях на Полтавщині під конвоєм відправлено в південноукраїнські степи. Частина в 1794 році оселилась в Яськах, побудувавши тут 40 хат. Нарешті третій кут заснували на початку XIX століття селяни, що втекли сюди з аракеєвських військових поселень Херсонської губернії, ті, що оселились тут раніше, називали їх «прихожанами». В той час вони побудували тут невелику дерев'яну церкву. Вигідне географічне положення, наявність незайнятих земель сприяли швидкому зростанню кількості населення. Якщо в 1820 році в селі було 180 дворів і 1016 жителів, то в 1840 році число дворів збільшилось майже вдвічі. В наступні роки кількість населення зроста і налічувала в 1896 році 5184 чоловіка.

Населення розподілялось за родом занять. У 1883 році 3214 чоловік займалися хліборобством, 74 засвоїли ремесла, 14 заробляли рибальством. Коли селяни зрозуміли, що овочева нива родить краще, якщо її добре поливати, з'явилась перша зрошувальна машина, яка була зроблена з дерева. Над водою ставили широке колесо з металевими ковшами. Від колеса йшов дерев'яний вал, який прикріплювався до вертушки, коні крутили його, і вода з наповнених ковшів бігла в корито, а потім виливалась на городи. Таке штучне зрошення було важким і вимагало значних затрат. На допомогу яськівчанам прийшли міські механізми. У село привезли дві парові машини, які були встановлені біля річки на Польщанах і Турбаях. Родючі землі Придністров'я щедро

віддачували трудолюбивим рукам, а яськівчани трудитися уміли. Земельні наділи щороку давали високі врожаї зерна, городини, з'явилися виноградники, садки. Зерно і кормові зернові культури навчилися переробляти на місці. З'явилися перші вітряні млини. У 1885 році німецькі колоністи побудували томатну фабрику. Місцевим селянам, як і всім, хто привозив сюди свою продукцію, за здані овочі платили грішми. Хазяями консервної фабрики були німець Ф. Ф. Лаубер та єврей Філь.

Населення зростало, і землі вже не вистачало. Якщо за період з 1858 року протягом двох десятиліть на кожного чоловіка припадало чотири з половиною десятини землі, то за переділом 1881 року наділи скоротилися на одну третину. Податкова система, через яку селяни були пов'язані круговою порукою, сприяла класовому розшаруванню на селі. Наприкінці XIX століття в Яськах виділялась заможна верхівка, а кожний четвертий селянин не мав надільної землі. Відбулось також розшарування населення за родом занять. У 1883 році, за даними перепису того часу, хліборобством займалось 3214 місцевих жителів. 74 чоловіки основним засобом існування обрали ремесла, підприємництво, промисли. Яськівчани навчилися шити взуття із шкіри великої рогатої худоби, свиней. У взутті, пошитому зі свинячої шкіри, взимку ходили в плавні, косили і вантажили очерет. Серед яськівчан з'явилися будівельники. Дах будинку покривали очеретом, а це вимагало

Яськівська Свято-Георгієвська церква, зруйнована у 1935 році

майстерності, особливо, коли треба було гарно, під щітку, в'язати верхівку даху. Серед польщан було більше рибалок. Вони самі виготовляли риболовні снасті, лозяні кобоші, плели із комишу кіті, різні сітки, вентері, майстерно лотками тягали довгі неводи в озерах. Рибу продавали на базарах. Серед молдован улюбленим заняттям було вирощування коноплі. Вони знали секрети, як вчасно скосяти коноплі, як їх вимочити, як добути волокно і зробити нитку. Для цього існував спеціальний верстат, який називався бителка і на якому вибивали волокно. Потім на дерев'яних прядках та веретенах з куделями на палях виробляли нитки. На ткацьких верстатах ткали мануфактурні доріжки, мішки, ковдри. Сільські жінки мали свої секрети, особливо у молдавських сім'ях, перетворення овечої вовни у м'яку нитку. Цигани на прізвище Буданови мали свою кузню. Казали, кращої підкови ніхто не робив. Окрім цього, вони виготовляли сапи, лопати, рогаці, ножі, викувували й інші необхідні у побуті предмети. Мали власні кузні і турбаївці: Павло Якович Кириченко та його брат Никифор, Павло Ястремський, Михайло Кудря. Турбаївці були умілими хліборобами, у них добре родив хліб, кукурудза. Хліб косили серпами. Косами в'язали в снопи, зносили в копиці, потім кіньми перевозили зі степу додому. У кожній садибі восени з'являлась скирта. У дворі робили гарман, кіньми обмолочували пшеницю, застосовували котки з твердого каміння, використовували вила з дерев'яними ребрами. На кошти турбаївських переселенців була збудована невеличка дерев'яна Свято-Георгієвська церква, неподалік від неї розташовувався місцевий цвинтар. У селі була волосна управа, на посаду її голови було обрано сільського старосту Петра Георгійовича Чернявського, всі важливі державні питання вирішувалися на сході села.

В березні 1918 року Яськи зайняли австро-німецькі війська. Партизани, що залишилися

в селі, перейшли на нелегальне становище. Підпільну боротьбу очолили П. В. Мартиненко, В. С. Татарчук, А. І. Тарасенко, велику допомогу підпільникам надавали більшовики Одеси. Організатором більшовицького підпілля у Яськах був Ольшанський (Громобой). Боротьба проти окупантів особливо загострилась у серпні 1918 року, після створення підпільного ревкому. У ніч з 17 на 18 листопада в селі Маяки спалахнуло повстання проти окупантів. Яськівський партизанський загін надав допомогу не тільки повстанцям з Маяків, а й маяківські повстанці допомогли яськівчанам підняти боротьбу проти окупаційних порядків. У грудні 1918 року під час англо-французької інтервенції на допомогу партизанам Придністров'я прибув більшовик Тенгіз Женті. За короткий термін до партизанського загону влились близько п'ятисот чоловік, значна частина була з Ясьок. Загін мав прийти на допомогу повстанцям Одеси та, оскільки умов для повстання на той час не було, загін розформували. Частина партизанів розійшлася по домівках, з решти утворився новий загін, який вирушив на Тирасполь. У тому поході брав участь житель села Яськи Г. В. Тарасенко. Пізніше він був командиром кавалерійського ескадрону в кавалерійській бригаді Г. І. Котовського. Після визволення села від інтервенції у лютому 1920 року багато яськівчан пішли служити в армію, чимало з них продовжили боротьбу у складі кавалерійської бригади Котовського. Героєм Громадянської війни є яськівчанин Іван Григорович Кириченко, який став офіцером, був нагороджений двома орденами Червоного Прапора, за роки Громадянської війни пройшов від молодшого командира до командира першого ескадрону. У 1935 році при розгромі банди Антонова в Тамбовській області був нагороджений орденом Леніна.

Радянську владу у Придністров'ї встановлено 20 вересня 1920 року. Перебираючи архівні документи того часу, маємо підтвердження, що, починаючи з 7 лютого 1920 року, працює Яськівська волосна рада. До влади стають нові люди, переважно жителі Ясьок. Голова сільради Петро Мойсейович Барба разом зі своїми невтормними помічниками Т. Ю. Парамоновою, Г. С. Олефір, Е. П. Вишневським та іншими не без підказки уповноважених з району збирались незабаром звітувати про створення нових колгоспів. Було вирішено створити їх на хазяйських подвір'ях, ферми і бригади — на садибах місцевих заможних селян, яких в разі незгоди, засуджувати, висилати з села разом з сім'ями. Так розпочинався тридцятий рік.

У 1931 році колгоспи «Червоний партизан» та «Червоний турбай» об'єдналися в один колгосп імені 14-річчя Жовтня. Вже у 1933 році на полях трьох яськівських колгоспів імені 14-річчя Жовтня,

Керівництво артлі «Червоний партизан», яку було створено на початку 30-х років XX століття

«Шлях до соціалізму» та імені Фрунзе працювало в середньому 25 тракторів і п'ять комбайнів Червоноповстанської МТС. Колгоспники стали збирати непогані врожаї. У 1933 році зібрано по 15 центнерів зернових, по 250 центнерів з гектара картоплі, городини. Розвивалось садівництво та виноградарство. В цей час виходить постанова Ради селянських депутатів Яськівської волості про колективізацію всіх садів та виноградників у плавнях та колударських земель. Сади у заплавах Дністра і Турунчука були дійсно гарними, їх посадили у 1915 та 1916 роках. Життя в селі потроху нормалізувалось, ставало заможнішим. Заходи нової влади, які спочатку лякали, давали свої плоди. Так, у колгоспі 14-річчя Жовтня ланка картопляра Ф. М. Козерюка збрала з одного гектара по 250 центнерів картоплі, ланкового за високий урожай нагородили орденом «Знак Пошани». Колгосп імені 14-річчя Жовтня став одним з перших в районі мільонером. У колгоспі «Шлях до соціалізму» добре працювали тваринники. Свинар О. Г. Сухий, наприклад, щороку став одержувати по 22–25 поросят від кожної свиноматки. У 1939 році яськівські хлібороби, овочівники, тваринники були учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки у Москві: свинар О. Г. Сухий, картопляр Ф. М. Козерюк, бригадир овочівників колгоспу «Шлях до соціалізму» Г. М. Бігунов, овочівник колгоспу імені Фрунзе К. І. Мойса та інші. В одній з хат обладнали пекарню, звідки хліб доставляли прямо в магазини. В сільському млині міг змолоти зерно кожен бажаючий. Тут же, при млині, впорядкували олійню. На той час в селі було п'ять державних магазинів, тільки в одному з них продавали горілку. У центрі села кожної суботи проводились базари. На ринку для дітей обладнали карусель. Працював сільський будинок культури. У 1934 році працювали початкова та семирічна школи, створено інтернат, де перебувало 40 сиріт.

Мирну працю у 1941 році обірвала війна. Сотні чоловіків пішли на фронт. З робітників колгоспів «Шлях до соціалізму», імені Фрунзе, імені 14-річчя Жовтня, яким керували відповідно Н. Я. Кириченко, Й. Я. Шевченко, В. П. Войнаруха та двох сільрад Молдавської, де головою був С. І. Мазураш, та Української, яку очолював Павло Лещенко, сформувались загони народного ополчення у кількості ста п'ятдесяти чоловік. Частини 25-ї Чапаєвської дивізії зайняли оборонний рубіж в північній частині села. Регулярні частини, які вели бої у Молдавії, почали відходити через село до Біляївки. У село вступили румунські та німецькі війська. Яськівські комсомольці, 15 чоловік народного опору, відійшли до Біляївки. Там вони влились в 25 Чапаєвську дивізію, обороняли Одесу. Колишній голова Молдавської сільської ради Семен Мазураш став

командиром. Голова сільської ради Павло Лещенко не встиг утекти з Ясьок. Його арештували, зв'язали руки колючим дротом, вивели за село і там розстріляли. Румуни жорстоко розправлялися з комсомольцями, активістами. Було наказано: «Якщо буде в селі вбито румунського чи німецького солдата, то всіх жителів повішають на стовпах». Кожну суботу активістів збирали до комендатури на перевірку, ловили дівчат, молодих жінок і гвалтували. Працювала примарія, головою якої був Ф. Думбров, він виконував накази коменданта румунських військ. В румунську поліцію вступили вісім чоловік, на руках вони носили пов'язки. Після визволення села в квітні 1944 року всіх поліцаїв і примаря Філіпа Думброва судили військовим трибуналом, всі вони понесли справедливе покарання.

Вчителі Яськівської восьмирічної школи І. О. Кириченко, А. Н. Молокоєдова, І. Г. Макаренко, завідуючий Яськівським клубом П. П. Шойко створили підпільну організацію. Підпільники збирали зброю, слухали повідомлення Радіоінформбюро і передавали односельчанам, зв'язалися з підпільниками Біляївки, Троїцького, Градениць, Маяків. Виріс справжній партизанський загін. Та підпільників виказав зрадник. Почались масові арешти в усіх названих селах. В Яськах були заарештовані завідувач клубом Петро Прокопович Шойко, вчитель німецької мови Іван Онуфрійович Кириченко, вчителька російської мови Антоніна Никифоровна Молокоєдова, секретар примарії Василь Григорович Богорош, який готував для підпільників різні документи і мав зброю, комсомолець Микола Миколайович Холявко. Найбільш жорстоко знущались над Іваном Кириченком. В кімнатах, де відбувався допит, всі стіни були в крові. Його били, потім відливали водою. Румунський кат розігрів залізну сковороду і поставив Івана Онуфрійовича на неї босими ногами. Підшви шкварчали, текла гаряча кров,

Мітинг, присвячений 65-річчю Великої Перемоги: виступ ветерана війни М. Паненка

він плакав, але не видавав товаришів. Безсилого, його кинули в підвал, де були друзі героя. Про ці арешти дізнався Іван Григорович Макаренко. Він вночі попрощався з дружиною і маленьким сином та втік до Одеси. Румуни шукали його, але не знайшли, вони арештували його дружину Ніну Макаренко, а хлопчика взяла доглядати сусідка. Жінку били, питали, де сховався чоловік, та вона відповідала, що не знає нічого. Потім її, разом із заарештованими підпільниками, відправили до Одеси. Там Ніну Макаренко водили по вулицях, на ший висіла дощечка з написом «партизанка». Окупанти помістили в газеті «Молва» оголошення: «Хто допоможе знайти Івана Григоровича Макаренка, отримає 50 тисяч лей». Одна одеситка знала про його місце знаходження і видала. Коли румунські солдати оточили двір, він почав тікати на другу вулицю через прохідний двір, однак потрапив у засаду. Після того, як його схопили, звільнили з тюрми дружину.

Стратили придністровських партизан на єврейському кладовищі в Одесі. Після пострілів хтось упав відразу, декількох поранили, ще живих, кинули у яму. Як були розстріляні партизани Придністров'я, бачили люди, які працювали на даху і розповіли подробиці. Після визволення Одеси останки підпільників поховали на Другому кладовищі. Голову Ясківської і Молдавської сільської ради Семена Іларіоновича Мазураша, який керував військами при обороні Одеси, схопили і вивезли до Тирасполя, де знаходилась вища румунська влада так званої Трансністрії, там його і Михайла Йосиповича Турятка розстріляли.

Настав 1944 рік. Кіннотники двічі Героя Радянського Союзу І. О. Плієва та з'єднань Восьмої Сталінградської армії генерала В. І. Чуйкова здійснювали свій великий визвольний марш і вже були на території Біляївського району біля Кам'янки (тоді Мангейм) та хутора Кагарлик. Наведемо один епізод того періоду, гідний кінофільму «Балада про солдата», і який в Яськах

знають усі: «Серце кіннотника Олександра Холявка не знало спокою: адже зовсім поруч рідне село. А там його чекають батьки, дружина, синок. Три роки не бачив їх. Пішов Олександр до свого командира, попросив дозволу відвідати родину, своє рідне село Яськи. Не міг відмовити відважному розвідникові командир, хоч знав, що ризикує життям солдата, дав дозвіл на один день, але сказав: «Не забувай, що ти розвідник. Роздивись і розпитай, які війська відступають, яка техніка в селі, у нас є відомості, що дорога і переправа на молдавський бік суворо охороняється. Бережи себе». Наче на крилах, ніс Олександра додому швидконогий кінь. Нову гімнастюрку одягнув, пайок прихопив. Ніхто не зупинив кіннотника, а стежки ці знав з дитинства. Ось уже знайома сільська толока і Турбаї. Стояла темна ніч, але сусіди помітили, що до воріт Холявків під'їхав кіннотник, коня прив'язав умілою рукою, тихенько постукав у двері: «Мамо, тату, Марусю, це я, Сашко». Батько перший пізнав голос сина, відчинив двері. Дружина не вірила своєму щастю: сльози і радість, міцні обійми і поцілунки. Заради цього хвилюючого моменту ризикував розвідник власним життям, примчавши на бойовому коні до рідної гомівки. Мати першою обтерла сльози радості і гордості, що такого сина має. Стала порати на стіл. А Сашко спитав: «Де мій синок?» А мале хлоп'я було тут, захвалося за бабуню, не зводячи очей з незнайомого військового, адже син народився, коли батько був на фронті. Сусіди Василь Гнезділов, Козерюки, Мойсеєнки та інші досить швидко впізнали у нічному гостеві солдата. Знайшли привіг і завітали до Холявків. Ловили кожне слово, розпитували про справи у селі, про велике скупчення військових: німців, румун, їхньої техніки. Олександр один з перших приніс звістку, що наближаються наші військові частини, і село незабаром буде звільнено від німців і румун. У солдата було надто мало часу гостювати, лише один день випав матері, щоб надивитися на сина. Він пірнув у ніч так само несподівано, як примчав, пообіцявши домашнім, що неодмінно повернеться. Але не так сталося, як обіцялося. Хоробрий розвідник Олександр Андрійович Холявка загинув в боях за Варшаву».

Це сталося пізніше, а поки Сашко брав участь у наступі Третього Українського фронту по звільненню Придністров'я. Один зі шляхів відступу ворожої армії перетинав Яськи. Через село проходила важлива стратегічна дорога, яка вела на переправу до молдавського берега через Великий міст, після війни його назвуть Чорним мостом. У селі скупчилася величезна сила німецьких та румунських військових угруповань. Командування армії, що програвала війну, робило все можливе, аби переправити за кордон техніку і живу силу. Спеціальні частини прикривали відступ, зводили поспіхом переправи через

Зустріч однополчан біля бойового прапора учасників боїв за Яськи

Дністер і Турунчук. Місцеві жителі пригадують: недобиті румунські та німецькі солдати та офіцери тікали разом з награбованим добром. Обози з трофеями намагались переправити через річку. Один такий обоз під'їхав до берега і застряг у болоті. Повозки і автомобілі, завантажені одягом і взуттям, продуктами, різною зброєю, були кинуті напризволяще. Наше командування вирішило взяти населений пункт кільцем. Фашисти ще чекали в окопах, коли згори, з боку Кагарлика, підійдуть наші солдати, а вони вже були біля мосту. Його було підірвано. Коло замкнулось. Румуни та німці стріляли з кулеметів та гармат. Снаряди падали на село. Командування фронтом звеліло всім жителям негайно переміститись на 30 кілометрів від фронту. Мешканці Ясьок евакуювались в села Вигода, Щербанка, Василівка та інші населені пункти.

13 квітня в село увійшли війська Червоної Армії. Чимало пораниених і вбитих залишилися на полі бою. В серпні після розгрому великого німецького Яссо-Кишинівського угруповання і визволення Молдавії всі жителі повернулись до села. Однак Велика Вітчизняна війна тривала, і продовжувалась мобілізація. В Яськах було оголошено, що усі чоловіки з 23 до 25 років, мають стати до лав Радянської армії. З села пішло на війну 1510 чоловік. Загибло 450 осіб, без вісті зникло 195, повернулось додому 950. Могили яськівчан після Великої Вітчизняної розкидані по всьому світу: в Росії, Угорщині, Польщі, Німеччині, Молдові, Фінляндії, Австрії, Литві, Югославії. Під Сталінградом хоробро бились і поховані яськівчани Іван Іванович Тарасенко, Іван Іванович Федоренко, Василь Тимофійович Шевченко, Іван Якович Шведов. В боях за Засловські висоти загинули брати Петро та Олександр Харченки. Можна називати сотні імен, достойних честі і слави, але перелік цей нескінченний. Визволителі, що загинули на підступах до села, поховані на Свято-Олександрівському кладовищі, їх імена викарбувані на плиті. А над братською могилою застигла кам'яна фігура радянського воїна. Він схилив голову у глибокій скорботі, але рука міцно тримає автомат, який наче щойно відсалютував. Нагороди за героїчні вчинки під час бойових дій отримали сотні яськівчан, а Іллі Івановичу Ткаченку присвоєно звання Героя Радянського Союзу за здобуття міста Кенігсберг.

Але повернімося у квітень 1944 року, коли від фашистів було визволено Придністров'я. В кожному колгоспі треба було починати все з початку. Відновила свою роботу сільська рада, головою якої став Бурлаченко. Колгосп імені Фрунзе очолив Раєвський, колгоспом імені 14-ліття Жовтня керував С. С. Шевченко, «Шлях до соціалізму» очолила Кашкіна. Були також обрані керівники бригад. Тяжко було. Чоловіки в основному ще билися на фронті, вся робота

лягла на плечі жінок і підлітків. У першу післявоєнну весну колгоспи почали працювати без єдиного трактора. Достиглий хліб збирали косарками і вручну, косами, молотили хліб на гарманах спочатку кіньми, котками, а потім молотарками. Вивозили зібраний урожай автомашинами, подарованими військовою частиною. Держава надавала колгоспам велику допомогу у відбудові їх господарств. У 1946 році збирати не довелось. Все згоріло від посухи. Люди кинулись у різні краї, аби врятувати дітей від голодної смерті. По дорозі десятками гинули від голоду та холоду.

В травні 1947 року пішли дощі, все зазеленіло, стало легше. Влітку гарно вродив хліб, овочі. В магазинах по картках почали видавати хліб, люди повеселішали. Після війни колгоспом імені Фрунзе став керувати Федір Маркович Мойса, головою колгоспу імені 14-ліття Жовтня став Федір Васильович Закопирін, а «Шлях до соціалізму» очолив Василь Філіппович Осіпов. Створення рибколгоспу доручили Олексію Григоровичу Кириченку. Трактористи сіли на придбані в МТС трактори, лікарі стали лікувати, вчителі почали навчати. В селі відкрилось дві школи: неповна чотирирічна і семирічна. Вже навесні 1947 року на колгоспних ланах працювало п'ять тракторів, а через два роки в Яськах основні роботи по сівбі, догляду за посівами та на збиранні врожаю вели 13 тракторів і три комбайни. В селі створювались спеціалізовані будівельні бригади для відбудови споруд. В колгоспах вже було по дві пари коней, по три пари волів і по автомашині. В колгоспі імені Фрунзе керівники мали трофейний трактор «Ланс», який працював на оранці. В господарствах будувались ферми для корів, туди члени колгоспів добровільно здавали телят та поросят. Відновилась робота млина, який справно працював і переробляв зерно на борошно. Запрацювали пошта, магазини, налагодився хороший зв'язок із Біляївкою, будувались нові житлові будинки.

Ланкові 5-го відділення радгоспу:
«Дружба народів» К. І. Мойса, К. І. Іскареску

Ветерани Великої Вітчизняної війни включились в мирну працю. Іван Кузьмич Харченко пішов вчитися на тракториста та комбайнера, Леонід Іванович Нирян став шофером, Михайло Іванович Кутафін пішов працювати в овочівницьку бригаду. Петро Павлович Іванов та Іван Афанасійович Мартиненко стали працювати в рільницькій, Петро Петрович Довженко очолив тваринницьку ферму, Петро Семенович Кириченко став комірником колгоспу, Михайло Іванович Паненко став до роботи в садово-виноградарській бригаді, Олександр Семенович Яблочний став вчителем музики, Володимир Данилович Клименко став рибакком риболовецької артілі, Василь Григорович Татарчук продовжував служити в Радянській Армії командиром артдивізіону, мав звання капітана. Фронтовики включились у відбудову зруйнованих війною виробничих приміщень, а також лікарні села, Будинку культури, шляхових мостів, зруйнованих хат, допомагали вдовам у заготовці дров. На прохання правління колгоспу літом сідали на косарки, збираючи хліб. Техніки на жнивах було дуже мало. На кожний колгосп з МТС давали один комбайн і два трактори. Тяжко було збирати вирощений хліб, а ще потрібно було в плавнях косити сіно для тваринництва. Фронтовики працювали і за тих, хто не повернувся додому, а поліг в бою. У степу вирощували пшеницю, кукурудзу, ячмінь, овес. В колгоспах імені 14-річчя Жовтня, імені Фрунзе були створені бригади овочівників, садівників, виноградарів, рільників, на свинофермі та вівцефермі. Ефективною була робота у тепличному господарстві, вирощували добру парникову розсаду Федір Буравчук, Василь Кириченко, Прокіп Тарасенко. У колгоспах були створені тваринницькі бригади, від яких залежало зміцнення економіки в колгоспах. Наприклад, в колгоспі імені 14-річчя Жовтня доярки Євдокія Клименко, Ганна Козерюк, Євдокія Тарасенко, Любов Дорошенко, Катерина Сп'ян, Євдокія Кириченко мали в своїй групі по 20–25 корів

і надоювали по 15 кілограмів молока. В колгоспі імені Фрунзе доярки Марія Хіпова, Надія Степаненко, Ганна Корніцова, Наталія Стенгач, Євдокія Пукас, Любов Кириленко теж мали хороші надої; в колгоспі «Шлях до соціалізму» передовими доярками були Олександра Козерюк, Надія Степаненко, Надія Цибуля, Тамара та Надія Маренченко, Катерина Тарасенко. Тоді у всіх колгоспах доїли корів вручну. Це була дуже тяжка робота, але почесна. Доярок за перевиконання завдання нагороджували грошовими преміями і цінними подарунками. Все молоко здавали державі, а колгоспникам платили грішми. Завдяки прибуткам в кожному колгоспі впровадили бджільництво, кузню, теслярню, побудували дитячий садок. Допомагали школам в усіх потребах: опаленні, ремонті шкільного господарства. В селі діяли дві сільські ради: Молдавська і Українська. В успіхах колгоспів була відчутна керівна роль партійної організації, правлінь колгоспів та сільської ради.

На плантаціях, за лиманом, садоводи посадили на двадцяти гектарах сортові яблуні: Семиренко, золотий пармен, паперовий ранет, антонівку. На городніх землях спорудили насосну станцію, яка давала багато води. В колгоспі імені Фрунзе запрацювала гарна бджільницька пасіка, якою керував І. Мойса. Головою колгоспу відразу після війни був І. Я. Федоренко, а потім став Ф. М. Мойса. До правління колгоспу входили: Д. Ф. Довженко, Г. С. Карауш, І. Я. Федоренко, М. І. Левенець, С. Заносій, Ю. Ройченко. Галузь тваринництва очолював Іван Паненко, заступниками з рільництва були І. Федоренко, Ю. Ройченко, овочівницькою бригадою керував М. Левенець, садівництвом опікувався Д. А. Очеретяний, С. Жовтневий був бригадиром кормодобувної бригади, Сава Заносій керував тракторною бригадою, комірником був Ігнат Федоренко, зоотехніком працював М. М. Шишкін, парниководом був Ф. Н. Буравчик, ветеринаром ферми був О. С. Кириченко. Уряд УРСР вирішив ввести в державі нове садівництво і за розпорядженням Біляївського райземвідділу та райвиконкому довели до плану кожному колгоспу вирощування цитрусових культур. Після навчання і практичних занять взялися за цю роботу. В колгоспі імені Фрунзе на садибі, яка пустувала, вирили шість траншей і почали садити саджанці лимона і апельсина. Висадили 250 дерев. На осінь і зиму вкрили парниковими рамками, зверху соломю. Лимон сорту «Меер» був дуже хороший. На другому році лимони зацвіли білими квітами. На кожному деревці було 20–30 лимонів. Апельсини сорту «Вашингтон-Навель» на другий рік зацвіли рясно, плодів було 10–15 штук. На третій рік також врожай був добрий. Тож, цитрусові культури прижились дуже гарно, оскільки вони не витримують морозів, їх добре утепляли. З першого урожаю від колгоспу імені

Співробітники Одеського обласного рибкомбінату, база якого розташована в селі Яськи

Фрунзе 20 кілограмів було відправлено у Москву на сільгоспвиставку. В червні 1953 року пішли великі дощі, земля розмочилася, в траншеях стояла вода, дерева руйнувались і гинули. Після невдалого експерименту, який закінчився загибеллю рослин, правління зупинило розвиток та вирощування цитрусових. Важливою залишилась проблема освоєння придністровських плавнів, вирішення якої продовжувалось. Поступово тут почали вирощувати картоплю, рис, бавовну, джут.

До 1956 року колгоспи Ясьок досягли певного розвитку, але давно назрівало питання про об'єднання. Три колгоспи вирішили об'єднатися, до них приєднався рибколгосп імені Леніна. Збори проводились на тваринницькій фермі колгоспу «Шлях до соціалізму». Урочисто грав оркестр, зібралось багато яськівчан. Колгоспники виступали на зборах за об'єднання, також вирішили дати нове ім'я об'єднаному колгоспу. Із числа старожилів села виступив І. М. Барба, він запропонував: оскільки в селі багато представників різних національностей, надати господарству назву «Дружба народів». Так і сталося. Керівник районного комітету Компартії України А. К. Сусло запропонував головою обрати П. К. Приямпольського, а його заступником призначити головного агронома П. А. Філіппова, до правління колгоспу обрали: Л. П. Осіпова, Г. С. Карауша, Т. І. Поліщук, Ю. М. Салова, Г. Ю. Кириченко, В. П. Осіпова. Також було обрано ревізійну комісію, головою, якої став Н. Я. Кириченко, членами: М. І. Паненко, І. Ф. Берекет, П. Горковенко, І. Черниченко. Було також розподілено основні обов'язки. Поливальниками рису стали: І. П. Берестечко, М. Г. Третяк, В. Ф. Мацегон, С. Земляний, М. Мазураш, Д. Бутченко. Для догляду за рисом призначили колгоспників: Е. І. Паненко, Д. Паненко, О. П. Станова, М. Карожей. На другий день відбулося перше засідання правління колгоспу «Дружба народів». Вів його новообраний голова Петро Калинович Приямпольський. Обговорювали питання про зміцнення економічної бази колгоспу «Дружба народів». Було затверджено рішення про розвиток тваринництва та будівництво птахоферми, де згодом почали вирощувати гусей, качок і курей. Треба було розширити площу під рис, який теж давав великий прибуток. Було обговорено питання про розвиток овочівництва, садівництва, виноградарства. Під керівництвом П. К. Приямпольського, якого було нагороджено орденом Леніна, в колгоспі за два роки домоглися відгодювання до ста тисяч гусей, качок та курей. В березні 1957 року було створено елітне насіннево-рисове господарство, яким керував агроном Антон Никодимович Поліщук, а його дружина Тамара Іванівна була агрономом. Бригадиром працював Іван Іванович Гончаренко, обліковцем була Любов Іванівна Станська.

В бригаді по вирощуванню рису добре працювали рисоводи: ланковий Панас Пукас, мотористи Пилип Тарасенко, Пилип Горковенко, Микола Тритяк, Микита Горковенко, Іван Шевченко. В кінці п'ятдесятих років життя в колгоспі набагато покращилось. Люди їхали на роботу з веселим настроєм. Іван Мацегон грав на гармошці і співав, з ним співали і всі дівчата. Ввечері, коли з роботи їхали, теж співали. У вихідний день всі дівчата і хлопці йшли до клубу повеселитися, потанцювати під духовий оркестр. Яськівський духовий оркестр грав кожен неділю, керівником колективу був М. І. Паненко. В 1960 році відкрились дитячі садки, в них було до дев'яноста дітей. Оплата праці була високою. На полях в ці роки зросли щедрі врожаї хліба. Навчилися ячмінь і горох косити комбайнами у валки. Найкращими комбайнерами були І. Марченко, І. Кириченко, Л. Гудей, О. Цибуля. Ці комбайнери працювали щодня від раннього ранку до темного вечора. Від них залежало своєчасне збирання хліба. Хлібне зерно своєчасно здавали державі, а також завозили в комори на склади колгоспу. На зерновому гармані кипіла робота зерноочисників. Наприклад, на току, де працював М. С. Тарасенко, механіком був Д. П. Кириченко, в період жнив працювали два навантажувача. Виноградарство також розвивалось в той період. В теплій кімнаті в ящиках знаходився прищеплений виноград. Ранньою весною його висаджували в розсадник. Добре працювали на цій роботі: Іван Нириян, Дмитро Пожар, Іван Цибуля, Яків Барба, Ігнат Барба, Марія Зезик, Клавдія Іскареску, Варвара Берікет, Олександра Очеретяна, Варвара Нириян. Вони за день прищеплювали до двохсот куців. Виноградники розташували в степу і за лиманом, а сади посадили в плавнях.

Зазнавши ще одну реорганізацію, господарство отримує статус радгоспу, а директором призначено П. А. Філіппова, освічену людину, члена КПРС з 1943 року. Невдовзі господарство

Голова радгоспу «Дружба народів» до 1975 року
П. А. Філіппов та керуюча 7-м відділенням Т. І. Поліщук

стає рентабельним, а за 10 років більш ніж удвічі збільшується валове виробництво продукції, щороку підвищується продуктивність, збудовано гараж на 12 боксів, ремонтна майстерня, весняні теплиці на площі більше гектара та під плівкою на семи гектарах. Було також змонтовано електрообігрівачі для вирощування розсади, склад отрутохімікатів на 70 тонн, картоплесховище на 200 тонн, холодильник на 200 тонн, споруджено 8 корівників кожен на 200 голів і розпочате будівництво тваринницького комплексу на 1800 голів. Найбільше прибутку давали овочі, які вирощувались на площі 700 гектарів заплавних земель. На кінець семиріччя сума доходів радгоспу перевищувала 150 тисяч карбованців. У радгоспі зросли чудові майстри овочевої справи. У плавнях збирали по 250–300 центнерів овочів з гектара. У 1966 році бригадиру Г. С. Караушу присвоєно звання Героя Соціалістичної праці. Значних успіхів добились бригади П. І. Пахомова, І. І. Берестенка, К. І. Мойси, В. Ф. Мойси, Л. Г. Капустіної. Радгосп успішно виконав взяті зобов'язання і був нагороджений Почесною грамотою, отримав Перехідний прапор. У 1966 році випустив першу продукцію консервний завод. В наступному році він виробив два з половиною мільйони умовних банок овочевих консервів, томатного та яблучного соків. Директором заводу на той час працював чудовий спеціаліст Олександр Іванович Олефір. Згодом дирекція радгоспу вирішила збудувати ще теплиці і створити ще одну тепличну бригаду за лиманом, понад річкою Турунчук. За два роки виросло тепличне господарство на площі у два гектари. В іншій бригаді, яку очолювала Галина Іванівна Когутенко, всі теплиці покривались поліетиленовою плівкою. В кожному блоці вирощували ранні огірки. Коли овочі дозрівали, то тепличниці збирали кожного дня майже 8 тонн огірків, автомашини відразу відвозили їх до Одеси, куди регулярно постачалось 5–6 тонн помідорів,

*Фото на згадку: І. Біленко,
М. Паненко, Бойко, М. Куліковський, І. Риженко*

капусти, баклажанів та іншої городини. Звичайно, в сільському магазині перелічену продукцію мали змогу придбати і мешканці села Яськи.

У 1973 році було зібрано багатий урожай зернових, в середньому по 41 центнеру з гектара, а П. А. Філіппова за трудові заслуги нагородили орденом Леніна, двома орденами Трудової Слави, знаками переможця у соціалістичному змаганні 1973 та 1974 років. Прокоп Ананійович був депутатом Біляївської районної і Ясківської сільської рад, членом бюро Біляївського райкому Компартії України, пропагандистом економічних знань. Він був наставником молоді, 80 відсотків випускників залишалось працювати в радгоспі. Велику увагу директор радгоспу приділяв школі і оздоровленню учнів у таборах праці та відпочинку, в яких щоліта оздоровлювалось близько тисячі чоловік. Великі прибутки дозволяли на належному рівні підтримувати соціальну сферу. Окрім виробничих приміщень, радгосп будував соціальні об'єкти, зокрема гуртожиток на 250 місць, цілодобовий дитячий садок, середню школу на 640 місць, табір праці та відпочинку за типовим проектом на 150 місць тощо.

Директором радгоспу «Дружба народів» П. А. Філіппов працював до 1975 року, після нього керівництво господарства змінювалось досить часто, приблизно кожні 3–4 роки. Спочатку радгосп очолив В. З. Вітенчук, який до того був головним агрономом господарства, потім: І. М. Риженко, М. В. Педько, В. П. Горобець, з 1984 року директором став В. І. Хмельницький. Секретарем партійної організації радгоспу у вісімдесяти роки працював Володимир Якович Добровольський. Всі вони цінували людей праці і відзначали ударний труд, успіхи робітників усіх галузей радгоспного виробництва. Зокрема водіїв, які довгі роки працювали в радгоспі, досить часто на їх машинах майоріли прапорці переможців: І. П. Жалоба, І. І. Цапко, Є. І. Клименко, Л. І. Нирян, І. Ф. Горковенко, І. Ф. Буряк, М. І. Барба, Ф. Г. Васильцов, І. І. Ткаченко, Л. І. Мазураш, В. І. Головченко, А. Я. Дяченко, К. А. Буряк. Неодноразово було відзначено роботу тракториста В. І. Чернявського, а також працівників сокового заводу, виробнича потужність якого у 1975–1992 роках досягла ста тонн за добу. Технологи сокового заводу: Григорій Павлович Дрок, Раїса Сергіївна Павлюк, лаборанти: Надія Салова, Катерина Нестеренко, Лідія Остропілова, слюсарі: Іван Чорномаз, Григорій Шумейко, Іван Мартиненко, електрозварювальники: Іван Кириченко, Іван Співан, стерилізатори: Любов Долганенко, Надія Корніцова, Юлія Циганенко, кочегари котельні: Микола Тарасенко, Василь Співан, Володимир Шайко, Євген Будченко, Олександр Чайковський, Василь Кириченко, Євген Харченко, працівники цеху: Лідія Татарчук, Надія Грищенко, Надія

Осіпова, Олена Ткаченко, Євдокія Паярел, Галина Кириченко, Марія Тритяк, Варвара Маренченко, Любов Карауш, майстри заводу: Олександра Петрівна Петухова, Лідія Василівна Чернявська, Олександр Васильович Тарасенко. В жовтні 1962 року після чотирьох років завідування сільмагом Яськівського радгоспобкоопу на посаду касира радгоспу «Дружба народів» прийшла Г. В. Кваснікова. Потім працювала бухгалтером, заступником головного бухгалтера, а з вересня 1982 року стала беззмінним головним бухгалтером господарства, не дивлячись, що підприємство пережило декілька реорганізацій. У 2005 році Галину Василівну нагороджено орденом «Знак Пошани», в районі її вважають асом своєї справи, багато хто радиться з нею при складних ситуаціях.

Майже кожен з нас, перш ніж піти до школи, відвідував дошкільний навчальний заклад. Якщо пройдете по вулиці Севастопольській, яка знаходиться на «прихожанах», то побачите серед буяння квітів і дерев велику світлу споруду Яськівського дошкільного навчального закладу ясел-садочку «Калинка», який був побудований в 1984 році за кошти радгоспу «Дружба народів». Першою завідувачкою була педагог Надія Степанівна Какуша, яка зуміла за короткий час обладнати всі приміщення необхідними меблями, інвентарем, іграшками. З 1989 року заклад очолювали Любов Василівна Мазур, Олена Петрівна Ахтулова. Коли завідувачкою з січня 1993 року стає Лідія Андріївна Вітенчук, розпочинається докорінне оновлення дитячого садка. Повністю замінена водопровідна система, реконструйовані опалювальна система, каналізація, побудована котельня, змінена підлога в трьох групових кімнатах, двох приймальнях, змінено на нові 26 вікон і дві вхідні двері, пробито артезіанську свердловину, оновлено м'який інвентар, кухонний інвентар, в двох групах придбані меблі для іграшок, телевізор, музичний

центр, електроплиту, багато іншого. Комусь наведений перелік може здатися дріб'язковим. Мовляв, це обов'язкові умови для утримання та виховання дітей. Звісно, що обов'язкові, але певний час, особливо після того, як радгосп «Дружба народів» припинив своє існування, цього не було. Саме тому для жителів Ясьок капітальний ремонт комунікацій та приміщень дитячого закладу зовсім не дріб'язок, а наче символ того, що життя знову налагоджується.

Село Яськи має дві чудові школи: одна знаходиться в центрі села, інша функціонує на «прихожанах». Школа №1 має добре обладнані кабінети, мультимедійний і комп'ютерний класи, зручну актову залу і спортзал, велику простору їдальню. Заглянемо у минуле. З освітою на селі в останній чверті XIX століття було погано. В селі мешкало 3350 жителів, грамоту знали тільки 97 чоловіків та 8 жінок. В 1862 році була перша спроба відкрити учбовий заклад, в тому році в церковно-приходській школі навчалось три учні, через чотири роки за парти сіло 35 учнів. У 1873 році відкрилось двокласне земське училище, у 1896 році в селі працювали дві земські школи, де навчалось 135 учнів. Не вистачало вчителів. У 1903 році в трьох навчальних закладах працювало п'ять вчителів, потрібно було хоча б одинадцять. Відомо, що більша частина сільських дітей не вчилася. В жовтні 1917 року в країні постало питання про навчання не тільки дітей, а також дорослих. Поновили роботу три народні школи. Для дітей-сиріт і безпритульних організували дитячий майданчик на 30 місць. Тяжке тоді було навчання при каганці. Уже працювали дві школи: початкова на «турбях» і семирічна на «прихожанах». Почала працювати в 1938 році Драганова школа, названа на честь першого директора Євдокима Тарасовича Драгана. В тридцять років XX століття семирічка стає середньою школою. Очолює її Семен Афонич Берман. Перший випуск середньої

Директор школи М. П. Никифорчук з дружиною Т. Г. Никифорчук, вчителем історії

Директори школи №2 різних років: І. Г. Бондаренко і В. І. Волошина

школи був у 1940 році. Його випускниками були Н. М. Клименко, Є. Андрєєва, Л. Д. Філіппова, П. І. Олефір, Н. І. Бігунова та інші, які потім все своє життя присвятили школі. В 1941 році навчання було перервано, але, не втрачаючи віри в перемогу, радянський народ боровся за свою землю, в тому числі були і учні Яськівської школи: А. Н. Молокоєдова, І. О. Кириченко, І. Г. Макаренко, П. П. Шойко. Коли у квітні 1944 року прийшло довгоочікуване визволення села від німецько-фашистських окупантів, роботу шкіл було відновлено. Середню школу очолив П. Я. Хорт. Змінювалось село після війни, змінювалася і школа. Вже в кінці п'ятдесятих років школу очолив Я. А. Савченко, потім директором призначили М. М. Іванова.

На початку шістдесятих років середня школа переїздить на «турбаї» і очолює її вчитель російської мови та літератури М. П. Никифорчук, людина надзвичайно скромна і віддана своїй праці. З 1969 по 1988 рік школою керує Г. А. Чуракова. Саме їй вдалося домогтися будівництва нової школи і створити в школі молодіжний та творчий колектив з колишніх її випускників. Наприклад, Марія Іванівна Янчева, яка у 1960 році закінчила Яськівську школу із срібною медаллю, у 1965 році повернулася до рідного села і викладала у своїй школі українську мову та літературу. Вона також працювала організатором з виховної роботи, заступником директора, бібліотекарем, але основною завжди була робота вчителя. Підтвердженням тому є нагороди: Грамота Міністерства освіти УРСР та Українського Республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ, у 1981 році одержала звання «Відмінник Народної освіти», у 1987 році удостоєна звання «Отличник просвещения СССР», у 1988 році нагороджена медаллю Макаренка, їй присвоєно звання «Старший вчитель» та «Вчитель-методист». Серед чисельних нагород найдорожчою Марія

Іванівна вважає «Подяку» за перемогу в номінації «Кращий вчитель», одержану під час святкування Дня села, та листи і листівки, які надсилають колишні учні.

Із 1988 по 1995 рік педагогічний колектив Яськівської ЗОШ I–III ступеня очолювала Л. П. Ніколаєва, з 1995 по 2003 рік продовжувала зберігати шкільні традиції Є. І. Клименко. Вона дбала про те, щоб дали добрі сходи зерна доброти і людяності, посіяні нею для кожного з її вихованців. Зараз школу очолює С. О. Бузаджи. Директорами Яськівської ЗОШ I–II ступеня були М. М. Іванов, І. М. Чураков, І. Г. Бондаренко, які немало зробили для виховання юних мешканців Ясьок. 52 роки життя, з них 36 на посаді директора присвятила школі В. І. Волошина. Талановитий педагог, мудрий та принциповий керівник, Віра Іванівна жила проблемами школи, віддавала вихованцям своє душевне тепло. Нині школою керує Олена Антонівна Маренченко.

В зелені дерев центрального парку розташована лікарня, яка була відкрита в селі в тридцятих роках минулого століття у приміщенні, де тоді розташовувався притулок для людей похилого віку. То були нелегкі часи для Придністров'я, адже тут лютувала малярія, що вимагало від медичних працівників великих зусиль при нестачі медикаментів. З малярією вели боротьбу: Ірина Звягіна, Парасковія Горобець, Марія Тарасенко, Поліна Олефір, Віра Клименко, Надія Тарасенко, Марія Шахворостова. Після Жовтневої революції тут працювали лікар Ксенія Ісаковна Дітковська та фельдшер Пантелій Андрійович Горковенко. В ті роки в лікарні було два шприци та один термометр. У 1945 році персонал поповнився: Парасковія Борзова, Парасковія Пожар, Марія Гончаренко, лікар Галина Дмитрівна Чухрай, гінеколог Борис Альбінович Янушевський. Лікарями-неврологами працювали Микола Петрик та Володимир Воловий. Протягом довгих років працювала старша медсестра В. А. Яхнюк.

Директор «Драганової школи» Є. Т. Драган,
головний лікар В. П. Куценос (80-ті роки XX століття)

Лікарі місцевої лікарні: терапевт Р. А. Спьян,
стоматолог Е. Н. Попова (фото 80-х років)

Потім у лікарні з'являється 25 ліжок та пологовий будинок. Пізніше в ясківській лікарні було розміщене неврологічне відділення. В ті роки пацієнтів обслуговували лікарі: К. І. Дітківська, Б. А. Янушевський, Г. Д. Чухрай, стоматолог М. Ф. Якушевська, фельдшер П. А. Горковенко, акушерка П. П. Пожар, а вже пізніше, у вісімдесятих роках ХХ століття, працювали лікарі Л. С. Стиркул, В. І. Воловий, Р. А. Сп'ян, О. М. Попова, В. П. Куценок, який після роботи в Яськах дільничним лікарем обіймав посаду заступника головного лікаря Біляївської центральної лікарні.

Окремо треба сказати про аптеку, яка працює при лікарні. Колишня хата, яку подарувала бабця Хотина, існує і зараз. З 1939 року в Яськах була маленька аптека. Вона працювала до 1947 року. Згодом за ініціативи Любові Семенівни Довганенко, ветерана війни, та за сприяння радгоспу «Дружба народів» за п'ять років в селі побудували стаціонарну аптеку. Коли Любов Семенівна вийшла на пенсію, цю посаду доручили Павлу Павловичу Романенку та його дружині, Ніні Григорівні. Вони в будь-яку годину доби допомагали людям. Ясківчани дуже вдячні за їх турботу і розуміння.

З січня 2005 року Ясківська дільнична лікарня реорганізована в Ясківську амбулаторію загальної практики сімейної медицини, керує нею з 1994 року лікар О. А. Постовик. У грудні 2008 року амбулаторія пройшла акредитацію і на сьогоднішній день має вищу категорію. Приміщення амбулаторії реконструйоване і відповідає усім санітарним нормам. Амбулаторія забезпечена новим устаткуванням. Функціонує денний стаціонар, де мешканці отримують медичну допомогу, обстеження і кваліфіковане лікування. Функціонують кабінети сімейних лікарів, стоматологічний кабінет, кабінет акушерки, фізіотерапевтичний кабінет, лабораторія. Лікарі та середній медперсонал атестовані. На

сьогоднішній день працюють лікарі Р. А. Сп'ян, Г. І. Левенець, лікар-стоматолог П. В. Савченко. Сумлінно працюють середній та молодший медперсонал, водії М. Д. Горобець, О. В. Олефір, завідуючий господарством О. І. Гратій.

Будинок культури був збудований в кінці ХІХ століття. До війни Будинком культури завідував П. П. Шойко, а після війни по черзі О. П. Кириченко, Козунітій, Н. І. Барба, М. І. Паненко, О. І. Татарчук. Тут працювали драматичний, хоровий та танцювальний гуртки, оркестр народних інструментів, музична школа. На сьогоднішній день Будинком культури завідує Н. О. Кан, працюють різні гуртки, проводяться різноманітні заходи. Приблизно у 1919 році в селі з'явилась перша бібліотека, першим бібліотекарем була Н. І. Журавльова. Її наступниками стали Л. Клійкевич та Н. Буранова, з 1936 по 1973 рік бібліотеку очолювала М. В. Кириченко. Нині бібліотекою завідує Л. Д. Олефір. У сімдесятих роках ХХ століття почала працювати ще одна бібліотека, де першим бібліотекарем була В. В. Якульська, її наступницями були М. І. Кічапіна та О. Новак, яка працює до сьогодні. У 1966 році село поповнилось новою культурною установою: краєзнавчим музеєм. Тут зібрані матеріали, що висвітлюють минуле села, розповідають про подвиги його жителів у роки Громадянської та Великої Вітчизняної воєн, про новаторів праці, про перспективи зростання господарства та культури села. Засновниками музею є М. І. Паненко та М. В. Кириченко. Про них необхідно сказати окремо. Обидва засновники музею не просто були закохані в своє село, вони протягом майже п'ятдесяти років збирали матеріали про події в рідному селі, втім, як і про історію всього Придністров'я. Нарис про Яськи, який ви щойно прочитали, написаний в основному по матеріалах, зібраних М. І. Паненком та М. В. Кириченком для Ясківського краєзнавчого музею, завдяки яким збережуться в пам'яті сотні імен.

Ясківський
історико-краєзнавчий музей

Голова Асоціації місцевих рад району А. А. Грешенко
вітає з Днем міліції О. М. Косянчука та І. В. Бігунова

Яськівську сільську раду було створено у 1920 році. До війни її центр знаходився у селі Троїцьке, після завершення Великої Вітчизняної війни рада починає працювати в Яськах. Спочатку її приміщення знаходилось в декількох пристосованих будівлях, тепер будівля сільської ради знаходиться у спеціально побудованій для цього споруді, в центрі села. Головами сільської ради в різні часи були: А. Волошин, Г. П. Михайленко, А. Ю. Салножей, П. І. Коцарко, В. М. Войтенко, Л. С. Золоторук. Сільська рада завжди свою діяльність здійснювала на принципах поєднання місцевих та державних інтересів, стояла біля витоків всіх економічних і соціальних перетворень в селі. Вже у шістдесятих роках село було радіофіковане, з'явилося перше електричне світло, а центральна вулиця імені Леніна була повністю освітлена. Нині Яськівську сільську раду очолює Анатолій Анатолійович Гритенко, завдяки клопотанням якого село газифікували, прокладено новий водогін, здійснено зовнішнє освітлення центральної частини села. Під його керівництвом працює трудолюбивий колектив у складі: секретаря Н. О. Квачук, головного бухгалтера М. В. Дерус, бухгалтера Л. О. Маренченко, соціального працівника Г. О. Круглянка, землевпорядника Л. О. Поплавської, діловода В. М. Руденко. Після багатьох років професійної діяльності на заслуженому відпочинку В. О. Кириченко.

На території Яськівської сільської ради знаходиться база Одеського облрибкомбінату, який з 1976 року очолював досвідчений рибовод Іван Мефодійович Мельник. Коли він приступив до роботи, в комбінаті налічувалось 90 співробітників, за чотири роки обсяг виробництва збільшився в 7 разів, комбінату були передані більше чотирьохсот гектарів Біляївського та Барабойського водоймищ, а кількість працюючих зросла до ста тридцяти осіб. За підсумками десятої п'ятирічки підприємство

посіло одне з перших місць серед рибкомбінатів України, а з дванадцяти медалей, вручених на ВДНГ працівникам галузі рибориства, шість отримали рибалки Одеського рибкомбінату. В 1990 році І. М. Мельник вийшов на заслужений відпочинок, директором став І. П. Турятка, який пройшов на рибкомбінаті шлях від робітника до директора. Стежкою батька пішов і його син Олександр, який теж працював на комбінаті. Поряд з І. М. Турятком працював з 1993 року головним бухгалтером П. Дмитрук, він очолив комбінат в 1997 році. За цей час показники роботи підприємства стали ще більш вагомими. Окрім того, що дві третини всієї риби, що постачає район, видобувається саме робітниками рибкомбінату, тут проводиться велика племінна робота. Результатом її стали 12 порід риб, серед яких найбільш цінні осетрові та коропові. За високі досягнення Петру Павловичу Дмитруку присуджено звання «Заслужений працівник сільського господарства».

На території Яськівської сільради працює ТОВ Агрофірма «Дружба народів», яку створено на базі радгоспу. Займається технічно-зерновими культурами, зокрема вирощуються: пшениця, ячмінь, рапс, соняшник, горох. Керує відповідальним і дружнім колективом І. І. Марінов. Окрім агрофірми «Дружба народів», Яськівській сільській раді підпорядковані і успішно працюють приватні підприємства і об'єкти соціальної сфери. В селі розвинена торгівельна мережа, яка складається з чотирнадцяти приватних магазинів та Яськівського споживчого товариства. В селі побудовано дві приватні АЗС, які задовольняють потреби населення в паливно-мастильних матеріалах, розміщена олійня. Також є товариства мисливців та рибалок, філія рибгоспу «Дністровець», кафе-бар «Тайфун» та бар «Адмірал». З кожним роком село набувало сучасного вигляду. Нині Яськи потопають в зелені дерев та в цвітінні квітів.

В День села: І. І. Марінов, О. В. Степаненко, М. А. Зінченко, В. І. Курганський, А. А. Гритенко, М. П. Бухтіяров, М. М. Йова

Церква, освячена на честь святого Олександра Невського

РОКЪ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

СТРУКТУРНА ПЕРЕБУДОВА ЕКОНОМІКИ

Все в цьому світі залежить від праці.

Л. Пастер

У 1991 році Україну проголошено незалежною суверенною державою. Ми хотіли отримати волю, і ми її отримали. Здавалось, що із здобуттям незалежності автоматично відкрились реальні перспективи радикальних змін у системі виробничих відносин та створення народно-господарського комплексу ринкового типу, тим більше, що запорукою розвитку була наявність потенціалу в усіх галузях, зокрема, у сільському господарстві. Однак ще раз справдилось відоме прокляття давніх китайців: своїм ворогам вони бажали... жити в епоху перемін. Дійсно, всі ми на власному досвіді переконались, наскільки важко, а іноді неможливо, передбачити наслідки перехідного періоду за повної відсутності перспективної програми, та й ставлення до нової соціально-економічної формації, навіть до нової держави, що виникла зненацька, було вкрай полярним: від політичної ейфорії в центрі до повної розгубленості на місцях. Ще П. А. Столипін, характеризуючи механізм аграрних реформ, говорив: *«Вперёд — на малом тормозе...»* Саме поступовий, продуманий перехід мав би бути основою реформування, а вийшло швидке суцільне «розтягування», яке зрештою і призвело до занепаду виробничих комплексів.

Для Біляївського району головною стала проблема збуту. Виробництво продукції спочатку тривало за інерцією, однак керівники господарств у попередні роки заздалегідь знали адресу постачання виробленої на ланах і фермах продукції, оскільки її обсяги планувались, виходячи із потреб. Тепер, коли система планової економіки була порушена, а натомість поки що не вигадали нічого іншого, господарники потрапили у небезпечну ситуацію. Яскравий приклад того, як гинули цілі комплекси, ми бачимо на долі одного із господарств Біляївського району, що процвітало при плановій економіці, — «Кагарлицька птахофабрика», яка займала друге місце в СРСР за середньодобовим приростом після Малодубської птахофабрики Московської області. Головними замовниками продукції підприємства були управління «М'ясомолторг», Всесоюзний, Республіканський, обласний фонди, Одеський птахокомбінат, Одеський м'ясокомбінат. Побіжна продукція направлялась на виготовлення м'ясо-кісткового борошна, а пух на Котовську пір'яну фабрику. Після розвалу Радянського Союзу обірвались налагоджені раніше зв'язки, почався пошук нових форм господарювання: у 1996 році створюється КСП «Кагарлицьке», у 1998 році

на його базі з'являється ОАО «Кагарлицький», але, залишившись без гарантованих замовників, до 2000 року підприємство стає збитковим і проголошується банкрутом. Така ж доля спіткала винрадгосп «Хаджибейський», показники виробництва продукції якого почали стрімко падати. Після декількох реформувань статутний фонд розділили на мільйони простих іменних акцій, як писав С. С. Пржебелецький, автор книги про історію Холодної Балки: *«...по живому були розрізані плантації на куски виноградників, а сформований роками праці виробничо-інфраструктурний організм порушено... Ефективності гогі було чекати»*. Згодом постановою господарського суду Одеської області ВАТ «Хаджибейське» визнано банкрутом і знято з державного реєстру. Ми навели тільки два приклади із цілої низки руйнувань, які відбулись на Біляївщині починаючи з 1991 року.

Щоби уявити ступінь занепаду народного господарства, треба поглянути на дані, які наводить Одеське обласне управління статистики в розрізі районів області. Збірник, зокрема, вміщує інформацію про стан галузі сільського господарства у 1990 році, коли підприємства працювали на повну потужність, із порівнянням показників 1995 року, коли почався пік найбільшого занепаду, а далі наводяться обсяги та динаміка з 2000 по 2003 рік, коли почалось поступове відновлення виробництва. За рівнем рентабельності 11 районів області з 1995 по 2000 рік спрацювали в мінус, в тому числі і Біляївський район. Якщо в 1990 році рентабельність виробництва становила в районі близько тридцяти відсотків, то, починаючи з 1995 року, вона протягом декількох років дорівнювала цифрам зі знаком мінус.

На фоні різкого зниження обсягів виробництва стає зрозумілим, що криза галузі була би ще більшою, а втрати вагомішими, якби не основа селянства — ветерани, які, отримуючи за тяжкий труд мізерну зарплатню, виводили на поля трактори і комбайни, вирощували худобу і доїли корів. Доярка Валентина Іванівна Савчинська 32 роки віддала роботу на молоко-товарній фермі радгоспу «Дружба» і продовжувала у середині дев'яностих в літній період щодоби надювати від кожної корови не менше п'ятнадцяти кілограмів молока. Лідером серед тваринниць господарства «Южний» залишались відомі у районі Олена Іванівна Шпак та Валентина Григорівна Осипенко. Завжди була на висоті ветеран молоко-товарної

ферми колгоспу «Жовтень» Тамара Тарасівна Чабаненко, яка допомогла набути професійних навичок багатьом молодим дояркам. Заслужено користувались славою кращих серед тваринниць телятниць семгоспу «Дачна»: О. А. Ланова, Г. М. Мартинюк, Є. М. Матвєєва, Г. Я. Біла. У числі перших в районі був комбайнер агрофірми «Батьківщина» Микола Володимирович Демченко. Не знав спочину тракторист радгоспу «Вигодянський» Микола Іванович Голіков, якому в жовтні 1994 року першому в районі присвоєно високе звання «Заслужений працівник сільськогосподарства України». Всі трудівники працювали ударно до перебудови, продовжували досягати високих результатів і в нові часи. Так і Валентина Тимофіївна Довженко, яка з 1959 року працювала в радгоспі «Батьківщина», з 1961 року очолила бригаду овочівників. Під її керівництвом бригада дев'яту п'ятирічку закінчила за три роки і неодноразово нагороджувалась знаком «Переможець соціалістичної праці». Валентина Тимофіївна особисто удостоєна орденів Леніна, Трудового Червоного Прапора, багатьох медалей, обиралась двічі депутатом Одеської обласної ради народних депутатів, депутатом Верховної Ради України трьох скликань. Не розгубилась трудівниця і на зламі тисячоліть та на зламі двох економічних формацій. З 2000 року була керівником виробничого відділку, під її керівництвом в 2001 році на площі 100 гектарів зібрано соняшника по 22 центнери з гектара. Це тоді, коли середня врожайність цієї культури по Біляївському району становила 12,5 центнери, а по області в середньому зібрано по 11,7 центнери. На таких, як вона, кажуть люди, і земля тримається. В середині дев'яностих в районі досить широко була розповсюджена і така форма господарювання, як сімейний підряд, результатом якого у більшості випадків були високі показники. Прикладом може слугувати родина Кенджаєвих, яка, орендуючи землю на полях агрофірми «Промінь», виростила небувалий урожай цибулі. Бахтіяр і Таїсія Кенджаєви у 1993 році разом з усією родиною зобов'язались на сорока гектарах виростити по 160 центнерів ріпчастої з гектара, а взяли по 400. Це була найвища в районі врожайність. У наступному, 1994 році, родина хазяйнувала на площі вчетверо більшій, до неї приєднались не тільки рідні, а й друзі та сусіди.

Результати праці окремих трудівників та родин, безумовно, заслуговують на повагу, але це не вирішувало основних засад аграрної та соціальної політики на селі. На жаль, на державному рівні в той період розгляд проблем обмежувався, в основному, вивченням перебудови виробничих відносин. Протягом 1991–1996 років вийшло близько двадцяти законодавчих та нормативних актів, що регулювали лише земельні відносини, не торкаючись питань підвищення обсягів та якості

продукції. Докорінні зміни у праві власності на землю відбувались і в Біляївському районі. Тривали розпаювання, приватизація, розвиток фермерства. Не вдаючись у подробиці процесу, зауважимо, що до 2006 року розпаювання земель по району було остаточно завершено. Сертифікати отримали 15462 громадянина, всі сертифікати було замінено на державні акти, а кожен власник земельного паю отримав в середньому близько п'яти гектарів землі. На щастя, це не призвело до катастрофічного подрібнення земельних масивів району, а власники земельних ділянок в багатьох селах об'єднували свої паї для спільного господарювання. Так, розпорядженням Біляївської районної державної адміністрації від 20 грудня 1995 року затверджено розпаювання земель серед членів колективного сільськогосподарського підприємства «Василівське». Всього вийшло 734 одиниці земельних паїв, середній розмір яких складав 4,2 умовних гектари. Договір на оренду земельних ділянок уклали з тим же господарством 719 власників земельних паїв. У 1996 році проведено розпаювання серед робітників радгоспу «Червоний маяк», внаслідок якого 505 працівників отримали земельні паї в розмірі трохи більшим за 5 гектарів. Після декількох реорганізацій колишній радгосп став товариством з обмеженою відповідальністю, виробничо-комерційною агрофірмою «Маяки», яке працює дотепер. Ще один приклад: при розпаюванні колишнього КСП «Чорноморський» в селі Дачне 382 особи отримали земельні частки в розмірі 6,29 умовних кадастрових гектарів на площі 2368,3 гектари. З усіма власниками земельних паїв СТОВ Агрофірма «Чорноморська» відразу уклала договори оренди.

Готовність працювати колективно виявляли також селяни інших сіл району. Після виходу в листопаді 1994 року Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» на базі радгоспів та інших державних підприємств створювались трудові колективи, члени яких продовжували господарювати разом. Те, що колективні господарства на півдні України, зокрема в Біляївському районі, збереглися краще, ніж на заході країни, В. К. Симоненко, який десятки років займається проблемами регіональної економіки, пояснює досить просто. В монографії «Українское Причорноморье: потенциальные возможности и перспективы развития», яка вийшла у 1996 році, він писав, що певною мірою об'єднанню зусиль сприяли традиційність, рівнинність території, наявність великих земельних площ, які ефективніше використовувати суцільним земельним масивом. Важливим чинником є також присутність зрощуваних земель. Це обумовило також і те,

що більше колективних господарств збереглося та існує в рослинницькій галузі. Після 2001 року разом із ростом виробництва продукції тенденція до об'єднання продовжувалась. Якщо у 1995 році в Біляївському районі налічувалось більше трьохсот фермерських господарств, то до 2003 року їх стало на сотню менше. Аналогічна ситуація складалась і з кооперативами, товариствами тощо. При цьому питання землекористування, родючості землі та раціональної спеціалізації аграрного сектора знову виходили на порядок денний.

Аналізуючи стан економіки, маємо констатувати занепад і соціальної сфери. Раніше весь тягар утримання освітніх установ та закладів культури брали на себе колгоспи та радгоспи. Коли з їх рахунків припинились надходження на будівництво та утримання соціальних об'єктів, закривались дитсадки, руйнувались без поточного ремонту приміщення шкіл та будинків культури, занепадали дороги... Органам виконавчої влади та місцевого самоврядування району потрібно було віднайти способи утримання соціальної сфери в нових умовах, а без відродження економіки та надходжень до бюджету це, безумовно, було неможливо. Поступово при звичаючись до нових виробничих відносин, відшукуючи ефективні форми господарювання, підприємства Біляївського району нарощували темпи та обсяги виробництва. Достатньо підкреслити, що серед двадцяти шести районів області питома вага продукції, що вирощувалась на Біляївщині, ставала все більш відчутною. Наприклад, у 2003 році за чисельністю поголів'я ВРХ район посідав шосте місце в області, за виробництвом молока обіймав четверте, а у валовому зборі овочів та їх врожайністю Біляївському району не було рівних. В доповіді голови Одеської обласної державної адміністрації С. Р. Гриневецького, присвяченій Дню працівників сільського господарства, за результатами 2004 року відзначено хліборобів Біляївського району, які

досягли рекордного врожаю зернових, адже врожайність становила майже сорок три центнери з гектара. Серед передових район названо і в доповіді на честь 15-річчя Незалежності України, оскільки в 2006 році в районі було зібрано більше ста тисяч тонн хліба. В царині соціального життя переломним можна вважати 2003 рік. У звіті Біляївської районної ради голова ради О. Ф. Семенов підкреслював: *«За 2003 рік бюджет району виконано на 106,7 відсотки. Це дозволило вирішити ряд гострих проблемних питань, як по сферах життя, так і в розрізі місцевих рад. Великий обсяг робіт виконано по Граденицькій, Маяківській, Мирненській, Великогальницькій, Кам'янській, Василівській, Секретарівській, Дачненській, Березанській сільським, Біляївській міській та Хлібогарській селищній радам. В тридцяти школах району здійснено капітальний ремонт на суму понад 2300 тисяч гривень. Проведено також вагомий обсяг робіт по медичним закладам: будівництво шатрового даху, реконструкція котельної, ремонт відділень ЦРЛ, газифіковано Великогальницьку та Дачненську гігієнічні лікарні. На капітальне будівництво та газифікацію вкладення нараховують понад 830 тисяч гривень. Газифіковані Біляївська ДЮШС, Біляївська ЗОШ №1 та Великогальницька ЗОШ №1. Продовжуються роботи по газифікації Нерубайського НВК та Ясківської ЗОШ».*

Газифікація і якісне водопостачання протягом багатьох років були пріоритетними для районної влади. Але, мабуть, таких темпів газифікації населених пунктів, як в останнє десятиліття, район ще не знав. Читаємо в «Південній зорі» за 21 грудня 2000 року: *«Днями жителі селища НАТІ стали свідками історичної для селища події, було заварено останній стик другої черги газопроводу Холодна Балка — НАТІ».* Такі повідомлення з'являлись все частіше. За роки незалежності природний газ прийшов в усі населені пункти Августівської сільської

Зліва-направо: Б. М. Слюсаренко, директор СМП «Шевченко», В. І. Сергєєва, О. Ф. Семенов (2010)

Блакитне паливо прийшло у Вигогу. Вогонь запалює голова ОДА Е. Л. Матвійчук (2012)

ради, останньої суботи 2003 року газ прийшов в Майори, газифіковані села Мирне, Великий Дальник, Дачне, Жовтнева революція, Усатове, Нерубайське, Велика Балка, Маяки, Кам'янка, Секретарівка та багато інших. Станом на 2012 рік газифіковано майже всі соціальні об'єкти району. До районного центру блакитне паливо прийшло у 1992 році, і цей рік можна вважати переломним у справі газифікації району. А з чого починався цей шлях, найпереконливіше може розповісти Б. М. Слюсаренко, нинішній керівник Біляївської дільниці ВАТ «Одесагаз», адже саме він стояв у витоків спорудження трубопроводу для природного газу в Біляївку та район. Борис Миколайович згадує: *«На місці нинішнього газового господарства був пустир. Попередній керівник В. Г. Дугко встиг підготувати місце під будівництво. Тож, база газового господарства зводилася на пустирі з нуля. Один з тогочасних керівників району сказав, жартуючи: «Пустити у Біляївку газ, подарую Волгу свою!»* Настільки нереальною здавалася поставлена задача. У 1992 році до Біляївки все ж таки прийшов газ, завдяки колективу підприємства, в якому особливо треба відзначити: В. С. Подмазко, Н. В. Вербенко, В. А. Подмазко, Н. Никитюк, С. Ю. Хриптієвського, І. І. Радул, С. Н. Чорного, А. А. Махновського, В. П. Авраменко, О. А. Довженко, Т. А. Чорного, А. Г. Баюл, О. П. Чорну. Зараз Біляївська дільниця ВАТ «Одесагаз» є однією з найкращих в Одеській області, а її керівник, Борис Миколайович Слюсаренко був неодноразово відзначений нагородами органів державної влади, НАК «Нафтогаз України».

Пріоритетними напрямками в роботі районної влади та місцевих рад були і залишаються покращення водопостачання. Останнім часом значно поліпшено водозабезпечення сіл Березанської, Вигодянської, Секретарівської, Яськівської, Граденицької, Троїцької, Маяківської, Мирненської, Майорівської, Холоднобалківської

сільських рад. Завершено будівництво підвідного водогону «Кірова — Зелена», що поліпшило водопостачання сіл Нерубайське та Усатове. У 2012 році завершено капітальний ремонт підвідного водогону довжиною 2,7 кілометри до Маринівки, КП «Дачненський сількомунгосп» протягом того ж року виконав роботи по будівництву п'яти з половиною кілометрів вуличних водопровідних мереж по селу Дачне. Завершено роботи по реконструкції системи водовідведення господарсько-побутових стоків в місті Біляївка. Останнім часом проведено певний обсяг робіт і по теплопостачанню. Водночас із проведенням заходів з покращення побутових умов селян вживались заходи по збільшенню обсягів житлового будівництва, забезпечення його доступності. Саме з цією метою в районі реалізується обласна програма «Власний дім», якою передбачено і надається державний пільговий кредит, особливо молодим спеціалістам. Приміром, у 2012 році 10 сімей отримали кредит на будівництво індивідуальних сільських будинків та покращення їх інфраструктури на загальну суму майже 430 тисяч гривень.

Разом з труднощами перехідного періоду в економіці та намаганнями утримати на плаву соціальні об'єкти тривало створення та удосконалювання органів державної влади на місцях, зокрема, в Біляївському районі, в діяльності яких, між іншим, містилась водночас і допомога відродженню економіки. У 1990 році створюється державна податкова служба. Спочатку колектив податкової служби у Біляївському районі складався з двадцяти чоловік. Однак із зростанням підприємницької діяльності поступово більшав і колектив податківців. У 1998 — 2000 роках він вже нараховував 100 осіб. Спочатку державна податкова інспекція розташувалася у кількох кабінетах нинішнього готелю «Спутник», але трохи згодом переїхала у повністю відремонтовану будівлю колишньої школи, де знаходиться і тепер.

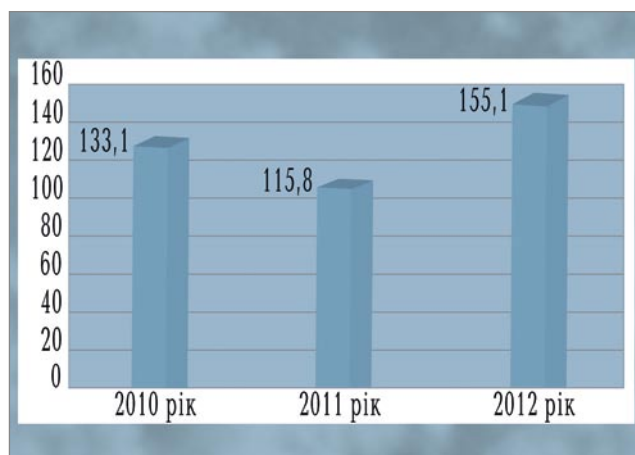
Керівник ВУЖКГ Ю. М. Вовпиловський перевіряє якість виконання робіт під час проведення реконструкції водогону

Дружній колектив Біляївської державної податкової інспекції

У витоків створення цієї служби стояла В. І. Тьоса. Результати роботи всіх галузей, поступове нарощування обсягів виробництва та покращення економічної ситуації позитивно позначувались і на динаміці надходжень податків до Зведеного бюджету України по району. Наприклад, у 2012 році виконання власних доходів становить 104,8 відсотки, із двадцяти двох адміністративно-територіальних одиниць району станом на 1 січня 2013 року забезпечили виконання планових показників доходної частини бюджету всі сільські, селищна та міська ради.

Динаміка надходжень податків, зборів та інших обов'язкових платежів (млн грн)

21 грудня 1990 року засновано Пенсійний фонд України. В той період своєчасність виплат пенсій була болючою проблемою для всієї країни, зокрема і для району. У Біляївці для пункту обслуговування Пенсійного фонду було виділено кімнату, яку доводилось ділити з районним відділом соціального захисту. В наявності було декілька калькуляторів та рахівниць для одного працівника. Першим уповноваженим Одеського філіалу Пенсійного фонду в Біляївському районі в березні 1991 року була призначена Тетяна Михайлівна Лупашко. З червня до неї приєдналась

Віра Костянтинівна Гончаренко а майже через рік Лариса Семенівна Байгозіна. Працювати доводилось в умовах становлення законодавства, не було відповідного досвіду та навіть необхідних нормативних актів, здобувати потрібні знання доводилось на практиці. Тим не менше всі троє успішно справлялись з роботою в нових умовах, а В. К. Гончаренко була нагороджена Почесною відзнакою Пенсійного фонду України. Після десятиліть кропіткої роботи всі вони знаходяться на заслуженому відпочинку. У червні 1994 року було затверджене нове Положення про Пенсійний Фонд України, утворені районні відділи, в тому числі і Біляївський, який очолив В. П. Степанюк. Відділ отримав статус юридичної особи із самостійним рахунком і можливістю працювати мобільніше. Відтоді тут працюють О. Л. Тюпенко, С. Д. Величко, Л. С. Зезик, Г. В. Голоданюк, І. В. Вигоняйло, пішли на заслужений відпочинок: В. К. Чабан, К. П. Тьоса, В. Д. Гладишева. Сьогодні до складу управління входять сім структурних підрозділів, серед яких одним з перших було створено відділ обліку надходження платежів з метою здійснення збору та акумуляції коштів для виплати пенсій, наповнення бюджету Фонду. Багато років очолював відділ Пенсійного фонду Леонід Іванович Погорілий, нині він на заслуженому відпочинку, а естафету перейняла Тетяна Анатоліївна Малевська.

В районі приділяється належна увага щодо забезпечення соціальних гарантій інвалідів, учасників бойових дій, ветеранів війни. Так, 2677 ветеранів війни, із них — 276 інвалідів, 516 учасників бойових дій, 1616 учасників війни, 269 осіб — членів сімей померлих ветеранів війни користуються пільгами при оплаті послуг з енергопостачання, водопостачання, газопостачання, платі за користування телефоном та житлом. Наприклад, за перше півріччя 2012 року державну допомогу одержали більше десяти тисяч трьохсот осіб на загальну суму близько десяти мільйонів гривень.

В. П. Степанюк

Т. М. Лупашко

Семінар-тренінг для соціальних працівників

Систематично проводиться робота з обстеження та поліпшення соціально-побутових умов проживання ветеранів війни. За рахунок коштів державного бюджету проводиться капітальний ремонт будинків інвалідів війни та вдов померлих інвалідів війни, проводиться телефонізація житла даної категорії громадян, виділяється компенсація на оздоровлення та транспортне обслуговування ветеранів війни і труда.

Сесією районної ради прийнята програма «Милосердя в дії» на 2011 – 2013 роки. На її виконання в 2012 році спрямовано майже 372 тис. грн. Відповідно до даної програми першочергова увага приділяється інвалідам, учасникам бойових дій, ветеранам війни та праці, багатодітним сім'ям, постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи, малозабезпеченим громадянам.

Щорічно в районному бюджеті передбачаються кошти на медичне обслуговування та оздоровлення ветеранів. В поліклінічному відділенні центральної районної лікарні виділений кабінет по обслуговуванню даної категорії громадян, закріплений лікар-терапевт.

Активно працює Територіальний центр соціального обслуговування районної державної адміністрації, яким керує Н. М. Андреева. Для ілюстрації цього твердження візьмемо відрізок з січня по червень 2012 року. В цей період на обліку центру перебувало 1225 малозабезпечених громадян, 320 з них обслуговувались на дому у вісімнадцяти сільських, Біляївській міській та Хлібодарській селищній радах. Навантаження на одного соціального робітника складало в середньому 10 осіб. Відділенням грошової та натуральної допомоги проводиться робота по наданню матеріальної допомоги всім незахищеним верствам населення. Для соціальних робітників постійно проводяться наради, тренінг-семінари, на яких обговорюються питання методів роботи.

У 1995 році в Біляївці починає працювати відділення Державного казначейства України. Усі 16 років роботи його беззмінним керівником була

К. М. Олефір. Катерина Михайлівна згадувала: «На початку були великі труднощі у переведенні бюджетних установ на казначейське виконання. Багато хто не міг зрозуміти, навіщо створюється ще одна бюрократична установа, чому потрібно закрити рахунки в комерційних банках. На сьогодні бюджетне законодавство виписане таким чином, що перш, ніж сплатити, потрібно чітко виконати всі вимоги підготовки документів до сплачування, тебе перевірить спеціаліст казначейства, автоматично візьме частину відповідальності за проведення платіжного доручення на себе, а потім тільки сплатить, якщо все зроблено відповідно до бюджетного кодексу. Так, не досить швидко і досить складно, але безпечно, і проблем у бюджетній установі під час проведення ревізій контролюючими органами значно менше, ніж раніше». Сьогодні казначейство є державним бюджетним банком, він обслуговує бюджетні установи на безоплатній основі у частині використання бюджетних коштів, у разі потреби надає безвідсоткові позички місцевим бюджетам, проводить видатки бюджетних установ за цільовим призначенням та складає звітність про виконання бюджетів усіх рівнів. Це дуже копітка, об'ємна і відповідальна робота. Чотирнадцять років тому здійснювалось за місяць стільки видатків, скільки сьогодні за один день.

Вагомий внесок у вирішення актуальних проблем сільського господарства та соціальної політики на селі належить Управлінню агропромислового розвитку Біляївської районної державної адміністрації, яке брало участь у вирішенні усіх питань перехідного періоду, надавало консультативну допомогу установам, організаціям та підприємствам аграрного сектору і керує яким Микола Михайлович Рудь. Станом на 1 січня 2013 року в Біляївському районі зареєстровані і ефективно працюють підприємства АПК різної форми власності.

Державні: ДП експериментальна база «Дачна», ДП дослідне господарство «Южний» «Інституту

Колектив Державного казначейства

Жнива в ДП ДГ «Покровське» Одеського СП НЦНС

сільського господарства Причорномор'я», ДП дослідне господарство «Покровське», ДП дослідне господарство «Інституту сільського господарства Причорномор'я», ДП «Держекспертцентр».

Товариства з обмеженою відповідальністю: ТОВ «Агроімпекс», ТОВ АФ «Августівка», СГ ТОВ «Нерубайське», СГ ТОВ «Венера», СТОВ АФ «Факел», ТОВ «Пшеничне», ТОВ ВКА «Маяки», СГ ТОВ «Червона гірка», СТОВ АФ «Чорноморська», ТОВ імені Кірова, ТОВ «Дружба народів», СТОВ «Троїцьке», ТОВ «Вигодянське», ТОВ «Воля», ТОВ «Одеса-рибгосп», СТОВ «Південьагропереробка», СТОВ «Виноградна лоза», ТОВ «Ботон», ТОВ «Рекорд», ТОВ «Зоря – 2010», ТОВ «Колос», ТОВ «Овочева компанія Дальник», ТОВ «Зернова компанія Дальник», ТОВ «Добра городина», ТОВ «Зелена планета», ТОВ «Гран».

Акціонерні товариства: Публічне акціонерне товариство «Мирний», ЗАТ «Декоративні культури», ПрАТ «Селена».

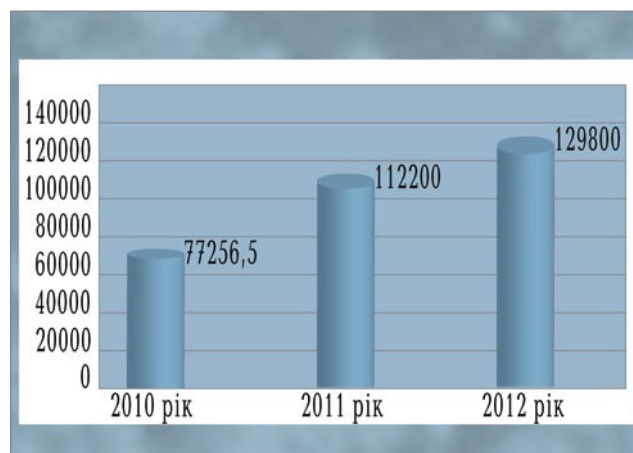
Приватні підприємства: ПСП «Курган», ПП АФ «Промінь», ПП «Єдність», ПП «Злагода», ПП «Секретарівське», ПСП «Інавтострах», ПП «Фреш Фуд Агро Плюс», ПП ВКФ «Агротехсервіс», ПП дочірнє підприємство «Хладконтактагро», ПП «Лук'янович», ПП «Аллен», ПП «Нота Бене», ПП «Дністер», ПП «Вітокс», ПП «Бор», ПП «Дріада», ПП «Мандибура», ПП «Південна мрія», ПП «Виноградний».

Кооперативи та фермерські господарства: Майорівський регіональний агрокооператив сільгоспвиробників «Ріпак», Рибосільського господарського кооператив «Придністровець» та 235 фермерських господарств.

Окрім названих, в районі на ринку транспортних послуг працюють 13 підприємств, кількість малих підприємств у 2012 році нараховує більше тисячі двохсот одиниць, збільшився товарообіг та поживалась зовнішньоекономічна діяльність. За

2012 рік сільгоспвиробники району реалізували продукції на суму 129,8 мільйона гривень, що на 13,6 відсотки більше, ніж у минулому році. Це не поодинокий випадок, а тенденція останнього часу. У порівнянні з попередніми роками реалізація продукції сільського господарства в Біляївському районі постійно збільшується.

Реалізація сільгосппродукції за 2010–2012 рр.

Інвестиційна активність підприємств Біляївського району підтримується в основному за рахунок власних коштів, водночас продовжується фінансова підтримка сільськогосподарського виробника з державного, обласного та районного бюджетів. Необхідно зауважити, що 2012 рік за погодними умовами був посушливим, але не зважаючи на це, завдяки злагожденій праці та застосуванню необхідного комплексу агротехнічних заходів валовий збір зернових та зернобобових культур по району склав майже 80 тисяч тонн. Найвищої врожайності зернових культур досягли в ТОВ «Овочева компанія «Дальник», ДП ЕБ «Дачна», ВАТ «Мирне», ТОВ «Рекорд», ТОВ «Південьагропереробка», ДП ДГ «Покровське». Треба додати, що підприємствами АПК району за оренду паїв

Зліва направо: В. М. Соколов, С. П. Лифенко, А. А. Лінчевський на дослідному полі ДП ДГ «Покровське»

Зліва направо: О. А. Казиміров, М. М. Ругь, начальник управління АПК ОДА А. Г. Новаковський

сплачено селянам грішми, натуроплатою та послугами біля 20 мільйонів гривень, що становить 100 відсотків від договірних зобов'язань.

Однією зі складових успіху є активна співпраця району з науковими установами. Відомо, що результатом спільної діяльності Інституту сільського господарства Причорномор'я НААН України з ДП ДГ «Южний» у виробництво впроваджено десятки наукових розробок, за рахунок яких зросли врожайність і валовий збір зерна, а також значно підвищилась продуктивність тваринництва. Давня дружба і спільні інтереси пов'язують район з Одеським селекційно-генетичним інститутом Національного центру насіннезнавства та сортовивчення НААНУ. З 1993 року дотепер інститутом керує Заслужений працівник сільського господарства, кавалер ордена Ярослава Мудрого, кандидат с/г наук, член-кореспондент НААНУ В. М. Соколов. Вчені інституту працюють над методами та засобами селекції та насіннезнавства, створюють сотні високопродуктивних сортів. Лише протягом

2007–2011 років в Інституті здійснено державне сортовипробування більше ста сортів зернових, зернобобових, олійних, кормових культур. Всі ці сорти поширюються в масштабах всієї України та за кордоном, але найперше їх застосування відбувається на Одещині. Дослідними господарствами інституту у Біляївському районі є ДП ЕБ «Дачна» і ДП ДГ «Покровське». Саме тут академіки НААН України А. А. Лінчевський, С. П. Лифенко, М. А. Литвиненко, заввідділом насінництва інституту В. Г. Чайка та інші вчені разом з робітниками господарств втілюють у виробництво надсильні, високоврожайні, витривалі та якісні сорти пшениці, ячменю, кукурудзи, кормових, олійних та інших культур, які значною мірою впливають на рівень врожайності та валових зборів.

Враховуючи вищевикладений матеріал, констатуємо покращення справ в районі в економічній і соціальній сферах. Сподіватимемось на подальше зростання рівня життя. Втім, це увійде вже у майбутні сторінки історії району.

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Значний успіх складається з великої кількості передбачуваних та обдуманих грібниць.

В. Ключевський

Перш ніж торкнутись діяльності органів місцевого самоврядування та державної влади доби незалежності, маємо повернутись у 1990 рік. Весною цього року відбулись останні в Україні вибори до рад усіх рівнів у складі Радянського Союзу. Обраний тоді депутатський корпус працював на межі: спочатку депутати ухвалювали і реалізовували рішення держави, якої через рік не стало на карті світу, потім — нової України. Перша сесія Біляївської районної ради народних депутатів після тих виборів пройшла 24 березня 1990 року, відкрив її найстарший депутат Г. А. Бакланов. Спочатку слово було надано голові мандатної комісії В. П. Степанюку, який довів до відома сесії результати виборів. В першому турі до районної ради обрано 63 депутати, до Біляївської міської ради мандати отримали 27 депутатів, до однієї селищної та двадцяти сільських рад обрано 547 депутатів. Сесія сформувала керівні органи районної ради, її виконком, затвердила керівників підрозділів. Головою ради обрано першого секретаря райкому Компартії України А. П. Панкова, його заступником — В. С. Волкова. Головами постійних комісій стали: Г. А. Бакланов, В. Ф. Поляруш, Д. І. Куценко, М. М. Острижнюк, А. В. Зинченко, В. В. Шванц, В. Д. Кіров, О. Л. Зинькевич, О. Д. Сосевич, Г. М. Родидял.

Головою комітету народного контролю затверджено Л. І. Погорелого. Відкритим голосуванням сесія обрала головою виконавчого комітету А. П. Потапова, його заступниками стали С. О. Дигуляр, М. І. Михайлик, Д. Д. Кравчук. Також були затверджені усі завідуючі відділами виконавчого комітету районної ради.

За півтора місяця, 11 травня 1990 року, відбулась і остання у складі КПРС звітно-виборча районна партійна конференція, в роботі якої взяло участь 402 делегати від партійних організацій. Конференція була відкритою і присутніми на ній були безпартійні, запрошені від підприємств, установ, громадських організацій. Після доповіді, її обговорення конференція таємним голосуванням обрала склад райкому партії, який, як раніше, очолив А. П. Панков. У своїх нарисах з історії Біляївської парторганізації В. Ф. Резник писав: *«Тоді ще казалось, что партия идет уверенным курсом своей программы. Но многие коммунисты с тревогой следили за работой Политбюро ЦК КПСС и результатами нововведений Горбачева, которые не давали положительный результат, однако создавали благоприятную почву для заявлений антикоммунистов. Всем было уже ясно, что в Советском Союзе должны произойти серьезные перемены. В этой ситуации*

группа руководителей страны 18 августа 1991 года создает Государственный комитет по чрезвычайному положению в СССР (ГКЧП), что в дальнейшем стало поводом для запрета КПСС. На территории РСФСР и УССР это произошло в третьей декаде августа. В продолжение нескольких дней все партийные комитеты прекратили свою деятельность, а первичные парторганизации были распущены. Таков печальный финал КПСС в целом и Беяевской партийной организации в частности. А вскоре распался и Советский Союз».

Що ж стосується районної ради, то вона продовжувала працювати в тому ж складі, в якому була обрана навесні 1990 року. 24 серпня 1991 року Верховна Рада України ухвалила Акт проголошення незалежності України. Постановою Верховної ради УРСР від 5 липня 1991 року був заснований інститут президентства України. 1 грудня 1991 року відбувся всеукраїнський референдум, який підтвердив проголошення незалежності України та президентські вибори. Першим Президентом нової Української держави було обрано Леоніда Макаровича Кравчука. Указом Президента України від 9 квітня 1992 року в країні було введено посаду представників Президента в районах і областях. В Біляївському районі ним став Дмитро Антонович Попов, який з 1973 року обіймав різні посади в господарствах Біляївського району, останнім часом працював директором радгоспу «Дружба». В 1994 році Верховна рада народних депутатів своїм рішенням ліквідувала посаду представника Президента, а Д. А. Попов був обраний народним депутатом України. В тому ж році відбулись вибори до органів місцевої влади, і головою Біляївської районної ради народних депутатів обирається О. С. Чебан, який очолив і виконком. В 1995 році в країні починає діяти нова гілка виконавчої влади, і Олександр Сергійович розпорядженням Президента України № 198 від 9.09.1995 року призначається головою

новоствореної районної державної адміністрації, але ненадовго, вже у липні 1996 року цю посаду згідно розпорядження Президента України посідає Д. А. Попов. Оскільки, після декількох перестановок, районна рада залишилась без керівника, вищим органом ради, сесією, у вересні 1996 року доручається виконувати обов'язки голови депутатів районної ради Ж. Д. Бездетку.

В жовтні 1996 року на пленарному засіданні ради головою Біляївської районної ради обирають В. І. Хмельницького. Володимир Ісакович народився в Одесі, закінчив інститут механізації сільського господарства, деякий час працював в Казахстані, у Тарутинському районі, з 1972 року обіймав посаду заступника начальника Біляївського управління сільського господарства, потім більше шести років очолював районне об'єднання «Сільгосптехніка», був директором радгоспу «Дружба народів». На посаді голови районної ради, як завжди, весь свій досвід і авторитет спрямовує на розвиток місцевого самоврядування, велику увагу приділяє вирішенню проблем громади. У 1998 році на чергових виборах до місцевих рад В. І. Хмельницького знову обирають головою районної ради.

У 2002 році на чергових виборах до місцевих рад головою Біляївської районної ради обрано Олександра Федоровича Семенова, який до цього з 1996 року обіймав посаду першого заступника голови Біляївської районної державної адміністрації. При подальших чергових виборах до місцевих рад у 2006 та 2010 роках він також набирає більшість голосів і працює на цій посаді дотепер. За час, що минув після останніх виборів, депутати районної ради знову довели здатність працювати ефективно, знаходити виважені шляхи вирішення питань. Розуміння, що інтереси громади вище політичних амбіцій, дозволяє депутатам різних політичних поглядів знайти спільну мову. До ради обрано керівників підприємств, представників різних політичних

*Перший секретар райкому партії
А. П. Панков серед керівників різного рівня*

*Зліва направо: М. В. Кара (начальник фінуправління РДА),
О. В. Степаненко (заступник голови райради), О. С. Чебан*

партій, громадських організацій, освіти, охорони здоров'я, духовенства, підприємців, працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Всі вони активно працюють в постійних депутатських комісіях, порушують на своїх засіданнях актуальні для жителів району питання і намагаються віднайти ефективні шляхи їх вирішення. Стало закономірністю виносити на розгляд сесії будь-яке питання тільки після обговорення його на засіданні профільної депутатської комісії. Протягом року після виборів 2010 року проведено 112 засідань комісій, на яких розглянуто 730 питань. Всього Біляївська райрада нараховує 14 депутатських комісій, які охоплюють усі сфери життя району, їх очолюють О. Г. Корчинська, О. С. Чебан, М. П. Семенихін, О. М. Бедний, Г. І. Бондаренко, В. В. Байдак, В. О. Бубелич, О. М. Ніцевич, В. С. Маковецький, С. Г. Коба, І. П. Количев, Г. М. Чудновець, І. І. Іванов, Н. Д. Власенко.

Сесійна діяльність, як і усі інші заходи, організовується згідно затвердженого депутатами плану роботи районної ради на відповідний рік. План, окрім іншого, передбачає і виконання програм. На контролі районної ради шостого скликання нараховується 41 програма, всі вони спрямовані на забезпечення економічного, соціального та культурного розвитку району. Одним із важливих методів роботи депутата місцевої ради є також депутатський запит, який допомагає депутатам належним чином реалізовувати свої права та обов'язки, виконувати свою передвиборну програму. Всі заходи, засідання, реалізація програм проводяться гласно і відкрито. Для цього використовуються звіти депутатів перед виборцями, веб-сайт районної ради, районна газета «Південна зоря». Усі сесійні засідання районної ради проходять із запрошенням представників засобів масової інформації та із залученням відповідних обговорюваному питанню фахівців. Важливе місце в цій роботі посідають

сходи громадян, розгляд звернень громадян та депутатські приймальні, в тому числі, виїзні. Наприклад, голова районної ради О. Ф. Семенов за рік після останніх виборів провів 15 виїзних приймальень в різних населених пунктах району, після яких, звісно, були вжиті відповідні заходи по зверненнях представників територіальної громади. Велика роль в реалізації зазначеної діяльності належить виконавчому апарату, яким особисто керує голова ради. Працівники апарату відповідно розподілу обов'язків допомагають постійним комісіям в організації засідань, спрямовують свою роботу на виконання закону щодо надання організаційної, методичної, юридичної допомоги депутатам в їх діяльності. Також виконавчий апарат забезпечує взаємодію з органами виконавчої влади. У попередніх розділах ми розповіли про роботу управлінь Біляївської районної державної адміністрації: агропромислового розвитку, праці та соціального захисту населення, освіти, культури та інших, всі вони тісно співпрацюють з районною радою, депутатським корпусом, і ця злагоджена робота дає можливість району утримувати в області лідируючу позицію. Після О. С. Чебана та Д. А. Попова Біляївську районну держадміністрацію очолювали Є. М. Ігнатівський, І. П. Пантюк, І. М. Тарлев, М. А. Андріяшенко, С. О. Білюк, О. В. Орлов, С. І. Бринза.

Окрім депутатського корпусу районної та сільських рад, інтереси мешканців Біляївського району представляють депутати Верховної ради України Д. В. Жванія і О. С. Пресман, обрані в жовтні 2012 року, та депутати Одеської обласної ради VI скликання М. А. Зінченко, С. П. Зубрицька, М. Г. Чудновець, О. В. Вовченко, Г. В. Єпур, які отримали довіру на виборах до органів місцевого самоврядування у 2010 році. Всі вони сприяють вирішенню проблем, пов'язаних з водопостачанням, продовженням газифікації населених пунктів району, а також подальшою реконструкцією та капітальним ремонтом об'єктів

О. М. Ніцевич, голова ОДА С. Р. Гриневецький, Д. А. Попов на сільськогосподарській виставці 2005 року

Робоча нарада в с. Усатове: П. В. Хлицов, А. М. Швидкий, М. В. Пундик, Ю. І. Маковейчук

соціальної сфери, в тому числі приміщень шкіл, дитячих садочків та лікарень. Очевидно, що Біляївський район є найбільшим в області, має вигідне географічне розташування, родючі землі, але головним чинником успіху є працьовиті та підприємливі люди, які живуть на цій благодатній землі. У 2012 році район посів перше місце в області за рівнем соціально-економічного розвитку, піднявшись з дванадцятого. Є підстави і надалі утримувати лідируючі позиції. Однак покращення соціально-економічної ситуації в районі, області, державі залежить в першу чергу від того, наскільки ефективними і злагодженими будуть дії всіх гілок влади та органів місцевого самоврядування.

Районна рада тісно співпрацює з органами виконавчої влади і сільськими радами. В адміністративному плані Біляївський район представляють одна міська, одна селищна і 20 сільських рад.

**Районна рада
пр. Жовтневої революції, 7, м. Біляївка, 67600**

П.І.Б	Посада
1. Семенов О. Ф.	Голова районної ради
2. Степаненко О. В.	Заступник голови районної ради
3. Байдак В. В.	Керуючий справами виконавчого апарату райради
4. Чебан О. С.	Радник голови районної ради
5. Синюк С. В.	Начальник загального відділу
6. Дубіна Н. М.	Головний спеціаліст загального відділу
7. Морозова О. М.	Головний спеціаліст загального відділу
8. Норенко О. С.	Начальник відділу організаційної та кадрової роботи
9. Авраменко А. О.	Головний спеціаліст відділу організаційної та кадрової роботи
10. Чорна Л. М.	Начальник відділу з питань взаємодії з територіальними громадами та засобами масової інформації
11. Петренко Т. О.	Головний спеціаліст відділу з питань взаємодії з територіальними громадами та засобами масової інформації
12. Фурман К. О.	Начальник відділу фінансово-господарського забезпечення
13. Бульба Т. О.	Головний спеціаліст відділу фінансово-господарського забезпечення
14. Кравчук Л. І.	Начальник відділу (комітету) з питань приватизації та оренди комунального майна
15. Бедний О. М.	Начальник відділу юридичного забезпечення

**Біляївська міська рада
пр. Жовтневої революції, 9, м. Біляївка, 67600**

П.І.Б	Посада
1. Бухтіяров М. П.	Міський голова
2. Богаченко М. С.	Заступник голови з питань діяльності виконавчих органів ради
3. Гончаренко Н. А.	Заступник голови з соціально-економічних питань
4. Борисенко Л. В.	Секретар ради
5. Ніколаєнко Н. О.	Заступник міського голови з питань бюджету і фінансів
6. Костецька О. О.	Провідний спеціаліст — бухгалтер
7. Кравцова Т. М.	Провідний спеціаліст — бухгалтер
8. Кравченко Д. Г.	Провідний спеціаліст по доходам та контролю за виконанням бюджету
9. Комиш А. М.	Провідний спеціаліст з контролю за сплатою земельного податку фізичних осіб
10. Величко С. В.	Провідний спеціаліст по зверненню громадян
11. Римарчук С. В.	Провідний спеціаліст з юридичних питань
12. Молодід Т. В.	Зав. відділом з питань земельних відносин та будівництва
13. Величко С. М.	Провідний спеціаліст — землевпорядник
14. Бачуліна Т. Б.	Провідний спеціаліст — інженер-будівельник
15. Козієнко В. О.	Провідний спеціаліст — землевпорядник

Особливе місце серед місцевих органів влади посідають сільради, депутати яких користуються тими ж благами, що і інші мешканці сіл: дитсадками, школами, амбулаторіями тощо. І вони звітують перед виборцями за їх стан, просто зустрівшись на вулиці.

*Керівники трьох гілок органів самоврядування:
М. Л. Скорик, М. П. Бухтіяров, О. Ф. Семенов (2009)*

Селищна та сільські ради Біляївського району

Назва ради	Які села підпорядковані	Голова	Секретар ради
Хлібодарська селищна рада	Хлібодарське, Жовтнева революція	Зазуляк С. С.	Балановський В. Б.
Августівська сільська рада	Августівка, Котівка, Протопопівка, Черевичне, селище Набережне	Ворник С. О.	Таран О. Г.
Березанська сільська рада	Березань, Курган, Важне, Дослідне, Петрівське, Доброжаново	Бойко В. А.	Пітушкан В. М.
Василівська сільська рада	Василівка	Цуканов І. І.	Овчарова Л. М.
Великодальницька сільська рада	Великий Дальник, Червоний Розселенець	Рибак В. Г.	Кондратюк Л. М.
Вигодянська сільська рада	Вигода, Паліївка, Червона Зірка, Ленінське-1	Ріпак В. Л.	Рибачок А. Ю.
Граденицька сільська рада	Градениці	Черпакова А. М.	Клокар Г. І.
Дачненська сільська рада	Дачне	Сич Р. С.	Бабіна В. Є.
Іллінська сільська рада	Іллінка, Ковалівка, Нова Ковалівка, Чоботарівка, Чапасве	Дубиненко О. О.	Остапчук В. С. (секретар виконкому)
Кагарлицька сільська рада	Кагарлик	Вишневський І. І.	Лавренюк Н. Л.
Кам'янська сільська рада	Кам'янка, Червона Гірка	Жаріт Ф. С.	Ясінковська Г. В.
Майорівська сільська рада	Майори, селище Повстанське	Журавльова О. В.	Мартолога В. І.
Маринівська сільська рада	Маринівка, Берегове, Нова Еметівка, Стара Еметівка	Берлінський П. В.	Смірнова О. В.
Маяківська сільська рада	Маяки	Войцеховський І. С.	Сушкова Л. Р.
Мирненська сільська рада	Мирне, Широка Балка	Схабіцький В. В.	Макаренко О. І.
Нерубайська сільська рада	Нерубайське, Велика Балка, селище Усатове	Юрківський В. Л.	Дідок Н. Ю.
Секретарівська сільська рада	Секретарівка, Михайлівка	Іванченко О. П.	Бурковська Г. П.
Троїцька сільська рада	Троїцьке	Комаров М. С.	Пирогова О. І.
Усатівська сільська рада	Усатове	Маковейчук Ю. І.	Драгомарецька Л. А.
Холоднобалківська сільська рада	Холодна Балка, Алестово	Кіров В. Д.	Дзись П. О.
Ясківська сільська рада	Яски	Гритенко А. А.	Квачук Н. О.

В списку сільських рад району, діючих на 1 січня 2013 року, названо прізвища сільських голів та секретарів, які координують роботу ради. Не менш важливою і об'ємною є діяльність депутатського корпусу. Для більш ефективної роботи між депутатами розподілено обов'язки, що мають виконуватися постійними комісіями сільради. До компетенції цих комісій належить розгляд питань на своєму рівні, пов'язаних з розвитком агропромислового комплексу, раціонального використання сільгоспугідь, нарощування обсягів виробництва та розвитку малого підприємства, благоустрій сіл, покращення побуту селян, робота

закладів освіти та культури, охорона громадського правопорядку. Реальним інститутом для обміну досвідом та подальшого розвитку місцевого самоврядування є Асоціація місцевих рад району, яку очолює А. А. Гритенко. Її діяльність сприяє соціально-економічному та культурному розвитку району. В тому, що район у 2012 році посів в області перше місце, є вагомий внесок місцевих рад, ефективна взаємодія між собою, з підприємствами усіх форм власності, з районною держадміністрацією... У спільному полі зору залишається ще безліч питань, на яких потрібно зосередити увагу і домогтися їх вирішення.

ПОЛІТИЧНЕ І ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ

*Всі об'єднання громадян рівні перед Законом.
Конституція України*

Після проголошення незалежності України усі події та перетворення, які відбувались в Біляївському районі, були віддзеркаленням змін, що сталися у Всеукраїнському контексті. Але активність суб'єктів політичного процесу в районі спочатку була досить низькою. Якщо, наприклад, в Одесі вже із 1992 року відбувається створення, а також поступове розмежування політичних сил, то в Біляївському районі тільки у 1994 році з'явився перший партійний і на той час єдиний осередок: районна парторганізація Комуністичної партії України. Протягом 1997 – 2000 років зареєстровано лише вісім партій різних течій. Пік активності і створення більшості районних партійних організацій припадає на період з 2001 по 2005 рік, а потім у 2010 році. Більше половини осередків зареєстровано в районному центрі, решта створені в інших населених пунктах, як правило, по одному, і лише у Великому Дальнику, Усатовому, Мирному, Августівці, Нерубайському, Дачному, Граденицях, Троїцькому, Березані та Маяках існує по декілька партійних осередків. Більше третини з них нараховують близько десяти осіб, а найчисельнішими, як в усій Україні, є Партія регіонів та ВО «Батьківщина», які зареєстровані у 2001 році в Біляївці, і кожна має на обліку близько двох з половиною тисяч членів партії. Розмежування лівого політичного спектру, а також колись єдиного націонал-демократичного табору тривало, що породжувало відокремлення і створення нових партійних осередків. Окрім того, активізували свої дії аграрії та промисловці. На цій хвилі зареєструвалось більше десяти парторганізацій, в програмах яких основна

увага приділялась економічному розвитку України. Кульмінацією найбільших політичних пристрастей в Україні, а це кінець 2004 — початок 2005 року, стали парламентські вибори та вибори до місцевих органів влади, які відбулися навесні 2006 року. Біляївська районна організація Партії регіонів взяла на себе всю відповідальність за реалізацію запропонованої перед виборами «Стратегії економічного розвитку України» і розвиток її складової — економіки району, яка є міцною основою благополуччя жителів населених пунктів Біляївського району.

На травень 2012 року в районі зареєстровано 82 осередки політичних партій, в яких нараховується десять з половиною тисяч членів, тобто 10 відсотків від загальної кількості населення району. Безпосередньо з діяльністю районної державної адміністрації та районної ради пов'язані 88 представників декількох партій, адже депутатський корпус районної ради склався у відповідності з пропорційною системою по виборчих списках політичних партій і блоків та по мажоритарних виборчих округах. Переважну більшість, 55 депутатів, у районну раду обрано від Партії регіонів, дев'ять депутатів належать до ВО «Батьківщина», вісім представляють Народну партію України, шестеро обрано від політичної партії «Сильна Україна», від Фронту змін нараховується чотири депутати, по два мандати мають Соціалістична партія України, Комуністична партія України та партія «Родина». В районі також діють 121 профспілкова організація та 52 громадських, в числі яких налічується вісім природоохоронних та культосвітніх, десять

Члени ради районної організації ветеранів П. Г. Антошин, М. С. Циганок, П. А. Ройченко (80-ті роки ХХ століття)

І. М. Риженко і О. І. Кушніренко серед членів групи «Пошук» (80-ті роки ХХ століття)

військово-патріотичних та ветеранських, вісім спортивних, чотири підприємницько-господарських та професійного спрямування, дві жіночих та гендерних, чотири благодійних та благочинних, чотири соціального та споживчого захисту, одна етнонаціональна організація та близько п'ятдесяти релігійних об'єднань. Районна рада та районна державна адміністрація сприяють розвитку політичної та громадської активності мешканців району і створюють рівні умови для їх діяльності. В даному нарисі розповісти про усі об'єднання громадян немає можливості, адже це потребує окремої книги, ми зупинимось на історії та діяльності двох ветеранських організацій.

Біля витоків створення районної організації ветеранів України, яка в березні 2012 року відзначила своє 25-ліття, стояв Микола Семенович Циганок, він і розповідає про початок та подальшу її діяльність: *«Начальной вехой создания стал 1987 год, когда по инициативе ветеранов Великой Отечественной войны и при поддержке руководства страны стала активно действовать Украинская республиканская организация ветеранов войны и труда. Она объединяла множество ветеранских организаций из регионов, учредительная конференция которых состоялась в Киеве 28 марта 1987 года. В ней приняли участие и делегаты Беляевского района»*. Першими головами первинних ветеранських організацій стали: Сергій Миколайович Воронецький (радгосп «Червоний маяк»), Олександр Юхимович Ройченко (радгосп «Батьківщина»), Георгій Олексійович Лопасов (радгосп «Червоний промінь»), Володимир Андрійович Валевський (радгосп «Вигодянський»), Федір Андрійович Тоня (радгосп «Троїцький»), Микола Федорович Чумаченко (радгосп імені Леніна), Семен Хаймович Меерович (радгосп «Кам'янський»), Олександр Васильович Байдан (колгосп «Червона гірка»), Микола Федорович Козинець (радгосп «Україна»), Олександр Прокопович Назаров (радгосп «Дружба»), Євген

Миколайович Кошульський (завод «Буддеталь»). Вони мали підготувати районну конференцію.

Перша районна конференція відбулась 21 лютого 1987 року, коли було обрано Раду, до якої увійшли: Микола Семенович Циганок, Сергій Миколайович Воронецький, Віра Савеліївна Шамотій, Євгенія Афанасіївна Дегтяренко, Михайло Іванович Нестеров, Василь Григорович Татарчук, Петро Андрійович Ройченко, Дмитро Олександрович Андрієвський, Прокопій Гаврилович Антошин, Семен Семенович Клименко. Тоді першим головою Біляївської районної ради ветеранів було обрано Пантелія Івановича Пешехонова, відповідальним секретарем став Володимир Якович Хівренко. Після П. І. Пешехонова організацію очолив О. І. Кушніренко, який присвятив цій роботі останні 10 років свого життя. Біль кожного ветерана він сприймав як свій власний, турбувався про здоров'я та побутові умови учасників бойових дій. О. І. Кушніренко зібрав і зберіг для нащадків імена всіх нагороджених бойовими орденами і медалями воїнів. Від самого початку первинні організації ветеранів, їх районна рада тісно співпрацювали з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування і вирішували чисельні питання з надання допомоги ветеранам: ремонту житла, оздоровленню, придбанням товарів за пільговими цінами у спецмагазині «Ветеран» та куточках ветеранів у сільських крамницях. В листопаді 1991 року в Києві відбулась конференція, яка в ході роботи перетворилась на Перший з'їзд ветеранів України. Відтоді узаконена Організація ветеранів України, до якої було приєднано також ветеранів праці, військової служби, правоохоронних органів. В окрему організацію об'єдналися учасники бойових дій в Афганістані. Оскільки на початку дев'яностих років було ліквідовано колгоспи і радгоспи, первинні організації ветеранів України та воїнів-інтернаціоналістів були створені за місцем проживання. Станом на 1 липня 2012 року

Другий секретар райкому партії В. І. Копельчук і начальник райвідділу міліції С. С. Друженко (1987)

Зліва направо: О. В. Степаненко, учасник визволення Біляївки М. С. Шуляк, Г. С. Філіппов, Г. С. Трофимчук

в районі в первинних організаціях ветеранів України нараховується 24 тисячі осіб. Очолює організацію рада чисельністю 45 чоловік, до складу якої увійшли всі голови первинних організацій, а також інші активісти ветеранського руху. Активно працює Біляївська міська організація ветеранів, яку очолює Георгій Серафимович Філіппов, удостоєний відзнаки міської ради у номінації «Золоте серце – 2011». Як і 25 років тому, районна рада та районна державна адміністрація піклуються про здоров'я та соціальний захист ветеранів. Велику увагу у свій час приділяли ветеранам лікарі Клавдія Іванівна Крячковська та Лариса Миколаївна Юдова. Нині щоденний прийом ветеранів веде терапевт Вікторія Кирилівна Гуменюк.

В лютому 1994 року було зареєстровано Біляївську районну спілку ветеранів Афганістану (БСВА), однак повноцінно спілка почала діяти з липня 2001 року, коли на звітних зборах було обрано новий склад правління, яке очолив О. Е. Авакян. До правління увійшли також голови більшості сільських організацій воїнів-інтернаціоналістів. Серед них найактивнішими називають Миколу Дмитровича Самойленка (Августівська с/р), вдову воїна-афганця Валентину Миколаївну Семенович (Вигодянська с/р), Олега Олексійовича Пронозу (Троїцька с/р), Павла Івановича Чудаєва (Яськівська с/р), Федора Георгійовича Дончева (Нерубайська с/р), дружину воїна-інтернаціоналіста Валентину Іванівну Терещенко (Мирненська с/р), Валерія Євгеновича Урсатія (Біляївська м/р). Завдяки їх активності стало нормою регулярне проведення різноманітних суспільних акцій, участь у фестивалях пісні та спортивних змаганнях, впорядкування могил та пам'ятників загиблих. Робота по увічненню пам'яті воїнів-інтернаціоналістів продовжується. За останні 11 років в районі на фасадах шкіл та будинках, де жили і навчались загиблі воїни-інтернаціоналісти,

відкрито шість меморіальних дошок. В одинадцяти населених пунктах встановлено пам'ятники: в Біляївці, Хлібодарському, Граденицях, Троїцькому, Яськах, Вигоді, Дачному, Нерубайському, Березані, Набережному, Усатовому. Ця робота триває.

В полі зору органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, правління спілки воїнів-інтернаціоналістів завжди залишаються родини, які не дочекались синів з Афганістану. П'яти таким сім'ям кожного року з районного бюджету виділяється щомісячна матеріальна допомога, практикуються відвідування осель інтернаціоналістів та їх родин. Велику увагу правління і особисто О. Е. Авакян приділяють оздоровленню та лікуванню воїнів, маючи тісний зв'язок з районною лікарнею. Завдяки коштам, що виділяються з районного бюджету та з каси взаємодопомоги громадської організації, існує можливість щорічно оздоровити в шпиталях, базах відпочинку та санаторіях не менше п'ятдесяти осіб. Окрім того, регулярно проводяться колективні туристичні поїздки Україною, триває робота по створенню власних оздоровчих центрів спілки ветеранів Афганістану.

Особливу увагу правління спілки приділяє дитячому притулку «Надія», що розташований в селі Троїцьке. Хоча ветеранам нині і самим непросто, вони все ж таки віднаходять можливості, аби порадувати дітей, позбавлених батьківської підтримки. Для притулку були придбані холодильники, комп'ютери, електричні побутові прилади, велосипеди, теплий одяг тощо. Окрім того, надається допомога по благоустрою території, а, наприклад, у 2008 році з п'ятнадцяти путівок на оздоровлення, що були виділені учасникам бойових дій на території інших держав, одинадцять віддали притулку. Окрім благодійної діяльності та підтримки сімей загиблих воїнів-інтернаціоналістів всіх первинних організацій беруть активну участь у військово-патріотичному вихованні молоді.

Члени районної спілки
ветеранів Афганістану, Біляївка

Члени районної спілки
ветеранів Афганістану, Вигода

ДУХОВНЕ ЖИТТЯ

*Отак ваше світло нехай світить перед людьми,
щоб вони бачили ваші добрі діла
та прославляли Отця вашого, що на небі.
Євангеліє від Святого Матвія*

В результаті перемог російської армії в російсько-турецьких війнах землі Північного Причорномор'я відійшли до Російської імперії і починають активно заселятися. В 1792 році було видано іменний Указ Государині Імператриці Катерини II «О заселении земель, новоприобретенных от Порты Оттоманской между реками Днестр и Бугом лежащих». Відтоді землі колишньої Ханської України увійшли до складу єпархії Катеринославської і Херсонеса Таврійського, яку було засновано шістьма роками раніше. Саме тоді беруть початок православні приходи, в історію яких ми пропонуємо здійснити коротку подорож.

Розпочнемо наше ознайомлення з одного із найстаріших храмів на Придністров'ї, пам'яткою архітектури місцевого значення, який прихожани із теплотою називали і називають святою Білою церквою. Дехто вважає, що церкву звали козаки, щойно оселилися в цій місцевості. Це тільки припущення, хоча би тому, що у 1866 році, коли освячували нову споруду Свято-Успенського храму, у церковних документах зроблено запис, який недвозначно говорить про те, що козацька церква тут була, але зовсім інша: «...в селе Беляевка издавна жили люди христианского исповедания, которые имели у себя Успенскую церковь... самую непрочную, именно мазанку из вербовых кольев составленную, камышом покрытую. В сей церкви проводились Богослужения до поступления Очаковской области во владение Всероссийской империи. Жители воспользовались христианской свободой и расположились в сие время соорудить

новую церковь, тем более к тому побуждаясь, что старая склонялась уже к падению». Отже, до будівництва нової кам'яної споруди Свято-Успенського храму у Біляївці вже була церква, збудована з підручних матеріалів. Новий храм зводився з каменю, а для цього потрібні були досить великі кошти, яких, звісно, не було у місцевого населення. Тож, старожили розповідали, що церкву було збудовано в основному на пожертви гусарського полку, розквартированого в Біляївці з 1794 року.

Після освячення у 1806 році в Свято-Успенському храмі правили службу більше ста двадцяти років, аж поки у 1938 році приміщення церкви не віддали колгоспу під зерновий склад. Були навіть наміри зруйнувати культову споруду, але ніхто із біляївців не погодився це зробити, і храм вистояв. Під час війни роботу церкви було тимчасово відновлено, у п'ятдесяті роки вона знову була закрита, а приміщення використовували під столярні майстерні та автоклас. І лише трохи більше десяти років тому з Божого благословення і турботами прихожан та настоятеля Отця Володимира (Подгаєцького) Свято-Успенський храм знову почав діяти.

Пройшло 90 років з дня освячення Свято-Успенського храму, коли у 1897 році на сході громади біляївці ухвалили рішення про будівництво ще однієї церкви, оскільки жителям села, що розбудували нові кути, було вже далеко ходити до церкви та вона стала й затісною, адже кількість населення Біляївки дуже швидко збільшувалась. У 1897 році було закладено Свято-

Народний депутат України Д. Жванія і Благодійний Біляївського та Овідіопольського округів отець Леонід

Отець Володимир під час здійснення обряду святого причастя, Свято-Успенський храм, Біляївка

Миколаївський храм, який будували з червоної цегли та білого каменю. Дзвіниця церкви мала сім дзвонів різних розмірів, пофарбованих у різні кольори. У 1900 році храм освячено на честь Миколи Чудотворця та огорожено парканом з такої цегли, що і стіни. У свій час огорожа врятувала церкву. За часів Радянської влади було вирішено не просто зруйнувати храм, а розібрати його на будівельні матеріали. Звернулись за порадою до архітектора, за проектом котрого було зведено будівлю, за підказкою, як простіше розібрати споруду. Він порадив почати з огорожі, поступивши дуже мудро. Коли почали роботу, не отримали жодної цілої цеглини, таким міцним був будівельний розчин. Таким чином, від ідеї розібрати церкву у тридцятих роках відмовились. Вистояв Свято-Миколаївський храм і в роки війни. Настоятель храму отець Миколай (в миру Микола Васильович Мальшаков) служить в храмі з 1991 року. З 1992 до 2008 року був благочинним Біляївського і Овідіопольського округу. Він дуже шанована людина в місті. Сьогодні, як 100 років тому, прихожани йдуть до свого храму зі своїми бідами та радощами і у молитвах просять послати достатку та миру рідному місту. Прислухайтесь у неділю, як під вправними руками дзвонаря дзвони співають особливо, легко і радісно, випромінюючи незвичайні, ангельські голоси.

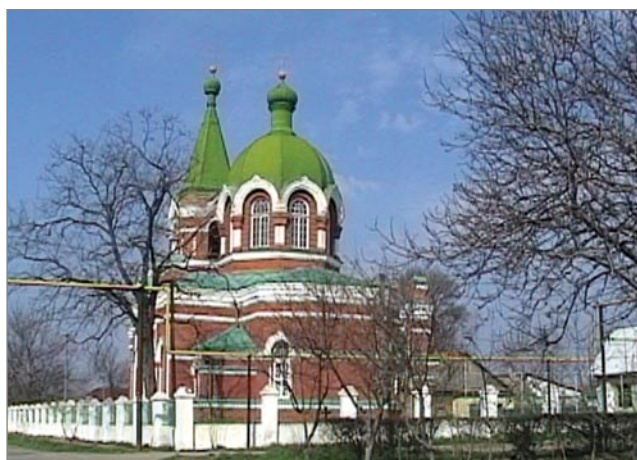
Посперечатися з Біляївським Свято-Успенським храмом щодо терміну будівництва може церква, яка з'явилась в Гниляково невдовзі після ліквідації Запорізької Січі, коли тут оселились козаки. Вже в 1795 році в селі функціонувала церква, яку побудував генерал у відставці В. Т. Дубецький, при якій потім похований. Помістя Дубецького перейшло до поміщика Панкеева, а церкву, починаючи з 1824 року, стали перебудовувати, в чому брали участь більшість мешканців села. За шість років, 14 жовтня 1830 року засновники села, нащадки запорізьких козаків, освятили престол новозведеного храму на честь Покрови Пресвятої

Богородиці, оскільки завжди вважали її своєю покровителькою і заступницею.

Сьогодні Свято-Покровський храм розміщений в старій частині села Дачне та вважається його візитною карткою. Протоіерей Отець Володимир у 1996 році завершив відбудову дзвіниці, а реконструкція приміщення Свято-Покровського храму продовжується. Окрім того, Отець Володимир (в миру Мінаєв) відкрив дитячу духовну школу і побудував капличку по вулиці Миру. Все це, звичайно, здійснювалось за допомогою прихожан.

Сучасна історія духовного життя села Великий Дальник починається з 26 на 27 вересня 1789 року в день уславлення свячено-мученика Корнелія Сотника та Воздвиження Чесного животворящого Христа Господня і Леснінської ікони Божої Матері. Тоді під командуванням генерала Гудовича, кошового отамана Чепіги, судді Головатого з корпусом генерал-майора Дерібаса було захоплено фортецю Гаджибей. Через чотири роки, територія ця увійшла до складу Катеринославської Єпархії, Владикою котрої був Митрополит Гавриїл (Бонулеско-Бодоні). Козаки, що тут оселились, були достатньо забезпеченою козацькою старшиною.

У фонді Херсонської духовної консисторії зберігаються метричні книги Свято-Георгіївської церкви села, які містять актові записи про народження, укладання шлюбів і смерть жителів Дальника з 1807 року. В формулярній відомості церкви за 1811 рік знаходимо і такий запис: «...в предместьє Дальник церковь Георгія Великомученика каменная, в ней сосуды сребренныя и вызолоченныя, ризницею и книгами достаточная. Прихожане — разночинцы войска и мещане. Ктитор Петр Сердюк». У 1885 році, стан церков Херсонської єпархії високо оцінив Ніканор, Єпископ Херсонський і Одеський. Після перегляду церков декількох повітів єпархії, він писав: «Имел отраду видеть на сем пути

Свято-Миколаївський храм,
який знаходиться в Біляївці

Під час освячення каплички
на честь Святого Миколи Угодника в Біляївці

Храми даже великопелные, архитектурно-изящные, строго в византийско-церковном стиле, безукоризненно украшен Храм в пригороде Одессы — Дальнике».

Трагічною сторінкою в історії церков був період революції і Громадянської війни, про що свідчать архівні документи. В цих документах зафіксовано самочинні дії земельних комітетів з серпня 1917 року. Пізніше це стало законним на підставі постанови Радянського уряду «Об изъятии церковных ценностей». На Шостому з'їзді депутатів Червоноповстанського району агент карного розшуку Декснїс доповів, що останнім часом серед злочинів, скоєних на території району, частина пов'язана з порушенням правил відділення церкви від держави і підкреслив недопустимість перегинів, однак права церков порушувались: відбирались церковні землі, коштовності, священники позбавлялись прав викладати в школах і прирікались на гоніння, їх могли заарештувати в будь-яку хвилину.

Треба зауважити, що недивлячись на таке становище, історія духовного розвитку в селі Великий Дальник не вичерпується навіть після руйнування самих церков. У радянські часи люди відвідували інші приходи в селах Нерубайське, Василівка та Усатове, а також місті Одеса. В цей час особливу духовну опіку за населення Великого Дальника взяв багаточановний батюшка, настоятель храму Різдва Пресвятої Богородиці в селі Усатове протоієрей Василь Мултих, який окормлював приход і Великого Дальника.

У 1993 році за клопотанням віруючих мешканців села у Великому Дальнику було знову відкрито приход. У вересні 1998 року настоятелем Свято-Георгієвського храму призначається отець Леонід (в миру Л. М. Поддубний). З 2000 року розпочато проектування нового Храму на новому місці. Знову на честь Святого Великомученика Георгія Победоносця. Невдовзі розпочалося будівництво церкви. 10 червня 2003 року Митрополитом

Одеським і Ізмаїльським Агафангелом було здійснено закладку храму. Це стало великою історичною подією для мешканців села. Подальше будівництво здійснюється на пожертвування місцевих підприємців, мешканців села. Всіх помічників та жертводавців неможливо перерахувати — головне, що храм будується усім миром. На початку 2009 року отець Леонід призначається благочинним Біляївського і Овідіопольського округу.

В селі Нерубайське кам'яну церкву на честь свята Вознесіння Господнього було освячено в 1816 році. Ця церква протягом багатьох років слугувала віруючим усіх навколишніх сіл. Коли в сусідніх населених пунктах церкви були закриті і не працювали, саме до Нерубайського сходились люди до храму Вознесіння Господнього і молились в його стінах. Наприклад, з 1816 по 1821 рік всі села та хутори Міжлимання належали Нерубайському приходу, в радянські часи сюди приходили люди зі всієї округи. Сьогодні церкву, як і раніше, відвідують не тільки мешканці Нерубайського, а також сотні прихожан сусідніх населених пунктів, міста Одеси. Настоятелем храму є отець Михайло (М. І. Куцик).

Спочатку в селі Усатове прихожанам слугувала невелика дерев'яна козацька церква. У вересні 1822 року в день Різдва Пресвятої Богородиці було освячено прекрасний храм, який протягом багатьох років користувався великою повагою всієї округи. У 1938 році церкву закрили і збирались зруйнувати, але Ф. К. Фесенко вдалось цьому зарадити, умовивши керівництво обладнати в приміщенні церкви склад зерна. Храм було врятовано, але дзвіниця не unikнула руйнування. Служіння було відновлено у 1942 році, а весною 1944 року сталася трагедія. Біля церкви фашисти штиком закололи 70-річного священника Івана Гавриловича Прокоп'єва. Розлючені необхідністю відступати, гітлерівські фашисти розстріляли дружину священника, псаломщика, декількох

Митрополит Одеський і Ізмаїльський Агафангел та протоієрей Василь Мултих серед дітей

Храм Покрови Пресвятої Богородиці, село Дачне

жінок і дітей, котрі в той час знаходились у церкві. Священника поховано на подвір'ї церкви.

Сучасний вигляд церква набула при отці Василеві (Мултиху), котрий служив тут з січня 1960 року. Його стараннями у 1992 році побудовано дзвіницю, яка стала точною копією попередньої. Отцю Василю присвоєно сан протоієрея, його труд відзначено високими нагородами православної церкви: орденами князя Володимира II і III ступенів, ордена Сергія Родонежського III ступеню, а також Хрестом апостола та євангеліста Марка. Окрім того, не менш важливою нагородою протоієрей Василь вважав добре ставлення до нього прихожан та записи у церковній Книзі почесних гостей, що відвідували церкву із сімдесятих до дев'яностих років. Отець Василь прожив повне випробувань та скорботи життя, похований на території церкви біля дзвіниці. Сьогодні настоятелем храму Різдва Пресвятої Богородиці є отець Михайло (Маслобоев), який служив разом з отцем Василем з 1999 року.

Храм у селі Василівка займає площу 462,5 квадратних метри. Він побудований у 1846 році у візантійському стилі графом Дубецьким на власні кошти. Дата освячення головного престолу на честь святих апостолів Петра і Павла невідома, а боковий вівтар на честь Василя Великого і Єлизавети було освячено у 1872 році. Петро-Павлівський храм не завжди використовувався за призначенням: з 1935 по 1939 рік тут було зерносховище. Пізніше церкву відновили. Старожили свідчать, що на території церкви було багато захоронень під час Великої Вітчизняної війни. У нижньому вівтарі похований колишній настоятель храму архімандрит Іоанн (Стовпець), який пішов з життя у серпні 1967 року. Нині настоятелем храму є отець Олексій (Глушко). Щороку на день святих Петра і Павла 12 липня у селі святкується Храм, і церква переповнена. Також багатолюдними є служіння в День Світлого

Воскресіння, Хрещення Господнього, Вербної Неділі, Спасів та інших релігійних обрядів.

В серпні 1888 року архієрей Никанор (Бровкович) освятив Свято-Іллінський храм. Церкву встиг побудувати священик Василь Павлович Нежданов (батько великої російської співачки Антоніни Нежданової), який тяжко хворів і пішов з життя в березні 1890 року. А місяцем пізніше архієпископ Никанор, який в той період правив Херсонсько-Одеською єпархією, знову відвідав село і освятив церковно-приходську школу. За рік змінилось три священика, аж поки у липні 1889 року їх змінив Феоктист Сулима, який служив на приході впродовж двадцяти років. Прихожанами церкви були мешканці сіл Маринівка, Августівка, Причепівка, хуторів Черевичне, Маринівські Кошари та інших населених пунктів. В травні 1922 року в Одеському уїзді розпочалось вилучення церковних цінностей на користь голодуючих. Ця акція не розповсюдилась на Свято-Іллінський храм, оскільки комісія не знайшла нічого надмірного. Восени того ж року приход в Іллінці було закрито, але прихожани домоглися його перереєстрації. Церква діяла до листопада 1961 року, потім була знята з реєстрації. Віруючі стали відвідувати церкву у селі Нерубайське, а храм Іллінки використовувався для різноманітних господарських робіт. Так тривало до 1991 року, коли відроджений Свято-Іллінський храм знову став діючим. Першим його настоятелем було призначено священика Сергія Миколайовича Кузнюка, а з січня 1992 року по теперішній час настоятелем храму є протоієрей Михайло Данилович Федько. З відновленням богослужіння знову сформувався і внутрішній вигляд Свято-Іллінського храму, оскільки від попереднього оздоблення нічого не залишилось.

Влітку 2007 року за безпосередньою участю меценатів Г. А. Труханова та О. С. Пресмана завершується будівництво недільної школи при храмі. 23 вересня митрополит Одеський

Протоієрей П. Полещук очолив Божественну літургію в Свято-Вознесенському храмі, с. Нерубайське

Митрополит Агафангел під час освячення дзвонів для храму на честь Собору Одеських Святих, Мирне

і Ізмаїльський Агафангел освятив недільну школу при Свято-Іллінському храмі, яка нині працює.

Село Яськи швидко розвивалось, зростало, і старовинна церква, побудована на кошти перших переселенців, вже прихожан не влаштувала, оскільки стала замалою. Вони стали порушувати питання про новий храм. Його будували шість років, і нарешті у 1900 році новобудову освятили на честь Святого Олександра Невського.

В храмі були великі півчі хори. Зараз співають переважно жінки, у ті часи виділялись сильні чоловічі голоси. Гарно співали Павло, Василь і Никифор Кириченки, Прокіп Горковенко, Яків Барба. Архітектура церкви велична, має хрестовидну форму, металеві перекриття справляють відчуття міцності, зовнішню частину прикрашають карнизи, пілястри, цоколь, які мають чіткі рельєфи, дивують витонченістю. У передвоєнні часи, коли войовничий атеїзм заповнив свідомість керівників, церкву закрили, перетворивши її у сільський клуб. Священик, привезений з Румунії, правив службу під час окупації, а після визволення храм постійно залишався діючим. Змінювались священики, але красуня-церква завжди була гордістю яськівчан.

Село Троїцьке розташовано на благословенному місці, воно зростало досить швидко, ставало центром подій для сусідніх сіл. А відтоді, як тут влаштували лікарську дільницю для усіх населених пунктів, розташованих неподалік Дністра, сюди прагнули десятки людей, які швидко поповнювали кількість населення. Тут існувало дві церкви, які відвідували парафіяни усієї округи. Причини припинення служіння в них подібні до проблем інших церков. Обидві були відбудовані і знову відкриті: Свято-Миколаївська в 1988 році, церква Святої Трійці знову почала діяти в 2009 році.

Ми звернули вашу увагу на храми, яким понад сто років. Оповідаючи про історію православних храмів, розташованих на території нинішнього Біляївського району, ми також розповіли про сьогоднішнє: реконструкцію та відродження приходів. Такий стан речей повністю відповідає статті 35 Конституції України, яка гарантує право кожного громадянина на свободу світогляду та віросповідання і без перешкод реалізується у Біляївському районі. За роки Незалежності релігійна карта Біляївщини змінилася майже повністю. Якщо до 1991 року існували одиниці конфесій, то сьогодні їх нараховуються десятки. Конфесійна карта району стабілізувалася не лише з погляду географії релігії та кількості приходів, але й з позиції розширення віросповідного спектру.

У числі громад, зареєстрованих станом на 1 січня 2012 року і діючих на території Біляївського району, значаться громади Християн Віри Євангельської, Свідків Ієгови, Адвентистів сьомого дня, Братсько-Євангелістської

Євангелістської лютеранської церкви, Християн церкви повного Євангелія, Християнської Реформаторської церкви «Прославія», Римсько-католицька громада.

Список релігійних громад, зареєстрованих на території Біляївського району станом на 25 січня 2012 року в розрізі громад та їх місця діяльності

Назва громади	Населені пункти, в яких діють церкви
Українська православна церква Московського патріархату	Біляївка, Хлібодарське, Августівка, Котовка, Березань, Петрівське, Василівка, Великий Дальник, Усатове, Вигода, Паліївка, Градениці, Дачне, Холодна Балка, Іллінка, Кагарлик, Кам'янка, Маринівка, Яськи, Маяки, Майори, Мирне, Широка Балка, Нерубайське, Велика Балка, Секретарівка, Михайлівка, Троїцьке.
Українська православна церква Київського патріархату	Біляївка, Августівка, Мирне, Жовтневої революції
Християн Віри Євангельської	Біляївка, Кам'янка, Маяки, Мирне
Свідків Ієгови	Біляївка
Адвентистів сьомого дня	Біляївка
Євангельських Християн-баптистів	Котовка, Вигода, Іллінка, Нерубайське, Секретарівка
Римсько-католицька громада	Дачне
Братсько-Євангелістської лютеранської церкви	Кагарлик, Кам'янка
Християн церкви повного Євангелія	Мирне
Християнська Реформаторська церква «Прославія»	Холодна Балка

Як бачимо з таблиці, громади населених пунктів району самі обирають, до якої конфесії належати і яким чином славити Бога. Більше того, нас зовсім не дивує, що в багатьох селах зареєстровані громади різних напрямків. Наприклад, в селі Котовка діє молитовний будинок Євангельських

Християн-баптистів і Українська православна церква Московського патріархату, в селі Маяки окрім православного приходу діє церква Християн Віри Євангельської, а у селі Мирне вже за часів незалежності почали діяти дві протестантські церкви, Християн Віри Євангельської та Християн церкви повного Євангелія і Українська православна церква Київського патріархату.

Нині в Мирному закінчується спорудження церкви Собору Одеських Святих єпархії Української православної церкви Московського патріархату. Як ви помітили з таблиці, саме церкви цієї конфесії посідають вагому, найбільшу частину церков Біляївського району. Окрім тих храмів, які повернуто прихожанам і тепер використовуються за призначенням, будуються і вже побудовані десятки нових церков української православної церкви Московського патріархату.

В Кагарлику поселенці свого храму не мали ніколи. Православні відвідували церкви у Василівці та Троїцькому, католики ходили на богослужіння до Мангейму, а прихильники лютеранської церкви мали змогу відвідувати Фройдентальський приход. За часів Радянської влади кагарличани навіть не думали про будівництво церкви і тільки на початку вересня 1996 року почали здійснюватися роботи по будівництву храму. Церква нині стоїть на місці корпусу радгоспного дитячого садка, в центрі села, в тихому, мальовничому місці. В реконструкції приміщення активну участь взяв колектив ВАТ «Кагарлицьке». В Свято-Архангело-Михайлівській церкві спочатку богослужіння проводив Геннадій Дунаєв, потім настоятелем призначено ієрея Геннадія Светніка, він правив десять років, а нині настоятелем Свято-Архангело-Михайлівської церкви є отець Віктор.

Так само не було своєї церкви у Великій Балці, яка також звалася Фоминою Балкою. Спочатку жителі хутора були прихожанами дерев'яного Вознесенського молитовного будинку села Куяльник. З 1816 року, після освячення кам'яного

храму на честь Вознесіння Господнього у селі Нерубайське, жителі Фоминої Балки стали його прихожанами. Рівно 200 років знадобилось для того, щоб у селі з'явилась своя церква: 18 жовтня 2009 року тут освячено храм Святого Апостола Фоми. Храм збудовано на кошти громадян Великої Балки та меценатів. Особливий внесок у будівництво церкви зробила родина Володимира Прокоповича Кліменка. Настоятель храму отець Олександр (Єрмоєнко), якому не байдужа історія села, займається пошуком документів про поховання козаків на першому кладовищі села, тих, хто жив у селі з першої чверті XIX століття.

Вадим Рудий вступив до Одеської духовної семінарії у 1997 році, а у жовтні 1999 року ним була відправлена перша літургія в тимчасово пристосованому приміщенні. У 2009 році в селі Березань, яке є одним з наймолодших населених пунктів Біляївського району, розпочалось будівництво першої дерев'яної церкви на честь Покрови Божої Матері. Закладку капсули з мощами Григорія V Патріарха Константинопольського здійснив в липні 2009 року Митрополит Агафангел. В будівництві взяли участь усі мешканці села, зокрема, сільський голова В. А. Бойко, а також меценати Євген Соловйов, Андрій Колбін, Євген Охрименко. На Покрову, 14 жовтня 2010 року, вже було відправлено святкову літургію в новому типовому храмі. Прихожани храму дуже вдячні Отцю Вадиму за його внесок у будівництво нової церкви, а найбільше дякують за підтримку у скруті та мудрі поради.

У 2010 році сталася найвагоміша подія в духовному житті села Петрівське тієї ж Березанської сільської ради. Було відкрито храм Святої Ікони Почаївської Божої Матері. У 2001 році будівництво продовжували, аби надати церкві хрестовидну форму. Церкву розташували в центрі парку навпроти обеліску Слави, де завжди у Петрівському влаштовують усі святкування.

На самому березі Хаджибейського лиману між Черевичним та Августівкою виросла церква Святої Тетяни, яку за свої кошти збудував Б. Я. Білий. Цей храм, який він присвятив Богу, споруджений і на честь його дружини Тетяни, котра народилась в Черевичному і передчасно пішла з життя.

Святителю Миколі моляться мешканці села Котовка і в нього просять заступництва. Саме цьому Святому присвятили вони свою нову церкву, яка була побудована у 2006 році на кошти прихожан та меценатів, втім, як і усі храми Біляївського району. Тепер сюди на богослужіння приходять не тільки жителі Котовки, а й мешканці Одеси. Настоятелем храму нині є священник Петро Анастолійович Вавілов.

На високому березі Хаджибейського лиману переливаються срібні купола церкви Покрови Пресвятої Богородиці. Це місце для храму спільно обрала православна громада Маринівки та

*Храм Покрова
Пресвятої Богородиці, село Маринівка*

інших навколишніх сіл Міжлимання. В 1995 році закладний камінь храму освятив Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел, після чого почалось спорудження рідкісного за архітектурою і багатством розпису храму, який вважається сьогодні одним з найкращих на Одещині. Головною особою, що сприяла в усіх роботах, став директор дослідного господарства «Покровське» О. Л. Баранов. Його внесок у відродження духовності високо оцінений церковним керівництвом. З радістю прийняв Олександр Леонтійович орден на честь Двотисячоліття Різдва Христового. В день

освячення храму службу вів сам Митрополит Агафангел, а на урочистий захід зібралось стільки людей, що їм довелося по черзі виходити з церкви, аби усі присутні змогли потрапити у середину хоча б на декілька хвилин. Парафіяни церкви і молодий священик отець Роман звертались з молитвою до Богородиці, з проханням, аби вона уберегла їх від всіляких негараздів, допомогла укріпитися в добрих справах і помислах. Нині в храмі службу править отець Дмитро, а мешканці моляться за здоров'я близьких, за Віру та Батьківщину, за усіх християн, за Україну нашу...

ДОСТОЙНІ П'ЄДЕСТАЛУ

*Світ багатий на великих людей. Хіба кожне село,
кожне місто, будь-який край не має своєї великої людини?
К. Боуві*

Знайти своє покликання — справа зовсім не проста. І, на жаль, не всім це вдається. Кому ж поталанило обрати справу, яка співзвучна з його прагненнями, той, можна запевнити, відчуватиме радість і задоволеність своїм правильним та необхідним місцем у житті. Такі щасливці є і в Біляївському районі, про деяких ми розповімо у розділі «Достойні п'єдесталу». Кожен з них є новатором в тій чи іншій сфері діяльності, що дозволяло рухатись вперед, здійснювати принципи зрушення в народному господарстві, науці, загальнолюдських сферах життя.

І навіть зміна соціально-економічної формації майже не позначилась на їх повсякденному житті, адже ця робота з людьми, на полі або в лабораторії здійснювалась не стільки під впливом іззовні, скільки багато в чому сама впливала на обставини. Народившись в СРСР і розпочавши тоді ж свій трудовий шлях, наші герої продовжили самовіддано працювати і в часи Незалежності та разом зі своїми колективами досягли високих результатів. І зовсім не важливо, чим вони займаються, важливо — як і заради чого: загальної справи, рідного села, своєї родини, доброго імені.

ВІД ЩИРОГО СЕРЦЯ

*Для людини з талантом
і любов'ю до праці не існує перешког.
Л. Бетховен*

В книзі «Агропромисловий комплекс України», в якій розглядаються перспективи розвитку сільського господарства, про О. Л. Баранова написано: *«Все, чим маринівці завдячують своєму землякові, він робить від щирого серця, розуміючи, що спільна праця та добрий відпочинок є запорукою подальшого розвитку його малої Батьківщини»*. У Міжлиманні народився, ріс, вчився, створив родину, працював і втілював в життя усі свої мрії. Як правило, романтики змалечку мріють про далекі краї, пригоди, а цей романтик бажав бути тут, безмежно закоханий в цю благодатну землю, лиман, людей, що його оточують, і навіть у повітря, яким дихає. Тут живе і працює все своє життя, робить рідний край все прекраснішим.

Народився восени 1953 року в родині колгоспників, коли мешканці Маринівки ще не мали власного господарства, а працювали в одному з відділень колгоспу імені Чапаєва, який базувався в селі Іллінка. З дитинства цікавився технікою і не випадково обидва його дипломи пов'язані з механізацією сільського господарства. У 1968 році відбулось відокремлення від колгоспу імені Чапаєва. На базі колишнього відділення створено колгосп «Жовтень», в якому Олександр Леонтійович почав працювати з весни 1975 року. П'ятьма роками пізніше голова колгоспу В. В. Норенко запропонував йому стати головним інженером господарства. Цю керівну посаду, до якої призвичаївся досить скоро, обіймав протягом

семи років, а у 1987 році його обрали головою колгоспу «Жовтень». За понад 25 років, протягом яких він очолює господарство, газифіковано населені пункти Маринівської сільради, забезпечено водопостачання для всього населення, збудовано приміщення пошти, бібліотеки, АТС, прекрасної школи, а також багатоквартирний будинок для мешканців Маринівки і зручний казковий дитсадок в селі Нова Еметівка.

Все це, звичайно, було би неможливим без успішного господарювання і вагомих прибутків підприємства, яким керує. Олександр Леонтійович своєму керівному штабу може пробачити помилки, бо повністю згоден з аксіомою про те, що не помиляється лише той, хто нічого не робить. Водночас зовсім не сприймає і не пробачає байдужість до людей, неохоту до роботи. А такі поряд і не тримаються. Протягом двадцяти п'яти років разом з однодумцями пройшов шлях реорганізацій, період пристосування до нової системи, а в 1995 році колгосп «Жовтень» реорганізований і перейменований в Державне підприємство Дослідне господарство «Покровське». Нині тут нараховується 3498 гектарів землі, сільгоспугіддя складають 3366 гектарів. Форма власності є загальнодержавною, а підпорядковується підприємство Селекційно-генетичному інституту Національного центру насінництва та сортовивчення Національної академії аграрних наук України.

Селекція, виробництво насінневого матеріалу зернових та технічних культур не здається О. Л. Баранову нудною справою. Елітне сертифіковане насіння, що має на ринку широкий попит, не тільки високоякісне, але й отримало романтичні назви. Серед інших кондиційних сортів пшениці, які виробляє «Покровське», є сорт під назвою «скарбниця». Серед ячменів знаходимо також: «трудівник», «командор», «водограй». Соняшник тут назвали «міражем»,

О. Л. Баранов з гружиною та рідними під час відпочинку

люцерна отримала назву «росинка», а еспарцет удостоєний імені «адам». Якби ми почали перераховувати усі елітні сорти, що вироблені в господарстві, то перелік заповнив би усю книжну сторінку. Втім, так само, як і нагороди, яких удостоєний О. Л. Баранов за свою багаторічну сумлінну працю. Назвемо тільки ті, які заслужений працівник сільського господарства отримав після 2000 року. У 2001 році нагороджений Почесною грамотою Міністерства аграрної політики України та відзнакою Президента України на честь десятиріччя незалежності України. Відзнаки глави Одеської облдержадміністрації отримав в 1999, 2004 та 2007 роках, а відзнаку голови Одеської облради в 2011 році. В 2007 році став дипломатом Всеукраїнського конкурсу «Суспільне визнання», у 2008 році переміг у Всеукраїнському конкурсі «Успішний керівник», а у 2011 році став лауреатом Національного конкурсу професійних досягнень «Лідер України». Таке визнання протягом останнього десятиліття стосується не тільки організаторських здібностей О. Л. Баранова та успіхів в галузі рослинництва. Разом з розвитком рослинництва в господарстві триває робота по розведенню племінного стада великої рогатої худоби молочного напрямку. Показники цієї галузі є одними з найкращих в Одеській області.

В 1995 році господарство, яким Олександр Леонтійович керує, реорганізовано і отримало нову назву. В тому ж році Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел освятив в Маринівці закладний камінь церкви Покрови Пресвятої Богородиці. Тож, зовсім не випадково підприємство називається «Покровське», а величний храм, що виріс на березі лиману, зовсім не є даниною моді. О. Л. Баранов дійсно від щирого серця любить Міжлимання, своє підприємство, служить Богу і почитає Пресвяту Богородицю, яка вважається, окрім іншого, покровителькою хліборобів. За добрі справи у 1996 році його відзначено Грамотою Митрополита Агафангела, він також в різні роки удостоєний нагород від Митрополита Київського і всієї України Володимира, від Патріарха Московського і всієї Русі Алексія, а у 2000 році Олександр Леонтійович нагороджений ювілейним орденом «Різдво Христове-2000». Якби слова вдячності земляків, яким він допоміг в житті, як керівник господарства або депутат районної ради чотирьох скликань, перетворились в нагороди, то, мабуть, для їх переліку нам не вистачило би ніякого паперу. А йому і не потрібні зайві слова похвали, йому необхідні взаєморозуміння тих, хто поряд, і працелюбність, заснована на умінні прямувати вперед. А ще О. Л. Баранов вірить, що покривало, яке носила на своїй голові Пресвята Богородиця, розгорнуто над усім Міжлиманням, захищає і сприяє в усіх добрих справах.

ВСЕ ЗАЛИШАЄТЬСЯ В ДІТЯХ

*Людина, яка сприймає свою роботу
близько до серця, може за неї не хвилюватися.
А. Повводний*

Хоча дівчата і виявили бажання увійти до бригади «Ритм», вони спочатку не очікували, що робота по вирощуванню овочів у відкритому та закритому ґрунті виявиться такою цікавою. Спостереження, порівняння і зрештою аналіз отриманих результатів

підтвердили теоретичні знання з агротехніки практикою їх роботи в полі. Саме такий зв'язок надавав можливість засвоювати учбовий матеріал всерйоз і надовго, будив подальшу цікавість до предмету. Коли у 1982 році бригаду «Ритм» Біляївської загальноосвітньої школи №1 запросили до участі у конкурсі хліборобів, дівчата розхвилювались. Ще б пак! Одна справа вести за рослинами спостереження та отримувати відмінні оцінки вчителя, а інша — брати участь у змаганнях. Хвилювання не завадило і цього разу скласти залік на відмінно. Шкільна виробнича бригада «Ритм», що з Біляївки, стала переможцем обласного, республіканського і навіть всесоюзного конкурсу хліборобів! Скільки тут було бурхливої радості, відчуття впевненості у своїх силах, і водночас очевидним став висновок, який учням принесла перемога: тільки доклавши зусиль, людина може пізнати свої здібності. Саме у цьому їх завжди запевняла О. С. Каширіна. Олена Степанівна, їх вчителька, в моменти, коли перемагали її підопічні, відчувала подвійне свято, оскільки в наявності були дві перемоги: її учнів, які добре засвоїли знання, та її особиста, що виражалась моральним задоволенням людини, яка вдало обрала життєвий шлях. Як педагог вона відчувала, що усі знання, які вона засвоїла протягом десятків років, залишаються в наступному поколінні.

Народилась 15 квітня 1938 року в місті Курганськ Краснодарського краю. Там, де ранком сонце, випиваючи з різнотрав'я крапельки роси, змушувало рослини насичувати повітря дивним ароматом. Любила свій край, а все ж таки мріяла потрапити до легендарної Одеси. У 1955 році після закінчення школи поступила в Одеський інститут сільського господарства, після якого впродовж двох років працювала в Саратовському районі Одеської області, з 1963 року стала завідуючою Біляївською

агрохімлабораторією. Протягом чотирьох років агрохімлабораторія під її керівництвом здійснила обстеження всіх полів у господарствах району на наявність поживних речовин. На кожне поле було складено паспорт, згідно якому господарники планували обробіток ґрунту, внесення добрив тощо, тобто застосовували наукову технологію вирощування сільгоспкультур. Все це було зроблено ґрунтовно, втім Олена Степанівна завжди підходила до справи саме так. Завжди підтягнута, доброзичлива, скромно, але зі смаком вдягнена, ця жінка в усьому знала міру, а до роботи ставилась напрочуд добросовісно. Після реорганізації районних агрохімічних лабораторій О. С. Каширіну призначають старшим агрономом-лісомеліоратором Біляївського районного сільгоспуправління. І знову на неї чекала цікава робота, а для Каширіної іншої і не було, вважала, що будь-яке заняття, якщо дійти до суті справи, стає захоплюючим. В її обов'язки тепер входило вивчати ландшафт, виявляючи яри, схили, а на підставі вивчення складати план захисту земель від ерозії. Впродовж 1972–1973 років на території Біляївського району висаджено понад дев'ятсот гектарів лісу та лісосмуг.

Коли прийшла вчителювати в Біляївську школу №1, вже мала певний багаж знань про землю, про методи її обробітку і відчула бажання, а також спроможність поділитись цими знаннями з дітьми. Протягом тринадцяти років керувала тією виробничою бригадою «Ритм», яка була найкращою в області, неодноразово посідала перші місця у різних змаганнях. Її учениця Валентина

Бригада «Ритм», переможець багатьох конкурсів юних хліборобів

Копак була нагороджена медаллю «За трудовое отличие», а Оля Жигалкіна стала призером Всесоюзного зльоту юних хліборобів. Щороку дівчата бригади «Ритм» перемагали. Найбільш триумфальним був 1982 рік, коли бригада отримала призове місце Всесоюзного конкурсу хліборобів, а Олена Степанівна презентувала цю свою роботу на виставці ВДНГ у Москві. Взагалі 1982 рік став для неї ще однією сходинкою на щабель визнання. Закінчивши заочно Одеський держуніверситет імені Мечникова, веде активну роботу по вдосконаленню методики викладання біології, залучає учнів до наукової роботи, навчає користуватися додатковою літературою, окремо працює з обдарованими учнями. Саме в цей період

вихованці Олени Степанівни беруть активну участь в захисті Дністровських заплав. В особовій справі вчителя вищої кваліфікаційної категорії зберігається безліч грамот та подяк за успішну творчу роботу, а з 1987 року О. С. Каширіна стала вчителем-методистом і тепер віддавала набуті знання не тільки учням, а ділилась досвідом педагогічної роботи з молодими колегами. Їй, володарю знаку «Отличник просвещения СССР» та медалі «Ветеран труда», завжди вистачало знань та бажання передавати їх іншим. Олена Степанівна Каширіна пішла з життя у 2012 році, але назавжди залишилась переможницею у конкурсі «За заслуги перед містом» і нагороджена Почесною відзнакою Біляївської міської ради.

СІЛЬСЬКИЙ ГОЛОВА

*Нехай живуть щасливо там, за галлю
Міста і села й хутори малі,
Моя гуша належить Фройденталю,
Я Мирному вклоняюсь до землі.*

О. Котович

Все його життя пов'язане з Одещиною і, за винятком дитинства, навчання в медучилищі та служби в армії, завжди жив і працював у Біляївському районі, 29 років віддав Мирному. І постійно вчився, бо вважав: чим більше людина освічена, тим вона корисніша суспільству. Однак справа не тільки в тому: до останніх днів в нього залишилось юне сприйняття світу, а творча натура потребувала все нових знань, вражень і подій.

Олексій Георгійович Котович народився у 1951 році в селі Чорне Красноокнянського району, що на Одещині. Коли закінчив 8-й клас Затишанської середньої школи Фрунзенського району, вступив до Одеського медичного училища №3. Обираючи для юнака професію,

родина виходила з того, що на селі катастрофічно не вистачало медичних працівників, отже Олексій завжди матиме місце роботи і принесе користь селянам. Сталося так, що йому не довелося працювати фельдшером. Відразу після закінчення училища був мобілізований до лав армії, а після демобілізації отримав у військоматі неочікувану пропозицію: стати вчителем військової підготовки. Так у 21 рік став вчителювати у Березанській середній школі Біляївського району. У роботі з дітьми, звісно, згодились знання, набуті раніше, але відчував, що цього не досить для педагогічної практики. Без відриву від роботи закінчив факультет фізичного виховання Одеського педагогічного інституту імені К. Ушинського.

Біляївський відділ народної освіти, комплектуючи педагогічні кадри на 1979 учбовий рік, запропонував Олексію Георгійовичу вакантне місце вчителя фізичного виховання Кам'янської середньої школи. Погодився. Мав вищу педагогічну освіту, міг би на цьому заспокоїтись, але постійна жага знань знову надихнула Олексія увійти в аудиторію, цього разу — історичного факультету Одеського державного університету імені Мечникова. Закінчив університет, вже будучи директором Мирненської середньої школи. До Мирного разом із дружиною переїхав у 1983 році і, як виявилось, назавжди. Дружина, Любов Валентинівна, теж працювала вчителькою в школі, донька Анжеліка тоді вже була школяркою, а сину Юрію ледве виповнилось два рочки.

О. Котович серед ветеранів Великої Вітчизняної війни

Олексієві на той час виповнилось 32 роки: є життєвий досвід, система знань, повага до людей і бажання працювати. Хіба усі ці риси не найкращі помічники молодому директору школи у його роботі? Тож, не дивно, що досить скоро про О. Г. Котовича стали говорити як про правофлангового перебудови, а його досвід розповсюджувати в районі. Багато зусиль віддає оздоровчій програмі в школі. Шкільну реформу колектив Мирненської середньої школи, очолюваний О. Котовичем, розуміє не тільки як поліпшення навчального процесу, введення елементів самоврядування учнів, а й чітку оздоровчу програму дітей. Очолюючи педагогічний колектив Мирненської середньої школи, здійснив чимало задумок, широко впроваджуючи виробничу працю: учнівські трудові об'єднання допомагають місцевим господарствам. Закріплені робочі місця на виробничих об'єктах не тільки дисциплінують учнів, а й прищеплюють любов до сільських професій, розкривають творчі можливості учнів, їх нахили. Господарським способом в школі побудовано і обладнано майстерню, де проводяться заняття. Під час будівництва учням і вчителям довелося освоїти кілька будівельних професій. Під час літніх канікул з учителів та старшокласників створюється будівельна бригада, яка береться звести корпус для початкових класів.

Саме на посаді директора школи його застала перебудова та прискорення, модне за часів Горбачова, а згодом і розвал СРСР та набуття Україною незалежності. Саму ідею незалежності сприйняв радо, але боліло серце, коли дивився на те, як разом з великою країною розвалювалось і народне господарство, що було до цього єдиним, як уявлялось, нерозривним комплексом. Не дивлячись на те, що на його очах ламались долі та упорядкованість життя, вірив, що ненадовго. Недостатньо тільки вірити, у переломні часи суспільство завжди потребує сильних характерів та великих здібностей. Олексій Георгійович Котович саме з таких.

Коли у 2001 році колишній сільський голова звільнився і оголосили нові вибори, йому запропонували виставити свою кандидатуру. Не на жарт розхвилювався, адже це не найкращі часи для керівництва громадою: від сильних морозів замерз дріявий водогін, господарства на межі розвалу, а в самому будинку сільради так холодно, що чорнило замерзає. Та й важко було відмовитись від школи, де директорував уже вісімнадцять років, маючи в союзниках дружний колектив вчителів та прихильність учнів. Але погодився. На виборах навіть іншого претендента не було, як, до речі, і на наступних. Лише на останніх, 2010 року, з'явилося декілька кандидатів, але громада не поміняла свого лідера, віддавши йому і у 2010 році, вже вчетверте, абсолютну більшість голосів. І це

було не меншим хвилюванням для нього, ніж у 2001 році, коли несподівано вперше пролунала пропозиція виставити свою кандидатуру на здобуття посади сільського голови. Значить, не даремно віддав стільки сил селу, яке давно стало рідним, значить, ті люди, які не визнавали його методів, поодинокі?

Душа у Котовича завжди була поетичною, але мирненці цінували його за розважливість і педантизм, які він проявив з перших днів свого головування, плануючи на перспективу соціально-економічний розвиток села. По-перше, Олексій Георгійович розумів, що без розвинутих, багатих господарств на території села, не може й бути мови про соціальні перетворення, тому всіляко підтримував заповзятливих господарів. Місцеві підприємці, у свою чергу, з розумінням ставились до планів сільради і вкладали досить солідні кошти в подальше розширення інфраструктури села, а не тільки в свої виробничі комплекси.

Колись замерзле чорнило в кабінеті сільського голови наштовхнуло Олексія Котовича на головну мету в майбутній роботі: газифікацію села. Без цього й інших проблем не розв'язати. Депутати підтримали. До мети йшли болісно довго, але село Мирне одержало довгоочікуваний природний газ. Мережа простяглася, насамперед, до соціальних об'єктів, а потім і до кожного житлового будинку. Зникли і калюжі на вулицях села. Водопровід, що продірявився за багато років, вже не підлягав жодній реставрації. Довелося за допомогою населення прокладати нові мережі з поліетиленових труб.

Отже, завдяки його зусиллям в село Мирне прийшов газ, вода, невпізнанно змінилось приміщення сільської ради, проводився ремонт закладів культури. Він прагнув і робив все для того, аби школи та дитячі садки Мирненської сільради були одними з найкращих, аби в селі був храм. У 2005 році Олексій Георгійович стає переможцем в номінації «Кращий голова сільської ради», в 2007 році його нагороджено Почесною відзнакою Одеської обласної ради, а в 2008 році Мирненська сільська рада стає переможцем обласного конкурсу з розвитку соціальної інфраструктури та благоустрою території. Його зусиллями побудовано пам'ятники засновникам села та Герою Радянського Союзу В. Т. Топольському, зібрано багатий матеріал з історії сіл сільської ради: Мирне та Широка Балка.

Олексій Георгійович любив життя, любив людей, писав вірші. А як він співав! На повні груди, злітаючи думками до небес. Був одночасно романтиком і прагматиком. Поєднував у собі зрілу мудрість і юнацьку хоробрість, готовність йти на ризик задля діла. Прийшов у життя в січні і пішов з життя у січні, через декілька днів після 61-го дня народження. Але його ніжна душа поета, як і раніше, належить селу.

В «ПОЛІ» ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ

*Єдина справжня розкіш —
це розкіш спілкування з людьми.*

А. Сент-Екзюпері

Приємне враження він справляє з першого погляду. Рослий, ладно збитий, світлі блакитні очі випромінюють тепло і світло. Таким, якщо коротко, є портрет О. Ф. Семенова, що посів посаду голови Біляївської районної ради весною 2002 року, тобто через два десятка років після того, як потрапив на Біляївщину. Можна вважати, що йому щастило завжди потрапляти до прекрасних куточків землі. Коли Олександр народився, батько, військовослужбовець, разом з родиною служив неподалік від кліматичного курорту Яремча. Тож, перші краєвиди, які постали перед хлопцем, пов'язані з Карпатами, де вишикувались стрункі смереки, а на кордоні України з Румунією з гір поспішає річка Прут. Потім родина переїхала на нове місце проживання, і Олександр навчався і закінчив Карманівську середню школу, що у квітучій Молдові, пагорби якої вкриті родючими виноградниками. Проходив військову службу в Криму в стародавній Феодосії, прославленій І. Айвазовським. Здобув вищу освіту в легендарній Одесі, а становлення особистості відбувалось в Біляївці, що стоїть на Дністрі. Декількома фразами можна назвати тільки місця, які залишили слід в його свідомості, але не злічити подій, в яких брав участь, і людей, які допомогли йому пройти певний шлях у житті.

На факультет економічної кібернетики Одеського інституту сільського господарства вступив у 1978 році, після закінчення за розподілом прибув до Біляївського району, тут і залишився назавжди. Обіймав різні посади в господарствах і партійних органах, працюючи як у самій Біляївці, так і у селі Великий Дальник, де облаштував з родиною житло і мешкає дотепер.

У 1996 році з посади заступника директора радгоспу «Дружба» призначений першим заступником голови Біляївської державної адміністрації, у 2002 році обраний головою Біляївської районної ради. Бути керівником для Олександра Федоровича не стало новиною, а все ж таки колишні посади кардинально відрізнялись від цієї. На підприємстві або в адміністрації правила дещо простіше: є керівник і йому підпорядковані люди, що мають виконувати розпорядження. Тут все інакше: мешканці району, так само, як і депутати, не підлеглі, а голова не зовсім керівник, скоріше він є організатором злагодженої роботи органу місцевого самоврядування. Так він сприймав нову посаду. На цих засадах і складав плани, як особисті, так і колективні. Ще навчаючись в інституті, засвоїв ідею одного з основоположників кібернетики У. Р. Ешбі про те, що не слід надавати машині одночасно два завдання, це обов'язково призведе до помилки. Навпаки, потрібно розділити задачі, і тоді складні процеси не заважатимуть один одному. Якщо перенести це правило на виробничі відносини, а людське суспільство є одним з об'єктів кібернетики (з грецької кібернетика означає мистецтво управління), то обов'язки між колегами будуть розподілені ефективно і віднайдуться найкращі кадрові рішення. Напевно, саме тому невеликий колектив апарату районної ради працює злагоджено, і кожен займається тим, що йому під силу. Це ж правило розповсюдив і на депутатський корпус та роботу комісій районної ради і, звісно, теж отримує позитивні результати.

Після першого обрання у 2002 році Олександра Федоровича ще двічі обрали головою райради і навряд чи можна сказати, що з роками працювати стає простіше. В умовах, коли соціальна сфера втратила головних спонсорів в особі колгоспів, радгоспів та їх профспілкових організацій і стала в основному залежати від бюджету місцевих органів, декілька років підряд об'єкти соціальної сфери занепадали. На щастя, останнім часом в районі створено і зареєстровано десятки нових підприємств, поповнюється бюджет, у більшому обсязі надходить допомога держави, і керівники районної та сільських рад разом з керівниками підприємств нової форми все частіше відкривають відреставровані, а то і наново збудовані дитсадки, школи, амбулаторії, радіють новим водогонам, газифікованим кварталам, іншим об'єктам районної інфраструктури.

Тим не менш, кожен крок вперед народжує в людях нові бажання щодо покращення життя, і виникають все нові і нові проблеми. Про них Олександр Федорович вислуховує під час прийому громадян. Кажуть, вміння вислухати до кінця співрозмовника, не перебиваючи його, навіть якщо не згоден з його думкою — це одна із головних рис О. Ф. Семенова. На жаль, у повсякденному житті нелегко розв'язати конфліктну ситуацію, адже різні люди іноді керуються вкрай полярними поглядами на те чи інше питання. В таких випадках одна зі сторін залишається невдоволеною, але у більшості випадків люди не вимагають чогось неможливого, і це дозволяє знайти найкраще рішення проблеми, хоча іноді й не так скоро, як хотілось би.

Тільки як встигнути зробити безліч справ, взяти участь в багатьох заходах, що проводяться в районі, обміркувати проекти нових рішень, підготовлених депутатськими комісіями та колегами по апарату? Тут як раз і допомагає досвід, придбаний майже за 40 років загального стажу роботи, постійна самоосвіта і кваліфікація магістра державного управління, набута без відриву від виробництва в Академії державного управління при Президентові України.

Роботу Олександр Федорович намагається планувати за ступенем важливості і обов'язково встановлює терміни виконання у жорстких рамках часу, а не в рамках невизначеності. Підсумки, вважає він, треба підводити щодня, щотижня, щомісяця. В такому випадку більшість завдань року, якщо вони залежать від районної

ради, будуть виконані. Хоча, погодьтесь, досить важко віднайти коефіцієнт корисної дії для співробітника органу місцевого самоврядування, а тим паче для його голови. Якщо для агронома головним показником ефективності є врожай, токарю легко підрахувати кількість вироблених за зміну деталей, то в «полі» людських стосунків і соціальній сфері показники якості майже безмежні і недосяжні, оскільки бажання людей вимагають постійного прогресу.

Напевно, неможливо віднайти чарівні ключі, що відчиняють усі двері і серця, але усе життя намагається їх знайти О. Ф. Семенов. Він упевнений, що об'єднати людей навколо себе в змозі тільки той, хто може бути уважним до них. В цьому сенсі голову райради можна назвати живою енциклопедією, яка володіє усіма відомостями про мешканців Біляївського району: будь то керівники підприємств, ветерани війни та праці, орденосці, спортсмени або самодіяльні артисти, що досягли успіху, історичні постаті, які впливали у різні часи на життя району тощо. Ви не тільки отримаєте вичерпний коментарій, а в кожній події, кожній постаті минулого або сучасності О. Ф. Семенов віднаде позитивні риси. Така вже в нього вдача — ставитись до людей з розумінням і повагою. Звісно, йому відповідають таким же ставленням. Дев'яносто років пройшло відтоді, як створено Біляївський район. Третину цього терміну на його ниві працює Олександр Федорович Семенов, який назавжди віднайшов тут рідну домівку і щасливий тим, що потрапив в цей благословенний край.

ЯКІ КОРНІ, ТАКЕ І ДЕРЕВО

*Молодіє і квітуй, і стелися, правдива.
Прозвени ти піснями в найдалші краї.
Ваше серце окрилене, праця щаслива,
Матері України, безсмертні мої!*

В. Гетьман

Вона народила тринадцятьох дітей, однак кількість онуків вже перевищує це число. Доньки Світлана, Тетяна, Наталія, Олена живуть окремо у своїх родині і подарували їй сімнадцятьох онуків. Люда, Аліса, Діна та сини Олександр, Данило, Андрій, В'ячеслав і Роман мешкають поки що з батьками і допомагають їм поратись у приватному підприємстві, а також вирощувати овочі на власній земельній ділянці. В Нагородному листі в пункті «посада і місце роботи» значиться: «багатодітна мати, яка народила та виховала тринадцять дітей». Однак цю інформацію можна вважати повною, якщо не звернути увагу ще на один пункт біографії. Раїса Павлівна, яка протягом

багатьох років живе в передмісті Одеси, окрім діточок має тридцять років загального стажу роботи, адже із шістнадцяти років розпочала свою трудову діяльність. Звідки ж брала сили ця проста українська жінка, аби усе життя тягнути таку ношу? Звісно, ця сила йшла від рідної землі, коханого чоловіка, від тих же дітей та онуків. Тут, в селі Усатове, вона працювала, виховувала дітей і сьогодні продовжує вести домашнє господарство, займатись вихованням дітей та онуків.

Чоловік, батько її дітей, завжди міг сподіватися на її підтримку та допомогу в усіх справах. Нині Микола Іванович займається приватним бізнесом, надаючи населенню послуги з перевезення

вантажів, а всією родиною у теплицях вони вирощують овочі, не тільки до родинного столу, а й на продаж, адже велика сім'я потребує і великих витрат. Діти хороші, роботящі, як і батьки. Роман і В'ячеслав навчаються в Усатівській середній школі і обидва мають хороші характеристики вчителів, втім, як у свій час їх старші сестри і брати. Батьки радіють з цього, хоча деколи було нелегко і з'являлись побоювання: чи стане сил нагодувати, виростити, вивчити і виховати цю ораву. Коли ж старшенькі почали підростати, такі думки залишились позаду, адже діти ставали поряд з батьками як в турботах, так і радості. Будні минали один за одним, і один за одним підтягувались діточки, підросали і, як правило, тишили маму й тата. В їх просторому затишному будинку не було навіть можливості для нудьги: треба було постійно працювати. Цікаво, що старші діти майже всі займаються звичною для себе роботою у сільському господарстві. А що для матері найважливіше? Аби діти були здорові та благополучні. Це і є для Раїси Павлівни Черватюк найвища нагорода.

Хоча нагороди в неї є і від держави. Знову ж за дітей. Р. П. Черватюк нагороджена «Медальми материнства» СРСР усіх трьох ступенів. Останній, найвищий ступінь, отримала в січні 1988 року, а вже в липні того ж року народила Андрія. У наступні роки родина поповнилась ще двома дівчатками

і двома хлопчиками. А восени 2009 року виконком Усатівської сільської ради звернувся з клопотанням до Біляївської районної державної адміністрації про присвоєння Раїсі Павлівні почесного звання «Мати-героїня України». Окрім офіційних даних та інформації про дітей в клопотанні вміщено такі важливі і такі теплі слова: «...Якби усім родинам України можна було надати таке визначення, то не було би потреби хвилюватися за майбутнє держави, адже майбутнє нації — в руках матерів». Клопотання виконкому сільради без перешкод пройшло районну, обласну, державну інстанції і мешканка села Усатове Р. П. Черватюк отримала почесне звання України «Мати-героїня». Вона дійсно є героїнею, оскільки змогла виховати стількох дітей справжніми і порядними людьми.

Кожна пора року має свої відмінності і захоплюючі тільки їй притаманні властивості. Так і її діти, такі різні і такі дорогі її материнському серцю. І немає жодної пори року, коли би вони з Миколою Івановичем не раділи новонародженій дитині. Весна, літо, осінь і зима забарвлювалися для родини новим життям і продовженням династії Черватюків. Нині здорове коріння Миколи Івановича та Раїси Павлівни, яке міцно закріпилось на Біляївщині, розкинуло в Усатовому прекрасну крону, кожним листочком якої можна пишатися, адже діти під стать батькам: порядні, працелюбні, доброзичливі.

СІВАЧ СМІЛИВИХ ПРАГНЕНЬ

Земля, як повітря і сонце, — надбання усіх і тому не може бути предметом чієї-небудь власності.

Л. Толстой

Ви пам'ятаєте слова з пісні про те, що людині, відірваній від планети Земля, сниться не рокіт космодрому, а зелена трава, яка росте біля рідного дому? Дійсно, перші враження і красвиди залишаються у свідомості маленької дитини назавжди і досить часто впливають на вибір життєвого шляху. Змалечку його оточували розмови про поле і ферму, врожайність і продуктивність, благодатні дощі і засухи, тобто про все, що пов'язано із сільським господарством. Народився 4 серпня 1954 року на Одещині в Миколаївському районі, і назвали Миколою. Коли подорослішав, питав себе: невже не можна нічого змінити у цій одвічній боротьбі з неврожаями? Після закінчення Левадівської восьмирічної та Андрієво-Іванівської середньої школи за відповідями пішов до сільгоспінституту, але отримав їх не відразу, тільки після багаторічної практики. Одеський інститут сільського господарства М. О. Цандур закінчив у 1976 році і відтоді все своє життя працює на землі, з 1982 року — у Біляївському районі. Молодому агроному нелегко було змагатися з уже досвідченими колегами, які давно працювали у специфічному районі, спеціалізацію якого визначала безпосередня близькість до Одеси з мільйонним населенням. Однак Миколі Олександровичу не минуло ще й тридцяти літ і далеко було до наукових звань і нагород, а перший секретар Біляївського райкому партії А. П. Панков, сам за професією агроном, вже тоді називав Цандура істинним професором землеробства. Та й інші колеги відразу помітили, що цей молодий спеціаліст пов'язує усі свої кроки тільки з успішним господарюванням.

В 1985 році М. О. Цандур очолив радгосп «Южний», який трьома роками раніше було засновано у селі Великий Дальник. В той період у радгоспі, в основному, займались виробництвом овочів, але новий директор поступово перетворював його у потужне багатогалузеве підприємство. Об'їжджаючи великі земельні масиви господарства, яким відтепер він мав керувати, Цандур радів таким великим площам, адже це надасть можливість дотримуватись сівозмін, мати необхідну кількість парових площ, можливість використовувати потужну техніку як при підготовці земель, так і на стадії збирання врожаю, тобто робити все, як передбачено наукою. Сказати, що він був щасливий, це нічого не сказати, адже з цією землею, поділеною лісосмугами на квадрати, він пов'язував усе своє подальше життя. Так і сталося. Сьогодні, майже через тридцять років, М. О. Цандур, як і раніше, керує дослідним господарством «Южний», паралельно обіймаючи посаду директора Інституту сільського господарства Причорномор'я Національної академії аграрних наук України (НААНУ). Але тепер він уже доктор сільськогосподарських наук, член-кореспондент НААНУ.

Суміщення посад допомагає М. О. Цандуру планувати роботу обох підприємств на далеку перспективу, адже у сільському господарстві, аби впевнитися у силі насіння, ефективності технології, зручності будь-якого нового методу, потрібна не одна апробація, іноді не одна п'ятирічка. Тож, вчені Інституту та робітники «Южного» з однаковим успіхом працюють як в лабораторіях та на дослідних ділянках, так і в полі. За рахунок використання інновацій, упровадження нових сортів, прогресивних технологій «Южний» стабільно отримує високі врожаї зернових протягом багатьох років. А хіба може бути інакше? На це питання Микола Олександрович Цандур відповідає: *«Якщо вже дослідне господарство пов'язане з науковими розробками, то ми зобов'язані вирощувати не просто товарну продукцію, а насіннєві матеріали найвищої якості»*.

М. О. Цандур був впевнений, що зміна соціально-економічної формації не повинна вплинути на роботу Інституту та дослідного господарства. Він розмірковував: *«Так, будь-яка перебудова змінює відносини між суб'єктами господарювання, можливо, і нині ненадовго увімкнеться пауза,*

можливо, і в його долі відбудеться різкий поворот. Однак навколо нього пролягали ті ж самі поля, земля, як і раніше, потребувала шанобливого ставлення, уміння її використовувати. А хіба він та його колеги з Інституту та робітники дослідного господарства не уміють цього робити? Безумовно, їх професіоналізм та практичні навички потрібні державі». Важливим було і те, що керівництво Української академії аграрних наук пов'язувало ефективність аграрної науки з великим масивом земельних ресурсів. Саме тому «Южний» залишилось підприємством з державною формою власності, якому передано у безстрокове використання майно і землю. Все це не підлягає розпаюванню, а значить, усі започатковані наукові проекти мають продовження, а завдання залишились незмінними: високі урожаї і продуктивність, тобто копітка спільна робота на результат. М. О. Цандур вважає, яким би висококваліфікованим не був спеціаліст, один — в полі не воїн, і має справу не просто з розумними, а з тими, хто уміє працювати на загальний результат в колективі. Він найбільше цінує людей, які вмело пораються біля худоби, по-хазяйськи ставляться до землі, знають основні правила господарювання.

Серед інших нагород йому дуже близькою здається медаль імені Степана Олійника, адже вона відображає його ставлення до людей, небайдужість до їх проблем і умов життя. Найпрестижнішою відзнакою вважає орден Георгія I ступеню від Міжнародної Палати особистості, адже це визнання того, що він вдало знайшов своє місце в житті, а його знання та вчинки впливають на процеси, які відбуваються в суспільстві. Окрім перелічених вище, М. О. Цандур має багато інших нагород: орден «Статус-нагорода», «Професіонал галузі», Почесна відзнака Одеської обласної ради, чисельні подяки та грамоти НААНУ.

Микола Олександрович також є керівником Центру наукового забезпечення агропромислового виробництва Одеської області, до якого згідно наказу Мінагрополітики та НААН України входять чотири інститути академії: Одеський інститут АПВ, Селекційно-генетичний інститут — Національний центр насінництва та сортовивчення, Національний центр «Інститут виноградарства і виноробства імені В. Є. Таїрова», Інженерно-технологічний інститут «Біотехніка» та Державне підприємство «Одеський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою». За його ініціативи в області здійснюється трансфер інноваційних комплексних технологічних проектів, спрямованих на наукове забезпечення виробництва зерна, що відпрацьовується, зокрема, в господарствах Біляївського району. Результати досліджень по вивченню особливо важливих елементів технології вирощування

зернових озимих культур знайшли відображення в рекомендаціях для зони степу, а також закладено в науково обґрунтовану систему землеробства Одеської області.

Окрім наукової діяльності, Микола Олександрович веде активну педагогічну роботу в загальноосвітніх школах, Одеському аграрному університеті та Одеському національному університеті імені Мечникова. Він очолює редакційну раду та є редактором збірника «Вісник аграрної науки Південного регіону. Сільськогосподарські та біологічні науки». Наукову та педагогічну діяльність М. О. Цандур поєднує з громадською, протягом 1994 — 1998 років обирався депутатом обласної ради, а з 2006 по 2010 рік був депутатом Біляївської районної ради. Очолює в районі Асоціацію сільськогосподарських виробників, входить до Колегії Головного управління агропромислового розвитку Одеської області та є членом Комітету економічного реформування при голові Одеської облдержадміністрації. Високий статус М. О. Цандур та очолювані ним колективи мають не тільки на Одещині, вони отримали визнання кращих світових рейтингових агенцій. У 2008 році Міжнародна організація бізнес-асамблея вручила Одеському інституту агропромислового виробництва УААН ексклюзивну нагороду «Best Enterprises of Europe», а Миколу Олександровича вшанувала почесним званням «Best Manager of the Year». Інститут також нагороджено дипломом за участь у сороковій Міжнародній багатогалузевій виставці-ярмарку в Алжирській Народній Демократичній Республіці. Номінаційний комітет Європейської бізнес-асамблеї (м. Оксфорд, Велика Британія) спільно з вченою радою Міжнародного університету (м. Відень, Австрія) нагородив Одеський інститут агропромислового виробництва Міжнародною нагородою «European Quality» (Європейська якість).

Ось так захоплення агрономією та активна життєва позиція привели сільського працелюбного хлопця до світового визнання, а місцем втілення його мрій став Біляївський район. Те, що Микола Цандур колись потрапив до Біляївського району, сталося випадково, просто опинився у потрібний час в потрібному місці. Те, що залишився тут — закономірність, оскільки відповідальна людина звикла доводити будь-яку справу до завершення. А якого завершення можна очікувати від науки, так само, як і від сільського господарства? Тільки завершиш цикл, відразу ж починається новий... І маєш починати все з початку: цікаво і корисно. Про що мріяв амбітний студент Микола Цандур, отримуючи професію агронома? Він бажав навчитись так обробляти землю, щоб вона повертала за наполегливість і труд добрим врожаєм. Що ж, ця мрія здійснилась.

ЗАМІСТЬ ЗАВЕРШЕННЯ

Сказано немало. Однак менше, ніж хотілось. За сторінками книги залишилось безліч фактів, сотні прізвищ, які могли би міститися в розділах цього видання. Сподіваємось, що це не остання книга про історію, життя та досягнення Біляївського району і його людей. Авторський колектив вдячний всім, хто брав участь у зборі інформації для написання книги: Андрощук М. В., Бабичева С. А., Балановський В. Б., Балановський С. В., Баранова Ж. В., Бендяк Л. І., Берлінський П. В., Беспалько Л. І., Богач Г. І., Бойко В. А., Бойчук В. Ф., Бресва Г. Г., Будиленко Н. В., Бурковська Л. В., Бурковський В. О., Бухтіяров М. П., Варлахова М. В., Вігурський С. В., Вишневський І. І., Вишневська Н. П., Власенко Н. Д., Возна З. М., Войцеховський І. С., Ворник С. О., Ганич С. В., Гапчук Л. А., Гиска Л. В., Глушко Л. В., Глушко О. В., Гогович В. А., Горох О. О., Граждан Л. В., Гранковська Л. Й., Грекова М. А., Гритенко А. А., Губчик А. І., Губчик А. О., Гудей А. І., Дарієнко Н. В., Девдера Б. П., Деде А. А., Десятник А. В., Дубіненко О. О., Єгоришева Л. В., Жаріт Ф. С., Жебко С. М., Журавльова О. В., Забиянова О. О., Забиянов Є. В., Зазуляк С. С., Збаращенко Л. І., Заєць О. М., Іванченко О. П., Іржевська Р. І., Калиняк О. А., Каплян О. В., Карпиченко В. В., Кафтя Н. М., Каширін А. М., Кіров В. Д., Коваленко Є. В., Коломієць А. А., Комаров М. С., Корепанов В. К., Корнієнко М. М., Корчинська О. Г., Костюк О. Г., Костюк С. Д., Кравченко В. П., Крайнова Н. І., Крицька В. О., Курманевич О. О., Куцик В. Д., Кушніренко О. І., Логінов М. С., Луфаренко Г. П., Маковейчук Ю. І., Марченко А. І., Маташ Ф. О., Миронова Г. Л., Михайлик М. І., Михайлов В. Ф., Морозова В. М., Мохнацький О. С., Мочкош С. В., Мусій О. О., Нагорічна Т. Ф., Носов В. А., Носуленко О. С., Овчіннікова Н. В., Олійник Н. В., Остапенко О. В., Панков А. П., Парандюк В. В., Паулаускас С. В., Перезва О. В., Петінова Т. П., Петровська Н. В., Пітушкан В. М., Поліщук А. Є., Поліщук С. Я., Попов В. І., Прокопова Г. І., Прус В. П., Прус С. В., Ріпак В. Л., Рибак В. Г., Рибачок А. Ю., Риженко І. М., Савенко С. Г., Самолюк Л. В., Семенихін О. М., Сич Р. С., Слабенчук Т. А., Степаненко Л. О., Степанюк В. П., Стрій Н. І., Струк Т. О., Схабіцький В. В., Тарасенко І. О., Тарасова О. В., Терещенко В. О., Ткач Н. І., Третяков О. М., Турбіна Т. М., Фесенко Н. В., Філіна Є. В., Ходанович С. В., Хомут І. С., Циганок М. С., Цуканов І. І., Чабан О. П., Чабан С. В., Чабан С. В., Черній М. Д., Черпакова А. М., Черноус Н. М., Чуйко І. П., Шаповалова Н. В., Шок В., Щербина М. Д., Щеткова О. А., Юрківський В. Л., Якімчева Н. В., Ясінковська Г. В.

Багатим джерелом інформації стали збірники указів, постанов, рішень урядів та рад усіх рівнів з 1917 по 2012 рік, підшивки обласних газет різних років «Знамя комунізму», «Чорноморська комуна», «Комсомольська іскра», які були надані Обласною універсальною науковою бібліотекою імені М. С. Грушевського. В книзі використані матеріали та фотографії районної газети «Південна зоря», експонати Біляївського районного музею та багатьох музеїв бойової та трудової слави шкіл Біляївського району, фотоальбоми з особистих колекцій.

Особлива подяка підприємствам, завдяки яким книга, присвячена 90-річчю Біляївського району, вийшла в світ: ТОВ Августовка (керівник Л. П. Шестопаль), ТОВ Вигодянське (В. І. Качанов), ЕБ Дачна (М. П. Семенихін), ФГ Дослідне (І. П. Граматік), ТОВ Дружба народів (І. І. Маринів), ПП Злагода (М. А. Клименко), ТОВ Кірова (О. Ф. Шклярук), ПП Курган (Б. М. Херсонський), ТОВ Маяки (К. Л. Любчик), ТОВ Нерубайське (Є. О. Солоненко), ЗАТ Одесарибгосп (П. П. Дмитрук), Південьагропереробка (О. А. Казимиров), ДВГ Покровське (О. Л. Баранов), ПП Промінь (О. В. Вовченко), ПП Єдність (О. М. Ніцевич), ТОВ Пшеничне (Д. І. Куценко), ТОВ Рекорд (Ф. П. Папазов), ПП Секретарівське (Д. І. Тулунжи), ТОВ Троїцьке (В. Ф. Курко), ТОВ Червона Гірка (А. В. Десятник), ТОВ Чорноморська (М. М. Цандур), ДП ДГ Южний (М. О. Цандур), ПП Венера (І. С. Матвійчук), Виноградна лоза (О. П. Згирін), ФГ Дністровське — 2004 (В. В. Вітенчук), ФГ Золота Нива (С. М. Харчук), ТОВ Колос (В. В. Разумов), ФГ Олеся (В. М. Ніцевич), Дністровське управління зрошувальних систем (П. О. Ротарь), РСК Червоний Придністровець (Т. О. Шевченко), ЗАТ Селена (І. І. Кукуруза), ФГ Нива надії (П. І. Міхов), АСП Гран (В. А. Агузаров), Фрешфуд АГРО ПЛЮС (В. М. Величко), СГ ТОВ Факел (Т. М. Цгадає), ТОВ Тірас (М. Г. Чудновець), Райспоживспілка (В. І. Курганський), ПП Саша (В. О. Бубелич), ПП Діалог (Л. О. Нікітіна), МПП Дністер (Г. О. Войцехівська), Біляївський РЕМ (Ю. А. Гузема).

НАЙВАЖЛИВІШІ ПОДІЇ

- 1919 рік** — засновано Вигодянську сільську раду.
- 1920 рік** — засновано Августівську, Біляївську, Маяківську, Яськівську сільські ради.
- 1921 рік** — засновано Великодальницьку та Іллінську сільські ради.
- 1923 рік** — Постановою ВЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ Одещини» утворюється Біляївський район з центром у Біляївці. В тому ж році за вагомих внесок партизан Придністров'я в утвердженні Радянської влади район перейменовується на Червоноповстанський.
- 1923 рік, 7 березня** — утворено Василівську, Граденицьку, Дачненську, Нерубайську сільські ради.
- 1924 рік** — починає працювати вузькоколія з Біляївки на Вигоду.
- 1924 рік** — засновано Троїцьку сільську раду.
- 1925 рік** — засновано Березанську та Усатівську сільські ради.
- 1926 рік** — відкрито Яськівську дільничну лікарню.
- 1926 рік** — засновано Маринівську сільську раду.
- 1929 рік** — створено Вигодянську машинно-тракторну станцію.
- 1932 рік** — починає працювати Червоноповстанська МТС.
- 1932 рік** — відкрито Холоднобалківську лікарняну амбулаторію.
- 1932 рік, січень** — вийшов перший номер районної газети під назвою «Прапор комуни».
- 1932 рік, березень** — Червоноповстанський район ліквідується, його територію приєднано до Одеської міськради.
- 1935 рік** — повноваження району відновлюються разом із першою назвою. Район знову носить назву Біляївський, а районна газета починає виходити під назвою «За більшовицький колгосп».
- 1941 рік, 5 серпня** — перший день 73-денної героїчної оборони Одеси.
- 1941 рік, 16 жовтня** — останній день героїчної оборони Одеси, окупація всього району.
- 1944 рік, квітень** — визволення Біляївського району, Одеси та Одеської області від фашистських окупантів.
- 1946 рік** — відкрито Августівську лікарняну амбулаторію.
- 1948 рік** — початок будівництва Шкодогорської та Маяко-Біляївської зрошувальних систем.
- 1948 рік** — відкрито Великобалківську та Котовську лікарняні амбулаторії.
- 1949 рік, січень** — закінчено спорудження лінії електропередач «Одеса — Біляївка», і станція «Дністер» повністю перейшла на електроенергію.
- 1949 рік, листопад** — Біляївку підключено до мережі станції «Дністер», і в районному центрі загорілись лампочки з напругою від державної електромережі.
- 1949 рік** — створено Управління меліорації (нині ДМУВГ).
- 1952 рік** — районна газета перейменована і носить назву «Придністровська правда».
- 1952 рік** — відкрито Кам'янську, Маринівську лікарняні амбулаторії, Маяківську дільничну лікарню.
- 1957 рік** — Постановою ВР УРСР районному центру Біляївка надано статус селища міського типу.
- 1957 рік** — Центральну районну лікарню переведено із села Троїцьке до Біляївки.
- 1958 рік** — відкриття дитячого клінічного санаторію «Хаджибей».
- 1958 рік** — відкрито Іллінську та Нерубайську лікарняні амбулаторії.
- 1960 рік** — відкрито Мирненську лікарняну амбулаторію.
- 1962 рік** — Указом Президії ВР УРСР «Про укрупнення сільських районів УРСР» ліквідовано Одеський район, а більша частина території увійшла до складу Біляївського району. Районна газета починає носити назву «Південна зоря».
- 1965 рік** — відкрито Василівську лікарняну амбулаторію.
- 1967 рік** — введено в дію приміщення середніх шкіл Граденицької та Дачненської №1.
- 1968 рік** — введено в дію приміщення Великобалківської неповної середньої, Маяківської та Міжлиманської середніх шкіл.
- 1969 рік** — введено в дію приміщення Березанської середньої школи.
- 1970 рік** — введено в експлуатацію приміщення Кам'янської середньої школи.
- 1972 рік** — введено в експлуатацію приміщення Широкобалківської неповної середньої, Василівської, Кагарлицької середніх шкіл.
- 1973 рік** — в нове приміщення перейшла Біляївська середня школа №1.
- 1974 рік** — введено в експлуатацію приміщення Яськівської середньої, Паліївської та Хлібодарської неповних середніх шкіл.
- 1975 рік** — введено в дію приміщення Вигодянської та Мирненської середніх шкіл.
- 1976 рік** — побудовано нове приміщення Майорівської середньої школи.

- 1978 рік** — завершено будівництво Холоднобалківської середньої школи.
- 1979 рік** — Указом Президії ВР УРСР Біляївку віднесено до категорії міст районного підпорядкування.
- 1979 рік** — засновано Кам'янську сільську раду.
- 1981 рік** — засновано Мирненську та Холоднобалківську сільські ради.
- 1981 рік** — введено в дію нове приміщення Августівської середньої школи.
- 1982 рік** — введено в експлуатацію нове приміщення Великодальницької середньої школи №2.
- 1982 рік** — відкрито ДЮСШ в місті Біляївка.
- 1983 рік** — введено в дію нове приміщення Великодальницької середньої школи №1, нині навчально-виховний комплекс.
- 1984 рік** — засновано Майорівську сільську раду.
- 1985 рік** — природний газ прийшов до сіл Міжлимання. Почалися роботи з газифікації села Іллінка — першого в районі.
- 1985 рік** — введено в дію приміщення Нерубайської середньої школи №2.
- 1987 рік** — засновано Хлібодарську селищну, Кагарлицьку та Секретарівську сільські ради.
- 1987 рік** — введено в експлуатацію нове приміщення Центральної районної лікарні на 375 ліжок.
- 1988 рік** — побудоване нове приміщення Нерубайської середньої школи №1, нині навчально-виховний комплекс.
- 1988 рік** — відбулося відкриття Хлібодарської лікарняної амбулаторії.
- 1989 рік** — з утворенням Маринівської сільради відбулась остання зміна в адміністративно-територіальному поділі району, відтоді район існує у такому вигляді дотепер, маючи у підпорядкуванні одну міську, одну селищну і 20 сільських рад.
- 1990 рік** — створюється Державна податкова служба в Біляївському районі.
- 1990 рік** — побудовано нове приміщення Маринівської середньої школи.
- 1992 рік** — закінчено спорудження газового господарства, і до Біляївки прийшло блакитне паливо.
- 1992 рік** — завершено будівництво Дачненської середньої школи №2, нині навчально-виховний комплекс.
- 1994 рік** — розпочинаються роботи з газифікації села Усатове.
- 1994 рік** — введено в експлуатацію нове приміщення Петрівської середньої школи.
- 1994 рік, червень** — утворено районний відділ Пенсійного Фонду України.
- 1995 рік** — у Біляївці починає працювати власне відділення однієї з найважливіших структур в системі державного управління — Державне казначейство України.
- 1995 рік** — прокладено газопровід високого тиску до села Великий Дальник.
- 1996 рік** — газ прийшов до села Холодна Балка.
- 1998 рік** — введено в експлуатацію I чергу Усатівської середньої школи, нині навчально-виховний комплекс.
- 1999 рік** — розпочалися роботи з газифікації села Дачне.
- 2000 рік** — прокладено газ до села Нерубайське та селища НАТІ Нерубайської сільської ради.
- 2002 рік** — розпочалися роботи з газифікації села Маяки.
- 2003 рік** — прокладено газопровід до села Майори та селища Хлібодарське.
- 2003 рік** — розпочала працювати АТС в місті Біляївка на 1000 номерів.
- 2004 рік** — розпочинаються роботи з газифікації села Мирне.
- 2004 рік** — житель міста Біляївка Євген Бельченко став чемпіоном світу з пожежно-прикладного спорту.
- 2005 рік, 9 травня** — відбулося урочисте відкриття районного історико-краєзнавчого музею.
- 2006 рік** — введено в дію АТС на 512 номерів в селі Градениці.
- 2006 рік** — введено в дію АТС на 512 номерів в селі Троїцьке.
- 2007 рік** — введено в дію АТС на 512 номерів в селі Маяки.
- 2007 рік** — прокладено газопровід високого тиску до сіл Червона Гірка, Кам'янка, Велика Балка, станції Усатове.
- 2007 рік** — житель міста Біляївка Євген Бельченко став чемпіоном та призером Європи з пожежно-прикладного спорту.
- 2008 рік, листопад** — Указом Президента України створено Нижньодністровський національний природний парк.
- 2008 рік** — прокладено газопровід високого тиску до сіл Придністров'я: Яськи, Троїцьке, Градениці.
- 2008 рік** — відкрито дитячі садки в селах Петрівське, Кагарлик.
- 2008 рік** — присвоєно почесне звання «Народний»:
- вокальному ансамблю «Московчанка» Августівського будинку культури;
 - хореографічному ансамблю «Фаєтон» Великодальницького будинку культури III кварталу;
 - ансамблю народних інструментів «Полянка» Великодальницького будинку культури III кварталу.

2008 рік — присвоєно звання «Зразковий» вокальному ансамблю «Улыбка» Великодальницького будинку культури III кварталу.

2008 рік — Вікторія Петрик (с. Нерубайське) посіла 2 місце на міжнародному дитячому конкурсі «Євробачення».

2008 рік — у Біляївці відкрито пам'ятник козакам Чорноморського козацького війська.

2010 рік — прокладено газопровід високого тиску до сіл Секретарівка, Михайлівка.

2010 рік — після реконструкції відкрито дитячі садки в селах Нова Еметівка, Маяки.

2011 рік — присвоєно звання «Народний» вокальному ансамблю «Калинонька» Дачненського сільського клубу.

2011 рік — підтверджено звання «Народний» ансамблю «Україночка» Вигодянського сільського будинку культури.

2012 рік — блакитне паливо прийшло в село Вигода.

2012 рік — введено в дію нове приміщення Троїцької загальноосвітньої школи I–III ступенів.

2012 рік — введено в дію стадіон в селі Великий Дальник.

2012 рік — присвоєно звання «Народний»:

— духовому оркестру «Юність», село Троїцьке;

— хоровому колективу «Барви» Дачненського сільського клубу.

2012 рік — присвоєно звання «Зразковий» колективу естрадно-спортивного танцю Районного будинку культури «Глорія».

2012 рік — Анастасія Петрик (с. Нерубайське) посіла перше місце на міжнародному дитячому конкурсі «Євробачення».

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Агриков Р. П., Лучинкина В. И., Царихин Н. И. Пояс Славы города-героя Одесса. — Одесса: Астропринт, 2005.
- Алексеев А. Г. Городские советы УССР (1917 — 1920). — К.: Издательство Киевского университета, 1960.
- Анкета (коротка характеристика Біляївського району)//Комсомольська іскра.— 1977.—12 травня.
- Артіль імені Котовського//Південна зоря.— 1969.—11 жовтня.
- Афанасьев-Чужбинский А. С. Поездка в южную Россию. — 1863.
- Бабій Б. М. Місцеві органи державної влади УРСР в 1917 — 1920 рр. — К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1956.
- Бажан М. П. Поезії та поеми//Твори. — К.: Дніпро: 1965.
- Бориневич А. С. Города Одесской губернии. — Одесса, 1922.
- Відзнака кличе до нових звершень//Чорноморська комуна.— 1967.—13 травня.
- Відомості Верховної ради УРСР.— 1967.— 20 жовтня.
- Вишневецький В. І. Річки і водойми України. Стан і використання: Монографія. — К.: Віпол, 2000.
- Воронько П. М. Здви́г-земля. Вірші та поеми. — К.: Радянський письменник, 1976.
- Герои Советского Союза. Краткий биографический словарь. Том 2. — М.: Воениздат, 1988.
- Гончаров А. А. Шел отряд по берегу. — Одесса: Одесское книжное издательство, 1963.
- Гороховська Н. Г. Агропромисловий комплекс України: сьогодення та майбутнє. Стан і перспективи розвитку. — К.: Престиж Медіа Інформ, 2011.
- Господарчі книги сільських рад Біляївського району 1967 — 1990 роки.
- Гранковський Й. І. Молочний комплекс//Чорноморська комуна.— 1982.— 16 червня.
- Дубров Б. І. Життя по-гвардійському//Чорноморська комуна.— 1981. —25 січня.
- Енергетика в Одесі (Історія створення електричного освітлення в Одесі)//Енергетика та ринок.— 1979.— № 3.
- Єсіпов В. М. На ключових позиціях//Чорноморська комуна.—1982.—23 лютого.
- Завьялов Н. И. Вёрсты мужества. — К.: Политиздат Украины, 1981.
- Загоруйко В. А. По страницам истории Одессы и Одещины. — Одесса: Одесское книжное издательство, 1960.
- Залесский Н. А. «Одесса» выходит в море: Возникновение парового мореплавания на Черном море 1827 — 1855 гг. — Л.: Судостроение, 1987.
- Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. Ч. 18 — 19. — К., 1923.
- Звіт голови Біляївської районної ради О. Ф. Семенова на сесії райради за 2003 рік//Південна зоря.— 2004.— 3 березня.
- Звіт Одеської міської ради про виконання наказу виборців за 1935 та I квартал 1936 року. — Одеса: Видавництво Одеської міськради, 1936.
- Известия Одесской городской думы. — 1904.— № 3.
- Известия Одесской городской думы. — 1916.— № 5-8.
- Історія міст і сіл УРСР. Одеська область. — К., 1969.
- Історія Одеси; колектив авторів; Головний редактор В. Н. Станко. — Одеса: Друк, 2002.
- Книга пам'яті України. Одеська область. Т.11. — Одеса, 2008.
- Краткий статистико-экономический обзор по Одесскому уезду за 1916 — 1917 годы. — Одесса, 1920.— Приложения № 11, № 14.
- Лебединцев А. Г. Ханская Украина. — Одесса, 1913.
- Литвин М. И., Гроссман А. М. Сборник действующих на 10 июля 1928 года обязательных постановлений Одесского Окрисполкома и Горсовета. — Одесса: Издательство Одесского Окрадинотдела, 1928.
- Літопис революції. — 1931.— № 1 — 2.
- Мак Е. Erinnerungen an die deutschen Kolonien des Grossliebentaler Rayons bei Odessa/ 1803 — 1944. — Равенсбург, 1990.
- Маленко В. М. Великий Дальник: історичний нарис. — Одеса: Гермес, 2003.
- Маленко В. М. НЕП в сільському господарстві Одещини 1921 — 1929 рр. //Український селянин, 2001.
- Материалы к отчету Одесского Губисполкома Советов рабочих, крестьянских, красноармейских и краснофлотских депутатов VII Губернскому съезду Советов. Местный бюджет на 1924 — 1925 годы. — Одесса: Губисполком, 1925.
- Мирне. Інформаційний каталог /під редакцією Карай Н. Ф. — Одеса, 2006.
- Мороз О. О. З відстані. — К.: Парламентське видавництво, 2004.

- Національна програма відродження та розвитку Українського козацтва на 2002 – 2005 роки. — К., 2001.
- Одеса козацька. Наукові нариси/Бачинська О. А.; Гончарук Т. Г., Гуцалюк С. Б.; Мисечко А. І. — Одеса: МП «Гермес», 2000.
- Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза: Сборник документов и материалов. — Одесса, 1949.
- Одесская губерния. Административное описание. Ч. 1.— Одеса: Одесский губисполком, 1924.
- Одесская область в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 годах. Документы и материалы. — Одесса, 1970.
- Одеська область. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1984 року. Довідник. — Одеса: Маяк, 1884.
- Очерки истории Одесской областной партийной организации. — Одесса, 1981.
- Паненко М. І. Моє село — радість і гордість: Історичний нарис. — Вінниця: ДП «ДКФ», 2005.
- Плиев И. А. Дорогами войны. — Орджоникидзе, 1973.
- Плюс электрификация//Знамя коммунизма.— 1982.—21 декабря.
- Подвиг остаётся жить. — К.: Издательство политической литературы, 1966.
- Поженян Г. М. Впередсмотрящий. Избранное. — М.: Советский писатель, 1982.
- Потрашов С. В. Боевые награды СССР и Германии Второй мировой войны. — Харьков: Книжный клуб, 2012.
- Потрашов С. В. Награды СССР и Украины. — Харьков: Книжный клуб, 2011.
- Пржебелецкий С. С. Очерки села Холодная Балка. — Одесса, 2006.
- Про День Українського козацтва. Указ Президента України. — К., 1999.
- Про підсумки соціалістичного змагання колективів області за III квартал 1973 року//Чорноморська комуна.—1973.— 16 жовтня.
- Радгоспи, МТС та колгоспи Одеської області. — Одеса: Видання Одеського облвиконкому, 1936.
- Резник В. Ф. Беяевка. Исторический очерк. — Винница: ГП «ГКФ», 2003.
- Сборник законов УССР и указов Президиума Верховного Совета УССР: 1938 – 1979/составитель Калинин З. К.— К.: Политиздат Украины, 1980.
- Сборник Херсонского земства. — 1868 .— №11; 1883 год.— № 2, 3; 1895.— № 6.
- Свято-Ильинский храм 1888 – 2008. — Одесса, 2008.
- 73 героических дня/Хроника обороны Одессы в 1941 году. — Одесса: Маяк, 1978.
- Симонов В. К. Левашов//Собр. сочинений: в 6 т. Т. 4. — М.: Художественная литература, 1968.
- Симоненко В. К. Українське Причорномор'я: потенційні можливості і перспективи розвитку. — К.: Вища школа, 1996.
- Сільське господарство Одеської області. Статистичний збірник. — Одеса, 2003.
- Сільське господарство Радянської України. — К.: Держвидавництво с/г літератури УРСР, 1957.
- Сосюра В. М. Поезії. —К.: Дніпро, 1966.
- Список районов, упразднённых в связи с укрупнением сельских и образованием промышленных районов (декабрь 1962 – февраль 1963). — М.: Известия, 1964.
- Список сооружений, состоящих в ведении Херсонского губернского земства за 1910 год. — Херсон, 1912.
- СССР. Административно-территориальное деление Союзных республик на 1 мая 1949 года.— Издание 6-е. — М.: Известия, 1949.
- Статистический бюллетень. — Одесса, 1926.
- Статистичні матеріали по районах Одеської округи за 1920 – 1930 роки. — Одеса, 1930.
- Сторінки історії Одеської залізниці/ Линюк Ю. С.; ред. кол: Бойко Г. А., Щегленко В., П., Калініченко Л. П., Костін О. А. — Одеса: Астропринт, 2005.
- Стрельцов Л. М. Адміністративно-територіальний устрій УРСР, заснований на виробничому принципі. — Одеса, 1964.
- Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV – XIX століть. — Одеса: Альфа-Омега, ОКФА, 1998.
- Ток от Южной энергосистемы. О перспективах электрификации городов и сел Одесской области//Знамя коммунизма.— 1959.— 29 декабря.
- Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. — К.: Укрполітвидав, 1947.
- Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1962 року. — К.: Держполітвидав УРСР, 1965.
- Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 липня 1965 року. — К.: Держполітвидав УРСР, 1965.

- Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 року. — К.: Політвидав України, 1969.
- Усатове. Сьогодні//Усатовские новости.— 2011.— № 7.
- Фабрициус И. В. Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР. — Киев, 1951.
- Файтельберг-Бланк В. Р., Разумный Б. Н. Одесса во время Великой Отечественной войны. Очерки. — Одесса: Печатный дом, 2009.
- Freudentall. Долина радості. Інформаційний випуск/під редакцією Карай Н. Ф. — Одеса: ВПП «Друкарський дім», 2008.
- Херсонские Епархиальные Ведомости. — 1988.— 1марта.
- Череватенко А. Т. Небо Одессы, 1941. — Одесса: Маяк, 1978.
- Шеварднадзе К. В. З чого складаються взаємовідносини в колективі//Хлібороб України.— 1978.— №11.
- Шиф Л. И. Материалы по сельскохозяйственному районированию Одесской губернии. — Одесса, 1928.
- Шуть В. В. Из опыта работы Одессаэнерго//Энергетика и электротехническая промышленность». — 1960.— № 1.
- Шуть В. В. Одессаоблэнерго//Энергетика и электрификация.— 1967.— № 6.
- <http://bilyaivka-rda.odessa.gov.ua>
- <http://www.belyaevka.info>
- <http://danube.riverships.ru>
- <http://dk.vygoda.od.ua>
- <http://dmuvg.at.ua>
- <http://www.eparhiya.od.ua>
- <http://matviychuk.info>
- <http://missia.od.ua>
- <http://molodejnoe.od.ua>
- <http://presman.com.ua>
- <http://ru.wikipedia.org>
- <http://sergekot.com>

ЗМІСТ

Біляївський край	3
Передмова	4
Погляд у минуле	
Іноземні колоністи т	6
Козацькі вожді	10
Тривожне десятиліття	13
Між двома війнами	
Адміністративно-тери	18
Голодні роки	24
Перелом	27
Герої свого часу	38
Полум'яні побратими	39
Солдат революції	40
Берегом Дністра в... істо	41
Земський доктор	44
Найвища нагорода	45
Священна війна	
Пояс Слави	48
Період окупації	53
Перемога	60
Вклоняємось великим тим	63
Увінчані славою	66
Нащадок каменярів	74
Будь безстрашним, як	75
Дійшов до Берліна	76
Серце віддав Перемозі	78
Вулиця імені Сергія	79
Зустріч з героєм	80
Секретар підпільного	82
Командир штурмової роти	83
Герой повітряних боїв	84
Повернення із вогнян	86
Герой, син Героя	87
Подальший розвиток	
Територіально-виро	90
Повоєнна відбудова	94
Роки зростання	99
Величні і прості	106
Слово про майстра	112
Ровесник Біляївсько	113
Не земля родить, а руки .	115
Творець райдуги над по	116
Поєма величного життя .	117
Наміри, підкріплені дією	119
Марафон труда і творчо	120
Селянський син	121
Складові розвитку	
Станція «Дністер»	124
Рукотворне електричне «	131
Водне господарство	134

Охорона правопорядку	136
Охорона здоров'я	142
Освіта	147
Культура	153
«Південна зоря»	157

Складові району

Місце розташування	162
Віват, Біляївка!	164
Хлібодарська селищна рада	191
Августівська сільська рада	198
Березанська сільська рада	206
Василівська сільська рада	216
Великодальницька сільсь	225
Вигодянська сільська рада	241
Граденицька сільська рада	249
Дачненська сільська рада	257
Іллінська сільська рада	271
Кагарлицька сільська рада	279
Кам'янська сільська рада	287
Майорівська сільська рада	296
Маринівська сільська рада	306
Маяківська сільська рада	314
Мирненська сільська рада	325
Нерубайська сільська рада	337
Секретарівська сільська рада	352
Троїцька сільська рада	360
Усатівська сільська рада	371
Холоднобалківська сільсь	381
Яськівська сільська рада	391

Роки Незалежності

Структурна перебудов	404
Органи місцевого сам	411
Політичне і громадське жит	416
Духовне життя	419
Достойні п'єдесталу	425
Від щирого серця	425
Все залишається в дітях	427
Сільський голова	428
В «полі» людських стос	430
Які корні, таке і дерево	431
Сівач сміливих прагнень	433
Замість завершення	435
Найважливіші події	436
Використана література	439

Літературно-художнє видання

90 років Біляївському району

Автори-упорядники:

СЕМЕНОВ Олександр Федорович
БУЗИЯН Анна Миколаївна
РЕЗНИК Володимир Федорович
СТЕПАНЕНКО Олена Вікторівна
ЧОРНА Любов Миколаївна

Завідувачка редакції Т. М. Забанова
Редактор Н. Я. Рихтік
Дизайн і комп'ютерна верстка Н. Ф. Карай
Технічний редактор О. М. Петренко
Коректор І. В. Шепельська

Підписано до друку 02.07.2013.
Формат 60×84/8. Папір офсетний. Гарнітура «Baltica». Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 51,62. Тираж 1300 прим. Вид. № 84. Зам. № 198.

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17
www.astroprint.odessa.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.